

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

Opp.

109 (2)

<36625994240016 S

<36625994240016

Bayer. Staatsbibliothek

M. ANTONII MURETI

OPERA OMNIA,

*Ex MSS. aucta & emendata;
cum brevi annotatione*

DAVIDIS RUHNKENII

TOMUS II.

LUGDUNI BATAVORUM,

Apud SAMUELEM ET JOHANNEM LUCHTMANS,

MDCCLXXXIX.

See 17394

CONTINENTUR

VOLUME II.

Variorum Lectionum Libri XV. 1—372.

————— Libri IV. 373—500.

Observationum Juris Liber Singularis. 503—520.

Commentarius in Ciceronis Catilinarias. 523—648.

Scholia in Terentium. 651—706.

Commentarius in Catullum. 709—810.

Scholia in Tibullum. 813—900.

———— in Propertium. 903—932.

———— in Horatium. 935—972.

———— in Ciceronis Philippicas. 975—1010.

THE HISTORY OF THE

REIGN OF

CHARLES THE FIRST

BY

JOHN BURNET

OF THE UNIVERSITY OF OXFORD

IN TWO VOLUMES

THE SECOND VOLUME

OF THE

REIGN OF

CHARLES THE FIRST

BY

M. ANTONII MURETI
V A R I A R U M
L E C T I O N U M
L I B R I X V.

A D

HIPPOLYTUM ESTENSEM,
CARDINALEM, AC PRINCIPEM
ILLUSTRISSIMUM.

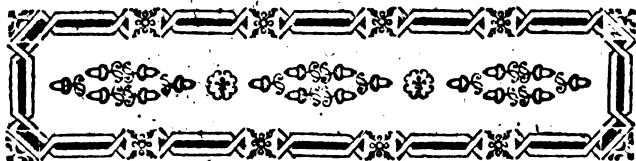
THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

MUSEUM OF COMPARATIVE ZOOLOGY

DEPARTMENT OF ZOOLOGY

RECEIVED

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

M. ANTONII MURETI

IN LIBROS

VARIARUM
LECTIONUM

PRAEFATIO

A D

HIPPOLYTUM ESTENSEM,

CARDINALEM, AC PRINCIPEM
ILLUSTRISSIMUM,

Singularem omnium honestarum artium
patronum.

agnopere peccare mihi viderer, Hippolyte,
Cardinalis Illustrissime, si otium illud,
quod & plurimum & honestissimum tua
mihi beniguitate conceditur, alia ulla re,
quam litterarum, & earum artium, qui-
bus te insigniter oblectari video, assidua tractatione
consumerem. nam cum ea te praecipue causa commo-
verit, ut aditum mihi ad familiaritatem tuam ultro

patefaciendum putaris, quod ad te de mea erga illas incredibili voluntate, meis fortasse scriptis, & amicis de me summorum hominum concitata sermonibus fama pervenerat: quis me ferendum putet, nisi quam de me opinionem incognito adhuc & absente conceperas, eam praesens ipse omni studio, omnique corporis & animi contentione confirmem? Ita igitur facio. quarum artium singularis pulchritudo mentem meam, usque a puero, admirabili quodam sui desiderio incenderat, eas nunc demum beneficio tuo aliis omnibus curis solutus, magno & alacri animo persequor: neque sane committo, ut qui me tibi tanquam hominem & non ineruditum, & eruditionis ac doctrinae sitientissimum commendarunt, cum in illo priore indulserint amoris erga me suo, in hoc etiam altero eidem obsecuti, ac non potius id quod exploratum haberent, vere apud te testati esse videantur. quod cum facio, primum, quo nihil dulcius est, nihil optabilius, naturae meae propensionem sequor. Vere enim hoc tibi affirmare possum, si quis mihi deus omnes opes, omnia commoda, omnem potentiam proponat, ea lege ac conditione, ut semel deponam haec studia, & has qualescumque litterulas, altrices adolescentiae meae, fidissimas meorum omnium temporum comites deferam: nunquam id faciam: neque quicquam tanti esse ducam, quod mereri velim, ut a suavissimo earum amplexu & contubernio abducar. quare, ut dixi, cum in eas toto pectore incumbo, naturae meae pareo: idque facio, quod si facere vetarer, vitalem mihi esse vitam non putarem. deinde, quo mihi nihil prius ac potius neque est, neque esse debet, voluntati tuae

tuae morem gero. saepe enim mihi, quae tua est humanitas, affirmasti, nullum tibi a me genus obsequii praestari posse jucundius, quam, si omne tempus arbitrato meo ponerem in litteris, & aliquid assidue, quantum in me esset, excuderem, quod & mihi ornameto, & aliis usui, & tibi oblectationi esse posset. neque vero me, ut id faciam, oratione tantum cohortaris, verum etiam exemplo. Quid enim facere nos oportet, quicumque tuis opibus non aliam ob causam fovemur, sustentamur, ornatur, quam ut in his studiis omni cogitatione defixa, dies noctesque exerceamur: cum te, te, inquam, ipsum, quem moderatrix humanarum rerum providentia in altissimo dignitatis gradu collocatum, perpetua gravissimorum munerum procuratione districtum teneri voluit, inter tot, tam graves, tam multiplices curas, tantopere ad tranquillitatem & salutem publicam pertinentes, quotidie tamen aliquid temporis harum artium tractationi tribuere videamus? Nimirum & unusquisque nostrum naturae suae, ut ait poeta quidam, semina sequitur: & quibuscum diu ac familiariter vixit, eorum mores & instituta vivendi facile ac libenter imitatur. Te vero cum omnis honestatis ac dignitatis amantissimum, omnium, quae ad comparandam veram ac solidam gloriam pertinent, appetentissimum natura genuisset: consecuta deinde Francisci Valesii, Galliarum Regis optimi, ac maximè, intima illa, qua tot annos usus es, consuetudo magis etiam incitavit ad easdem illas vias, in quas ipsa te natura deduxerat, animosius & constantius persequendas. Ille homines eruditos ad se ex omnibus orbis terrarum partibus, amplissima eorum industriae

praemia statuens, convocabat. idem illud exemplum jam dudum Italia te, maxima cum tua laude, renovantem intuetur. Ad regalem illius mensam non ullum acroama aut libentius, aut saepius, quam vox alicujus eruditi hominis, audiebatur. epulae quoque tuae quotidie nulla re magis, quam gravissimis & honestissimis virorum doctrina praestantium sermonibus, condiuntur. Ille igitur ad ceteras suas laudes eam addidit, qua nulla, meo quidem judicio, major est, nulla praeclarior, ut communi omnium populorum consensu Litterarum Pater nominaretur. idem illud cognomen tibi apud posteros tributum iri, cuivis perfacile est, qui tuam erga homines liberalium artium scientia excultos munificam, planeque regiam voluntatem cognoverit, augurari. Nos interea, qui per te hoc otio fruimur, omnem industriam eo conferre oportet, ut quacumque ratione possumus, heroicas ac prope divinas virtutes tuas omni genere monumentorum ad immortalem posteritatis memoriam consecremus. non quod rerum a te gestarum gloria nostro testimonio indigeat: sed quod alia nobis via nulla relinquitur, quo ingrati animi notam effugere valeamus. Igitur alii quidem, quibus major doctrinae copia est, alia tibi graviora, & majoris operae inscribent. ego autem, qui nondum eam facultatem consecutus sum, ut a me quicquam egregium expectari debeat, scribam tamen, qualiacumque potero, & hisce parvis ac tenuibus munusculis testabor hominibus magnitudinem observantiae erga te meae. Illud quidem certe omni ope conabor efficere, ut scripta mea, si nullam aliam ob causam in pretio sint, utilitate tamen tueantur ipsa
se,

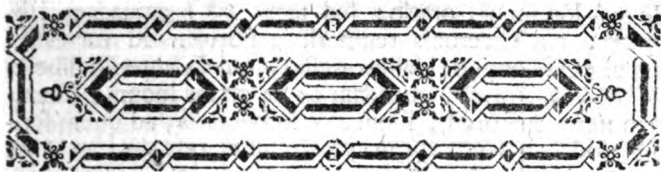
se, & hoc saltem nomine a studiosis hominibus non negligantur. quod & alias feci, & in iis maxime, quos nuper apud te scripsi, *Variarum Lectionum* libris. Primum enim cum in praestantissimis utriusque linguae scriptoribus multa, vel temporum vel hominum culpa, corrupte & depravate legantur: eaque res vel non animadversa errorem, vel animadversa molestiam, & difficultatem legentibus objicere soleat: ejus incommodi ut pars aliqua per me tolleretur, operam dedi. deinde, cum & illud constet, veteres Latinos summo studio esse in Graecorum imitatione versatos, & eorum locorum, quos illi ab his acceptos in usum suum transtulerunt, diligens, & accurata notatio magnam his temporibus utilitatem habere credatur: hujus quoque generis inspergenda nonnulla esse duxi. narratiunculas etiam aliquot admiscui quarundam historiarum, quae neque contritae ac communes essent, neque fore injucundae cognitu viderentur. Ubi autem ita res tulit, ut ab iis qui vel aetate nostra, vel etiam superioribus temporibus in hoc ipso curriculo industriam suam exercuerant, dissentirem: feci id, ut & natura & consuetudo mea fert, libere: sed ea tamen moderatione servata, ut imminutam esse a me dignitatem suam, nemo conqueri posset, nisi qui tantum sibi tribuat, ut errare se posse non putet, quod neque cuiquam unquam contigit, & majus est, quam ut convenire in humanam fragilitatem queat. sed nos quid fecerimus, ipsa res indicabit. testatum quidem omnibus esse volumus, nihil aliud nobis propositum fuisse, quam ut sine cujusquam offensione, auxilii aliquid attulisse huic studiorum generi diceremur. A te autem,

8 M. A. MURETI PRAEFATIO.

Hippolyte, Principum decus, etiam atque etiam petimus, ut qua nos humanitate in familiarium tuorum numerum recipere dignatus es, eadem hos labores nostros, qui nulla re magis, quam tui nominis auctoritate, nixi, in publicum prodeunt, tibi accipiendos putes: neque tam, quid amplitudini tuae conveniat, quam, quid praestari a nobis possit, expendas. nam & haec ipsa novis in dies accessionibus crescent, & alia suo tempore, quae tibi gratiora fore confidimus, preferentur.

M. AN-

M. ANTONII MURETI

AD HIPPOLYTUM ESTENSEM,

S. R. E. CARDINALEM

AMPLISSIMUM ET ILLUSTRIS.

VARIARUM LECTIONUM.

LIBER PRIMUS.

CAP. I.

Tres Isocrates. Cujus sit ~~Paraenesis~~ ad Demonicum, indicatum.

Elegans in primis, & cum saluberrimis referta praeceptis, tum omnibus condita dicendi festivitatis oratio, quae Paraenesis ad Demonicum inscribitur, non ejus scriptoris est, cujus vulgo putatur. nam cum ab Isocrate illo qui Socratis & Platonis aequalis fuit, cujusque domus officina eloquentiae habita est, fluxisse, ejusque ingenio elaborata esse credatur, id secus est: quodque etiam in aliis contigisse scimus: errorem hic objecit hominibus nominum similitudo. tres enim facundi ac disertissimi fuere homines, quibus omnibus idem Isocratis nomen fuit. Unus is, quem modo diximus: qui a Socrate commendatur in Phaedro; quemque Cicero, dissentiente Bruto, tantopere laudabat. alter, hujus discipulus: cujus apud Suidam mentio est. neutrius autem horum est ea,

A 5

de

de qua loquimur, oratio: sed tertii (*) cujusdam Isocratis, qui Ciceronis temporibus floruit. Id ita esse, didici ex Dionysio Halicarnaseo, qui in aureolo libello de Arte rhetorica, quendam ex ea citans locum, Isocratem ipsius auctorem, suum, & Echecratis, ad quem scribit, sodalem vocat. . ejus verba sunt: *Ἰσοκράτης μὲν ὁ σὺς ἐταῖρος καὶ ἐμὸς, ὃς Ἐχέκρατις, ἢ περ ἄλλοι π, φησι χρῆναι ἀποδοῖν τοῖς σπουδαίοις ἀνθρώποις, ἐν τῇ ἀρχαίᾳ τῇ αὐτοῦ τῷ Ἰσποκίτῳ,* (ita enim legendum est, non, ut in vulgatis libris, *αὐτοῦ τῷ Ἰσποκίτῳ*) καὶ τὴν φιλοσοφησίαν, ὅτι ἐν τῷ ἀποφωεῖν τὰς ἀπαντῶντας, ὡς αὐτὸς φησι. Locus autem, quem indicavit Dionysius, ita apud Isocratem legitur: *Τῷ μὲν πρότερον γένει φιλοσοφῶντι, τῷ δὲ λόγῳ ἀποσοφῶντι. ἔπ' ὃ φιλοσοφησάντων μὲν τὸ ἀποφωεῖν τὰς ἀπαντῶντας, ἀποσοφῶντος δὲ τὸ τοῖς λόγοις αὐτοῖς οἰκίῳ ἐκφυλάττειν.* Harpocration tamen, qui sit *ἐπακτὸς ἔρεθ*, exponens, Isocratem Apolloniaten ejus, de quo agimus, libelli auctorem facit. at is veteris illius Isocratis auditor fuit: ut apud Suidam est. Hermogenes autem aperte eundem Isocratem hujus Paraeneseos, & ceterarum orationum, de quibus nulla dubitatio est, quin sint ejus qui cum Socrate & Platone vixit. Sed magis me ea, quae supra recitavi, verba Dionysii movent.

CAPUT II:

Mithridatem cur Dionysium Tralliani honoris causa vocarent. Illustratus locus ex oratione pro Flacco. Ejus qui Plutarchi συμποσιακὰ interpretatus est, notatus error;

M. TULLIUS in oratione pro L. Flacco cum perceret eas laudes quas Tralliani in Mithridatem, regem populo R. infestissimum, congesserant, ita scribit: *Mithridatem deum, illum patrem, illum conservatorem Asiae, illum Dionysum, Bacchum, Liberum nominabant.* atque hoc Petrus Victorius admonuit dictum esse ad Demosthenis imitationem, cujus illa sunt ex oratione De Corona: *Οἱ μὲν κατὰ πλῆθος Θιτταῖοι, καὶ ἀναίδητοι Θεβαῖοι φίλον, ἀσεβήτην, σωτῆρα τῷ Φίλιππῳ ἡγήντο. πάντ' ἐκείνῳ ὡς αὐτοῖς. προτι-*
lit

(*) Errat. Vide Fabricium Bibl. Gr. Voj. I. p. 848. De Apolloniate Isocrate diximus in Hist. Crit. Orat. Gr. p. 84.

lit etiam locum ex Athenaeo, quo confirmatur, Mithridatem vivum ac videntem, divinis affectum honoribus. sed cur Liberi patris potius, quam cujusquam alii dei nomine honestaretur ille rex, quando de eo sibi non liquere subobscure indicavit Victorius, ego aperire constitui. Duae autem ejus appellationis causae a Plutarcho libro primo *συμπροστικῶν* afferuntur. una, quod Mithridates praemium proposuerit, qui plurimum edisset, quique plurimum bibisset: ipseque in utroque certamine palmam tulerit: utpote qui omnes aetatis suae homines bibendo superaret. ob id igitur Dionysum vocatum. sed eam causam Plutarchus ipse, ut inanem, commenticiamque, & minus idoneam reprobatur. ac plane, si haec vera esset, videri poterant Tralliani, cum Mithridatem Dionysum salutarerent, non tam ei honorem tribuere, quam contumeliam facere: quasi ebriosum eum & helluonem ac gurgitem vocarent. quare haec altera causa putanda est verior. (*) bis enim fulmine appetitum fuisse: ita ut innocuus incolumisque remanserit. nam cum adhuc infans in cunis vagiret, collapsum fulmen, fascias, quibus involutus erat, exussit, neque tamen ipsum laesit. vestigium modo quoddam ignis in fronte relictum est: quod facile occultaret coma. rursus cum jam vir esset, ita propinquum ei dormienti cecidit, ut tela in pharetram, quae haud procul a lecto pendebat, condita conflagraverint. ipse tum quoque intactus. iis expositis, addit Plutarch. *Οἱ μὲν ὅν μάλιστα ἀπιφάνειο, πλεῖστον αὐτὸν ἰχθύσαν διὰ τῆς πυρρῆς καὶ κύφης τραυλῆς. οἱ δὲ πολλοὶ Διόνυσον αὐτὸν, διὰ τῶν κερκυραίων ὁμοίωσιν ἔπεισαν πρὸς τὴν ὀνομασίαν.* id est, Igitur vates quidem pronuntiarunt, plurimum ipsum sagittariis, & levi armatura esse valiturum. *Vulgus autem ei Dionysio nomen fecit, ab illis fulminum jactibus: quod ei simile quiddam, atque Dionysio, contigisset.* Hanc postremam partem quidam, qui librum illum Plutarchi Latinum facere studuit, ita reddidit: *Quam ob causam vates plurimum sagittariorum manu, levisque armaturae copiis praesliturum praedixerant.* Quanquam non desunt, qui Bacchi nomen a morbo sideratis ac de caelo tactis familiare datum illi existiment. quae interpretatio ita est absurda

(*) Ne haec quidem ratio probanda est. Veriorem attulimus ad Vellej. Pat. II. 82. p. 345.

absurda & aliena, ut valde mirer, quid tum illi homini in mentem venerit.

CAPUT III.

Locus quidam Ciceronis in Verrem vindicatus a prava aliorum correctione. Plinii alter declaratus.

U TUNTUR interdum Latini scriptores Graecis quibusdam vocibus, easque Latinis tamen litteris notant: quod qui non animadvertunt, facile in errorem incidunt: praecipue cum eae voces ejusmodi sunt, ut etiam Romanae videri queant. id quod accidit homini in primis erudito explicanti orationes Ciceronis in Verrem. Nam cum Cicero impurum illum hominem aetate summa, quo tempore ceteri praetores obire provinciam, & concurrare consueverant, totum se ad nequitiam & ad libidinem contulisse diceret, & tabernacula carbaseis intenta velis in littore collocari jussisse, ubi totos dies cum impudicis mulieribus perpotaret: haud ita multis interjectis verbis, ita postea locutus est: *Illo autem tempore iste, tametsi ea est hominis impudentia, quam nostis, ipse tamen, cum vir esset Syracusis, uxorem ejus parum poterat animo soluta ac libero tot in acta dies secum habere.* quorum verborum ille, quisquis est, sensum non videre se dixit: nisi pro, *in acta*, legatur, *in lecto*. neque intellexit, Ciceronem, quod antea Romano more *littus* dixerat, id postea *actam* voce Graeca, ut videlicet in Sicilia loquerentur, nominasse. notum est autem, Siculos eo quondam sermone usos, qui e Graecis, Latinisque vocibus permistus esset. *Actam* vero solitos eos dicere pro littore, etiam Virgilius indicio est, qui illud ipsum littus eo nomine vocavit:

*At procul in sola secretae Troades acta
Amisum Anchisen flebant.*

Ita igitur *actam* uterque, ut Terentius, & Cicero ipse urbem Atheniensem, *Astu*. Sed & S. Ambrosius eadem voce usus est libro quinto Hexamerôn: *Quae, inquit, non in acta, nec in littoribus, sed in Atlantici maris profunda*

fundo feruntur videri. Neque dissimili modo C. Plinius libro VII. Naturalis historiae probata pro pecudibus dixit. ejus verba sunt: *In eadem Africa familias quasdam effascinantium Ifigonus & Nymphodorus tradunt: quarum laudatione intereant probata, arescant arbores, emoriantur infantes.* non enim quae familiae illae probassent, ea interire affirmavit, sed, ut dixi, πὶ ὄψεται.

CAPUT IV.

Horatii locus ex Euripide expressus.

QUOD Horatius libro primo Epistolarum pereleganter scripsit, esse verba & voces quasdam, quibus animi morbos lenire ac mitigare fas esset, respexisse ipsum arbitror ad locum quandam Euripidis ex Hippolyto coronato, ubi nutrix Phaedram infano privigni amore incensam alloquens, admonet eam, ut morbum illum suum fortiter ferat: esse enim cantus & sermones quosdam, in quibus infit vis ad eum mulcendum ac molliendum. Versus Euripidis hi sunt:

Νορίων δ' εἰ τις τὴν νόσον κατηρίθῃ.
Εἰσὶν δ' ἱπποδαί, καὶ λέγεται πελάγῃ.
Φαίνεται π' ἡσδὶ φάρμακον νόσον.

Horatii autem hi:

*Fervet avaritia, miseroque cupidine pectus?
Sunt verba, & voces, quibus hunc lenire dolorem
Possis, & magnam morbi deponere partem.*

non tamen uterque idem intellexit. nam illa de magicis carminibus: hic de sermonibus philosophicis loquitur, a quibus vera omnium morborum animi petenda medicina est. quanquam si quis Euripidem quoque idem κατ' ἀλλοτρίαν πρὸς significare voluisse censeat, libenter me socium ipsius sententiae ascripserim. Gaudet enim poeta ille ejusmodi sententiis, quae neque a populari consuetudine discedant, & philosophicum tamen intra se aliquid oc-

ἀληθῶς, ὃ μόνον τῷ θεῷ ἔστιν ἀπὸ ἀληθείας, ἀλλὰ καὶ συν-
ελθόντες πολλοὶ κρίνομεν, καὶ ἵκεται, & quae sequuntur.

C A P U T V I.

*Ciceronis locus ex oratione pro P. Quinctio pulchre
a Paulo Manutio correctus.*

QUOD si facere nolit, atque inhibuerit ejusmodi ratio-
nibus illum ad suas conditiones perducere: sese nihil pre-
cari, & si quid agere velit, judicio defendere. Ita le-
guntur Ciceronis verba haec ex oratione pro P. Quinctio
in omnibus impressis libris, praeterquam in Manutianis.
quae cum corrupta esse constaret, fuerunt, qui pro, *in-*
hibuerit, reponerent, *instituerit*. At praeclare, ut solet,
Manutius: de quo viro merito dubitari potest, plus ne
ipse Ciceroni, an ipsi Cicero debeat. Nam & ipse tra-
ctandis assidue Ciceronis scriptis eam assecutus est elo-
quentiae laudem, qua vincit omnes: & cum ad ingenium,
quo excellit, addidisset eam diligentiam, eamque labo-
rum perpesionem ac tolerantiam, qua vires, ipsamque
adeo valetudinem suam, magno nostro omnium, quot-
quot eum, quia plane novimus, plurimi etiam facimus,
dolore prostravit; incredibile est, quot ab errorum milli-
bus eos libros felicissime vindicavit. at aetas nostra mi-
rificam quandam extulit vim hominum improborum, qui
magnam laudem in obreptatione positam putant, neque
quicquam cupidius faciunt, quam ut quicquid possunt,
quacunque ratione possunt, ex aliena gloria deterant,
creduntque ita se demum emersuros, si eos qui extant,
depresterint. quam rationem grassandi ad famam nemo
unquam sapiens approbavit. sed me amoris quidam aestus
ab eo, de quo dicere coeperam, abduxit, omnino autem,
cum de Paulo Manutio loquendum est, moderari orationi
meae neque volo, neque possum, neque debeo. alii com-
plures rationem inire poterunt, quot ipsi locos in Cice-
rone correxerint: illi aut uni, aut cum paucissimis, licet
dicere,

Pauperis est numerare pecus.

in illius igitur libris (tandem enim ad propositum me refe-
nam

ram tamen) is, de quo agebam, locus ita legitur: *Quod si facere nolit, atque imbibere ejusmodi rationibus illum ad suas condiciones perducere*, &c. praeclare, ut dixi. *Imbiberit* enim est, hoc sibi plane proposuerit, hoc ita in mente accogitatione sua defixerit, ut evelli non queat. est autem ita scriptum omnibus litteris, in longe plurimis vetustis codicibus. Sed insolentia locutionis fefellerat alios, quae Manutium non fugit. meminerat enim ita locutum Lucretium lib. 111.

*Qui petere a populo fascēs, saevasque secures
Imbibit.* & libro sexto,

— non quod violari summa deum vis
Possit, ut ex ira poenas petere imbibat acres.

ut ergo a Lucretio dictum est, *imbibat petere*, sic a M. Tullio, qui eum poetam studiosissime legerat, *imbiberit perducere*. Usus eodem modo & Livius libro secundo Annalium: *Neque minor ejus, quod initio consulatus imbibebat, reconciliandi animos plebis.*

CAPUT VII.

*Epitheton, quo Corinthum ornavit Horatius, e
Graeca voce expressum videri.*

BIMAREM (*) Corinthum cum diceret Horatius, non dubito quin exprimere voluerit Graecam vocem ἀμφιβάλας. est autem ea vox non admodum frequens, proba tamen & antiqua: ususque ea est Xenophon, cum urbis Atheniensis commoditates celebraret, doceretque, eam opportuno admodum loco sitam ad importanda & exportanda quae opus foret. ita enim loquitur: Καὶ μὲν ὁ ἀθήναιος καὶ ἡ πόλις, ὅπως ἄσπετος ἦεν πᾶσιν αἰμαῖς ἀποτάσσεται πρὸς δέαν, καὶ ἀπὸ πύμης ἡ βύλη ἀμφιβάλας καὶ ἡ ἴα. Hoc eo annotare visum est, quoniam in scholiis Horatianis, quae abhinc annos quatuor, ad Jo. Avansonium V. C. qui tum Romae Gallorum regis legatus erat, miseram, cum cetera.

(*) Vide Lambiae epistolam ad Muretam, quam dedimus T. J. p. 397.

ceterarum urbium epitheta unde sumpta essent, indicassem: nescio quo modo contigit, ut hoc, quod minime decuerat, praetermitteretur.

CAPUT VIII.

Horatii locus, qui multis in libris corrupte legitur, explicatus.

VERSUS HI (*) sunt e secundo Odarum Horatii:

*Vivet extento Proclejus aevo,
Notus in fratres animi paterni.
Illum aget penna metuente solvi
Fama superstes.*

quorum qui proxime ultimum antecedit, ita in multis libris legitur:

Illum aget penna haud metuente solvi.

constat autem ita correctum esse ab aliquo, qui sententiam quidem videret, sed vim verborum non satis perspiceret: putaretque ita melius aeternitatem famae significatum iri, si particula illa negandi vim habens adderetur. alioqui fore, ut parum firmitatis inesset ea in fama, cuius pennae solutionem metuere dicerentur. firmitas enim fiduciam, infirmitas metum parit. at ille, quisquis fuit, inani & frivolo argumento delusus est. nam, quia quae metuimus, refugimus, longissimeque nos ab his abducimus, factum, ut Horatius *pennam metuentem solvi* dixerit eam, quae semper longissime ab omni solutione ab futura esset. est autem simile illud Virgilii,

Arctos Oceani metuentes aequore tingi.

nam ut *metuentes tingi* dixit is, quae nunquam tingerentur: ita hic *pennam metuentem solvi*, quae nunquam solveretur. Hoc ego libentius annotavi, quod ut alia multa, ita hoc quoque mendum in eos libros, quibus addita sunt mea scholia, operarum negligentia, me absente atque inscio, irrepsérat.

.. (*) Vide Lambini epistolam l. c. p. 197.

B

CAPUT

C A P U T I X.

Sententia quaedam Terentiana ab Aeschilo etiam prolata ostenditur: ὅς, qui eandem continet, Graecus incerti scriptoris versiculus indicatur.

QUOD apud Terentium adolescens amore saucius dixit, *Facile omnes cum valemus, recta consilia aegrotis damus:* ejus non dissimile quiddam Prometheum dicentem fecerat Aeschylus. cum enim miserum illum & aerumnosum deum nymphae Oceanitides reprehenderent, quod peccasset: ita eum respondentem induxit: facile esse iis qui malis soluti sunt, admonere ac corripere eos qui adversis rebus premuntur. Versus Aeschyli, si quis eos requirit, hi sunt:

Ελαφρὸν, ὅς τις πλημύνει ἔξω πόντος
 ἔχει πρὸς τοῦτον, ὁρῶντι τι τὸς κακῶς
 Περισκεύας.

id est,

*Haud difficile est, pars nulla quem attingit mali,
 Monere eos, ac corripere, qui miseriis
 Urgentur.*

tale igitur aliquid eo loco dixerat & Menander. sed & hunc versum alicubi legere memini:

Ἵππὸς ἰσχυρὰ ῥῆμα παῖς τις ὁρῶντι.

C A P U T X.

Equitandi verbum quod Euro tribuit Horatius, Euripidem quoque eodem modo locutum esse.

AUDACI fane metaphora usus videtur Horatius, cum Euro vento equitandi verbum tribuit. notus est enim ille versiculus,

Per Siculas equitavit undas.

neque unquam id, ut opinor, sine veterum exemplo ausus esset. sed meminerat, Euripidem quoque eodem modo locutum esse de Zephyro. itaque fecit more suo, ut, perfe-

persequendis Graecorum vestigiis, τὸ τ' ἀξίως κρινόν τι καὶ ξυμκὸν quaereret, seque quam longissime a trita & plebeja loquendi consuetudine abduceret. quo in genere plane singularis fuit: neque, meo quidem iudicio, Graecas loquendi formas Latinorum poetarum quisquam vel frequentius, vel fidentius, vel felicius imitatus est. Locus autem ille Euripidis, quem dico, ita scriptus est in Phoenissis:

Ζεφύρε πνοιῆς ἐκπύουσι τοὺς αἵματι.

C A P U T X I.

Curram pro navi, ut a Catullo, sic & a Graecis poetis dictum esse.

ETIAM illud Graecorum exemplo fecit Catullus, ut navim *curram* vocaret, in libello De nuptiis Pelei & Thetidos:

*Diva quibus retinens in summis urbibus arces,
Ipsa levi fecit volitantem flamine curram.*

si quidem apud Aeschylum Prometheus in illa longa enumeratione artium, quas a se in usum mortalium excogitatas & inventas gloriatur, ait repertum (*) suum esse currus illos nautarum, qui lineis alis vagantur per mare:

Θαλασσοπλάγγω δ' ἔπρε ἄλλοι αὐτ' ἱμῶ
Διόπτε' ὄρε ναυτίλων ὀχρήματα.

Sed & Euripidem eadem figura usum memini, apud quem nuntius, qui Medeam admonet, ut se mandet fugae, praecipit ei, ut neque id vehiculum spernat, quod navigandi, neque id, quod terrestris itineris conficiendi causa comparatum est:

ὦ δαίμον' ἔργον ἐξυπνοῦμαι ἐργασμένη
Μαδίαια, φεῦγε, φεῦγε, μήτε ναῖον
Λιπὺν ἀπὸ πηγῆς, μήτε ἔχον πιδουβῆ.

Sed hoc quoque, ut totum prope veteris eloquentiae choraegium,

(*) *Repertum*, pro *inventum*, Lucretii est, non Ciceronis.

ragium, ab Homero est: qui primus aurigam navis pro gubernatore dixerat: ὁρίξατο δ' ἡνίοχον ἐν πρυτανίᾳ, & naves, equos maris vocaverat:

Κηῶν ἀκυπύρων ἐπιβανίμην, αἶψ' αἰλὸς ἔπει
Ἀνδράσι γίγνοι).

C A P U T X I I .

Libidinosarum mulierum, quae calumniatae sunt eos & quibus spretae ac repudiatæ erant, exempla octo.

EXEMPLA octo memini legere earum mulierum, quae viros a se impudice appetitos, cum eos ad restinguendum libidinis suae ardorem flectere nequivissent, calumniatae sunt postea, tanquam ab ipsis tentatae forent: eisque partim crearunt ingens periculum, partim etiam exitium attulerunt. eorum unum est in sacra historia, de Josippo Jacobi filio, qui, cum obtemperare herae suae, Putipharis uxori, noluisset, structis ab ea calumniis in vitae discrimen adductus est. atque hoc, ut quod omnibus notum sit, nihil est necesse pluribus verbis exponere. Hippolytum quoque Thesei filium ut Phaedra noverca tentarit, seque ab eo spretam videns, reverso ab inferis marito persuaserit, eum sibi vim afferre voluisse, (quam paulo aliter est apud Euripidem) utque castissimus adolescens crudelissime ob eam rem discerptus dilaniatusque sit, & lippis, ut ait Horatius, & tonsoribus notum est. Sed & Tenni, Cycni filio, Neptuni nepoti, idem contigisse memoratur. ejus enim ephebi jam, &, ut Graeci dicunt, ἀνδρόπαιδος desiderio tacta noverca Phylonomie, seu, ut alii vocant, Periboea, sermonem cum eo de stupro contulit. Rejecta & repudiata, insinulavit eum apud patrem, eodem plane modo quo Hippolytum Phaedra. Credulus parens inclusum in capsam quandam filium projecit in mare. tulit opem Neptunus innocenti nepoti. delataque est capsula ad insulam Leucophryn: quam cum incolae aperuissent, remque cognoscent: non tantum Tenni regnum detulerunt; sed etiam de nomine ipsius, insulam Tenedon nominarunt. quin & mortuum coluerunt pro deo. Eodem modo prope perditus est Bellerophon

phon ab Antaea, Proeti uxore: & Peleus ab Hippolyte, uxore Acasti. de quibus apud Horatium sunt illa:

*Ut Proetum mulier perfida credulum
Falsis impulerit criminibus, nimis
Casto Belterophonti
Maturare necem, refert,
Narrat paene datum Pelea tartaro,
Magnessam Hippolyten dum fugit abstinens.*

Nos autem utramque sive historiam sive fabulam alibi copiosissime exposuimus. Hippodamia quoque cum eam haberet Pelops, siti aliquando correpta esse dicitur. cumque Pelops, quaerendae aquae causa descendisset e curru, jamque longius abiisset, (magnae enim circum solitudines erant) illa Myrtilum aurigam, cum quo sola remanserat, sollicitare coepit, ut secum rem haberet. volebat videlicet, interea dum reverteretur Pelops, aliam quandam sitim restringere. sed cum Myrtilus morem gerere noluisset: accusatus est apud reversum Pelopem, quod ipsam violare conatus esset: ob idque projectus in vicinum mare: quod ex eo Myrtoum usurpari coepit. Philostratus libro sexto De Vita Apollonii, Timasionem quendam Aegyptium a noverca frustra adamatum, deinde illius calumniis solum vertere coactum esse narrat. etsi illa quidem alio quodam modo, quam ceterae, privignum calumniata est. Denique Fausta, Maximiani filia, Constantini Magni uxor, eodem modo ut Phaedra, Crispum privignum suum accusavit. itaque imperator optimus, sed hac quidem in re non satis consideratus, immerentem filium morte multavit. idemque postea, re cognita, etiam de uxore supplicium sumpsit. Sunt & alia duo exempla non dissimilia in libro De Fluminibus, qui Plutarcho tribuitur; in Hebro, & in Lycorma.

CAUT XIII.

Falsam quandam historiam a Petro Victorio pro vera traditam esse.

FALSUM est, quod Victorius tradidit libro duodecimo Variarum lectionum, extitisse quendam capitalem importunum.

tunumque hominem Athenis, qui dixerit, se, dum regno Athenarum uno die potiri posset, nullum supplicii genus recusaturum: pasurumque acquo animo, ut acerbissimis cruciatibus postea afficeretur: omnisque ipsius familia funditus periret. Nam quod putavit id Plutarchum in Solone dicere: declaravit exemplo suo, quamvis eruditos homines caecutire & παρορᾶν, ubi aliquid conniventes legunt. Nihil enim tale Plutarchus, quale Victorius credidit, narrat; tantum, Solonem, cum delatam sibi a civibus suis tyrannidem maximo animo rejiceret, & aspernaretur: a multis reprehensum esse, & parum sanæ mentis habitum. aiebant enim, eum, si sciperet, accepturum fuisse tyrannida, vel propositis iis conditionibus quas supra exposuimus. Ergo eos reprehensorum suorum sermones his versibus trochaïcis includit Solo:

Οὐκ ἔφην Σόλων βαυόφρων, ὅδ' βυλότης ἀνὴρ.
 Εἰδὼς γὰρ θεῶν δίδναι, αὐτὸς οὐκ ἐδίξάτο.
 Περὶ βαλὼν δ' ἄγχαν, ἀγρότης οὐκ αἰσπασε μίση
 Δίκτυον, θυμῷ δ' αἰμάρτων, καὶ φρεσὶν ἀποφαιέας.
 Ἥγελαι γὰρ κεν κρατῆσαι, πλῆτον ἀρῆστοι λαβεῖν,
 Καὶ περὶ νόμους Ἀθηναίων μέντοι ἡμίχαν μίαν,
 Ἀσπὸν ἵππον δειδέεσθαι, καὶ ἀποπτεῖφθαι γένει.

Neque ego haec indicarem, nisi viderem, periculum esse, ne quis Victorii testimonio fretus, ne quaerendum quidem amplius putaret, vera essent, an minus.

C A P U T X I V.

Aristotelem in Hippodamo reprehendendo parum bona fide versatum esse.

V I D E T U R Aristoteles (*) interdum non satis bona fide retulisse eorum sententias, quos redarguere ac reprehendere statuisset. cujus rei libet nunc exemplum proferre unum, ex quo de multis similibus conjectura fieri possit.

Etenim

(*) Hanc disputationem reprehendit P. Victorius Var. Lect. xxxviii. 2. Muretus, ut potuit, respondit Var. Lect. xv. 18. Sed Mureti sententiam melius, quam ipse fecerat, defendit H. Valesius Emendat. iv. 10.

Etenim lib. 2. Πολυπύων, ubi exagitat eam reip. formam quae ab Hippodamo Milesio descripta erat, ait civitatem ab eo distributam esse in tres partes: nempe in artifices, in agricolas, & in milites. Καποτάδιας δ', inquit, πλὴν πόλιν τῶν πλεόντων μὲν μυριάδων, εἰς τρία δὲ μέρη διηρημένον. ἑποικίαν δ' ἐν μὲν μίρῳ, πηχίταις, ἐν δ', χωρὺς, τρίτον δὲ τὸ ἀσπολιμῶν, καὶ τὸ ὅπλα ἔχον. quod si verum esset, inscien- ter sane, & imperite se gessisset Hippodamus, qui civitatem sine consilio, tanquam corpus sine animo, esse voluisset. at vero non ita inconsultus fuerat. extant enim magna ex parte leges ipsius, quae Aristotelis, hac quidem in re, singularem quandam improbitatem manifesto patefaciant. Descripserat autem ille civitatem tres in partes, quarum primam fecerat eorum qui consilio remp. gubernarent: alteram eorum, qui eandem armis defenderent: tertiam ex iis constituerat, qui artes necessarias exercerent. atque in hanc postremam, & opifices, & agricolas, & mercatores incluserat. Id adeo prolatis ipsius verbis intelligitur. Φαμί δ' ἐγὼ εἰς μοίρας τέρας διεσπᾶσθαι τὴν σύμψυκτον πολιτείαν, καὶ μίαν μὲν εἶναι μέραν τῶν ἀγαθῶν, κυβερνάντων τὴν κοινά. δούτερον δ' τῶν δυνάμεϊ, τρίτην δ', τῶν ἐκπληρώσει καὶ χρησίμῃ τῶν ἀναγκαίων. οὐνομήν δ' τὸ μὲν πρῶτον πλεῖστον, βυλδύκη δ' τὸ δούτερον, ἐπικυρον δ' τὸ τρίτον, βέλτερον. & aliquanto post: Τῶν δ' βελτέων καὶ βιοπονητικῶν, τὸ μὲν ἐκ γλώσσων, καὶ φωνῶν τὴν κατεργασίαν τοῖς χύμας κατεχόμενον τὸ δὲ τεχνικὸν, ὅργανα καὶ ἐπιμεχανήματα τοῖς τῶν βίῃ πρᾶγμασι κατασκευάζουσιν. τὸ δὲ μετασκευῶν καὶ ἐμπορεῶν, ὃ τὰ μὲν ἐν τῇ πόλει κατασκευάζονται, ἐπὶ τὴν ξύμην διέρχεται τὸ δ', ὅτι τὰς ξύμην ἐκ τὴν πόλιν. Sed & cetera si quis attente consideret, videbit, non tam multa in iis reprehendenda esse, quam videtur eis, qui, audita tantum altera parte, pronunciant. sunt autem apud Stobaeum ἐν τῷ αὐτῷ πολιτείας.

CAPUT XV.

Durae compositionis duo insignia exempla: ex Euripide unum, alterum e Sophocle.

INTER ea quae duram atque insuavem orationis compositionem efficiunt, vix quicquam est, quod magis reprehendatur a dicendi magistris, quam crebra & continuata ejusdem litterae repetitio. Itaque in Virgilio,

B 4

ca-

casus Cassandra canebat : in Terentio , tantam , tam improvisam , et , consilia consequi consimilia : in Cicerone , statua tua stabat : et , invisae visae , & in Coeliana , unquam quanquam , ejusdemque modi alia in aliis primae classis auctoribus notantur . sed enim quae duo ejus rei exempla in duobus optimis ac praestantissimis poetis reperi , ea (ita insignia visa sunt) hoc loco proponenda esse duxi . eorum unum Euripidis est : apud quem Medea cum Iasoni exprobraret , illum sua opera servatum esse , ita loquitur :

Ἐπειδὴ σ' ὡς ἴσασιν Ἕλληες ἴσσι
Ταυτὸν ὠραμένης Ἀργεῖοι σκάρφου.

quorum versuum in priore , crebra illa repetitio litterae *σ* , locum etiam comicis jocis ac salibus dedit . si quidem Plato comicus , & Eubulus , ejusdem homo artificii , Euripidem ea de causa urbanissime tetigisse traduntur . Alterum Sophoclis , & quidem ea in fabula , quae quasi regnum possidere inter tragoedias dicitur . ibi enim Oedipus cum Tiresia jurgans , eique & aurium , & mentis , & oculorum caecitatem objiciens , hoc eum versu indignabundus incescit :

Τυφλὸς τὰ τ' ἴσσι , τὸν π' ἰαυῖ , τὰ τ' ὄμματ' αἶ ,

ubi cum saepius etiam inculcaverit litteram *τ* , quam ille alter litteram *σ* ; tamen Euripides dicacium aculeos expertus est : Sophocles a hemine , quod sciam , notatus . Sophoclei non dissimilis est Ennianus ille , me puero , decantatus ipse scholis ,

O Tite tute Tati tibi tanta tyranne tulist.

neque valde ab eo abludit Homericum illud ,

Μὰ δὲ γέροντα πάρος κατακρομήσει ,

CAPUT XVI.

Conjecturae de aliquot locis e libello Demetrii
ἱερωνίμου.

QUICUNQUE ille Demetrius fuit, cujus est libellus qui nunc omnium manibus teritur, ~~αὐτὸν ἱερωνίμου~~, (non enim mihi facile quisquam persuaserit, Phalereum esse) utile profecto nobis, & minime trivialis doctrinae plenum ingenii sui monumentum reliquit. neque vero parvum emolumentum Petrus Victorius studiosis attulisse censendus est, cum olim ad eum librum purgandum incubuit: laborque ipsius, ut semper alias, ita hic quoque admodum utilis & fructuosus fuit. cujus summi viri exemplo nos etiam incitati, longe quidem ac multum impari facultate, sed non dispari voluntate, eandem viam sequimur, & veterum scripta, quantum in nobis est, obscura illustrare, depravata emendare conamur. Igitur quae, cum eum librum attente diligenterque legeremus, nobis & correctione aliqua indigere, & non ita difficile corrigi posse visa sunt, eorum hic partem aliquam cum studiosis communicabimus: si forte nostra quoque industria tam polito scriptori opis aliquid afferri queat. Ipsum autem libri principium scio negotium exhibuisse multis. ita enim legitur: Ὡς περ ἡ ποίησις διαιρεῖται τῶν μέτρων, οἷον ἡμμέτρων, ἢ ἑξαμέτρων, ἢ τοῖς ἄλλοις ὅτε καὶ τὴν ἱερωνίμου τὸν λογιζόμενον διαιρεῖται καὶ διακρίνει τὰ καλυμμένα κῶλα. sed cum absurdum sit, pro metrorum exemplo ἡμμέτρα ponere, pro, οἷον ἡμμέτρων, legendum cenfeo οἷον ἢ διμέτρων.

Item, ubi loquitur de iis periodis quae habent speciem aliquam ἀντιθέσεως, cum tamen ἀντιθέσεις in eis nulla sit, exemplo quidem hoc Epicharmi utitur,

Τόχα μὲν εἰς τέλεις ἔγαν' ἑῷ, τόχα δ' αὖτ' εἰς τέλεις ἔγαν'.

deinde addit: τὸ αὐτὸ μὲν ὅδ' εἶρη, καὶ ἕλιν ἐναντίον. ὁ δ' ἑτέρος δ' ἱερωνίμου μεταγμένον, ἀντιθέσιν πᾶσι πλαναῶν ἔοικεν. quam ultimam partem ita lego: Ὁ δ' ἑτέρος δ' ἱερωνίμου μεταγμένον ἀντιθέσιν πᾶσι, πλαναῶν ἔστιν. Haud ita multo post, ubi de similiter desinentibus verbis disputatur, ostenditur

B 5

que

que id ornamentum ad affectus exprimendos inutile esse: ubi legitur, Πάτω γὰρ πάλιν ἢ ἐχθρῶν τοιαύτων ἵλασον, ἐποίω τῆς ἰδίας ἀπὸ βλάβης; pro ἵλασον, libentius legerim, ἀπὸ βλάβης. Ubi de magnifica oratione differitur, cum dixisset scriptor ille, de Aristotelis sententia, paeonicam orationem magnificam esse: paeona etiam duplicem esse docuit, unum ὡκαταρπηκόν, qui quatuor syllabis constet; longa prima, ceteris brevibus: ejusque exemplum ponit, ἤξετε ὅ: alterum, qui superiori illi ex altera parte respondeat, & a tribus exorsus brevibus, in longam desinat. hujus autem exemplum esse vult, τὰ ἀργύρεα. quod quin corruptum sit, dubitari non potest. legi autem debere arbitror, περὶ βία. Exemplum Antiphontis, quo docet, negligentia quadam interdum orationi dignitatem ac graditatem comparari, ita legendum videtur: καὶ γὰρ τῶν οὐκ ἐρχομένων δὲ λη μὲν, καὶ πώρῳ μὲν εἰς ἰψαλή, καὶ τραχῆα, καὶ τὰ μὲν χρησίμα καὶ ἐργάσματα μικρὰ αὐτῆς εἰς, καὶ ὅ ἀργὰ πολλὰ, σμικρὰ αὐτῆς ὅσῃς. Paulo post autem, ubi agit περὶ ὡκαταρπηκῶν, notatque nonnullos qui eis intempestive utebantur: ubi est, καὶ τῶν ἰο, καὶ τῶν πόπρων: lego, καὶ τῶν ἰο, καὶ τῶν ποπί. Unum si addidero, cetera in aliud tempus rejiciam. ubi enim eos ipsos, quos modo dixi, comparat cum ineptis fabularum actoribus, verba, quibus ea comparatio exponitur, ita in omnibus libris leguntur: οἱ δὲ ὡς εἰδὲν ἀναπληρῶντες, φησὶ, τὸ σύνδισμον, εἰς ἡμεῖς τοῖς ὑποκριταῖς τοῖς τὸ καὶ τὸ ὡς εἰδὲν ἰπὸ λίγυσι. quibus in verbis insit fortassis etiam aliquid aliud vitij: illud quidem certe vix dubium est, quin postrema pars ita legenda sit: εἰς ἡμεῖς τοῖς ὑποκριταῖς, τοῖς τὸ αἰ, καὶ τὸ φῶ ὡς εἰδὲν ἰπὸ λίγυσι. non quin sciam, τὸ καὶ τὸ, Graecis valere, hoc ἔστι illud: sed exempla ipsa, quae ponuntur a Demetrio, faciunt, ut ad eum, quem dixi, modum legi debere suspicer.

CAPUT XVII.

De forium aperiendarum ratione apud veteres Graecos. multis Plauti ac Terentii locis allata lux.

QUAESITUM est ex me, cur in Plauti ac Terentii fabulis nunquam fere quisquam egrederetur domo, ut non antea

antea crepuisse fores dicerentur. Respondi, eas fabulas e Graeco conversas esse, iccircoque quarundam consuetudinum, quibus olim Graeci usi essent, impressa in eis extare vestigia. Quod autem Romae antiquis temporibus M. Valerius Poplicolae frater honoris insigne habuisse dicitur, ut fores aedium ipsius, non introrsum trahendo, sed in viam publicam pellendo aperirentur, id quondam in Graecia vulgatum fuit: omnesque omnium aedium fores eo modo pandebantur. quoniam igitur periculum erat, ne quispiam, qui aut praeteriret, aut pro foribus staret, ab impulsâ janua pelleretur: ideo qui exituri erant domo, solebant prius ipsimet intrinsecus fores aedium suarum percutere: ut illo strepitu admonerentur, qui foris erant, cavere sibi, atque eatenus absistere, ut ne laederentur. Hoc a Plutarcho memoriae proditum est: cujus haec sunt in Poplicola: *Τὰς δὲ ἑκκλησιαστικὰς, de januis loquitur, ἀντὶ τοῦ ἔχειν ἀπάσας λίγαν, διὰ τὴν κομῶν λαμβάνοντες. ὅτι κόπιον καὶ ψεφῶσι τὰς ἑαυτῶν θύρας ἵνα οἱ πρὸς αὐτὰς μέλλοντες, ὅπως αἰσθήσιν ἔξω γίνονται τοῖς παρερχομένοις, καὶ ἀντὶ τούτου, καὶ μὴ καταλαμβάνουσιν τοῖς αὐτοῖς εἰς τὴν εἴσοδον.*

CAPUT XVIII.

Quod de fama Virgilius dixit, idem Callimachum de Cerere, Homerum de contentione dixisse.

SUSPICARI fortasse possit quispiam, versum illum, qui de fama apud Virgilium lib. 4. Aeneidos legitur,

Ingrediturque solo, & caput inter sidera condit,
e Callimacho versum esse. quamvis Callimachus non de fama id, sed de Cerere dixerat. sed potuit Latinus poeta, quod de una dea Graecus dixisset, ad aliam accommodare. versus quidem certe tantum non ad verbum expressus est:

Ἰθὺς μὲν χίρσω, κεφαλὰ δὲ οἱ ἄψατ' ἐλύμην.

sed tamen verisimilius est totum illum Latini poetae locum expressum esse ex iis quae apud Homerum De Contentione dicuntur:

*Ἦν' ἐλὺν μὲν πρῶτον χιρῶσαι, αὐτὰρ ἔπειτα
οὐρανὸν ἐκχέζει χεῖρ, καὶ ἐπὶ χροὶ βάσσει.*

CA-

CAPUT XIX.

Quid sibi velit apud Ciceronem in Epistolis ad Atticum pastoricia fistula, explicatum.

CICERONIS e libro primo Epistolarum ad Atticum verba sunt haec: *Itaque & ludis, & gladiatoribus mirandas ἐπισημείας sine ulla pastoricia fistula auferebamus.* quo loco ἐπισημείας vocat plausus, acclamationes, & similia, quibus populus bonum suum animum erga quempiam significare solitus erat, & laetitiam, quam ex illius aspectu caperet, ostendere. hoc enim Graeci vocant ἐπισημείαν. ut apud Isocratē in Panathēnaico: Καὶ τῶν ἄλλων ἰδεῖν τῶν ὅτε ταῖς ῥητορικοῖς διαλαμπυσῶν, καὶ τὰς ἀκούοντας ἐπισημείαν καὶ θορυβὸν ἀναγκάζουσιν. sed quod addit, *sine ulla pastoricia fistula*, id ita declarat Paulus Manutius: Pastores qui fistula scienter utuntur, ita interdum delectant, ut qui audiunt, influentem sensibus voluptatem gestu significant. at nos, inquit, populo ita cari sumus, ut ludorum gladiatorumque confesfu mirandas ἐπισημείας, id est, significationes daret, non ulla pastoricia fistula permotus, sed amore studioque impulsus. quae declaratio cur mihi nullo modo placeat; non dicam. quod mihi verum videtur, id proponere satis habeo. veritatis enim prolata lux omnes facile tenebras dissipabit. Intelligendum igitur est, non nunquam contigisse, ut cum quispiam alicui parti multitudinis carus & acceptus erat, ceteris autem odiosus & invisus, partim plausu exciperetur, partim sibilo. plaudentibus enim iis quos aspectus ipsius hilarabat, ceteri sibilabant. Ergo Cicero ut ostendat, ἐπισημείας illas suas ejusmodi non fuisse, sed puras omnino, & ῥητορικοῖς, ait eas fuisse sine ulla pastoricia fistula: id est, sine sibilo, cujus similem sonum notum est e pastoriciis fistulis reddi. itaque Graeci in utroque dicunt συρίζειν: iidemque interdum σείειν, id est, *pastoriciam fistulam*, pro sibilo dicunt. Haec cum jam scripsissem: venit ad me Petrus Morinus, Parisiensis, adolescens utriusque linguae peritissimus, idemque omnium artium, quae quidem ingenuum hominem decent, scientia mirifice instructus, quicum ego, quam diu hic fuit, mea omnia jo-

ca

ca feria, ut dicitur, libentissime communicabam: cum prope assidua quadriennii consuetudine raram quandam in eo & exquisitam eruditionem pari conjunctam bonitate cognossem. is igitur non modo declarationi meae calculum suum adjecit, verum etiam, quod tum in legendis Platonis libris De Legibus studiosissime versabatur, locum mihi indicavit, qui eam sumptopere confirmaret. quem appingere libuit: ut & sententiam stabilire meam, & jucundissimam magis amici memoriam grata recordatione renovarem. ergo ita scriptum est in extremo tertio De Legibus: Τὸ δὲ κῆρυξ τούτων, γινώσκει π, καὶ ἄλλα γινώσκει δικασταὶ καὶ ζητωταὶ π, καὶ τὸ μὴ πθόμισιν, ἔστω γὰρ ὡς, ἔστι πῶς ἄλλοι βοῶσι πλάθεις, καὶ ὁμοίως πῶς, ἔστι αὖ κῆρυξ ἱππικὸς ἀποδίδωσι· ἀλλὰ πῶς μὴ γινώσκει ἀλλὰ πῶς δύνανται, διδιδόμιναι αὐτῶν ὡς αὐτοῖς μὴ σιγῆς διὰ τίνας, πῶς δὲ καὶ παιδαγωγῆς, καὶ τῇ πλείεσσιν ὅχλῳ φάσκει καὶ ἡγεμονίας ἢ καὶ ἡγεμονίας ἐκίχνηται. ubi Plato idem plane συλλογὰ dixit, quod Cicero *pastoriciam fistulam*. Sed quam supra ad verbum e Pauli Manutii commentariis declarationem descripsi, eam admoneo in iis tantum exemplaribus legi, quae edita sunt antequam hi libri a me in publicum emitterentur. Nam ab iis quae biennio post edidit, deleta sunt ea omnia: & in eorum locum substituta quaedam, quae cum hac mea interpretatione consentiunt. cuius rei eo admonere lectores volui, ne quis forte quae a me, ut suo jure potest, accepit Manutius, ea me ipsi furripuisse suspicaretur. Profitetur enim, me, non more inultorum, quicquid ab aliis accepi, id semper ad auctores ipsos referre: cum contra quidam, (*) qui mea impudenter compilavit, compilatum se a me impudentius conqueratur.

CAPUT XX.

Alius locus ex iisdem Epistolis declaratus.

NE haec quidem satis intelliguntur, quae posita sunt in Epist. prima lib. secundi: *Prognostica mea cum orationculis propediem expecta*. ait enim Manutius, putare se, libellum significari, qui prognostica Ciceronis de rep. complecteretur. sed ego malo tenere quod scio, quam putare quod nescio. Scio autem Ciceronem interpretatum versibus Arati prognostica: ut constet e libris De Divina-

(*) Lambinus.

natione. quare non habeo dubium, quin ea intelligat. meminuit horum etiam libro earundem Epistolarum xv. his verbis: *Equidem etiam pluvias metuo, si prognostica nostra vera sunt. ranae enim interpretantur.* Respicit autem ad illos versus:

*Vos quoque signa videtis aquae dulcis alumnae,
Cum clamore paratis inanes fundere voces,
Abfurdoque sono fontes & stagna cietis.*

qui conversi sunt ex illis Arateis, sed liberius, id est, Ciceronis more,

Η. μῦθον δαλαὶ γυνὴν ὕδατος ἴσται,
Αὐτῶν ἐξ ὕδατος πάντες βόωντες γέμναι.

Hic quoque meam sententiam secutus est Manutius, in libris quos biennio post horum editionem divulgavit.

M. A N-

M. ANTONII MURETI

AD HIPPOLYTUM ESTENSEM,

S. R. E. CARDINALEM

ILLUSTRISSIMUM,

VARIARUM LECTIIONUM

LIBER SECUNDUS.

C A P. I.

Correctus & explicatus locus e primo libro Aristotelis De Arte dicendi.

MORES dicentis plurimum valere ad persuadendum, & a magnis ac sapientibus viris traditum est, & res ipsa loquitur. omnes enim facile adducimur, ut assentiamur iis quos bonis moribus praeditos esse opinamur. sed opinio & fama probitatis duobus modis comparari potest, primum ipso genere ac ratione vivendi; quae certissima & honestissima est via. deinde etiam spargenda ejusmodi sententiis oratione, quae significationem habeant animi ingenui ac liberalis, & honestatem omnibus aliis rebus anteponentis. prior ille modus ad rhetoricum artificium non pertinet. posterioris cum ab aliis dicendi magistris, tum in primis ab Aristotele multa praecepta traduntur. qui etiam negat se eorum sententiae, accedere, qui iis in libris quos De Arte ediderant, posuerant, probitatem dicentis nihil habere momenti ad faciendam fidem. a quibus ipse ita dissentit, ut fere plurimum in ea positum esse dicat. Sed cum verba quibus hoc exprimitur, corrupta sint in eis codicibus qui non immerito ceteris emendatiores putantur: homoque doctissimus, qui primus vero ac serio praetulit facem omnibus Aristotelicam in eo genere doctrinam intelligere cupientibus, in eorum

ex-

explicatione sui dissimilis fuisse videatur: constitui primum ipsa philosophi verba proponere, ut leguntur. deinde quid in eis mutandum putem, & cur putem, indicare: quo praestito, simul etiam sententia, quae illum, quem dico, summum virum latuit, facile intelligetur. Ergo ita Aristoteles: Οὐ γὰρ, ὥς τις ἕτοιμος ἔστι πηλολογῆσαι τίτις αὐτῷ τέχνη καὶ τὴν ἐπιείκειαν τῷ λόγῳ τις. quibus verbis optimus interpres accusari putat eos qui, cum artem exponerent, in arte dicentis integritatem collocabant. deinde, ὡς ἔστιν συμβαλλομένης αὐτῷ τὸ παιδαγωγόν. hoc idem interpres putat cum stomacho & contemptu illorum magistrorum pronuntiatum esse. sed profecto & valde coacta videtur haec declaratio: & ipsemet, quasi hoc sentiens, titubanter loqui videtur. Sequitur, ἀλλὰ σχιδόν, ὡς εἰπὼν, κυρωμάτων ἔχει πῶς τὸ ἴδιον. ubi ille, Hinc, inquit, inscitia horum doctorum intelligi potest: qui nihil momenti ad fidem faciendam habere crediderint, quod maximam omnium ferme vim habet. Haec ille. quae quam cohaereant, quamque inter se apta sint, omnibus perspicuum esse arbitror. Ego quae ille divulgavit, conjungenda duco: & quam scripturam ipse, cum reperisset in illo suo optimo & antiquissimo libro, rationem ejus se non dispicere fasus est, verissimam esse statuo: (*) συμβαλλομένην videlicet, non συμβαλλομένης. etiam voculam καὶ deleo multis impressis libris auctoribus: atque ita lego denique: Οὐ γὰρ, ὥς τις ἕτοιμος ἔστι πηλολογῆσαι τίτις αὐτῷ τὴν ἐπιείκειαν τῷ λόγῳ τις, ὡς ἔστιν συμβαλλομένην αὐτῷ τὸ παιδαγωγόν· ἀλλὰ σχιδόν, ὡς εἰπὼν, κυρωμάτων ἔχει πῶς τὸ ἴδιον. quid autem tam manifestum, quam illud, συμβαλλομένην, αὐτῷ τὴν ἐπιείκειαν referri? αὐτῷ τέχνη autem est, in libris de arte scriptis. Particulam σχιδόν, eo addidit, quia sine dubio plurimum ad fidem valent αἱ ἀποδείξεις. In eodem etiam libro, ubi ostendit rhetoricen aequalem esse dialecticae: atque inter cetera argumenta ejus rei ponit id quoque, ut dialecticus adhibeat ad probandum duo instrumenta, syllogismum & inductionem, sic a rhetore adhiberi alia duo, quae illis respondeant, enthymema & exemplum, non dubito quin ita legendum sit: Τῶν δὲ διὰ τῷ δεικνύειν, ἢ φαίνεται δεικνύειν, καὶ ἀπὸ τοῦ τοῖς διαλεκτικῶς τὸ μὲν ἐπαγωγὴ ἐστὶ, τὸ δὲ συλλογισμὸς. καλῶ δὲ αὐτὸν ἐμμετρίαν, ἥτις.

(*) Vide Lambini epistolam l. c. p. 398.

ἤτοι καὶ ἀλλοιοῦσθαι παρεδίδρυτο δὲ, ἐπαγωγὴν ἱστορικὴν. quaecunque autem inculcata sunt, recte aberant ab aliis libris: & addita sunt ab iis qui, errore ducti, deesse aliquid existimarent: cum tamen nihil desit. hoc enim dicit Aristoteles: Eorum quae faciunt fidem, quod aut demonstrent, aut demonstrare videantur, aliud syllogismus esse, aliud inductionem: quemadmodum & in dialecticis. se enim vocare enthymema, syllogismus oratorium; exemplum vero, oratoriam inductionem. Verbum *φαιναί*, & vox *κατάπει* objecisse errorem videntur iis qui aliquid praeterea addendum censuerunt.

C A P U T I I.

*De Psyllis, & ophiogenesisin. Allatus locus Varro-
nis, cujus testimonio usus erat Plinius.*

PLINII verba sunt haec e capite secundo libri vii: Crates Pergamenus in Helleponto circa Parium genus hominum fuisse tradit, quos Ophiogenes vocat, serpentum ictus contactu levare solitos, & manu imposita, venena extrahere corpori. Varro etiam nunc esse paucos ibi, quorum salivae contra ictus serpentum medeantur. Similis & in Africa gens Psyllorum fuit, ut Agatharchides scribit, a Psyllo rege dicta, cujus sepulcrum in parte Syrtium majorum est. Horum corpori ingenitum fuit virus exitiale serpentibus, ut cujus odore sopirent eas. Mos vero, liberos genitos protinus obijciendi saevissimis earum: eoque genere pudicitiam conjugum experiendi: non profugientibus adulterino sanguine natos serpentibus. Haec Plinius. qui cum Varronis testimonio utatur, cujus scripta, maximo studiorum incommodo, desiderantur; ego autem ea, quibus hoc ipsum doctissimus ille scriptor exposuerat, verba repererim, operae pretium facturum esse me duxi, si ea hic apponerem, ac cum Plinianis contenderem. Citat igitur haec Priscianus e Varronis libro primo Rerum humanarum: *Ut habent Parii, qui vocantur ὀφιογενεῖς, & in Africa Psyllos. quorum ὀφιογενεῖς cum arbitrantur, suppositum esse aliquem in stirpe, ei admovent, ut pungat, colubram. cum pupugerit, si de genere sit, vivere; si non sit, mori.* In eodem: *Adnota ἀψίς* cuius

cum pupugerit, si non occidat, sciat, ex Pssyllorum stirpe esse.

CAPUT III.

Sententiam illam, Patria est, ubicunque bene est, acute a Lysia reprehensam.

Q U O D in vetere tragoedia Telamonis filius Teucer dixisse traditur, Patriam esse cuique, ubicunque cuique esset bene; id etsi pulchre ac sapienter dictum videtur, profectumque ab animo excelso, & despiciente omnes acerbitates, quas homini objicere fortuna posset: gravior tamen & vere reprehensum est ab oratore prudentissimo & acutissimo, Lysia: demonstratumque, eam sententiam hominis esse de suis tantum commodis solliciti, neque ad civilem communionem apti. non enim valde laborabit, quid patria sua fiat, quicunque eo erit animo, ut illius caritatem opportunitatibus suis metiatur. solum ipsum, cui primum institit, & caelum ipsum, unde primum spiritum duxit, diligat oportet, qui se bonum civem perhiberi vult: aut, si forte, cum alibi natus esset, civitate donatus est, eam imbibat opinionem, ut, nisi civitati bene sit, ne sibi quidem putet bene esse posse. Itaque Ulyxes, ut est in fabulis, cum apud Calypsonem posset in omnibus deliciis vivere, tamen illam asperam & lapidosam patriam suam anteposuit etiam immortalitati: non ita facturus, si illam, quam diximus, Teucris sententiam approbasset. Vetum ipsa verba, quibus eam exagitat Lysias, praestat, ut opinor, ascribere. Sunt autem in oratione adversus Philonem, hoc modo: καὶ ὅτι οἱ φύσει μὲν πολλοὶ αἰσι, γνώμῃ δὲ ἕρῳ, οἷς πᾶσι γὰρ πατρίδι αὐτοῖς ἴσιν, ἐν ᾗ αὖ τὰ ἐπιτήδεια ἔχουσιν, ὅτι δ᾽ ἅλοι αἰσιν, ὅτι αὖ πατρίδι τὸ τὸ πάλαι κρινὲν ἀγαθόν, ἐπὶ τὸ ἑαυτῶν ἴδιον κέρδιον ἔλθοιεν, διὰ τὸ μὴ τὴν πόλιν, ἀλλὰ τὴν οὐσίαν πατρίδα αὐτοῖς ἕνεκα.

Igitur dictum illud Teucris, bonum quidem virum aliquando fortasse non dedecet: bonum certe civem non decet. Est apud Ovidium sententia quaedam non valde dissimilis, nisi quod latius patet. ita enim apud eum Carmenta:

*Omne solum forti patria est, ut piscibus aequor:
Ut volucris vacuo quicquid in orbe patet.*

Sunt

Sunt autem ii versus expressi ex illis Euripideis: (*)

Ἄπας μὲν αἰεὶ αἰτῶ πρόσιμι·
Ἄπασιν ὃ χεῖν αἰδέει θνητοῖν πατέρας.

CAPUT IV.

De vi verbi Alloquor. Horatii in Odis explicatus locus.

ALLOQUENDI verbum proprie admodum & venuste usurpatum esse a veteribus in eo sermone qui levandi ac minuendi alieni doloris causa haberetur, e Varronis libris jam pridem Petrus Victorius annotavit. acceptum autem id a Graecis videtur. *Ἀλλομύειν* enim, aut *παρηγορεῖν*, verbum e verbo, est *alloqui*. praeclare igitur Seneca: apud quem ita in Troade Ulysyes:

*Alios parentes alloqui in luctu decet.
Tibi gratulandum est.*

quo exemplo haud scio an nullum in scriptoribus antiquis extet insignius & illustrius. & est profecto poeta ille praeclarius, & vetusti sermonis diligentior, quam quidam inepte fastidiosi suspicantur. *Allocutionem* etiam dixerunt *παρηγορεῖν* ἢ *παρρησιάζειν*: ut Catullus,

*Quem tu, quod minimum facillimumque est,
Qua solatus es allocutione?*

& *alloquium*, *Ἀλλομύειν*. quod cum esset ignotius, data est occasio imperitis corrumpendi carminis cujusdam Horatiani. quod cum in veteribus libris ita legeretur,

*Illic omne malum vino cantuque levato,
Deformis aegrimoniae dulcibus alloquitis,*

isti fecerunt, *Deformis aegrimoniae, & dulcibus allo-*
quitis.

(*) Apud Stobaeum S. 38. p. 214.

quii. atque ita interpretati sunt, moneri Achillem a Chirone, ut ad Trojam levaret omne malum deformis aegrimoniae tribus rebus; vino, cantu, & jucundis sermonibus. Non autem id dixit Horatius: sed vinum & cantum vocavit dulcia deformis aegrimoniae alloquia, id est, *γλυκία περιμύδια*.

CAPUT V.

De Callisthene & Philisto. locus Ciceronis emendatus, & declaratus. Capitales interdum a veteribus ingeniosos dictos esse.

M. TULLII verba haec sunt in Epistola quadam ad Q. fratrem: *Itaque ad Callisthenem & Philistum redeo: in quibus te video volutatum. Callisthenis quidem vulgare & notum negotium: quemadmodum Graeci aliquot locuti sunt: Siculus ille capitalis, creber, acutus, brevis, paene pusillus Thucydides.* Sed est apud me liber vetus, in quo haec ita scripta animadverti: *Itaque ad Callisthenem & Philistum video: in quibus te video volutatum.* Unde suspicor, primum quidem errore librariibis positum esse verbum, *video*, quod semel tantum poni oporteret. deinde aliquem, qui corrigere vellet, ex, *video*, illo priori fecisse *redeo*. satis autem erat delere. videtur enim Cicero *ἰκανπλικός*, ut saepe alias, locutus, hoc modo: *Itaque ad Callisthenem & Philistum; in quibus te video volutatum.* eo magis, quod in iis quae anteceserunt, de duobus illis historicis nulla mentio est: ut ad eos redire dicatur. Sequitur in eodem illo libro: *Callisthenes quidem vulgare & notum negotium: quemadmodum Graeci aliquot: Siculus ille capitalis, creber, acutus, brevis, paene pusillus Thucydides.* quam scripturam veram & emendatam esse judico. Ipsum enim Callisthenem dicit esse *vulgare & notum negotium*, id est, *διεσπασμένην πράγμην*, & *ἡ πᾶσι ἄξιον*. negotiumque ita dixit, ut Graeci interdum *πράγμην*. Lucianus in asino: *εἰς*, *διεσπασμένην πράγμην*. aut *ῥῆμιν*. Theocritus: *σπῆν π ῥῆμ' ἀνθρωπῶ*. & Cicero ipse alibi: *Teucris illa, lentum sane negotium.* Vulgare autem & notum, triviale, & in quo nihil admodum excellat. Horatius,

Jejanus stomachus raro vulgaria temnit.

Idem:

Idem:

Ex noto fictum carmen sequar.

quod enim ibi *notum* dicit, paulo post vocat *de medio sumptum*. Jam illa verba, *locuti sunt*, quin melius ab sint, non dubito. hoc enim dicit, aliquot alios Graecos similes esse Callisthenis, id est, non magni ipsos quoque pretii. Nam quod a Manutio dictum scio, Callisthenem locutum in historia non exquisite, sed quomodo vulgo loquerentur; miror unde id sumpserit: cum ipsius scripta non extent: Cicero autem ipse alibi ait, cum paene rhetorico more historiam scripserit. Disfentio etiam ab eodem, in eo quod *capitalem*, gravem, & capita rerum attingentem exponit. primum, quoniam si Philistus capita modo rerum attigit, plane Thucydidi similis non fuit. fuisse autem, & Cicero hic, & libro secundo De Oratore, & Marcus Fabius libro decimo docet. omnium autem optime ac luculentissime Dionysius Halicarnasaeus, cujus verba melius erit ascribere: cum & admodum per-vulgata non sint, & illud ostendant, Philistum neque gravem fuisse, sed humilem & abjectum: neque capita modo rerum attigisse, sed potius eo nomine reprehensum, quod in descriptionibus quibusdam prope otiosis nimis immoraretur. Φίλις δὲ μιμητής ἐστι Θουκλίδου, ἔξω τῷ ἤλικ. τῇ μὲν γῇ, ἐλεύθεροι, καὶ φρονιμότεροι μισοί. τῆτο δὲ διεσπικνὰν τὴν πρῶτον καὶ ἄλλων πλεονεξίας. ἐξήλωκε δὲ πρῶτον μὲν τὸ πᾶν ἀπὸ τοῦ ἀπλῆ καπιλικῆν, τὸ αὐτὸν οὐκ εἶναι τρέπον, ὅ μὲν ἀλλὰ καὶ τὴν ἀπαξίαν αὐτῆς τὴν οἰκονομίας. καὶ δυσσαρκαγεθῆναι τὴν προσηγορίαν τῇ συγχύσει τῶν εἰρημίων πιπίηκε. τὸ δὲ λέξας τὸ μὲν γλωσσηματικὸν καὶ ἀπείρητον ἐκ ἐξήλωκε Θουκλίδου, τὸ δὲ προσηγορίαν, καὶ πυκνὸν, καὶ ὑπὸν, καὶ ἀκατάστατον πᾶν ἀκατάστατον ἀπὸ τοῦ ἀπλῆ καπιλικῆν, καὶ τὴν ἀκατάστατον, καὶ τὴν ἀκατάστατον τῶν ἐνθυμημάτων, καὶ τὰ βάρε, καὶ τὰς ἀκατάστατους. μικρὸς δὲ ἐστὶ καὶ ταπεινὸς καὶ μὲν, καὶ οὐ φρονιμότερος ἢ τὸ πᾶν, καὶ καυμαχίαν, καὶ πρῶτον ἀκατάστατον, καὶ οἰκισμὸν πᾶσι. καὶ δὲ οὐ λόγος τὴν μὲν καὶ ἀπὸ τοῦ ἀπλῆ καπιλικῆν ἐξιστῆ. συνιστῶν μὲντοι, καὶ καὶ τὴν ἐμμελίαν, Θουκλίδου πρὸς τὰς ἀληθεῖς ἀγῶνας ἀφελιμώτερος. Haec igitur, cur ei declarationi non assentiar, una causa est. altera, quod nomen *capitalis* eam vim habere apud Latinos non puto. Quo fit, ut hoc loco *capitalem* accipiam ingeniosum, &, ut paulo post dicitur, *acutum*. Id autem valuisse vocabulum illud apud

veteres, docet Ovidius libro tertio Fastorum, qui de Minerva capta disferens, multasque ejus appellationis causas proferens: hanc primam ponit, dictam videri posse captam, quasi capitalem: quod ingeniosa sit. Verus, quibus ea sententia continetur, hi sunt:

Parva licet videas captae delubra Minervae,

Quae dea natali coepit habere suo.

Nominis in dubio causa est. capitale vocamus

Ingenium sollers. ingeniosa dea est.

neque me latet, alibi Philisti brevitatem a Cicerone laudari. sed aliud est brevem esse, aliud capita rerum attingere. Brevitas quidem etiam in Thucydide, Sallustioque laudatur. Fieri tamen potest, ut ille aliud quippiam secutus sit, quod me fugiat. neque ego ipsius judicio meum anteponi postulo. tantum, quid mihi videatur, aperte ac libere dico: judicium aliorum facio.

C A P U T. V I.

Pauperum cognationem a nemine libenter agnoscī.

Terentii loco allatus non dissimilis Menandri.

Q U O D homo impurus apud Terentium subdole & malitiose Phormio dicit, iccirco nolle Demiphonem agnoscere eam puellam, cujus ipse se defensorem esse simulabat, tanquam cognatam sibi; quod illa egens relicta esset: id olim Menander generatim atque univarse, summa cum elegantia, dixerat: pronunciaratque, difficile & operosum esse, reperire cognatum pauperis. neminem enim fateri, sibi quicquam esse eum, qui auxilii alicujus indigeret: propterea quod statim putaret a se aliquid peticum iri. Terentii versus sunt;

Quia egens relicta est misera, ignoratur parens,
Negligitur ipsa. vide, avaritia, quid facit.

Menandri autem,

— ἕρην δέειν συγγενῶν

Ποτὲς ἴσιν. ἄλλοις δ' ὁμολογεῖ,

Αὐτὸς παρῆκεν τ' βοήθειαν πρὸς

Δείμω-

Μενάνδρου, αἰρετῶν δ' ἀγρὸν ἢ σφοδρῶς.

Menandrea vero haec ita in Latinum sermonem converterit quispiam:

— aegre inveneris

*Cognatum egentis. nemo enim agnoscit libens,
Ad se attinere eum, opis alicujus qui indiget.
Nam: mox petitur quippiam a se iri putat.*

C A P U T V I I.

Ciceronis locus e Dinarcho expresus ostenditur.

M. TULLIUM in Orationibus suis multa e Graecis oratoribus mutuatum esse constat: neque tantum artificii, quo illos in versandis ac regendis auditorum animis usos esse perspiceret, acrem ac diligentem imitatoremfuisse, verum etiam integra non parum saepe enthymemata illorum, in orationes suas transtulisse. Juvat autem me, quatenus licet, id observare: profiteorque, me ex ejusmodi locorum contentione singularem quandam, eamque, ut opinor, neque illiberalem, neque frugis expertem capere animo voluptatem. & quia ex meo sensu de aliis judico, puto ceteris quoque idem usu venire: nemo ut sit paulo humanior, cui non gratum ac jucundum sit cognoscere, quid a quoque Cicero sumpserit, quoque modo quae illorum erant, imitando fecerit sua. Quocirca talia quaedam his libris inspergere est animus: non ullo quidem certo ordine, neque enim genus hoc scriptionis ordinem postulat; sed ut quicque in mentem venerit. Nunc autem occurrit illud quod scriptum est in priore actione in Verrem. Nam cum judicum fidem non nihil suspectam haberet orator, acute vidit, quomodo eos excitare ac perterrefacere, ne se corrumpi sinerent, oporteret. affirmavit enim, totam civitatem esse in speculis, observantem, quam quisque reipublicae praestaret fidem: &, ut ipsi de Verre judicassent, ita de ipsis populum R. judicaturum. Idem autem, & iisdem prope verbis, dixerat antiquis temporibus Dinarchus in acerbissima oratione qua infectatus est Demosthenem: ut non

sine causa videri posset, Ciceronem, cum illa scriberet, Dinarchi locum sibi propositum, quem imitaretur, habuisse. quod ut magis intelligatur, Ciceronis primum, deinde Dinarchi verba subjiciam. Cicero: *Nunc autem homines in speculis sunt: observant, quemadmodum se unusquisque vestrum gerat in retinenda religione, conservandisque legibus.* & paulo post: *Hoc est iudicium, in quo vos de reo, populus R. de vobis iudicabit.* Dinarchus: *Οὐκ ἔστι γὰρ, ὡς Ἀθηναῖοι, ὅτι πρὸς ὑμῖν Δημοκρίτης ἔτατο κείμενον, πρὸς δὲ τοῖς ἄλλοις ὑμεῖς. οἱ πεπνυμένοι πᾶσι ποτὶ γινώσκοντες ἔχουσιν αἰετὶ τὴν πατρίδι συμπροσέειναι. καὶ πῆτορον τὰς ἰδίας τῶν δημοκρατίας καὶ πολιτείας ἀναδίσχοντες εἰς ὑμᾶς αὐτοὺς, ἃ φανερὸν πᾶσι ἀνθρώποις ποιεῖτε, ὅτι μάλιστα τὰς κατὰ τὴν πολιτείαν δόξαν λαμβάνοντες.*

CAPUT VIII.

Quod Victorius de auctore libri De Mundo ad Alexandrum credidit, verum non videri.

LIBER qui vulgo Aristoteli tribuitur, De Mundo ad Alexandrum, quin Aristotelis non sit, nemini dubium esse arbitrór. nam, si nihil aliud, ipsum certe dictionis genus ita ab Aristoteleo dissideat, ut eam discrepantiam qui non videat, nihil omnino videat; etsi Justinus Martyr *ὡς τὸ πρὸς Ἐκκλέας πρὸς Ἰουλιανὸν λόγῳ*, eum Aristoteli tribuere videtur. sed quod Petrus Victorius putavit se verum illius auctorem reperisse, in eo falsus opinione sua videtur. neque sane satis mirari possum, quid hominem & magna doctrina, & acri iudicio praeditum moverit, ut, nullo alio argumento, nisi quod Nicolaus Damascenus aliquid iisdem de rebus scripserit, librum eum illius esse affirmaret. Nicolaus enim, ut notum est, Augusti temporibus vixit. at liber ille ad Alexandrum Philippi filium scriptus est. quomodo igitur haec quadrare possunt? non enim minus ridiculus fuisset hac ratione Nicolaus, quam si quis hodie ad Priamum, aut ad Hectorem scriberet. Itaque etiam si antea creditum esset, librum illum a Nicolao scriptum, tamen id falsum esse, aperte, eo, quod dixi, argumento convinceretur. nedum, in tanta temporum repugnantia, sine ulla firma ratione ei tribui debeat.

CA.

CAPUT IX.

Pisces parvulos a majoribus devorari, multorum scriptorum testimoniis confirmatum. emendatus Varronis locus.

PETRUS Victorius libro sexto Variarum lectionum, cum doceret, id quod hodieque proverbii loco dicitur, minutos pisces majoribus pro cibo esse, etiam antiquis temporibus dici solitum: confirmavit id duobus locis prolatis, uno Polybii, altero Varronis. sed Varronis versus, nisi me fallit opinio, non satis emendate scriptos protulit. Visum est igitur ita eos proponere, ut distinguendos emendandosque arbitrarer. Varro Margopoli *αρχον*

Natura humanis omnia sunt paria.

*Qui pote plus, urget. pisces ut saepe minutos
Magnu' comest: ut aves enecat accipiter.*

eam autem esse in piscibus feritatem, ut in genus suum saeviant, multi optimae notae auctores prodiderunt: ut Oppianus libro secundo *αλιευτικῶν*, his versibus:

Ιχθύσι δ' ἔτι δίκη μεταρίθμιον, ἔτι πρὸς αἰδῶς,
Οὐ φιλόπης. πάντες γὰρ αἰετοὶ ἀνέλοιον
Αὐσμενίς, πλώσαν. ὁ δὲ κρατερῶτατος αἰεὶ
Δαίνυτ' ἀμφοτεπύρες. ἄλλα δ' ἐπὶ νήξει ἄλλοι
Πόντον ἄγων ἔπρ' δ' ἐπὶ πρὸς στυγὴν ἰδωδύν.

neque tantum a majoribus minores, sed interdum quoque majores a minoribus arte superari ac vorari docet. Homerus quoque Trojanos Achillem fugientes comparat piscibus delphina fugientibus, ne ab ipso vorentur. Versus ipsius sunt Iliados φ.

Ὡς δ' ὑπὸ δελφίνῳ μηχανήπῳ ἰχθύες ἄλλοι
Φόβοντες, πικρῶσι μυχὸς λιμένῳ δέριον,
Δειδότες. μάλα γὰρ τι καποδίει ὃν κε λάβῃσιν.
Ὡς Τρώες ποταμῷ κ' Δεινοῖο ῥέεθρα
Πτώσονται ὑπὸ κρημνῆς.

Sed & apud Aelianum principio librorum De Varia historia, & apud Aristotelem libro viii. De Natura animalium, quaedam idem confirmantia leguntur.

CAPUT X.

Jugurtham, cum in triumpho ductus esset, desipere ac delirare coepisse. Plutarchi in Mario locus.

DE vi doloris Venetiis, magno stipatus studioforum hominum corona, aliquando disputabam: cumque mihi occurrisset, ut dicerem, eo dolore, quem e magnis infortuniis & calamitatibus homines caperent, mentem quoque ipsam saepe turbari; adigique ad insaniam eos, qui antea cati in primis & follertes fuissent: cum alios complures nominavi quibus id contigisset, tum Numidarum regem Jugurtham. ejus autem rei testem atque auctorem laudavi Plutarchum in Mario. Postridie ejus diei venit ad me unus eorum qui sermoni illi interfuerant, homo & probus, & ceteroqui non ineruditus, sed Graecarum inscius litterarum. Is cum mihi prius, sive officii causa, sive quod ipse errore ductus ita sentiret, magnopere gratulatus esset, dixissetque, me & sibi & aliis valde in eo sermone placuisse: Unum, inquit, est, quod magnam hercule mihi molestiam exhibuit. nam cum, domum reversus, in bibliothecam me abdidissem, coepi ea quae tu dixeras, mecum in animo recolere. ac cetera quidem, nihil abfuit, non sane multum, quin ita uti tu dixeras, in iis, quos dixeras, libris scripta repererim. unum de Jugurtha rependi nulla potestas fuit. & quidem ea causa totam Marii vitam ita diligenter perlegi, ut ne littera quidem una me fugerit. Velim igitur, si commodum est, quem mihi injecisti scrupulum, tute eximas; recogitesque tecum, unde id sumpseris. nam de Plutarcho quidem, fugit te ratio. Tum ego, Facile istuc quidem, inquam, fuerit. nam & memoria nemo est hominum qui valeat minus: & here ad dicendum non sane valde meditatus accesseram. sed tamen quid vetat Plutarchum a me quoque inspicere? Ut tibi quidem, inquit, plane satisfacias, animumque expleas. nam quod reperire te id posse censeas, nihil est. Haec eo dicente, ego jam puerum codicem poposceram: in quem ut primum conieci oculos, obtulit se mihi id quod quaerebam, his verbis explicatum: *Καὶ Μάριος ἐκ Λιβύης καὶ τῶν τετραδύμοι- διακριθεὶς, αὐτὰς καλάνδας Ιανναρίαις, ὡς ἔτις ἀρχὴν ἔχει Ρωμαῖοι, τὴν π. ὑπατιῶν ἀνέλαβε, καὶ τὸ θρόνον ἐισήλασεν, ἔπειτα*

ἄπιστον ἐπιδοιξάμενον· ἵταρος Ρωμαίοις, ἰσχυρότερον αὐχμαλάντων, ἢ ζῶντων· ἔδ' αὖ εἰς ἡλπίσι πολέμῳι κρητήσιν. ὅτω τις ἡ ποικιλῶν ἀνὰ τύχαις ἐμιλῆσται, καὶ πανουργία πολλῇ μαριγγμῶν ἔχει τὸ θυμαεδὸς. ἀλλ' ἐξέστη γε κομπόδοις, ὡς λέγεται, τότε ὁ Φρονεῖ· καὶ μετὰ τὸ θείαμενον εἰς τὸ δισμωτησθαι ἐμπιστῶν, ὡς οἱ μὲν αὐτῷ βία ἀντιπύρξατο τὸ χτυπίσκειν, οἱ δ' ἐπιδόοντες ἀφελείᾳ βία τὸ χροῦσθαι ἐκώδισαν, ἄλλοι δ' ἐλθοῖν συνεπύρξατο, ὡς εἰς δὲ θυμῶν εἰς τὸ βάεσθαι κρητὸν ἐβλήθη, μετὰ αὖ περὶ τῆς καὶ διαστομῆς, Ἡρόκλητος, εἶπεν, ὡς ψυχρὸν ἦν τὸ θυμῶν. quae, pro tempore, ipsius causā, ita tum a me in Latinum sermonem conversa sunt: *At Marius ex Africa cum exercitu adveniens, Kal. Jan. ipsis, quod anni principium Romanis est, tum consulatum denuo iniit, tum triumphum egit, in quo incredibile Romanis spectaculum exhibuit, captivum Jugurtham; quo vivo se positurum nemo hostium ipsius sperasset. ita vario erat vir ille, & multiplici ingenio, & ad fortunae vicissitudines versatili; & ea praeditus audacia, cui multa calliditas esset admista. sed in triumpho ductus, desipere, ut fertur, ac delirare coepit. itaque post triumphum, in carcerem compactus, ut ei alii quidem violenter abrumpere turiculam, alii autem auream in aurem per vim eripere properantes, infimam una quoque auriculam disciderunt: ipse autem nudus in barathrum pulsus ac dejectus est, stuporis plenus, retectis, ridentis in morem, dentibus, Jupiter, inquit, ut frigidum vestrum balneum est.* His lectis, & interpretatis, miratus ille, suum quoque librum afferri voluit. sed in eo ita erant omnia haec non illepide modo & incondite, verum etiam absurde, & procul a verō posita, ut meminisse pigeat. Indignatus igitur, & multa mala precatus istis librorum contortoribus, ita tum discescit a me, ut qui se, et si natu jam grandior, primo quoque tempore alicui Graecae linguae magistro operam daturum esse juraret. Non est autem praetereundum silentio, suspicari me, quod apud Plutarchum legitur, *τύχαις ἐμιλῆσθαι*, legi debere, *ἐμιλῆσθαι*. (*) puto enim *τύχαις ἐμιλῆσθαι*, esse, naturam suam versare, & ad fortunae mutationes inflectere. sed de hoc alii judicabunt.

(*) Infelix conjectura. Vide If. Casaubonum ad Theophrast. Char. 3. p. 112.

CAPUT XI.

Aristotelis locus, allatis Theognidis versibus, qui eandem sententiam continent, illustratus.

ARISTOTELES primo Rhetoricorum, cum enumeraret ea quae animum facere alicui possent ad injuriam alteri inferendam, id quoque posuit, quod quotidie experimur: amicitiam, non illam quidem veram & perfectam, sed ut vulgo amicitiae nomine utimur, cum quamlibet familiaritatem ac consuetudinem vitae, amicitiam vocamus: eam igitur efficere, ut homines improbi ad imponendam injuriam sint audentiores. facilius enim se id quod volunt, effecturos esse credunt: cum ab inimicis omnes sibi caveant: ab amicis nemo sibi cavendum putet. id autem ante Aristotelem sapientissimus poeta dixerat Theognis: cujus hi versus sunt:

Ἐχθρὸν μὲρ χαλεπὸν ἐξ δυσμενῶ ἐκπατήσῃ,
Κύρῃ, φίλον δὲ φίλῳ μείδιον ἐκπατῆσῃ.

quos versus ita ludibundi convertimus:

*Fallere difficile est inimicum. at amicus amicum
Fallere non magno, Cyrne, labore potest.*

Sed & Cicero libro primo accusationis ait, nullas esse occultiores insidias, quam eas quae latent in simulatione officii, aut in aliquo necessitudinis nomine.

CAPUT XII.

*Genus quoddam loquendi Horatianum indicatur e
Graeco fonte manasse.*

CUR me querelis exanimas tuis?
Nec diis amicum est, nec mihi, te prius
Obire, Maecenas, mearum
Grande decus columenque rerum.

Versus hi sunt, ut notum est, e secundo lib. Odarum Horatii; in quibus genere loquendi usus est apto illo quidem

dem & eleganti, sed apud Latinos non valde, nisi me fallit animus, usitato. nam *amicum esse* (*) *aliquid diis*, pro eo quod est, diis ita videri, ac placere, ubi praeterea legatur, equidem haud facile dixerim. neque sane ea dicendi ratio Romanis domestica ac vernacula est, sed trans mare petita, ob idque non obesae naribus hominibus ἡδυνῆς πρὸς ἑξῆς ξενίας. id ut magis perspiciatur, aliquot illius exempla e duorum post homines natos eloquentissimorum hominum sumpta libris proferam; Homeri, & ejus quem Panaetius Homerum philosophorum vocabat. apud Homerum igitur Pallas ad Jovem pro Ulysse verba faciens, orat eum, ut, si quidem diis amicum est eum domum redire, Mercurium mittat, qui id Calypsoni nuntiet. ejus verba sunt:

Ω πάτερ ἡμίπρι Κρονίδῃ ὕπατι κρείοντι,
Εἰ μὲρ δὴ εἶν τέτυ φίλον μακρότατον θεοῖσι;
Νοστήσῃ Οδυσσεὺς δαΐφρονα ἴδδῃ δόμοισι, &c.

Apud Platonem autem Socrates, in Apologia, cum dixisset, se tentaturum, si posset e judicium animis evellere pravam illam opinionem, quam, adducti calumniatorum sermonibus, de ipso conceperant: sed putare, id difficile factu fore: Verum tamen, inquit, hac quidem de re ita sit, ut deo amicum est. ὅμως δὲ τῆτο μὲρ ἴτω, ὅπῃ τῶ θεῷ φίλον. & in dialogo πρὸς κριτοῦ, cum ei dixisset Crito navem eo die e Delo appulsuram; ideoque ipsi postridie e vita migrandum fore: *Atqui*, inquit, o Crito, *bene eveniat: si ita diis amicum est, ita esto.* ego tamen eam hodie venturam non puto. Αἰδ', ὡ Κράταν, τύχη ἀγαθῇ. εἰ ταύτῃ τις θεοῖς φίλον, ταύτῃ ἔστω. ἔ μόντοι οἶμαι ἔχειν αὐτὸ τίμιον. & in Theage: Εἰ μὲρ τῶ θεῷ φίλον ἦ, πάνν πολὺ ἐπιδύσεις, καὶ πικρὺ. & libro x. legum: Τα μὲρ εἰ δὲ τ' ἀρχαῖον πῖλον, μηδείῃ, καὶ χαλκῷ, καὶ ὅπῃ θεοῖς φίλον, λεγέσθαι ταύτῃ. tale quoque est illud Aeschyli:

— ὡς μέθῃ πὶ χερσὶ
Δεῖντ' ἢ λίγνται δαίμοσι πρῆττοι φίλα.

Sed & illa non dissimilia sunt: Πηλυδάμα, εὐ μὲρ σὺν ἔτ' ἰμοῖ φίλα ταῦτ' ἐγερθεῖς: & in Protagora: εἰ σὺ φίλος: & apud Euri-

(*) Vide Lambini epistolam l. c. p. 397.

Euripidem in Jone, καὶ θεῶν δὲ καὶ φίλων. ejusdemque generis alia. Saepe autem monui, solitum Horatium, inspergenda scriptis suis Graecitate, salem eis ac Veneremz quaerere.

CAPUT XIII.

Platonis locus conversus a Cicerone in Hortensio, in quo Marfilius leviter lapsus est.

QUI aut aucupandae inanis gloriolae studio, aut convincendi magis quam docendi adversarii gratia disputant; ii acriter urgere ac premere eum solent: neque fere, si quid ipse inconsideratius aut fassus, aut infitatus est, mutandae postea sententiae potestatem facere. at qui veritatem modo in disputando spectant, & docere eos cum quibus agunt, volunt, aequiores liberalioresque sunt; neque ad vivum omnia refecant: sed si quid is quicum sermo est, dederit, cujus postea dati poeniteat; in eo non pertendunt, pervicacesve sunt: lubentibusque ipsis, corrigere se, qui sibi lapsus videtur, potest. Id se facere, cum significare vellet Socrates in Hipparcho, eleganti admodum similitudine usus est, sumpta a ludo XII. scriptorum, (*) his verbis: Ἀλλὰ μὴν καὶ, ὅσπερ πηιδύων, ὁρίωνται ἐν τοῖς λόγοις ἀναβιάζοντες, π βύλει τὸ εἰρημίνων, ἵνα μὴ οἷον ἐξ ἀπειρίας. quae summi philosophi verba cum a summo oratore Romano in Latinum sermonem elegantissime conversa reperissem, non indignum id putavi, quod annotarem. Citat igitur haec Nonius Marcellus e Ciceronis Hortensio: *Itaque tibi concedo, quod in XII. scriptis solemus, ut calculum reducas, si te alicujus dati poenitet.* Marfilius autem, qui locum illum Platonis ad ludum tiorum retulit, falsus videtur. Sed & in illo e Protagora, Ἀλλ' ἐπὶ καὶ τῶν ἀναβιάζοντων, & in primo πολιτικῶν, ubi Polemarchus, aliter amicum & inimicum definire volens, quam prius fecerat, ita loquitur: Ἀλλὰ μεταφασίαν. κινδυνεύομεν γὰρ ὅτε ὁρῶντες τὸ φίλον καὶ ἐχθρὸν θύαμεν: & aliis similibus locis, facile crediderim, metaphoram ex eodem illo XII. scriptorum ludo desumptam subesse.

(*) Vide Lambinī epistolam l. c. p. 398.

CAPUT XIV.

Ciceronis locus, quem Silius eleganter imitatus est.

SILIUM Italicum poetam, meo quidem iudicio, praestantem, Ciceronis apprime studiosum fuisse, ejusque libros diligentissime atque assiduissime lectitasse, non modo Martialis, qui ejus coevus (*) fuit, testimonio cognoscimus, sed multo magis ex eo intelligimus, quod eum multa Ciceronis in poema suum transtulisse, eaque scienter admodum accommodasse ad illa, quae tum tractabat, videmus. cujus rei exemplum hic unum proponere libitum est. Libro igitur septimo, cum Q. Fabius Annibalem ludificando, & cunctando, & bellum trahendo frangeret; Romanique milites pugnae avidi, & conferendarum cum hostibus manuum ingenti desiderio incensi, quidque mora proficeretur, nescientes, imperatorem suum, tanquam ignavum, &, ut Horatius loquitur, inaudacem, summa verborum immoderatione increparent: jamque sublato clamore, injussu ipsius rem gerendam esse vociferarentur: gravi oratione furem illorum impetum represurus Fabius, ita exorditur, ut dicat, nunquam sibi Romanos in tanto discrimine summam rerum tradituros fuisse, si se talibus clamoribus turbatum iri credidissent:

*Fervida si nobis corda, abruptumque putassent
Ingenium patres, & si clamoribus, inquit,
Turbari facilem mentem: non ultima rerum,
Et deplorati mandassent Martis habenas.*

Cicero quoque in ea oratione qua C. Rabirium perduellionis reum protexit & eripuit, cum quiddam paulo confidentius dixisset, clamorque concionalis secutus esset, *Nihil me, inquit, clamor iste commovet; sed consolatur: cum indicat, esse quosdam cives imperitos, sed non multos. Nunquam, mihi credite, populus R. hic, hic qui filet, consulem me fecisset, si vestro clamore perturbatum iri arbitraretur.*

(*) *Coevus* vox minus Latina, iudice Lambino in epistola l. c. p. 398.

CAPUT XV.

Quodnam sit verbum illud Graecum quo usos esse Athenienses in discordiis sedandis ait Cicero in Philippicis.

VERBUM Graecum, quo in sedandis discordiis ait Cicero usum esse Atheniensium civitatem, non est, ut opinor, ἀμνηστία: (*) quanquam ab omnibus qui eum locum attigerunt, ita esse traditum scio. neque me movet, quod Plutarchus ἐν τοῖς πολιτικοῖς ὡς ἀγγέλμασι scitum illud vocat τὸ τῆς ἀμνηστίας ψήφισμα: quodque alii scriptores Latini idem confirmant. neque enim nego ita eam legem postea vocatam esse. at verbum ipsum, quod in lege positum est, ajo fuisse, μὴ μνηστικαὶν. cujus rei multos locupletes & idoneos auctores habeo, ut Xenophontem, cujus haec sunt e secundo Ἑλληνικῶν· Καὶ ὁμόσπονδες ἔσονται ἢ μὴ μὴ μνηστικαῖς, ἢ καὶ καὶ οὐκ ὁμοῦ περὶ πολιτεύοντων, καὶ πῶς ἔσονται ἐμμένει οὐδὲν. ut Aeschinem, qui in oratione De corona ita loquitur: Νῦν δὲ ἐκείνοι μὲν, μεγάλων κακῶν συμβαίντων, ἔσονται τῶν πόλεων, τὸ κρῖναι ἐκ παιδείας ῥήματα φηγεσθήμενοι, μὴ μνηστικαῖν. Quin & Aristoph. eodem respexit hoc versu:

Μὴ μνηστικαῖς εἰ σὺ Φυλῶ κατέλαβες.

Sed quid conjecturis, ut in re dubia, utimur? triplex iusjurandum fuit, quo se, compositis rebus, obstrinxerunt Athenienses: unum commune totius civitatis, quod in haec verba conceptum est: Οὐ μνηστικαῖς τῶν πολιτῶν εἶναι, πλὴν τῶν πειράζοντων, καὶ τῶν ἐνδικῶν, εἰ δὲ τούτων δὲ ἀνὴρ ἴσῃσι δόξαις διδόναι τῶν δόξαις ἢ ἔξῃσι. alterum senatus: Οὐ δέχομαι εἶναι, εἰ δὲ ἀπαγωγῇ ἵνα καὶ τῶν ἀπὸ πρὸς γαληνῶν, πλὴν τῶν φεύγοντων. tertium eorum qui res judicabant: Οὐ μνηστικαῖς, εἰ δὲ αὐτοὶ κρίνουν. ψήφισμα δὲ καὶ τῶν κειμένων νόμων. Haec ita scripta sunt apud Andocidem in oratione De Mysteriis.

CAPUT XVI.

Ciceronis ex oratione pro Dejotaro loci duo emendati.

SOLEO libenter veteres libros, quicumque in manus meas incidunt evolvere: cuicumodi tandem illi sint, & quomodo

(*) Vide Franc. Fabricium ad Oros. II. 17.

Quocunque litterarum charactere exarati, quod enim Plinius de toto libròrum genere dicere solebat, nullum esse tam malum, ex quo non caperetur aliquid fructus: id ego in his maxime verum esse comperio. multos enim nanciscor mutilos, laceros, corruptos, evanescentibus litteris: tum, quod molestius est, descriptos ab hominibus imperitissimis, ideoque *λατὸν ἀγνόητας*, ut in iis legendis incredibilis quaedam molestia exhaustienda sit. sed non in multos incido, qui omni ex parte frustrentur opinionem meam. fere enim semper aliquid tamen lucelli facio. siue autem haec constantia vocanda est, siue etiam quidam mentis error, (non enim, quominus quisque quo volet nomine appellet, impedio) ita obstinato animo sum, nulla ut sit tanta erratorum multitudo, quae me a legendo absterreat. neque mihi male operam collocasse videor, cum ex illis difficultatibus, tanquam e salebris quibusdam, emerfus, in recensione reperio, unum aut alterum boni alicujus scriptoris locum bidui triduique labore purgatum esse. multi autem amici, qui me hoc morbo teneri sciunt, multas ad me schidas undecunque collectas mittunt. neque ego illa mihi *κατὰ λητρία δῶρα* esse duco; quin avide arripio quicquid offertur; & in hac inopia, ubi siligineus panis deest, c. barjo me, ut possum, tueor: beatos illos esse ducens, quibus amplae illae ac nobiles bibliothecae patent, ubi tam laute, tam copiose, tam splendide pascere animos suos hoc genere epularum queunt. nos tenuiores victitamus ut possumus; neque invidemus aliis fortunam suam: sed, ut eadem nobis quoque aliquando contingat, optamus. nunc cuius rei causa susceptus hic a me sermo, & unde ortus sit, exequar. Habeo librum quandam, aut potius discerpti & dilacerati libri aliquot paginas, ipsas quoque ita male acceptas, ut alicubi canum ludibrium fuisse videantur: in quibus haec scripta sunt: pars orationis pro Marcello: tota fere pro Ligario: & pro Dejotaro fere dimidiata. Nuper igitur placuit ea omnia cum vulgatis libris conferre: itaque feci. in duabus autem prioribus nihil admodum repperi, quod alicujus momenti videretur. in ea quae pro Dejotaro est, haec quae subjiciam, non indigna, quae notarentur, censui. Primum ergo ubi vulgo legitur, *Cui tamen ipsi regi veniam te daturum fuisse dicebas, si tum auxilia Pompejo vel si etiam filium misisset, ipse tamen excusatione aetatis*

D

usus

— *usus esset.* in illis fragmentis elegantius, ni fallor, & v-
tius ita scriptum est: Cui tamen ipsi regi veniam te datu-
rum fuisse dicebas, si, cum auxilia Pompejo, vel etiam
filium misisset, ipse tamen excusatione aetatis usus esset.
Item hoc, quod non ad nitorem & elegantiam orationis,
sed ad sententiam ipsam non mediocriter pertinet. In iis
enim libris quibus vulgo utimur, ita legimus: *Ego me-
hercule C. Caesar initio, cum est ad me ista causa delata,
Philippum medicum, servum regium, qui cum legatis mis-
sus esset, ab isto ipso adolescente existimavi esse corruptum:*
hac suspitione sum percussus medicum indicem subornabit,
finget videlicet aliquod crimen veneni. at in illis *ἰατροῖς*,
(ita enim plane vocari possunt) multo sincerius multo-
que emendatius, meo quidem iudicio, scriptum est: *Ego*
mekercule C. Caesar initio, cum est ad me ista causa de-
lata, Philippum medicum, servum regium, qui cum le-
gatis missus esset, ab isto adolescente esse corruptum: hac
suspitione sum percussus. medicum indicem subornavit? fin-
get videlicet aliquod crimen veneni. Quae scriptura quin
plane integra & incorrupta sit, nemo dubitabit, qui lo-
cum illum paulo attentius consideraverit.

CAPUT XVII.

Illustratus locus ex oratione pro Coelio.

IN oratione pro Coelio cum conatus esset M. Tullius
impuram mulierem Clodiam in eam suspicionem adduce-
re, ut qui aderant, veneno ab ea sublatum Q. Metellum
existimarent; hac postea amplificatione usus est: *Ex hac*
igitur domo progressa ista mulier, de veneni ce eritate di-
cere audebit? nonne ipsam domum metuet, ne quam vo-
cem eliciat? non parietes conscios, non noctem illam fu-
nestam ac luctuosam perhorrescet? Suspicio autem, ubi
eliciat legitur, ejiciat legi debere. significat enim, hoc
ipsum metuere debere Clodiam, ne vocem ipsa domus
tam impii facinoris conscia emittat. eliciendi autem ver-
bum, ad hoc indicandum, non nimis apum videtur. Eu-
ripidis etiam versibus quibusdam ex Hippolyto coronato
hanc conjecturam non nihil adjuvari puto: e quibus totus
hic locus manifesto expressus est. sunt autem hi:

Οὐδ' αὖτις φέλαται τ' ἐπιγυάτω,
Τέτραρά τ' οἶκον, μή ποτε φλογγῇ ἀφῇ;

Id est:

*Neque tenebras noctis perhorrent consciae,
Neque, ipsa ne quando ejiciat vocem domus?*

loquitur autem ibi Phaedra de mulieribus, quae se pudicas esse simulant, cum tamen clanculum libidini servant: quas miratur prodire audere in conspectum virorum: neque timere, ne a nocte ipsa, & a domo conscia indicentur. Hanc meam conjecturam Lambinus, (*) homo omnium, sed nolo in mortuum, quoquo modo de me meritum, gravius dicere, principio quidem ita exagitavit, ut illa sollempnia effunderet, Barbaros esse, & omnium bonarum rerum imperitos, & quaecumque praeterea solebat, quoties ab aliquo dissentiebat, si qui putarent, *ejicere vocem*, Latine dici. deinde, mutata sententia, in Notis ad Ciceronem, ipse se ad illum imperitorum numerum aggregavit: neque tamen mihi prorsus assensus est, sed nutavit, ut plerumque in gravioribus rebus solebat: fassus, conjecturam meam duorum veterum librorum testimonio comprobari. Extitit deinde, qui, gratiam, credo, Lambini aucupari volens, quam tamen, cujusmodi esset, ipse postea expertus est, cum emendationem meam aliquot Lucretii locis confirmari videret, secutus quidem eam est: sed ejus Lambinum fecit auctorem, a quo illa diu oppugnata, non me, a quo primum prolata erat. Sed haec & levia sunt; & a me ipso mirabiliter negliguntur. Aut non curanda gloria, aut ex gravioribus rebus petenda est.

C A P U T X V I I I.

*Cicero in oratione pro Sylla, locum quandam
Demosthenis imitatus ostenditur.*

V I D E T U R Cicero duobus ex Oratione pro Sylla locis Demosthenicum quandam adumbrasse: qua in parte ex-
fat

(*) Vide Lambini epistolam l. c. p. 398.

fat sc, quod in reo defendendo multa de se ipso dicere cogatur: cujus sermonis impositam tibi esse dicit ab accusatore necessitatem. nam & Demosthenes idem in defendendo Ctesiphonte dixerat: quem quomodo Latinus orator sit imitatus, ut appareat, utriusque verba describam. Ita igitur Demosth. Εἰ μὲν ἢ δὲ ἂν ἰδοίμην μόνον κατηγορεῖν Διχίης. καὶ γὰρ εἰ δὲ αὐτὸ τῷ σεβαστάμειον δίδυς ἐν ἀπλογῇ μὴ ἰπιδοῖν ὅτι ἐλάττω λόγῳ πᾶσα διεξίον, ἀνάλας, καὶ πλεῖστα κατηύδασι τὸ μὲν, ἀναγκαῖοι εἶτα νομίζω καὶ δικαιοῖν ἄλλα, βραχέα, ὡς ἄνθρωποι Ἀθηναῖοι, δὲ τὰτοις περὶ τὸν εἴπον Cicero autem: *Et quoniam L. Torquatus, si nostram in accusatione necessarius, judices, existimavit, si nostram in accusatione sua necessitudinem familiaritatemque violasset, aliquid se de auctoritate meae defensionis posse detrudere, cum hujus periculi propulsatione conjungam defensionem officii mei.* Post autem etiam apertius: *Nam si Torquatus Syllam solum accusasset, ego quoque hoc tempore nihil aliud agerem, nisi eum qui accusatus esset, defenderem. sed cum ille tota oratione in me esset investus, & cum, ut initio dixi, defensionem meam auctoritate spoliare voluisset, etiam si dolor meus respondere non cogeret, tamen ipsa causa hanc a me orationem flagitasset.*

CAPUT XIX.

Alius Ciceronis locus e Demosthene expressus.

SUMPTUM ex eadem illa Demosthenis oratione videtur & id, quod in secunda Philippica scriptum est: *Ut igitur in seminibus est causa arborum & stirpium: sic hujus luctuosissimi belli semen tu fuisti.* Nam & ille cum Aeschinem omnibus calamitatibus, quibus Athenienses conflictati erant, causam prae buisse dixisset, ita id confirmavit: Ὅ γὰρ τὸ πᾶν ἔργον αὐτῶν, εἴ τι φόντον καὶ αἶψον.

CAPUT XX.

Theocriti Ἀδωνιάζουσι correctus & explicatus locus.

Non puto me rem studiosis ingratam facturum fore, quanquam hic Latinorum praecipue scriptorum causa susceptus a me labor est, si non numquam etiam Graecis
epis

opis aliquid afferre coner. jam pridem enim persuasum esse existimo omnibus qui versantur in litteris, sine Graeci sermonis cognitione mancam omnem ac mutilam esse doctrinam, & qui ejus expertes sint, ab eis ne Latine quidem scripta penitus percipi nunc igitur Theocriti versus quosdam, quos neque satis emendate scriptos circumferri, neque satis intelligi arbitror, quomodo scribendi, quoque modo accipiendi videantur, aperiā. sed primum eos describam ita, ut legantur:

Γ. Μὴ πῶτιν ὀϊζυροῦ; τίδ' ἐν εἰ κωπύλῃ εἰμὶς;
 Πασάμιν' ἐπιπῶσι. Συρακυσίαις ἐπιπῶσεις,
 Ως εἶδ' ἢ τῷτο. Κορίνθιαι εἰμὶς ἄσπετον,
 Ως ἢ ὁ Βιλλεροφῶν, Πίλοποννασσι λαλῶμεν.
 Δωρεῖσθαι δ' ἔξισι, δικά, τοῖς Δωρείοισι.

Π. Μὴ φῶν μελιπῶδες, δὲ αἰμῶν κερπρὸς εἴη,
 Πλὰν ἐνός. σὺν ἀλίῳ μὲ μοι κινεῖν ἀπ' ἀρχῆς.

Inducuntur autem ibi duae mulieres Syracusanae, Gorgo & Praxinoa, quae profectae ad spectandam pompam sacrorum Adonidis, cum, qui mos mulierum est, assidue garrientes, implerent omnia strepitu, & aures eorum, qui prope erant, obtunderent; offensus tanta earum garrulitate hospes quidam, illamque ferre amplius non valens, subcontumeliose imperavit eis, ut tacerent. Tum indignata Gorgo, quaeso, inquit, quid hoc tandem hominis est? quid vero tua refert, si garrulis esse nobis libet? addit deinde: Πασάμιν' ἐπιπῶσι. ubi legendum censeo, πασάμιν', non πασάμιν'. neque vero parum interest. nam πᾶσαρχ prima syllaba brevi, est γένσαρχ. ex quo poëtae, cum eam syllabam producere volunt, faciunt πᾶσσαρχ. at πᾶσαρχ prima longa, est κτήσαρχ. unde est πολυπαιῶν. estque ea vox Dorum propria erit igitur πασαιμῶν, κτησαιμῶν. atque hoc dicet Gorgo hospiti: Impera ancillis tuis, ἐπιπῶσι ὥς κτήσαι. nobis enim cum imperas, scito te Syracusanis imperare: ne forte nos viles aliquas & abjectas esse feminas putes. Corinthiae sumus a prima origine, non minus quam Bellerophon. Postremo quoniam hospes reprehenderat eas, tanquam πλαπιασθίσαι, id est, lato & diducto ore pronuntiantes: (erat enim Dorum in Graecia eadem fere pronuntiatio, quae in Italia Bergomatium) iccirco addit, se ita loqui, ut

in Peloponneso loquerentur: ceterum non putare, causam esse ullam, cur non Doribus Dorice pronuntiare fas esset. In iis autem duobus verbis, qui postea dicuntur a Praxinoa, mihi quidem tenebrae sunt. Nam quod Scholiasies ait, μελιτώδη vocari Persephonem; vix credibile mihi videbatur, ante quam legerem Porphyrii Commentariolum *ἔπειτα δὲ ἐν Ὀδυσσεύϊ τῶν νυμφῶν ἄρσεν*, qui mihi omnem hac de re scrupulum exemit. Ita enim ibi scriptum est: Πηγάη δὲ καὶ Ἰάμελια οἰκοῦνται τὰς ὁδοῦς νύμφαις. καὶ ἔπειτα μετὰ τὰς νύμφαις τὰς ψυχὰς. ὥς ἰδίως μελίσσας οἱ παλαιοὶ ἐκάλουν, ἰδιότης ἔστιν ἐργαστικῆς. ὅτι καὶ ὁ Σοφοκλῆς ἐν αἰνοικίῳ τῶν ψυχῶν ἔφη. Βορβίαι δὲ νεκρῶν σμῶν, ἔρχεται δὲ ἄλλη. καὶ τὰς Δημοστέος ἱερείας, ὥς τὴν χθονίαν θιάς μετῖδας, μελίσσας οἱ παλαιοὶ ἐκάλουν, αὐτῶν τε τὴν Κόρινθον, μελιτώδη. Optat igitur mulier a Persephone, quae partibus praest, ne quis unquam nascatur, qui in ipsas imperium exercent. addit autem, praeter unum: quoniam alioqui male precari videretur reginae, & optare, ne quis unquam ex ipsa filius nasceretur. Jam quod sequitur, ἐν αἰῶνι, μή μοι κτεῖναι δαίμονες, quam sententiam habere voluerit Scholiasies, ipse viderit, cum illa sua praeclara expositione: μή μοι κτεῖναι δαίμονες, μή μοι κτεῖναι τὸ μέγιστον δαίμονος. & ille alter, qui ita reddidit:

Non metuo, ne mensura tibi ludar inani.

ego non dubito, quin pro κτεῖναι, legendum sit κενῶν: ut hoc mulier dicat: Non vereor, ne in me pulverem abstergeas: id est, ne me impune contemptam ac despiciatam habeas. esset enim extremi contemptus signum, si quis pulverem e calceis, aut e veste sua, ludibrii causa, abstergere in alios vellet. sed & in illo versu qui paulo infra est,

Ἄπει καὶ Σπέρχου τὸ Ἰάλιστον ἱερίσσει,

pro Ἰάλιστον, legendum crediderim Ἰαλίμην. Sed & illud κτεῖναι defendit & explicat in Novis lectionibus Canterus: idque ex Aurati sententia Cedamus igitur non invitā. Aurato enim in litteris adversari, εὐθύμην.

M. A. N.

M. ANTONII MURETI

AD HIPPOLYTUM ESTENSEM,

S. R. E. CARDINALEM

ILLUSTRISSIMUM,

VARIARUM LECTIIONUM

LIBER TERTIUS.

CAPUT I.

De quorundam admirabili memoria.

HIPPIAS apud Platonem, tanquam de magno quodam & praestanti bono gloriatur, posse se quinquaginta nomina semel tantum audita recitare. at hoc nihil est, praeut quae de se Seneca scribit: *cujus haec sunt e libro primo Declamationum: Sed cum multa jam mihi ex me desideranda senectus fecerit, oculorum aciem retuderit, aurium sensum habetaverit, nervorum firmitatem fatigaverit: inter ea quae retuli, memoria est, res ex omnibus partibus animi maxime delicata & fragilis, in quam primum senectus incurrit. Hanc aliquando in me floruisse, ut non tantum ad usum sufficeret, sed in miraculum usque procederet, non nego. Nam duo millia nominum recitata, quo ordine erant dicta, referebam: & ab iis qui ad audiendum praecceptorem nostrum convenerant, singulos versus a singulis datos, cum plures quam ducenti efficerentur, ab ultimo incipiens usque ad primum, recitabam. nec ad complectenda tantum quae vellem, velox erat mihi memoria, sed etiam ad continenda quae acceperat. Haec Seneca: quae semper mihi mirabilia, ac prope mihi dixerim, incredibilia visa erant, donec vidi ipse, quod nunquam credidissem. Habebat Patavii in vicinia mea homo adolescens, genere*

D 4

Cor-

Corficus, (*) honesto, ut ferebatur, & credibile erat, apud suos loco natus, qui eo venerat ad jus civile discendum: quo in studio ita diligenter & attente annos aliquot consumpserat, ut magna jam esset de doctrina illius hominum opinio. Ventitabat autem fere quotidie in aedes meas, de vexo jam & inclinato Sole, aestas enim erat: ibique, quod aedes satis amplae erant, satisque apricae, aut sub dio ambulans, & cum aequalibus suis jucundissime colloquens, aut saltu, aut lucta, aut trigonali pila corpus exercens, fessas studiorum laboribus vires honestissime reficiebat. rumor erat, tenere eum artem quandam memoriae, cujus auxilio multa efficeret, quae credi, nisi spectata, non possent. is cum ad aures meas perlatus esset, cupido me incescit mirabilia illa & inaudita spectandi. ejusmodi enim in rebus minime omnium auditis credulus esse soleo. visum est igitur, quando ipse domo mea arbitrato suo uteretur, hoc ab eo quasi ~~exoritur~~ exigere, ut, quod sibi commodum foret, praesente me, artis suae specimen aliquod daret. ille nihil gravatus, lubentissimo animo se, cum vellem, facturum esse respondit, placuit. statim, cum per ipsum mora non esset, una omnes qui aderamus, in proximum cubiculum ingressi, confedimus. coepi ego dictare nomina Latina, Graeca, Barbara, significantia, nihil significantia, tam varia, tam nihil inter se cohaerentia, tam multa, ut & ego dictando, & puer, cui mandatum erat, ut ea exciperet, scribendo, & ceteri qui aderant, audiendo atque expectando, fessi jam miris modis essemus omnes. ipse unus ex omni numero alacer ac recens, assidue plura poscebat. Sed cum ego ipse modum aliquem fieri oportere dixissem, abunde mihi satisfactum iri, si vel dimidiam partem eorum quae dicta erant, recitare potuisset: tum ille fixo ad terram obtutu, magna nostra omnium expectatione, tacitus aliquamdiu stetit quid verbis opus est? vidi facinus, ut ille ait, mirificissimum. ~~ο δαμνός ἐξείν~~ exorfus loqui, plane omnia, eodem ordine, nusquam prope insistens, nusquam haesitans, nobis stupentibus, reddidit. deinde ab ultimo incipiens, sursum versus pervenit ad primum. rursus ita, ut primum, tertium, quintum, ac sic dein-

(*) Ego nomen hominis tam mirabilis citius, quam patriam, requisivi. Idque pertinebat ad fidem narrationi faciendam.

deinceps omnia diceret. quo denique quisque voluerat ordine, sine ullo errore omnia referebat. idem postea, cum ei jam familiarior factus essem, saepe expertus, usquequaque verum deprehendi ipse mihi aliquando affirmavit, & erat ab omni jactantia alienissimus, se triginta sex millia nominum eo modo recitare posse. Quodque admirabilis est, ita haerebant omnia in animo, ut vel post annum diceret, se quaecumque memoriae commendasset, minimo negotio repétiturum: ego certe post multos dies facto periculo, verum comperi. Neque hoc satis. Diversabatur apud me Franciscus Molinus, patricius Venetus, adolescens optimarum artium studiis mirifice deditus, qui cum se memoria parum firma esse sentiret, oravit hominem, uti se artem illam doceret. vix ostenderat se id velle; cum Corsicus operam ei suam prolixissime detulit. dictus est locus, dicta hora, ad quam cotidie convenirent. nondum sex aut septem dies abierant, cum ille quoque alter nomina amplius quingenta sine ulla difficultate, aut eodem, aut quocunque alio libuisset, ordine repetebat. Haec ego vix auderem litteris prodere, mendacii suspicionem reverens, nisi & res adhuc recens esset, (nondum enim annus est) & Nicolaum Lippomanum Petri Alexandri filium, Lazarum Mocenicum Francisci filium, Joannem Malipetrum Nicolai filium, Georgium Contarenum Laurentii filium, patricios Venetos, optimos & nobilissimos adolescentes, aliosque praeterea innumerabiles ejus rei testes haberem. a quibus, si mentirer, vanitatem meam coargui nollem. artem vero illam Corsicus accepisse se dicebat ab homine Gallo, quo puer domestico praeceptore usus esset. Huic ego ne ex antiquitate quidem, quem opponam, habeo: nisi forte Cyrum, quem Plinius, Quintilianus, & alii Latini scriptores tradiderunt, tenuisse omnium militum nomina. Sed hoc, ut verum fatear, semper veritus sum, quam considerate atque explore tradidissent. Xenophon enim, a quo illi vel uno, vel praecipue, quae de Cyro dicebant, accipere potuerunt, istud tam incredibile non dicit; sed tantum eum tenuisse nomina *τὸ ὄνομα τῶν στρατιωτῶν*. quod ut in imperatore laudabile est, ita non excedit fidem. Locum, si quis requirit, est libro quinto *παιδείας*. Fieri autem potest, ut Latinorum aliquis, qui locum illum Xenophontis male accepisset, alios postea auctoritate sua in

errorem induxerit. hoc enim non semel novimus contigisse. sed tamen hac de re nihil affirmo. Non erit alienum, ut puto, ascribere hoc loco distichon, quo Simonides, qui ejus, de qua locuti sumus, artis pater fuisse traditur, jam octogenarius gloriatus est, neminem sibi memoria parem esse:

Μνήμῳ δ' ἔτι σφαι Σιμωνίδα ἰσχυρίζου
Ὀγδοηκονταετὴ πᾶσι Διωπρίτι.

At Apollonius Tyaneus, cum centum haberet annos, tum quoque memoria excelluisse fertur.

C A P U T I I.

*Sublata menda quae inhaeserat in Euripideo versu
apud Porphyrium. Item de formae dignitate
quaedam non indigna cognitu.*

CUM Porphyrii libellus De quinque vocibus, quo via muniri putatur ad totum illud corpus librorum Aristotelis quod *ῥητορικὸν* vocant, teratur quotidie omnium manibus, mirum est tam diu in eo insedissee mendum quoddam, quod nunc indicabo etsi enim non est ejusmodi, ut cuiquam errorem possit objicere; tamen in bonis libris ut ne qua vel minima macula insit, opera danda est. Porphyrius, ut probet, *εἰδὼς* usitate dici de forma corporis ea quae sub aspectum cadit, ex qua formosi aut deformes nominantur, citat hunc Euripidis versum;

Πρῶτον μὲν εἰδὼς εἴς τινος περιουδῶ.

ita enim vulgo legitur: cum tamen non *εἴς τινος*, sed *εἴς τινος* legi debeat. si quidem erant haec verba apud Euripidem cujuspiam optantis videre e filiis, ut opinor, suis maribus procreatos mares, qui primum quidem ea forma essent, in qua ineset regalis quaedam dignitas, deinde aliis etiam bonis excellerent. hoc cognoscere est de Stobaeo, apud quem *ἐν τῇ αὐτῇ τῆς αὐτῆς λέγει* haec scripta sunt:

Ἰδοὺ δ' αὖτ' ἐκείν' ἄρ' ἔχον' ἄρ' ἔχον,
 Πρῶτον μὲν εἶδ' αἶψα νεανίδ'·
 Πλείων γὰρ αἰετὴ τῶν ὑπάρχον' ἐν βίῳ,
 Τὸν αἰετὸν γὰρ πάλιν τὸ σῶμα ἔχον.

Ut autem Euripides quandam formam esse voluit quae regium quiddam haberet: ita Plautus; qui eam etiam formam regiam dixit:

*Sed ubi Artotrogus? Hic est. stat propter virum
 Fortem atque fortunatum, & forma regia.*

Xenophon quoque in convivio ait, φύσις βασιλικὴ πρὸς ἀνδράσιν· Aristoteles primo Politicon affirmat, si qui reperirentur ea corporis pulchritudine, quam in deorum statuis cernimus, aeminem dubitaturum, quin eos aliis omnibus imperare oporteret. Idemque libro quarto & libro septimo ait, Aethiopas & Indos in mandandis imperiis, proceritatis ac pulchritudinis habere rationem. & notum est, multatum a Lacedaemoniis Archidamum regem, quod exiguam duxisset uxorem: querebantur enim, non reges, sed regulos sibi procreatum iri. Ita enim hoc dictum commemorat Athenaeus libro XIII. βασιλίσκος ἀπὸ βασιλίων. At Plutarchus ἐν τῇ αἰνέσει τοῦ Περικλέους, paulo alter: ὁ βασιλίσκος, ἀλλὰ βασιλίδις.

CAPUT III.

Locus Terentii e Phormione illustratus.

ITA scripti leguntur in omnibus libris hi versus e Terentii Phormione:

P. H. Imo vero tu uxorem cedo. D. E. In jus ambula.

P. H. In jus? enimvero si porro esse adiossi pergitts.

ego autem in scholiis quibus nonnullos ejus poëtae locos illustravi, fassus sum, mihi non satis constare, quid de illo *in jus* facerem. nam & non invenistam esse illam repetitionem, & confirmari auctoritate librorum veterum, & tamen versum, ea recepta, uno pede, quam deceret, fieri longiorem. postea autem mihi venit iu mentem, fo-
 litos

litos esse olim histriones talia quaedam de suo in recitandis fabulis addere; ut oratio quotidianae similior videretur: id quod & Demetrius in libello περὶ ἱστοριῶν prodidit: & multa ejus rei vestigia in Euripidis fabulis reperiuntur. quorum aliquot hoc loco proponam: ut, quod dico, clarius ab omnibus perspici queat. Ita ergo loquitur Polydorus in Hecuba:

Φιδ, ὃ μᾶτερ ἦς ἐκ τετρανικᾶν δῖμων,

ubi illud φιδ, extra versum est, ab histrione additum. & in eadem Agamemnon:

Εμ. Πολυμήτης ὃ δύστην, τίς σ' ἀπάλλει;

& Clytaemnestra in Iphigenia in Aulide:

Φιδ. Πῶς αὖ σ' ἐκτανίσσαμεν μὴ λίαν λόγῳ;

& Medea:

Εἴη. καὶ δὴ πῶς τίς με δέξῃ πάλιν;

Sed talia multa colligere, nihil negotii fuerit. Ut ergo illa φιδ, ἦα, εἴη, sunt extra versum; sic & illud, *In jus?* ejusdem generis esse apud Terentium puto.

C A P U T I V.

Duo genera loquendi, quibus Latini poëtae utuntur, a Graecis accepta esse.

Virtutem (*) Catonis pro Catone ipso dixit Horatius in hoc versu,

*Narratur & magni Catonis
Saepe mero caluisse virtus.*

& alibi quoque eodem genere loquendi usus est:

Virtus Scipiadae, & mitis sapientia Laeli.

Di-

(*) Vide Lambini epistolam l. c. p. 397.

Dictum autem id est ad Graecorum poetarum consuetudinem, qui *βίην Ἡρακλείην*, & *βίην Ἰφικλείην* pro Hercule & Iphiclo dicunt, ad eundemque modum alia multa: quod & alii notarunt, & Plutarchus in lib. adversus Coloten. sed & ejusdem generis est, quod *Turni corpus* pro ipso Turno Virgilius dixit,

— *quo pulchrior alter*
Non fuit, excepto Laurentis corpore Turni.

ita etiam & Eurip.

Εἰς τὸ μὲν σὺν σὺν ἔπερ' αὐτόχων,
Σάζον ἑπιμύς εἰμι.

& alibi:

Ἄλ' εἰσπῶ γ' ἑὶ τῶν δειπνόντων δῖμυς
Ἀρμύμενον.

& in Phoenissis, σὺ δῖμυς θυρόμενον. ut ergo illi Graeca dicendi genera exprimebant, ita facere oporteret eos, qui se nostris temporibus poetas perhiberi volunt.

C A P. V.

Aeris Corinthii temperatura quomodo inventa.

SUPER aere Corinthio, quatenus illius origo fuerit, varia tradita sunt ab antiquis. Plinius casu mistum esse ait, Corintho, cum caperetur, incensa. L. quoque Florus eandem sententiam sequitur, a quo ita hac de re scriptum est: *Aeris notam pretiosiorē ipsa opulentissimae urbis fecit injuria: quia incendio perustis plurimis statuīs atque simulacris, aeris, auri, argentiue venae in commune fluxere.* At alii unam modo antiquis temporibus domum Corinthi arsisse dicunt, in qua cum auri argentiue nonnihil inesset, aeris autem magna vis; commista illa, & in eandem confusa massam, ex eo metallo cujus major inerat pars, Corinthii aeris nomen acceperint. Alii etiam, quod propius ad veri similitudinem accedere videtur, narrant, aerarium quendam fabrum Corinthii fuisse, qui

qui cum incidisset in thecam auri plenam, eamque sibi abstulisset, ne id resciretur, metuens, disiectum in minutas particulas aurum paulatim aeri admiscuerit, admirabilemque illam temperaturam effecerit, qua magnas sibi opes postea comparavit.

C A P U T V I.

Indicata vetus scriptura duum locorum e libro secundo De Divinatione.

BENE & emendate scriptus erat in veteribus libris locus hic e secundo De Divinatione: *Ad nostri augurii consuetudinem dixit Ennius:*

*Quom tonuit laevum bene tempestate serena.
At Homericus Ulysyes apud Achillem querens de ferocitate Trojanorum, nescio quid hoc modo nuntiat:
Prospera Jupiter his dextris fulgoribus edit.*

atque ita cum legit Petrus Marfus: indicatque, verum esse sumptum ex Iliados nono. ut valde mirer, quae fuerit eorum audacia, qui Ajacem postea pro Ulysse scripserunt. Nam quod Victorius credidit esse *μυμυμυμ* Ciceronis *ακρετης*, non viderat videlicet veteres libros, neque commentarium Marfi. Quem si legisset, cognovisset etiam, se non valde necessariam operam sumere in emendando quodam loco e primo eorundem librorum: ubi de famidarum familia mentio est. cum enim Marfus & probe ac incorrupte scriptum repererat, & erudite interpretatus erat, adducto (*) eo ipso Pindari loco, quem adduxit postea Victorius. Iniquum autem puto, quoniam sua laude fraudari: ideoque verum harum emendationum auctorem indicavi. neque dubito, quin Victorius ipse, quem ut insigniter eruditum esse video, ita insigniter probum & plane ingenuum esse audio, si & haec, & alia quaedam, quae ut nova profert, ab aliis notata scivisset, aut non attigisset, aut suis auctoribus accepta retulis-

(*) *Adducere & producere locum*, pro afferre, non reperire apud antiquos. Recenziorum consuetudo, sic verbum usurpans, nobis quoque aliquando fraudi fuit. Vide quae ad T. I. p. 133. notavimus.

fulisset. quod idem mihi etiam de alijs quibusdam eruditissimis hominibus facile persuadeo. Elegantem enim & liberalem doctrinam liberalis etiam natura plerumque committatur.

C A P U T V I I.

Cur Tibullus porcum hostiam mysticam dixerit.

NON satis, quod sciam, a quoquam explicatum est, cur Tibullus porcum hostiam mysticam vocaverit, eo versu,

Hostinque e plena mystica porcus hara.

quoniam etiam ejus rei ignoratione, in quibusdam libris *e mystica* factum est, *rustica*. sciendum autem est, in iis Cereris sacris quae mysteria dicebantur, eam consuetudinem fuisse, ut quisque pro se Cereri porco faceret. seu quod animal illud infestum Cereri crederent: quia semina pando, ut ait Ovidius, eruisset rostro, annique spem intercepisset; ob idque deam ejus caede gaudere crederent: seu quod e suo rostro arandae & invertendae terrae ratio primum accepta esset: nam id quoque multi prodiderunt. neque sane satis convenit inter antiquos scriptores, de causis, ob quas hoc aut illud animal huic aut illi deo immolaretur. alii enim, quod cuique deo gratissimum esset, id ad illius aras mactari solitum ajunt. itaque equus Martis erat hostia. & quod aper Adonis interfecisset, apro Veneri rem divinam fieri nefas erat. alii, quod quisque deus odisset, ejus potissime illum caede oblectari putabant. itaque Nocti sacrificabatur gallus gallinaccus: quod canem suo diem provocare, noctem fugare videretur. capra Palladi: quod oleam insigniter laederet. Sed utra de causa porcus Cereri caderet: illud certe observabatur, ut & praepinguis esset, & nulla sua parte mancus ac mutilus. quod etiam universe in toto victimarum genere servabant. ergo porcos mysticos aut mystericos vocabant, qui pinguisissimi & integerrimi essent. Plautus *sinceros sacres* vocat. quare Megarensis ille Aristophaneus, qui filias suas pro porcis vendere cuperet, jubet eis, ut sacrum ingrediae ita grunnt, ut porci mystери esse videantur:

K

Κ' ἤπειτι ἐς τὸ σάκεον ὡδ' ἐσχαίνετε.
 Ὅπως δὲ χρυσάξειτε καὶ κροτάλει,
 Χ' ἤπειτι φωνὰν χοιρίων μυσσηλαῶν.

& paulo post interrogatus a Dicaeopoli, quid ferret, porcas se mysticas fetre respondet:

Δι. π δαὶ φέρετε;
 Μι. χοίρους ἐγώ γε μυσσηλάς.

C A P U T V I I I.

C. Verres qua ex gente fuerit. emendatus locus e libro quarto accusationis.

ORIUNDUM e gente Cornelia fuisse C. Verrem, a quibusdam Romanarum antiquitatum peritissimi hominibus traditum est: quod tamen mihi persuaderi non potest. vix enim verisimile videtur, e tam illustri gente ortum eum, cujus pater fur ac divisor fuisse dicatur. Sed & illud non immerito miretur aliquis: hoc, quod isti volunt, posito, cur nusquam eum Cicero gentis nomine appellaverit: praesertim eum illud ipsum iudicium lege Cornelia exerceretur. non enim obscurum est, ex eo sententiam quampiam aptam & accommodatam ad exasperandos iudicum animos, facile potuisse duci. sunt & alia non pauca, quae mihi quidem videntur aliquid justae admirationis habitura, si Cornelium eum fuisse fateamur. nituntur autem, qui hoc dicunt, argumento, quod sciam, unico. ajunt enim libertum quendam Verris a Cicerone Cornelium haruspiciem vocari. Sed ego cum omnes accusationis libros & saepe & diligenter evolverim, videor affirmare posse, nullam in eis esse istius Cornelii mentionem ipsi igitur viderint. Cornelius quidem Verris lictor libro primo accusationis nominatur. Sed quid ad Verris gentem ea res pertinet? Fieri ergo potest, ut fallar: nunquam enim harum rerum valde diligens indagator fui: non equidem quo eas contemnam ac despiciam; sed quod diffidam parem esse me posse perferendo labori, quem video capiendum esse iis qui subtiliter talia perscrutari volunt: & alioqui suo quisque studio ducitur. quare, ut ante dixi, fieri potest, ut fallar: sed tamen existimo, ipsius

ipsum Verris nomen gentilicium esse. Hoc arbitror colligi posse e fine libri secundi, ubi de illa tabularum corruptione sermo est, in quibus Verres se pro Verre Verrutium fecerat. nam si in illis ita scriptum fuisset, C. CORNELIUS VERRERES, non sane oportuerat, ex Verre fecisse Verrutium. neque procederent illa, quae a Cicerone urbanissime dicta sunt: *Responde mihi nunc tu Verres, quem esse hunc tuum paene gentilem Verrutium putes.* nam nominis cum cognomine similitudo nihil ad gentilitatem pertinet. Alium locum proferam. qui hoc quod dico, ita manifesto confirmet, ut vix ullum dubitationi locum relictum iri putem atque hunc eo recitabo libentius, quod & in vulgatis libris corrupte legitur, & quidam emendare conati, magis etiam corruerunt. Ita igitur Cicero libro quarto accusationis: *ridiculum est nunc de Verre me dicere, cum de Pisone Frugi dixerim.* verumtamen, quantum intersit, videte. *Iste cum aliquot abacorum faceret vasa aurea, non laboravit, quid non modo in Sicilia, verum etiam Romae in iudicio audiret. ille in auri semuncia totam Hispaniam scire voluit, unde praetori annulus fieret. nimirum ut hic nomen suum comprobat, sic ille cognomen.* Nunquam, ut opinor, ita locutus esset Cicero, si & Verres, & Frugi cognomina fuissent.

C A P U T I X.

Correctus Plauti locus e Milite glorioso.

APUD Plautum in Milite glorioso ita vulgo leguntur hi versus:

*Nam ego hanc machaeram mihi consolari volo,
Ne lamentetur, neve animum despondeat,
Quia se jam pridem seriatam gestitem.
Quae misera gessit fractum facere ex hostibus.*

Cum autem illud, *fractum facere*, depravatum esse, li-
quido constaret, homo eruditissimus, cujus labore & in-
dustria Plautinae fabulae plurimis sane locis emendatiores
leguntur, scribendum eo loco censuit, *fratrem facere*.
&, quoniam fratres interdum a Graecis *φύλακες* dicuntur,
qua in voce ejusdem sanguinis significatio est, iecirco hoc
mi.

E

militem dicere credidit, cupere machaeram, tingi hostium sanguine. quod si reciperem, *fratres* tamen potius legerem, quam *fratrem*: ne perturbata numeris esset oratio. sed suum cuique, ut dicitur. mihi displicere nondum potest ea conjectura, quam, cum adolescentulus in Gallia Plautinas fabulas explicarem, jam dudum de hoc loco feceram. *fractum* enim legendum admonueram, ubi vulgo legitur *fractum*. atque ea voce *farcimen*, ut isitium, aut ejus generis aliquid, credideram indicari. ut, quoniam tales cibi e carnibus minutissime dissectis confici solent, diceretur machaera gestire hostes ita minutatim concidere, ut ex eis *farcimen* fieri posset.

CAPUT X.

Quae se facturos juraverint Graeci cum Xerxis copiis congressuri.

PRAECLARUM sane & magni animi plenum est jusjurandum illud, quo se obstrinxerunt Graeci omnes, cum adversus copias Xerxis dimicaturi essent. id autem in haec verba conceptum est: *Vitam libertate pluris non faciam. neque deseram imperatores, neque vivos, neque mortuos, sed eos e sociis, qui in proelio occubuerint, omnes sepeliam: Et ubi barbaros devicero, ex iis quidem civitatibus quae pro Graecia pugnaverint, nullam devastabo: quae autem barbari partes sequi maluerunt, omnes decimabo. sanorum quae a barbaris incensa & diruta sunt, nullum omnino excitabo, sed finam, impietatis barbaricae extet in omni posteritate monumentum.* Adscribam & Graeca, si quis ea forte cognoscere cupiat, Οὐ ποιήσωμαι ὅτε πλείονα τὸ ζῆν ἢ ἰλδοθῆναι· ἐδὲ καταλείψω τὰς ἡμέρας, ἢ τὸ ζῆναι, ἢ τὸ ἀποθανόντα. ἀλλὰ τὰς οὖν τῇ μάχῃ πελοπόνησας ἔσμεν ἄπαντας θάψω. καὶ περὶ τῶν πλείων τὰς βαρβάρους, ἢ μὴ καταστάντων ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος πόλιν ἐδιδίμην ἀνίστασθαι ποιεῖν. τὰς δὲ τῶν βαρβάρων ἀπολομένων ἀπάντας δεκατόναι. καὶ τῶν ἱερῶν ἢ ἐμπροσθέντων καὶ μετασθενῶν ὑπὸ τῶν βαρβάρων ἐδὲ ἀνοικοδομησάτων καταπίπτει. ἀλλὰ ὑπομένω τοῖς ἐπικυνομένοις ἐσθὺν καταλείπειν καὶ τὰς βαρβάρων ἀντεῖναι.

CAPUT. XI.

*Locus quaedam, quae Euripidis esse credebatur,
rejecta: & ipsius poetae emendatus locus.*

TRADITUM est a quibusdam, & quidem iis in libris, qui clarissimi, & utriusque linguae intelligentia praecellentissimi viri, Gulielmi Budaei nomen prae se ferunt, καλίστης φρίδος apud Euripidem legi, pro eo quod est, *victoriam reportare*. ego autem, qui poeta illo singulariter oblectatus sum, plurimumque studii in ejus fabulis posui, praestare ausim, nusquam id loquendi genus apud ipsum reperiri; sed eos ita putasse, inductos in errorem, his e Medea versibus:

Αἰνὴ γὰρ. ἔτι καὶ γε συμβαλὼν
Εχθρὸν ἔς αὐτῇ, καλίστης οἶσιν.

cum tamen ibi legendum sit, αἶσιν, non οἶσιν. est enim καλίστης genus cantilenae, quod canebatur victoribus, quos etiam honoris causa καλίστας appellabant: ut, *Io paeon*, aut, *Io triumphe*. idque diserte tradidit Athenaeus libro xiv. tripudiantes autem eam cantilenam canebant. unde apud eundem poetam in Hercule furente,

Τὸν καλίστης μὲν θῆδ' ἐνέμενον.

ait igitur nutrix, non facile fore, ut paeana canat, qui cum Medea inimicitias susceperit. ne quis autem dubitet, quin ita, ut dixi, legendum sit, proferam alium locum similem ex eodem poeta, eaque, quam proxime nominavi, fabula, ubi senum chorus se ait Herculi reduci καλίστης canere velle. Versus hi sunt:

Εν τῷ Ηέκλῳ
Καλίστης αἶσιν.

& in Electra:

Ἄλ' ἐπὶ καλίστης ἔδ' ἐν ἑμῇ χερσὶ.

CAPUT XII.

*Atticum loquendi genus, quod imperiti ex Euripidis
Hecuba sustulerant, restitutum.*

APUD Euripidem Hecuba, versus hi sunt Ulyssis Hecubam alloquentis:

Οἷδ' εἴν' ὃ δρᾶσαι; μήτ' ἀπαυαθῆς βίᾳ,
μήτ' εἰς χερῶν ἀμυδρὰ ἐξέλθης ἱεροί.

in quorum priore erratum est ab iis qui Atticae linguae imperiti essent. non enim scribendum erat, οἷδ' εἴν' ὃ δρᾶσαι; sed, οἷδ' εἴν' ὃ δρᾶσιν; quod valet quidem plane idem cum illo superiori: sed venustius, & Ἀπικώτερον dicitur. Itaque scholiastes quoque ita legit: & simile exemplum e Menandro citat:

Οἷδ' ὃ, π ποιῶσιν;

Ego autem saepe admodum Euripidem ita locutum annotavi. ut Iphigenia in Aulide:

Οἷδ' αἴν' ὃ δρᾶσιν ὃ γυνή; πῶς δὲ μοι.

& in Helena:

Οἷδ' εἴν' ὃ δρᾶσιν; ᾧ πέρ' λαβοίμεθα.

& in Ione:

Οἷδ' εἴν' ὃ δρᾶσιν; χερὲς ἐξ ἑμῆς λαβὼν
Χρύσωμ' Ἀθάνας, &c.

sed & alii Attici eodem modo locuti reperiuntur. ut Aristophanes in Avibus,

Οἷδ' εἴν' ὃ δρᾶσιν, ὃ πέρ' χίλις; ᾧ διαπτόμεν
Ἡμῶν χίλιον.

quare sine controversia ita etiam in illo ex Hecuba versu legendum est. etiamque illud, quod in Cyclope ita legitur,

Οἷδ' εἴν' ὃ δρᾶσαι, ὡς ἀπαύρωται χθονίς;

eodem modo emendandum facile crediderim.

CA.

CAPUT XIII.

Antelogium quid. Plauti e Menaechmis correctus locus.

QUOD dixi supra, cum, quid valeret apud Cicero-
nem, *in acta*, explicarem, Siciliam eo olim fermone
usam, qui neque plane Graecus, neque plane Latinus,
sed quasi cinnus quidam ex utroque mistus esset: id & e
Cicerone, & e Q. Asconio intelligi potest. Plautus au-
tem, qui jocandi occasionem undique quaereret, in Me-
naechmis, quod ea fabula, ut ipse ait, Sicilisfitabat, no-
men quoddam finxit e duabus vocibus, altera Latina, &
Graeca altera junctum. *Antelogium* enim dixit pro eo,
quod olim Pacuvius dixerat *prologium*. quod qui non in-
telligebant, ex *Antelogium* fecerunt *ante elogium*: cum
tamen *elogium* nihil neque Graecis, neque Latinis signi-
ficet: ut alibi docebimus. sed praestat Plauti versus sub-
jicere, simul enim alia corrigentur:

*Atque adeo hoc argumentum Graecisfat tamen:
Verum non Atticisfat, at Sicilisfitat.*

Pabergensis Plauti corrector, praeter cetera peccata, e
secundo horum versuum detraxerat particulam, *at*: dein-
de cum animadverteret, una syllaba minus esse, quam
requireret lex carminis; pro *Sicilisfitat*, scripsit, *Sicili-
cisfitat*. acute. Siciliciam pro Sicilia hac ratione dicere-
mus. sequitur:

Huic argumento antelogium quoddam hoc fuit.

Idem, una lepidissima voce lacerata, nullo sensu scri-
psit, *ante elogium*. & pro, *quoddam*, *quidem*. sequitur:

*Nunc argumentum vobis demensum dabo,
Non modio, neque trimodio, verum ipso horreo.
Tanta ad narrandum argumentum est benignitas.*

Tanta enim legi debet: non, ut in illius libris, *tantum*.
quippe cum hoc dicat, tantam esse sibi benignitatem ac
largitatem ad narrandum argumentum, seque ita illius

εἶσε εἰς τὸν, ut daturus sit illud demensum, non modio, neque trimodio, verum ipso horreo. Sed & ex eadem illa, de qua dixi, Siculorum consuetudine, joco dictum est in eadem fabula, *Epidamni* nomen junctum esse ex *ἐπὶ*, & *damnum*: quia illuc nemo fere, nisi damno suo, divertere soleret. quod omen fugiens populus R. antiquum oppido restituit Dyrrachii nomen. Haec a me ante hos quindecim annos edita, nuper Coelius quidam pro novis ac suis venditavit.

CAPUT XIV.

Historia de oraculo quod Peleo () redditum est.
Xenophontis locus correctus.*

QUI crebro Veneri operantur, eorum genitalem humorem liquidiozem, iccircoque minus aptum ad generandum effici constat. quare inter ea quae praecipi solent iis qui liberos procreare cupiunt, id quoque est, ut congressu Venereo non ita frequenter utantur. atque is erat sensus oraculi quod Aegeo quondam redditum traditur, qui cum petiisset a deo indicari sibi rationem aliquam, qua pater fieri posset; multos enim jam annos frustra uxoris hortum conseverat: responsum hoc tulit;

*Ne solvas ex utre pedem qui prominet, ante
Cecropiae pingues quam sis delatus in agros.*

ita enim putavi hos versus reddi utcumque posse:

Τὸν πρῶτον ἀντὶ ποδῶν, ὃ φέλλεται λαῶν,
Μὴ λύσας, πρὶν γὰρ ἴν' Ἀθηναίων ἀφικέσθαι.

Utre[m] vocabat deus ventrem ipsius Aegei: ex quo qui promineret ποδῶν, nihil ulla opus est Oedipo ad intelligendum. illo igitur verborum circuitu praecipiebat, ut se uxori castum & integellum servaret, afferretque ad eam graves & plenos probatae pecuniae loculos. Illud quoque cognitum est & ratione & experientia, si quid gigna-

(*) Imo, *Aegen*. quem memoriae lapsus correxit Paulus Leopardus Emendat. VII. 12.

gignatur ab iis qui se nimis saepe in illa palaestra exercent, infirmum id atque imbecillum esse: cum contra qui parce ac bono modo id faciunt, robustiores plerumque ac solidiores filios edolent. Quam ob causam Lycurgus instituerat, ut novi mariti & raro & furtim congregarentur cum uxoribus: hac ratione iudicans fore, ut & ardentius se mutuo desiderarent, & vegetiores liberos producerent. Xenophontis verba, quibus hoc de Lycurgo exponit, haec sunt: ἦτοι γὰρ αἰδέσθω μὲν οἰκονοία, αἰδέσθω δὲ ἐξοσίω, ὅτι δὲ σωόντων, ποθεινότερος μὲν ἀνάγκη εἶναι αὐτῶν ἔχειν, ἔργων μάλιστα δὲ γόνυαδω, οἷον βλάπτειν, ἢ τοι μὲν, ἢ εἰ διακροῖται ἀλλήλων οἷον. Recitavi autem illa, ut legi debere censeo, non ut vulgo leguntur. in omnibus enim, quos ego quidem viderim, libris, pro βλάπτειν, legitur βλάπτειν. qui primo aspectu pusillus error quas Francisco Philelpho tenebras offuderit, scient, qui interpretationem illius inspexerint. quin autem verbum βλάπτειν. ab iis quae oriuntur e terra, elegantissime ad homines transferri poterit, dubitaturum existimo neminem.

CAPUT XV.

Xenophontis alius locus correctus.

MULTA depravata sunt in Xenophontis libris: plura male intellecta ab iis qui eos in Latinum sermonem convertere studuerunt: quale est quod modo protulimus: itidemque quod nunc prolaturi sumus. sed hoc Xenophontis proprium non est. optimi quique scriptores & Graeci, & Latini, quanquam Graeci magis, sed tamen & Graeci & Latini ita multis ulceribus scatent, ut vix eorum ~~πολλὰ~~ ^{μὲν} quoddam sanum integrumque permanferit. Indoctorum autem audacia nunquam solutior, nunquam projectior, quam nostris temporibus, fuit. Convertunt, aut invertunt potius, & pervertunt omnia, philosophos, poetas, oratores, historicos, rhetores, grammaticos, etiam ea quae naturam, ut verti possint, non habent: suntque ita impudentes, ut quae se intelligere profiteri non audent, audeant interpretari. Quo magis laudanda est Petri Victorii, Pauli Manutii, Adriani Turnebi, praeclarorum hominum, ac primorum, signiferumque, & aliorum similium industria: qui omne studium suum eo conferunt,

ut omnes, καὶ ὅταν εἴδῃσι, maculas ex antiquorum monumentis eluant; & labore suo laborem minuunt iis, qui ex animo aspirant ad veteres illos vero ac serio intelligendos. Equidem neque horum institutum satis laudare, neque illorum impudentiam satis mirari queo: neque satis miserari eorum vicem, quibus, quod aditum sibi ad fontes patefacere neglexerint, ex impuris illis ac turbulentis talium interpretum lacunis hauriendum est. Sed omitamus haec, &, quod institutum, unum etiam mendum e Xenophonte tollamus. etsi enim parum videri potest, cum tam multa sint, unum aut alterum tollere: tamen nihil est tam pusillum, quod non avide accipi debeat, quod quidem ad tam politum, tamque utilem scriptorem pertineat. Parvum est, quod afferimus; sed magnus is, quem adjuvamus. Ergo in libello de rep. Lacedaemoniorum, cum dixisset ita instituisse Lycurgum publica illa civium suorum convivia, ut neque deessent epulae, neque superessent, addit: Πολλὰ δὲ καὶ περιλόγια γίγνεται τῶν δογδομίων. οἱ δὲ πλείστοι εἰσι ὅτι καὶ ὄρεσι αἰπυπερβάλλουσιν. ὥστε ὑπὲρ ἱερῆος ποτιῖ τρυφίᾳ βρωτῶν γίγνεται, ἢ δὲ διασκηῖται, ὅτι πολυδάπανον. quae verba ita interpretatus est Philelphus: *Per multa quoque ab otiosis & absurda patrari solent. ac locupletes interdum otiosi similitudinem reddunt. proinde neque vacua cibus mensa unquam fit, quoad discubuerint; neque item sumptuosa. In quo illud primum est, quod admirer. crediderit ne re vera, id quod ipse diceret, e Xenophontis verbis colligi posse. si enim ita credidit, valde stupidus, valdeque imperitus fuit. fin, cum sibi conscius esset, Xenophontem nullo modo hoc dicere: quidvis tamen maluit, quam institutum omittere, & abjicere illas paucas paginas, quas jam convertisset, & convertere se ad aliquid aliud, quod praestare posset: hoc, inquam, si fecit, nolo quicquam asperius dicere. malo in aliorum cogitationibus relinquere, quo illum nomine fuisse dignum putem. Deinde illud libenter ex eo, si viveret, quaererem: illa absurda, quae patrari ab otiosis diceret, quid tandem ad convivia attinerent: aut qua ratione fieret, ut, quia multa absurda patrarentur ab otiosis, iccirco mensa neque inanis, neque sumptuosa esset. sed ego fortasse culpandus, qui tam apertam stultitiam tam multis verbis infecer. Locus Xenophontis corruptus est. hoc primum, ita autem corrigendus*

us videtur: ut pro ἀρχαιομύων quod verbum nihili est, legamus, ἀρχαιομύων: & pro ὄργων, ἄργων. Ita hoc dicit Xenophon: praeter quotidianum illum & legitimum apparatusum, multa inexpectata afferri solita ab iis qui venati essent. Illi enim libenter ea quae ceperant, ad publicas illas mensas afferebant. interdum etiam divites afferre solitos aliquid, quo quasi compensarent aliorum capturam: ne viderentur a symboli venire ad ea fruenda quae alieno labore parta essent. Hac ratione mensa sine magno sumptu commode instruebatur.

C A P U T X V I.

Particulam ε, e quodam loco ex apologia Socratis apud Platonem, delendam videri.

ACCUSATORES Socratis, ut ejus orationi fidem detraherent, eamque suspectam judicibus efficerent, praemonuerant eos, ut caverent sibi: multum enim eum posse dicendo, & habere eam vim eamque calliditatem, ut inferiorem causam dicendo efficeret superiorem. Quare Plato in defensione, quam homini sanctissimo scripsit, ita eum, cupientem amoliri a se illam opinionem, loquentem facit: ut dicat, se mirari quid ipsis venerit in mentem id dicere, quod ipse statim re ipsa refutaturus esset: locuturum enim non ornate & exquisite, sed simpliciter ac populariter, ut soleret. itaque sperare, omnes facile judicatu-

 ρους, se minime esse, quod illi dixerant, δεινὸν λέγειν.

 addit deinde:
 εἰ μὴ ἄρα δεινὸν καλεῖσιν αὐτοὶ λέγειν, τὸ τ' ἀληθὲς λέγουσι. εἰ γὰρ τούτο λέγουσιν, ὁμολεγεῖν αὐτὸ ἔμαθα εὐ κατὰ τέχνην εἶναι ῥήτορα.
 Sed ego ex illo ε κατὰ τέχνην, particulam ε, delendam putarem: ut hoc diceret Socrates: si illi forte aliter acciperent nomen eloquentis, quam vulgus soleret: & eloquentem vocarent non eum qui ornate diceret, sed eum qui vera loqueretur: se tunc fasurum se non illo usitato ac populari modo, sed ex ipsorum sententia rhetorem esse. Marfilius tamen illud ε, agnoscit, & alio quodam modo exponit: cui non assentior.

CAPUT XVII.

Emendatus Plauti locus e Milite glorioso.

PLAUTINI versus sunt e Milite glorioso:

Quid istuc quaeso? quid oculo factum est tuo?

PL. *Habeo quidem hercle oculum. PYR. at laevum dico.*

PL. *eloquar.*

Maris causa hercle ego hoc utor oculo minus.

Nam si abstinuissem a mari, tanquam hoc uterer.

In quibus cum locus elegantissimus, & Plautino dignissimus ingenio subsit, una litterula depravata ita eum corrumpit, vix ut a quoquam sentiri queat. nam cum Atheniensis ille adolescens, qui ornatu nauclerio amicam a milite per fallaciam abducturus venerat, oculum sibi laevum, ne agnosceretur, obligasset: interrogatus a milite, cur id faceret, urbanissime respondet, se id maris causa facere. nam, inquit, si *amare* abstinuissem, eo aequae atque altero uterer. ludit autem militem ambiguitate vocabuli. cum enim dicere videatur duabus vocibus, si a *mare* abstinuissem; non id dicit: sed, si *amare* abstinuissem. revera enim amor ipsi in causa fuerat, ut eo oculo minus uteretur: aut saltem ita fingeret. *Mare* autem sexto casu dixisse veteres constat. Sic Varro:

Clauditur Oceano, Libyco mare, flumine Nilo.

Sed & Ovidius: — *Et Libyco*, inquit, *de mare carpat aquam*. ita igitur Plautinus ille versus legendus est:

Nam si abstinuissem amare, tanquam hoc uterer.

Hoc quoque pro suo nuper edidit Coelius: sed Secundus. Ego enim abhinc quindecim annos primus edideram,

CAPUT XVIII.

Lentos debitores aliter a Cicerone, aliter a Lucilio dictos. Lucilii versus apud Nonium emendati.

Lentos usitate vocamus tardos & fegnes: opponique tum id nomen prompto ac celeri videtur. interdum autem
len.

lentum aliter accipimus: ut cum *lentum vimen* dicimus: & cum Virgilius *lentam salicem*: & — *lento ducunt argento*. *lentum* enim tum idem valet quod molle, cedens, quodque, quocumque velis, facile trahi ducive possit. id denique, quod *χαλκίον* Graeci vocant, Latini nonnunquam *facile*: ut Tibullus:

*Fistilia antiquus primum sibi fecit agrestis
Pocula, de facili composuitque luto,*

eandem enim qualitatem significavit in luto, quam in cera Plinius his versibus:

*Ut laus est cerae, mollis cedensque sequatur
Si doctos digitos, jussaque fiat opus.*

flexibilem videlicet naturam quandam, & minime contumacem. Ad priorem illam hujus vocabuli vim respexit M. Tullius, cum C. Antonium *lentum* vocavit: *Teucris*, inquit, *illa, lentum sane negotium*. hoc enim significavit, eum libenter subterfugere, & tergiversari, & diem ex die ducere, neque promptum esse ad dissolvendum quod deberet. at contra olim Lucilius *lentum solvere* acceperat, pro eo, qui facile solveret, bonumque nomen esset. Credo, quod lenta quae sunt, facile sequuntur quo velis: *lentum* quoque vocavit eum, qui facile ad solvendum adduceretur. Versus ejus, in quibus hoc vocabulum ita ponitur, extant apud Nonium Marcellum: sed misere depravati. sic enim ibi legitur: *Tricones, morosi & ad reddendum duri*. *Lucilius Satyrarum lib. ix. Lucil. Cotta senex Crasfi pater hujus pacem magnus fuit triconum, Marius solvere nulli lentus, id est, facilis*. Mihi ita legendum videtur: *Tricones, morosi & ad reddendum duri*. *Lucilius Satyr. lib. ix.*

*Luciu' Cotta senex Crasfi pater, hujus peracer,
Magnu' fuit trico nummariu', solvere nulli
Lentus, id est, facilis.*

Jam qui fuerit ille Cotta, & qui potuerit, nisi forte per adoptionem, Crasfi cujusquam pater esse; cum alterum Aurelium, alterum Licinium fuisse verisimile sit: quamquam

quam fieri etiam potest, ut Crassi nomen hoc loco proprium non sit: sed hoc, utut est, quaerant, quibus ista curae sunt. ego quod potui, praestiti.

CAPUT XIX.

Horatii versus e quinto Odarum illustrati.

HORATIANI (*) versus sunt ex Ode qua ~~epandis~~ veniam a Canidia venefica petit:

*Unxere matres Iliae addictum feris
Alitibus atque canibus homicidam Hectorem:
Postquam relictis moenibus rex procidit
Heu pervicacis ad pedes Achillei.*

variant autem libri veteres: quod in aliis, *Unxere*, legitur, in aliis, *Luxere*. quam posteriorem scripturam mirifice Homerus confirmat: apud quem Iliados omega, Hectorem relatum ad suos Andromacha, & Hecuba, & Helena *ἤνωσεν*, ceterae autem mulieres *ἐπαύριον*, & *ἐπαύριον*. neque tamen illa prior repudianda est: cum confitetur, ungi solita apud antiquos cadavera, ut diutius integra conservarentur: ejusque muneris muliebrem curationem fuisse, vel ex illo Ennii,

Tarquinii corpus bona femina lavit & unxit.

Itaque & urbanus scurra Martialis, non illepidum dictum ex eo duxit:

*Qui non coenat, & ungitur, Fabulle,
Is vero mihi mortuus videtur.*

& quidam Graecus Epigrammatum scriptor ait, malle se vivum madere unguentis & vino, quam utrumque fervare ad exequias suas. sed ea quidem res dubitationem non habet. quare utro quis modo legerit, peccaturum non crediderim. Id quod sequitur, *addictum feris alitibus atque canibus*, Homericum est: nota enim sunt illa,

(*) Vide Lambini epistolam l. c. p. 397.

— αὐτὰς δ' ἰλαΐα παρὰ κούρεσι
Οἰαισί τε πάσι.

&

Οἱ δ' ἐ' ἰγὼν ἐπένδθε μέγας πτόσσοντα γόσω,
Μιμνάζον παρὰ νηὸς χροαίοισιν, ἃ οἱ ἔπειτα
Λεπιοὶ ἰοσέει φονίην κούρεσσι, ἣδ' οἰανέε.

epitheton quoque, quo Hector ornatur, ex eodem poeta sumptum est:

— εὐτ' ἂν παλὸν ὕψ' Ἐκτορῶ ἀνδροφόνειο
Θήσχευτις πίπτωσι.

&

Θιωσίῳ ἀλαλήτῳ ἰδ' Ἐκτορῶ ἀνδροφόνειο
Φώρυγτις.

itemque,

Ἐκτορῶ ἀνδροφόνειο κρη μὲν χερσὶν ἔχουσι.

languidius tamen, & ut ita dixerim, enervatius est Latinum, quam id Graecum unde expressum est. ἀνδροφόνειο enim significari videtur is, qui viris fortibus in acie animam eripiat: at homicida magis est ἀνθρωποκτὴν. ut quantum inter hominem & virum interest, tantum inter haec duo epitheta interesse videatur.

C A P U T X X.

Declaratus locus quidam e Ciceronis Hortensio.

CICERONIS ex Hortensio apud Nonium haec verba referuntur: *An cum videat me, & meas comites, fortitudinem, magnitudinem animi, patientiam, constantiam, gravitatem, fidem, ipsa se subducat?* quamvis autem liber ipse non extat, tamen non est difficile homini in Ciceronis scriptis exercitato videre, quorsus illa dicta essent. Erat enim magnis inter philosophos agitata contentionibus quaestio: posset ne quis in tormentis beatus esse. Theophrastus dixisse putabatur, vitam beatam in rotam non ascendere. Stoici contra pugnabant: & qui beatitudinem in sola virtute ponerent, acerrime defendebant, etiam in saevissimis asperrimisque cruciatibus, hominem vir-

virtute praeditum beatum fore. Utebantur autem ad eam sententiam illustrandam, & subjiciendam ante oculos quadam imagine: ut dicerent, cum chorus ipse virtutum raperetur ad tortorem, beatam vitam non subducere se, neque manere extra ostium, sed illas usque comitari, Cicero igitur aut iustitiam, aut quam aliam virtutem, sed iustitiam, ut puto, ea de quibus agitur verba dicentem fecerat. Id ita esse cognoscitur e V. Tusculanarum, ubi Cicero ipse ita loquitur: *Quid igitur? sola ne beata vita quaeso relinquitur extra ostium limenque carceris; cum constantia, gravitas, fortitudo, sapientia, reliquaeque virtutes rapiantur ad tortorem, nullumque recusent nec supplicium, nec dolorem?* & in eodem libro: *Dabit, dabit, inquam, se in tormenta vita beata, nec iustitiam, temperantiam, in primisque fortitudinem, magnitudinem animi, patientiam profecuta, cum tortoris os viderit, consistet, virtutibusque omnibus sine ullo animi terrore ad cruciatum profectis, resistet extra fores, ut ante dixi, limenque carceris.* Possem multo plura colligere, quae hoc verum esse ostenderent: sed haec satis esse duco.

M. AN.

M. ANTONII MURETI

AD HIPPOLYTUM ESTENSEM,

S. R. -E. CARDINALEM

ILLUSTRISSIMUM,

VARIARUM LECTIONUM

LIBER QUARTUS.

CAPUT I.

*Historia de Pindaro poëta, multato a suis, ornato
ab Atheniensibus.*

AUSANIAS in Atticis narrat, Athenienses, quod a Pindaro in quodam asmate laudati essent, tanti fecisse ampli illius ac grandiloqui poëtae testimonium, ut & dona ei plurima ob id miserint, & statuam in civitate sua statuerint. Non igitur mirum est, si illis temporibus multi ac praestantes poëtae fuerunt; cum qui ea facultate excellebant, & maximis muneribus honestarentur, & honoribus amplissimis maestarentur. aetate nostra vocalis ille olim Musarum chorus conticuit; quaeque avaritia marsupia potentium clusit, eadem venas Heliconii liquoris obstruxit. Sed quod de Pindaro perstringit Pausanias, id fufius edisferit in quadam epistola Aeschines. Ait enim illum, cum Atheniensium urbem commendasset his verbis, *αὐτὴ λιπαροὶ καὶ αἰδοῦμαι Ἑλλάδος ἱερῶν Ἀθηνῶν*, multatum esse a civibus suis, aegre ferentibus, alienis cum potius, quam suis, illam tantam laudem dedisse. quod ubi rescivere Athenienses, confestim miserunt ei duplum ejus pecuniae, quam multae nomine erat exactus: ipsumque aenea statua ornarunt. ea statua visebatur Aeschinis aetate ante regiam porticum: sedens Pindarus

darus cum pallio, & diademate, lyram tenens: & supra genua apertum librum.

C A P U T II.

*Quod Aristoteles sensit de iis qui se ipsos interficerent,
Euripidis testimonio confirmatum.*

CUM vulgo crederetur, viri fortis esse, mortem sibi consciscere potius, quam grave aliquod & acerbum malum perpeti: sapienter animadvertit Aristoteles, falsam esse illam hominum opinionem: eosque qui ita facerent, non modo fortes, sed ignavos, parvique & abjecti animi habendos pronuntiavit. docent enim, se id quod fugiunt, ferre non posse, neque pares esse ei casui sustinendo, propter quem vitam relinquunt. id autem effeminatam potius animi molliciem, quam magnitudinem arguit. Disputavit eadem de re doctissime ac sapientissime divus Aurelius Augustinus lib. I. De Civitate Dei, multisque rationibus ostendit, Lucretiam, Catonem, ceterosque ejusmodi, frustra in historiis a fortitudine laudari. longius etiam progressus, demonstravit, nullam esse posse bono ac sapienti viro *ἐξαγωγήν*, ut Stoici loquebantur, *ἀλογον*. Sed & Euripides id ante docuerat: qui Herculem primo facit succumbentem magnitudini ejus doloris quem hauriebat e caede uxoris & liberum, quam ipsemet, furore divinitus immissio correptus, perpetraverat: & ob id e vita discedere meditantem: deinde redeuntem ad se, & mutantem consilium, verentem, ne id sibi ignaviae adscriberetur, si lucem relinqueret, tanquam aegritudini impar ferendae. Aristoteles ita hac de re scribit, lib. III. *Νικησυχάν· Τὸ δ' ἀποθνήσκου, φεύγειν τι πινίαι, ἢ ἔρωτα, ἢ π λυπηρὸν, ὥς ἀνδρῶν, ἀλλὰ μέλλου δειλῶ. μαλακία γὰρ τὸ φεύγειν τὰ ἐπίπαια· οἷον ἐχ' ὅτι καλὸν, ὑπομῖναι, ἀλλὰ φεύγειν κακόν.* Eurip. autem versus hi sunt:

Ἐπιψάμενος γ', καίπῃρ ἐν κακῶσι δὴ,
Μὴ δειλίῳ ὄφρα πιν', ἐκλιπὼν φάσθαι.
Ταῖς συμφοραῖς γὰρ ὅστις ἐχ' ὑφίσταται,
Οὐδ' ἀνδρὸς εἰ δυνάμεθ' ὑπομῖναι βίῃσθαι.

scd

sed & apud Martialem memini esse Epigramma quoddam in hanc sententiam: cujus haec clausula est:

*Rebus in adversis facile est contemnere vitam.
Fortiter ille facit qui miser esse potest.*

C A P U T I I I.

Correctus Ciceronis locus e libro tertio De Legibus.

DE tribunicia potestate longa & copiosa est disputatio apud Ciceronem lib. III. De Legibus. nam cum illam Q. Cicero pestiferam & exitiosam esse dixisset; respondens Marcus, multa ei vitia inesse non negat: sed quae tamen facile compensentur pluribus & maioribus bonis: eo maxime, quod nihil ea utilius cogitari potuerit ad plebem cum patribus in concordia continendam. tum dissolvens ea quae Quinctus adversus eam dixerat, ita loquitur: *At duo Gracchi fuerunt. Et praeter eos, quamvis enumeres multos licet, cum deni crearentur: nullos in omni memoria reperies perniciosos tribunos: leves, etiam non bonos fortasse plures. invidia quidem summus ordo caret. Sed habet dubitationem, quid sit quod Cicero ait, Cum deni crearentur. ita enim loqui, quasi deni creari desierint, videtur. Neque melius, aliquanto etiam deterius, videtur, quod Adrianus Turnebus scripsit, qui locum hunc ita edidit: At duo Gracchi fuerunt? Et praeter eos, quamvis enumeres multos, licet. Cum deni creantur, nullos in omni memoria, &c. quasi aliquando deni creentur, aliquando aliquo alio numero: & cum deni creantur, tum nulli perniciosi reperiantur. quod si esset, nae mirificam ille vim numerus habuisset. ego addendam particulam, non, & totum locum ita legendum puto: At duo Gracchi fuerunt. Et praeter eos quamvis enumeres multos licet, cum deni creantur. Non nullos in omni memoria, &c. Illud enim, At duo Gracchi fuerunt, quasi ex Quincti persona Cicero dicit. Deinde respondens, ait non eos tantum proferri posse, verum etiam eorum similes quamvis multos. neque id mirum esse, cum deni creantur. etenim in tanto numero, non est mirabile, plures improbos extitisse, quam in iis magistratibus qui bini creabantur. Tum subjungit: si evolvantur antea, &c.*

antiquitatis memoria replicetur; nonnullos repertum in perniciosos tribunos; leves aut etiam non bonos fortasse plures. Hoc tamen magnum bonum in tribunatu inesse: quod efficit, ut ordo senatorius invidia careat. Nullos autem in omni memoria perniciosos tribunos fuisse, nemo, opinor, nisi plane *ἀνίστημι*, dixerit.

CAPUT IV.

De veteri proverbio, quo dicebatur, quod pulchrum est, placere.

QUAE pulchra sunt, habere eam vim, ut statim conspecta, omnium sibi voluntatem concilient, amoremque adjungant, nemini ignotum esse, nisi communis sensus experti, potest. Itaque scitum est illud Aristotelis, qui interrogatus ab aliquo, quis fieret, ut pulchri tam facile ab omnibus amarentur: caeci eam interrogationem esse respondit. & Graeci sapienter sua lingua pulchro ex eo indidere nomen, quod omnes ad se alliciat: dixerunt enim *καλόν*, *πρὸς τὸ καλὸν*, ὅτι πάντες ἐφ' ἑαυτὸ καλοῦν. Testati sunt idem vulgato olim proverbio, quo dicebant, quod pulchrum esset, id demum amicum esse. eo usus est Euripides in Bacchis: ubi hic versiculus legitur,

Ο, π καλόν, φίλον αἶν.

& Plato in Lyfide: Ἀλλὰ τὸ ὅτι αὐτὸς διγχαῖ τὸ τ' ὅ λόγος ἔπεισται, καὶ κινδυνεύει, καὶ τὴν ἀρχαίαν παρομοίαν, τὸ καλόν φίλον εἶναι. Ejus autem originem ad Musas & Gratias referunt: quae cum convenissent ad nuptias Cadmi & Harmoniae, pulchrum carmen, quo ea sententia contineretur, immortalis ore cecinerint: novae nuptiae pulchritudinem, ut verisimile est, commendantes. Hoc de sapientissimo poeta Theognide cognovimus: cujus haec sunt,

Μῦσας καὶ Χάριτας, κούρας Διὸς, αἵ ποτι Κρόνον

Ες γάμον, ἐλθούσας, καλὸν αἰείουσ' ἔκθ'.

Ὅτι, π καλόν φίλον εἶναι, τὸ δ' ἢ καλόν ἢ φίλον εἶναι.

Τῷτ' ἔκθ' ἀγαπάτωι ἤλθι διὰ σμῆπτων.

nam ad illas nuptias venisse divos, testatur etiam Euripides in Phoenissis:

Δε-

*Agrippae N. nec de septuaginta
Hactenus septuaginta.*

Sed & Hellenicus, & Apollodorus Musas cecinisse in nuptiis Cadmi, ad easque convenisse divos, & novae nuptiae munera obtulisse scripserant.

CAPUT V.

*De loco quodam Varronis adversus Petri Victorii
sententiam disputatum.*

Postquam jam praedictum magnum studium in iis fragmentis M. Varronis, quae dispersa passim apud veteres Grammaticos, ac praecipue apud Nonium leguntur. magis ac-tem mihi placere meum illud studium coepit, posteaquam Petri Victorii (quem ego hominem, etsi saepe ab eo dissentio, longe tamen facio plurimi) variarum lectionum libri praeclari sane & utiles in lucem prodierunt. Laudat enim ille pluribus locis eos qui id faciunt: datque plurimas luculentas significationes diligentiae quam ipse in lisdem illis fragmentis reconcinnandis adhibuerit: sed ita contigit, ut multos locos, quos ego conjectura tantum usus emendare conatus eram, ipse postea longe aliter a se emendatos ediderit. quare etsi non sum tam stultus, ut me cogidem talem viro *ἀντιπατερ*, proferam tamen veteres quasdam opinioniones meas: ut de iis cum ab aliis, nam ab ipso in primis Victorio iudicetur. Citantur igitur illa e Varrone Margopoli. *οὐδὲ γὰρ. Cui celer die, no-
lemmatos logos. Antipater Stodici filius ruitro caput displa-
nat.* quae eum corrupta esse appareat, putat Victorius: legendum esse dilemmatos logos. Sed ea conjectura mihi quidem parum digna auctore suo videtur. primum, quod nimium recedit a vetere scriptura. Deinde quod Antipater logos utebatur non dilemmatis, sed monolemmatis, ut testatur Alexander his verbis: *οὐδὲ γὰρ οἱ οὐδὲ ἀντιπατερὸς
μονολεμμάτους συλλογισμὸς λέγεται, οὐδὲ οἱ οὐδὲ ἀντιπατερὸς, ἀλλ' οὐδὲ
διλεμμάτους.* Quae verba ille cum ad stabiliendam conjecturam suam attulit, videtur suo se gladio, quod ajunt. Nam dilemmatis quidem syllogismi sunt ex Aristotelis sententia: quis est enim ita hospes in analysicis, ut nesciat, quae lemmata praecedere ad emendandam conclusionem?

Sed quid in hac re pluribus moror? Ego, nihil addens, nihil detrahens, locum ita legendum semper credideram: neque sane me sententiae poenitet: *Cui celer & iis lemmatos logos.* Idem enim puto esse λόγος μεταλημμένος, & λόγος & iis λίμνητος. cujus rei volo Victorium ipsum judicem esse.

CAPUT VI.

Fragmentum Varronis e Marcipore, quo tempestas eleganter describitur.

ATTEXAM etiam huic loco elegantem quandam descriptionem tempestatis, quae versibus jambicis inclusa, apud eundem Grammaticum, e Varronis Marcipore legitur; sed divulsa. neque tamen quenquam puto infitiaturum, eam a me recte & vere conjunctam esse. est autem haec:

*Nubes aequali frigido velo leves
Caeli cavernas aureas subduxerant,
Aquam vomentes inferam mortalibus.
Ventique frigido se ab axe eruperant
Phrenetici, septem trionum filii,
Secum ferentes tegulas, ramos, syrus.*

mutavi pauca quaedam: tuto, ni fallor, sed tamen indicabuntur. *Aurea*, in vulgatis libris legitur, non, *aureas*: & *frigidos*, ubi scripsi, *frigido se*: &, *erumpebant*, non, *eruperant*. sed hoc posterius verum esse demonstrat carminis lex, & praeterea orationis ipsius ἀγλαΐα, propter illud, *subduxerant*.

CAPUT VII.

*Enniani versus ex Euripide expressi. notata
Nonii inconstantia.*

CERNERE, ait Nonius, amittere. Varro, ἀποδιδουάλα. Non vides, apud Ennium esse scriptum, *ter sub armis malim vitam cernere, Quam semel modo parere?* Sed falsam esse & ineptam illam ejus verbi declarationem, ipsomet, qui eam attulit, teste pervincam. cum enim

enim paulo post docuisset; *cernere*, nonnunquam esse idem, quod dimicare, aut contendere: ei rei probandae hoc exemplum subijcit. Ennius Medea exule;

Nam ter sub armis malim vitam cernere.

Hoc autem Euripides, ex quo illam fabulam verterat Ennius, dixerat, *πρὸς αἰνίδα γῆρας*. cum enim Medea multa quæsta esset de infelicitate mulierum: addit, errare eos, qui putant, melius agi cum mulieribus, quam cum viris; propterea quod illae domi vitam sine periculo exigant: cum viris saepe sit de vita in bello dimicandum. se enim, si optio detur, malle ter vitam sub armis, ut locutus est Latinus poëta, cernere, quam semel parere, Euripidi versus subijciam:

Δίγυσι δ' ἑμῆς, ὡς αἰνιδίων βίον
Ζῶμεν κατ' οἶκον, οἱ δ' ἄλλοι δόλῳ,
Κακῶς φρονέοντες ὡς τοῖς ἀνὰ πρὸς αἰνίδα
Στήναι θέλομεν ἐν μάχῃ, ἢ τινα ἄλλα.

C A P U T V I I I.

Emendati Varronis loci duo.

ARISTOTELES libro tertio ad Nicomachum, homines intemperantes & asotos, cum in iis voluptatibus versari dixisset quae communes sunt nobis cum mutis animalibus, iis nempe, quae gustatu percipiuntur, quaeque tactu; addit postea, eos gustatu aut nihil omnino, aut perparum uti. cum enim gurgites illi ita vinum in guttur suum quasi in utrem aliquem invergant, nihil curantes, nisi ut quam plurimum exhauriant, prope ut percolando vino nati esse videantur, non admodum possunt ejus suavitatem gustando percipere: cum contra delicati & elegantes homines, qui grato illo liquore linguam sibi ac palatum probe titillari volunt, paulatim cum in gurgulionem insillant verius, quam infundant, guttatim prope ducentes: etiam antequam bibant, oculis poculum saepe ac naribus admoventes, nulla ut sit in eo particula suavitatis, quam non ipsi accurate expriment, exqu Coastitue perferant. quod in Euripidi Sileno optime cerni potest.

id non faciunt, qui gutture tantum pro infundibulo utuntur. Hoc autem auguror dixisse etiam Varronem in ea Satyra quae inscribatur, *Est modus matula esse potus*, inde epim citantur haec: *Quis in omni vita helio non olfacit temetum*; quae ego ita quodammodo legenda censuerim; *Quis in omni vita heluo probe olfacit temetum*? potest autem aut proprie usus esse olfaciendi verbo, aut etiam illud ad gustatum transtulisse. Sed haud alienum fore puto, si ex eadem Satyra versus aliquot attulerim, quibus vinum elegantissime celebratur:

*Vino nihil jucundius quidquam cluit.
Hoc aegritudinem ad medendam invenerunt.
Hoc hilaritatis dulce seminarium.
Hoc continet coagulum convivia.*

CAPUT IX.

Duo versus Horatii conversi e Simonide.

DUDUM admonui, versum illum Horatianum,

Mors & fugacem persequitur virum,

ad verbum expressum esse e Simonide; illum enim ita cecinisse:

Ὁ γὰρ θάνατος ἰθὺς καὶ τὸ φερόμενον.

nunc cum in alium inciderim, qui itidem ex eodem poeta conversus est, annotandum duxi. est igitur Horatii quidem hic:

Quicumque terrae munere vescimur:

Simonidis vero, *Εὐπίδης ἄνθρωπος αἰνέμεθα χθονός.* qui ex Homero, ut videtur, sumpterat:

Εἰ δὲ τις ἰστί βροτῶν, οἱ ἀνθρώποις κρεῖσθαι ἔδωκεν.

reperitur autem Simonideus apud Platonem in Protagora, & apud Plutarchum in Commentario De Communibus notionibus adversus Stoicos: sed lacer & mutilus. Utinam exstarent veterum illorum lyricorum poemata. non dubito, quin propemodum omnia ornamenta, quibus Horatius splendet, ab eis corrogata esse constaret.

C A-

CAP. X.

Sententiae cuidam Ovidianae allata similis ex Euripide.

OVIDIUS in epistola quadam earum quas scripsit exul, cum multa incommoda collegisset, quae in tali fortuna obstarent sibi carmen pangere cupienti, illud etiam ponit, quod tristitia & moerore confectus esset, cum carmina sint opus hilarae mentis, *serenoque*, ut ipse loquitur, *animo deducta proveniant*. Idem autem multis ante saeculis dixerat & Euripides: addideratque hanc causam: quod qui domesticis ac propriis doloribus angitur, alios delectare non possit. Sed praestat, (*) ut versus quibus ea sententia continetur, ascribam. Sunt autem *ἡμεῖς*.

Τὸν δ' ἡμεῖς αὖτις αἰ πικρὴ μέλη,
Χαίροντα πύλον. ἡ δ' ὃ μὴ πάχῃ τίδῃ,
Οὐταί διώκοντ' αἰ οἰχθῆν γ' ἀντιμαρτυροῦν;
Τίγυν αἰ ἄλκις. εἰδὲ γὰρ δούλω' ἔχει.

Utrum igitur Ovidius ad illa Euripidea respexerit, an idem ipsi, quod illi, in mentem venerit, incertum est. idem certe uterque dixit.

CAPUT XI.

Quod Aristoteles in antiquis dicendi magistris reprehendit, idem Isocrates antea reprehendisse ostenditur.

NON primus Aristoteles accusavit eos, qui ante ipsum de arte rhetorica scripserant, quod cum una eademque sit methodus deliberativi generis & judicialis, illi, relicto eo in quo multo plus inerat dignitatis, tractandarum modo causarum forensium se rationem tradere professi essent, omnesque praeceptiones suas ad id unum genus contulissent. Sed & Isocrates antea idem reprehenderat, insignemque eorum fuisse stultitiam ostenderat, qui arti suae nomen ab ea parte quae odiosissima erat, indidissent: cum tamen artis rhetoricae praecepta nihilo magis ad illes judicarias, quam ad quodlibet aliud orationis genus per-

(*) Rectius, certe usitatus, est *praestat* cum infinitivo.

pertineant. fecerant igitur, quod illos potius facere decuerat, quæ ei facultati odium conciliare vellent. qui enim infenti sunt alicui disciplinae, eamque in odium adducere cupiunt; si quid in ea est odiosum ac molestum, ab eo potissimum eam appellare consueverunt: contraque qui eam se aut tenere, aut docere profitentur, solent, quod ipsa in se pulcherrimum ac speciosissimum habet, ex eo ipsi nomen imponere. Utriusque verba, si quis requirit, apponam. Aristoteles igitur ita scribit libro primo τὴν εὐκλείαν τέχνην. Διὰ τὸ ὅτι τὰς αὐτῆς ὕψους μετὰ τὴν αὐτῆς ἀντιθέσιν, καὶ καλῶς, καὶ πολυπραγνέως τὴν θεωρητικὴν πραγματικὴν ὕψος, ἢ τὴν αὐτῆς πρὸς τὴν σωφιστικὴν, αὐτῆς μὲν εὐκλείας ἔδωκε λέγεσθαι. αὐτῆς δὲ τὴν δικαιοσύνην, πῶς περὶ πηλολογίαν. Isocrates autem in Oratione adversus Sophistas: λοιποὶ δὲ εἰσι ἡμῖν οἱ αὐτοὶ ἡμῶν ἡρώων, καὶ πῶς καλεῖται τέχνην χαλκῶν πολυμήσωντες, καὶ οὐκ ἀφιστάμενοι ἀντιπημάτων, οἱ ποιεῖ ὑπὸ τῆς δικαιοσύνης διδάσκειν, ἀκλεῖαί μιν τὸ δουλεύειν τῷ ἰσομάχῳ. ὁ δὲ φησὶν ἔργον ἡμῶν λέγεσθαι, αὐτῆς δὲ τὴν ἀφιστάμεν τὴν πῶς καλεῖται παιδείαν. καὶ πῶς, τὴν πρὸς τὴν δικαιοσύνην, καὶ ὅτι ἐστὶν ἐν δίδασκον, ἔδωκε μάλιστα αὐτῆς τὴν δικαιοσύνην λέγεσθαι, ἢ αὐτῆς τὴν ἀφιστάμεν, ἀφιστάμεν δὲ καλεῖται.

CAPUT XII.

Antiqui quoties die cibum sumpserint.

FALSA multorum animos occupavit opinio, veteres semel tantum die cibum sumpsisse. quam, ut puto, conceperunt e verbis Platonis, qui in illa nobili epistola ait, displicuisse sibi, quod in Sicilia bis die faturi fierent. Sed aliud est, capere cibum, aliud ἐμπιπλάσθαι. Ego in Graecorum Commentariis reperio, quater die ipsos cibo ac potu corpus reficere solitos: quod etiam hodie multis locis fit apud quasdam transalpinas nationes. primum quidem diluculo. id vocabant ἀνιπτόμενοι, aut ἀνιπτόμενοι: quod non dilutum, sed merum, ut ait Ausonius, merum biberent: aut etiam ἀνιπτόμενοι, quam vocem una cum re ipsa nostrates retinuerunt. sequebatur ἑσπέρην: ita dictum, quod postea oporteret ἑσπέρην. inde ὑπνέμενοι: cujus hora erat, cum iam noctesceret, antequam tamen contenebrasset. postremo δειπνέοντες, aut δεπνέοντες, aut ὑπνέμενοι. aliter tamen haec ab aliis traduntur. sunt enim, qui tantum tria agnoscant, ἑσπέρην, ὑπνέοντες, δεπνέοντες. & de ipso τῷ δειπνέοντι tempore ac nomine

ne non omnes idem sentiunt: omninoque confunduntur haec apud veteres. In Romanis scriptoribus reperio *filatum*, live *jentaculum*, *prandium*, *coenam*, *vespernam*. miror autem, quid sibi voluerint, cum sibi vinum condirent: jucunditatemne aliquam in eo, an salubritatem spectaverint.

C A P U T X I I I.

Terentianus versus imitatus e Caecilio. loci ejusdam e quarta Tusculana vulgata scriptura adversus Nonium defensa. item ejusdem Grammatici alia quaedam improbata. Correctus locus e libro quarto De Finibus.

V E R S U S est Terentii, in fabula quae inscribitur *Adelphoe*, in extremo:

Quod proluvium, quae istaec subita est largitas?

cum autem constet, multa sumpsisse eum e veteribus poetis Latinis: non injuria credi potest, in hoc versu Caecilium imitatus esse. ejus enim est illud ex Hypobolimaëo:

— mea rastraria,
Quod proluvium, quae voluptas, quae te lactat largitas?

Hunc versum citat Nonius, exponens, quae sit vis verbi, *lactare*: apud quem tamen, vitio librariorum, *Coelius*, non *Caecilius* legitur. sed enim quem ibidem Ciceronis e quarta Tusculana adducit locum, melius in vulgatis libris legi, quam quomodo ipse vult, arbitror; ostendit enim se ita legere, *Voluptati malevolentia lactans malo alieno, delectatio, jactatio, & similia*. melius autem vulgo legitur, *malevolentia laetans malo alieno*. non enim dubium est, quin Cicero expreserit Graecum vocabulum *ἐνχάρματα*. Sed multa eo modo & apud Nonium, & apud ejusdem classis alios parum emendate leguntur; quale est illud ex Academicis, *Qui enim serius honores adhamaverunt; in quo quis est, qui aliquem sermonis Romani sensum habeat, quin multo malit, adamaverunt?* ejus generis est & illud quod apud eundem Nonium legitur, *Conjectari-*
F 5 *um,*

um, efficax, perfectum. M. Tullius de Finibus bonorum & malorum libro quarto, *Illud vero minime conjectarium, sed in primis hebes illorum.* Haec ille. Sed profecto aut locum ipsum non legérat, aut quid cum hominis fuisse dicam, nescio, si, cum legisset, non animadvertit, *consectarium*, non *conjectarium*, legendum esse: eamque vocem neque efficacis, neque perfecti significationem ullam habere. Utcunque autem sit, praeclare agitur cum quibusdam Grammaticis, quod tam multa eorum qui ab ipsis citantur, auctorum monumenta perierint. perierant ipsi, nisi illa periissent. emolumento mihi tamen alicui hoc quoque loco Nonius fuit; lumen enim praetulit ad locum illum e libro quarto De Finibus corrigendum. neque pigebit, hoc quicquid est lucelli ac quaestriculi communicare cum ceteris. Ciceronis igitur verba ita in vulgatis libris leguntur: *Illud vero minime consectarium, sed in primis hebes, illorum scilicet nominum gloriatione dignam esse beatam vitam, quae non possit sine honestate contingere, ut jure quisquam gloriatur.* Quare primum miratus sum, quid ita venisset in mentem Nonio, ut in voce, *illorum*, sisteret: curque non aut eam omisisset potius, aut aliquanto longius progressus esset. deinde attentius cogitanti illud quoque loquendi genus insolens visum, *illorum scilicet nominum gloriatione dignam.* etenim, *gloriatione dignum*, apud Ciceronem reperias: *dignum gloriatione alicujus nominis*, non videor legisse. Quid plura? coepi suspicari, voces illas duas, *scilicet nominum*, supposititias esse; &, delapsas ex aliquo glossemate, locum occupasse non suum. post autem idem illud non jam suspicatus sum, sed ita visus videre, ut ea quae cernuntur oculis; inspecto vetere libro, in quo erat, *Illorum scilicet nominum aut Stoicorum gloriatione*, &c. quis est enim, qui dubitet, quin totum illud, *scilicet nominum, aut Stoicorum*, magistri fuerit ἀποχρηστικόν, & ἀνεπίσημον, & illud, *illorum*, quo referri diceret, ambigentis? comprobavit autem ille, quicumque fuit, exemplo suo Euripidis dictum: posteriorem enim cogitationem habuit sapientiorum. sed & in eodem libro scriptum erat paulo post, *quod non possit*, non, ut in aliis, *quae non possit*. Quare ἀναρρηστικόν ita legendum est: *Illud vero minime consectarium, sed in primis hebes illorum; gloriatione dignam esse beatam vitam: quod non possit sine honestate contingere.*

gere, ut jure quisquam gloriatur. Atque hac ita esse, magis, qui magis consideraverit, judicabit.

C A P U T X I V.

*Theriacam olim bibi solitam, verum non videri.
emendatus Varronis locus.*

PRŌPECTO quo quisque plus auctoritatis habet in literis, eo sollicitius ac circumspectius cavere debet, ne quid sibi, quod parum exploratum habeat, excidere patiat. nam leves ac contempti homines, cum tale aliquid designant, facilis jactura est. non est verendum, ne quis eos sequatur duces horum ut maximo quisque in pretio est, ita maximo periculo peccat. sed humanus animus novitatis studio ducitur. ejus interdum specie illectus, neque satis id quod objectum est attendens, vana pro veris, pro solidis inania amplexatur. Equidem de Petro Victorio nihil a me, nisi ut de viro summa doctrina praedito, dictum velim. neque aliter decet: qui non fateri tantum, sed prae me ferre etiam ac praedicare soleam, tantum me ex illius vigiliis cepisse fructus, quantum ex alii, qui hoc tempore vixerit, neminis. sed cogor interdum, quod bona ipsius pace ac venia dictum sit, plusculum in eo diligentiae & accuratioris desiderare. Nam quale tandem est, quod de Leda matre Helenes prodidit? eam, Euripidem facere, in leaenam esse conversam: cum in eadem illa tragoedia, unde ipse se mirificam illam metamorphosin eruere putavit, tam saepe legatur, Ledam laqueo sibi elisisse fauces, prae dolore quem e filiae dedecore perceperat. sunt enim hi versus in ipsa embasi:

Ελί. ἀπυλόμεθα. Θέσπας δ' ἐπὶ κρήν;
Τῷ. Λήδην ἔλας; οἷα) θανῶσα δέ.
Ελί. Οὐκ οὐν Ελένης αἰχρὸν ὄλισσεν κλίθ;
Τῷ. φασί, βρόχῳ γ' ἄψασαν δίγυνον δίρα.

Itaque Helena ipsa paulo post mala sua percensens, ita de matris morte loquitur:

Λήδην δ' ἐν αἰγρήσας
Θάνατον ἔλαβεν αἰχρὸν
καὶ ἐμὴν ἐπ' ἀλγίων.

sic enim legendum puto. & chorus ἐπαιδίζου

Μάτρε μὲν οἷα).

locum

locum autem illum, quem ipse de Leda accepit, de Callistone accipiendum esse, vel caeco appareat. quid, quod in primo De Oratore, *actionibus*, sine ullo certo argumento, legi voluit? ubi noster postea Duarenus, *cretionibus*, legendum esse demonstravit. ac sunt sane in illis Variarum lectionum libris ejusmodi plura, quam vellem. valde enim ejus viri gloriae faveo. sed quod libro primo de theriaca prodidit, id, quia errorem obijcere alicui potest, dissimulandum non videtur. Ait enim theriacam videri olim bibi solitam: quare necesse esse, ut tum liquidior fuerit: hoc enim tempore crassiores ac duriores conformari. hoc elici ex verbis M. Varronis, quae leguntur apud Nonium, e libro De Liberis educandis. sunt autem haec: *Vel maxime illic didici, & sitienti, theriacam, mulsum; esurienti, panem cibarium, filigineum: & exercitato somnum suavem.* Non, ita vivam, possum satis mirari, hoc Victorium, talem ac tantum virum, dixisse. primum enim ubi tandem verbum unum de ista liquida theriaca legerat? nam nostram quidem, quae, ut opinor, & veterum fuit, cujusmodi sit, omnes aegyptae ac pharmacopolae sciunt. deinde cum constet, ibi Varonem vulgares, & plebejos cibos lautis & opiparis opponere: quaero, cui se hoc probare posse speraverit, tenues olim & egenos homines, ut panem cibarium esse, ita theriacam, amaram videlicet quandam & tristem potionem, bibere solitos. quam quidem cuicunque fingas, oportebit, ut reor, pluris venire, quam mulsum, quasi vero aquam gratis sumere non praestiterit, quam emere quod torqueret. nam si amarum aliquid e medicinis quaerebat, quod mulso opponeret; debuit sane eadem ratione filigineo pani opponere, non panem cibarium, sed agaricum, aut colocynthidas. Ego quod senseram de illo Varronis loco, antequam Victorius Variarum lectionum libros ederet; idem nunc quoque sentio: idque nunc aperiam, ut ex contentione, utra verior sententia sit, existimetur. Puto igitur ita legendum esse: *Vel maxime illic didici, sitienti videri acam mulsum, esurienti panem cibarium filigineum, & exercitato somnum suavem.* Nam e duabus vocibus, *sitienti videri*, suspicor factum ab imperitis librariis, *sitienti teri*. *Acam* autem pro, *aquam*, antiqua scriptura est: ut *loci*, pro *loqui*: *coad*, pro *quoad*: *colidie*, pro *quotidie*. Hoc igitur dicet Varro, se illic didi-

didicisse, sitienci videri aquam mulsum. quae conjectura si cui displicet, ipse meliorem afferat. quidvis certe potius, quam ut illam liquidam theriacam sorbeamus. Crediderim autem, Varronem, cum illa scriberet, respexisse ad hunc locum Xenophontis e primo *παιδείας*. *οὐ δὲ πρὸς αὐτὸν οὐδὲν ἔστιν ἀνδρὶ, ὅταν κερδαμον μόνον ἔχῃ, ἢ πρὸς αὐτὸν ἀνδρὶ, ὅταν ὕδαρ πίῃται, κερδαμονοῦντος, πῶς ἂν μὴ μάλιστ', καὶ ἄρ' οὐκ ἀνῶτα φανῇ, πῶς δ' ἂν ὕδαρ διψῶντα πῶν.* eo magis, quod alium locum repenio ex eodem Varronis libro, qui ex eodem Xenophontis conversus est. Xenoph. *αἰχρὸν μὴ γὰρ ἐν καὶ καὶ ἐν Πέρσῃ, καὶ τὸ δαπνίσαν, καὶ τὸ δαμνίσαν, καὶ τὸ φῶς μὲν φανῶν.* Varro: Persae propter exercitationes pueriles modicas, eam sunt consecuti corpore siccitatem, ut neque spuerent, neque emungerentur, sufflatoque corpore essent.

CAPUT XV.

Sententia quaedam Horatii ab Arato prius prolata ostenditur.

Quoniam Horatius in Odis elegantissime cecinit, cum ostenderet, quanta facta esset ad hominum nequitiam accessio, quasque vaticinaretur, eam maiorem assidue factum iri, videndum est, num ex Arato (*) sumplerit. Certe ut hic noster dixit, ab avis deteriores esse prolesminatos patres; se deinde editos nequiores patribus; ac liberos etiam corruptiores a se procreatum iri: ita Graecus ille Iustitiam fecerat, cum argenteae aetatis mortales alloqueretur, exprobrantem iis, quod tantopere degenerassent a patribus, simulque praedicentem, fore, ut tamen perditiores etiam liberos gignerent:

*ὦ ἰδού, ὅσους πατέρας γένετο ἰλιπύτους
καρποτέρους. ὅσους δ' ἀκατάργους τέκνους.*

a quibus non ita multum abluunt Horatiana illa:

Aetas parentum peior, avis tulit

Nos nequiores, mox daturos

Progeniem vitiosiore.

(*) Vide Lambini epistolam l. c., p. 397.

Princeps autem Homerus, tot ante saeculis, materiam hisce sententiis dederat; cum sapientissimam deam introduxisset dicentem, paucos filios patrum similes evadere, deteriores plerisque, paucos praestantiores.

Πάροι γὰρ τί παύει δαίμων, πῶς αὖτις,
ὅς κ' ἄλλοις ἔσθ' ἄλλοι, πῶς δ' ἂν πῶς αὖτις.

CAPUT XVII.

De loco quodam quarto Aeneidos adversus Servium.

NAM quia nec fato, merita nec morte peribat,
Nonidum illi flavum Proserpina vertice crinem
Abstulerat, Stygioque caput damnaverat Orco.

Hos e quarto Aeneidos versus Servius Grammaticus oscitanter interpretatus est; ita enim scribit: *Trahit hoc de Alcesti Euripidis, qui inducit Mercurium et comam secantem, quia fato peribat mariti.* Sed apud Euripidem nulla profus, hac quidem in re, Mercurii mentio est. Intro ducitur quidem Mors, quae se vestisse ait, ut illi opemac mulieri crimini fecer: neque tamen id fieri ait, quod illa mariti fato peritura esset. quin ostendit, eum secari solitum eis omnibus quibus fatalis advenisset dies. Universe enim pronunciat, eum sacrum esse diis manibus, cujus ipsa crinem hasta libaverit. ita enim loquitur:

Σείκε δ' ἐν αὐτῷ, αἷς ἡρώδ' αὖτις,
ἵπ' ὅς κ' ἄλλοις ἔσθ' ἄλλοις, πῶς δ' ἂν πῶς αὖτις.
Ὅτι τὸ αὖτις ἔστιν αὖτις αὖτις.

Haec igitur apud Euripidem ~~et alios~~ loquitur: qui tamen illic quoque, librariorum vitio, falso esse putatur Charon.

CAPUT XVII.

Proverbium quoddam ab illo scriptore qui tam multa alia collegit, praetermisit.

MULTAE ac variae lectionis hominem, qui memoria nostra ex utriusque linguae scriptoribus tantam vim collegit proverbiorum, fugere quaedam, & quidem illustri in pri-

primis loco sita: quod quidem mihi nonnunquam per videri mirum solet. Nam, si omissa essent, quae vel eraris inventu, vel obscuris & ignobilibus libris petenda erant, minus mirum foret: at vero praeterita esse, quae & in promptu posita sunt, & apud praestantissimos auctores leguntur, id vero justam, ut opinor, admirationem habet. Ex hoc numero est, quod apud Ciceronem legitur, *familiam ducere*. eo enim proverbio homo eloquentissimus utitur, cum praecipuum aliquid significat, quodque principem in re quapiam obtimeat locum. Test autem id me legere memini. Primum in epistola qua C. Trebatium Testam commendat Caesari. nam cum eum multis laudibus affecisset, ad postremum addit: *Accedit etiam, quod familiam ducit, in iure civili singularis memoria, summa scientia*. quibus verbis significavit, hanc primam & praecipuam Trebatii esse laudem: ceteras et cum multis fortasse communes: hoc esse ipsius paene proprium bonum. Deinde libro quarto De Finibus: ubi Catonem alloquens, *Sed primum illud, inquit, vide: gravissimam illam vestram sententiam, quae familiam ducto, honestum quod sit, id esse solum bonum, honesteque vivere, bonorum finem: communem fore vobis cum omnibus, qui in una virtute constituunt finem bonorum*. Et quinta oratione in Antonium: *Lucius quidem frater ejus, utpote qui peragere depugnavit, familiam ducit*.

CAPUT XVIII.

In bonorum comparatione dissenso inter Platonem & Aristotelem indicata.

INTER multas ac varias bonorum divisiones quas antiquis sapientibus accepimus, haec quoque tradita est. Bonorum partim suapte tantum vi expeti: neque usquam alio referri: alia & per se, & aliorum causa, quae ex ipsis efficiantur: nonnulla etiam, cum in se nihil expetendum habeant, aliorum modo gratia amari. Primi generis est voluptas. neque enim eam propter aliud expetimus, ipsa per se, & quocumque sentiri potest, et desiderium inquit sui. in secundo ordine sensus colligari licet, quos & per se, & propter vitae commoditates diligimus. sed & valetudinis ac virium firmitas eundem in numerum con-

jici potest. Tertiae, ut ita dixerim, classis sunt laboriosae exercitationes corporum, sectiones venarum, adustiones quarundam partium, amarorum medicamentorum sumptiones quae omnia, & eodem de genere alia, eo tantum expetuntur, quod ad aliud quippiam conducere putentur. Hac igitur tripertita distributione proposita, utri superiorum generum debeatur principatus, (nam tertium quidem in hoc se certamen non offert) non convenit inter principes philosophorum. Plato enim principio secundi πολιτεία Socratem ei generi, quod secundo loco posuimus, τὰ πρακτικά adjudicantem facit: quod enim duobus nominibus expetitur, melius esse, quam quod uno tantum. At Aristoteles a magistro dissentiens, id summe bonum esse definit, quod tantum propter se, nullo autem modo propter aliud expetatur. Finem enim omnium optimum esse. Itaque ut in quodque ἐν τῷ τίλει ἀγαθὸν maxime conveniat, ita id optimum ac praestantissimum esse. Finis autem proprium est, cum ad eum pertineant cetera, ipsum nusquam alio dirigi. Hunc nodum dissolvent ii, qui Platonem & Aristotelem ubique συμφωνοῦν volunt. ego quidem, quid mihi tenendum sit, non valde dubium habeo.

CAPUT. XIX.

*De loco quodam ex Oratione in Pisonem adversus
Petrum Victorium.*

RECTE emendatus est locus Ciceronis ex Oratione in Pisonem, ubi de rationibus a Pifone ipso ad aerarium relatis agitur, & Plautinus hic e Trinummo versus adducitur,

Ratio, quidem, hercle apparet: argentum αἰξῆς.

nam quod Budaeus, deceptus corruptis antiquae scripturae vestigiis, putavit, legendum esse, *Ratio quidem hercle apparet: argentum decoctum αἰξῆς*: id ipsa carminis ratio manifesto repudiat. Tota enim illa pars apud Plautum trimetris jambicis constat; qualis hic quoque est: qui plane corrumpitur, si vocem illam inferferis. quare non illi peccarunt, qui eam sustulerunt: sed ii peccant, qui peccasse illos putant. Nam quod Petrus Victorius (is enim se corruptae illius scripturae defensorem professus est) pro firmo ac solido

argumento attulit, Graecos veteres semper adungere eo modo participium aliquod ad verbum οἶχε): miror equidem, homini accurate & diligenter versato in Graecis litteris, earumque, ut res ipsa loquitur, in primis intelligenti, quicquam ita perspicue falsum excidisse. neque vero nego, id eos interdum ac saepe facere: sed interdum etiam, ac non minus saepe aliter eo verbo uti, sexcentis exemplis, si opus sit, me docere paratum esse profiteor. Aliquot proferam: ne Victorii auctoritas quempiam inducat.

Homerus:

Ὅς μιν Τηλεμάχῳ ὁ μὲν οἶχε)· εἰδὶ οἱ ἄλλοι
Εἶσ', οἳ κεν κτ' δῆμον ἀλάλασαν κρυάτην.

Aeschylus:

Τοῖονδ' ἄλλο· Περιπτό· αἶας
Οἶχε) ἀνδρῶν.

Sophocles:

Ἰν, ἰν. δύνει· οἶχμαυ πύλας.

Theognis:

Ὅχον μὲν πίσις μεγάλη θύς.

Euripides:

Μάτρε μὲν οἶχε),
Δίδουσι π Διὸς σὺν δὲ
δαμονίῳ τίμα φίλα.

Idem:

Νοφίλης λέγειν ἄγλαμα; ἐς αἰθρ' οἶχε).

Idem:

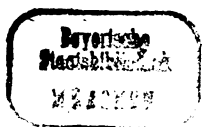
Ἀπ' ἐξιδραμον, τῇ πύλῃ μὲν οἶχε),
τυχῇ δ' ἐνάτη.

Idem:

Βίβλας δύνει· οἶχμαυ
Ἀπύλας, ὃ δυνήσεται στυγερὰ κλέρη.

G

Fla

Πλάτο Parmenide; ἄρα δ' ἐθελδο οἰκαδὲ οὐχί). Idem Hippia
maior; ἐκείνῳ μὴ τοῖσιν οὐχί), τὸ δωαυτὸν τι καὶ χρησίμους ἀπλῶς
ἀναγχαλόν. Aristophanes: Αὕτη μὲν ἡμεῖς ἢ πότερ' αὖτις οὐχί).
Aristoteles: Ἀλλ' οὐχί) τὸ ἐν καὶ τὸ ὅλον ἐν τ' εἰσερχομένης. Lucia-
nus διὰ κατασκευασίας· Ἀρκίονος καὶ ἀπορίας, μέγα περιττότατον συνεί-
ρονται τὰς κακοήθειας, τὸ οὐχί) οἱ τὴν δίψαν τὴν πύλην. Plutarchus
ἐπεὶ σκεπτικὸν ἐπιστημονικῶν· Οὐχί) δ' ἡ ταῦτα, εἰ περὶ τῶν ἐν παλαιᾷ
μεταλαμβάνειν δεήσει. Sed mihi facile fuerit vel justae ma-
gnitudinis librum ex ejusmodi exemplis conficere: nisi sic
quoque verear, ne qui haec legent, in re satis aperta-
plus satis immoratum esse me judicent, cujus tamen rei
in me culpa non haeret: non enim qui diligenter falsa
convincit, sed qui indiligenter ea pro veris prodit, cul-
pandus est.

C A P U T . X X . (*)

Horatiana quaedam ex Graeco ducta.

LEGEBAMUS Tibure, aestivis mensibus, a prandio, dum se calor frangeret, vitandi somni causa, & διαγωνῆς χάριν, Odas Horatii, easque libentissime, quae de vetere illius loci salubritate atque amoenitate loquebantur: ac, si quid veniebat in mentem, quod aut Graecis effectum, aut exquisitius dictum, aut denique ab ejus poetae interpretibus praetermissum, neque tamen cognitu indignum, videretur, id, pro suo quisque capto, quasi symbolas quasdam, amice & simpliciter in medium conferebamus. Atque ex illis collocutionibus excerpta pleraque in his libris legentur. Quale est hoc, quod cum recitata essent illa,

*Quem tu Melpomene semel
Nascentem placido lumine videris:*

& quae sequuntur: dixi, ea mihi videri expressa de sententia quadam Callimachi, qui in epitaphio patris sui posuit, quos Musae pueros aspexerunt, eos per totam vitam Musis amicos manere;

10-11

Missions

(*) Pro hoc capite aliud est in prima Editione, gravam habens interpretationem Euripidis Electr. 1216. quod Muretus, a Lambino in epistola saepius laudata p. 499. admonitus, abiecit, hoc in locum substituit.

Μένει, ὃ δὲ ὅσας ἴδω, ἕμματα παῖδες,
ἄλχει βίη, πολὺς αἶψα ἀπὸ βίου φίλος.

Venit & ex eo in mentem, quod ex vetere quodam refert Eustathius, quos non aspiciunt Musae, eis Circes pocula exitio esse. ἕς δ' αὖ αὐτοῖσι αἱ Μῆνι, τέτυς ποτ' ὀφθαλμοῖς Κίρκη, Séd & illud quasi praetereuntes notavimus, quod in eodem illo Epigrammate est,

ὃ δ' ἔστιν κρείσσον βαρβαρίας,

confimiliter locutum videri Horatium quodam alio loco, ubi se *invidia majorem* vaticinatur fore.

M. ANTONII MURETI

AD HIPPOLYTUM ESTENSEM,

S. R. E. CARDINALEM

ILLUSTRISSIMUM,

VARIARUM LECTIONUM

LIBER QUINTUS.

CAPUT I.

Insularum fortunatarum descriptio, & situs.

PRODITUM est a veteribus poëtis, esse quas-
dam in Oceano insulas, ad quas post mortem
deferantur eorum animi qui sancte religiose-
que vixerint. ibi eos inter se jucundissime ac
suavissime vivere, in amoenissimo quodam
prato, quod gemmea florum oculis naribusque gratissimo-
rum varietate perpetuo distinctum picturatumque (*) sit.
nunquam non illic nitere caelum, frondere arbores, pube-
scere herbas, ridere omnia. spirare assidue mollissimos
Favonios, quorum flabellis arborum comae leniter venti-
latae, placidissimo murmure auribus blandiantur. eo ac-
cedere innumerabilem vim ac copiam immortalium avicu-
larum, quae usque & usque liquidissimos cantus tenui
guttore funditantes, intimos audientium sensus incredibili
voluptate permulceant. pratum ipsum perennibus rivulis
varie interfecari, quorum aquula nitidissima ad versicolo-
res lapillos molliter fracta & allisa susurrum efficiat dul-
cissimum. ita, qua flosculorum ambrosios odores exhalan-
tium suavitate, qua Zephyrorum viridantibus arborum
ramis illudentium sibilo, qua volucrum concentibus, qua blan-

(*) *Picturatus*, poëticum verbum.

blando murmurantium rivulorum strepitu beatas illas mentes continenter hilarari. ergo alios ad Orphei, Amphionisve lyram choreas agere, alios psallere, alios corollas texere, alios in herba fufos, qua tellus tremulis laurorum ac myrtorum opacatur umbraculis, jucundissimos sermones conferere: humum ipsam opum suarum prodigam, sine ullo cultu, ter quotquot annis; ubertate summa, alimentorum copiam eis suggerere ac subministrare. Haec aliaque similia de insulis illis poëtae, ut dixi, fabulantur. sed de earum situ non idem ab omnibus traditur. nam cum plerique omnes, Homerum secuti, eas in Hispaniae finibus collocent: non desunt tamen qui Indiae vicinas esse dicant. in primis autem mihi visum est admirabile & absurdum, quod apud Graecum quendam Grammaticum reperi, eas in Britannia esse. talem enim quendam fabulam narrat. esse in littore ejus maris quod insulam Britanniam alluat, homines quosdam piscibus capiendis victitantes: qui Francis quidem pareant, neque tamen sint vectigales. Ii nonnunquam in aedibus suis dormientes, audiunt vocem, qua inclamantur; sentiuntque, pro foribus adesse multitudinem quendam hominum summa cum hilaritate plaudentium. expergefacti autem, & domo exeuntes, neminem quidem conspiciantur: naves tantum quasdam reperiunt, non suas, quas, ex ipso strepitu, vectorum plenas esse intelligunt. subeunt igitur illas, & ex consuetudine, remigant Britanniam versus. & quo alioqui ne velis quidem passis, secundo vento, suis navibus pervenire breviorē quam quatuor & viginti horarum spatio solent: eo tum unica, eaque non longa, remigatione deferuntur. ibi incognitos illos vectores exponunt: cumque neminem omnino videant, sentiunt tamen ingentem concursum fieri ad littus, hominum congratulantium iis qui recentes venerunt, eosque maxima cum laetitia excipientium. audiunt etiam eos inter se humanissime consalutantes: cum alius alium proprio nomine, alius a tribu, alius ab artificio, alius etiam gentis ac cognationis nomine appellet. tum iisdem illis navibus conscensis, qua celeritate venerant, eadem revehuntur domum. Quin etiam a quodam historiae scriptore proditum est, C. Julium Caesarem eo aliquando una triremi cum centum hominibus delatum: eumque incredibili loci amoenitate captus, sedes ibi ca-

pere vellet; ab illis ~~in~~ incolis invitum & reluctantem eiectionem esse.

CAPUT II.

Tibulli versus illustratus.

SUPERIORE anno edidi Scholia quaedam in Tibullum; &, quantum licuit per angustias temporis, perque occupationes quibus distinebar, operam dedi, ut mea industria poeta ille & emendatius legi, & minore negotio intelligi posset. multos enim locos depravatos restitui, obscuros declaravi, nonnullos etiam, qui integri putabantur, mancos ac mutilos esse indicavi: ne quem obducta forte cicatrix falleret. sed, inter cetera, cum versus ille e libro secundo ita legerentur,

*Ludite. jam Nox jungit equos: currumque sequuntur
Martis lascivo sidera fulva choro:*

admonui, non *Martis*, sed *Matris*, legendum esse. ipsam enim Noctem, matrem siderum dici. Hoc nullo tum testimonio confirmandum ratus sum: quod neminem putabam ita stolidum fore, qui non statim illius emendationis bonitatem ac veritatem perspiceret. Nunc, cum videam, reperiri quosdam usque eo ~~stultos~~, ut negent, satis lepide dici posse Noctem siderum matrem: ideoque ad illam vulgatam scripturam defendendam inepta quaedam de Martis sidere comminiscantur: visum est testari, primum in libro vetere, qui penes me est, *Matris*, non *Martis*, legi: deinde ita etiam locutum Euripidem; ac Noctem *siderum matricem* (*) vocasse. ita enim apud eum Electra loquitur:

Ἡ δὲ μήτηρ, γεννῶν ἄστρον τροφὴ.

id est:

Nox auroreorum furva nutrix siderum.

sed

(*) In Editione prima Muretus scripserat *siderum alammam*; quod mutavi: de admonitione Lambini in epistola laudata p. 399.

sed & alia, quae idem confirmarent, afferre quamlibet multa possem: nisi hoc satis superque fore arbitrarer.

CAPUT III.

*Virgilii versus, in quo Ciceronem imitatus
videri potest.*

MULTA sumpsisse Virgilium non a poetis modo, qui ante ipsum fuerant, verum etiam ab iis, qui soluta oratione scripserant, notum est. quare facile crediderim, verum illum e secundo Aeneidos,

Quamquam animus meminisse horret, luctuque refugit,
Cicerone imitatum esse. ita enim ille Oratione XIV. in Antonium scripserat: *Refugit animus, P. C. eaque formidat dicere, quae L. Antonius in Parmensium liberis & conjugibus effecerit.*

CAPUT IV.

Platonis in Hippiia maiore emendatus locus.

APUD Platonem in Hippiia maiore, cum sophistes ille de cuius nomine dialogo impositum nomen est, ter jam καλῶς definire conatus esset; neque tamen attulisset quicquam, quod non Socrates falsum & absurdum esse docuisset: ita denique loquens inducitur, ponam autem verba Platonis, ita ut vulgo leguntur: deinde Marsilii interpretationem subtexam: tum demum, quia ea depravata esse existimo, ostendam, quomodo corrigenda, quoque modo interpretanda videantur. Platonis igitur haec sunt: *Ἰα. Εγὼ σοι ἱππῶ. ζῆτον γὰρ μοι δοκῆς, τοιαῦτόν τι τὰ πολλὰ διασημῶδες, ὃ μακίστην αἰσθεῖν μάλιστα μὲν ἐν φανερῷ. Σο. Πῶς μὴ εἴναι ἡ ἱππία, καὶ πολλὰς γὰρ νῦν ἀποκαταστάσεις, αἷμα, δὲ. ὅσοις ὅδ' ἔατε ἰσθὶ ἰσθὶ τὰς ἐξ ἡ, καὶ αὐτοῖς, φανερὸν ἴσθ' ὅτι ἐν ἱππῶ τοῦ. λίγαι δὲ αἱ τὰς ἐξ αὐτῶν διαίαι.* quae Marsilius ita interpretatur; *Hip. Dicam equidem. requirere namque mihi videris tale quiddam pulchrum respondere, quod nunquam alicui turpe videri queat. Soc. Omnino. o Hippiia, recte nunc accipis: audi modo, & vide si quis contra hoc obicere possit, dicereque nihil me laudare posse. dic per deos cito. Ego vero primum male distinctam esse personis o s.*

tionem existimo: deinde, non ἱππικῶν, sed ἱππίων lego. describam autem eam tantum partem, in qua vitium inesse arbitror. Σο. Πάντ' ἰδὲ οὐκ, ὃ ἱππία, καὶ καλῶς γε νῦν ἀπολαμβάνεις. Ἱπ. Ἄγε δὴ. σοὶς γὰρ τῷ π, ἰδὲ, ἰάν τις ἔχη ὃ, π ἀντίπῃ, φάναι ἰπὲρ μὲν ἱππίων. Σο. λίγα δὴ αἰετίζῃς σοὶ, Σοῦν. Jam totum locum hoc modo interpretor: *Hip. Ego dicam tibi. videris enim mihi quaerere, quomodo tale aliquid pulchrum esse respondeas, quod nullo unquam modo cuiquam turpe esse videatur.* So. *Plane, o Hippias. recte tu quidem nunc putas.* Hip. *Ausculata igitur. adversus id enim, quod nunc afferam, si quis quod dicere possit habeat, scito me fassurum, nullius me omnino rei narum atque intelligentem esse.* Hanc ego interpretationem veriorum puto. cum autem & Platonis auctoritas tanta sit; & Marfilii conversio merito ab omnibus magni fiat: non male mihi operam navare videor, cum, quae minus bene ab eo reddita putem, indico. neque vero id facio, quod de ipso parum magnifice sentiam. potius ex eo intelligi volo, eum a me in bonorum & eruditorum interpretum numero haberi. nam si ita esset, nunquam sane ipsum tanti facerem, quid bene aut male vertisset.

CAPUT V.

Emendatus locus e Ciceronis agrariis.

CICERONIS in Rullum haec verba sunt, ubi eum cum Cn. Domitio comparat: *Ille, quod dari populo nullo modo poterat, tamen quodammodo dedit; hic, quod adimi nullo pacto poterat potestate, quadam ratione eripere conatur.* quae si emendate leguntur, necesse est, ibi Cicero dixerit, *potestate*, id quod alibi, *pro potestate*, aut, *per potestatem*, dicere consuevit. Sed ego quidem eam scripturam vitium in se continere arbitror: neque admodum dubito, quin ita legendum sit: *Hic, quod adimi nullo pacto poterat, potestve, quadam ratione eripere conatur.* Nondum tamen mihi contigit, quemquam veterem librum videre, qui conjecturam meam confirmaret. sed facile in eo labi potuisse librarios, nemo, ut opinor, non videt.

C A P U T V I I.

Plautinae Stichī principium emendatum, & distinctum.

CUM multa mihi impedimento sint, ne possim Plautum a me emendatum tam cito, quam speraveram, edere; constitui interea inspergere libris meis nonnullos ejus poetae locos, eosque quomodo legendos arbitrer, exponere: ut & aliquem gustum dem conatus mei, &, juxta (*) praeceptum Hesiodi, *σικερόν ἐν σικερόν καταβιβάνει*, paulatim totum opus absolvam. neque vero me pigebit, Apellis exemplo, si quis quid monuerit, in quo peccasse videar, errorem corrigere, &, quod rationi magis consentaneum videbitur, id amplecti. quin id ab eruditis & harum rerum intelligentibus hominibus in magni beneficii loco etiam atque etiam peto, ut qua tum libertate, tum moderatione alienos a me errores detegi vident, eadem ipsi meos detegant: ut sine ulla maledicentia studia harum verè ingenuarum artium adjuvantur. Nunc igitur principium Stichī, quod in omnibus libris corruptissime legitur, describam ita, uti legendum censeo. in quo optima fide affirmare possum, vocolas aliquot, quas sustuli, auctoribus antiquis libris esse sublatas. in ordine ipso verborum, & in versibus distinguendis, fateor, me conjectura tantummodo esse usum. cum enim quidam homo eruditus tradidisset, versus illos esse numeris permixtis, *τεμπέτες, & ἀμείτες, ἀκατάληκτες, κατὰλευπές, & βραχυκατάληκτες*, putavi hanc confessionem potius quamdam esse *ἀμυχανίαν*, quam certi atque explorati judicii professionem. itaque qui omnes senarios esse crederem, ita distinxi:

PANEGY. Credo ego miseram fuisse Penelopam, soror,
Ex animo, quae tam diu suo caruit viro.

Nam nos ejus animum de nostris noscimus.

Quarum viri nunc hinc absunt: quorumce nos

Negotiis, ut aequom est, absentium

Sollicitae noctes & dies, soror, sumus.

PIR. Semper nostrum officium nos facere aequomst: neque
Id faciemus magis, quam nos pietas monet.

Sed

(*) Imo, secundum. Alteram est cadentis Latinitatis. Idem aoravit Scioppius Rhetor. Exerc. p. 17.

Sed hic mea soror asis: multa dum volo
 Tecum loqui de re viri. PA. Salvaene, amabo?
 PI. Spero quidem, & volo: sed hoc crucior soror:
 Patrem tuum, meumque adeo qui unus unice
 Ex omnibus perhibetur civibus probus,
 Eum nunc improbi officio fungi viri.
 Tantas viris qui absentibus nostris facit
 Injurias immerito: nosque abducere.
 Ab iis vult, hae res vitae me saturant, soror:
 Haec mihi dividuae & senio sunt. PA. ne lacruma
 Soror: neve tuo id anima fac, tibi quod tuus
 Minatur facturum pater. spes est, eum
 Melius facturum. novi ego illum. istaec joco
 Dicit. neque ille mereat Persarum sibi
 Montes, qui esse perhibentur aurei, istud ut
 Faciat, quod tu metuis. &, si faciat, tamen
 Minime irasci decet. neque id immerito eveniet.
 Nam tertius hic est annus, ut nostri domo
 Viri abierunt. PI. ita ut memoras. PA. cum ipsi interea,
 Vivant, valeant, ubi sint, quid agant, equidve agant,
 Neque participant nos, neque redeunt. PI. an id doles,
 Soror, quia illi officium non colunt suum,
 Cum tuum facis? PA. ita pol. PI. tacefis. cave audiam
 Ego istuc posthac ex te. PA. nam quid jam? PI. quia
 Pol meo animo sapientis officium suum
 Aequomst colere, & facere. quamobrem ego te hoc, soror,
 Tametsi es major, moneo, ut memineris tuum.
 Et si improbi sint illi, atque aliter nos faciant,
 Quam aequomst, tamen, ne quid malis obnoxiae
 Simus, opibus omnibu' nostrum officium nos decet
 Meminisse. PA. placet. taceo. PI. at, ut memineri, facito.
 PA. Nolo ego, soror, me credi esse immemorem viri.
 Neque ille honores mihi quos habuit, perdidit.
 Nam pol mihi grata acceptaque hujus benignitas.
 Et me quidem haec conditio nunc non poenitet.
 Neque est, cur studeam has nuptias mutarier.
 Verum postremo in patri' potestate est situm.
 Faciendum id nobis, quod parentes imperant.
 PI. Scio, atque cogitando, moerore augeor.
 Nam propemodum jam ostendit suam sententiam.
 PA. Igitur quæramus, nobis quid facta usu sit.

Quaeso

Quaeso autem, si qui reprehendere haec volent, ut prius diligenter & accurate considerent. nolim enim me ita reprehendi, ut in refutandis temerariis reprehensionibus novus mihi capiendus sit labor. Hoc quoque Coelius, os hominis, non veritus est pro suo venditare.

CAPUT VII.

Adonin Dianae ira interfectum.

DIANA (*) apud Euripidem in Hippolyto coronato, indigne ferens honestissimi adolescentis mortem, cujus culpa omnis in Venere haerebat, minatur, eam non impune laturam. nam se quoque interfecturam aliquem, qui Veneri eximie carus sit, ut ipsam pari dolore afficiat.

Εγὼ δ', inquit, αὐτῆς ἄλλον ἐξ ἡμῶν χάρις,
ὅς ἐν μεγάλῃ φιλότητι τοιοῦτο βροτῶν,
τότερος ἀφύκτους τοῖςδε πμωρησμαι.

quem locum declarans Scholiastes, Sunt, inquit, qui putent, obscure significari Adonin, sed nugari hoc quidem est. neque enim Dianae sagittis, sed a Marte, interfectus est Adonis. quem igitur dicat, obscurum est. Haec ille. Apollodorus tamen, non malus harum quidem rerum auctor, libro tertio Bibliothecae, Ἀδωνίς, inquit, ἐν ταῖς αἰ, Ἀρτέμιδι χαλκῷ πλῆγῃς ἐν Διῶνι καὶ εὐδὲς, ἀπὸ αὐτῆς.

CAPUT VIII.

*Confirmatae duorum locorum Ciceronis emendationes
a P. Victorio factae.*

RECTE judicavit Victorius, locum illum e secunda Ciceronis Philippica ita legi debere, ut in multis antiquis libris, & in Manutianis legitur: *Illam suas res sibi habere jusfit, ex XII. tabulis claves ademit, exegit.* non, ut in aliis, *Causam addidit, exegit.* Nam & Nonius Marcellus aperte id confirmat, qui in libro De Varia significa-

(*) Haec capite respicit ea, quae scripsit P. Victorius Var. Lect. IV. 17.

tionem sermonum, cum dixisset, *exigere idem esse quod excludere*; M. Tullius, inquit, *Philippicis lib. II. Claves ademit, forasque exegit*. Illud autem, *forasque*, an recipiendum sit, alii viderint. mihi quidem non displicet. quamvis non legitur in veteribus libris, quos ego quidem viderim. Sed & aliam conjecturam ejusdem Victorii de loco quodam e primo libro accusationis, sive ex actione secunda in Verrem (ita enim liber ille citandus est; non ut a Victorio, qui, accommodans, credo, se ad consuetudinem vulgi, septem facit actiones in Verrem, cum sint tantum duae) eam igitur conjecturam non inanem fuisse, idem Grammaticus ostendit. Cum enim vulgo ita legatur, *Quod ubi est Philodamo nuntiatum, tametsi non erat ignarus*; &c. Victorius admonet legendum, *tametsi erat ignarus*. apud Nonium autem paulo aliter legitur, sed eadem plane sententia; nempe hoc modo: *Tametsi erat ignarus*. Has igitur doctissimi hominis conjecturas veteris Grammatici auctoritate confirmare, operae pretium duxi.

CAPUT IX.

Emendati loci aliquot e Mostellaria Plauti.

APUD Plautum in prima Mostellaria lepidissimum colloquium est duorum servorum, Grumionis rustici, qui, absente sene, herilem filium corrumpi, remque familiarem dissipari doleret: & Tranionis, nequam hominis, qui hero adolescentiori esset voluptatum ac libidinum administer. sed ea tota pars & in omnibus libris corrupte legitur, & in iis, quos Joachimus emendavit, corruptissime. Nunc igitur libet locos aliquot emendare: cetera alias, cum videbitur. ubi ergo Grumio ita minitans dicit:

Augebis ruri numerum, genus ferratile:

legendum est:

Augebis ruri numero genus ferratile.

genus enim ferratile vocat servos, qui ruri in compedibus agerent: atque id *genus numero*, id est, brevi, nempe
cum

sum redierit senex, a Tranione auctum iri ait. Aliquot versibus post, ubi ita loquitur Tranio:

Quid tibi, malum, mea, ut quid ego agam, curatio est?

legi debet:

Quid tibi, malum, me, aut quid ego agam, curatio est?

ita enim dictum est, ut illud, *quid tibi hanc curatio est?* ille autem versus,

Meum bonum me, te tuum maneat malum

a Grunione dicitur, hoc sensu: Non recuso, quo minus ego nunc duritèr vivam, tu laute, & opipare: dum me quidem maneat bonum meum, te vero maneat malum tuum, cum venerit senex. Unum etiam mendum tollam: cetera in aliud tempus rejiciam. In libris Joachimi ita leguntur hi versus:

Quid est? quid tu me nunc obtuere furcifer?

G R. Pol tibi istuc credo nomen actutum fore.

T R. Dum intereas, sic fit istud actutum sino.

postremus autem eorum ita legendus est:

Dum interea sic, fit istud actutum: sino.

est enim haec oratio hominis praesentia tantum spectantis, futura negligentis. Dum, inquit, interea sic fit, ut nunc est, quid actutum futurum fit, non laboro.

C A P U T X.

Ciceronis locus conversus e Chrysippo.

QUOD apud Ciceronem libro secundo De Natura deorum, de societate, quam parandi cibi gratia ineat pinnaeum parva squilla, e Chrysippo sumptum esse arbitror: eo magis, quod ibi Balbum de Stoicorum sententia disputantem facit: ut credibile sit, magnam partem illius disputationis.

tationis non aliunde potius, quam e Stoicorum libris esse hauit. Sunt autem Ciceronis verba haec: *Pinna vero (sic enim Graece dicitur) duabus grandibus patula conchis, cum parva squilla quasi societatem contrahit comparandi cibi. Itaque cum pisciculi parvi in concham hiantem inmataverint, tum admonita a squilla pinna morsu, comprimit conchas. sic dissimilibus bestiolis communiter cibis quaeritur.* In quo admirandum est, congressione aliquo inter se, an jam inde ab ortu natura congregatae sint. Neque non eam conjecturam adjuvat, quod hanc ipsam societatem exponi facit a Catone, libro tertio De Finibus: ubi etiam Stoicorum placita defendebat: ut plane videatur hoc Stoicum quiddam esse. Chrysippus autem libro quinto *οὐ καλὸν καὶ ἰδόντες ἴτα* scripserat: *ἢ πῖνα, καὶ ὁ πινυτῆρης συνιστάει ἀλλήλοις, κατ' ἰδίαν ἢ συνάμμινα συμμίσχεται, ἢ μὴ οὐ πῖνα ὄντι ἐστίν. ὁ δὲ πινυτῆρης καρκίνου μικρῆς, καὶ ὁ πῖνα διαστάντα τὰ ἱερὰ καὶ ἰσχυρά, τὰ πάντα τὰ ἐπειρώμενα ἰχθυία, ὁ δὲ πινυτῆρης παρὶς, ὅταν εἰσέλθῃ τι, δάκνει αὐτὴν, ὥστε συμβαίνει. ἢ δὲ δακνέει συμμύ. καὶ ἕτας τὸ δακνέμενον, ἵπποι καὶ τιθασιοὶ καὶ κτλ. φασὶ δὲ τινες, καὶ συγγενῶς αὐτὰ αὐτοῖς, καὶ ὡς αὐτὸν ἐξ ἰσθμοῦ ἰσχυρῶς γίνεσθαι.* neque tantum eo in loco, sed & multis aliis eandem historiam repetierat: ut ostendit Plutarchus in Commentario quo quaerit, Terrestriane, an in aquis degentia animalia prudentiora sint, his verbis: *ὅτι ἐστὶ καὶ ὁ τὸ πλεῖστον ἐκβαλόμενος Χρυσίππου μέλαν πινυτῆρης, παντὶ καὶ φυσικῷ βιβλίῳ καὶ ἰδιῶς περὶ οὐρανίου ἔχει.* Plinius quoque postea & Oppianus libro secundo idem prodiderunt.

CAPUT XI.

Explicatus & emendatus locus e secundo Epistolarum ad Atticum.

CICERO in quadam Epistola libri secundi ad Atticum, cum scripsisset, se cupere Alexandriam & reliquam Aegyptum visere, rogat eum postea, ut ad se scribat, quoniam Nepos proficiscitur, eumque auguratus deferatur. *Quo quidem,* inquit, *uno ego ab istis capi possum. ad, dis. deinde: Videte civitatem meam, sed quid ego haec, quae cupio deponere, & toto animo, atque omni cura ἀπορροῶν? sic, inquam, in anima. sic vellem ab initio. Haec igitur verba, Videte civitatem meam, quem sen-*
sum

sum habeant, alijs viderit. Manutius ait, esse hemistichium ex veteri poeta in miserabilem civitatis aspectum. ego locum corruptum esse opinor, & ita legendum, *Vide levitatem meam*. plane enim levitatem quandam & inconstantiam consiliorum suorum tota illa Epistola indicat Cicero. fieri autem potest, ut ex, *vide le*, factum sit, *videte*. deinde illud, *vitatem*, quod nihil significaret, transierit in *civitatem*.

CAPUT XII

Virgilii versus ex Aeschilo imitati.

PRAECIPERE ac praesumere oportere sapientem omnia, quae homini acerba & gravia accidere possunt; talique praemeditatione leviora illa, & perpesu faciliora effici, disputatum est copiose a Cicerone, libro quarto Tusculanarum, allatique versus Euripidis e Theseo, & Terentii e Phormione, quibus id confirmaretur. Virgilius autem Aeneae suo, quem omnis virtutis exemplar esse voluit, ut ceteras laudes, ita hanc quoque tribuit; cum eum his verbis de se utentem fecit:

— non ulla laborum,
O virgo, nova mi facies, inopinave surgit.
Omnia praecepi, atque animo mecum ante peregi.

qui quidem videri non immerito posset hoc ex Aeschilo fumpsisse, apud quem Prometheus ita loquitur:

Καίτοι τί φημι; πάντα προέβλεπον
Σειρήν, καὶ μέγιστον. ἔδν μοι ποταμῶν
Πᾶσι ἔδν ἄλγ.

id est:

Quaquam quid ajo? cuncta praerovi optime
Futura, nec ventura calamitas mihi
Inopina quisquam est.

CAPUT

CAPUT XIII.

Ennii hemistichium ex Euripide.

CICERO libro secundo De Finibus adversus Epicureos disputans, qui summam voluptatem detractioe omnis doloris terminabant; *Hoc*, inquit, *dixerit potius Ennius*;

— *nimum boni est, cui nil mali est.*

nos beatam vitam non depulsione mali, sed adeptione boni judicemus. quanquam autem non exprimit, ubi id Ennius dixerit: facile tamen crediderim, esse hoc hemistichium ex Hecuba; idque Hecubam ipsam pronunciasse. apud Euripidem certe infelix anus exemplo suo docet, inania esse bona illa, quae plerumque in animis hominum superbiam pariant. eum itaque felicissimum habendum, cui nihil eo die obtingat mali. versus hi sunt:

— καὶ δὲ βέλτιον,
ὅτι οὐτ' ἔγωγε τυγχάνω μάλιστ' κακοῖ.

CAPUT XIV.

Falsum argumentum allatum esse ab A. Gellio ad ostendendum, inter Platonem & Xenophontem aliquid similitudinis intercessisse.

A. GELLIUS lib. xiv. Noctium Atticarum, aliquot argumenta collegit, quibus doceret, inter Platonem & Xenophontem nescio quid occultae similitudinis intercessisse. multo plura autem, & multo accuratius exposita apud Athenaeum lib. undecimo leguntur: sed eorū, quae posuit Gellius, primum falsum esse, comperi. ait enim, *neque a Platone Xenophontis, neque contra a Xenophonte Platonis ullam unquam factam esse mentionem: cum tamen uterque complurimum Socratis sectatorum meminerit.* Ego autem, ecquid Plato Xenophontem usquam nominaverit, non sane pronunciare aulim. apud Xenophontem quidem libro tertio *Ἰπποκρίτης*, Platonem nominari video. Narrat enim Xenophon, Glauconem Aristonis filium, qui ad populum verba facere, & remp. gerere cuperet,

cum

cum annos viginti nondum haberet, saepe ob id delusum, & detractum e. suggesto: neque tamen amicorum ac domesticorum precibus a tam temerario incepto cum revocare cupientium obtemperantem, desitisse tandem Socratis auctoritate adductum. Socratem autem etiamicum fuisse ait propter Charmidem Glauconis filium, & propter Platonem. Γλαυκῶνα δ' αἰνῶν, ὃν ἰσχυρὸν δημογενοῖς ἐπιθυμῶν ἀποτρέψαι, πολλὰς ἀποπαιγνύων, ὅταν ἄλλων οἰκίῳ καὶ φίλῳ, καὶ τοῖς ἐγγύσιν ἵπποισι, ἐλθόμενον τι λῆναι βίβωται, καὶ κρατύνειν ὄντα. Σωκράτης δ' ὄντως ὡς αὐτῷ διὰ τοῦτο κατέβηκεν, ὅτι οὐκ ἔμελλεν, καὶ διὰ Πλάτωνα, ὃν οὐκ ἔμελλεν. Hoc cum primum scripsi, non memineram, idem e. Laertio in Platonis vita notatum esse: amabitur etiam in hoc loco. CAPUT XV.

Secundam fortunam difficile ferri, multorum gravius scriptum testimonis confirmatum.

GRAVEM admodum sententiam Gobryae Xenophon dedit: quamque quotidiana experientia veram esse declarat. Difficilius videlicet reperiri qui secundam, quam qui adversam fortunam bene ferant. Secundis enim rebus insolescunt (*) plerique homines, & efferuntur: adversis omnes ad temperantiam, moderationemque revocantur. id quod ille expressit his verbis: δοκεῖ δὲ μοι, ὅτι οἱ Κῆρες, καὶ λεπτότερον εἶναι δοκεῖ ἄνθρωποις τὰ κατὰ κέρως φερόμενα, ἢ τὰ κατὰ πέναν. ὅτι ὕβρις τοῖς ἀγαθοῖς, καὶ ἡ σωφροσύνη τοῖς πᾶσιν ἐμποδίζει. M. autem Cato ille censorius, etsi a Xenophonte, ut opinor, non hauserat, ut qui a Graecis litteris abhorreret: prope tamen idem dixerat in Oratione pro Rhodiensibus. ex ea enim citantur haec: *Adversae res se domant, & docent, quid opus sit facio: secundae res laetitia transvorsum trudere solent a recte consulendo atque intelligendo.* Itaque non sine causa dictum est ab Horatio:

— bene ferre magnam

Disce fortunam.

(*) Vile Laertii epistolam l. c. p. 599.

H

&

*Aequam momento rebus in arduis
Servare mentem: non secus in bonis
Ab insolenti temperatam*

Laetitia.

&

*Rebus angustis animosus atque
Fortis appare. sapienter idem
Contrahens vento nimium secundo
Turgida vela.*

aliaque multa eodem pertinentia. Non paucos enim fortuna quos adversa non moverat, propitia perculit: multisque contingere videmus id quod Tantalus contigisse ait Pindarus: quem ait nequisse concoquere felicitatem suam.

οἱ δὲ τὸ αἶμα θνατὸν Ὀλύμπῳ σκεπτοῖ ἱτρίμενον, ὡς Τάνταλον
ἔτῳ, ἀλλὰ δὲ καταπίψας μέγαν ἔλκεν ἐν Ἰδωιάδῃ.

CAPUT XVI.

*Ebrii nomen ad alia quaedam a vino eleganter
trahatum.*

INFATUATUM prosperis rerum successibus Cleopatrae animum eleganter admodum ac significanter expressit Horatius, cum eam *dulci fortuna ebriam* fuisse dixit. Par autem elegantia olim Euripides, cum induceret Electram conquerentem de contumeliis quas patri suo mortuo imponeret Aegisthus, fecit ipsam dicentem, ea omnia illum Clytaemnestra ebrium facere. Ita enim loquitur:

Μίση δὲ θρησκείῃς τ' ἱερῇς μηχανῇς πόσις
Ὁ κλεινός, ὡς λέγῃσιν, ἐθίσκει τὰ θυγάτηρ
Πίεσσις τε λάβει μὴνυμα λαίον παρὲς.

Sed & Flavius Philostratus in Herodis vita simili modo dixit homines divitiis ebrios: ita enim scribit: οἱ δὲ πλεῖστοι μεθύοντες, ὅσον τοῖς αἰνέμασι ἱπποκράτους. & alicubi Lucretius homines *ebrios curis* quam ad formam nos quoque haud ita pridem in Ode quadam ad Anastasium Jusbertum Melchioris F. adolescentem eleganti ingenio, moribusque optimis praeditum, ita cecinimus:

— neq̃

— non didicit modum
*Servare, nec se legibus alligat,
 Sed semper impermissa quaerit
 Inmodico ebria mens amore.*

C A P U T X V I I.

*Horatiana quaedam genera loquendi e Graeco
 expressa.*

CUM multa & in his libris & in aliis loquendi genera notavimus, quae Horatius a Graecis poetis mutuatus est, videor mihi convenienter instituto meo consuetudinique facturus, si plura etiam notare perrexero. nam & de me ipso conjecturam faciens, hanc curiositatem meam iis qui colunt haec studia, non in iacundam fore duco: & utile puto esse iis, qui pangendis versibus laudem aliquam sibi parare in animo habent, pernoscere, quomodo veteres Latini poetae Graecos loquendi modos in Latium invexerint: ut ipsi quoque, illorum exemplo, in eodem illo peregrinitatis aucupio elaborent. Ergo quod Nereus Paridi praedicens ea mala quae ob raptam Helenam confectura erant, quasi iam in re praesenti versaretur, ita loquitur:

*— te reperire atrox
 Tydides melior patre:*

Id quisquis legit, sentit, opinor, quiddam transmarinum, neque in Romanorum consuetudine positum. Nam, *facit reperire*, vehementer quidem, & illustre, & evidens tiae plenum loquendi genus est; sed Latinis non usitatum. est autem Euripidis, apud quem in Phoenissis, is qui enarrat, quemadmodum mutuis se ictibus Eteocles & Polynices interfecerint, ita eos mox pugnaturus describit

*Εὖναι δὲ Νάρκισσος, ὅς τ' ἐν ἰσχυρίσιν
 Μαγνὰν ἐν ἀνδράσιν ἵππ' ἔειπε.*

id est:

*Steterunt corusci, vultu eodem quo prius,
 Hastam parentes mittere alter in alteram.*

Id 2

neque

neque non illud *ἔμμελιν*, quod *melliozem* patre dixit, cum significet fortiozem, ita enim Græci *μελίων*, aut *ἀμείνων*. ut, *μῆδ' ἔσται ἔξ ἑσθίου* *σὺδ' ἀμείνων* *φύτι μείλιος*. & ipse alibi, *Cervus equum pugna melior*, ubi etiam minorem dixit; qui vinceretur: id est, *τ' ἄλλω*.

CAPUT XVIII.

Brevitatem & obscuritatem aptam esse ad terrorem inferendum, aliquot exemplis confirmatum.

BREVI TAS loquendi, & sermonis obscuritas imperio-
sum quiddam habet: ideoque aptissima est minantibus
utraq;e, mirificaque prodest ad animos eorum quibus
cum agimus, perterritificandos. nam ut in tenebris ma-
gis videntur omnia, quam in luce: sic illas orationis quasi
tenebrae terribiliora reddunt ea quae proponuntur, id-
que, ut opinor, secuti sunt, Lacedaemonii, cum ad Plei-
lippum ita scripserunt: *Lacedaemonii Philippo Dionysio*
Carthi. Multo enim fortior, & uti Lucretii verbi
utari, penetratior illa brevitatis fuit, quam si ita discenti
Dionysius cum obsequendo praeponens tyrannus fuerit, uti-
tates, nunc tamen regno exutus privatam Corinthi vitam
agit. Vide, ne, dum aliorum libertatem studes oppri-
mere, idem tibi quoque contingat. quae jam non deter-
rere, sed admonere cupientium fuisset oratio. Neque
disimile illud Demetrii ad Locrenses *Faxo*, *Acadae*
apud vos humi canant. cum significaret, totam a se illo-
rum regionem devastatam iri. *Atenas* quoque, *Scytha-*
rum rex, hanc olim epistolam ad Byzantinos misisse fer-
tur: *Nolite vestris alibus meis detrimento esse, ne equae mese*
ad vos aquarum caput. Idanthuras autem, qui & ipse Scy-
this regio imperio praefuit, multo etiam obscurius. nam
ad *Darius*, qui iterum trajecerat, litteras quidem qui-
bus conveniretur, quibus nullas, sed pro litteris symbo-
lum hoc: *murem, ranam, avem, sagittam, aratrum*.
Cumque haec in Darii castris alius aliter interpretaretur:

OROR-

(*) Stesichoro hoc dictum tribuit Aristoteles Rhetor. II. 21.
III 11 *Στεσιχοῦ* ἐν Λακωῖς εἰρησίου ὁ δὲ ἰβησις ἦναι, ὅπως μὴ αὐτῶν
τοῦ χαλκίου ἀδωσιν. Dionysio, Siciliat tyranno, Demetrius *μὴ* *ἔγνων*.
§. 99. Ac nescio, an Muretus *Dionysii* pro *Demetrii* scribere voluerit.
5752

Orontopagas, tribunus militum, censuit significari, eos omnia rerum deditionem esse facturos. Admorum: hoc murem innuere. (*) aquarum, aëris, armorum, regionistarum rerum symbola esse, ranam, avem, sagittam, aratrum. At Xiphodres longe alio modo interpretatus, Nos vero, inquit, quantum haec symbola ostendunt, nisi aut terram subeamus, ut mures: aut aquam, ut ranae: aut evolemus, ut aves: non effugiemus ipsorum tela. neque enim terrae, quam ipsi arant, domini sumus. Hoc Phecydem Syrium narrare, ait Clemens Alexandrinus Herodotus autem in Melpomene hanc ipsam historiam, alio quanto aliter narrat.

C A P U T XIX.

Locus Virgilii aliter, quam a Servio & Macro-
bio, expositus.

EXCESSERE omnes, adytis, artisque relictis,
Di, quibus imperium hoc steterat.

Hos versus, qui ab Aenea in secundo Aeneidos proferuntur, Servius, & post eum Macrobius referendos, censuerunt ad veterem quandam Romanorum consuetudinem, qui cum obsiderent urbem hostium, eamque jam capi posse confiderent, certo carmine evocarent tutelares illius deos: quod aut aliter urbem capi posse non crederent: aut, etiam si posset, nefas existimarent, deos habere captivos. Ego autem, cum iis qui hanc opinionem sequuntur, non sane contenderim nam & ratione satis probabili nixa est, & a bonis auctoribus profecta. neque non tamen hanc veriorum & simpliciorum puto: ea nocte, qua capta est Troja, visos esse deos Aeneae, exeuntes e templis, & simulacra sua asportantes. Solitas certe a diis suis deferri eas civitates, quae mox in hostium potestatem venturae essent, aut saltem eam fuisse veterum opinionem, ostendit Aeschylus, apud quem Eteocles offensus superstitione mulierum, quae vagantes per templa, in tanto civitatis periculo, implebant omnia clamoribus, jubet eas id modo optare ac precari, ut turris cives ab armis

(*) Immo, pro significo, barbarum est.

hostium protegat. quem cum illae interrogassent, undenam id, nisi a diis, futurum putaret: respondens ille, quasque illudens, ait vulgo dici solitum, excedere deos, cum urbs aliqua capitur. Versus hi sunt ~~et~~ fabula, quae inscribitur *ἰστορία ἐπὶ Θηταίς*.

Ετ. Πόρην εἶχον ἔχοντες πολέμῳ δέον.

Ιε. Οὐκ ἔστιν ἔτι ἡμεῖς θείων; Ετ. ἀλλ' ὁ θεὸς

τῆς τ' ἀλυσσῆς πόλεως ἐκλαμπύρει λόγῳ;

quem in locum Scholiastes ait, id contigisse Trojanis. *Λίχη* γάρ, inquit, ὅτι ὅταν ἡμεῖς πολεμήσωμεν εἰς Τροίαν, ἰφαιήσονται οἱ θεοὶ τοῖς Τροσὶν ἀνιόντες ἐκ τῆς ἰσθμῆς τὰ ἀγάλματα αὐτῶν. Acneae autem (*), propter singularem ipsius pietatem, eos potius, quam cuiquam alii, apparuisse, credibile est. Sic & Tyrionum multis, cum Tyrum Alexander Philippi filius obsideret, visus est in somnis Apollo dicere, se ad Alexandrum abire: non enim sibi placere quae in civitate fierent. neque ita multo post capta est Tyrus.

C A P U T X X.

Illustratus Platonis locus ex Alcibiade primo.

URBANO & eleganti artificio usus est Socrates ad reprimendum Alcibiadis fastum, in eo dialogo qui inscribitur Alcibiades primus. nam cum sibi persuaderet adolescens ille, (quod ejus aetatis esse ingenium solet) abunde jam instructum esse se iis omnibus rebus, quae ad administrandam remp. pertinerent, blande aggressus hominem Socrates, paulatim interrogando eo perduxit, ut ex ipsius responsionibus aperte efficeretur, eum nullam esse adhuc justam & injustam scientiam consecutum: cumque aegre ferret quodammodo Alcibiades, & indignaretur, quod inscientiam sibi exprobrari putaret: purgat se Socrates, affirmatque, se nihil prorsus tale in eum dicere: ipsum esse Alcibiadem qui de se fateretur. Ita autem loquitur: *Τὸ τὸ εὐχρηστικὸν ὅρα συνεκρίναι, ὃ Ἀλκιβιάδης. οὗ γὰρ τὸν καὶ ἀνιδεόντως, ἀλλ' ὅτι ἡμεῖς ἀνεκρίναμεν, ὃ δ' ἰσθμὶν ὁ πόλεμος λέγων, ἀλλὰ οὐκ ἔστιν ἡμεῖς ἀνεκρίναμεν.*

(*) Hujus loci constructionem reprehendit Lambinus epistola laudat. 2. 159

ἢ αἰπὰ μάλιστα. Ufu venit, inquit, nobis, o Alcibidiade, id quod ait Euripides. periculum est, ne tu ex te ipso haec, non ex me, audias: neque ego sum hujus sermonis auctor, sed tu, me autem frustra incusas. Quae verba, si quis forte avet scire, quem ad locum Euripidis referantur: legat Hippolytum coronatum. ibi enim hos versus reperiet:

Τρ. Τί φής; ἱεῖς, ὃ τίκται, ἀνθρώπων πύρι;
Φαγ. Ὅστις ποτ' ἔτ' ἰδ' ὃ τ' Ἀμαζόνων.
Τρ. Ἰππόλυτον ἀνέει; Φαγ. εἴ ποτ', ἐκ ἐμοῦ κλέουσιν.

M. ANTONII MURETI
AD HIPPOLYTUM ESTENSEM,
S. R. E. CARDINALEM

ILLUSTRISSIMUM,
VARIARUM LECTIIONUM
LIBER SEXTUS.

CAPUT I.

De praenotionibus, quibus scientiarum omnium principia debentur, explicatum & correctum principum posteriorum Analyticorum Aristotelis.

eorum quae ab hominibus aut discuntur, aut docentur, nonnulla ejusmodi sunt, ut plane nullam mentis agitationem requirentia, sensu prope nitantur uno: alia, in quibus motus quasi quidam mentis necessarius est, progredientis ex uno in aliud, viamque sibi paulatim ex aliis ad alia munientis. etenim ubi quis, exempli causa, saltare discit, nullo ad eam rem mentis motu indiget: tantum opus est, ut quod magistrum facientem viderit, id ipse quoque imitari studeat, & ea quae videt, in memoria infigere: ut, cum volet postea, etiam sine doctoris opera, eodem modo, atque ordine corpus movere possit. iis autem in rebus nullum omnino mentis esse munus, vel ex eo intelligi potest, quod talia etiam bestiae discunt: quodque in hominum genere non minus saepe tardo & hebeti quam celeri & acuto praeditis ingenio, talium artium praestantiam contingere videmus. ac cum illa philosophiae, ut ita dixerim, progymnasmata discimus, quae, propter perfectionem, commune disciplinarum nomen effecerunt suum:

M. A. M.

L. E.

mul-

multoque magis, cum ad illam ipsam bonorum omnium perentem philosophiam accedimus: ibi vero cernitur & exercetur illa vis, quam Graeci, quorum fuit & doctrina major, & verborum copia uberior, *δαιμον*, vulgares sapientiae magistri, non usitato veteribus, magis quam ad rem exprimendam non apto vocabulo, *discursum* nominarunt: Quod utinam venisset in mentem priscis illis Latini sermonis auctoribus, aut hoc ipso uti, aut aliud nobis quo uteremur tradere: simulque alia quam plurima procudere, quorum ope philosophia Latinis litteris explicari commode posset. praestiterat, aliquid diligentiae, sine fūco, & sine pompa, conferre ad eam rem, quam stultos illos non modo ante victoriam, sed prope ante pugnam paeanas canere: & tam saepe gloriari, ac clamare, victam a se etiam verborum copia Graeciam: ejus ipsi tantam illam ac copiosam supellectilem non modo adaequare, sed ne contemplari quidem satis atque inspicere potuissent. sed profecto ita est, ut dicam; nulli unquam, qui res ignorarent, nomina, quibus eas exprimerent, quaesierunt. beati autem illi, & opulenti, & omnium gentium victores Romani in petendis honoribus, & in prensandis civibus, & in exteris nationibus verbo componendis, re compilandis occupati, philosophandi curam servis aut libertis suis, & Graeculis esurientibus relinquebant. ipsi, quod ab avaritia, quod ab ambitione, quod a voluptatibus reliquum erat temporis, ejus si partem aliquam aut ad audiendum Graecum quempiam philosophum, aut ad aliquem de philosophia libellum vel legendum, vel scribendum contulissent, jam se ad eruditionis culmen pervenisse, jam victam a se & profligatam jacere Graeciam somniabant. sed nos, eis omis, pergamus id exequi, de quo dicere institueramus. Est igitur quaedam *διδασκαλία πρὸς μὲν πρῶτον διακοπή*: quaedam in qua τῆς διανοίας nullum munus, nullum officium est. ad hanc nullius rei necessaria est praenotio, illa perfici, nisi antecepta aliqua & antegressa notione, non potest. e perceptis enim quibusdam & cognitis rebus moveatur ἡ διάνοια, necesse est: & ex iis ad alia quae nondum etiam cognita sunt, feratur, atque id causae est, cur summus magister, Aristoteles, principio libri tertii Analyticorum scripserit, omnem *διδασκαλίαν*, & omnem *μύησιν*, quae quidem sit *διακοπή*, effici & existere ex anticipata notio-

ne. Atque id in Geometria, ceterisque mathematicis facillime perspicitur potest. etenim quem, quaeſo, ordinem tenent, qui eas docent? num acceptum auditorem confestim deducunt ad ea, in quibus vi & facultate & *διανοίας* opus est? minime vero: sed primū tradunt finitiones, postulata, communes sententias: quae omnia sine ullo, ut ita dicam, discursu mens apprehendit. tum demum veniunt ad theorematā, & ad problemata, in quibus jam *ἡ διάνοια διεργάζεται*: quod facere nunquam posset, nisi eae, quas diximus, notiones antecessissent. Semper enim (dicam Graece, quo dicam melius) *τὰ τῆς διανοίας διεργασίας ἡ νόος, ἡ αἰσθησις προηγείται*. Neque non idem in ceteris artibus fieri videmus. etiamque tum qui syllogismo, tum qui inductione ad aliquid probandum utuntur, eandem viam tenent. illi enim sumunt *τὸ κοινόν*, tanquam notum & exploratum iis quibuscum verba faciunt: hi e singulis rebus, quae notae sint ei quocum disputant, probant *τὸ κοινόν*. eademque apud rhetoras exemplorum & enthymematum ratio est. Duo sunt autem genera praenotionum. nam & quae sit cuiusque vocabuli vis, praecognitum esse oportet, antequam accedas ad ullam *διδασκαλίαν διανοητικὴν*, & quae ponuntur in disputando, ut ea esse praecognoscatur, necesse est. duae igitur praenotiones: *πῶς ἐστὶ τὸ λεγόμενον*, & *ἔν ἐστι*: quarum aliis in rebus altera tantum necessaria est, in aliis utraque. Jam poterat ex iis, quae dicta sunt, dubitatio quaedam exoriri. Si enim discere est cognitionem alicujus rei assequi, quomodo fieri potest, ut e praecedenti cognitione fiat *μάθησις*? quid autem opus est doceri, id, quod jam antea praenoveris? ad hanc dubitationem eximendam, ait Aristoteles, *Ἐστὶ δὲ γνωρίζειν, τὰ μὲν πρότερον γνωρίζοντα, τὰ δὲ καὶ ἄλλα λαμβάνοντα τὴν γνώσιν*. id est: Fieri autem potest, ut aliquis *γνωρίζῃ* id, quod partim prius *ἐγνώκει*, partim ejus eo ipso tempore *λαμβάνῃ τὴν γνώσιν*. Scio autem, haec verba longe aliter ab omnibus interpretibus accipi. quorum si sententiam probarem, causa non erat, cur his de rebus verbum facerem. Nunç, recte, an minus, alii viderint: certe quidem ab eis toto, ut dicitur, caelo dissentio. *Τὰ μὲν & τὰ δὲ*, (*) accipio, ut in illo e libro primo De Arte dicendi: *τὰ μὲν, δὲ ἀπαιδευτῶν, τὰ δὲ, δὲ ἀλυσσομένων, τὰ δὲ καὶ δὲ αἰσῶν αἰτίαι ἀπορροιαί*.

Ae

(*) Vide Lambini epistolam l. c. p. 399.

Ac quamvis posteriore loco vulgo legitur, $\tau \eta \delta$, tamen in quibusdam vetustis libris, eam, quam ipsi afferimus, scripturam fuisse, vel de Philopono cognosci potest. neque non libentius, pro $\gamma \nu \epsilon \lambda \iota \sigma \tau \alpha$, legerem, $\gamma \nu \epsilon \lambda \iota \sigma \tau \alpha$. sed tamen nihil refert. Non est igitur absurdum, etiam si quis dicatur discere id, quod antea quodammodo sciebat. sed si diceretur eodem modo discere quo antea sciverat: id demum absurdum esset. quod Aristoteles ipse his verbis exprimit: $\Lambda \tau \alpha \nu \tau \eta \delta$, $\eta \kappa \alpha \iota \delta \epsilon \alpha \delta \iota \kappa \alpha \nu \mu \epsilon \tau \alpha \nu \tau \eta$, $\alpha \lambda \lambda' \epsilon \iota \alpha \delta \iota \kappa \alpha \nu \tau \eta \eta \mu \epsilon \tau \alpha \nu \tau \eta$, $\kappa \alpha \iota \alpha \nu$. ita enim legenda illa sunt, non, ut vulgo leguntur. idque etiam de illa rudi & inculta, sed fideli vetere translatione cognoscitur. Etenim fieri potest, ut quis universe sciat, omnia frigida habere vim ad inducendum somnum, qui tamen papaver aut lactucam ejus generis esse nesciat. Is cum de eorum alterutro idem $\gamma \nu \epsilon \lambda \iota \sigma \tau \eta$, discit id, quod quodammodo antea sciverat. quod enim de toto genere scitur, etiam de qualibet parte scitur: sed tamen ita distincte ac definite nesciverat. Ergo $\tau \alpha \mu \epsilon \nu \omega \sigma \tau \epsilon \rho \alpha \iota \gamma \nu \epsilon \lambda \iota \sigma \tau \eta$, $\tau \eta \delta \kappa \alpha \iota \alpha \nu \lambda \alpha \mu \beta \alpha \nu \tau \eta \tau \eta \gamma \nu \omega \sigma \tau \eta$. Sic quoque qui didicit finitiones, postulata, communes sententias, a quibus exorditur Euclides: is cum postea discit, Super proposita linea recta triangulum aequilaterum constitui posse; discit id, quod quodammodo praesciverat, nam ex illis hoc efficitur. & qui novit principia, novit quodammodo conclusionem. non tamen discit, $\eta \kappa \alpha \iota \alpha \nu \iota \gamma \nu \epsilon \lambda \iota \sigma \tau \eta$, sed distinctius & enucleatius. Non autem in omnibus quae discuntur, $\delta \iota \alpha \tau \eta \mu \iota \sigma \tau \alpha \tau \omega \iota \sigma \chi \alpha \sigma \tau \alpha \iota \gamma \nu \epsilon \lambda \iota \sigma \tau \eta$: imo vero sunt quaedam, quae $\alpha \mu \iota \sigma \tau \alpha \iota$ cognoscuntur: ut principia, & ea quae sub sensum cadunt. Mentis enim & sensus $\alpha \mu \iota \sigma \tau \alpha$ cognitio est. Aristoteles eo loco ponit tantum exemplum $\omega \rho \iota \varsigma \kappa \alpha \theta' \eta \kappa \alpha \tau \alpha$: sed de principiis idem alibi docet. Cum autem vulgo legatur, $\omega \tau \alpha \alpha \delta \eta \tau' \kappa \alpha \theta' \eta \kappa \alpha \tau \alpha \tau \upsilon \chi \chi \alpha \nu \tau \alpha$, non $\alpha \delta \eta$ legendum est, sed $\alpha \nu \eta$, ut & vetus interpretes legit. in quo falsi sunt ii qui se disertos, quam intelligentes, haberi maluerunt. His autem de rebus disputaverat etiam Aristoteles eo libro qui proxime antecefferat, $\omega \tau \tau \omega \sigma \tau \eta \tau' \kappa \alpha \theta' \eta \kappa \alpha \tau \alpha \iota \nu \alpha \lambda \lambda \eta \nu \alpha \nu \alpha \tau \eta \varsigma$. Haec judicari cupio ab hominibus & Graecae linguae intelligentibus, & re, non verbo, philosophis. $\alpha \gamma \rho \iota \sigma \tau \alpha \iota \kappa \alpha \iota \alpha \mu \iota \sigma \tau \alpha \iota$ quomodo accepturi sint, $\eta \phi \rho \omega \tau \eta \varsigma \iota \nu \alpha \nu \alpha \lambda \lambda \eta \nu$.

CAPUT II.

Axiomata quomodo Latine veranda sint.

INEPTE faciunt, qui *ἀξιόματα* dignitates vocant: cuius pravae consuetudinis Hermolaus Barbarus auctor fuit. neque nego *ἀξιόματα* interdum idem valere, quod *dignitatem*; sed nihil hoc ad ea, de quibus agimus, axiomata. neque minus ineptiunt, qui *προλογία* vocant, aut *pronuntiata*; in quorum tamen posteriore Ciceronem se habere auctorem putant. sed falluntur. Nam Cicero hanc vocem, ita ut a Stoicis accipiebatur, interpretatus est: qui axioma vocabant quamlibet enuntiationem, id est, *ἀποφάνειν*. id quod Laërtius docet, ac si quis eo modo *ἀξιόματα* accipiat, tam sane vel pronuntiatum, vel, si volet, proloquium dicat. Apud Aristotelem quidem & mathematicos alia huius vocabuli vis est, qui, ut notum est, axiomata vocant communes quasdam sententias, quae non tantum verae sunt, sed etiam verae omnibus videntur. Verbum autem *ἀξιόν*, saepe apud Graecos, sine ulla dignitatis aut indignitatis significatione, idem valet, quod *existimare* ac *sentire*. Inde igitur *ἀξιόματα*, *ἐν πάσι τοῖς ἔσσι ἀξιόσι*. unde & *παντάξιμα* vocantur. Aut igitur vocem Graecam retinuerim, aut sententias potius, quam vel *pronuntiata*, vel *prologia*, vel *dignitates* dixerim.

CAPUT III.

Comparatione quidam Lucretiana usus etiam Themistius ostenditur.

NOTA est comparatio, qua usus est Lucretius, cum se idem facere dixit, quod medicos: qui amaram aliquam potionem pueris dare eupientes,

— prius oras pocula circum
Contingunt dulci mellis flavoque liquore.

videtur autem ea fuisse etiam apud Graecos celebris. Themistius quidem certe ea utitur: quem verisimile est eam ex aliquo vetustiore sumpsisse. Nam in oratione, qua Nicomedenses ad philosophiam exhortatus est, Imitan-

tandi sunt, inquit, nobis sapientiores medici: qui phar-
maca ea, quae amariora sunt, circumlito prius melle po-
culo, bibenda praebent. *ἀμναιότεροι ἡμῶν τὸς σφουδιώτας τῆς ἰατρικῆς,
οἱ τὰ πικρότερα τῶν φαρμάκων, περιλῖτον τῆς αὐλῆς περικλείουσι,
πρὶν οὖν δίδασθαι.*

C A P U T I V.

Ut multas alias diphthongos, quae nunc usurpari de-
serunt, ita et pro oq, apud veteres fuisse
emendatus Plauti locus.

MULTOS uos diphthongis veteres, praeter eas, qui-
bus hodie utimur, constat: nam & *Pourios* dicebant pro
Paris, & *Patros* ac *Aimilios* pro *Pattis* & *Aemiliis*,
& de *Sabinis* triumphasse Tarquinium de *Etruscis* Ser-
Tullium, in veteribus monumentis legimus. Quin etiam
ut *ai* pro *oe*, & *ei* pro *oe* interdum scribere, ut *ophor*,
solebant. itaque apud Plautum in *Menaechmis proilium*,
& *proilia*, (in veteribus libris scripsum animadverti, pro
eo, quod nunc *proetium*, & *proetia* scriberemus. Ver-
sus hi sunt, quibus *Brothi meretrices* cum parasito *Pent-*
culo, & cum *Menaechmorum* fratrum *Afero* colloquium
quoddam continetur.

E R. *Anime mi Menaechme silve* P E. *Quid ego? Huc
extra numerum es mihi.*

P E. *Istius idem atque ascriptivis fere ad legionem solent.*

M E. *Ego istic mihi hodie apparari iussi apud te proilium.*
Hodie ut fieret in eo uterque proitlo potabimus.

huc qui non intellexerant, priore loco disceserunt a ve-
tere scriptura, & fecerunt, *proetium*: posteriori autem
unam vocem disceserunt in duas, & scripserunt, *pro-*
etia, quod qui ad *Trojanas* pugnas retulerunt, *proetis*
plurimum tribuo, adduci tamen, ut ipsis assentiar, hoc
quidem in parte non possum.

*ἀντὶ τοῦτο καὶ ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς τραγικῆς οὐκ ἔστιν ὁμοίωσις
(*) ὅτι καὶ ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς τραγικῆς οὐκ ἔστιν ὁμοίωσις
(*) ὅτι καὶ ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς τραγικῆς οὐκ ἔστιν ὁμοίωσις*

CAPUT V.

Dominos, nisi cupiditatibus suis imperent, ne servis quidem suis imperare posse.

QUIBUS in domibus aut paterfamilias, aut materfamilias nequiter libidinosaeque vivat, in eis servos non esse servos, neque communi conditione servitutis uti, sed liberius, licentius, dissolutius vivere, & quotidiana docet experientia, & M. Tullius in Coeliana defensione gravissime ac sapientissime dixit. servi enim, ut alicubi falsissimus, urbanissimusque scriptor posuit Lucianus, omnium consocii sunt, quae a dominis aut pulchre aut turpiter sunt. quocirca qui ea designant flagitia, quae latere atque occultari expediat, ii, tantum abest ut metuantur a servis, ipsimet metunt servos, utpote quos necessario habeant assiduos suorum facinorum (*) testes. Hoc igitur argumento usus est Cicero, ut doceret, verisimile non esse, M. Coelium cum Clodio servis consilium de veneno ei praebeundo communicasse. Lysias (†) quoque in Oratione, quam scripsit ei qui sacram oleam incidisse arguebatur, hoc ipso eum argumento utentem fecit: nunquam ausurum fuisse se id facinus committere, cum & consocios ejus servos adhibere oporteret, & ipse, eo perpetrato, non servos eos postea, sed dominos habiturus esset: neque ullo modo ausurus in eos animadvertere, quicquid illi tandem fecissent. πᾶς ὅς, inquit, σὺν αἰνῶ ἀλλοτρίῳ ἀφ' ἑαυτοῦ ἀπάτην, εἰ καὶ τοιαῦτα διαπραγματῆται, μηδέποτε δούλος ἑαυτοῦ ἔσται, ἀλλὰ διαπορεύσεται λογισμῶν βίαν, τοιαῦτα ἔργα σπουδάζει, ὅτε εἰ καὶ τὰ μέγιστα εἰς ἑμὲ ἐξημετέρηται, σὺν αἰσίοις τε καὶ δικαίῳ μετὰ αὐτῶν λαμβάνειν. εἰ γὰρ αἱ αἰδέω, ὅτι ἐὰν ἐκείνοις καὶ καὶ ἐμὴ παρενόχλησιν, καὶ αὐτοῖς μὴνύμεται ἐκδοθέντις πλησίον. Miserrima igitur est impure ac turpiter viventium conditio, quibus ad cetera damna illud etiam accedit, ut in quos imperium exercere debuerant, eos revereri ac metuere adigantur.

(*) Latina consuetudo postulat *flagitium*, ut recte animadvertit Lambinus in epistola laudata p. 399.

(†) Vide Lambinum l. c.

CAPUT VI.

*Homerum & Aeschylum Athenienses, Tyrtaeum
Lacedaemonii quo honore affecerint.*

HOMERI poemata quanti fecerint Athenienses, quamque utilia esse ad inflammandos honestatis ac dignitatis amore animos judicarint, hinc existimari licet: quod legem tul-
runt, ut quinto quoque anno in Panathenaeis, ejus unius ex omni poetarum numero carmina publice canerentur. ita enim cogitabant, leges praecipere quidem, quid faciendum, fugiendumque sit, sed propter brevitatem, non docere; at poetas, qui vitam hominum imitantes, res praecant ac fortiter gestas, copiose exponerent, easque propemodum ante oculos constituerent, aptiores esse ad persuadendum. Similem autem honorem habuerunt Lacedaemonii Tyrtaeo. cum enim ceteroqui a poeticiis studiis alieni essent, neque poetarum cantus libenter audirent, lege tamen constituerant, ut quoties cum hostibus dimicaturus in prociectu constitisset exercitus; convocarentur milites in tabernaculum regium: ibique audiendis Tyrtaei carminibus ad spernendam (*) pro patria vitam incitarentur. Aeschylus quoque idem prope honos a populo Atheniensi tributus est. unius enim ex omnibus tragicis fabulae, ipso etiam mortuo, ut docerentur, decreto publico statutum erat.

CAPUT VII.

Illustratus locus ex Aristotelis Categoriis.

ARISTOTELES in extremo libro Categoriarum cum docuisset, multis modis habendi verbum accipi, addit: *ἢ ὡς ἂν ἴσῃς ἡρώδης λέγει, ὅτι ἡ πόλις ἀνδρῶν.* Quid autem illud sit, cum vir mulierem, aut mulier virum habere dicitur: id quia vulgo non satis intelligi video, explicabo. Is ergo mulierem quampiam habere dicebatur, aut qui eam uxorem duxerat, aut etiam cui illa dicto audiens erat, qui ad eam, pro suo jure, cum volebat, ventitabat,

(*) Lambinus in epistola laudata p. 399 docte disputans de discrimine inter *spem* & *contemnere*, malit *contemnendum*.

Graeci autem συνίκαναι saepius, ut videtur, ἀλλ' ἢ δι' ἐργάας αὐτῶν, hoc est, de ipsa corporum commissione accipiebant. nonnunquam tamen aliter, ut, ὁ μὲν ἡλικιάντης ἐν Σαρμίδει, ὁ δὲ γόνιτος Ἀριστάντης ἦδ' ἐν, γαμψὲ ἤδη, καὶ σπυρρονεῖ. ἐν δὲ μέχρι τίνος ἑταίρα σώει; Neque non Aristoteles ipse significavit, se hoc, quod dico, intelligere: sed tecto verbo, & pudoris ac verecundiae pleno. subjunxit enim: εἰς ἃ ἄλλο τὸ ἔχειν γαμψαῖα σημαίνουσι, ἢ ὅτι σωοικεῖ. nam σωοικεῖν si quis hoc loco idem valere putat, quod in iisdem aedibus degere, ac non illud potius ipsum, quod supra dixi ἀλλ' ἢ ἔχειν, fallitur. ita enim eos hoc quoque usos esse constat. Hippocrates, ἀλλ' ἢ παρθένοι. Καλὸν δὲ ἔργον πρὸς παρθένας, ὅπως τὸ πρῶτον πάχυνται, ἵνα τάχιστα ζῶσιν καὶ ἀφῇσιν. Andocides: καὶ συνίκαναι ὁ πάντων χετλιώτατος ἀνθρώπων τῇ μητρὶ καὶ τῇ θυγατρὶ. Lucianus, Θείων κείων Δακρύ πρὸς αὐτῶν σωοικεῖν ἰδίαι γυνή. & Laërtius in Aristippo: Πρὸς τὴν ἀνιπώμενοι ὅτι ἑταίρα σωοικεῖ, ἀλλ' ἢ γὰρ, εἰπέει, μή τι διατίγχει οἰκίαν λαβεῖν, ἐν ἣ πολλοὶ πατὴρ ἠκούσαν, ἢ μηδείς; id autem quod vocaverat σωοικεῖν, paulò infra vocat συνίκαναι.

C A P U T V I I I.

*Correcti loci duo e primo libro Topicorum. Item
alius e quarto Ethicorum.*

LI B R O primo De Arte Dialectica, quae Topica vocantur, ita scriptum est: Εξομῶ δὲ πάλιν τὴν μέθοδον, ὅπως ἀμεινῶς ἔχωμεν, ὥστε ἐπὶ ῥητορικῆς, καὶ ἱστορικῆς, καὶ τῇ πλείων διατάξεων. τὴν δὲ ἐστὶν, τὴν ἐκ τῶν ἀποδεχομένων ποιεῖν ἢ ἀπορριπτῶν. semper autem mihi suspectus fuit is locus: neque unquam aliter mihi persuadere potui, quam totum illud, τὴν δὲ ἐστὶν τὴν ἐκ τῶν ἀποδεχομένων ποιεῖν ἢ ἀπορριπτῶν, inducendum esse: neque scriptum ab Aristotele, sed temere inculcatum ab aliquo imperito. nullus enim iis verbis videtur subesse sensus: etsi non sum nescius, quomodo ea vulgo accipi soleant, sed qui purgatas aures habent, facile mihi hoc, ut sperare videor, assentientur. Neque leve argumentum ad hanc conjecturam firmandam putari debet: quod vetus Latinus interpretes facit a me; illaque verba omnino non agnoscit. nam constat eum & expressisse, si non eleganter, fideliter quidem certe, omnia quae repererat: & usum libro, ἀμεινῶς ἔχωμεν, meliore &

commendatiore iis omnibus qui nunc circumferuntur. Alexander quoque, aut quisquis est Graecus ille, qui Commentarios scripsit, nullo modo ea videtur agnoscere. quod me magis, ut in sententia permaneam, facit. Sed & paulo infra, eodem modo peccatum est. ubi enim vulgo legitur: ἴσα δὲ ἀεὶ μὲν ἴσα καὶ τὰ αὐτὰ, ἐξ ὧν τι οἱ λόγοι, καὶ αὖτις οἱ συλλογισμοί. γίνονται μὲν γὰρ οἱ λόγοι ἐκ τῶν αὐτῶν, αὖτις δὲ οἱ συλλογισμοί, τὰ συμβαλλόμενα ἐν: ibi ego neminem, qui Aristotelicam dicendi rationem calleat, dubitaturum puto, quin praestet ita legi: ἴσα δὲ ἀεὶ μὲν ἴσα, καὶ τὰ αὐτὰ, ἐξ ὧν τι οἱ λόγοι, καὶ αὖτις δὲ. γίνονται μὲν γὰρ ἐκ τῶν αὐτῶν, αὖτις δὲ, τὰ συμβαλλόμενα ἐν. λόγων autem nomine & syllogismos intelligit, & inductiones. eodem prope modo memini, correctum esse a me jam pridem locum quendam e quinto Νικομαχείαν, qui vulgo ita legitur: εἰ δ' ἀδικῶν ἐκ αἰεὶ τὸ πλείον ἀδικῶν, ἀλλὰ καὶ τὸ ἕλαττον ἐκ τῶν ἀπλῶς κακῶν. ἀλλ' ἐπὶ δοκεῖ καὶ τὸ μείον κακὸν ἀγαθὸν πως εἶναι, τῷ δ' ἀγαθῷ ἴσιν ἡ πλεονεξία, διὰ τούτου δοκεῖ πλεονεξίας εἶναι. ἴσα δ' αἴτιον: τούτοις γὰρ ἀρεταί, καὶ χυνοί. καὶ παράνομοι. τούτοις γὰρ ὁ ὁμοιωσμός, ἥτοι ἡ ἀνισότης, ἀρεταί πῶται ἀδικίαι, καὶ χυνοί ἐν πάσι ἀδικίαις. ego autem legendum cenfeo: ἴσα δ' αἴτιον, καὶ παράνομοι. τούτοις γὰρ ἀρεταί καὶ χυνοί ἐν. cetera verba, iis admista, delenda esse. In quo quid libentarios deceperit, non est difficile conjicere hominibus in hoc genere exercitatis. Hanc correctionem a me acceptam, Dionysius Lambinus, vir acutissimo ingenio, acerrimoque judicio praeditus, retulit in Scholia in eos libros sua. nisi quod, cum meam sententiam exponeret, verba illa, πῶται ἀδικίαι, & πάσι ἀδικίαις, reliquit. quae mihi vel maxima causa fuit hoc quoque loco testificandi, quid sentirem. non tantum enim existimo, e glossematis illa fluxisse, verum etiam e falsis & ineptis glossematis. nam verba illa, ἀρεταί, καὶ χυνοί ἐν, si quis attente consideret, non αὖτις πῶται ἀδικίαι, sed αὖτις τὸ πλείον, καὶ αὖτις τὸ ἕλαττον referenda sunt.

CAPUT IX.

Videri Plautum dixisse rem voluptatum eodem plane modo, quo Graeci dicerent τὴν ἡδονήν.

REM voluptatum, pro ipsis voluptatibus dixisse videtur Plautus in Amphitruone: ubi Aleumenam ita loquentem facit:

Ss.

*Satin' parva est res voluptatum in vita atque aetate agunda
Prae quod molestum est? cuique hominum in aetate ita
comparatumst.*

*Ita dis est placitum, voluptati ut moeror comes conse-
quatur.*

quod si est, haud facile dixerim, ubi praeterea in tota
lingua Latina hoc loquendi genus reperitur. sed videri
potest sumptum a Graecis. illi enim plane ita dicerent,
τὸ ζῆμα ἢ ἡδυν. Ita locutus est Euripides in Phoe-
nislis:

Φιλότητι, ὃ ζῆμα ἡλεῖν ἔφθ.

qui tamen versus ab imperitis depravatus, ita vulgo le-
gitur,

Φιλότητι, ὃ ζῆμα ἡλεῖν ἥϊο ἔφθ.

sed vocem ἥϊο delendam esse, & lex carminis indicio
est, & e scholiaste facile colligitur. Ita etiam Xenophon
libro secundo παιδείας· Τὸν Ἀργεῖον ἢ Μάκρυτον, ἰππίας π
οὐκ ἰκνούμενος, καὶ ἄρματα εἰς ἑκατὸν, καὶ σφινδιητῶν πύμασιν π
ζῆμα. & Herodotus libro tertio: πάλιν π ζῆμα ἢ ἡδυν
καλίστη. & Aristophanes Pluto,

Πάλι ζῆμα πύμασιν, καὶ πρῶτον ἀπὸ τῆς ἡδυν.

& principio πρῶτον,

Ὁ Ζεὺς βασιλεὺς, τὸ ζῆμα ἢ τοκτῶν, ἔφθ
ἀπὸ τῆς ἡδυν ἥϊο;

quos versus ita olim pueri interpretati sumus, cum eam
fabulam, exercitationis causa, in Latinum sermonem
converteremus:

*Rex Jupiter, quam immensa res est noctium.
Numquamne pulsa nocte nascetur dies?*

CAPUT X.

De quodam Plautino joco, itemque de loco quodam e-Catone majore Ciceronis disputatum.

JOCATUS est, ut solet, Plautus, cum in Pseudolo ita eum lenone loquentem induxit coquum:

*Quia sorbitione faciam ego te hodie mea,
Item ut Medea Peliam concoxit senem:
Quem medicamento, & suis verenis dicitur
Fecisse rursus ex sene adolescentulum,
Item te ego faciam.*

Neque enim Peliam Medea, sed Aesonem e sene juvenem reddidit: cum autem recepisset, idem se facturam Peliae; effecit, ut infelix fenex natarum suarum manibus concideretur: quod si coquus ille item fecisset juvenem Ballionem, ut Medea Peliam fecerat; non sane bonam neque expetendam operam ei dedisset. fieri etiam potest; ut personae servierit: & cum loquentem induxisset hominem sordidum & abjectum, de industria perperam ab eo narrari veterem illam fabulam fecerit. Quod si Ciceronis etiam illud e Catone majore ita legendum est, ut sane legendum puto: *Quo quidem me proficiscentem haud sane quis facile retraxerit: neve tanquam Peliam recoxerit*: nimirum tale aliquid hic quoque comminiscendum est. nam aut decorum id & consentaneum Catoni credidit: quod & memoria vacillare *υποκεινται* *ἰσχυρῶς*: & interdum habet aliquid gravitatis in magnis viris minus accurata fabularum & talium rerum cognitio: aut hoc quoque inter *μυθιστορίας* Ciceronis *ἀμαρτυρήματα* numerandum est.

CAPUT XI.

Euripidem aliter, quam ceteros omnes, de Helenae fidere locutum.

De fidere Helenae non idem ab omnibus traditum est. Plinius quidem libro secundo Naturalis historiae, de eo, ut navigantibus exitioso, locutus est. nam cum geminas illas flammis, quae Castoris ac Pollucis esse putabantur, fa-

salutares ac prosperi cursus praenuncias esse dixisset: *Harum*, inquit, *adventu fugari diram illam ac minacem, appellatam Helenam fecunt.* Solinus quoque cum exposuisset multa mala, quae mentruus mulierum, efficeret cruor: *Habet*, inquit, *plane id solum salutare, quod averiti fidus Helenae perniciosissimum navigantibus.* Papinius quoque idem de illis fulgoribus sentire se ostendit hoc versu:

— cum jam damnata sororis
Igne Therapnaei fugerunt carbasa fratres.

Quin etiam Franciscus Vicomercatus Aristotelis Meteorologica expopens, & cur Castor ac Pollux salutares essent, & cur diri ominis Helena, causas, ut in ejusmodi re, satis probabiles reddidit. At Euripides tamen in Oreste salutarem eam nautis esse pronunciat. Ita enim de ea Apollinem loquentem facit:

Ζηὸς δ' ἔστιν, ἧν οἱ ἀφ' ἡμῶν χεῖρσι.

Κέσσε γὰρ, Περυδάκη τ' ἐν αἰθέρι πύλαις

Συλάξ, ἑσά, ναυπλοῖς σάπεια.

C A P U T X I I

Emendatas Plinii locus.

REDUNDARE videtur vox, voluptatibus, apud Plinium libro XIV. ubi de natura vini agitur. cum enim vulgo ita legatur, *Prorsus ut jure dici possit, neque viri- bus corporis utilius aliud, neque aliud voluptatibus perniciosius, si modus absit:* melior videtur fore sententia, si ea quam dixi, vox deleatur. hoc enim dicet: Immodico vino maxime debilitari corporis vires. quod & Lucilius dixerat his versibus:

Scito etenim bene longinquum mortalibu' morbum
In vino esse, ubi qui invitavit dapfilius se.

Et Theognis:

Οἶνον πινόμενον πάλυς κακός, ἢ δὲ περὶ αὐτὸν

πίνωνται κακός, ἢ δὲ ἀπ' αὐτοῦ.

Et Panyasis:

Ὡς οὖν Σφίγγος καὶ πέντε ἄλλων ἀνδρῶν,
Πενήντης καὶ ῥίγος, ἑξήκοντος ἰχθυίου.

sed & libri testimoniorum pleni sunt, & exemplorum plena vita. illud tamen, voluptatibus, quod nos exponendum esse credimus, & Hermolaus, & Politianus agnoscunt.

CAPUT XIII.

Emendatus versus quidam Horatianus.

HORATII versus hi sunt e libro Odarum tertio,

*Testis mearum centimanus gigas
Sententiarum notus, & integras
Tentator Orion Dianae
Virginea demitus sagitta.*

Eamque scripturam veteres Grammatici comprobant: qui etiam centimanum gigantem Briareum accipiunt. ego autem in quibusdam non contemnendae auctoritatis libris scriptum reperio, non gigas, sed Gyges. & sane de Gyge illud etiam apud Ovid. legere memini:

*Sphingaque, & Harpyias, serpentipedesque gigantes,
Centimanumque Gygen, semibovemque virum.*

Hesiodus quoque Caeli & Terrae filios facit Coctum, Briareum, & Gygen, centenis singulos manibus, quinquagenis capitibus metuendos:

Ἄλλοι δ' αὖ γαῖης πρὶν ἔσθ' ἑξήκοντα
Τρεῖς παῖδες μεγάλοι καὶ ἄνδρες, οὗκ ἐνέμενοι,
Κεῖνός τε, Βριάριός τε, Γύγης δ', ὑπερήφανος ἄνθρωπος.
Τὸν ἐκείνῳ μὲν χερσὶν ἅπ' ἄμυν ἀσώκῃ
Ἀπλάσι, κεφαλῇ δὲ ἑκάστῃ πεντήκοντα
Ἐξ ἄμυν ἐπίφυκα.

Sed & jam pridem admonui, scriptum esse in quibusdam veteribus libris, Gyas; meque de eo amplius quare-
ren-

rendum putare. quanquam enim mihi novum erat illud nomen; tamen ne eam quidem varietatem aut dissimulandam, aut contemnendam esse ducebam. Nuper ergo cum Apollodori bibliothecam, quae tunc primum in meas manus venerat, percurrerem; in ipso statim principio hæc reperi: *Θυγαὶς αἰὲρ τῷ παντὶ ἰδυμένης κόσμου. γένος δὲ γῆς, ἱμῶντος αἰθέρος τῶς ἐνὶ γαίῃς ἀποκαταστή-
ται, Βριαρίων, Γένι, Κοῖν.* quae verba ita reddidit Benedictus Aegius Spoletinus: *Caelus primus orbis universi imperio praefuit. qui ducta uxore Tellure priores ex ea filios sustulit, quos Centimanos appellarunt, Briareum, Gyan, ac Coeum.* quin & apud Hesiodum in iis, quos citavi, versibus, quaedam optimae notae exemplaria non *Γένι* habent, sed *Γέν.*

CAPUT XIV.

Correcti apud Ciceronem Ennii versus.

ENNII versus de Q. Fabio Maximo ita vulgo apud Ciceronem leguntur:

*Unus homo nobis cunctando restituit rem.
Non ponebat enim rumores ante salutem.
Ergo postque magisque viri nunc gloria claret.*

sed in multis veteribus libris eorum postremus ita scriptus est,

Ergo magisque viri nunc gloria claret.

ut valde verear, ne quis, ut versum, ad cuius mensuram aliquid deesse videbat, expleret, de suo addiderit illud, *postque.* ego autem potius crediderim, illud, *magisque,* geminandum esse. non raro enim contigit, ut eae voces, quae geminandae erant, semel tantum ab imperitis librariis ponerentur. notum est autem, *magis magis,* & *magis magisque,* saepe ab antiquis scriptoribus dici, pro quo Ennius fortasse dixerit, *magisque magisque.* ut sit simile illi Catulliano:

*Omibus inque locis celebretur fama sepulti:
Clarescatque magis mortuus atque magis.*

CAPUT XV.

*Ecquid adhibenda sint in conviviiis acroamata,
an minus.*

RECTENE faciant, an secus, qui tibicines, aut citharoedos, aut alia id genus acroamata in conviviiis adhibent, merito ut dubitari posse videatur, duorum in philosophia summorum hominum hac de re, ut videtur, dissentientium facit auctoritas. Nam apud Platonem in Protagora Socrates abjectos modo, & imperitos, & circumforaneos homines id facere solitos dicit: qui cum eam vim non habeant, ut urbana aliqua & eleganti collocutione tempus illud epularis accubationis traducere, & mutuis sermonibus animos suos hilarare possint, ejus rei remedium a mimis, & ab histrionibus, & a vocum fidiumve cantibus petunt. at quas ad epulas boni & eruditi convivae convenerint, in eis neque tibicinam, neque psalteriam audiri, neque saltatricem spectari ullam: ablegatis eos ejusmodi nugis atque ineptiis, modeste inter se & hilare colloqui: neque unquam deesse ipsis de quo sermones jucundissimos conferant, etiam si multam in noctem convivium producat. itaque ex illo nobili apud Agathonem convivio ejicitur tibicina, & aut sibi, aut mulieribus canere jubetur. At hercule alumnus ejusdem disciplinae, Xenophon in id convivium in quo & Socrates esset, & Antisthenes, & alii sapientia praestantes viri, non modo Philippum excitandi risus artificem induxit, verum etiam sublatis epulis, Syracusanum illum comesatorem cum tibicina, & saltatrice, & formoso puero, qui & ipse tum saltando, tum fidibus canendo, summa eos, qui aderant, voluptate perfunderet. In Homericis etiam epulis & Phoenix canit, & Demodocus, & in Virgiliano Jopas. sed haec fortasse aliquis, intemperantium procorum, & luxuriosi regis, & reginae jam tum amoris telo percussae dixerit, esse convivia. Quid, quod epulantibus diis, canere Apollinem & Musas ferunt? Nam Euripidi quidem sententiam mirari saepe soleo: qui non in conviviiis, sed in lectu potius Musicam adhibendam esse censet: quod convivia satis ipsa per se laeta sint: in lectu autem quaerendum sit aliquid, quo minuatur dolor. Ego vero si usquam, inter pocula maxime, talibus blandimentis & relaxa-

laxationibus animi locum esse duco: neque, dum ea moderatio retineatur, ut turpitudine omnis & obscœnitas absit, causam video ullam, cur, in mensa aut comœdum averfari, aut auloedum, fidicinemve refugere sapiens debeat. nam si semper tam facundi ac disertî convivæ contingerent, quam illi sunt Platonici: tum, fortasse non immerito talia omnia excluderentur: quod enim esse potest tam mirabile acroama, quod non collatum cum illorum sermonibus sordeat? quos equidem arbitror, si Apollinem vidissent ipsum cum lyra, & plectro ingredientem, uno ore omnes oraturos fuisse, ut aut abcederet, aut nec cantu suo sermones abrumperet institutos. Et tamen, ni valde fallor, non multo turpius fuisset, tibicinæ alijus cantum audire, quam vel orationem Aristophanis, vel ea quæ de Socratis temperantia ebrius Alcibiades in temperantissime narrat.

CAPUT XVI.

Correctus locus e secundo. De Divinatione.

TOTAS noctes somniamus: nequa ulla fere est, quæ non dormiamus: & miramur aliquando id, quod somniavimus, evadere? Ciceronis hæc verba sunt e secundo libro De Divinatione, exagitantis vanitatem somniorum, & negantis, si aliqua eventus contropbet, ex quo effici, ut ne somnia pro somniis habenda sint: nam in tanta copia, & varietate, magis mirum foret, si nihil unquam eorum quæ per quietem videntur, eveniret. quam autem, ut ego Ciceronis verba recitavi, ita in omnibus, quos vidi, libris leguntur: tamen excuti hoc mihi non potest, quin depravata illa, & ad hunc modum, corrigenda sint: *Totas noctes dormimus: neque ulla fere est, quæ non somniemus: & miramur aliquando id, quod somniavimus, evadere?* Quod quidem ita mihi perspicuum videtur, ut ne confirmatione quidem egeat, aliorum tamen judicium facio.

CAPUT XVII.

Semiramis quo astu ad regnum pervenerit.

VAPRA in prima & astuta ratione ad regnum ex humili & abjecta conditione pervenisse Semiramis dicitur. quae historia cum haud ita multis nota sit, neque Latinis, quod sciam, litteris prodita, referatur a me ita, ut scriptam in Graecorum Commentariis reperi. Ajunt igitur eam initio vernae cujusdam regii ancillam, ac concubinam fuisse. in quam cum aliquando incidisset rex Ninos, forma ipsius & lepore captus, amare coepit. obsecrata regi mulier, ita eum sibi paulatim stupri consuetudine astrinxit: ut nihil esset tantum, quod aut a rege petere non auderet Semiramis, aut petenti rex auderet negare. Ergo cum aliquando injecisset in sermone, quiddam se valde cupere, rexque eam, quicquid tandem illud esset, aperte ac libere proferre jusisset: Cuperem, inquit, hoc mihi a te tribui, ut unum modo diem sedere mihi liceret in solio tuo, & jus dicere: utque omnes toto illo die, quemadmodum tibi faciunt, ita mihi obtemperarent. Risit rex: & quod petebatur, concessit. nec mora. edictum, ut certo quodam die omnes Semiramidi dicto audientes sint. ita regi placere: eam illo die, regio imperio ac potestate praeesse omnibus. ubi ille advenit dies: mulier regio cultu in solio asedit. fit concursus maximus. illa de principio, experiendi causa, quaedam haud magni momenti imperat. ubi serio omnes sibi omnibus in rebus parere vidit, jubet satellitibus, ac stipatoribus corporis regii, ut regem ipsum comprehendant. comprehenditur. ut vinciant. vincitur. ut interficiant. interficitur. ita impertum ex diurno diuturnum efficitur. haec est, quae Babylonem muris latericulis cinxit: cujus horti illi pensiles tantam admirationem habuerunt: quae cum equo concubuisse dicitur: quae postremo, cum filii quoque sui concubitum petiisset, ab eo trucidata memoratur.

CAPUT

CAPUT XVIII.

Ut honorem Latinis, ita Graecis ἔτι & καὶ
ambigua vocabula esse.

SIGNIFICATIONIS ambiguae verbum esse honorem, tradidit Gellius: idque probavit his verbis ex Oratione Q. Metelli Numidici de triumpho suo: *Qua in re quanto universi me unum antestatis, tanto vobis, quam mihi, maiorem injuriam atque contumeliam facit, Quirites. Et quanto probi injuriam factius accipiunt, quam alteri trahunt: tanto ille vobis, quam mihi, pejorem honorem habuit. Nam me injuriam ferre, vos facere vult, Quirites: ut hic conquestio, istuc vituperatio relinquatur. Eodem autem modo Graeci quoque ἔτι (*) , cum fere in infamiae ac turpitudinis significatione ponatur, nonnunquam tamen pro gloria accipiunt. ut,*

Καλὸν γὰρ μὲν τῷ καλῷ ἐκαστὸς.

& ,

ὁ βέλτερος καλὸν ἔτι.

& ,

Καλὸν γὰρ ἔτι καὶ τῷ καλῷ.

Sed & καὶ nonnunquam in malam partem accipitur: idque non ex eo tantum intelligi potest, quod apud Homerum saepe legitur καλὸν καὶ : ut ex eo coniciamus, esse etiam aliquod καὶ ἢ καλὸν : sed multo magis ex hoc Euripidi versu, quem apud ipsum dicit Helena:

Ὅτις τῷ Ελένης αἰσχρὸν ἄλιν καὶ ;

In illis autem Metelli verbis nescio, an illud annotare debe-

(*) Alio ἔτι accipit Lambinus in epistola laudata p. 400. At cum Muscio legit Valekenarius ad Euripidis Phoeniss. v. 822.

beam: *facere contumeliam*, quod loquendi genus Cicero in Antonio reprehenderat, legi. sed & apud Plautum, & apud Terentium crebra illius exempla sunt. Neque tamen injuriā notaverat Antonium Cicero: quod vulgo creditur. nam Antonius ita dixerat, *facere contumeliam*, ut, *facere damnum*, aut *facere jacturam* dicimus. quo modo nunquam quisquam, opinor, praeter eam locutus reperietur.

CAPUT XIX.

Correctus locus ex Oratione Ciceronis pro Domo sua.

VOCABULUM, *actus*; pro eo quod Graeci dicunt *ἐπερὶναι*, plane barbarum est, & paucis illis temporibus, quibus Romani sermonis integritas viguit, maudicum eo tamen nonnullos uti, video, & quidem eorum, qui se non Latine modo, sed etiam, si diis placet, Ciceronis more loqui putant. Decipiuntur autem praecipue corrupto quodam loco ex Oratione pro domo sua ad pontifices: quem emendare institui: ut isti, qui se e Nizolii libro germanos Cicerones esse credunt, errore hoc suo liberentur. Non enim ita locus ille legendus est: *Om-nem diu collectam vim improborum, quae inveterata compresso odio atque tacito jam erumpebat in actum, tam audaces duces excepi mea corpore.* Sed hoc modo, ut in antiquis libris esse, homines certi & fide digni affirmant: *Om-nem diu collectam vim improborum, quae inveterata compresso odio atque tacito jam erumpebat, nunc ita jam audaces duces, excepi meo corpore.*

CAPUT XX.

Correctus locus e secundo De Finibus.

EJUSDEM generis est *odrilicium*: quae inepta vox, & nihil plane significans, ita infedit in loco quodam e secundo De Finibus, ut omnes prope quilibet occupant. ita enim ibi legitur: *Antiqui utique formosi quorundam* qui

qui ministrent. resplendeat his vestis, argentum, odrili-
 ciām, locus ipse. at in libris veteribus hoc modo: As-
 sint etiam formosi pueri, qui ministrent: respondeat his
 vestis, argentum, Corinthium aes, aut Deliacum, aedi-
 ficiū, locus ipse. quae quia vera scriptura sit, non est
 cur quisquam dubitandum putet. Itaque ipsum quoque
 resplendendi verbum mihi quidem valde suspectum est.
 nam hoc uno loco nitebantur, qui illud, ut Latinum,
 recipiebant. nunc autem, nisi aliquod aliud testimonium
 reperitur; videtur sane ei quoque lege Papia periculi
 aliquid imminere. hoc igitur alii cogitabunt.

M. ANTONII MURETI

AD HIPPOLYTUM ESTENSEM,

S. R. E. CARDINALEM

ILLUSTRISSIMUM.

VARIARUM LECTIONUM

LIBER SEPTIMUS.

CAPUT I.

Sorores uxores ducere, num apud Athenienses licuerit.

PER ELEGANS extat Aemilii Probi ad T. Pomponium Atticum libellus, quo Graecorum imperatorum vitae mundissimo ac castissimo orationis genere explicantur. cum nuper cum animi causa evolveremus, in ipsa statim praefatione, quiddam deprehendimus, quod sane mirati sumus. Negat enim, Cimoni, summo Atheniensium viro, turpe fuisse, sororem germanam habere in matrimonio: quippe cum cives ejus eodem uterentur instituto. Ego vero de Persis & aliis quibusdam barbaris nationibus saepe id legeram: de Atheniensibus nihil tale, nisi ab eo, memineram proditum esse. Itaque cum attentius de eo cogitare coepissem, quasque excutere memoriam meam; recordatus sum loci cujusdam ex oratione, quam antiquissimus & nobilissimus orator Andocides adversus Alcibiadem habuit: qui ex diametro, ut ajunt, cum eo, quod ab Aemilio dicitur, pugnat. ostendit enim, eam ipsam fuisse causam, cur Cimon in exilium missus sit, tanquam legum contemptor. neque quicquam ei profuisse, quod & ipse Olympia vicisset, & pater. veteres enim illos, non certaminum, aut victoriarum, sed legum & institutorum, in judicando habuisse rationem. Andoeidis
ver-

verba si quis requirit, haec sunt: Αναμνήσθαι δὲ καὶ τὰς
 παλαιάς, αἵς ἀγαθαὶ καὶ σώφρονες ἦσαν. οἵπαις ἐκστρεψίστων Κίμωνος
 διὰ τὴν ἑσθιωσίαν, ὅτι τῇ ἀδελφῇ τῇ ἰαυτῷ συνήκει. καίτοι ὁ μὲν
 αὐτὸς Ὀλυμπιονίκης ἦν, ἀλλὰ καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ Μιλτιάδης. ἀλλ'
 ὅμως ἐδὲν ὑπεριλογίζοντο τὰς νίκας. καὶ ὁ δὲ ἐν τῷ ἀγῶνι, ἀλλ' ἐν τῷ
 ἐπιτηδεύματι, ἔχοντο αὐτοῖς. in vulgatis tamen libris Κίμωνος,
 non Κίμωνος legimus: quod mendum esse librariorum pu-
 to, ab aliis enim omnibus Cimone[m] vocari video. Ne-
 que pigebit emendare locum quendam e libro sexto Va-
 lerii Maximi, ubi de hoc ipso Cimone ita scriptum est:
*Cimonis vero incunabula opinione stultitiae fuerunt refer-
 ta. ejusdem stultitiae imperia salutaria Athenienses senserunt.*
 Ego autem non dubito, quin vox, *stultitiae*, e
 posteriori loco delenda sit. Cimonis enim, non stulti-
 tiae, dicit imperia Atheniensibus salutaria fuisse.

CAPUT II.

*De consuetudine Graecorum non adhibendi honestas mu-
 lieres ad convivia virorum. Illustratus locus ex
 Eunuchō Terentii: itemque locus Ciceronis
 e libro primo in Verrem.*

IN conviviis liberius & hilarius fere loqui homines so-
 lent: neque quisquam ita severus est, qui non inter vi-
 num & epulas tum jocetur interdum ipse, tum libenter
 jocantes alios audiat. fieri autem vix potest, quin vacuo
 & soluto animo jocantibus nonnunquam parum verecun-
 dum aliquid excidat: quodque si alibi diceretur, repre-
 hensione merita non careret. quocirca prudenter olim
 Graecorum consuetudo muliebrem sexum a conviviis amo-
 verat: neque ulla in virorum symposiis accumbebat mu-
 lier, nisi quae quidvis non audire modo, verum etiam
 perpeti posset. videbant enim alioqui fore, ut aut ma-
 tronalem virginitatemve pudorem libertas jocantium offen-
 deret, aut jocandi libertatem illius habita ratio retarda-
 ret. Inde igitur est, quod cum apud Terentium Thraso
 introduci jussisset in convivium Pamphilam, indignata
 Thais, *minime*, inquit, *gentium. In convivium tu illam?*
 quod enim suis integram eam ac pudicam reddere ac resti-
 tuere cupiebat, vix id consequi posse videbatur, si hoc,
 quod postulabat miles, passa esset. Ex eadem etiam
 con-

consuetudine intelligendum est id quod apud Ciceronem libro primo accusationis legitur. *Posteaquam satis calere res Rubrio visa est: Quaesio, inquit, Philodame, cur ad nos filiam tuam non intro vocari jubes? homo, qui & summa gravitate, & jam id aetatis, & parens esset, obstupuit hominis improbi dicto. instare Rubrius. tum ille, ut aliquid responderet, negavit, moris esse Graecorum, ut in convivio virorum accumberent mulieres. hic tum alius ex alia parte: Enimvero ferendum hoc non est. vocetur mulier, & simul servis suis Rubrius, ut januam clauderent, & ipsi ad fores assisterent, imperat. Quod ubi ille intellexit, id agi, atque id parari, ut filiae suae vis afferretur, servos suos ad se vocat: his imperat, ut seipsum negligant, filiam defendant. Nam quod nonnullos ceteroqui non ineruditos homines opinari video, id tūm a Philodamo pro tempore confictum esse: quantopere in eo fallantur, vel de his, quae subjiciam, nobilissimi oratoris Isaei, quem veteres Demosthenicae in dicendo facultatis fontem vocarunt, verbis cognosci potest. ita enim loquitur in oratione, qua de Pyrrhi cujusdam hereditate contenditur: *Καίτοι εὐθύμως ἐπὶ γαίσις γυναικας εὐδαίμων καμψέει πληθήσει, εὐδαίμων αἱ γαίσις γυναικας ἔρχονται μὲν ὡς ἀνδρῶν ἐπὶ τὰ δέπια, εὐδαίμων αἱ γαίσις ὡς ἀνδρῶν, καὶ τὰ μὲν ὡς ἐπιπυλόντων.* Romani autem innuptas modo virgines, quod quidem sciam, a conviviiis amovebant: quod haec Varronis verba ostendunt: *Virgo de convivio abdicatur ideo, quod majores nostri virginis acerbae aures Veneris vocabulis imbui noluerunt.**

CAPUT III.

Euripidis locus in Medea correctus & declaratus,

INTERPOSITA jurisjurandi religio in observandis conventionibus homines plerunque diligentiores facit. quamquam enim boni viri est fidem servare etiam nullo ejusmodi vinculo alligatam; contingere tamen videmus, ut saepe causam aliquam reperiunt, qui ea quae receperunt, praestare nolunt: cum in iis quae affirmate quasi deo teste promissa sunt, nemo id facere, nisi plane impius, soleat. itaque prudenter & callide apud Euripidem Medea, cum Aegeus tutum ei apud se hospitium fore pro-

promississet ; non temere tamen ei statim fidem habere vult : sed illud ipsum jurejurando sibi confirmari petit : quod cum ille miraretur , quaereretque ex ea , an non sibi tideret : ita vafra & astuta mulier respondens inducitur :

Πίπιθα. Περίω δ' ἔχθρος ἐπὶ μοι δῖμος
Κρίων π. τέτοις δ' ὀρεῖται μὲν ζυγαῖς,
Λυγὸν ἢ μωρὸς ἂν ἐν γαίῃς ἱπύ.
Λόγους δὲ συμβαίς, καὶ θεῶν ἀνείμας,
Φίλῳ ἥσσει ἂν, καὶ ἀπικαρυδύμασι
Οὐκ ἂν πείθῃ. τίμω μὲν γὰρ ἀδινῇ,
Τοῖς δ' ὀλέβος ἐπὶ, καὶ δῖμος πυρρῆκος.

qui quidem versus & aliquot locis depravati vulgo leguntur, & a Scholiaste, mea quidem sententia, non intelliguntur. ego igitur ita eos interpreter. Fido equidem tibi. ceterum inimica mihi est Peliae domus: itemque Creon. τέτοις δὲ, nempe Peliae & Creonti: ὄρεται ἐπὶ ἐν γαίῃς, si venerint, cupientes me a finibus tuis abducere: ἢ μωρὸς ἂν, tu id non permittes, neque me eis trades: si quidem jurejurando fidem mihi tuam obligaveris. At si nudis tantum sermonibus mecum conveneris: (hoc enim est, λόγους δὲ συμβαίς) neque deos testes adhibueris: tum te fortassis amice cum illis geres, neque stabis iis, quae inter nos conventa erunt. ea enim vocat ἀπικαρυδύματα. addit deinde causam probabilem, cur vereatur, ne ita eveniat. Cum autem vulgo legatur μωρὸς ἂν, aut μωρὸς ἂν, ubi ego legendum censo, μωρὸς ἂν: & ἀνείμας, ubi ego, ἀνείμας: quantam ea res ἀμυχανία Scholiastae objecerit; quamque longe eum a poëtae sententia abduxerit: dicerem, si liberet ostentare me in exagitandis aliorum erroribus. nunc eo ingenio sum, ut id, quod mihi verum videtur, nude ac simpliciter proponere, satius ducam.

C A P U T I V.

Quid intersit inter imperium patris & domini. Eminentissimi Afranii versus apud Gellium.

MULTUM interesse inter imperium patris & domini, longeque alia ratione regendos esse liberos, alia servos, multi

multis & philosophis & poetis veteres tradiderunt. Nam servilis quidem animus naturali quodam dominorum odio imbutus, coerceri fere, nisi malo, non potest. liberi, quos cum parentibus arctissimo caritatis vinculo natura copulavit, officiis sunt, & obsequio, & benevolentia devinciendi. sed habendus diligenter est modus. neque enim laudandi sunt, qui ita indulgenter filios habeant, ut ad omnia eorum peccata conniveant: qualis a Terentio inducitur Mitio: multoque minus si qui se eis praebent inhonestarum libidinum ministros, &, quod ait apud Euripidem Medae nutrix, ἡμετέρας καὶ τοῦ πατρὸς σπουδαίμεθα. Ut fugiamus enim, proponuntur illa in theatris, non ut imitemur:

*Omnes parentes, Libane, liberis suis
Obsequelam facient, qui auscultabunt mihi:
Quippe qui magis amico utantur gnato, & benevolo.
Atque ego me id facere studeo: volo amari a meis.
Volo mei patris me similem, qui, causa mea,
Nauclerio ipse ornatu per fallaciam,
Quam amavam abduxit a lenone mulierem.
Neque puduit eum id aetatis sycophantias
Struere, & beneficiis me emere gnatum suum sibi.
Eos me decretumque persequi mores patris.
Nam me hodie oravit Argyrippus filius,
Amanti ut facerem argenti copiam sibi.
Et id ego pertupio obsequi gnato meo.
Volo amoris obsecutum illius. volo amet me patrem.*

Flagitiosa quidem illa sunt, & a paterna lenitate nimium quantum abhorrentia. an vero si quis pater filium aut brachio, aut crure, aut aliqua corporis parte debilitet, inutilemque reddat, teter & immanis habeatur: qui animum, quo nihil est divinius, detorquebit, depravabit, corrumpet, hunc lenem atque indulgentem putemus? ego vero imitem potius, & crudelem nominaverim. non hercle minus, quam si desipienti ac deliranti, & mentis vitio mortiferum venenum petenti pro cibo praebeat, eique se nihil negare posse dicat. Satis sit errantes admonere, & admitta blanditiis severitate in viam reducere, lapsos erigere, ignoscere: non saevire, non domo excludere, non in manicis & compedibus habere: praeci-

capitare quidem labantes, & suapte sponte ruentes in exitium impellere, non comitatis est, neque clementiae, sed crudelitatis, & dementiae: neque hoc qui faciunt, benigni patres, sed importunissimi filiorum suorum hostes sunt iudicandi. Pari quoque propemodum in vitio sunt, qui ad illam summam veritatis normam exigere omnia, quae a liberis fiunt, volunt: neque fas putant, inconsultam illam & improvidam aetatem usquam offendere, & illectam blanditiis voluptatum à rationis praescripto deflectere: cum senes quoque ipsos, quibus multo facilius est domitas & compresas libidines habere, nonnunquam tamen abripi earum aestu, neque *οὐδὲν τὸν καὶ* perpetuo tenere posse videamus. Illi ergo superiores a filiis pro amore contemptum ferunt. nunquam enim contemptum cognita nequitia effugit. hi, quibus, naturae lege, vita ipsa cariōres esse debuerant, eis invisos se, odiososque reddunt: & illud consequuntur, ut filii paternae vitae finem, suae principium putent fore. Jam qui ne liberis quidem carus sit, cum consentaneum est, ne ceterae quidem familiae carum esse. Cui autem dulce quicquam esse possit in vita, qui se vivere tota sua domo norit in vita?

Θάνατον αἶ, εἴ μὴ πάντες ἄλλοι) θανάτῳ.

ait ille, non male. nam quid miserius, quam ita vivere, ut neminem videas, qui te salvum velit? quod consequuntur illi, ut dixi, qui metu potius, quam reverentia quadam, filios in officio continendos putant. Itaque praeclare Afranius:

*Horumce parentum est vita bilis liberis,
Qui malunt metui, quam vereri se a suis,*

cujus versus eo libentius adduxi, ut emendarem. apud Gellium enim mirabiliter depravati leguntur. Quare neque exultanti juvenum libidini frena laxanda sunt: neque ferox aetas duriore, quam par est, Imperio magis etiam exasperanda: sed ea utendum dexteritate, ut ii qui reprehenduntur, ipsi, non odio sui, sed amore potius & benevolentia id fieri sentiant; omninoque ita temperanda

omnia, ut & ab odio severitatem comitas vindicet, & a contemptu severitas comitatem.

CAPUT V.

Emendatus Varronis locus, qui citatur a Nonio.

ASSE vinum: asse pulmentarium. sed eas, quo natura aurigatur, non necessitudo. Ita plane citantur haec verba Varronis a Nonio: nisi quod librariorum vitio, *sedeas*, conjuncte legitur pro, *sed eas*. Mirum est autem, Victorium, qui haec verba diligenter consideravit, eorumque sententiam satis commode exposuit, non vidisse, magnum in eis adhuc haerere vitium, idque tale, ut sententiam plane absurdam & ineptam efficiat. nam quid est tandem, quo natura aurigatur, non necessitudo? aut quo aurigatur natura, nisi quo etiam necessitudo? puto autem tres primas litteras ultimae vocis ab aliquo librario sine causa geminatas esse, hoc modo: *nec necessitudo*. deinde illud, *nec*, mutatum esse ab aliis in, *non*. ut plane ita legendum sit: *Asse vinum: asse pulmentarium. sed eas, quo naturae aurigatur necessitudo*.

CAPUT VI.

Ab igne ad vitam crebro tralatas esse multas ab antiquis scriptoribus voces.

IGNEAE naturae esse animum, plerique veteres crediderunt. adducebantur autem in eam opinionem, quod calore foveri, ac vegetari omnia viderent: tum quod frigere cadavera: unde & *frigidam vitae pausam* dixit Lucretius. Sed & movetur per se ignis, & pascitur: quae certo quodam modo propria animalium sunt. ergo ex ea opinione multa loquendi genera fluxere in quotidianam loquendi consuetudinem. nam *extinguendi* verbum, quod in igne proprium est, etiam in animalibus dicitur. ut, — *natumque patremque* Cum genere *extingui*. &, *animam extinguam seni*. & vivere, ab iis quae animata sunt, ad ignem transfertur. Plautus?

Nam

Nam si ignis vivet, tu extinguere extempulo.

& Horatius vivas lucernas dixit accensas:

*Vivaeque producent lucernae,
Dum rediens fuget astra Phoebus.*

quod autem mihi rarum in primis visum est, etiam interfectum torrem pro extincto Accius dixit. ejus enim extant hi versus Meleagro:

*Tum suum vitae finem, ac facti internecionem fore
Meleagro, cum torris esset interfectus flammis.*

C A P U T V I I.

Correctus locus e primo Rhetoricorum Aristotelis. item locus Callimachi ex hymno in Apollinem.

ARISTOTELES libro primo De Arte dicendi, ubi felicitatis partes percenset, *ἀφελαιαν*, idaeſt, ut Victorius erudite & eleganter interpretatur, bonam commodamque senectutem in eo positam esse dicit, ut & tarde senescat quis, & sine dolore ac molestia senescat: nam neque quem cito deserit juvenus, feliciter senescere dicendus est; neque is, cujus ingravescentem aetatem magni dolores molestiaeque comitantur. In his autem verbis, quae statim apud Aristotelem sequuntur, vitii aliquid incipere arbitror: neque Victorii aut scripturam, aut interpretationem ea in parte probo. Ille enim legit: *Ἐὰν ὅτι ἐν τῷ σῶματι ἀρετῇ, καὶ τύχῃ. μὴ ἀποσθῇ ὅτι ἀνὴρ, μηδὲ ἰσχυρὸς, σὺν ἰσῶν ἀπαιθῇ, ἢ δ' ἀλυσθῇ, καὶ πολυχρόνῳ, ἢ δ' αὖ ἐν τύχῃ διαμένειν αὖ.* quibus ex verbis quam sententiam efficiat, ex ipsius commentario perspici potest. ego autem ita legendum censeo: *μὴ ἀποσθῇ ὅτι ἀνὴρ, μηδὲ ἰσχυρὸς, σὺν ἰσῶν ἀπαιθῇ, ἢ δ' ἀλυσθῇ, καὶ πολυχρόνῳ αὖτε τύχῃ διαμένειν αὖ.* cum enim dixisset, ad *ἀφελαιαν* concurrere oportere cum corporis, tum fortunae bonae causam statim addidit, eam utraque necessaria essent. nam & nisi qui prospera utatur valetudine, integrisque sit corporis viribus, is ut ἀπαιθῇ sit, fieri prorsus non potest: & cui parum amica fortuna sit, neque vacare molestiis poterit, neque diu vivere. multa

enim fortuito obijci possunt, quæ partim magnas & graves molestias afferant, partim etiam vitæ spatium contrahant. hoc est igitur quod ait, *αὐτὸ πῦρ, ἐπὶ ἄλυσιν, ἐπὶ πολυχρόνιον διαμένει οἷον πὶ αἰῶνι*. Eodem prope modo meminisse correctum olim esse ab Jo. Aurako, homine doctissimo, mihiq; amicissimo, versum quendam Callimachi ex hymno in Apollinem: qui cum vulgo ita legatur:

Οὐδ' ἔστι χρεὶς τ' Φοῖβον ἰσθ' ἢ μέγας ἱκετο δαίμων.
 Ἐπὶ δὲ Διὶ μέγας πῦρ. αὐτὸ πῦρ Φοῖβον αἰετοῖ.

legendus est, ut is, quem modo dixi, vir eruditissimus admonuit, hoc modo:

Ἐπὶ δὲ Διὶ μέγας πῦρ. αὐτὸ πῦρ Φοῖβον αἰετοῖ;

hoc enim dicit poeta, neminem esse usque eo rudem & indifertum, cui non facillimum sit laudare Apollinem. nam ita multa in eo laudanda esse, ut nemini, ne infatigissimo quidem, qui eum celebrare instituerit, deesse possit oratio.

CAPITULUM Vltimū

Conatus emendandi duos locos e tertio libro Aristotelis De Arte dicendi.

SUMMUM studium adhibere debent, quicunque aliquid dicendo persuadere meditantur, in ipso dicendi artificio occultando & obtegendo. natura enim comparatum est, ut facilius assentiamur iis, qui ita uti naturæ imperus fert, loqui videntur, quam illis, a quibus naturalem illum cursum arte quadam inflecti opinamur. etenim veritatis, ut ait Euripides, simplex est oratio. quo fit, ut quicunque ab illa naturali simplicitate discedunt, veniant nobis in suspicionem, quasi decipere nos, ac circumscribere moliantur. Sapienter igitur a dicendi magistris præcipitur, summam artem in arte dissimulanda itam esse, quod Aristoteles libro tertio his verbis complexus est: *Αὐτὸ δὲ λαμβάνειν, παύειν, καὶ μὴ διανοεῖσθαι λέγειν, πρὸς ἀπομνημονεύματα, αἰετὰ ἀπομνημονεύματα. τὰτα δὲ πρὸς τὸν λόγον, ὡς καὶ πρὸς τὸν λόγον, ὡς καὶ πρὸς τὸν λόγον, ὡς καὶ πρὸς τὸν λόγον*. Quæ verba exponens optimus interpre-

tum

tum, ait, verbum διαβαλλον) alio quodam modo accipi, quam plerunque soleat. cum enim διαβαλλειν usitate dicatur pro eo quod est criminari, aut calumniari. hic valere idem, quod male animo affectos esse. ego autem, quod bona ipsius venia dictum sit, nunquam id verbum eam vim habere arbitror: neque sane eo loco quem ipse ex Plutarcho protulit, declarationem illam ullo modo confirmari puto. potius autem crediderim, erratum esse a librariis, qui διαβαλλον) scripserint, cum scribendum esset διδουαβειν). ac ne illud quidem pigebit admonere: paulo supra eum quem modo recitavimus, locum, ubi in vulgatis libris legitur, *ἐν ᾧ τοῖς ψιλοῖς λόγοις πολλὰ ἐλάττωσι*, mihi quidem legendum videri, *ἐν ᾧ τοῖς ψιλοῖς λόγοις πολλὰ ἐλάττω εἰσιν*. ipsa enim orationis ἀκρόασις, nisi valde fallor, aliter constare non potest.

CAPUT IX.

Illustratus locus e primo Topicorum Aristotelis.

QUODAM loco e primo Topicorum Aristotelis, vis particulae *ὅτι* non satis e Latinis interpretibus percipi potest: ubi sic philosophus loquitur: *Μὴ λαμβάνετε δὲ ἡμᾶς, ὅτι πᾶσι τὸ ἴδιον, καὶ τὸ γένος, καὶ τὰ ἀμφοτέρωθεν πάντα λέγομεν, καὶ ὅτι τὰς ἰσχυρὰς ἀποδείξεις.* Non enim vertendum est, ita ut illi faciunt, ad proprium, ad genus, ad eventum, ad definitiones: sed adversus. Hoc enim docet philosophus: quae argumenta afferri solent ad docendum aliquid non esse alicujus rei proprium, aut eventum, aut genus, eadem valere adversus definitiones. Nam ut, si quid non reciprocatur, proprium non est, ita neque definitio. & si doceatur, genus non esse id, quod in definitione pro genere positum est: ipsa quoque definitio perimetur. quin etiam si quid ostendatur eorum quae ad definiendum adhibita sunt, *μη ὑπάρχειν*, tollitur definitio: cum in tollendis etiam eventis eadem ratio valeat. est autem ita dictum *ὅτι*, ut in illis, *ὅτις ἀπὸ τῶν πρὸς τὴν φιλοσοφίαν ἐπιστάντων*, & similibus. Sic & libro secundo *πᾶσι τὸν ὅτιν* vocavit ea, quae ad oppugnandam *ἡσιν* valerent.

Correctus & illustratus locus e secundo Topicorum:

SI QUANDO thesis nobis aliqua impugnanda sit, quae sterilis, ut ita dicam, & jejuna sit, neque magnum illum habeat campum, in quo excurrere possit oratio: qua ratione huic incommodo occurrere ac mederi debeamus, copiose Aristoteles libro secundo Topicorum docet. inter cetera autem quae ponit apta & accommodata ad orationem in planum ac patentem locum ex illis angustiis educendam; vastum quoddam & callidum artificium detegit, quo sophistae uti solerent: ob idque locum illum sophisticum vocat: *πρῶτον* enim plane, non *ἑκτόν*, eo loco legendum videtur. id erat hujusmodi. habebant sophistae meditados ac paratos multos diversis de rebus communes locos. in iis & ornamentorum & argumentorum omni genere abundabant. ergo si forte in suis illis *ἐνδείξιν*, quaestio inciderat quaequam, ad quam ipsi tractandam miris instructi forent, quacunque via poterant, abducebant disputationem a re proposita ad unum aliquem e locis illis communibus, in eoque postea se se jactabant. Id quatuor modis fieri potest. quorum priores duo neminem dedecet: tertius habet aliquid sophisticum: ideoque parce ac modice eo usendum. quartus autem continet apertam significationem impudentiae. quare totus sophisticus relinquendus est. Primus modus est, cum eorum quae a nobis sumuntur ad evertendam thesin, aliquid negatur ab adversario. ita autem res fert, ut ad id ipsum, quod negatur, tractandum instructiores simus, quam ad eam, cujus causa id sumptum erat, quaestionem. tunc enim licebit, diis hominibusque approbantibus, quanta maxima poterimus orationis ubertate ac copia versari in eo confirmando quod negatur. Exempli causa. finge, disputari inter duos de summo bono: quorum unus in voluptate illud ponendum esse defendat: alter eam sententiam impugnet. hunc autem ponamus, non valde tritum esse in ea parte philosophiae, quae format mores: sed in physicis egregie exercitatum: nempe igitur ad propositam quaestionem, quae ethica est, non poterit ei magna vis argumentorum suppetere. quodsi quid physicum ageretur, haberet, ubi facultatem ostentaret suam. accingit

se tamen ad disputationem: in eamque ingreditur hoc modo. Motionem omnem imperfectum quiddam esse: quare voluptatem, cum motio sit, esse etiam imperfectum quiddam: neque dignandum summi boni nomine. Neget ille alter, quod prioris syllogismi initio sumptum est. omnem videlicet motionem esse imperfectam. quis inficiari audeat, voluptatem impugnanti licere, transferre orationem ad demonstrandum id quod negatum est? pandet igitur vela, & emersus ex illo, in quo deprehensus erat, fretu, in explicanda vi ac natura motionis, pleno mari feretur. quippe. est enim ea tractatio Physicorum. Altera ratio his verbis ab Aristotele exponitur: *ἡμῶν δ' ἡ ὅταν ἡπαγωγὴ αὐτῆς πρὸς τὸ κεκμηῖν ποιησάμεν, ἀναρῶν ἐκίχηται: τὴν δ' ἀναρῶν, ἢ τὴν ἀναρῶν ἀναρῶν*. quae verba magnum negotium facessero Alexandro. ita enim sane vocemus eruditum illum interpretem, si non suo, at usitato tamen nomine, cuius quae hoc loco ἀπαγωγία, videre est. ego autem, cum ab eo dissentiam, non constitui sententiam ipsius referre. petant eam e libro, qui volent. meam proponam: ut, cui placuerit, eam sequatur. Primum igitur Aristotelis verba ita legenda censeo: *ἡμῶν δ' ἡ ὅταν ἡπαγωγὴ αὐτῆς πρὸς τὸ ἀναρῶν ποιησάμεν, ἀναρῶν ἐκίχηται, τὴν δ' ἀναρῶν, ἢ τὴν ἀναρῶν ἀναρῶν*. In quo, ne quis forte aliter putet, profiteor, me unam tantum litteram ex me mutare esse ausum. nam quod pro *ἡπαγωγία*, scripsi *ἀπαγωγία*, conjectura ductus, ut verum fatear, feci. *ἀναρῶν*, ubi vulgo legitur *κεκμηῖν*, apud Alexandrum reperi. idque melius visum est, propter id, quod sequitur: *ἢ τὴν ἀναρῶν ἀναρῶν*. *ποιησάμεν*, pro *ποιησάμεν*, antiqua scriptura est. ut apparet ex eodem Graeco interprete. unam autem litteram mutare, non nimis improbum, neque inverecundum esse arbitror. Nunc dicam, quam subesse his verbis sententiam putem. In illa superiori ratione, abducebatur disputatio ad antecedentia: hic ad consequentia abducitur. ait enim, si non satis multa nobis occurrant argumenta, quae proprie pertineant ad labefactandam thesin: videndum esse: num quid ex ea consequatur, quod multis argumentis impugnare possimus. licebit enim eo traducere disputationem: cum, si quid alieui consequens est, everso eo, id quoque unde consequitur corruat. Exempli gratia. si quis disputet adversus eos, qui animos cum corporibus inter-

ire censent: & ostendat, eo, quod illi volunt, posito, omnem cultum divinum, atque omnem religionem funditus sublatum iri. Deinde nactus dicendi campum, ostendat, quanta confusio ac perturbatio omnium rerum, quanta generis humani miseria & infelicitas consecutura sit, sublata religione, quae si vel cogitatu horrenda sunt: exterminanda quoque est e mentibus hominum opinio illa, quae animos mortales facit. eodem modo licebit, disserentem adversus necessitatem fati, ostendere, si ea sit, supervacaneas esse leges: tum disputare ample ac copiose de legum dignitate, ac praestantia: & quantopere sint necessariae; utpote quibus, tanquam nervis, hominum societas devincta reneatur. Hanc ego germanam esse Aristotelis sententiam existimo: eamque facile ex ipsius verbis elici, ad eam, quem dixi, modum emendatis. Tertius modus est, cum videtur quidem is, qui disputationem alio derivat, necessario id facere: neque tamen facit, ut si quis disputaturus de moribus animi, reperat sermonis principia ab iis, quae de motu apud Physicos disputantur. videbitur enim auditoribus non acutissimis aliquid, quod ad rem faciat, dicere; cum de motu utrobique agatur. ac tum maxime, si adversarius eorum aliquid negaverit. Illud autem praeteriens admonbo; in hoc loco explicando, ubi apud Aristotelem legitur, *οὐκ ἀπὸ ἀναγκῆς ἰσθῆναι*, mihi loquendum videri, *ἀπὸ ἀναγκῆς ἰσθῆναι*. Quartus modus est, qui neque necessitatem, neque necessitatis similitudinem habet ullam. quale sit, si *τὸ ἀντιπαλόν* inter disputandum exciderit solecismus, aut falsa historia, aut aliquid tale: & tu in eo cum urgeas.

CAPUT XL.

*Emendati loci aliquot e libello Q. Ciceronis De
Petitione consulatus.*

Nunc, quia non omnes eadem juvant: estque, *καὶ οὐκ ἔστιν ὅτι ἐκ ἐπιθυμίας, ἀλλὰ πολλὰ παύσαι ὀφείλουσιν*, omittamus paulisper Aristotelem: & alios levioris operae scriptores, quoad possumus, adjuvemus. Est autem in omni re laudabili atque honesta, etiam non consecuta operis effectione, voluntatis laudanda propensio. ac quoniam M. Tullii libros a mendis jam aliquot vindicavimus: volumus qui-

quidem certe, Q. etiam Tullio ejus fratri praestemus idem officium: & quem illius unicum habemus de Petitione consulatus commentariolum accuratissime atque artificiosissime scriptum, operae aliquid in eo purgando sumamus. Igitur ex ipso quidem limine ac vestibulo mendum unum sustulimus jam, iis in Scholiis, quae anno in Propertium edidimus. cum enim vulgo ita legatur, *Et si tibi omnia suppetunt, quae consequi ingenio, aut usu homines, aut diligentia possunt.* docuimus, vocem *homines*, temere additam, & illud, *consequi*, *μηδενος* positum esse. paullo post autem ubi fratris amicitias generatim enumerat, ita legitur, *Deinde & amicorum multitudo, & genera appareant. habes enim ea, quae novi habuerunt: omnes fere publicanos, totum fere equestrem ordinem, multa praeterea municipia, &c.* quo loco, quin isti *παντολίτορες*, qui praeclaras suas glosas ubique inferciebant, verbum, *habuerunt*, de suo addiderint, neminem, considerata re, dubitaturum opinor. Nam qui tandem illa novi habuerant? aut quid magni erat, ea habere Ciceronem quae novi habuissent? Novi igitur, priore syllaba producta legendum est: ut sit: *ἔχουσιν δὲ τὸν νότον*: non autem *ἔχουσιν δὲ τὸν νότον οἱ νέοι*. (*) *leviusculum* hoc est, quod dicturus sum: sed dicam tamen. nulla est enim tam parva macula, quam, non pulchrum sit, e bonis libris eluere. ubi ergo est, *Jam P. Calbam, & L. Cassium*: pro *Jam*, legendum puto, *Nam*. Illud gravius. quodcum exposuisset multas causas, ob quas Antonium Cicero pro nihilo putare deberet, de Catilina ingrediens loqui, ita scribit: *Alter vero, dii boni, quo splendore est? primum nobilitate eadem. num majore? non: sed virtute.* Iidem autem illi stercorei glosfographi, quos glosis suis aliquid aliud facere, non libros contaminare oportebat: ad illa verba, *Primum nobilitate eadem*, auctarium addiderunt, *qua Catilina*. atque ita fuere bardi, ut non animadverterent, de ipso Catilina sermonem esse. Nam illa, quae sequuntur, *Quamobrem qui inanius umbram suam metuit*, corrupta esse video: quomodo emendari debeant, non video. Venit mihi quidem in mentem aliquid:

(*) Editio prima male, *ci novo*. quod Muretus correxit admonitus a Lambino epistola laudata p. 400. ubi etiam Q. Ciceronis locus rectius emendatur.

quid: sed nihil satis firmi. nemo autem, qui praestat quod potest, quod quaedam non possit, reprehendendus est.

CAPUT XII.

Ex eodem libello emendati aliquot loci,

NON eos modo, qui corruptos praestantium scriptorum locos emendant, praeclare operam suam ponere arbitror: verum illos quoque, qui, cum aliud nihil possunt, eos indicant; proponunt enim hominibus ingeniosis, & copiosa veterum codicum suppellectile instructis, materiam, in qua se exerceant: eosque excitant ad aliquid excogitandum. quod nunc faciam: locumque indicabo, ex eodem illo libello, qui sine dubio corruptus est. quomodo corrigi debeat, divinabit fortassis alius. *Deinde ut quisque optimus, ac maxime domesticus, ut is amicus, quisque fidelissimum esse te cupiat, valde elaborandum puto: tum ut tribules, ut vicini, ut clientes, ut denique liberti, postremo etiam servitus.* Hujus periodi prima pars ita deformata est, ut, quid sibi velit, suspicari potius, quam intelligere, liceat. in extremo autem, ubi est, *servitus*, legendum censeo, *servi tui*. Sequitur: *Nam fere omnis sermo ad forensem famam a domesticis emanat auctoribus.* quae verba ut integra & incorrupta sunt, ita depravata & male distincta, quae sequuntur, *Deinde instituendi sunt cujuscunque generis amici ad speciem hominis illustis honore ac nomine: qui etiam si suffragandi studia non navant; tamen afferunt petitori aliquid dignitatis ad justitiam obtinendam.* Magistratus, ex quibus maxime consules, deinde tribunos plebis ad conficiendum centurias homines excellenti gratia, qui tribuent centuriam, & cetera. Spero, omnes homines mihi assensuros, nullam omnino idoneam sententiam ex iis verbis extundi posse. Ego autem puto eum facere tria genera amicorum: unum, ad speciem: alterum, ad justitiam obtinendam: si quis forte competitorum malis artibus eum deicere molitur: tertium, ad conficiendum centurias. ac, ne longum faciam, ita legendum censeo: *Deinde instituendi sunt cujuscunque generis amici. Ad speciem, homines illustres honore ac nomine: qui etiam si suffragandi studia non navant, tamen afferunt petitori aliquid dignitatis.* *Ad justitiam* obti-

obtinendam, magistratus: ex quibus maxime consules, deinde tribuni plebis. Ad conficiendum centurias, homines excellenti gratia. Illud autem, Qui tribuent centuriam, alterius periodi principium est: quae ne ipsa quidem vitio vacat. Haud ita multo infra, in eodem libello ita legitur: *Et omnino, quoniam eo genere amicitiarum petitio tua maxime initiata est, quod causarum defensionibus adeptus es, &c.* Ego pro initiata, libenter legerim, innixa. Paulo post: *Et quemadmodum memini, quod nulla in re illis unquam molestus fuisti, sic cura, ut intelligant, omnia te, quae ab illis tibi deberi putaris, ad hoc tempus reservasse.* Sed quis est, qui cum illas sermonis fordes videt, *Memini, quod nulla in re fuisti molestus illis*, non clamet, *τίς μοι λησέτω;* Vox illis, abest a quibusdam olim impresis libris. unde mihi verisimile fit, ita legi debere: *Et quemadmodum nemini ulla in re unquam molestus fuisti, &c.*

CAPUT XIII.

Ex eodem libello emendati aliquot loci.

PRAESERTIM cum id tibi casus offerat, uti tecum petant, quorum amicitia aut contemnenda, aut fugienda sit. ex eodem illo commentariolo sunt haec: in quibus libentius legerim, *Ut ii tecum petant.* at hoc non magni momenti est. Illud paulo gravius: quod, rem honestam, scripserunt, ubi sine dubio scribere oportuerat, honestatem. Quis enim non offendatur, haec legens? Haec tu plane ab iis postulato, ut, quoniam nulla impensa per te alii rem honestam, alii salutem ac fortunas omnes obtinuerunt. &c. Honestatem autem dicit dignitatem & estimationem. Assentior etiam homini eruditissimo, Dionysio Lambino, qui ignoratione antiqui verbi locum hunc ex eodem libro depravatam iudicat. Nam cum id petitur, quod honeste, aut sine detrimento nostro promittere non possumus: quomodo si quis roget, ut contra amicum aliquam causam recipiamus; belle negandum est: ut ostendas necessitudinem: demonstres, quam moleste feras: aliis te id rebus exacturum esse persuadeas. neque enim censet ille, ibi legi debere, exacturum: sed, exarturum. idem. que ita legit versus illos ex Heautontimorumenos:

An:

*Ancillas, servos: nisi eos, qui, opere rustico
Fastando, facile victum exsarcirent suum.*

unum etiam locum Q. Ciceronis corrigam: qui in optimis omnium Manutianis libris asterisco notatus est: deinde alio me convertam. Ita ergo ibi legitur: *Præsertim cum multo magis irascantur iis qui negent, quam iis quem videant ea causâ impeditum, ut facere quod promissum cupiat, si ullo modo possit.* Legendum autem videtur, *Quam ei, quem videant*, &c. Errorem obicit obsoleta jam scribendi ratio. *Iis* enim scribebant, pro *ei*: & *rei* pro *rei*. & de eodem genere cetera ad eundem modum.

CAPUT XIV.

Quod apud Ciceronem in Epistolis ad Atticum legitur, ἐν αἰνυμένοις, unde sumptum sit.

NOTUM est, Ciceronem in veteribus utriusque linguae poetis lectitandis multum fuisse: crebroque eorum modo integros, modo dimidiatos versus, modo etiam leviter immutatos scriptis suis immiscuisse: quin & nonnunquam unam aut alteram vocem ab iis sumptam usurpasse, quae tamen facile ab hominibus in eodem studio tritis agnoscereetur. Tale est, quod in Epistola quadam ad Atticum posuit, ἐν αἰνυμένοις. Cum enim diceret, se, si perfidelem haberet tabellarium, omnia de rep. scripturum plane: sin aliter esset, subobsceure quidem: sed tamen, ut Atticum facile intellecturum confideret; *In iis, inquit, epistolis me Laelium, te Furium faciam. cetera erunt ἐν αἰνυμένοις.* Sumpsisse autem hoc videtur ex Euripide: apud quem in Rheseo ita loquitur chorus:

Τὰ δ' εἴς τιν ἐν αἰνυμένοις σημαίνει κακὰ.
Σαφὲς γὰρ αὐτῷ συμμέχης ἐλκόμενος.

CAPUT XV.

Proverbum quoddam, quo Cicero De Senectute usus est, ex Euripide sumptum esse.

PRINCIPIUM libri De Senectute e primo Platonis πολιταίων prope ad verbum conversum esse, nemo paulum modo

modo humanior nascitur, sed quod ibi dicentem facit Scipionem de quibusdam senibus, quibus ita odiosa senectus esset, ut onus se Aetna gravius dicerent sustinere: id unde sumptum sit, a nemine, quod sciam, proditum est. Eruditus sane vir, ac multae lectionis, qui tot millia *παισίων* unum in corpus contulit, hoc non vidit. Est autem ex Euripide: apud quem *Ἡρακλῆς μαινομένην* chorus, qui e senibus constat, juventutem quidem celebrat ac praedicat: malam vero, ut veteres loquebantur, actatem miris modis exagitat, eique multa mala praecatur. inter cetera autem, eam dicit onus esse Aetna gravius, quo perpetuo prematur senum caput. Versus hi sunt: qui tamen vulgo aliter leguntur. sed ego ita legendos puto:

ὦ νεῆας μοι φίλον.
τὸ δ' ἡγεῖς ἄλλ' αἰεὶ
βαρύτερον Αἴτιος σιγήλων
ἐπὶ κρητὴ καί).

Sed & apud Plautum non raro ita senes de aetate sua, ut de gravi aliquo ac ponderoso onere loquuntur.

CAPUT XVI.

Ut Cicero dixit, conficere famam, ita Graeci dicunt πικρὴ διαφήμη.

IN dialogo De claris oratoribus ita de Catulo loquitur Brutus: Catulus erat ille quidem minime indoctus, ut a te paulo est ante dictum: sed tamen suavitatis vocis & lenis appellatio litterarum bene loquendi famam confecerat. Videtur autem hoc loquendi genus, quo res quaeque alicui famam conficere dicitur, a Graecis manasse. Socrates quidem certe apud Platonem in Apologia eo utitur. cum enim dixisset, mirum nonnullis videri posse, si nulla in re ceteris antecellebat; quid tandem ipsi tantam famam, tantamque invidiam conciliare potuisset: Ego vero, inquit, conabor demonstrare vobis, quid mihi & famam & calamitatem confecerit. Verba, quibus hoc dicit, haec sunt: *καὶ ἐπεὶ ὑμῶν πικρότατος καταδέχμαι, ἢ πικρὴ ἐν τῷ, δ' ἐμὲ πικρὸς τὸ, πὶ διαφήμη, καὶ τὴν διαβολὴν.*

CAPUT

CAPUT XVII.

Quod Theopompus de Lacedaemoniis dixit, idem de fortuna quoque merito dici posse.

EVOLVEBAM nuper Theodori cujusdam Metochitæ librum, cujus mihi copiam fecerat homo cum philosophiæ ac Theologiæ scientia præstans, tum ita comis atque amabilis, ut eum ipsæ suis manibus Gratiæ finxisse ac composuisse videantur, Sixtus Medices, Dominicanus. continet autem liber ille centum viginti non sane contemnendas variis de rebus disputationes Græco sermone conscriptas: quarum in una reperimus hæc quæ subijciemus in fortunæ instabilitatem atque inconstantiam non inurbane, neque illepide dicta: quæ nobis causa fuit, cur ea hoc loco proponeremus. Theopompus historicus aculeata Lacedaemonios oratione perstringens, improbarum eos mulierum cauponam exercentium similes esse dicebat. quæ hospitibus ad se divertentibus vinum initio & gustatu suave, & usu salubre præbent, callide id astuteque facientes, ut argentum ab eis eliciant. postea vero aliud infundunt vile, & corruptum & acidum, eoque ipsos uti cogunt. Sic enim & Lacedaemonios initio ejus belli quod adversus Athenienses gesserunt, callide fecisse, ut ceteros Græcos, tanquam suavisimo poculo oblato, allicerent; cum quasi tabellis publice propositis profiterentur, ac promulgarent, cupere se Græciam a dominatu Atheniensium vindicare. post autem eis amarissimam & insuavisimam pocula miscuisse, refertae undique molestiis vitæ, & negotiorum acerbissimos dolores inurentium: cum præficerent civitatibus Xviros, & præfides importunissimos, qui eas tyrannico imperio premerent, agerentque ea quæ asperrima perpesu, planeque intolerabilia essent. Sed enim quod Theopompus de Lacedaemoniis dicebat, id meo quidem judicio de hominum fortuna convenientius dici potest. quæ quidem multis initio obviam, se se ferens, miris eos ad se blanditiis allicit, tum inani præsentium succesuum lætitia complens, tum spe ita semper in posterum fore. ubi autem inhiantes sibi homines sua levitate in altum sustulit, sæpe eis præter opinionem maximas exhibet difficultates. nonnumquam etiam illos, qui futura non prospicientes, magnos spiritus,

tus, ipsius inflati favore, conceperant, deserit: non aliter, quam dolosus quispiam, & perfidus itineris comes, qui quibus maxime in locis societate, & viribus, & mutua defensione opus est, ibi potissimum fugiens confisum sibi comitem derelinquit. Ita fere Theodorus: ejus liber cum adhuc divulgatus non sit, judicavi, si haec ex eo pauca describerem, non malam me a studiosis gratiam initurum. Sed Plutarchus in Lyfandro hoc ipsum narrans, Theopompum hunc comicum vocat.

CAPUT XVIII.

Ciceronis e Lucullo correctus & declaratus locus.

EXPERIRI libet, ecquid opera mea corrigi possit. loquus quidam e Ciceronis Lucullo, quem cum depravatum esse constaret, exstiterunt etiam alii, qui emendare velent: sed eos, quod petebant, assecutos non puto. habetur autem ibi sermo de iis qui ab ineunte adolescentia ita se alicui disciplinae philosophorum addixerant, ut ejus omnia placita ac decreta sequerentur: & ut Ulysses Homericus ait, solum Tiresiam apud inferos sapere, ceteros ~~ceteros~~, ita ipsi qui ex eadem essent haeresi, iis veritatem patere solis, ceteros omnes vagari temere, & huc illuc a vero avfos ferri judicarent. negat autem id eos statuere potuisse: non enim aliorum cognovisse rationes: ut, omnibus diligenter examinatis ac perpensis, confisterent, qua tandem una cunctae aliae praeponderarentur. Scitum autem est illud, sive *ἡσίδειν* est, sive, ut creditur, *ψυδισίδειν*: *Μηδὶ δούλω δικάζης, περὶ ἀμφοτέρω δικάζης*. id igitur non fecisse ipsos; sed infirmissimo tempore aetatis, aut obsecutos amico cuidam, aut una alicujus, quem primum audiissent, oratione captos, de rebus incognitis judicasse, & ad quaecumque disciplinam quasi tempestate delati essent, ad eam, tanquam ad saxum, adhaesisse. Porro eandem stultitiam eleganter exagitavit Lucianus in dialogo qui *ἡσίδειν* inscribitur. & multo gravius Origenes lib. primo *τῶ Κέλου*. Sed Cicero (ejus enim causa haec suscepta & instituta oratio est) ita haec de re loquitur: *Nam quod dicunt, omnia se credere ei quem judicent fuisse sapientem: probarem, si id ipsum rudēs & indocti judicare potuissent. Statuere enim, qui sit*

sapiens; vel maxime videtur esse sapientis: sed ut potuerunt, omnibus rebus auditis, cognitis etiam reliquorum sententiis, iudicaverunt: aut re semel audita, ad unius se auctoritatem contulerunt. Ex his postremis verbis cum appareret, aut nullam sententiam effici; aut eam, quae quodam modo cum ipsius Ciceronis mente pugnaret: visum est homini eruditissimo, & alioqui in sanandis ejusmodi vulneribus felicissimo, ita legi debere: *Sed ut potuerunt, omnibus rebus auditis, cognitis etiam reliquorum sententiis, iudicare: ita, re semel audita, ad unius se auctoritatem contulerunt.* quam ego correctionem eo probare deterreo; quod Cicero, si ita legamus, fateri videbitur, eos tanta de re iudicare potuisse, si omnium sententias audissent. at rudes & indocti erant. non igitur poterant, ne auditis quidem & cognitis omnium sententiis, iudices idonei esse. Quocirca alio modo (*) corrigendum arbitror: nempe ita, ut *pro potuerunt, legamus potuerint: pro illo aut, substituiamus, non ita, sed an: totam autem comprehensionem interrogando efferamus, ad hunc modum: Sed, ut potuerint: omnibus rebus auditis, cognitis etiam reliquorum sententiis iudicarunt, an, re semel audita, ad unius se auctoritatem contulerunt?* Ita enim duobus modis eorum iudicium reprehendetur. quod neque iudicare potuerunt, cum rudes & indocti essent: &, ut eos potuisse demus (ea enim vis inest in his verbis, *ut potuerint*) non tamen cognoverunt omnium sententias: sed indicta causa condemnatis aliis, unius auctoritatem sunt secuti. de rebus autem neque auditis neque cognitis recte iudicare nemo quamlibet sapiens possit.

CAPUT XIX.

Ciceronis locus ex Isocrate, ut videtur, imitatus.

ISOCRATES cum Euagorae laudationem ad Nicoclem ejus filium mitteret, principio usus est pereleganti, valdeque ad ornandum ac commendandum munus suum accommodato. putare enim se dixit, si quis eorum quae hic fiunt, sensus ad mortuos perveniret, nihil posse ipsi Euagorae accidere optatius, quam ut res ab ipso praecellere ac

(*) Aliiter emendat Lambinus l. c. p. 401.

jam pridem diligenter ponderans Paulus Manutius iudicaverat, aliquid vitii subesse in voce, *gramina*: ostenderratque se suspicari, pro *gramina* legendum *praedia*. Multis annis post, P. Victorius lib. vi. Variarum lectionum, vulgatam scripturam defendere conatus est, planeque pronunciavit, eam mendo carere. Duobus autem argumentis id probat. primum, quod *gramen* non tantum valeat certam herbam, quam ἄγραν Graeci vocant, sed alias etiam ostendat, ex quibus foenum cogitur. deinde, quod Cicero lib. secundo. De Natura deorum de eadem re disputans, ita scripserit: *Prata & arva, & pecudum greges diliguntur isto modo, quod fructus ex his capiuntur.* Mihi difficile & arduum videtur, a duobus ejusmodi hominibus dissentire: quorum utrumque, ut debeo, pluri mi facio, alterum etiam incredibiliter diligo. sed tamen quia, quod de se fortissimus ille Trojanorum apud Euripidem dicit, — *οὐδὲ λίσσων τ' ἀλυσθῆναι μέν, κ' ὁ δὲ δαλῶν πτόναι ἀνδρῶν*, non possum reticere, quid mihi videatur. Primum igitur, cur Victorii sententiam non probem: post cum Manutio agemus. Quid igitur ait homo eruditissimus Victorius? *Gramen* proprie quidem esse eam herbam, quam Graeci ἄγραν vocent: interdum tamen id nomen patere latius, ita ut complectatur eas omnes herbas e quibus cogitur foenum. quod quidem ita esse, nemo nescit, eorum dumtaxat, qui Latinarum literarum penitus rudes non sint. foenum esse oporteret, si quis, qui tractaret literas, ad hanc rem doctore egeret. Sed illud quoque intelligendum est, quod Victorius, causae, ut opinor, serviens, omisit dicere, hoc posteriore modo, graminis nomine solos uti poetas: idque eadem licentia, qua *notum* pro quolibet vento, pro qualibet arbore *pinum* interdum, aut *abietem* dicunt. quam licentiam nunquam sibi sumpsissent, qui soluta oratione scribebant: & minime omnium, nisi fallor, Cicero. nam quod in ejus scriptis nusquam hoc nomen legitur, nisi hic, dubio & controverso loco, id etsi tantum valere non debet, ut haec vox propterea expungatur: (multa enim sunt apud Ciceronem singularia, & magna pars librorum ipsius intercidit) non immerito tamen, cum praesertim alia concurrant, scripturam reddiderit suspectiorem. Victorius certe, quem ego libenter auctorem ac ducem sequor, hoc argumento utitur, ut e quodam loco ex epistolis de-

leat

leat vocem, *fugacia*. Non postulo tamen, ut hoc mihi
 in numerum procedat. nam ipse quoque quandam hoc lo-
 co vocem reponere cogito, quam nusquam praeterea apud
 Ciceronem reperiri arbitror. id me magis movet, quod
 graminis nomen pro illo toto genere herbarum praten-
 sium, quibus exiccatis & aridis ad pastionem animalium
 utimur, apud solos poëtas lego. Deinde, ut fatis hoc e
 Ciceronis consuetudine dici posse demus: insulsa tamen
 & illepada erit oratio. hoc enim denique dicet Cicero:
Num igitur utiliore tibi hunc Triarium esse posse putas,
quam si tuae sint Puteolis herbae? At dices: prata hoc
 loquendi genere intelligit. Et potest cuicumque persuaderi,
 Ciceronem tam contorte locutum, ut, cum vellet prata
 dicere, noluerit ea suo nomine appellare, gramina ma-
 luerit: ut qui audirent, legerentve, pro graminibus her-
 bas, pro herbis prata accipere necesse haberent? Nam
 locum quem e primo De Natura deorum adduxit Victo-
 rius, quid valere ad illam scripturam confirmandam credi-
 derit, nescio: ego, qui eam impugno, eum ipsum locum
 valde facere a me puto. Etenim si ita dixisset Cicero;
 gramina, & arva, & pecudum greges diliguntur isto
 modo; tacerem, quiescerem, verbum amplius non
 adderem: nullo modo de scripturae illius integritate
 dubitarem. nunc quid ait? *Prata, & arva, & pecu-*
dum greges & cetera. nempe igitur, ut hic prata suo
 nomine expresit, ita illic quoque, si prata dicere voluis-
 set, prata dixisset, non gramina. recte igitur iudicavit
 Manutius, locum hunc vicio non carere. illud minus re-
 cte: quod sine auctoritate vetusti codicis, *praedia*, pro,
gramina, substituendum putavit. Ego in quibusdam satis
 veteribus libris ita scriptum reperio: *Num igitur utilio-*
rem tibi hunc Triarium putas esse posse, quam sint tua
Puteolis granaria? atque haec postrema vox ita etiam in
 quibusdam olim excusis legitur. quae scriptura cum ab-
 surdi nihil habeat, cur ei quae vulgo recepta est, ante-
 ponenda non sit, non video. nihil enim prohibet, Tor-
 quatum hunc granaria quaeque Puteolis, e quibus ma-
 gnos fructus perciperet, habuisse.

CAPUT XXI.

Qui fuerunt Aristotelis libri De philosophia, quodque illorum argumentum. Illustratus locus e primo libro Ciceronis De natura deorum.

VELLEIUS, qui apud Ciceronem De Natura deorum Epicuri partes tuetur, principio disputationis suae, veterum philosophorum super ea re sententias enumerando percenset: credo, ut cum alias omnes aut refellisset, aut illussisset, constitueret eam, quam sequebatur. Ibi de Aristotele ita loquens inducitur: *Aristoteles in tertio De philosophia libro multa turbat, a magistro Platone non dissentiens.* & quae sequuntur. quem locum declarans Petrus Marsus, homo, ut illis temporibus, non contemnendus, multa enim jam tum notavit, de quibus, tanquam novis, & a se primum animadversis, multi hodie sibi placent: is igitur libros Aristotelis De caelo tertium De philosophia librum vocari putat: & ut stultam opinionem suam, quoquo modo poterat, confirmaret, errorem, ut fit, errore cumulat, librorum ejus philosophi ridiculum quendam ordinem commentus. primum enim De philosophia librum ait esse libros π $\mu\theta$ $\pi\epsilon$ φυσικῶν. secundum, libros φυσικῶν ἀκροάσεως: tertium, libros de caelo. quam ineptiam pluribus verbis exagitare nihil opus est. id modo admonere non ab re fuerit, scripsisse Aristotelem libros tres, quibus nomen fecerit, $\alpha\delta\epsilon$ $\alpha\gamma\alpha\theta\acute{\omega}$, & $\alpha\delta\epsilon$ φιλοσοφίας, quibus complexus erat ea quae in sermonibus a Platone acceperat, itemque nonnulla Pythagorae dogmata. Numerum librorum a Laërtio accepimus: qui in indice scriptorum Aristotelis ponit, $\alpha\delta\epsilon$ φιλοσοφίας α β γ . Ipsemet autem eorum meminit lib. primo De animo, his verbis: Ὁμοίως ξ η $\epsilon\upsilon$ τῆς $\alpha\delta\epsilon$ φιλοσοφίας λεγόμεναι διωρίσθαι: quae verba ita exponit Simplicius: $\alpha\delta\epsilon$ φιλοσοφίας τῶν ἀπὸ τῶν $\alpha\delta\epsilon$ ξ $\alpha\gamma\alpha\theta\acute{\omega}$ αὐτῶν $\epsilon\upsilon$ τῷ Πλάτῳ ἀναγκαζομένων συνυφασίας. $\epsilon\upsilon$ οἷς ἰσχυρῶς τῆς τε Πυθαγορείους, η Πλατωνικῆς περὶ π $\eta\tau\omega$ ν δόξαι. ex his autem facile cognosci potest error illorum qui apud Ciceronem legebant, *A magistro Platone uno dissentiens.*

CAPUT XXII.

Ciceronis e tertio De natura deorum locus ex
Aristotele expressus.

SEMPER existimavi eā quae libro tertio De natura deorum Cicero Cottam dicentem facit, ut ostendat in diis virtutem inesse non posse, de prompta esse ex Aristotele. Sed ut de hoc meo iudicio veterorum iudicium faciam, hoc loco utriusque verba proponam. Ita ergo loquitur Cotta: Quid enim? prudentiamne Deo tribuimus? quae constat ex scientia rerum bonarum & malarum, & neq. bonarum nec malarum. Cui mali nihil est, nec esse potest; quid haec opus est delectis bonorum & malorum? quid autem ratione? quid intelligentia? quibus videtur ad eam rem, ut apertis obscura assequamur. et obscurum Deo nihil potest esse. Nam iustitia, quae suum cuique distribuit, quid pertinet ad Deos? hominum enim societas & communitas, ut vos dicitis, iustitiam procreavit. temperantia autem constat praetermittendis voluptatibus corporis: cui si locus in caelo est, ostendam voluptatibus: nam fortis Deus intelligi qui patitur? an dolore, an in labore, an in periculo? quorum Deum nihil attingit. Apud Aristotelem autem libro x. De moribus ad Nicomachum haec leguntur: πρᾶξις ἢ πολιὰς ἀποτίμημα ἔχειν αὐτοῖς; ἀπὸ τῆς διανοίας; ἢ καὶ οὐκ αὐτὴν φέρειν, συνιστάμενον, καὶ ὁμοιωμένης ἀποδιδόναι, καὶ ὅτε αἴμα τιμῶν; ἀλλὰ τῆς ἀνδρείας; τῆς ἀνδρείας καὶ φοβίης, καὶ κινδυνώδους, ἐν ἧτι; ἢ τῆς ἐλευθερίας; ἢ τῆς δυνάμεως; ἀποτίμημα. ἢ καὶ αὐτοῖς ὅτε ἰσχυροί, ἢ τῆς τοῦ σώματος; ἢ τῆς ἀφροσύνης; ἢ αὐτοῖς; ἢ φερειν; ὁ ἴσχυρ; ὅτε οὐκ ἔχουσιν φάλαγγας ἀποτίμημα. διὰ τὴν ἢ πᾶν, φέρειν ἐν τῇ πρᾶξί τῆς ἀνδρείας μὲν καὶ ἀνδρείαν δύναι. quanquam autem inter utriusque orationem non ita magna est dissimilitudo, longe tamen aliud Cottae, aliud philosophi consilium fuit. ille enim scelerate & imple efficere voluit, nullam illius generis in diis inesse virtutem. hic cum docere vellet, τῆς θείας ἀφροσύνης & ἀνδρείας praestare τῆς ἀνδρείας, ostendit, has humiliores esse & abiectiones, quam ut in divinam naturam convenirent. Praeclare autem Platonicus, omnes omnino virtutes in Deo inesse dicebant. sed longe alio modo, quam in hominibus: nempe ἀνδραγαθίας, καὶ ἀνδρείας. nobis quidem nihil esse certius atque

CAPUT XXIV.

Illustrati Virgiliani versus e quarto Aeneidos.

FUOREM illum quo correpta est Dido, cum cognosset, captum jam esse Aeneae abeundi consilium, ut magis exprimeret optimus postatum, comparavit eam cum duobus, qui saepe in tragoediis furentes inducebantur, Pentheo & Oreste. noti autem sunt illius versus:

*Eumenidum veluti demens videt agmina Pentheus.
Et solem geminum, & duplices se ostendero Thebas:
Aut Agamemnonius scenis agitatus Orestes,
Armataque facibus matrem & serpētibz atris
Cum fugit, ultricesque sedent in limine Dirae.*

ac Servius eorum exemplorum utrumque a Pacuvio sumptum esse dicit, qui furentem induxit Pentheum, idemque fecerit Orestem sedentem in Apollinis templo, neque audentem egredi: quod comitata furiis matris umbra limen templi obluderet. neque sane inficias iverim, potuisse Virgilium hoc a Pacuvio sumere. mihi tamen nescio quo modo verisimilius sit, hausisse eum ex ipsis fontibus, atque ex Aeschylō potius, & Euripide, quam c. Pacuvio, ornamenta operi suo quaesivisse. apud Euripidem quidem in Bacchis ita loquitur Pentheus:

*Καὶ μὴν ὅρα'ν μοι δύο μὲν ἥλιος δύω,
Διὰ δὲ θύρας.
Videte videor jam duos soles mihi,
Duplicesque Thebas.*

apud Aeschylum autem in Eumenidibus ea spectantur, quae Latinus poeta de Oreste perstringit: aut igitur a Graecis illa repetiit, aut a Pacuvio, qui eas, quas nominavi, fabulas verterat.

M. ANTONII MURETI

AD HIPPOLYTUM ESTENSEM,

S. R. E. CARDINALEM

ILLUSTRISSIMUM,

VARIARUM LECTIONUM

LIBER OCTAVUS.

CAPUT I.

*Poëtarum & apum comparatio. Illustratus Horatii
versus, Necte meo Lamiae coronam,*

ADHIBENT ac saepe faciunt poëtae, ut se quidem apibus, studium autem suum mellificio cuidam comparent. neque, si quis diligenter inspiciat, parum multa utrisque inter se similia reperientur. Apes in struendis operibus suis naturam tantum magistram sequuntur: artem non adhibent. sic & poëtae natura tantum valent: arte si qui se poëtarum nomen tueri posse confidunt, eos gravissimus auctor Plato pronunciat, nihil unquam egregium ac memorabile effecturos. Itaque Pindarus eo se gloriatur adversariis suis, Bacchylide nimirum & Simonide, esse superiorem: quod ipsa natura poëta sit, illi autem didicerint a magistris: in quo tantum esse vult, ut eo potissimum nomine se aquilae, illos corvorum similes esse dicat.

σφῆς, inquit, ὁ πολ-
λὰ εἰδὼς φύσιν
μυθόντες ὃ, λάβροι
πυγυλασσία, ἔχρατες ὡς,
ἀεὶ γινώσκοντες
Διὸς ὡς ἔρχεται θῆον.

Apes,

Apes; nisi irriterentur, innocuae sunt: irritatae figunt acu-
lis eos a quibus laesae sunt, & acerbissimos eis dolores
infigunt. idem poëtis ingenium. nulla, ubi non laedun-
tur, innocentior hominum natio: laceſcunt, ita se ulci-
ſeuntur; ut interdum eos quibus offeſſi erant, ad mor-
tem adegisse narrentur. nam praeter id quod de Archilo-
cho accepimus; novi ego, qui hac aetate tantum verſu-
bus suis inimico dolorem inuſerit, ut ex eo ille sit mor-
tuus. neque non hoc de se ipsis poëtae praedicant, quo-
rum sunt illa:

*Cave, cave: namque in malos aſperrimus,
Parata tollo cornua.*

*Ne quisquam noceat ſcupido mihi paciſſe at ille,
Qui me commorit: (melius non tangere, clama)
Flebit, & inſignis tota cantabitur urbe.*

Quocirca Plato in Minos praecipit iis qui bonae famae
ſtudioſi ſunt, ut diligenter caveant, ne cum poëtis inimi-
cicias ſuſcipiant. Apes e variis floribus ſuccum expri-
mentes, opus dulciſſimum conficiunt. Poëtae quoque
vagantes per hortos illos Gratiarum & Veneris, de quibus
eſt apud Pindarum, & ex iis belliffimum quodque car-
pentes, ea concinnant carmina, quibus ne mel quidem
ipſum mellitius videri poteſt. Inde igitur illa ſunt:

*Floriferis ut apes in ſaltibus omnia libant,
Omnia nos itidem depaſcimur aurea dicta,
Aurea perpetua ſemper digniſſima vita.*

ego apis Maſinae

Mora modoque

Grata carpentis thyma per laborem

Plurimum, circa nemus, uvidique

Tiburis ripas, ſperosa parvus

Carmina ſingo.

Merito igitur Euaſthius ait, apem ζῷον αἰνῶν οὐρανίου τῆ
ποιήσεως, διὰ τὸ τὴν πόλιν αὐτῆς τῆς ἑλλάδος, τῆς ἀπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ
γλυ-

*Parvis honestus quos rigat lymphis Pudor,
Illis, magistri quos sine opera, perpetem
Natura docuit ipsa temperantiam,
Fas carpere illinc: improbis autem nefas,
At tu aureae regina vinculum comae
Amica suscipe. pia quod pergit manus.*

& quoniam semel audere cœpi, subjungam etiam versus aliquot ex Edyllio, quod abhinc annos novem ad FRANCISCUM TURNONIUM, Cardinalem omnibus maximis honoribus dignissimum, scripsi. In eo igitur ita erat, in extremo:

*Ipse ego tum e terra pennis sublatus Amoris,
Per Charitum, Venerisque hortos, pictosque perennis
Flere ferar campos, & vulgo incognita prata.
Unde metens violasque, & purpureos hyacinthos,
Intactasque rosas, immortalesque amaranthos,
Non prius audito texam tibi more corollam,
Quae, damnosus expers senii, tua tempora circum
Ardeat, aeternoque nitens scintillet honore:
Donec ad aequoreis ignotos fluctibus ignes
Clara Ariadnae rutilabunt signa coronae.*

C A P U T I I.

De quadam loco e libro secundo Rhetoricorum Aristotelis, adversus Petri Victorii sententiam.

AEQUIORE animo se puniri ferunt, quicunque se, qui puniantur, dignos putant. Quocirca Aristoteles libro secundo De Arte rhetorica, inter ea quae ad mitigandum animum pertinent, ponit id quoque, ut iis qui sibi factam injuriam censent, ostendamus, ipsos priores in injuria inferenda fuisse, & merito ipsis contingere ea de quibus queruntur. ira enim ex opinione injuriae (*) nascitur. quare si desinent putare, injuriam sibi fieri, irasci desinent. Sed in ejus rei tractatione quaedam verba sunt, quorum sententiam Victorium assecutum esse non existimo. Sunt autem haec: *Αὐτὸς τὸ λόγῳ δι' ὀργῆς ἀντιπαρὶ τῆς ἰστορίας ἢ τῆς ἐκείνου ἀλλοτρίου ἢ τοῦ αὐτοῦ.* quae ita exponuntur

(*) Vide Lambini epistolam l. c. p. 191.

tur a Victorio: *Ne facile irascamur, & ex tenui quaque ac saepe injusta causa accendamus animo, quae ex re magna saepe mala exoriuntur, praecipit, quo modo nos genere debeamus. Ne temere igitur, inquit, in alios irruamus, non est cunctandum ratione animum praeparare, & quasi ante motum illum castigare: haec enim causa est, cur servi male multati aequo animo ferunt, nec valde indignantur: antea enim iniquam suam conditionem cogitantes, tolerandis miseriis se praepararunt: Id autem apud Plautum in milite servum decere Periplectamenus tradit. Nam homini servo suos domitos habere oportet oculos, & manus, orationemque. Haec Victorius; quae an vera sint, nescio. mihi quidem non videntur. Credo autem, hoc Aristotelem dicere: Cum reapse punire aliquem volumus, prius eum oratione esse castigandum, atque efficiendum, ut ipse plane intelligat, qualique oculis cernat, se com meritum poenam. Nam & servi minus indigne ferunt supplicia, quae de ipsis sumuntur, si hoc modo cum eis agamus.*

CAPUT III.

Collatio loci ejusdem e Phaedro Platonis cum ejusdem loci interpretatione Ciceroniana.

NOBILEM illum Platonis e Phaedro locum, ubi animorum immortalitatis necessaria ratione probari creditur, Cicero, ut notum est, & in libris De Rep. & in primo Tusculanarum disputationum interpretatus est. mihi autem hoc loco decretum est, cum Platonis verbis, Ciceronis interpretationem, quam diligentissime potero, contendere: puto enim, cum apud utrumque nonnulla haud satis emendate legantur, ex hac collatione aliquid emerfurum. Plato: *Πάντα ψυχὴ ἀθάνατος. τὸ δὲ κινεῖται, ἀθάνατον.* Cicero, pmissa propositione: *Nam quod semper movetur, aeternum est.* In quo illud observatione dignum puto, quod *ἀθάνατος* verè sit *aeternum*: quamvis enim Plato animos non immortales modo faciebat, verum etiam aeternos; neque quicquam apud philosophos immortale sit, quod non sit etiam aeternum: tamen haec vocabula vulgo distingui solent, cum Cicero plane pro eodem accipiat. Plato: *τὸ δὲ εἰς αἶδον κινεῖται, καὶ εἰς αἶδον κινεῖται, καὶ αἶδον κινεῖται, καὶ αἶδον κινεῖται.* Cicero: *Quod autem modum as-*

fert

ferret alicui; quodque ipsum agitur aliunde, quando finem habet motus, vivendi quoque finem habeat necesse est. Praeclare omnino reddita haec pars videtur. cum autem illa ejusdem verbi repetitio, quae in Graeca oratione nihil habet insuavitatis, in Latino sermone parum elegans, neque satis dilucida fore videretur, varietate vitavit hoc incommodi: motum asserre, dicens, pro movere: & agitari, pro moveri. sed & illud ἔτι, in quo colligendi vis inest, ita expressum est, ut nihil melius optari queat. Plato: μέντοι διὰ τὸ αὐτὸ καὶ ἐν, ἅπῃ ὅσα ἀπλοῦς ἰσχυροὶ, εἴπωσι λέγειν, κινήσεων. οὐκ ἐν τοῖς ἀλλοῖς ὅσα κινήσι, τῶν πρὸς τὴν ἀκίνησιν. Cicero: Solum igitur quod sese movet, quia nunquam deseritur a se, nunquam ne moveri quidem desinit. quin etiam ceteris quae moventur, hic sors, hoc principium est movendi. In quibus illa praecipue annotanda ducō: ἅπῃ, commodē verti, quia: & κινήσεις, movendi. Plato: ἀρχὴ δὲ ἀκίνητος. Cicero: Principii autem nulla est origo. eleganter. neque enim poterat una voce dicere ἀκίνητος: cum ingenitum sit ἄμωτος. Plato: ἐξ ἀρχῆς δὲ ἀνάγκη πᾶσι τοῖς γινόμενοις γίνεσθαι. αὐτὰρ ὁ μὲν ἐξ ἐνός. Cicero: Nam ex principio oriuntur omnia; ipsum autem nulla ex re alia nasci potest. ἀνάγκη γίνεσθαι, dixit simpliciter, oriuntur. & illud, τὸ γινόμενον, omisit. Plato: εἰ δὲ ἐκ τοῦ ἀρχῆς γίνεσθαι, ἐκ αὐτοῦ ἐξ ἀρχῆς γίνεσθαι. Cicero: Nec enim esset id principium, quod gigneretur aliunde. videtur ergo apud Platonem legisse: εἰ δὲ ἐκ τοῦ ἀρχῆς γίνεσθαι, ἐκ αὐτοῦ ἀρχῆς γίνεσθαι. quod mihi, ne quid dissimulem, verius videtur. Aristoteles quoque principiorum tres proprietates esse voluit: ut ne gignerentur ex aliis: ut ne ex se invicem: & ut ex ipsis cetera gignerentur. Plato: ἐπειδὴ δὲ ἀνάγκη ἐκ, καὶ ἀδιάρρητον αὐτὸ ἀνάγκη εἶναι. ἀρχῆς δὲ διὰ ἀπλοῦς, ἐπὶ αὐτῇ πᾶσι ἐν τῇ, ἐπὶ ἀλλοῖς ἐξ ἐκείνης γίνεσθαι. εἴπωσι ἐξ ἀρχῆς δὲ πᾶσι τοῖς γινόμενοις. Cicero: Quod si nunquam oritur, ne occidit quidem unquam. nam principium extinctum, nec ipsum ab alio renascetur: nec ex se aliud creabit. (in quibusdam libris legitur, recreabit.) si quidem necesse est, a principio oriri omnia! Plato: ὅτι δὲ κινήσεις μὲν ἀρχῆς, τὸ αὐτὸ κινήσι. Cicero aliquanto liberius: Ita fit, ut motus principium ex eo sit, quod ipsum a se movetur. Plato: τῶν δὲ εἰς ἀπλοῦς, ἐπὶ γίνεσθαι διακρίναι. Cicero: Id autem nec nasci potest, nec mori. legit igitur apud Platonem, ἐπὶ γίνεσθαι, εἰς ἀπλοῦς. & sane is ordo melior, & magis

naturae consentaneus videtur. Plato: ἡ πάντα τε ὁμοῦ
 παύσει τε καὶ συνεπιτρέψει εὐνοίᾳ, καὶ μὴ ποτε αὐδῆς ἔχου εὐνοίᾳ
 ὅτι καὶ κινεῖται ὁλόκληρον. Cicero: *Vel concidat omne caelum,*
omnisque natura, & consistat necesse est: nec vim ullam
nanciscatur, qua, ut a primo, impulsu moveatur. Qua
 in parte id primum animadvertendum est, voculam &,
 quae in vulgatis Ciceronis libris non est, in veteribus
 legi: & necessariam videri. Deinde, cum Plato dicat,
 πάντα τε καὶ: non est, ut opinor, dubitandum, quin apud
 Ciceronem legendum sit, non, *omnisque natura*, sed
omnisque terra. In verbis autem Platonis delendum vi-
 detur illud secundum εὐνοίᾳ, quod neque Cicero agnoscit,
 & sententia repudiat. Postremo cum in quibusdam Cice-
 ronibus ultima pars ita legatur, *Qua primo impulsu*
moveatur, testificor, veterem scripturam a me repraesentatam
 esse: neque dubitare me, quin ea vera sit. Αὐδῆς
 autem reddidit Cicero, *ut a primo*. Plato: ἀγχιὰ τε δὲ
 παρὰ τὴν εὐνοίαν τε καὶ ὁμοῦ κινεῖται, ψυχῆς εὐνοίᾳ τε καὶ λόγῳ τῷ
 αὐτῷ τις λόγῳ, οὗ καὶ αἰσχυρῶς. Cicero: Cum pateat igitur,
 aeternum id esse, quod a se ipso moveatur (in aliis libris,
 quod se ipsum moveat) quis est, qui hanc naturam animis
 esse tributam neget? Cujus periodi posteriorem partem si
 Cicero ita legit, ut hodie legitur (neque aliter legisse
 puto,) nae ille mirificus in ea convertenda fuit. Hoc
 enim dicit Plato: si quis ita definiat animum, ut dicat
 animum esse id quod se ipsum movet, eam definitionem
 numquam auctori suo incusuram pudorem. nam εὐνοίᾳ &
 λόγῳ, & paulo post φέρεται vocat id, quod Aristoteles τὸ π
 ὅτι εἶναι. ea vero sententia quomodo e Ciceronis verbis
 efficiatur, Deus aliquis viderit. Plato: πᾶν δὲ σῶμα, ὃ
 μὴ ἐξῶθεν τὸ κινεῖσθαι, ἀψυχόν· ἢ δὲ ἔνδθεν αὐτὸ ἐξ αὐτοῦ, ἡμψυ-
 χόν. ὡς ταύτης ὕψους φύσεως ψυχῆς. ubi non dubito quin legen-
 dum sit αὐτὸ ἐξ αὐτοῦ. Cicero: *Inanimum est enim omne,*
quod pulsu agitur externo: quod autem animal est, (in
quibusdam libris, Quod autem est animatum) id motu cie-
tur interiore & suo. nam haec est propria natura animae
 (in quibusdam libris animi) atque vis. Invertisse vide-
 tur Cicero ordinem τῷ ἀπορίᾳ, id est, fecisse ἐξ ὑποκει-
 μένων προηγουμένων, καὶ ἀνὰ πάλιν. Plato: εἰ δὲ ἐκ τῆς αὐτοῦ φύσεως
 καὶ αὐτοῦ πᾶσι τὸ αὐτὸ αὐτὸ κινεῖται, ἢ ψυχῶν, ἐξ ἀνάγκης ἀβύσσῳ τε
 καὶ ἀγχιὰ τε ψυχῇ αὐτῇ. Cicero: *Quae si est una ex omnibus*
quae sese moveat; neque nata certe est, & aeterna est.

CAPUT

CAPUT IV.

Correctus & explicatus locus Platonis
ex Apologia Socratis.

Q UO TIDIE magis intelligo, verum esse id quod semper existimevi: nullam esse mendam ita pusillam, quam non pennagii intersit, e veterum monumentis tolli, ac corrigi: neque utillum hominum genus magis prodesse studiis, quam eos qui accurate & fideliter operam in illis purgandis emendandisque ponunt. unius enim litterulae erratum interdum eas etiam eruditissimis hominibus offundit tenebras, ut & tanquam in illius nocte errantes, quovis partius perveniant, quam quo volunt. quod & saepe alias animadverti, & nuper cum Platonice Socratis Apologiam evolverem: in qua cum alia peccata a Marfilio deprehendi, tum hoc, quod nunc ostendere institui nam cetera, est cur rejecta in aliud tempus velim. ad ipsum igitur illius orationis finem ita legitur: Τόσους μὲν τοι ἀνδράσιν τῶν ἡμῶν, ἵππεδ' ἡγήσασαι, πρῶτον μὲν, ἃ ἀδίκησιν ποιεῖς· πάντα δὲ ἀποστῆσαι, ἀπὸ τοῦ ὕμης ἐλῶπαι, ἵνα ὅμιον διακρίνῃς ἢ χρημάτων, ἢ ἀρετῆς τοῦ ἀνθρώπου ἐπιμελῆσθαι, ἢ ἀρετῆς. καὶ εἰς δικαστὴν ἢ εἰς αἰσῶν, ὡς οὐκ ἔστι, ἐνδείξῃς αὐτοῖς ὅτις ἐγὼ ὅμιον, ἐν ᾧ ἐκ ἐπιμελῆσθαι οὐ θέλῃ, καὶ οὐκ ἔστιν ἢ εἰς αἰσῶν, ὅτις ἀδίκησιν ἀδίκησιν. καὶ εἰς ταῦτα τοῖσιν, ἀρετῆς ἀποστῆσαι ἐγὼ ἵσταμαι ὅς ἐστιν, ἀπὸ τοῦ ἡμῶν, καὶ ἡμῶν, quae verba ita Marfilius reddidit: Tantum tamen, vos precor, o viri, ut meos quoque filios, cum adoleverint, si ipsi, similiter atque ego, vobis molesti sint, poenis similiter afficiaris; praesertim si videanter vobis vel pecuniarum, vel alterius cuiusquam rei maiorem quam virtutis curam habere: atque si videri velint, parente se atque vobis esse precor, cum nullius sint, illos objurgetis, quoniam ego vos: quod non illis incumbant, quibus est incumbendum: ac existiment, cum nullius pretii sint, se atque vobis esse precor. Quod si haec feceritis, iusta a vobis patris sacro egoque sum. In quibus id admirabile atque absurdum videtur: quid sit cur Socrates ab Atheniensibus petat, filios suos interfici, si paternam hominum admodum & adjuvandorum consuetudinem, ubi adoleverint, impitentur? quid enim? peccasse fortassis sibi ipse videbatur, quod eam vivendi viam insecutus esset? in hac omnia. Nam se in eo & deo obtemperasse dixerat.

& meritum, ut ea causa in Prytæo aleretur: &, si vita daretur longior, unquam aliter facturum negarat. qua igitur de re ipse se merito amabat, summisque dignum honoribus vere gloriabatur: quid erat causæ, cur ejus in studio versari filios noller? At, dicet fortasse aliquis: ita demum eos ab Atheniensibus ultimo supplicio affici cupit, si ita reprehendant alios, ut ipsimet interim nihili sint, aliarumque rerum majorem, quam virtutis, curam gerant. Itane quaeso? Sic quoque eos morte multari, quam admoneri, ac corrigi mavult? nam si diceret se petere, primum ut liberi sui, si quid peccarent, reprehenderentur, atque increparentur diligenter: deinde, si viderentur ita depravati, ut corrigi non possent, vita privarentur denique: non inhonesta, neque aliena personæ Socratis esset oratio. sed & multa alia proferre possem, quibus ejus sententiæ absurditas ostenderetur: nisi satius ducerem, iis omisiss, veritatem ipsam detegere, ejus splendor exigui erroris nubecula obumbratus Marfilii aciem fugit. Ubi enim *λυσῆται* vulgo legimus, legendum est *λυσῆταις*. qua tantula mutatione scripturæ, quanta fiat sententiæ mutatio. videamus. hoc enim dicit Socrates: Peto a vobis, Athenienses, cum filii mei adoleverint, ut eos ulciscamini, easdem illis molestias exhibentes, quas ego vobis exhibere consueveram: si aut pecuniæ, aut ullius omnino rei, quam virtutis, studiosiores esse videantur. Quas enim solebat exhibere molestias Atheniensibus Socrates? admonebat eos, urgebat, instabat, ne ullam rem virtute potiore esse ducerent: neve quicquam illius studio praevertendum putarent. eandem igitur molestiam filiis suis exhiberi cupit. itaque addit: Quodsi, nihili cum sint, aliquid tamen esse se existiment: exprobrate eis, ut ego vobis, quod non in iis, in quibus oportet, studium collocent: quodque, nulli pretii cum sint, aliquid se esse arbitrentur. Id enim se fecisse ipsemet dixerat: cum eos, qui se sapientes putabant, longe abesse a sapientia ostenderet. Sequitur: Haec si feceritis: tum & mihi & filiis meis id quod justum est, tribueritis. Mihi quidem: quoniam quod ego beneficium in vos contuli, id vos conferetis in filios meos. Ipsi autem: quoniam afficietis illos ea poena, quæ errantibus debita est. quænam autem poena illa sit, & primo *πυλῆταις* cognoscere est: ubi cum, Trasymachus quæ-

fit

fisset de Socrate, quid tandem perpeti paratus esset, si ipse talem iustitiae definitionem attulisset, quae reprehendi nullo modo posset: Quid vero, inquit, aliud, Socrates, quam quod eum perpeti par est, qui aliquid nescit? par est autem eum a sciente discere: egoque de me quo minus ea poena sumatur, non recuso. Haec tam praeclara sententia in unius litterae perversione latuerat.

CAPUT V.

Virgilii versus e sexto Aeneidos ex Homero imitati.

CUM studiose fecerint aliquot eruditi homines, ut indicarent locos Homeri, quos Virgilius imitatus esset: multos tamen (neque aliter in tanta copia fieri potuit) praetermiserunt. qualis est ille e sexto Aeneidos: ubi, accipiente in navim Charonte.

*Ingentem Aenean, gemuit sub ponderz cymba
Sutiles, & multam accepit rimosa paludem.*

ita enim Iliados: cum insilliret Minerva in currum Diomedis, gemuisse sub tanto pondere axis faginus dicitur:

Ἡ δὲ ἐκ δίφρου ἱδανῆς ἦν Ἰννοῦ Ἀργυροῦς Ἰφι-
κλίου, ἡ δὲ Ἰφίκα ἡ δὲ Ἰφίκα ἡ δὲ Ἰφίκα ἡ δὲ Ἰφίκα
ἡ δὲ Ἰφίκα ἡ δὲ Ἰφίκα ἡ δὲ Ἰφίκα ἡ δὲ Ἰφίκα

CAPUT VI.

Notatum Petri Victorii in primo libro Iliados.

PETRUS Victorius libro sexto Variarum lectionum, narrans notum illud Socratis somnium, quo, cum in custodia publica esset, praevидit, sibi post tertium diem esse moriendum, admonitus illo versu, ob id

Versum, inquit, esse e primo libro Iliados notum est. pronuntiaturque illis ab Agamemnone in iurgia illo: cum enim dixisset Achilles se domum reversurum, copiatque suas

belto abduſturum, compulſum injuriis ipſius, libere permiſit illi, ut hoc ſi vellet, faceret, rex regum: utque ſe oſtenderet nihil curare diſceſſum illius, monſtravit in ſermone, eum brevi tempore domum perventurum. Haec Viſtorius. quae omnia, ut uno verbo dicam, falſa ſunt. verſum enim illam eſſe, non e primo, ſed e nono libro Iliados, notum eſt: pronuntiaturque illic non ab Agamemnone, neque in jurgio; ſed ab Achille, qui Ulyſſem alloquens, abiturum ſe dicit, &, ſi Neptunus proſperum curſum dederit, tertio die in patriam perventurum.

Εἰ δὲ καὶ Ἀχιλλεὺς δὴν κλυτὸς ἑνὸς ἡμέρας
 ἔμμενεν καὶ τριῖτάτην φθίον ἰεὺς ἔμελλεν ἰκάνειν.

id eſt,

Quodſi Neptunus facilem dederit mihi curſum,
 Tertia lux Phthiae laetiſſime fiet in arvis.

cur autem apud Platonem ex *ισότης* factum ſit *ἰσότης*, facile eſt videre. Neminem igitur memoriae ſuae valde conſidere oportet: cum Victorium quoque ipſum, tanta doctrinae copia praeditum hominem, in rebus non abſtruſis neque reconditis, interdum tamens vacillare videamus.

CAPUT VII.

De facultate contrariorum. *emendatus & declaratus*
 locus e ſecundo Ariſtotelis De arte dicendi.

TRIBUS modis intelligi poteſt id quod in philoſophorum ſcholis, tribus ac celebratum eſt, contrariorum eandem eſſe vim ac poteſtatem. aut enim de vi ea quae ineſt in ipſis contrariis; aut de ea qua contraria apprehenduntur, aut de ea qua efficiuntur. nos, docendi cauſa, vim inſtantem, vim percipientem, & vim effICIENTEM vocabimur. Ergo ſi de vi inſta quis loquitur, non eadem eſt vis ac poteſtas contrariorum, immo vero, contraria. exempli gratia: non eadem vis eſt inſta frigeti ac calori; cum frigus contrahendi vim habeat, laxandi calor: non eadem albo & nigro: cum illud viſionem diſſipet, hoc colligat. omnino autem, cum de hoc genere potestatis proprie ac per ſe agitur: valet illa regula quae poſſi-

sita est in primo dialecticorum, Contraria de contrariis dicta, probabilia esse. Quod si agatur de vi percipiente: tum simpliciter & absolute dici potest, eandem esse vim contrariorum. etenim album & nigrum eadem facultate cognoscimus: itemque consonum & dissonum; calidum & frigidum, & similia. & de hac potestate intelligendus est locus ille e principio quinti Ethicorum, ubi hoc dicitur. quin etiam ob hanc ipsam causam contrariorum eadem est ars, eademque scientia. *πάντα γὰρ αἱ τέχναι, καὶ αἱ μαθηματικαί, καὶ αἱ ἐπιστήμαι, διωόμεναι εἰσὶν*, ait Aristoteles lib. octavo *τῆς πρώτης φυσικῆς*. Ubi autem sermo est de potestate efficiente; adhibenda quaedam distinctio est. nam causa efficiens contrariorum & quodammodo eadem est, & quodammodo non eadem; nempe eadem quidem genere, sed non eadem specie. Verbi causa: eadem res efficit sanitatem & morbum: nempe temperatio quatuor humorum, e quibus corpus constitutum est. sed illam bona temperatio, hanc mala. itidemque efficiendae virtutis, & efficiendi vitii potestas eadem in re sita est: in consuetudine, non tamen una eademque consuetudo vitiosum & virtute praeditum efficiet hominem: sed contraria. atque ita intelligendus est locus ille e secundo Rhetoricorum: *καὶ γὰρ αὐτὴ δυνάμις τῶν ἐναντίων, ἡ ἐναντία*. (*) in quo Victorius sui se dissimilem praebeuit. legendum autem ibi est, *καὶ ἐναντία*: non, ut vulgo legitur, *ἡ ἐναντία*. quod ego cum a primo conjectura tantum fretus iudicasset: reperi postea libros & calamo notatos, & typis descriptos, qui opinionem confirmarent meam. Quod si una eademque specie, aut etiam numero res potestatem efficiendi contraria in se continere dicatur: id necesse erit contingere aut non in eodem *ὑποκειμένῳ*: aut quod, si idem sit, non sit tamen affectum eodem modo: aut contraria illa non eadem ratione efficientur, aut non eodem quasi instrumento. Ut idem ignis & adstringit & resolvit: sed adstringit fortasse corium: ceram aut glaciem laxat. Aestas appetentiam rerum venerearum & auget, & minuit: sed minuit in viris: auget in feminis. Ebrietas alii garrulitatem affert, alii silentium. doctrinae copia alii confidentiam, alii timiditatem. Fieri etiam potest, ut sit idem *ὑποκείμενον*: sed non eodem modo affectum. ut vini aut

(*) Vide Lambini epistolam l. c. p. 401.

veneris usus uni eidemque homini, sed aliter atque aliter affecto, modo salubris est, modo noxius. Quodsi & idem sit, & eodem modo affectum: oportebit, ut dixi, contraria illa aut non eodem modo, aut non eodem quasi instrumento effici. Nam diuturna nivis contrectatio & frigus affert, & calorem: sed alterum quidem per se, alterum per quandam *ἀντιεπίσταν*. Vinum & humectat, & exsiccat: sed alterum per se, alterum *καὶ σπυρίον*, sic senectus adveniens & sicciores & humidiores facit. At idem medicus eundem hominem & interficere potest, & sanare: non tamen eodem plane instrumento, sed hoc remedio, illud veneno. & idem geometres potest in eodem auditore & scientiam, & ignorantiam efficere; sed illam demonstratione, hanc paralogismo. Haec mihi de hisce rebus cogitanti venerant in mentem; quae cum haud prorsus *ἀφ' ἑαυτῶν* viderentur; placuit aliorum iudicio committere.

CAPUT VIII.

Alius locus ex eodem libro explicatus.

IN EST obscuritatis aliquid etiam in iis verbis, quae proxime antecedunt eum, quem modo adduximus, e Rhetoricis locum. ait enim Aristoteles; Si unum contrariorum eam naturam habeat, ut aut esse, aut fuisse possit: posse id probabiliter etiam de altero colligi. quod quidem verum esse non videbitur, nisi, quomodo hic accipiat *διωκτός*, intelligas. idque istorum nullo modo attingisse miror. *Διωκτός* enim nomen interdum ita late patet, ut amplectatur & id quod necessario vel fit, vel est, *καὶ κατὰ τὴν ἀνάγκην ἢ ἡγεῖται διωκτός*: & id quod citra ullam necessitatem. interdum autem ad hoc tantum genus, quod posteriore loco posuimus, pertinet, *καὶ ἀντιδιαρρέει τὸ ἐπὶ ἀντιθέσει*. Hilo priore modo si accipias, falsum erit, quod hic ab Aristotele traditur. non enim si potest ignis esse calidus, sequitur, ut etiam frigidus esse possit. neque si potest moveri caelum, potest etiam quiescere. nam in iis quae necessario sunt, non utrumque contrariorum est *διωκτός*, sed alterum tantum; neque utrumlibet, sed certo ac definite alterum. Nemo autem cavilletur hic, motum & quietem non esse proprie contraria. constat enim, hic,

ut

ut saepe alibi, Aristotelem accipere τὸ δυνάμει αὐτῷ
 ὁπότερον αὐτομασίαν. posteriore igitur modo accipien-
 dum hoc loco est τὸ τῷ δυνάμει ὅτιμα. & ita verissimum
 erit, quod docetur. nam hoc modo τῷ τῷ δυνάμει ὅτιμα,
 δυνάμει ἢ τῷ ὅτιμα. Ita disputantur haec ab Aristotele
 αὐτῷ τῷ ὅτιμα.

C A P U T I X.

*Correctus Ciceronis locus ex oratione pro C. Ra-
 birio perduellionis reo.*

MISERA est ignominia judiciorum publicorum, misera
 multatio bonorum: miserum exilium. sed tamen in omni
 calamitate retinetur aliquod vestigium libertatis. mors de-
 nique si proponitur, in libertate moriamur. carnifex ve-
 ro, & obductio capitis, & nomen ipsum crucis absit non
 modo a corpore civium R. sed etiam a cogitatione, oculis,
 auribus. harum enim omnium rerum non solum eventus at-
 que perperio, sed etiam conditio, expectatio, mentio ipsa
 denique indigna civis R. atque homine libero est. Cice-
 ron's haec verba sunt e luculenta illa oratione, qua con-
 sul C. Rabirium defendit perduellionis reum. In quibus
 cum duae voces, seu merito, seu immerito, semper mihi
 suspectae fuerint: non possum, quin suspicionem meam
 exponam. Harum vocum prior est, *obductio*. quanquam
 enim non sum nescius, *obducere*, interdum esse idem
 quod, obtegere, libentius tamen hoc loco legerem,
obnuptio. nam quod hoc vocabulum nusquam alibi
 apud Ciceronem legatur; ne *obductio* quidem. & *obnuptio*
 melius, ni fallor, conveniret cum diro illo & horrendo
 carmine, quod paulo supra recitaverat; *Caput obnubito;*
arbori infestici suspendito. Altera earum, quas dixi, vo-
 cum est *conditio*: pro qua mallet, *condictio*. Etenim
condicere, vetere lingua, est denunciare; & *condictio*,
denunciatio; ut & veteres Grammatici, & Jurisconsulti
 docent. quo sensu, mirifice hic, ut opinor, quadraret.
 Sed haec opinione tantum nixa sunt. quare cohibeamus
 assensionem, dum aliquid certius & exploratius afferatur.

CAPUT X.

Ciceronis loci duo ex Aeschine, ut videtur, imitati.

CICERO, cum in tertia oratione in Catilinam commemoraret ea signa, eaque prodigia, quibus dii immortales imminens periculum praemonstraverant, affirmavit, eos ita praesentes opem tulisse, ut paene oculis videri possent. & paulo post, tam multa signa se consule divinitus extitisse dicit; ut haec, inquit, quae nunc sunt, canere dii immortales viderentur. Credi autem potest imitatus esse hac in parte locum illum Aeschinis ex oratione adversus Ctesiphontem; ubi ait, deos ita praedixisse ac praesignificasse populo Atheniensi mala, quae ei Rhetorum quorundam culpa imminerent, ut prope humana voce assumpta clamarent, cavendum esse. Verba Graeci oratoris haec sunt: αὐτὰ ἡ πρῶτη, ἡ δεύτερη αὖτις οἱ τοῖς φιλῶσι, μονὴν ἀνθρώπων φωνῆς προσεκηράμενοι. nam quod, *videre oculis*, ibi Cicero dixit, eodem loquendi genere Aeschines usus erat paulo supra; etsi non eadem de re loquens: ὅρῳ τοῖς ὀφθαλμοῖς ἢ ἐξ ἄλλου ἢ ἐκ τῶν αἰσθημάτων. eam autem orationem converterat, ut quidem creditur, Cicero. quo facilius ipsi, quae ex ea imitaretur, in mentem venire potuerunt. nam pulcherri-
mum illum locum e secunda agraria, *Ponite ante oculos vobis Rullum in Ponto*: & illum item ex undecima Philippica, *Ponite igitur ante oculos P. C. miseram quidem illam & flebilem speciem, sed ad incitandos animos vestros necessariam, nocturnum impetum in urbem Asiae clarissimam*, & quae sequuntur: eorum igitur locorum utrumque quin ex eadem Aeschinis oratione expresserit, non sane admodum dubito. Locus autem Aeschinis, unde illos imitatos esse credo, hic est: Γίνεσθαι δὲ μοι μικρὸν χρόνον τῆς διόνοιας, μὴ ὅτι τῆς δικαιοσύνης, ἀλλ' ὅτι τῆς θανάτου, καὶ νομίσαιτε ὅρῳ προσεῖναι τὸν κύρκον, &c. & paulo post: Ἀλλ' ἐπειδὴ τοῖς σώμασιν ἢ παρηγορεῖσθαι, ταῖς γὰρ διανοαῖς λυσιτελεῖν αὐτῶν οἷς ταῖς συμφερέας, καὶ νομίσαιτε ὅρῳ ἀλισκεμένῃ τῇ στήλῃ, τοῖς αἰσθηματικαῖς, ἐμπέσειν οἰκίαν, ἀρμενίας γυναικῶν, καὶ παιδῶν αἰς δολίαν, πεισύντας ἀνθρώπους, πεισύνοντας γυναικῶν, ὅπως μεταστῶντες εἰσὶν τὴν ἐλπίδα, κλαίοντας, ἐκτεδόντας ὑμᾶς, ἀρμενίους, ἢ τοῖς πικρῶν, ἀλλὰ τοῖς τῆς αἰσθητικῆς. quo quidem sub-
jectionis exemplo vix ullum posse reperiri pulchrius puto,

CA.

CAPUT XI.

E declamatione in Sallustium loci duo, quorum alter ex Aeschine, alter e Demosthene expressus videtur.

Ex eadem Aeschinis oratione sumptum est id quod positum est ad finem illius declamationis, qua Cicero, tamquam a Sallustio provocatus, respondere ei fingitur. ita enim ibi scriptum est: *Finem dicendi P. C. faciam. saepe enim gravius vidi offendere animos auditorum, eos qui aliena flagitia aperte dixerunt, quam eos qui commiserunt.* apud Aeschinem enim ita legimus, ἤδη γὰρ ποτὶ εἶδον μισητοῦς τοὺς πρὸς τὰς πόλεις αἰσχρὰ λόγους λέγοντας. quod autem statim subjungitur: *Mihi quidem ratio habenda est, non quid Sallustius merito debeat audire; sed ut ea dicam, si qua ego honeste effari possim:* videtur imitatum ex illo Demosthenis: οὐκ ἔστι μὴ ἀλλ' οὐ πρὸς ἀπολογία λέγων, αὐτὸς δὲ ἀπολογησάμενος ἑαυτοῦ διέω ἀπορητὰς λόγους. aut ex hoc, quod in eadem oratione legitur: πολλὰ γὰρ ἐπὶ εἰπὼν ἔχω ἀλλ' αὐτὸς ἀπολογείσθω. ἢ ἥδ' ὅς' αὖν δείκνυμι ἀποσύντ' αἰσχρὰ τέτρα καὶ ὀρεῖται, πάντ' εἰμαι δεῖν ἀχρεῖς λέγων. ἀλλ' ὅσα μὲν αἰσχρὰ ἐστὶ εἰπὼν ἔμαθ.

CAPUT XII.

Inficetum, non ut vulgo, Infacetum, scribi oportere; & ex eadem conjugatione cetera ad eundem modum.

CUM jam pridem in veteribus Catulli libris scriptum reperissem,

O saeculum insipiens, & inficetum:

itemque,

Pleni ruris & inficetiarum:

&

Idem inficeto est inficetior rure:

praeterieram ea omnia, tanquam errata librariorum; etiamque secutus vulgarem consuetudinem, qua jam receptum est, ut per *a* litteram, non per *i*, cuncta illa vocabula & scribantur, & pronuncientur. nuper autem cum ea de re paullo attentius cogitasset, plane addu-

Stus sum in eam sententiam, ut veterem illam scribendi rationem probam & incorruptam; eam autem qua vulgo nunc utimur, pravam & corruptam judicarem. Ut enim ab aequo, non *inaequus*, sed *iniquus*: & ab amico, non *inamicus*, sed *inimicus*: & a sapiente, non *insapiens*, sed *insipiens*: & a facio, non *infacio*, sed *inficio* dicitur: sic a faceto, non *infacetum*, sed *inficetum* dicendum videtur. Nam illud quoque nonnihil est, quod Angelum Politianum, eruditissimum & accuratissimum hominem, ita scribere solitum constat. Hermolaus quoque Barbarus, qui, quae urbs orbis terrarum lumen est, ejus ipse urbis maximum lumen fuit, ita scribenda haec censuit. illius enim verba haec sunt ex emendationibus Plinianis: *Cum inficetus, non infacetus dicatur, auctore vel Catullo, scribendum est, Infictisime.*

CAPUT XIII.

Correctus & illustratus Aristotelis locus e libro quinto Ethicorum.

ARISTOTELES libro quinto Ethicorum cum jus civile ita divisisset, ut aliud naturate esse, aliud legitimum diceret: legitimi exempla haec posuit, Mina captivos redimere: capram, non oves duas immolare: Brasidae sacra facere. quorum primum & postremum unde sumpta sint, satis constat: medium ita non commune ac contritum est, ut Michaël Ephesius temere id confictum, non ex ulla historia sumptum putarit. Quod cum mihi semper suspectum visum esset; memini me, octo abhinc annos, cum eum librum Lutetiae publice interpretarer; ita dicere, mendosam mihi ejus loci scripturam videri; sic tamen, ut non magno negotio corrigi posset. neque enim legendum, *αἷμα θύειν, ἀλλὰ μὴ δύο πρόβατα*: sed, *αἷμα δύο θύειν, ἀλλὰ μὴ πρόβατα*: id est, capra, non ovibus, rem divinam Jovi facere. Id acceptum esse ex Herodoto, qui in Euterpe narrat, ab iis Aegyptiis qui Jovis Thebani templum accolunt, suntve e Thebana praefectura, non oves, sed capras tantum immolari: cum contra, qui sunt e praefectura Mendesia, capris abstineant, immolent oves: utriusque autem ritus fabulosas quasdam origines pluribus verbis persequitur. Hoc ex me postea audi-

audium Dionysius Lambinus, homo singulari doctrina & accerrimo iudicio praeditus, ita probavit, ut interpretationem Aristotelei loci suam, ad meam correctionem accommodarit.

CAPUT XIV.

Verbum διαψεύδει, quodam loco e secundo Rhetoricorum Aristotelis non videri ita accipiendum, ut Victorius censuit.

TRIA omnino sunt quae efficiunt, ut ii qui consilium dant, digni iudicentur quibus credamus, quosque duces in rebus suscipiendis ac gerendis sequamur: prudentia, probitas, & benevolentia erga nos. horum trium si quid abfuerit, non satis tutum est, eorum consilio fidere. nam & qui tum bonus vir erit, tum amicus nobis, si idem parum prudens ac consideratus fuerit, falsus ipse, nos fallet. & qui callidus atque acutus est, si aut improbus sit, aut male animatus in nos, in fraudem inducat potius, quam bono & utili consilio adjuvet. etiam si qui & prudens est, & vir bonus, nisi benevolentia nos aliqua complectatur, non valde laborabit, quid nobis futurum sit. itaque dabit quidem ille nobis consilium bona fide, & sine fallacia: sed tamen non ita cogitate, ut si aliqua nobis cum ipso esset conjunctio. quare poterit fallere. quodsi etiam inimicus sit: numquam sane nobis auctor erit, ut id faciamus, quod ipse nobis optimum fore cognoscet. tria illa in quo inerunt, is neque volet fallere, & vix poterit falli. Hoc Aristoteles libro secundo Rhetoricorum his verbis docuit: Τὸ μὲν αὖτις αὐτὸς εἶναι πιστὸς τὰς λέγουσας, ὅτι ἐστὶ τὰ αἴτια. ποσῶτα γὰρ ἐστὶ, διὰ τὸ πιστὸν μὲν, ἔξω τῷ ἀποδείξαι. ἐστὶ δὲ ταῦτα, φρόνησις, καὶ ἀρετὴ, καὶ εὐνοία. διαψεύδει δὲ καὶ ὅταν λέγουσιν, ἢ συμβουλεύουσιν, ἢ ἀλλὰ πάντα ταῦτα, ἢ ἀλλὰ τὴν π. ἢ καὶ διὰ ἀφροσύνην ἐκ ἐρωτῆς δεξιᾶσιν, ἢ δεξιᾶσιν ἐρωτῆς, ἀλλὰ μετὰ τὴν π. καὶ διὰ τὴν π. λέγουσιν, ἢ φροσύνην μὲν, καὶ ἰπτικῶς οἶσιν, ἀλλὰ ἐκ εὐνοίας. διὸ καὶ εὐδοχεῖ μὲν τὰ βέλτερα συμβουλεύουσιν μεγάλως. καὶ παρὰ ταῦτα εὐδὶν. quibus in verbis Petrus Victorius illud διαψεύδει, exponit, labuntur, ac decipiuntur: & probat, id verbum interdum eo sensu capi, prolato alio quodam Aristotelis loco. Ego autem, ut probes, verbum ψεύδω hoc aut. illo modo

accipi, non puto hoc satis esse, si doceas, etiam alibi eam vim habere. videndum illud quoque arbitror, ea quam afferas, interpretatio ei loco, quem declares, conveniatne, an minus. nam si in illo versu,

*Depresso incipiat jam tum mihi taurus aratro
Ingemere :*

dicerem, taurum esse secundum signum Zodiaci: non eo minus errarem, si ostenderem, eam vocem id valere in illo,

*Candidus auratis aperit cum cornibus annum
Taurus.*

Quaquam igitur *δολοδολο* interdum valet idem quod labi ac decipi: tamen qui in eo quem recitavi, loco ita exponat, labi ipsum ac decipi puto. nam is qui cognoscens quid sit optimum factu, nihilo minus aut malitia, aut odio ductus, aliud suadet, *δολοδολο* ex Aristotelis sententia: neque tamen labitur ac decipitur; sed fallit ac decipit. ergo praestare arbitror, ut *δολοδολο*, exponamus, *fallunt*. quod si quis objiciat, id verbum hoc senon convenire in eum qui vir bonus amicusque sit, sed per imprudentiam inutile consilium det; huic ego respondeo, fallere dici nonnumquam etiam illos qui sine ulla mala, ut ait Plautus, malitia, in errorem inducunt eos quibuscum agunt. Non enim vetus illud jusjurandum ita concipi voluissent, *Si sciens fallo*: nisi etiam inscientem posse fallere judicassent.

CAPUT XV.

*Quid apud Catullum, asini nomine intelligendum
esse videatur.*

ASINUM videtur Catullus dixisse, non animal, quod vulgo notum est, sed lapidem molarem: in epigrammate, quo exagitavit Aemilii cujusdam deformitatem, quem ait pistrino atque asino tradi oportere. Graeci certe & bestiam illam, & molam eodem nomine appellant. itaque Hesychius *ἀσιν* ait esse superiorem in pistrino lapidem;

dem: Eustathius autem, το κινύμενον ἔμωλον. & Antronium asinum ex eo in proverbium abiisse, quod Antronii lapides habeant aptos ad conficiendas molas. & in primo διαβάσει, ita scriptum est: Οἱ δὲ ἐνοικουῦντες ἑνὺς ἀλίνας περὶ τὸ πατρὸν ὁρῶντες, καὶ ποιῶντες, εἰς Βαβυλῶνα ἵκωνται, καὶ ἐμπολεῖον, καὶ ἀνταρραχίζοντες αἰτῶν, ἵζων. quorum verborum haec est Romuli Amasaei interpretatio: *Incolae asinarias molas circa flumen caedunt, excusasque Babylonem deportant, iisque venditis coempto frumento famem levant. qui car asinarias molas dixerit, non video, ego lapides molares tantum dixissem. nam illud ἀλίνας, additum est in Graeco sermone ad tollendam vocis ambiguitatem, quae in Latino nulla est. Quin etiam piscem ἵον ex eo vocatum esse credo; quod in cerebro lapides habeat molarum similes. quamquam alii ab asinini corii similitudine dictum autumant.*

CAPUT XVI.

Male conversos videri a Cicerone tres Euripidis versus.

NON sine causa, ait Cicero, cum Orestem doceret Euripides, primos tres versus revocasse dicitur Socrates:

*Neque tam terribilis ulla fando oratio est,
Neque, forte, neque ira, caelum inVectum malum,
Quod non natura humana patiēdo ferat.*

Qui, si cuique fas est, id quod sentit, dicere, videtur eorum versuum sententiam aut non satis percepisse, aut non fideliter reddidisse. quod ut iudicari ab aliis possit, Graecos Euripidi subijciam:

Οὐκ ἔστιν ἕδὲν δεινὸν, ὃδ' εἰπεῖν ἔπος,
Οὐδὲ πᾶσις. ἕδ' ἐνυμφεσθ' ἀέλατ'·
Ἡς σὺν αὖ ἀρεστὸν ἄλλος ἀνθρώπῳ φρεσίν.

primum igitur versum, si Ciceronem sequare, ita accipias necesse est: οὐκ ἔστιν ἕδὲν ἔπος ὃδ' εἰπεῖν δεινόν, id est: nullum est verbum ita terribile dictu. quod sane, ne quid dissimulem, mihi quidem non placet. ac fieri potest, ut fal-

fallat. sed dico id, quod videtur. Deinde, ~~ita~~ quam apte reddatur fors, alii viderint. postremo in tertio versu nulla est patientiae ac tolerantiae significatio. potiusque hoc dicere Euripidem puto: Nihil, ut uno verbo eloquar, dirum ac terribile est: neque morbus, neque a diis inuenta calamitas, cuius gravitati hominum natura ac conditio exposita non sit. id quod statim confirmat inusitato, & antea inaudito supplicii genere, quo a diis affectus est Tantakus. Neque ignoro, quam sit periculosa, ut ait Flaccus, plenum opus aleae, a Cicerone dissentire: verumtamen. Meum quidem Graecus ejus poetae explicator, quisquis est, facit.

CAPUT XVII.

De quodam loco ex epistolis ad C. Trebatium accurate disputatum.

ANGELUS Politianus capite xxvii. Miscellaneorum illustrare conatus est hunc Ciceronis locum ex epist. ad Trebat. Hoc tibi tam ignoscemus nos amici, quam ignoraverunt Medae, quae Corinthum arcem altam habebant, matris opulentiae optimates, quibus illa mōnibus gypsatisimis persuasit, ne sibi vitio illae verterent, quod abesset a patria.

Nam multi suam rem bene gesere, & publicam patriam procul:

Multi qui domi aetatem agerent, propterea sunt improbat.

quod enim neminem ante se ne suspicatum quidem esse gloriatur, ait, hos duos esse versus ex Ennii Medea ex his Euripideis expresos:

Κορυθαίαν γυναικίη, ἔχλην δέ μιν,
μή μοι τι μέμνηται. αἶσα δ' ἐπὶ πόλιν ἔβριση
στρατὸς μέγαντα, τὸς μὲν ἐμμέτων ἀπὸ,
τὸς δ' ἐν θογαίοις. οἱ δ' αὖτ' ἄσπετον πᾶσι
δυσκλινὸν ἐκτίσαντο τὴν ἰασηλίαν.

Petrus quoque Victorius libro xx. Variarum lectionum
idem

idem sentire se; quod tradiderat Politianus, ostendit. neque unquam quenquam audiui, qui ea de re ullo modo dubitandum putaret. Ego autem, quanquam apud me plurimum & Politiani & Victorii valet auctoritas, mirifice tamen ab utroque dissentio. quocirca hoc loco, quid de illis versibus sentiam, aperire constitui; ut ab eruditis hominibus, merito an immerito id faciam, judicetur. In primis igitur Latinos versus male ab eis distinctos, ad hunc autem modum distinguendos censeo:

..... nam multi suam
Rem bene gessere, & publicam, patria procul.
Multi, domi qui aetatem egerunt, propterea
Sunt improbi.

nam quod egerunt, lego, ubi vulgo legitur, agerent: veteres in eo libros auctores habeo. & ipse quoque Victorius ita legit. at hoc quidem leve est. illud gravius, quod plane judico necesse esse, ut aut ne sint ii versus Euripidis a Latino poeta conversi: aut ut eos, sive Ennius, sive quis alius fuit, qui ita interpretatus est, non intellexerit, & in sententiam alienissimam detorserit. Nam apud Euripidem quidem cum Medea prae dolore jam non compos animi, domi clausam se contineret, excruciareturque se, & eos, quasi a furiis agitata, clamores ederet, qui etiam foris exaudirentur: Corinthiae mulieres, e quibus constat chorus, orant nutricem, ut ad eam adeat, ipsamque educat ex aedibus. sperabant enim se aspectu & alloquio suo illum doloris ardorem aliqua ex parte mitigaturas. Paulo post igitur domo egrediens Medea ita eas affatur:

Κορινθίαι γυναῖκες, ἰσχυρὸν δύστην,
μή μοι πρὶν πέμψησθε.

id est: Corinthiae mulieres, egressa sum ex aedibus, ne quid mihi facere sentiant: quasi diceret: Non equidem libenter hoc tempore in aspectum hominum prodeco. omnes enim, quos gravior aliquis urget dolor, trepidos & solitudinem quaerunt: lucem & frequentiam oderunt. vos mecum cum vestro nomine rogata essem, ut hoc prodirem, prodire ne, si prodire nollem, vos id forte sper-

perbia quadam ac contemptu vestra me fieri crederetur.
 At illo altero modo, ita accipienda erunt haec verba:
 ἄλλοι δὲ μὲν. id est, patriam meam reliqui. ἢ μὴ μὴ μὴ μὴ
 id est nolite id mihi vitio vertere. quod mihi quidem alie-
 num ἢ ἀπερὸς αἰσίου videtur. Sequitur: αἶσα δὲ πᾶσι ἀν-
 τὼν σμῦνς χαλὰς, τοὺς μὲν ἰμμεῖται. ἀπαρτὺς δὲ ἐν θυγατρὶ
 quae ita interpretor: novi enim multos mortalium, quos
 arrogantes habiti sunt, quod se videndos exhibere nollent,
 alios contra, quod in atriis sedentes, viderentur de se quasi
 spectaculum quoddam praebere, in eandem opinionem ve-
 nisse. Nam quod ille Ciceronianus poeta. σμῦνς accipit
 eos qui rem suam & publicam bene gesserunt: ego eo
 nomine superhos & arrogantes accipio: & ita accipit
 Euripides in illo versu ex Hippolyto: Μόσχι, τὸ τιμῶν, ἢ
 τὸ μὴ πᾶσι φίλον. & in illo ex eadem fabula: Οἷμοι, τὸ
 σμῦνς ὅς μ' ἀπειρεῖν τὸ σῶν. & in illis pulcherrimis versibus
 ex Alceste:

Οὐδὲ δὲ θνήσκεις, θνήσκῃς ἢ φρονεῖς ἤτις. τὸ τιμῶν, ἢ
 ὅς τοις γὰρ σμῦνς, ἢ σμῦνς μὲν τοῖς ἀνθρώποις
 ἀπειρεῖν ἔστιν, ὅσ' ἔμοι χαλὰς ἔστιν ἢ ἀπὸ τοῦ
 ὁ βίος ἀλυσθῆς ἢ βίος, ἀλλὰ σμῦνς.

Sequitur: αἱ δὲ τῶν ἀνθρώπων ποδὶς δὲ ἐκείνων ἐκείνων ἢ παρὰ τοὺς
 id est; alii contra, quod se quieti in quidam, in gloria
 habiti sunt, & ignavi. Hoc enim significare vult; solere
 homines omnia quae ab aliis fiunt, ad deteriores partem
 accipere, & undique captare maledicendi occasiones.
 Illa autem quomodo interpretatus sit Latinus ille, si mos
 do interpretari voluit, nihil attinet dicere, res ipsa loquitur.
 ex his, caecutiam ipse, an merito alios impudenter
 arbitrer, existimari potest.

CAPUT XVIII.

Locus Platonis e Phaedro, allata veterē quadam feli-
 Atheniensium consuetudine illustratus.

SOCRATEM Phaedrus cum adducere vellet ad idem
 argumentum tractandum, quo ipse scriptam Lysiae ora-
 tionem paulo ante recitarat, ita ei blandiens apud Plato-
 nem inducitur: Καὶ εἰς ἡμῶν, ἀντιπρὸς οἱ οὐκ ἔστιν ἄριστος
 ὁτι.

ἀποχρήματα χρυσῶν ἐπιθήκῃ ἱερμίσσονται εἰς Δελφὺς ἀναθήσονται, ὃ μὲν ἱερμῶντι, ἀλλὰ καὶ αὐτῷ. quaestum est autem ex me, quanam esset aurea illa statua, quam Delphis ponere solitos archontas ex eo intelligeretur: & quā de causa id fieret. Respondi, novem Atheniensium archontas, id est, eponymum, regem, polemarchum, & sex thesmothetas, cum magistratum inirent, publice jurare solitos, se observaturos esse leges, neque passuros fidem suam donis muneribusve corrumpi: si quis ipsorum secus fecisset, eum multae nomine auream statuam suam pensurum esse. Ejus rei auctor est Julius Pollux libro Onomastici ad Commodum Caesarem octavo. Cypselidarum autem anathema, de quo non ita multo post ea, quae posui, verba apud Platonem mentio est, quodnam fuerit, copiose Pausanias in Eliacis docet.

CAPUT XIX.

*Quod discrimen sit accusationis & maledictionis,
e Demosthene & Cicerone.*

TRADITUM est accurate & diligenter a M. Tullio in Coeliana defensione, quid inter accusationem ac maledictionem interesset. olim autem Demosthenes etiam ista distinxerat: ut quāvis non plane idem ab utroque dicatur; dubium tamen non habeam, quin Cicero in ea tractanda summi Graeci oratoris vestigia sit persecutus. Utrumque igitur locum meo more describam, ut comparentur. Demosthenes περὶ σοφίας καὶ τοι καὶ τῆς αἰδοῦς Ἀθηναῖοι, ἢ καὶ λοιδορεῖν κατηγορίας τέττα διαφέρειν ἡγούμεαι, τῇ τῶν μὲν κατηγορίας ἀδικήματα ἔχειν, ὡς οἱ πῆς νόμοις εἰσὶν αἱ πρῶται. τῶν δὲ λοιδορεῖν βλασφημίας, ὡς καὶ τῇ αὐτῶν φύσει τοῖς ἑλλήσι περὶ ἀλλήλων συμβαίνει λέγειν. Cicero pro Coelio: Sed aliud est maledicere, aliud accusare. Accusatio crimen desiderat: rem ut definiat: nomine ut nolet: argumento probet: teste confirmet. maledictio autem nihil habet propositi praeter contumeliam: quae, si petulantius jactatur; (ita enim legendum est: non, ut vulgo, jactatur.) convitium: si facetius, urbanitas nominatur.

CAPUT XX.

*De vi veritatis Ciceronis sententia ex Aeschine.
Livii loci duo emendati.*

EMERGERE tandem & existere veritatem, neque ullis unquam machinis ita premi, ut opprimatur, multi gravesque auctores saepe dixerunt: Cicero inter ceteros, qui cum hanc gravissimam & dignitatis plenissimam sententiam ponere in Coeliana defensione vellet, ex Aeschine eam prope interpretatus est. O magna, inquit, vis veritatis, quae contra hominum ingenia, calliditatem, solertiam, contraque fictas omnium insidias facile se per se ipsa defendat. Aeschines autem ἐν τῇ πρὸς Τιμάρχου ὁμιλίᾳ, inquit, ἡ ἀλήθεια, ὅσα πάντα ἐπιχειροῦν τῇ ἀνθρωπίνῳ λογισμῶν. Etiam apud Livium Q. Fabius Maximus idem dicit, in illo pulcherrimo sermone, quem habuit cum L. Paulo adversus Annibalem proficiscente. sed is locus ita depravatus circumfertur, ut intelligi non queat. ita enim legitur: *A veritate laborare nimis jus saepe ajunt: extingui numquam.* Sed vocem *jus*, in veteribus libris non legi, admonuerunt etiam alii. Mihi, cum eum locum accurate legerem, incidit suspectio, ita corrigendum esse: *Veritatem laborare nimis saepe, ajunt: extingui numquam.* id igitur in libri mei margine adscripseram, addita ea nota, qua conjecturas meas distinguere soleo ab iis mutationibus, quas vetustis libris auctoribus facio. Sed cum postea διὰ χρίου accidisset mihi, ut eum ipsum locum inspicerem; visum est, librum quoque veterem, quem habeo, consulere; si quid is forte meam conjecturam adjuvaret. Reperi autem plus etiam, quam volueram. etenim ne una quidem littera plus minusve habebat, quam ut ego divinaram. sed ea inspectio iter mihi aperuit ad tollendum ex eo loco mendum alterum. nam quod statim subjicit Fabius: *Gloriam qui spreverit, veram habebit:* vix verum videtur, ita simpliciter, & sine ulla adiectione prolatum. quid enim? ἀφιλότιμον εἶναι, laudine datur, an in vitio ponitur? quam multi gloriam spernunt ignavi & nulli pretii homines! Cum igitur in meo libro legatur, *Gloriam quam qui spreverit, veram habebit:* conjicio legendum, *Gloriam vanam qui spreverit, veram habebit.* sic enim & verior erit sententia, & illa contrariorum re-

latione orationis, & melius cohaerebit cum eo quod paulo supra dixerat Fabius: *Resistes autem adversus famam ru-
moresque hominum, si satis firmus steteris: si te neque col-
legae vani gloria, neque tua falsa infamia moverit. quam
facile vero librarius in eo labi poterit, eam quivis facile
videat, autolysus non est meum.*

C A P U T X X I.

*Mulieres eruditas plerumque libidinosas esse, duorum
poëtarum testimonio confirmatum. Juvenalis lo-
cus cum quodam Platonis collatus.*

V A F E R R I M U S poëta, quique omnia suae tempestatis
hominum vitia & noverat optime, & infectabatur liberri-
me, Juvenalis, in ea satyra, qua mulierum improbitatem
detexit, non obscure significavit, displicere sibi mulieres
eruditas, & disertas.

*Non habeat, inquit, matrona, tibi quae juncta recumbit,
Dilecti genus, aut cursum sermone rotato
Torqueat enthyëma, nec historias faciat omnes.*

Euripides quoque, magnus & ipse mulierum osor, et
dictus est a quodam eas odisse in choro; amare in choro,
Ejusdem sententiae fuit. putavit enim, id quod res est,
cetas & ingeniosas feminas promptiores & acutiores esse
ad instruendas machinas, quibus decipiant viros. itaque
apud eum ita Hippolytus loquitur:

*Ἐφ' ὧν ἡ πόλις, πρὶν ἢ γ' ἐπὶ τοῖς θεοῖς
ἔην ὀφειδὸν ἡλπίον, ἡ γυναικῶν χεῖρ.
τὸ δ' ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν ἐκινεῖ Κρονίης
Ἐν ταῖς ἐμφυκίαις.*

id est,

*Odi eruditam. ne meae unquam sit domi,
Quae plus sciat, quam mulierem scire expedit.
Namque eruditis ipsa majorem Cypris
Astutiam indit.*

& sane non nimis pudicas esse ingeniosas & eruditas mu-
lieres, fidem facere poterit Sappho neque mirum. mul-

tas enim historias legunt, peccare, ut ait. Flaccus, doc-
centes. sed in iis quae supra retuli Juvénalis verbis, con-
stat, metaphoram esse a jaculis sumptam, quae brevía
cum sint, rotando torqueri solent. eadem autem usus est
Plato; cum Lacedaemoniorum loquendi consuetudinem
exponeret; quos ait, initio videri solitos rudes & imperi-
tos; sed postea torquere ac vibrare breve aliquod dictum:
ut is quicum differebant, puer. prae ipsis videretur. ejus
verba sunt: *εἰ γὰρ ἰθὺλοι καὶ Λακεδαιμονίων τῆς φανολοπίας συγ-
γνῶνται, πρὸ μὲν πολλὰ ἐν τοῖς λόγοις ἀρήναι αὐτὸν φανῶν πρὸς φαι-
νόμενον. ἔπειτα ὅτε αὖ τῶναι τῶ λιβανίστιον, εὐρίκατι ἰσχυρὰ ἀξιοὶ λόγοι
βραχὺ καὶ κατισχυμένον, ὥστε διὰ τοῦ ἀκροῦς, ὥστε φαίνεται τῶ
αὐτοδιδασκαλισμένοι παιδὶ μὴδὲν βέλτιον.*

CAPUT XXII.

*Iphicratis multa dicta, quibus elatus & excelsus
ipsius animus ostenditur.*

RERUM bellicarum gloria non aetatis modo suae impe-
ratores vicisse, sed superiorum etiam quemlibet adaequasse
Atheniensis Iphicrates (*) dicitur. idemque eloquentiae stu-
diis deditus fuisse, & cum saepe dixisse in publico, tum
ostentationis quoque gratia domi nonnumquam declami-
tasae perhibetur. erat autem excelsus vir & elato animo,
quique de se interdum magnificentius, quam vulgi aures
libenter ferre possent, praedicaret. Itaque cum oratio-
nem de statua sibi ab Atheniensibus posita adversus Har-
modium quendam e veteris illius tyrannicidae posteris ha-
beret, multa dixit de se ipso animose, & prope arrogan-
ter: ut Dionysius Halicarnasaeus non alio magis argu-
mento refellerit eos, qui orationem illam Iphicrati a Ly-
siae scriptam esse dicebant, quam quod a Lysiae modera-
tione nimium longe abesset. In ea hoc dixit, quod ad-
versarius generis sui nobilitatem extollens, illius obscuri-
tatem, & ignobilitatem exagitaverat, *ut quisque virtute
maxime praestaret, ita nobilissimum esse,* nam ne Harmo-
dium quidem & Aristogitonem nobiles fuisse prius, quam
praeclarum aliquid designassent. Item illud: *se majorem
habere cognationem cum illis, quam ipsum illum quocum*

con-

(*) De eo nos quoque diximus in Hist. Crit. Orat. Gr. p. 18.

contenderet: quo sua, quam illius facta propius ad eorum gloriam accederent. & Meorum nobilitas a me incipiet: tuorum in te desinet. quae omnia imitatus est, quicumque scripsit declamationem in Sallustium, sed & ex eadem oratione haec reperi: Si qualis ego sum, tales vobis septem imperatores fuissent, deserta jam esset & inculta Lacedaemon. Et cum de Harmodio & Aristogitone ageret: Quorum, inquit, ego si temporibus fuisset, aut assumpsissem eos ad societatem praeclari illius operis, aut ipse ab eis ascitus essem. Et, Vos fortasse Athenienses istam mihi columnam, & istas in ea inscriptas litteras, praeclarum quiddam, & gloriatione dignum a vobis contigisse arbitramini. at mihi columna caelum attingens in Peloponneso virtutis meae testis constituta est. Haec potestrema quibus verbis Graece pronunciata sint, si quis videre cupit, reperiet apud Aelium Aristidem *et* *in* *libro* *de* *virtutibus* *et* *vitiis* *libro* *secundo* *capitulum* *trigesimum* *septimum*.

C A P U T X X I I I.

Medicum fuisse Herculem, & sanatum ab eo Alcestin, quum jam deposita esset.

SCRIBIT Plutarchus, fortissimum heroum Herculem medicinae peritum fuisse. itaque quod apud Euripidem legitur de Alceste, quam, cum mortem pro viro suo Admeto obiisset, Hercules cum ipsa Morte luctatus, per vim ei eripuisse, & vivam ad Admetum reduxisse narratur: ita intelligendum esse: cum Alceste ita graviter aegrotaret, ut deposita jam & desperata esset, venisse Herculem, & morandi arte, qua excellebat, ei valetudinem pristinam reddidisse. Admeto autem ea in re gratificari voluit. non enim minus amabat Admetum Hercules, quam Alcestin Admetus.

C A P U T X X I V.

De immani crudelitate regis Dejotari.

ATROCI admodum & barbaro ingenio fuisse oportet regem Dejotarum: si verum est, quod de eo idem ille quem modo nominavi, Plutarchus memoriae prodidit. &

sanè is est auctor Plutarchus, quem nemo rejicere ut parum idoneum possit. Ait autem Dejotaro plures fuisse filios, quorum cum ipse uni relinquere imperium, atque omne patrimonium suum cuperet, quo id facilius efficeret, ceteros omnes manibus suis trucidavit, vinitorum exemplo, qui cum vitis aliqua complures emisserit surculos, unum modo ex eis relinquere, alios amputare consueverunt; ut is qui relinquitur, major & robustior fiat.

CAPUT XXV.

De lege quadam Persarum humanitatis plena.

MULTAE olim apud Persas leges fuisse traduntur: ex quibus facile intelligi potest, singularem quandam ejus gentis sapientiam fuisse. Atque earum in uam nuper cum inciderim, quae neque multis, nisi me fallit animus, cognita est, & dignissima quae cognoscatur ab omnibus: judicavi non ingratum fore iis qui haec legent, si eam hoc loco proponerem. Erat igitur apud eos ita constitutum, ut cum quis in iudicio argueretur aliquid fecisse contra leges, etiam si liquido constaret, eum culpae affinem esse, non tamen statim condemnaretur; sed prius inquireretur diligentissime in omnem illius vitam, inireturque ratio, plurane turpiter & flagitiose, an bene laudabiliterque gessisset. tum si vincebat turpium numerus, condemnabatur: sin praeponderabant (*), honestis turpia, absolvebatur. Cogitabant enim, humanarum virium non esse, rectum cursum perpetuo tenere: habendos pro bonis viris eos, non qui numquam peccarent; sed qui saepius honeste agerent. Hanc ipsam legem ego ab iis quoque, quorum in manus hi libri venient, observari summo opere cupio: ut ne statim eos rejiciant ac condemnent, si quid in eis a me peccatum deprehenderint. nam si, ratione fideliter inita, major *ἢ ἰσχυρίων*, *ἢ ἢ κατηλαμίνων*, numerus fuerit: tum equidem, quin rejiciantur, & fordeant, non recuso.

(*) Forte Muretus scripsit, *praeponderabant*.

M. ANTONII MURETI

J. C. A C C I V I S R.

VARIARUM LECTIIONUM

LIBER NONUS.

CAPUT I.

*De genere quodam loquendi quo in magni amoris
significatione veteres utebantur.*

INTER omnia loquendi genera, quibus veteres mirificam quandam vim amoris in aliquem sui exprimebant, illud mihi excellere videtur, quo significabant, cupere se, si quo modo id fieri posset, annos sibi ad vivendum constitutos conferre ac contribuere cum eo quem diligerent, ita ut quod ipsis superesfet vitae, ejus pars aliqua ad illius vitam adderetur. Ita blanditur anui cuidam Tibullus:

*Vive diu, inquit, mihi dulcis anus. proprios ego tecum,
Sit modo fas, annos contribuisse velim.*

Ita apud Plautum adolescens quidam amicae, quae cum ei dixisset,

Cur tu obsecro immerito meo me morti dedere optas?

hoc ab ego responsum fert:

*Ego te? quam si intelligam deficere vita, jam ipse
Vitam meam tibi largiâr, & de mea ad tuam addam.*

Atque hoc in consuetudine positum fuisse, ostendit Seneca in libro De Brevitate vitae, his verbis: *Dicere solent eis quos validissime diligunt, paratos se partem annorum*

rum suorum dare. Et ex illa consuetudine triumphantibus imperatoribus occinebatur,

De nostris annis tibi Jupiter augeat annos.

quod relatum est a Tertulliano. Sed & sanctissimus, pariterque disertissimus scriptor Gregorius Nazianzenus ita locutus est in oratione εἰς Βασιλεῖον· Καὶ ἀποδοῦναι πρὸς ταῦτα ζωῆς ἡμεῖς ἐκείνῳ, ὅτι οἶόν τι καὶ ἀδύνατον ἦν.

C A P U T I I.

Illustratus Horatii ex Odis locus.

CUM tanta esset apud veteres infamia eorum, qui abjecto clypeo fugerant, quosque contumelioso nomine, ut notum est, *ῥιψάκιδες* vocabant, quid in mentem venisse dicemus elegantissimo poetæ, Horatio, eam ut notam sibi ipse versibus suis inurere voluerit? Nota enim sunt illa ex oda ad Pompejum Varum:

*Tecum Philippos & celerem fugam
Sensi relicta non bene parmula:
Cum fracta virtus, & minaces
Turpe solum tetigere mento.*

An id ei ingenium fuit, ut non in alios modo, sed in se ipsum quoque, libenter dicta diceret, vinetaque, ut alibi ait, ipsemet caederet sua? An in homine minime militari, Mercurialique potius quam Martiali, neque ad arma, sed ad amores, & ad pocula, & ad libros tractandos nato aperta illa & simplex timiditatis suae professio jucunda potius quam ignominiosa est? Nam quod eum quoque ipsum ad quem scribit, in ejusdem culpæ societatem vocat, videri potest fecisse Xenaeneti Atheniensis exemplo, cujus est nobilis illa responsio ad cives suos objurgantes eum quod fugisset, *μὲν ὑμῶν γὰρ, ὃ φίλων κεφαλαί.* Omnino tamen verisimilius esse arbitror, Horatium hac quoque in re Archilochi, ad cujus se imitationem studiosè comparaverat, similem esse voluisse. si quidem & ille, ut alia turpiter a se facta, quod apud Aelianum legimus, prædicaverat, ita cum in proelio adversus Saïos, Thra-

ciae

ciae populos, eadem ratione expediisset salutem suam, notum id posteris suo ipsius praeconio esse voluit: cecinitque hoc modo:

Αυτὸς μὲν Σάϊον πρὸς Αἰγάμην, ὃν πατρὶς θήματα
 ἔντες ἀμάρτυροι κλέπτουσιν ὅτε ἰδύχον.
 Τυχλὸν δ' ἐξοπίσσω φυγόντ' ἀλλ' ἀπὸ τοῖς ταύτην
 ἔρριπτο. ἧς αὐτοῖς κτήσασθαι ἔκλειον.

Ita enim eos versus lego; etsi aliter Alcibiades. sed & ille bello ferox, ille tyrannorum exactor, Alcibiades, quem etiam apud inferos, tut hic ait, canentem pugnas & exactos tyrannos mirantur Umbrae, non ita fuit prodigus animae, ut non fugere aliquando maluerit, quam mori: qui & ipse, ne hoc nesciremus, versibus id suis mandavit, ut auctor est Herodotus in Terpsichore: in quo malitiam quandam Herodoti notat Plutarchus. ita ut videatur ἡ φιλοψυχία poetarum quasi quidam morbus: possintque ad multos eorum accommodari, quae apud Homerum Veneri Jupiter dicit:

Οὐ σοὶ τίνοι ἐμὸς δίδωμι πολέμῳ ἔργα
 Ἀλλὰ σὺ γ' ἰμαίρουται μετέρχου ἔργα γάμοις
 Ταῦτά δ' Ἄρεϊ θύῃ, καὶ Ἀθήνῃ πάντα μελήσῃ.

CAPUT III.

*Emendatus versus ex Asinaria Plauti, & locus
 quidam Appuleji in Floridis.*

Locus est Plauti in Asinaria ita scriptus in omnibus, quae mihi quidem videre contigerit, exemplaribus:

*Proficiscin. hoc nunc dixerim. nemo etiam me accusavit
 Merito meo. neque me Athenis est alter hodie quisquam
 Cui credi recte aequae putent.*

In quem homo eruditissimus, & de quo inter eos qui poetam illum emendare aggressi sunt, propemodum dici potest, οἷον πικρὸν, haec notavit: Mendum hoc est, & in nostro scriptura depravata, etiam interpolatione litterarum: quaeramus ergo emendationem. Ego autem, quem

admodum ei loco medicina facienda sit, jam dudum reperisse mihi videor: in quo, num quid ipse me fallam, alii judicabunt. Vetus erat opinio, periculum esse aliud quod a fascino, ubi quis impensius aut laudaret ipse se, aut praefens ab alio laudaretur. Ejus rei causas, quoniam alii & curiose quaesierunt, & copiose tradiderunt, nunc persequi non est operae. Sed ex ea opinione receptum erat, ut in laudando plerumque adderent vocem *praefiscine*, aut *praefiscini*, qua invidiam & fascinum a se amolirentur ac deprecarentur. Quale est, quo etiam hodie utimur, *Disce abisti invidia*. Est autem *praefiscine*, aut *praefiscini*, idem quod *persecutio*. Cum igitur magnifice de se locuturus esset veterator ille, cujus ea apud Plautum verba sunt, quasi invidiam a se amoliri cupiens, ait,

Praefiscini hoc nunc dixerim.

Neque enim dubito quin ita legi coporteat. Hujus vocis citantur exempla haec a Charisio: Titinnius in Setina:

*Paula mea, amabo pol tu
Ad laudem addito praefiscini, ne puella fascinetur.*

Afranius in Consobrinis:

Scis habitum ita ut nunc obtinet, praefiscine.

Sed & apud Appulejum, multo eruditorem, multoque pluris faciendum scriptorem, quam vulgo putant, locus est ejusdem vocis ignoratione corruptus libro tertio Floridorum: *Igitur, quod difficile factu erat, quadque re vera arduum nobis existimabatur, gratum esse populo, placere ordini, probari magistratibus, & principibus, id, praefusive dixerim, jam quodammodo mihi obtigit.* *Praefiscine* enim, non *praefusive*, eo loco legendum est. Jam pridem haec scripseram, cum ad me Tibur allatae sunt litterae ab Oberto Giphanio, homine in primis erudito, in quibus scriptum erat, Quod vulgo apud Gellium libro decimo Noctium Atticarum, & ejus libri capite xxiv. legitur *pristini* & *pristine*. in Veteribus legi, *praefiscini*, & *praefiscinae*. certeque in vetere Macrobio quem mihi com-

commodavit Hercules Ciofanus Sulmonensis, ubi illa omnia ex Gellio, ut solet Macrobius, descripta referuntur, legitur *fiscine* & *fiscini*, depravatis quidem, sed tamen manifestis rectae scripturae vestigiis.

C A P U T I X.

De loco quodam ex Odys Horatii.

OM INOSUM esse crediderunt veteres illi, verae religionis ignoracione occaecati, occursum serpentis, viam qua quis iter facturus esset quasi dissecantis, exque ea superstitione dictum ab Horatio est,

Rumpat & serpens iter institutum,

apertius autem etiam idem cognoscitur ex Heliodori, suavisissimi scriptoris, Aethiopicon libro tertio, ubi ita legitur: αὐτοὶ δ' ἄρα τ' αἰώμας αὐτὸς χειρόντης, καὶ πᾶς ὄχλος τῆ Νείλου ὀφθαλμοβόρους, προκείμελον ὄραται λὰν ὁρξίαν ἐπὶ θαλάσῃ διαρπύζονται, καὶ τῶ ῥείθῳ τῆ ποταμῶ σὺν ὄχλῳ τῆ ῥύμῃ κρημαίνονται. οἱ μὲν δὲ ἄλλοι συνήκας πρὸς τὴν ἀφροσύνην π' ὄφιν ἔχον. πάλιν οὖτοι οἱ Καλάστεις κώλυμα πρὸς τὴν ὁδὸν ἐπισημαίνουσιν πρὸς τὴν ὁδὸν. Sed hoc aut nihili est, quod ipse quoque non invitatus fa-tebor, aut, si non prorsus indignum erat quod notaretur, reperietur certe, qui vel a se jam pridem animadversum, vel etiam e scidis atque adversariis suis a me sublectum esse contendat.

C A P U T V.

Emendatus locus ex Politicis Aristotelis.

ARISTOTELES septimo Politicon quorundam errorem notans, qui felicitatis causam non in virtute, sed in opibus ac copiis esse censent, ait, perinde eos ridicule facere, ac si, quod musicus aliquis bene caneret, ejus rei causam non in artem, sed in lyram referrent. Id autem his verbis exprimit: Ἄνθρωποι δὲ νομίζουσιν ἀνθρώπων τὸ εὖ διαμεμενῆσθαι καὶ αὐτὸς αὐτῶν τὸ εὖ διαμεμενῆσθαι. ὅσοις οἱ τὰ κεραιζόμενα λαμβάνουσιν καὶ καλῶς ἀντιπῶν τὸ λῆξαι μετὰ τῆς τέχνης. Quibus in verbis, ut illud praeteream, quod legi malim aut

αἰπῶντι, aut α' πς ε' κῆρυξεν, aliud mihi multo gravius subesse mendum videtur. Neque enim τῷ κῆρυξεν λαμπερὸν ἢ κηλῶς. sed τῷ κῆρυξεν λαμπερὸν κηλῶς legendum puto: Λάμπρο enim veteris musici proprium nomen fuit: quam boni, nihil ad rem: hoc enim tantum significat Aristoteles, si *Lamprus bene canat*, id non lyra, sed artificio ipsius effici, & ridiculum fore, si quis id non artificio ipsius, sed lyraetribuendum esse contendat. Lampri autem mentio est apud Platonem principio Menexeni: ubi Socrates ait, facile esse, Athenis Athenienses laudare, non ei modo qui praestantes magistros nactus sit, quales ipse habuerat, rhetorices quidem Aspasia, musices vero Connum: sed ei etiam qui minus bonos, ut musices Lamprum, rhetorices Antiphontem. Hunc Lamprum Athenaeus, non sane ex consuetudine musicorum, abstemium fuisse ait: profertque in eum amara quaedam dicta veteris poetae Phrynichi, quibus ait, lugere gavius mortuo illo aquae potore, quem etiam vocat mirificum artificem lugubre quiddam & querulum concinendi, Musarum aridum & exsiccatum cadaver, lusciniarum febrim, Plutonis hymnum. Ejus igitur, quicumque tandem fuit, jam pridem apud Aristotelem oblitterata memoria, reposita a nobis ac restituta sit.

CAPUT VI.

De locis aliquot Plauti ex Pseudolo.

INEPTE post tot emendatores etiamnum legitur locus hic e Pseudolo Plautina:

*Phoenicium Calidoro amatori suo
Per ceram & linum litterasque interpretes
Salutem mittit, & salutem abs te expetit.*

Nou enim *linum* legendum est, sed *lignum*. nam in tabulis ligneis cera oblitis veteres, ut notum est, scribere solebant. Tabulas igitur ipsas vocat *lignum*. & sic loquuntur juris auctores cum bonorum possessionem contra tabulas, vocant *contra lignum*. Quod autem in eodem illo diverbio scriptum est,

At-

*Atque id futurum unde unde dicam nescio:
Nisi quia futurum est: ita supercillium salit:*

& apud Theocritum, *oculus dexter salit*: & stulta illa veterum superstitione ductum est, qua credebant, si pars aliqua corporis suapte sponte subsiliisset ac mota esset, ejusmodi palpitationibus aut prosperi aliquid, aut adversi portendi. S. Augustinus libro secundo De doctrina Christiana: *His adjunguntur millia inanissimarum observationum: si membrum aliquod salierit: si junctim ambulanti- bus amicis canis aut lapis aut puer medius intervenerit.* Idem in libro De Natura daemonum: *Salitores vocati sunt, qui, dum eis membrorum quaecumque partes salie- rint, aliquid sibi exinde prosperum, seu triste significari praedicunt.* Tales saltus Graeco nomine vocabant *παλ- πός*: extatque liber Melampodis *ὁ τοῦ παλμῶν*, quo ejus vanitatis quasi disciplina quaedam continetur. Sed & ultimus ejusdem diverbii versus male in vulgatis libris ita legitur:

Atque ipse egreditur penitus perjurum caput:

cum ita legi debeat,

Atque ipse egreditur Poenus perjurum caput.

Poenum enim vocat. lenonem, cum significet esse infidum, perjurum, fraudulentum, quales Poeni meritisimo & habebantur, & habentur. Ne illud quidem pigebit adscribere, quod paulo supra de se dixerat Calidorus:

*Quasi solstitialis herba paulisper fui:
Repente exortus sum, repentino occidi:*

esse ejus herbae mentionem & apud Ausonium in Profes- soribus, qui etiam, ut puto, hunc ipsum Plauti locum imitatus est his versibus:

*Solstitialis velut herba solet,
Ostentatus raptusque simul.*

CAPUT VII.

De duobus locis ex primo Odarum Horatii.

A P U P Horatium libro primo Odarum in plerisque veteribus libris ita legitur:

*Scriberis Varto fortis & hostium
Victor, Maconii carminis alite,
Qua rem cumque feror navibus aut equis
Miles te duce gesserit.*

non, ut in vulgatis, *Quam rem cumque*. Eaque scriptura mihi verior ac sincerior videtur, ut hoc dicat, Quacumque in parte terrarum milles Agrippae ductu rem gesserit, id est, cum hostibus populi R. conflixerit, eosque fuderit, ac fregerit, insignemque aliquam victoriam ex eis retulerit, Varium ea omnia versibus suis celebraturum. Hoc enim dicebant, *rem gerere*. ut in epistola ad Augustum:

*Rem gerere & captos ostendere civibus hostes,
Attingit solium Jovis.*

& senex Terentianus;

*In ipsa turba atque in peccato maximo
Quod vix sedatum satis est, potastis, scelus,
Quasi re bene gesta.*

Et in Fastis Capitolinis tam saepe legitur aliquem creatum esse dictatorem *rei gerandae causa*. At hoc fortassis leve alicui videbitur. Addam igitur aliud itidem leve; si forte quae singula parum habent ponderis, conjuncta ac conglobata aliquid adquirant ad lancem deprimendam. In explicandis igitur primis versibus odes illius qua Quinctilii mors desletur, dissentio ab omnibus & vetustis & recentioribus, & illud Q U I S, quod principio positum est, sexti casus, posterioris numeri esse arbitror. neque referendum ad illa nomina *pudor & modus*: sed ad nomen *cantus*. Petit enim, ut mihi quidem videtur, poeta a Melpomene, ut sibi praecipiat *cantus lugubres* qui

quibus aut pudor aut modus aliquis imponatur desiderio Quintilii. Itaque delenda est illa interrogationis nota, quam post nomen *capitis* primus Paphlago inexit.

CAPUT VIII.

Illustratus locus Senecae ex epistolis.

APUD disertissimum eundemque sapientissimum scriptorem, Senecam, cujus inter ceteras summas laudes hanc quoque non postremam esse statuo, quod inepte fastidiosus & olim displicuit, & hodie displicet, multa sunt non publici saporis, quae qui surdior, ut ita dicam, palato sunt, ingustata praeteriunt: cum elegantiores homines, & talium deliciarum intelligentes mirificam quandam ex eis percipiant suavitatem. Quale est, quod in epistola ad Lucillium sexagesima octava, cum multis verbis docuisset, quicquid cum virtute conjunctum est optabile esse, multaue in eam sententiam genere orationis, ut solet, masculino, & nihil vulgare aut plebejum sonante dixisset, ad ipsum epistolae finem ita scribit: *Indue magni viri animum, & ab opinionibus vulgi secede paulisper: cape quantum debes virtutis pulcherrimae ac magnificentissimae speciem, quae nobis non fertis, sed sudore & sanguine colenda est. aspice M. Catonem sacro illi pectori purissimae manus admoventem, & vulnera parum demissa laxantem. Utrum illi tandem dicturus es, Vellem quae velles, & moleste fero, an, Feliciter quod agis?* Quibus in verbis notanda sunt duo antiqua loquendi genera vulgo non satis cognita, quorum altero ad eos qui in malis essent, altero adversus eos quibus prospere aliquid obtigisset, utebantur. Nam cui boni ac secundi aliquid obtigerat, ei, omnis causa, gratulabundi dicere solebant, *Feliciter*, aut *Feliciter quod agis*; cum significarent, cupere se eum perpetuo eadem felicitate uti, idque bonum ipsi proprium ac perpetuum esse. Juvenalis Satyra secunda:

*Signatae tabulae: dictum Feliciter: ingens
Coena: sed & gremio jacuit nova nupta mariti.*

Contra cui male & adversus animi sententiam erat, cum alloquentes dicebant: *Vellem quae velles*, cum indicarent,

rent, dolere sibi, quod illi male esset: ac si dicerent: Vellem tibi ita esset, ut tu quoque velles: mihiq̄ aegre est, quod tibi quidquam praeter voluntatem tuam evenit. Hujus generis exemplum est apud Plautum Mollaria:

El. *Quid est? Me miserum! occidi: Qui? Quia
Venit navis nostrae navi quae frangat ratem.
Velim ut velles, Tranio: sed quid est negotii?*

Hoc igitur significat: si quis M. Catonem animo concipiat extremo illo vitae tempore sua viscera lacerantem, & exiturae animae facientem viam, numquam ei ut in malis posito consolationem adhibiturum, sed potius ut pulcherrimum & gloriosissimum facinus obeunti gratulaturum. Nonnumquam etiam hoc posterius loquendi genus in nuda & simplici amicitiae significatione ponebant. Horatius:

Suaviter, ut nunc est, inquam: & cupio omnia quae vis.

Plautus Amphitruone:

*Debetis velle quae velimus. meruimus
Et ego & pater de vobis & republica.*

C A P U T IX.

*De potu aquae aut vini circumdata nivè refrigerati,
Macrobian locus emendatus.*

AQUAM ex dissoluta ac colliquefacta nivè pessimam & corporibus perniciosissimam esse, & jam pridem Aristoteles, quasi oraculo edidit, & eorum qui palato obsequi, quam illius auctoritatem sequi, malunt, quotidiana experimenta declarant. Incommoda igitur quae nivis potum sequuntur fugere, & tamen aestivis mensibus frigidum bibere qui volunt, vasis duplicibus uti solent e tenuissima lamina eo artificio factis, ut vinum aut aquam quae potui paratur, omni quidem ex parte nix ambiat; sed eorum tamen neutrum contingat, neque cum eis commisceatur. Ita fit, ut neque bibant nivem, & tamen nihilominus

frigidum bibant, quam si biberent nivem. Ea me consuetudinē utentem cum amicus quidam, qui medicinam facitabat, pro nostra familiaritate reprehenderet: Vel ex Macrobio, inquit, si forte nostrorum libros minus frequenter lectitas, discere poteras, nivem quis, an aquam isto modo refrigeratam bibat, nihil interesse. Cumque ego subridens, quidquam tale apud Macrobiū legi abnuissem: Jubesis, inquit ille, proferri librum. Quo prolato, ita quidem in eo scriptum reperimus: *Fam dudum, inquit Avienus, nosse aveo, cur aqua, quae obstita globis nivium perducitur ad nivalem rigorem, non minus in potu noxia est, quam ex ipsa nive aqua resoluta.* Sed ad libri marginem adscriptum erat mea manu, particulam **NON**, redundare, & delendam videri. At ille, Isto, inquit, modo facile fuerit cuilibet scriptori quamlibet sententiam adfingere, si ex negatione adfirmationem facere liceat. Tum ego, Quaeso, inquam, considera earum rationum momenta quibus statim sententiam suam confirmat: ut aperte videas negationem esse tollendam. Ait enim aquam e nive liquefacta non solo frigore nocere: quod si esset, faterer tibi, aequae noxiam esse aquam ex fonte aut ex puteo, aut etiam eam, qua ego, ut omnium saluberrima utor, aquam pluviam, circumdata nive refrigeratam: sed esse in illa aliud non minus incommodum. Cum enim humor vi frigoris densetur ac crescit in nivem, aut in glaciem, quae partes in eo subtiliores ac tenuiores sunt, eas in illo ipso compressu evanescere ac diffari necesse est: solas autem manere crassiores, & ponderosiores, id est, ipsius aquae quasi faeces quasdam ac recrementa. Itaque si quis vas aquae gelu adstrictum admoto igne dissolvat, minor modus aquae, quam antea fuerat, reperietur. Quod argumento est, in illa concretionem partem aliquam abiisse, ac dissipatam esse. Nocet igitur corporibus non tam frigore ipso, quam crassitudine, ac pondere. Itaque etiam si dissoluta calefiat, aequae noxia erit. Hoc vitium quod maximum est, ab hac, qua ego utor, abesse certe vides. His dictis, & re paulo accuratius considerata, acquievit. In eodem autem illo Macrobiū loco leviuscula quaedam praeterca ex veteris libri fide a me emendata erant. Nam ubi legitur, *quae est corpulenta post terram*: vetus habebat, *qua est corpulenta post terram.* Et paulo post, *cor-*

lescit, ubi vulgo legitur, *calescit*: & paucis post verbis, cum *denferetur*, non, ut vulgo, cum *denfaretur*. Certeque *denferi*, non *denfari*, etiam apud Virgilium & apud Horatium legi, alii quoque jam pridem annotarunt.

CAPUT X.

De locis quibusdam e prima epistola libri primi ad Atticum.

MULTA sunt adhuc in epistolis ad Atticum depravata: etsi eis & Manutius jam pridem, & post eum alii eruditi homines magno conatu multum opis attulerunt. Nos quoque pro captu nostro aliquid earum studiosis praestare conabimur, dabimusque operam, ut liber prudentiae & elegantiae plenissimus nostra quoque opera nitidior & emendatior legatur. Ac primum non dubito, quin locus ille ex epistola prima ita distingui debeat: *Prensat unus P. Galba. sine fuco ac fallaciis, more majorum, negatur.* Neque enim sine fuco ac fallaciis Galbam prensare dicit: sed ei prensanti homines aperte, ac sine circuitione ulla negare: quod jocans ipse more majorum fieri dicit, qui simplicius vivebant, & aperte ac sine fuco quae in pectore habebant eloquebantur, nondum reperto artificio mentiendi. Jam illud, quod paulo infra positum est, *Ut frontem ferias*: non dubium est, quin habeat significationem indignationis; ut recte annotavit Manutius. Sic & apud Plutarchum in Pompejo: *καὶ πλεῖστον τὴν κεφαλὴν ἐκείνου τὰς αὐτὰς τὴν ἐφίλκειν ὡς βαλὼν*. Eum autem, qui statim nominatur, *Caesonium*, in quibusdam libris *Caesoninum* lego; ut dubitem, num significetur L. Piso; quem aliquoties in ea qua illum infectatus est oratione, non sine quadam contumelia *Caesoninum* vocat. Atque ut hoc propositum magis, quam adseveranter dictum velim: ita quae de Catilina sequuntur, non habeo dubium, quin hoc modo legenda sint: *Catilina, si judicatum erit licere, certus erit competitor.* In quo sequitur etiam testimonium optimi & eruditissimi senis, Jacobi Taurelli, qui mihi confirmavit, in veteribus optimae notae libris ita legi: *Catilina si judicatum erit merid lucere.* ut in hoc erraverit vetus librarius, quod scripsit *erid pro erit*, deinde

de sine causa geminavit quinque litteras MERID: ac pro licere scripsit lucere. De illo autem, *Curium obducere*, ita certum atque exploratum videtur, quod jam pridem attulit Victorius, ut mirer, repertum esse postea quemquam qui aliter senserit: nisi quod fere sit, ut quos non amamus, eorum ne sententias quidem amemus. Certe eodem modo usus est eo verbo & Seneca in Troadibus:

*non stetit fusus cruor,
Humove summa fluxit: obduxit statim,
Saevusque totum sanguinem tamulus bibit.*

ubi vulgo male legitur, *abduxit*. Sic & *educere* apud Plautum in Stichis est ebibere: *Si hoc eduxeris*. & paulo infra: *Tene tu, hoc educa*. In extremo etiam malim, *illius* *ἀνδρα*, quam *ἀλλο ἀνδρα*. Quid enim efficere potuit quamvis bella Hermathenae collocatio, ut propterea gymnasium videretur Solis anathema? At potuit ita belle posita esse, ut principem ibi locum obtineret, utque totum gymnasium credi posset ei dicatum ac consecratum esse.

C A P U T X I.

Illustratus Plauti ex Asinaria locus.

INCREDIRILE dictu est quam pusilla menda quantas tenebras interdum etiam eruditissimis hominibus objiciant: ut quod multa interdum saecula summos viros latu- it, id postea indicatum vel pueri primis litteris sibi uti assequi debuisse videantur. Tale est quod nunc ex Plauti Asinaria proferam. qua in fabula cum amore perditus adolescens lenae persuadere conaretur, ut sibi puellam quam amabat concederet: se postea pro ea pecuniam persolaturum: vasa autem & artificii sui insigniter perita mulier praesenti pecunia sibi opus esse diceret, ipsa denique ita loquitur:

*Semper oculatae nostrae sunt manus: credunt quod vident.
Vetus est, nihili curio est.*

In quo illud *curio* quot & qualibus viris negotium exhibuit? cum & Erasmus ridicula quaedam attulisset, &

Aleiaus in Parergis nihilo meliora, & postremo is, qui unus plus opis Plauto attulit, quam ceteri ante eum omnes, ab hoc loco nulla se ratione explicare potuisset. Res tamen est ejusmodi, ut mirum sit, eam non vel a vulgaribus ludimagistris jam pridem deprehensam fuisse. Quis enim est qui nesciat litteram o, & diphthongon au saepissime apud veteres & scribendo & pronunciando inter se permutari solitas? Nam & aullam & ollam dicebant, & Paullam & Pollam, & ad eundem modum pleraque alia. Nempe igitur & hoc loco quae cautio usitate dicitur, facta est cotio. Hoc enim dicit Iena, vetus dictum esse, nihili esse cautionem sive syngrapham aut chirographum: multoque tutius ac cautius agere eos qui numeratam pecuniam sibi in manum dari volunt. Nam qui cautionem habet, saepe litigare cogitur: at cui soluta pecunia est, ei res omnis in tuto est. Itaque & scriptores nostri fragilitatem cautionis dicunt in l. Qui ita institutus. D Ad SC. Trebell. & incertum cautionis eventum in l. pupilli. Quod fal. tut. auct. gest. es. dic. & Seneca syngraphas cautionesque vocat vacua habendi simulacra. Hoc quod ita perspicuum est, eorum tamen quos dixi oculatissimorum hominum aciem fugit.

CAPUT XII.

De vetera proverbio quo usus est Cicero in Catilinam.

PROVERBII speciem habet, quod scriptum est a Cicerone libro secundo Catilinarium: *Qui homines primum, si stare non possunt, corrumpunt: sed ita, ut non modo civitas, sed ne vicini quidem proximi sentiant.* Quoniam enim quid a quoque fiat, vicinis fere ignotum esse non solet, quod etiam vulgari legulejorum proverbio circumfertur, idcirco quod sine ullo prorsus tumultu ac strepitu fieret, id ne vicinis quidem sentientibus fieri dicebant. E veteri autem comico id acceptum esse cognovi ex Platone in Aleibiade primo, ubi ita scriptum est: ἡμῶν δὲ φρονέμεται, τὸ τῷ παραδιδόντι, ὅτι οἱ γείτονες σφόδρα τοὺς αἰσθάνονται, ὡς Ἀλεξιστράτης. Et ex Plutarcho in Phocione, ubi de oratore Demade ita loquitur: Δημάδης δὲ τὸ ἡμῶν νόμφλω ἀνέμεται, ἡμῶν μὲν, εἴπω, ὡς πᾶσι, δὲ σὺ μάλιστα γάρ μιν, ὅτι γείτονες.

γένειν ἦδιον. πῶς δὲ τοῖς γάμοις καὶ βασιλεῦς καὶ δαυνοὶ συγ-
χρηγῶσι. Ac versus comici, quantum suspicor, hic fuit,

Εμὺ γαμοῦντο· εἴ δ' ὁ γένειν ἦδιον.

CAPUT XIII.

De locis quibusdam e Truculento Plautina.

MIRIS modis deformatus est Plautus: & quidem ita male acceptus multis admodum locis, ut, quod in pugilem ait poëta quidem Graecus, eum e pugna talem redisse, ut si in speculum inspiciat juraturus sit, se eundem non esse qui fuerat; ita videatur Plautus, si quis eum ab inferis Aesculapius excitet, juraturus, fabulas illas suas non esse. Mirum autem me semper studium tenuit illius, si qua ratione possem, adjuvandi: fuitque aliquod tempus, cum sperabam fore, ut omnes illius comoediae multis a me vulneribus sanatae ederentur. sed consilium meum cum alia remorata sunt, tum magnificae multorum pollicitationes, qui mihi per litteras significabant, idem opus aut sibi, aut aliis quibusdam magnis & praeclaris viris esse in manibus: ut vererem, si cum talibus antagonists in arenam descenderem, ne non inanis modo ac supervacaneus, sed ridiculus etiam meus omnis exiret labor. Illi autem interea partim mortui sunt, partim cessant, tamquam sibi satis esse ducentes, quod novum opus aliis nunciarint. Sunt & fuci quidam qui quae jam pridem & a me & ab aliis notata ac publicata sunt, ea colligentes, & pro suis impudenter venditantes, Plautinas comoedias in quibus multa integra depravarunt, multa corrupta foedius etiam corruperunt, ut a se in pristinum nitorem restituta, edere non verentur. Quamquam igitur quod in aliis mihi accidit, idem in eis quoque, quae his libris inspergam, mihi eventurum auguratur animus: experiar tamen, neque tantum apud me valere sinam quamlibet justam indignationem, ut non plus valeat utilitatis publicae ratio. Ac nunc quidem veteres conjecturas meas proponam de quibusdam locis e Truculento: quibus ὁ μακροειπὶς Turnebus aliter medicinam facere conatus est. Quod enim ita vulgo legitur:

Supplicium ad te hanc minam fero auri. si mihi ridespice:

Ille ita legendum censet:

Si mihi rides, spice.

At ego hoc modo conjeceram:

Supplicium ad te hanc minam fero purissimi auri. respice.

neque dum me pœnēt et conjecturae. Quod autem in eadem fabula est,

Non enim possunt militares pueri & a via educere:

ille ita legit, & a via educier. Ego autem rectum judicabam, quod in veteribus libris repereram, *setania educier*: aut, ut in aliis itē veteribus, *setanio educier*. *Setanium* enim, aut *setania*, aut, ut apud Dioscoridem & Theophrastum legitur, *fitanium*, vel *fitania*, genus mespili est. Italia frequens: cujus multis locis & apud Plinium mentio est. Hoc igitur dicit meretrix, non posse militares pueros vilibus & parvi pretii cibis educari, cujusmodi est *setania*. Ac nescio quo modo durat hodieque apud Italos idem loquendi genus in sermone vulgi: ut, si multa ac magna requiri ad aliquid efficiendum significant, dicant, aliud requiri quam mespila. Est & caepae genus *setania*. Nam de tintinnabulis, semper idem, quod ille tradidit, senseram: & praeter locum Zonarae, habebam alium ex Pseudolo:

Nam hic ero. verum extra portam Metiam currendum est prius.

Quia eo? lunios inde accersam duos cum tintinnabulis.

Eadem duo greges virgarum inde ulnearum adzere:

Ut hodie ad litationem huic suppetat satias Jovi.

In malam crucem istuc ibit Juppiter lenonius.

etenim extra portam Metiam habitabat carnifex: & ibi comburebantur cadavera damnatorum. Unde in Calissa:

*Illum edepol videre ardentem te extra portam Metiam
Credo ecastor velle.*

Nunc

Nunc igitur haec. alia posthac, ut quidque occurreret, proferemus.

C A P U T X I V.

E Ciceronis Academicis emendatus locus.

Locus est Ciceronis ad finem libri primi Academiarum quaestionum, depravatus ille quidem in omnibus libris, sed cujus ita facilis emendatio est, ut diu pigerit me eam in litteras referre, cum putarem, ita obtusum neminem fore, quin eam facile videret, si paululum animum adverteret. Nunc cum videam, neque hominem eruditissimum, Turnebum, qui eleganti sane commentario librum illum illustravit, neque alios qui postea Ciceronem a se, ut ipsi quidem putabant: nam quid praestiterint, videbimus: emendatum ediderunt, quidquam de mendo cogitasse, indicabo eum, & purgabo, ne diutius macula illa in tam polito scriptore haereat. Verba autem, quae dico, Ciceronis haec sunt: *Cum Zenone, inquam, ut accepimus, Arcefilas sibi omne certamen instituit, non pertinacia aut studio vincendi, ut mihi quidem videtur, sed earum rerum obscuritate, quae ad confessionem ignorantiae adduxerant Socratem, veluti amantes Socratem, Democritum, Anaxagoram, Empedoclem, omnes paene veteres, qui nihil cognosci, nihil percipi, nihil sciri posse dixerunt.* Haec Cicero. Sed quomodo, Socratem amare potuerant Democritus, Anaxagoras, Empedocles, & veteres illi, qui ante, ut opinor, mortui erant, quam avia Socratis nasceretur? At in re perspicua nihil pluribus verbis opus est. Neque enim quemquam posthac dubitaturum existimo, quin ita legendum sit: *Quae ad confessionem ignorantiae adduxerant Socratem, velut jam ante Socratem, Democritum, Anaxagoram, Empedoclem, omnes paene veteres.* Ut significet, illam confessionem ignorantiae non a Socrate primum inductam, sed multo ante eum a veteribus prolata fuisse.

CAPUT XV.

De locis quibusdam e Truculento Plautina.

Versus hi sunt ex Truculento:

*Rus mane dudum hinc ire me iussit pater,
Ut bubus glandem prandio depromerem.
Post illuc veni, quam advenit, si dis placet,
Ad villam, argentum qui meo debebat patri:
Qui ovis Tarenti erat mercatus de patre.
Quaerit patrem. dico esse in urbe. interrogo quid eum velit.
Homo crumenam sibi de collo detrahit:
Minas viginti mihi dat. accipio libens.
Condo in crumenam. ille abiit. ego perperaminas
Ovis in crumena hac in urbem detuli.*

Quis autem est, qui divinare possit, quas dicat oves perperaminas? sed nimirum corruptus est locus. legendumque hoc modo:

*ego propere minas
Ovis in crumena hac in urbem detuli.*

De pecunia enim, id est, de illis viginti minis, quas pro ovibus acceperat, ita ut de ovibus loquitur; eadem urbanitate, qua viginti item minas pro asinis acceptas vocat alibi alinos.

*Nimis vellem habere perticam. Qui rei? qui verberarem
Asinas, si forte acceperint clamare hinc ex crumena.*

Simul autem eo alludit, quod oves quae ventrem pilosum non haberent, vocabant oves minas aut apicas, quas etiam in emendo rejiciebant: ut est apud Varronem libro secundo De re rustica. Erant illae igitur plane oves minae: neque enim pilosi sunt numi. Quod autem sequitur:

*Fuit aedepol Mars meo periratus patri.
Nam oves illius haud longe absunt a lupis.*

Indo

inde dictum est, quod lupas Marti sacras putabant. Unde & hujus urbis conditores, quod a Marte geniti essent, aluisse dicitur lupa. *lupas* etiam vocabant meretrices, a quibus non longe abesse dicit eas oves quas ipse tunc in crumena ferebat. Parva sunt haec, & facilia: dicet aliquis. fateor. neque ego ea pro magnis aut reconditis vendito. Sed tamen quae homines eruditissimi obscura sibi esse fassi sunt; ea illustrasse me numquam pigebit.

CAPUT XVI.

De Mitylene Horatii loci duo illustrati.

NON temere est, quod Horatius Mitylenen inter urbes pulcherrimas numerat: tum in Odis;

Laudabunt alii pulchram Rhodon aut Mitylenen:

tum in Epistolis:

*Incolumi Rhodos & Mitylene pulchra facit, quod
Paenula solstitio, campestre nivalibus auris.*

Talem enim fere fuisse proditum est, quales sunt quae hodie non Italiae modo, sed universo orbi terrarum ornameto sunt Venetiae. Nam & in Mitylenen influens mare multis eam euripis distinguebat, ac dissecabat: & pontes tota urbe plurimi erant ex candido ac polito lapide facti, ut non urbs, sed insula amoenissima videretur. Id ita exponit dulcissimus ac suavissimus scriptor, Longus principio *παιωνικῶν* his verbis: Πόλις ἐν Δίῳβι Μιτυλήνη μεγάλη καὶ καλὴ. διότι καὶ ὁ Δείπρις ὑπερρεῖς τῇ θαλάσσῃ, καὶ περὶ σμῆνι γαφύρεαι ξίσυ καὶ λευκῇ λίθῳ. νομίσαι δὲ πόλιν ὄρεϊ, ἀλλὰ νῆστι. Eo autem libentius ex eo pauca haec protuli, quod & confirmant Horatii de nobilissima urbe testimonium, & Longi liber lectu dignissimus nondum, quod sciam, publicum accepit.

CAPUT XVII.

Illustratus locus Horatii ex Odis.

PERELEGANTI comparatione usus est Flaccus ode duodecima libri primi, cum ornare Caesarem vellet:

*Micat, inquit, inter omnes
Julium fidus, velut inter ignes
Luna minores.*

In eo autem imitatus est Pindarum: etsi quod hic noster de luna, id Graecus ille in Isthmiis de Lucifero dixerat: λάμπει ἀσφύροσθ' ὀφειτὶς ὡς ἄστροις αὐτῶν ἀλλοις. A Luna autem obscurari ceterarum stellarum splendorem, sup̄vis-
simis versibus dixerat etiam Sapphō:

*Ἀστὴρ μὲν ἀμφὶ πρὸς σιάντων
Ἄψ' ἀποκρύπτει φαιδὸν εἶδ'·
Ὅπποτ' αὖ πλῆθυσσι μάλιστα λάμπῃ.*

Sed & Quintus Smyrnaeus in celebranda Penthesilea eandem comparationem adhibuit:

*Ὡς δ' ὅτ' αἰὲρ ἰσχυρὸν ἄρ' αὖτ' αἶμα δῖον σιάντων
Εκρίπτει.*

Puto autem, hujusmodi locorum collatione, ac contentione inter se, & magis elucere veterum poetarum praestantiam, & ejusdem gloriae cupidus, quomodo in eis imitandis versari debeant, admoneri.

CAPUT XVIII.

Emendatus & illustratus locus quidam Plutarchi.

ERUDITIONIS & prudentiae plenissimus scriptor Plutarchus, in commentariolo quo docuit principum virorum amicitiam ac consuetudinem eruditis hominibus non esse fugiendam, sed expetendam potius, & adhibito studio quaerendam: quod multo plus profint humano generi,

neri, si praeceptis, disputationibus, exemplo suo unum aliquem ex iis qui principem in civitate sua locum obtinent, quam si cerdonem quempiam aut bajulum, meliorem ac sapientio rem effecerint. eo igitur in libro ita scribit: *πλῆτοι δὲ καὶ δόξαν ἡγεμονικὴν καὶ δυνάμειν εἰς φιλικὴν καὶ ἀνίκην, καὶ μὴ μόνον φιλικὴν πῶτον ἀποφύγετε πρὸς τὸν ἄνθρωπον.* Quae verba homo eruditissimus, quique labore & industria sua numquam desinit adjuvare honestarum artium studia, ita interpretatus est: *Divitias autem & principis dignam gloriam ac potentiam in amicitiiis neque sectabitur, neque, si modice affluant, averfabitur.* Sed si Plutarchi verba paulo attentius considerasset, vidisset omnino, verba illa, *ἀποφύγετε πρὸς τὸν ἄνθρωπον*, nullo modo ita reddenda esse, *si modice affluant.* Hoc enim ait Plutarchus: hominem vere philosophum in parandis ac conciliandis amicis, non illum quidem divitias spectare aut gloriam ac potentiam, ut vulgus solet: sed tamen, si inciderit in aliquem divitem ac potentem qui idem apto ad virtutem ingenio, & modestis, ac compositis moribus sit, non absterri, neque ipsius consuetudinem propterea refugere, quod divitiis ac potentia praestet. Idque statim declarat eleganti similitudine. Philosophi, inquit, in amandis adolescentibus non formam sequuntur, sed mores, & ingenium, & studium erga liberales disciplinas: neque tamen formosos reformidant, neque absterneant ab eorum consuetudine, si eosdem modestos ac bene moratos & discendi cupidos esse videant. Deinde addit: *ἄνθρωπος δὲ ἀξίως ἡγεμονικῆς, καὶ δυνάμειν ἀνιδεὶς κατὰ τὴν καὶ αἰσίου ἀποφύγετε, οὐκ ἀφίξει* & φιλεῖν καὶ ἀγαπᾶν, ἐπὶ φοβηθήσεαι αὐλοῦς ἀπὸ τοῦ καὶ διγαπᾶν καὶ. Interpres autem hoc modo: *Ita dignitate & potentia principe digna praeditus homo civilis ac moderatus non absternebit amando & diligendo, nec verebitur aulicus appellari, & qui principem colat.* In quo certe a Plutarchi sententia aberravit: qui hoc ait, Si quis sit vir bonus eleganti ingenio praeditus, cui praeter ea adsit hoc quoque ut dignitate ac potentia excellat, non idcirco abstenturum esse sapientem ab eo amando, ac colendo, neque verituum, ne propterea aulicus, aut adfentator vocetur. Sequitur apud Plutarchum: *οἱ δὲ κύριον φάσιντες ἀφῆλτον ἀγαπᾶν τοῦτον. ἀμείνους τοῖς ἀγαθοῖς ἡμετέροις. καὶ αἱ φωναὶ ἡδύταται ἄνθρωπος καὶ ἡγεμονικῆν φιλικὴν ἔχοντες.* Quae ille ita reddidit:

Nam

*Nam qui Venerem fugiunt nimis mortalium
Aegrotant,*

*Et qui bona sectantur: itidem errant gloriam Et gratiam
apud principes fugiendo. quam sententiam nullo modo
ex Plutarchi verbis effici posse, omnes, ut opinor, vi-
dent. Sed hoc facilius excusare debemus hominem insi-
gniter & eruditum & industriam, quod Græca manifesto
depravata sunt. quae mihi quidem videntur ita emendari
posse:*

*Οἱ δὲ Κύνει φέρωντες ἀνθρώπων ἄγαν
Νόστον ὀψίως τοῖς ἄγαν θυμωμένοις.*

id est:

*Namque Venerem quicumque refugium nimis,
Peraeque aegrotant, atque qui appetunt nimis.*

*itidemque qui erga principum ac potentum amicitiam aut
hoc aut illo modo affecti sunt. & puto hanc veriore esse
scripturam horum Euripidis versuum, quam quae est apud
Stobaeum:*

*Οἱ δὲ Κύνει φέρωντες ἀνθρώπων ἄγαν
Νόστον ὀψίως τοῖς δύναντον ἄγαν.*

Atque haec eo notavi, ejusdemque generis alia posthac
fortassis notabo, ut prosum studiosis: non ut quidquam
detraham de gloria & existimatione eruditorum hominum,
quos in magnis & arduis operibus interdum dormitantes
qui non ferat, aut qui eos propterea minoris faciendos
putet; is mihi ab omni humanitate alienissimus esse vi-
deatur.

C A P U T X I X.

Tres antiquae voces Ciceroni restitutae.

VETERA quaedam vocabula sunt apud Ciceronem,
corrupta ab iis qui quicquid minus usitatum est, pro suo
jure expungere, & quicquid collibuit, substituere audent,
etiam invitis, nam hoc nonnumquam profitentur, & re-
clamantibus omnibus libris. quorum nisi regatur & coër-
cea-

ceatur audacia; paucis annis in Cicerone minima pars Ciceronis futura est. Quosdam hic proponam locos, ex quibus hoc quod dico intelligi possit. Ita igitur scriptum est libro quinto De finibus: *Stoici restant. hi quidem non unam aliquam aut alteram a nobis, sed totam ad se nostram philosophiam transtulerunt. atque ut reliqui fures earum rerum quas ceperunt signa commutant, sic illi ut sententiis nostris pro suis uterentur, nomina, tamquam rerum notas, mutaverunt. Sed in libris veteribus, cleserunt, legitur, non, ceperunt. quod sine dubio rectum est. Cicero ipse alibi: Spartae, rapere ubi pueri & clepere discunt. Eodem modo peccatum est libro primo De divinatione, in versibus veteris poëtae de Cassandra:*

Sed quid oculis rapere visa est derepente ardentibus?

Non enim rapere, sed rabere legendum est. Et libro secundo Tusculanarum: *Ingemiscere nonnumquam viro concessum est, idque raro. Ejulatus ne mulieri quidem. Et hic nimirum est fletus, quem duodecim tabulae in funeribus adhiberi vetuerunt. Neque enim fletus in vetustis libris, sed lesus legitur. Quod autem quidam homo eruditus, pro vetuerunt, voluerunt legi vult, id tale est, ut ne ipsi quidem, si diligentius considerarit, probatum iri putem.*

C A P U T X X.

De quibusdam locis Laërtii.

MULTA sunt adhuc apud Laërtium corrupta: est praeclaram in eo emendando navavit operam homo & industria & eruditione praestans, qui libros ipsius cum vetustis exemplaribus collatos haud ita pridem edidit. Nos vero eum & amare ac laudare debemus ob ea quae praestitit, & si quid ipsius diligentiam fugit, id ingenue cum studiosis communicare. In vita igitur Socratis (hinc enim exordiemur) ita scriptum est: *Εὐθύφρων ὁ πατρί γενομένης ἐτίμα δίκην τοῖς ἰσὶς πρὸ διαλεχτοῦ ἀπύραμα.* Sed qui Platonem vel primoribus, ut dicitur, labris attigerunt, satis sciunt, non fuisse illam ἐτίμα δίκην, quam Euthyphro intendebat patri: accusabat enim eum, quod mercenarium quendam enecasset: ut dubium non sit, quia

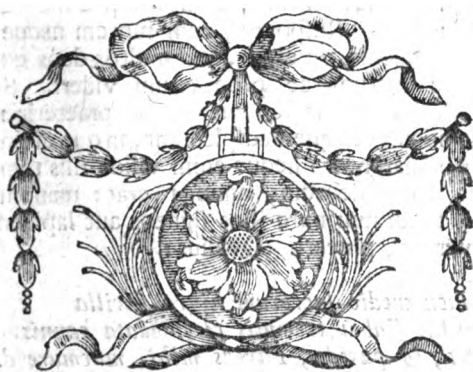
quin pro *ἐνίας* legendum sit, *ἐνωσισίας*. Paulo post autem, ubi Euclidem a Socrate reprehensum narrat, quod in contentiosis syllogismis nimium studium poneret, ita legitur: *ἔχοντι δ' ὅτι εἰαὶ τῇ ἀδελφότητι διττολογίας*: cum omnino legendum sit, *μικρολογίας*: etsi aliter Victorius. Et quoniam, quam haec, quae tradimus, inter se cohaereant, non valde laboramus, addemus aliam locum ex Heraclidis vita, ubi unius litterae depravatio festivam & elegantem historiam corrumpit: est autem haec: *Dionysius Metatheménus*, qui, ut est apud Ciceronem, propter dolorem oculorum a Stoicis descivit, & in Epicuri castra se contulit: is igitur Dionysius cum tragoediam quandam scripsisset, cui *Parthenopaeo* nomen fecerat, *Sophoclis* illi nomen inscripsit. Hac ementita inscriptione delusus Heraclides in commentariis quibusdam suis versus ex ea fabula pro Sophocleis citaverat. Tum ei Dionysius rem, ut erat, aperit, seque ejus fabulae auctorem esse proficitur. Quod cum etiam tum Heraclides negaret, eique fidem habere nollet, scripsit ad eum Dionysius, ut quendam ex ipsa tragoedia locum inspiceret. in quo ex primis versuum litteris conficiebatur ac contexebatur nomen *ΠΑΓΚΑΔΟΣ*: Erat autem id nomen formosi pueri, quem Dionysius amabat; cujusque nomen amoris causa, occulte & artificiose poemati suo intexere voluerat. Sic olim Ennius versus quosdam, ut a Cicerone proditum est, scripserat, quorum ex primis litteris efficiebatur, *Q. Ennius fecit*. In Graecis autem Laërtii libris ab eo quem supra significavi editis, nisi quod *παγκάλως* pro *πύγκαλλος* scriptum est, cetera omnia *ἴσα παγκάλως*. Qui pusillus error tantas tenebras objecit interpreti, ut hujus historiolae in ejus interpretatione nullum prope vestigium appareat. Ac putassem in Graecis erratum esse operarum vitio, nisi homo eruditus in iis notis quas ad finem libri adjecit, ostendisset, se verae illius scripturae sententiam non esse assecutum. Certe in optimo & vetustissimo libro Alexandri Farnesii Cardinalis multis nominibus maximi aperte legitur *ΠΑΓΚΑΔΟΣ*: ne quis de scripturae illius integritate dubitandum putet. Recte etiam idem ille liber in vita Cratetis, ubi ponitur jocosum quoddam ejus Philosophi diarium, quo ostendebat a divitibus magnos sumptus fieri in coquos, in adulatores, in scorta, cum in bonos & eruditos viros parci ac

re-

restricti sint, recte, inquam, in eo libro scriptum est *πάλαστα πίπτι*, non, ut editum est, *πάλαστο δαα*. Sunt enim tres versus jambici, qui propter vocis illius depravationem non agnoscuntur.

Τίθαι μαγείην μιν δίκ', ἰατρῶν ἀρχαίω.
Κίλακι πάλαστα πίπτι, συμβύλω καπιδόν.
Πόρην πάλαστον, φιλοσόφῳ τειρόμελον.

Sed & quod in vita Pythagorae legitur, fuisse medicum quendam Pythagoram, qui scripserit de Hernia, id non quidem omnino vere, sed tamen propius vero scriptum est eodem in libro. *Περὶ κίλης*, enim habet, non *περὶ κήλης*. legendum autem *περὶ σκίλης*. Id ita esse constat ex Plinio; cujus haec sunt ex capite quinto libri XIX. ubi de generibus scillae, quod bulbi genus est, loquitur: *Unum de iis volumen condidit Pythagoras philosophus, colligens medicas vires, quas proximo reddemus libro.*

M. A N-

M. ANTONII MURETI

J. C. A C C I V I S R.

VARIARUM LECTIIONUM

LIBER DECIMUS.

CAPUT I.

*Quam vetus sit consuetudo, in honore alicui habendo,
manum suam ad os admoventi.*

UOD hodieque in consuetudine positum est, ut in salutandis potentibus, aut in honore eis habendo nostram ipsi manum ori admove-
vere soleamus, id quaesitum est ex me, num a veteribus quoque factitatum esset, an, ut alia pleraque, ita hoc quoque in-
epte adulandi genus servilia recentiorum aulicorum ingenia excogitassent. Respondi, eum morem usque ab im-
pia illa, & ridicula veterum, qui multos deos colebant, superstitione ductum ac propagatum videri. Solebant enim & illi, cum aut fanum aliquod praeterirent, aut lignum, lapidemve aliquem adspicerent, in quo divinitatis aliquid esse opinarentur: neque enim vilior illis temporibus ullius rei, quam deorum, annona erat: manum ad os referre, & tenui murmure illos ligneos aut lapideos deos, ut sibi faverent, precari. Ovidius:

*Ecce lacu medio sacrorum nigra favilla
Ara vetus stabat tremulis circumdata cannis.
Restitit, & pavido, Faveas mihi, murmure dixit
Dux meus: & simili, Faveas mihi, murmure dixi.*

Appulejus Apologia prima: Nam, ut audio, percensentibus iis qui istum novere, nulli deo ad hoc aevi supplicavit; nullum templum frequentavit: si fanum aliquod praetereat, nefas habet adorandi gratia manum labris admovere. Mi-

nutius Felix in Octavio: *Caecilius, simulacro Serapidis denotato, ut vulgus superstitiosus solet, manum ori admovens, osculum labiis prescit.* Quo igitur gestu illi diis suis honorem exhibebant, eodem nos hodie in potentibus ac fortunatis hominibus colendis utimur.

CAPUT II.

Unde sumpsisse videatur Ovidius, quod in oraculo terram, matrem, lapides autem ossa illius vocavit.

SAPIENTER interpretatur Ovidianus Deucalio fortem sibi a Themide datam, quaerenti qua arte genus humanum aquis extinctum reparare posset: qui iussus ossa magnae matris post tergum jacere, matris nomine terram intellexit, cujus in corpore ossa lapides vocarentur. Atque eundem existimo, ingeniosissimum poetam in illo responso configendo, quod terram quidem matrem vocavit, sumpsisse ex historia Romana, ubi, cum regis adolescentibus responsum esset, eum regnaturum Romae, qui primus matri osculum tulisset, Brutus is, qui reges exegit, e navi exiens, simulato casu, terram osculatus esse dicitur: quod autem *lapides, terrae ossa*, secutum esse auctoritatem veteris tragici, qui & ipse illos eodem nomine affecerat. Citantur enim haec a vetere Grammatico:

Ἔτι, ὁσίων (*) ἰγγυφθεις μάτη.

de eo qui ad lapidem offendisset. Sic autem, & *sanguinem tetrade* Aristoteles in quadam ad Alexandrum epistola *vinum* vocasse dicitur. & vulgo *venas in terra* dicimus aut quibus aqua conclusa latet, aut e quibus metalla eruntur.

(*) Hunc versum suo auctoris nomine laudat Eustath. ad Il. B. p. 309. Sed auctorem Chocrilum edit Tzetzēs MS. cujus locum ad Longinum p. 135. attulimus. Ceterum non Aristoteles *vinum terras sanguinem* dixit, sed Androcydes apud Plinium H. N. XIV. 1.

CAPUT III.

Verſum quendam ex Odysſea multo aliter a nonnullis accipi, quam ut ab Horatio acceptus eſt.

Non eſt dubium, quin Horatius in epistoſa ad Lollium, illo verſu,

Dum ſibi, dum ſociis reditum parat.

exprimere voluerit illum Homericum:

Ἄρνειον δὲ πὶ ψυχῶν κὲ ἰόντι ἱταίρῳ.

ſed Homericum tamen, non eodem quo Horatius ſenſu omnes accipiunt. Didymus enim, cujus extant in Odysſean eruditiffimae notae, aliam etiam quendam ejus declarationem tradit, an verioreſ nescio, ipſi certe Ulixi honeſtiores ac glorioſiores. Illum videlicet eo animo fuiſſe, ut & vitam impendere, & omnem reditus ſpem ſibi praecludere non recuſaret, dum modo ſaluti ſociorum conſuleret. Verbum enim ἄρνειον, ut apud Euſtathium legitur, ab agnis ductum eſt, quos Graeci ἄρνες vocant: ut & ἄρνειον δὲ πὶ ὄντι, & πῶλιν δὲ πὶ πῶλιν: quod priſci nondum reperto numorum uſu, agnis, aſinis, equuleis, aliisque ejusdem generis animalibus parare ea, quibus indigebant, ſolebant. Hoc igitur Homerum dicere ait, paratum fuiſſe Ulixem, ſi res ita tuſiſſet, ἄρνειον, id eſt, quaſi pro pretio dare κὲ τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν, κὲ τὴν ἑαυτοῦ ἰόντι, κὲ πὶ ἱταίρῳ. Neque conjuncte legendum, κὲ ἰόντι ἱταίρῳ: ſed diſtinguendum hoc modo, κὲ ἰόντι, ἱταίρῳ. Lucianus tamen prorsus Horatianae ſententiae adſtipulatur, qui in φιλοφροσύνῃ Ulixem multa in errore illo ſuo, mendi ſolituſ dixit, πῶλιν πὶ αὐτῇ ψυχῇ ἁρνούμενον, κὲ τὴν ἑαυτοῦ ἰόντι. Hanc ſententiarum varietatem, quam Horatiani interpretes vel non animadverterant, vel praetermiſerant, non indignam duxi, cujus rudiores admonerentur.

CAPUT IV.

*De duobus locis ex primo libro Commentariorum
Caesaris de bello Gallico.*

LEGEBAMUS animi causa primum librum commen-
tariorum Caesaris De bello Gallico ego, & Horatius
Macternus, elegantissime ingenio, & honestissimis mori-
bus praeditus adolescens: & ut ei quidque occurrerat, in
quo haereret, ita aut ex me sciscitabatur sententiam me-
am, aut etiam suam ipse modestè ac verecunde profere-
bat. Cui igitur ventum esset ad tuum locum, ubi Ario-
vistus Caesaris legatis responderet, *Aeduis se obsides reddi-
turnos non esse, neque ipsi, neque eorum fossis injuria bel-
lum illatum, si in eo mandarent quod convenisset, sti-
pendiumque quotannis penderent: si id non fecissent, lon-
ge ipsi fratrum nomen populi R. asaturum: iis recitatis,
paululum substitit Horatius: &, Quando, inquit, tibi
licere voluisti, omnia dicere quae in mentem venirent,
non disculpabo, vereri me: ne hoc loco, ubi est as-
satus, una littera extrisa, legi debeat futurum. Recens
enim sum a lectione ultimi Aeneidos, ubi commemorat
ita Turnum loqui,*

*Longe illi dea mater erit, quae nunc fugacem
Feminea tegat, & vanis sese occultat umbris.*

Ut ergo illic Turnus minatur, longe Aeneae futuram
matrem: ita hic Ariovistus, longe Aeduis fratrum no-
men populi R. fore. Tum ego, Acute, inquam, istuc
a te, Horati, & ingeniose cogitatum est: &, quo tibi
magis etiam de ista tua conjectura placeas, scito, ean-
dem adprime eruditi hominis, Gabriellus Faëni fuisse,
cum uno illo quo tu quoque usus es Virgilii testimonio
utitur: certaque eodem modo locutus est optatus
& ipse Latinitatis apud, Ovidius octavo Metamorpho-
seon:

*Pena, age, nec titulos intereise feminea torras,
Thestiadae clamant: nec te fidesa formae
Decipiat: ne sit longe tibi captus amor
Auster.*

Sed tamen cum eadem veterum librorum scriptura sit, quae vulgata, nihil est causae, cur quidquam mutandum putemus. Nam hoc quoque alterum loquendi genus veteribus non inusitatum fuisse, ex eodem illo quem modo citavi, Ovidio cognoscitur; apud quem ita legimus libro quarto:

*Huic quoque, vade procul, ne longe gloria rerum,
Quas mentiris, ait, longe tibi Juppiter absit.*

Paulo autem infra eum, quem dixi, Caesaris locum locus alius est in omnibus, quos ego quidem viderim, libris depravatus; quem qui nuper emendare voluerunt, magis etiam corruerunt. Nam cum dixisset Caesar, e Gallorum sermonibus de Germanorum virtute, tantum extitisse in exercitu Romano metum, ut non mediocriter omnium mentes animosque perturbaret: *Hic*, inquit, *primum ortus est a tribunis militum ac praefectis, reliquisque qui ex urbe, amicitiae causa, Caesarem secuti magnum periculum miserabantur; quod non magnum in re militari usum habebant.* Ita enim habent veteres tum calamo notati, tum typis descripti libri. At in iis qui postea editi sunt, addita est negatio, hoc modo: *Non magnum periculum miserabantur.* Sed qui attente totum locum consideraverit, facile intelliget legendum esse, *Magnum periculum esse rebantur.*

CAPUT V.

Expensus locus ex Asinaria Plauti, in quo Poëta ipse quiddam non satis ex arte fecisse videri potest.

CUM animi causa Plauti Asinariam evolverem, quiddam reperi, quod mihi scrupulum objecit: neque audenti accusare ~~Asiniam~~ Plauti, neque tamen ad eum defendendum, ac vindicandum ab illo crimine quidquam satis probabile reperienti. Nam in prima fabula senex cum servulo colloquens, scire se ostendit, filio opus esse viginti minis. Ita enim loquitur:

Nunc

*Nunc verba in pauca conferam, quid te velim,
Viginti jam usque filio argenti minis.
Face id ut paratum jam sit.*

Multo autem post, Argyrippa lena super illis viginti minis cum adolescente paciscitur: cumque adolescens dixisset,

*Mane, mane, audi. dic quid me aequum censes pro
illa tibi dare,
Annum hunc ne cum quiquam alio sit:*

subjicit impura mulier:

*Tene? viginti minas.
Atque ea lege: si alius ad me prius attulerit, tu vale.*

Ante igitur resciverat senex, quantum argenti filio opus esset, quam id filius ipse ex lena cognoscere potuisset. Ac scio, visum esse nonnullis etiam Terentium in Adelphis similiter ipsum quoque peccasse. Sed Terentii quidem causam veteres critici facile expediunt, eumque omnibus suffragiis liberant. Plautinum hoc, vereor, ut aequè facile defendi queat.

C A P U T. V I.

*Locus quidam Juvenalis adversus aliorum omnium
sententiam declaratus.*

MIRUM est, quanto opere vexatus sit ab hominibus eruditis versus ille Juvenalis e Satyra undecima:

Qui Lacedaemonium pedeumate lubricat orbem:

ut vix ullus jam superesse videatur novae aut emendationi, aut interpretationi locus. Primum enim Domitius, & alii cum secuti *pyrismate* legerunt, non *pedeumate*: cumque Lacedaemonium orbem interpretarentur anulum, putarunt hoc versu significari divitem delicatum, qui anulum, quem in digito gestaret, identidem extraheret, sputoque illineret, ut habilius & commodius ver-

fari posset. At Merula, saltationis genus esse pythis-
quo Lacedaemonii uterentur: idque homo ingenuus fas-
sus est se nusquam legisse: sed ita sibi in mentem vehisse,
ut ea quae somniamus. Tertius accessit Georgius Val-
la, qui cum putaret, vix satis sibi decorum fore, si ad
has epulas asymbolus venisset, orbem Lacedaemonium
trochum esse dixit e pinu factum, quae Graece pitys
diceretur. Adhuc haec erant, cum ecce tibi homo acutis-
simus, & eruditissimus, Politianus, qui, explosis omnium
superiorum sententiis, *pitylismate* legendum censuit: id
enim ex Galeno esse exercitationis genus, quo in Lae-
piciis, id est, in sudatoriis, uterentur, peruncto prius
corpore: atque eo lubricandi verbum pertinere. Et
fortassis obtinuisset haec sententia propter summam Poli-
tiani in litteris auctoritatem, nisi animadvertissent homi-
nes, eam cum his de quibus eo loco Juvenalis ageret,
nullo modo cohaerere. Alciatus quidem cum se in idem
illud a Politiano extractum sudatorium conjecisset, ut
tamen adferret aliquid novi, *pyreysmate* legendum cen-
suit, novo, & ante ipsum inaudito vocabulo. Exiit
deinde Flavius quidam, cujus scripta nondum in manus
meas venerunt, qui rarus sit legendum, *poppyssmate*:
& orbis Lacedaemonii nomine intellexit *poppyss*,
versum hunc ad nefariam libidinem referendum putans:
quod mihi quidem absurdissimum, & a poetae sententia
alienissimum videtur. Secutus est homo multae ac va-
riae lectionis, Johannes Brodaeus, qui *pedemate* legen-
dum pronunciaverit. Hujus ego Miscellaneas, in quibus
hoc tradidisse fertur, quamquam magno studio quaesita,
numquam usque adhuc reperire potui: sed facile tamen
ex ipsa pedematis nomine video eum aliquod saltationis
genus intellexisse: & mihi verisimile sit eodem modo te-
gissee etiam Merulam. Postremo Turnebus *pythisma* spu-
tum; orbem trochum videri voluit. Quis post hoc, ac
tales viros quidquam sibi praeterea quaerendum putet?
& aut idoneum se inter eos arbitrum profiteri, aut quod
eorum nemo intellexerit, id se verus explicaturum pol-
liceri audeat? Quando tamen in hoc litterarum genere,
minimo periculo peccatur, non deturbar ego quicquam,
quid sentiam, dicere. Puto igitur quod in vetustis libris
legitur *pedemate*, leviter depravatum esse, ac legendum
pettemate, a verbo *petere*: significarique eo versa divi-
tem

tem aleae studio deditum: Quod confirmant & ea quae statim sequuntur;

*Namque ibi fortunae veniam damus. alea turpis,
Turpe & adulterium mediocribus. haec eadem illi
Omnia cum faciunt, hilares, nitidique vocantur.*

Orbem autem Lacedaemonium vocat mensam ex marmore re Laconico; ubi & Martialis *Libycum orbem*, mensam ex marmore Africano:

*Tu Libycos Indix suspendis dentibus orbes:
Fulcitur testa sagina mensa mihi.*

Et Seneca ad Albinam: *Magni; levitibus mensarum orbibus lubricantur* autem, id est, levantur, ac poliuntur assidua attritione marmora super quibus assidue alia luditur. Vix ullum reperiri posse versum in omnibus antiquorum poematis puto, quem tam multi tam varie interpretati sint.

C A P U T . V I I .

Non modo, pro, non modo non, saepe apud veteres legi, idque loquendi genus a Graecis ductum esse.

NON AVEAT jam pridem Paulus Manutius, non modo, pro non modo non, saepissima apud veteres legi: idque & ego postea libro primo commentariorum in Ciceroniarum confirmaveram, & alii homines eruditissimi suo calculo comprobant. Sed inciderunt nuper in mandatis, cum in taberna quadam libraria otiosus federem, ibique cum amicis aliquot eruditis hominibus colloqueretur, nocte cujusdam sane docti ac diligentis viri in scripta Ciceronis, in quibus, quodam loco vehementer nostram omnium in eo iudicium improbat, & illis omnibus locis, quibus nos ad id confirmandum utebamur, negationem addendam esse contendit. Ego autem si quis adversus veterum consuetudinem multorum librorum consensu testatum, opinione quadam, ac iudicio suo, aut etiam rationibus quae speciem aliquam probabilitatis

habeant, niti velint, non sãpe propterea cum eo altercor, neque pugnabo. Sed tamen non proinus de sententia demovebor. Scio enim in omnibus linguis multa dici, quorum ratio non constat: sed in usu loquendi, ipsam bene loquentium consuetudinem pro ratione habendam puto. Congeram igitur huc aliquot Ciceronis, & aliorum primae classis scriptorum loca, quae ipse in optimae notae libris, ita prorsus, ut subijciam, scripta legi: ut, eis inspectis, hac de re ab hominibus eruditis judicetur. Cicero in epistola ad Lentulum: *Non modo praemiis, quae apud me minimum valent, sed ne periculis quidem compulsus ullis.* Idem ad Paetum: *Hoc tamen scito, non modo me, qui consiliis non interfum, sed ne principem quidem ipsum scire, quid futurum sit.* Idem lib. decimo ad Atticum: *Regnum non modo Romano homini, sed ne Persae quidem cuiquam tolerabile.* & eodem libro: *Mihi non modo irasci, gravissima injuria accepta, sed ne dolore quidem impune licet.* Atqui hi omnes loci ita leguntur etiam in libris proxime a Victorio editis, quos ex optimis omnium exemplaribus cum fide descriptos esse constat. Idem libro tertio in Verrem: *Voluerunt eos in suis rebus ipsos interesse; eorum animos non modo lege nova, sed ne nomine quidem legis novo commoveri.* Idem libro primo in Catilinam: *Nihil agis, nihil moliris, nihil cogitas, quod ego non modo audiam, sed etiam videam planeque sentiam.* Idem pro Sex. Roscio Amerino: *Qui tantum facinus commiserunt, non modo sine cura quaerere, sed ne spirare quidem sine metu possunt.* Idem pro Caehio: *Haec genera virtutum non solum in moribus nostris, sed vix jam in libris reperiantur.* Sed & in eadem oratione in libris veteribus ita legitur: *Huic oberit tuum maledictum, qui istius facti non modo suspitione, sed ne infamia quidem est aspersus?* Et libro primo De oratore: *Neque solum inscientiam meam, sed ne rerum quidem magnitudinem perspiciat.* Et lib. 2. De officiis: *Quod eo firmiore anima facient, quia non modo illi invidetur aetati, verum etiam facitur.* Et libro tertio: *Etenim si is, qui non defendit injuriam, neque propulsat a suis cum potest, injuste facit, ut in primo libro didiceris, qualis habendus est is, qui non modo repellit, sed etiam adjuvat injuriam?* Varro libro primo De re rustica: *Bovo animus este, inquit Agrius: non non modo illud*

illud sublatum est, quod ludis Cicerentibus novissimi curricula finem facit quadrigis: sed ne illud quidem vidimus, quod in Ceriali pompa solet esse primum. Livius libro xxv. Postremo ita assuetudine mali efferaverant animos, ut non modo lacrimis, justoque comploratu prosequerentur mortuos, sed ne efferrent quidem, aut sepelirent. Haec, inquam, omnia, aliaque ejusdem generis plurima ita in antiquissimis libris scripta sunt, quorum tantum consensum pro nihilo putare, hominis esse ingenio suo praecedentis puto. Praesertim cum Graeci quoque ita loquantur, apud quos, *ἐν τῷ μὲν ἔτι, ἐν τῷ ἔτι*, interdum valent, non solum: interdum, non solum non: quod & docuit, & multis praestantissimorum scriptorum testimoniis confirmavit, decus atque ornamentum Gallici nominis, Gulielmus Budaeus in Commentariis linguae Graecae.

CAPUT VIII.

De loco quodam ex secundo De Officiis.

DUBITANT eruditi homines, quomodo accipiendum sit, quod ait Cicero libro secundo De Officiis: multa saecula expectanda fuisse C. Pontio Samniti, si a fortuna reservatus esset ad id tempus, quo Romani dona accipere coeperunt. Bellavit enim cum Romanis Pontius anno ab urbe condita, cccxxxii. lex autem Calpurnia de pecuniis repetundis lata est anno dcciiii. ut si saeculum sit centum annorum, quomodo accipiendum, & Grammatici veteres docent, & ludorum saecularium appellatio confirmat, non tota duo saecula rei expectanda fuerint, Sed certe saeculum interdum est *ἡσὶς*: ut ostendit & Naevius, qui Nestorem, ut est apud Gallium, trisaeclesienem vocavit, ex illis videlicet Homeri versibus:

Τῷ δ' ἔτι δὲ δύο μὲν ἡσὶς μέγαν ἀνδρῶντι· ὅστις δ'
Εὐβοίᾳ, οἱ οἱ ἀνδρῶντι αὖτις πέφυκ' ἔδ' ἔχοντι
Ἐν Πύλῳ ἀνδρῶντι, ὅς τ' ἐπ' ἀνδρῶντι ἀνέστη.

ἡσὶς autem triginta annorum est. Itaque illi Homerici versus ostendunt tantum, Nestorem, cum illa loqueretur, sexagenario majorem fuisse: quamvis illic quoque

pro centum annis accepisse etiam veteres Latini poetæ videntur.

CAPUT IX.

Illustratus locus ex Oratione pro Flacco.

MURÆTIEN. *adfert*, & citatur Cicero in oratione pro Flacco viro, & auctoritatem plebiscitorum (*) sive plebiscitum, quæ stabant in Græciis, quod in eis neque per capita, neque per tribus, neque per centurias exigebantur sententiae; sed per praedonem edicebatur, ut qui ita sentiant, manus tollerant: atque ita clamore multitudinis, & sublatione manuum, de rebus gravissimis, temere, & inconsulte decernebatur. Sic sunt, et summi orator, expressa est praedicta, quæ recitantur, psephismata, non sententiis, neque auctoritatibus declarata, non iurejurando constricta; sed porrigenda manu, profundendoque clamore multitudinis concitatae. Et paulo post: Porrigerunt manus: psephismata natum est. Atque eo respicientes apud Aristophanem ut in *ecclesiaz*, sunt, videndum sibi esse quomodo manus tollere debeant, ad confirmandum videlicet id quod Praxagora proposuerit:

Εὐνοῖα δ' ἡ ἀποφασίζουσα, ὅτι ἐστὶν

τὰς χρεῖας ἀπὸν μὴ πλεονέκτημα ἀπὸν.

Εὐνοίαν γὰρ ἵσταν ἀπὸν ἐν ταύτῃ.

Ubi Victorius libro duodecimo Varianum sectionum alio id referendum putavit. Hujus autem consuetudinis & apud Aeschylum in Supplicibus mentio est non

Παυδοῖται δ' ἅπλοισι δεικνύμεναι

Ἐφεστὸν αὖτις αὖτις ἀγορεύοντα λόγους.

& paulo post:

Τοιαύτ' αἰσῶν, ἡρώδ' Ἀργεῖοι, λῆγε.

Ἐξεγίνω.

Ubi etiam Scholiastes formulam verborum ponit, quæ

(*) Rectius dixisset *populiscitorum*.

in ejusmodi rebus praesoni usitata erat, *Meminit & alicubi Scholiastes Nicandri.*

CAPUT X.

Emendatus Plauti locus in Epidico.

SUETA quaedam consuetudo est ignavorum, & nullius pretii hominum, ut cum quid ignave, indecoreque fecerunt, si ostendere possint magno alicui, ac praeclaro viro idem quoque modo contigisse, fatis id sibi esse aut ad defensionem, atque excusationem, aut etiam ad gloriam, & commendationem arbitrentur. Sic jocans alicubi Martialis, quendam qui malos versus faciebat, etiam laudandum esse sicut, quod ea in re Ciceronis similis sit. sic inepti olim quidam cum illud impedimentum linguae quo Demosthenem laborasse legerant, imitarentur, germani sibi Demosthenes videbantur. Sic Platonis paulo elatioribus humeros, Aristotelis unam, qui suffuso effingerent, multi erant. Et apud Terentium Ibra, for cum aedes meretricia oppugnaturus, loco sibi cavisset, Idem, inquit, haec Pyrrhus saltavit. quasi eadem ratio Pyrrhi fuisset, quae tum erat illius, & in eadem fabula cum de deditione cogitaret, jamque se impurae mulerculae in servitutem mancipaturus esset. *Qui minus, inquit, quam Hercules servivit Omphaliae?* Est autem horum consimilis locus & apud Plautum in Epidico, ubi servus, e militia rediens, de herili filio qui arma aux amiserat, aut vendiderat, loquens, ait, id ei gloriosum fore: nam idem olito etiam Achilli contigisse. Notum est autem, ut, interfecto Patrolo, ad Trojanos Achillis arma pervenerint. sed Plauti locus in omnibus vulgaris libris depravatus est. ita enim legitur:

Sed quid ais? TH. quid rogas? E.P. ubi arma sunt Stratippocli?

TH. Pol ille ad hostes transfugerunt. E.P. armare?

TH. & Quidem cito.

E.P. Serione dixit haec tu? TH. serio, inquam. hostes habent.

E.P. Aedepol facinus improbum. TH. at jam ante alii fecerunt idem.

Erit illi illa res honori.

sed

*Inguina traduntur medicis, jam pestine nigro.
Ergo expectatos, ac iustos crescere primum
Testiculos, postquam coeperunt esse bilibres,
Tonforis damno tantum rapit Heliiodorus.*

C A P U T X I I.

*Euripidis unus, Ciceronis ex epistolis ad Atticum
duo loci emendati,*

ERUDITE sane, ut solet, emendavit jam pridem lo-
cum Euripidis ex Hippolyto coronato doctissimus homo,
Victorius. In quo eum vulgo legatur,

Πόττον ὦτ' αἴτις, ἢ θανάτῳ περιμείνη;

monet ille pro αἴτις legendum videri αἴτις: quo nihil verius
dici potuisse censeo. Sed tamen scrupulus residere adhuc
aliquis potest propter syllabae modum, qui ob stare, at-
que impedire huic mutationi (*) videtur. Αἴτις enim priore
syllaba producta dicimus, αἴτις correpta. Auctor hujus
rei Eustathius, qui exponens illud Homericum,

Αὐτάρ μιν, εἰδὲν αἴτις αἰαίνονται,

ita scribit: τὸ δ' αἰαίνονται, ἢ ἡμῶς ἐστὶν ἐξ ὧν ἡ αἴτις γένεσις, αἰ-
ετίνουσα, ὡς ἀπὸ περιστάσεως, τὴν ἐν ἀρχῇ διαχρῶν. οἱ καὶ ἡ αἴτις,
αἴτις παρὰ τὴν αἴτις ἔστι, ὡς καὶ οἱ Ἀσκληπιάδαι δηλοῦσι, συ-
στάσας τὴν ἀρχομένην. καὶ καὶ Ἐυριπίδης δηλοῖ ἐν τῷ,
ἵππωνος περιμείνη αἴτις. Neque tamen propterea non illa re-
cta ac vera est emendatio. tantum immutandus est duarum
vocum ordo, ut ita legatur,

Πόττον αἴτις ὦτ', ἢ θανάτῳ περιμείνη;

Sed hujus ipsius vocis ignoratio corrumpit etiam locum
quendam ex epistola prima libri decimi ad Atticum, ubi,
cum vulgati libri ita habeant: *Haec est αἴτις in qua nunc
sumus, mortis instar*: mihi quidem dubium non sit, quin
legi debeat, *Haec est αἴτις*. significat autem aestum quen-
dam

(*) Male impeditur cum Dativo constructus.

dam animi nihil quod satis probet reperientis. Est etiam in eadem epistola locus supervacanea vocum aliquot adjectione depravatus, quem ita hoc loco describam, ut ex veteris libri mei auctoritate legendus est: *Nihil video quod sperem, aut quod jam putem fieri posse: sed tamen hoc ipsum est unum & sollicitudo expulsa*, veniendumne sit in consilium tyranni, si is aliqua de re bona deliberaturus sit. Hanc scripturam, qui cum vulgatis conferet, de ejus integritate dubitaturum non puto.

CAPUT XIII.

Ex Amphitruonis Plautina loci aliquot emendati.

APUD Plautum *Alcmena* cum divisset, multo plus esse in vita molestiarum, quam voluptatum, neque fere quidquam boni cuiquam obtingere, quin aliqua statim molestia consequatur: sibi id suo ipsius exemplo cognitam, ac compertum esse dicit:

Nam ego, inquit, id nunc experior de me, atque ipsa de me scio.

sed in meo vetere libro, multo, ut mihi quidem videtur, elegantius scriptum est:

Nam ego id nunc experior domo, atque ipsa de me scio.

Domo enim dixit, *domos*, ut cum Graeci dicunt, *domos* & *domus*, de eo qui se ipse indicat: & cum quod cuiusque proprium, ac suum est, id *domos* vocant. Eodem autem illo in diverbio cum Amphitruo ab exereitu rediens, ita salutasset uxorem:

*Amphitruo uxorem salutat laetus speratam suam;
Quam omnium Thebis vir unam esse optimam adjudicat:
Quamque adeo cives Thebani vero rumificant probam
Valuisti usque? expectatusne advenio?*

neque illa quidquam responderet, quod virum a se paulo ante abiisse, seque ab eo illudi arbitraretur: jocans, qui eis adstabat, servus *Sofia*,

haud,

haud, inquit, vidi magis
Expectatum: eum salutat magis haud quisquam, quam
canem.

ubi illud, *haud vidi magis*, venustissime dictum est, &
 ex contrario intelligendum. Sic in Captivis:

At etiam te suum sodalem esse ajebat. Haud vidi magis,
Et quidem Alcmaeo, atque Orestes, & Lycurgus postea
Una opera mihi sunt sodales qua iste:

Et in Poenulo:

At amans per amorem si quid feci, Milphio,
Ignoscere id te mi aequum est. Haud vidi magis.
Et ego nunc amore pereo. sine te verberem:
Item ut tu mihi fecisti ob nullam noxiam.
Post id locorum tu mihi amanti ignoscito.

& simile illud Ciceronis pro Sextio: *Est animi homo iste*
populo Romano deditus. Nihil vidi magis. Quod autem
in illo Amphitruonis, & Alcumenae colloquio ita vulgo
legitur,

Obsecro ecastor, quid tu me deridiculi gratia
Sic salutas, atque appellas, quasi dudum non videris!
Quasique nunc primum recipias te domum huc ex hostibus?
Atque me nunc proinde appellas, quasi multo post videris?

moneo, horum quatuor versuum posteriores duo neque in
 meo illo vetusto libro legi, & plane otiosos videri. Et
 aliquanto inferius, ubi vulgo,

Si obsequare, una resolves plaga:
melius in illo,

Si obsequare, una te absolvat plaga.

Multis autem versibus interjectis:

Fam illud non placet principium de osculo.
perge exsequi.

non

non ut in vulgatis, *pergam exsequi*: est autem *exsequi*, narrare, ἀγγείλῃ. Neque indignum puto quod notetur verbum *capere*, Graeco more, positum esse pro eo quod est coarguere, ac convincere: in illo versu,

Tu si me impudicitiae captas, non potes capere.

Ita enim illi ἀλλοιῶν: sed cum versus eo modo non constet, curtusque ac mutilus sit, facile equidem adducor, ut ita legendum putem,

Tu si me impudicitiae captas, capere non potes.

neque mineri aut commodiori mutatione arbitror eum redigi posse ad modum, ac mensuram ceterorum. Et, quando haec puilla colligere coepi, addam illud quoque, ubi ita legitur:

Namque de illo subdititio Sofia mirum nimis est.

sine ulla dubitatione legendum esse, *mirum est minus*. neque hoc omittam, ubi Mercurius se ad Amphitruonem deturbandum comparat, legendum videri:

Ibo intro, ornatum capiam, qui potis decet.

non ut vulgo, *qui potius decet*. Idem enim significat, quod paulo ante dixerat:

Capiam coronam mi in caput: adsimulabo med esse ebrium.

est autem ita dictum, quomodo in hac ipsa fabula, *nostro generi non decet*: & apud Terentium, *ut vobis decet*: Graecorum hoc quoque imitatione, & exemplo. Sic in libris juris: *Decet enim tantae majestati, eas servare leges, quibus ipse solutus videtur.*

CAPUT XIV.

*Emendatus, & declaratus locus quidam ex epistolis
ad Atticum.*

SOLET Cicero cum proverbiiis utitur, mutila saepe ea, & decurtata proferre: quod & alii tum Latini, tum Graeci scriptores saepe faciunt: videturque in eo inesse aliquid leporis, ac venustatis, cum unusquisque ejus linguae non ignarus, audito eorum principio, facile reliqua per se sub-
jecturus esse videatur. Sed adfert tamen ea res interdum orationi aliquid obscuritatis, cum ex una, aut ex altera vocula non quilibet statim proverbium esse animadvertit, neque ejus statim recordatur. Itaque ea quoque res non paucas maculas scriptis veterum adpersit. Quomodo equidem arbitror depravatum fuisse locum quendam libro XIII. epistolarum ad Atticum, ubi ita legitur: *sed, quaeſo, epistola mea ad Varronem valdene tibi placuit? Male mihi fit, si umquam quicquam tam enitar.* Quis enim haec postrema verba legens, non sentit insuave quiddam, & a consuetudine Ciceronis alienum? Cum autem in satis vetere libro, quo me donavit lumen, ac splendor amplissimi ordinis, Gulielmus Sirletus Cardinalis, legatur: *Male mihi fit, si umquam quidquam tam invita: fieri potest, ut fallar, sed mihi plane persuadeo legendum esse; si umquam quidquam tam invita: & subaudiendum, Minerva:* ut significet, se nihil umquam tam invita Minerva scripsisse, quam illam epistolam ad Varronem, ob idque mirari, quod illa Attico tam valde placuerit.

CAPUT XV.

Locus Caesaris emendatus.

JAM PRIDEM animadverti, multa in optimis quibusque scriptoribus ita manifesto depravata, ut ea ipsa mihi causa fuerit, ne publice testarer, quomodo emendanda viderentur, quod neminem ita hebetem arbitrabar fore, quin id per se videret: maleque mihi videbar judicaturus de ceterorum ingeniis, si ne illa quidem quae in oculos incurrerent, nisi monente me, animadversum iri existimarem. Nunc, cum hujus generis pleraque illis quoque in
Q. libris

libris haerere, ac residere videam, qui quotidie emendati ab hominibus doctissimis prodeunt, dissimulandum amplius non puto: cum praesertim in illa tanta hominum multo majori, quam ego sum, doctrinae copia, multoque acriori iudicio praeditorum consensus interdum addubitare me cogat, ne mihi nimis ipsemet blandiar, neve solus iis ipsis in locis caecutiam, in quibus alios parum esse arbitror perspicaces. Tale est, quod nunc e tertio libro commentariorum Caesaris De bello Gallico proferram. Ubi cum dixisset Caesar, in vico Veragrorum Octodoro, qui positus in valle, altissimis undique montibus contineretur, Galbam cum aliquot cohortibus ad hibernandum confedissee: &, quia is vicus in duas partes flumine divideretur, alteram partem concessisse Gallis, alteram attribuisse cohortibus: tum deinde cum dies complures hibernorum transissent, subito captum a Gallis consilium rehovandi belli, opprimendaeque legionis, ejusque rei causa montes qui impenderent, noctu ab eis occupatos, haud ita multo post subjicit: *Hostes ex omnibus partibus, signo dato, decurrere, lapides, gesaque in vallum conjicere. Nostri primo integris viribus fortiter repugnare, neque ullum frustra telum ex loco superiore mittere: ut quaeque pars castrorum nudata defensoribus premi videbatur, eo occurrere, & auxilium ferre.* Sed profecto aut ego plane desipio, aut totum illud, neque ullum frustra telum ex loco superiore mittere, alieno loco positum est. Neque enim in Romanos convehit, qui, ut constat, in valle inclusi oblidebantur. sed in Gallos, qui noctu, ut dictum est, juga impendentium montium occuparant. Censeo igitur, verba illa statim subjienda post verbum *conjicere*: idque mihi ita certum videtur, ut in re perspicua argumentis abutendum non putem.

CAPUT XVI.

Ovidii locum quendam ex Apollonio Rhodio sumptum esse.

TERRAM Africam serpentibus plurimis infestam esse constat: ejus autem rei Ovidius hanc causam adfert, quod Perseus

Vi.

*Viperei referens spoliū memorabile monstri,
 Aëra carpebat tenerum stridentibus alis:
 Cumque super Libycas victor penderet arenas,
 Gorgonēi capitis guttae cecidere cruentae,
 Quas hūmus excepit variis animavit in angues.*

Quam fabulam videtur hausisse ex Apollonio Rhodio, cujus versus ex quarto libro Argonauticon subjiciam: quod eos Ovidius non imitatus modo, sed prope interpretatus videtur:

Εὖτε δ' ἰσθῆος Λιβύῳ ὑπερπλάτῳ Περσίδε
 Εὐρυρίδην, ἣ δ' ἦ π' ἡλίσκ' ἐν αἰθέρι μήτηρ,
 Γοργόν' ἀεττῶν κεφαλῇ βασιλῆϊ κομίζων,
 Ὅσων κυνέη γαίης αἰχματ' ἔδωκε ἰχθυῶν,
 Αἱ πάντων κείων ἐφίαν γέν' ἐβλάστησαν.

CAPUT XVII.

De quibusdam qui habitati sunt impii, cum ex omnibus popularibus suis longissime ab impietate abesent.

De Diagora Melio, Theodoro Cyrenico, aliisque nonnullis ita plerique veteres quasi de hominibus summe impiis, loquuntur, quique nullum omnino deum esse crederent. Eandem etiam notam calumniatores Socrati inurere voluerunt: eamque ob causam Aristophanes, quem ipsum ἄθ' fuisse non dubito, Socratem Melium vocat. At de Socrate quidem longe alia est Justinii Martiris, sanctissimi, & eruditissimi viri, sententia, qui in apologia secunda pro Christianis, eum quodam modo Christianum fuisse ait. ita enim scribit: *Οἱ μὲν λέγουσιν ὅτι οἱ Χριστιανοὶ εἰσι, καὶ ἂν ἄθ' οὐκ ἐννοήσονται, εἰς τὴν ἑλπίδα μὲν Σακράτους καὶ Ἡρακλείτου, καὶ οἱ ἄλλοι αὐτοῖς. οὐ βαρβαροὶ δ' Ἀθροῦμ, καὶ Ἀνισίας, καὶ Ἀζαρίης, καὶ Μινωῆλ, καὶ Ἡλίας, καὶ ἄλλοι πολλοί.* Et certe Socrates nunquam docuit nullos deos esse: sed tantum esse supremum quendam deum, immensum, infinitum, aeternum, multo superiorem, ac potentiorē iis omnibus, qui tum pro diis publice celebrantur. De Diagora autem, & Theodoro, itemque de Eumero Agrigentino, & aliis quibusdam, Clemens

Q²

Alexan.

Alexandrinus in Protreptico mirari se scribit, quid ita eos antiqui pro impiis & atheis habuerint: cum illi tamen, & modeste ac frugaliter viverent, & hoc propius accederent ad veram pietatem, quam ceteri, quod, etsi veri Dei cognitionem consecuti non erant, eos tamen qui colerentur a popularibus suis, deos non esse intelligebant. Verba pii ac sancti scriptoris haec sunt: *ἡμεῖς οὐκ ἴπνοισι μὲν, οὐτὶς τὸν Εὐδαιμόνιον τὸν Ἀκρωχαιῶνα, καὶ Νικηφόρον τὸν Κόρινθον, καὶ Διαγόραν, καὶ Ἰππωνα τὸν Μηλίον, οὐδὲ τι Κορινθίων ἐπὶ ταῖς ἐκείνων, ὁ Θιόδωρος ὄνομα αὐτῶν, καὶ πῶς ἄλλας συχρὺς, σωφρονίως βιβιωσάτους καὶ καλοπαισθέντας ὁρῶμεν περὶ τοῦ τοῦ ἀνθρώπου, τῆς ἀμφὶ οὗς θιὲς τάς τε πλάττω, ἁθιγὺς ἱπποκλήκων, εἰ καὶ τῶν ἀλλοίων αὐτῶν μὴ νοσησάτους, ἀλλὰ τῶν πλάττω γε ὑποπλάττω, ὅπερ ὁ σμικρὸν οἷς ἀληθείας φρονήσας ζώοντες ἀναφύονται ἀνέμω. constat igitur, novum non esse, sed illis etiam temporibus in consuetudine positum fuisse, ut illi ipsi, qui in ratione divini numinis colendi foedissimis implicati erroribus tenebantur, hominibus eruditissimis implicati erroribus tenebantur, hominibus eruditissimis, quibus intelligerent stultitiam suam non probari, impietatis, καὶ ἀθρησίας maculam adspargere conarentur.*

CAPUT XVIII.

*De loco quodam ex Eunuchō Terentiana verius videtur
'ensisse Donatum, quam Turnebum.*

RECTISSIME ac verissime exposuerat eruditissimus Grammaticorum Donatus dictum illud Phaedriae Terentiani,

*Si non tangendi copia est,
Eho! ne videndi quidem erit? si illud non licet,
Saltem hoc licebit. certe extrema linea
Amare, haud nihil est.*

Cum diceret *quinque amoris quasi lineas esse, quarum prima est, videre eam quam ames: secunda, cum ea sermonem conferre: tertia, posse eam contingere: quarta, osculari: quinta, potiri:* Vetus tamen poëta Graccus eas tantum quatuor fecerat, noto disticho:

*Εὐδαιμόνιος ὁ βλέπων σε, τοῖς ὄλβις, ὅπως ἀπὸ
ἡμῶν δὲ ὁ φίλῳ, ἀγαπᾷ δὲ ὁ σωφῶν.*

Ne-

Neque cuiquam mirum videri debet, eandem, quae prima est, extremam vocari. Prima enim est in conciliando amore, quasque munienda via ad id quod amantes concupiscunt. Sed si quis a fine, qui, ut ait Aristoteles, omnis actionis principium est, retro versus numerare incipiat, eadem efficitur extrema: ut *ἐν ἀρχῇ καὶ ἐν τέλει* extrema sunt, quae in componendo fuerant prima: & ut quod in deliberando ultimum est, idem in exsequendo consilio primum est. Ut nullo modo absurdum sit, idem primum & extremum nominari. Hadrianus tamen Turnebus, homo immensa quadam doctrinae copia instructus, sed interdum nimis propere, & nimis cupide amplexari solitus ea, quae sibi in mentem venerant, capite decimo libri duodecimi Adversariorum, longe aliam hujus dicti interpretationem prodidit: *Amare, inquit, extrema linea, est amare impensissime, ducta translatione a curriculis vel stadiis, in quibus prima linea cursus erat in carceribus, ultima in fine, quae ὁ καλὸς dicebatur, quod scilicet calce, vel creta notaretur.* Haec Turnebus: quae tamen, quod sine ulla contumelia dictum accipi volo; Turnebum enim & amavi, ac colui vivum, & me semper ab eo amari sensi: mihi videntur alienissima esse; neque ullo modo cum iis quae paulo ante Phaedria dixerat, cohaerere. Quid enim frigidius est hac sententia: Certe impensissime amare haud nihil est. At illud contra elegantissimum: Si nihil aliud consequi hoc biduo possum, certe tamen aliquid erit, amicam videre. Quare qui mihi auscultabunt, veterem interpretationem tenebunt. Eodem illo in capite emendat locum quendam ex eadem fabula, ubi ait vulgo legi,

G. Rex te ergo in oculis. T. scilicet. G. gestire.

sed legendum, *gestare*: quod ut *ferre*, ita *gestare in oculis*, recte dicatur: *gestiendi* autem verbum ab hoc loco alienum sit. At ego totis decem annis antequam Turnebus Adversaria ederet, ita emendaram, & edideram: ut & illum locum ex eadem fabula,

qui illum flocci fecerim.

Neque fuit causa, cur homo tam eruditus ea denuo repareret, aut obtruderet pro suis. Sic *impetratum* Ciceroni,

Q 3

&

& Valerio restituisse primus videri voluit, capite XVIII. libri quinti, quod tamen cui acceptum ferendum sit, scient, qui legerint scholia Pauli Manutij in libros de Divinatione, edita abhinc annos viginti. Atque ego, quae tum Manutio indicavi, eadem publice docueram Lutetiae, quinquennio ante, & cum ipso Turnebo communicaveram. Sic *venustum* pro eo qui parum in amore felix esset, tanquam a se primum animadversa prodidit, cum ego ante annos plus minus triginta eadem docuissem in Scholiis quibusdam meis in Terentium, quae tum edidit Lutetiae Michaël Vascosanus. Sic *detestata* apud Ciceronem De legibus: quod tamen mihi se debere postea fassus est. Sic alia multa, quae percensere & longum, & molestum foret. Atque adeo haec ipsa reticuisse libens: scio enim lectoris nihil interesse, quis primus aliquid docuerit. & tantus in litteris Turnebus fuit, ut suo quodam jure mea omnia sibi vindicare potuisse videatur. Sed mihi, stomachum interdum movent furunculi quidam egentes, ac famelici, qui, quod a me talia negligi ac dissimulari vident, mea jam Myforum, ut dicitur, praedam putant. Quos ut quiescant, moneo: &, si quidvis sibi putant licere in ea quae a me privatim acceperunt, iis saltem abstineant manus, quae edita jam ac publicata sunt: ne, etiam tacente me, plurimos & injustitiae & impudentiae suae testes suo sibi praeconio colligere velle videantur.

CAPUT XIX.

Illustrati ex Odis Horatii aliquot loci.

SOLITAS deorum tutelarium effigies in prora, aut in puppi navium edito atque eminenti loco collocari, & alii vere notarunt, ad illum Horatii versum,

Non di, quos iterum pressa voces malo:

& confirmari potest auctoritate veteris Grammatici exponentis hos versus ex Iliados nono:

Σποὶ δὲ ἡνὶ δαίμονες ἄρ' ἐκ κάρων βα,
Αἰπὲς τ' ἐμπέσσει μελὸς πέρες.

Ait

Ait enim quaeri posse, cur Hector minari dicatur, se abscisurum summas Graecarum navium partes, deinde autem ipsas naves incensurum. respondetque id eum facere, *ἵνα ἐν τῇ ἀκροπόλει ἵσταν ἀγέλην καὶ εἰκόσι τῶ θεῶν*. ne videlicet deos quoque ipsos inflammare velle videatur. Sed quid est, quod Horatius in Archytæ Tarentini epitaphio, quod eodem in libro legitur, his pulverem nominat? Et opinor eum respexisse ad superstitionem veterum, qui non integras, ac solidas glebas, sed tritum, ac minutum pulverem injiciebant mortuis: credo, ne pressu dolorem eis aliquem adferrent. Nam eis etiam levem ac mollem terram optare soliti erant. In quo non videntur abhorruisse a sententia Democriti, qui cadavera quoque ipsa sentire opinabatur. Itaque Eustathius exponens illud Homericum,

Τυδῆος δὲ Θέβης χυτὴ καὶ γαῖα κλυτὰ,

χυτὴ ἧ, inquit, καὶ ἡ γαῖα ἡ ἐπιχομένη νεκροῦ. εἰ γὰρ βῦλαι αὐτοῖς ἐπιτῆν), ἀλλὰ χυτὴ, ὡς ἐν γῇ χυτὴ.

Romani tamen, ut ex Cicerone ac Varrone notum est, glebam injicere solebant. libet adjicere, principium illud Odarii in Venerem,

O Venus, regina Gnidi, Paphique,
Sperne dilectam Cyprum:

expresum videri partim ex Alcmanæ, cujus hæc citantur,

Κύπρον ἱμερτὴν λιπώσῃ καὶ Πάφον ἀσπιδόεντα.

partim ex Aeschylō, ex quo hæc adducuntur,

Κύπρῃ Πάφῃ τ' ἔχουσιν πάντα κλέγον.

CAPUT XX.

Caesaris locus e primo De bello civili emendatus.

LIBRO primo commentariorum Caesaris De bello civili haud procul a principio ita scriptum est: *Haec Scipionis oratio, quod Senatus in urbe habebatur, Pompejus.*

Q 4

que

que aderat, ex ipsius ore Pompeji mitti videbatur. Sed quia perspicuum est, Pompejum tunc praesentem in Senatu non adfuisse: idcirco jam pridem homo eruditissimus, Petrus Victorius, capite primo libri tertii Variarum lectionum, legendum censuit, aberat. qua in re auctoritatem ipsius secuti sunt omnes, quorum postea in eis libris emendandis versata est industria. Ego veterem librum habeo, in quo neque aderat, neque aberat legitur, sed averat. Quae scriptura etsi videri potest confirmare conjecturam Victorii: si quidem librariis veteribus nihil aequae usitatum fuit, quam v pro b, & b pro v scribere: mihi tamen longe secus videtur. Puto enim legendum, A. V. erat: iisque notis significari, ad urbem erat. Etenim tunc Pompejum ad urbem fuisse, nemini esse obscurum potest, qui totam illam paginam legerit. Memini me hoc ipsum ante aliquot annos Paulo Manutio dicere, elque vehementer probatam esse conjecturam meam, Quam quidem ita nunc quoque probatum iri confido omnibus idoneis existimatoribus, ut pluribus verbis confirmandam non putem.

M. A. N.

M. ANTONII MURETI

J. C. ACCIVIS R.

VARIARUM LECTIONUM

LIBER UNDECIMUS.

CAPUT I.

Emendati loci aliquot ex primo libro Annalium Taciti ab excessu divi Augusti.

MULTA jam pridem notaveram in C. Cornelium Tacitum, eaque, ut soleo, cum amicis compluribus communicaveram: cogitabamque eum, si daretur occasio, edere a multis, studio, atque opera mea, errorum maculis vindicatum. Sed dum diem ex die duco, expectans ejus quod animo conceperam efficiendi atque exequendi maturitatem: ecce tibi Justus Lipsius, adolescens eleganti ingenio praeditus, mihiq; dum Romae fuit, perfamiliaris, tam diu sibi cunctandum esse non putavit. Sed cum ipse quoque ex veteribus libris, quos hic nactus erat, multa correxisset, nonnulla etiam acute, & ingeniose excogitasset, Taciti libros a se emendatos, & illustratos publicavit. Qui cum ad me perlatis essent, eosque una ego, & Gibertus Oddus Perulinus, quicum ego ante hos duodecim annos Tacitum totum diligenter evolveram, curiose cum eo, qui tum a me emendatus erat, conferre, ac contendere coepissemus,prehendimus ita saepe incurrisse utrumque nostrum in eadem vestigia, ut, qui rem non nosset, pleraque suspicasse alterum ab altero suspicaretur. Quam tamen suspicionem & a me, si nihil aliud, temporum ratio facile amolitur: neque cadere in Lipsium finit fides ipsius, ac probitas, qua ille non minus, quam ingenio, excellit. Gavissus sum adolescenti, cujus ego crescenti gloriae plurimum faveo, tantam extitisse mecum his quoque in rebus consensionem, ac judicii similitudinem: & tamen

Q 5

pau.

pauca quaedam in quorum nonnullis non prorsus mihi cum illo convenit, subjicienda duxi, non tam certandi studio, quam propter amorem, ut ait vetus poëta. Primum igitur sub principium libri primi Annalium lego: *Donec gliscente adulatione detererentur*, ut Aemilius, non *detererentur*, ut Lipsius. libertate enim aluntur, & gliscunt ingenia: adulatione, qua nihil servilius est, degenerant, & deteruntur. Est autem oratio venustior illa contrariorum contentione. *gliscere* enim est crescere: *deteri*, deminui. Illud, *pluribus munimentis insisteret*, jam pridem a me ita emendatum erat, eodemque modo versus Ennianus apud Ciceronem:

Nam tibi munimenta mei peperere labores.

Paulo autem infra eum locum ita lego: *Igitur verso civitatis statu, nihil usquam prisca, & integri moris: omnes, exuta aequalitate, jussa principis aspectare*: non ut vulgo, *omnis*. Et de Tiberio: *Ne iis quidem annis, quibus Rhodi, species fecosus, exul egerit*: ubi vulgo *exulem egerit*. Jam illud: *serviendum seminae, duobus: que insuper adolescentibus, qui remp. interim premant, quandoque distrahant*: prorsus integrum esse censeo, hoc sensu: fore ut duo illi adolescentes interim dum imperaturus est Tiberius, remp. premant, quae eos quoque aliqua ex parte dominos habitura sit: quandoque autem, nempe Tiberio mortuo, quandocumque tandem id futurum sit, eandem distrahuri sint. cum verisimile sit, fore, ut uterque fautores, & sectatores habeat, per quos operam det, ut, summo altero, ipse in imperium succedat. Tunc igitur remp. in partes, ac factiones distractum iri. *Quandoque* autem ita positum est, ut in illo loco libri quinti: *Et tu Galba quandoque degustabis imperium*. Sed nihil mihi tam praeter opinionem accidit, quam eam conjecturam, qua ipse mihi praecipue placebam, quam eruditissimis hominibus sapientissime ostentaveram, quam, ut filiulam amplexabar meam, legendum esse, *Gnarum id Caesari*, ubi ante me omnes nullo sensu legerant, *C. Navum id Caesari*, eam Lipsio quoque in mentem venisse. Cogitavi autem idem mihi evenisse, quod multis patribus, qui dum adultas, ac nobiles filiarum diu domi habent, eisque conditionem quaerere negligunt, efficiunt interdum, ut ipsae sibi maritos quaerant.

rant. Sed, ut ut sit, quoniam de ea Taciti loco multa dicenda sunt, ea proximo capite exsequemur.

C A P U T I I.

De aliquot aliis ex eodem libro locis.

CUM secum cogitaret Augustus de Agrippa Postumo, suo ex filia nepote, quem in insulam Planasiam projecerat, revocando, ac fortassis successore Imperii relinquendo, uni ex omnibus amicis consilium hoc suum aperuit Fabio Maximo. Ille quod celare debuerat, Martiae uxori aperuit; Martia Liviae: quae cum ea de re graviter apud virum conquesta esset, facile intellexit Augustus, arcanum suum a Fabio proditum esse. Itaque postridie ab eo salutatus, ita eum resalutavit, ut insaniam abjiceret. Fuit enim cum *inanimus*, id est, sana mente esse. Percussit illico Fabii animum id quod erat. Itaque peccati sui conscius, domum rediit, moriendi certus, & cum uxore, se garrulitate illius perditum, conqueri coepit. Illa contra, Tua, inquit, prior culpa est, qui mecum tam diu versatus, non cognoveris me eo ingenio esse, ut tacere non possem, neque me celatam habueris id quod taceri, tantopere tua intererat. Sed de te quidem ipse videris. Ego, si quid peccavi, poenas a memet ipsa exigam. simulque arrepto gladio, quae marito mortis causam praeberat, eadem ei fortiter moriendi dux, & exemplum fuit. Ita fere Plutarchus in commentario *de* *ad-* *alexand.* apud quem tamen Postumius pro Postumo, & pro Fabio Fulvius corrupte legitur. In ea re narranda scripsit Tacitus; Gnaurum id Caesari: cum significare vellet, id Caesari cognitum, ac compertum fuisse. Nam quod tum alii, tum Dionysius Halicarnasaeus in Thucydide notarunt, solere eum plerumque ad conciliandam orationi peregrinitatem, uti vocibus *ἐκπεπνηγμένους*, & contra, id ipsum & Tacitus qui quam maxime Thucydideus esse studuit, facere consuevit. Cum igitur gnaurus usitate dicatur qui scit, ignarus qui nescit: amat (*) tamen

(*) *Amat dicere* Graecismus non usitatus Ciceroni. Sed Sallustius Jug. 34. sic loquitur, ejusque imitatione Tacitus.

men ipse *gnarum* pro *cognito*, *ignarum* pro *incognito* dicere. Sic *incautum iter* dicit, de quo hostes non cogitarant, neque caverant, ne illac Romanus transire posset. hoc ipso in libro: *Inde saltus obscuros permeat, consultatque, ex duobus itineribus, breve & solitum sequatur, an impeditius, & intentatum, eoque hostibus incautum.* Sic in eodem *nescium*, pro *incognito* dixit: *Aliis gentibus ignorantia imperii Romani inexpertia esse supplicia, nescia tributa.* *Gnari* autem, & *ignari* vocibus tam saepe ~~mutantur~~ utitur, ut difficile sit locos omnes enumerare. Hoc ipso in libro: *Quod gnarum duci.* & alibi: *In paludem gnaram vincentibus.* libro secundo: *Per occulta, & vigilibus ignara.* libro tertio: *Gnarum id Tiberio fuit.* eodem libro: *Non quidem sibi ignara quae de Silano vulgabantur.* libro quarto: *Non quidem sibi ignarum posse argui.* libro quinto: *Sed quaedam secus quam dicta sint cadere, fallaciis ignara dicentium.* libro XI. *Non rumor interea, sed undique nuntii incedunt, qui gnara Claudio cuncta, & venire promptum ultioni adferrent.* libro XII. *Nihil tam ignarum barbaris, quam machinamenta, & astus oppugnationum: At nobis ea pars militiae maxime gnara est.* libro XV. *Idque nulli magis gnarum, quam Neroni.* Sed & lib. XIII. ubi est, *cognitum id Neroni: e veteris scripturae vestigiis lego, Gnarum id Neroni.*

CAPUT III.

Ex eodem libro alii aliquot loci.

AGRIPPA interfecto, nuncianti centurioni, ut mos militiae, factum esse quod imperasset, neque imperasse sese, & rationem facti reddendam apud Senatum respondit. Verbis illis Taciti, ut mos militiae, propemodum adducor, ut illam quasi solemnem quandam fuisse verborum formulam putem: *Factum est quod imperasti. eo magis, quod hac ipsa in re narranda, eandem retinet & Suetonius, cujus haec verba sunt: Tiberius renuntianti Tribuno factum esse quod imperasset, neque imperasse se, & redditurum eum senatui rationem respondit.* Itemque in Claudio: *Die ipso Claudii, & Agrippinae nuptiarum in quinque & triginta senatores, trecentosque amplius equi-*

equites Romanos tanta facilitate animadvertit, ut de nece consularis viri renuntiante centurione, factum esse quod imperasset, negaret quidquam se imperasse: nihilominus rem comprobaret. In eo autem, quod paulo post subjicitur: *Eam conditionem esse imperandi, ut non aliter ratio constet, quam si uni reddatur: frustra tentatur a quibusdam vetus scriptura, qui putant melius legi posse, ut non aliter rata constet.* Hoc enim dicit Tacitus, rationem cujusque facti constare non posse, si pluribus, ut senatui, reddenda sit. semper enim idem factum alios probaturos, alios improbaturos. unum esse oportere, cui reddatur ratio, & cujus judicio stetur. si aliter fiat, imperii vim resolvi: & pro monarchia aristocratian quandam, aut oligarchian constitui. Paulo post autem, legendum puto: *Lacrimas gaudio, questus adulatione miscebant.* Nam hoc modo & venustior est, & numerosius cadit oratio. Jam vero ubi de testamento Augusti agitur, locus est mirifice corruptus, de quo quid mihi videatur exponam. Primum igitur quod ait, *Legata non ultra civilem modum*, nihil omnino arbitror ad legem Falcidiam pertinere: quae cum, ut notum est, ne in militari quidem testamento locum habeat, multo minus locum habere potuit in testamento Imperatoris, quem hujusmodi legibus solutum esse constat: neque hoc dicere Tacitum, non esse oneratam legatis ab Augusto hereditatem suam ultra modum Falcidia lege praescriptum: sed legata ab eo fuisse modica, & modesta, neque excedentia usitatum locupletibus civibus in testamentis condendis modum. Certe enim *civile* etiam in libris Juris saepe dicitur, quod moderatum est, & usitatum, & ordinarium. Et ita dixit Cicero *odium civile*, non ulla propria, ac privata de causa susceptum, sed quod omnium bonorum civium commune esse solet adversus improbos. *Quid enim odisset Clodium Milo, segetem, ac materiam June gloriae, praeter hoc civile odium, quo omnes improbos odimus?* Peccat enim Victorius qui commune eo loco, non *civile*, adversus omnium librorum fidem scribendum putat. Sic Ovid.

Exercet memores plus quam civiliter iras.

Augustus igitur legata non reliquit ultra civilem modum,
prae-

praeter pauca quaedam, quae subjungit his verbis: *Nisi quod populo, & plebi ccccxv. praetoriarum cohortium militibus singula numum millia, legionariis autem cohortibus cxiui R. trecentos numos viritum dedit.* Haec enim legata magna plane, & ampla sunt ultra civilem modum: & imperatoria potius, quam civilia. Sed verba Taciti, non dubito, quin corrupta, & ad hunc modum e Suetonio emendanda sint: *Nisi quod populo, & plebi quadringenties, tribus tricies quingies.* Ut intelligamus, praeter quadringenties legatum populo, etiam in singulis tribus centena millia relictum esse. Quod autem apud Suetonium professus dicitur Augustus, non plus ad heredes suos perventurum esse, quam millies, & quingenties, non ita intelligendum est, ut ex ea pecunia legata praestanda essent, sed omnibus legatis, atque omni onere deducto. Ita enim id verbum accipiendum esse, juris auctores docent. quod non adscripsissem, nisi a quibusdam, quos minime decebat, aliter accipi viderem. Aliquanto post, ubi ita legitur: *Caesis Hirtio & Pansa, sive hostis illos, seu Pansam venerum vulnere adfusa, sive milites Hirtium, & machinator doli Caesar abstulerat.* non dubito, quin illud posterius, sive, deleti debeat. Hujus generis multa sciens omitto: non quia e re sit, ea quoque indicari: sed quod arida quodammodo, & legentibus nihil voluptatis allatura videam: cujus in hoc scriptorum genere aliquam habendam esse rationem puto.

CAPUT IV.

In eodem libro notata, & emendata nonnulla.

MODESTIAE nomen tribus omnino locis apud Tacitum animadverti longe aliter acceptum, quam vulgo solet. Nam cum *modestiam* fere vocare soleamus affectionem animi de se modice ac modeste sentientis, ipse contra interdum *modestiam* pro tenuitate quadam, & infirmitate virium dicit. Eorum locorum unus est hoc ipso in libro, ex quo pleraque jam emendavi: *Versae inde ad Tiberium preces: & ille varie diserebat, de magnitudine imperii, sua modestia.* *modestiam* enim dicit modicas & exiguas vires suas, & nequaquam tanto oneri pares. Alter est libro tertio: *Simul modestiae Neronis, & suae magni-*

magnitudinē fidebat. et si eo loco fortasse possit aliquis modestiam, animi moderationem interpretari. Sed mihi altera illa interpretatio verior videtur. Tercius est libro XII. Quindecim dierum alimenta urbi, non amplius, superfuisset constituit: magnaue deum benignitate, & modestia hiemis, rebus extremis subventum. Modestum quoque pro modico aliquoties dixit. Quando autem semel Tacitum in manus sumpsi, non tam facile ab eo avellar; sed pauca quaedam ex eodem illo primo Annalium libro, quomodo mihi legenda videantur, aperiam. Ubi igitur Asinii Galli sententia refertur, puto legendum hoc modo: Addidit de laudibus Augusti: non, ut vulgo, Addidit laudem de Augusto. & paulo post ita lego: Quippe Augustus supremis sermonibus cum tractaret, quinam adipisci principem locum suffecturi abnuerent, aut impares vellent: vel iidem possent, cuperentque, M. Lepidum dixerat capacem, sed aspernantem: Gallum Asinium avidum, sed minorem. Verba autem Haterii, quae tam varie leguntur, ita puto legenda: Quousque patieris Caesar desse caput reipublicae? Est autem vetus scribendi ratio, desse, pro desse.

CAPUT V.

Notatus usus quidam verbi labor, aut dilabor.

CUM coetus aliquis dissolvitur, seque, aut domum quisque aut quo vocant negotia, aut denique quo fert animus, alius alio recipit, in eo significando *dilabendi* verbum ponere Tacitus solet. Ac fieri potest, ut & apud antiquiores quoque ejus usurpationis exempla reperiantur; rariora tamen, ut opinor. quo mihi putavi minus vitio datum iri, si huc congesta nonnulla sub uno adpectu ponerem. Libro igitur primo Annalium ab excessu D. Augusti ita scriptum est: *Impellere paulatim nocturnis conloquiis, aut flexo in vespem die, & dilapsis melioribus deterrimum quemque congregare.* Id est, cum meliores jam se ad curanda corpora recepissent. Et libro secundo: *Neque Caesari copiam pugnae obsessores fecere, ad famam adventus ejus dilapsi.* Et libro XI. *Ceteris passim dilabentibus affuere centuriones.* Et libro XII. *Ut anteirent populatores, vel dilapsis improvisi circumfunderen-*

rentur. Et libro tertio annalium ab excessu Neronis: *Donec fatisceret seditio: & extremo jam die sua quisque in tentoria dilaberetur.* Sed & aequalis Taciti Suetonius in Vitellio: *Cum deserta omnia reperisset, dilabentibus & qui simul erant, zona se aureorum plena circumdedit.* labi etiam pro eodem dixit Juvenalis satyra sexta: *Labente officio crudis donanda. Labente enim officio, est, iis qui ad celebrandas nuptias officii causa convenerant, discedentibus, ac dilabentibus.*

CAPUT VI.

Inanes videri regulas duas, quas super versibus heroicis & trimetris jambicis tradidit Gellius.

NON tantum in jure civili, sed etiam in levioribus artibus periculosa est omnis definitio: peritum enim est, ut subverti non possit. Certe duarum ad artem metricam pertinentium, quas Gellius libro duodevicesimo tradit, quarumque alteram ad M. Varronem auctorem refert, neutram perpetuo veram esse; nullo negotio probari potest. Quod mihi eo magis indicandum putavi; quia memini quendam in urbe magni nominis grammaticum, quique etiam faciendorum versuum leges sibi aut uni, aut cum perquam paucis notas esse jactabat, duos illos canones, tamquam abditum quiddam, & *μυστηριώδης*, familiaribus suis *ἐν ἀπορήτοις* tradere solitum esse. Eorum prior est: *In longis versibus, qui hexametri vocantur, item in senariis duos primos pedes, item extremos duos habere singulas posse integras partes orationis: medios haud umquam posse.* Sed constare eos semper ex verbis aut divisis, aut mistis atque confusis. Sed nos quo ludicrum praeceptum refutemus, ex ludicro poemate sumamus. Homerus in Ranis:

Ἰδοὺ μοι δὲ πρῶτον περιφάρζον βασιλῆα.

Quaero, in eo versu tertius pes habeatne integram partem orationis, an minus. &, si gravius testimonium requiritur, arcesamus hoc ex Iliade:

ὦς εἰπὼν, τὰς μὲν λίπον αὐτῷ, ὅς τ' ἔμετ' ἄλλυς.

Non-

Nonne hic & tertius & quartus partem orationis absol-
vunt? Addam & alium ex Lucretio:

Concutitur tum sanguis: viscera persentiscunt.

& ex Aristophanis Pluto:

Αἰὲς ἴδις σὺ μὲν πᾶσις δραμῶν. τί θρῆ; λίγα.

Altera regula est: observasse M. Varronem in versu hexa-
metro, quod omni modo quintus semipes verbum finiret.
Sed hoc quoque quam sit ἀρχαῖον, tamen etsi ex iis ipsis
versibus quos supra posui, cognosci potest: addamus ta-
men alios. Et primum quidem occurrit primus versus
Odysseae:

Ἀΐδης μὲν ἵσταται Μῆστον πολυέστετον.

Et secundus Iliados:

Οἴλομαι δὲ, ἢ μὴτ' Ἀχαιοῖς ἄλγος ἴθηναι.

Quid in illis Virgilianis: Nil nostri miserere: &, Cum
venti posuere: &, Infit, eo dicente: ac similibus, num
quintus semipes verbum finit? Sed si plura testimonia in-
te perspicua congeram, ipse mihi videor ridiculus fore.

C A P U T VII.

*Quiddam quod occulte significaverat Homerus, non
minori artificio a Virgilio significatum esse.*

Ut inferos esse, ubi a sceleratis hominibus poenae
post mortem exigantur, nemini unquam sano dubium fuit,
ita excubantem pro inferorum foribus Cerberum; & Ache-
runtis transvectionem, & causae dictionem ad Minos
tribunal, & pertusis dollis aquam haurientes puellas, &
Ixionis sibi asidue imminentem fugam, & metuentem, ne
aut siti, aut impendentis saxi casu denuo moriatur, Tan-
talum, & totam denique illam in Plutonis domo tragoe-
diam, quicumque ex veteribus paulo cordatiores erant,
in somniorum, aut anilium fabellarum loco semper ha-
bue.

R

huerunt. Itaque & Cicero primo libro Tusculanarum ex irridere, ac pictorum, & poetarum porrecta vocare non veretur, quae convincere nihil negotii sit: & aliorum quamlibet multa testimonia colligi possunt, ex quibus constet, eandem illorum quoque his de rebus fuisse sententiam. Sed & antiquissimus poetarum Homerus tecta quadam urbanitate significavit, quaecumque ipse de inferis cecinisset, talia esse, qualia interdum mulierculis & puerulis ad focum sedentibus aut fallendi aut conciliandi somni gratia narrari solerent. Facit enim Ulixem moneri a matre, ut quam primum superos repetat, quaeque apud inferos vidit, mente condita teneat, ut habeat quod uxori narrare possit.

Ἀλλὰ φέρεδ' ἄγετα λιλαιε. πῦτι δ' πάντα
 ἰδ', ἵνα τῇ μετόπισθε πῇ ὁππότε γυναικί.

ut tantum non aperte dicere videatur,

Πὰρ πυλὶ χει' τιαῦτι λίγην χειμῶν· εἰ ὄρη·

summus autem Homericarum virtutum imitator, Virgilius aliam rationem commentus est, qua idem obscure ac symbolice indicaret. Nam cum duas, ex Homero hoc quoque, Somni portas fecisset, Corneam unam, qua vera; Eburneam alteram, qua falsa insomnia mitterentur: Aenean, spectatis illis inferorum portentis, porta eburna egredientem facit, ut sagacibus lectoribus suspicandum relinqueret, talem esse totam illam *πυλω-
σιν*, qualia somnia ex inferis eadem illa porta exire dixisset.

C A P U T V I I I .

Veterum comicorum loci duo inter se collati.

FACETE expressit Plautus in Menaechnis Peniculi parasiti edacitatem, qui cum Cylindrum coquum, jussum tribus parare prandium, interrogantem fecisset, quinam illi tres futuri essent, respondissetque meretrix, se, & Menaechnum, & parasitum ejus, ita statim ratiocinantem inducit coquum:

Jam

*Jam isti sunt decem:
Nam parasitus octo munus hominum facile fungitur.*

Videtur autem Eubulum veterem comicum imitatus esse, qui Philocratem quendam in mensa facile pro duobus aut pro tribus esse dixerat. Sed Plautus, ut solet, modum excessit. Eubuli versus hi sunt apud Athenaeum:

Εἰς ἃν ᾗ ἡμῖν ᾗ κεκλημένον δύο
Ἐπὶ δώπτῃσι, ὅμοιον, Φιλοκράτης ἢ Φιλακράτης.
Ἐν ᾗ ὁμοῖον ὄντα, δύο λογίζομαι,
Μάχοι ὃ πρῶτος.

sed Eubulus, ut mihi quidem videtur, urbanus. qui cum duos dixisset, unum Philocratem bis nominari fecerit. Nam insulsi profecto, & illepidi fuerunt, qui apud Athenaeum in secundo horum versuum scripserunt, Φιλοκράτης ἢ Φιλοκράτης. corruerunt enim & urbanitatem dicti, & versus modum. Eodem autem sale condit vetus quidam poeta distichon, quo cum quaedam cavenda ac fugienda compleretur esset, his in eis Laodicenses nominavit. Id distichon in Synesii epistolis legitur; sed non satis emendate. Sic autem legendum videtur:

Λαδίον, ὄρνις, ὅσον ἢ Λαδίας πείρεται,
Καὶ αὖτε Λαδάδι, ἢ πάλι Λαδίας.

CA P U T IX.

*Radiant pro sole. Emendatus apud Ciceronem veteris
poetae versus.*

RADIANTEM veteres poetae Latini interdum sine ulla adjectione vocabant solem. Et ita hoc nuncius usus est Cicero in Arato

Hoc motu radiantis, Etesiae in vada ponti.

neque enim dubium est, quin expresserit illud Arateum,

Ἡλίου τῷ πρῶτῳ σωτηρημένῳ λόγῳ,
 Τῆκε δὲ καλὰ δῖτος ἱγῆσιαι δῶρ' ἅπαντα
 Ἀθροῖσι ἐμπόπλυσσι.

Quo fit, ut in versibus vetusti poetæ, qui citantur libro tertio De oratore,

*Vive, Ulixes, dum licet.
 Oculis postremum lumen radiatum rape.*

non dubitem, quin melius omnino sit, quod in vetere libro meo legitur,

Oculis postremum lumen radiantis rape.

C A P U T X.

Cur Juno apud Homerum Vulcano blandiens, claudum eum vocet.

QUÆRIT P. Victorius libro xxix. Variarum lectionum, quo consilio Juno apud Homerum Vulcano blandiens, verita tamen non sit eum *κλυμένην* vocare: idque eo factum ait, quod cum vitium pedum ipsius apertum esset, neque ullo modo tegi posset, nullo verbo magis eum mater ostendere potuit, quam si inde ipsum vocasset. id autem fecisse *ἐπαγορεύουσαν*, ut ostenderet eum a se valde amari. Quæ fortassis vera sunt. Sed Plutarchus, gravis imprimis & idoneus auctor, aliam huius rei causam adfert, nihilo, ut ego quidem arbitror, deteriore. Ait enim, voluisse summum ac sapientissimum poetam ostendere, neque bona, neque mala corporis talia esse, ut aut ad laudem, aut ad vituperationem cujusquam valde pertineant. Itaque apud eum etiam qui aliquem objurgant, ac reprehendunt, eo tamen ipso tempore commendare ipsius formam, si bona est, non verentur. Ut Hector Paridi convicium faciens,

Δύστροι, ἂν δ' ἄριστ', γυναικὸς ἐπεπλάται.

& ipsi Hectori Glaucus,

ἔστω

Εὐτρεῖς δ' εἶδός ἄριστον, μέγας ἄρ' παῖς ἰδάλιος.

neque unquam in probri loco obijciunt ea quae corporis sunt, sed quae animi; ut Ulixes Therisitae non quod claudus esset, aut calvus, aut gibberus, exprobrat, sed quod immodice, & intempestive loquax. Contraque mater ipsa ne tum quidem cum filio blanditur, veretur eum claudum, ut erat, vocare; quod ea res nullo modo ad vituperationem ipsius pertineat, neque quidquam de dignitate ipsius detrahat. ἔτι, inquit, ὅμως κατὰ τὴν αἰσχυνόμενον ἐπὶ χαλότην, ἢ πρὸς πλάτην, ἢ πρὸς ψικτὸν ἡγούμενον τὸ μὴ αἰσχρὸν, οὐκ αἰσχρὸν τὸ μὲν δὲ ἡμῶς, ἀλλ' ἀπὸ τῆς γένεως. eodemque modo Attius in Philocteta, quem Ulixi blandientem induxerat, ab eo id commemorari facit, Ulixem formosum non esse.

*Inclute, parva praedite forma,
Nomine celebri, claroque potens
Pectore Achivis clasibus ductor,
Gravis Dardaniis gentibus ultor,
Laërtiade.*

Ubi etiam illud notant, quod patris nomen in ultimum locum rejecerit: quia in laudibus magnorum virorum postremum locum generis nobilitas teneat: ea autem posuerit primo loco, quae ipsius Ulixis propria essent: in quibus nihil sibi neque Laërtes, neque Anticlea, neque Acrisius vindicaret.

CAPUT XI.

Quod de Scipione & Laelio dictum est, idem de duobus antiquis Philosophis dictum esse. Diogenes Laërtius locis aliquot illustratus.

SCIPIONIS, & Laelii amicitia nemini ignota esse paulum modo humaniori potest. cum autem praestaret sapientia Laelius, ex qua etiam ei cognomen inditum fuisse notum est: nihil admodum in rep. gerebat, nihil moliebatur, nihil suscipiebat Scipio, nisi de consilio, & sententia Laelii. Unde qui aut tales viros inter se committere, aut de Scipionis gloria aliquid deterere, ac de-

minuere volebant, actorem modo esse ajebant Scipionem, sed Laelium poëtam. Eadem autem orationis figura dictum vulgo erat & antea de duobus eruditissimis hominibus Eretriensi Menedemo, & Asclepiade. Qui cum inter se ita conjuncte viverent, ut Pyladea quaedam esse ipsorum amicitia putaretur, essetque Asclepiades natu grandior: non deerant, qui dicerent, poëtam quidem Asclepiadem, nihil autem aliud quam actorem, & histrionem quendam esse Menedemum. Hunc Menedemum, gravem postea, & severum philosophum, principio scenarum pictorem fuisse ajunt; id est, *σκηνογράφον*, non, ut vulgo putant, *σκηνοποιόν*. Quod & ex vetustis Laërtii libris cognoscere poterant, & ex allis quae in ipsius Menedemi vita leguntur. Ut quod cum psephisma quoddam scripsisset, dictum est in eum a quodam Alexini factatore, *οὗτος ἔστι σκηνογράφος, ὅτι ψήφισμα συνέτακται τῷ σκῶν γραφένον*. Joci enim venustas est in multiplici significatione verbi *γράφειν*, quod est & scribere, & pingere. Item quod adolescentuli cujusdam ferocientis audaciam compescuit, cum in eum quidem nihil dixisset, sed tantum humi delineasset muliebria patientem. Hoc enim est, *πραυνόμεινον*: quod male intepres convertit, *trajectum*. Et eodem modo accipitur verbum illud paulo post in illo mordaci, & aculeato adversus Hieroclem dicto, *οὗτος ἔστι αὐτῶν ὁ ἀπὸ τοῦ περιγίνεσθαι*. Et in vita Arcesilai: quem locum ita male accepit interpres, ut verae sententiae ne vestigium quidem appareat: Diogenis enim verba sunt: *πρὸς δὲ τὸ αὐτίκα ἔχοντι περιγίνομαι, ὡς αἰνέονται αὐτῶν, ὅτι ἔδωκεν ἵππον ἱερὸν μάζον ἵππῳ, ἡρώτησεν, εἰ εἶδεν τὸ διαποδύμενον τοῦ ἱεραδουπόλου*. Ea ita reddit interpres: *Quum retulisset ad eum quidam vitiose concludens, non videri altero alterum majus, Nec decem, inquit, digitorum longitudo senorum longitudine. Ego autem hoc modo: Cum quidam, quem, opinio erat, mollem, atque impudicum esse, ad eum retulisset, non videri sibi aliud alio majus: interrogavit eum, num ne id quidem, quod decem digitos longum esset, longius videretur eo quod sex tantum digitos longum. Quid autem significaret, neque difficile est cogitare, neque honestum eloqui.*

CAPUT XII.

Ciceronis locus e Sophocle expressus.

PRAECLARUM sapientiae praeceptum est, debere unumquemque nostrum maiorem curam habere ejus temporis quod post mortem nostram consecuturum est, quam brevis illius, & exigui, quo in hac vita sumus. Itaque graviter, & magnifice Cicero in quadam ad Atticum epistola: *Longum, inquit, illud tempus, cum non ero, magis me movet, quam hoc exiguum.* Nam quod ita locutus est, *cum non ero*: in eo secutus est consuetudinem vulgi: non quod eos, qui ex hac vita migrassent, non amplius esse opinaretur. Quamquam autem haec sententia suapte sponte in mentem ei venire facile potuerit; tamen facile adducor, ut hominem eruditissimum, & in Graecorum poetarum lectione exercitissimum cogitasse putem de loco Sophoclis, apud quem Antigone, cum fratrem insepultum jacere nollet, & certo tamen sciret, si eum adversus Creontis edictum sepeliisset, sibi quoque moriendum esse; non tamen propterea absterretur ab illius pii erga fratrem muneris functione: cum dicat, multo longius esse tempus, quo se placere, ac probari oporteat inferis, apud quos perpetuo futura sit, quam iis qui in hac vita versantur. Verba ipsius haec sunt;

Φίλη μὲν αὐτῶ κείσθαι, φίλη μίτη,
 Ὅσα πειρηγύσας· ἐπεὶ κλέϊαι χεῖνθαι,
 Ὅς δ' αὖ μ' ἀρίστου τίς ἔστω, τῶν εἰδυμένων.
 Ἐκεί γ' αἰεὶ κείσθαι.

CAPUT XIII.

Elogium. Conciliaturae. Divinaculi. Tres loci emendati apud Suetonium in Vitellio.

SCRIPSERAM jam pridem *elogii* nomen neque Graecum esse, neque Latinum: deinde mirantibus quibusdam amicis dixeram, ubicumque *elogium* legeretur, neque *elogium*, neque *eulogium*, sed *eclogium* dici debere. Id duo ex ipsis a me acceptum in me torserunt. cum enim

de elogii nomine disputassent, ultroque eos accusassent, qui vocem probam, & antiquam nimis imperiose e civitate deturbare vellent: postremo ea venerunt, ut *elogium* quidem non, sed *eclogium* recte & emendate dici docerent. Ac mihi quidem, ne vivam, si non & haec, & talia omnia ridiculo sunt. Sed interdum tamen nescio quid stomachi movent. Nunc expungamus praeclarum istud *elogii* nomen e quodam Suetonii loco, in quojam pridem insedit. Ita enim vulgo legitur in Vitellio: *Extatque elogii ad Q. Vitellium D. Augusti quaestorem libellus, quo continetur, Vitellios Fauno Aboriginum rege, & Vitellia, quae multis locis pro numine coleretur, ortos, toto Latio imperasse.* Sed quis iste est libellus *elogii*, aut a quo scriptus? An fatuum est id quaerere: cum in vetere libro ita legatur; *Extat Q. Clodii ad Q. Vitellium D. Augusti quaestorem libellus.* eodem modo peccatum est in omnibus libris editis lib. v. in Verrem: ubi legitur, *Posteaque Pompejus*: cum legendum sit, *Postea Q. Pompejus.* sed, ut ad Suetonium redeam, in eodem vetere libro paulo infra eum locum ita legitur: *Cujus filius sectionibus, & conciliaturis uberius compendium nactus*: non, ut vulgo, *consuturis*, aut, ut quidam emendare voluit, *cognituris*. *Conciliatores* autem erant, qui Graeco vocabulo *proxenetae*. & in eodem Vitellio: *Nullis tamen infensior quam divinaculis, & mathematicis, ut quisque deferretur, inauditum capite puniebat.* Ubi vulgo inepte legitur, *vernaculis*.

CAPUT XIV.

Restituti Ciceronis loci duo, in quibus librarij duorum veterum scriptorum nomina corruperant.

LIBET duorum eruditorum hominum nomina apud Ciceronem corrupta integritati suae restituere: quando isti, qui tota plaustra librorum veterum habuisse se jactant, quorum collatione Ciceronem emendarint, alquanto pauciora praestant, quam pollicentur. Apud Ciceronem igitur in Lucullo ita vulgo legitur: *Nicetas Syraeusius, ut ait Theophrastus, caelum, Solem, Lunam, stellas, supera denique omnia stare censet: neque praeter terram rem ullam in munda moveri: quae cum circum*
axem

axem se summa celeritate convertat, & torqueat, eadem effici omnia, quae, si, stante terra, caelum moveretur. atque hoc etiam Platonem in Timaeo dicere quidam arbitrantur, sed paulo obscurius. Haec Cicero: sed, qui illius admirabilis sententiae auctor putatus est, ei Hicetas, non Nicetas nomen fuit. Laërtius in vita Philolai: ἡ γὰρ ἐκ κινῆσαι κινῆσαι πρῶτον εἶπεν, οἱ δὲ ἱερίαι διεγερθεὶς φησιν. Apud eundem Ciceronem lib. primo De divinatione ita scriptum est: *Quid ego, quae magi Cyro illi principi interpretati sunt, ex Dionysii Persicis libris proferam?* Sed praeclare in vetere libro meo: *ex Dinonis Persicis proferam?* Dinonis enim Persica saepe & ab Athenaeo, & a Diogene Laërtio citantur. Neque vero addenda est vox, *libris*, non enim cum dicunt, *Indica, Persica, Iberica*, & similia, intelligunt *Galia*: sed res Indorum, res Persarum, Iberorum: eodemque modo in ceteris.

C A P U T X V.

De filiis quibusdam amicis, qui levia amicorum peccata reprehendunt, ad graviora connivent.

VEHEMENTER vituperare ac reprehendere solebat Hippolytus Cardinalis Ferrariensis, cujus ego memoriam perpetuo colere, eique pacem ac veniam a Deo precibus omnibus exposcere debeo, sententiam Plauti de amici officio: neque unquam audiebat hos versus,

*Amicum castigare ob meritam noxiam,
Immane est facinus:*

quin prope excandesceret, diceretque, nihil potuisse stultius, aut a veri amici natura, ac consuetudine alienius cogitari. Vix enim ullum esse aut viri boni, aut amici hominis majus, ac praeclarius munus, quam amicum vel peccare parantem retinere, atque impedire, vel cum jam peccasset, reprehendere atque increpare: dum tamen constaret, id non alio animo fieri, quam ad incutiendum ei pudorem, ne quid postea tale committeret, sed in eo magnam adhibendam esse cautionem, ne deciperemur ab hominibus improbis, qui ut amice ac libere agere videntur, in iis, quibus se amicos esse simulant, levia quaedam, & pusilla peccata reprehendunt, ad majora & gra-

R 5

viora

viora interim conniventes: cuiusmodi fere omnes esse dicebat Regum ac potentum tenuiores amicos: neque hac maiorem ullam esse infelicitatem. Ac meminim olim cum Tibure, cum inter prandium multa in hanc sententiam disputasset, meque postea, ut solebat, in cubiculum suum sevocasset, valde gavisum esse, ut ex me audiit, aut eadem quae ipse dixisset, aut certe valde his consentanea a Plutarcho tradita esse eo in libro, quo adulatoris ab amico distinguendi viam, ac rationem doceret. Mirifice enim amabat Plutarchum: magisque confirmabatur in sententia sua, cum intelligeret, eam tam gravis, tamque cordati scriptoris iudicio comprobari. Verba autem quae tum protuli, haec sunt: ἴππου ὃ ἔ μιν ἀλθινῶν καὶ μεγάλων ἀμνηστικῶν ἔστιν εἶδέναι συνεποιέμεντο, ἐδὲ γινώσκων, ὥς ὃ τὰ μικρὰ καὶ τὰ ἐκτὸς ἐκείνωντα δινὴς αἰεταί, καὶ μὲν τῶν κρητύνων καὶ σφοδρότητι, ἀν' ἐκείνῳ ἀμιλλᾷ ἰδὴ κείμενοι, ἀν' εὐκαῶτα φάουλαι, ἀν' ἐλιγερῶτα κυρεῖ, ἢ ἀμπερίης, ἢ κωδῆς, ἢ ἴππου μὴ κρητ' εἰδέναι ἐπιμαλόμενοι, γινώσκων ὃ ἐλιγερῶτα, καὶ παιδῶν ἀμίλιαι, καὶ ἀμύρια γαμνίτις, καὶ ὥς οἰκίους ὑπεροψία, καὶ χερμαῖων ὀλιγῶν ἔστιν ἐν ὥς αὐτῶν, ἀλλ' ἄφωτον εὖ τῶν καὶ ἀπολαύειν. ὅσπερ ἀθλητῶν ἀλείπτρις ἐὼν μύδι καὶ ἀκλαστικῶν, οἷα σφῆ ληκύναι χαλκῶς ὡς καὶ ἐγγυθῆς, ἢ γεωμμετρῶς ἐπιπλήτῃ τὰ παιδῶν ἀπὸ δίκτου καὶ γεωφῆς, σελουκίζοντο ὃ καὶ βαρβαρίζοντο ὃ δυνάμει ἀκούειν. Quae cum ei interpretatus essem, addidi huiusmodi praeposteros amicorum reprehensores exagitari etiam ab Horatio: qui etiam duobus exemplis hisdem, quibus Plutarchus, usus esset, κυρεῖ καὶ ἀμπερίους. statimque recitavi hos Horatii versus:

*Si curtatus inaequali tonsore capillos
Occurri, rides: si forte subucula pexae
Trita subest unice: vel si toga disfidet impar,
Rides. quid, mea cum pugnat sententia secum?
Quod petit, spernit: repetit quod nuper omisit:
Aestuas, & vitae disconvenit ordine toto:
Diruit, aedificat, mutat quadrata rotundis?
Insanire putas solemnia me, neque rides,
Nec medict credis, nec curatoris egere
A praetore dati: rerum tutela mearum
Cum sis, & prave sectum stomacheris ob unguem
De te pendentis, te respicientis amici.*

cum-

cumque eum hujus loci collatione oblectatum viderem: addidi tertium e sanctissimo & disertissimo scriptore, Johanne Chrysostomo in oratione *αὐτῆς τὰς ὑπερλήτους καὶ τῆς μήτους ἔσπερας*: ubi ita scribit: *Ναὶ ὅτι ἐν μὲν ἰδύμεν ἀνθρώπων ἔχοντες ἡγῆται τὸ ἀγαλλυμένον ἐν πλεονίᾳ, ὃ τῷ αἵματι πολλὰ κακὰ ἀφεικισμένον, διατρέχει καὶ ὑπερμαρτυροῦν. ἐν ὅ ἰδύμεν αὐτῶ τὴν ζωὴν τὸ ἀγαλλυμένον, ἐν δὲ λόγον σπουδαίον.* Hujus generis sermonibus partem aliquam temporis prope quotidie mecum consumebat ille omnium quos unquam vidi prudentissimus, & consilii plenissimus fennex: cujus aut excelsitatem animi, aut perpetuam erga eruditōs homines munificentiam ac liberalitatem qui exaequet, & adhuc requiro, & vereor, ne semper frustra requiram.

CAPUT XVI.

*Quod Epicurum merito a Plutarcho reprehensum
A. Gellius frigide atque inepte defendere
conatus sit.*

EPICURUM dialectices imperitum fuisse, ac putasse etiam omnem operam ludi, quae in ea cognoscenda ac perdiscenda poneretur, ita notum est, ut confirmatione non egeat. Itaque illius artis ignoratione ruebat in dicendo: saepeque aliquid probare aggressus, ea sumebat, quibus datis ac concessis, id tamen quod probare instituerat, non concluderetur. Quale est, quod cum docere vellet, mortem nihil ad nos pertinere, ita ratiocinabatur: *Ὁ θάνατος ἐστὶν αὐτῶς ἡμῶς. τὰ δὲ διαλυθῆναι αἰσινθητὸν. τὸ δὲ αἰσινθητὸν ἐστὶν πρὸς ἡμῶς.* Neque enim sequitur, si id quod disolutum est, sensu vacat, idcirco ipsam quoque disolutionem non sentiri. Neque mors est: *τὸ διαλυθῆναι, αἴματι αὐτῶ ἢ διάλυσις.* Meritoque Plutarchus secundo librorum quos de Homero composuit, imperfecte, atque praepostere, atque in scite syllogismo ufumesse eum dixerat: non quod praetermisisset illud, *ἀλλομὲν ὁ θάνατος ψυχῆς καὶ σώματος διάλυσις*: quo addito, nihilo magis efficeretur, quod ipse voluit: sed quod, stupiditate quadam, & crassitudine ingenii, non pervidisset, quantum inter id quod disolutum est, & ipsam disolutionem interesfet. Nactus autem est patronum tali prorsus cliente dignum, Gellium; qui dum alienam stultitiam tegere vult, prodit suam.

suam. Tantum enim abest ab eo defendendo, ut ne intellexisse quidem videatur, quid in eo reprehenderetur. Neque enim difficile est conjicere, ita eum a Plutarcho reprehensum, ut & ab eruditissimo Aristotelis interprete, Alexandro Aphrodisiensi reprehenditur: cujus haec sunt ex commentario in primum Topicorum: *πῶς τὸ ἐπὶ τῷ θανάτῳ ὑπὸ Ἐπικύρου λόγος ἀνεμύνεται. ὃ ἂν οὐ τῶν λεγόντων ἀποπύσται, τὸ διαλυθὲν ἀναμύνεται, τὸ ἀναμύνειν ἔστιν ὡς ἐμψύχως, οὐκ ἔστιν ὡς θανάτου. ἔστιν ὡς ἐμψύχως, ὡς αὐτὸς ἡγήσατο, ἀλλ' ὅτι τὸ διαλυθὲν ἔστιν ὡς ἐμψύχως, ἀλλ' ἔστιν ὡς θανάτου τὸ διαλυθὲν ἔστιν, ἀλλ' ὃ δὲ διαλύσας. ὅς ἴδμεν ὅτι ὁ δὲ τὸ διαλυθὲν ἀναμύνεται, ὃ τὸ, τὴν διάλυσιν ἡγεῖσθαι ἀναμύνεται.* Neque minus juste ac graviter reprehenditur ab eodem Plutarcho, quod τὸ ἀλγὺν posuisset ἀντὶ τοῦ ἀλγόντος. Cujus enim stuporis est, confundere id quod dolorem excipit, ac patitur, cum eo quod dolorem facit? At istas curas vocum, verborumque elegantias, ait Gellius, non modo non fectatur Epicurus, sed etiam insectatur. Nostra sane nihil interest, quid ille aut fectetur, aut insectetur. Sed qui tam saepe monuerat, diligenter videndum esse, quae vis, quaeque notio unicuique voci subiecta esset, tam negligens esse in loquendo non debuit, ut aliud sentiret, aliud diceret. Neque si Epicuro esse negligenti licuit, causa ulla est, cur aliis diligentibus esse non liceat.

CAPUT VXII.

*De duabus antiquis vocibus, Tamenetfi
& Insuperhabere.*

VOCEs quasdam Latinas, quae jam ita exoleverant, ut prope a nemine agnoscerentur, retraxit ex fuga summus, & cum illis veteribus comparandus J. C. Jacobus Cujacius: quas diligenter retinendas cenfeo, & quam plurimis testimoniis corroborandas: ne lingua satis per se inops, nostra negligentia; atque incuria magis etiam pauperetur. Ex illis vocibus est *tamenetfi*, pro *tametfi*: de qua, quoniam nonnullos adhuc dubitare video, proponam hic locos aliquot, praeter eos quos attulit Cujacius: ex quibus constet, frequentem apud veteres illius usum fuisse. Plautus Milite: *Deos sperabo, teque postremo: tamenetfi isituc mihi acerbum est, quia vero te carendum* *ste*

est optimo. Cicero in Verrem: *Hoc si tuus inimicus tibi fecisset, tamenetsi animo aequo provincia tulisset, inimici judicium grave videretur.* Idem libro XII. ad Atticum: *Et tamenetsi continuo congressuri sumus, scribes ad me, si quid habebis.* Caesar libro septimo De bello Gallico: *Quae tamenetsi Caesar intelligebat, tamen quam mitissime potest, legatos appellat.* Idem eodem libro: *At tamenetsi dextris humeris exertis animadvertabantur.* Ennius: *At Romanus homo, tamenetsi res bene gesta est, Corde suo trepidat.* Lucanus in carmine ad Pisonem: *tamenetsi bella quierunt, Non periit virtus.* Seneca libro quinto De beneficiis: *Cui, tamenetsi malus est, ipse quoque in simili materia gratus esse debet.* Ejusdem generis est verbum *insuperhabere*, pro eo quod est negligere: cujus ipse testimonia multa ex libris juris: unum praeterea ex Appulejo protulit. Sed & Gellius cap. XIX. libri primi eo verbo usus est: *Eam, inquit, constantiam, confidentiamque non insuperhabendam intelligit.* Ita enim plane, id est, non duabus vocibus, sed uno juncto verbo legitur in vetere libro Fulvii Ursini. Appulejus quoque libro primo De asino aureo: *Hic qui meis amoribus insuperhabitis, non non solum me diffamat probris, verum etiam fugam instruit.* Ita enim habent veteres libri, non, ut. editi, *subterhabitis.*

CAPUT XVIII.

*Locos quosdam e primo Rhetoricorum Aristotelis
e Platone sumptos videri.*

NON semper nominat Platonem Aristoteles, neque cum ab eo dissentit, neque cum ab eo aliquid sumit, neque denique cum quid dicit, quod ad aliquem Platonis locum pertineat: sed interdum, quasi praeteriens, & aliud agens, id facit: ita ut lectorem minus attentum facile lateat. Ut libro primo De arte dicendi, cum opus, ac finem Rhetorices, ait, non in persuadendo positum esse, sed in videndo, quid in quaque re aptum sit ad persuadendum: non dubium est, quin verba illa, *καὶ ἐν τῷ θεωρεῖν*, dirigantur adversus id quod apud Platonem ait Gorgias: *καὶ ἐν θεωρίᾳ καὶ ἐν δυνάμει*, καὶ ἐν ἀποδείξει καὶ ἐν τῷ πείθειν. Itemque paulo post, cum

Ostende; ut inspiciam. aperi. A.G. vide. eccum. adest.
Mi. patruē salve. P.O.E. & tu salveto Agorastocles.

Sed in illo versu, qui in extrema fabula legitur,

Injuriarum multo induci satius est,

qui vulgatam scripturam mutare conantur, nimis ingeniosi sunt. *Induci* est εισάγει: & de hoc verbo consulendus est Budaeus in commentariis linguae Graecae.

C A P U T X X.

*Unde sumpsit Horatius, quod Amorem in Chiaē
 genis excubare dixit.*

NEMINEM esse opinor, dumtaxat Graecarum deliciarum ἐν δολιχῇ, quin peregrini, & transmarini saporis aliquid sentiat in his Horatii versibus:

*Et cantu tremulo pota Cupidinem
 Lentum sollicitas. Ille virentis, &
 Doctae psallere Chiaē
 Pulchris excubat in genis.*

Ego. quidem quoties illum tremulum Lyces cantum cogito, videre mihi videor libidinofam illam & κραιναῖαν anum, quae apud Aristophanem, cerusfa, & purpurisfo fluentibus buceis, cantare se ait, ut virum aliquem sibi conciliet:

Ἐγὼ δὲ κραταιὰσμένην ψαλλέει
 Ἐσση, καὶ κραιναῖαν ἡμφισμένην,
 Ἀργεῖς, μινυρομένη πρὸς ἔκρυπτον μέλθε,
 Παιζέει, ὅπως αἰὲν ἀεὶ λαμβοίμ' αὐτῶν πινά
 Παρλόντι. Μῦσαι δὲ οὐρ' ἵτ' ἐπὶ τ' ἑμὸν σῆμα,
 Μελύδριον εὐρεῖσσι π τῶν Ἰωνικῶν.

Jam in iis quae sequuntur, Graeca plane omnia. non in eo modo quod virentem Chiam dicit, id est, κραιναῖαν καὶ ἰβρίαν.

ἡβήσαν : sed multo etiam magis, quod Amorem ait in pulchris illius genis excubare. Umpsit autem hoc e gravissimo poeta Sophocle, apud quem ita in Antigona canit Chorus:

Ἔρως ἀνίσταται μάχαν,
Ἔρως, δὲ ἐν κτήγεσσι πίπτει,
Ὅς ἐν μεταλλοῖσι παρῶν
Νεανίδων ἐνυχάζει.

Hoc certe quidam, si viveret, aut sibi subreptum esse, aut sibi alicubi in via excidisse diceret.

M. ANTONII MURETI

J. C. A C C I V I S R.

VARIARUM LECTIIONUM

LIBER DUODECIMUS.

CAPUT I.

Emendati loci aliquot e libro primo Senecae De beneficiis.

Ut emptoris & venditoris, locatoris & conductoris permutata esse inter se aliquot in jure civili locis nomina docuit princeps & nostrae & superioris memoriae jurisconsultorum, Cujacius, ita notasse mihi videor quodam apud Senecam loco creditorem pro debitore positum esse. Ita enim vulgo legitur, lib. primo De beneficiis: *Nemo beneficia in kalendario scribit: nec avarus exactor ad horam & diem creditorem appellat. Ubi, nisi me fallit animus, legendum est, debitorem.* Neque hoc, quando haec rudioribus narrantur opera, monere oniserim, non id dicere Senecam, ab avaro exactore non appellari debitorem ad horam & diem, quod manifesto falsum esset: sed eum qui beneficium dat, non facere item ut avari exactores solent, qui, quod crediderunt, id sibi ad horam & diem solvi volunt. Similis ergo locus est illi Horatiano: *Nec excitatur classico miles truci.* non enim negat militem classico excitari; sed eum, qui rus suum colit, negat ita excitari classico, ut milites solent. Sic in epistola ad Pisones: *Nec verbum verbum curabit reddere fides Interpres.* negat enim bonum imitorem id sibi studio habere, ut verbum verbo reddat, quemadmodum fidi interpretes solent. Emendabo & ex eodem libro alia. Ubi ergo de Gratiis loquens ait: *Inveniam alium poetam, apud quem praecingantur, & spissis*

spisfis prodeant: legendum est ex veteribus libris, & *spisfis auro Phrygianis prodeant*. *Phrygianarum vestium* mentio est & apud Plinium. *spisfas* autem auro dicit, quibus Phrygio multum ac densum aurum intertexisset. Et, ut quaedam in medio leviora omittam, veniam ad locum quendam mirifice depravatam, qui cum minimo negotio ex vetere scriptura sanari posset, tales medicos invenit, ut cuilibet eorum dici potuerit,

Τὸ φάρμακόν σε τὴν νόσον μείζω ποιῇ.

Vulgo enim ita legitur: *Ad hanc honestissimam contentionem beneficiis beneficia vincendi sic nos adhortatur Chrysippus, ut dicat, verendum esse, ne quia Charites Jovis filiae sunt, putemus certe parvum ingerere sacrilegium, si tam bellis puellis fiat injuria. Possem ostendere, quomodo alii scribendum censuerint. Sed quid opus est, exagitandis illis, ostentare me? Veterum librorum scriptura haec est: parum sacrate gerere sacrilegium fit, & tam bellis puellis fit injuria. Ubi est, sacrate, scribito, se grates: plana omnia & emendata erunt. Unum etiam locum ex eodem libro appingam; qui vulgo ita legitur: Itaque boni etiam farre ac fictili religiosi sunt: mali rursus non effugiunt impietatem, quamvis aras sanguine multo cruentaverint. Libri veteres, &, ut Turnebus loquitur, manuales, pro fictili habent fritilla. Sed legendum, fitilla. Id genus erat pultis, quo utebantur in sacris. Arnobius libro septimo adversus Gentes: Quid fitilla, quid frumen, quid asfrica, quid gratilla, catumeum, conspolium, cubula? ex quibus duo, quae prima sunt pultium nomina, sed genere & qualitate diversa. series vero, quae sequitur, librorum significantias continet.*

C A P U T I I.

Ejusdem Senecae locus illustratus.

MULTI sunt, qui, cum & libenter & prolixè alios laudent, neminem tamen habent, qui se, quod ab eis laudatus sit, quidquam propterea eis debere arbitretur. Laudant enim sine ullo dilectu ac discrimine omnes: ut id non aut judicio aut benevolentia adducti, sed morbo

quodam animi facere videantur. Sed & in pecunia idem, quamquam rarius & a paucioribus, fieri videas. Ejusmodi igitur homines & elewant auctoritatem judicii sui, & omnem benefactorum gratiam amittunt. De quibus praeclare Seneca: *Beneficium*, inquit, *quod quibuslibet datur, nulli gratum est. Nemo se stabularii aut caupo- nis hospitem judicat, nec convivam dantis epulum: ubi di- ci potest, Quid enim in me contulit? Nempe hoc, quod in illum & vix notum sibi, & in illum etiam inimicum ac turpissimum hominem. Numquid enim me dignum judi- cavit? Morbo suo morem gesfit. Puto autem hoc, quod postremo loco positum est, veteris poetæ Graeci exem- plo dictum esse, ex quo quadratum versum perelegantem citat Plutarchus:*

Οὐ φιλόδηρος σὺ γ' ἴσῃ. ἔχης τίσι. χαίρεις δίδως.

Ibi enim quisquis ille est, qui loquens inducitur, negat, quod alius quispiam multis pecuniam largiatur, id ab ip- sius humanitate ac liberalitate proficisci: eum enim illo quasi morbo teneri, ut dandis pecuniis gaudeat.

C A P U T I I I.

Alius ejusdem scriptoris locus emendatus.

EXCEPTA Macedonum gente, ait libro tertio De be- neficiis Seneca, *non est in ulla data adversus ingratum actio*. Sed ubi quidquam tale de Macedonibus lectum est? Immo vero apud solos mortalium Persas ingrati acti- onem dari, ex Xenophonte didicimus; cujus verba de- scribam; non ut vulgo leguntur, sed ut legenda sunt: διχοῦσι ἢ ἐν ἰγκλήματι ἢ ἐν ἑκείνῳ ἀνθρώποι μισοῦσι μὴ ἀπὸ λυγροῦ, διχοῦσι ἢ ἡκίστα, ἀχαριστοί. Numquid igitur Senecam memoria lapsum esse dicemus? At eam ipsemet (*) profitemur sibi usque eo firmam fuisse, ut non tantum ad usum sufficeret, sed in miraculum usque procederet. Equi-

(*) Confundit patrem Marcum, qui hoc de se praedicat Praef. L. 1. Contr. cum filio Lucio, quem saepe memoria lapsum esse, ad Rutil. Lup. I. p. 9, monuimus.

Equidem vidi veterem Senecae librum, in quo non *Macedonum* legebatur, sed *Maedonum*. neque dubium habeo, quin legendum sit, *Medorum*. *Medos* autem pro Persis antiqui saepe dicebant: ut jam pridem docui in illum Catulli locum:

Cum Medi irrupere novum mare.

Itaque Aristophanes gallinaceum, quem jocans ait olim Persis imperasse, ea de causa *Μῆδης ὄρνις*, vocat: *ἡ γὰρ τῆς Πίστεως Μῆδης ἔλεγετο*: ait qui scholia in ejus fabulas scripsit.

C A P U T I V.

Vetus quaedam consuetudo satisfaciendi iis quibus male precati erant.

IN consuetudine apud veteres positum fuit, ut qui alicui male precatus erat, is si eum placare, eique satisfacere vellet, optaret, eo praesente, ut in caput suum reciderent ea quae in ipsum dixisset. Duobus hoc e Seneca locis cognosci potest: quorum unus est libro tertio De beneficiis, ubi ita scriptum est: *Rufus vir ordinis senatorii inter cenam optaverat, ne Caesar salvus rediret ex ea peregrinatione, quam parabat: & adjecerat, idem omnes & tauros & vitulos optare. Fuerunt, qui illa diligenter audirent. Ut primum diluxit, servus, qui cenanti ad pedes steterat, narrat, quae inter cenam ebrius dixisset. Hortatur, ut Caesarem occupet, atque ipse se deferat. Usus consilio, descendentem Caesari occurrat. Et cum malam mentem habuisse se pridie jurasset, id ut in se & filios suos recideret, optavit, & Caesarem ut ignoscere sibi, rediretque in gratiam secum, rogavit. Alter est libro quarto: quem & ipsum subjiciam: loquitur autem de homine impurissimo Mamerco Scauro. Pollioni Asinio jacenti, obsceno verbo usus dixerat se facturum id, quod pati malebat: & cum Pollionis attrahentem vidisset frontem: Quidquid, inquit, mali dixi, mihi & capiti meo. Sed & festivissimus poeta Tibullus, cum januae cuidam multa mala dixisset, eamque postremo placare vellet, ita canit:*

*Et mala si qua tibi dixit dementia nostra,
Ignoscas. capiti sint precor illa meo.*

Urbanissime autem apud Aristophanem Dicaeopolis cum Megarensē *χαίρειν*, id est, gaudere aut salvere iussisset: idque ille respondisset sibi *ἐκ ἐπιχώριον αἶμα*, precatur, ut id in caput suum recidat.

Πολυκαταμυστῶς καὶ, ἐκ κεφαλῆς πέσῃτ' ἐμῷ.

Ubi Scholiastes eam, quam dixi, consuetudinem etiam Atheniensium fuisse tradit.

CAPUT V.

Linguarium quid vocarit Seneca.

QUAERIT Seneca libro quarto De beneficiis, si quis cui quid tamquam digno se daturum promiserit, quem postea indignum esse comperiat, quid facere debeat: num recedere ab eo, quod promisit, an etiam indigno dare. Et hanc quaestionem distinctione dissolvit: *Aut enim magnum aliquid promissum est: & tunc praestat semel pudere, quam semper paenitere: aut exiguum aliud: quo casu etiam indigno dari potest.* Hoc postérieus ipse ita exprimit: *Si exiguum est, dabo: non quia dignus es, sed quia promisi. Nec tamquam munus dabo; sed verba mea redimam, & aurem mihi pervellam.* Id est, scribam hoc in animo diligenter, & in memoria infigam, ut mihi documento sit in posterum, ne temere promittam. Aurem enim vellebant, cum quid volebant in memoria haerere. Plinius libro undecimo: *Est in aure ima memoriae locus, quem tangentes antestamur.* Et inde est illud Horatii: *licet antestari? ego vero Oppono auriculam.* Ac vidi veteres pumos aereos, in quibus viri duo insculpti erant, quorum unus alteri aurem vellebat: in orbem autem scriptum erat, *MNHMONEYE*, Seneca ipse libro quinto: *Dicere solemus; Sine tu, loquar necum; & Ego mihi aurem pervellam.* Sed in eo loco, de quo dicere coeperam, statim sequitur: *Damno castigabo promittendi temeritatem.* Ecce, ut doleat tibi, ut postea consideratius loquaris, quod dicitur, *linguarium dabo.*

bo. Quibus in verbis dubitari potest, quid sit *linguarium*. & Turnebus quidem ait esse tamquam linguarum thecam & repositorium, in quo dicat Seneca se linguam conditurum; ne temere promittat. Ego autem longe aliter eam vocem accipio: neque dubito, quin *linguarium* sit id quod pro lingua, quae temere locuta est, penditur. Idque mihi aperte ostendere videntur verba illa Senecae, *Verba mea redimam: & Damno castigabo promittendi temeritatem*. Sic *vasarium* dicebatur pecunia, quae pro vasis, id est, pro utensilibus attribuebatur ex aerario magistratibus in provincias proficiscentibus. Sic *cerarium* vocabat Verres pecuniam, quam quasi pro cera exigebat. Sic *salarium* antiquitus, quod dabatur pro victu, in quo principem locum tribuebant sali. Sic *unguentarium* apud Plinium libro secundo Epistolarum, quod Marius Priscus a provincialibus, quasi pro unguentis exegerat. Sic *honorarium vinum*, quod regibus & potentibus honoris gratia offertur. Cato de innocentia sua: *Cum essem in provincia legatus, quam plures ad praetores & consules vinum honorarium dabant. numquam accepi nec privatus quidem*. Sic *hordearium*, quod equiti pro hordeo ad alendum equum dabatur. Sic denique *uxorium*, poena quae publice exigebatur ab iis qui uxores non haberent.

CAPUT VI.

De naturali quadam spei & metus conjunctione.

CUM spei nihil aequae adversetur ac timor: notatum tamen est a sapientissimis viris, ubi omnis omnino sublata spes est, ne timorem quidem posse subsistere. Pendeat enim oportet metuentis animus: qui si spei, quo sustentetur, nihil prorsus reliquum sit, plane jacet. Atque hoc eleganter admodum expressisse videtur adolescens Terentianus:

Vae misero mihi.

Ut animus in spe atque in timore usque antehac attentus fuit,

Ita, postquam adempta spes est, lassus, cura confectus stupet.

S 4

Ita.

Itaque negat Aristoteles eos qui ad mortem ducuntur, timere; ut quos jam spes omnis reliquit. Et qui timent, quaerunt, si qua ratione id, quod imminet, vitare possint. At in rebus desperatis nemo consultat. Immo vero ita spe alitur metus, ut omni spe adempta, plerumque in audaciam transeat. Idque in extremum periculum adductis saepe saluti fuit. Hac de re dictum Hecatonis commemorat Seneca: *Desines timere, si sperare desieris.* Cui ipse postea addit: *Dices, quomodo ista tam diversa pariter sunt? Ista est, mi Lucili, cum videantur disfidere, conjuncta sunt. Quemadmodum eadem catena & custodem & militem copulat; sic ista, quae tam dissimilia sunt, pariter incedunt.* Sed in his postremis verbis omnes editiones depravatæ sunt. Non enim *custodem* legendum est, sed *custodiam*. Vocabant autem *custodias* reos ipsos, qui sub custodia erant, ut alibi: *Cum adveheretur inter custodias quidam ad matutinum spectaculum missus.* Et saepe ita accipitur hoc nomen in libris juris civilis. Dabantur autem fere militibus custodiendi,

CAPUT VII.

De piscibus subterraneis emendati Senecæ loci duo.

IMMENSAM quandam aquarum vim in subterraneis specubus latere philosophi tradunt, quæ etiam interdum erumpant, secumque magnam piscium multitudinem effe-
rant. Ceterum pisces illos, ut in tenebris faginosos, tum aspectu deformes atque horridos, tum gustatu noxios ac mortiferos esse. In Caria quidem cum id aliquando contigisset, quicumque illos ederant pisces, omnes ad unum periisse, litterarum monumentis proditum est. Sed quam ad urbem id contigisse Seneca dicit, is enim hujus historiae auctor est, ejus urbis nomen ita in libris ipsius corruptum circumfertur, ut sine veterum librorum ope vix quispiam, non dicam ad verum pervenire, sed de mendo suspicari queat. *Circum Myndum enim Cariae urbem id evenisse* in vulgatis libris legas. Ego olim librum veterem habui, quem postea clarissimo, & cum incredibili omnigenae (*) eruditionis copia, tum virtute atque integritate præstanti viro, Vincentio Laureo, episcopo.

(*) *Omygenus*, poetica vox.

scopo Montisdivitis, dono dedi: quo in libro scriptum erat, *factum id in Caria circa Iostuma urbem*. Ex qua leviter depravata scriptura facile conjeci legendum esse, *circa Loruma urbem*. Nam & in epitoma Stephani De urbibus nominatur Λόρυμα, πόλις Καρίας: & a Strabone libro XIV. & a Ptolemaeo libro quinto, & a Plinio, & a Mela, nisi quod apud hunc librariorum vitio, *Latumna*, non *Loruma* legitur. Emendabo & alium ex eodem libro locum, quem omnes usque in hunc diem aliquot vocibus mancum ac mutilum ediderunt. Ubi enim narrat Seneca, quosdam fluvios palam in specum aliquem decidere, & terra absorberi, deinde in remotissimis locis exire, cursumque ac nomen suum repetere: cum id de Lyco amne exposuisset Ovidii versibus; subjungit: *Idem & in oriente Tigris facit: absorbetur & desideratus diu, tandem longe remoto loco purgamenta ejestat, ut Arethusa in Sicilia quinta quaque aestate per Olympia.*

CAPUT VIII.

De Arimaspiis, cur dicti sint unum tantum oculum habere: item de populis, apud quos pueri oblongo capite nascuntur.

HOMINES esse quosdam in Scythia tradiderunt antiquis nonnulli, qui unum tantum in media fronte oculum haberent. *Arimaspis* nomen est, quos & Aeschylus ex eo *μῑσῶπαις* vocat. Ipsum quoque Arimasporum nomen ex re illis inditum putant. Scythica enim lingua *ari* unum esse: *maspon* oculum. Sed quibus curae fuit veritatem rerum diligentius indagare, eam gentem arcu & sagittis excelluisse memorant, quas cum dirigerent, alterumque, ut sit, oculum clauderent, adflicti in eo studio essent, dicti sunt uno tantum oculo uti. Fortassis etiam, quod ei rei a pueris adfuerent, alterius oculi orbe erant contractiore: versaque paulatim, ut saepe accidit, in naturam consuetudine, patrum similes filii nascebantur: quaeque in patribus deformitas ex oculorum inaequalitate *επίκτητος* & adventicia, eadem in filiis innata atque insita erat. Ita certe de quibusdam in Asia populis gravis auctor Hippocrates narrat; cum apud eos pulchrum haberetur oblongo capite esse: ob

idque nutrices recens editorum infantium tenella capita manibus contrectando ac comprimendo, globosam & orbicularem figuram corrumpere, eaque fastigiarent (*) ac fasciis etiam adstricta in acumen crescere cogerent, paulatim studium in naturam vertisse; ut omnes ea in gente oblongis capitibus nascerentur; ex eoque Macrocephalos vocari. Idem & hodie, serio an joco, de gente quadam in Italia dicitur.

CAPUT. IX.

*De loco quodam Terentii ex Eurucho confutata
Marcelli Virgilii sententia.*

JOCOSE quidem dictum est a Chaerea in Eunucho Terentiana, *Pesfulum ostio obdo*: subestque omnino obscenior sensus: neque tamen adsentior Marcello Virgilio, qui putat respexisse poetam ad medicorum *παιδῆς*, qui mulierum naturalibus ad provocandos menses subjici solent. Primum enim ex voce non Graeca modo, sed & medicorum propria quotusquisque assecutus esset vim joci? deinde non puto voces Graecas admittere eam formam imminuendi, quae Latinis usitata est, neque si Graeci exiguum *παιδῆν* dicunt *παιδάριον*, licere continuo Latinis *pesfulum* eo sensu dicere: non sane magis quam *logulum* *ἀντὶ λογαρίου*, aut ejusmodi alia. ipsumque Marcellum peccasse arbitror, qui *παιδάριον* *pesfulos* vertit. Sed *pesfulus* est *παισάλας*: quo nomine significabant interdum jocantes id quo mares sumus. Aristophanes:

Ταῖς περιστυπτικαῖς γυναιξὶν ἔστω τὸ νῖον
Ἐλευν ἀνὰ τὴν λαβομένης τῆς περὶ τῆς αἰχμῆς.

Suspisor & Horatium in illo versu,

*nec tauri ruentis
In Venerem tolerare pondus,*

cum allegoriae serviret, eo etiam respexisse, quod illam partem Graeci interdum *ταύρος* vocant: unde & *ταύρος*. Quin & temporibus Romuli, cum consulta Ju-
no,

(*) Rectius, *fastigarent*. Vide Drakenborch, ad Sil. It. V. 50.

no, matronas Romanas, si fecundae fieri vellent, a capro iniri oportere respondit, Graece potius quam Latine locuta est, neque tam caprum intellexit, quam illum *ἀγρῶν*, in quo praecipuum putatur esse remedium adversus mulierum sterilitatem.

C A P U T X.

De quibusdam, qui piloso sunt corde.

ARISTOMENIS Mesfenii, qui trecentos Lacedaemonios occiderat, quique & fortitudine & calliditate praestiterat, mortui cor hirtum & densa quasi silva pilorum oblitum repertum esse tradit Plinius. Idem de Lyfandro Lacedaemonio, qui & ipse tum fortissimus, tum astutissimus fuit, Graeci quidam memoriae prodiderunt. Ipse quoque memini, cum Venetiis essem, sumptum esse capitis supplicium de nobili quodam latrone; qui cum a carnifice dissecaretur, corde admodum piloso repertus est. Roboris quidam, astutiae & calliditatis alii esse id argumentum volunt. Ab ingenti certe calore proficiscitur, quo qui abundant, ii & robusti esse, & callidi solent. Itaque eruditus & grandiloquus poeta, Nonnus libro xxvi. Dionysiacon Sabiris populis ait esse cor densis vestitum pilis: ideoque audacissimos esse, neque unquam in proeliis metuere.

Τοῖς ἔπι Δυσσείων πυκινὰί τε χεῖρες, οἷσι καὶ αὐτῶν
Φοιητὰ δαυσύγεραι ἐκέρχοντο φύλα Σαυέων.
Τοῖσι δὲ περὶ δὴ λάσπαι τεύχεα, ὅν χερσὶν αἰεὶ
Ψυχῆς θάρσος ἔχουσι, καὶ οὐ πείσονται ἐνὶ πόλιν.

C A P U T X I.

De adverbiiis quibusdam, quae aliter apud veteres interdum scribebantur, quam nunc solent. Emendatus Ciceronis apud Fabium locus.

QUOD nunc perpetuo *istinc* & *illinc* scribimus, veteres nonnumquam *istim* & *illim* scribere solitos constat. Recteque factum a Petro Victorio est, quod in libris Epistolarum Ciceronis, antiquam scripturam hac quoque
in

in parte cum fide repraesentandam putavit. ut in epistola ad Valerium: *Qui istum nunc veniunt, & aliis locis.* Hujus autem rei ignorance depravatus est Ciceronis locus ex epistolis ad Brutum, qui citatur a Fabio: neque correctus ab eruditis hominibus, qui Ciceronis fragmenta studiose collegerunt. Ita enim vulgo legitur: *Veritus fortasse, ne nos in Catonem nostrum transferamus illinc mali quid: etsi argumentum simile non erat.* In vetusto autem Fabii codice, qui penes me est, hoc modo: *Veritus fortasse, ne nos in Catonem nostrum transferemus illum aliquid: etsi argumentum simile non erat.* Hoc ne cui leve videatur, moneo, alios quoque primae classis scriptorum locos eodem modo corruptos esse: quos aut nos ipsi, aut alii quandoque indicabunt.

CAPUT XII.

De Thalete Milesio historia elegans.

THALES Milesius magno vir & sublimi, ut notum est, ingenio fuit: multaue admirabilia cum in aliis disciplinis, tum in astrologia primus excogitavit. Is cum reperisset, quam rationem haberet magnitudo Solis ad magnitudinem ejus circuli, quem Sol ipse annuo cursu metitur ac conficit, quoque modo id geometrica subtilitate demonstrari posset: eam rationem cum Prieneensi quodam, homine & talium rerum curioso, & divite ac copioso communicavit. Qui & acumen Thaletis, & inventi pulchritudinem admiratus, praemium a se illum, quantum vellet, optare jussit. *Nullum te, (*) inquit, aliud praemium posco, nisi, ut ne tibi unquam hujus inventi gloriam arroges: sed si quando ejus alios participes facere volueris, auctorem illius esse me perpetuo profitearis.* Non igitur contemnunt gloriam ne sapientissimi quidem: nedum nos, qui sapientes non sumus, aequo animo feramus, si quid a nobis interdum, ex quo laus aliqua possit existere, animadversum est, id injuste atque impudenter ab aliis occupari.

C A.

(*) Ex Appuleji Floridis p. 361.

CAPUT XIII.

De quibusdam locis e primo Rhetoricorum Aristotelis.

ARISTOTELES libro primo De arte dicendi, ubi docet neminem sanae mentis deliberare de iis quae uno tantum modo evenire possunt, qui modo ea talia esse existimet, ita loquitur: *οὐδὲ γὰρ τὸ ἀδυνατῶν ἄλλως ἢ γινῆσθαι ἢ ἵστασθαι, ἢ ἔχειν, εἰς βουλεύεται, ὅπως ὑπολαμβάνουσιν*: ubi putat optimus interpres, cum complecti tria tempora. & certe tria verba, quibus utitur, facile id alicui persuadere possunt. Sed tamen cum omnis deliberatio futurum tempus respiciat: quomodo, quaeso, quis deliberare de rebus praeteritis potest, siue illae uno, siue pluribus modis aut esse aut fieri potuerint? Possunt quidem urbes pluribus modis capi atque expugnari. Sed si quis hodie deliberet atque in consultatione ponat, quemadmodum Troja capta sit, nonne ad agnatos & gentiles deducendus esse videatur? Quaerere, quomodo id factum sit, possumus: deliberare non possumus. Omnis autem consultatio quaestio illa quidem est, sed non contra. Næ praesentia quidem in deliberationem cadunt, nisi ut eis in posterum consulatur, ac denique omnis deliberatio ad futurum tempus refertur. Ita igitur interpretor, ut cum rerum, quemadmodum multis locis Plato & Aristoteles docent, quaedam dicantur *εἶναι*, ut numi, aedes: quaedam *γίνεσθαι*, ut bellum aut nuptiae: utrumque genus hic Aristoteles complexus sit. Aoristus enim *γινῆσθαι* non magis praeteriti quam praesentis aut futuri temporis significationem habet. Et rectissime Victorius hoc ipso in libro verba illa Aristotelis, *ἔσθαι ἐνδέχεται καὶ γινῆσθαι καὶ μὴ*, interpretatus est, *quae eam naturam habent, ut & fieri & non fieri possint*. Saepe autem consultamus non tam *οὐδὲ τὸ γινῆσθαι, ἢ ἵστασθαι*, quam *οὐδὲ τὸ πῶς μείλει ἔχειν*. igitur & hoc addidit, non deliberare homines *οὐδὲ τῶν ἀδυνατῶν ἄλλως ἔχειν*. Deinde subiungit: *εἰδὲν γὰρ πλείον, ἢ οὕτως ἐνδέχεται συμβαλύνειν*. Sed ego totum illud, *ἢ οὕτως ἐνδέχεται συμβαλύνειν*, delendum censeo: legendumque simpliciter, *εἰδὲν γὰρ πλείον*, & ita interpretor: nullis enim usus ejusmodi deliberationis esset. Sic Plato libro quarto De Rep. *ἐπὶ ἀνθρωπίνης καὶ πλείον εἶδεν*. Idem epistola quinta: *εἰ μὴ μάλιστα*

τῶ μὲν κινδυνεύειν ᾔτω, πλέον δ' ἔδδ' ποιήσαι. Aristophanes in Pluto: κρίναι ἢ πλέον πλεῖον; quod Scholiafles ita exponit, ἢς χρεία ἐστὶ τῷ πλεονεῖν; Hoc qui non viderant, putarant aliquid deesse.

CAPUT XIV.

Locus Virgilii expressus e Choerilo.

VIDETUR Choerilus non ita contemptus & abjectus poëta fuisse, ut eum haberi voluit Horatius: quamquam & alii, quorum major est auctoritas, male de eo multo ante Horatium senserant. Sed tamen & hic versus ipsius:

Πέτρων χριλαίνει ῥαυτὶς ὕδατος ἐνδιλχέει,

multos magnosque imitatores habuit: & prope ausim dicere, locum quendam optimi maximi poëtarum Virgilii ex eo mihi expressum atque effectum videri. Cum enim Choerili versus quidam legantur, quibus queritur praecipua argumenta scribendorum poematum a vetustis poëtis occupata jam esse: eadem etiam conquestio tertio libro Georgicon apud Virgilium legitur. Choerili versus hi sunt:

Α' ῥαίτρε, ὅτις ἔλω κείνον χρόνον ὕδρις αἰεδῶν
Μυράων θειράπων, ὅτ' ἀκρίβητος ὡς ἐπὶ λευκῶν.
Νῦν δ' ὅτε πάντα δίδωται, ἔχωσι δ' πλεονεῖα τέχαι,
Ἵσταται ὥς δρέκον καταλειπόμενος, ἡδὲ τοι ἔσται
Πάντη πεπληνέσθαι νοζυγίς ἄρκου πλάσσει.

Virgilii autem hi:

Cetera, quae vacuas tenuissent carmina mentes,
Omnia jam vulgata. Quis aut Eurysythea durum,
Aut illaudati nescit Bufiridis eras?
Cui non dictus Hylas puer, aut Latonia Delos,
Hippodameque, humeroque Pelops insignis eburno
Acer equis? tentanda via est, qua me quoque possem
Tollere humo, victorque virum volitare per ora.

Illud

Illud certe, *Omnia jam vulgata*, prorsus compar ac geminum est illi, *Nō d' ēve tūm didicim.*

C A P U T X V.

Emendata multa in oratione Ciceronis pro Archia.

CICERO in oratione pro Archia cum multis verbis doctrinae studia commendasset; eaque magnam vim ad laudem atque virtutem habere dixisset: addit postea, etiam nihil ex eis aliud quam delectatio peteretur, nihil esse, quo quasi divertere, & in quo honestius ac liberalius requiescere festus gravium negotiorum tractatione animus possit. In hac autem re explicanda verba ipsius haec sunt: *Quodsi non hic tantus fructus ostenderetur: & si ex his studiis delectatio sola peteretur: tamen, ut opinor, hanc animadversionem humanissimam ac liberalissimam judicaretis.* Sed cum animadversionis nomen pro certo aliquo studiorum genere nusquam neque apud Ciceronem, neque apud ullum alium bonum Latinitatis auctorem loquatur, Lazarum Bonamicum ajunt; cum eam orationem interpretaretur, non animadversionem, sed animi remissionem, ibi legendum censuisse, qui mihi videtur, quod animadversionis nomen ei loco non convenire censuit; recte ac vere judicasse: sed in eo peccasse, quod a veteri scriptura nimis longe recessit. Ego cum eam orationem abhinc tricenarium publice in urbe interpretarer, usus sum vetere libro Fulvii Ursini, viri optimi, & hominis eruditissimi: quo in libro scriptum erat animi adversionem. Unde ego una littera detracta scribendum censui, animi aversionem. Avertere enim animum aut cogitationem a re aliqua, saepe, ut notum est, Cicero dicit. Eodem in libro vetere aperte scriptum erat: *Haec studia adolescentiam agunt: non, ut vulgo, alunt.* Ferri tamen potest, alunt. Sic enim alibi Cicero, *ingenia melius ali Graecis exercitationibus.* Jam quod eadem in oratione legitur: *Bestiae saepe immanes cantu flectuntur atque consistunt:* si quis attente consideret, videbit nullo modo referri posse ad Orphei & Arionis fabulam: quod tamen erudito homini, Paulo Manutio visum est. Nam quod perraro factum poetae fabulantur, quo ore id Cicero dixisset saepe fieri? Melius igitur Victorius, qui ad jam pridem ad serpentes re-

tu.

tulerat: quos carminibus flecti ac consistere opinio est. Gothicarum quidem rerum scriptores narrant, urfos ita delectari tibiaram & fistularum pastoriarum sono, ut, cum in pastores impetum facturi sunt, saepe ab eis cantu mulceantur: atque hanc usitatisimam pastoribus ejus regionis rationem esse expediendae ab urforum impetu salutis suae. Vix tamen est, ut existimem id Ciceroni notum fuisse. Illa autem de Homeri patria ita in eodem illo libro leguntur: *Homerum Colophonii civem esse dicunt suum: Chii suum vindicant: Salaminii repetunt: Smyrnaei vero suum esse confirmant.* melius omnino, quam ut vulgo, *constentur*. Quis enim in significatione gloriationis, *constendi* verbo utitur? Quod autem statim sequitur: *Itaque etiam delubrum ejus in oppido dedicaverunt:* causa nulla est, cur mutetur. Quamvis enim Ietae quoque Homerum suum esse contenderent, non tamen Ciceroni propositum fuit eas omnes urbes nominare, quae sibi summum illum poetam vindicarent. Et notum est apud Smyrnaeos Homeri delubrum fuisse. Strabo libro quartodecimo: *ἐν τῇ τῇ βιβλιοθήκῃ καὶ τὸ Ὀμήρειον, ὅσα πτερό-γωνοι ἔχουσιν καὶ Ὀμήρου καὶ ἑσίωνος ἀντιποιούμενῳ ἥδ' καὶ ἐπὶ ἀφιερώσεως ἔποιητο. καὶ δὴ καὶ νῦν οἱ μὲν καὶ χαλκοῖν παρὰ αὐτοῖς Ὀμήρειον λίαν.* Cujus me loci admonuit, unumque ejus generis aereum numum perveterem ostendit idem ille, quem antea nominavi, summe doctus, & summe in amicos officiosus Urfinus. Puto etiam in eadem oratione ita legendum: *Nam nisi Ilias extitisset, ille idem tumultus.* non ut vulgo: *Nam nisi Ilias extitisset illa.* Sed hoc leviusculum est, & conjectura tantum nititur. Ad ipsum autem orationis finem ita vulgo legitur: *Haec vero sive a meo sensu post mortem asutura sunt: sive, ut sapientissimi homines putaverunt, ad aliquam animi mei partem pertinebunt: nunc quidem certe cogitatione speque delector.* Sed a libro vetere abest vox animi, quod verius puta. Ita enim veteres loquebantur. Horatius:

*Non totus moriar, magnaque pars mei
Vitabit Libitinam.*

Ovidius:

*Parte tamen meliore mei super alta perennis
Astra ferar.*

Se-

Sequitur locus, qui valde torsit & alios homines eruditos, & ipsum in primis Manutium; ubi ita Cicero: *Quare conservate iudices hominem pudore eo, quem amicorum studiis videtis comprobari tum dignitate, tum etiam venustate.* Manutius autem ita: Quem hic locum habet dignitas aut venustas? satis valere debet ad conciliandam Archiae iudicium voluntatem pudor ipsius & ingenium: plurimum vero ipsa causa: quibus singulis aliquid addit, quo pateant illustrius. at haec, *tum dignitate, tum etiam venustate*, nescio quo modo intrusa, prorsus nuda sunt. Ut omittam, quod hic loquendi modus, *Conservate hominem tum dignitate, tum etiam venustate*, mihi quidem parum satisfacit. Adde, quod venustas jucunda quaedam vel in vultu vel in corporis motu species est, quae ad commendationem Archiae, praesertim aetate provecti, nihil pertinet. Itaque prorsus videtur abundare. glossema dicerem, si, quod adjungi posset, viderem. nam glossemata, quae vocant, interpretandi causa ponuntur. Sed ita hic aperta sunt omnia, de pudore Archiae, de ingenio, de causa, ut nullum interpretationis lumen desiderent. Hoc tamen, quicquid est, & omnino, quaecumque sentimus & scribimus, ita probamus, dum ne hominibus eruditis, & in hoc studiorum genere exercitatis improbanda videantur. Haec Manutius: ut homo disertus ac copiosus, multa; ut in loco depravato, non multum opis adferentia. Ego rem paucis expediam. Vox *studiis*, abest ab omnibus antiquis libris. Delenda igitur: & pro *venustate*, legendum *vetustate*. Hoc enim dicit: pudorem & integritatem morum in Archia comprobari amicorum ipsius tum dignitate, tum vetustate. Luculli enim & Metelli & Catuli, & alii praeterea viri gravissimi, quos antea nominarat, non tantum Archiae amici, sed veterrimi amici erant. Numquam autem ille, nisi plane vir bonus fuisset, talium virorum amicitiam aut tam facile comparare, aut tam diu conservare potuisset. Vocem *studiis* redundare, viderat & alius: sed inepte in talibus viris, quasi in pulchellis pueris, venustatem commendari, non viderat. Idque illorum qui eum noverant, nemo miratur. Nescio, an hoc quoque addere debeam; quod paulo post legitur: *Quique est eo numero qui semper apud omnes sancti sunt habiti atque dicti*: non esse, cur

T

quis.

quisquam calumniatur. Ita enim & pro Marcello: *An ex eo numero, qui una tecum fuerunt?*

C A P U T X V I.

Proverbium ab aliis praetermisum e Plutarcho.

REPERIUNTUR nonnulli homines, qui dum faceti ac dicaces videri volunt, nullam falsè aliquid dicendi occasionem praetermittunt, maluntque saepe amicum, quam dictum perdere: faciliusque flammam ardentem in ore, quam dictum aliquod aculeatum continerent. Tais erat ille, de quo Horatius:

dum modo risum

Excuiat sibi, non hic cuiquam parcat amico.

Neque in privatos modo ac sortis suae homines, sed & in principes immoderata illa maledicendi libidine abutuntur: non cogitantes, quam stultum sit scribere in eos qui possunt proscribere; & ut Cicero (*) alicubi loquitur, gladio ἀποκτενέζον. Vitae igitur periculo dicacitatis famam aucupantur, sparguntque voces per jugulum fortasse reituras: ac plerumque levisimae rei, ut Plato ait, verborum, gravissimas poenas sufferunt. Ac ne mortui quidem aliam mercedem ferunt, quam ut de eis dicatur, quod de Tantalo Euripides,

ἀπὸ λαιῶν ἵσχε γλῶσσας, ἀσχετῶ ἴσσι.

Ejusmodi homines Plutarchus in commentario, quo tradit, quibus notis adulator ab amico discerni queat, ait, τίς μὲν τὸ φρενὲς ἔχῃεν ἀπὸ τοῦ ἐχθροῦ. Quod cum proverbii figuram habere videatur, quaesivi nuper, num in illam praeclaram congeriem adagiorum, quae Florentiae cum tot speciosis ac magnificis titulis impressa tum primum prodierat, relatum esset. Sed hoc dum quaero, ea vidi, quae vidisse piguit. Neque ego ullum umquam inspexi librum, qui magis confirmaret vetus dictum: *Magnus liber, magnum malum*. Sublata quidem omnia, quae piorum animos offendere poterant, existimo: neque

(*) Imo, *Cassius* ad Div. XV. 19.

dubito, quin Episcopus Regiensis, qua rerum sacrarum intelligentia, & qua in rebus sibi mandatis diligentia est, quod suarum partium erat, egregie praestiterit: sed vellem aliquid diligentiae ab aliis collatum ad ea quoque tollenda, quae ineruditis errorem obijcere, eruditis nauseam movere possent. Nam cum is, qui primus aliquot proverbiorum millia collegerat, qui utinam aut ne attigisset umquam theologica, aut in eis religiosius & sincerius versatus esset, homo, qui neque legendo expleri, neque scribendo defatigari posset, multa in illo praecipiti scribendi calore male interpretatus esset, multa conjecisset in illum acervum proverbiorum, quae proverbia non erant: decuit certe utriusque incommodi partem aliquam ab eis tolli, qui provinciam illius operis perpurgandi susceperant: & in eorum quae detracta essent, locum substitui, si qua ab eo omissa viderentur. Nunc omnes fatuas interpretationes intactas reliquerunt, eisque tantum sacris pepercerunt: quae proverbia non sunt, non tantum non refecerunt, sed multa praeterea, ut liber grandior fieret, addiderunt: & tamen sic quoque multa, quae vere proverbia sunt, omiserunt. Ac vellem suum cuique tribuissent, eorum saltem, quorum nomina damnata non sunt. Ita enim sciret quisque, quid in quoque aut laudaret aut reprehenderet. Nunc quicumque rudem illam & indigestam molem congescit: Paulum enim Manutium fuisse, nemo mihi umquam persuaserit: qui etiam brevi scripto testatus est, se ea tantum, quae imprimenda acceperat, aliis imprimenda dedisse: credo, quod ipse non satis digna pleraque judicaret, quae typis suis excusa legerentur: ille igitur *ἐλάσας ἐφ' ἑαυτὸν, ὥς ὁ κτλ. κτλ.*, omnes omnium reprehensiones in caput suum traxit. Cum enim nobis interdictum sit lectione aliorum omnium librorum, quibus proverbia explicantur: quicquid stolide, quicquid imperite, quicquid ineleganter dictum erit: id scilicet ei uni, cujus ille liber est, imputari oportebit. Ita homines interdum, dum aliorum gloriam ad se trahere conantur, alienae stultitiae succidanei, ut Plautus loquitur, fiunt. Sed haec, si videbitur, alias. Nunc, quod coeperamus, exequamur: *Quorum puteorum neque obstructa ora sunt, neque crepidines paulo altius exaggeratae: neque denique quidquam est, quod obiectu suo prohibeat, ne quis in eos incautior prolabatur: quales*

multos ruri videmus: si qui circa eos choreas agant, magnum periculum adeunt, ne, dum progrediuntur, regrediuntur, corpus in orbem movent, saltitant, in puteum delapsi mergantur. Proverbii igitur usus esse poterit in eos, qui per ludum ac lasciviam tale aliquid facit, ut eo ipso se in magnum aliquod periculum conjiciant.

CAPUT XVII.

De libro Proverbiorum nuper edito Florentiae.

NE quis me putet, quae superiori capite dixi de Florentina Proverbiorum editione, sine causa dixisse, & alienae industriae iniquum existimatorem fuisse: proponam hic aliquot exempla, ut quidque occurreret: non enim mihi tantum est otii, ut plures horas ea in re perdere libeat: ex quibus illa vere ac merito dicta esse intelligatur. Atque ut hinc exordiar: ait alicubi in Odis Horatius, se Veneri sacrificare velle; quam in se nimis saevam experiatur: sperare autem, ubi ei hostiam mactaverit, illam sibi leniorem fore. Atque hoc ita exprimit: *Mactata veniet lenior hostia*. Inde Erasmus, aliud cogitans, proverbium fecerat, *Mactata hostia lenior*. & adfirmarat, dici de spontaneis ac mansuetis. Nonne oportuit tam ridiculam interpretationem tolli ab iis, qui a se falsas interpretationes sublatas esse profiterentur? Nam si quis vel inspecto Horatii loco, non viderit, quam hoc ridicule dictum sit: prope est, ut alia proverbii figura dicat aliquis, minus ei esse sensus, quam mactatae hostiae. Plautus ludens dixerat, Amphitruonem suam neque traegediam, neque tamen plane comoediam fore, sed tragocomoediam. Isti hanc ipsam vocem *καμίνδο τραγωδίας* proverbium esse dixerunt, de re, quae ex laetis simul & tristibus constaret. Quis igitur modus proverbiorum scribendorum futurus est, si talia quoque proverbia accipimus? Cognoverant ex Varrone, in bulgam seu vesicam olim condi solitos numos. statim natum proverbium esse: *Ad oculos magis, quam ad vesicam pertinet*. Quo praeclaro proverbio quis, quaeso, umquam antiquus scriptor usus est? Saltem unum citassent. Ejusdem generis sunt illa: *Fluvii cursus non detorquendus: Pauca male parata, multa bene comparata perdunt: Conscientia crimen prodit:*

Pa-

Patere legem, quam ipse tulisti: Tonderi pecus, non radi debet: Temporibus servire decet: Pygmaei vel Thiodamas cum Hercule: Amor fit ira iucundior: Voluptas malorum esca: & talia, ὅσα κόνις. Ut enim quibusdam hominibus male affectis, quicquid edunt, in bilem aut in pituitam, ita istis, quicquid legunt, in proverbium vertitur. Versus est Catulli ex Epithalamio: Omnia omnibus annuit. Descripserunt ad verbum, quae ego abhinc viginti annos ad eum versum scripseram, eaque pro suis fumentes, novum proverbium concinnarunt. Versus est, opinor, Euripidis;

ἰσ' ἐχθρὸς θυμὸς ἐπάλξει χεῖρα.

id est,

In hostes ipsamet ira armat manum.

*Eum isti ita verterunt: inimicitias armabit ira manus. Quid illa? φῶς ἀγῶνι: Manuarium aes: Stercutaverunt Amores: Bilis in naribus: Planus semel crura fregit: Absens heres non erit: Oleo fraudare lucernas: & illa, Noxa caput sequitur: Herculis chypeus: Ab aula recessit: Levato velo de causa cognoscere: & illud omnium stultissimum, Lex Africani: & qualia in eo libro tam multa sunt, ut ea quaerere, sit aquam in mari quaerere; tanti fuerunt, ut propter tales nugas librum in tantam molem excrecere oporteret? Addam paucā quaedam, ut occurrent, & si potero, insignia: quamquam ita multa sunt insignia, ut hoc ipso difficile sit reperire quae dicantur insignia. Versus est Luciani: Πῶγμα πίδακι κυρίαν ὑπ' αἰλίναις. Hunc quidam ex illis proverbium facit, & ita vertit: *Barbam velle a puerorum ulnis.* Quot verba, tot peccata. Πῶγμα, id est, *barbam*, interpretatur pilos, qui in ulnis nascuntur. nihil ineptius. Τίμας, non est *velle*, sed, *vellit*. Ridicule autem ὡς κυρίαν facit κύρας: id est *ex tonsoribus, pueros*. Et ὑπ' αἰλίναις, inepte interpretatur, *ab ulnis*: cum ὑπ' αἰλίναις κυρίαν, sit, *sub manibus tonsorum*. Versus est Aristophanis, principio τῆς εἰρήνης. Δὲ ἀπὸ μὲλ' αἰς πύχτι κρητάρῳ. Eum ajunt isti eruditi proverbii loco referri. Quaero, qui sint isti eruditi: aut quis umquam idoneus auctor hoc versu, ut proverbio, usus sit. Erasmus in quodam versu scripse-*

T 3

rat,

rat, facile videri, proverbialia scribere; idque se non negare: sed difficile esse chiliadas scribere. At si talia proverbialia recipiamus, jam non chiliadas, sed myriadum chiliadas scribere facile fuerit. Quanto enim justius in hunc ordinem referetur illud ex Pluto?

Ὡς ἀρχαίον περὶ γὰρ ἴππῳ, ὃ Ζεὺς ἔδωκε θεοῖς,
Δύλοις γαίεσσι παρεφρονέοντο διόπτῃ.

Ut dicas, proverbii usum esse posse in eos, qui serviunt libidinoso amoris, aut avaritiae, aut denique alicui cupiditati. & illa ex Nebulis:

Ὡ Ζεῦ βασιλεῦ. τὴν γὰρ τῶν νεκρῶν, ὅσων
Διόπτῃ. ὅπως ἑμέριον γαίεσσι;

Ut dicas, proverbio uti posse aliquem, qui, exempli causa, doleat: tot gentes haereticorum praestigiis occaecatas tam diu in tam crassa errorum caligine versari; cuique longum videatur, dum eis veritas illucescat. Sed non quicquid commode in varios sensus flecti potest, statim proverbium est. *Insuere in saccum vel culeum*, ait, quicumque est ex illis paroemiologis, vulgo dicimus, pro circumvenire aliquem vel ludere. Nescio an ita loquantur in Germania, aut in alia quapiam gente, unde est, quisquis est, qui hoc scripsit. Sed ego putabam, non Germanica, aut Gallica, aut Italica, sed Latina tantum, & Graeca vetera proverbialia eo libro contineri. Latini autem de parricidis loquentes, dicunt quidem eos in culeum insuendos esse, non tamen ludo, neque ut eos circumveniant: neque hoc proverbio dicunt. Plato libro decimo De Rep. dixerat poëtarum metra, spoliata musices coloribus, similia esse eorum vulgi, qui aetate quidem integra sunt, sed formosi non sunt; id est, τὰς τῶν ἀνδρῶν ποίησεις, ὁμοίαν ἢ μὴ. εἴτε ἄνθρωποι ἴδωσι, ὅσων αὐτοὶ τὴν αἰσῶς περὶ αὐτῶν. Isti proverbium fecerunt: *Formosus sine pulchritudine*, in eos qui pigmentis exoticam, ita enim loquuntur, formam adsciverunt. Persarum reges, quibus a populis potestatem omnium rerum sibi tradi volebant, ab eis symbolice per legatos terram & aquam petebant. quam qui dabant, significabant, se imperium accipere. Res vulgo nota est. Isti proverbium fecerunt,

Ter

Terram & aquam pscere, & , terram & aquam dare, pro bellum alicui inferre, & bellum cum aliquo suscipere. *Masfilienses mores.* colere dixerat Plautus in *Calina* eum senem, qui armigero filii sibi pro puella supposito facere id voluerat, quod novae nuptiae solet, eo respiciens, quod Masfilienses, etsi ab aliis ut feveri praedicantur, mollitiei tamen nomine male audiebant, ut est apud Athenaeum, credebanturque *γυναικωνόμοι*. At isti *Masfilienses mores* apud Plautum, optimos & probatissimos interpretantur. S. Hieronymus verba, quibus usus erat Jovinianus, irridens, ita scripserat: *Roga, quae sunt haec portenta verborum? quodve scriptiois dedecus? Nonne vel febrem somniare eum putes, vel arretum morbo phrenetico, Hippocratis vinculis alligandum?* respiciens videlicet ad ea vincula, de quibus Hippocrates *ἐν τῷ 19^ο κεφάλαιον*. At isti, quae argumentis fortissimis roborata sunt, vel scripturarum testimoniis, ea tradunt, ab Hieronymo dici vinculis Hippocratis alligata. Quod si quis obstinatius defendere audeat, ipsemet vinculis Hippocratis alligandus esse videatur. Sed haec hydra quaedam est, quo plura capita amputaveris, plura succrescunt.

CAPUT XVIII.

*Dictum elegans Jo. Antonii Lucatelli, episcopi
Venusini.*

VERE & graviter dicere solitum memini Jo. Antonium Lucatellum, & virum & philosophum optimum, qui postea episcopus Venusinus fuit, tunc autem in familia magni illius Hippolyti Cardinalis Ferrariensis mecum amicissime conjunctissimeque vivebat, quod Socrates in cibo ac potu faciendum esse monuisset, id contra fieri oportere in iis quibus animus aleretur. Etenim apud Xenophontem Socrates eos cibos summo studio vitandos esse dicit, quibus etiam, qui non esuriunt, ad edendum provocantur: & eos potus, qui etiam non sitientem adducunt, ut bibat. Contra autem ii sermones utilissimi sunt, aequae omni studio consecrandi, qui in animis languentibus excitant cognitionis & scientiae cupiditatem.

CAPUT XIX.

Emendatus Plauti locus: Bacchidibus.

DEMUS aliquid istis, qui Plautum alieno labore emendare cupiunt, quod, cum libuerit, ut solent, arrapiant pro suo. Versus sunt e Bacchidibus:

*Postquam aurum abstulimus, in navem conscendimus,
Domum cupientes, forte ut adsedi in stegā,
Dum circumspecto: atque ego tum lembum conspitor,
Longum est rigorem maleficum exornarier.*

Ubi illud *Atque*, ita positum est, ut in illo Virgilii,

Atque illum in praecipit pronus alveus amni.

Sed hoc fortassis omnes vident. eorum autem versuum postremum quis, quaeso, intelligit? *Strigas* vocabant mulieres maleficas, quas etiam noctu volare arbitrabantur. Eodemque modo *strigones*, homines maleficos, quorum vocabulorum utroque hodieque vulgus in Italia utitur. Vaser igitur ille servus, quem lembum maleficum vocaturus erat, quod eo piratas vectos esse simularet, eum prius, quasi idem valente vocabulo, strigonem nominavit: ut plane legendum sit hoc modo;

Longum, strigonem, maleficum exornarier.

CAPUT XX.

Loci quidam ex Oratore Ciceronis ad Brutum illustrati.

M. CICERO etsi de laudibus suis non invitatus praedicabat, potiusque in eam partem peccabat, ut in eis immodicus atque immoderatus esset: semper tamen diligenter cavet, ne sibi ingenii laudem arrogaret: potiusque videri voluit labore & diligentia, quam ingenii praestantia aliquam dicendi facultatem consecutus. Intelligebat enim, nihil esse invidiosius, quam de ingenio suo glo-

glorjari: cum quavis laude facilius homines alijs, quam laude ingenij cedant, ut vere cecinit Martialis:

*Aurum & opes & rura frequens donabit amicus.
Qui velit ingenio cedere, rarus erit.*

Nota igitur illa sunt: Quominus ingenio possum, subsidio mihi diligentiam comparavi: & Si quid est in me ingenii, judices: quod sentio quam sit exiguum: & Aristoteles ait omnes ingeniosos melancholicos esse: ut ego tardiores esse me non moleste feram: & similia. Sed & in Oratore ad Brutum locus quidam est, in quo sibi ingenij laudem detrahit: quod tamen eo minus animadvertitur, quia locus ille aliquot vocibus mancus ac mutilus legitur etiam in iis libris, qui cum librorum veterum acervis collati esse dicuntur. Ita enim eum vulgo scriptum videas: *Atque haud scio an plerique nostrorum Oratorum ingenio plus valuerint, quam doctrina; itaque illi dicere melius quam praecipere, nos contra fortasse possumus.* Sed complures jam anni sunt, cum Alexander Glorierius, tunc quidem magnae spei adolescens, nunc autem vir clarissimus, quique magnis in reip. muneribus praefectus, concitatae jam pridem expectationi praeclare omni ex parte respondeat, librum veterem mihi utendum dedit, in quo ita integrius & emendatius legebatur: *Atque haud scio an plerique nostrorum oratorum, contra atque nos ingenio plus valuerint, quam doctrina. Itaque illi dicere melius quam praecipere: nos contra fortasse possumus melius docere.* Eodem illo in libro ita scriptum erat: *Quomodo enim vester Axilla Ahata factus est, nisi fuga litterae vastioris? Quam litteram etiam e maxillis, & axillis, & vexillo, & paxillo consuetudo elegans Latini sermonis evellit.* & paulo infra: *decemvirorum stilitibus iudicandis: non ut vulgo, litibus iudicandis.* Neque haec indigna visa sunt, quae adnotarem.

M. ANTONII MURETI

J. C. ACCIVIS R.

VARIARUM LECTIONUM

LIBER XIII.

CAPUT I.

Nigidii rationes quaedam quibus contendebat, natura inesse in vocibus vim significandi. unde sumptae sint, indicatum.

LEVI prorsus & facili argumento usus est P. Nigidius, ut doceret, nomina & verba naturalem quandam significandi vim habere, non quae eis hominum arbitratu, quaeque conventionem quandam imposita esset. scripsit enim id perspicui posse ex vocibus, *Ego*, *Tu*, *Mihi*, *Tibi*, *Nos* & *Vos*, itemque ex Graecis provocabulis quae idem valerent. Nam, *Ego*, *Nos*, *Mihi*, neque profuso intentoque flatu vocis, neque projectis labiis pronuntiari, sed & spiritu & labiis quasi intra nosmet ipsos adductis atque compressis. At cum *Tu*, *Tibi*, *Vos*, dicimus, labias sensim primores amoveri, ac spiritum atque animam porro versum, & ad eos quibus cum loqueremur, intendi. Dignum sane argumentum, quod ex multis seligeretur a Gellio, eique praeter cetera lepidum & festivum videretur. Existimo autem, illud, quaecumque est, e Chrysippi fontibus haustum ac derivatum fuisse. qui cum superiorem animi partem, id est, *τὴν ἡγεμονίαν*, in corde, non in cerebro, esse contenderet: vel ex eo id colligi posse dicebat, quod cum dicimus, *Ego*, natura ipsa duce, & ita quodammodo cogente natura ipsius litterae quae ejus vocis princeps est, mentum deorsum ad pectus, & ad cor movemus: ut quasi nutu ostendamus eam partem quae praec-

praecipue fumus id quod fumus: *Mens enim cujusque*, ait Cicero, *is est quisque*. Addebat illud quoque, naturale esse, ut de nobis loquentes, nosque ipsos ostendere volentes, digitum indicem ad pectus referamus, non ad caput. ex quo effici, ut natura ipsa quodammodo docere videatur, praecipuae partis, & ejus quae hominem constituit, non in capite, sed in corde, sedem ac domicilium esse. Quoniam autem videbat Chrysippus, promptam ac paratam esse *ἡρώδης* adversus illud prius argumentum ex voce *ἡρώδης*, cujus idem esset principium, quod *ἡρώδης*: subjecerat pulchram sane & ingeniosam disolutionem. neque enim tantum priorem syllabam vocis *Ego* ita conformatam esse, ut eam qui proferret, nutu se, id est, pectus suum, ostenderet: verum & posteriorem, id est, syllabam *go*, nihil habere, ut ipse loquebatur, apostematicon, id est, quo quidquam extra nos positum indicaretur. At vocem *ἡρώδης* incipere quidem ab eadem syllaba; sed sequi statim syllabam *ἡρώδης*: in qua inesset vis quaedam significandi aliquid a nobis junctum ac separatum. Haec tam ingeniose fatua vix a summis viris dicta crederemus, nisi ex Varrone didicissemus, nihil a quoquam aegroto somnari posse tam stultum, quod non aliquis Philosophorum serio dixerit.

CAPUT II.

Virgilii locus e sexto Aeneidos illustratus.

QUID est, quod doctissimo poetarum Maroni, qui infantes mortui sunt, eos dies ipsa abstulisse dicitur? noti enim sunt versus illi e sexto divini poematis:

*Continuo auditaē voces, vagitus & ingens,
Infantumque animae flentes in limine primo,
Quos dulcis vitae exsortes, & ab ubere raptos,
Abstulit atra dies, & funere merfit acerbo:*

& existimo, eum ad consuetudinem & ad opinionem veterum respexisse: apud quos qui juvenes immaturam, ut videbatur, mortem obierant, albescente caelo, ante solis exortum, a propinquis efferri solebant: quod nefas opinarentur, tanti mali, tantaeque calamitatis spectatorem

rem ac testem esse Solem. Atque eam ob causam dies ipsa eos auferre ac rapere dicebatur; quod ut primum dies apparere coeperat, auferebantur. Qua de re ita Eustathius; *φασι γὰρ ἐπὶ τῆς τοιαύτης ἡμέρας ἡμέραν ἐξῆσαι παρὰ αἱ ἀστέρες, αἱ μὲν ἀναστὰς ἐκ τῆς διαλύσεως τοιαύτης καὶ ἐκ τῆς ἀλλοτρίου ἀναστὰς αὐτὴς ἡμέρας.* Sic raptum ab aurora, quae eadem & dies est, Orionem fabulantur. Atque hoc colore usus est, Nero, cum Britannicum fratrem suum, qua nocte veneno sustulerat, ea ipsa humandum curavit. Qua de re ita prudentissimus historiae scriptor, Tacitus: *Nox eadem necem Britannici & regum conjunxit. & paulo post: Festinationem exsequiarum edicte Caesar defendit, id a maioribus institutum referens, subtrahere oculis acerba funera, neque laudationibus aut pompa detinere.*

CAPUT III.

De Anchisae morte variae veterum Scriptorum sententiae.

VARIA admodum & inter se discrepantia de morte Anchisae, qui Aeneae pater fuit, veteres prodiderunt. Sunt enim, qui annos natum octoginta in Phrygia obiisse dicunt; ostendique tumulum ipsius in monte Ida: ubi pastores & bubulci quotannis per autumnum sacra faciunt. Pausanias mortuum in regione Laconica tradit, antequam in Siciliam perveniret: sepultumque in monte qui ex eo Anchisias vocetur. Virgilius in Sicilia: quam opinionem *κατὰ τὴν πρῶτην* esse ait Eustathius. Cato, ut a Servio relatum est, cum Aenea, filio in Italiam pervenisse.

CAPUT IV.

Versus Graecus in eos qui robusti cum sint, mendicant tamen, emendatus.

MENDICOS quosdam videmus, qui mendicandi vitus quasi artem quandam facitiant, quique cum robusto sint corpore, & validis lacertis, languori tamen & ignaviae ita dediti sunt, quidvis ut malint, quam labore & in-

industria sua sibi unde vivant quaerere: eis vetere versu jubemur panem dare: & insuper quasi pro opsonio pugnum impingere: illud quidem; quia homini panem petenti negare, vix hominis videtur; hoc autem, ut discant ab illa foeda parandi victus ratione abstinere, & intelligant, se bonis omnibus merito odiosos esse. Versus Graecus hic est:

Ἄλλε ἀρετὴν πῖλῃ, καὶ χρυδύλον ὄψον ἐπ' αὐτῇ.

est autem versus ἀνίσταλλο, ut cujus prima syllaba brevis sit. Aliter eum ab Eustathio & legi & exponi scio; sed, ut suum cuique, mea mihi interpretatio magis arridet.

C A P U T V.

De loco quodam Horatii adversus sententiam cujusdam, qui eum corruptit, disputatum.

HORATIUS cum veteres tragicos ac comicos Latinos in componendis Jambicis versibus mire negligentes fuisse dixisset: indignamque eis veniam datam esse: quaerit, num idcirco si quis scripturus sit, eorum negligentiam imitari debeat, &, ut Teucer sub Ajacis clypeo, ita sub auctoritate eorum latere; an potius imitari severitatem ac diligentiam Graecorum, qui tantam sibi licentiam non sumpserunt, sed versus suos multo certioribus, multoque arctioribus legibus adstrinxerunt. Tum subjicit, eum qui nihil aliud in scribendo studeat nisi ut tutus sit a reprehensoribus, & ut se aliorum exemplo tēgat; neque ulterius cavet, quam ne quid admittat, in quo veniae spem promptam ac paratam non habeat; nullam laudem mereri: sed, ut liberalissime cum eo agatur, hoc tantum dici posse, eum vacare culpa. Hortatur ergo Pisones, ne id sibi satis esse ducant: sed versent diurna ac nocturna manu Graecos poetas, & ad eorum exemplum scripta sua dirigere conentur. Versus autem quibus id praecipit, hi sunt:

*Non quivix videt immodulata poemata iudex:
Et data Romanis venia est indigna poetis.
Idcirco vagor, peccemque licenter: an omnes*

Vi-

*Visuros peccata putem mea? tutus & intra
Spem veniae cautus, vitavi denique culpam,
Non laudem merui. vos exemplaria Graeca
Nocturna versate manu, versate diurna.*

Tutus, inquit, id est, si tantum me tutum alieno exemplo praestitero; & si cautus fuero intra spem veniae: neque aliud caverò, quam ne illos quasi cancellos & limites transiliam, intra quos eandem veniam sperare possum, quae jam aliis ante concessa est: culpam denique vitasse, non laudem meruisse dicar. Quae sententia cum & vera & perspicua sit: quidam tamen, qui eam non intelligeret, ausus est locum depravare: & ubi recte legebatur, *intra spem veniae*, quasi pro imperio jubere, ut legatur, *extra spem veniae*. Verba ejus subjeci, e quibus hominis & cautio & modestia cognosceretur. Mendose in omnibus libris legebatur, *intra spem veniae cautus*. quae scriptura mire torsit eos omnes, qui in hanc Epistolam commentarios scripserunt. Ego autem conjectura ductus, & ab ipsius veritatis voco admonitus, locum corruptum ita emendavi: & *extra spem veniae cautus*. Neque hoc satis. addit sanctionem. Si quis dissentire audeat, e doctorum numero summotum iri. Sed ipsum audire praestat: Sic, inquit, *legendum; quicquid obstrepant semidocti seu potius indocti quidam. Nam quid perversius lectione vulgata?* Haec ille. Mihi vero sive semidocto, sive etiam, si quis ita malit, indocto sesquidoctus ille plane extra spem veniae peccasse in Horatium non hoc tantum loco videtur.

CAPUT VI.

Alius Horatii locus illustratus.

HORATII versus sunt e primo Epistolarum:

*Rupit Hyarbitan Timagenis aemula lingua,
Dum studet urbanus, tenditque disertus haberi.*

Quos in versus decuit interpretem illum, qui quicquid usquam viderat, legerat, audierat, somniaverat, *ante* Julius in commentarios suos congregabat, de Timagenis,

ne, si quid haberet, dicere. Et tamen in priori editione silentium: in posteriori pauca quaedam ex Suida. Praetermittenda certe non erant, quae de eo leguntur apud Senecam libro tertio De ira: ex quibus & Timagenis maledicentia & contumax animus, & Augusti comitas ac facilitas optime cognoscitur. Addi poterant & illa Plutarchi, ex libro De discrimine adulatoris & amici: *Τὸ μεγαλὸν ἐξίπνου τῆς Καίσερος φιλίας, ἐλευθέρῳ μὲν ὑδύπνῳ φωνῇ χρυσάμενον. ὃν ὃ τοῖς συμποσίοις, καὶ τοῖς ἀρχαίοις ἐκρίπτει πρὸς ὑδ' ὑπὸν ἀνδρῶν, ἀλλ' ὃ, τὸ οἱ ἄλλοι μαλῶσι Ἀργείοισιν, αἰνῶς φιλίας, ὡς τὸ ἐφιστῆαι λαιδρείας προσφερόμενον.* Sed non dubito, quin haec quoque habuerit in scidis & adversariis suis: in quibus jam pridem notaverat quicquid alii aut jam dixerant, aut quandoque dicturi erant.

C A P U T V I I.

Illustratus locus Tibuli.

DISTICHON est Tibulli ad amicam:

*Tunc veniam subito, nec quisquam nuntiet ante:
Sed videar caelo misus adessee tibi.*

Cujus priorem partem interpretati sunt alii ex Plutarcho. eam videlicet Romanorum fuisse consuetudinem, ut domum ex peregrinatione redituri, praemitterent, qui uxoribus nuntiarent ipsos adventare, sive ut illae se diligentius ad viros decenter excipiendos praepararent: sive ne viri tanquam de illarum pudicitia dubitantes, subito eas opprimere velle viderentur: sive, ut quidam alii dixerunt, ne repentina vis gaudii ex subito virorum adpectu eas graviore aliquo incommodo adficeret. Sed ad posteriorem versum nemo adhuc, quod sciam, quidquam notavit, quo is illustrior fieret. Sciendum igitur est, fuisse illud vulgare loquendi genus, ut *caelo misus* dicerent, quos inopinato viderent. Neque mihi hoc credi postulo, sed gravi & erudito scriptori, Minucio Felici, qui ita scribit in Octavio: *In hodiernum, inopinato visos, caelo misos; ignobiles & ignotos, terrae filios nominamus.*

C A-

CAPUT VIII.

Refutatum impudens & impium mendacium Petri Criniti.

PETRUS Crinitus, Florentinus, patrum nostrorum memoria libros aliquot scripsit De honesta disciplina: de quibus in universum quid sentiam, non habeo necesse dicere. Illud quidem certe negari non potest, multa in eis vulgaria pro reconditis, falsa pro veris, nova pro veteribus legi, quale est turpissimum illud & impudentissimum, ut ipse vocat, Senatus consultum, ex quo concinnavit caput octavum libri undecimi: quod nemo, nisi plane obefae naris, non statim animadvertit, nihil prorsus redolere antiquitatis, sed aut ab ipso Crinito confictum esse, aut, quod credibilius est, a nebulone aliquo, qui ipsi Crinito illudere voluerit. At hoc quidem non magni momenti est: nisi quod talia indigna certe erant, quae referrentur in eos libros, quorum inscriptio honestam disciplinam polliceretur. Illud gravius & acriori reprehensione dignum, quod veritus non est optimo & religiosissimo imperatori, Theodosio violatae religionis crimen adfingere. Etenim libri noni cap. 9. tradit Valentem & Theodosium Augustos ita scribere ad Eudoxium, praefectum praetorio; etsi ipse quidem Eudoxium non nominat: *Cum sit nobis cura diligens in rebus omnibus superni numinis religionem tueri: Signum Salvatoris CHRISTI nemini quidem concedimus, coloribus, lapide, aliave materia fingere, insculpere, aut pingere. Sed quodcumque reperitur, tolli jubemus, gravissima poena eos multando, qui contrarium decretis nostris & imperio quidquam tentaverint.* Atque id referre se ait ex libris Augustalibus: ita enim, inepta quadam ostentatione, Codicem Justinianum vocat; nolens eum usitato nomine appellare, ut reconditos aliquos libros tractare videretur. Sed profecto dignus fuit, qui falsi poena plecteretur, ausus sanctissimae Constitutionis verba corrumpere, & eam ad impietatem detorquere. Ita enim legitur in Codicis Justiniani libro primo, titulo octavo: *Impp. Theod. & Valent. A. A. Eudoxio P. P. Cum sit nobis cura diligens, per omnia superni numinis religionem tueri: Signum Salvatoris CHRISTI nemini licere*
vel

vel in solis, vel in filice, vel in marmoribus humi positis insculpere vel pingere, sed quodcumque reperitur tolli: gravissima poena multando eo, qui contrarium statutis nostris tentaverit, specialiter imperamus. Dat. xii. Kal. Jun. Hierio & Ardaburio Cos. Ac ne quis fortasse putet, aliam veterum librorum scripturam fuisse: habeo ipse Codicem scriptum annos abhinc fere sexcentos, in quo plane eodem modo, ut in vulgatis, legitur. Licuerit fortasse Crinito in rebus ludicris ac levibus leges ac Senatusconsulta confingere: certe in re ad cultum divini numinis pertinente, imperatoris commemorabili pietate ac religione praediti constitutio corrumpenda non fuit.

CAPUT IX.

Puerorum lusus quibus maximi momenti negotia praesignificata sunt.

SOLENT pueri interdum colludentes imitari ea quae maxime seria sunt; neque raro animadversum est, eorum ludicris quandam futurae sortis ac conditionis significationem contineri. Romulus certe, cum adhuc ignarus suae originis inter pastores educaretur, rex ab illis per ludum creatus, & per eam occasionem ad magnum patrum perductus, puerilis simplicitatis praesagitionem re ac factis comprobavit. Quod ipsum & de Cyro aliisque proditum novimus. Sed & L. Septimium Severum, qui postea Romano imperio praefuit, tradit Spartianus, cum adhuc puerulus esset, nullum alium ludum inter pueros exercuisse, nisi ad iudices: cum ipse praelatis fascibus ac securibus, ordine puerorum circumstante, sederet ac iudicaret. Quod autem his omnibus multo majus ac praestantius est, sanctissimo viro Athanasio summus ordo in Ecclesia Dei puerili quodam ludo praesignificatus est. Nam cum eum aequales sui, festo quodam die in littore maris colludentes, Episcopum creassent: & ad eum alios quosdam puerulos nondum baptizatos perduxissent: ipseque eos, observatis ad unguem omnibus Ecclesiasticis ritibus salutari aqua tinxisset: Alexander episcopus Alexandriae, qui totum illum ludum eminens spectaverat, atque etiam a principio iniquo animo tulerat: cum, vocatis ad se pueris, rem totam diligenter cognovisset: pronuntia-

vit, pueros illos rite baptizatos videri, neque amplius baptizandos esse; adjicienda tantum ad illud mysterium ea, quae more atque instituto Christiano a sacerdotibus obiri oporteret. Ejus autem Alexandri S. Athanasius succesor fuit. Neque ab simile est, quod de S. Ambrosio, Episcopo Mediolanensi, S. Paulinus, Nolanus Episcopus, memoriae prodidit, eum adhuc puerulum solitum esse quasi per jocum manus sororibus suis osculandas dare; cum sacerdotibus eum honorem ab illis tribui videret: nam se aliquando Episcopum fore.

CAPUT X.

Locus Demosthenis a Cicerone, singulari artificio expressus.

NON quicquid more fit, jure fit: aliudque multo est, solere aliquid fieri, & aliud licere. & haec tamen turpiter factis excusatio, plerumque praetexti solet: neque fere quisquam est, quin injuriam sibi fieri putet, quod alii complures diu impune fecerunt, si a se potissimum ejus ulciscendi ducatur exordium. Sed acerrimus ac pugnacissimus oratorum Demosthenes, quem perurbane amicus quidam meus Aristotelem oratorum vocat, quod, ut in Aristotele, ita in Demosthene nihil otiosum, nihil redundans reperiatur, densa & compacta omnia & nervorum ac virium plena: is igitur graviter labefactat ac concutit hanc rationem defendendi, ejusque fundamenta, impacto hujus vehementissimi enthymematis quasi ariete quodam subruit: *ὃ δ' εἰ πύπτεται μὴ κατὰ τὸν νόμον ἐπεσκέψῃ, οὐδ' ἔπειτα ἐμμενέτω, διὰ τὸν ἀποφύγιον αὐτοῦ διαπίπτει, ἀλλὰ ποτὶ μὲν ἄλλοις οὐκ ἔστιν ὡς οὐκ ἔστιν ἐν αὐτῷ, οὐδ' ἐν αὐτῷ, ἀλλὰ ἐν αὐτῷ, ἀλλὰ ἐν αὐτῷ, ἀλλὰ ἐν αὐτῷ.* quae ita Latine reddita sunt a Fabio: *Non enim si quid unquam contra leges factum est, idque tu es imitatus; idcirco te convenit poena liberari: quin e contrario damnari multo magis. Nam ut si quis eorum damnatus esset, tu haec non scripsisses: ita si tu damnatus fueris, non scribes alius.* Summus autem Latinus orator, ut peritum imitatore de-
cet, vim quidem ac pondus sententiae retinuit: sed eam, toto dicendi genere immutato, suam fecit. Ita enim scribit libro tertio accusationis: *Quid igitur dicet? fe-*
cis-

cisſe alios? quid eſt hoc? utrum crimini deſenſio, an comitatus exilio quaeritur? Tu in hac repub. atque in hac hominum libidine, & ut adhuc habuit ſe ſtatus iudiciorum, etiam licentia, non ex jure, non ex aequitate, non ex lege, non ex eo quod licuerit, ſed ex eo quod aliquis fecerit, id quod reprehenditur, recte factum eſſe defendes? & paulo poſt: Ut ego adſentiar orationi, deſenſionem tamen non probabo. Potius enim te damnato, ceteris anguſtior locus improbitatis defendendae relinquetur, quam te abſoluto, alii, quod audaciſſime fecerunt, recte feciſſe exiſtimentur. Talium exemplorum collatione velim ſtudioſis eloquentiae adoleſcentibus veram & rectam imitandi rationem judicari; non ut a plerisque fieri video: qui cum, ut picae & pſittaci, eaſdem voces reddiderunt, magnos ſe luculentorum ſcriptorum imitatores arbitrantur.

CAPUT XI.

Oleum numquam congelare, contra quam a Gellio proditum eſt.

SAEPENUMERO miratus ſum quaestionem quam Gellius libro xvii. propoſitam eſſe dicit in cena Athenis apud philoſophum Taurum, cur oleum ſaepe & facile, vina rarius congelascent. ac doluit mihi quod puer ille qui emptum oleum ierat, tam cito rediiſſet, aut non alibi guttum fregiſſet in via: erat enim tanti, corrumpi ollam illam lentis Aegyptiae, & cucurbitae, dum quaestiones quae propoſitae erant, explicarentur. Saltem olla vacua, pleno ventre rediiſſent ad diſputationes inſtitutas. ſed, ut opinor, una cum olla deferbuerat etiam ardor diſputandi. Equidem ita ſemper accepi ab iis quibus omnis prope cenſus in oleo eſt, oleum frigore crasſeſcere quidem, ſed nunquam congelascent. Quin & ii qui congelare uſquam negant mare, inter ceteras eam quoque cauſam adferunt, quod innatet mari pinguis quidam & olei ſimilis humor. & Heraclæo in Iliados ↓, numquam ait congelare oleum, propter calorem qui ei admiſtus eſt: τὸ ἔλαιον, inquit, ἐκ λειψυρμακώτου, καὶ τοῦ ἡμεῶς αὐτῶ τὸ θέρμερον. Et hoc philoſophus Taurus cognoscere potuerat ex Ariſtotelis libro quarta Meteorologicæ,

V 2

ubi,

ubi docet. summus Philosophus, ὅτι τὸ πῦρ ἐστὶν ὡς τὸ ὕδωρ, ὅτι τὸ πῦρ, ἀλλὰ τὸ ἀμφοῖν παχύνεται. propterea quod aëris plenum sit: ex quo etiam fieri, ut aquae innatet: quod ipsum tradit & libro secundo De generatione animalium, ubi ita legitur, ὅτι τῆς ψυχῆς ἢ τῆς πάχους παχύνει τὸ ἔλαιον, πῆγνυ' δ' αὖ. διὰ μὲν γὰρ διεμέσσηται ἢ πῆγνυ'. ἢ γὰρ αὐτὴ διεμῆναι ἢ ἀπῆκται. Ac diccrem, Gellium ita intellexisse, non plane in crustam concrefcere oleum, sed crasius ac densius fieri, nisi puerum aperte utentem fecisset verbo κικρυῖσθαι.

CAPUT XII.

Fucunda narratio super ambiguitate voculae cujusdam, quae duobus eruditissimis hominibus errorem objecit.

INTERPRETABAR nuper publice librum Senecae, quo sanctus ille philosophus quaerit, quare mala bonis viris accidant, cum sit Providentia. Cumque ventum esset ad eam partem in qua ipse graviter infectatur luxum temporum suorum, accidit, ut ego quoque in eo loco tractando enumerarem multa genera peregrinarum avium quas veteres Romani e remotissimis totius orbis partibus petitas mensis inferre soliti essent. Venit ad me triduo post unus eorum qui tum interfuerant, homo & suo judicio eruditissimus, & meo non ineruditus. Isque cum aliquot e familiaribus meis mecum una esse vidisset, dissimulanter quidem, sed ita tamen ut artificium appareret, coepit operam dare, ut sermo noster, aliis de rebus susceptus, in mentionem ejus disputationis quae triduo ante a me habita erat, sensim delaberetur. Tum quasi occasionem nactus ostentandae eruditionis suae, Nollem, inquit, a te tum praetermissam unius avis mentionem, ex qua una inexplibilis veterum libido in exquisitis dapibus conquirendis vel maxime cognosci poterat, Quam, quaeso? inquam. Phoenicem, inquit ille. Obsecro te, etiam phoenicem illi esitabant? certe, inquit. Neque multi, inquam, neque saepe id facere poterant. ajunt enim eam avem unicam toto orbe reperiri, & vivere annos, opinor, sexcentos sexaginta, & cum ipsa sibi rogam construxerit, funusque fecerit, tum eodem illo

illo ex rogo renasci. Sed ego figmenta esse illa poëtarum putabam. Tu vero, quem, ut illos raræ inventu dapes, ita omnia in studiis rara & exquisita delectant, ede nobis nomen gulonis illius, qui tanti putaverit palato gratificari, ut tam pulchram avem in perpetuum sustulerit. certe enim, cum unica toto orbe sit, neque nisi ex se renascatur: interfecta una, totum genus extinctum est. Atque ea fortassis causa est, cur nullus jam pridem phoenix reperiatur. Ludis tu quidem, inquit ille, & solita illa tua dissimulatione uteris: sed si tum inspexisses librum Plutarchi De valetudine tuenda, didicisses ex eo, istius avis, quam tu nullam esse putas, cerebrum dulce quidem esse, sed dolorem capitis inducere: quod tam gravis auctor numquam prodidisset, nisi saltem ab iis qui id gustassent, audisset. Istud vero, inquam, magis etiam mirum fuerit, qui semel cum cibum gustassent, neque enim potuere saepius, tam cito, & tam distincte naturam illius percipere potuisse. Nam ego ita ex Aristotele didiceram, e memoria ejus quod saepe eodem modo contigisset, experientiam, e multis autem, scio hoc Latinum non esse, sed dabitis veniam, experientiis artem effici. De isto, inquit, tu videris: mihi satis erit, si tibi Plutarchi locum ostendero. Simulque librum e sinu protulit, in quo cum aliis quibusdam erant & *ὑγιεινὰ* Plutarchi, Erasmo, ut puto, interprete: nomen enim ita deletum erat, ut tamen ex ductibus litterarum agnosceretur. In eo autem ita plane scriptum legebatur: *Nam phoenicis cerebrum cum sit admodum dulce, tamen ajunt capitis dolorem parere.* Homo igitur qui eam unam ob causam venisset, atque id unum operis habuisset, cum dicto, vix salutatis nobis, causatus sibi nescio quid negotii esse, discescit. Eo digressio, visum est iis qui aderant, etiam Xylandri interpretationem inspicere. Is autem ita locum illum reddiderat: *Cerebrum phoenicis dulce admodum est, sed dolores capitis inducere fertur.* Tum ego, Una, inquam, Graeca vox paulo negligentius expressa, videte, quantum errorem & sodali illi nostro, qui modo discescit, & fortasse etiam aliis objecerit. *Φοινῖς* enim Graece palma est, cujus arboris non tantum fructus esui sunt, sed etiam medulla, quam & Graeci *ἐγκέφαλον*, & Latini *cerebrum* vocant. De illa autem loquitur Plutarchus, non de phoe-

nicis commenticiae avis cerebro. Theophrastus libro secundo *ἐν φυτόν*, ubi de palmarum generibus agit: καὶ ἡ ἐλαργή τις τῆ ἐγκυράλυ, ζῶν, καὶ κερπύνη ἀπὸ τῆ ῥίζης παρὰ βλαστάνουσιν. Plinius: Sunt & caeduae palmarum quoque silvae, germinantes rursus ab radice succisae. Dulcis medulla earum in cacumine, quod cerebrum appellant: exemptaeque vivunt, quod non aliae. Meminit & Galenus libro octavo De facultatibus simplicium medicamentorum, & alii. Quod autem hic ait Plutarchus, e Xenophonte videlicet sumpsit, apud quem id relatum est libro secundo Anabaseos.

CAPUT XIII.

Quiddam de Urforum adipe dictum a Theophrasto, non satis ex fide a Plinio relatum videri.

VIDETUR Plinius non semper inspexisse veterum libros, cum quae ab eis scripta erant, referre vellet: sed interdum nimis fidens memoriae suae, quaedam non satis fideliter tradidisse. Quale est quod scribit libro octavo, Theophrastum credere, certo quodam tempore anni, quo latere urfi & supra modum pinguescere, altissimo somno oppressi solent, coctas quoque eorum carnes, si aserventur, incrementum. Neque enim id Theophrastus de coctis carnibus, quod prorsus incredibile est, sed *μελίσματα*, id est, de adipe dixerat. Adscribam verba nobilissimi philosophi ex libro De odoribus, ut ea politissimus & accuratissimus interpres, Turnebus reddidit: ita enim nunc quidem malo, quam Graece: *Hujusmodi autem naturae consensio atque contagio in aliis etiam quodammodo evenit. Vinum enim cum uva efflorescens tentari videtur: & allia cepaeque tum acerissimi sunt odoris, cum in terra germinant. Sed praeterea accidit, ut una etiam ipsa germinet: atque omnino omnia quae tunicata constant radice, modo non exaruerint, germinationis tempore moventur: cum insita cuique vis sollicitetur & excitetur. Sed omnium istorum admirationem facile superat, quod in adipe ursino evenit, qui latebrarum tempore exundat, intumescensque vasa implet. Theophrasti verba paulo altius repetii, ut e similium collatione magis intelligeretur id quo de agebatur.*

C A-

CAPUT XIV.

Cur major in nonnullis civitatibus, quam in aliis, existere fortium virorum copia soleat, ex Hippocrate explicatum.

QUOD lauti ac sumptuosi homines facere in cibis solent, ut iis quae in mari nascuntur, magis in mediterraneis, quam in maritimis locis gaudeant: contraque cum in mari versantur, iis vescantur libentius, quae nisi in continente reperiri non solent, ut ipsa peregrinitas pro condimento esse, & cibis praecipuam quandam gratiam conciliare videatur: idem ego in studiis interdum facio: & si quid aut apud grammaticos, quod ad ius civile; aut apud physicos, quod ad politicen; aut denique apud quemque, quod ad aliam artem quam eam, quae ab eo praecipue tractatur, pertineat, reperio, eo mirifice capior: multoque magis afficior, quam si id ipsum reperissem apud alium scriptorem, cujus ea tractatio propria esset. Ut nuper, cum quaestionem politicam, & magni quidem momenti, deprehendi a principe medicorum Hippocrate verissime ac sapientissime explicatam. Cum enim constet, maiorem copiam virorum fortium existere solere in civitatibus liberis, quam in iis quae unius dominatu tenentur: ut in historiis veteribus multo plures legimus Athenienses, Lacedaemonios, Romanos, quam Assyrios, Persas, Medos, fortitudinis laude excelluisse: quaeri non injuria potest, quae id causa efficiat. Ait igitur Hippocrates, id ex eo evenire, quod homines pro suis quam pro alienis commodis, pro sua quam pro aliena gloria, longe alacrius atque animosius pugnant. In iis autem civitatibus, quae suis legibus vivunt, si quid bello partum sit, ejus intelligit quisque civium aliquid ad se pro virili parte pertinere. At ubi summa rerum omnium penes unam est, ibi labores quidam militares, & pericula, & vulnera, & caedes pertinent ad eos qui imperio subsunt: gloriae autem & imperii amplificatio, & omnis denique fructus qui ex victoria capitur, ad eum unum redit, qui ceteros oppressos tenet, eosque habet in mancipiorum aut in pecudum loco. Haec in hanc fere sententiam disputantur ab Hippocrate in libello, quo explicat, Quid efficiant caeli, aquarum & locorum varietates.

CAPUT XV.

Bacides tres.

REETE judicavit P. Victorius, apud Aristotelem in Problematis, ubi vulgo legebatur, *Σίβυλαι καὶ Βακχίδες*, legendum esse, *Βακχίδες*. Sed non veram causam reddidit, cur Aristoteles Bacidas, ac non potius Bacidem dixerit. Putavit enim, unum quidem fuisse Bacidem: sed numero multitudinis, nota figura usum, summum Philosophum dixisse *Βακχίδες*, cum intelligeret non illum solum, sed ceteros omnes ejus generis atque illi similes. Id autem secus est. Duo enim Bacides fuerunt: quorum uterque futura praeoscere ac praedicere putabatur. Docet id Clemens Alexandrinus, cujus haec verba sunt e primo *ερωμάτων*. *Ἡδὲ καὶ παρ' Ἑλλήνων χρησμολόγοι συχνοὶ γινώσκοντες φέρονται, οἷς οἱ Βακχίδες, ὁ μὲν Βοιωτὸς, ὁ δὲ Ἀρκάς, πολλὰ πολλοῖς ἀνακηρύσσοντες.* Sed & tertium Atheniensem addit Philetas apud Suidam. Boeotii tamen frequentissima apud veteres mentio.

CAPUT XVI.

Locus Virgilii e Thucydide effectus.

QUI collegerunt indicaruntque locos Virgilii ex altis scriptoribus expressos, ad illum versum ex quarto Aeneidos,

*Ille dies primus belli primusque malorum
Causa fuit,*

alii alia notarunt. Ego autem existimo, Virgilium habuisse tunc in animo dictum Melesippi Spartiatæ, qui principio belli Peloponnesiaci cum ad pertentandos animos Atheniensium misus esset: eumque illi inauditum statim ad suos redire jussissent, ex Atticæ finibus excedens dixisse fertur, illum diem Græcis magnorum malorum principium fore. qua de re ita Thucydides libro secundo: *ὁ δὲ ἐπειδὴ ἐπὶ τοῖς Ἀρκείοις ἐγένετο καὶ ἵκανα διαλύειν, ποσὶν αἰσῶν, ἐπορεύετο, ὅτε ἤδη καὶ ἡμέτεροι τοῖς Ἑλλήσι μεγάλων κακῶν ἀρχή.* fuit autem Virgilius gravissimi illius rerum scriptoris studio.

diſſiſſimus: ut multis certisque argumentis pervinci facile poſſeſt.

CAPUT XVII.

Probam vocem eſſe, Exanclare, & temere ab aliis damnatam.

Exanclandi verbum numquid a Latinis ſcriptoribus uſurpatum ſit, pro certo & explorato ſtatuere non auiſim. Si quis tamen ex me, quid ſentiam, roget, peregrinum eſſe exiſtimo: & Graece quidem recte dici *ἐξανκλᾶν*; ſed Latine loquenti *exanclare*, non *exanclare*, dicendum. Quo magis miror, quid acciderit cuidam, qui eam vocem, ipſa enim hominis verba ponam, neque ab ulla Latina, neque ab ulla Graeca voce originem habere poſſe, & ex totius linguae Latinae finibus ablegandam eſſe, audacter pronuntiavit. Poterat certe, qui tam multis locis alienam in hoc genere audaciam accuſat, ipſemet modèſtius loqui. Sed non eſt novum, ut quo quisque vitio maxime laborat, ejus ſe in aliis acerrimum ac vehementiſſimum reprehenſorem profiteatur. *Ἀγκύλον* curvum eſt: & inde eſt *angulus*, & *ancylia*, ſcuta, ut ait Nonius, grândia: & *ancyle*, ut ait Heſychius, poculi genus id eſt, ut ego arbitror, ſcutella: & inde eſt Latinis *anculare*, id eſt, haurire: & *ἐξανκλᾶν* *anclare*, & *exanclare*, id eſt, exhaurire: eadem forma, qua *populum* pro *populo*, & talia multa dicebant. Neque haec vel ex Feſto & Nonio ignota eſſe debebant. Itaque apud Plautum, Ciceronem, aliosque ſcriptores Latinos ubicumque *exanclare* legitur, una littera mutata, *exanclare* legendum puto.

CAPUT XVIII.

Emendatus e Plauti Bacchidibus locus.

THESAURUM quendam malorum Plautinae fabulae continent; ita quo plura in eis hulecera coeunt, ac conſaneſcunt, eo plura erumpunt ac deteguntur. Itaque non eſt verendum, ne iſtis, qui ex veterum ſcriptorum emendatione ingenii gloriam aucupantur, quid agant, de-

desit. Ut omnes omnia conferant, unus eis Plautus satis superque negotii usque & usque exhibebit. Quando igitur nos quoque in eis quorundam opinione censetur: agetum, opis ei aliquid pro nostra virili parte, quantula ea cumque est, adferamus. Mnesilochus in Bacchidibus cum amorem suum, quem per litteras sodali Pistoclero, commendarat, recte & cum cura ab eo procuratum esse audiisset: itemque bonam sibi operam a servo Chrysalō datam in reperienda techna, qua patrem argento interverteret, negat, committendum sibi esse, ut ingratus habeatur: ideoque diligenter sibi videndum, quomodo gratiam Chrysalō referat. Id exponit his versibus:

*Nam ut in Ephesum hinc abii, hoc factum est ferme
abhinc biennium.*

*Ex Epheso huc ad Pistoclerum meum sodalem litteras
Misi, amicam ut mihi inveniret Bacchidem. illum in-
telligo*

Invenisse, ut servus meus mihi nuntiavit Chrysalus.

*Condigne is quam technam de auro adversum meum
fecit patrem,*

*Ut mihi amanti copia esset. Sed eccum video ince-
dere.*

Sed quis, quaeso, ille est, quem ait videre se incedere? certe enim neque patrem suum, neque sodalem, neque Chrysalum videt: quos nominarat unōs. Atque hoc non modo non emendavit is qui se Lynceum, ceteros Hypsaea caeciores putabat, sed ne mendum quidem subesse animadvertit. Legendum autem videtur hoc modo:

Sed aequum id eī reddere.

idque aperte declarant, quae statim subjicit:

*Nam pol meo quidem animo, ingrato homine nihil
impensu'st.*

Illa autem depravata scriptura extitisse videtur ex eo quod paulo post scriptum est:

Utut

Utut eris, moneo, haut celabis: Sed peccos video incedere.

Patrem sodalis, & magistrum. Hinc auscultabo, quam rem agant.

CAPUT XIX.

Loci aliquot veterum scriptorum apud Nonium emendati.

CORPORA nostra vi animi moveri, ex se autem immobilia esse dixerat Varro, Mutuum muli scabunt. cuius ea de re verba citantur a Nonio, sed ita depravata, ut difficile sit eorum sententiam consequi. leguntur autem in voce Grallatores, hoc modo: *Grallatores, qui gradiuntur grallis, quae sunt perticae lignae ab homine isto qui in ista tanguntur, sicilianimi nostri sunt, galeas crura ac pedes nostri esfiarentur: sed ab animo moventur.* Puto autem ita emendari posse, partim veterum librorum auctoritate, partim conjectura fretus: *Quae sunt perticae lignae sine animo: sed ab homine, qui in iis stat, agitantur. sic illi animi nostri sunt: grallae, crura ac pedes nostri, ex se autem: sed ab animo moventur.* Alioquin divinarat Junius. Erit igitur aliorum iudicium. Ad dam & corollarium ex eodem grammatico in voce Deprecor: ubi enim legitur, *Ennius: Eripite oculi nunc aerumnam a libertate para quibus servitutem meam miseram deprecor:* ita emendat Junius:

*Ennius: Eripite o cives quibus
Nunc aerumna mea libertatem paro,
Quibus servitutem mea miseria deprecor.*

Ego, Ennius Erechtheo:

Quibus nunc aerumna mea libertatem paro.

In ceteris Junium sequor. In voce Obscenum, versus Lucillii ita lego:

*Vos ite astutum, atque opere magno edicite
Per urbem, ut omnes, qui arcem astuque accolunt.*

NON.

non, ut Junius, *Arpinam & Arsam*: quorsus (*) enim necesse est, praetores, quibus per urbem aliquid edicendum est, in Elidem & in Hispaniam mittere? Video haec quam levia & pusilla sint: sed, ut horum temporum mos est, talia multa ab aliis quoque in censum deferuntur.

CAPUT XX.

De Nili & Istrum magnitudine non idem videri sentire Sallustium & Arrianum. tum poenae cuiusdam militaris ratio aliter, quam a Gellio, explicata.

TRIA maxima Europae (†) flumina esse, Nilum, Istrum, & Rhodanum, traditum est: sed principem locum omnes tribuunt Nilo. ab eo autem secundum Istrum facit Sallustius. At Arrianus Istrum omnium maximum esse adfirmat his verbis: Ἀπὸ δὲ τῆς μέγας ποταμὸς ἀφικνεῖται ἡλίκουδ' ἐπὶ τῇ ποταμῷ τῇ Ἰστῷ, ποταμὸς οὗτος καὶ τῆς Εὐρώπης μέγας ποταμὸς καὶ πλεονέχων ὅσων ἐπερχόμενος. hoc igitur appingi poterit ad ea quae de his fluminibus tradidit Gellius capite septimo libri decimi. Sed & hoc, quod dicam, adijci poterit ad id caput ejusdem scriptoris quod proximi sequitur. Ibi enim sanguinis missionem narrat fuisse olim inter ignominias militares: neque causam ejus rei ullam a veteribus proditam esse. Se igitur putare id factum, quasi minus sani viderentur omnes qui delinquerent: ob idque tali purgatione egerent. Ego autem potius id factum puto ut sanguinem quem cum gloria fundere pro patria noluerant; cum cum ignominia amitterent.

(*) Loquendi modus, quorsus necesse est, ut parum Latinus, notatur a Scioppio Rhetor. Exerc. p. 17. At Horatius II. Sermon. 7. 16. dixit: quorsum est opus?

(†) Mureti errorem castigat J. Gronovius ad Gell. X. 7.

M. ANTONII MURETI

J. C. A C C I V I S R.

VARIARUM LECTIIONUM

L I B E R X I V.

C A P U T I.

Duo gravissimorum scriptorum loci, quorum in utroque eadem macula hæserat, emendati.

VERRO interdum, ne sint. quibus hoc totum seripcionis genus leve ac contemnendum esse videatur, quod ad maculas e veterum libris eluendas refertur. Ut enim vera sint quae scribimus: fere tamen, simulatque quis unam aut alteram litteram vocemve in libro suo aut mutaverit, aut deleverit, aut addiderit, ita singula horum librorum capita concepat, licet: ut quorum vix usus praeterea ullus esse alius possit. Sed tamen si quis secum reputet, primum, quanta utilitas ex veterum scriptorum lectione capiatur, deinde, quantam difficultatem depravata scriptura illorum studiosis exhibere solet, magnam gratiam habendam esse iudicabit iis, qui suo labore laborem aliis minuunt & in quibus ipsi fortassis aliquando hæserunt, in eis ne alii quoque hæsitent, elaborant. Quae spe fretus, subsecivis horis, eorum librorum, quibus olim usus sum, oras inspicio, & si quid in eis notatum video, quod usui etiam aliis esse posse arbitrer, colligo: atque ita haec qualiacumque concinno: ut, si minus ipse de meo excudere possum, digna quae legantur; at certe aliquid efficiam, quo ii qui lectione digna scripserunt, facilius intelligantur. Nunc igitur, duo locos indicabo, quorum in utroque *Ant. legitur cum utrobique non* legi

legi debeat: idque eo libentius faciam, quod in utroque & eruditissimi interpretes lapsi sunt: neque id isti animadvertunt, qui, quasi ipsi nusquam offendant, exultant in aliorum erratis, eaque mimico orationis genere tam cupide persequuntur. Eorum prior est apud Thucydidem lib. sexto, in oratione qua Alcibiades adversus Nicias de mittendis in Siciliam copiis disserit. Cum enim prior eum tetigisset Nicias, quod majores sumptus quam pro re faceret: respondet delicatus ac sumptuosus adolescens, sumptus illos ad ostentandam externis hominibus civitatis magnitudinem ac potentiam pertinere: neque illam imprudentiam inutilem esse (ita enim ἀφαιδέμην vocat) cum quis sumptibus suis non sibi solum prodest, sed etiam civitati. Verba ejus haec sunt: καὶ ἐκ ἀρχῆς καὶ αἰεὶ, καὶ ἐν τοῖς ἰδίοις τέλει καὶ ἰαυτῇ μέν, αἰεὶ καὶ τῷ πόλει ἀφελῇ. Ita enim legendum esse, non ut omnes pervulgati libri habent, διὰ τοιαῦτα, vel de scholiis Graecis intelligi poterat, in quibus ita notatum est: ἐπισημαίνεται ὁ Ἀλκιβιάδης, λέγων ὅτι, οἱ καὶ αἰεὶ ἀφαιδέμην φάνομαι παρὰ αὐτῷ οὐ τῇ πέλει ἐκ ἀρχῆς καὶ ἐν τῇ αἰεὶ, καὶ ἐκ ἀφελῆς. Idemque plane confirmat, quod in eadem oratione haud ita multo post legitur: καὶ παρὰ ἡ ἑμὴ νότις καὶ αἰεὶ ἀφελῇ φέσιν δευτέρω εἶναι ἐκ τῆς Πειλοποννησιακῆς διαίτης λόγους καὶ ὑπερβολὰς ἀφελῆς, καὶ ἐργῇ πῶς παρεστραμμένη, ἔπεται. Alter locus est in libello, qui Plutarchi quidem non videtur, sed inter ipsius opuscula tamen legitur, De liberis educandis: ubi graviter peccare ostendit eos, qui parvulos quidem liberos sub magistris ac paedagogis habent; sed puberes jam factos, suo more ac modo vivere patiuntur: ait enim, eos non animadvertere, se in eo imprudentiae ac temeritati licentiam ad faciendas injurias dare. Atque hoc exponit his verbis, ὥστ' οἱ καὶ τὸ ἄλλοτε πού τις ἀφαιδέμην ἀνταγωνισθήσεται τῇ αἰεὶ διδόντι ἐξουσίᾳ καὶ τῇ ἀδυνάμει, λαμβάνουσι. Sed hic quoque τῇ διανοίᾳ perperam in vulgatis libris legitur.

CAPUT II.

Illustrati loci duo ex Aeneide.

NIHIL temere aut inconsiderate a Virgilio dicitur: omnia propriis & accommodatis ad id quod agitur vocabus

bus exprimuntur: & , ubi minime putes, aliquid plerumque reconditae eruditionis latet. Ut in illis versibus e texto Aeneidos :

*Sed non ante datur telluris operta subire,
Auricomos quam quis decerpserit ardore setus.*

nemo, quod sciam, veterum, ac ne Fulvius quidem aut Quellius notarunt, cur operta telluris dixerit. Bonam deam & Tellurem eadem esse, vel ex Macrobio constat. Ubi autem Bonae deae fiebat, opertum vocabant, quo viris ingredi nefas erat. Cicero primo Epistolarum ad Atticum: *Quasi in operto dicas fuisse.* Et in Paradoxis: *Ut, si in opertum Bonae deae accessisses, exulares.* Jam igitur constat, cur telluris operta dixerit. Sed & in illis e quinæto versibus:

*Stans procul in prora pateram tenet, extaque salsos
Porricit in fluctus, ac vina liquentia fundit.*

ut veterem esse illam porriciendi exta in mare consuetudinem notarunt: ita vellem, aliquid de fundendi meri consuetudine notassent. Poterant autem e Thucydidis libro sexto: ubi Nieias, Lamachus, & Alcibiades solvantes e Piraeo aureis & argenteis pateris vinum in mare fudisse dicuntur. Verba scriptoris omnium gravissimi haec sunt: *απορρίπτειν τὰ ἀργυρέα καὶ χρυσέα πιάτα ἐν τῷ ᾠκεανῷ, ὡς ἐκείνην ἐξήνεγκεν ὁ Νέειος καὶ ὁ Λαμάχος καὶ ὁ Ἀλκιβιάδης.* Quod & a Diodoro libro tertio decimo bibliothecae, in ejusdem historiae explicatione memoriae proditum est.

C A P U T I I I.

Emendati loci aliquot e tertio libro Ciceronis De officiis.

CICERONIS e lib. tertio De Officiis verba sunt: *Tollendum est igitur ex rebus contrahendis omne mendacium. non licitatorum venditor, nec qui contra se liceatur, emptor apponet. Uterque, si ad loquendum venerit, non plus quam semel loquetur. Quibus in verbis memini ab*
eru-

eruditus hominibus dubitatum esse, cur diceretur emptor neminem, qui contra se liceretur, appositurus. Certe enim solent interdum venditores in auctionibus licitatore aliquem apponere, qui se emere velle simulet: & pluris liceatur ea quae venum exposita sunt, quam quanti sunt: ut eo modo ceteri emptores inducantur. Atque hoc saepe fieri vidimus. Emptor autem cur, quaevis, quemquam, qui contra se liceatur, apponat? Id enim si faciat, obstabit sibi: neque hoc dubium est, quin qui emere aliquid vult, illud potius optare debeat, ut nemo, qui contra liceri velit, reperiat. Quare si qui contra se liceatur opponat, non sibi consulat, sed venditori. Quid igitur est? Multa ab istis ~~negotiorum~~ allata sunt, quae qui accurate refellere velit, ridiculus sit: ita sunt ridicula ipsa & levia. Peccatum hic est, ut & in aliis libris saepe, & in Pandectis Florentinis saepissime, ut semel tantum positae sint litterae, quas geminari oportebat. Legendum enim est, *qui contra se liceatur*, id est, qui contra asse liceatur. Ut enim venditor dolose apponit, qui pluris liceatur, ita emptor qui minoris: ut sibi facilius res addicatur. *Assem* autem pro minimo pretio veteres saepe dicebant: eoque nomine in rebus extenuandis & abijciendis utebantur. Socrates apud Varronem: *Asse vinum, asse pulmentarium*. Cato: *Quod non opus est, asse parum est*. In ludicro poemate: *Non arsis faciunt, euntque recta*. Catullus: *Omnes unus aestimemus asis*. Horatius: *In triviis fixum qui se demittit ob assem*. Persius: *Et centum Graecos gurto centus se licetur*. *Asse* igitur *liceri*, est pretium rei extenuare & abjicere; quod qui faciat, si emptor apponat, improbe cum facturum Cicero putat. In eodem libro quod vulgo ita legitur: *ut omnes simul in rostra post meridiem descenderent*. *vetus liber meus habet, ascenderent*. Recte omnino. Neque enim *descendere in rostra* dicebant, sed *ascendere*. *Escondere* autem veteri lingua & *ascendere* idem est: ut alibi docui. In eodem libro ita legitur etiam in iis libris, qui ut hiantes inducantur emptores, cum totis plaustris librorum veterum collati esse dicuntur: *Nunc abeo ad vulgi opinionem, quae major utilitas quam regnandi esse possit? nihil contra inutilius ei qui ad iniuste consecutus sit, invenio, cum ad veritatem coepit revocare rationem*. legendum autem hoc modo: *Non habeo ad vulgi opinio-*
nem

*nem, quae major utilitas, quam regnandi esse possit. nihil contra inutilius ei qui id injuste consecutus sit, invenio, cum ad veritatem coepi revocare rationem. Sed ut pisces sale, ita correctores isti correctore indigent. Quid autem est, quod in versu Ennii, qui eodem in libro citatur, fides alma, apta pinnis dicitur? Plerisque simulacris Deorum, ut Victoriae, ut Famae, affingebant alas: ut Deos ubique praesto esse indicarent. Apta autem pinnis est *alapa*. Appulejus apologia prima: Si verba, ita ut poetae ajunt, pinnis apta vulgo volarent. Expressit autem illud Homericum, *ima alapa*. Attii autem versus eodem in libro ita legendus est:*

Neque do infideli cuiquam, neque dedi fidem.

ut sit senarius. Addam & alia, quae cum addidero, si quoque alia supererant: ita diligenter praestant isti quae pollicentur. Ubi ergo de Epicureis ita scriptum est, *Dicunt enim voluptatis magnitudinem doloris detractio fieri*: non fieri legendum est, sed *finiri*. Hoc enim dicebant Epicurei, ubi dolor detractus esset, finiri ac terminari, & quo verbo ipsi utebantur, *ἐπιτελεσθαι* voluptatem: neque crescere amplius, sed variari tantum, id est, *κινεσθαι*. Sed & paulo post, ubi vulgo legitur: *Nec vero finis bonorum & malorum qui simplex esse debet, ex dissimilibus rebus misceri & temperari potest*, ibi ergo, si quis attente rem ipsam consideraverit, animadvertet, duas illas voces & *malorum* ab hominibus fortasse minime malis, sed certe non satis intelligentibus, additas esse.

C A P U T. I V.

Plinii locus emendatus.

RISI nuper Plinium legens, cum in ea, quae ille de bonaso refert, incidissem. Haec enim ipse verba sunt: *Tradunt in Polonia feram quae bonasus vocetur, equina juba, cetera tauro similem, cornibus ita in se inflexis, ut non sint utilia pugnae. quapropter fuga sibi auxiliari, reddentem & finem interdum trium jugerum longitudine, cujus contactus sequentes, ut ignis aliquis, ambulat.* Sane enim mirificum siphonem illius bestiae esse

X

opdr.

oporteret, quo illa suam illud causticum stercus ad cxx. passus, tot enim efficiunt tria jugera, jacularetur. Quae autem ballista aut quae catapultae cum illa ignivoma fitula comparari posset? Sed modestius Aristoteles, qui id ipsum referens, ait bonasum jacere stercoreum illud incendium *eis trisagis opyris ad iactum*, id est, ad quatuor passus. Quare aut foede erravit Pilius, aut, quod verius puto, peccatum est a librariis: & ubi legitur *iii. jugerum*, legendum est *i. v. orgyatum*. Quod autem *orgyne* nomen in Latine loquentium consuetudine non esset, eam erroris causam fuisse librariis arbitror.

CAPUT V.

Plauti loci aliquot illustrati.

EPICHARMUM tradidit Aristoteles, & post eum Demetrius in commentariolo *de ignominia*, risus captandi causa, interdum sententias quasdam ita conformasse, ut e contrariis constare viderentur, cum tamen in eis bis idem diceretur: quarum exemplum hoc uterque ponit: *τὸν ποτὶ πῦρ νεῖρος ἔχον ἔσθ', τὸν δὲ πῦρ νεῖρος ἔχον*. Ita enim legendum est, ut trochaici metri ratio constet, quo gaudet Epicharmus. Risum autem commovet illa stultitiae imitatio, *ὃς τὸ πῦρ ἀνέσθεται*: cum auditor qui aliquid aliud expectabat, sua se spe delusum videt, quo in genere facetissimum est illud Ciceronis ad Atticum: *Noli putare pigritia facere me, quod non mea manu scribam; sed me hercule pigritia: nihil enim habeo aliud quod dicam: & tamen in tuis quoque epistolis Alexin videor agnoscere*. Plautus autem, quem dixit Horatius ad exemplar Siculi properare Epicharmi, & frequenter ita ludit: & interdum sine illa simulata contentione contrariorum, ridiculi causa ejusmodi enuntiationes ponit, in quibus, ut dialecticorum more loquar, idem sit *τὸ κατὰ τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων*, idque nonnunquam paulo aliter, nonnunquam etiam plane iisdem verbis. Sic ille in Curculione leao:

Quoi homini di sunt propitii:

expectes dum dicat, ei omnia succedant sub manum: aut aliquid ejusmodi. at ille,

ei,

ei, inquit, non esse iratos puto.

quod tale est, ac si quis diceret, *Vinum quoddam album est, nigrum non esse arbitror.* Itaque ridicule quidam illic acutus esse voluit, & argumentari, cum a contrariis dixit. Simile illud e Sticho:

*quantia mea sapientia est,
E malis multis malum quod minimum est, id minimum est malum.*

Talia erant illa quae videntur in Stoicis: *Si dies est, dies est. Est autem dies. Est igitur dies.* Cui enim dubium esse potest, quin quod malum minimum est, id sit minimum malum? Sed sunt quidam *μωρητοί*, qui haec perinde accipiunt, ac si serio dicerentur. Simile est illud e principio Captivorum:

*Hos quos videtis stare hic captivos duos,
Illi qui stant, hi stant ambo, non sedent.*

Hoc enim dicit, eos captivos qui illic stant in conspectu omnium, eos igitur stare, non sedere. neque dictum est, Hos duos captivos, pro horum captivorum dubium, ut quidam putat: sed talis verborum constructio est, qualis illa,

Urbem quam statuo, vestra est.

& illa,

Eunuchum quem dedisti nobis, quas turbas dedit?

& in Amphitruone,

Naucratem quem convenire volui, in navi non erat.

Deinde, quasi res dubia sit, aut testibus egeat, itidem risus causa,

Vos, vos, inquit, mihi testes estis, me verum loqui.

Ubi, *Vos, vos,* valet vosmetipsi: quomodo memo dict-

mus me ipsum, & tete, te ipsum Haec omnia praetermissem, ut per se vel pueris nota, nisi istos sua & quorundam opinione Lynceos nihil in eis vidisse vidissem.

CAPUT VI.

Dubitatum de iis quae tradit Gellius super vi muscorum cantuum in morbis quibusdam sanandis.

APUD Gellium cap. xiii. libri quarti haec leguntur: *Creditum hoc a plerisque est, & memoriae mandatum, Ischiaci cum maxime doleant, tum si modulis lenibus tibicen incinat, minui dolores* Ego nuperrime in libro Theophrasti scriptum inveni, *viperarum moribus tibicinem scite modulateque adhibitum mederi.* Haec Gellius: quae vereor, ut ab eo satis fideliter relata sint. Certe quidem Theophrastus non lenibus modulis levare ischiacos scripserat: sed harmonia Phrygia, quae omnium vehementissima est, & aptissima ad animos audientium divino quodam furore incitandos. Ideoque eam adhibebant in orgiis Bacchi & Berecynthiae. & hoc est quod ait Catullus:

Tibicen ubi canit Phryx curvo grave calamo.

Et propterea ait Aristoteles tibiam adhibendam esse *ἐν οἷς ἡ θύρα κίθαραι μᾶλλον δυνάη ἢ μᾶλλον.* quod non animadverterunt, qui eum Aristotelis locum interpretati sunt. Verum autem esse quod dixi de Theophrasto, constat ex his quae sunt apud Athenaeum libro xiv. *ὅτι δὲ π. νόστις ἔστιν μουσική, Θεόφρατος ἰσχυρῶς ἐν τῷ αὐτῷ ἐκδοσάμενος, ἰσχυρῶς φασκὼν ἀνέως διαπλεῖν, εἰ κίθαραι πρὸς τῇ πύκνῃ τῇ φρυγίᾳ ἀρμονία.* Sed & quod statim subijcit de morfu viperarum, vereor ne non de viperis scripserit Theophrastus, sed de iis phalangiis, quae hodie vulgo Tarantolae vocantur, quarum morsus hic Romae, quod sciam, innoxius, in Appulia, si negligatur, lethalis est: neque aliud mali usitatus aut exploratus remedium, quam in citharoedis & tibicinibus: quibus auditis, velut e gravi somno excitatus, qui morsus est, attonitus & extra se positus saltare ac tripudiare incipit; neque unquam desinit, dum ne illi quidem intermittant, donec delassatus,

ae

ac sudore fluens, prope exanimis concidat. Hoc quidem & certissimum ac notissimum est, & a praestanti medico, Matthiolo litteris proditum. Apud Gellium autem eodem loco ubi legitur *ἐπὶ λαιμῶν ἢ λοχῶν*, non dubium est, quin *λαιμῶν*, non *λοχῶν*, legi debeat.

C A P U T V I I.

Quid significet vox περιδιδῶ.

VERBUM *περιδιδῶ*, quo utitur M. Tullius in epistola quadam libri primi ad Atticum: (verba ejus sunt: *Ego autem ipse, dii boni, quomodo cum περιδιδῶμαι novo auditori Pompejo?*) quoque usus est & Paulus Apostolus in priore epistola ad Corinthios, ἢ ἀγάπη, inquires, ἢ περιδιδῶ, raro admodum in scriptoribus Graecis legitur: ideoque varie & a Grammaticis & ab aliis exponitur. Est autem *jactare* & *ostentare se*, & *inanis gloriae fructum ex re aliqua aucupari*. Id didici ex illo vere magno Basilio, cujus haec sunt *ὁ ἀνεκπαίδευστος Πᾶν δὲ μὴ διὰ χρείαν, ἀλλὰ διὰ καλλωπισμὸν ἐξυλαμβάνει*, *περιδιδῶ* ἐκ κατηργείων. Neque usquam melior ejus vocis interpretatio reperiri potest.

C A P U T V I I I.

Loci aliquot ex epistolis ad Atticum emendati.

EMENDABO, aut saltem emendare conabor ex iisdem epistolis alia. Libro igitur secundo ita vulgo legitur: *Cura, amabo te, Ciceronem nostrum. ei nos δέοι videmur.* ubi quam, quaeso, idoneam sententiam efficere potest illud *δεοι*, sive patruos, sive divinos interpretere? Sed non libet *περιδιδῶ*. In libro satis vetere, quo me donavit vir multis nominibus illustrissimus, Gulielmus Sirletus Cardinalis, ita scriptum est: *Cura, amabo te, Ciceronem nostrum CYNOS CYNOCETIN videmur.* Ex quibus depravatae veteris scripturae vestigiis conjicio legendum: *Cura, amabo te, Ciceronem nostrum: cui nos εὐνοῦντες videmur.* Aegrotabae apud Atticum Q. Cicero Q. F. E. um igitur patruus avunculo diligenter commendat: & quo magis declaret suam erga illum voluntatem, ait, se

sibi videri una cum eo aegrotare. In ea autem epistola quae statim sequitur, ubi vulgati libri habent, *SED ME KATAKPLIC MEA ILLA COMMOMET*, in meo est: *sed me pecis mea illa commovet*. ut suspicer pro *κατακπλις* legendum *πίστις*. Ita enim veteres *πίστις* nomine usos scio. Illud autem miror in eodem libro a nemine emendatum esse, *Subito cum mihi dixisset Caecilius quaestor, puerum se Romam mittere, haec scripsi raptim*. Non enim subito legendum: sed s. v. n. quo scribendi compendio significabant, *Si vales bene est*. & ita jam pridem emendarat Rivius eodem modo corruptum locum nono earundem Epistolarum.

CAPUT IX.

E libro quarto earundem Epistolarum emendata alia.

SUPPUDET me interdum quaedam referre in litteras, verentem, ne nimis obvia & protrita sint: sed cum in eis animadverto errasse eos qui quasi columnina quaedam litterarum habentur; venio in spem, fore, ut ea, quamvis levia & pusilla sunt, aliquos tamen inveniant amatores. In epistola quadam libri quarti ad Atticum ita scriptum est in libris Manutianis: *Sed quoniam qui nihil possunt, ii me nolunt amare: demus operam ut ab iis qui possunt diligamur. Dices, vellem jam pridem. scio te voluisse, & me aut nugigeram manum fuisse*. sed illud, *aut nugigeram manum*, quid tandem monstri est? Manutius ingenue fatetur, locum sibi depositum ac desperatum videri. Malaspina, sane fidenter, *mastringiam germanum* legit: & est qui occinat, nihil hac conjectura divinius. Eo enim jam stultitiae ventum est, ut satis non sit in his quisquiliis laudandis dicere, *eleganter, acute, ingeniose, distinxit*: dicendum, nihil divinius: ne frigide laudas se videaris. In libro Victorii est: *scio te voluisse, & me. Aut num germanum fuisse?* Manutius in quodam se legisse ait: *Aut num gerammanum fuisse*. meus habet, *Aut num germanum fuisse*. Muta unam litteram, ut sit, *& me asinum germanum fuisse*: vitium omne sustuleris. Hoc enim dicit, se merum asinum fuisse, qui bene monenti Attico non obtemperavit. Erat autem illa jocularis con-

tu.

tumelia. Terentius: qui status esset, flabellum tenere te asinum tantum. idem, Quid? tu asine huic auscultas? in eodem autem libro, in epistola cujus principium est, Epistola tua in extremo ita lego: Quid superest? etiam. Puerum Ciceronem curabis, & nos amabis, ut facis.

CAPUT X.

Item alia ex eodem libro.

QUANDO quartus Epistolarum ad Atticum est in manibus: unum etiam locum ex eo emendabo, qui in omnibus editis libris mirabiliter depravatus est. Legitur autem in libris quidem Victorii fere ad finem ejus epistolae, cujus principium est, Occupationum mearum: at in aliis, in epistola, O expectatas. Vulgo igitur ita scriptum reperias: Quid aliud novi? & tamen absoluto Gabinio stromuchantes alii judices, hora post, Antiochum Gabinium nescio quem, accensum Gabinii, solidis pectoribus libertum, lege Papia condemnarunt. Itaque dixit statim reus lege majestatis, ** ΟΥ ΟΙΜΠΙΚΑΜΑ ΦΙΗΙ. Ego autem ita emendo: Quid aliud novi? Est tamen. Absoluto Gabinio. Stromuchantes alii judices, & quae sequuntur. deinde Graeca illa hoc modo: ΟΥ ΟΥ ΜΕ ΠΡΟΙΚ' ΑΦΗΙΤΟ. Hoc autem dicit, Liberrus ille Gabinii, cum patronum suum tam turpiter absolutum videret, se quoque sperabat absolutum iri, etiam si nulla mercede judices corrupisset. At ubi se praeter spem, lege Papia condemnatum vidit: reus factus lege majestatis, intellexit, judices eadem via sibi expugnandos, qua Philippus Macedo omnia castella expugnari posse dicebat. itaque coepit eos circumire, & illam eis cantilenam occentare, & οὐ μὲν πρὸς αὐτὸν. qua significabat, qui se absolvisset, gratis id facturum non esse. Suspicor autem fuisse hemistichium veteris alicujus poetae; cujus eadem esset sententia cum illo Homérico, Ζῶρεν Ἀτρεΐδης, οὐδ' ἄλκιον Ἄλκιον ἔμμεναι.

CAPUT XI.

E libro quinto earundem emendata quaedam.

PERSEQUAR & alia ex iisdem Epistolis: dignissimae enim sunt ad quas perpurgandas omnia ab omnibus conf-

ferantur. Quod igitur est in epistola secunda libri quinti in Manutianis, *cum me e Pansae villa, num quid vellem, rogasset*: certo certius est, exturbandum hinc esse *Pansam*. Victoriani & veteres habent, *cum me expense sua villa*. Unius litterulae mutatione locus integer fiet, ut sit, *cum me exiens e sua villa*. Epistola duodecima ubi vulgo ineptissime legitur: *Itaque erat in animo, nihil festinare, nec me Delo movere, nisi omnia alexandrinum jura vidissem*. e depravatis veteris scripturae vestigiis, quae haec sunt, ΑΚΡΑ ΤΗ ΚΙΙΥΡΑ: ex eis igitur legendum puto. ἀνεγὰ π ρ, ἔλα. Hoc enim dicit, non esse sibi consilium navigare, nisi serena & tranquilla, ac secunda omnia viderit. In illa quae sequitur, mirum est, homines eruditos, Manutium, Corradum, alios, tam nihil vidisse, ut, cum paulum modo vetus scriptura abesset a recto, ipsi tam longe deflexerint. Veteres libri; *Veruntamen Decumanus venissem cum imperio*. At illi, *Veruntamen cum civis Romanus venissem cum imperio*. Erat autem rectum, *Veruntamen decumani, ut si venissem cum imperio*. Ne intellexerunt quidem id quod statim sequitur: *Ex quo te intelligere certo scio, multarum annorum ostentationes meas nunc in discrimen esse adductas*. Quorum verborum sententia haec est: Et ostentarat se Cicero semper amicissimum ordini publicanorum; & semper item servire instituerat provincialium commodis. Nunc, cum inter decumanos & provinciales male conveniret, periculum erat, quicquid inter eos decrevisset in provincia sua, ne in alterorum offensionem incurreret. Ait igitur, se usurum ea palaestra, quam ab Attico didicerat. Multa sciens praetermitto: neque enim omnia huc congerere decrevi. In epistola, *Quam vellem*, ita legitur: *Stamus animis; & quia consiliis, ut videmur, bonis utimur, speramus etiam manu; tuto confedimus, copioso a frumento, Ciliciam prope conspiciente, expedito ad mutandum locum*. Sed neque illud sperare manu, recte dici arbitror: & illa tam multa epitheta, *tuto, copioso a frumento, conspiciente Ciliciam, expedito*; cum quo cohaereant, non habent. Quid, quod illi ipsi qui ita legunt, fatentur, se hoc excogitasse, cum in antiquis libris extaret aliud? Illi enim habent: *Stamus animis; & quia consiliis, ut videmur, bonis utimur, speramus etiam arno tuto confedimus copioso a fru-*

frumento. Ubi si minima mutatione facta legas, speramus; & jam arvo tuto confedimus: recte, ut mea quidem opinio est, legeris. Sic locutus est & poeta:

Nec venit in mentem, quorum confederis arvis?

Taurum autem montem, ubi tunc erat Cicero, magna ex parte arvum esse, notissimum est vel e Tibullo, cuius illud est,

Quantus & intonsos Taurus alat Cilicas.

C A P U T X I I.

Emendatus locus e secundo Politicorum Aristotelis.

NO T A est lex Pittaci, qua caverat, ut, qui ebrii peccassent, iis non modo poena non imminueretur, sed duplicaretur. Meminit ejus Aristoteles tertio Ethicorum, secundo Rhetoricorum, & secundo Politicorum. Nisi quod in politicis dicere videtur, id tantum constitutum in eos qui ebrii aliquem pulsassent, aut verberassent. Ita enim ait: Εἰς τὸ δὲ πίναντες νόμον δημιουργοῖς, ἀλλ' οὐ πολιταῖς, νόμος δ' ἰδίῳ αὐτῷ, τὸ τῷ μεθύοντι αὐτὸν ἐπιφέρειν, πλείονος ζημίας δύναιται ἢ ἰσφύειν. Quid igitur, si in alio aliquo genere peccaverint? An tum tantum crescet poena, si quem percusserint? Et verius est, idem in ceteris quoque peccatis constitutum. Nam & in secundo Rhetoricorum, μεγάλου dicitur, majores poenas statuisse, ἐν τῷ μεγάλῳ ἀμείναισι. quare non dubito, quin locus ille e secundo Politicorum depravatus sit, ut, ubi legitur αὐτὸν ἐπιφέρειν, legendum sit, αὐτὸν πλείονος. Neque hoc ulla confirmatione egere arbitror.

C A P U T X I I I.

Qui sint versus ἰσοψηφοί. Declaratum epigramma Graecum. Item aliquot quaestiones ludicrae, quae apud Gellium proponuntur, disolutae.

NON equidem unquam cuiquam auctor fuerim, ut

quaerat apud Homerum versus *ισόψηθους*: si quis tamen neque habet quod agat, & nihil agere non potest, indicabo ei, qui versus dicantur *ισόψηθους*: quos si quaerere postea volet, praestabo, non defore illi ubi se exerceat. Cum igitur litterae Graecorum etiam ad numeros significandos, ut notum est, adhibeantur, quorum versuum omnes litterae pro numeris acceptae, eundem numerum efficerent ac constituerent, eos versus *ισόψηθους* vocabant. Ejus rei exemplum ostendam in duobus nominibus: eademque declarabo epigramma Graecum incerti auctoris e libro secundo anthologias; quod qui explicavit, neminem adhuc video extitisse. Primum igitur illud adscribam:

Δαμωγόρας ἢ λοιμὸν ἰσόψηθόν τις ἀκούσας
 ἔφη· ἀμφοτέρων τὴν πρῶτον ἐκ κενεῖθ.
 Ὡς τὸ μίρεθ' ἢ κατὰ λικεῖτ' ἀνελκυθὶν τὸ πάλαιον
 Δαμωγόρας. λοιμὸν δ' εὖρεῖ ἰλαφρόπερον.

Jocatur quisquis est in flagitiosum quendam, Damagoran nomine: cujus nomen cum pestis nomine *ισόψηθους* esse, quidam cum audiisset, quasi in statera expendit ingenium pestis & ingenium Damagorae: praeponderasse autem eam lancem, in quam Damagorae ingenium impositum erat: quod videlicet multo leviora essent mala quae a peste, quam quae a Damagora, importarentur. Sunt autem *ισόψηθα* plane nomina *Δαμωγόρας*, & *λοιμός*, ut e subjecta descriptione perspicui potest:

δ	4	λ	30
α	1	•	70
μ	40	ι	10
α	1	ρ	40
γ	3	•	70
•	70	ς	200
ε	100		
α	1		420.
ς	200		

420

Mul-

Multum igitur negotii habuit, aut potius multum ei ab re sua otii superfuit, quicumque ille fuit Gellii familiaris, qui conquisserat, quinam ita inter se affecti versus apud Homerum forent. Quod autem praeterea notarat, quorum nominum in Homérico poemate reperiretur *αἰνέσις*: notat Eustathius, e primis litteris quinque primorum versuum ultimi libri Iliados effici nomen *αἰνέσις*, ubi etiam tradit, veteres ejusmodi quaestiunculis lustrare solitos esse, quales aliquot ponit & explicat, lares illas quidem & iudicras, sed tamen cognitu non injucundas. Nam quod ibidem amicus ille Gellianus quaerit, quis Homeri versus sit, qui per singula vocabula singulis syllabis increascet, non dubito, quin illum significaverit e tertio Iliados,

Ὁ μὲν γὰρ Ἀργείῳ μνηστῆρι, ἁλβιδάμεσσι.

Sed & illius quaestionis explicationem, qua ratione dicat Homerus, singulas pecudes in Africa, in singulos annos ternis parere, reperio, qui hoc tanti putabit, apud Eustathium in quartum Odysseae. Levia haec esse fateor: sed ut in eis quaerendis defatigari stultum fuerit, ita cum se sponte offerunt, non omnino repudianda esse arbitror.

C A P U T X I V.

Emendatus locus e septimo Politicorum Aristotelis.

CUI unquam vel fando auditum est, vel persuaderi potest, eas domos, eave cubicula quae Aquiloni exposita sunt, esse ad hiemandum accommodatiora? Certe enim, si ita est, magnam hominum partem in magno errore versari necesse est, qui hiemi quidem loca tepida praeoptant, aestate autem aliosia. Notum autem est, quae ad Aquilonem obversa sunt, omnium frigidissima esse. Itaque Horatius villam suam commendans, *Est, inquit, ubi plus tepeant hiemes?* Illae vero in locis aquilonaribus minime tepent. Et Cornelius Celsus ad salubritatem monet habitandum esse aedificio lucido, perflatum aestivum, hibernum Solem habente. Et hoc est quod Aristoteles ait in Oeconomicis, *οportere domum πρὸς ὑγίαν εἶναι τῶν πνευμάτων, πρὸς ἥντες, ἐν ἥλειον ὃ τῷ χειμῶντι.* Quomodo autem ad septentriones exposita, hibernum Solem habitura sunt?

sunt? Mirari igitur non immerito possit aliquis, cur Aristoteles lib VII. Politicorum, ut nunc quidem libri illi collocari solent: mihi enim dubium non est, quin quartus liber sit, qui vulgo numeratur septimus: sed cur in eo libro, quotuscumque tandem ille sit, obversas ad Boream habitationes, aptiores esse dicat ad hiemandum. Nam cum omnium saluberrimas esse dixisset eas quae excipiunt eos ventos qui ab Oriente flant, statim subiicit: *δύτης δὲ καὶ βορέας. ὑχέμεται δὲ αὐτὰς μάλλον.* At quomodo, si Aquilonem spectabunt, futurae sunt *ὕλησι*? Tales autem, ut ex Oeconomicis retulimus, hieme esse oportet: sed non dubito, quin ubi legitur *ὕχμεται*, legendum sit *ὕδμεται*: quod cum per me suspicatus essem, magis etiam confirmatus sum in sententia, cum veterem interpretem eodem modo legisse animadverti. Vertit enim recentiores. Sunt autem *ὕδμεται μάλλον*, altiores & salubriores: quales esse quae Aquilonem excipiunt. Si quis forte dubitat, audiat verba Varronis e libro primo De re rustica: *Permagni interest, ubi sint positae villae, quantae sint, quo spectent porticibus, ostiis ac fenestris.* Annon ille Hippocrates medicus in magna pestilentia, non unum agrum, sed multa oppida scientia servavit? Sed quid ego illum voco ad testimonium? Non hic Varro noster, cum Corcyrae esset exercitus ac clasís, & omnes domus repletæ essent aegrotis ac funeribus, immisso fenestris novis Aquilone, & obstructis pestilentibus, januaque permutata, ceteraque ejus generis diligentia, suos comites ac familiam incolumes reduxit?

CAPUT XV.

*Himeraeae mulieris de Dionysio tyranno somnium
eodem prope modo Graece a Timesia quo Latine
a Valerio relatum.*

NON inutilem studiosis elegantioris doctrinae navavit operam Sebastianus Corradus, qui brevibus notis ad Valerii Maximi libros additis, aliorum scriptorum locos, unde ille singula sumpsisse videretur, aut certe in quibus eadem historia legeretur, indicavit. Pauca autem quaedam reliquit, quae unde sumpta essent, pervestigare non potuerat: quale illud est quod libro primo legitur de som-
nio

quo Himeracae mulieris, quo Dionysii tyrannis praesignificata est. Ego igitur cum deprehenderim antiqui scriptoris Timesiae (*) locum e libro sexto Historiarum, quem prope ad verbum interpretatus est Valerius, utriusque verba proponenda duxi, ut conferri queant. Valerii igitur haec sunt: *Intra privatum habitum Dionysio Syracusano adhuc se continente, Himeraea quaedam, non obsecuri generis semina, inter quietem opinione sua caelum conscendit: atque ibidem deorum omnium lustratis sedibus animadvertit praevalentem virum, flavi coloris, lentiginosi oris, ferreis catenis vinctum, Jovis solio pedibusque subjectum: interrogatoque juvene, quo considerandi caeli duce fuerat usa, quisnam esset; audiit illum Siciliae atque Italiae dirum esse satum, solutumque vinculis, multis urbibus exitio futurum: quod somnium postero die sermone vulgavit. Postquam deinde Dionysium inimica Syracusarum libertati, capitibusque infestum infesta fortuna caelesti custodia liberatum, velut fulmen aliquod, otio ac tranquillitati injecit, Himeraeorum moenia, inter effusam ad officium & ad spectaculum ejus turbam, intrantem ut adspexit, hunc esse quem in quiete viderat, vociferata est. Id cognitum tyranno causam tollendae mulieris dedit.* Timesias autem hoc modo: *ἡμερῆα πῶς τὸ θεῶν ἱμερῆα ἰδεῖν ἔναρ ἀνιόντων αὐτῶν εἰς τὸ θεῶν, καὶ πῶς πῶς ἄλλοι θεοστυμένῳ πῶς τὸ θεῶν οἰκήσεις. ἔνθα ἰδὲν καὶ τὸ διακαθεζόμενον ἐπὶ θρόνῳ, ἰφ' αὐτὸν δὲ πῶς πῶς ἀνθρώπων καὶ μύσας αἰνέσαι καὶ κλοῖαν. ἑρῶς αὐτῶν τὸ πᾶν ἔχοντα εἰς πῶς εἶναι, αὐτῶν ὃ εἶπεν· ἀλάστωρ ἐστὶ τὸ Σικελίας καὶ Ἰταλίας. καὶ εἰπερ ἀφελή, πῶς χάρις φησὶν. ἀναστῆσαι δὲ, χρόνους ὑπὲρ τοῦ αὐτοῦ Διονυσίου πῶς πῶς μετὰ δυνάμειν· ἰδεῖν δὲ ἀνακατασταί, ὡς εἴποι· οἷον ὃ πῶς ἀλάστωρ δειχθεῖς καὶ ὅμοιαι πάντα λέγουσαν, πῶς πῶς τῶν θεῶν ἐκλυθεῖσαν μετὰ δὲ τὸν χρόνον εἶναι ἐπὶ ἐκλύσει τῶν γυναικῶν, καὶ τὸ Διονυσίου ἀνακατασταί λατρεῖν.* Putavi autem horum inter se neque inamoenam, neque inutilem collationem fore.

(*) *Ἰμῶ, Timesi.* Locus sumptus est e Scholiaste Aeschinis de fals. legat. p. 751 quem nuper edidit J. J. Reiskius;

CAPUT XVI.

*In Plauto & in Euripide notata quaedam non
satis ex arte facta.*

MULTA admodum notavi in Plauto, in quibus puto illius oeconomian (*) merito reprehendi posse, ni vetustatis auctoritas obstat. Quale est quod in Captivis, vix unius horae spatio Philocratem ex Aetolia euntem in Elidem, & rursus ex Elide, confecto negotio, quod certi aliquid temporis postulabat, redeuntem in Aetoliam facit; ut non multo citius fenex e foro domum se receperit, quam ille totum illud iter confecerit. Itaque ridiculus est Hecio, cum ei profecturo dicit,

Sequere me, viaticum ut dem hinc a trapezita tibi.

Quid enim ante horam unam rediturus viatico eguit? Nisi forte & seni ipsi, cum in forum iret, viatico opus fuit. Sed si in peccatis magna exempla ad defensionem valent, tueri se Plautus Euripidis exemplo potest: qui in Supplicibus tam cito redeuntem Thebis Athenas nuntium facit; ut volasse, & ea quae interea facta refert, vix tantulo temporis spatio somniare potuisse videatur. At in Amphitruone nimis certe sibi Plautus licentiae sumpsit, qui eadem illa nocte quam triplo longiorem esse voluit Jupiter in Hercule procudendo occupatus, redeuntem & bello Amphitruonem, & eo ipso die qui illi nocti proximus illuxit, decimo post mense Alcmenam parientem facit. Si quis quid hodie tale faceret, exsillaretur: sed quadam antiquitatis maiestate fit, ut quae in nostris reprehenderemus, in veteribus admiremur.

(*) Simile adversus leges dramaticas peccatum in Aristophanis Acharnensibus notavimus ad Hesych. v. *Διόρυξ*. In quo forte minus acerbè nos reprehendisset Gaspar Aloyf. Odericus de Marmor. Didascal. p. 102. si hanc Mureti disputationem agisset. Sed satis est, nostram sententiam probari acutiori iudici, Dan. Wytttenbachio Bibl. Crit. Vol. II. Part. III. p. 69.

CAPUT

CAPUT XVII.

Diverbium Plautinum e Rudente restitutum.

P RINCIPIUM Stichi Plautinae jam pridem emendavi: & meam in ea re sententiam secuti sunt, qui postea Plautum ediderunt. Sed vellem, ipsi quoque ad versus distinguendos aliquid operae contulissent. Quod quando facere aut non potuerunt, aut noluerunt, alia quoque eodem modo a me emendata, his libris inseram: si forte tam venustus poeta paulatim pristinum nitorem recipere possit. Nam ut nunc quidem est, qui ei post Joachimum admovent mandis, magna professi, parva admodum praestiterunt. Sed mihi quidem neque a iena abjicere animus est, neque mea venditare tanti videtur. In Rudente; ad ipsum finem actus primi: colloquium est aniculae, quae Veneris sacerdos erat, cum puellis ejectis, ita confusum ac perturbatum, ut nullus prope versus integer sit. Id igitur proponam, ita uti legendum censeo:

S A C E R D O S.

*Qui sunt, qui pacem a patrona expetunt mea?**Nam vox precantium me ex ita it huc foras.**Bonam deam sequuntur, obsequentemque haud gravatim,**Multumque benignam. PALAESTRA. Mater hem, salvere te jubemus.***SA.** *Salvete puellae. Sed vos unde cum uvida**Veste ite dicam, tam vestitis moestiter?***PA.** *Haud, longule, imus illico hinc ex hoc loco, Verum longe hinc abest, unde huc vestae sumus.***SA.** *Nemped equo ligneo caeruleas per vias**Vestae estis. PA. admodum. SA. Aequius ergo vos erat.**Venire candidatas hostiasque: ad hoc**Fanum istud ad modum veniri non solet.***PA.** *Quaene ejectae sumus e mare nunc ambae, obsecro,**Unde hostias nos agere voluisti huc tibi?**Amplectimur tibi nunc genua, egentes opum,**Quae nescia spe in nesciis locis sumus,**Tecto recipias ut tuo servesque nos:**Uti-*

*Utique te miserarum ambarum misereat :
Quibus neque spes parata est ulla, nec locus :
Neque quidquam est nobis amplius, quam hoc quod vides.*

S A. *Mānus mihi certe ambae a genibus exsurgite.*

Me feminarum nulla est misericordia.

Sed res puellae hae pauperes inopesque sunt.

Egom et vix vitam colo. Veneri cibo meo

Servio. A M. Veneris fanum, obsecro, hoc est? S A.

Sane. Ego

Hujus sacerdos clueo. Verum, quicquid est,

Fient comiter a me omnia, quorum copia

Cluebit. ite hac mecum. P A. amice nostram habes

Honorem matrem, ac benigne. S A. oportet.

Sunt autem tertius & quartus versus jambici quadrati catalectici: postremus trimeter catalecticus: ceteri omnes trimetri acatalecti.

C A P U T X V I I I.

*Num qui capiuntur in bello, ignavi propterea habendi
sint. Illustratus Plauti e Captivis locus.*

FORTIUM virorum videtur in proeliis aut vincere, aut mori: qui enim capiuntur, vix interdum effugiunt ignaviae aut certe φιλονεικίας notam. Atque hoc significavit Philocrates Plautinus, qui cum ex Hegione apud quem vinctus adservabatur, audiisset,

Ut vos hic, itidem illic apud vos meus adservatur filius,

Captus est? inquit: deinde adfirmante sene; Non igitur, inquit, nos soli ignavi fuimus. Sed tamen Lacedaemonius quidam ex iis qui ab Atheniensibus capti sunt in Pylō, urbane a se ignaviae notam amolitus dicitur. Cum enim Atheniensis quidam ei per ludibrium dixisset, Ex vestris videlicet optimi ac fortissimi quique ceciderunt: Magni, inquit, faciendus esset fusus, si viros fortes agnoscere ac discernere ab ignavis posset. fustum autem, Lacedaemoniorum more, vocabat sagittam: & significabat, non fortissimos quosque mortuos esse, sed eos, qui casu sagittis icti fuissent: ut qui hostium potiti erant, non pro-

propterea minus fortes habendi essent, quam qui ceciderant. Eminus enim cum illis proeliati erant Athenienses. Ita hoc a gravissimo historiae scriptore, Thucydide accepimus.

CAPUT XIX.

Nihili esse verbum excolubrandi, quod quidam pro Plautino obtrudere conatus est.

SAEPER contingit, ut in magnis scriptoribus vitia latent, & quae corrupta atque ^{vapulae} sunt, integra putentur: nonnumquam etiam, ut quae recta & incorrupta sunt, hominibus non satis intelligentibus corrupta videantur. Ut autem medicamenta bene valentibus, ita relictis & veris correctiones ac mutationes nocent. Ejus rei exemplum proferam e Sticho Plautina, ubi Dinacium e portu rediens, iniquo animo fert, sibi a parasito Gelasio molestiam exhiberi. Versus hi sunt:

- G E. Ibo, atque hunc compellabo.
 Salvos sis. D I Et tu salve.
 G E. Jam tu piscator factus?
 D I. Quam pridem non edisti?
 G E. Unde is? quid fers? quid festinas?
 D I. Tua quod nihil refert, ne
 Cures. G E. Quid istic inest?
 D I. Quas tu vides colubras?
 G E. Quid tam iracundus? D I. Si in te
 Pudor asfit, non me appelles.

Illud igitur de colubris Joachimus quo pertineret, non videns, hanc notam ad illum locum addiderat: *Suspecta haec scriptura mihi est. Ac si sciam, quid hoc verbi sit, suspicor sic fecisse poetam, Qua tu id re excolubras?* Haec ille: frustra quidem, sed modeste tamen. & alioqui homini erudito, qui Plauti fabulis hoc tempore, fatendum enim est, saluti fuit, sicubi falsus sit, facile condonari potest. Vetus est, non omnia uni deos dare. Secutus est alter multo confidentior, qui illam tenuem & obscuram Joachimi conjecturam, nihil dubitans, arripuit pro vera: & contestatus, sic sine ulla litura esse in suis veteribus libris (habebat autem plerumque bonos &

obsequentes libros) interpretatus est etiam nobis verbum *excolubrandi*: ut sit *excolubra*, illo quidem auctore, curiose, & oculis eminentibus, quales sunt oculi colubrorum, & cervicibus inflexis, & oculis extantibus exquirere. Verbosa sane declaratio: sed, cui si crediturus sim, locupletiolem ejus auctorem requiro. Atque ut sine fuco & fallaciis agam, emendationem illam non tam refutatione, quam risu, dignam puto. Insanum enim dicit esse paralitum puer, & a furiis atque intemperiiis agitari: ideoque ex eo quaerit, quas colubras videat: quod furiae non tedis modo ardentibus, sed colubris quoque ac serpentibus infectari eos quos agitabant, putabantur. Et inde est illud e veteri tragoedia,

Ω μῆτις, ἰσχυρὰ σι, μὴ πῶς μὲν
Τὰς αἰσχυρὰς καὶ δρακοντῶν κίεσι.

Quare *excolubrandi* verbum, qui pepererunt, sibi habent licet.

C A P U T X X.

Detectum Ciceronis erratum in quinto De finibus.

MAGNORUM virorum errores qui notant, dum id modeste & sine scurrilitate faciant, publice prodesse arbitror. Nam neque quidquam propterea de illorum estimatione detrahitur: & ceteri, ut cautiore ac consideratiores in scribendo sint, admonentur: & si quid cui, ut sunt humana, tale contigerit, habet exempla quibus aut excusare se aut solari queat. Eo igitur animo indicare hoc loco institui insignem Ciceronis negligentiam, quam a nemine usque adhuc notatam esse demiror. Quinque sunt, ut notum est, illius libri *De finibus*, quibus explicatae & excusae veterum philosophorum, sed praecipue Epicuri, Stoicorum, & Peripateticorum, de summo bono sententiae continentur. Et prima quidem disputatio, qua Epicuri sententia examinatur, habita fingitur in Cumano Ciceronis, cum eo L. Torquatus & C. Priarius salutandi Ciceronis causa venissent: neque quisquam praeterea alius interesset. Secunda autem in Tusculano Luculli, inter Ciceronem ipsum & M. Catonem, cum se illi in Luculli bibliothecam sine arbitris abdidissent.

Ac

At tertia Athenis in Academia, cum ibi una essent M. Q. & L. Cicerones, & Atticus, & is, cui disputandi partes tribuuntur, M. Piso. Certe igitur aperte constat tres illas disputationes & locis, & temporibus, & personis esse distinctas. Et tamen, perinde ac si unus & idem, iisdem superstitionibus praesentibus, ut in formulis dicebant, & adversus Epicurum, & adversus Stoicos disputasset, ita Piso loquens inducitur: *Quoniam igitur & de voluptate cum Torquato, & de honestate, in qua una omne bonum poneretur, cum Catone est disputatum: & quae sequuntur.* Haec si Cicero ipse in prooemio ejus libri ex sua persona diceret, ferri posset: a Pisone quidem quomodo apte & convenienter dici queant, neque video, neque videre quemquam puto. Sed certe Cicero, cum illa scriberet, oblitus erat, non se, sed Pisonem loqui. Quod ei tum quoque contigisse arbitror, cum eodem in libro versus Homericos, quibus Sirenes Ulixem alloquuntur, Pisonem sibi tribuentem ac vindicantem facit. Non enim dubium est, quin eos Cicero suos, ut erant, videri voluerit.

M. ANTONII MURETI

J. C. ACCIVIS R.

VARIARUM LECTIONUM

LIBER XV.

CAPUT I.

Sermo habitus cum Dario Bernardo de stultitiâ quorundam qui se Ciceronianos vocant.

VENERANT ad me in Quirinalem visendi ac salutandi causa nobiles aliquot Germani adolescentes, qui cum totam prope Italiam per-
lustrassent: neque quemquam fere praetermisissent eorum qui nomen aliquod habent in litteris, quin eum vidissent, allocutique essent, me quoque, ut ipsi quidem dicebant, eadem de causa videre, mecumque colloqui voluerant. Cumque ipsi me de studiis meis, ego contra eos de Germaniae statu, deque iis qui illie hodie florere dicerentur, eruditus hominibus interrogarem, quae cujusque aetas esset, quae habitudo corporis, quae fortuna ac conditio vivendi, in primis autem, quoniam ex eis patriam atque avitam religionem constanter tuerentur, neque illo se pestiferarum opinionum aestu abripi sinerent: varie illis ut de quoque interrogati erant, respondentibus, una atque altera hora consumpta est. Complexus igitur illos, & abeuntes faustis ominibus profectus dimisi. Interfuerat illi sermoni ac colloquio nostro Darius Bernardus, juvenis & festivo ingenio, & sanctis plane atque incorruptis moribus, qui, eis digressis, Verum omnino, inquit, est quod dicitur, in nullis hominibus hoc tempore, praeterquam in transalpinis, promptam atque expeditam reperiri Latine loquendi facultatem. Vel ii, qui modo abierunt, ut nusquam in loquendo haerent, nusquam titubant, nusquam offendunt,

dunt, ut omnia in numero habent, ut tota eorum sine ullo impedimento ac salebris decurrit oratio. At nostri homines, etiam ii qui sibi e studiorum laboribus pallorem & maciem & senium contraxerunt, si quando Latine loquendum est, ut luctantur, ut sudant, ut anhelant. Credas, eos magna vi ex imis pulmonibus verba eruere: cum istis contra sine ulla cura ac cogitatione jugis quaedam ac beata Latinarum vocum copia ultro ex ore manare ac decurrere videatur. Est istuc quidem, inquam, ita ut dicis, Dari: sed tamen habet & Italia praeclaros viros, quique & ornatisime scribant, & disertissime ac copiosissime, cum opus est, loquantur. Manutium, inquit, fortasse dicis, & Sigonium, & Petrum Joannem Maffejum, aut ex eadem sodalitate eum ejus audita morte ubertim tibi nuper lacrymas isse meministi, Perpinianum; & si quos tales vix singulos singulae aetates ferunt. Et istos, inquam, & alios, quamquam is quidem quem tu postremo loco nominasti, Hispanus, non Italus, fuit: sed ita diu in Italia fuerat, ut pro Italo haberi posset. Quem tu virum, Dari, utinam audire potuisses, neque te, quo tempore ille in hac urbe eloquentiae praecepta tradebat, alio vitae genere implicatum aula tenuisset. Nunquam enim quemquam audiisti, ac ne audies quidem, ut opinor, in quem illud de Nestore eclogium melius conveniret; *Cujus ex ore melle dulcior fluebat oratio*. Sed quid est quod tu, colloquens nobis, bis terve, nutu mihi nescio quid significare visus es? Egone? inquit: Dolebam excidere interdum grandiori illi, qui tecum colloquebatur, voces quasdam minus Latinas, quibus ille perpetuus subitae orationis nitor quasi maculis quibusdam infuscaretur. Quas quaeso? inquam; nam me quidem alia cogitantem praetervolarunt, *Caelos*, inquit, & *caelorum orbis* aliquoties dixit, & *eam doctrinam quae caelitus ad homines lapsa esset*. Quid tu? recte haec dici non putas? *Caelestia*, inquit, *corpora*, & *orbis caelestes*, & *caelo lapsam doctrinam* dixissem lubentius. Non male tu quidem; sed tamen ne illa quidem suos auctores non habent. Citat haec Servius e Ciceronis Hortensio, *Epicurei plures volunt esse caelos*. Et Lucretii sunt haec e libro secundo:

*Quis regere immensi summam. quis habere profundi
Endo manu validas potis est moderanter habenas?
Quis pariter caelos omnis convertere?*

Quamvis autem caelos illi dicebant mundos; quos putabant esse innumerabiles: tamen ex eo satis constat, *caeli* nomen apud Latinos & singulare esse & multitudinis. Nam de illo *caelitus*, me quoque olim reprehensum memini a quodam, qui nisi quod Ciceronis esset, nihil Latine dici putabat. Itaque irridebat me, non modo cum citarem Servium, qui versum illum e primo Georgicon,

Si te digna manet divini gloria ruris;

ita exponit, *si id tibi concessum est caelitus, ut gloriam ruris habeas*: sed etiam, cum multo meliorem istis omnibus Ciceronis imitatore, Lactantium, cujus haec sunt e libro quinto Institutionum: *Nemini dubium potest esse, quin is doctor qui caelitus mittitur, tam scientia sit rerum omnium quam virtute perfectus*. Quid tu igitur? inquit: satisne istos idoneos auctores Latinitatis putas? Ego dicam tibi, inquam, Dari. Diu & ipse in eo errore versatus sum, ut nisi qui aut Ciceronis aetate, aut paulo ante vixissent, aut certe illi aetati supparet fuissent, non satis dignos esse arbitraret, quorum exemplo qui Latine aut scribere aut loqui vellent, niterentur. Sed postea, re tota mecum accuratius considerata, vñus ipsi mihi sum nimio plus mihi sumere, qui de Seneca, Livio, Valerio, Celso, Quintiliano, Columella, utroque Plinio, Tacito, Suetonio, Vellejo, Q. Curtio, Lactantio, aliisque ejusmodi scriptoribus, quos & ab iis ipsis temporibus, quibus Latina lingua floruisse diceretur, propius afuisse, & suo quemque saeculo, disertissimos habitos esse constaret, temere pronuntiare auderem. Certo enim neque quisquam unquam veterum eos male Latine locutos esse dixit: neque nos, tam longo intervallo, valde boni ejus rei existimatores sumus. At multa simplicia vocabula, multa etiam loquendi genera in eorum libris leguntur, quae apud Ciceronem & ejus aequales nusquam reperias. Primum quis hoc praestare audeat? Ciceronis scriptorum vix decimam partem reliquam habemus, eamque multis partibus mancā ac

mu-

mutilam, multis vulneribus, multis cicatricibus deformatam: Sallustii vix centesimam, Varronis tantundem, Catonis e tam multis voluminibus unum De re rustica commentariolum: tot philosophorum, tot oratorum veterum, tot poetarum, tot historicorum, tot jurisconsultorum scripta perierunt, & ex illis fractis ac laceris, quae ad nos pervenerunt, Romani sermonis reliquiis adfirmare audemus, si quid in eis non reperiatur, id apud veteres in usu non fuisse? Quanto credibilis est, nova multa atque inusitata nobis videri, quae si eorum libri exstarent, in frequentissimo usu posita fuisse constaret? Illi autem, quos stulte & arroganter, ut minus eleganter locutos, despiciere audemus, cum & bibliothecas haberent omni genere librorum instructissimas, & eas diligentissime pervolutarent, & acerrimo iudicio praediti essent; quis scit, an ea ipsa ex vetustioribus sumpserint quae frustra nobis aut novitatis aut peregrinitatis nomine suspecta sunt? Cum saepe contingere videamus, ut multae voces diu ab istis censeantur inter novas quae postea usque ab ultima antiquitate a nobilissimis auctoribus proditae ac propagatae reperiuntur. Quid, quod in istis ipsis Ciceronis reliquiis multae sunt, quae semel tantum leguntur? Ergo si paulum chartae, aut mus, aut tinca adrosisset, aut situs & caries corrupisset, aut scintilla e lucerna in certam aliquam libri partem incidisset, hodie *pigrandi* & *controversandi* verba, multaque alia istis delicatis barbara essent: quae nunc ita non refugiant, ut inculcent. Et ut magis intelligas totum hoc e stulta quadam opinione pendere, scito multos ex istis inepte fastidiosos, quibus qui quid dicunt, quod Ciceronis non sit, meros lapides loqui videntur, quibus, aut olim athletis in arenam descendentibus, circumdandae essent amphotides, quoties in publicum prodeunt, ne delicatae ipsorum aures vocum non Ciceronianarum iustibus contunderentur, saepe esse a me magna cum voluptate delusos. Nam cum voces quasdam observassem, Ciceronis quidem illas, sed minus contritas, neque a Nizolio in illum praeclarum indicem, qui istorum obruza est, relatas: admiscebam eas de industria orationi meae, cum ad me audiendum amici quidam hoc, de quo loquor, morbo laborantes venissent. Illi ut earum quamque audierant, cer-

vicem contorquere, humeros attollere; frontem contrahere, alius alii in aurem insusurrare, excuti sibi cerebrum, perire aures, cum talibus vocibus verberarentur. Quin etiam coetu dimisso, cum me, ut fit, officii causa domum reducerent, male se a me habitos atque acceptos esse conquerebantur. Ego aliquandiu eos ambiguo sermone frustratus, tandem sponcione lacescebam, ni illae ipsae voces quibus auditis, caput sibi condoluisse dicerent, ipsius Ciceronis essent. Quid quaeris? cum id ita esse pervicissem: jam voces illae omnem duritiā atque asperitatem deposuerant; jam lenes, suaves, jucundae auditu factae erant: &, ut lupini aqua macerati, omnem amaritiem exuerant, simulatque eas Ciceronis esse confiterat. Meministine, cum vox *illustrissimus* apud istos censores in urbe jus togae tueri non poterat, sed pro peregrina habebatur? *Nec miserae prodesse in tali tempore quibat*, quod Gellius *illustrissimas orationes*, et *illustrissimos philosophorum* alicubi dixisset. Itaque si quis Latine loquens *Cardinalem* quempiam *illustrissimum*, ut fit, vocaverat, in eum *ὁ μὲν μάλιστα*, ut Graeci dicunt, utebantur. Neque extorqueri eis poterat, ut non *maxime illustrem*, pro *illustrissimo* dicerent, nisi, postquam ex Varrone audierunt, *illustrissimum quemque ex veteribus pastorem fuisse*. Et quidem eam vocem nemo majori cachinno excipere solitus erat, quam ille quem sui ita esse Ciceronis similem praedicabant, ut dicerent, *οὐκ ἔστιν ἄλλος μὲν τῶν ἀγαθῶν ὡς οὗτος*. Qui cum aliquando ad me libros tum Aristotelis ad Nicomachum interpretantem venisset, audissetque adfirmantem, innumerabilia esse in omnibus philosophiae partibus, quae Latine dici non possent ab iis qui tam severi esse vellent: egresso mihi, cum circumfusa nobis esset magna eruditorum hominum corona, mirari se dixit, quid ita mihi videretur fieri non posse, quod jam egregie Perionius praestitisset. Credo, inquit, illum dicis, qui quod quinto quoque anno (*) faciendum sig-

(*) Huc pertinet animadversio G. Scioppii de Stilo Hist. p. 226. „Fugit Muretum ratio, cum pro *singulis quinquē annis* dicens, dum putat *quinto quoque anno*. Nec enim eadem utriusque dicti est sen-

nificari vellet, id *singulis quinque annis* fieri oportere scripsit. Eum ipsum, inquam, & Ciceronis eloquentiam vides. Sed ut me ad propositum referam, etiamsi hoc demus, novata esse multa ab iis qui post Ciceronem fuerunt, quid causae est, cur ea rejicere debeamus? Quorsus igitur illud Horatii? *Ut folia in silvis.* & illud:

— *licuit semperque licebit*
Signatum praesente nota producere nomen.

Nonne Cicero & multa novavit ipse, & Catonem, Varonem, Brutum, aliosque, ut idem facerent, hortatus est? An fortassis personale illud privilegium fuit: ut cum Cicerone, & cum iis,

Qui tum vivebant homines atque aevum agitabant,

extinctum esse videatur? *Incomprehensibile* Ciceroni fingere licuit: quidni aliis alia ad eundem modum postea licuerit? Equidem existimo, Ciceronem, si ad Quintilianum, & Plinium, & Tacitum tempora vitam producere potuisset, & Romanam linguam multis vocibus eleganter conformatis eorum studio auctam ac locupletatam vidisset, magnam eis gratiam habiturum, atque illis vocibus cupide usurum fuisse. Nam istorum quidem audire est operae pretium amentiam. Ad Taciti aut Suetonii voces nauseant: ipsi eas scriptis suis intexunt, quae ne in culina quidem illorum patienter audiri potuissent. Mentior, nisi tibi, cum voles, in scriptis quorundam qui hujus sectae coryphaei habentur; *speculationem, ingratitude-m, contrarietatem*, aliaque ejusdem generis plurima ostendero. *Sed satis est dixisse, ego pulchra poemata pango.* Cum semel in hanc disciplinam nomen dederis, quocumque modo & scribas, & loquare, dicas licebit:

Ταύτης τῆς ἡμετέρας τῆς ἀρχῆς ἀρχὴν εἶναι.

Fuit

„ Tententia. Si quid enim fiat, quod quinquennio, seu singulis
„ quinquennis semel, nihil necesse est id quinto semper anno fieri,
„ cum etiam primo, secundo, aut quocunque quinquennii anno fa-
„ ctum intelligatur.”

Y 5

Fuit haec de principio laboriosa quaedam, & exquisita diligentia. nunc in ignaviam vertit. quid enim magis in promptu est, quam, cum quid scribere ingressus sis, de singulis voculis Nizolium consulere? Quid tu igitur? inquires, ex omnibus antiquis scriptoribus, nullo discrimine, verba quibus utare, depromes? Immo vero adhibebo iudicium, habebo dilectum, & cum ex iis potissimum qui antiquitatis quoque ipsi principes visi sunt, Cicerone, Caesare, Terentio, aliis, quam plurima sumpsero: cum orationis meae genus ad eorum exemplar quam maxime potuero, conformaro, ex aliis quoque bellissimum quodque carpam, & quo quisque maxime excelluisse videbitur, id imitari atque exprimere conabor: neque in iis modo quos paulo ante nominavi, sed in Tertulliano, (*) Arnobio, Hieronymo, Augustino, Ambrosio, &, quod magis mireris, Appulejo, Cassiodoro, Martiano etiam & Sidonio Apollinari multa reperiam, quibus suo loco positis oratio uberior & ornatio fiat. Tibi quoque, Dari, auctor sum, ut idem facias, in primisque ut ne eorum stultitiam imiteris, qui usque eo antiquitatis studiosi sunt, ut voces quoque Christianae religionis proprias refugiant, & in eorum locum alias substituunt, quarum nonnullae etiam impietatem olent: qui non *fidem*, sed *persuasionem*; non *sacramentum corporis Domini*, sed *sanctificum crustulum*: non *excommunicare*, sed *diris devovere*: non *Angelos*, sed *genios*: non *baptizare*, sed *abluere* dicunt: aliaeque eodem modo depravant: qui, ut opinor, nisi sibi metuerent, etiam pro Christo *Jovem optimum maximum* dicerent. est enim magis Ciceronianum. Quae autem infania est, cum *porricere*, cum *impetrare*, cum *tripudium solistimum*, cum *pueras* & *sympuvia* legimus, notare etiam

(*) Gasp. Scioppius Rhetor. Exercit. p. 17. & de Stilo Histor. p. 64. existimat, haec Murerum non ex animi sententia scripsisse, sed ut in hac professione, si quid sibi minus Ciceronianum excidisset, latebram haberet. Adversus Scioppium disputat Jac. Thomaeus Praefat. p. 8. Mihi in tali re non quid quisque dixerit, praesertim tempori serviens, sed quid cerro & constanter iudicio fecerit, spectandum videtur. Atqui res ipsa loquitur, Murerum non alios, nisi Ciceronem, & reliquos optima aetatis scriptores imitando expressisse; Appuleji autem, Cassiodori, Sidonii, & similium verba, tanquam sepulchrum, fugisse. Vera igitur est Scioppii sententia.

tamquam dicta sapienter: quod ex auguralibus & pontificalibus libris deprompta fiat; propria Christianae fidei, & Christianorum rituum verba, ut non satis Latina contemnere? Plura dicere cum pararem, amicorum quorundam interventus institutum sermonem abruptum coëgit.

C A P U T I I.

Conatus emendandi locum quendam Taciti pessime a librariis acceptum.

SOLENT interdum medici eos quoque aegrotos, quorum salus ab omnibus deposita jam ac desperata est, curandos suscipere, interposita prius cautione, fraudi sibi non fore, si quid eis interea deterius acciderit. Eadem ego quoque conditione locum quendam Taciti suscipiam, ita male affectum & in vulgatis & in veteribus libris, vix ut ulla spes ejus sanandi super sit. Si quid igitur boni efficere potuero: sin minus, veniam tamen ut spero, ab aequis iudicibus consequar. Ita ergo scriptum est libro XIV. Annalium ab egressu Divi Augusti: *Ne tamen ludicrae tantum imperatoris artes notescerent, carminum quoque studium affectavit, contractis quibus aliqua pangendi facultas. Nec dum insignis aetatis nati considerare simul, & allatos vel ibidem repertos versus connectere, atque ipsius verba quoquo modo protata supplere: quod spectes ipsa carminum docet, non impetu & instinctu, nec ore uno fluens.* Neque multum opis in veteribus libris, in quibus ita legitur; *Nec dum insignis aetatis tati considerare simul, & natos vel repertos ibidem versus connectere.* Nunc quomodo ei mederi coner, aperiam. Primum illud tati, ex quo ab aliis factum est, nati, deleo: & puto frustra geminatas esse ab indocto & oscitante librario litteras ejus vocis quae proxime praecesserat. Deinde ex illo aetatis, facio erat. *II.* Postremo ubi est & natos vel repertos, deleo illud vel repertos: & puto dubitationem fuisse librarii legere nescientis. Quae si mihi concedantur, praestare ausim, locum integrum esse hoc modo: *Ne tamen ludicrae tantum imperatoris artes notescerent, carminum quoque studium affectavit, contractis quibus aliqua pangendi facultas, necdum insignis erat. II considerare simul, & natos ibidem versus connectere, at-*
que

que ipsius verba quoque modo prelata supplere: quod species ipsa carminum docet, non impetu & instinctu, nec ore uno fluens. Si quis igitur melius aliquid novit, im-
pertiat: si non, his mecum utatur licet.

CAPUT III.

*Emendata quaedam apud Tacitum in vita Julii
Agricolae.*

IN vita Julii Agricolae, quam idem ille Latinus Thucydides scripsit; oratio est ducis Britannorum Galgaci, ardoris & vehementiae plena, qua ille milites suos ad fortiter pugnandum cohortatur, facilemque eis, si praesenti animo sint, spem victoriae ostentat. In ea ita vulgo legitur: *Brigantes; femina duce, exurere coloniam, expugnare castra, ac, nisi felicitas in secordiam vertisset, exuere jugum potuere: nos integri, & indomiti, & libertatem non in praesentia laturo, prima statim congressu unde ostendamus quos sibi Caledonia viros seposuerit.* In quibus acute vidit Lipsius, legendum *prima statim congressione.* Idque ipsi mihi magis placet, quam quod ego antea suspicatus eram, vocem *unde* delendam esse: tamen utroque modo eadem sententia efficitur. Sed ea quae proxime antecedunt, ut obscuriora, & ad corrigendum difficiliora sint, Rhenani temeritate factum est, qui, ut in Taciti libris nonnulla correxerit, multo certe plura corripuit. Libri Romae impressi habebant, & *in libertatem non in praesentiam laturo*, Rhenanus fecit, & *libertatem non in praesentia inlaturo*, & stultae mutationi stultiorem interpretationem addidit. Significat, inquit, prius ipsi libertatem fuisse, pro qua adipiscenda non erat opus pugnare, sed conservanda. In praesentia dixit de futuro. Equidem Rhenanum, cum illa scriberet, sobrium fuisse non puto. Sed, eo omisso, adferamus si quid verius possumus. Censeo igitur, ubi est, *in praesentiam laturo*, legendum esse, *in P. R. servitium nati*. ut totus locus legatur hoc modo: *Nos integri, & indomiti, & in libertatem, non in populi Romani servitium nati, prima statim congressione ostendamus, quos sibi Caledonia viros seposuerit.* Non magnam, neque violentam esse mutationem, qui in hoc genere exercitati sunt facile vident;

dent: vulgus quid probet, quid non probet, numquam laboravi.

CAPUT IV.

Quid sit apud Ciceronem amor amicitiae: & cur idem in flagitiosi amoris mentione, dixerit, more Graeciae.

VETERES philosophi Graeci libentius fere versabantur cum adolescentulis, quam ut sermones hominum, & aliquam turpitudinis suspicionem effugerent. quanquam enim illorum se ingenia amare dicebant, ea tamen fere potissimum amabant, quae bene habitarent. Itaque id Cicero in eis urbane, ut solet, exagitans, ita scribit libro quarto Tusculanarum: *Ad magistros virtutis philosophos veniamus: qui amorem negant stupri esse, & in eo litigant cum Epicuro, non multum, ut opinio mea fert, mentiente. quis est enim amor iste amicitiae? cur neque deformem adolescentem quisquam amat, neque formosum senem?* Quibus in verbis, quaesitum est ex me, quem aut Cicero, aut illi amorem amicitiae dicerent. Respondi, hoc eos ἀσκήλατον nequitiae suae obtendere solitos esse, ut dicerent, amorem suum non ad foedam & nefariam corporum commissionem, sed ad constituendam amicitiam referri: atque ita eum vocasse ἔρως ἐπὶ φιλίᾳ, id est, ut Cicero interpretatur, amorem amicitiae Plutarchus: ἔρως ὃς εὐφροδὸς καὶ νίκης ψυχῆς ἀψάρετος, οἷς ἀρετῶν διὰ φιλίας πελάτῃ. & paulo post: ὁ σωσιῶς ὃς αὐτὸς ὁ ἔρως, καὶ ἡμεῖς ἔρωτα καὶ φιλίαν. Idem in Numa: αἰδοῖ ὃ ἐκ τῆς συμμιξείας αὐτὸς γινώσκων, ἐπὶ φιλίᾳ σώματος ἀγνοοῖ ὃ ἐπὶ τῇ μαγνόμενῃ καὶ μίγνῃ, τὴν ἰστέον αἰσθητικὴν καὶ καὶ φιλίαν. ὁ μὲν αἰσθητικὴν αὐτὸς αἰσθάνεται, ὁ δὲ φιλίαν καὶ τὴν ἐπὶ ταύτῃ ληγόμενῃ ἔρως. Fuisse autem amores illos in Graecia usitatos, etiam illud indicio est, quod qui eo vitio laborabant, more Graecorum facere dicebantur. Cicero quinto Tusculanarum de Dionysio tyranno loquens: *Cum abundaret & aequalium familiaritatibus & consuetudine propinquorum, haberet etiam, more Graeciae, quosdam adolescentes amore conjunctos, credebatur eorum nemini.* Aemilius Probus in Alcibiade: *Ineunte adolescentia, amatus est a multis, more Graecorum.* Xenophon libro secundo παιδείας. Ἀλλ' ἢ καὶ σὺ, κατὰ τὸν Ἑλληνικὸν ἥθειαν, ὅτι καλὸν ἐστὶν, περιάγει τὸ τοιοῦτον.

CAPUT

CAPUT V.

*Vetus quaedam Aemilii Probi reprehensio adversus
eruditum virum qui Aemilium defendere volu-
it, confirmata.*

SCRIPSI jam pridem, errasse mihi videri Aemilium
Probum, qui negasset, turpe fuisse Cimoni, summo Athe-
niensium viro, sororem germanam habere in matrimonio,
quippe cum cives ejus eodem uterentur instituto. Extitit
biennio aut triennio post homo non indoctus (*), qui in
notis, quas ad Plutarchi vitas in Latinum sermonem a se
conversas addidit, a me dissentiens, Aemilium defendere
conatus est. Ait enim, Cimonem pulsum esse in exilium,
non quod sororem duxisset uxorem: sed quod ea citra
nuptias abusus crederetur: idque ex ipsis Plutarchi verbis
colligi posse, si quis attentius ea consideret. addit, Athenae-
um libro XIII. hac ipsa dere loquentem non simpliciter di-
cere, τῇ ἀδελφῇ γαμήν, sed addere τὴν ὁμοπατριάν, ex quo
intelligi damnatum Cimonem, non simpliciter quod cum
sorore germana corpus commiscuisset, sed quod id fecis-
set adversus leges, id est, priusquam illam uxorem duce-
ret. Postremo Plutarchum aperte idem quod Aemilium
dicere, qui Themistoclis filio Mnasiptolemam Themisto-
clis ipsam quoque, sed ex alia matre filiam, ex ea con-
suetudine nupsisse narret. Ego autem non eram nescius
licuisse Atheniensibus, sorores eodem patre, dum ne ea-
dem matre, natas uxores ducere. Docuerat me id The-
on (†), qui in Nebulas Aristophanis ita scribit: τὰς Ἀθηναίους
ἔχει γαμῆν τὰς αἰ. τ. πατρὶα ἀδελφάς. Sciebam hoc inter-
fuisse inter Solonem & Lycurgum, quod ille τὰς ὁμοπατρίδας
ducere permiserat: hic τὰς ὁμοπατρίδας. Docuerat me id
Philo, cujus haec sunt: Ὁ μὲν οὐκ Ἀθηναῖος Σόλων ὁμοπα-
τρίδας ἱφίους ἔγχετο, τὰς ὁμοπατρίδας ἐκάλουεν. ὁ δὲ Λακκεδαι-
μόνων νομοθέτης Ἰμπάκλει, τὴν ἐπὶ τὰς ὁμοπατρίδας γάμον ἐπιτεί-
ψας,

(*) Guilielmus Xylauder. Ceterum Muretus, Nepotem erroris
arguens, ipse errat, quod veram potestatem vocis *germanus* non satis
tenebat. Vide Jan. Rutgersium Var. Lect. I. 9.

(†) Theon Scholia in Aratum, Theocritum, & Apollonium Rho-
dium, non in Aristophanem, scripsit. Vide quae diximus in Prae-
fatione ad Hesych. p. 9.

φας, τὸν αὐτὸν τῆς ἀπογονίας ἀνὴρα. At de germanis fororibus nusquam tale quidquam legere memineram. Ita enim semper existimaui, qui eodem patre, sed non eadem matre geniti essent, consanguineos; qui eadem matre, sed non eodem patre, uterinos; qui iisdem & patre & matre interdum quidem consanguineos, sed suo ac proprio vocabulo germanos vocari. Itaque neque umquam apud Athenienses germanam sororem habere in matrimonio licuit: &, si Elpinice consanguinea tantum Cimonis fuit, non etiam ἀμφότες: bis erravit Aemilius, qui eam germanam ipsius sororem fuisse dixit. Imo vero si consanguinea tantum fuit, dicere ausim, causam non fuisse, cur Atheniensium legibus Cimon in exilium pelleretur. Stuprum enim, non incestum fuisset. Incestum si quidem non committitur cum ea, quam quis ducere uxorem potest. Sed certe verisimilius est, germanam fuisse: & eo illum exulasse, quod eam ὁμιλίαν uxorem ducere ausus esset. Nam illud quidem argumentum ex Athenaeo, non fuisse additurum παρμόναι, nisi idem fieri posset etiam ἡ παρμόναις, aequè bellum est, ac si quis, quia Cicero alicubi dicit, Catilinam pestem patriae nefarie moliri, colligat, idem non semper nefarie, sed interdum etiam sine scelere fieri posse. Postremo sanctissimus & eruditissimus vir, Cyrillus Alexandrinus libro sexto adversus Julianum, non fortivos concubitus, sed nuptias cum sorore Cimoni, ut scelus nefarium objicit, non facturum, si id apud Athenienses legitimum & usitatum fuisset. Tunc enim accusari Solonem oportuerat, qui id permisisset, non civem qui patriae suae legibus paruisset.

C A P U T V I.

De Chaldaeis Ciceronis locum e Theophrasto conversum videri.

CHALDAEI, ait Cicero libro primo De divinatione, non ex artis, sed ex gentis vocabulo nominati, diuturna observatione siderum, scientiam putantur effectisse, ut praedici posset, quid cuique eventurum, & quo quisque fato natus esset. In quo, quod ait Chaldaeos ex gentis, non ex artis, vocabulo nominatos, pertinet ad communem errorem refellendum, quo genechliacos, cujuscumque

que gentis forent, *Chaldaeos* vocabant: ita ut id artis, non gentis, vocabulum haberetur. Quod autem ait de illorum scientia, aut vanitate potius, & falsa opinione scientiae, ex Theophrasto sumptum videri potest: qui eos temporibus suis in magna admiratione fuisse dicit: quod non ea tantum praedicerent: quae communia essent, ut tempestatem, serenitatem, & iis similia, sed etiam quomodo quisque victurus, quomodo moriturus esset. Atque hoc de Proculo cognovimus: apud quem ita scriptum est: *Θαυμασιωτάτων ὅ ἐστι φησὶ ὁ Οἰόφρατος ἐν πῶς καὶ αὐτὴ χρόνῳ τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ πάντων ἡρώων, πῶς τε ἀλλὰ ἀσπλύνονται, καὶ τὰς βίους ἐκτελῶσι, καὶ τὰς θανάτους, καὶ ἐν ταῖς κοινὰς μάχαις, αἷον χαίροντες, καὶ δόξας ὡσπερ καὶ τὸ ἀσπέραι. Εἰς μὲν γὰρ μὴ ἐκφανῆ ἡρώωνι ψυχὴ σημαίνει, καὶ μετὰ ὅτι θίγας εἰς αἰεὶς αἰατῆς. πάντα δὲ οὐκ αὐτὸς καὶ πρὸς ἰδίαν, καὶ πρὸς κοινὰ ἀσπλύνονται ἀπὸ τῆς ἐργασίας, ἐν τῇ ἀπὸ σημείων βίβλῳ φησὶ ἐκείνῳ.*

CAPUT VII.

De honore qui Olympionicis & interdum imperatoribus re praecclare gesta habebatur. Emendatus Aemilii Probi locus.

QUANTO in honore fuerint antiquitus Olympionicae, nemini, qui paulum modo versatus sit in hoc litterarum genere, ignotum est. Solebant autem inter cetera, donari coronis aureis: unde & Pindarus Olympiam vocat *μητις χρυσισφύων αἶθλων*. Imperatores quoque, re bene & feliciter gesta, interdum, quamquam admodum raro, eodem honoris genere afficiebantur. Sic Cyro, post tam multas tamque insignes victorias in avitum regnum redeunti Cyaxaris filia, quae ipsius postea uxor fuit, coronam auream offert. Xenophon libro octavo: ὅτι καὶ Κυαξάρης πάντῃ μὴν ἐδίξαστο, ἀσπλύνει δὲ αὐτῷ πῶς θνητοῖσι σφύων πρὸς χρυσῶν, καὶ ψάλλει φέρων. Habitus est hic honos Alcibiadi quoque, cum domita Lacedaemoniorum superbia in patriam rediret: qua de re ita Probus: *Hic ut navi egressus est, quamquam Theramenes, & Thrasylbulus eisdem rebus praefuerant, simulque venerant in Piraeum, tamen illum unum omnes prosequiebantur: & id quod numquam antea usu venerat nisi Olympiae victoribus, coronis aureis aeneisque vulgo donabatur. Sed cur aeneas quoque coronas ad-*
dar,

dat, non immerito quaeri potest. Nam ut Glauci Homericī vecordia ridetur permutantis χρύσεα χαλκείαν, ita ridicula videri potest haec χρυσίαν ἢ χαλκείαν permistio. Ego vero non dubito, quin Probi verba corrupta sint, ita ut ubi est *aeneisque*, legendum sit *taeniisque*. Solebant enim fere taeniae cum coronis conjungi. Empedocles:

Ταινίας τε περίσπινθε, γόφισι τε θαλαίαις.

Idquē manifestō confirmat quod apud Thucydidem de Brasida legitur: quem Scionaei, re praeclare gesta, ut Olympionicen excepisse, & ut Graeciae liberatorem, coronā aurea & taeniis revinxisse dicuntur. Thucydidis verba haec sunt: ἢ οἱ μὴ Σκίωνῶσι ἐπήρησαν τε τοῖς λόγῳ, ἢ ὑπερήσαντες πάντες ὁμοίως, ἢ οἷς μὴ ἀσπυροὶ ἦσαν τὰ πρῶτα σίματα, τὸν τε πόλεμον διανοῦντο ἀσπύρουσιν οἷον, ἢ τὸν Βρασιδῶν τε τ' ἄλλα καλῶς ἐδίδασκεν, ἢ δημοσίᾳ μὴ χρυσῷ τιφάμεν ἀνιδύουσι, ὡς ἐλδοθηρόντι τῷ Ἑλλάδῃ, ἰδίᾳ τε ἰταλίσκῳ τε, ἢ ἀσπύρουσιν, ὥσπερ ἀθλητῇ. Athletam autem cum dicit, Olympionicen intelligit.

C A P U T V I I I.

Emendata quaedam e libro sexto Epistolarum ad Atticum.

IN hoc scribendi genere non modo exigī ordo non solet: sed ipsa potius ἀταξία, & melius Variarum lectionum nomen tueri, & minus satietatis adferre lectoribus creditur. Ego itaque qui horis exceptis haec qualiacumque procudo, ut quisque liber venit in manus, ita ex eo aliquid excerpo, quo mea haec auctiora fiant. Nunc igitur percurram sextum librum Epistolarum ad Atticum. In cuius prima epistola haud procul a fine ita legitur: *Nam Coelius libertum ad me misit, & litteras accurate scriptas, & de pantheris, & de civitatibus.* Puto pro *civitatibus* legendum *Cibyratibus*: idquē iis qui rem totam accurate consideraverint, probatum iri confido. In eadem epistola paulo infra libri editi sic habent: *C Vennonius domum Vindulli venit. cum omnia obsignaret, in Vedianas res incidit. In iis inventae sunt quinque imagunculae matronarum, in quibus una sororis amici tui hominis Brutī, qui hoc utatur, & illius Lepidi qui haec tam negli-*

Z

gen.

genter ferat. Vetus liber meus pro illo *amici tui* habet *amici tuos*. Bruti autem & Lepidi nomina non habet. Quare totum locum ita lego: *In quibus una sororis amici tui. Os hominis, qui hoc utatur: & illius, qui haec tam negligeriter ferat.* Significat enim, duri admodum oris esse & Brutum, qui utatur eo, propter quem soror sua adultarii suspecta esse possit: & Lepidum, qui tam turpem suspicionem in uxore tam lente ac negligenter ferat. Neque dubium est, quin de Bruto & Lepido loquatur: sed in talium rerum narratione, ac significatione, propria eorum, de quibus agitur, nomina multo venustius multoque verecundius subtrahuntur. Addita autem puto jam pridem ab aliquo erudito homine, qui locum declarare vellet. Jam illud, *os hominis*, ita dictum est, ut apud Martialem:

*Santonica medicata dedit mihi pocula virga.
Os hominis. mulsum me rogat Hippocrates.*

Libet & notare usum verbi *placet*, sane elegantem: si quis forte eum minus adverterit. Cum igitur in manifesto peccato aliquem deprehenderant, ita ut ne ipse quidem factum suum defendere posse videretur: ita eum interrogabant: *Placet hoc tibi?* Sic Thais Terentiana deprehensum Chaeream leviter objurgans, *Satin' hoc tibi placet?* Cicero epistola sexta ejus libri, in quo nunc versamur: *Sed heus tu quis es? placet hoc tibi?* Tibullus in carmine obsceno: *Placet qui sub arborum coma:* & quae sequuntur. piget enim adscribere. In eadem epistola, ubi vulgo legitur, *At nunc Coelius, non dico equidem, quid egerit:* legendum est, *quidquid egerit.* In octava, *meros terrores*, non ut vulgo, *miros*. In ultima vero, *Accepi ab Acasto, meo statore, tuas litteras.* non ut editi libri habent, *Accepi ab Acasto servo meo statim tuas litteras.*

C A P U T I X.

Emendata multa e libro tertio De officiis.

CICERONIS verba sunt e tertio De officiis: *Accedit eodem testis locuples, Posidonius, qui etiam scribit in quadam*

dam epistola, P. Rutilium Rufum, qui Panaetium audi-
 verat, dicere solere, ut nemo pictor esset inventus, qui
 Veneris eam partem, quam Apelles inchoatam reliquis-
 set, absolveret: oris enim pulchritudo reliqui corporis
 imitandi spem auferebat: sic ea quae Panaetius praeter-
 misisset, & non perfecisset, propter eorum quae fecisset
 praestantiam, neminem persecuturum. Quibus in verbis
 saepe admiratus eram, cur additum esset illud, & non
 perfecisset. certe enim quae praetermiserat Panaetius, ea
 non modo non perfecerat, sed ne inchoaverat quidem.
 Sed veteres libri admirationem sustulerunt, quorum in
 plerisque postrema ejus comprehensionis pars ita legitur:
 Sic ea quae Panaetius praetermisisset, propter eorum
 quae perfecisset praestantiam, neminem persecutum. In
 eodem libro, ubi de Caesaris caede, etsi cum non nomi-
 nat, loquitur, ita vulgo legas: *Vicit igitur utilitas ho-*
nestatem: imo vero honestas utilitatem secuta est. At in
 vetustioribus quanto melius? *Vicit igitur utilitas hone-*
statem? imo vero honestatem utilitas consecuta est. Sig-
 nificat enim, factum illud honestum fuisse per se, utile &
τοῦ καλοῦ ὄντος. Unum praeterea locum subjiciam, qui nus-
 quam ille quidem in vulgatis libris emendate legitur: sed
 in libris praeclari illius correctoris ita depravatus est, ut
 ipsius sententiae, aliquot vocum temere additarum con-
 gestu obrutae, vix, quasi per nebulam, tenuē quoddam
 vestigium appareat. Et fuit ea illius consuetudo, ut non
 tam quaereret interdum, quid dixisset Cicero, quam quid
 ipse eum dicere oportuisse censeret. Sed tota res mihi
 paulo altius repetenda est: ut etiam in iis Ciceronis ver-
 bis quae non multo antecedunt eum quem purgare insti-
 tuimus locum, maculae quaedam eluantur. Quaerit igi-
 tur Cicero, liceatne interdum viro bono alium laedere,
 deque illius commodis aliquid detrahere. Ac primum il-
 lud quasi principium ponit, humanae societatis arctissi-
 mum vinculum esse; magis arbitrari esse contra naturam,
 hominem homini detrahere sui commodi causa, quam
 omnia incommoda subire vel externa, vel corporis, vel
 etiam ipsius animi, *servantem justitiam.* Ita enim plane
 legendum est, non ut vulgo, quae vacent *justitia.* Ve-
 tus scriptura depravata est, *cevantem justitiam.* Deinde,
 paucis interjectis, addit: *Quid? si Phalarin, crudelem*
tyrannum, & immanem, vir bonus, ne ipse frigore con-
scia.

*ficiatur, vestitu spoliare possit, nonne faciat? Hic libri mei veteres habent, ne ipse algore pereat. sed utroque modo eadem sententia efficitur. Deinde totam quaestionem, adhibita distinctione, explicat his verbis: Nam si quid homini ad nullam partem utili, utilitatis tuae causa detraxeris, inhumane feceris contraque naturae legem. quibus verbis ne homini quidem plane inutili significat, quidquam sapientem detrahere debere, utilitatis suae causa. At ille, quem dico, ita edidit: Nam si quid homini, homo ad nullam rem utilis, utilitatis tuae causa detraxeris. Inepte. Instituta enim quaestio est hoc modo, Num sapiens homini ad nullam rem utili aliquid aliquando detrahere possit. non autem: Num homo ad nullam rem utilis. Ita enim paulo ante quaesitum erat: Nonne igitur sapiens, si fame ipse conficiatur, abstulerit cibum alteri homini ad nullam rem utili? Negat igitur Cicero, id utilitatis privatae causa licere. Deinde addit: Sin autem is tu sis, qui multam utilitatem reip. atque hominum societati, si in vita remaneas, adferre possis: si quid ob eam causam alteri detraxeris, non sis reprehendendum. Ob eam causam; id est, non obtuam utilitatem, sed publicam. Sequitur: Sin autem id non sit ejusmodi: suum cuique incommodum ferendum est potius, quam de alterius commodis detrahendum. Liber autem vetus, quo nunc utor, ita habet: Sin autem is non sis ejusmodi. unde colligo, librarium, primo per errorem, cum scripsisset *sin*, rediisse denuo ad superius membrum, cujus principium erat, *sin autem is tu sis*. deinde, errore animadverso, non delevisse quidem duas voces, quas frustra repetierat, *autem is*, sed cetera persecutum. Ut sit vera lectio: *sin non sis ejusmodi*. Solebant enim homines imperiti, qui avorum aut proavorum nostrorum temporibus, victum sibi describendis libris quaeritabant, quae perperam scripserant, non delere: ne libros suos, multis lituris deformatos, minus vendibiles redderent, iterumve totas paginas describere cogerentur: sed his ut erant omisissis cetera persequi. Atque ea res innumerabilem errorum copiam in omne scriptorum genus iniecit.*

CAPUT X.

Xenophontis loci duo emendati.

LIBET hoc loco proferre conjecturam meam de duobus locis Xenophontis a primo ἀναβάστας: de quibus dubium non habeo, quin & in omnibus usque in hunc diem editis libris corrupte legantur, & tuto ac facile corrigi possint. Eorum primus est, ubi Cyrus in Ciliciam transit, superatis montibus in quibus Syennesis praesidium collocarat. Cum enim Cilices ad primam Cyri adventantis famam sese in fugam dedissent, sine ullo negotio Cyrus & montes conscendit, & Cilicum castra cepit. Ibi Xenophontis verba sunt: κέρως δ' αἰέτω ἐπὶ τὰ ὄρη, ὡδὺς αὐλοῦντες, καὶ εἰδὲ πῶς σιλωὺς ἢ ἐφύλαττον οἱ Κίλικες. Quid autem attinuit dicere eum, superatis montibus, vidisse castra quae Cilicum fuerant? Certe enim ita necessesse fuit, nisi aut caecus fuisset, aut clausisset oculos. Sed nos quoque caeci, opinor, fuerimus, nisi videamus, ὅτι, non εἰδὲ, legendum esse. Alter locus est, ubi Cyrus ad flumen Chalum pervenisse dicitur: cuius pisces Syri, ut & columbas, pro diis habebant. Ibi enim ita legimus: αἱ δὲ κῆρυες εὐ αἰς ἐπιχλίσσῳ, Παρυψάπιδος ἦσαν, οἷς ζῶντο διδραμίται. Sed mihi excuti non potest, quin ζῶντο, non ζῶντο legere oporteat: ut dicamus eam totam regionem reginae Parysatidi in cingulum adtributam fuisse. Reginis enim Persarum multa oppida, multaeque regiones in singulis mundi muliebris partes adtribui solebant: verbi causa, in strophium, in amiculum, in cingulum, in sandalia. Idque locupletissimus testis confirmat Plato in Alcibiade primo his verbis: ἐπεὶ πᾶσι ἤκουσα ἐν αἰδοῦς ἀξιοπύου τῆ ἀνδραγαθίας παρὰ βασιλῆα, ὅς ἐφ' αὐτῷ περιελθεῖν χρόνον πάντων πολλῶν καὶ ἀγαθῶν, ἐγγύς ἡμερησίου ὁδόν, ἣν κελόν τας ἐπιχειρήσεις ζῶντο τῆ βασιλείας γυναικός. οἷαι δὲ καὶ ἀπὸ τῶν αὐτῶν κελόντων καὶ ἀλλοῦς πολλὰς τέλους κελόν καὶ ἀγαθὰς οἷς τοῖς χρόνοις ἐξηρημέτους, τῶν γυναικός, καὶ ἐνέμενται ἔχοντες ἐκείνους τῶν πάντων χρόνων. Sed & Lutetiae Parisiorum vestigial quoddam vino impositum est, quod vulgo cingulum reginae vocant. Sic Themistocli apud eosdem Persas quinque urbes, Magnesia, Lampascus, Myus, Percope, & Palae-scepsis, in panem, vinum, opsonium, stragula & vestitum adtributae fuisse dicuntur.

CAPUT XI.

Suetonii in Galba unus, & alter in Otthone emendatus & illustratus locus.

MIRAM & prope sordidam Galbae Imperatoris parsimoniam fuisse & Tacitus, & Suetonius, & alii tradiderunt. Cujus exempla multa cum retulisset Suetonius, adjicit: *Quare adventus ejus non petinde gratus fuit; idque proximo spectaculo apparuit. Si quidem Atellanis notissimum canticum exorsis, Venit io simus a villa: cuncti simul spectantes, consentiente voce, reliquam partem retulerunt, ac saepius versu repetito egerunt. Quae Turnebus libro quinto Adversariorum emendaturum se & explicaturum professus; nihil de suo adfert, nisi io esse interjectionem exultantis omnibus notissimam. Miror autem, cur tantus vir, cum manus depravato loco admovisset; nihil protulerit, nisi quod pueri paulo grandiores in schola si ignorarent, caederentur. Certe si nodus ille tam facile solvi poterat, non tali vindicæ indigebat. Quomodo autem populus, iterando eam vocem quae exultantium propria est, declarare potuisset, parum sibi gratum esse imperatoris adventum? Sed nos tentemus, si quid melius possumus. Servis olim & libertis interdum nomina ex moribus ipsorum imponi solebant. atque id magis etiam fiebat in cōmœdiis. Puto igitur in vetere Atellana vel servum vel libertum dispensatorem fuisse, qui, quod frugi & parvus, & domini utilis foret, ex re Onesimus vocaretur. Servile autem illud nomen esse, etiam e S. Pauli epistolis notum est. Eum igitur conservi cum in Atellana fabula viderent redeuntem e villa, intelligerentque, parcius sibi jam edendum ac bibendum fore, quod eos Onesimus dure contenteque habiturus esset, cecinerant, *Venit Onesimus a villa:* & addiderant, optimor, alia quae ad parsimoniam & severitatem ipsius exagitantam pertinerent. Eadem igitur illa cum in Galbam, qui nuper venerat, praeclare convenire viderentur, populus jocans crebro, iterasse dicitur. Plane autem in veteribus libris legitur *Venit one simus*, quod testati sunt & alii: ut minimo negotio mendum tolli potuerit. Sed saepe fit, ut etiam perspicacissimos ea quae sunt ante oculos posita, fu-*

fugiant. Fuit autem ipsi Suetonio pater vir fortissimus, & spectatae virtutis: cujus nomen cum in filii libris de-
curtatum ac depravatum legatur, restituere, operae fue-
rit. Sic ergo legimus in Otthone: *Interfuit huic bello pater meus Suetonius Lenis, tertiae decimae legionis tribunus angusticlavus*. Ita vulgo. At vidi ego librum qui cariem & tineas fenserat, in quo post nomen *Suetonius* foramen erat exiguum: deinde sequebatur *linus*: & supra alia manu emendatum *lenis*. Omnino autem legendum est *Paullinus*. (*) id enim ei verum cognomen fuit. Testem in eam rem laudabo Tacitum, qui fortis viri neque nomen, neque virtutem tacitam esse sivit. Ejus enim & saepe in Annalibus & in Agricolae, vita perhonorificam mentionem facit.

CAPUT XII.

*Aristotelis e primo Politicorum, Hippocratis e libro
de rebus emendati & illustrati loci.*

ARISTOTELES libro primo Politicorum erudite ac copiose disputat de origine servitutis: ostenditque verae servitutis causam in natura positam esse: ita ut ii qui mente ac consilio valent, corpore autem sunt ad obeunda necessaria munera non satis habili, natura facti sint ad imperandum: qui contra valido ac robusto corpore, sed ingenio hebeti ac stolido, tantum ut imperata facere, non etiam ipsi, quid agendum sit, prospicere possint, eos natura ipsa eorum qui plus sapiunt imperio subjecisse videatur. Qui autem bello capti, aut alio modo in servitutem redacti sunt, ii, si liberali sint ingenio, fortuna quidem ac conditione servi sunt, sed natura liberi. Sunt igitur quidam liberi natura, quos in servilem sortem casus aliquis deduxit: sunt contra multi quos servire oportet, quique natura servi sunt, qui melioribus & natura liberis imperant. Neque omnis aut libertas, aut servitus contra naturam est: neque omnis congruens ac consentanea naturae. Sed ad ipsum ejus dis-
pu-

(*) *Suetonius Lenis* diversus est a Taciti *Suetonio Paullino*. Mureti errorem notavit H. Casaubonus ad Sueton. l. c. cap. 10.

putationis finem ita legitur in libris emendatis a Victo-
rio, & in aliis prope omnibus: ὅτι μὲν οὐ ἔχει πρὸς λόγον ἡ
ἀμφισβήτησις, καὶ οὐκ αἰσὶν οἱ μὲν φύσει δούλοι, οἱ δ' ἐλεύθεροι,
ἄλλοι. quae ita interpretatur Victorius: *Continere igitur
in se rationem quandam hanc controversiam, & non esse,
hos quidem natura servos, hos autem liberos, planum est.*
Atqui Aristoteles ipse nihil tam docere conatus est, in
iis quae antecesserunt, quam esse quosdam natura ser-
vos, & quosdam natura liberos. Itaque in libris Aldi-
nis hoc modo legimus: καὶ αἰσὶν οἱ μὲν φύσει δούλοι, οἱ δ'
ἐλεύθεροι, id est, *& esse alios natura servos, alios liberos.*
Sed ne hoc quidem ferri potest. Utrumque enim docu-
it, quosdam natura, quosdam praeter naturam, & ser-
vos & liberos esse. Verum igitur est, quod ego, cum
prius coniecissem, postea scriptum reperi in eis libris,
quos Aldi heredes edidere: καὶ αἰσὶν καὶ οὐκ αἰσὶν οἱ μὲν φύσει
δούλοι, οἱ δ' ἐλεύθεροι, id est, *Et esse, & non esse alios
quidem natura servos, alios autem liberos.* Similis locus
est in libro Hippocratis De alimento: qui ita lacer ac
mutilus est, ut & Cardanus & ceteri, quos ego quidem
viderim, aetatis nostrae medici, qui eum declarare vo-
luerunt. meras nugas attulerint. Ego autem eum ita in-
terpretabor, ut non verear, ne quis mihi illud objiciat:
εἰσὶν γὰρ οἱ ἰατροὶς ἢ πεπρωμένα. Exposuerat Hippocrates
varias super tempore puerperii sententias, dixeratque,
aliis quidem videri tempus id esse dierum CCX, qui qui-
dem efficiunt septem menses, si quis Aegyptiorum more,
quem tum fere sequebantur, tricenos dies singulis men-
sibus tribuat: aliis trecentorum, qui eadem ratione effi-
ciunt decem menses: aliis denique CCXL: qui eadem ra-
tione octo menses efficiunt. Deinde ad hanc postremam
opinionem respiciens, subjicit: οὐκ ἔστι καὶ ἔστι. Quae verba
quid sibi velint, ne Mopsus quidem aut Oedipus divina-
rit. Legendum autem hoc modo: ἔστι ἢ καὶ οὐκ ἔστι ἐν τεταμένῳ
μήνισι. Atque ita intelligendum esse quodammodo par-
tum octimestrem, & quodammodo non esse. Potest
enim mense octavo mulier parere: sed fetus vitalis non
est. Atque ideo Sabinus, Galeno, ut notum est, an-
tiquior medicus, ea sic exposuerat: ἔστι μὲν φαινόμενα ὡς
ζῶν, καὶ τὸν ἔκτρωσι, οὐκ ἔστι δὲ, ὡς θνήσκοντα μετὰ τοῦτο. καὶ
ἔστι οὐκ ὡς φαινόμενα μὲν παρὰ φύσιν ὄντα, δυνάμει δὲ οὐκ ἔστι: ex qui-
bus etiam Sabini verbis conjicio, ubi apud Hippocra-
tem

tem legimus ἡμεῖς, legendum ἡμεῖς. Sunt &, quae sequuntur, depravata in Hippoeratis libris: quae quomodo emendanda sint, cognosci poterit e Gellio, libri tertii capite xvi. unde etiam sumpta sunt quae modo attuli. ut mirum sit ea tam diu latuisse, cum tam aperto ac celebri in loco paterent. Eodem autem loquendi genere usus est & Plautus in Trinummo:

*Est atque non est mihi in manu Megaronides.
Quin dicant, non est. merito ut ne dicant, id est.*

CAPUT XIII.

Emendati e Trinummo Plautina loci duo.

FACTA me Trinummi mentio admonet, ut insignem ex ea locum emendem: in quo & versus perperam collocati sunt, & personarum nomina locis non suis posita, & depravati versus, & denique. ἰδιότροπος. Nolo autem otium, quo minime abundo, inanibus verbis consumere. tantum proponam locum ipsum, ita ut mihi legendus videretur.

PHILT.

*Non edepol tibi pernegare possum quidquam quod velis.
Cui egestatem tolerare vis? loquere audacter patri.*

LYSITELES.

Lesbonico huic adolescenti, Charmidae hujus filio.

Qui illic habitat. PH. qui comedit, quod fuit, quod non fuit?

LY. Ne opprobria pater. eveniunt multa homini quae vult, quae ne vult.

Sapientiae aetas condimentum est: sapientia aetati cibum.

PH. Mentire edepol nate. atque id nunc facis haud consuetudine.

Nam sapiens quidem pol ipse fingit fortunam sibi.

Nulli quae ne vult eveniunt, nisi fictor malus fiet.

LY. Multa est opera opus ficturae, qui se fictorem probum

Z 3

Vi.

Vitae agendaesse expetit. sed hic admodum adolescens tulust.

PH. *Non aetate, verum ingenio apiscitur sapientia.*

Agedum, eloquere. quid dare illi nunc vis? LY. nihil quidquam pater.

Tu modo ne me prohibeas accipere, si quid det mihi.

Quod autem ait Lysiteles ad excusandum sodalem, *sapientiae esse condimentum aetatem & sapientiam aetati cibum*; hanc sententiam habet. Quidam cibi sunt, qui recentes quidem non sunt esui; sed reponi solent in longam usionem, & muria aut aceto, aut sale, aliisque modis condiri. mitescunt autem, ac concoquantur tempore, & ad vescendum utiles fiunt. sic sapientiam ait in juvenibus immaturam esse: procedente aetate condiri ac mitigari, quasque maturescere. In eadem autem fabula jocularis quidam versus qui a Stasimo pronuntiatur, & corrupte legitur, & male explicatur. Lambinus hoc modo:

Coena haec annona est, sine sacris hereditas.

& exponit, Coena haec est instar annonae. At Lipsius *ἡ τροφή*: *Coena haec an non est? Ego veterem scripturam retineo:*

Coena, hac annona, est sine sacris hereditas.

Est autem, *hac annona*, ablativus, ut grammatici vulgo loquuntur, absolutus; & hoc significat, hac annonae caritate quae nunc est. Sic alibi:

Mirum est lolio visitare te, tam vili tritico;

Id est, cum triticum tam vile sit.

C A P U T X I V.

Notata quaedam apud Livium, in quibus ipse sibi pugnare videri potest.

LIVII, historiarum scriptoris disertissimi ac copiosissimi, errores quosdam notavit olim Laurentius Valla, unum etiam

etiam homo eruditissimus mihiq̃ue amicissimq̃s, Carolus Sigonius, qui hoc tempore tantum in Livii annalibus praestitit, quantum vix sperare fas erat. Superfunt & alii, quos notare non ab re fuerit: ut incendatur scribentium industria; & ut intelligatur *in diuinitate* majus quiddam esse, quam ut ab homine praestari queat. Libro igitur annalium quarto, multis argumentis docet, errare eos, qui tradunt, A. Cornelium Cosum, tribunum militum, secunda opima spolia Jovis Feretrij, templo intulisse. At eodem in libro Mam. Aemilium dicentem facit, se eundem dictatorem esse, qui ante Vejentium Fidenatiumque, adjunctis Faliscis, ad Nomentum exercitus fuderit: & magistrum equitum, A. Cornelium eundem in acie fore, qui priore bello tribunus militum, Larte Tolumnio, & rege Vejentium, in conspectu duorum exercituum occiso, spolia opima Jovis Feretrij templo intulerit. Ne illud quidem defendi posse arbitror, quod libro nono in laudando L. Papirio Cursore ita scribit: *Haut dubie illa aetate, qua nulla virtutum feracior fuit, nemo unus erat vir, quo magis innixa res Romana staret: quin eum parem destinarent animis magno Alexandro ducem, si arma, Asia perdomita, in Europam verisset.* At paulo post ait, se arbitrari Alexandrum ne fama quidem Romanis notum fuisse. Quomodo igitur L. Papirium, quem ei opponerent, animis destinare poterant? Sed & illud recte ac vere notavit Glareanus, manifesto eum sibi pugnare, cum Hannibalem vix dum puerem Hasdrubalis litteris accersitum scribit, cum ex ipsis Livii verbis necessario colligatur, Hannibalem eo tempore annos non minus viginti tres natum fuisse. Qua aetate qui alium tutore egere dicat, ipsemet curatore potius indigere videatur.

CAPUT XV.

*Cur videatur Asa nutricibus dici solitum. Emen-
datus quidam Varrois locus.*

QUOD Nonius *assas* nutrices olim vocatas esse scribit, quia *assint* eis quos nutrant, id quam verum sit, videbimus. Fortassis enim verius est, eas a Graeco *αστα*. *in 3. et p. v. et p. 11. et p. 12. et p. 13. et p. 14. et p. 15. et p. 16. et p. 17. et p. 18. et p. 19. et p. 20. et p. 21. et p. 22. et p. 23. et p. 24. et p. 25. et p. 26. et p. 27. et p. 28. et p. 29. et p. 30. et p. 31. et p. 32. et p. 33. et p. 34. et p. 35. et p. 36. et p. 37. et p. 38. et p. 39. et p. 40. et p. 41. et p. 42. et p. 43. et p. 44. et p. 45. et p. 46. et p. 47. et p. 48. et p. 49. et p. 50. et p. 51. et p. 52. et p. 53. et p. 54. et p. 55. et p. 56. et p. 57. et p. 58. et p. 59. et p. 60. et p. 61. et p. 62. et p. 63. et p. 64. et p. 65. et p. 66. et p. 67. et p. 68. et p. 69. et p. 70. et p. 71. et p. 72. et p. 73. et p. 74. et p. 75. et p. 76. et p. 77. et p. 78. et p. 79. et p. 80. et p. 81. et p. 82. et p. 83. et p. 84. et p. 85. et p. 86. et p. 87. et p. 88. et p. 89. et p. 90. et p. 91. et p. 92. et p. 93. et p. 94. et p. 95. et p. 96. et p. 97. et p. 98. et p. 99. et p. 100. et p. 101. et p. 102. et p. 103. et p. 104. et p. 105. et p. 106. et p. 107. et p. 108. et p. 109. et p. 110. et p. 111. et p. 112. et p. 113. et p. 114. et p. 115. et p. 116. et p. 117. et p. 118. et p. 119. et p. 120. et p. 121. et p. 122. et p. 123. et p. 124. et p. 125. et p. 126. et p. 127. et p. 128. et p. 129. et p. 130. et p. 131. et p. 132. et p. 133. et p. 134. et p. 135. et p. 136. et p. 137. et p. 138. et p. 139. et p. 140. et p. 141. et p. 142. et p. 143. et p. 144. et p. 145. et p. 146. et p. 147. et p. 148. et p. 149. et p. 150. et p. 151. et p. 152. et p. 153. et p. 154. et p. 155. et p. 156. et p. 157. et p. 158. et p. 159. et p. 160. et p. 161. et p. 162. et p. 163. et p. 164. et p. 165. et p. 166. et p. 167. et p. 168. et p. 169. et p. 170. et p. 171. et p. 172. et p. 173. et p. 174. et p. 175. et p. 176. et p. 177. et p. 178. et p. 179. et p. 180. et p. 181. et p. 182. et p. 183. et p. 184. et p. 185. et p. 186. et p. 187. et p. 188. et p. 189. et p. 190. et p. 191. et p. 192. et p. 193. et p. 194. et p. 195. et p. 196. et p. 197. et p. 198. et p. 199. et p. 200. et p. 201. et p. 202. et p. 203. et p. 204. et p. 205. et p. 206. et p. 207. et p. 208. et p. 209. et p. 210. et p. 211. et p. 212. et p. 213. et p. 214. et p. 215. et p. 216. et p. 217. et p. 218. et p. 219. et p. 220. et p. 221. et p. 222. et p. 223. et p. 224. et p. 225. et p. 226. et p. 227. et p. 228. et p. 229. et p. 230. et p. 231. et p. 232. et p. 233. et p. 234. et p. 235. et p. 236. et p. 237. et p. 238. et p. 239. et p. 240. et p. 241. et p. 242. et p. 243. et p. 244. et p. 245. et p. 246. et p. 247. et p. 248. et p. 249. et p. 250. et p. 251. et p. 252. et p. 253. et p. 254. et p. 255. et p. 256. et p. 257. et p. 258. et p. 259. et p. 260. et p. 261. et p. 262. et p. 263. et p. 264. et p. 265. et p. 266. et p. 267. et p. 268. et p. 269. et p. 270. et p. 271. et p. 272. et p. 273. et p. 274. et p. 275. et p. 276. et p. 277. et p. 278. et p. 279. et p. 280. et p. 281. et p. 282. et p. 283. et p. 284. et p. 285. et p. 286. et p. 287. et p. 288. et p. 289. et p. 290. et p. 291. et p. 292. et p. 293. et p. 294. et p. 295. et p. 296. et p. 297. et p. 298. et p. 299. et p. 300. et p. 301. et p. 302. et p. 303. et p. 304. et p. 305. et p. 306. et p. 307. et p. 308. et p. 309. et p. 310. et p. 311. et p. 312. et p. 313. et p. 314. et p. 315. et p. 316. et p. 317. et p. 318. et p. 319. et p. 320. et p. 321. et p. 322. et p. 323. et p. 324. et p. 325. et p. 326. et p. 327. et p. 328. et p. 329. et p. 330. et p. 331. et p. 332. et p. 333. et p. 334. et p. 335. et p. 336. et p. 337. et p. 338. et p. 339. et p. 340. et p. 341. et p. 342. et p. 343. et p. 344. et p. 345. et p. 346. et p. 347. et p. 348. et p. 349. et p. 350. et p. 351. et p. 352. et p. 353. et p. 354. et p. 355. et p. 356. et p. 357. et p. 358. et p. 359. et p. 360. et p. 361. et p. 362. et p. 363. et p. 364. et p. 365. et p. 366. et p. 367. et p. 368. et p. 369. et p. 370. et p. 371. et p. 372. et p. 373. et p. 374. et p. 375. et p. 376. et p. 377. et p. 378. et p. 379. et p. 380. et p. 381. et p. 382. et p. 383. et p. 384. et p. 385. et p. 386. et p. 387. et p. 388. et p. 389. et p. 390. et p. 391. et p. 392. et p. 393. et p. 394. et p. 395. et p. 396. et p. 397. et p. 398. et p. 399. et p. 400. et p. 401. et p. 402. et p. 403. et p. 404. et p. 405. et p. 406. et p. 407. et p. 408. et p. 409. et p. 410. et p. 411. et p. 412. et p. 413. et p. 414. et p. 415. et p. 416. et p. 417. et p. 418. et p. 419. et p. 420. et p. 421. et p. 422. et p. 423. et p. 424. et p. 425. et p. 426. et p. 427. et p. 428. et p. 429. et p. 430. et p. 431. et p. 432. et p. 433. et p. 434. et p. 435. et p. 436. et p. 437. et p. 438. et p. 439. et p. 440. et p. 441. et p. 442. et p. 443. et p. 444. et p. 445. et p. 446. et p. 447. et p. 448. et p. 449. et p. 450. et p. 451. et p. 452. et p. 453. et p. 454. et p. 455. et p. 456. et p. 457. et p. 458. et p. 459. et p. 460. et p. 461. et p. 462. et p. 463. et p. 464. et p. 465. et p. 466. et p. 467. et p. 468. et p. 469. et p. 470. et p. 471. et p. 472. et p. 473. et p. 474. et p. 475. et p. 476. et p. 477. et p. 478. et p. 479. et p. 480. et p. 481. et p. 482. et p. 483. et p. 484. et p. 485. et p. 486. et p. 487. et p. 488. et p. 489. et p. 490. et p. 491. et p. 492. et p. 493. et p. 494. et p. 495. et p. 496. et p. 497. et p. 498. et p. 499. et p. 500. et p. 501. et p. 502. et p. 503. et p. 504. et p. 505. et p. 506. et p. 507. et p. 508. et p. 509. et p. 510. et p. 511. et p. 512. et p. 513. et p. 514. et p. 515. et p. 516. et p. 517. et p. 518. et p. 519. et p. 520. et p. 521. et p. 522. et p. 523. et p. 524. et p. 525. et p. 526. et p. 527. et p. 528. et p. 529. et p. 530. et p. 531. et p. 532. et p. 533. et p. 534. et p. 535. et p. 536. et p. 537. et p. 538. et p. 539. et p. 540. et p. 541. et p. 542. et p. 543. et p. 544. et p. 545. et p. 546. et p. 547. et p. 548. et p. 549. et p. 550. et p. 551. et p. 552. et p. 553. et p. 554. et p. 555. et p. 556. et p. 557. et p. 558. et p. 559. et p. 560. et p. 561. et p. 562. et p. 563. et p. 564. et p. 565. et p. 566. et p. 567. et p. 568. et p. 569. et p. 570. et p. 571. et p. 572. et p. 573. et p. 574. et p. 575. et p. 576. et p. 577. et p. 578. et p. 579. et p. 580. et p. 581. et p. 582. et p. 583. et p. 584. et p. 585. et p. 586. et p. 587. et p. 588. et p. 589. et p. 590. et p. 591. et p. 592. et p. 593. et p. 594. et p. 595. et p. 596. et p. 597. et p. 598. et p. 599. et p. 600. et p. 601. et p. 602. et p. 603. et p. 604. et p. 605. et p. 606. et p. 607. et p. 608. et p. 609. et p. 610. et p. 611. et p. 612. et p. 613. et p. 614. et p. 615. et p. 616. et p. 617. et p. 618. et p. 619. et p. 620. et p. 621. et p. 622. et p. 623. et p. 624. et p. 625. et p. 626. et p. 627. et p. 628. et p. 629. et p. 630. et p. 631. et p. 632. et p. 633. et p. 634. et p. 635. et p. 636. et p. 637. et p. 638. et p. 639. et p. 640. et p. 641. et p. 642. et p. 643. et p. 644. et p. 645. et p. 646. et p. 647. et p. 648. et p. 649. et p. 650. et p. 651. et p. 652. et p. 653. et p. 654. et p. 655. et p. 656. et p. 657. et p. 658. et p. 659. et p. 660. et p. 661. et p. 662. et p. 663. et p. 664. et p. 665. et p. 666. et p. 667. et p. 668. et p. 669. et p. 670. et p. 671. et p. 672. et p. 673. et p. 674. et p. 675. et p. 676. et p. 677. et p. 678. et p. 679. et p. 680. et p. 681. et p. 682. et p. 683. et p. 684. et p. 685. et p. 686. et p. 687. et p. 688. et p. 689. et p. 690. et p. 691. et p. 692. et p. 693. et p. 694. et p. 695. et p. 696. et p. 697. et p. 698. et p. 699. et p. 700. et p. 701. et p. 702. et p. 703. et p. 704. et p. 705. et p. 706. et p. 707. et p. 708. et p. 709. et p. 710. et p. 711. et p. 712. et p. 713. et p. 714. et p. 715. et p. 716. et p. 717. et p. 718. et p. 719. et p. 720. et p. 721. et p. 722. et p. 723. et p. 724. et p. 725. et p. 726. et p. 727. et p. 728. et p. 729. et p. 730. et p. 731. et p. 732. et p. 733. et p. 734. et p. 735. et p. 736. et p. 737. et p. 738. et p. 739. et p. 740. et p. 741. et p. 742. et p. 743. et p. 744. et p. 745. et p. 746. et p. 747. et p. 748. et p. 749. et p. 750. et p. 751. et p. 752. et p. 753. et p. 754. et p. 755. et p. 756. et p. 757. et p. 758. et p. 759. et p. 760. et p. 761. et p. 762. et p. 763. et p. 764. et p. 765. et p. 766. et p. 767. et p. 768. et p. 769. et p. 770. et p. 771. et p. 772. et p. 773. et p. 774. et p. 775. et p. 776. et p. 777. et p. 778. et p. 779. et p. 780. et p. 781. et p. 782. et p. 783. et p. 784. et p. 785. et p. 786. et p. 787. et p. 788. et p. 789. et p. 790. et p. 791. et p. 792. et p. 793. et p. 794. et p. 795. et p. 796. et p. 797. et p. 798. et p. 799. et p. 800. et p. 801. et p. 802. et p. 803. et p. 804. et p. 805. et p. 806. et p. 807. et p. 808. et p. 809. et p. 810. et p. 811. et p. 812. et p. 813. et p. 814. et p. 815. et p. 816. et p. 817. et p. 818. et p. 819. et p. 820. et p. 821. et p. 822. et p. 823. et p. 824. et p. 825. et p. 826. et p. 827. et p. 828. et p. 829. et p. 830. et p. 831. et p. 832. et p. 833. et p. 834. et p. 835. et p. 836. et p. 837. et p. 838. et p. 839. et p. 840. et p. 841. et p. 842. et p. 843. et p. 844. et p. 845. et p. 846. et p. 847. et p. 848. et p. 849. et p. 850. et p. 851. et p. 852. et p. 853. et p. 854. et p. 855. et p. 856. et p. 857. et p. 858. et p. 859. et p. 860. et p. 861. et p. 862. et p. 863. et p. 864. et p. 865. et p. 866. et p. 867. et p. 868. et p. 869. et p. 870. et p. 871. et p. 872. et p. 873. et p. 874. et p. 875. et p. 876. et p. 877. et p. 878. et p. 879. et p. 880. et p. 881. et p. 882. et p. 883. et p. 884. et p. 885. et p. 886. et p. 887. et p. 888. et p. 889. et p. 890. et p. 891. et p. 892. et p. 893. et p. 894. et p. 895. et p. 896. et p. 897. et p. 898. et p. 899. et p. 900. et p. 901. et p. 902. et p. 903. et p. 904. et p. 905. et p. 906. et p. 907. et p. 908. et p. 909. et p. 910. et p. 911. et p. 912. et p. 913. et p. 914. et p. 915. et p. 916. et p. 917. et p. 918. et p. 919. et p. 920. et p. 921. et p. 922. et p. 923. et p. 924. et p. 925. et p. 926. et p. 927. et p. 928. et p. 929. et p. 930. et p. 931. et p. 932. et p. 933. et p. 934. et p. 935. et p. 936. et p. 937. et p. 938. et p. 939. et p. 940. et p. 941. et p. 942. et p. 943. et p. 944. et p. 945. et p. 946. et p. 947. et p. 948. et p. 949. et p. 950. et p. 951. et p. 952. et p. 953. et p. 954. et p. 955. et p. 956. et p. 957. et p. 958. et p. 959. et p. 960. et p. 961. et p. 962. et p. 963. et p. 964. et p. 965. et p. 966. et p. 967. et p. 968. et p. 969. et p. 970. et p. 971. et p. 972. et p. 973. et p. 974. et p. 975. et p. 976. et p. 977. et p. 978. et p. 979. et p. 980. et p. 981. et p. 982. et p. 983. et p. 984. et p. 985. et p. 986. et p. 987. et p. 988. et p. 989. et p. 990. et p. 991. et p. 992. et p. 993. et p. 994. et p. 995. et p. 996. et p. 997. et p. 998. et p. 999. et p. 1000. et p. 1001. et p. 1002. et p. 1003. et p. 1004. et p. 1005. et p. 1006. et p. 1007. et p. 1008. et p. 1009. et p. 1010. et p. 1011. et p. 1012. et p. 1013. et p. 1014. et p. 1015. et p. 1016. et p. 1017. et p. 1018. et p. 1019. et p. 1020. et p. 1021. et p. 1022. et p. 1023. et p. 1024. et p. 1025. et p. 1026. et p. 1027. et p. 1028. et p. 1029. et p. 1030. et p. 1031. et p. 1032. et p. 1033. et p. 1034. et p. 1035. et p. 1036. et p. 1037. et p. 1038. et p. 1039. et p. 1040. et p. 1041. et p. 1042. et p. 1043. et p. 1044. et p. 1045. et p. 1046. et p. 1047. et p. 1048. et p. 1049. et p. 1050. et p. 1051. et p. 1052. et p. 1053. et p. 1054. et p. 1055. et p. 1056. et p. 1057. et p. 1058. et p. 1059. et p. 1060. et p. 1061. et p. 1062. et p. 1063. et p. 1064. et p. 1065. et p. 1066. et p. 1067. et p. 1068. et p. 1069. et p. 1070. et p. 1071. et p. 1072. et p. 1073. et p. 1074. et p. 1075. et p. 1076. et p. 1077. et p. 1078. et p. 1079. et p. 1080. et p. 1081. et p. 1082. et p. 1083. et p. 1084. et p. 1085. et p. 1086. et p. 1087. et p. 1088. et p. 1089. et p. 1090. et p. 1091. et p. 1092. et p. 1093. et p. 1094. et p. 1095. et p. 1096. et p. 1097. et p. 1098. et p. 1099. et p. 1100. et p. 1101. et p. 1102. et p. 1103. et p. 1104. et p. 1105. et p. 1106. et p. 1107. et p. 1108. et p. 1109. et p. 1110. et p. 1111. et p. 1112. et p. 1113. et p. 1114. et p. 1115. et p. 1116. et p. 1117. et p. 1118. et p. 1119. et p. 1120. et p. 1121. et p. 1122. et p. 1123. et p. 1124. et p. 1125. et p. 1126. et p. 1127. et p. 1128. et p. 1129. et p. 1130. et p. 1131. et p. 1132. et p. 1133. et p. 1134. et p. 1135. et p. 1136. et p. 1137. et p. 1138. et p. 1139. et p. 1140. et p. 1141. et p. 1142. et p. 1143. et p. 1144. et p. 1145. et p. 1146. et p. 1147. et p. 1148. et p. 1149. et p. 1150. et p. 1151. et p. 1152. et p. 1153. et p. 1154. et p. 1155. et p. 1156. et p. 1157. et p. 1158. et p. 1159. et p. 1160. et p. 1161. et p. 1162. et p. 1163. et p. 1164. et p. 1165. et p. 1166. et p. 1167. et p. 1168. et p. 1169. et p. 1170. et p. 1171. et p. 1172. et p. 1173. et p. 1174. et p. 1175. et p. 1176. et p. 1177. et p. 1178. et p. 1179. et p. 1180. et p. 1181. et p. 1182. et p. 1183. et p. 1184. et p. 1185. et p. 1186. et p. 1187. et p. 1188. et p. 1189. et p. 1190. et p. 1191. et p. 1192. et p. 1193. et p. 1194. et p. 1195. et p. 1196. et p. 1197. et p. 1198. et p. 1199. et p. 1200. et p. 1201. et p. 1202. et p. 1203. et p. 1204. et p. 1205. et p. 1206. et p. 1207. et p. 1208. et p. 1209. et p. 1210. et p. 1211. et p. 1212. et p. 1213. et p. 1214. et p. 1215. et p. 1216. et p. 1217. et p. 1218. et p. 1219. et p. 1220. et p. 1221. et p. 1222. et p. 1223. et p. 1224. et p. 1225. et p. 1226. et p. 1227. et p. 1228. et p. 1229. et p. 1230. et p. 1231. et p. 1232. et p. 1233. et p. 1234. et p. 1235. et p. 1236. et p. 1237. et p. 1238. et p. 1239. et p. 1240. et p. 1241. et p. 1242. et p. 1243. et p. 1244. et p. 1245. et p. 1246. et p. 1247. et p. 1248. et p. 1249. et p. 1250. et p. 1251. et p. 1252. et p. 1253. et p. 1254. et p. 1255. et p. 1256. et p. 1257. et p. 1258. et p. 1259. et p. 1260. et p. 1261. et p. 1262. et p. 1263. et p. 1264. et p. 1265. et p. 1266. et p. 1267. et p. 1268. et p. 1269. et p. 1270. et p. 1271. et p. 1272. et p. 1273. et p. 1274. et p. 1275. et p. 1276. et p. 1277. et p. 1278. et p. 1279. et p. 1280. et p. 1281. et p. 1282. et p. 1283. et p. 1284. et p. 1285. et p. 1286. et p. 1287. et p. 1288. et p. 1289. et p. 1290. et p. 1291. et p. 1292. et p. 1293. et p. 1294. et p. 1295. et p. 1296. et p. 1297. et p. 1298. et p. 1299. et p. 1300. et p. 1301. et p. 1302. et p. 1303. et p. 1304. et p. 1305. et p. 1306. et p. 1307. et p. 1308. et p. 1309. et p. 1310. et p. 1311. et p. 1312. et p. 1313. et p. 1314. et p. 1315. et p. 1316. et p. 1317. et p. 1318. et p. 1319. et p. 1320. et p. 1321. et p. 1322. et p. 1323. et p. 1324. et p. 1325. et p. 1326. et p. 1327. et p. 1328. et p. 1329. et p. 1330. et p. 1331. et p. 1332. et p. 1333. et p. 1334. et p. 1335. et p. 1336. et p. 1337. et p. 1338. et p. 1339. et p. 1340. et p. 1341. et p. 1342. et p. 1343. et p. 1344. et p. 1345. et p. 1346. et p. 1347. et p. 1348. et p. 1349. et p. 1350. et p. 1351. et p. 1352. et p. 1353. et p. 1354. et p. 1355. et p. 1356. et p. 1357. et p. 1358. et p. 1359. et p. 1360. et p. 1361. et p. 1362. et p. 1363. et p. 1364. et p. 1365. et p. 1366. et p. 1367. et p. 1368. et p. 1369. et p. 1370. et p. 1371. et p. 1372. et p. 1373. et p. 1374. et p. 1375. et p. 1376. et p. 1377. et p. 1378. et p. 1379. et p. 1380. et p. 1381. et p. 1382. et p. 1383. et p. 1384. et p. 1385. et p. 1386. et p. 1387. et p. 1388. et p. 1389. et p. 1390. et p. 1391. et p. 1392. et p. 1393. et p. 1394. et p. 1395. et p. 1396. et p. 1397. et p. 1398. et p. 1399. et p. 1400. et p. 1401. et p. 1402. et p. 1403. et p. 1404. et p. 1405. et p. 1406. et p. 1407. et p. 1408. et p. 1409. et*

παρὰ τοῦ, ὃ δὲ ἄλλοι, ἀλλὰ οὐκ, ait Eustathius. Sed quod homo eruditus putat, se apud ipsum Nonium ejus vocis exemplum reperisse in exemplo Varronis ab eo adducto, cum verbi *betere* notionem explicat, de eo mihi quidem longe aliter videtur. Verba Varronis in veteribus libris ita scripta sunt: *Asfanos multos quod ea parere non poterat mulier, eum betere foras jussit*: quae is, quem dico, ita emendat: *Asfa non multo post, quod ea parere non poterat mulier, eum betere foras jussit*. & tamen ait, ibi *asfam* vocari non nutricem, sed obstetricem. Quod si admitteremus, non tamen dicendum esset, repertum exemplum ejus quod Nonius dixerat; sed repertam aliam significationem nominis *Asfa*, quae ipsum quoque latuisset Nonium, neque usquam a veteribus tradita esset. Id autem quam credibile sit, non disputo: mihi certe nondum displicet, quod de illis Varronis verbis jam pridem existimavi: ea pertinere ad Sp. Carviliū, qui primus Romanorum uxorem repudiasse dicitur, non quod ejus mores aut ingenium parum probaret, sed quod conjugem se velle diceret liberorum quaerendorum gratia: illam autem sterilem esse. Legō igitur hoc modo; *A se annos multos quod ea parere non poterat mulier, eam betere foras jussit*. Erat enim hoc quoque verbum usitatum in repudiis. Cicero: *Clavēs ademit. foras exegit*. Martialis; *Uxor vade foras, aut moribus utere nostris*.

CAPUT XVI.

Emendati complures variorum scriptorum loci in quibus a librariis eodem modo peccatum erat.

AD medicinam melius & certius facitandam, non mediocriter utile est, scire, quibus in rebus is qui aegrotat, peccare solitus sit: quo & causa morbi facilius reperiat, & ad eam medendi ratio accommodetur. Sic & iis, qui se veterum scriptorum quasi medicos quosdam esse profitentur, nosse expedit, quibus potissimum modis veteres librarii peccare soliti sint, ut latentia hulcera quae in optimis quibusque scriptoribus inveterarunt, sagacius deprehendant. Inter cetera igitur sane multa genera depravationum, animadverti, solitos eos, si quando veteris libri; ex quo aliquid describebant, scripturam satis certo

certo ac liquido perspicere non poterant, dubitabantque, hoc an illo modo scriptum foret, aut si quando aliud in aliis exemplaribus scriptum reperiebant, utrumque ponere, & lectorum iudicio permittere, utrum verius videretur. Eo modo, vix credibile est, quam multa in optimis & nobilissimis quibusque scriptoribus maculata sint. Libet ejus rei aliquot exempla proponere: ut ab aliis quoque alia consimilia notentur. Apud Xenophontem libro primo Anabases ita legimus: *πὶ ἧ τριτάτῃ ἐν τῇ ἐπιτάξει, καὶ περὶ αὐτῆς ἐστὶν ἡ γνώμη, καὶ μὴ ἐν τῇ ἀντικειμένη ἀρχῇ, ἀλλ' ἐν τῇ ἐκείνῃ βασιλευσάντῃ, πῶς καὶ πῶς ἀλλοίωται ἡ ἀρχή, πῶς αὖτε οὐκ αὐτὴν.* ubi qui diligenter attenderit, facile videbit, legendum tantum esse, *πῶς καὶ πῶς ἀλλοίωται.* Apud Aristotelem libro primo De arte dicendi: *ἀνάγκη συνιστάμενον ἢ ἐκείνην δεικνύμεν ὅπως ἢ ὅτι οὐκ.* ubi frustra se torquet Victorius. illud enim *ἢ ὅπως* plane delendum est: quod ego cum jam pridem conjecissem, confirmatus sum in sententia, auctoritate Halicarnasæsi, qui hunc locum ita citat, ut illam librariorum *ἐκείνην* non agnoscat. Apud Ciceronem in Academicis: *Ἔ* veluti amantes Socratem, ubi docui legendum, *Ἔ* jam ante Socratem. Apud Livium libro xxiv. in libris a doctissimo Sigonio emendatis: *Cum illud potius agendum, atque eis cogitandum sit, si quomodo fieri possit, ne qui socii a populo R. descendant: Ἔ non vocitent, documentum autem ducant, statui oportere, si quis respiciat, Ἔ antiquam societatem respiciat.* Libri autem veteres ita habent: *Documentum aut ducant, statui oportere non nocitivum.* Ita igitur emendo eum locum quem insanibilem esse pronuntiavit Sigonius. Primum illud, *Documentum aut ducant*, ajo librarii esse, utro modo scriptum esset, ambigentis. Deinde illud, *Ἔ non vocitent*, factum esse ex eo, quod paulo post sequitur *non nocitivum*, & positum loco non suo. Quibus positus ita lego: *Documentum statui oportere, non nocitivum, si quis respiciat, Ἔ antiquam societatem respiciat.* Est autem optima & gravissima sententia, & Thucydidea: *ἔτι ἀνέλεστοι καὶ ἀνέλεστοι τῆς ἀρχῆς, καὶ ἐν τῇ γνώμῃ.* Apud Senecam libro primo De beneficiis: *Ergo Ἔ Mercurius una stat, non quia beneficia ratio commendat vel oratio, sed quia pictori ita visum est.* legendum: *Non quia beneficia commendat oratio.* Apud eundem epistola xxxiii. *Ego vero utar via veteri: sed si priorem planiorem.*

oremque invenero, hanc muniam. Libri veteres: Sed si priorem vel planiorem. Ego, sed si planiorem invenero. Apud Plinium capite xxii. libri xiv. Spectante miraculi gratia Tiberio principe in senectia jam severo, atque etiam alias saevo, sed ipsa juvenia ad merum prouior fuerat. Totum illud, atque etiam alias saevo, delendum est. Apud eundem capite iii. libri xxvi. Abstinentiam cibi, alias vini. Dele illud, alias vini. dicit enim *quoniam*. Apud Tacitum libro xi. ab excessu Divi Augusti: Ut sacrificantes vel insanientes Baebae. Utrum non facile dixerim: alterum certe *παρὰ*. Apud eundem libro xiii. Audiretur hinc Germanici filia, inde vilis rursus Burrus. Liber vetus: inde devilis rursus aut Burrus. legendum, inde debilis Burrus. debilem autem vocat, quia trunca erat manu: ut statim subiicit. Apud eundem libro xiv. Per infidias serviles, quas nemo prohibuit, aut prodidit. delendum illud, aut prodidit. Apud Plutarchum in Theseo: *ἰκανὸν αὐτῷ ἡ διακονία τῇ Αἰδέῃ στυγερὰ*. delendum illud, *ἡ διακονία*. Parcam plura congerere: ne ipsa copia lectoribus molesta sit.

CAPUT XVII.

Recte scriptum a Donato, his verbis, Hoc age, silentium & attentionem imperari.

DONATUS in Phormionem Terentii scripserat, hoc loquendi genere, hoc age, silentium imperari. Gabriel Faernus, homo Latinae quidem linguae non ignarus, sed Graecae prorsus expers: neque hoc detrahendi studio dico: ita esse sciunt, quibus ille notus fuit: neque id ipse diffitebatur: ne poterat quidem: is igitur hoc, quia nusquam alibi legerat, ferre non potuit: & ut erat ingeniosus, confugit ad illud suum, ut diceret, in veteribus libris Terentii scriptum fuisse, hoc age st. sed unam aut alteram litteram erasam esse: & verba illa Donati ad illud st, non ad verba hoc age pertinere. Credo hoc acutè excogitatum esse: & agnosco ingenium hominis, non tantum quid in vetustis exemplaribus scriptum esset, legere soliti, sed divinare etiam quid deletum fuisset. Sed quia tradior sum, quam ut illam tantam celeritatem ingenii subsequi possum: continebo me intra septa, & conten-

tus

tus ero iis quae ab aliis confirmata reperio. Videor autem legisse, in sacris imperari solitum silentium his verbis, *favete linguis*. & Graece *ἄνα πᾶς ἡσυχία*. & eadem de causâ clamari solitum, *hoc age*. & hoc puto dicere non malum auctorem Plutarchum in Numa: *ὅς ἔχοντι μίχρη ἰδοὺ διασφίγγει, ὅταν ἀρχὴν ποιεῖ ἑρμῶν, ἡ θυσίαις διατρέβη, βούαν, ὡς ἄλ.* Hoc igitur tenebo: curam legendi ea quae erasa sunt, perspicacioribus delegabo.

CAPUT XVIII.

Confirmatum quod de Aristotele & Hippodamo in superioribus scriptum est adversus frigidam defensionem ejus qui quod ipsemet ignoravit, aliis pro certo & explorato obtrudere voluit.

SCRIPERAM, non satis bona fide versatum Aristotelem videri in Hippodami rep. reprehendenda; idque cognosci posse de quibusdam ipsius Hippodami fragmentis quae apud Stobaeum extarent. Extitit, qui decennio post, Aristotelis defensionem fusciperet; neque ejus rei historiam ignorasse diceret: se autem planum facturum, fideliter, ut docebat, se summum philosophum in toto illo negotio praestitisse. Expectabam igitur, ut ipse quoque se in suscepto negotio fideliter praestaret: & quando me inani argumento usum dixerat; solidis ipse ac gravibus argumentis in mea opinione refutanda uteretur. Reperio historiam quidem nullam: argumenta autem ita levia, ut ea dum refello, videar mihi cum Aenea Virgiliano persequi *tenuēs sine corpore vitas*. Alium esse ait Hippodamum, cujus multa apud Stobaeum leguntur, alium qui ab Aristotele reprehenditur. Illum enim Italicum, hunc Milesium fuisse. Vellem alicujus veteris scriptoris testimonium protulisset, a quo horum duorum Hippodamorum, Milesii & Italici, quorum uterque optimaē reip. speciem informasset, mentio fieret. Quamquam enim plurimum illi tribuo; non tantum tamen, ut satis sit, *αὐτὸς ἴσα*. Haec videlicet illa historia est, cujus ignoratōne lapsum esse me dicit. Quae si in ipsius ingenio delituerat, neque a quoquam veterum prodita erat, qui, quaeso, eam non ignorasse potui? At quia testimonia non suppetunt, ab argumentis auxilium mutatur.

tur. *Hippodamus*, inquit, *Aristotelis Milefus fuit. Fateor: Stobaei vero ut existimare licet, Italicus, quod disciplina illius, & sermo etiam Doricus, quo utitur, declarat. alter Hippodamus Ionico usus fuisse. Miletus enim Ioniae civitas fuit. Nego quidquam hac ratione concludi. Nam neque omnes qui Italicam philosophiam colluere, fuerunt genere atque origine Italici: cum Pythagoras, ejus disciplinae auctor, Samius fuerit: neque omnes Dorico sermone scripsere. Empedocles certe Ionice scripsit; qui tamen Pythagoreus fuit. At alter, inquit, Hippodamus Ionico usus fuisse. Miletus enim Ioniae civitas fuit. Quasi vero necesse sit, unumquemque ejus gentis lingua in scribendo uti, in qua ipse natus est. Frustra certassent septem urbes de stirpe insignis Homeri, si ulla in hoc argumento firmitas esset. Neque ego puto ea lingua usos Stagiritas, qua Aristoteles scripsit: aut, quia *Aristoteles* scripsit Theophrastus, ideo ita locutos Eresios. Petrum Bembum optime Etrusce scripsisse ait bonus in primis ejus rei existimator, Joannes Casa. at Bembus Venetus fuit. Quid autem vetat, Hippodamum, cum Miletici quidem natus esset, seu diu versatus in magna Graecia, in qua philosophia illa florebat, ejus gentis sermone scripsisse, non in qua natus esset, sed in qua viveret, & cui fortasse potissimum scriberet? Doriensis fuit Hippocrates, ait Aelianus: sed in Democriti gratiam Ionice scripsit. Qui magis licuerit Doriensi Ionice, quam Ionico Dorice scribere? Hoc saltem admonere debuit ipsum, non minus acri judicio, quam acuto ingenio praeditum, ut non statim propterea duos Hippodamos esse concluderet. Addit: *Quanto autem plura sunt, quae judicio Stobaei, in scriptis ipsius Hippodami discrepant a sententiis Aristotelis, tanto facilius intelligere poterat, ipsos longe alios esse. neque enim existimandum est, philosophum ita perfricuisse frontem, ut tam aperte mentiretur: praesertim eo tempore, cum omnes nullo negotio hoc redarguere potuissent.* Hoc loco arduam mihi & lubricam defensionem esse fateor. nam neque de Aristotele, quem quanti faciam, norunt, quicumque me norunt, quidquam sequius loqui velim: & tamen res ipsa subigit me, ut dicam, eum nonnunquam reprehendendorum veterum paulo quam par erat, cupidiorum fuisse. Plato civitatis salutem in eo positam esse dixerat, si quam maxime una esset. Quam*

id

Id sophisticè Aristoteles calumniatus est? Non libet de Ideis dicere. Sed tamen non desunt ex ipsis Aristoteleis, qui Aristotelem in eis labefactandis non optima fide cum Platone egisse fateantur. Parmenidem quidem defendit Simplicius, nihil Aristotelis auctoritate deterritus. Et Platonis aut Parmenidis scripta non minus illa tempestate in manibus erant, quam Hippodami. Sed si duo Hippodami fuerant, quorum uterque de republica scripserat, cur eorum alterum Aristoteles insectatus est, alterum ne nominavit quidem? cum praesertim quosdam nominaverit, quorum nusquam alibi memoria extat. An illud verius est, ex his duobus Hippodamis alterum Mileti, alterum, ut Palladem e Jovis, ita ex hominis eruditissimi cerebro Florentiae natum? Et addit postremo: *Quod autem Aristoteles significavit, eum, quem improbat, Milesium fuisse, putari debet id fecisse, ut distingueret ab altero hoc, eadem nomine vocato, Pythagoreo.* Non video, cur ita putari debeat: multos enim a patria nominat, etiam ubi nihil opus est distinctione. ut cum dicit, *Γοργίας ὁ Λιερώνου*. Et libro primo cum dicit: *οἷον καὶ τὸ Θάλης ἢ Μιλήσιον*, non opinor, Milesium dixit, ut cum ab aliquo Thalete Italico distingueret. Illum igitur *κατωτέρω* Hippodamum omittam: pertinacius contendenti occinam:

Σοὶ μὲν ταῦτα ἀρκεῖν ἴσιν, ἔμοι δὲ τίς.

C A P U T X I X.

D litteram vocibus in vocalem desinentibus antiquitus interdum addi solitam. Et ejus rei proposita aliquot exempla.

A L A T I N I S veteribus concursum vocalium non amantibus fieri saepe solitum, ut vocibus in vocalem desinentibus adderent litteram D, tum maxime, cum subsequenti vocis prima littera vocalis esset, notum est & ex Fabio, & e fragmento columnae rostratae C. Duillio positae, quod e foro superioribus annis erutum, nunc in Capitollo visitur. Atque idem observatum est in jungendis verbis, ut ex re & eo, *redeo*: ex re & emo, *redimo*: ad eundemque modum plurima. Sed & *mederga*, *tederga*, *se-*

A a

der.

derga, ad sed eas, ita frequenter apud Plautum legitur; ut nemini ignota esse possint. Superescent & in posterioris aevi scriptoribus multa ejus consuetudinis vestigia, nisi per errorem obliterata essent. Nam & apud Catullum plane ita legendum: *At tu Catulle obstinatus obdura*. quod ex me in sermone familiari auditum probavit Turnebus: & apud Horatium duo loci sunt hujus vetustae consuetudinis ignoratione depravati. Nam & libro tertio Carminum, ubi vulgo est,

*vos, o pueri & puellae
Jam virum expertae, male ominatis
Parcite verbis;*

ex quo alii fecerunt, *male nominatis*: plerique veteres libri habent, *maled ominatis*. quod ut (*) verum est, & libro primo Epistolarum:

Omnem crede diem tibi diluxisse supremum.

ex quo factum est, *tibi diluxisse*. Est autem ita locutus Horatius, ut Livius in illo: *Hic speciosus ultimus dies P. Scipioni illuxit*. Apud Plautum quoque in Rudente, in extrema fabula, ubi vulgo ita legitur:

Tibi propino decuma fonte: tu tibi inde, si sapiis.

non habeo dubium, quin ita legendum sit:

Tibi propinod eccum a fonte: tu tibi inde, si sapiis.

Aquam enim conservo propinat, & eum jubet vinum sibi ipsum miscere. Quin etiam lib. XLIII. Digestorum, sub titulo, Ne quid in loco publico vel itinere fiat, ubi legitur: *Idem ait, si odore solo locus pestilentiosus fiat: non esse ab re de ea interdicto uti: legendum censeo, non esse ab re eo interdicto uti.*

(*) Transpone: quod verum est, ut et.

CAPUT XX.

Essentiae nomen a Cicerone novatum esse. Emendatus Senecae ex epistolis locus.

MAGNAM saeculo suo laudem consecutus est & dicendi facultatē, & philosophiae scientia, & gravitate morum Ser. Flavius Fabianus: multaque de eo cum alii, tum locupletissimus testis Seneca honorificentissime scripsit. Is cum philosophiam civitate donare vellet, multa vocabula novaverat: neque enim aliter fieri poterat; cum in Graeco quoque sermone; qui Romano immensum quantum copiosior est, veteres illi necesse habuissent multa procudere. Putabatur autem primus, quam Graeci *usiam* dicunt, eam Latine *essentiam* nominasse. Ita certe Quintilianus credidit, qui libro secundo, cum rhetoricam a quibusdam Latine loquentibus oratoriam aut oratricem vocari dixisset, & haec, inquit, interpretatio non minus dura est, quam illa Flavii *essentia*. & libro tertio: *usiam*, quam Flavius *essentiam* vocat, neque sane aliud est ejus nomen Latinum. & libro octavo: Multa ex Graeco formata nova, ac plurima a Ser. Flavio: quorum dura quaedam admodum videntur, ut ens & *essentia*: quae cur tantopere aspernemur, nihil video: nisi quod ini. qui iudices adversus nos sumus: ideoque paupertate sermonis laboramus. Primus tamen eam vocem finxerat Cicero: sed quod eam Fabianus primus usu trivisset, quodque alias multas fabricatus esset, hujus quoque origo ad eum referebatur. Sed eam Ciceroni vindicat Seneca epistola LIX. nisi quod locus corruptus, ne id vulgo animadvertatur, impedimento est. Ita enim legitur: Cupio, si fieri potest, propitiis auribus tuis quid sentiam dicere: sin minus, dicam & iratis. Ciceronem auctorem hujus verbi habeo, puto locupletem. Si recentiorem quaeris, Fabianum, disertum & eloquentem, orationis, etiam ad nostrum fastidium, nitidae. Sed pro illo quid sentiam; omnino legendum est *essentiam*. alloqui enim cujus illos verbi habere se auctores diceret? Idque manifesto declarant, quae statim sequuntur: Quid enim fiet, mi Lucili? quomodo dicetur ΟΥΣΙΑ, res necessaria naturam continens, fundamentum omnium. Rogo itaque permittas

mihi hoc verbo uti. Quanquam autem res aperta est, ne quis tamen calumnietur, alium testem in eam rem dabo. Is erit Sidonius Apollinaris: cujus haec sunt ex epistola quadam ad Polemium: Lecturus es hic etiam novum verbum, id est, essentiam. sed scias hoc ipsum dixisse Ciceronem. Nam essentiam, nec non & indoloriam nominavit, addens: Licet enim novis rebus nova nomina imponere. & recte dixit: Nam sicut ab eo quod est, verbi gratia, sapere & intelligere, sapientiam & intelligentiam nominamus regulariter, & ab eo quod est esse, essentiam non taceamus. Jam igitur qui ad Nizolii epulas bellaria inferunt, essentiae nomine auctiorem ejus librum faciant licet. Indoloriam, me quidem auctore, non addent. nam & apud Sidonium ipsum indolentiam legi debere arbitror.

F I N I S.

M. A N-

M. ANTONII MURETI

J. C. ET CIVIS ROM.

VARIARUM LECTIONUM

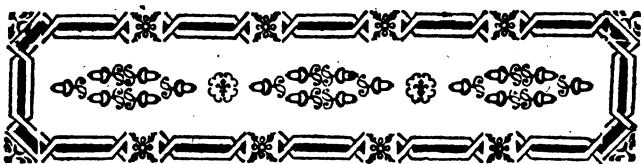
LIBRI IV.

ET

OBSERVATIONUM

JURIS LIB. SINGULARIS. (*)

(*) Hos IV. libros *Variarum Lectionum*, una cum *Observationibus Juris*, ab Andrea Schotto acceptos, post Mureti mortem, Augustae Vindelicorum a. 1600. 8. edidit Marcus Velferus, Muretinae disciplinae alumnus, e cujus bibliotheca etiam reliqua Mureti Postuma Ingolstadii prodierunt.

MARCI VELSERI
PRAEFATIO.

VIRO REVERENDO,
ANDREAE SCHOTTO,
SOCIETATIS JESU
SACERDOTI.

doctus & disertus vir, inquis, Muretus, meo quidem palato. Et cujus non item, mi Schotte? Si quis est, illi vero non tam palatum, quam mens obbruit.

Novi qui serio contenderet, a mille retro annis neminem vixisse, eloquentia cum hoc uno comparandum. De me si quaeris, nihil quisquam tam magnificum praeterea adjiciat, cujus ego auctoritatem defugiam. Sic tamen, ut eam primam Mureti laudem nunquam statuam. Prudentia & judicio excellere semper visus. Quid tibi nunc exsequar? Ultra asen-

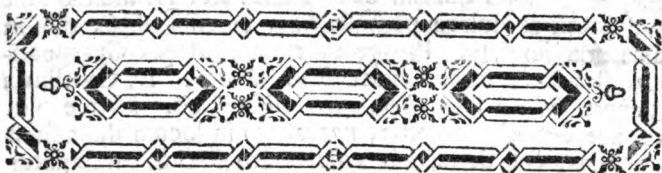
Aa 4

ti-

tireris, si hominem, fere dixi vidisses, certe coram novisses unquam. At id jam serum est. Nescio quomodo, Ego nullam ejus lego paginam, in qua praesentem intueri, & grave illud limatumque iudicium agnoscere non videar. Quod itaque volebas, feci omnino lubens, ut acceptos a te posteriores quatuor *Variarum* libros, & *Observationum* juris singularem, typographo vulgandos traderem. Unaque publice attestarer, cui beneficium hoc deberemus: sine enim tua pietate fuisset, perierant profecto haec planissime. De reliquis ne desperes. Enitemur quacumque, ne semper omnia lateant: nam praeclara sunt haud dubie pleraque. Tu in Photio civitate Romana donando perge, perinde ac coepisti, alacriter, & in difficili labore, te identidem memoria posteritatis excita, quae tibi, quam diu quidem litterae Latinae erunt, gratias aeternum habitura est. Vale, et Deum pro me ora.

M. A N.

M. ANTONII MURETI

VARIARUM LECTIONUM

LIBER XVI.

CAPUT I.

T. Livii locus e philosophia depromptus.

hilosophicam sententiam fecit Livius, libro quinto Annalium, ab Ap. Claudio, dici in ea oratione quam ad populum adversus Tribunos habuit. Haec enim ipsius verba sunt: *Labor, voluptasque dissimillima natura, societate quadam naturali inter se juncta sunt.* Constat autem, id multo ante apud Platonem dictum esse a Socrate, qui cum paulo post moriturus, vinculis, ex more, solutus esset, *Quam mirabile, inquit, videtur id, quod suave homines vocant: & mirabiliter affectum natura erga id, quod ei adversari videtur, molestum: cum ambo quidem in homine simul esse nolint: alterum autem eorum si quis persequatur ac capiat, alterum quoque fere capere cogatur: tamquam ex eodem utraque capite apta, ac colligata sint.* Neque tamen omnino verum est, voluptatem, & molestiam simul in eodem esse non posse: multae enim sunt voluptates, quibus aliquid molestiae admistum est: ut ea ipsa quam sentiebat Socrates: & pleraeque earum, quae ad corpus pertinent: quae propterea purae ac liquidae esse non possunt; ut sapientissime disputatur ab Aristotele, libro decimo Ethicorum. Et ut in tepido, remisso calore,

Aa 5

ris,

ris, ac frigoris quidam quasi cinnus est: ita multae sunt voluptatis ac doloris permissiones. ut cum alibi, tum in amatoria levitate. Propterea enim Musaeus Grammaticus stimulum amoris vocavit γλυκύπικρον. Et Catullus a Venere *dulcem amaritiam curis misceri* ait. Neque vero aut detracta molestia, necessario in locum illius subit voluptas, aut detractam voluptatem statim consequitur dolor. Media enim inter utrumque *indolentia* est: etsi eam Epicurus non voluptatem modo, sed summam voluptatem esse dicebat. Multum tamen inter voluptatem, & doloris vacuitatem interesse, & Cicero multis locis docet, & multis ante eum saeculis in Philebo docuerat Plato,

CAPUT II.

Animalia in igne degentia. Plinius corrigitur.

Cum varia animalium genera caelo, terra, marique, ut poëtae loqui solent, nascantur, solus ignis nullum ex se animal procreare dicitur: ideoque veteres, cum Vestae nomine ignem intelligerent, & ipsam virginem fecerunt, & ei virgines consecrarunt. Ovidius:

*Nec tu aliud Vestam quam puram intellige flammam,
Nataque de flamma corpora nulla vides.*

Aristoteles tamen libro quinto de historia animalium, in Cyprio, ubi lapis chalcites excoquitur, in medio igne bestiolas quasdam alas nasci ait, quae per ignem saliant, atque ambulent, morianturque, simulatque ab igne abscesserint. Ad eas respexit Seneca libro quinto naturalium Quaestionum, ita scribens: *Ignis qui omnia consumit, quaedam etiam creat: & quod videri non potest simile veri, sed tamen verum est, animalia igne generantur.* Plinius autem libro undecimo, Aristotelis verba prope ipsa interpretatus est, hoc modo: *gignit aliqua & contrarium naturae elementum. Si quidem in Cypri aerariis fornacibus ex medio igni majores muscae magnitudinis volat pennatum quadrupes: appellatur pyrales, a quibusdam pyrausta. Quam diu est in igne, vivit: cum evasit lengiore paulo volatu, emoritur.* Plinii verba
levi-

leviter depravata esse constat: legendumque, aut, *majoris musca magnitudinis*, aut *majoris muscae magnitudine*. Aristoteles enim ait, *ἡμεῖς τῶν μεγάλων μῆκρον μίαν & μικρόν*.

C A P U T I I I.

Terentii Adelphi locis aliquot castigantur.

Repuercascere me cogit amor in meos. Itaque qui jam pridem & Comoedias, & cetera ludicra posueram, ut graviora, & huic aetati convenientiora curarem, nunc ut consulam studiis M. Antonii, qui natura fratris mei filius est, caritate, & benevolentia meus, Terentium, amores olim ac delicias meas, fumo interdum in manus, ejusque fabulas, cum optimae spei puerulo, magna cum animi mei voluptate percurro. Reperio autem ad oras librorum meorum notata nonnulla, quae fortassis non ingrata fuerint illius poetae amatoribus. Quaedam igitur, ut fors feret, ex illis in hos libros referam, si cui forte, aut usui, aut oblectamento esse possint. Ac alia quidem alias: nunc ex Adelphis haec pauca, quae ad manum sunt. Demea cum audisset ex Hegione de Pamphila gravida, conturbatus, neque habens quid aliud responderet,

Fratrem, inquit, conveniam, Hegio.
Is quod mihi de hac re dederit consilium, id sequar.

Sed quomodo ait, secuturum se id consilium, quod super ea re frater dederit? An nesciebat, quicquid libidinosae & intemperanter faceret Aeschinus, de Micionis, si non consilio, at certe permisso illius ac voluntate fieri? Deinde diceret potius, se auctorem ac suasorem fratri fore, quid ipsum e re nata facere oporteret: non secuturum, quod ille suasisset. Neque enim Demeae, sed Micioni de illo negotio statuendi potestas erat. Neque is qui negotii alicujus praecipuus est arbiter, solet aliis consilium dare, quod sequantur: sed ipse potius aliorum sententias exquirere, & quod optimum factu visum fuerit, sequi: Quae cum ita sint, non dubito, quin totus ille versus, *Is quod mihi, ex hoc loco expungendus*

dus sit: ut tota responsio Demeae contineatur his tribus verbis,

— *Fratrem conveniam, Hegio.*

ut sententia sit: Ego tibi hic aliud nihil praestare possum, Hegio, nisi ut cum fratre colloquar. Scis enim, Aeschinum non in mea potestate esse, sed in illius. Hoc & Donatus confirmat: cujus haec verba sunt: *Vultuose pronuntiandum hoc quod addidit, HEGIO. quasi dicat, In manu fratris est constitutum, non mea.* Tralatus autem huc est versus ille ex Phormione, ubi ita loquitur Demipho:

— *frater est expectandus, mihi.*
Is quod mihi de hac re dedit consilium, id sequar.

Ita enim plane illic quoque legendum videtur. In illo autem, quod paulo post sequitur, colloquio Ctesiphonis & Syri, ubi legitur:

Nunc cum maxime operis aliquid facere credo.

prorsus legendum est, *Nunc cum maxime.* quo modo & Plautus, & Cicero, & Seneca, & Tacitus, & alii optimaе notae scriptores saepe locuti sunt. Quod autem, cum adolescens patri, qui voluptates suas ab eo impediri nollet, triduanam perpetuam lassitudinem precatus esset, subjicit Syrus,

Ita fiat. Et istoc si quid potis est rectius:

tum Ctesipho,

Ita. nam hunc diem
Misere nimis perpetuum, ut coepi, cupio
in laetitia degere.

Videri in eo poterat poeta non satis diligens servandi decori fuisse, qui improbo servo, non lassitudinem, sed mortem Demeae precanti, ingenuum adolescentem as-

sequ-

fentientem fecisset. Sed totum hujus-loci artificium subtilissime aperuit elegantissimus Grammaticorum Donatus: qui verba haec duobus modis accipi posse ostendit: quorum utrovis posito, id quod alioqui poëtae objici poterat, diluatur. Aut enim negabimus mortem a Syro intelligi: neque illum quidquam aliud precari dicemus, nisi ut ad illud triduum aliquid praeterea addatur, si- que aliquanto longior lassitudo: aut, si mortem significare voluit, quod mihi quidem in serbo, & in tali serbo, verisimilius videtur, dicemus, eum, cum illa diceret, & *istoc*, si quid potis est rectius, avertisse se a Ctesiphone, ita ut ab eo non audiretur. Prior illa expositio si cui magis probabitur, *istoc*, non sextus casus erit, sed adverbium antiquum, pro, *istuc*. Et haec quidem ex Donato hausta sunt: sed intelligi ex eo non queunt, nisi verba ipsius prius emendata fuerint. Legenda igitur sunt ad hunc modum:

Et istoc si quid potis est rectius. Deest, *addi*. nam si mortem significaret, non conveniret, adolescentem, *ita*, dicere. Videtur ergo plus temporis optasse languori. Vel & *istoc si quid potis est rectius*, ut moriatur scilicet. Et hoc averfus servus debet dicere: ne indecorum adolescentis personae sit, *ita*, dixisse. quamvis ejusmodi adolescentes inducant Comici. Ut Naevius in Tribulo,

Deos quaeso, ut adimant & patrem & matrem meos.

Haud magni pretii haec esse, dicat aliquis? licet, ego ea nunquam pro pretiosis venditabo: ut ne illud quidem, quod illius versiculi, qui non ita multo post legitur,

Quem ego modo puerum tantillum in manibus gestavi meis.

tanta est similitudo cum illo Euripidis ex Cyclope,

ὦ ἐξέριψα παῖδ' ἐγὼ πρὶ ἀγκυλάῃς,

ut si illa Euripidis Satyra periisset: & hic unus versus non expresso auctoris nomine, citatus ab aliquo vetere Grammatico reperiretur, facile suspicaturus fuerit aliquis,

Guis, cum esse ex Adelpis Menandri. Tale enim quidam in aliis evenisse scimus.

CAPUT. IV.

*Hippolyti Card. Estensis prudens de severitate
sermo.*

SAEPE mihi obversatur ante oculos Hippolytus Cardinalis Ferrariensis; saepe de illo vigilans, saepe etiam dormiens cogito: & magna causa est, cur id facere debeam. Primus ille fortunarum mearum, quantulae illae tandem cunque sunt, auctor atque inceptor fuit. Quindecim annos, & eo amplius, cum eo familiarissime vixi: cum optimus & humanissimus Princeps, sua mecum gravissimis de rebus consilia saepenumero communicaret: nonnunquam etiam eodem plane modo quo magistris discipulorum ingenia interrogando experiri solent, meam super eis sententiam exquireret: a se interdum dissentientem aequissimo animo ferret: errantem amantissime redargueret, multarumque rerum ad vitam pertinentium, pro singulari prudentia, qua praeditus erat, admoneret. Praecipue autem cum Tibur secesseramus, ubi ille quotannis aestivos menses transigere solebat, nullus fere abibat dies, quin, per studiorum speciem, aliis omnibus exclusis, horas aliquot una jucundissimis sermonibus consumeremus. Utinamque eorum, quae quotidie ab illo audiebam, commentarios & confecissem diligentius, & studiosius conservassem. Sed hominum incogitantium more, qui, quorum in praesens copia est, ea sibi perpetuo parata fore confidunt, & e plurimis paucissima feligebam, quae, memoriae causa, consignare litteris, & eas ipsas scidas in quas illa conjeceram, postea ita negligenter habui, ut earum bona magnaque pars perierit. Incido autem nonnunquam in earum nonnullas, quae me acriore reliquarum desiderio incendunt. Ut haec est, quae nunc aliud agenti venit in manus. Habitus erat in prandio sermo de summo quodam, & potentissimo Principe, qui eum in omnibus aetatis partibus admirabilem quandam integritatem, & innocentiam praestitisset, jam senex ad imperium evectus, peccata hominum ferre non poterat; eaque durioribus ac se-

ve-

verioribus legibus, quam inveterata saeculæ licentia postulare videretur, coercerebat. Multi ac varii sermones fuerant, aliis, ut sit, rigidam illam & prae fractam severitatem commendantibus, neque aliter vitia refecari posse dicentibus: quibusdam modice culpantibus, cum dicerent, ab illis repentinis mutationibus naturam quoque ipsam abhorrere, quae nos non statim ab hieme ad aestatem, aut ab aestate ad hiemem, sed interjecto inter illas vere, autumnoque perduceret. Abscessus quoque & vomicas in corporibus nostris a medicis, lenibus primo fomentis ac cataplasmatibus molliri solere, neque prius incidi, quam suppuraverint. Cardinalis, cum & blande omnes ad dicendum invitaret, neque patienter modo, sed & libenter audiret, dicebat, in iis reprehendi posse severitatem, qui ad formulam suam non viverent, sed alia facerent ipsi, alia publice facienda praescriberent: in eo non posse qui nullam aliis legem poneret, quam non ipse sibi multo ante posuisset. His aliisque in eandem sententiam sermonibus super mensam habitis, Hippolytus, dimissis ceteris, ex more, me in cubiculum ad se vocari jubet. Ibi cum alia multa sapientissime dixit, quibus ne sibi quidem illam tantam severitatem prorsus probari ostenderet, quam tamen certo sciret ab optima mente proficisci: tum has, quas subijciam sententias, adpersit orationi suae: quas ego, quod & graves, & eleganter expressae viderentur, ut primum ab eo discessi, in libello, quem tum forte in sinu gestabam, annotavi.

Nihil prohibet, esse aliquem & optimum virum, & non optimum Principem. Optandus est medicus, qui aliquando aegrotarit. Non satis aptus est ad regendos homines, qui ab hominibus ea, quae sunt supra hominem, exigit. Miseros homines, solummodo innocentia tutos facit. Cogitet, qui imperat, quomodo sibi olim alios imperare voluisset. Deinde, quasi eum ipsum de quo sermo erat, alloqueretur, Quod tu, inquit, alios praestare non posse miraris, id te alii praestare posse mirantur. Si quid tu quoque olim tale fecisti, ignosce & aliis, ut ignotum est tibi: fin nihil: cogita, non eandem a Deo datam esse omnibus animi firmitatem. Qui ad minora peccata interdum connivere non vult, saepe ad majora homines cogit. Aliud ultio est, aliud correctio. Qui ulcisci vult, iratus est: qui corrigere, amicus. Ille, eum qui peccavit, non amplius

plius esse vult: hic esse quidem, sed non amplius talem esse. Non sunt ferenda vitia. sed qui nullum vitium fert, nullum hominem feret. Haec optimus, & longo rerum usu exercitissimus senex: quae tanquam oracula quaedam fuisse, eventus ipse postea docuit.

CAPUT V.

Unus pro millibus, a Democrito primum dictum videri.

NON numerandas, sed ponderandas esse sententias, saepe a sapientibus dictum est: plurisque faciendum esse unius gravis, & cordati viri iudicium, quam imperitam multitudinem, cui probari ac placere, olim a peritis Musicis argumentum habitum est ~~nonnullis~~. Ex quo proditum etiam est litteris, Periclem, si quando plaudentem sibi coronam videret, metuere solitum, ne quid peccasset, neu quid plus minusve dixisset, quam oportebat. Et laudatur Antimachus, qui cum grande illud suum poema recitans, ab omnibus, praeterquam a Platone, relictus esset, *Legam*, inquit, *nihilominus*. *Plato enim mihi unus instar est multorum millium*. Neque non illud Epicuri generosum ac magnificum est: qui ad Metrodorum scribens, & parvi tum sibi, tum illi, facienda esse vulgi iudicia, disserens, *Satis magnus*, inquit, *uterque alteri theatrum sumus*. Sic Cicero, dum Catoni probaretur, aliorum iudicia non extimescebat. *Cato ille noster*, inquit, *qui mihi unus est pro centum millibus*. Et alibi de Peducaeo, *Tu vero*, inquit, *leges Sexto: ejusque iudicium mihi perscribes*. ~~Et ipsi mihi~~. Cum autem Graeca illa verba alicujus veterum esse constet: neque quisquam adhuc, quod sciam, cujus sint, prodiderit: non alienum putavi, testari, quid de illis opiner. Suspicionem igitur Democriti esse: cujus hoc dictum refertur a Seneca: *Unus mihi pro populo est: & populus pro uno*.

CAPUT

CAPUT VI.

*Servi ad pedes coenantibus stabant. Magdalenam
pedes Domini stando unxisse.*

DISCUMBENTIBUS olim cenandi causa, servi retro ad pedes stare consueverant, qui Dominorum iussa exciperent. Quod vel ob eam causam observatione dignum putavi, ut magis intelligeretur quod in sacrosancto Evangelio scriptum est, Magdalenam, cum in domo (*) Pharisei cenanti communi omnium domino, ingressa esset, retro ad pedes ipsius stetisse. Neque enim adveniens, ulla ratione maiorem animi submissionem significare poterat, quam cum eum sibi nobilissima mulier locum delegit, qui servis proprie erat attributus. Stans retro, ait S. Lucas, *ad pedes ejus, lacrimis coepit rigare pedes ejus.* Seneca libro tertio de Beneficiis: *Ut primum diluxit, servus, qui cenanti ad pedes steterat, narrat, quae inter cenam ebrius dixisset.* Martialis:

*Omnia cum retro pueris obsonia tradas,
Cur non mensa tibi ponitur a pedibus?*

CAPUT VII.

Aridaeus & Apollodorus tyranni. Seneca emendatus.

QUAESIT ex me per epistolam homo eruditus, qui, me auctore, Senecam studiose legere coeperat, cum ab eo prius, more multorum, abhorruisset, qui fuissent rex Arrhideus, & Apollodorus, qui ab eo inter feros, & crudeles nominarentur. Respondi, de Arrhideo quidem ut dubitaret, factum esse culpa librariorum, qui *Arrhideum* pro *Aridaeo* scripsissent. Fuisse autem *Aridaeum* Alexandri Magni fratrem; ex ignobili muliere ortum: cujus meminisset & Plutarchus ad finem Alexandri. Sed & in commentario, *Num seniori gerenda sit respublica*, ita legi: *Και ὃς ἔστιν Ἀριδαῖος, ὃς ἐστὶν Ἀντίγονος, αὐτὸς ὁ μὲν ἀπαστασὶς ὀλίγου ὄντος κατακτείνεται τὸν Ἀριδαῖον, ὁ δὲ Ἀντίγονος ἐπὶ αὐτοῦς δορυφόρος, καὶ οὐδὲν ἔτι ὄντος βασιλείας, καὶ αὐτὸν αὐτὸν*

(*) A Mureto scriptum videtur: *cum in domo Pharisei, cenans esset* &c.

ὡς ἂν αἱ ἀγῆνται παρὰ τὸν ἀνδρῆν. Philinnam saltatriculam Aridaei matrem fuisse legimus apud Athenaeum libro tertio decimo. Apollodori autem tyranni mentionem esse & apud eundem Plutarchum, libro, quo disputat, *Philosopho cum iis qui rerum potiuntur, vel maxime sermonem conferendum esse*, & apud Suidam in voce *ῥαπιδόμοχος*. Haec, quanquam recondita non sunt, quod illi tamen scrupulum injecerant, putavi, evenire posse, ut aliis quoque molesta essent.

CAPUT VIII.

Tria Livii loca numerorum notis depravata.

DEPRAVATA multa in optimis quibusque scriptoribus, cum librarii eas litteras quibus numerus indicabatur, conjungerent, atque ex eis vocem aliquam conficerent, saepe judicavi. Nunc proponam quosdam e Livii annalibus locos, in quibus ejus generis maculam tam diu haesisse mirum est. Eorum unus est libro *xxiii.* ubi agitur de auxiliis, quae Karthaginenses miserunt ad Hannibalem, cum, male pugnato a Romanis ad Cannas, spes esset, bellum brevi tempore perpetratum iri. *Itaque*, inquit Livius, *fit Senatusconsultum, ut Hannibali XL. Numidarum millia in supplementum mitterentur, & XL. elephantii, & argenti multa talenta.* Sed quis non miretur, cum & militum, & elephantorum numerus senatusconsulto definitus ac certo comprehensus fuerit, de pecunia ita *doctus* decretum esse? Non immorabor in re perspicua longius. Fuit haec paulo supra nostram aetatem ab hominibus ineruditis inducta scribendi ratio, ut cum quingenta significare vellent, ita scriberent *Vta.* Erat igitur scriptum in vetere Liviano libro, *M. Vta.* id est, *mille quingenta.* Quod qui non intellexerunt, inepte scripserunt *multa.* Contrario vitio laborat hic locus & libro *xxvi.* *Eodem tempore septem tabernae, quae postea quinque, & argentariae, quae nunc novae appellantur, arsere.* Numeri notam putarunt esse, quae non erat. Habebat enim antiquus liber: *septem tabernae quae postea vet. & argentariae quae nunc novae appellantur.* Nam, ut novae, ita veteres tabernae in foro erant. Unde locorum nomina, *sub veteribus, & sub novis.* At illi, de levis duabus litteris, quas frustra geminatas putarent, illud

illud V notam esse quintarii numeri iudicantur. Addam
& tertium, qui tamen quoto ex libro sit, nunc quidem
recordari non queo. Sed alicubi extare tam certo scio,
quam me vivere. Exposito proelio quodam, Livius, ut
plerumque solet, subiiciens numerum eorum qui utrin-
que ceciderant, ita scribit, ut vulgo quidem legitur: *e*
Romanis cecidere victores. In veteribus erat *visti*. Sed
qui Romanos ex eo proelio viderent superiores disces-
sisse, ex *victis* fecere *victores*. Erat autem scribendum
Visti, id est, sexcenti. Sexcenta adhuc hujus generis in
scriptis veterum latere: quae aut a me aliquando, aut
ab aliis deteguntur.

CAPUT IX.

Si forte. Ciceronis in Miloniana locis inter-
punctione sanctis.

APUD Ciceronem in Miloniana ita legitur: *Hicne*
vir patriae natus, usquam, nisi in patria morietur, aut
si forte pro patria, hujus vos animi monumenta retinebi-
tis, corporis in Italia nullum sepulchrum esse patiemini?
Sed vitiosa interpunctio vim omnem illius enervat, pul-
chritudinem delat, sententiam obscurat. Atque equi-
dem putabam, id ita perspicuum esse, ut supervacaneum
esset monere. Sed cum videam, id mendum haerere
etiam in his libris, qui, jure, an injuria, videbimus, sed
certe vulgo ceteris emendatiores putantur, praeterea quo
animadvertam, hominibus ceteroqui non inruditis in ex-
plicanda ejus sententia oculos caecutire, potius hujus
opellae jacturam faciam, quam eos diutius errare patiar.
Est igitur ita legendum: *Hicne vir patriae natus, us-*
quam, nisi in patria morietur, aut, si forte, pro patria?
Atque hic subsistendum: ut quod sequitur, sit novae pe-
riodi principium. Hoc enim significat, indignum esse,
talem virum usquam, nisi in patria mori, nisi forte casus
aliquis ita tulerit, ut in aliquo externo bello, moreretur,
pro patria dimittens, oppeterat. Est genus loquendi Grae-
cum, *si forte, & hoc*. Sic libro primo Epistolarum ad
Q. fratrem: *Intelligis, nihil esse a me, nisi gratissimam*
verberationem, & iracundiam, & si forte, raro litterarum
miserram indiligentiam reprehensam. Et libro tertio de

oratore: *Ex quo vereor, ne nihil sim tui, nisi supplotionem pedis imitatus, & aliquem, si forte, motum.* Sed & Ovidius in primo *Metamorphoseon*:

Figitur in viridi, si fors tulit, anchora prato.

ei. & in; in; cujus ignoratione vulgo fecerunt, sic fors tulit.

C A P U T X.

Suetonii de claris Rhetoribus libellus emendatur.

IN his libris conscribendis imitari mihi videor eorum consuetudinem, qui tesferis ludunt. Ut enim illi, quod temere jecerunt, eo utuntur: sic ego pomeridianis horis, dum se calor frangat, in bibliothecam meam ingressus, qui primus liber in manus venit, eum arripio, & si quid olim a me in eo notatum sit, inspiciens, unum aut alterum horum capitum concinno. Nunc igitur, cum sese obtulerit libellus sane elegans Suetonii *de claris Rhetoribus*, tentabo, num ex iis, quae pridem in eo notavi, possim quasi corollam aliquam texere. *Rhetorica quoque, inquit, apud nos, perinde atque Grammatica fere recepta est.* Ego pro, fere, non dubito quin legendum sit, *fero*. Sequitur paulo post, *Quod ne cui dubium sit, vetus item censorium edictum subjiciam.* Logo, *vetus S. C. & censorium edictum subjiciam.* Addo & praenomen prioris consulis, ut sit, *C. Fannio Strabone, M. Valerio Messalla cos.* Ac paulo post, *uti ei. non, ut vulgo editum est, ut, si ei.* Notum autem est, & Senatusconsultum hoc & Edictum totidem verbis apud Agellium extare. Quod autem aliquanto post legitur, *dum utilia & necessaria, dum pernicioosa & supervacanea ostendere.* si locus visio vacat, illud dum geminatum valet, *in, in, in N.* Ad ipsum autem prooemii finem, cum ita legatur, *petitur puer, quod domini voluntate fuerit liber, in libertate.* legendum est, *in libertatem.* Hoc enim dicit, eum puerum peti in libertatem, id est, liberali causa manu asseri, quod domini portitores fraudare cupientis, voluntate liber habitus sit. Ubi autem de L. Plotio Gallo disserens ita scribit: *hunc eundem (nam diutissime vixit) M. Coelius in oratione, quam pro se de vi habuit, significabas* (ma-

(malim legere, significat) dictasse a Cratino accusatori suo actionem. ibi ergo pro Cratino, legendum esse Atratio constat ex oratione Ciceronis pro Coelio. Neque negligendum est, quod ait, *L. Otacilium, cum esset ostiarius, vetere more, in catena fuisse*. Ejus enim moris mentio & apud alios, & apud Ovidium in illo versu,

Janitor indigne dura religate catena.

Quem autem *Epidium Nuncionum* vocat, *Nursnum* fortassis vocare melius fuerit. Et, ut haec leviora sint, hoc certe quod subjiciam, conciliare aliquam huic capiti gratiam, vel apud fastidiosos aestimatores (*) potest. *Sex. inquit, Clodius & Sicilia Latinae simul Graecaeque eloquentiae professor, male oculatus, & dicax par oculorum. In amicitia M. Antonii Triumviri extitisse se ajebat.* Ita vulgo legitur. Sed aquam quis citius e pumice, quam ullam ex his verbis idoneam sententiam expresserit. Emendentur igitur ad hunc modum: *Sex. Clodius & Sicilia Latinae simul Graecaeque eloquentiae professor, male oculatus & dicax: pari oculorum amicitiam M. Antonii Triumviri stetit sibi dicebat.* Cum enim M. Antonius & plurimum biberet ipse, & eos, qui idem facerent, amaret, ut ex historia notissimum est; Clodius, qui, ut M. Antonio obsequeretur, dies noctesque cum eo perpotabat, oculis sibi constitisse illius amicitiam dictitabat: eos enim potando corruperat. Itaque in compotorum illius numero a Cicerone censetur. *Compotorum* enim legendum plane est, non, *competitorum*: & alia quoque in verbis Ciceronis, quae hic referuntur, ex Cicerone ipso emendanda. Hic aliquis ex istis novis Astydamantibus *Clodius* suam admiraretur, & Musarum fidem imploraret, & sibi inauratam statuum ipse decerneret. Sed ego istam novam eloquentiam nondum didici: & senex sum. Satius fuerit, his nugis omis-
sis, alias nugas (quid enim aliud haec nostra sunt?) huc congerere, & quaedam in ultimam ejusdem libelli partem notare. In iis igitur, quae de C. Albutio narrantur, ita legenda sunt haec: *receptusque in Planci oratoris contubernium, cui declamaturus mos erat prius aliquem, qui ante diceret, excitare, suscepit eas partes,*

(*) Potius, *aestimatores*. Vide quae notavimus ad T. I. p. 41.

tes, atque ita implevit, ut Planco silentium imponeret, non audenti in comparationem se dimittere. Et mox, ubi legitur, solitus proposita controversia sedens in opere, legendum, incipere. Ac statim pro, declamare aut genere vario, lego, declamare autem genere vario. Et paulo post, ubi vulgo, tantummodo trivialibus verbis, legendum, tantum non, ~~perorax~~. Mox, dum amplissimum quamque sectatur, non, ut vulgo, quamquam. Tum pauculis versibus interjectis, & rursus cum in cognitione caedis Mediolani a L. P. P. d. v. c. c. l. n. l. v. ita excaudit, ut deplorata Italiae statu: & quae sequuntur. De illa autem M. Bruti statua, quae Mediolani viseretur, jucundum cognitu quiddam est apud Plutarchum in Bruto, in extremo. Tantulus libellus unam prope mihi horam abstulit.

CAPUT XI.

Notati in transcurso errores aliquos cujusdam, qui libellum illum Suetonii Commentario explanavit.

CUM superiora scripsissem, venit ad me amoenissimus homo ingenii, Alexander Riparius, qui, cum ea, pro nostra artissima familiaritate, legisset, Vereor, inquit, ne tota tibi haec opella perierit. Levis, inquam, fuerit jactura. Sed cur id, quaeso, vereris? An tu, inquit, nescis, a vetere illo amico tuo & hunc libellum, & alium argumenti quidem consimilis, ejusdem autem auctoris, jam pridem emendatos prodissse? Quem tu, inquam, amicū mihi veterem nominas? quaeso te, etiamne is in hunc librum aliquid scripsit? Immo vero, inquit, domi, ut puto, commentarium ipsius habeo, quanquam fortassis aliqua jam parte lacerum, mitte, quaeso, qui afferat. Ille puerum confestim ire ac redire jussit. It, redit, affert tres aut quatuor conscissas chartas. Itaque mittendum ad librarios fuit. Apud quos vix tandem repperit commentarium, quanquam non valde metuebam, ne quidquam eorum, quae a me notata erant, occupasset, excutere tamen libuit. Eorum pauca quaedam notare placuit: neque enim vacabat omnia, in quibus ab illo dissentio. Primum igitur illa, C. Fannio Strabone, M. Valerio Messalla Cos. notae esse initium edicti:

ne

neque videt esse principium Senatusconsulti. & ambigit, scribendumne sit *Cons.* an potius *Cens.* cum tamen censorum nominibus nunquam tempora notari soleant: hos autem *Consules*, non *Censores* fuisse, etiam pueri sciant. Addit, multa edicta & Senatusconsulta apud Ciceronem, & apud Agellium, & apud Frontinum legi, quasi dubium sit, aut non apud alios quoque aequae multa legantur: neque tamen videt, illud ipsum s. c. & illud ipsum Edictum, de quibus hic agitur, apud Agellium extare. Sequitur: *Uti Romae ne essent. Ne, pro, non,* inquit, antiquo more. Immo vero qui dicat, *uti Romae non essent*, non Latine loquetur. *De iisdem.* in v. imp. *de iisdem.* in veteribus monumentis semper *isdem.* Haec levia sunt. *Ad quos iuventus.* Magis, opinor, e veterum consuetudine in v. impresso, *iuventus ad quos.* Hic recta depravat. *Eos sibi nomen imposuisse Latinos rhetoras.* In v. imp. *eos sibi nomen imposuisse Latine scilicet Rhetoras.* Lego ego, *haud Latine scilicet Rhetoras.* vel potius, *haud Latine*, tantum. ne in edicto verbum *rhetoras* fuisse intelligamus. Mirabar, si tibi quidquam potius videretur, quod non omnium deterrimum esset. Neque vero ignotum est, veteres sedulo cavisse, ne peregrinas voces Edictis aut Senatusconsultis admiscerent: quod tamen non ita superstitiose vitabant, ut piaculum ducerent, si quid secus factum esset: sed hoc loco id ipsum ad invidiam in illos dicendi magistros conflandam pertinebat, quod sibi Graecum vocabulum imponderent, cum ante id tempus nunquam Rhetorum Latinorum nomen auditum esset, totumque illud artificium Senatui displiceret. Mitto multa. neque enim tanti est. Hoc tamen omittere non possum. Suetonii verba sunt: *Nam & dicta praeclare per omnes figuras, per casus: & apologos aliter, atque aliter exponere, & narrationes tum breviter & presse, tum latius & ubertius explicare consueverant.* Ubi dicta praeclare vocat quae Graeco vocabulo dicuntur *Chiriae.* de quibus Quintilianus libro i. Aphthonius in Progymnasmatibus, & alii. Ad eas per casus variandas assuefiebant pueri in scholis, hoc modo: *Socrates dicebat. Socratis dictum est. Socrati placuit. Socratem dixisse ajunt.* O Socrates, praeclare a te dictum est. A Socrate dici solitum accepimus. & hoc aperte constat cum ex

aliis, tum ex Diomede, libro primo. Ad haec quae vel pueris nota esse oportebat, mox ita scripsit: *Per casus. eventus. Ut quid quoque casu dicendum. Vel casus intelligit, de quo Quintilianus in v. Casus autem, inquit, qui & ipse praestat argumentis locum, sine dubio est ex insequentibus.* Sed quid ego plura persequar?

CAPUT XII.

Plinii minoris Epistola contra interpretis eruditæ sententiam explicata.

U T epistolas Plinius accuratissime scripsit, ita interpretem nactus est accuratissimum, Jo. Mariam Cataneum, hominem, patrum nostrorum memoria, exquisitae doctrinae, diligentiae singularis. Qui tamen interdum, ut homines omnes sumus, offendit. Sed bene agitur cum iis, quorum errata, in opere praesertim longo, numerari queunt. Atque ita mihi omnia quae opto, eveniant, ut ego, cum magnorum, ac praestantium virorum errata quaedam detego, nihil minus propositum habeo, quam ut quidquam de illorum existimatione, ac gloria deceram, quibus me nullo modo parem esse, sentio, & profiteor: sed quo major est eorum auctoritas, eo majus periculum est, ne alios secum in eundem errorem trahant: quae mihi una causa est ea interdum, in quibus ipsi *ἀσφαλιστὸν ἢ ἴσχυον*, indicandi. Plinius igitur libro quarto ad Paternum scribens, & ad eum suos quosdam hendecasyllabos mittens, de quibus iudicium ipse cognoscere cupiebat, ita epistolam claudit: *A simplicitate tua peto; ut quod de libello meo dicturus es aliis, mihi dicas. Neque est difficile, quod postulo. Nam si hoc opusculum nostrum aut potissimum esset, aut solum: fortasse posset durum videri dicere, Quære quod agas. molle & humanum est, Habes quod agas.* Quae ita declarantur a Cataneo: *Quære quod agas. jocando inquit, quid judicandum sit. Molle & humanum. respectu ad genus carminis, quod lascivum, & urbanum est. Quod agas. quomodo judices.* Equidem suspicor, hominem eruditum, studendo defessum, dormitasse, cum haec scriberet: ita longe, praeter consuetudinem suam, a sententia Plinii aberravit. Videtur autem errorem illi ob-

eis-

esse; quod librarii *opusculum* scripserant, cum *opus* tantum scribendum foret: ut magis intelligamus, nullum esse tam pusillum mendum, quod non e bonis scriptoribus tolli expediat. Hoc enim dicit Plinius, nihil esse causae, cur vereatur Paternus libere aperire sententiam suam: etiamsi forte hendecasyllabos illos non satis probet: *nam si hoc*, inquit, *opus nostrum aut potissimum esset aut solum*, id est, si poëtae praecipue nomine ceteri vellem, ejusque facultatis mea praecipua professio esset, aut etiam sola, ita ut nusquam alio animum, quam ad faciendos versus, applicarem; *fortasse posset durum videri dicere, quare quod agas*: quare aliud studium, in quo te exerceas. nam ad hoc, quod delegisti, parum aptus es. *Molle & humanum est*, cum aliud studium mihi praecipuum habeam, nempe studium eloquentiae, *habet quod agas*: poëticam laudem aliis relinque, & urge id studium cui te dedisti: *Ἐπὶ τῇ ἰδέᾳ, τῷ τῶν ἀσμάτων*.

C A P U T X I I I.

Plauti Curculio locis aliquot castigatur.

Q U O D oculorum usus natura nobis carissimus est, ex eo duxit Plautus occasionem fingendi novi vocabuli, ut *oculisimum ostium* diceret, quod carissimum significare vellet. Sed hoc ei non placuit, qui Plautum Commentario onustum emisit, pluribus locis emendatum, non facile dixerim. Is cum recte legeretur in Curculione,

Huic proximum illud ostium est oculisimum.

nactus libros a quibus verbum *est* aberat, & veterum librorum, & Sex. Pompeji auctoritate contempta, addidit unam litteram, fecitque; *oculisimum*: idque & rationem Latini sermonis, & legem carminis postulare dixit. Inapte utrumque. Non enim a nomine *oculeus*, quod Plauti quidem est, sed nihil huc pertinet: sed a nomine *oculus*, factum est *oculisimum*: ut, si oculus carus est, quod carissimum est, oculisimum vocetur. De lege autem carminis, non est mihi valde laborandum,

B h 5

ut

ut cum in illa parum exercitatum fuisse demonstrum.
Sed & proximum verbum ita corripit:

Salve. valuiſtin' oſtiam oculeiſſimum.

cum legendum ſit ex vetere libro qui penes me eſt,

Salve. valuiſtin' uſque oſtium oculiſſimum.

Et certe erat haec conſuetudo interrogandi eos, quos
ex intervallo videbant, non ut ita ſimpliciter dicerent,
Valuiſtine? ſed hoc modo, *Valuiſtin' uſque?* aut,
Perpetuone valuiſti? Sic in Epidico:

Quid agis? perpetuon' valuiſti?

& in Bacchidibus ſenex ita de filio interrogat:

Banene uſque valuit?

& in Moſtellaria:

Hec ſalve. ſalvum te advenire gaudeo.
Uſquene valuiſti?

Non abutar otio in ſimilibus colligendis. Sequitur apud
Plautum:

Caruitne febris heri te, vel nudiſ tertius?
Et heri coenſtine?

Quae ita explicat noſter interpres: Significat ſervus,
abſurda interrogando, herum ſuum abſurde quaerere ab
oſtio, valuerit, nec ne. Dicimus enim aliquem febris ca-
rere: non febrem aliquo homine carere: *Vel dic; non*
eo eſſe ineptam vel abſurdam interrogationem, quod ita
quaerat ex Phaedromo, caruitne te febris? ſed quod,
caruitne te febris heri vel nudiſ tertius? nam debet quis-
que ſcire, valuerit heri & nudiſ tertius, nec ne. Haec
ille. Ego ſat habeo dicere, illa omnia, quae huc ab
eo allata ſunt, eſſe inane & ſuperfluum. Quoniam enim homi-
nes ex febre, aut ex longo jejunio delirare interdum, &
mon-

mentis errore affici solent, ideoque interrogat herum servus, carueritne febre proximum biquum, & num vespere cenaverit. Videbatur enim ei delirare, qui talibus verbis ostio blandiretur. Itaque tantundem tribus verbis dicere poterat. *Satin' sanus es?* Ubi autem vulgo legitur, *nec me ille fuit Juppiter*, legendum est, *firrit*, ita postulante & lege carminis, & ratione Latini sermonis. Mox autem duo quidem libri mei veteres habent,

Ita tuam conferta amorem semper, si sapias.

non, quod ille maluit, *amare*. Tum quod ille ita legit,

P. H. *Quid istuc est verbi?* P. A. *caute ut incedas via.*

eorum alter multo, ut videtur, melius,

P. H. *Quid istuc verbi est?* P. A. *tuta ut incedas via.*

& versu proxime sequenti,

*Nemo hinc prohibet, nec vetat,
Quin quod palam est venale, si argentum est,
emas.*

Nemo, inquit, prohibet te amare hinc, id est, a lenone: nec vetat, quin emas quod palam venale est. Mox versus ille ita legendus est:

P. H. *Lenonis hae sunt aedes.* P. A. *male istis evenat.*

non, ut vulgo, *eveniat*. Deinde interjectis paucis,

*Ita ut eccospi dicere, oii ancillula est.
P. A. Nempe huic lenoni, qui hic habitat.
P. A. recte tenes.
P. A. Nimis formido, ne exedat.*

In quibus explicandis miror qui libuerit interpreti, tam multa, tam foeda, tam flagitiosa congerere. Satis superque, cum vult, spureus, & obscenus est Plautus:
&

& quod olim dixit Varro, *Musas, si Latine loqui vel-
lent, non alio, quam Plautino sermone, usuras esse:*
nae illae saepe, si Plautino more loquerentur, meretri-
cio magis quam virginali more loquerentur. Sed ubi ni-
hil obscoenitatis est, velle in ea reperienda ingeniosum
videri, & implere totas paginas ejusmodi rebus, quae
etiam si vere dici possent; reticeri tamen debuerant;
certe non erat hominis *sextuaginta*, sexagenarii, quique,
cum ea scriberet, uxorem ac liberos haberet. Quid,
quod omnia, & inepta prorsus, & aliena sunt. Jocus
enim totus consistit in verbo *est*. Nam cum dixisset a-
dolescens,

Eti ancillula est.

cavillans servus, quasi verbum *est*, non a verbo *sum*,
sed ab *edo* ductum esset: id est, quasi non *impro* signifi-
caret, sed *id est*; metuere se ait, ne non edat tantum,
sed etiam exedat. Monebo etiam, versum hunc prope
in extremo ita legendum esse:

Vultisne olivas? pulpamentum? capparim?

Est enim fenarius: quem corrumpunt, qui alia infer-
ciunt,

CAPUT XIV.

Plauti scena, Curculione, suis numeris reddita.

QUONIAM Plautus in manibus est; faciam, quod
jam in his libris aliquoties feci, ut integram scenam,
cujus versus prope omnes perturbati sunt, ita propo-
nam, ut, partim conjectura, partim veteribus libris fre-
tus, legendam puto. Est autem ea, quae proxime se-
quitur illam, quam modo emendare conatus sum. Me-
minisse autem oportet eos, qui Plautinos versus dimeti-
untur, crebras esse apud eum crases, & synaereses: ne-
que semper elidi ob sequentem vocalem ultimas syllabas
vocum in litteram *m* desinentium: ut ne ipsas quidem
vocales ultimas earum vocum, quae alias item a vocali
incipientes antecedunt. Item ultimas syllabas verbo-
rum, quae imperandi vim habent, etiam si primi secun-
dive ordinis sint, ab eo, cum libet, corripri: ut *ama*,
vi-

vide, tace, cave, & talia. Haec enim, & ejusdem generis alia qui minus cogitet, in versuum dimensione frequenter haerebit. Sed quoniam haec contrita, ut puto, jam sunt, agedum, praestemus quod polliciti sumus.

PHAEDROMUS. PALINURUS.

LE. Flos veteris vini meis naribus obiectus est.
Ejus amos cupida me huc per tenebras proleat.
Ubi ubi est, prope me est. Euax, habeo.
Salve anime mi,
Liberi lepos ut veteris vetusti cupida sum,
Nam prae tuo, unguentorum omnium odos nautea est.

Tu mihi stacte, tu cinnamomum, tu rosa,
Tu crocum, & casia es, tu bdellium. nam ubi
Tu profusus, ibi ego me sepultam parvelim.
Sed quum adhuc naso est obsecutus odos meo,
Da nunc vicissim gutturi meo gaudium.
Nihil ago tatum? ubi ipse est? ipsum expeto
Tangere, & invergere liquores in me tuos
Sino ductim. sed hac abiit. hac persequar.

PH. Sitis haec anus. PA. Quantulum sitis?
PH. Modice sitis.
Capit quadrantal. PA. pol quidem, ut tu praedictas,

Vindemia haec huic anni non soli sat est.
Canem quidem esse hanc par magis fuit. sagax
Nasum habet. LE. Amabo, quosa vox sonat procal?

PH. Anum appellandam hanc censao. Adibo: redi,
Et respice ad me huc. LE. quis imperator est?

PA. Vini pollens lepidus Liber,
Tibi qui siccae, semisomnae,
Screanti, potam affert, & sedatum it sitim.

Elegantissime autem fecit, ut, quasi Liberi patris sacra ferret, senariis interjecerit duos versus ejus generis, quo in ejus choris utebantur.

L. E. Quam longe abest, quales, a me? P. H. lumen hoc vide.

Fat grandiorum ergo, obsecro, huc ad me gradum. Salve. L. E. Ego ne salva sum, quas secum sum firi?

P. H. At jam bibes. L. E. diu fit. P. H. En tibi lepida.

L. E. Salve oculisime homo. P. A. Age, age sis, effunde hoc cito.

In barathrum. propere prolue cloacam. P. H. tace.

Nolo huius maledicti. P. A. faciam igitur male potius.

L. E. Venus de paulo paululum hoc tibi dabo haut

Lubenter. namque amantes potantes, tibi

Vinum propinant semper omnes. at mihi haut

Saepe haec vertunt haereditates. P. A. hoc vide, ut

Ingurgitat impura in se avariter marum,

Faucibus plenis. P. H. perii hercle. huic jam nescio,

Quid primum dicam. P. A. Em. istud, quod mihi dixti. P. H. quid est?

P. A. Periisse ut te dicas. P. H. Di male faciant tibi.

P. A. Dic isti. L. E. ah. P. A. quid est? ecquid bibere lubet? L. E. lubet.

P. A. Etiam mihi quoque stimulo fodere te lubet.

P. H. Tace. noli. P. A. taceo. ecce autem bibis artus, pluet,

Credo, hercle hodie. P. H. jam dico? P. A. Quid dicturus es?

P. H. Me periisse. P. A. age dice. P. H. anus audi. hoc volo

Te scirei perditum sum miser. L. E. At pol ego oppido

Servata. sed quid est? quid perditum lubet

Te dicere esse? P. H. quia id quod amo caraeo miser.

L. E. Ne plora Rhædromi mi. caraeo tu, amabo, me.

Ne sitiamus age, quod amas, jam hic adducere tibi.

P. H. Tibine ego? quin si mecum servas fidem,

Vineam tibi pro autem statua statuam, quam tuo

Monumentum gustari sit. Quis me in terra eris

Adaeque fortunatus, si illa ad me bitet,

Palinure? P. A. aedepol qui amat, misera afficitur, si eget.

Aerumna P. H. non ita est. nam confido ego,

Parasitum hodie huc cum argento adventurum meum.

P. A. Magnum inceptas, id si expectas, nusquam quod est.

P. H.

PH. Quid, si ad fores adeam, atque occurrentem? PA. si lubet.
Neque veto, neque jubeo: quando video ego te
Immutatis moribus here esse, atque ingenio.

PH. Pesfuli, heus pesfuli, vos saluto libens.
Vos amo, vos volo, vos peto atque obsecro.

Sunt autem hi duo versus e quaternis creticis, quibus
usus est, quoniam is numerus ad saltationem est accom-
modatus. Itaque eis utebantur in Pyrrhicha.

Amanti mihi morem gerite amoenissimi.

Redit iterum ad creticos.

*Fite causa mea Ludii barbari.
Suscite, obsecro, & mittite istanc foras.
Quae misero amanti sanguinem obibit mihi.*

Rursum ad creticos.

*Hoc vide ut dormiant pesfuli pesfumi,
Nec mea gratia commovens se ocyus.
Perfpicio nihili meam vos facere gratiam:
St. tace. PA. taceo hercle. quid est? PH. St. sonitum sentio.
Tandem aedepot morigeri sunt pesfuli.*

Ita puto scenam illam restitui oportere. Sed varietatem
confectanti, omittendus in praesens Plautus est.

C A P U T X V.

*De misera rerum humanarum conditione e Seneca
Tragico, aliisque scriptoribus disputatum.*

Ex omnibus Senecae Tragoediis plurimum mihi sem-
per placuerunt *Troades*; quarum etiam olim magnam par-
tem, animi causa, Graecis versibus expresseram. Nunc
quoque earum principium agitati multa in mentem ve-
niunt, quae committam huius chartae; si quid forte in eis
inierit quod aliquis non invitus legat. Versus hi sunt:

Qui-

*Quicumque regno fedit, & magna potens
Dominatur aula, nec leves timuit deos,
Animumque rebus credulum laetis dedit,
Me videat & te, Troja.*

Quid autem est in rebus humanis, cui fidere, quoque niti aliquis possit; si ne regno quidem satis tuto fiditur? Et tamen ne potentissimorum quidem regum stabilis & fixa fortuna est. Quis enim rex Priamo potentior, aut perditur fortunatior fuerat? At aetate confectus in eas incidit calamitates, quae & perpetuam, quasque restibilem poëtarum ingeniis scribendi segetem, ac materiam subministrarunt, & ab Aristotele prope in proverbii loco nominantur. Recte igitur & sapienter Solon in illo nobili sermone, quem cum Croeso habuisse dicitur, neminem beatum vocari debere censuit, quam diu viveret: & quod in longitudine temporis πολλὰ καὶ ἐν ἰσχύϊ καὶ ἐν πλούτῳ, πολλὰ δὲ καὶ πένθει. Multis enim, ut in eodem illo sermone est, magnas opes ad tempus concessit Deus, quos postea radicitus extirpavit. Idque Croesus quoque ipse expertus est: qui e summis opibus summaque potentia eo tandem perductus est, ut captus a Cyro, parum afuerit, quin vivus cremaretur. Sapienter etiam Herodotus: καὶ ἀνθρώποι ἀδύνατοι ἐν ταῖς μίαις. Et ob id Plautus, to homines esse dicebat τῶν ἀνθρώπων. Ex quo Plautus,

Enimvero di nos homines ut pilas habent

Ἦσαν γὰρ ἡδὲ βεβαίαι, ἦσαν δὲ βελαντιοὶ χαλκίη.

Ἦσαν δὲ ἀείζονες μινύθαι, καὶ ἀθάλατοι αἰετὶ.

Ζεὺς ὑπερβριμώτης, ὃς ὑπερβριμώτης ἀνθρώπων καὶ.

ait Hesiodus. ex quo Horatius:

— insignem attenuat Deus

Obscura promens. hinc apicem rapax

Fortuna cum stridore acuta.

Sustulit, hic posuisse gaudet.

& alibi ait eam esse potentem,

— vel imo tollere de gradu

Mortale corpus, vel superbos

Vertere funeribus triumphos.

Acfo-

Aesopum etiam Phrygem interrogatum; quid ageret Jupiter; respondisse ajunt, *πὶ μὲν εὐχόμενοι, καὶ ὃ κερταβέλλαντες.*
Et Euripides praeclare,

Θνητὸν ὃ θνητὸς ἔλθῃ.

& , nisi me memoria fallit , Menander,

Οὐκ ἔστι ἀπὸν αἰδῶν, τὰτ' ἢ κέρταμα.

Omnia enim ut sperare, ita & metuere homines possunt. Meritoque Apelles, cur, praeter ceterorum pictorum consuetudinem, fortunam sedentem pinxisset, interrogatus, *Quoniam*, inquit, *stare non potest.* Immo vero cum maxime arridet, tum maxime metuenda est: Ut enim ait Hippocrates *ὅς ἀσκήσει*, cum ad summum pervenerint, periculosissimas esse: ita periculosissima est eorum conditio, quibus fortuna immodice favet. Recte quoque Bias: *Fortuna ynterea est. cum splendet, frangitur.* Quod vel maxime intelligi potest ex iis, quae de Amasi rege Aegypti, & Samicrum tyranno Polycrate apud Herodotum leguntur. Hanc humanarum rerum infirmitatem ac fragilitatem jam pridem indicaverat Homerus illo versu,

Οἷα περ ῥοιὴ φύλλων, τοιὰτ' ἐν αἰθέρι.

& illo,

Οὐδὲν ἀνιδιότατον γαῖαν περὶ αἰθήρα πνοε.

& Pindarus his verbis,

Τὶ δὲ πᾶς, καὶ δὲ ἅ πᾶς, αὐτὴς ὁδὸς ἀνθρώπων.

Sed & eadem de re pulcherrimus locus est apud Sophoclem Ajace Mastigophoro: ubi Minerva, cum ostendisset Ulyssi Ajacem Telamonis filium, qui maximo inter Graecos in pretio fuerat, furore divinitus immisso percitum, & , dum Graecos ulcisci se putat, in pecudes saevientem: ita Ulixem ipsum alloquitur:

*Ὅρα, Ὀδυσσεύ, τίω θιῶν ἰχθυὸν ὄον;
Τὰτ' ἐπεὶ αἶψα τοι τ' αἰδοῖς, ὡς περὶ ὄοντος;
ἢ θῆραν ἀμείνων ὄοντα ὅς παῖς;*

*Vides, Ulixes, quae potestas sit Deum?
Quis hac viro prudentior antehac fuit,
Aut ad gerenda, quae opus erant, praestantior?*

Tum Ulixes, cum respondisset, cum plane & prudentissimum & fortissimum fuisse: seque ejus in tantam infelicitatem collapsi, misericordia commoveri, etiamsi cum sibi infensum esse sciret: addit, commoveri se non tantum ejus causa, sed etiam sua. Videre enim se, quantum hominum viveret, nihil aliud esse, quam vanas imagines, & inanem umbram. Tum Minervæ præceptum sapientissimum subjicit, & nunquam ex hominum animis delendum: ut talia intuens, nihil unquam in eos superbe loquatur: neque se extollat, sive robore, sive opibus alium superet. Unum enim diem satis esse ad omnia humana & deprimenda, & rursum erigenda. moderatos autem homines diis caros esse; invidiosos, improbos. Sed & illud eleganter a Seneca dictum, *Nec leves metuit Deos*. mutari enim deos dicebant, cum conditio hominum mutaretur. Horatius,

*Mutatosque deos flebit, & aspera
Nigris aequora ventis
Emirabitur insolens.*

His autem paucis verbis, *me videat & te, Troja*, plus dixit, quam si plura dixisset. Videat me ex regina captivam, ex tot liberum matre orbam, ex felicissima etiam hostibus miserabilem. Videat Trojam ex urbe omnium pulcherrimam, & opulentissimam, eo redactam, ut vix illius vestigium supersit. Haec cum viderit, eat, & fidat rebus humanis.

C A P U T X V I.

*Avidia, pro aviditate. Sallustii locus conjectura
correctus.*

ET SI vitium omne natura foedum, & homine indignum est: quaedam tamen vitia sunt, quae minus averferis; quaedam contra ita turpia; ut stomachum omnibus ac nauseam moveant. Et ut herbae quaedam noxiae, qui-

quibus tamen in locis sponte proveniunt; bonitatem soli,
 si cultus aeternat, indicant: ita e quibusdam vitis excel-
 sus tamen, & erectus animus intelligitur, quique, si ex-
 colatur, egregiè aliquid praestare possit: cum contra alia
 quaedam vitia sint, quae degenerem, & abjectum, ac ser-
 vilem animum manifesto arguant. Huic rei argumento
 esse possunt *avaritia*, & *ambitio*: quarum illa sordida,
 & humilis est: haec magnis ac generosis animis plerum-
 que comob addita. Illa nihil magnum ac sublime cogi-
 tat, semper avida, semper hians, semper querula, infu-
 scatis aerugine malibus, quod recondat quaerit, non quod
 fruatur, parata amicos, cognatos, parentes, patriam,
 numis, si res ferat, addicere. Haec saltem aliquid pe-
 rit, quod & magni ac fortes viri petunt: neque aliud
 fere interest, quam quod vir bonius honestatem ipsam
 sequitur, gloriam, quasi accessionem aliquam; & publi-
 cum virtutis suae testimonium non recusat: ambitiosus
 gloriam sibi praecipue proponit: ea quasi mercede detra-
 cta, ne virtutem quidem ipsam amaturus. Sed tamen
 contemptus pecuniae semper laudi: contemptus gloriae
 interdum vitio datur. Itaque Alexandrum Macedonem,
 C. Caesarem, & tales viros ab avaritia alienissimos fuisse
 legimus, ab ambitione non item. Nota est Alexandri
 quidem illa vox: *Interfecissem; si quis me tertium nomi-
 nasset*: Caesaris autem illa, cum ignobile oppidulum prae-
 teriret, *Multe se illio primum esse, quam Romae secundum*.
 Tantum erat in utroque *to phronesis*. Fere igitur si altera
 utrum necesse sit; ambitionem facilius ac libentius ho-
 mines, quam avaritiam, agnosceant. Ut Sallustius (ejus
 enim causa sermo hic a me susceptus est) in prooemio
 libri de conjuratione, de se fateretur. *Ac me*, inquit,
cum ab reliquis malis moribus dissentirem; nihilominus
honoris cupido eadem quae ceteros, fama, atque invidia
torabat. Sed cum sententiam nobilissimi scriptoris videre
 difficile non sit, in verbis tamen depravatam aliquid vi-
 detur. Idque mihi assensuros esse omnes arbitror, qui
 attente ac diligenter ea considerarint. Ego cum saepe ac
 diu de illo Sallustii loco & cogitarem, & quaesierim ex
 aliis, & vetustos libros consuluerim; tandem in eam sen-
 tentiam veni, ut pro certo arbitrer ita legendum esse:
Ac me, cum ab reliquis malis moribus dissentirem; nihi-
lominus honoris cupido eadem quae ceteros, fama, atque avi-

dia vexabat. Ut honoris cupidinem, & avidum famae dixerit φιλοτιμίαν & φιλοδοξίαν. Avidiam autem, pro aviditate, dixisse Sallustium nemo mirabitur; qui eum jam tum, ut immodicum antiquarum, & insolentium vocum affectatorem notatum esse meminit. Jam vero ut a perfido perfidiam, ab invido invidiam, sic ab avido avidiam dici, analogia quidem facile patitur. Et veteres quidem multa hoc modo formarunt: desidiā, ferociam, ignaviā, dividiā, inanidā, imbelliā; quorum pleraque in usu esse postea desierunt. Indolentiam etiam, si Sidonio credimus, Cicero dixit. Hanc opinionem meam mihi quidem, communi fortasse vicio, valde probari fateor: aliorum tamen sententiae non praejudico.

CAPUT XVII.

M. Tullii Philippicae decimae locus explicatur.

GRAVI admodum sententia usus est Cicero libro decimo Philippicarum, cum recuperandae libertatis causa nullum detrectandum esse periculum diceret: Vitam enim, quae omnino semel relinquenda sit, nusquam gloriosius, quam in libertate defendenda, posse deponi. Atque etiam si, vitato aliquo ejusmodi periculo, immortalitas viro forti proponeretur, ita ut perpetuo in servitute victurus esset; tanto debere eum alacrius mortem optetere: ne, morte vitata, incideret in illam perpetuam servitutem. Mala enim omnia eo magis fugienda sunt; quo ea diuturniora fore prospicimus. Hoc ita divinus orator expressit: *Ita praeclara est recuperatio libertatis; ut ne mors quidem sit in repetenda libertate fugienda. Quod si immortalitas consequeretur praesentis periculi fugam: tamen eo magis fugienda videretur; quo diuturnior esset servitus.* Constat autem, Homericam quidem esse sententiam, sed finem illius summo artificio ab eloquentissimo viro immutatum; & in contrariam partem inflexum *πρὸς ἀντιθέσιν*. At Ciceronis corrector hoc quoque loco diligens esse voluit. judicavitque legendum, *Eo magis ea non fugienda videretur.* Et addidit declarationem correctione dignam, ut operculum patella. *In illis, inquit, verbis Ciceronis, Ea non fugienda videretur, subaudiendum est, mors. Nam si sine negatione legas,*

gas, ut in vulgatis, subintelligetur, immortalitas. Hominem admiror, qui non viderit, de *servitute*, non de morte, aut de *immortalitate* Ciceronem loqui.

CAPUT XVIII.

In Mureniana Cicero, & in Odis Horatius, Graecorum scriptis illustrati.

INTER commoda rusticorum, hoc quoque ponit Horatius, quod dormientes non excitantur tubae sono, ut milites. id enim significatur illo versu,

Nec excitatur classico miles truci.

Neque id Cicero praetermisit: sed id inter jurisperitos & militares viros etiam interesse dixit. Sulpicium enim cum Murena comparans, *Te*, inquit, *gallorum: illum buccinarum cantus exsuscitavit*. Sed & ante eos quidam vetus poeta Graecus, id dixerat, eos qui in pace dormiant, non tubarum clangore, sed gallinaceorum cantu a somno excitari. Ejus verba haec leguntur apud Plutarchum in Nicia: *Τὰς ἐν εἰρήνῃ καθύπνουσας ἡ σάλπιγξ, καὶ αἱ λευκαῖαι ἀφαιρῶσιν*. Non araneorum telae hac observatione tenuiores sunt: sed habent haec quoque *πλοκάμους* interdum aliquid voluptatis. Subtexam & alia ejusdem generis. Quod cornicem libro tertio Odarum eleganti admodum epitheto *aquae augurem* vocat, ab Euphorione, ut mea fert opinio, sumpsit. Ejus enim citantur haec,

ὑπερμαχὴς ὅτι πρῶτος κερῶν.

Sed nunquid parum prudenter fecisse videri potest, qui libro secundo, cum Pompejum Varum, cujus insperato reditu exultabat, adventicia cena excepturus esset, etiam ex apio properari sibi coronas jussit? ita enim canit:

— *quis udo
Deproperare apio coronas,
Curatve myrto?*

Aliis quoque locis coronas ex apio in conviviis adhibet.

*Nen desint epulis rosae,
Neq. vivax apium.*

Et alibi,

*Est in horro
Phylli nectendis apium coronis.*

At apium apud veteres fonale & ominosum habebatur, quod eo tumuli coronari solerent: & quibus aegrotis mortem imminere significarent, eos apio indigere dicebant. Certe Timoleontis milites, cum in colle quodam superando in mulos apio onustos incidissent, ita omen illud exhorruisse memorantur; ut prope concidissent animis, nisi eos fortissimus imperator docuisset, victoriam potius portendi: cum in Isthmüs victores illis temporibus apio coronari solerent. Itaque ab hominibus eruditissimis proditum est, ex omnibus passim herbis ac floribus in conviviis hilarioribus solitas necti corollas, præterquam ex apio. Absit tamen a nobis hæc audacia, ut elegantissimum & eruditissimum poetam in eo peccasse dicamus. Habet enim ille hyperaspisten, in his rebus sane valentem, ac strenuum, & si amare ac potare sapientia est, quovis Thalete sapientior, Anacreontem, cujus hæc sunt:

*Επὶ δ' ὀφείλει στήθεσσι τιφασίαναι
Θύμῳ, Ἰνδίας ἰερῶν ἀγάρων Διανόσῃ.*

Hæc igitur corona huic capiti coronis esto.

C A P U T XIX.

Ciceronis Quintiana, locis aliquot perpurkata.

LOCOS quosdam ex oratione Ciceronis pro Quintio hic subnotare animus est, quos aliter, quam ceteri, aut intelligo, aut lego. Primus hic erit: Tum Naevius ipse pueros circum amicos dimittit. ipse suos necessarios ab atriis Liciniis, & a faucibus macelli corrogat. Ubi homo eruditus, Ex atriis, inquit, Liciniis auctionarios præcones, ex faucibus macelli nobiles homines oïo afflu-

entes, qui cupediis inhiabant, aut otio ibi suo fruebantur. Non equidem negarim, gulae procères in macellum nonnunquam ventitasse. Notanda sunt illa Juvenalis,

*Multos porro vides, quos saepe elusus ad ipsum
Creditor introitum solet expectare macelli.*

Sed tamen opsonatorum opera saepius utebantur: neque est verisimile, nobiles homines in turpi, ac prope infami loco sedere solitos, tanquam publice profitentes, se ventri ac gulae deditos esse: & habebant alia honestiora loca, in quibus otium suum oblectarent. Neque haec conveniunt, & nobiles fuisse, & praecoris Naevii necessarios. Ex utroque igitur loco corrogatos accipio homines abjectos, ignobiles, Naevii amicitia dignos. Sed fefellit interpretem, quod statim subjicitur: *Tabulae maximae signis hominum nobilium consignantur*: quod cum illudens Cicero dixisset, ipse, ut vere ac serio dictum, accepit. Nam quod opinionis suae confirmandae causa citat locum ex libro tertio Accusationis, ubi ita legitur: *Albam Aemilium sedentem in faucibus macelli loqui palam, vicisse Verrem*: miror, si eum, quod Aemilius vocaretur, aliquem esse e numero nobilium existimavit: cum paulo post ita de eo loquatur Cicero: *Albam habeo judicem, eum hominem, qui se ipse scurram improbisimum existimari vult, qui a scurris potius semper gladiator quam scurra appellatus sit*. Sponsionem autem illam de qua Cicero, ut nova & iniqua, conqueritur, ita fuisse conceptam puto: *Ne bona sua ex edicto possessa non essent*: quomodo & Badaeus legit, non hoc modo, *Si bona tua ex edicto possessa essent*. nam ex hac posteriore formula, necesse habuisset Naevius probare, bona Quinctii ex edicto possessa esse: at ex illa onus probandi trahendum est in Quinctium. ideoque priore loco cum dicere oportuit: de quo non injuria Cicero conqueri videtur. Quod autem citat interpres locum quendam e libro ultimo in Verrem, ubi de sponsione Servilii agitur, alio loco abicebo, quam longe ab illius sententia aberravit. Ex eadem oratione: *Quum in altera re causae nihil esset, quin secus judicaret ipse de se*. Liber vetus, sequius: cui voci librarii videntur aliquando inimici fuisse: ita pertinaciter conjurabant ad eam ex

omnibus libris obliterandam. Ex eadem: *Itane est quod viri optimi faciunt, si qui suos propinquos, & cetera. At in eodem vetere libro multo melius: Itane? Quod viri optimi faciunt, ii qui suos propinquos ac necessarios claros & honestos esse atque haberi volunt; id Sex. Naevius non faceret? Quomodo si legas, tollitur omnis illa in qua interpretes frustra luctatur, difficultas. Ex eadem: Si debuisset, Sexie, petisses statim; sit non statim, paulo quidem post: si non paulo, at aliquando. Aliquanto melius est, quod in eodem libro legitur, Aliquanto. Multa praeterco, quod jam ab aliis notata sunt. Ex eadem: Ego pro te nunc hoc consulo, post tempus, in aliena re, quod tu in tua re, cum tempus erat, consulere oblitus es. Lego, hos, & quos, & ita legendum, manifesto ostendunt ea, quae statim sequuntur. Sed interjungamus ipsi, ut & qui haec legent, interquiescant.*

CAPUT XX.

Elegans Ciceronis, Tusculana secunda, locus illustratus.

CICERO libro secundo Tusculanarum, cum multis verisque laudibus philosophiam ornasset, acerbeque exagitasset philosophos quosdam, qui cum optima instituendae vitae praecepta aliis traderent, ipsi tamen turpissimae ac flagitiosissime vivebant: eum quicum loquitur, facit hoc ipso quasi argumento utentem adversus philosophiam, ut ostendat, eam non tantas utilitates adferre, quantas diceretur. Cui respondens ipse, ait id hominum vitio evenire. ut enim quamvis bona semina non in omnibus agris idem efficiunt; ita neque praecepta, quamlibet bona, in quibuslibet animis. Hoc autem ita explicat: *Nam ut agri non omnes frugiferi sunt, qui coluntur; falsumque illud ac improbe,*

*Est in segetem sunt deteriore datae
Fruges, tamen ipsae suapte natura eritentes
Sic animi non omnes culti fructum ferant.*

Sed latere hic aliquid vicii, primum ostendit prior versus,

sus, qui vix satis nometis suis constat: nisi aut ultima vocalis in *etfi* non elidatur, aut ita legamus,

Et si segetem sunt in deteriore datae:

quomodo olim, auctore me, edidit Manptius, & post eum alii. Sed postea ipsi mihi diligentius cogitanti, visa est mutatio illa vitium occultasse potius quam sustulisse. Neque enim satis cohaerent haec; *Falsum & improbe*. Itaque alii ediderunt, *Falsoque illud & improbe*. Ego autem falsam quidem esse sententiam illam video, improbitatis nullam in ea significationem reperire possum. In vetere libro, quem habeo, ita legitur, *Falsumque illud at improbae*. ex qua depravata scriptura conjecturam feci, ita legendum esse: *Falsumque illud Attii*,

*Probae et si in segetem sunt deteriore datae.
Fruges, tamen ipsae suapte natura erigunt.*

ut Cicero & poetam nominaverit, qui id dixerat: & praecepta philosophiae, non simpliciter cum seminibus, sed cum probis & lectis seminibus comparavit.

M. ANTONII MURETI

VARIARUM LECTIIONUM

LIBER XVII.

CAPITULUM I.

*Ratiōis inscripti libri M. Tullii de Finibus
bonorum & malorum, disputatum.*

QUAESITUM est, cur Cicero pulcherrimos
libros, in quibus varias veterum philosopho-
rum de summo bono sententias excutit, in-
scripsisset, *De finibus bonorum & malorum*.
Ac facile quidem illos absolvimus, qui Cae-
lii Calcagnini errorem secuti, melius eos *De fine*, quam
De finibus inscribi potuisse censebant. Cum enim variae
philosophorum disciplinae, varios fines facerent, & de
iis ipse disputare instituisset, recte libros suos *De finibus*,
potius quam *De fine* nominavit. In illo plusculum labo-
ris fuit, cur non solum *bonorum fines* dixisset, sed etiam
malorum. Nam nomen quidem ipsum *finis* sumpsērunt
philosophi ab illo quavis elegantiori doctrinae fonte,
Homero:

Οὐ γὰρ ἴσως π φημι πλὴν καλίστην γένει.

Sed tamen nunquam dixerunt πλὴν καλίστην: ac non videtur
quidem dici posse. Etenim πλὴν καλίστην. Malum au-
tem non perficit. Itaque mors vocatur πλὴν καλίστην, καὶ τὸ καλίστην
φωρὸν. & cum furem, aut sycophantam πλὴν καλίστην dicimus,
improprie loquimur: non secus, quam cum bonum fu-
rem, aut bonum sycophantam dicimus. Auctor & fun-
dus huic rei Aristoteles libro quarto τῶν μετὰ τὴν φυσικὰ,
qui etiam secundo Physicorum irridet poetam quendam,
qui ita dixerat,

Ἐχει πλὴν καλίστην, ἥστις ἄνθρωπος ἐχθρὸς.

M A M

200

Non

Non enim quodlibet extremum *finis* vocatur, sed quod optimum. quod ille ita exprimit: *ἡ ἀρετή ὡς ἡ ἀντιθέτης τῇ κακίᾳ*, *καὶ τὸ τέλος*. Quae verba ideo referre & interpretari placuit, quod a quibusdam interpretibus pessime accepta sunt. Item *ἡ ἀρετή*, & *τὸ τέλος*, idem sunt. At *malum* nullo modo potest, ut *finis*, cuiquam propositum esse. *Bonum* enim expetunt omnia. Neque ullus, quamvis malus, quidquam ipsius mali causa facit. Voluntas enim nunquam fertur ad malum, quatenus malum est. At fortasse dicat aliquis, *finem malorum* dici, non quem spectent, & quo referantur mala omnia, sed id quo nihil peius sit. Quid, quod ne id quidem fieri potest? Quodcunque enim malum proposueris, id, addito alio, peius & deterius fiet: neque quisquam unquam malum illum tantum nominabit, (de iis malis loquor, quae hominibus in vita accidere possunt) ut non eo peius aliud reperiat. Et recte Pythagorici dicebant, bonum finitum esse, malum infinitum. Recto nihil rectius, at perverso & depravato, semper aliquid contortius reperiri potest. Nisi forte malum unum tantum dixeris: ut Stoici, cum solum vitium in malis habendum docerent: qui & vitia ipsa, & peccata paria esse dicebant. Sed tunc inepte dixeris summum malum aut maximum malum, aut finem malorum. Nam haec, nisi in comparatione, non dicuntur. Comparatio autem non nisi inter plura. Et inter paria nihil summum, aut maximum est. An ut felicitas bonorum omnium cumulus, ita finis malorum erit omnium malorum cumulata complexio? At non potest. Nam bona quidem conspirare possunt, mala non possunt. Quia bonum *compositum* est & sui, & ejus in quo est. Malum *privatio*, & aliorum & sui. Itaque omnes virtutes in uno aliquo esse, nihil prohibet. Immo vero qui perfecte habet unam, omnes habeat necesse est. Neque ceterae sine prudentia sunt: neque absoluta prudentia sine ceteris. Longe aliud in vitiis, quibus major inter se, quam cum virtute pugna est. His adductus, facile in eam sententiam prolaberer, ut dicerem, inscriptionem librorum esse *De finibus*, aut certe *De finibus bonorum*, nisi me Ciceronis ipsius revocaret auctoritas: ejus haec verba sunt ex libro secundo de Divinatione: *Cumque fundamentum esset philosophiae positum in finibus bonorum & malorum, perpurgatus est is locus a nobis,*
quin-

quinque libris: ut quid a quoque, & quid contra quemque philosophum diceretur, intelligi posset. Positum sit igitur, veram esse inscriptionem, De finibus bonorum, & malorum: finem autem malorum dici, id quod tale est, ut ~~neque~~ deterius sit alio quolibet per se sumpto: aut etiam illis omnibus coacervatis: dummodo hoc unum non sit in illo acervo. Alio accipi posse, nullo prorsus modo existimo.

CAPUT II

Epithetorum in poetica usus. Mater leonum
Africa. Horatius illustratus.

OMNIA ornamenta, omnemque quasi mundum Latinae posses a Graecis acceptum esse, nemo jam nescit, nisi qui ea quoque, quae nota sunt omnibus, nescit. Cum autem ut caelum stellis, ita poësis concinnis praecipue & suo loco positis epithetis illuminetur; multa, quibus Horatius utitur, unde petita essent, alias indicavi. Nunc unum etiam indicabo in Ode ad Aristium Fuscum; ubi de lupo, qui sibi in silva Sabina occurrerat, ita canit:

Quale portentum neque militaris
Daunta in latis alit aesculetis,
Nec Iubae tellus generat, leonum
Arida nutrix.

Quod enim Mauritaniam *nutricem leonum* vocat, Homericum est: qui poëta saepe vocat Idam *μητέρα λέωνος*, id est, *matrem leonum*. *Μηρίς* enim nomen, quatenus aliarum quoque ferarum commune est, proprie tamen de leone dici, notat Galenus. Ut mirum non sit, cum Ida tam multos leones habeat, cur eis potissimum ad cursum Phrygia mater utatur. Sic idem poëta Thracen vocat *μητέρα μύλων*, id est, *pecudum matrem*. Sic alias docui, a Tibullo noctem *matrem siderum* dici, quae ab Euripide, *siderum nutrix* diceretur. Sic Olympiam Pindarus, *matrem certaminum*, in quibus victores aureis coronis donarentur; sic Syracusas *equorum bellicorum nutrices* vocavit. Neque pigebit appingere locum illum ex Ode prima libri quarti.

— Ly.

— *Lyræque & Bercynithiae*

Delectabere tibiae.

Mistis carminibus, non sine fistula.

imitatum esse, ex tertia Ode Olympiorum, unde haec sunt:

Ὀρχήστρ' ἢ παρὰ λήρην

καὶ βόαν' αὐλῶν, ἱππὸν τι θέρει

Αἰνυσιδάην.

Παυδὶ συμμίσζων, στυγερὸνταρ.

Atque id genus symphoniae, quo hodie quoque saepe utimur, *σύμφαλμα* Graeco vocabulo nuncupatur. Vereor, ne dicar nimis dissimilia copulare: sed tamen quando de epithetis e Graeco fonte ductis agere coeperam, dicam quod nunc in mentem venit epithetum, quo summus Latinorum poetarum afficit undam inferorum, cum eam *irremensabilem* vocavit, ipsum quoque a Graecis fluxisse. Sic enim & Theocritus:

Ἀργεῖλόν ἐμοὶ πρὸς ἀνέμῳ εἰς Ἀχέρην.

& hanc unam vocem Catullus versu integro expresit,

Illuc, unde negant redire quemquam.

CAPUT III.

Avaritia, & ambitio rerum publ. pestes. Sallustii super ea re locus Catilinae castigatus.

SARIENTER Sallustius malorum omnium, quibus resp. Romana conflictata est, duos quasi fontes fuisse scribit, *ambitionem*, & *avaritiam*. Sunt enim duae illae civitatum praecipuae pestes: cum cives inter se committant, tollantque concordiam, qua civitatum salus continetur. Idem autem ante illum dixerat gravissimus scriptor, Thucydides, his verbis, πάντων ἡ αἰτία ἡ δόξα ὅτι πλεονεξία ἢ φιλονομία. Aristoteles quoque in Politicis, maximas & perniciosissimas contentiones ex honoris, aut pecuniae studio, ait existerē. Διὸ κίβδη, inquit, καὶ ἀπὸ πλεονεξίας αὐτῶν αἰτία. citatur & versiculus a Graecis, Theognidis an Solonis,

nis, qui eandem sententiam complectitur, qua ibi utitur Sallustius, cum ait avaritiam omnia venalia habere. Est autem hic,

Sapiens autem ille Hebraeus ait, vari etiam animam ipsam esse venalem. φιλαργίης, inquit, ἔστιν ἀνομιαν τοῦ ἀνθρώπου. Sed antequam manum de tabula tollam, libet considerare locum ex illa scelerata ac pestifera oratione, qua Catilina suos ad conjurandum cohortatur; in quo latere mendii aliquid sentio. Verba illius haec sunt: Nam postquam res in paucorum potentium jus atque ditionem concessit, semper illis reges, tetrarchae vectigales esse: populi nationes stipendia pendere: ceteri omnes strenui, boni, nobiles atque ignobiles vulgus fuimus. Non probo illud nobiles atque ignobiles. Ornare enim suos volebat, non deprimere. & hoc ipsum illos urebat, quod homines novi & ignobiles ad gubernacula civitatis admoti essent: cum ipsi qui maxima ex parte nobiles erant, jacerent. Proponam scripturam vetusti libri, quem habeo, quam plane veram esse existimo: Nam postquam res in paucorum potentiam, jus, dominationemque concessit, semper illis reges, tetrarchae vectigales esse: populi, nationes stipendia pendere: ceteri omnes strenui, boni, factiosi, gnobiles, vulgus fuimus. Factiosos olim dictos esse, impigros & aptos ad res gerendas, quos Graeci ὀψινοίς vocant, notum est. Itaque opponuntur inertibus. Plautus: Lingua factiosa, inertes opera. Gnobiles autem pro nobilibus aequo more dixit Sallustius. Sic gnarigare dicebant, pro narrare: ὀψινοίς, gnaros, gnaros, gnaros, & similia. Sic in XII. tabulis: Ante meridiem causam gnosce.

CAPUT IV.

Plenus auferendae casus saepe Cicero adjunxit, contra uti atque Victorio placuit.

QUIDAM, valde minutum, ac pusillum notavit Victorius, capite XVII. Libri XXV. variarumlectionum: Ciceronem semper, cum potest, conjungere nomen plenus

QUI

cum patrio generandique casu: haec enim ipsius verba sunt, nunquam autem cum sexto, nisi necessitate quadam coactum: cum tamen hac altera constructione, & Varro, & Caesar utantur. Profert autem locum unum ex Accusatione, ubi Cicero ab illa sua consuetudine recessit, ita scribens: *Verres ornamentis fanorum, atque oppidorum habeat plenam domum.* Sed cum excusat, quod insuavis futura erat oratio, si dixisset *ornamentorum*, propter duas contiguas voces eodem modo desinentes. Ego aliam causam adfero, quod si dixisset *ornamentorum*, videri poterat dicere, tribus generibus rerum plenam esse Verris domum, ornamentis, fanis, & oppidis. Nam si nihil aliud obstabat Ciceroni, quam quod ait Victorius, ne illam consuetudinem suam retineret, poterat pro *plenam* dicere *refertam*. Sed non solent politici, & eruditi scriptores ea nomina quorum unum ex alio pendet, uno & eodem casu, genere, ac numero ponere: quod ea res ambiguam, obscuram, insuavem orationem facit. Itaque *ornamenta fanorum* recte dixeris: sin, cum illud dicere velles, magnam fuisse multitudinem eorum (*) illorum, qui fanorum ornamenta expectarent, dixeris, magnam fuisse multitudinem spectatorum ornamentorum fanorum: nescire te loqui etiam pueri dicent. Atque hoc est, quod rhetores monent, casibus, generibus, & numeris, distinguere debere orationem. Quod ut magis intelligatur, removeamus alteram ex illis duabus vocibus: ut sit, *ornamentorum fanorum plenam domum*; aeque inepta erit oratio. Non igitur quod tres voces eodem modo terminarentur, eo ita loqui Cicero noluit: sed propter eam, quam modo exposui, causam. ea enim sublata; conjunctio non trium modo, sed & plurium similiter desinentium vocum, vitii nihil habitura est. Cicero in Miloniana: *Scutorum, gladiatorum, frenorum, sporarum, pilorumque etiam multitudo deprehendi posse indicabatur.* Vides, quam illa similiter desinentia non fugiat? Addit homo eruditissimus, sed certe interdum minus accuratus, quam par erat, invenisse se etiam alterum locum in Ciceronis scriptis, in quo ille a consuetudine sua discescerit, neque se tantae consilii mutationis casum adferre posse; nisi aliquis putet id natum ab animi perturbatione

(*) Sic legitur in M. Velscri Editione, Sed Muretus scripsit: *m. f. multitudinem eorum, qui fanorum ornamenta spectarent.*

magna, qua tunc premebatur. Esse enim in tertio libro Epistolarum ad Atticum, quas scripsit, cum patria expulsus foret: illic igitur ita scripsisse: *Ex tuis litteris plenus sum expectatione de Pompejo, quidnam de nobis velit, aut ostendat.* Quid non in animis hominum efficit doloris acerbitas? Ita perturbatus erat Cicero, quod patriae, quod uxoris, quod liberorum adspectu careret; ut, cum consilium cepisset nominis *plenus* nunquam nisi urgente necessitate, cum sexto casu conjungendi, in tanta re imprudens consilium mutaverit, & non *expectationis*, sed *expectatione plenum* esse se scripserit. Sed tamen hoc patrono effugiet quoquo modo inconstantiae notam. At hoc quomodo excusabimus, quod scriptum est in oratione pro Sextio? *Otiosa vita, conferta & plena voluptatibus.* Quid, hoc ex libro tertio de Finibus? *Eo beatior quisque, quo sit corporis aut externis bonis plenior.* Quid alia ejusdem generis multa? Cogitationem hanc suscipiat alius. Nam mihi quidem nihil occurrit, quo tantam consilii mutationem excusare posse videar.

CAPUT V.

Ciceronis pro Rabirio Postumo oratio, ex veteribus libris duobus, locis aliquot emendata.

PERCURRAM, animi causa, orationem Ciceronis pro C. Rabirio Curiano Postumo, in qua multa notaveram abhinc annos prope viginti, ex duobus veteribus libris; quorum unum mihi commodato(*) dederat Alexander Glorierius, tunc auditor meus, nunc vir clarissimus, quique sibi, universa civitate plaudente, ad altiores dignitatis gradus viam virtute quotidie munit; alterum donaverat homo eruditus, idemque antiquae probitatis ac fidei, Hercules Ciofanus. Sed cum eorum pleraque postea etiam Lambinus notaverit, inspiciam eodem tempore notas ipsius, & quae ab eo animadversa erunt praetermittens, si quid aut ipse diligentiam fugerit, aut aliter in illis, quos dixi, libris scriptum fuerit, adnotabo. Statim igitur in ipso principio ita vulgo legitur: *Si quis est, iudices, qui C. Rabirium, quod suae fortunae fundatas praefertim, atque optime constitutas opes potestati regiae libidinique commiserit, reprehendendum putet.* At in eorum

(*) Muretus scripsit, certe scribere debuit, *commisiderat.*

librorum utroque: *Quod suas fortunas, fundatas praeserim atque optime constitutas, potestati regiae, & cetera.* Neque mihi dubium est, quin haec scriptura verior sit. Certe enim, *Opes fortunae suae* Latine dici non puto. Quod autem *Curtius* fuisse dicitur: hujus *Rabirii* pater, recte in veteribus libris legitur *Carius*: quod cum a *Lambino* quoque ita emendatum sit, praetermisissim, nisi cum incogitantia quadam in eundem errorem denuo provolucum viderem. Nam qui recte aliquot locis *Curtium* scripsisset, immemor fui, in extremo, ubi rectissime legitur, *Tunc es Curtii filius*, mutat, neque precario, sed plane directis verbis imperat, ut legatur, *Curtii*. Vix illud notandum puto, quod in illo, *Quamvis patrem suum nunquam viderat*, ab utroque libro abest vox *suum*. Sed certe multo melius in *Glorieriano*, *Multas partes habuit publicorum*, quam ut vulgo *publicanorum*. In eodem etiam corrupte, *Cujus reditum consilicium datum*: unde conjicio legendum: *Consuli commendatum*. In libro autem *Ciofani* illud praeclare: *Sunt lites aestimatae A. Gabinio. nec praedes dati: nec ex ejus bonis quanta summa litium fuit, servari potest.* quae plane incorrupta est illius loci scriptura. Illud quoque in utroque recte legitur quod in omnibus divulgatis depravatum est: *Si est hoc novum in lege Julia, sicuti multa sunt severius scripta, quam in antiquis legibus, & sanctius, inducatur sane etiam consuetudo hujus generis judiciorum nova.* Quae autem subjiciam, & in vulgaris libris, & in veteribus corrupta sunt. Utrorumque scripturam proponam: tum, quid mihi videatur, aperiā. *Lambinus* igitur ita edidit: *Illo*, inquit, *capite*, quod erat in *Postumum*, quod in *Gabinium* *judex es*, *nihil* *Gabinio* datum, cum in *essu* *lites aestimarentur*. Quibus ex verbis non meliorem sententiam extuderit quisquam, quam ex febricitantium somniis. Libri veteres hoc modo, *Illo*, inquit, *capite*, quod in *posterum*. Puto verba illa, *QUOD IN POSTERUM*, esse principium ejus capitis ex lege Julia, quo accusator *Postumum* teneri dicebat: & propterea grandiusculis, ut fit, litteris scribi oportere. Sequitur in eisdem libris: *Quom in Gabinium* *judex es*, *nihil* *Rabirio* datum, *nihilque ei lites aestimarentur*. Puto legendum, *Quom in Gabinium* *judex es*, *nihil de Rabirio auditum: nihil quom ei lites aestimarentur*. Et spero, assensuros mihi eos, qui totum locum attente considera-

D d

t t t t t

rint. Omittò quaedam pusilla: ejus generis hoc est, quod in eis ita legas: *Neque solum hoc genus petitiuae capiendae turpe, sed etiam nefarium esse arbitrabantur: ac tamen, & cetera.* At non illud omittendum, quod in eorum uno legitur: *Quare aut judici mihi non esse liceat, aut legem Senatoriam non timere.* Prorsus enim absurdum videtur, quod in vulgatis omnibus legitur, *Aut legem lege Senatoria non timere.* Est & hoc ita perscriptum in veteribus: *Non patitur mea met jam fides.* unde deleo litteram *t*, ut sit, *Non patitur mea me jam fides.* Equidem, ut verum fatear, muscas mihi capere videor, cum haec tam minuta confector. Sed tamen cum semel coeperim, persequar usque ad extremum. quanquam enim genus hoc scriptiois, & scribenti molestum est, &, ut opinor, legenti: scio tamen, in purgandis veterum scriptis operam bene & utiliter collocari. Alias igitur oblectationis aliquid dabimus. Nunc vincat utilitas. Haud ita multo post, in uno ex eis libris ita legitur: *Quid vociferabere? Decem millia talentum Gabinio esse permessa. Hui. videlicet puer blandus reperiendus fuit, qui hominem, ut tu vis, avarissimum exoraret, HS bis millies, & quadringenties ne magnopere contemneret.* Hoc ego, nequid dissimulem, verius & sincerius puto. ut & hoc, quod sequitur: *Et quidem in custodia fuit etiam regia: & vita ei ablata pene est.* Et statim, *Quae necessitas coegit perferre, pertulit.* Aliquanto autem inferius: *Nec verò id homini tum quisquam, sed tempori adsignandum putavit.* Et paulo post: *Nam ut ventum est Alexandream, iudices, haec una ratio; & quae sequuntur.* Sunt & aliae quaedam in iis, quae sequuntur, varietates, sed non magni momenti. Cetera prorsus cum Lambini editione consentiunt.

CAPUT VI.

Lycurgi orationis locus emendatus & auctus.

UT Euripides interesse ait, non tantum quid dicatur, sed etiam a quo dicatur: quod a persona dicentis multum iis, quae dicuntur, vel accedit auctoritatis, vel decedit: ita non tantum quid dicatur, refert, verum etiam quo modo dicatur. Eadem enim sententia alio atque alio verborum genere elata, modo jacet ac languet,

guet, modo attollitur, & audientium mentes admiratione perfundit. Declarant id vel maxime poëtae, qui cum interdum vulgares, & e medio petitas sententias proferrant, quia tamen eas & numeris vinciunt, & figuris illuminant, seque ab usitata loquendi consuetudine abducunt; quia grandius & sublimius dicunt, grandiora etiam, & sublimiora dicere existimantur. Non aliter in vestitu ac cultu corporis accidere videmus, ut principibus, ac magistratibus ex eo dignitatis aliquid accedere videatur. Neque non, quod dixi poëtis evenire, idem etiam oratoribus evenit, ut, si quis eorum verba immutet, quamvis eandem sententiam retineat, multum tamen eis & dignitatis, & vehementiae detrahat. Ut contigit acri sane & pleno spiritu oratori, Lycurgo, qui, cum in pulcherrima oratione adversus Leocratem multa de virorum fortium, qui mortem pro patria oppetierant, laude dicturus esset, ne nimis a re proposita digredi videretur, ita sibi viam ad eam disputationem praemunivit, ut diceret, duabus de causis libenter audiendam esse virorum fortium commendationem. Nam & ex contentione, inquit, magis intelligitur eorum, qui ab illis degenerant, ignavia: & iustum est, laudem, quae sola viris fortibus praemium periculorum est, eis non denegari, qui animas ipsi suas in publicis certaminibus civitatis, pro salute communi, profuderunt. Verba autem, quibus hanc sententiam complectitur, haec sunt: *αἱ δὲ τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν εὐλογία ἢ ἔλεγχος σαφὲς καὶ τῶν πονηρῶν ἐπιπιδόουσαν ποιεῖται.* Sed a libris excusis abest vox ἀνδρῶν, quae tamen & sonum & granditatem addit orationi. At hoc leve est, praeut quod sequitur: *ἐπὶ δὲ καὶ δικαίον τὸν ἑαυτοῦ, ὃς μόνος ἀπὸ τῶν κινδύνων τῆς ἀγαθῆς ἀνδρείας ἐστὶ, τῶν τε, ἐπὶ δὲ καὶ κείνοις εἰς τὴν κοινὴν σωτηρίαν τὰς ψυχὰς αὐτῶν ἀνήλθων, ἐν τῆς δημοσίαις καὶ κοιναῖς ἀγῶσι πάλλας μὴ ὀφθαλπεῖν.* In libris, qui usque in hunc diem editi sunt, omnibus, ita legitur: *ἐπὶ δὲ καὶ κείνοις εἰς τὴν κοινὴν σωτηρίαν τῆς πόλεως ἐπιδύσαντες,* quomodo sententiam quidem eandem manere, sed de pulchritudine ac vehementia orationis plurimum detrahi, nemo non videt.

Antiphontis Rhamnusi oratio correcta.

ANTIQUISSIMI rhetoris, Antiphontis Rhamnusi, quo Thucydides magistro usus dicitur, quique ob insignem suaviloquentiam Nestor vocitatus est, oratiunculæ aliquot extant lectu jucundæ, ut in quibus primos rudis adhuc, & inchoatæ eloquentiæ conatus licet agnoscere. In omni autem re jucundissimum est principia ipsa, & progressus videre. Nam & qui herbarum, ac stirpium naturas curiose inquirunt, satis se studio suo fecisse non putant, nisi eas & ex terræ grémio primulum erumpentes & pubescentes, ac succrescentes, & florentes denique ac vigentes, postremo etiam arescentes ac decedentes contemplati fuerint. Quod si quis tam perspicacibus oculis uteretur, ut ipsius naturæ utrumquidque prociudentis, & ad justam magnitudinem paulatim perducantis artificium spectare posset, ac tum quomodo quidque mutaretur, tam quantum quoque momento accresceret, intueri nemo reperiretur, qui non illius spectaculi suavitati vel inemori vallet. Sed ut ad Antiphontem, cujus causa hic sermo institutus est, redeam, in perparva oratione, qua homo adolescens, qui senem in certatione pugno interfecisse arguebatur, crimen illud a se repellens inducit, duæ maculae hæserunt, quas tollere haud ab re fuerit. Primum ergo ubi legitur, *ἀλλ' ὅτι τὸν μὲν ἀφ' οὗ μὴτ' ἀδίκως δυνάμενοι, ἵνα τὴν πόλιν αὐτῶν ἐκτρέψωμεν*, manifesto constat, duas voces omisas: legendumque; *μὴτ' ἀδικῶς, μὴτ' ἀδίκως δυνάμενοι*. Paulo autem infra eum locum, hoc quoque ita emendandum est: *ὅτι μὴτ' ἀπὸ τοῦ νόου πρῶτον ὁ ἀδικῶν ἀνέστη, καὶ ἐπὶ τῷ πόλιν, ἀδικῶς δ' ἐν ἐνδοκίᾳ. καὶ δι' ἡμῶν ἡ πόλις ἐκτρέφεται*, & quæ loquuntur. Illa autem omnia, & ὅτι μὴτ' ἀπὸ τοῦ νόου πρῶτον ἀδικῶν ἀνέστη, & ἐπὶ τῷ πόλιν, ἀδικῶς δ' ἐν ἐνδοκίᾳ, hoc quidem loco delenda sunt: quæ cum paulo superius recte ac loco suo posita essent, ut tam exiguo intervallo denuo hic legantur, librariorum stupor effecit. Hæc non adnotarem, nisi eos quoque libros, qui merito omnium emendatissimi habentur, eodem ac ceteros modo depravatos viderem.

CAPUT VIII.

*Peregrinatio sitne utilis, quaesitum: & liceatne
laudare aliud, aliud sequi.*

PEREGRINATIO ad tempus, homini praesertim adolescenti, neque injucunda, neque inutilis est. nam & novitas, ac varietas mirificam oblectationem habet: & qui mores multarum gentium novit, magnum sibi ad prudentiam instrumentum comparavit. Sed plerique juvenum hodie, qui longinqua itinera suscipiunt, multasque regiones perlustrant, id sibi fere unum studio habent, ut quo quaeque urbs loco sita sit, cujus generis aedificia habeat, quae in quaque sit mercium, ceterarumque rerum ad explendas cupiditates accommodatarum copia, cum domum redierint, narrare aequalibus possint: quibus legibus, atque institutis temperata sit, quibus magistratibus utatur, quomodo ea quae ad se conservandam utilia sunt, persequatur, declinetque contraria; horum omnium ne cogitationem quidem suscipiunt ullam. Et tamen nihil prodest, multa loca vidisse, nisi harum rerum notitiam adjunxeris. Praeclareque de Ulyse Homerus:

Πολλὰ δ' ἄλγεῶντων ἴδεν ἄνθρωπος, καὶ πόλιν ἑκάστην.

Urbes, inquit, multorum hominum vidit, ingenia naturaeque cognovit. Quae re ipsa distincta sunt, ea distinxit etiam verbis. Negligentius Horatius:

Qui mores hominum multorum vidit & urbes.

Urbes etiam a praetereunte videri possunt: mores cognoscere, nisi adhibita cura & studio, non possunt. Solon, Pythagoras, Plato, aliique olim magni ac praestantes viri, eo consilio peregrinati sunt, ut quam maximam sibi talium rerum supellectilem compararent. Quanquam enim ut in aliena domo, sic in aliena rep. negant curiosum esse oportere; haec tamen, quam dico, curiositas, & privatim semper, & publice utilis fuit. Aliam quandam rationem secutus est Plato, qui hujus generis peregrinationes, neque, nisi magistratus permisso, neque, nisi a quinquagesimo usque ad sexagesimum aetatis annum sus-

cipi voluit: quod probarem & ipse, si qua usquam civitas, qualem ipse describit, reperiretur. Nam quod ille verebatur, ne alienigenarum hominum multitudine in provinciam aliquam conflente, ibique sedes figente, & adolescentibus, quorum improvida aetas ad libidinem plerumque quam ad virtutem, pronior est, extra patrios fines vagantibus, externa potius vitia importarentur, quam domestica tollerentur: hunc metum ipsius non vanum fuisse, satis declarant eae gentes, quae, cum multa saecula floruisent, nunc in exitium suum versae, peregrinis potius moribus laborant, quam suis. Sed, ut me ad propositum referam, cum & utilis & jucunda sit bene instituta peregrinatio: tranquillam tamen & quietam vitam amantibus, domi vivere jucundissimum est. *οἷος φίλος, οἷος ἀεὶς*, dixisse ait testudinem Aesopus. Quid senex ille, an corporis oculis captus, nescio, mentis certe oculo lynceus?

Οἷος βίλπρον οἷος, ἐπὶ βλαβερὸν τὸ ἴσχυρι.

Ubique enim, ut vaser quidem & improbus, sed politus & urbanus scriptor ait Lucianus, *ἀνταφέντερον πράγμα ἐστίν*. Itaque in illa aurea aetate, si qua poëtis fides, nemo peregrinabatur,

Nullaque mortales praeter sua littora norant,

Equidem afficior intimis sensibus; cum illud Claudiani poemation lego, quo senex ille Veronensis describitur, qui nunquam e patriis finibus exceserat: de quo vere & eleganter idem poëta:

*Erret, & extremos alter scrutetur Iheros,
Plus habet hic vitae: plus habet ille viae.*

praeclareque Horatius,

Romae laudetur Chios, et Samos, & Rhodós absens,

Sed, ut aliud ex alio; quid est, quod longinquas sive urbes, sive insulas, laudari jubet, adire vetat? Certe enim hoc dicit: laudato peregrinationes; sed ipse te do-

domi contineto. An aliud laudare jubemur, aliud sequi?
At aliud in ore, aliud in pectore habere, turpissimum est.
Et tamen multa talia sunt poetarum: ut illud Hesiodi,
laudandam esse parvam navim: sed merces in magnam
imponendas. & hoc Virgilii,

— *Laudato ingentia rura:
Exiguum colito*

Et hodie in Italia usitatum est simile proverbium agrico-
larum: laudandos montes: sed a planitie non receden-
dum. Capitale in eodem genere illud Sophoclis: laudan-
dam justitiam: sed haerendum lucro;

Δίκαι' ἱκανῶς, ἢ ὃ κερδαίνειν ἔχουσιν.

a quo praecepto etiam improbisimi verbo, re & factis
ne ii quidem, qui boni viri habentur, omnes abhorrent.
Nunquid igitur, ut aliam vestem domesticam habemus,
aliam forensē: ita alia aliis laudabimus, alia ipsi con-
festimur? An hoc potius significant vetera illa poetica
proverbia: cum saepe variae, ac multiplices sint homi-
num sententiae, ita ut eadem alii laudent, alii vitupe-
rent, gravesque interdum inimicitiae ex ejusmodi dissen-
sionibus oriantur: debere nos sinere unumquemque judi-
cio suo uti: & potius quam ullam dimicationem aut con-
tentionem suscipiamus, laudare judicium ipsius: sed ta-
men id quod optimum est, sequi? Ita mihi quidem vide-
tur. Et cetera quidem hoc sensu accipi queunt: Sopho-
cleum illud non potest: neque alia ratione summum poe-
tam defendi posse arbitror, quam ut dicamus, eum ha-
buisse rationem decori, & sententiam protulisse conve-
nientem ei personae, quae tum loquens induceretur.

C A P U T I X.

*Ciceronis Divinatione in Verrem locutio contra
Asconii Paediani sententiam defenditur.*

PRINCIPIMUM divinationis in Verrem hodie in omni-
bus vulgatis libris depravate legitur hoc, *Si quis vestrum,*
D d 4 judi-

uxorem interimebat, quum conabatur etiam patrem? Hinc enim censuit is quem dico, tollendam esse particulam, *ita*, motus ea ratione, quod Hercules apud Euripidem in ea fabula nusquam Eurysthei filios confixisse dicatur, sed suos: quos insania, correptus putabat esse Eurysthei filios: quod ut probet, quasi valde dubium, adducit etiam Euripidis versus. Atqui, *οὐ γὰρ*, quod tu dicis, id ipsum Cicero dicit: tuque dum, ut corruptum, ita integrum & vitio carentem locum emendare conaris, ostendis te aliud egisse, cum illa scriberes. Non enim hoc significatur, confixos esse ab Hercule ut Eurysthei filios, ita etiam suos: sed ita confixos suos, ut si Eurysthei, quod ille insaniens putabat, filii fuissent. Equidem si quis hoc modo loquatur: Socrates capitis damnatus, ut mulsam, ita hilaris obduxit venenum: non ita accipiam, ut & mulsam & venenum a Socrate epotum putem: sed eadem hilaritate obductum ab eo venenum, ac si mulsam fuisset. Sed ne optimi quidem jaculatores semper collimant. (*)

C A P U T X I.

Lyfiae laudatio eorum qui Corinthiis opem ferentes occubuerunt, locis aliquot emendatur.

SI putarem fore, ut optimi scriptores, Graeci praesertim, qui ab optimis & accuratissimis typographis editi jam sunt, vivo adhuc, & spirante me, denuo ederentur: nihil fortassis necesse haberem, quae in eis depravata video, quomodo emendanda putem, in hos libros referre: satisque haberem ea novas editiones adornantibus indicare. Sed cum & aetas me jam id sperare prohibeat; & litterarum Graecarum studia, saltem in Italia: nam de aliis

(*) Scioppius Rhetor. Exerc. p. 17. „Hujus porro generis nova apud Muretum sunt: *ne optimi quidem jaculatores semper collimant*, „*pro collineant*. quod non est ferire destinatum, sed dirigere telum.” Haec reprehensio quam inanis sit, intelligitur & Cicerone de Divin. II. 59 *Quis est enim, qui totum diem jaculans non aliquando collimet?* Sic Ernestus e libris suis edidit. Alii *collineare* praeferunt, ut Fr. Gudendorp. ad Appulej. Met. IX. p. 675. Utrum verius sit, in parvi veterum librorum auctoritate, nemo facile decernat,

aliis gentibus nihil affirmare possum: ita quotidie refrigerare videam, ut existimem, a nova praestantium librorum editione librarios emptorum raritate deterritum iri: non puto tunc perperam facere, si optimam quamque editionem cum his libris, quibus adolescens utebar, conferens, ubi quid a me notatum video quod & alicujus momenti, & ab eis tamen omisum sit, communicandum id cum studiosis putem. Neque me illud movet, quod prospicio, fore, ut hujus generis scripta fordeant ac negligantur, simulac quis e singulis capitibus pauca quaedam, quae in hoc, aut illo nobili scriptore emendantur, excerpserit. non enim gloriae ac nomini meo, sed studiosorum utilitatibus servo: quibus cum hi qualescunque libri mei utiles esse desierint, dum semel profuerint, quominus in perpetuum abjiciantur, non recuso. Interea cum veteres illos & sapientiae, & eloquentiae laude ita floruisse videam, ut neque a me, neque a quoquam eorum, qui nunc sunt, a me quidem certe minime omnium, quidquam scribatur, quod vel *ut* *ut* ad illorum praestantiam accedat; malo ceteris, quoad possum, viam ad eos facilius intelligendos sternere, quam scribere quae parum cauti, novitatis studio allekti, illis omisiss, legant. Ut enim dictum est a nobili poeta, *moribus ac viris antiquis rem Romanam stare*, ita libris & scriptoribus antiquis veram ac solidam eruditionem stare dicamus licet.

*Vino qui utuntur vetere, ait quidam, sapientes puto,
Et qui veteres spectant libenter fabulas.*

*Nam nunc novae quae prodeunt comoediae,
Multo sunt nequiores, quam numi novi.*

Id leviter inflexum ad omne prope genus librorum accommodari potest. Et tamen, quod mihi interdum risum, interdum stomachum movet, obscuri homunciones repertiuntur, qui nobilissimos quosque scriptores, quosque tanquam in caelo, ut ita dicam, merita collocarunt, in ordinem cogere, & de eis adversus tot saeculorum sententiam judicare audeant. Alius Homerum damnat, alius in Virgilio multa reprehendit, alius praecepta Horatii de arte poetica irridet, alius Ovidium nescisse ait Latine loqui: quasi nos hodie, quid sit Latine loqui, sciamus: alius alia, quorum me pudet, pigetque. Miseri, quanto

quanto melius facerent, si ad eos intelligendos, & ad virtutes eorum penitus cognoscendas, & quantum cuiusque vires ferunt, imitandas studium conferrent, quam nunc cum, canum Lunam allatrantium more, ad quos adspirare non possunt, eorum famam lacerare contendunt. Neque negaverim, esse & in veteribus, quae culpari possunt: homines enim fuerunt: sed ut in formosis corporibus naevos notamus, non propterea totam formam despiciamus: sic & in illis, si qua non placent, modeste notanda, non ipsos tribu movendos censeo. Modesta iudicia fero: impudentiam & arrogantiam non fero. Sed sentio me longius proVectum, quam proposueram. Ac vereor interdum, ne nostra haec dicaci cuipiam videantur esse ex genere Macrocephalorum, quibus caput toto reliquo corpore longius esse dicitur: sic enim & nobis prooemium saepe longius est, quam cantilena. Sed suum cuique vitium. Senes interdum natura loquaciores sumus. In hanc, qua modo usus sum, *φλουαρίαν*, nescio quo modo, incidi, cum constituissem emendare locos aliquot ex pulcherrima & ornatissima oratione Lysiae, qua eos laudavit, qui Corinthiis opem ferentes occubuerant: quam quidem orationem, ut & ceteras, *ῥηγάμῳ τυπογράφῳ* ita emendatam edidit, ut tamen aliorum industriae aliquid reliqui fecerit. Sub principium igitur, ubi ita scriptum est, *ἰκανὰ δὲ καὶ τοῖς ἐπιχειρογράφοις ἐξέλω εἰπέειν*, pro *ἐξῆν* legendum *ἐξῆναι*. mox, *ὡς τοῖς πεινώτων ἔργῳ*, adde articulum, ut sit, *ὡς τοῖς ἔπινώτων ἔργῳ*. deinde, *ἀμφότεροι μὲν γὰρ*. Dele illud *μὲν*. & statim, *μόνῃ δὲ ἀπλυσινῶναι*. scribe, *μόνῃ μὲν*. Paulo post, *καὶ ἐργῶ μὲν τὰς ἀπὸ αὐτῶν κερτα διδωλῶναι*. lege, *ὡς ἀπὸ αὐτῶν*. ut referatur ad illud quod antecessit, *πολλῶν ἰδιῶν*. Sed & ubi est, *ὡς ἐπὶ τῷ πολέμῳ τόχας*, libri veteres habent, *ὡς τῷ πολέμῳ*. Sed haec levia. illud gravius, quod, ubi est, *ἀλλ' ἐκείνοις μὲν ἀπὸ τῆς ἀσεβείας τὸ αὐτῶν ἀρετῶν ἐπιδείξαντες*, legendum est, *τῆς ἀσεβείας*. Illam autem impietatem dicit, qua Thebani impedire volebant, ne interemptorum corpora sepelirentur. Paulo infra legendum, *ἐκείνοις δὲ ἐν εἰδότης*. & de liberis Herculis, *τοῖσιν ἀποχέστεσι παῖδῃς ὅπως ἐχόντων τῷ πατρί*. expuncta particula *δὲ*: est enim *ἐπιφώνημα*, ut,

Tantae molis erat Romanam condere gentem.

&

& simile aliud hac ipsa in oratione legitur. At ubi est, *μήτοι δ' ὑπὲρ ἀπίστεως τῆς Εὐκλείδου πρὸς πολλὰς μυριάδας τῶν βαρβάρων διακινδυνύουσα*, alii libri pro *μήτοι*, habent *μύλαι*. & utraque scriptura defendi potest. Nam & decem milia Atheniensium fuisse constat: & solos dimicasse, quamquam mille Plataeenses adfuerunt, etiam Demosthenes in epitaphio dicit: *ἐπείτοι πῶν ἐξ ἀπίστεως τῆς Ἀσίας πάλιν ἐλθόντα μήτοι δ' ἐμυώοντο καὶ κατὰ γῆν ἐκ κινδύνου διακινδυνύουσα*. Quo fit ut apud I.ysiam quoque libentius legam *μήτοι*, & *δ' ἐκινδυνεύουσα* quam *διακινδυνύουσα*. Locus autem qui sequitur, in omnibus editis libris, & mutilus & corruptus est hoc modo: *ἀνδρες δ' ἀγαθοὶ γυμνοὶ, καὶ τῶν μὲν συμμάχων ἀφειδήσαντες, ὑπὲρ δὲ τῆς ἀρετῆς φιλοψυχώσαντες, ἔμωλοι τοὺς παρ' αὐτοῖς τοῦ αἰσχυνομένου, ἔγχεσαν μὲν περὶ αὐτῶν ὑπὲρ τῆς Εὐκλείδου τῶν βαρβάρων ἐν τῇ αὐτῶν ὑπὲρ χρημάτων εἰς τὴν ἀλλοτρίαν ἐμβαλόντων παρὰ τοὺς ὅρους τῆς χώρας*. Multa hic & gravia peccata sunt: quae tollentur omnia, si veteres membranas secutus, ita legas: *ἀνδρες δ' ἀγαθοὶ γυμνοὶ, ἔ τιν μὲν συμμάχων ἀφειδήσαντες, ὑπὲρ δὲ τῆς ἀρετῆς ἢ φιλοψυχώσαντες, καὶ μωλοὶ τοὺς παρ' αὐτοῖς τοῖς αἰσχυνομένοις, ἢ τὴν αὐτῶν τοῖς πολέμοις κινδύνους φοβούμενοι, ἔγχεσαν μὲν περὶ αὐτῶν ὑπὲρ τῆς Εὐκλείδου, τῶν βαρβάρων ἐν τῇ αὐτῶν χώρᾳ ὑπὲρ χρημάτων εἰς τὴν ἀλλοτρίαν ἐμβαλόντων παρὰ τοὺς ὅρους*. Οὕτω δὲ ἱσχύει, & quae sequuntur. In sequentibus pauca sunt, neque magni momenti: quae omitram. In iis autem quae exposui, nullam mihi ingenii aut *δυστοχίας* laudem appeto: sunt enim omnia e duobus veteribus libris, altero Veneto, altero Vaticano.

CAPUT XII.

ROMA cur, & a quo orbis compendium dictum.
Gregorii XIII. Pont. laus.

IN excerptis e primo libro Deipnosophistarum Athenaei legimus, non aberraturum, si quis urbem Romam *epitomen totius orbis* vocaverit: quod & Romam ex omnibus terrarum partibus longe plurimi confluent, & quicquid usquam visendum, ac spectabile est, Romae spectari potest. quam laudem etiam hodie post tot Barbarorum insultus, tot strages, tot direptiones, aeterna *urbs*, ut eam veteres vocarunt, magna ex parte retinet. ut nunc quoque cum Propertio vere dicere liceat:

Om.

*Omnia sunt pariter rerum miracula Romae,
Natura hic posuit, quicquid ubique fuit.*

Atque haud scio, an unquam eam epitomen orbis, aut communem patriam verius vocare licuerit, quam hoc tempore, cum Gregorius XIII. Pontifex maximus, incredibili animi magnitudine, & depraedicanda omnibus saeculis in universum hominum genus caritate, Hebraeorum Christianam religionem suscipere volentium, Graecorum, Armeniorum, Germanorum, Britannorum collegia instituit, magnifica eis, ubi habitent, aedificia extruxit, redditus, quibus alantur, attribuit, templa ingentia posuit: ut, singulari temporum nostrorum felicitate, sacrosanctum Christi nomen ac numen omnium populorum linguis, ac rigibus una in urbe celebretur. Cujus Pontificis inexhausta, & indefessa liberalitas orbis nostri finibus non contenta, penetravit: sed et ad gentes veteribus incognitas, & nostro primum saeculo repertas, constituitis, quaternis numorum aureorum millibus, quae quotannis usque in Japonem ad sustentandos eos, qui caelesti doctrina populos illos imbuerent, mitterentur. Hoc est vere communem omnium pastorem, vere Christi vicarium esse. Sed ad laudes illius pleniore ore celebrandas alius mihi, si Deus volet, constitutus est locus. Nunc quod dicere coeperam, cum Athenaeus non indicaret, quis e veteribus *Romam epitomen* sic vocasset; visum est monere, ejus appellationis auctorem fuisse oratorem Polemonem, ut testatur Galenus commentario primo in Hippocratem *de articulis*.

C A P U T X I I I.

Neque vivus, neque mortuus sum, a pluribus usur-

patum esse. Quod apud Euripidem in Supplicibus, mulier nobilis, sortem suam deplorans, ait, se jam *neque in vivis, neque in mortuis posse numerari*, id a Danto imitandum trusco in magni minoris significatione positum esse, indicat Victorius capite XXI. libri. XXV. variarum lectio-
num. Quamquam autem, quod tantum acumen in eo dicto sit, curve id tantopere admirari debeamus, non
vi

video: saepe enim & homines, neque ingeniosos, neque eruditos, & mulierculas ita vulgo loquentes audiui: quia tamen vir eruditissimus tanti esse duxit; notabo ego quoque a Plauto in Curculione eodem modo loquentem virginem induci. versus Plautini hi sunt:

*Ego pertimesco. tum ibi me nescio quis arripit
Timidam atque pavidam, nec vivam, nec mortuam.
Nec quo me pacto abstulerit, possum dicere.*

Hoc quoque, etsi stipula levius, notetur, in illis Euripidis versibus, non ~~desidero~~ legendum, sed ~~desidero~~. Sic enim paulo post, ~~apud Euripidem~~ & ~~exum~~.

C A P U T XIV.

In Plauti Poenulo notata non pauca.

IN Poenuli Plautinae prologo quaedam notare constitui. Statim autem in ipso limine duo vetera exemplaria, quae habeo, variant. in uno est,

Achillem Aristarchi mihi imitari lubet.

in altero, ut in editis, *commentari*: quod si retineamus, scribendum, ut puto, erit *Achilem* unicum: ut versus constet. sic saepe apud Graecos ~~Αχιλλεύς~~, & ~~Οδυσσεύς~~, quod si quis etiam Latine scribens imitari audeat, equidem non reprehenderim. Secundum ~~versum~~ ita legendum arbitror:

Inde mihi principium capiam ex tragoedia.

Nam, ut vulgo legitur, *ex ea tragoedia*, non video, quomodo versus constare possit. Quod autem servos, vel federe vetat, vel aēs pro capite dare vult; eo pertinet, quod subsellia quaedam erant, quae ab ipsis histriionibus locabantur: pro quibus mercedula solvenda erat, si quis in eis federe vellet. Quas autem *scribitas* Plautus, eas Martialis ~~argutus~~ *scribitas* vocat.

Circumlata duu mensis scribita secundis.

Scd

Sed quid est, quod ait, velle se ad argumentum remigrare, cum ejus nullam prorsus partem attigisset? Nimirum *remigrare* hoc loco nihil aliud est, quam *migrare* & *transire*. Sic *reddere* interdum idem est quod *dare*. Celsus Jurisconsultus, *Verbum reddendi*, inquit, *quanquam significatum habet retrodandi: recipit tamen & per se dandi significationem*. Plautus Pseudolo,

Hercle haut te finam emariri, nisi mi argentum redditur.

Sic *redire* dicitur *haereditas*, quæ tum primum deferretur. Terentius:

Ea ad hos redibat lege haereditas.

Cato de re rustica: *Nunc ad rem redeam, quod promisi, institutum principium hoc erit. Sallustius de bello Jugurthino: Verum ego liberius altiusque processi, dum me civitatis morum taedet pigetque. Nunc ad institutum redeo.* & tamen in id nondum ingressus erat. Sequitur:

*Ejus regiones, limites, confinia
Determinabo. ei ego tum factus finitor.*

Ubi Joachimus, & eum secutus Lambinus notant, *finitor*, legendum esse penultima brevi. quod certe non pro cetera earum rerum sapientia sua dixerunt. Nam & *auditor* & *amator*, qui correpta penultima enunciet, si cui risum debebat, illo se aere alieno exsolverit. Quanto fatius mutare ordinem vocum: ut sit,

— *ei ego finitor factus sum.*

Paulo post autem suspicor legendum:

Latine Plauti Poenulus pultiphagonidae.

Se ipsum enim, non Poenum illum, pultiphagoidem vocat. Venustissime autem illud:

*Vosmet nunc facite conjecturam ceterum,
Quid id sit hominis, cui Lyco nomen fiet.*

quasi

quasi ex cujusque nomine de moribus conjectura fieri possit. Sic in Bacchidibus:

*Adeon' me fuisse fungum, ut illi crederem?
Cum me ipsum nomen ejus Archidemides
Clamaret, dempturum esse si quid crederem.*

Sic ex nomine *Vertis* augurabantur homines fore, ut ab eo Sicilia verreretur. Quin etiam qui hodie criminalia judicia exercent; in torquendis reis, interdum ex nomine ipso conjecturam capiunt.

Ubi quamque est in urbem ingresfus.

Melius videtur, quod in uno e meis est, *Uti quamque in urbem ingresfus.* Ille quoque versus,

Dat aurum. ducit, noctem rogat. post ibi,

neque numeris suis constat, & absurdam sententiam continet. Quid enim opus est, ut qui aurum dedit, & duxit, noctem postea roget? At in meis rectissime hoc modo,

*Dat aurum: ducat noctem: rogat post ibi,
Unde sit.*

Haec quamquam pauca (*), non usquequaque tamen Plauti amatoribus ingrata erunt.

C A P U T XV.

In eadem Comœdia difficilis nodus explicatus. Sessumum & papayer.

IN eadem fabula adolescens amore perditus, cum amicae verba audiret, ac sibi, eis audiendis, mel, ut ajunt, lingere videretur. *Obsecro*, inquit, *ut malsa loquitur?* Tum vafer servus dominum irridens,

Ni-

(*) Scribe, *parva*.

Nihil, inquit, nisi laterculos, Sesamum, papaveremque, trititum, & frictas nuces.

Quae verba ita exponit interpres: *Servus Milphio ad spectatores conversus, plane contraria Adelphasum loqui respondet, quam dicat herus ejus Agorastocles, nempe dura, & injucunda omnia. Laterculos, id est, parvos lateres. Addit ex Dioscoride, sesami esum nocere stomacho: & postremo ea omnia esse palato injucunda. Non potuit, si maxime voluisset, a Plauti sententia longius aberrare. Laterculi, placentulae erant a figura vocatae, quibus sapa admiscebatur, ut ex Catone notum est. Sed hoc, ut opinor, faciebant parci & restricti patresfamilias: nam ab elegantioris palati hominibus melle condiebantur. Apulejus libro x. *Panes, crustula, jucunculos, hamos, laterculos, plura scitamenta mellita.* Vulgo tamen male *lacertulos* legunt, litterarum sedemutata. Sic alias quasdam ab orbiculari figura *globulos* vocabant. *Sesamum* autem vel principem locum obtinebat inter bellaria, ut ex Athenaeo & Polluce notissimum est. Papaverem quoque ex eodem numero fuisse, vel ex Petronio discere poterat: cujus haec verba sunt: *Mellitos verborum globulos, & omnia dicta factaque tanquam papavere & sampsucho sparsa.* Jam ex tritico multa placentarum genera & olim fiebant, & hodie fiunt: & ut amygdalae, sic & nuces frictae ex melle in secundis mensis apponebantur. Sic cicor frictum, sic fabam frictam ex melle edebant. Dulcia igitur enumeravit servus, non hero contraria locutus est.*

C A P U T X V I.

Plautina formula, *Haud vidi magis.*

G E N U S quoddam loquendi est ironicum, quò utebantur, cum ostendere volebant, id quòd dixisset alius sibi non probari: neque ita esse, at ille dixisset. Dicebant igitur, *Haud vidi magis.* Quare Milphio cum se pridie ab hero, qui tum sibi blandiretur, valide vapulasse dixisset: respondissetque adolescens, quòd per amorem fecisset, sibi ignoscendum esse: subjicit servus, *Haud vidi*
Re

vidi magis. quae verba noster ita interpretatur: Haud vidi ququam qui magis amaret, quiqua magis amore incensus, in servos saeviret. At ego haud vidi ququam, qui aut saepius, aut longius a Plauti sententia aberraret. Hic quidem perinde est, ac si diceret irridens servus: Nihil vidi unquam aequius: cum ex contrario intelligi velit, iniquissimum esse. Sic in Amphitruone:

*Exspectatusne, advenio? s. q. haud vidi magis
Exspectatum. eum salutat magis haud quisquam,
quam canem.*

& in Captivis:

*At, etiam te sodalem suum esse ajebat.
TYND. haud vidi magis.*

quos locos cum hic noster satis commode interpretatus esset, in hoc ad ingenium rediit.

CAPUT XVII.

Poenulus Plauti contra atque a Turnebo explicatur.

IAM Plautum e manibus posueram, cum inspicere volui, ut plerumque soleo, nunquid eorum, quae a me notata erant, alii occupassent. Sed ea mihi ipsa res plures ex Poenulo locos stricim attingendi occasionem dedit: quae ab eruditissimo viro, Turnebo ita explicatos repeteri, ut facere nullo modo potuerim, quin testificarer, quantum ab eo dissentirem; jure, an injuria, lectorem judicem facerem. Turnebi igitur verba sunt:

Scitum est per tempus, si obviam est verbum vetus:

vel, ut alii legunt, si obviam it, quo sensu dictum est? opinor significari verba vetera, id est, proverbia & sententias, scita esse, cum tempestive usurpantur. verbum autem vetus est, quod ante Agerastocles dixerat, debere ei libertatem & gratias gratias. Si Turnebum igitur sequamar, illius versiculi sententia erit, proverbium & sententias conciliare orationi gratiam, si tempestive adhibe-

an-

antur. Et ita, Milphio, quasi quidam dicendi magister, herum suum docebit, scite & eleganter loqui, eique de proverbiorum usu præceptum rhetoricum tradet. Bene sane. Sed quodnam illud est proverbium, Turnebe? *Deberi*, inquit, *ei libertatem & grates gratias*. Ignosce, quaeso, tarditati meae. nam neque hic proverbium, neque sententiam ullam video. Sequar igitur interea veterem librum meum, in quo est:

Scitum est, per tempus si obviam is: verbum est vetus.

quod ita interpretor: Tu mihi saepe blandiris, saepe gratiam deberi agnoscis, saepe libertatem daturum polliceris: sed istaec omnia verba sunt. nihil enim praestas praeter pugnoses, quibus saepe me peccis, atque hi quidem solvuntur praesenti pecunia in probis & aspero: illa autem blandidica dicta in diem differuntur. *Verbum autem vetus est, Scitum est, per tempus si obviam is.* id est, scitum atque elegans est, cum quid promissisti, ne exspectare quidem dum rogeris: sed suo tempore occurrere, atque obviam ire, & promissa patrare: quod tu non facis. Dixi quid mihi videatur. Nunc lectores in consilium mitto. Sequitur alius locus, de quo Turnebus:

Primae ut inferremus ignem in axam.

In membranis pervetustis reperi,

Prima cum ut inferremus.

ut fit, prima cum, pro, cum primae luce; quod genus loquendi apud Nonium in quodam auctore me legisse recordeor. Sint illae membranae per me vel Ogygiae. nunquam propter eas adducar, ut versum corumpam: qui, si eas sequare, corrumpit. Est enim Trochaicus, ut ceteri. Retinebo igitur vulgatam scripturam, quae ipsa quoque cariosas & edentulas chartas auctores habet. Nunc ad alia. In iisdem, ait Turnebus, *membranis erat,*

Ego saxo, si non irata es, ninnium pro te dabit.

E e a

Sat

Sat scio, ninnium equuleum interdum Graecis significare: sed puta tamen scribendum esse, numulum pro te dabit, id est, te pecunia sua liberabit. Ego vero hic neque ninnium, (quid enim huc equuleus pertinet?) neque numulum lego. Si numulo uno liberari potuisset Adelphasium, non diu serviisset. Dixerat paulo ante Agorastocles, sibi domi esse sexcentos numos Philippos. Retineo igitur hic quoque vulgatam scripturam, quae ne ipsa quidem fugientium & exolescentium librorum testimonio destituta est:

A T. Ego faxo sine. MIL. irata es ninnium, argentum pro te dabit.

Minatur enim puella amatori suo. Ego, inquit, faxo, ut eum poeniteat, quod mihi verba tam diu dederit sine modo. Tum ei Milphio, ut iussus erat, subblanditur. Argentum autem dare pro aliquo, aut pro capite alicujus, unde ἀργεῖον, ita est in frequenti usu apud comicos, ut putidum sit exempla congerere. Ait Turnebus: Lego etiam

Qui bene volunt, bene vis item,

non, ut vulgo, *bene visitent*. Ego vero hac in parte popularis sum, & vulgus sequor. Hoc enim quasi proverbium est: *Qui bene volunt, bene visitent*: id est, ita visitant quos amant, ut eis boni aliquid faciant, non, ut eos verbis inanibus pascant: quod tu facis. Haec quoque ita lego, longe aliter, quam Turnebus:

Atque hic ne me verberet, (illud faciet, nisi te propitio)

Male formido.

Nam quod ille secundarum partium in his omnibus Turnebo accinit, non hujus facio. Turnebum miror: certos miror quidquam unquam pro sano loqui.

CAPUT

CAPUT XVIII.

Duorum rursus in Poenulo locorum explanatio, & accessio.

PAENE me jam Poenulus delasavit, sed satius est semel defungi, quam quidquam reliquiarum facere. Adolescens impatiens morae, advocatorum, quos secum ducebat, tarditatem accusans, ita loquitur:

Nequidquam hos procos mi elegi, loripedes, tardissimos.

Quod Turnebus ita accipit, ut subsit irrissio: quod senes sint, nec ea aetate qua procos quis suis filiabus deligere debeat. Ego vero contra sentio: & procorum nomine intelligo adolescentes, ea aetate, ut de uxore ducenda cogitare possint. Adolescens enim, qui properaret, senes sibi advocare noluerat: adolescentes sumpserat: sed id sibi nihil profuisse dicit: eum prae mollicitia & deliciis, ob id enim eos *procos* vocat, nihilo celerius incederent, quam senes. Idque ipse ita perspicue dicere videtur, ut mirer, non dico Turnebum, hominem perspicacissimum, & eruditissimum, sed quemquam omnino fuisse, qui aliter accipere potuerit. Versus hi sunt:

*Atque equidem hercle dedita opera amicos fugitavi
senes,
Scibam aetate tardiores. metuo meo amoris moram
Nequidquam hos procos mi elegi, loripedes, tardis-
simos.*

At id per se videre quilibet duntaxat non tardissimus potuit. Hoc quod subjungam, non item. ubi enim & in Joachimi, & in Dionysii libris ita legitur;

Potare, amare vult, ne qui sciant,

deesse aliquid ad versum, nemo est, quin sentiat. Sed unam modo aliquam vocem deesse facile quis crediderit: cum tamen duo propemodum versus desiderentur. Ita enim est in veteribus meis:

Potare, amare volt. l. y.^a locum lepidum dabo.
A D. At enim hic clam furtimque esse volt, ne qui sciant.

Verbum, *volt*, non longo intervallo bis positum, erroris occasionem obtulit. Sunt & alia multa in hac ipsa fabula, quae corrigendo deteriora facta sunt. Sed ego mihi jam uno in diversorio nimis diu videor commoratus.

C A P U T X I X.

Seneca emendatur. Suetonius in Caligula ex Homero illustratur.

RECTISSIME & verissime judicarunt duo singulares viri, Victorius & Turnebus, apud Suetonium in Caligula legendum esse,

Η μὲ δεινὸν ἢ ἰσὶν αἰ.

eodemque modo apud Senecam, sub finem libri primi de ira. Sed quia is Senecae locus nondum plane perpurgatus est; subijciam eum, & paulum quiddam, quod in eo adhuc residet & obscuritatis & vitii, si potero, tollam. C. Caesar, inquit, iratus caelo, quod obstreperet pantomimis, quos imitabatur studiosius, quam spectabat: quodque comisatio sua fulminibus terretur, prorsus parum certis, ad pugnam vocavit Jovem, & quidem sine intermissione, Homericum illum exclamans versum,

Η μὲ δεινὸν ἢ ἰσὶν αἰ.

Parum certa vocat fulmina, jocans, quomodo parum certas sagittas dicimus, quae non attingunt scopum. Ovidius;

Cer-

*Certa quidem nostra est: nostra tamen una sagitta
Cersior, in vacua quae vulnera pectore fecit.*

Parum certa igitur fulmina, quae ipsum Caligulae caput non tangerent, quod unum petere debere videbantur. At illud *sine intermissione* plane depravatum est: neque dubium, quin legendum sit, *sine missione*. Vocabant autem pugnam *sine missione*, cum gladiatores ea lege descenderent in arenam, ut neutri fas esset petere missionem, sed necesse haberent, usque eo dimicare, dum alter cederet, quod optime versui Homérico congruit. Sic apud eruditum in primis & venustum scriptorem, Appulejum: *Proeliare, inquit, & fortiter proeliare. Et paucis interjectis: Grassare gnaviter, & occide moriturus, hodierna pugna non habet missionem.*

CAPUT XX.

Xenophontis libri primi Anabasis locus non satis fideliter ab erudito interprete redditus.

NON fraudabo gloriola sua scito & eleganti praeditum ingenio puerum, M. Antonium, fratris mei filium, qui hodie iussus a me Xenophontis primum anabases conferre cum interpretatione Romuli, cum alia satis multa notavit ab interprete partim omissa, partim negligentius reddita, tum hoc, quod mihi animadversione dignum visum est, cum & inigne sit, neque ab optimo typographo, qui tamen in notandis Romuli erratis satis alioqui diligens fuit, animadversum. Xenophon enim, cum, exposita Cyri morte, de moribus & ingenio ipsius, ut solet, disereret, multaque argumenta colligeret, quibus ostenderet, eum multitudinis eximie carum fuisse, hoc quoque inter cetera utitur, quod quamvis ipse fratris servus foret, nemo tamen, desertis ipsius partibus, ad fratrem transfugerit: cum multi contra quotidie a Xerxe deficerent, seque in Cyri castra conferrent. Unum excipit Orontem, qui conatus sit a Cyro transfugere, sed conatum illum infaustum ei atque infelicem fuisse. καὶ ἴσθι δὲ, inquit, ὅτι οὐκ ἔστιν αἱ εἰρηαί, ἀλλὰ αὐτὸν ἄρτι κύριον φιλαί-

Ee 4

φιλῆτατος, ἢ ἰσχυρῆς. quae verba ita interpretatur Komulus: *Quem tamen rex, dum sibi fidelem putat, Cyro paene quam sibi amiciorem invenit.* Atque nihil minus dicit Xenophon, quam quod eum Romulus dicentem facit. Neque de rege loquitur: sed eum cui uni ex omnibus plurimum fidei Orontas habebat, repertum esse dicit Cyro, quam Orontae amiciorem. Litteras enim, quas ad regem de proditione ferre iussus erat, ad Cyrum attulit: atque ita proditione detecta, Orontas capite poenas luit. Hoc, cum & ad historiae veritatem vel maxime pertineret, &, mirante me, a puero nondum duodecim annos nato sagacissime animadversum esset, dignum, quod adscriberem, judicavi.

M. A. N.

M. ANTONII MURETI

VARIARUM LECTIIONUM

LIBER XVIII.

CAPUT I.

De vocalibus eleganter disputatum, ex Platone & Plutarcho; de E, & O. Athenaeus lib. X. castigatus.

ARE tenui hujus libri principium ducam: sed quae cognita & volūptatis & utilitatis aliquid habitura est. Aliud esse litterarum nomina, aliud cujusque litterae vim ac potestatem, omnes, opinor, sciunt. Et omnes quidem consonantes nomina habeant, necesse est. Vis enim & potestas ipsarum, nisi aliqua vocali addita, neque plane exprimi, neque percipi potest. Itaque apud Latinos earum nomina sunt, Be, Ce, De, Ef, & similia. Vocalium apud Latinos quidem nomina nulla sunt, sed mera ac nuda ipsarum potestas eis pro nomine est. Merito. Possunt enim per se, & ut ita dicam, pronunciari. Graeci tamen etiam vocalibus quibusdam nomina indiderunt, aliis breviora, aliis longiora: duabus tantum vim ac potestatem suam nominis loco esse voluerunt. Nam *Alpha* quidem, & *Fota*, & *Eta* manifesto litterarum nomina sunt. Duae quibque vocales natura breves, cum per se nimis exiles viderentur, & pluseulum temporis in eis appellandis ponendum esset, sortitae (*) sunt, non nomina quidem proprie, sed tamen quaedam quasi nomina, neque ea, quibus hodie Grammatici utuntur, qui Epsilon & Omicron vocant: sed alia. Nam E quidem El, O autem Oy veteres nominabant. Sed & e consonantibus *San* vocabant, quae hodie *Sigma* dicitur. Vetustissimi autem neque Eta, neque

(*) *Soriri*, pro dancisci, non est melioris aetatis.

Et rectissime in divina Apocalypsi, Ego sum Alpha, & Omega. nam parvum quidem O vocabant OY, ultimae autem litterae idem nomen & potestas erat. Itaque nihil necesse est Latine loquentibus addere illud *mega*. Libet hic adscribere verba Eustathii e principio Commentarii in quintum Iliados, quibus haec confirmantur: Ἰσίου ὃ ἐπὶ τῷ εἰσιχθῶσι Εἰ ἔλθῃσι οἱ παλαιοί, ἀποστηθήσιν τὸ εἰ, ἵνα τῇ ἀλφά διφθόγγῃ ἐκτίσῃ, διωνύτω· ἀφαισῶν κὲ αὐτὸ, καὶ τὴν κὲ πάλιν τοιχῶν. τοῦτον δὲ ποιῶσι κὲ ἐπὶ τῷ μεγῶν υ. κὲ ἐκείνῳ δὲ ἀλφά τὴν αὐτὴν αἰτίαν λέγουσιν. His de rebus extant versus Calliae apud Athenaeum libro decimo, sed mirabiliter depravati, quos ut partim ex veteri codice, partim etiam conjectura ductus, legendos putem, exponam, si prius breviter eorum sententiam exposuero. Inducitur mulier alias mulieres Grammaticam docens, quae primum quidem eas monet, primam vocalem vocandam esse *Alpha*: secundam autem EI tantum, at tertiam non simpliciter vocandam E, sed Eta. Tum interrogat eam una ex discipularum numero, num quarta quoque vocalis ita simpliciter vocanda sit, ut sonat. cui respondet magistra, non suo tantum sono vocandam, sed *Joia*. Interrogata rursus de quinta, respondet eam vocandam esse OY, at sextam vocari tantum Y: & ultimam Omega, & sic esse septem vocales, sed in metris tantum. nam ε & η, ο & ω tempore tantum differunt, ceteroqui sunt eadem. Addit denique, eam, cum haec semel dixit, denuo repetere, ut magis in animis discipularum insigantur. Versus hi sunt,

ΑΑΩΑ ἀφῶται, ἢ γυναικίς, ΕΙ τὸ δόκνον μένον
 Χρὴ λέγειν. Τέταρτη δὲ μένον εἰ χρὴ λέγειν, αἶψα ἩΤ' ἔρα.
 Ἐτα φῆται κὲ τὸ πέμπτον αὐτὸ μένον; Οὐκ, ὩΤΑ γυν.
 Τί δὲ τὸ ἕκτον, Πέμπτον, ΟΥ, τὸ δὲ ἕκτον Υ μένον λέγει.
 Λοίσιθις Ω τ' ἐκπὶ φωνῶν, ἐκπὶ δὲ ἐὼ μίττεις μένον.
 Καὶ τῷτε λέγει, ὅτι δις τὴν αὐτὴν λέγει.

Quinque versus sunt trochaici, quibus unus senarius iambicus subjungitur.

CAPUT II.

Loci duo Athenaei integritati restituti.

LIBET & alios quosdam emendare: ac primum eum qui haud longe a principio hujus sermonis de griphis legitur, quo mulier quaedam apud Comicum Alexin somnum obscure describens inducitur:

Οὐ θνητὴς, εἴδ' ἀθάνατος, ἀλλ' ἔχων πᾶσι
Σύγγενοι, ὥς μὲν εἰς ἀθρόον μοῖρα,
Μῆτ' εἰς ἡνὶ ζῆν, ἀλλὰ φύλαξ τ' αἰὶ
Καινῶς, φθίνοντι τὴν παρυσίαν παλιν
Λέγουσ' ὅψιν, γινώσκουσ' δ' ἄπαντες ὄν.

Hi duo postremi versus in omnibus Athenaei editionibus desiderantur: qui tamen sunt in veteribus libris: & leguntur apud Eustathium. Est & valde corruptum distichon, quo Apollo ipse, ubi & qua matre genitus sit, exponit. Legendum autem hoc modo,

Ἐν φανερῇ θρόνῳ... πάτερ δ' ἐμὲ ἀλκυονίδος
Ἀμφὶς ἔχῃ, μήτηρ δ' ἐστὶν ἀελυμένη παῖς.

In eodem libro, in extremo, exagitat Athenaeus turpe quoddam & flagitiosum genus quaestionum, quae sua tempestate in conviviiis proponi solebant, indicatque alias elegantiores, & liberaliter educatis hominibus digniores, ex quibus & voluptas percipi, & simul quam diligenter quisque in studiis versatus sit, intelligi possit. Sed similitudo duarum vocum, παιδιῶν & παιδίων, induxit librarios, effecitque, ut in vulgatis libris locus hic ita decurtatus legatur: ὥς τε τὴν παιδίαν μὲν ἀσκεῖται ἕως μύνηται πὶ γήραξ τῆς ἐφ' ἑστέως παιδίων οἰκονομεῖται. Hujus generis multa admodum in Athenaei libris emendata jam pridem habeo. Diligenter enim Venetiis primum, deinde Romae totum illum scriptorem cum libris veteribus contuli. Sed in eis proferendis ero parcior: quod & a diligentissimo typographo novam Athenaei Graecam editionem adornari audio:

dio: & scio esse in Belgis (*) hominem eruditissimum, qui studium in eo emendando posuerit, eumque a se Latine incredibili felicitate redditum brevi editurus sit. Illorum igitur industriae pleraque omnia integra servare malo.

C A P U T I I I.

Elegans Horatii locus de ira, ex vetere libro restitutus.

QUI irati sunt, eos apud se non esse, & exisse ex potestate dicimus, & a furiosis atque amentibus tempore tantum differre. Itaque cum ad se redierunt, poenitet plerumque illos eorum, quae per iram fecerunt: eaque, si posset, infecta redderent. Hoc ita expresit Horatius in Epistola ad Lollium:

— *Qui non moderabitur irae;
Infectum volet esse, dolor quod suaferit, & mens.
Dum poenas odio per vim festinat inulto.*

Sed ille *οὐδὲν μὲν* doloris & mentis mihi semper visus est *ἄνθρωπος*: neque unquam satis intelligere potui, quomodo quae facta essent per iram, ea mens suasisse diceretur: cum, ut furiosi, sic irati mente minime omnium utantur. Neque tamen quidquam mutare audebam, donec in vetustissimo libro Vaticano aperte, & sine ullo liturae vestigio ita scriptum reperi:

Infectum volet esse, dolor quod suaferit amens

Amens profecto sit, qui hanc scripturam vulgatae non anteponat.

C A P U T I V.

Dolus alius bonus, malus alius apud Jurisconsultos.

QUOD juris studiosi notant, alium bonum dolum esse, & aliam malum, idem Graeci quoque Grammatici docent ad

(*) Intelligit, in fallor, Guilielmum Canterum, qui paucis ante annis praecclare de Athenaeo meritis erat insigni ejus lacuna e MSS. explenda, Nov. Lect. III, 31.

ad illum Homeri e secundo Iliados locum, ubi Agamemnon non se a summo Jove dolo malo in fraudem inductum conqueritur :

Ζῆς με μίχα Κρονίδης ἄτη εἶδεναι βασιλῆα,
 Σχίσσειν, ὃς περ ἰδὲ μοι ὑπάρχῃ, καὶ κτερίδων
 Ἰλίου ἐκπύρσων· δῖταχον λανθάνω.
 Νῦν δὲ κρυβὲ ἀπάντων βυλάσσω.

Bonus autem dolus est, qui prodest ei ipsi qui decipitur: ut ille, quo medicos absinthia pueris propinantes, uti ait Lucretius, & a tali dolo ne deum quidem abhorrere Aeschylus dixit,

Ἀπάντης δολοῖται ἐν λανθάνουσιν θύε.

Et ita accipiehndum illud Herodoti: ὅτι καὶ ἐν ψεύδει λέγει, λέγειν. Plato quoque ita distinguit mendacia, ut quaedam utilia esse fateatur: & iis quidem qui praesunt, licere putat in tempore adversus eos, quibus praesunt, mendacio uti: cum tamen idem iis qui alieno imperio sub sunt, adversus eos quibus parent, licere non debeat. Sed & in bello laudantur qui hostem circumveniunt, dum ne quid adversus fidem interpositam fiat: & illa sunt, quae vocantur *strategemata*. Et quod Homerus *dolosum* Ulixem vocat, ad commendationem ipsius pertinet, quod multa soterter & ingeniose adversus Trojanos machinaretur.

CAPUT V.

Aristotelis locus I. Physicorum ex Galeno emendatus, & auctus.

NOBILIS est, & celebratus Aristotelis locus e libro primo de Principiis, ubi ait, sibi, si summo jure agere velit, nihil causae esse, cur adversus Parmenidem & Melisum disputet: sibi enim institutam esse disputationem de principiis: at ab eis principia ipsa tolli. Nam cum eorum uterque unum modo esse ens diceret, quamvis ipso nomine principium intelligeret, hoc ipso tamen vim ipsam & notionem principii funditus evertibat. Ut enim pater intelligi non potest sine filio: ut nūgetur, si quis

quis causam aliquam esse dicat; quae tamen nullius rei causa sit, ita ridiculus est, qui dicit principium quidem esse, sed praeter ipsum principium, nihil. Certe enim si principium est, alicujus aut aliquorum principium sit, necesse est: quo posito, sequitur, ut plura sint. Qui ergo dicit unum esse principium, & praeter illud, nihil esse, componit, qualique comest ipse se, & id ipsum quod ponere vult, eadem oratione labefactat. Omni autem disputationi propositum esse debet aliquid de quo disputetur: idque oportet constare esse: quomodo enim de eo quisquam disputer quid sit, aut quale sit, quod sit, necne sit; ambigatur? Sed & cum id ipsum quaeritur, sitne aliquid, an ne sit; convenire & constare oportet inter eos qui disputant, ejus vel rei vel speciei temere effictae vox illa, qua id appehatur, symbolum sit. Ue, si quaeramus, sitomaiuo Satyrus, an non sit, explicari aliter disputationi non poterit; quam si ponatur, siue hoc animal, siue hanc inani opinione conceptam animalis imaginem esse, quam Satyrum vocent. Ita quod sit, nec ne sit, ambigimus; id ipsum, cum de eo disputatur, esse quodammodo ponimus. Formarum enim inanium & commenticiarum *ut somniorum, nihil aliud est quam ita in mente informari ac concepti.* Utitur autem Aristoteles, ad id quod agitur illustrandum, comparatione quadam Geometrae cum Physico. Nam Geometres, si quis neget vera esse, ea quae principio tanquam certa ab eo & explorata ponuntur, ut communes sententias, postulata, finitiones; a quibus omnes geometricae demonstrationes tamquam a quibusdam fontibus manant: haerebit, si quidem artis suae finibus continere se voluerit: neque enim poterit ea demonstrare, ut Geometres, quae in Geometria omnium prima sunt. Ut igitur geometres adversum illum, qui tollit principia, non disputabit, ita nec Physicus. Quod igitur adversum eum, qui artis alicujus principia tollere conatur, periculum est? Si qua sit ars superior, cui haec quae ita videntur, proprie subist, & ex qua pendeat; ab ea auxilium petimus. Exempli causa, cum medicinae praecepta ita ex physicis apta sint, ut ubi desinit physicus, incipiat medicus, sintque principia medicinae ea ipsa quae conclusa sunt a Physico: si medicinae principia negentur; a Physicis petenda erit eorum confirmatio. Sic si negentur prin-

C A P U T VI.

*De Ciceronis e Philippiâ secunda loco diligenter
quaesitum.*

APUD Ciceronem, libro secundo Philippicarum locus est tentatus a multis eruditis, & ingeniosis hominibus, sed a nullo tamen usque adhuc integritati suae restitutus. Legitur autem in vulgatis libris hoc modo: *Venisti e Gallia ad Quaesturam petendam. Aude dicere, te prius ad patrem tuum venisse, quam ad me.* Atque ego ante hos viginti annos cum Lutetiae libros illos a me purgatos edidi, secutus sum vulgatam scripturam: quamvis in optimo libro, quò usus eram, scriptum reperissem, *ad parentem tuum*: quod illud *parentem*, eo quidem loco, ingenue ut loquar, mihi subineptum videretur: neque tamen celavi lectores, quid in optimo libro scriptum extaret. Faërnus qui paulo post, ipse quoque eodem libro usus, easdem orationes hic Romae edidit, veterem scripturam hoc quidem loco cum fide repraesentavit. Exitit postea homo ingeniosissimus & eruditissimus, qui de eò loco satis copiose scripsit, necessariisque rationibus pervicit, neque *patrem*, neque *parentem* legi posse: quod neque de patre Antonii, neque de vitrico, neque de patruo, neque de quoquam ex fratribus dictum hoc intelligere liceret. Statuit igitur, legendum esse *ad matrem tuam*: idque ab aliis magno consensu probatum est. Magis autem confirmatus esset in illa sententia, si veterem librum vidisset, quem ego postea nactus sum, in quo legitur quidem *ad patrem tuum*: sed ita ut manifesto ex littera appareat, scriptum prius fuisse, *ad matrem tuum*, deinde erasa littera *m*, substitutam in locum illius litteram *p*, ab aliquo videlicet, qui tam apertum soloecismum ferre non posset. Ego autem non dubito, quin duae potius litterae adjungendae fuerint, scribendumque, *ad amatorem tuum*: ut intelligamus Curionem, cujus imputae libidini pro scorto tunc erat Antonius. Atque hoc ita mihi perspicue verum videtur, ut ne confirmandum quidem pluribus verbis putem. Certe Carolus Sigonius, cum sententiam super eo loco meam decem abhinc annos per litteras exquisisset, ita eam probavit, ut ad me postea

scripserit, nihil sibi videri potuisse rectius aut verius cogitari.

CAPUT VII.

Alia item ex eadem oratione menda sublata.

Sunt in Philippiis adhuc quaedam, quae & meam & Faëni diligentiam fugerunt : quae, ut quodque occurrerit, notabo. Tale est illud e libro secundo: *Licinium Denticulam de alea condemnatum, collusorem suum, restituit: quasi vero ludere cum condemnato non liceret: sed ut quod in alea perdiderat, beneficio legis disolveret.* Ubi ita legendum est: *Licinium Denticulam de alea condemnatum, collusorem suum restituit: non quasi ludere cum condemnato non liceret, & cetera.* At Lambinus quam multa de suo addidit? neque mirum. non enim librariorum errata tollebat; sed Ciceronem ipsum, si quando non satis commode locutus videretur, corriperebat. *Volumnia* autem *mima*, de qua illic tam multa dicuntur, filia erat Volumnii mimi, quem secum in castris Antonius habebat, ut cognoscitur ex Plutarcho in Bruto: &, nisi me fallunt omnia, is ipse est Volumnius, ad quem Cicero jocosae & familiariter scribit libro septimo Epistolarum, quae *Familiares* dicuntur, in extremo. At quod in eadem oratione legitur, *postea cultus sum a te: tu a me observatus in petitione Quaesturae*; semper mihi, ut jam tum testatus sum, suspectum fuit. Vix enim est, ut eum a se Cicero observatum dicat, a quo ipse coleretur: neque videtur par esse, ut adolescentulum Quaesturae candidatum Consularis senex, ea gloria, iisque rebus gestis, observasse dicatur. Cum igitur in optimo quidem libro legatur *ovatus*, in altero autem meo deterioris notae, *beatus*, verebar, ne legendum esset *sublevatus*. Ita certe loquitur Caesar libro primo, de bello civili: *Quod in petitione Consulatus ab eo erat sublevatus.* Sed hoc meum quoddam somnium est, de quo verator (*), aut conjector aliquis judicabit. *Charybdis* quandam in eodem libro esse Antonium dicit: aut certe cum Charybdi eum comparat. *Quae Charybdis*, inquit, *tam vorax*? Et fieri quidem potest, ut neminem in eo imitatus sit. Sed tamen qui

pu

(*) Verator, suspectum vocabulum.

putet eum hæc ab Aristophane sumpsisse, non multum, ut opinor, erraverit. Sic enim & ille in Cleonem :

Παῖς, καὶ τὸ πονεῖν καὶ περὶ πονεῖν
καὶ πλῆναι, καὶ φέρειν, καὶ χαρῶν ἀπαυγῆς.

C A P U T V I I I.

Elegans Platonis librorum de Rep. initium. Lysiae filius. Fabius Quintilianus correctus.

IN scriptoribus peccendae ac comendae orationis studio, ea ipsa nonnunquam quae sponte fusa omnibus videntur, summo studio elaborata & expolita sunt. Quod ego mihi saepe in Lysia observasse videor: ut eum verbis plerumque quotidianis utatur, structura tamen & collocatio eorum nullo modo mutari queat, quin aliquid de gratia & suavitate orationis deteratur. Tantum apud peritos artifices in ipso singularum vocum ordine, & conjunctione momenti est. Audivi a maximis viris, quique id facillime nosse poterant, Ludovicum Ariostum, nobilissimum nobilissimae domus praeconem, in duobus primis grandioris illius poematis sui versibus plus quam credi potest laborasse, neque sibi prius animum explere potuisse, quam cum illos in omnem partem diu multumque versasset. Idem accidit & nobilissimo Etruscorum poetarum, Francisco Petrarchae: cujus ex autographo, quod habuit vir praestantissimus, Petrus Bembus, facile certitur, eum in limando secundo item poematum suorum versu saepe sudasse. Sed hoc in poetis fortasse minus mirum est, qui verba dimetiuntur, omnesque lepores ac festivitates dicendi aucupantur, voluptatique lectorum se vel maxime servire profitentur. Justius id aliquis in Platone miretur, cujus post mortem repertas fuisse tabulas dicunt, in quibus principium librorum de Republica, quo nihil videtur esse simplicius, iisdem vocibus, sed alio atque alio ordine collocatis, saepius ab eo variatum viseretur. Auctor hujus rei Dionysius Halicarnasaeus, cujus verba subjiciam: Ο' δὲ Πλάτων τὰς αὐτὰς ἀφελθὲν ἀπὸ τῶν καὶ βραχυλῶν καὶ πάντων πρὸς ἀπαλῶν καὶ διλῶν ἐγδιόκων γράφας ἔπαι. πάντες δὲ δῆτε τοῖς φιλολόγοις γινώσκοντες ὅτι οὐδὲ τὰς φιλοσοφίας τ' ἀνδρὶς ἐπὶ τῇ ἀρετῇ, καὶ τὰ ἄλλα καὶ διὰ τὴν

Ἐπεὶ τὴν Νάτιν, τὴν πλάττειν αὐτὴν λίγιστον ἀπὸ τῆς ποιήσεως μετὰ τὴν τὴν δὲ τὴν πολιτικὴν ἔχουσιν τὴν δὲ κατὰ τὴν χῆν οἱ Περσῶν μετὰ Γλαύκων. πῦ Ἀρίων. Narrat idem & M. Fabius libro octavo Institutionum, his verbis: *In ceris Platonis inventa sunt quatuor illa verba, quibus in illo pulcherrimo operum in Piraeum se descendisse significat, plurimis modis scripta.* Scio, Fabii verba aliter in vulgatis libris legi: sed ego meum secutus sum, qui, ut cariosus mucidusque non sit, est tamen

Jam senior: sed cruda libro viridisque senectus.

CAPUT. IX.

*Plautus Mercatore, locis aliquot restitutus & auctus.
More majorum, contra Alciati sententiam.
Tuis ingratiis.*

ITERUM mihi Plautus vocandus ad partes, & magnae quidem gratia iis, qui cum tam multis corruperunt. nam, absque illis esset, saepe haec opera nostra haereret. Nunc ut boni patresfamilias succidiam domi paratam & suspensam habent, ex qua cenam petant, si quando ex macello non licet: sic & nos, cum aliud deest, a Plauto petimus, quo has epulas instruamus. Hic igitur misus e Mercatoris prologo apparabitur. In quo hoc primum ferre non possum, quod is ipse adolescens, cujus primae partes in ea fabula sunt, fabulam esse eam confitetur, & tum Graeci, tum Latini poetae nomen eloquitur: & attentionem a spectatoribus postulat: quod etsi aliis quoque locis factum a Plauto est, ex arte tamen non esse constat: neque cuiquam unquam excusationi fuit, quod alias etiam saepe peccasset. Eodem jure in Cistellaria tum demum ἀλλόγιστον, cum jam inter se multa locutae mulieres essent. Miror, posteaquam semel omnia audere coeperat, non expectasse aliquando, dum aulaea tollerentur: ut epilogus esset, non prologus. Si quis eorum, qui hodie comoedias scribunt, talia faceret, (de iis loquor, qui in eo poematis genere cum laude versantur) sibilis subsellia omnia circumsonarent. Sed Plautus, dum diceret aliquid quod risum moveret; quid ex arte, quid minus esset, non nimium laborabat. Multo

to nitidior Terentius, multo accuratior. Neque immerito fabulae ipsius a Laelio ac Scipione scribi putabantur. Tercius versus in uno ex meis ita legitur:

*Non ego item facio, ut alios in comoediis
Vidi facere amatores.*

neque tamen nego *idem*, ut in aliis, legi posse. Sed certe hunc ita legendum arbitror:

Graece haec Philemonis vocatur Emporos.

ne hic unus versus inter tot rectos claudicet. in meis autem corrupte legitur, *matii*, pro quo legendum *M. Atzii*, & nomen ilud per *t*, non per *c* litteram scribi oportet. Jam duo illi versus,

*Et hoc parum esse more majorum institi,
Per me percontatus, sumque index illico.*

ita, ut eos scripti, in meis libris leguntur. Sed aut mirabiliter corrupti sunt, aut quod mihi verisimilius videtur, aliunde huc infecti. Nulla certe sententia, quae quidem huic loco conveniat, ex eis extundi potest. At noster, Alciatum secutus, ita legit:

*Neque haec pernosse more majorum institi:
Per me percontatus sum, sineque indice aliquo.*

& ita interpretatur: *Non coepi haec pernosse more majorum, id est, indicibus auditis, seu per indices. Per me, hoc est, solus, ea perquisivi, & sine ullo indice. Hic Alciatus quidem, apud Plautum, inquit, in Mercatore more majorum cognoscere, est, indicibus prius auditis, de re capitali cognoscere. nec enim prius nomen cujusquam inter reos recipiebatur, quam indicium factum esset. Quae, per Deum immortalem, res capitalis hic agitur? quod judicium exercetur? Quid huc mos majorum pertinet? quid ullis indicibus opus est? Incautus adolescens, se, cum Rhodum venisset, mulierculae amore captum confitetur. Et ait, si Alciatum auctorem sequare, se adversus morem majorum fecisse, qui per se haec percontatus sit,*

fit, sine indice aliquo. Videlicet is mos majorum fuit, ut adolescentes, quos amor meretricis alicujus cepisset, non per se id percontarentur, sed expectarent indicem aliquem, antequam ipsis de ea re cognoscere liceret. Quae istaec deliria sunt? quae febricitantium somnia? Ea cujus responsa pro oraculis habere debeamus. Venio ad alia. In veteribus libris est, recte, ut puto,

Ineptia, stultitiaque adeo & temeritas.

Neque metuendum est versui. nam duae consonantes, a quibus vox sequens incipit, producant vocalem, quae antecessit, ut *in* *πρῶτη*, & in illo Ennii,

Caesa accidisset ad terram abiegna trabes.

Sic enim plane veteres libri: & in illo Catulli,

Et inde tot per impotentia freta.

& saepe alibi. Grammaticos autem non habeo naui, qui inepte, *ineptiam* dici vetant, *ineptias* jubent. Magis me Terentius movet:

*Ita me di ament, ut video ego tuam ineptiam,
Facturum credo, ut habeas quicum cantites.*

In illo Plautino versu,

Principio atque animus ephebis aetate exiit.

voces illae atque animus, delendae sunt: ut quae huc e principio versus sequentis irrepserint. Nam Lambinus, qui pro eis substituit, ut animus, occultavit vitium, non sustulit. Et ridiculum est dicere, animum exisse ex ephebis: quasi animi quoque pubescant, ut corpora. Legendum autem,

Principia ut ex ephebis aetate exiit.

& ubi vulgo, *Summo haec clamore, interdum mihi se colloqui, reponendum, e sanctuariis, ait Turnebus, bibliothecarum:*

Summo

Summo haec clamore, musfians interdum loqui,

& paulo post, *Omnes tenerent mutuitanti credere. Sed & illud in veteribus hoc modo,*

Omnes labores invenisset perferens.

ut rectissime Scaliger ita legendum conjecerit. Nunc quod subijciam tale est, ut non videar iniquus fore, si dicam, aliquid mihi pro eo a Plauti amatoribus debitum iri. Nam & versum unum in integrum restituam, & alterum, qui jam pridem ab omnibus editis libris exulat, Plauto ipsi reddam ac restituam. In libris Joachimi ita legimus;

*Convicium tot me annos jam si pasceret.
Quod nisi puderet, ne luberet vivere.*

Lambinus emendat,

Convicium, tot me annos jam sic pascere.

& ita exponit; *Se tot jam annos sic pascere me, per appositionem, convicium suum, hoc est, turpitudinem suam, & dedecus suum.* Deinde mutat, & confingit nobis novam vocem *commulcium*: quam ait esse non omnibus auditam aut cognitam. quod ego non tantum fateor; sed illud etiam addo, eam ne ipsi quidem auditam aut cognitam fuisse, antequam eam cuderet. Ait autem, ea significari vibicem. In quo pugnare nolim. Nihil enim aequius, quam, ut patres quae volunt filiis nomina imponunt, ita eum qui vocem aliquam gignit, ipsum edicere quid ea significari velit. Sed cum *contumelii* nomen eadem forma percussum sit, qua verbum *excolubrandi*, utrumque auctori suo diligentius excolubrandum relinquamus, censeo. Interea melius credemus veteribus membris, quae sic habent:

Convicium tot se annos jam mihi pascere.

nisi quod corrigemus ridiculum errorem librarii, qui scripserat *pascere*, cum scribendum esset, *facere*. at alii, do-

lita aspirationis nota, fecerunt *pascere*. Statim autem post illum versum, hic sequitur,

*Suisque ingratiis me vitam agere perperam
Quod nisi puderet, ne luberet vivere.*

Praeclare omnino. est enim, *suis ingratiis*, se invito ac renitente. sic haec ipsa fabula:

nimis multum scia. Tuis ingratiis.

& in Casina, *amborum ingratiis*. Jam in illo versu,

Ibi multo primum se familiarium,

& lex carminis, & vetus liber docet, pro *primum* legendum *plurimum*. & in illo,

Tibi aras, tibi occas, tibi seris, tibi eidem metis,

multo melius, quod in vetere est, *metes*. & illud,

Adeo dum, quae tum haberet, peperisset bona.

ubi male vulgo, *quaeſtum*. Sed jam caput hoc nimis excrevit.

C A P U T X.

In Nonio Marcello emendati scriptores, Plautus, Varro, Cicero, Turpilius, Lucilius, & Afranius.

MULTA pridem notavi in Nonio: sed pleraque ita mihi levia videntur, ut pigeat edere. Quia tamen multos eruditos homines his quoque leviculis delectari video, unum aut alterum apponam. In verbo *olivitatem*, citatur Varro *de re publica* libro primo: cum legendum sit *de re rustica*. Ibi autem, ut saepe, inoptus est in referendis Varronis verbis Nonius, qui quaedam, quae ad mala Punica pertinent, ita conjungit cum iis, quae ad oleas, ut ea ipsa quae citat, ab eo intellecta esse non putem. Ag
puta

putarem librariorum culpa id contigisse, nisi id ipsi Nonio non inusitatum esse scirem. In verbo *curfus*, Plautinus versus ita lego:

*Pol ad cubituram, mater, magis tum exercita
A te, quam ad cursuram. eo sum tardiuscula.*

In verbo *lanitium*, Laberianos hoc modo:

*Nihil refert, e lanitia mallem Attica,
An ex hircorum pecore vestitum geras.*

In voce *mercatus*, verba Varronis, hoc modo: *Ubi tum comitia habebant, ibi nunc fit mercatus.* Versus Turpilius hoc modo:

*Consilium hoc cepi: litteras misi ad senem
Nostrium, processe nobis ex sententia
Mercaturam.*

In verbo *capi*, non video quo colore defendere negligentiam suam possint, qui se Nonii emendatores professi, passi sunt, verba Ciceronis ita legi: *Non possum adduci & suscipere pecuniae captum.* cum vel caeco perspicuum sit, legendum: *Non possum adduci, ut suspicer te pecunia captum.* In verbo *elidere*, lego: Lucilius Satyr. lib. II.

impuratum hunc

In fauces invasse, animamque elisise illi.

Sed & illud nimis erassae ac supinae negligentiae est, quod in verbo *offendere*, Plautinum versum ita depravatum reliquerunt:

Eo more expergesactum adveniens tenebrosum offendi dominum.

cum in omnibus exemplaribus Plautinis recte legatur,

Eo more expertem te factam adveniens offendi domum.

F f 3

In

In voce *spurcam*, versus Afranii ita legendos suspicor:

*O dignum facinus, adolescentes, qui optimas,
Bene convenientes concordisque cum viris,
Repenie viduas faciat spurcilia & probris.*

Et mox in verbis Varronis *lictorem*, non *lectorem*. Piget plura addere. Ita mihi quo plura sunt, eo minoris videntur.

CAPUT XI.

*Principem legibus solutum quomodo intelligendum sit,
ex Platone disputatum, qui & corrigitur.*

IMPROBA olim & pernicioſa plurimorum animos occupat opinio, id demum jus eſſe, quod utile foret potentiori: eaque diſerte ac copioſe a Thräſymacho apud Platonem deſenſa, quanquam a Socrate poſtea reſutata divinitus, ita firmiter tamen hæſit in potentiorum animis; ut propagata, qualique per manus tradita, & ſummo ſtudio retenta, ne nunc quidem eis facile detrahi poſſe videatur. Ac ſi quidem recte, ut par eſt, intelligeretur; veriſſima & honeſtatiſ pleniſſima eſſet. Eadem enim proſus eſt imperantium, & eorum quibus imperatur utilitas; neque poteſt quidquam a communi utilitate ſejunctum; principi, qui modo nomen illud tueri velit, utile videri. Cum igitur quæ juſta ſunt, ex publica potiſſimum utilitate ſpectentur: verè Flaccus utilitatem quaſi matrem quandam *juſti & aequi* eſſe dixerit, ſi hoc primum ponatur, nihil principi utile eſſe, niſi quod publice utile ſit; recte ex eo, non aliud eſſe jus, quam quod principi utile ſit, conſequetur. Sed plerique potentium, quibus ab aliis occupationibus tantum otii non eſt, ut vacet iſta tam tenuiter acuteque rimari; in ſcholis iſta inter pueros, & inter homines a rerum agendarum ſtudio remotiſſimos ſacrari ſolent: ipſi craſſius & ſimpliſſeius philoſophantur: neque quod juſtum eſt, id ſibi utile eſſe: ſed quod ſibi utile putant, idem juſtum etiam eſſe concludunt. Utilitatem autem ſuam opum & potentiae magnitudine & nullis infrenata legibus explendarum cupiditatum licentia metiuntur. Neque ullam cantilenam, aut ullum acroama libentius audiunt, quam leges ipſas dicere,

re, principem legibus solutum esse; & valere iussis interpretibus quibusdam nimio acumine molestis, qui dictum illud non tam late patere, sed de certo quodam duntaxat legum genere accipi volunt, ipsi, ut leges condere, ita leges interpretari, suum esse dicentes, omnibus se & humanis & divinis legibus solvunt. Atque ut Homerus *aliis vocabulis uti homines* ait, *aliis deos*: ita isti humani Joves, alio jure alios uti jubent, alio utuntur ipsi. Nec eadem sunt earundem rerum vocabula. Quae vulgo *scortationes, adulteria, rapinae, caedes* nominari solent: eadem a quibusdam admissa, *ludos, amores, delicias*, & a magno ac contumeliarum insolenti animo profectas *ultiones* vocari videas. Silent inter ista miserae leges: & si malo cavere velint, ipsae quoque tantum non aut musfare, aut adulari jubentur. Nam ut ad Olympi cacumen venti, sic ad excelsa & in sublimi posita leges non perveniunt. Neque tamen negaverim, si princeps sit, qualis esse debet, nullis eum legibus teneri. Oportet enim principem omni virtute longe ac multum supra usitatam consuetudinem excellere: ut quantum inter pastorem & pecudes interest, tantundem, si fieri potest, inter pastorem populi & populum intersit. Qui si contigerit; Aristoteles quoque ipse non diffitetur, utilius esse tali principi parere, quam legibus omni humano consilio adhibito positis gubernari. Leges enim una voce perpetuo loquuntur: at bonus princeps sese ad varietatem casuum, ut usus poscit, accommodat. Lege itaque nihil indiget, cum ipse viva spiransque lex sit: *Et justo legem positam non esse*, etiam libri illi, a quibus omnis mendacii suspicio remotissima est, docent. At improbo & tyrannico nihil minus expedie, quam legibus solutum esse. Ut enim furiosis utile est alligari, & in manicis ac compedibus haberi, non ut resipiscant, sed ut minus sibi, minus aliis noceant: ita tyranno ipsi utile est, legum vinculis adstrictum teneri ac coerceri, non quo bonus fiat, neque enim potest: sed ut illis quasi cancellis ac repagulis conclusus, rabiem suam minore damno & aliorum & suo exerceat. Haec disputantem Platonem Dionysius iniquo animo tulit. Nec mirum. Ut enim pudicae mulieres quamlibet multa adversus impudicitiam dici aequo animo ferunt: impudicae, quidquid de toto genere dixeris, ad suam proprie contumeliam pertinere arbitrantur: ita boni principes

cipes aequis auribus, quae in malos dicuntur, accipiant: quos scelerum suorum conscientia stimulat, quanquam univérse loquaris, neminem nominatim perstringas, sua quisque hulnera illo sale defricari putant. Sed quod de Platone dixi, jam enim satis *ἰσχυρότερον*, id cum apud Laërtium ita legatur, ut etiam in optimis & a principe typographorum emendatis libris depravatum sit; ita subjiciam, ut vulgo legitur: deinde ut mihi partim conjectura, partim veterum membranarum auctoritate freta, legendum videtur. Librorum igitur editorum scriptura haec est: *οἱ δὲ ἀφαιρέματα αὐτῶν τρυφνιδῶν, καὶ φάσιαι ὡς εἰς τὰ κρείττονα, οἱ συμφοροὶ αὐτῶν μέγας, οἱ μὲν καὶ ἀπὸ τῶν ἀφαιρέσεων, αὐτοῖς αὐτῶν.* In his nihil mutavit *ὁ Στέφανος*, nisi quod pro *συμφοροὶ*, scripsit *συμφέρει*. At in veteribus hoc modo: *ὡς εἰς τὰ τὸ ὑπερτίον συμφοροὶ, αὐτῶν μέγας εἶναι, οἱ μὲν καὶ ἀπὸ τῶν ἀφαιρέσεων.* Ego ex duabus vocibus *αὐτῶν μέγας*, trajectis litteris, unam facio, *αὐτοῖς μέγας*. In ceteris veterem librum sequor.

CAPUT XII.

Thetica, & Paradoxa an eadem sint. Cicero contra Turnebi sententiam explicatus.

SARPE audiavi quaeri, quae dicerentur a Cicerone *ἡθικά* in praefatione paradoxorum. Et Turnebus quidem interpretatur ea, quae de toto aliquo genere disferantur, nullis circumscripta personis, locis, temporibus. Notum est enim, theseon nomine quaestiones infinitas, hypotheseon, definitas in scholis rhetorum intelligi. Mihi tamen hoc quidem loca semper probabilius visum est, thetica, & paradoxa eadem esse: ut hoc Cicero dicat, se ea ipsa quae vix in scholis audiri solent, ita abhorrent ab opinione communi, tentasse nunquid dicendo posset efficere, ut in forenses ac senatorias orationes includerentur, & illic etiam ineruditis hominibus probarentur. Thesis enim vocatur magni alicujus viri a communi hominum sententia discrepans opinio. Aristoteles primo Topicorum: *Θέσις ἐστὶν ὑπὸ πολλῶν περὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματος πρὸς τὴν φιλοσοφίαν, οἷον ὅτι καὶ ἐστὶν ἀπλήγῃ, καὶ ἡθική, καὶ ἡθική, καὶ ὅτι ἐστὶν πάντες καὶ οὐκ ἔστιν ἡθική, καὶ ὅτι ἐστὶν τὸ αὐτὸ, καὶ ἡθική, καὶ ἡθική.* Idem I. Physicorum: *ἡθικοί δὲ τὸ αὐτὸ*

πῶς αὖ ἔτις ἐν, & πρὸς αὐτὸν ἵσιν ὁμοιωτὸν ἀγρίαν τῶν λόγων
ἔτις ἀγρίαν. Ita tamen meam sententiam propono, ut
eam Turnebi sententiae non anteponom.

C A P U T XIII.

T. Lucretii locus de noctibus serenis, alter item
Plinii. Lucubrare quando optimum. Kalendis
Januarii quid fieri solitum. Marcelli Cer-
vini, & Gul. Sirleti Cardinalium laus.

LUCRETIIUS libro primo cum ostendisset summam
difficultatem esse in philosophia Latino sermone expli-
canda, ut studium suum Memmio magis commendaret,
adjecit:

*Sed tua me virtus tamen, & sperata voluptas
Suavis amicitiae, quemvis efferre laborem
Suadet, & inducit noctes vigilare serenas.*

Quibus in versibus non injuria quaeri potest, cur *serenas*
potissimum *noctes vigilare* se dicat. Neque enim perpe-
tuum illud epitheton est: neque majus negotium videtur,
vigilare noctes serenas, quam obscuras, & caliginosas.
Sed certe, hieme ut quasdam noctes serenas esse fateamur,

— *positas cum glaciatur nives
Puro lumine Juppiter.*

pleraeque tamen nimbosae ac ventosae, & turbidae sunt.
At aestate prope omnes serенаe, & breves, & multa luce
suffusae. Cum igitur hieme, propter longitudinem nocti-
um, homines studiis dediti & vesperi lucubrare, & mane,
multo ante auroram radiorum ardentum indicem, librum
cum lumine poscere soleant: aestate tamen non multi re-
periuntur, qui non illas breves ac contractas noctes inte-
gras dormiant: idem veteres videlicet factitabant: ne-
que antelucanam lucubrationem fere incipiebant, nisi
sub finem autumnii. Juvenalis:

— — — *at nunc.
Post finem autumnii, media de nocte supinum*

Gla-

*Clamofus juvenem pater excitat. Accipe ceras,
Scribe puer.*

Erat quidem in confuetudine pofitum, ut de menfe Augufto, Vulcanalibus lucubrare inciperent: fed id tantum *αφοσιωμενος χρόνος* plerique faciebant: eodem plane modo, quo Kalendis Januarii fuas quisque artes modice attingebant, aufpicandi caufa. Ovidius:

*Quisque fuas artes. ob idem delibat agendo:
Nec plus quam folitum teftificatur opus.*

Ita Plinius junior illum parciffimum temporis difpenfatore, avidiffimum librorum helluonem, avunculum fuum, qui mihi videtur prope tot horas legisfe aut fcripfiſſe, quot vixit: eum igitur laudans, *lucubrare*, inquit, *a Vulcanalibus incipiebat, non aufpicandi caufa, fed ſtudenti.* Negat eum ita feciſſe, ut ceteri ſolebant, qui tunc dicis tantum caufa incipiebant lucubrare: ac deinde id differebant ad finem autumnii: cum

*ſam Phoebus breviorẽ via contraxerat ortum
Lucis, & obſcuri creſcebant tempora ſomni.*

at illum vero ac ſerio a Vulcanalibus incipere ſolent. Lucretius igitur ſe, dum munus illud ſuum Memmio concinnat, ait vigilare, & lucubrare non hieme tantum, quod omnes faciunt, ſed etiam, quod pauciſſimi, æſtate, cum ſerenæ plerumque eunt noctes. Eodem prope modo commendat Cicero Bruto libellum paradoxorum. *Accipies igitur, inquit, hoc parvum opusculum elucubratum his jam contractioribus noctibus.* Hoc ego, quod mihi ſane acute atque ingenioſe animadverſum videtur, non ut meum profero: ſed ut acceptum ab illo vivo ac ſpirante muſeo, Gulielmo Sirleto Cardinali, *ἡ γὰρ γλῶττις* non melle tantum, ſed ambroſia dulcior manat oratio. Atque is hoc ſe olim audiviſſe dicit ab eo quem ipſe præcipue colebat, cuique merito cariffimus erat, Marcello Cervino, Pontifice maximo, cujus ſanctiſſimi & erudiſſimi viri longiore pontificatu, Deus vitiis noſtris offenſus, indignos eſſe nos iudicavit.

CAPUT

CAPUT XIV.

*Virgilium, quod neque Homeri, neque Ciceronis
meminerit, ingratum videri.*

Kαι τὸ *Θουλίδα* id est, ejusdem illius Sirleti, a quo discere potest quisque & quantum cupit, & quantum capit. Ita sacrum illud os uberem perpetuo rerum scitu dignissimarum copiam fundit. Praestantissimus Latinorum poetarum, Virgilius videri non immerito potest duorum summorum virorum gloriae invidisse, Ciceronis, & Homeri. Nam cum tres poetas sibi praecipue proposuisset ad imitandum, Theocritum in Bucolicis, Hesiodum in Georgicis, Homerum in Aeneide, duorum quidem priorum mentionem utcumque fecit. Nam & *Sicelidas Musas* invocavit, & illo versu aperte significavit Theocritum:

*Prima Syracosio dignata est ludere versu
Nostra nec erubuit silvas habitare Thalia.*

Hesiodum autem illo loco,

*Hos tibi dant calamos, en accipe, Musae,
Ascraeo quos ante seni, quibus ille solebat
Cantando rigidas deducere montibus ornos.*

& rursus illo,

Ascraeumque cano Romana per oppida carmen.

At Homeri, cui tam multa debebat, quem prope totum compilarat, nulla usquam mentio. Quin etiam cum odoratum illud lauri nemus describeret, in quo felices agebant pii vates & *Phoebo digna locuti*, Musaeum ante omnes collocat, Homerum ne nominat quidem. Neque in Ciceronem aequior.

*Extudent, inquit, alii spirantia mollius aera,
Orabunt causas melius.*

cum tamen Cicero hanc gloriam Graecis praeripuisse crederetur. Apertius autem libro octavo, cum Catilinam appellasset,

— 6

— & te *Cautilina* minaci
Pendentem scopulo, furiarumque ora trementem.

cujus invidiae fuit, statim ad Catonem transire: de Cicerone, cuius virtute pestis illa patriae oppressa erat, verbum nullum facere? Cujus ornandi nulla certe justior esse potuit occasio. His argumentis, fateor, vix videre me, quid pro Virgilio responderi queat.

CAPUT XV.

*Xenophontis e tertio anabaseos locus correctus
 & explicatus.*

LUCULENTA est Xenophontis oratio, qua libro tertio anabaseos milites cohortatur, ne concidant animis, etiamsi multis magnisque difficultatibus consistentur: eas enim omnes posse animi praesentia, & virtute superari. Summo autem artificio facit, ut eas singulas proponat ac refutet, quae universae debilitare atque infringere illorum animos poterant, singulae faciliores ad superandum videntur. Atque a diis quidem exorditur, eosque, ait, suis quidem, qui iurisiurandi fidem servarint, aequos ac propitios: barbaris autem, qui eam pro nihilo putarint, saevos & infensos fore. Deinde autem proponit eis majorum exempla, qui parva manu magnas saepe barbarorum copias fuderant. Addit, ne ipsos quidem parum dignos esse majoribus, cum superioribus diebus, congressi cum ingenti eorundem barbarorum multitudine, nullo eos negotio profligarint. Quod cum fecissent, pro Cyri imperio ac potentia dimicantes, multo alacrius idem facere oportere, cum vita & salus ipsorum agatur: cumque praeterea experimento cognoverint ignaviam barbarorum, cuius antea periculum non fecerant. Neque quod a quibusdam deserti essent, quibus sociis & adiutoribus Cyro vivente utebantur, idcirco eis pertimescendum: quod illi etiam in victoria, fugae auctores ac principes fuissent: cuiusmodi homines in hostium castris, quam in suis videre praestet. Nam quod ipsi equitatu careant, quo hostes abundant: equos nihil aliud hostibus praestituros, quam faciliorem ac celeriore fugam. Neque equos pugnare, sed homines: eosque ipsos terrae solo, quam equi

equi dorso firmius & tutius niti. Jam si ad dimicandum quidem prompto & alacri, inquit, animo estis: sed illud vos angit, quod neque Tisaphernem amplius itineris ducem habebimus, neque rex nobis vendi amplius jubebit ea, quae ad victum necessaria sunt, cogitate, quanto meliores itineris duces futuri sint captivi quam Tisaphernes: & utrum optabilius sit, magna vi pecuniae, qua plerique nostrum tenuiter instructi sunt, paucos cibos mercari, an arbitratu suo pinguem, & rebus omnibus abundantem, hostilem agrum diripere ac depraedari. Quod si haec quidem meliora esse sentitis, sed flumina ne vobis obstant veremini, scitote, ea, quo quis propius ad eorum fontes & capita accesserit, eo facilius posse transiri. Haec omnia breviter proposui, ut ex ipsa orationis serie magis intelligatur, id quod sequitur depravatam esse. Legitur autem etiam in optimis libris hoc modo: *Εἰ δὲ μὴ οἱ ποταμοὶ διέρουσι, ἡμεῖς τε μεγάλης θανάτου, καὶ ὡς ἡμεῖς γε ἀθυροῦμεν.* Quae ita vertit Romulus: *Sed esto, obstant nobis flumina: neque duces nanciscamur. non tamen idcirco animum despondere debemus.* Ego vero, quid verba illa significant *μὴ οἱ ποταμοὶ διέρουσι*, non video: non significare id quod Romulus putavit, plane video. Ac ne longum faciam, ita apud Xenophontem legendum censeo: *Εἰ δὲ μὴ οἱ ποταμοὶ διέρουσι, ἡμεῖς δὲ μεγάλης θανάτου, καὶ ὡς ἡμεῖς γε ἀθυροῦμεν.* ut sit sententia: *Quod si videtis fore, ut ne flumina quidem itineri nostro obstatura sint: sed illud veremini, ne dux itineris nullus existat: ne sic quidem animis concidere debemus.* Cur autem sic quoque bene sperare debeant, statim subjicit. Sed ita legendum, ut dixi, constare opinor ex iis quae antecesserunt. Sunt enim illa plane his gemina: *Εἰ δὲ ταῦτα μὴ γινώσκοντε ὅτι ἐπὶ κρείττον, τοὺς δὲ ποταμούς, ἀπορὸν νομίζετε εἶναι.* & paulo supra: *Εἰ δὲ δὴ τοῖς μὴ μικρὰς θυμῶν, ὅτι δὲ σὺν ἡμῖν Τισαφέρνης ἐγγύστα, καὶ βασιλεὺς ἀγροὺς παρέχει, τὰ τοιαῦτα.* Quae qui diligenter inter se contulerit, spero fore, ut mihi assentiat.

C A P U T XVI.

Gregorii Nazianzeni loci duo, partim e Luciano, partim ex Aristophane expressi.

SCITUM est notare & animadvertere, quomodo prisci illi ecclesiae Patres, quorum & pietas ac sanctimonia, &

Gg

eru

eruditio atque eloquentia admirabilis fuit, e profanis scriptoribus accepta multa in meliores usus converterint: ut nos quoque ad illorum exemplum studia nostra dirigere ac conformare conemur. Quapropter proponam duos locos, in quibus Gregorius Nazianzenus, de cuius laudibus mihi tacendum puto: tum quia notissimae sunt: tum quia nullum tam sublime verborum genus reperire possum, quod non longe infra ipsius dignitatem jaceat: is igitur in oratione & eo qui laudat, & eo qui laudatur dignissima, qua Magni Basilei laudes deprædicat, duos impuros quidem, sed disertos scriptores imitatus videtur. Principium enim divinae illius orationis hoc est: *Ἐμὴν ἄρα πολλὰς ἡμῶν ὑποψίας τὸ λόγιον αἰεὶ ἀσυνθεὶς ὁ μίγας Βασίλειος*, & quae sequuntur. Eodem autem modo exorsus in Demonacte laudando Lucianus: *Ἐμὴν ἄρα μὴδὲ ὁ καὶ ἡμῶς Βίος τὸ παντάπασιν ἄμεινον ἵστασθαι ἀνθρώπων λόγους καὶ μελέμους ἀξίων*. ut fortasse non longe a vero aberraturus sit, si quis sanctissimum eundemque eloquentissimum virum a summe impio, sed culto tamen ac polito scriptore, aliquid sumptisse credat. Alter quidem locus quem ex eadem oratione subijciam, ex Aristophane manifesto expressus est. Nam cum inveheretur Gregorius in pravam quandam consuetudinem, quae jam tum in ecclesiam irrepserat, utinamque ad aetatem nostram non pervenisset, ut homines in ecclesiasticis muneribus nunquam exercitati, quique nullum in inferioribus ordinibus sui periculum fecissent, primo statim pedatu, per gratiam & malas artes, ad summum in ecclesia episcoporum munus promoverentur (*): probari sibi ait nauticam legem, quae gubernatores futuros, prius dñu remigare, ac deinde proretas esse jubet, quam eis in puppi sedere & clavum tenere permittat. *Ἐπειδὴ, ἰνquit, τὸ νῆπιόν νόμος, ὃς τὴν κόπην πρότερον ἐνχειρήσας τοῦ τῶν κυβερνήτη, κατέβηεν ἐπὶ τὴν πῶρον ἀγκυρῶν, καὶ περὶ τῶν πῶρον ἀγκυρῶν, ὥτως ἐπὶ τῷ οἰάκῳ καθεῖλε, μετὰ τὴν πολλὴν τοῦ θείου ἡγελασάν, καὶ τὴν τῷ ἀνίμων ἀφροσύνην.* Aristophanis autem sunt haec ex Equitibus:

*Ἐπὶ τὴν χελώνην πρῶτον ἡρώδης, πρὶν τοῦ δολιχίου ἐνχειρῆσθαι.
Καὶ τὸ ἐπὶ τὴν πῶρον ἀγκυρῶν, καὶ τὰς ἀνέμους ἀφροσύνην,
Καὶ τὴν κυβερνήτην αὐτὴν ἵστασθαι.*

No

(*) Seioppius Rhetor. Exerc. p. 17. tanquam novum loquendi genus reprehendit, *ad episcopi munus promovendi*. Certe autem Plinius & Suetonium nemo sic locutus reperitur.

Notat autem & Theon in scholiis ad eum Aristophanis locum, ex eo illa Gregorium, quem tamen nominatim non appellat, hausisse. Videlicet ut apes etiam ex amaris herbis ac floribus educunt aliquid quo ad mel conficiendum utantur: sic & talia ingenia etiam ex improbissimis scriptoribus aliquid quod profit, excerpunt.

C A P U T XVII.

Virgilii iv. Aeneidos locus non recte a Servio explicatus.

MIRIFICUS homo interdum est Servius in sensis Virgilii explicandis: & quamvis inter Grammaticos merito semper habitus est primae classis: est tamen, ubi de tuenda illa opinione non nimis sollicitus videtur. Vel hos ex quarto Aeneidos versus, quibus Dido verens, ne soror sua ex illo immoderato retinendi Aeneae studio, suspicaretur fore id quod evenit, ut ipsa ejus abitum ferre non posset, ita eam affatur:

*Hunc ego si potui tantum sperare dolorem,
Et perferre soror potero.*

eos igitur versus quam absurde interpretatur? Hanc enim sententiam illorum esse dicit: *Si scissem abiturum Aeneam, non tantum diligerem. Si non dilexissem, minus dolerem. Si potui, autem, pro, si potuissem. & sic est dictum, ut,*

Omnia praecepi, atque animo mecum ante peregi.

ac si diceret, nihil mihi novum contingeret. Haec Servius: quibus vix a sententia Virgilii excogitari posse quicquam alienius puto. Ego hoc Didonem sentire existimo: Non est, quod metuas, soror, ne ego hunc et si acerbissimum dolorem, si se obduret Aeneas, perferre non possim. Cum enim eum dolorem sperare, id est, expectare potuerim, neque me ipsa illius jam jamque imminentis expectatio ad quidquam in me durius consulendum adegerit: quam acerbiteram forti animo expectare potui, eandem magno ac forti animo, si necesse fuerit, perferam. Sed tamen ne ullam ejus retinendi ratio-

Gg 2

hanc

nem intentatam relinquam; tribue hoc mihi, ut ad eum adeas, eique, si potes, persuadeas, ut discessum suum usque eo saltem differat, dum tempestas commodior sit ad navigandum. Neque vero leve argumentum est quod utitur Dido, ut ostendat se dolori perferendo fore, quod ejus expectationem tulerit. Metus enim imminentium acerbiorum vehementius interdum homines afficit, quam ea ipsa quae timentur, ubi postea contigerunt. Pueros videmus in verberum metu nusquam quiescere, nusquam consistere, velle patriam & parentes relinquere, qui tamen postea verberati conquiescunt. Vidi ego patrem, qui, cum aegrotantis filii prope deploratam salutem esse, a medicis audiisset, alligandus fuit, ne sibi manus adferret. Idem hodie multos jam annos filio superstes & vivit, & hilare vivit. Ita plerumque, quae ne eveniant, horrescimus; ea cum evenerunt, acquiescimus. Qua de re elegantissima disputatio est apud Xenophontem libro tertio de institutione Cyri. Qui igitur imminentis mali expectationem fortiter tulit, is id quoque ipsum quod metuitur, fortiter laturus videtur. Et hoc argumentum utitur Dido.

CAPUT XVIII.

Hecyrae Terentii locus exponitur. Donati hiatus expletur.

TERENTIUS Laches, cum praesentiam uxoris, & suam, filio & nurui odiosam esse credens, rus cum ea migrare statuisset,

odiosa, inquit, haec est aetas adolescentulis.

E medio aequum est excedere. postremo jam nos fabulae

Sumus, Pamphile, senex atque anus.

ubi vere & recte Donatus ait, eum allusisse ad principium fabularum, quae puerulis narrari solent: quarum pleraeque ita incipiant. Animadverti autem tale quiddam exare & apud Aristophanem, *μῶς ἔξ ἀλλῶ*. ubi etiam Theon notat, plerisque fabulis earum quae domi narrari solerent, hoc esse principium: *τίς ἐστι καὶ παῖς*. & tale

tale esse illud Platonis in Phaedro: *Fuit olim quidam formosus puer.* Neque ab his abludit illud ex Andria,

Atticus quidam olim navi fracta.

Itaque Simo, qui omnia illa ficta esse autumaret, *Fabulam*, inquit, *incepat*. Sed &, nisi me valde fallit animus, apud Donatum hoc loco ea ipsa Graeca verba legerentur, nisi librariorum inscitia obstitisset. Nunc enim ita legitur: *Haec duo nominavit — caput indicat & inceptionem hujusmodi fabularum.* At in quibusdam veteribus hoc modo: *Haec duo nomina — CAPUS indicant inceptionem hujusmodi fabularum.* Ego in illa lacuna puto fuisse ΓΕΡΩΝ ΚΑΙ ΓΡΑΥΣ. Cum autem P Latinum eandem formam habeat quam Graecorum *rho*, si quis duarum tantum litterarum ordinem mutet, ex illo CAPUS faciet ΓΡΑΥΣ. Ita omnia perspicua erunt. At illi fecerunt ex CAPUS, primum CAPUS, deinde CAPUT. Nos vero hic concludamus hoc caput.

C A P U T X I X.

Si telum manu fugit, e XII. *Tabulis, ab Homero desumptum, ut & philosophiae definitio.*
Hadriani Turnebi laus.

SI telum manu fugit. His verbis in lege XII. emissi teli significata erat imprudentia: ut in tertio de Oratore scriptum est. quae tralatio, cum a Crasso tantopere commendetur: egoque eam a patre eloquentiae Homero fluxisse animadverterim: facturum operae pretium videor, si id indicarim. Ille igitur libro Iliados quinto Diomedis cum Phegeo Daretis filio pugnam describens, cum priorem ictum Phegei irritum fuisse dixisset; subjicit, non idem Diomedis evenisse, neque ei irritum telum manu fugisse, sed defixum esse in pectore Phegei:

Τὸ δ' ἐκ αἵματος βέλος ἐκφυγε χυρὸς,
ἀλλ' ἔκαλε σῆδε μετ' ἑρμῆϊον.

Sic & Iliados octavo dicit habenas fugisse e manu Nestoris:

Gg 3

Ni.

Νίστη δ' ὡς χερσὶν φύγει ὑπὸ σφαλίστρῳ.

(*) quod ita reddidit vetus poëta Livius:

Mea puera, quid verbi ore profugit tuo?

Attexam huic observationi aliam valde dissimilem; quidpi enim mihi quoque τερνίζειν aliquando liceat? utinam quidem vere ac serio possem. Sed ut qui divinas Aristotelis ac Platonis virtutes imitari non poterant, hujus gibbum, illius quoddam oris in loquendo vitium imitabantur, ut aliqua saltem in re tantorum virorum similes essent: ita ego, quando ad illam infinitam multiplicis doctrinae copiam quae in Turnebo fuit, adspirare non ausim, licentiam quandam illius in dissimilibus rebus conjungendis hoc loco imitabor. Veteres igitur Critici, qui omnia quae a philosophis dicerentur, ab Homero manasse contenderent: ipsam philosophiae finitionem, quae a nonnullis eorum tradita est, Homericam esse dicebant. Diomedem enim ἀληθοειῶς philosophum intelligi, cui Minerva omnem caliginem, quae mortales hebetat visus, ex oculis aufert, ut & deos & homines noscat.

Ἀλλ' οὐδ' αὖτε τίς ἐφ' ὀφθαλμοῖν ἔλπει, ἢ πρὶν ἐπ' αὖτις,
ὅφρ' αὖ μιν ὁμοῦς ἔλπει, ἢ δὲ καὶ ἀδρα.

Ex eo igitur loco sumpsisse illos, quod dicerent, *philosophiam & divinatum & humanarum rerum scientiam esse.*

C A P U T X X.

Scriptores veteres, non recentes publice explicandos & sequendos. Quintiliani praefatio libri sexti emendatur.

ME puero magna cum cura exponebantur in scholis Institutiones oratoriae M. Fabii Quintiliani, accurati admodum & exquisiti Rhetoris, neque quisquam satis bonus dicendi magister habebatur, qui non in illis vel praecipuo

(*) Ante haec verba in Editione Augustana excidit Homericum, *ὅφρ' αὖ μιν ὁμοῦς ἔλπει, ἢ δὲ καὶ ἀδρα;*

cipue auditores suos exercere solitus esset. Mutata postea ratio est: eumque annosis illis, & ipsa vetustate venerandis arboribus neglectis, succrevisent inutiles rami: juvenusque laboris fugitans, infultos quosdam libellos, & omnium prope liberalium artium, & omnium philosophiae dispendiosa (*) partium compendia, pro pinguibus illis veterum latifundiis adamare coepisset, ex illo vidimus omnia

In pejus ruere & retro sublapsa referri.

Neque ullum lapsis prope rebus certius remedium est, quam ut vetus illa consuetudo revocetur, & expulsi istis novitiis indoctae arrogantiae magistris, a priscis illis, quos *endo caelo*, ut ita dicam, merita locarunt, vera & solida eruditio repetatur. Quod etsi, ut aetatis meae tempus est, vivo me eventurum, sperare non audeo, posteris tamen, si quid mei ad posteros perveniet, contestatam opinionem meam relinquam: neque committam, ut ego quoque unus ex eo numero, qui vetustatem contemnunt, videri queam. Nunc ejus quem nominavi Rhetoris praefationem in librum sextum, a quibusdam inveteratis librariorum erroribus vindicare conabor. Deplorat autem in ea homo disertissimus sane dolenter ac copiose uxoris & duorum filiorum mortem: ex qua tantum hauserit doloris, ut se, nedum instituta studia persequi, etiam eis superstitem esse posse miretur. Sed de uxore haec ipsius verba sunt: *Quae nondum expleto aetatis undevigesimo anno duos enixa filios, quamvis acerbisimis raptâ fatis, felix decessit. Ego vel hoc uno malo sic eram afflictus, ut me jam nulla fortuna posset efficere felicem.* Paulo post autem de filiis: *Liberis tamen superstilibus oblectabar: & quod nefas erat, sed optabat ipsa, me salvo, maximos cruciatus praecipiti via effugit.* Quae nullo modo inter se cohaerere, vel caecus aliquis viderit. Sed tota hujus periodi posterior pars loco suo mota est: ad uxorem enim pertinet: legendumque hoc modo: *Felix decessit, & quod nefas erat, sed optabat ipsa, me salvo, maximos cruciatus praecipiti via effugit. Ego vel hoc uno malo, & cetera.* Deinde, *Liberis tamen superstilibus oblectabar. Mihi filius minor quintum egressus*

(*) Transpone sic, *partium dispendiosa.*

annum, ut in malis agerem, prior alterum ex duobus eruit lumen. Sed hic quoque mendum subest: neque dubium quin totum illud, ut in malis agerem, delendum sit. In meo vetere libro ita legitur: *Mihi filius minor quintum egresus annum in malis nec augere prior alterum e duobus eruit lumen.* Ex quo liquido perspicitur error librarum: qui quatuor voces, *in malis nec augere*, huc translulerit e periodo quae statim sequitur: *Non sum ambitiosus in malis, nec augere lacrimarum causas volo* Paulo post, ubi vulgo est, *ostenderit*, liber meus habet *ostenderet*, haud dubie melius. Et, ut quaedam leviora omitam: haec certe contemnenda non sunt. In vulgatis libris ita legimus: *Nam quo ille animo, qua medicorum admiratione, mensum octo valetudinem tulit? ut me in supremis consolatus est? quam etiam deficiens, quamque non tunc ipsum illum alienatae mentis errorem circa solas litteras habuit?* At in meo praecclare: *Quam etiam deficiens, jamque non noster, ipsum illum alienatae mentis errorem circa solas litteras habuit?* Nihil pote elegantius. Illud enim *non noster* significat, eum jam in potestate mortis fuisse. Sequitur haud ita multo post: *Te omnium spe Atticae eloquentiae candidatum superstes parens tantum ad poenas amisi?* Quibus in verbis illud *Atticae* plane redundat ac friget. Liber meus pro eo habet *acutis*: unde non dubito, quin legendum sit, *ac votis*. Superfunt adhuc quaedam in quibus lima opus est. ut illud, *Tum si qua minus fuerint effecta iis quae levius affligi coeperamus, imperitiae aut fortunae remittantur.* Illa *imperitia* huc ab imperito aliquo invecita est. Legendum simpliciter, *Fortunae remittantur.* Paulo post: *Boni autem consulere nostrum laborem vel propter hoc certum est.* Liber vetus, *cecum est.* Ego lego, *aecum est.* ita enim scribebant pro *aequum*: ut *acam*, pro *aqua*. Ad ipsum finem ita legitur: *Nos miseri, sicut facultates patrimonii nostri, ita hoc opus aliis paramus, aliis relinquimus. Pro paramus, lege, ex auctoritate libri veteris, praeparamus.*

M. ANTONII MURETI

VARIARUM LECTIIONUM

LIBER XIX.

CAPUT I.

De Baccho bimatre. Martialis versus reprehensus.

MORDACIUS fortasse, quam iustius irrisit Martialis poëtam quendam, qui Jovem non patrem modo, sed & matrem Bacchi vocaverat: quod eadem ratione Semele quoque, ut ipsi quidem videtur, pater Bacchi vocari queat.

*Qui potuit, inquit, matrem Bacchi dixisse Tonantem,
Ille potest Semelen dicere, Krisce, patrem.*

Neque enim eadem ratio est. Nam patris quidem proprium est, generare in alio, ut ex Aristotele didicimus: quod Semele neque fecerat, neque facere potuerat: matris autem, conclusum fetum visceribus suis fovere, & suo tempore parere: quae omnia, ut quidem se habet fabula, praestiterat Jupiter. Itaque eleganter ingeniosissimus poëta Ovidius, inter cetera epitheta, quibus Bacchum ornat, eum etiam *bimatrem* vocat: quod duas matres habuerit, Semelen, & Jovem: unde & Graeci eum *διθυρσι* nominant. Extat & versiculus veteris cujusdam poëtae Graeci, qui ob id & masculum Jovis uterum, & ipsum Jovem Bacchi tum patrem, tum matrem fuisse ait:

Ἄριστοι γὰρ ἐν λόχοισι πατὴρ ἢ μήτηρ.

Neque alia ratione Heraclides Ponticus eundem Jovem Palladis & patrem, & matrem vocat. Sed saepe Martialis,

G g 5

lis, dum false aliquid & aculeate diceret, quam id iuste ac merito faceret, non curavit.

CAPUT II.

*In Quintiliano poetarum versus aliquot nitori
suo redditi.*

APUD M. Fabium libro octavo citatur versus veteris poetæ, quo quidem de Achillis morte ita quaerens inducitur:

Ferro anne fato virtus Argivum occidit?

Sed in antiquis quibusdam libris pro *virtus* legitur *metus*. in meo *moecus*. Ego una littera mutata, legendum censeo, *moerus*: ut expresferit Tragicus ille, quisquis est, illud Homericum (*) — *moeros* enim dicebant pro *muris*: ut in illo Virgilii,

Dividimus moeros, & moenia pandimus urbis.

Sic *moenire*, pro munire: *coerare*, pro curare, in multis adhuc veteribus monumentis legitur. Emendabo de eodem oleo & opera locos quosdam ejusdem Rhetoris e capite tertio libri noni, in primisque versum veteris Tragicæ qui hoc modo circumfertur:

Quam magis aerumna viget, tam magis ad maleficiandum urget,

cum legendum sit e veterè libro,

Quam magis aerumna urget, tam magis ad maleficiandum viget.

Est

(*) Lacuna, quæ est in Editione Augustana, sic supplenda ex Il. H. 211. Τοῦ αὖ Αἴας ὄρετο πύλας, ἔπος Ἀχαιοῦ.

Est enim troachaicus. Paulo autem inferius locus est mirabiliter deformatus, hoc modo: *Ex Graeco vero translata vel Sallustii plurima: quale est, vulgus amat fieri: vel Horatii, Nam id maxime probat hoc Ciceronis. Et mutatio casus: ut, nec longe invidit avenae.* Haec si quis, ut vulgo edita sunt, intelligere potuerit, idem bonus Sphingi interpret fuerit. In vetere libro ita legi: *Vel Horatii, N. I. S. P. Ciceronis nec longae invidis avenae.* neque ulla dubitatio est quin ita legi debeat:

— nec illi
Sepositi ciceris, longaeque invidit avenae,

Paulo post, ubi citatur versus Horatii,

Hunc & intonsis Curium capillis.

pro *intonsis* veteres libri habent, *incomptis*. in eodem illo capite, ubi vulgo ita scriptum est, *Hanc rerum conjunctam diversitatem Caelius μεταβολή vocat:* non Caelius in veteribus, sed Caecilius legitur. Recte. est enim Caecilius Rhetor, cujus & hic ipse, & Plutarchus saepe meminit, & Dionysius Longinus principio elegantis illius Commentarioli *ἐστὶ ὕψος*.

C A P U T I I I.

Athenaeus libro octavo saepius castigatus. Chrestomathia & Ecloga quid?

ET tam multa sunt in Athenaeo, quae elegantis ingenii homines ad ipsum legendum alliciant: & tam multa rursus, quae eis, ne voluptate illa pura ac liquida frui possint, impedimentum objiciant; ut mihi gratiam ab eis initurus aliquam videar, si ex immensa quadam copia eorum, quae jam pridem in eum notavi, nonnulla interdundum his libris inspergam: interea dum ab aliis melior & integrior illius editio adornatur. Hodie igitur, cum mihi ex octavo ipsius libro quiddam petendum esset, neque id tam facile, quam putaram, reperire possem, satius putavi totum librum percurrere, & in transcurso colligere, si qua essent, quae illius studiosis jucunda fore arbitrarer.

trarer. Primum igitur in historia, quae ex Posidonio affertur, de Tryphonis militibus subito incursu maris abforptis, ubi Sarpedonis milites, re audita, accursisse dicuntur: cum vulgo ita legatur: Καὶ οἱ αὖτε τὸ Σαρπηδῶνα ἀνέστησαν τῷ συμφορῶν, ἐπλήγητες, τοῖς μὲν τὸ πλεῖστον συνέσπον ἰσθμῶν, ἐχθροὶ δὲ ἀφ' ὧν ἡ ἀπώλειαν ἐπὶ τῷ Πρωτοδῶνι προέβη. in veteribus pro ἰσθμῶν legitur ἰσθμῶν: quod verbum nihili est: & quod quidam ex eo facere voluerunt ἰσθμῶν, ideoque dixerunt illos hostium corporibus pepercisse: non dubito, quin animadversuri sint lapsos esse se, si locum paulo diligentius inspiciant. Omnino autem vulgata scriptura hoc quidem loco verissima est, ut intelligamus, eos ex hostium interfectorum spectaculo voluptatem cepisse: sitque ἰσθμῶν a verbo ἰσθμῶν. Nam ἰσθμῶν si quis legat, neque veteres libros habebit auctores, & ne sic quidem emendata fuerit oratio. Paulo post autem in narratione Hegesandri de admirabili quadam copia piscium, quae bis quotannis, ex lacu Bo-lyce, statis temporibus in flumen Olynthiacum influere dicitur, voces aliquot in excusis libris desiderantur. Quare totum locum, ut in veteribus extat, apponam: Κατὰ δὲ τὸ ἀντιστρατήριον, καὶ ἐλαφροβελῶνα, λίγυσιν οἱ ἐπιχόραιοι, διότι πρὸς τὴν Βολύνην τῶν ἀπὸ τοῦ Ὀλύμπου κατὰ τὸ καὶ τῶν τῶν, ἀπὸ τοῦ πλεῖστον ἐχθροὶ ἐν τῇ λίμνῃ εἰς τὸ Ὀλυμπίαν ἀναβαίνειν πεταμένοι. ἔπ' ἡ βορρῆς, ὥστε μάλιστα κρύπτειν τὸ σφύρον. ἀλλ' ἔτι καὶ πρὸς τὴν ἐκ τῆς πλεῖστον ἐχθροὶ, ὥστε τὰς ἀπὸ τοῦ, & cetera. Quam multa omiserint librarii, & quid eis errorem objecerit, etiam tacente me, omnes vident. Sed & in iis quae paulo infra citantur, e libro quinto Chrysippi *de voluptate*, omisae sunt per incuriam voces duae. Legendum enim καὶ διωκόμεναι βορρῆς, καὶ στυγερῆς. In Sardanapali epita-phio, etsi veteres quoque libri habent λίανται, malim tamen λίανται. Improbi autem versus, quibus Alexis homines ad intemperantiam cohortatur, trochaici duo sunt ita legendi, & ita distinguendi:

Πῖσι, πῶς. Σοφίης ὁ βίος. ὀλίγος ὁ πῶς γὰρ χρόνος.
Ὁ δ' αὖτος δ' ἀδύνατος ἐστίν, ὡς ἀπὸς ἕως ἀπὸ τοῦ.

Statim autem, Sotionis fide, citantur versus quidam ejusdem argumenti ex ejusdem poetæ Asotodidascalo: quam fabulam is qui loquens inducitur, negat se unquam vidisse,

fe, quamvis mediae comoediae dramata plus octingenta legerit, eorumque eclogas fecerit. ubi *eclogas* vocat *excerpta* quaedam ex eis fabulis, memoriae causa, quae insigniora viderentur. Tales *eclogae* hodieque ex amissis Polybii & aliorum libris reperiuntur. Inde apud Cicero- nem *eclogarii*. Easdem & *χρυσόμυθους* vocabant: quales hodie extant ex Strabone. Et inde Cicero Turannium vocat hominem *χρυσόμυθον*. Hoc non notassem, nisi alios in eo lapsos esse vidissem. In eis autem ipsis versibus cum ita legatur,

Τίτλας μὲν γὰρ γαστρί, ἔστιν ἴδιον.

legendum puto,

Τίτλας, Μάνη γαστρί, ἔστιν ἴδιον.

Manes servile nomen olim fuit. In eisdem, ubi vulgo est *ψύξαι τὸ δαίμων*: melius videtur quod in veteribus legitur, *ψύξαι τὸ δαίμων*. Jam in illa parodia Chrysippi cum vulgo ita legatur, *καὶ γὰρ κατὰ εἶμαι*, pro *κατὰ*, in veteri libro est *κατὰ*. Ego autem legendum puto *ἴδιον*. Multa leviora omitto properandi studio, & laboris, ut verum fatear, vel odio, vel taedio. Neque tamen illud omittam, quod in lepidissimis verbis quibus *παρὰ*, ut opinor, aliquis de divitibus quibusdam cupediariis conqueritur, qui excandefaciebant annonam, & ita purgabant macellum; ut nullum lautius opsonium aliis reliquum fieret, legendum est, *ἀπὸ τῆς ἀναπνεύσεως*, non, ut vulgo, *πάντας*: ita enim metri ratio postulat. Id si cui levius videbitur, quod ego quoque fateor, at hoc certe non omnino negligendum, postremi eorum versuum sententiam vulgo non satis intelligi. Nam illud, *Γάρτοι δ' ἐκείνοι τῷ πινυμένῳ ἔστιν*: hoc significat, nuptialia convivia, & adulescentum compotationes desisse celebrari: ex quo illi divites omnia ad se trahere coeperant. Estque illud *ἴδιον* simile illi Catulliano, *Sed haec prius fuere*: & illi Plautino, *Fuit Phronestum*: & illi Virgiliano, *Fuit Ilium*: Et ut *τὸ ἐν μέσῳ* praeteream, in illo dicto Stratonici, *ἀνέστη καὶ*, jucunda allusio est ad illam usitatam vocem, *ἀνέστη λαοί*: cuius lepos in Latino sermone sentiri non potest. Illud quoque praeteriens monebo, longe plurimos Machonis de Stratonici dictis versus male vulgo pro soluta

luta oratione accipi. Subjiciam autem & quae citantur e libro primo Chariclis *ἐπεὶ δ' ἔτι κτλ ἀγῶν*, ut in veteribus libris leguntur: quoniam ea aliter ab aliis tentata video: *Γυμνικὸς δ' ἀγῶνας, ἔφη, διὰ πρῶτον ἦλθεν, Κορίνθιοι δὲ θυμολικὸς, Ἀθηνῶν δὲ σκλιτικὸς. εἰς τὰς τῶν παλαιμελειῶν, μετὰ γὰρ θύσαν Λακεδαιμονίους, ἐπισκώπτων ὥς παρ' αὐτοῖς ἀγῶνας μετίζουσι.* In illa longa historia Diphili de piscibus, ubi ad Bacchum piscem ventum est, ita est in libris vetustis: *Βάκχον δὲ χυλόν, πολύχυλον, ἀσφοδόν. Τετράγον ἐκ δὲ χυλόν, ἁπασίον, βρομώδες.* At a vulgatis voces aliquot absunt. Sed & morosi illius senis, qui omnia sibi conformatis ad imminuendum nominibus appellari volebat, quod sibi eo modo minorem sumptum facere videretur, ejus igitur verba ipsa quoque diminuta & decurtata vulgo leguntur. Legenda autem sunt hoc modo:

Ἐπεξήκω με· τὸς μὲν ἐχθρὸς μοι κέλεται
ἐχθρόν. ὅψον δ' ἐπὶ λήγῃς ἔτρεον, κέλεται
Ὀψάρεον, ἔδον γὰρ ἀπὸ λήγῃς πελὲς.

In versibus autem, quos cantitabant, qui coronae stipem colligebant, & alia multa depravata sunt, & hic versus:

Θεοί, ἡνέκεν μετὰ πικρῆς τῆς κέρης.

cum legendum sit,

Θεοί, ἡνέκεν πάντ' ἀμαρτιῶν τῆς κέρης.

Ubi de verbo *σπαλίζον* quaerit Ulpianus, qui verbum illud iridebat, ait emptum videri *ἐκ γῆς σπαλίζον*. Quod qui interpretatus est, *Ex terra subulca*, equidem quid sibi voluerit, nescio. Illud scio, legendum esse, *ἐκ τῆς Σουβούρας*. Cujusmodi autem mulieres in Subura olim habitaverint, & quae illie tum vitae, tum sermonis elegantia fuerit; nemini ignotum est. Paulo post autem una vocula corrupta, ne trochaicus Epicharmi intelligatur, impedimento est. Ita enim habent libri editi:

Τὰ σὺ δ' οὐδ' ἐπὶ τῇ, ἔλθον, εἰς τὴν δόξαν.

cum legendum sit,

Τῇ

Τὰ ὅσα δὲ ἄλλοις ἔλεγον, οἷς ἐγὼν ἀπαγγέλλω.

Unum si praeterea addidero, finem faciam. Definere enim, quam deficere malo. In parodia fane eleganti, quae ad ipsum finem libri legitur, ita editum est:

καὶ πάλιν πάλιν
Τῶν συμποσίων, ἤδη σὺ π' ἐχ' ἀπολύεις;
Αὐτὸν. ὃ δὲ ἀχθεῖ αὐτὸς ὃ θύει.

quod mutilum esse qui non sentiat, nihil sentiat. Legendum autem hoc modo:

καὶ πάλιν πάλιν
Τῶν συμποσίων, ἤδη σὺ π' ἐχ' ἀπολύεις;
Οὐχ ἀπολύεις αὐτὸν; ὃ δὲ ἀχθεῖ αὐτὸς ὃ θύει.

ἀπολύειν αὐτὸν, est excalceare se. Xenophon Anabases libro quarto, καὶ σὺ πάλιν νύμφη ἀπολύεις. Longe aberravit a sententia, qui ita vertit: *Hunc jam cur a metu non liberat?* Neque tamen eum aut accuso, aut infector: cum alia tam multa egregie praestiterit. Sed arduum ac difficile est, sine veterum librorum ope Athenaeum interpretari.

C A P U T I V.

Restene Cicero Graecos reprehenderit, quod Laborem, & Dolorem una voce πόνον appellare dixerit.

M. Tullius quamquam φιλόμαλ' & erat, & haberi volebat, Graecorum tamen nationi nonnunquam subiniquus videtur: non tantum, ubi causae serviens eorum fidem in testimoniis elevat, levitatem infectatur, instituta deridet: sed etiam cum Romanam linguam verborum copia non Graecae parem modo, sed etiam superiorem facit: quod tam longe abest a vero; ut mihi ipsae chartae, in quibus id scriptum est, erubescere videantur. Quid libro secundo Tusculanarum; cum Graecos negat sua lingua laborem a dolore distinguere, annon aperte calumniatur? Neque φιλόμαλ' est doloris amans, sed laboris. At πόνον interdum etiam dolorem vocant, & laborare dicunt.

cunt eas corporis partes, quae dolent: Non igitur idem & Latini faciunt? Unde igitur sunt illa?

Laborat e dolore misera.

& ,

Quae laborantes utero puellas.

& qui laborat podagra, certe non ita laborat, ut Marius cum aestu magno ducebat agmen. Sed cuius potius in hanc rem quam ipsius Ciceronis testimonio utamur? Ejus igitur verba sunt e secundo de finibus: *Quos, dii immortales, ille, cum omnes artus ardere, viderentur, cruciatus perferebat? nec tamen miser esse, quia summum id malum non erat: tantummodo laboriosus videbatur.* Nonne eum, qui maximo dolore cruciatur, *laboriosum* vocat? Videat ergo, si hoc nomine in Graecos volet esse durior, ne causae suae securim talis ac tantus patronus infligat. Facere in eo quoque mihi videtur injuste, quod accubationem epularem melius a Latinis *convivium*, quam a Graecis *εὐδήμιον*, aut *εὐπρωμιον* nominari iudicat. Contra enim appellatio Latina habere quandam intemperantiae significationem videtur: quasi tum demum vivant homines, cum cibum capiunt: neque sit inter eos, praeterquam in epulis, ulla vitae communio. At Graeci *una vivere* dicunt, eos etiam qui negotia sua inter se communicant, qui crebro una sunt, qui una militant, una philosophantur: convictum denique multis aliis in rebus quam in vino & epulis intelligent: non ut Latini, qui *convivere*, ut hoc verbo utar, eos demum dicunt, qui una tanquam ad idem praesepe pascuntur; quasi nihil sit aliud *συνειν* quam *συντροφία*. Elegantius illi, qui aliud esse viderunt, una bibere, aliud una vivere. Itaque communionem epularum ab eo, ut Varro ait, coagulo, quo convivia continentur, nominarunt; vitae conjunctionem ad alia graviora & magis seria reservarunt. Haec si cui confidentius dixisse adversus Ciceronis sententiam videbor; cogitet, quam multa ab eo adversus Platonem, Aristotelem, Theophrastum, aliosque veteres dicta sint. Numquam haec vel disentiendi, vel ingenii exercendi libertas in litteris vituperata est.

CAPUT

CAPUT V.

Xenophontis locus quarto Anabases emendatus.

APUD Xenophontem libro quarto anabases, Graeci quibus praeerat ipse Xenophon, cum in Armenia & multis aliis difficultatibus confecti essent, & paene obri-
guissent ac congelassent frigore, nivisque vi tantum non obruti ac sepulti forent; ignem tandem construxisse dicuntur: cumque ad fovenda corpora oleum deesset, multis se ac variis chrysmatis, quod ibi repererant, generibus perunxisse. *Chrisma* autem illud fuisse ait Xenophon *σύνιον, & σησάμινον, & αμυγδαλίον & τριπύρεον, & τριβυλίον*. At cetera quidem genera non ignota sunt: e sesamo, ex amygdalis amaris, ex terebintho. Unum quod primo loco ponitur, plane absurdum videtur, *σύνιον*, quod Romulus vertit *suillum liquamen*, eumque secutus unus ex eruditissimis hujus aetatis, hoc uno, ut opinor, loco fretus, chrysmatis nomine etiam animalium adipem significari tradidit. Quid autem, quaeso, commune habet adeps suillus cum sesamino, amygdalino, aut terebinthino chrysmate? Nam ocreas quidem suas, (si quas ex corio ocreas habebant) & calcamenta adipe suillo inungere ad ignem, ut ea mollirent, poterant: artus vero suos, cum suppeteret aliorum copia, tam tetro, & tam spurco unguine illinere, cujus turpitudinis fuisset? Equidem affirmare ausim, locum depravatum esse, & pro *σύνιον*, legendum aut *θύσιον*, ita enim vocabant liquorem ex lilio expressum, quem & *anthinon* Galenus vocat: aut si cui libeat propius vulgatae scripturae veigiis insistere, una litterula mutata, *θύσιον*, a thyia arbore, quam, ob eximiam quandam odoris suavitatem, summe a veteribus commendari, notius est, quam ut confirmari debeat.

CAPUT VI.

*Quintilianii libro sexto de Rifu, loci plurimi
& emendati, & explicati.*

MACULOSUS est procul dubio. Fabii locus est capite tertio libri sexti, ubi de dictis Ciceronis ita scribit: *Utinam Quintus, & libertus ejus Tiro, aut alius quisquis*
Hh fuit.

fuit, qui tres hac de re libros edidit, parcius dictorum numero indulgissent Neque dubium est, quin legendum sit, ut in veteribus, *Utinamque libertus ejus Tiro*. Neque enim libros illos quisquam unquam ad Q. Ciceronem retulit. Paulo infra eum locum haec in veteribus libris ita leguntur: *Affer autem summam rei difficultatem, primum, quod ridiculum dictum plerumque falsum est, semper humile, saepe ex industria depravatum. Falsum, non, ut vulgo, falsum: neque quidquam verius, quam illic falsum legi oportere. ut & illud hoc modo: Neque hoc ab ullo satis explicari puto, licet multi tentaverint, unde risus; qui non solum facto aliquo dictove, sed interdum quod etiam corporis tactu arcescitur. Hoc enim ipsum est, quod negat a quoquam satis explicatum, Unde risus: id est, quae sit risus origo. Sequitur paulo post: Erumpit enim etiam invitis saepe, nec fultus ope, nec vultus modo ac vocis exprimit confectioem, sed totum corpus vi sua concutit. ubi tres illae voces, nec fultus ope, redundant. Barbara quaedam enunciatio effecerat, ut nec fultus pro nec vultus scriberetur. Quae corrupta scriptura fulta est postea ope alicujus, qui de suo addidit illud ope. Sic saepe feritas invasit in locum veritatis: fenus in locum Veneris: aliaque ad eundem modum. Quod autem subjungit, ridiculo saepe maximarum rerum momenta verti: concordat cum Horatio, cujus illud est:*

——— *ridiculum acri*

Fortius ac melius magnas plerumque fecat res.

In eodem capite ita legendum est: *Et Catullus cum dicit,*

Nulla in tam magno est corpore mica salis.

non hoc dicit, nihil in corpore ejus esse ridiculum. Vulgo detracta negatio Fabium ipsum ridiculum facit. Et, ut nonnulla praetermittam, in quibus ipse mihi nondum fatisfacio, hoc certe ita legi debet: *Ludere nunquam velimus: longaeque absit propositum illud, potius amicum, quam dictum perdendi. male enim vulgo, perdidit. Omit- tam satis multa: spicilegio enim loci esse aliquid volo: duo tantum ex eodem capite notabo, quae mihi videntur minime negligenda. In editis libris legimus, *Emphasi**
Li.

Livius dixit, ferro cotem Attum Navium incidisse. Et notum quidem est, historiam illam de cote a Navio incisa extare apud Livium libro primo. Sed quaero, quam tandem hic Fabius emphasim videat: aut quid omnino historia haec ad id quod hic agitur pertineat. Neque puto, id quemquam videre posse; nisi qui ita perspicax sit, ut id etiam quod nusquam est, videat. In veteribus membranis meis hoc modo: *Emphasi A. Villius dixit, ferrum in cotem incidisse.* Hoc nec verius, nec melius quicquam. Subjungam (*) unum item locum: deinde iter hoc dividam. Libri circumforanei ita habent: *Seu fictis novis versibus. Simile est, quod nupersim dicitur.* At meus recte & vere: *Seu ficti notis versibus similes: quod nupersim dicitur.* Hoc si quis forte non satis intelligit; consulat Athenaeum.

CAPUT VII.

Male ominatis verbis uti. Horatius, & Terentius illustrati. Versus Ennii numeris restituti.

DIXI alias de consuetudine veterum addendi nonnunquam litteram D ad voces quarum ultima littera vocalis esset, praesertim si sequeretur statim alia vox, quae a vocali inciperet: legendumque ideo apud Horatium, *maled ominatis Parcite verbis.* Cum autem & alii vidisse se testati sint, & ipse viderim vetustos quosdam libros, in quibus est *malen ominatis*, visum est, ut monerem, non tamen propterea legendum, *male nominatis.* Certe enim *nominare verba* nemo dixit, qui recte emendateque loqueretur: sed potius, *malen ominatis.* Modo enim littera D, modo littera N, ad vitandum hiatus utebantur. Sic cum rectum sit *atqui* & *alioqui*, sequente tamen vocali, *atquin*, & *alioquin* apud veteres saepe reperias. Et inde est illud Plauti:

*O Callicles, o Callicles, o Callicles,
Qualin animo mea commendavi bona?*

Et

(*) *Subjungere*, pro addere, non est Ciceronianum. Vide Scelop. de Scilo Hist. p. 160.

H h a

Et fuisse quandam earum litterarum mutuam functionem, ostendit Donatus in illud ex Phormione,

Quia non rete accipitri tenditur, neque milvio.

Legitur, inquit, & Tennitur. habet enim N littera cum D communionem. Et certe hodieque vulgus Tiburtium, Interamnatum, & aliorum quorundam, pro ND, duplex N plerumque pronunciat. Hoc igitur non indignum visum est observatione. Sed quoniam paulo infra eum locum citat Donatus versus quosdam e sexto Satyrarum Ennii, quos prope integros in fabulam suam transtulerit Terentius: sique vulgo perturbati ac mendosi leguntur, describam eos ita, ut legendos puto. Sunt igitur hi:

*Quippe sine cura, laetus, lautus cum advenis,
Exertis malis, expedito brachio,
Celsus, alacer, lupino expectans impetu,
Quam mox alterius obligurrias bona:
Quid censes domino esse animi? pro divam fidem.
Dum ille cibum tristis servat, tu ridens voras.*

CAPUT VIII.

Phormio Terentiana e Demosthene illustrata.

SI quis eadem de re iterum iudicio experiri velit; notum est, eum exceptione rei iudicatae repelli: & inde ortum est illud, *Actum, ajunt, ne agas.* Recteque id Terentianus Phormio Demiphoni objicit his verbis:

*At tu, qui sapiens es, magistratus adi:
Judicium de eadem causa iterum ut reddant tibi:
Quandoquidem solus regnas: & soli licet
Hic de eadem causa bis iudicium adipiscier.*

Eodem enim jure Athenienses uti solitos, ut pleraque in jure civili Romano ab eis sumpta sunt, vel hic Demosthenis locus indicat ex oratione adversus Leptinem: οἱ νόμοι ἢ ἐν τῇ αἰσῇ διὰ τοῦ αὐτοῦ νόμου ἢ αὐτῶν ἐπὶ δικῆς, ἢ ἀπορίας, ἢ ἀποδοτικῆς, ἢ ἀλλοτρίων ἀνδρῶν. & Andocides in oratione adversus Alcibiadem: ἄλλως τε καὶ τῶν νόμων ἀντὶ

ἀπαρροδίαν δὲ αὐτῷ τὸ αὐτὸ μὴ ἔχειναι διόξει. Sed & quod subjicit Demipho, non necessario ducendam orbam ei qui genere proximus sit: sed licere ei per legem, si id malit, dotis datione defungi, ejusdem oratoris testimonio confirmatur: apud quem ea ipsa lex extat in oratione adversus Macartatum: Τὴν ἐπίκληρον τὴν ἑγγύτατον ἐκδοῖναι, ἢ αὐτὸν ἔχειν. ἐὰν δὲ μὴ ἔχη ὁ ἑγγύτατος γένος, ἢ μὴ ἐκδοῖ, ὁ ἀρχαῖος ἐπαγαγέσθαι ἢ αὐτὸν ἔχειν, ἢ ἐκδοῖναι. Neque vero illud temere dictum est,

abduce hanc. minas quinque accipe.

Ea enim pecunia constituta erat legibus, quam darent egentibus puellis, quo facilius elocarentur, qui eis proximi erant, si nollent eas ducere, ut Harpocratio ex Dinarcho docet. Puto autem, hæc nonnihil ad Terentium illustrandum pertinere,

CAPUT IX.

Plauti e Captivis versus e Graeco desumpti.

SALTARE non hilaritatis modo est, sed immodicae & profusae cujusdam hilaritatis. Salire autem ac palpitare videtur cor, in maximo ac vehementissimo metu. Itaque venuste Tyndarus apud Plautum in Captivis, cum illum suum honestissimum dolum, quo herum ex servitute eduxerat, patefactum videret, jamque sibi magnum malum imminere auguraretur: cor suum objurgat, quod in tanto periculo saltitet. Verba autem illius hæc sunt, ut quidem in emendatis libris leguntur;

*Quin quiescis dierectum cor meum? i, ac suspende te.
Tu susfultas. ego miser vix adsto prae formidine.*

Verisimile autem mihi sit, effectum esse illum Plauti locum e veteri Comico Anaxandride, cujus hi versus citantur apud Athenaeum in illa pulcherrima parte libri xv, quam a me Lutetiae acceptam Gulielmus Canterus publicavit. Sed versus Anaxandridae, de quibus dicere coeperam, hi sunt:

ἢ πολλὰ κερδαίῃ,
 Επιχαίρεισθαι ὡς εἰ μόνον ἔσται.
 Οὐχὶ γὰρ ἄλλοι, ἢ ἰδίῃ διδύκοντο.

O cor improbisimum,
 Ut corpore ex toto unicum gaudes malis.
 Salis enim simulac timentem videris.

Paulo autem ante eos versus inepte scriptum est: κατὰ γὰρ τοὺς ἐν τοῖς ψήφοις γινόμενους ἀγανίως πάλαιος τὸν κερδαῖον ἐπιδολότητος συμβαίνει: quae vitiosa scriptura imposuit etiam homini eruditissimo, qui nuper Athenaeum interpretatus est. Legendum autem, ἐν τοῖς φόβοις. Ac libet, antequam manum de tabula tollam, emendare locum Xenophontis e Symposio, qui eodem in libro ab Athenaeo citatur, sed neque in optimis Xenophontis exemplaribus, neque apud Athenaeum emendate legitur: legendus autem est hoc modo: Αἴγα μὲν γυναικίς, ἄλλως πὲρ ἔτι νύμφας τυχούσιν ἔσται, ἅπαντες δὲ Νικηράτης πὲρ τούτου, ἔτι Κερταβύλης, μύρου μὲν π καὶ ὡς ἐπιδόλουται. ταῦτα γὰρ γινώσκοντες.

C A P U T X.

Ciceronis epistola I. ad Atticum locus contra Simeonis Bosii sententiam ἔ emendatus, ἔ explicatus.

QUI eo sibi placent, quod antiquiores & meliores libros nacti sint, in eoque se jactant; ridicule mihi facere videntur. Neque enim magis ingenii aut eruditionis laus est, in bonum librum incidere; quam prudentiae, cum agrum fodias, reperire thesaurum. Et quanquam veteres libri multum opis afferunt ad optimos scriptores purgandos, non tamen in eo posita sunt omnia. Nam cum eorum nullus prope ita emendate scriptus sit, ut non multis erroribus scateat; saepe evenit, ut quod verum ac rectum est, non ex uno describendum sit, sed multis inter se collatis, quasque mutuas operas trademibus colligendum: in quo multos saepe falli videmus. Id puto nonnunquam contigisse Simeoni Bosio, quanquam homini erudito, ingenioso, diligenti, cujus opera & studio nuper epistolae Ciceronis ad Atticum multo, quam prius, emendatiores prodierunt. In ipso enim opere vestibulo, id est, epistola prima libri primi, cum ad locum

cum ab aliis frustra saepe tentatum, jamque prope depositum ac desperatum venisset; plurimum ille quidem ad illius emendationem, & veteribus libris, & ingenio fretus contulit: neque tamen eum perfanavit, & a vera illius sententia, nisi me vehementer fallit animus, aberravit. Id num temere, an secus(*) judicem; res ipsa indicium faciet. Dixerat Cicero, de iis qui tunc consulatum peterent, Caesarem quidem certum putari; sed quis illius collega futurus esset, ambigi: Thermum enim cum Silano contendere: neque satis constare, utrius futura esset victoria. Addit deinde, suis rationibus maxime conducere, ut Thermus fiat cum Caesare: eum enim curatorem esse viae Flaminiae: quae absoluta, magnam ei gratiam in vulgus conciliatura sit: ex quo consequitur, duras partes ejus fore, qui cum ipso contendere voluerit. Quare sibi minime optandum esse, ut Thermus in annum suum recidat. Sed praestat Ciceronis verba recitare, ita ut a Bosio ingeniosissime emendata sunt: nam ut in libris antea editis leguntur, nimium quantum absunt a veritate. Totus igitur locus hic est: *Nostri rationibus maxime conducere videtur, Thermum fieri cum Caesare. nemo est enim ex iis qui nunc petunt, qui, si in nostrum annum reciderit, firmiter candidatus fore videatur: propterea quod curator est viae Flaminiae quae tum erit absoluta sane facile. tum libens Thermi Ciceri consul acciderim.* Haec ita homo eruditissimus interpretatur: *Neminem putabat Cicero suo anno Thermum praelatum iri, in consulatus petitione: verebaturque, ne is sibi consulatum praeriperet. qua de causa cum pro certo crederet, eum consulem factum iri, optabat illum sibi socium adjungi, ut uterque consul fieret eodem anno. Thermum, inquit, si consul factus ero, libens mihi collegam adjungam: hoc est, non inique tulero, immo gaudebo, Thermum consulem matum fieri.* Haec ille, quae mihi (quod bona ipsius venia dictum sit) longissime a se a Ciceronis sententia videntur. Primum enim dixerat Cicero, suis rationibus maxime conducere, Thermum cum Caesare fieri. Ergo nolebat eum recidere in annum suum. At collega Ciceronis esse non poterat, nisi cum eo una peteret. Deinde quid minus optabile erat petenti consulatum, quam ha-

(*) Hoc jure reprehendit Vassor de vi & usu verb. p. 172. Dicendum erat, recte, an sicut.

habere firmisimum eompetitorem? Nam ut quisque minime firmos competitores habet, ita facillima illi via ad consequendum honorem patet. Quid autem intererat Ciceronis, Thermum potius quam alium quempiam sibi socium adjungi? Nam dum ipse anno sub fieret, quis secum fieret, non laborabat. Postremo verbum illud *accuderim*, contentionem potius quamdam in petendo honore, quam conjunctionem in gerendo significat. Hoc dicere videtur: Non libenter cum Thermo concurrerim, quaque arietaverim: ne ille forte sit firmior. Si enim cicer, & lupinum in eodem mortario eudantur ac tundantur, periculum fieri videtur, utrum sit firmius. Eodemque modo, si duo iisdem comitiis petant, explorari videtur, uter sit firmior. Nunc dicam, & quomodo in Cicerone legendum putem, & cur putem. Primum igitur ordo duarum vocum *sane facile*, non idem est in omni libris. In plerisque enim est, *facile sane*. Deinde vocem *Consul*, fatetur ipsemet integram in codice Tornesiano non legi, sed abesse ab eo duas ultimas litteras. Ego autem hoc amplius dico, a plerisque vetustis libris tres ultimas litteras abesse: & *Con* tantum legi. Unde fit, ut, prima littera mutata, legendum arbitrer, *non*. Quare totum locum hoc modo, & lego, & interpretor: *Nostri rationibus maxime conducere videtur, Thermum fieri cum Cæsare* tunc enim mihi verendum non erit, ne cum eo perere necesse habeam: quod mihi difficile ac molestum foret. *Nemo est enim ex iis, qui nunc petunt, qui si in nostram annum reciderit*, (recident autem ii videlicet, qui hoc anno repulsam ferent) *firmior candidatus fore videatur*. ita ut verendum sit, ne dejiciat eos, qui secum in petitione concurrent. *Propterea quod curator est viae Flaminiae, quae tum erat absoluta facile*. Via autem *Flaminia* in Urbem ex Gallia venit: & Gallia plurimum in comitiis potest. Quare homines ex Gallia venientes ad comitia, qui prius cum luto & salebris in via Flaminia luctari solebant, iis difficultatibus expediti, libenter eum qui illam munierit, suffragiis suis adjuvant. ideoque *sane tum libens Thermo Ciceri non accuderim*. id est, non libens cum eo contenderim ac concurrerim in consulatus petitione. Hanc enim interpretationem probavit vir summa dignitate praeditus, Paulus Foxius, Archiepiscopus Tolosanus, qui nunc regius in urbe Legatus est, cujus iudicium, & auctoritas, quae apud

apud summos Principes in maximi momenti negotiis merito plurimum valet, non minus apud homines eruditos, propter multiplicem ipsius & exquisitam in omni genere laudandarum artium doctrinae copiam, valere debet.

C A P U T X I.

Sacrum pre populi salute in domo Consulis fiebat quotannis, idque Atheniense exemplo.

OCCULTUM quoddam sacrum antiquitus in Consulis domo quotannis ab ipsius Consulis uxore, pro salute populi, unde & *Damium* vocabatur, fieri solitum, in quod maribus ingredi non liceret, omnes sciunt: cujus etiam violati tam saepe Cicero Clodium accusat. Sed ejus sacri originem Graecam esse, fortassis non aequè multi sciunt. Monebo igitur, Athenis quoque in consuetudine positum fuisse, ut quotannis in domo ejus, qui eo anno rex esset, ejusdem generis sacrum quoddam fieret ab uxore regis. In hac autem urbe Consules ipsi quoque quasi annui quidam reges erant. Hoc quod dixi de Atheniensibus, si quis, unde sit, quaerat, reperiet apud Demosthenem in oratione adversus Neaeram.

C A P U T X I I.

Cicero accusationum in Verrem libro I. emendatus, & contra eruditi sententiam interpretis explicatus.

APUD Ciceronem libro primo accusationis in Verrem, id est, eo, qui male vulgo numeratur tertius, haud longe a principio ita legitur: *Accessi enim ad invidiam judiciorum levandam, vituperationemque tollendam: ut cum haec res pro voluntate populi R. esset judicata, aliqua ex parte, mea diligentia, constituta auctoritas judiciorum videretur. postremo, ut esset hoc judicatum, ut finis aliquando judicatariae controversiae constitueretur. Eum locum vir eruditus, cujus extant Commentarii in primam partem orationum Ciceronis, aperte corruptum esse dicit: & postquam in omnem partem diu multumque versavit, postremo ita emendandum esse judicavit: *Accessi enim ad invidiam judiciorum levandam, vituperationemque**

Hh 5 tol.

tollendam: & cum haec res pro voluntate populi R. esset judicata, ut finis aliquando judicariae controversiae constitueretur: postremo ut cum esset hoc judicatum, aliqua ex parte, mea diligentia, constituta auctoritas judiciorum videretur. Quam ipsius, ne graviore verbo utar, minime necessariam mutationem, quidam secutus est, qui, ut quidque deterrimum erat, ita id facillime amplectebatur. Nihil autem opus fuit illa tanta ordinis inversione. Nam si ubi est, ut esset hoc judicatum, pro ut legas utut, locus integer futurus est. Hoc enim dicit Cicero: si de Verre ex voluntate populi R. judicatum fuerit, judiciorum auctoritatem aliqua ex parte constitutum iri: quae tum fluctuabat, propterea quod multa judicia aperte pecunia corrumpebantur: & postremo, (utut de Verre judicatum sit) fore, ut finis judicariae controversiae constitutur: siue enim damnetur, penes ordinem senatorium mansura judicia: siue absolvatur, neminem honeste recusaturum, quo minus ad equites transferantur. Quae autem adferuntur ad illius mutationis necessitatem ostendendam, piget refutare: ita levia & nugatoria sunt.

CAPUT XIII.

Ciceronis in Verrinis locum e Graeco scriptore desumptum videri.

PULCHERRIME dixit Cicero in priore actione in Verrem, arbitrari se, nisi judicia repetundarum severius excernerentur, fore, uti nationes exterae legatos ad populum R. mitterent, ut lex de pecuniis repetundis judiciumque tolleretur. Si enim, inquit, *judicia nulla sint; tantum unumquemque ablaturum putant, quantum sibi ac liberis suis satis esse arbitretur. Nunc quod ejusmodi judicia sint, tantum unumquemque auferre, quantum sibi, patronis, advocatis, praetoribus, iudicibus suis futurum sit.* Id autem etsi Ciceroni ipsi per se facile in mentem venire potuit: non arbitror tamen longe erraturum, si quis putet haustum esse e Demosthene. si modo ejus est endeixis adversus Theocrinem, quod ego quidem non puto. Sed eam orationem quicumque scripsit, ait eos qui accusandi provinciam suscipiunt, deinde autem pecunia corrupti, institutam accusationem deserunt, vehementer

no-

nocere reipublicae. Improbos enim homines, qui aliqui tantum raperent, quantum sibi satis futurum esset, tanto plus rapere, cum intelligant, ejus quod rapuerunt, partem aliquam accusatoribus dandam. Verba disertis & copiosis oratoris, sive ille Demosthenes, sive Dinarchus est, haec sunt: εἰδότες ὅτι οἱ βυλόμορφοι κακὸν πρᾶττεν, ὅτι τέτοις ἐστὶν δὴν τὸ λημέταιν τὸ μίρον δάπνον, ἐξ ἀνάγκης μείζον πᾶσι τοῖς παρὰ τὸ ἄλλων ἀρπαζόν, ἵνα μὴ μέντοι αὐτοῖς, ἀλλὰ καὶ τέτοις ἔχουσιν ἀναλλέναν.

C A P U T X I V.

T. Livii loci aliquot e M. Tullio expressi.

IMITATUR interdum Ciceronem Livius, & quidem ita manifesto, ut quilibet etiam mediocriter in Cicerone versatus, id perspicere facile possit. Sed tamen id plerumque tectius & occultius facit. Illius autem prioris generis exemplum luculentum est libro quadragesimo, ubi Perseus apud patrem queritur de insidiis, quibus vita ipsius a fratre Demetrio petebatur. Ciceronis haec sunt e tertio libro Casilinariarum: *Ego sum ille consul, P. C. cui non forum, in quo omnis aequitas continetur, non campus consularibus auspiciis consecratus, non curia, summum auxilium omnium gentium, non domus, commune perfugium, non lectus ad quietem datus, non denique haec sedes honoris, sella curulis, unquam vacua mortis periculo atque insidiis fuit.* Persei autem haec: *Qui non sollemne lustrale exercitus tui, non decursus militum, non domus, non epulae, non nox ad quietem data naturae beneficio mortalibus, tuta est.* Quoniam autem ejusmodi locorum collationes, mihi olim adolescentulo, non voluptati modo, sed & utilitati fuerunt: puto fieri posse, ut & aliis non displiceant. Qua spe fretus, alterum item subjiciam. Cicero in Divinatione, cum Siculos a Verre quodammodo atheos factos esse diceret (ita enim certe vocari poterant, qui prope jam nullos amplius deos haberent) hoc ipsos ita querentes facit, *Sese jam ne deos quidem in suis urbibus, ad quos confugerent, habere: quod eorum simulacra sanctissima C. Verres ex delubris religiosisissimis sustulisset.* Hoc ita imitantur legati Ambra- ceniū de M. Fulvio conquerentes, apud Livium li-
bro

bro xxxviii. *Templa tota urbe spoliata ornamentis: simulacra delin, deos immo ipsos convulsos ex sedibus suis ablatos esse: parietes postesque nudatos: quos adorent, ad quos precentur & supplicent Ambracienses, non superesse,*

CAPUT XV.

Ejusdem Livii locus castigatus.

UT sana & integra videntur saepenumero in optimis quibusque scriptoribus, quae vitiosa sunt, & ὑπολα: ita non raro fit, ut quae non intelliguntur, cum omni vitio careant, vitiosa tamen & corrupta videantur. Periculosum autem negotium sanis medicinam facere: multaque hoc modo a parum cautis corrumpuntur, specie corrigendi. Quale est quod nunc proferam ex libro Livii xvi. ubi P. Scipio, capta Carthagine, cum virtutem militum collaudasset, addidit: *Quanquam omnibus omnia deberet, praecipuum tamen muralis coronae decus ejus esse, qui primus muros ascendisset profiteretur, qui se dignum eo duceret dono.* Quae verba vir eruditus, cum putaret vitii aliquid continere, ita scripsit in scholiis ad Livium suis: *Mendum subesse puto in voce, ascendisset, & legendum, ascendisse se profiteretur. Nam subdit, Duo professi sunt.* Atqui, o bone, non ejus voluerat esse eum honorem Scipio, qui primum ascendisse se diceret: hoc enim nemo erat in exercitu, quin posset, si satis erat ipsum dicere: sed ejus qui primus ascendisset. Jubebat igitur profiteri eum, qui se dignum eo duceret dono: ut vere id, an falso profiteretur, militum testimonio planum fieret. Itaque veterem & receptam scripturam retinere satius fuit. Verum ubi plura nitent, non est quod quoenquam paucae offendant maculae, quas aut incuria fudit, Aut humana parum cavit natura,

CAPUT XVI.

Condemnandi & Judicandi verbum, Graecorum more, in accusationibus etiam a Latinis adhiberi.

Advertere, quid sit. Livius iterum purgatus.

CONDEMNANDI verbum non de iudice modo, sed & de accusatore, qui reum peregit, dici, nemo est, opinor, quin sciat: idque & post ab aliis, & jam pridem ab eruditissimo Budaeo notatum est. Sed *judicare* quoque dici, non eum modo qui pronunciat, & sententiam fert, verum eum quoque qui accusat, & diem alicui dicit, id non ita vulgo notum esse arbitror. Indicabo igitur locum Livii ex eodem libro xxvi. ubi *judicare* dicitur accusator. Verba Livii sunt: *Tum Sempronius perduellionis se judicare Cn. Fulvio dixit: diemque comitiis ab C. Calpurnio praetore urbano petit.* Utuntur autem & Graeci, eodem sensu, verbo *καίω*. Lycurgus in oratione adversus Leocratem: *οὐ μὲν ἐσθλὰ διακρίτη δικαίως, καὶ καὶ ἐπὶ αὐτὸν, καὶ τὴν νῦν καὶ τὴν ἰδίαν καὶ τὴν πρὸς.* Sed & paulo post, *καίω*, accusationem vocat. Addam quasi porismatis loco, pauca quaedam ex eodem libro Livii, quae melius in vetere libro meo, quam in vulgatis leguntur: *Multitudo tantum cum aeris crepitu, qualis in defectu Lunae silente nocte cieri solet, edidit clamorem, ut averteret, etiam pugnantium animos.* Legendum *adverteret.* & eo modo saepe advertendi verbo utitur Tacitus. Mox: *Si Aetoli pacem cum Philippo facerent, foederi adscriberent, ita ratam eorum pacem.* Melius in meo: *Ita ratam fore pacem.* Haec ut levia esse fateor, praestat tamen emendate quam depravate legi.

CAPUT XVII.

Livius rursus emendatus locis aliquot e vetere libro.

LIVII verba haec sunt ex ipso principio libri xxi. *In parte operis mei licet mihi praefari quod in principio summae totius professi plerique sunt rerum scriptores, bellum maxime memorabile omnium quae unquam gesta sunt, me scripturum.* ubi an alios quoque scriptores intelligat, nescio: Thucydidem certe intelligit, qui principio operis sui, ait se sperare, bellum id, quod scribere ingre-

ingreditur, *μῖγας π' ἴσαδ' ἃ ἀξιολογέσταιν ἢ ἀσχετοῦναι.*
 Et quod noster causas affert, cur tale fuerit, ille quoque alter exponit, cur tale fore opinetur. Quod autem ait adeo variam belli fortunam, ancipitemque Martem fuisse, *ut propius periculo fuerint, qui vicere:* id Silius prope ad verbum in poemata suum transtulit:

— *propiusque fuere periclo*
Queis superare datum —

Sed in meo vetere Livio legitur, *Ut propius periculum fuerint:* idque fortasse rectum est. Livius quidem saepe hac constructione utitur: ut libro *IV. Propius est fidem.* Et libro *xxv. propiusque inopiam erant obsidentes, quam obsessi.* Et libro *xxviii. Ut propius fastidium ejus sim, quam desiderium.* Et libro *xxxv. Major gloria Scipionis: & quo major, eo propior invidiam.* Et libro *xlii. propiorque gladiatorum armorum usum.* Notum est, & alios primae classis scriptores saepenumero ita loqui. Talia enim sunt illa Ciceronis: *Proxime Pompejum sedebam.* &, *Proxime deos accessit Clodius.* Et illud Sallustii: *In dextro latere, quod proximum hostes erat.* ubi tamen vulgo adversus veterum librorum fidem legitur, *Proximum hostibus.* Sed apud Sallustium quidem hujus generis exemplorum copia est. Quod autem paulo post in Livio ita legitur, *Ut appareret omnibus, majus eum, quam quod gereret, agitare in animo bellum:* vox omnibus in eodem vetere libro non apparet. Quod pueritium Hannibalis dicit: necesse est, Hannibalem, morientem patre, non minorem octodecim annis fuisse: ut merito credi possit, calumniam esse, quod de ipsius impudicitia traditur. *Barchinae* autem factioni libenter spiritum detraxerim, *Barcinamque* vocaverim, a *Barca*, quod *Amilcari* cognomen fuit. Sed & ubi vulgo *auspicii* regulum legitur, sine controversia melius est in veteribus, *aucupii:* ut intelligamus, eum regulum amicitias aucupari solitum esse. Elegantissima autem Hannibalis descriptio, olet aliquid ex descriptione Catilinae Sallustiana. Hanc quidem Livianam Silius carmine pereleganter expresit. Hoc tamen, quod de Hannibale dixit Livius, eum *principem proelium inire, ultimum confectio proelio excedere soli.*

solitum, Silius ad Tagum accommodavit, cui hoc tribuit, quod fuerit

Primus inire manu, postremus ponere bellum,

C A P U T X V I I I.

De Horatio Coclite Senecae narratio, ab aliis praetermissa.

OBSEVATIONE dignum arbitror, quod cum P. Horatius Cocles in ponte sublicio solus impetum hostium excepisset, rescissoque ponte, incolumis transisset ad suos, gratus erga tantam virtutem populus Romanus fuit: & , praeter statuam aeneam in comitio positam, tantum ei agri, quantum uno die circumarasset, dedit: cum in modicis opibus necesse esset, modica esse magnarum virtutum praemia. Sed illud quoque memoratu dignum est, eum illud ipsum quantulumcunque praemium accipere noluisse: non quod aspernaretur; ut parum: sed quod inutilem reip. civem esse duceret, qui ob operam publice navatam opulentior esse aliis civibus vellet: ac non potius in ipsa recte facti conscientia, & in caritate ac benevolentia civium suorum satis sibi magnum praemium poneret. Hoc tamen neque a Livio, neque a Dionysio, neque a Plutarcho ponitur: quin potius ii omnes ita loquuntur, ut ab eo acceptum fuisse praemium significant. Seneca tamen, alios videlicet auctores secutus, aliter narrat: cujus verba subjiciam e capite septimo, libri septimi de Beneficiis: *Illam alteram possessionem agnoscat: hanc nolet habere, etsi poterit. emittetque illam vocem, quam Romanus imperator emisit, cum illi ob virtutem & bene gestam remp. tantum agri decerneretur, quantum arando uno die circumire posset. Non est, inquit, vobis eo opus cive, cui plus opus sit, quam uni civi.* Haec Seneca: qui quanquam Coclitem non nominat, & eum de quo loquitur, quod in Coclite mirum videri potest, Romanum imperatorem vocat, *Coclitem* tamen intelligere videtur. Sed & in veterum Galliae regum Annalibus egregia facta perexiguis olim praemiis decorata legimus: non quod minoris fieret virtus: sed quod avidiores tunc homines gloriae, minus avidi pecuniae forent: gloriamque

que suam contaminari ac pollui crederent, si quod aliud praemium acciperent, nisi tam leve: ut appareret, eos non id quaevisse. Sic antiquis temporibus victores sacrorum certaminum, non auro ac gemmis nitentem, sed pineam aut oleaginam coronam ferebant: quae virtutis non praemium, sed indicium esset. Nostra aetas virtutem gratis colere desuit: versaque vice, exigua hodie lenonibus praemia videntur, quae olim exercituum ductoribus nimis magna visa essent.

CAPUT XIX.

Adire manum alicui. Plautus locis aliquot explicatus.

U T alia permulta proverbialia male interpretatus erat is, qui tot eorum millia congeserat, ita hoc quoque, quo saepe utitur Plautus, cum *aditam manum* dicit ei, qui, cum iam sibi quippiam accepturus videretur, postea frustra habitus ac delusus est. Idque eo mirabilius est, quod diligenter sub uno adpectu posuit eos, ut opinor, omnes locos, in quibus eo proverbio usus erat Plautus: quae vel una res potuit eum ad veram illius intelligentiam manu ducere. Sed hoc condonari fortasse facile potest homini cetera polyhistori, & magis interdum laboranti, ut multa scriberet, quam ut accurate scriberet. Is igitur eo inter cetera lapsus est, quod putavit legendum esse, *addere manum*, non *adire manum*. Cum vel unus locus, quem ipse quoque citat, ex Poenulo, facile eum admovere potuerit erroris sui:

Quo pacto pulchre avarae Veneri adii manum.

Fallitur etiam in eo, quod putat proverbium ductum ab iis, qui in aliis irridendis, manu ad aurem admota, imitantur auresculas asini. Cum enim constet, dici debere, *adire manum*, non *addere*: nemo non videt, eam, quam ille ratus est, proverbii originem esse non posse. Sed longe deterius novus Plautinus interpres, qui ne vidit quidem, quid proverbio indicaretur. Cum enim venisset ad illum versum ex Aulularia,

Ita illis impuris omnibus adii manum.

fin

his verbis eum interpretatus est: Ita cum illis sceleratis congressus sum, & ita ab illis discesci scilicet, vel ita illos impure tractavi. Quid sit adire manum alicui, ex aliis exemplis cognoscere licebit. Sic igitur idem Plautus in Casina: Quid nunc? satis-lepide aditasti vobis manus merito? id est, Quid nunc? satisne lepide tractati a nobis estis? Idem in Poenulo: Eo pacto avarae Veneri pulchre adii manum. id est, Eo pacto avaram Venerem pulchre tentavi. Οὕτω τῇ φιλαργίᾳ Ἀφροδίτῃ καλῶς ἐμίμησεν. Οὕτω τῇ φιλαργίᾳ Ἀφροδίτῃ καλῶς ἐχρησάμην. Idem in Persa: Ut me intricis coniecisti? quomodo de Persa manus mihi adita est? Quidam existimant, adire manum, esse supplicare, apud Plautum. Sed haec interpretatio non bene procedit in omnibus locis. Haetenus ille. In quo praeter cetera hoc miror, quod illam interpretationem, quam secundo loco ponit, dicat non bene procedere in omnibus locis. Videtur enim significare, eam alicubi saktē ferri posse, sed non semper. Ego autem dico, quocumque eam loco adhibueris, semper insulsam & ineptam fore. Sed neque quidquam excogitari potest, cur adire manum alicui sit χερσὶν αὐτοῦ, aut ἐπιλαβῆναι αὐτοῦ. Quaerendum igitur aliquid melius. Et mihi quidem ita videtur; adire manum alicui, dici eum, qui quod illi, tanquam in manum traditurus ostendat: eumque ille manum ad id capiendum porrexerit, suam ipse manum retro trahat, eumque inanem atque hiantem destituat. Nunc videamus, ecquid illa interpretatio in omnes Plauti locos conveniat. In Aulularia hoc dicit Euclio: Veneram in macellum, & multa licitatus eram: ita ut piscatores & lanii lucri se aliquid ex me corrasuros esse sperarent. At ego nihil emi; & sic eis adii manum. In Casina Cleostrata ita insultat & villico & seni: Quid nunc? an non lepide ludibrio habiti estis, idque merito vestro, cum inhiaretis Casinam, eamque iam a vobis teneri putaretis? At ille non iter eo quoque in loco, Adire, inquit, manum alicui, proprie est, ad eum accedere, cum eo congregi & colloqui, cum eo agere. Tacere praestabat, quam haec tam aliena dicere. In Poenulo autem leno, Venus, inquit, ut avara est, plures assidue a me hostias expectabat: Ideoque litare me nolebat. at ego ne profecari quidem extra volui: eamque hiantem reliqui: & sic ei adii manum.

In Persa itidem leno: Quomodo, cum ex illo asſimulatō. Persa magnum lucrum sperarem, tu dolis tuis me in magnum infortunium coniecisti? Haec, nisi valde fallor, multo accommodatiora sunt ad Plauti locos, quam quae illi commenti sunt. Sed de hoc alii iudicabunt.

CAPUT XX.

Cicero in Maniliana emendatus & illustratus.

VITIOSUS, ut mea fert opinio, locus hic est e principio orationis pro lege Manilia: *Nunc cum & auctoritatis in me tantum sit, quantum vos honoribus mandandum esse voluistis, & quae sequuntur.* Cur adducar, ut ita existimem, haec causa est. *Mandare honores*, recte & usitate dicitur: *mandare auctoritatem honoribus*, neque quisquam dixit, neque qui dicat, pro sano loquatur. Et tamen necesse est, hoc admittamus, si vulgatam scripturam retineamus. Non dubito igitur, quin legendum sit, *Quantum vos honoribus mandandis esse voluistis.* Auctoritatis enim tantum in se esse dicit, quantum populus esse voluit, cum ei honores illos mandavit, quibus auctoritas illa parva ac comparata erat. Nam illud quoque, *voluistis esse mandandum*, illepide & ineleganter diceretur. Erit igitur simile illi, quod est sub principium orationis pro Balbo: *Auctoritatis tantae, quantam vos in me esse voluistis.* Paulo post autem, ubi de Pompeji laudibus dicere ingreditur, *Hujus, inquit, orationis difficilissimum est exitum quam principium invenire.* quae sententia semper mihi visa est effecta ex Lyſia: qui principio ejus orationis, quam habuit adversus Eratoſthenem, qui unus e triginta Tyrannis fuerat, ita scribit: *ὅτι ἀρχὴ καὶ τέλος αὐτοῦ εἶναι, ὃ αὐτοῦ διαφέρει τῆς κατὰ φύσιν, καὶ καὶ πάντων λίγιστον.*

CAPUT

CAPUT XXI.

*Xenophontis locum in Cyri Paedia imitatus
Sallustius.*

UTILISSIMUM praeceptum est adolescentibus, qui exercere se cum aequalibus suis volunt ad facultatem aliquam brevius comparandam, ne eos potissimum deligant, quibus se superiores esse cognoscunt: sed quod quisque maxime excellit, eo illum potissime provocent: lucta, saltu, cursu, cum eis contendant, qui horum quodque optime facere putentur. Huius enim, ostentare se cupientium est: hoc eorum, qui progredi quotidie longius, & semetipsos meliores fieri studeant. Itaque Cyrus, ut est apud Xenophontem, cum inter Medos jam paulo grandior educaretur, non iis quae apud Persas didicerat, sed iis quae melius in Media discerantur, Medorum pueros provocabat. Neque recusabat, quo minus ad tempus ab eis vinceretur, eisque ridiculo esset, dum eo paulatim perveniret, ut iis ipsis illos artibus quibus pollebant, aut adaequaret, aut etiam anteiret. Qua de re verba Xenophontis haec sunt: Καὶ ὅσα ἀφρονίζοντι πολλὰς ἄλλας πρὸς ἀλλήλους, ὅς αὖ κρείσσον ἢ δι' αὐτοὺς τὰ αὐτὰ ἀποτυγχάνουσι τὰς ξυνουσίας, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ ὅτι ἡδὲ ἰαυτὸν ἡπιοῖα ὄντα, ταῦτα ἐξήρα, φάσκον κρείσσον αὐτῶν ποιῆσθαι. Hunc autem Xenophontis locum imitatus, ut videtur, erat Sallustius in ornando celebrandoque Pompejo, quod e Vegetio cognovimus, ejus haec sunt e libro primo de re militari: *De exercitio Pompeji Magni Sallustius hoc memorat: Cum alacribus saltu, cum velocibus cursu, cum validis veste certabat. Hoc Sallustianum praetermissum est ab iis qui fragmenta Sallustii collegerunt. ut & hoc ex libro secundo historiarum, quod apud Agellium extat: Sardinia in Africo mari, facie vestigii humani, in orientem, quam in occidentem, latior prominet.*

CAPUT XXII.

Sallustii in Catilinario locum e Sophocle expressum videri.

QUOD ait C. Caesar apud Sallustium in oratione, qua dissuadet, ne conjunctionis deprehensi interficiantur, in luctu atque miseriis, mortem aerumnarum requiem, non cruciatum esse: idem prope dicit apud Sophoclem Antigona his versibus:

Ὅστις γὰρ ἐν παῖσιν, ὡς ἐγώ, κτερεῖ
Ζῆ, πῶς εἴ ἐχὶ κτερεῖται κίρῳ φίλῃ;

Ut fortassis illinc hausisse vel Caesar, vel Sallustius videri queat. Eos ego Sophoclis versus ita Latine reddidi:

*Nam quisquis, ut ego, in plurimis vivit malis,
Quidni ille mortem esse in lucro putet sibi?*

F I N I S.

M. A N-

M. ANTONII MURETI
OBSERVATIONUM

J U R I S

LIBER SINGULARIS.

(*)

M. ANTONII MURETI,
JURISCONSULTI ET CIVIS ROMANI,
OBSERVATIONUM

J U R I S

LIBER SINGULARIS.

C A P U T I.

*Defuncto reo, solutaque poena, quae ad heredes non
pertinet, quis de re pecuniaria iudex cognoscere
debeat. Emendata in eam rem. L. Defuncto
eo. D. de pub. jud.*

NOTUM est, quaedam esse crimina, ob quae,
praeter eam poenam, quae nisi ab ipso reo
exigi non potest, cujusmodi est relegatio,
deportatio, damnatio in metallum, & si-
miles, eripitur etiam convicto & condem-
nato pecunia scelere parta: quam, eo mor-
tuo, etiam heredes exigere solent. exempli causa, in cri-
mine repetundarum non tantum infamia, exilium, poena
capitalis interdum reo irrogatur, sed & pecunia aufertur,
quae expilatis provincialibus reddatur. illam igitur poe-
nam certum est periri, defuncto reo, l. 3. *D. de publ.
judic.* quam enim poenam exigas ab eo qui jam mortuus
est? praeter pauca quaedam crimina, in quibus & accu-
satio mortuo jam reo institui potest, & a mortuo, quan-
tum natura patitur, exigitur poena, ut cum cineres, &
ossa eruantur, ac projiciuntur in mare, cum cadaver
ipsum suspenditur, cum memoria damnatur, statuae de-
jiciuntur, nomen e fastis eraditur; sed pecunia, accusato
in reatu mortuo, exigi etiam ab heredibus solet. Quae-
ritur ergo, defuncto reo, extinctaque ea poena, quae ad
heredem devenire nullo modo potest, apud quem judi-
cem de re pecuniaria agi debeat. Et vulgo putant, non
li 4 apud

apud eum qui cognoscere instituerat de crimine, sed apud eum cujus de causis pecuniariis notio est, idque probari censent *l. defuncto eo. D. de publ. judic.* quam etiam Graeci eo modo interpretantur. sed mihi plane contra videtur. Constat enim, ab iisdem antiquitus aestimata litem, qui de repetundarum crimine cognoverant, & vero quis, quanti sit aestimanda lis, cognoscere melius possit, quam is ipse qui totum crimen cognovit? Immo vero eam ipsam legem *Defuncto eo*, puto id dicere, si emendate legatur. Nam quomodo nunc legitur, nullam videtur idoneam sententiam continere. Censeo igitur legendum hoc modo: *Defuncto eo, qui reus fuit criminis, & poena extincta. quicumque in causa criminis extincti debuit cognoscere, ejus de pecuniaria re cognitio est.* Prodebet is, lego debuit. Ubi legitur *Curius*, lego *ejus*, quae mutationes neque contortae ac violentae sunt, & ad veram sententiam eliciendam necessariae videntur.

CAPUT II.

Servum nec relegari, nec deportari. Emendata in eam rem lex.

Quemadmodum *exilii* nomen in libris nostris saepenumero mitius accipitur, & relegationem tantum significat: ut quoties exilium temporarium dicunt: non enim, si proprie loqui velimus, potest quisquam ad tempus exulare, neque omnino ad tempus capite minui: sic & nomen relegationis aliquando durius ac gravius accipiendum est: ita ut deportationem significet. Et ita intelligi debet in *l. Hos accusare. § omnibus autem. D. de accus. & inscript.* quod & Accursius notavit. Alioqui ne ea quidem relegatio quae in perpetuum est, inter capitales poenas numeratur *l. Capitalium. D. de poenis.* Quare inepto ad id quod agebatur exemplo Jurisconsultus usus esset. Deportatio igitur capitalis quidem poena est, sed in servos non convenit. Nam quomodo eum capite minues, qui caput non habet? aut quomodo bona, civitatem, libertatem adimas ei, qui neque quicquam habet in bonis, neque civis, neque liber est? Nihilominus secius ne *relegatio* quidem proprie dicta servile esse supplicium potest. Duriora enim & acerbiora supplicia in servos constitui solent: non molliora, cujusmodi relegatio est. Et eum relegatus retineat ei.

civitatem, potestatem patriam, bona, testamentifactionem; quis non videt, haec in servum convenire non posse? Quod etiam, si fingamus, servum relegari posse, id est, alio amandari, & urbe provinciave prohiberi, beneficium istud fuerit, non poena, amovere eum ab oculis domini, eique fugiendi necessitatem imponere, quod servi saepius quam domini voluissent, suapte sponte faciebant: & poenae loco eum genere quodam libertatis donare. Itaque si cui servili admisso proposita fuisset relegatio, nihil arbitrator cupidius facturos fuisse omnes servos, quam ut in eam poenam quam primum inciderent. Neque opus fuisset accusatore: ipsi se ultro detulissent, atque indicassent, vehementerque recusassent, si quis ipsos defendere, & tam optandam condemnationem impedire voluisset. Adversari tamen videtur huic sententiae l. 2. D. *Qui & a quib. man. lib. non fiant*: ubi ita legimus: *Servo competere libertas non potest, si relegatus moratus sit in urbe.* Quid enim apertius, quam ibi relegati servi mentionem fieri? Obstat & *Lex 2. C. de sepul. violato.* cujus haec verba sunt: *Si servus in demoliendis sepulchris fuerit deprehensus: si id sine domini scientia faciat, metallo addicatur. Sin vero domini auctoritate vel iussione urgetur, relegatione plectatur.* Ad nodum hunc solvendum Accurrit ea comminiscitur, quorum vel meminisse pigeat. Ergo ad l. 2. *Qui & a quibus*, ita respondeo: Relegatis dies plerumque aliquot ad componendas res suas dabantur, praescribaturque iis certus dies intra quem excedere deberent. quodsi per contumaciam diutius mansissent, neque sententiae paruisent, relegatio in deportationem mutabatur. l. 4. D. *de poenis.* Deportatorum autem bona fisco, ut notum est, applicabantur. Hoc igitur dicit Jurisconsultus, si quis relegatus, in urbe per contumaciam moratus sit, ac deinde servo suo libertatem dederit, eam dationem non valere: neque competere libertatem servo, qui jam una cum ceteris bonis fiscalis effectus est. Deportatus enim manumittere non potest. L. 2. D. *de interd. & releg. & deport.* Sed & ad illam constitutionem de sepulchro violato aequae facilis responsio est. Non enim legendum est, *si servus*, ut vulgo, sed, *si quis*, ut in Codice Theodosiano. Quodsi quis dicat, hac mutatione nihil effici: cum domini mentio, quae statim sequitur, aperte ostendat de servo agi: respondeo, non

eius qui sepulchrum demolitus est, dominum, sed dominum sepulchri accipi debere. Neque me movet, quod Graeci hoc aliter interpretantur: quos ipsos saepe labi, & magno iudicio adhibito legendos scio. Haec ego non tanti esse duxissem, ut in hos libros referrem, nisi etiam Brisonium in libro singulari *de adulteriis* ad hunc scopulum impegisse vidissem.

CAPUT. III.

Emendatur rescriptum M. Antonini, & L. Veri, in L. 1. D. de quaestionib. Accursii error.

IN L. 1. D. de quaestionibus, vulgo ita legitur: *Divi fratres Laeliano Longino rescripserunt, de servo heredum non esse habendam quaestionem in res hereditarias: quamvis suspectum fuisset, quod imaginaria venditione dominium in eo quaesivisse heres videretur.* ubi Accursius comminiscitur, servum illum ex alia causa, quam hereditaria, heredum communem fuisse, & venditionem exponit emptionem: quorum quidem mihi nihil probari potest. Neque dubito, quin locus corruptus sit; a quo, non dico: fortassis enim antiquior error est, quam ut librariis tribui debeat. Sed moveor primum, quod cum servum heredum dixerit, mox unius tantum heredis mentionem faciat. Deinde, quod in hunc aut in illum torqueri servos quid sit, scio: at servum torqueri in res hereditarias quid sit, plane non video. Nam si hoc quaeretur, utrum, jacente adhuc hereditate, & mota aliqua controversia super rebus hereditariis, servus hereditarius ea de causa in quemlibet eorum, qui instituti sunt heredes, torqueri posset: sine ulla dubitatione responderem posse torqueri. 1. *Hoc quod placet. C. eodem tit.* Neque enim videretur torqueri in caput domini: cum heres ante aditam hereditatem heres non sit. 1. 2. *D. eod. tit. 1. liber homo. D. ad l. Aquil.* Adde quod genus hoc loquendi, *suspectum fuisset quod videretur*, homini Latinae linguae intelligenti non suspectum esse non potest. Venditionem denique pro emptione qui accipiat, etiam album pro nigro, accepturus videtur. Neque sum nescius, ubi venditio est, necessarius esse emptionem, & contra, esseque unum & eundem contractum emptionis & vendi-

venditionis. sed certe aliud est emere, & aliud vendere. Ne plura: multa hic esse, quae emendatione indigeant, arbitror: & totum hunc locum ita legendum censeo: *Dixi fratres Laeliana Longina rescripserunt, de servo hereditario non esse habendam quaestionem in emptorem hereditatis, quamvis suspectum, quod imaginaria venditione dominium in eo quaevisse videretur.* Spero hanc mutationem eruditius & intelligentibus probatum iri: de ceteris non laboro.

CAPUT IV.

Demonstratur incogitantia eorum, qui libros Pandectarum concinnarunt.

MULTA insignia vestigia impressa sunt in libris Pandectarum ejus incogitantiae, qua usi sunt ii quibus eos Justinianus concinnandos mandaverat: & reperiuntur tamen, qui eos pertinaciter defendant, quasque non ipsi modo caeci sint, sed & aliis quoque eruere oculos veliat, contendunt, nihil in eis libris repugnans, nihil frustra repetitum posse reperiri. Sed utriusque generis tam multa notata sunt ab hominibus eruditissimis, ut non modo stulti, verum etiam impudentis jam sit, ulterius in illa jam pridem labefactata & profligata opinione velle persistere. Ac quoniam eo plerumque decurrunt, cum ideam sine causa saepius indicatum ostenditur, ut dicant, unam eandemque sententiam interdum ad diversos juris articulos pertinere, ideoque necessario saepius repetendam fuisse: libet unum eis obijcere, in quo certe hoc peribugio uti non queant. Nam si sub eodem titulo, ejusdem Jurisconsulti, eadem verba ex eodem libro sumpta, bis posita esse ostendas, valde duram frontem habeat oportet, si quis id quoque certo, & vero judicio, non supina quadam negligentia factum esse contendat. Sub titulo igitur *de re judicata*, legis sextae principium hoc est: *Ulpianus libro sexagesimo sexto ad edictum: Miles qui sub armata militia stipendia meruit, condemnatus, catenis quo facere patet, cogitur solvere.* Lex autem 18. sub eodem titulo haec est, *Ulpianus libro LXVI. ad edictum: Miles qui sub armata militia stipendia meruit, condemnatus, catenis, quatenus facere potest, cogitur*

tur solvere. Concurrant hic omnes columnarii magistri, & capita inter se conferant, nunquam, quanquam acuti sunt, ullam idoneam causam, cur haec tam exiguo interjecto spatio repetenda fuerint, comminiscuntur. Eodem modo peccatum est in l. *si constant*, § *si vir*. & in l. *quod si vir*. D. *sol. mairim.* simile quiddam meminisse videor notatum & ab Antonio Augustino, etsi id nunc reperire non possum. Nec non illud quoque magni stuporis indicium, quod, quae verba, sub tit. *ad leg. Jul. de vi publica*, ad finem l. *qui dolo malo*, citaverant ex Ulpiano lib. LXVI. *ad edictum*, eadem repetunt sub illo titulo, qui proxime sequitur, & tribuunt Scaevolae libro quarto *regularum*. Video tamen hoc posterius excusari aliquo modo posse.

CAPUT V.

Unde ductum videatur dictum illud Ulpiani: Hæri servus, hodie liber.

FERENDI non sunt, qui cum ab egestate ad pinguiorem fortunam repente pervenerunt, ita delicias faciunt, ac si a puero in magnis opibus educati forent. Cujusmodi multos non semel vidimus, qui cum paucis ante diebus, panem cibarium, & caepas cum sale, & allia in deliciis haberent, neque nisi festis diebus vinum, idque aut acescens, aut mucidum, aut fugiens, biberent: confestim nullo suo merito divites facti, omnia fastidiebant, ad omnia nauseabant: ut ego quidem videre mihi videor asinos, qui diu lappis ac tribulis & verberibus passi, repente immutati, coliculos praeduros, lactucas non satis teneras esse quererentur. Neque ullos videas, qui saepius in ore nobilitatem habeant, qui plebem, cujus ipsi nuper faex erant, insolentius despiciant, qui magis indignantur, secum quemquam ex aequo loqui. Quia enim, ut & vere, & urbane scripsit Aristoteles, nondum didicerunt divites esse, omnem divitiarum, & illius subitae nobilitatis fructum, in contumelia & superbiloquentia positum putant. Talium insolentiam cum coercendam ac comprimendam diceret Ulpianus in l. *Prætor edixit*. D. *de injuriis*. *Neque enim ferre, inquit, debet Prætor hæri servum, hodie liberum, conquerentem, quod dominas ei*

et convicium dixerit, vel quod leviter pulsaverit. ubi illud, heri servum, hodie liberum, urbanissime dictum est, & simile illi, quod Cicero in Philippicis citat, e vetere quopiam mimographo,

Mado egens, repente dives.

Utrumque autem effectum videtur ex illo lepidissimi poetæ Aristophanis:

Ὁ κῆρς ἄρ' ἔδωκε, μισθὸν δ' ἔλαβεν.

Eodem respexit & Seneca declamator lib. 3. Cum prodiero repente dives, dicent omnes: Quis est iste quem magna fortuna non decet? Sed & hæc prope omnia, & aliquot ejusdem generis alia notavit doctissimus Cujacius in novellam vi. ut perparum afuerit, quin ego, ubi primum id animadverti, totum hoc caput deleverim. Quia tamen jam pridem scripseram, perire nolui.

CAPUT VI.

Gordiani rescriptum, vulgo male acceptum, explicatur.

PESSIME accipitur ab Accursio, & ab illa sordidorum Interpretum colluvie rescriptum Gordiani, quod legitur libro quinto Codicis sub tit. De pactis conventis, tam super dote, quam super donatione ante nuptias, & paraphernio, in hæc verba: Pactum dotale quo matrem convenisse cum patre tuo proponis, ut si in matrimonio decesset, tibi & fratribus tuis dos restitueretur, si stipulatio ex persona vestra, cum in potestate patris constituti non essetis, minus legitima intercescit: defuncta ea in matrimonio, actionem vobis quaerere non potuit, sed si obligatione verborum rite intercedente, dotis petitionem habere potuisti, maxime si adhuc vinculis potestatis patriæ non attingeris, petitionem exequi non prohiberis. Fingunt enim dotem constante jam matrimonio datam; & eos filios, de quibus reddenda dote mater pacta dicitur, cum dos daretur, jam emancipatos fuisse. Quæ utraque commentitia sunt & nugatoria. Si enim jam emancipati erant, cur illud in extremo ab Imperatore additur, Maxime si adhuc vinculis potestatis patriæ non attingeris. Nisi forte somniant, hunc, qui pridem emancipatus fuerat, postea casu aliquo recidissee in potestatem patris. Quod cum vix

vix fieri posse constet: & absurdum sit talia comminisci: praestat, veram facti (*) speciem proponere, quae omnem scrupulum eximat. Est autem haec: Mulier cum ei nuptura esset, ex quo jam antea naturales liberos suscepserat, in danda dote, pacta est, si in matrimonio decessisset, eam filiis communibus restitutum iri. Postea nupsit; atque eo modo liberi, qui prius in potestate patris non erant, in ea esse coeperunt. Moritur mater. Quaeritur, an filii actionem ad dotem repetendam adversus patrem habeant? Et respondet Imperator, si minus intercesserit legitima stipulatio ex persona ipsorum, id est, nisi ipsi met stipulati sint a patre, dotem sibi eo casu restitutum iri: quod facere legitime poterant; cum in ejus potestate non essent: ex materno pacto eos habituros non esse actionem. Sed si stipulatio ex parte ipsorum interposita est, maxime, id est, ita demum eos habere actionem adversus patrem, si jam ex illius potestate exierint. Nam si adhuc in potestate sint, nemini dubium est, inter eos & patrem judicium constare non posse. In eo igitur rescripto si minus, idem valet, quod, nisi; & maxime, idem, quod, utique: ut saepe alias. Neque reticendum est, ubi legitur *attingeris*, media littera detracta, legendum videri, *attingris*. Sic enim & apud Tacitum, *vinctulo servitutis attingere*, & apud eundem, *costringere custodia publica*.

CAPUT VII.

Illudere, ludificari, ludibrio habere.

ILLUDERE, ludificari, ludibrio habere, saepe pud antiquos turpitudinis & obscenitatis significationem habent: ut apud Graecos *ἀπειζεν*, *ἐπαυρίζεν*, *καταπαύριζεν*. Suetonius in Tiberio: *feminarum quoque, & quidem illustrium, capitibus quantopere solitis sit illudere*. Tacitus: *tradunt plerique eorum temporum scriptores, crebris ante exitium diebus illufisse pueritiae Britannici Neronem*. Sic in lib. Judicum cap. xix. *Quod cernens homo, adduxit ad eos concubinam suam, & eis tradidit illudendam, & ἔγνωσαν αὐτῷ, ὅτι καταπαύριζεν αὐτὸν ὅλην τὴν νύκτα*. Quod Latinus Interpres modestè reddidit, *tota nocte eos illa abusus fuisse*, dicens. Terentius Eunuchus:

Quint

(*) Veram scripsi pro *verum*, quod in editione Augusti est.

Quin etiam insuper scelus postquam ludificatus est virginem.

Idem Hecyra:

*Sed quam decrerim me non posse diutius
Habere, eam ludibrio haberi, Parmeno.*

quem in locum Donatus, *Honesto*, inquit, verbo & pleno pudoris usus est, & nove, pro vitiari. Ita hoc postremo utuntur & Jurisconsulti, ut Paulus in l. si quis servum. D. de injuriis. Si quis, inquit, servum meum vel filium meum ludibrio habeat, licet consentientem, tamen ego injuriam videor accipere. Sed his verbis tum demum utebantur, cum talia, non amoris causa, sed contumeliae faciebant. Nam quae per amorem fiebant, mitius accipiebantur. Atque eo pertinet illa Terentiani adolescentis excusatio. Terent. Eunuchus, act. 5.

*unum hoc scito non me contumelie
Fecisse causa, sed amoris.*

CAPUT VIII.

Eminendae Institutiones Justiniani.

In Institutionibus Justiniani, sub titulo de heredibus instituendis, ita legitur: Est tamen casus, in quo nec cum libertate utilis servus a domina heres instituitur, ut constitutione divorum Severi & Antonini caveatur, cujus haec verba sunt: Servum adulterio maculatum non jure testamento manumissum ante sententiam, ab ea muliere videri, quae res fuerat ejusdem criminis postulata, rationis est. Quare sequitur ut in eundem a domina collata heredis institutio, nullius momenti habeatur. Eadem constitutio legitur in l. 48. D. de hered. instit. qua ex collatione discimus vocem HEREDIS redundare, quod & per se patere poterat: & in extremo legendum, nihil momenti habeat. quod cum librarius scripsisset per sigla, hoc modo, N. M. H. ita exposuerunt, nullius momenti habeatur. Sed Accursius ostendit, se usum Institutionum libro, in quo omnia ad verbum ita scripta essent, ut in Pandectis, nisi quod illic *ascusatum* legitur, non ut hic *maculatum*. Cetera ergo eodem modo utrobique legenda sunt, sed hoc postremum dubitationis aliquid habet non tantum in verbis, verum etiam in sententia, Nam Accursius *macu-*
la-

latum quidem legit: sed *accusatum* interpretatur, neque dissimulat, esse alios libros in quibus legatur, *accusatum*, cujusmodi ego quoque unum habeo: & ne dicam dolo; rectam ac veram esse eam scripturam puto. Eruditissimus tamen hujus aevi Jurisconsultus illam alteram tuetur fretus auctoritate Graccorum, qui ita interpretantur, *ἔναχος ὄντων ἐν ποικίλῃ*: & quod aliqui pugnaret hæc constitutio cum l. *reos. C. ad legem Juliam de adult.* Sed mihi quidem mirum videtur, quomodo dici possit, manifesto teneri adulterii servum pendente adhuc judicio. An forte jam de flagitio ita constiterat, ut dubium non esset, quin mox damnandus foret; neque quicquam restabat aliud, nisi ut ferretur sententia? Immo vero evenire poterat, ut absolveretur: quo ipso casu non tamen convalesceret institutio, quae a principio inutilis fuisset. Nota est enim Catoniana regula. Quomodo autem absolvi poterat, si jam flagitii compertus erat? nisi forte quomodo absolutus olim dicitur Clolius, cum Bonae Deae sacra violasset. Et tamen tum quoque res judicata, pro veritate haberetur. At si legamus, *accusatum*, dicat aliquis, certe pugnabit hæc constitutio cum l. *reos. C. ad l. Jul. de adult.* Quomodo igitur efficiemus, ne lex 48. D. *de hered. instit.* cum eadem illa l. *reos*, manifesto pugnare dicatur? Sed verius est, nullam inter eas esse pugnam. Quamvis enim simul marem, & feminam ejusdem adulterii ab eodem reos fieri lex Julia non sinis: a diversis tamen eos eodem tempore postulari non vetat: l. *denunciatio. § quaeritur. D. eodem tit.* quare non dubito, quin, quomodo in Pandectis legitur constitutio Severi & Antonini, eodem plane modo in Institutionibus legenda sit.

CAPUT. IX.

Emendata lex, Praetor ait. D. de edendo.

DESSE aliquid videtur in l. *Praetor ait. D. de edendo.* Vulgo enim ita legitur: *Praetor ait: argentariae mensae exercitores rationem quae ad se pertinet edant adjecto die & consule. Hujus edicti ratio aequissima est. nam cum singulorum rationes argentarii conficiant, aequum fuit, id quod mei causa confecit, meum quodammodo instrumentum mihi edi.* Certe enim ratio, quae subjicitur, non cohaeret cum iis edicti verbis quae antecesserunt. Sed vix quem-

quemquam dubitaturum arbitror, quin in edicto ita legi debeat: *Rationem cuique quae ad se pertinet.* Ita enim pulchre cohaerebunt omnia. Quod confirmare pluribus verbis, hominis esset otio & abundantis & abutentis.

CAPUT X.

Ostenditur vera lectio l. Juris Gentium. D. de pactis, contra Accursium.

In *l. Juris Gentium §. dolo malo. D. de pactis*, ita vulgo legitur: *Sive autem ab initio, dolo malo pactum factum est, sive post pactum aliquid dolo malo factum est, nocebit exceptio propter haec verba edicti, neque fiat.* Quaerit autem Accursius, ubi sint verba illa edicti, & respondet, ea non extare. Ego autem existimo sigla, quibus singulae voces significabantur, coaluisse in unam vocem: & antiquitus scriptum fuisse, *N. Q. F. C. E. Fiat*, id est, *Neque quo fraus cui eorum fiat, quae verba edicti paulo supra recitata erant.* Paulo autem infra eum locum, ubi legitur: *Et generaliter quotiens pactum a jure communi remptum est, servari hoc non oportet, nec legari.* aberrare a re proposita Accursium existimo, propter vitiosam scripturam. legendum enim non, *legari*; quis enim unquam audivit *pactum legari*? sed additis duabus litteris *allegari*.

CAPUT XI.

Depravatus locus in Institutionib. de nuptiis restituitur.

In elegantissimo libello Institutionum, sub titulo de *nuptiis*, ubi docemur, quomodo liberi, qui naturales tantum fuerant, legitimi effici possint, locus est jam pridem corruptus, quem a nemine tot eruditissimorum hominum, qui tanto studio ad eos libros illustrandos incubuerunt, purgatum esse demoror. Vulgo autem legitur hoc modo: *Nec non is, qui a muliere libera procreatus, cujus matrimonium minime legibus interdictum fuerat, sed ad quam pater consuetudinem habuerat, postea ex nostra constitutione, dotalibus instrumentis compositis in po-*

K k

testat

testate patris efficitur. Quod & aliis liberis, qui ex eodem matrimonio postea fuerint procreati, similiter nostra constitutio praebuit. Quid enim, quaeso, est, quod Justinianus, non ei modo, qui ante contractum matrimonium procreatus fuerat, sed iis quoque, qui post matrimonium suscepti essent, sua se constitutione tribuisse, ut legitimi fierent, gloriatur? Annon hi sine ulla constitutione legitimi sunt? Quae res ita commovit hominem sane eruditum, sed interdum ingenio suo praesidentem, ut in commentario suo ita ad eum locum scripserit: *Hoc ridiculum fuit adscribere, cum sua sponte satis intelligatur. Veteres libri, quod si alii qui ex eodem: ut casum significet, de quo in l. nuper, C. eodem tit. vimirum, ut quamvis liberi ex matrimonio contracto nulli suscepti sint, quod ex verbis superioris legis requiri sane videbatur, nihilominus tamen filiorum familias jus adipiscantur.* Haec ille, de cujus sententia & emendatione non agam pluribus: certe quidem, cum satis multos veteres Institutionum libros viderim, nullum reperi, in quo ita legeretur, ut ipse legi ait. Neque tamen hac quidem in re fidem ipsius in dubium voco. Ego id tantum discriminis animadverti, quod in eorum quibusdam vox, *similiter*, alio loco posita est. Ita enim habent, *quod & similiter aliis*. quid hoc, dicet aliquis, interest? Permultum. Brevis si unicam litterulam mutaveris, loci vitium prorsus omne sustuleris. Legendum enim: *Quod ei, similiter aliis*, & cetera. Hoc autem dicit, se illi qui ante nuptias natus erat, sua constitutione tribuisse, ut aequae legitimus esset, atque ii, qui postea ex eodem matrimonio procreati forent. Sed quia in Latino sermone Graecam dicendi formam adhibuerat, ea res non Latinis modo, sed ipsi quoque Theophilo errorem objecit. Dictum est autem *similiter aliis*, ut Graeci dicerent, *ἰσὺς τοῖς ἀλλοις*, id est, ex aequo cum aliis: eodem plane modo, quo qui postea geniti essent. Talia sunt apud Tacitum, *simul quinque viris*, *ἀπὸ τοῦ αἵματος*: apud Horatium, *convenienter naturae*, *ἰσοκράτους τῆ φύσεως*, & ejus generis alia. Sic in §. ceterum, de legit. agnat. succession. Laudamus quidem Praetores suae humanitatis, *ἐκείνους τοὺς ἀνθρώπους τοὺς ἀγαθοὺς φιλανθρωπίας*, simile illi ex sacrosancto Evangelio: *Laudavit Dominus viliicum iniquitatis*, *ἐν τῇ ἐπιτηδεύσει αὐτοῦ τῇ εὐχρηστῇ τοῦ ἀλλοτρίου*.

CAPUT

CAPUT XII.

Quomodo legenda videatur Lex XIII. D. de probationibus, eademque illustrata.

SEMPER suspectam habui scripturam legis XIII. D. de probationibus. semper ita legendum existimaui, ut subjiciam: idque eo magis, quod ipsa quoque cetera exemplaria variare animadverti. Lego igitur eam hoc modo: Cum de statu hominis quaereretur, Caesar noster in haec verba rescripsit: Et durum & iniquum est, cum de statu alicujus quaeritur, & diversae professiones proferuntur, ea potissimum stare quae nocet, sed causa cognita, veritatem excuti oportet, & ex eo potissimum anno computari, ex quo praecipuam fidem, in ea re constare credibilis videtur. Tria sunt hic, in quibus a pervulgatis libris discedo. Primum, quod lego, cum de statu, ubi vulgo, cum de aetate. Alterum, quod in rescripto Principis lego, quaeritur, non, quaereretur. Sed hoc quidem ipsa orationis ~~dispositio~~ ^{dispositio} exigit. Tertium, quod ad finem lego, anno, non, ut vulgo, annos. ut computari simpliciter dictum sit, pro eo quod est rationem iniri. Sententiam autem hanc esse arbitror. Movebatur alicui quaestio status, id est, libertatis, aut civitatis, quo in genere quaestionis libri censuales, & professiones maximam auctoritatem obtinebant: majorem etiam, quam testes, l. census. D. hoc tit. In hoc igitur judicio proferrebantur diversae professiones. Actor quasdam proferbat, ex quibus constare videbatur reum professum non esse. Reus alias, in quibus scriptum erat, eum professum esse. Certe autem qui negligentia, aut dolo malo professi non essent, ii sibi aut civitatem, aut libertatem abjudicasse videbantur. Ut enim, si servus volente domino census esset, hoc ipso fiebat liber: ita liber, qui dolo malo profiteri ac censeri noluisset, libertate multabatur. Itaque incensi olim publice vendi solebant. Res nota est ex Cicerone pro Caecina, in Topicis, pro Archia. In hoc igitur, de quo dicere coeperam, judicio dabitur, Utris potius tabulis standum esset? Et videri poterat eis standum, quae reo nocerent: ne monumentorum publicorum subverteretur auctoritas. Nam etiam si apud aliquos censores professus esset, nihil hoc ei pro-

derat, si apud alios idem facere neglexisset. Responderet tamen Imperator, nimis hoc durum & iniquum videri: veritatem igitur diligenter excutiendam: & ex eo potissimum anno computandum, ex quo credibilius foret veritatem tabularum publicarum incorruptam manere. Multis enim modis interdum corrumpebantur: ut improbitate, aut negligentia vel magistratum, vel ministeriorum, ut in bellis aut seditionibus, cum interdum ipsa civitatum archia & tabularia incenderentur. Insigne autem & luculentum exemplum, quoque maxime videtur hoc rescriptum illustrari, extat apud Ciceronem, in ea quam modo citavi oratione, pro Archia poëta.

CAPUT XIII.

Quod genus legati fuerit olim, *Partitio*.

ANTIQUITUS genus quoddam legati erat, quod vocabatur *partitio*. Ejus formula haec fuit: *Maevius heres meus cum Titio hereditatem meam partito, dividito*. Ex si quidem testator non adscripserat, ex quota parte, dimidia intelligebatur: sin certa pars adscripta erat, servabatur, quod expressum erat. Ulpianus *tit. 24. § l. nomen. § partitionis. D. de verb. signif.* Is qui hoc modo capiebat partem hereditatis, vocabatur legatarius partiarus. Tunc autem, ipso jure, heres integra hereditatis onera sustinebat: neque creditores hereditarii ullam actionem adversus legatarium partiarium habebant: sed quia iniquum videbatur, gravari heredem in totum, cum re & effectu heres tantum esset ex parte, inter heredem & legatarium interponebantur stipulationes partis & pro parte, hoc modo. Ex parte legatarii. Quanta pecunia ex illa ad te hereditate venerit, aut pervenerit, vel, Quantam pecuniam ex illa hereditate ceperis, ejus totam partem me tibi daturum esse spondes? Ex parte autem heredis hoc modo. Pro qua parte hereditatis legatum ceperis, pro ea aes alienum, & si quid aeris alieni loco est, soluturum te spondes? § *post hoc Senatusconsultum. Institut. de fideicom. hered.* Ulpianus *tit. 25*. Itaque dabantur invicem actiones ex stipulatu ad partem hereditatis obtinendam, & ad onera hereditaria communicanda. In illis autem stipulationibus verbum, *venire*, aut, *pervenire*,

nire, aut capere, intelligendum est cum effectu, id est, aere alieno deducto, l. *nomen. cum l. sequent. de verb. significat.* Sed erant tamen certa quaedam onera, quae solus heres sustinebat, ut sumptus funeris, cujus nulla pars conferebatur a legatario partiaro. Nam legatarius non aliter contribuit ad funus, quam si aliunde non sit, unde testator funeretur. l. *& si quis. §. 1. D. de relig. & sumpt. fun.* Item si testator jusserat emi aliquos servos ab herede, & manumitti, pretia illorum non deducebantur. Et causa est, quia illi ita liberati, non erant liberti ejus, qui partem hereditatis legati nomine acceperat, sed solius heredis. Et ut commodum, quod jure patroni, ex eis consequeretur heres, non communicabatur cum legatario: ita ne onus quidem esse commune debebat. Cum secundum naturam sit, ut is onus sentiat qui sentit & commodum. Et ita rescriptit D. Adrianus, l. *si quis servum. §. ult. De legat. 2.* Aliud dicendum est, si cui legata sit pars bonorum. Ex eo enim legato, ut aliud aes alienum deducitur, l. *subsignatum. §. bona. de verb. significat.* ita & pretia eorum, qui necessario empti ac manumissi sunt ab herede, l. *cum autem. D. de legat. secundo.*

CAPUT XIV.

Ad l. primam, de operis novi nuntiatione.

REMISSIONEM a praetore sine ulla causae cognitione impetrat is, cui novum opus nuntiatum est, sive jure, sive injuria nuntiatum sit, idque aquisissimum est. Nam neque nuntiatori, neque ei qui novum opus facit, ulla in eo fit injuria. Huic injuria fieret, si in vicini potestate esset, pro sua libidine eum, ne opus faceret, impedire. Nuntiatori autem, si quid ejus juri remissio praejudicaret. Nunc nihil de eo diminuitur. Obtena enim remissione potest uterque justa sua apud praetorem exponere: & tenet nuntiatio, quatenus juste nuntiatum est. Remissio autem utilis est reo, quoniam eatenus tantum cogetur opus restituere, quatenus ipsi non licuit. At si remissionem petere neglexisset, & suo jure fretus, in opere faciundo perseverasset: etiam si injusta fuisset nuntiatio, non prius audiretur postea, quam restituisset,

quicquid operis post nuntiationem factam esset. Neque enim debuit ipse quodammodo sibi jus dicere : sed aut pacisci cum adversario , aut offerre satisfactionem , aut praetoris opem implorare , quam sibi promptam ac paratam esse sciret. Est tamen , cum impune nuntiatio negligi potest , ut si nuntiet servus , si pupillus , sine tutoris auctoritate. Et tunc quidem inutilis & supervacanea remissio est. potest enim nuntiatio insuper haberi , etiam non petita remissione. De fructuario quaesitum est , ecquid valeret nuntiatio ab eo facta : & num impune posset ei non pareri. Ac , si quidem procuratorio nomine nuntiet , quin valeat nuntiatio , nemini unquam dubium fuit. Sed quid si suo nomine , id est , tanquam fructuarius , nuntiet ? Et distinguendum est. Aut enim ejus ipsius praedii dominus , in quo ususfructus constitutus est , novum opus facere vult : & hoc casu fructuarius ei novum quidem opus nuntiare non potest. itaque si nuntiaverit , nihil necesse habebit dominus petere remissionem ejus nuntiationis quae ipso jure nulla est : quo sensu remissio inutilis fore dicitur : sed habet fructuarius aliud remedium jure proditum : vindicabit enim a domino proprietatis usumfructum suum : aut vicinus aliquid facit in suo , quo minuatur jus ejus praedii quo fructuarius fruitur : & hoc casu variatum est ab antiquis. Julianus fructuario etiam vindicationem servitutum dabat , cui consequens erat , ut daret & nuntiationem , & quidem suo nomine. Alii , qui ei ut praedii , sic & servitutum vindicationem negarent , dicebant , eum , nisi procuratorio nomine , nuntiare non posse : posse tamen ab hoc quoque vindicare usumfructum suum. Juliani sententia simplicior erat , & aequitate nitebatur. Contraria tamen recepta est : ut quae & melius apta esset ex principiis juris civilis , & aequo conservet fructuario jus suum. Haec mihi veniebant in mentem , conferenti legem primam , de operis novi nuntiatione , cum *l. unica de remissionibus* : etsi sciebam , ejus , cui plurimum tribuo , aliam esse sententiam. Cui si mea haec non probentur , ego quoque ~~inprobatum~~ *me* , non invitus fatebor. Sed & in eadem illa *l. unica* , ubi legitur , *detentionem* , putabam ~~neq. posse aut defensionem~~ , aut *retentionem* , ut minus a veteris scriptura recederetur.

Emendatus Ulpian, l. si hereditas. de testam. tut.

VERBA sunt Ulpiani in *l. si hereditas. de test. tut.* Qui filium & ex eo nepotem habebat, si nepoti tutorem dederit, habet disceptationem, an aliquo casu non sit utilis datio. Ita enim legitur in optimis libris: cum in per vulgatis legatur, an aliquo casu sit utilis datio. Certe autem vulgata scriptura planior & apertior est, neque enim hoc dubitationem habet, num casu aliquo evenire possit, ut illa tutoris datio non sit utilis: cum vel caeco perspicuum sit, si nepos ille, avo mortuo, in potestatem patris recidat, inutilem fore: sed num aliquo casu possit esse utilis. Elegantius tamen legi puto, ut Florentiae est. hoc enim dicit, annon evenire possit aliquo casu, ut datio sit utilis. Ponendum est autem, utrumque fuisse in potestate: alioqui enim omnis dubitatio tolleretur. Deinde Ulpianus casum illum, de quo dubitari poterat, exponit his verbis: *Ut puta, si proponas filium vivo patre decessisse, & nepotem ex eo successisse vivo avo.* Tum exponit suam super proposita quaestione sententiam: quam & Pomponio probari ait, his verbis: *Et fortius dicendum est, tutelam quoque lege Junia Velleja confirmatam. nam & Pomponius libro sextodecimo ex Sabino scripsit, valere tutoris dationem. Cum enim confirmatum sit testamentum, consequenter tutoris quoque datio valebit in eo testamento scripta, quod valet.* Accursius autem, mirifice laborat, in concipienda specio facti. Magnas enim difficultates exoriri videt, sive uterque, sive alter tantum, sive neuter institutus esse dicatur. Diu autem luctatus, postremo eo devenit, ut Azonem sequutus dicat, institutum esse filium, ei autem substitutum nepotem. Quod vulgo sequuntur & alii: quantum quidem ex iis qui illos laetantur audio. Nam ego quidem non usque eo stultus sum, ut qui semel eos ex bibliotheca mea exturbaverim, rursus in eorum somniis, aut emendis, pecunia, aut legendis, tempore abuti velim. Sed mihi quidem Accursii sententia hoc loco probari non potest. Nam testator qui filium superstitem haberet, nepotem impune praeterire potuit, qui nondum ei erat heres suus. Quod-

si eum tamen patri substitutum esse dicamus, ejus substitutionis haec videlicet sententia erit. Si filius meus me vivo morietur, tum nepotem qui mihi ex eo est, instituo, eique, si mortis meae adhuc tempore pupillari aetate erit, Maevium tutorem do. Quo casu neque de testamento, neque de tutoris datione, quia per se valeat, dubitari potest. Et tamen casus aliquis ponendus est, in quo utrumque in dubium vocari potest, propter illa verba Jurisconsulti *dationem confirmatam, & confirmatum testamentum*. Nam quod ita interpretantur, *confirmatum*, id est, non ruptum, vel *confirmatum*, id est, conservatum, mihi quamvis magni auctores non probant. *Confirmari* dicuntur ea, quae per se non valent: ut tutor datus a matre, ut datus a patre filio emancipato. Ut quae rescissionem egent, hoc ipso intelliguntur valere: ita quae confirmatione, hoc ipso non valere. At illa substitutio, illaque tutoris datio, per se subsistebat. Ita igitur existimo. Testator, instituto filio, nepotem quem ex eo habebat, tutorem dat. Si filius patris superstes sit, valet testamentum: sed tutoris datio nulla est. Quo enim tutorem filiofamilias? Sed accidit, ut praemoriatur filius. Videri potest utrumque corruere. Nam & nepos quasi adgnascendo rumpit id testamentum, in quo praeteritus est: & rupto testamento, quicquid in eo scriptum est irritum est. Sed auxilio est lex Julia Velleja, quae ut multos alios rumpendi casus abstulit, ita hunc quoque. Voluit enim eos, qui vivo testatore, in locum suorum heredum ab eo institutorum succedunt, testamentum non rumpere, sed ex eo ipso testamento heredes esse: l. Gallus §. *sequenti, de lib. & post.* ubi ita lego: *Sequenti parte, succedentes in locum liberorum non vult lex rumpere testamentum*. Et ita interpretandum est, Ut si & filium, & nepotem, & pronepotem habeas, mortuis utrisque, nepos instituti succedens in sui heredis locum, non rumpat. Cur ita legendum putem, alio loco pluribus disseram. Nunc persequar verba Ulpiani, in quibus vulgatam scripturam Florentinae antepono: legoque hoc modo: *Idem est ubi nepos vel heres institutus sit, vel nominatim ex heredibus*. Dicit enim, hoc quoque casu neque rumpi testamentum, & dationem valere.

F I N I S.

M. A. N.

M. ANTONII MURETI

I N

CICERONIS CATILINARIAS

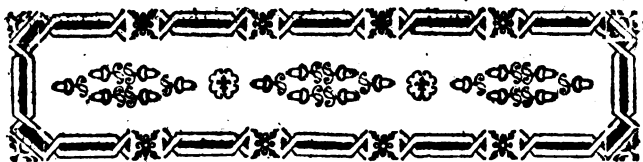
COMMENTARIUS.

RECEIVED THE FIRST

1911

RECEIVED THE FIRST

RECEIVED THE FIRST

M. ANTONII MURETI

A D

LEONARDUM MOCENICUM,
PATRICIUM VENETUM, ORATIONUM CICERO-
NIS IN CATILINAM EXPLICATIO.

M. ANTONIUS MURETUS
LEONARDO MOCENICO,

ANTONII PROCURATORIS P. PATRI-
CIO VENETO,

S. P. D.

QUOD me saepe in quotidiano sermone,
Leonarde Mocenice, deplorantem au-
dire potuisti; magna inest in veterum
scriptis & depravatio, & difficultas. qua-
rum utramque qui pro sua virili parte tolle-
re moliantur, operamque ad eam rem studiosis hominibus
profuturam suam; si mihi & labores suos collocare fru-
ctuosius, & ad exstruendam sibi nominis immortalitatem
firmiora, & solidiora fundamenta jacere videntur, quam
qui

qui hunc emendandi, ac declarandi laborem, tanquam
 & pleniorum molestiarum, & abjectiorem quodammodo,
 atque humiliorem refugientes, scribendis Latina, Grae-
 cave lingua orationibus, aut poematis, ejusdemque ge-
 neris aliis, sua nomina posteritati commendare malunt.
 Primum enim cum e veterum monumentis, tanquam ex
 optimis, & pinguibus pascuis, quae ad faturandos hu-
 manitate animos pertinent, omnia colligantur: profecto
 qui & evellere noxias herbas, quae in eis, cultorum
 negligentia, pullularunt, & excisis, si quae iter impe-
 diunt, sentibus, aditum ad ea faciliorem efficere ni-
 tuntur, negari non potest, quin praeclare omnino de
 humano genere mereantur. si quidem ut qui aut parum
 puris, aut ad conficiendum difficilibus utuntur cibis,
 integritatem valetudinis firmitatemque virium adipisci
 vix queunt: ita qui aut parum emendatos libros, aut pa-
 rum ad intelligendum faciles versare coguntur; nae illi
 valde bono ingenio sint oportet, si aut ullum sermonis
 leporem, aut ullam exquisitioris doctrinae elegantiam
 consequuntur. Quam multa barbara vocabula, quam
 multa vitiosa genera loquendi, propter librorum cor-
 ruptionem, usurparunt ii, qui se nostra, patrumque
 memoria Ciceronianos dici volebant? quantularum re-
 rum ignoratio, quantas tenebras saepe in omne disci-
 plinarum genus infudit? magna enim, Mecenice, secun-
 ditas erroris est: & ut morbi quidam a pusillis princi-
 piis profecti, paulatim per corpus omne serpunt: ita
 parva interdum macula erroris, paulatim progressa
 longius, integra optimorum scriptarum monumenta con-
 taminat. Deinde non est sane exspectandum, ut
 omisso

omisso Cicerone, Virgilio, ceterisque veteribus, legantur ii, qui temporibus nostris aliquid eadem lingua in eodem genere scripserint. qui si aliquid afferunt non haustum a veterum fontibus, prope reprehenduntur: sin improbo labore hoc consecuti sunt, ut in scriptis suis nihil non e priscis illis imitatum, & effectum appareat; nemo tamen est, qui non illos potius ipsos priscos evolvere, sibi que proponere ad imitandum velit. itaque ejusmodi scripta, tanquam vina levia, quam diu mustea sunt, ipso novitatis sapore paulisper placent; iterum aut saepius gustata fastidiuntur. in promptu exempla sunt. Bembi, Navagerii, Molsae, Lampridii aut versus, aut orationes, quotusquisque hodie legit? & tamen aut illi nostra aetate proxime antiquorum gloriam accesserunt, aut nemo unquam accessurus est. at contra si qua iidem ad illustrandos veterum libros pertinentia litteris prodiderunt; qualia nonnulla Bambus elegantis, sive scripsit, ea plus plusque in dies studiosorum hominum manibus conteruntur. sed quid de his loquar? possum nominare nonnullos (*), qui abhinc sexaginta fere vixere annos, quorum poëmata, orationes, epistolas, cum propter perversum, & inepta affectatione corruptum loquendi genus, quod aetas illa extulerat, sineris hodie nemo legat: eorundem tamen scripta quaedam, quibus lux aliqua vetustis scriptoribus affertur, omnibus vigent. denique, quem sola sermonis elegantia, suavitasque commendat, is aetatem ferre liber non potest: at ex quo fructus aliquid, utilitatisque percipitur.

Hic

(*) Intellige Jo. Baptist. Plum, Marinum Becichemum, utrumque Beroaldum, &c.

Hic meret aëra liber Sosis, hic & mare transit,
Et longum noto scriptori prorogat aevum.

Ego autem, Mocenice, quae cupiditas in optimo quoque maxime viget, navandi studium suum utilitati publicae, & nominis sui ad posteros propagandi, ab ea nunquam me abhorruisse confiteor. quam ad rem cum illud mihi, de quo ante dixi, quasi compendiarium esse iter viderem, progressus sum in eo quoad potui, & progredi porro, si vita suppeditaverit, cogito. ergo alia alias: nuper autem quatuor Ciceronis in Catilinam orationes tum vindicavi a multis mendis, quae in eis liberiorum vitio infederant; tum, addita brevi declaratione, faciliores ad intelligendum effeci. hunc parvum laboris mei fructum venire in hominum manus ornatum commendatione tui nominis volui. primum, quod ipse libro, parum ex me auctoritatis habituro, multum ex te accessurum dignitatis ac gratiae intelligebam: in quo, quaecumque aut ad amplitudinem nominis, aut ad devinciendas amicitia hominum voluntates valent, summa esse omnia animadverto. nam sive generis claritatem requirimus; cui tandem, qui Veneti imperii nomen audiverit, Mocenicae gentis splendor ignotus est? quae quidem gens, ut ne annalium memoriam replicem, neque eos commemorem, quos domi forisque spectata virtus, concordibus suffragiis, ad huius reipub. fastigium evehxit; illud integritatis, illud iustitiae, illud incorruptae severitatis exemplar, Aloisium Mocenicum, equitem, tuum, Leonarde, avum protulit: quo viro nemo unquam in hac civitate, qui, cum pauciora peteret, plura consequeretur honoris insignia; inventus est. ipsa pro eo
pren-

prensabat virtus, ipsa ei viam ad omnes honoris gra-
 dus, non appellandis, non rogandis, non officiose salu-
 tandis civibus; sed gloriosis, admirandis, immorta-
 litate dignis edendis operibus muniebat. neque vero pas-
 sa resp est, tantum lumen exteris principibus incogni-
 tum latere: sed quanquam fidelissimis illius, sapientis-
 simisque consiliis nixa, non libenter ab amplexu eum
 suo dimitteret: mandandis tamen ei plurimis, honori-
 ficentissimisque legationibus, facultatem dedit, famae
 suae per omnes terrarum oras disseminandae. qui cum
 omnes in eam opinionem adduxisset, ut quicquid ipsi,
 non dicam denegatum, sed non ultro delatum fuisset,
 idem virtuti denegatum videretur; filio suo, patri tuo,
 Leonarde, iisdem virtutibus praedito, facile atque ex-
 peditum iter ad procuratoriam, id est, ad eam qua
 nulla summae propior est, dignitatem reliquit. sive igitur
 generis claritatem requirimus, ea tibi longe maxi-
 ma divinitus contigit: sive te ipsum, nulla ratione gene-
 ris habita, intuemur, ea videmus in te, quae vel ab-
 jectam, obscuramque familiam erigere, atque illustra-
 re possent. non enim te aut gentis tuae nobilitas tumi-
 dum, aut opum affluentia insolentem facit: sed illam
 quidem incitamentum, hanc vero instrumentum exer-
 cendae virtutis esse ducens, ita te geris, ut dignitate
 par summis, humanitate, & affabilitate nihilo superior
 infimis esse videaris. quo fit, ut tota urbe nemo sit, qui
 non omnia tibi successa (*) cupiat, qui te non amet, non
 in

(*) Soloecum loquendi genus, quod hausit e Ciceronis
 filii epistola ad Tironem, XVI. 21.

in sinu, non in oculis ferat: qui non & optet, & augere fore, ut te eodem plane, quo avus olim, itinere gradientem, iisdem resp. quibus illum profecuta est, honoribus prosequatur. primum igitur e tuo, ut dixi, nomine auctoritatem libro meo quaerere aliquam volui. deinde, cum plurimis, manifestissimisque indiciis, me tibi non vulgariter carum esse cognoscerem; volui ego quoque vicissim, qualemcunque poteram, animi erga te mei significationem dare. Vale. Venetiis, a. d. VI. id. Octobris. MDLVI.

IDEM LECTORI.

SI *QUA* in ipsis Ciceronis verbis emendata reperies; quorum in explicatione mentio facta non sit; ea e vetustis exemplaribus emendata esse scito.

M. A. N.

M. ANTONII MURETI

A D

LEONARDUM MOCENICUM,

P. V. PRIMAE ORATIONIS IN
CATILINAM EXPLICATIO.

SAEPE jam M. Tullius, antequam hancce orationem haberet, verba in senatu de Catilinae conjuratione fecerat: ut vel ex eo perspicuum est, quod duodeviginti diebus ante, consulibus respub. Senatusconsulto permisa erat. quod ego ipsum admonere supervacaneum putassem; (est enim sane quam apertum) nisi animadvertissem, multos magnosque viros, non e recentioribus modo, sed etiam ex antiquis; quod, quid quoque tempore actum fuisset, non satis attente considerassent, in errores quosdam minime, ut arbitror, negligendos, in harum rerum explicatione incidisse. Mihi quidem ita videtur: Ciceroni inprimis ipsi maximam esse hisce in rebus habendam fidem: ut, sicubi ab eo ceteri disenserint, homines eos fuisse, iccircoque labi potuisse, arbitremur: secundum Ciceronem autem Sallustio, qui iisdem temporibus fuit: tum Asconio, qui ab eorum aetate non ita multum abfuit: Graecos autem, Plutarchum, Appianum, Dionem magno esse adhibito iudicio legendos. Nam, ut hinc ordiamur, cum conjurati, Catilinae denuntiatione, in M. Porcii Leccae domum convenissent, repertique essent duo, qui se Ciceronem in lectulo suo interfekturos pollicerentur; tum demum ait Sallustius, rem ad senatum a Cicerone relatum; senatumque decrevisse, ut darent operam consules, ne quid respub. detrimenti caperet. at id manifesto falsum est. si quidem, quae nox consecuta est postero die nonarum Novemb. ea nocte coitionem illam in M. Porcii domum factam esse, constat ex oratione pro Sylla. jam autem sedecim, minimum, dies erant, cum illa senatus auctoritas intercesserat; ut ex hac ipsa oratione liquido cognosci potest. Illud quoque non minus falsum est, quod idem Sallustius prodidit, cum aut hanc

L 1

ora-

orationem Cicero, aut aliam quampiam habuisset, certe quidem aliquot diebus post commissam consulibus rempub. Catilinam in eam vocem denique erupisse (*), ut diceret, si quod incendium in fortunas suas excitatum esset: id se non aqua, sed ruina restincturum. id enim jam pridem, id est, aliquot diebus ante comitia consularia, Catoni iudicium minitanti ac denuntianti Catilina responderat. quod ipse Cicero in oratione pro Murena testatum reliquit. Quodsi Sallustium ipsum, & accuratum cum primis hominem, & illorum temporum aequalem, tamen alicubi lapsus videmus: exacuenda profecto nobis ingenii acies est: neque ut quicque a quoque veterum proditum fuerit, ita protinus recipiendum est: sed conferenda alia cum aliis, & ad Ciceronis praecipue auctoritatem, tanquam ad Lydium lapidem, singula diligenter examinanda. Nunc ad rem. Dicta est haec oratio a Cicerone consule, senatum habente in templo Jovis Statoris, VI. id. Novemb. ut infra probabitur. qua quidem oratione ostendit, patefacta jam esse omnibus scelerata Catilinae adversus remp. consilia: ipsique suadet, vel potius imperat, ut ex urbe exeat, quo & civitatem liberet metu, & ipse se liberius hostem P. R. profiteri queat. Genus igitur causae iudiciale non est, ut falso Coelius Curio putat. non enim in senatu iudicia exercebantur. sed ne deliberativum quidem est. quid ita? quia enim non deliberat Cicero, neque sententiam dicit, neque aut suadet quicquam senatui, aut dissuadet: sed Catilinam increpat, objurgat, exagitat: jubet denique, ut cum reipub. salute, sua vero peste ac pernicie ex urbe proficiscatur. Quid igitur? fatendum profecto est, non omnes Ciceronis orationes, nedum omnia quae ab oratore tractantur, ad tria illa per-vulgata causarum genera posse revocari. Ipse autem orationis χαρακτήρ plenus est δεινότητος, γρηγρότητος, σφοδρότητος, μεγαλοπρεπείας. itaque quaecunque de illo genere a veteribus prodita sunt, ea hic mirabiliter observata reperiemus.

Quousque tandem] Non putarat, ut videtur, Cicero, Catilinam eo die in senatu affuturum, sed cum eum, praeter

(*) *Erumpere in vocem, prorumpere in verba*, cadente Latinitate dici coepit. Vide Cellarium Cur. Posterior. p. 195.

ter spem, adesce vidisset, subita indignatione commotus, in haec verba prorupit

Quousque tandem] Sapienter admodum considerat hanc partem Quintilianus lib. 9. cap. 2. cujus haec verba sunt: *Simplex est, sic rogare:*

Sed vos qui tandem, quibus aut venistis ab oris?

Figuratum autem, quoties non sciscitandi gratia assumitur, sed instandi: Quid enim tuus ille, Tubero, districtus in acie Pharsalica gladius agebat? & Quousque tandem abutere Catilina patientia nostra? & Patere tua consilia non sentis? & totus denique hic locus quanto magis ardet, quam si diceretur: Diu abuteris patientia nostra: & Patent tua consilia. Hermogenes quoque apostrophem, & interrogationem adversarii, αὐτοῖς τίς (φωδρότης) valde commendat. *χῆμα δὲ (φωδρόν, inquit, τὸ κατ' ἀπεροφίῃ, οἷον, πρὸς σοὶ κατέλυσεν, Λιχίῃ, καὶ εὐ' ἀρξάντι αὐτῶν, καὶ ἡ ἐρώτησις) ἡ δὲ ὑπεκκείμενα αὐτοῖς, ἀπεροφίῃ ἐστὶν, καὶ ἔχει αὐτοῖς τῇ (φωδρότητι) καὶ ἐλεγχτικῇ π.* Idem ille, quem supra nominavi, Quintilianus libro 8. congeriem verborum ac sententiarum idem significantium ad amplificationem pertinere ait. ejus autem vix usquam pulchrius aut illustrius exemplum reperias. neque non illud ad granditatem ac vehementiam pertinet, quod ἀπλῶς fere ἐξιδίαι, aut etiam incis, quae Graeci κόμματα nominant, utitur, sed & numerum si quis consideret, videbit, nullum adhiberi potuisse aptiorem. Atque id, discentium gratia, in aliquot membris minutatim consideremus. *QUOUS, QUE TAND, ABU:* jambi tres sunt: qui pes quantopere sit ad infectationem accommodatus, vel nomen ipsum indicio fuerit. sequuntur duo paeones *σεμνολογικῶς*, *TE RE CATI, LINA PATI:* quem pedem, totumque adco paeonicum dicendi genus Aristoteles, Demetrius, Hermogenes, ceterique dicendi magistri summopere commendant. eos excipit finis choliambi, *ENTIA NOSTRA:* qua clausula saepe etiam in inferioribus usus est: ut, *horum omnium ora, VULTUSQUE MOVERUNT: & HIC TAMEN VIVIT: & TELA VITEMUS.* paeones autem tum *σεμνολογικῶς*, tum *μετὰ τὴν ἐρώτησιν*, tum dactyli, tum dochimi, ita sparsi sunt per totam orationem, ut sublimem quandam, & plenum dignitatis efficiant sonum. Sed jam ad alia veniamus.

L 1 2

Abu.

Abutere] Abutitur aliena patientia, qui ea, non ad deponendam, sed ad confirmandam audaciam utitur.

Patientia nostra] & senatus, & consulum: sed consulum magis. Sed tamen senatus quoque nimiam patientiam notat: quod non satis severe decrevisset, nihilque aliud, quam committendam consulibus rempub. censuisset. qua de re ita ipse in Murenæ defensione: *Congemuit senatus frequens: neque tamen satis severe pro rei indignitate decrevit. nam partim ideo fortes in decernendo non erant, quia nihil timebant: partim, quia timebant.*

Eludet] Quasi afflictiis. prostratisque nobis insultabit. Verbum gladiatorium. illud quoque annotandum, quod de furore & audacia, quasi de re quapiam animata, locutus est. recte enim admonet Fabius, *miram ex eo sublimitatem oriri, cum rebus sensu carentibus actum quandam & animos damus.*

Quem ad finem] Similis prope est exclamatio Thesei apud Euripidem in Hippolyto:

Ὅτι τῆς βροτείας πῦ ἀποβίωται φραῖς;
Τί τίμω τάλας, καὶ πᾶσας λυγίσται;

Sese effraenata] In uno libro vetere, *effraenata sese*: sed illud magis placet. illam enim ipsam *κακοφροῦν*, quae fit ἐκ τῆς πῦς φωνήναι συγγράμει, ad vehementiam pertinere, Demetrius, & alii prodiderunt: eodem etiam pertinet tralatum illud epitheton, *effraenata*.

Effraenata jactabit audacia] Vide, ut literam A, quae, ut ait praeter ceteros Halicarnasaeus in lib. de compositione, plurimum habet soni, iccircoque grandem admodum orationem efficit, crebram adhibeat. & ut hujus loci subtilitatem magis intelligas; conferto eos, in quibus orationis sonum Cicero ipse de industria deprimit: qualis est paulo post: *Cupio, P. C. me esse clementem: cupio in tantis reipub. periculis non dissolutum videri*. illa vero etiam subtiliora, ac tenuiora: *Parvum atque lactentem, uberibus lupinis inhiantem fuisse meministis.*

Jactabit audacia] Spondeus, & dochimus. Ultima enim pro longa habetur. Miror autem, qua ratione motus Petrus Ramus, homo & ingeniosus, & eruditus, dixerit, disputari hoc loco caput deliberationis de morte

Ca.

Catilinae, eamque sententiam fuisse Catonis, Luculli, & quorundam aliorum optimatum. nunquam enim profecto ad senatum de interficiendo Catilina relatum est: ac ne de aliis quidem conjuratis, nisi cum jam Catilina ex urbe profectus esset.

Nihilne te] Hanc orationis conformationem Demetrius epanaphoran vocat, cum ab eadem voce plura seu membra, seu incisa incipiunt. congerit autem M. Tullius ea omnia, quae Catilinam commovere debuerant: quibus eum nihil commotum esse miratur. In veteribus libris, sublata particula, *ne*, legitur, *Nihil te nocturnum*, &c.

Nocturnum praesidium palatii] Periculosis temporibus praesidium palatio imponi solebat: quod illud qui occupasset, urbem facile in potestate habiturus videbatur.

Nihil urbis vigiliae] Decreverat enim senatus, ut per totam urbem vigiliae haberentur, iisque minores magistratus praesent. Sallustius.

Nihil timor populi] Nam & tumultum senatus decreverat, ut est apud Dionem, & Cicero ipse, ut Plutarchus, Appianus, Dio, ipsemet denique in Murenæ defensione narrat, ad indicandam periculi magnitudinem, comitiorum die, loricatorum in campum descenderat.

Nihil consensus] Ita legit Quintilianus. in duobus tamen veteribus libris scriptum video, *concurfus*.

Nihil hic munitissimus] Templum Jovis Statoris dicit,

Nihil horum omnium] Cum omnes te ingredientem aversati, eam partem subselliorum, ad quam tu accesseris, reliquerunt.

Patere tua consilia] Enumeravit signa omnia quibus id facile colligi posset. subest autem vis argumenti a consequentibus, hoc modo: Nisi tua consilia paterent omnibus, non impositum esset palatio praesidium, non haberentur per totam urbem vigiliae, non conspirarent omnes boni, non hi te omnes, tanquam hostem, aversarentur. Fiunt autem haec omnia: Tua igitur consilia omnibus patent.

Constrictam teneri] Quasi de immani quadam, & rabiosa fera locutus est.

Quid proxima, quid superiore] ἀνὰ πλάτος, ἀνὰ ὕψος, & in verbis ἐμπεριλάττει.

Quos convocaveris] Eorum nomina e Sallustio peti possunt,

sunt. sed decrevi hoc loco congerere, & sub uno adspetu ponere nomina eorum omnium, quos ego quidem ab antiquis scriptoribus repererim, tanquam conjurationis participes, nominatos. Sunt autem hi. I. L. Sergius Catilina, praetorius. II. C. Manlius. III. M. Porcius Leca, senator. IV. C. Marcellus. V. P. Cornelius Lentulus Sura, praetor VI. P. Autronius. VII. P. Cornelius Ser. F. Sylla: quem tamen Cicero integra oratione purgat. VIII. Ser. Sylla, Publii, quem modo nominavimus, frater IX. L. Calpurnius Bestia, trib. pl. Scio, hunc ab Appiano *L. Sestium* vocari. ita enim scribit: Ἀδελφοὶ δὲ Σύλλῃ τὸν δῆμοφρον ἀκακυσίαν εἰς τὸ κρηγεῖ συνάγει, καὶ περὶ τῶν τῷ Κικέρωνι, αἷς αἰὶ δολῶ, καὶ παλιμπουῶ, καὶ τῶν πολλῶν ἐν ἑαυτοῖς διαπερὶσσαντων. ac ne quis alium quempiam esse suspicetur, Sallustii in eandem sententiam verba apponam: *uti L. Bestia trib. pl. concione habita, quereretur de actionibus Ciceronis, bellique gravissimi invidiam optimo consuli imposeret.* Sed cum Bestia Calpurniorum cognomen fuerit, puto, mutatis duabus litterulis, corrigendum esse Appiani locum, ut pro, Σύλλῃ, legatur, *Βερίαν*. X. C. Cornelius, eques R. cujus filius postea P. Syllam accusavit. XI. L. Varguntejus, senator. XII. Q. Annius, senator. XIII. M. Fulvius Nobilior. XIV. Q. Curius, homo quaestorius, aleator notissimus, in quem est ille versiculus, *Et talis Curius pereruditus.* Asconius. apud Appianum corrupte legitur, Κούρῳ Σπίει, pro, Κούρῳ Κέει. Hic rem detexit Fulviae: Fulvia Ciceroni. Sallustius. Quapropter ipsi Curio constituta erant indicii praemia: sed Caesar, ne ei darentur, effecit. Suetonius. Quod autem Sallustius numerat eum inter illos, qui erant ordinis senatorii: alii, ut Appianus, narrant, eum, ob vitae turpitudinem, a censoribus senatu motum fuisse. XV. M. Claudius Marcellus. XVI. C. Cornelius Cethegus, quem Appianus praetorem fuisse dicit, sed falso, ut puto. XVII. C. Cassius Longinus, senator. XVIII. M. f.ive, ut Sallustius eum vocat, Q. Caeparius Tarracinenis. XIX. A. Fulvius senator: hic vel a patre suo, vel certe ipsius jussu, interfectus est. Sallustius, Dio, Valerius. XX. T. Vulturcius Crotoniensis. huic, & legatis Allobrogum data sunt indicii praemia. Sallustius. XXI. Q. Manlius Chilo. XXII. P. Umbrenus, homo libertinus, XXIII. Tongillus, f.ive, ut

est

est in veteribus libris, Tongilius. xxiv. Publicius. xxv. Munatius. xxvi. P. Gabinius Capito. xxvii. L. Statilius. xxviii. P. Furius. xxix. P. Sicius Nucerinus. xxx. C. Flaminius. xxxi. Septimius Camers. xxxii. Marcium quendam Plutarchus nominat. xxxiii. L. Vectius, qui multos indicavit, & impune habuit. Dio. xxxiv. C. Julius, qui a Catilina in Apuliam misus est. Sallustius. xxxv. Sempronia, scelerata mulier, D. Bruti uxor. xxxvi. M. Aulanius, tribunus militum C. Antonii. Cicero pro Sextio. xxxvii. C. Antonius consul suspectus fuit. xxxviii. M. Licinius Crassus suspectus fuit. xxxix. C. Julius Caesar suspectus fuit. Suetonius, Plutarchus, Appianus. xl. Cn. Calpurnius Piso prioris tantum conjurationis particeps fuit. nam antequam iniretur posterior, ipse interfectus fuerat in Hispania. Sallustius, Asconius, Suetonius.

Senatus hoc intelligit] Omnes veteres libri, *Senatus haec intelligit*. atque ita emendandum est. Illud autem majori animadversione dignum, esse hic integrum senarium jambicum,

Senatus haec intelligit: consul videt.

& quidem aliquanto meliorem eo, quem ex oratione in Pisonem annotavit Fabius:

Pro di immortales, hic quis illuxit dies?

At jambicos quidem vel sexcentos e Ciceronis scriptis posset aliquis minimo negotio colligere. neque fortasse mirandum. *magnam enim partem*, ut ipse ait, *ex jambis nostra constat oratio.* οὐδ' ἴαμβος, ait Demetrius, τῇ τῶν πολλῶν λέξει ὄμοιος. πολλοὶ γὰρ μίτον ἱαμβικὴν λαλοῦν, οὐκ εἰδότες. Aristoteles autem li. 3. de arte dicendi, οὐδ' ἴαμβος, inquit, αὐτῇ ἐστὶν ἡ λέξις ἢ τῶν πολλῶν. διὰ μέγιστον πάντων τῶν μέτρων ἱαμβεῖα φθγγονὴ λίγροντι. idem etiam confirmat ἐν τῇ ποικιλίᾳ. ideoque Flaccus vocat *jambum Alce nis aptum sermonibus*. Quid, quod heroicos quoque non paucos in Cicrone, aliisque antiquis scriptoribus reperias? atque adeo haud ab re fuerit, aliquot indicare, ne cui forte hoc audentius, quam verius, protulisse videamur. Orationis pro Archia principium est: *Si quid est in me*

ingenii, judices, quod sentio quam sit exiguum: aut si qua exercitatio dicendi,

In qua me non inficior mediocriter esse

Versatum. Nonne videtur poetam poetice velle defendere? at hic quidem, quod in media periodo est, minus fortasse sentiat. quid hic ex oratione ad Quirites post reditum? Denique omnes, qui veltris maximis beneficiis, honoribusque sunt ornati, producti ad vos ab eodem, non solum ad me conservandum vos cohortati sunt, sed etiam rerum mearum gestarum

Auctores, testes, laudatoresque fuerunt.

& pro Plancio: *Victoriae nostrae graves adversarios paratos:*

Interitus nullos ultores esse videbam.

& lib. 1. *Academicarum quaestionum: quae*

Cum sunt dicta, in conspectu confedimus omnes.

& 4. *Tusculanarum: Illud animorum, corporumque dissimile est, quod animi valentes*

Morbo tentari non possunt: corpora possunt.

& 5. *Hoc loco multa ab Epicureis disputantur:*

Haeque voluptates singillatim extenuantur.

Sed nihil admirabilius, quam integrum distichon, quod lib. 3. de Oratore annotavi. Ita enim loquitur Crassus: *Ac mihi quidem veteres illi majus quiddam animo*

Complexi, plus multo etiam videri videntur,
Quam quantum nostrorum ingeniorum acies

intueri potest, &c. Ponam etiam aliquot exempla ex aliis scriptoribus: ne quis eos hac in parte Cicerone fuisse diligentiores putet. Sallustius: *Alii autem equites illos,*

Cnaei Pompeji veteres, fidosque clientes,
voluntate ejus Pisonem aggressos. Livius lib. 7. *Pugnatum haud procul*

Porta Collina est, totius viribus urbis.

Idem eodem libro: *Ipse ubi illuxit, in radicibus montium extendere aciem coepit*

Se-

Sedulo, ut adversus montes confisteret hostis.

at hoc quidem rarum in Livio non est. Quid plura? M. Cato, cum oratione simplicissima de agris iudicium faceret, heroicum effugere non potuit. ejus verba sunt: *Vinea est prima, si vino multo fiet. secundo loco hortus irriguus: tertio salictum: quarto oletum: quinto pratium: sexto campus frumentarius: septimo silva caedua:*

Octavo arbuslum: nono glandaria silva.

Vereor, ne paulo quam pro re, longior fuerim, sed tamen, quod omnes artis rhetoricae magistri tantopere clamant, vitiosissimum esse, versum in oratione soluta facere, iemel mihi faciendum putavi, ut prolatis exemplis ostenderem, ne ipsos quidem qui hoc praecipiant, perpetuo id praestare potuisse.

Hic tamen vivit] Proponit haec tanquam repugnantia: senatui, & consulibus aperta esse nefaria Catilinae consilia, & ipsum tamen vivere. Si quidem oportebat, eum a senatu hostem judicari, deinde a consule comprehenditur: tum more majorum de eo supplicium sumi. at orator, omisit iis, quae in medio erant, *μὴλα ἐθνημαρτυρεῖς*, a primo ad ultimum transiliit.

Vivit?] Reprehendit se ipsum, quod non satis dixerit; qui vivere modo eum dixerit. itaque addit alia graviora.

In senatum venit] Erat enim praetorius.

Fit publici consilii particeps] Quid autem vel indignius, vel exitiosius, quam consilia quae capiuntur ad conservandam rempub. cum iis ipsis, qui de ea opprimenda cogitant, communicari?

Notat, & designat oculis] Videt hic multos improbos, & sibi consiliorum societate conjunctos. videt multis partibus plures bonos, ac fortes cives, & amantes reip. distinguit igitur alios ab aliis obtutu: & nostrum, qui remp. salvam cupimus, unumquemque oculis designat ad caedem: non secus atque ii, qui sacrificare cogitant, designare oculis solent e toto grege pecudes ad sacrificia destinatas.

Nos autem viri fortes] *εισπραία*. non enim in cautione, sed in animi magnitudine, ac praesentia posita est fortitudo.

Ad

Ad mortem te] Proponit id, quod probare vult: oportuisse videlicet jam pridem, consulis iussu, interfectum esse Catilinam. tum explicat exempla, quibus id efficitur. postremo ad propositum se refert, atque concludit, idque iis verbis: *Quo ex S. C. confestim interfectum esse te, Catilina, convenit.*

Duci] Hoc verbo proprie utebantur in condemnatis, in addictis, in iis, quibus a magistratu manus injecta esset. Terentius: *Ducent damnatum domum.* Cicero in Rullum: *Ego is consul, qui concionem metuum? qui trib. ple. perhorrescam? saepe & sine causa tumultuer? qui timentam, ne mihi in carcere habitandum sit, si trib. pl. duci iussisset?* Et in XII. tabulis: *Ast qui ei endo jure in addicit, secum ducito.* & notum est verbum illud usitatum in auctionibus, *Ducatis licet.* Sic libro secundo accusationis: *Si petit, ducas.* non enim approbo sententiam Hotomani, qui exponit hoc de in jus ducendo. nam id exagitat in Verre Cicero, quod cum debitores, qui solvendo non erant, a creditoribus domum duci solebant: Verris iussu interdum petitores a debitoribus ducerentur. quin & genus illud loquendi, quo uxorem domum ducere aliquis dicitur, a coemptione ortum puto.

Iussu consulis] Sed poteratne consul imperare, ut quisquam ad mortem duceretur? poterat, ubi ei S. C. commissa erat resp.

Jam pridem] Statim ut S. C. illud factum est.

Machinans] Nulla hic, quod quidam ajunt, est metaphora ab architectis. imo vero haec ipsa est propria significatio verbi *μηχανάζειν*.

An vero vir amplissimus] Argumentum a minore: in quo, ut erudite annotat Fabius, non solum totum toti, sed etiam partes partibus comparantur. Nam Catilina Graccho, status reip. orbi terrarum, mediocris labefactatio caedi, & incendiis, & vastationi, privatus consulibus comparatur. Historiam autem diffuse narrant Vellejus, Plutarchus, Appianus.

P. Scipio] P. Cornelius Scipio Nasica Serapio, ejus, qui optimus vir a senatu judicatus erat, nepos, ejus, qui censor porticus in Capitolio fecerat, filius; pronepos autem Cn. Scipionis, celeberrimi viri, P. Africani patris, ipsius autem Tiberii consobrinus. Paterculus.

Pon-

Pontifex Maximus] Primus omnium, virtutis causa, absens Pontifex M. factus.

Privatus] Video, interpretes conturbari, quod idem & pontifex M. & privatus esse dicatur. in eo autem nulla repugnantia est. pontificatus enim magistratus non est. quare nihil prohibet eundem & pontificem maximum esse, & privatum. nisi forte quis putet, omnes honores, qui a populo mandantur, esse magistratus. quod longe abest a vero. nam pontificatum, magistratum non esse, vel hinc licet intelligas, quod, nisi morte, non finiebatur. at magistratus nullus erat huiusmodi. nam in Sylla, & Caesare, dictatoribus perpetuis, alia quaedam ratio est. Item duos magistratus simul gerere poterat nemo. at nihil vetabat, qui pontifex maximus esset, eum vel praetorem, vel consulem fieri, vel alium ejusmodi honorem capere. Ramus aliter hoc explicare conatus est: ita enim scribit: Privatum esse, & cum imperio esse, contraria sunt: at sacerdotes tum imperium non habuere. Primum, quod ait, sacerdotes tum non habuisse imperium; cur illud, tum, addiderit, nescio. numquam enim sacerdotes imperium habuerunt. nisi forte respexit ad religionis nostrae pontifices: quod non puto. Deinde quod illa, tanquam contraria, opponit, privatum esse, & cum imperio esse; mea quidem sententia, fallitur. valdeque miror, etiam Fr. Hotomanum, Jurisconsultum, in explicatione prioris actionis in Verrem idem tradidisse. Ego vero multos reperio, & qui privati, essent tamen cum imperio: & qui imperium non haberent, neque tamen essent privati. Cn. Pompejus, quo tempore contra Sertorium missus est, privatus erat: ut Cicero aperte testatur undecima Philippica, & tamen cum imperio consulari. at contra censores privati, opinor, non erant; qui tamen imperium non habebant. ne tribuni plebis quidem. itaque non pro imperio summovebant populum, sed blande, hoc modo: *Si vobis videtur, decedite, Quirites.* Verius igitur erat illud, privatos esse, quicumque magistratum non gerunt.

Nam illa] Figuram hanc praeteritionem vocant. historia ex Livio petenda est.

Q. Servilius] C. Servilius, e Livio, & vetustis libris.

Novis rebus studentem] quod Graeci uno verbo dicunt, *μαθησκων.*

Ma-

Manu sua] ἰμφοπιάς. ut, *Vocemque his auribus hausti.*
Occidit] Vetus liber, interfecit.

Fuit, fuit] ἀνδραπολις. ut, *Occidi, occidi, judices.*
 & *Nos, nos, dico aperte.* & Demosthenes, οὐκ ἔστιν, οὐκ ἔστιν ὅπως ἀνδραπολις, ἀνδρες Ἀθηναῖοι.

Habemus enim S. C. in te] Suspicabar, particulam, *enim*, delendam esse. nunc eam video abesse a veteribus libris. Quae autem esset hujus S. C. vis, Sallustius docet.

Decrevit quondam] Aliud exemplum: quod pete ex iis, quos supra nominavi, Vellejo, Plutarcho, Appiano, etiam ex Cicerone VIII, Philippica.

Quondam] undecim annis post interfectum Ti. Gracchum.

L. Opimius] a quo vina Opimiana dicta sunt. Plinius, Vellejus. erat autem privatim inimicus C. Graccho: unde factum illius minor secuta est auctoritas. ipse autem S. C. quo de hic agitur, verba in VIII. adversus Antonium scripta sunt: *Quod L. Opimius consul verba fecit de repub. D. E. R. I. C. ut L. Opimius consul remp. defenderet.*

Seditionum suspiciones] Artificiose extenuatio, non enim erant suspiciones: sed plane seditiones, & quidem turbulentissimae. Sic supra de Tiberio; *statum reip. mediocriter labefactare cupientem.*

M. Fulvius] M. Fulvius Flaccus, quem C. Gracchus in locum Tiberii fratris III. virum nominaverat, fociumque regalis potentiae asumpserat.

Cum liberis] quorum alter dimicans cecidit, alter in carcere interfectus est.

Simili S. C. C. Mario] Historiam narrant Cicero pro Rabirio perduellionis reo, & octava in Antonium, Livius lib. 69. Vellejus posteriori volumine, Plutarchus in Mario, Appianus lib. I. alii.

L. Saturninum trib. pl. & C. Servilium mors a reipub. poena remorata est?] Locus hic sine dubio corruptus est. ideoque, ut fit, aliter ab aliis citatur. Budaeus in Pandectas legit: *mors, ac reip. poena remorata est?* in quodam libro vetere scriptum est, *morsta reipub.* quae me scriptura in eam opinionem adduxerat, ut putarem legendum, *monstra reip.* ac fortassis ne nunc quidem eam conjecturam rejicerem, nisi alia se postea, quae mihi

hi visa est firmior, obtulisset. De tribus antiquis libris, qui olim Dominici Grimani Cardinalis fuere, nunc in hac civitate, una cum multis aliis optimis & pulcherri-
 mis libris, a collegio sodalium divi Antonii, honestissi-
 morum, atque omni humanitate praedictorum hominum,
 ad publicam utilitatem expositi, studiose aservantur: de
 tribus igitur illis in eo, qui optimus est, locus hic ita
 legitur: *Num unum diem postea L. Saturniam trib. pl. &*
C. Servilium praet. reip. poena remorata est? quod ego
 ut vidi, qui Servilium illis temporibus praetorem fuisse
 meminissem, videremque etiam, ad nomen Saturnini addi-
 tum esse nomen magistratus, in quo ille tum fuisset:
 dubium non habui, quin illud, *praetorem*, omnino reci-
 piendum foret. Recordabar loci ex octava Philippica,
 qui me magis etiam in sententia confirmabat. ita enim
 ibi scribitur: *C. Mario, L. Valerio, consulibus, senatus*
remp. defendendam dedit. L. Saturninus trib. pl. Glau-
cium praetor est occisus. Quoniam autem scio, saepe com-
 missum esse a librariis veteribus, ut has notas R. P. &
 P. R. quarum altera *remp.* altera *populum Romanum* in-
 dicabant, inter se confunderent, earumque alteram pro
 altera ponerent: plane statui, totum hunc locum ita legi
 debere: *Num unum diem postea L. Saturninum, trib. pl.*
& C. Servilium, praetorem populi Romani, poena remo-
rata est? Vocem, *mors*, additam puto ab aliquo, qui
 declarare vellet, quod poenae genus illos consecutum fu-
 isset. Ut autem *praetor reip.* nunquam, ita *praetor po-*
puli Rom. saepe a Cicero dicitur: ut in illo nobili loco
 e quinto accusationis: *Stetit soleatus praetor populi Rom.*
cum pallio purpureo, tunicaque talari muliercula nixus,
in littore. Hac tamen de mea opinione eruditorum, &
 ingeniosorum hominum iudicium facio. nam non injuria
 forte suspicetur aliquis, simpliciter legendum: *C. Servi-*
lium praetorem: ut sine causa litteras P. R. a librariis
 geminatas fuisse opinemur hoc modo, P. R. P. R. Ille
 quoque locus e Rabiriana: *Omnes tribunos pl. praeter*
Saturninum, praeter Glauciam: ita emendandus videtur:
Omnes tribunos pl. praeter Saturninum, praet. praeter
Glauciam: ut jam pridem admonuit, qui nuper, magno
 studiosorum moerore, Bononiae excessit e vita, vir opti-
 mus, & de litteris optime meritus, Sebastianus Cor-
 radus.

At

At nos] Idem ille, quem dixi, perbonus liber, *At vero nos*. quod plenius, & sonantius videtur.

Vicesimum jam diem] Rotundare numerum voluit. erat enim hic tantum duodevicesimus dies post factum S. C. ut notat Asconius. Sic in Pisonem pro triginta sex annis, quadraginta dixit. sic centumviri dicebantur, cum essent centum & quinque. sic Euripides, & Virgilius, Graecos mille navibus ad oppugnandam Trojam venisse dicunt, quas Homerus MCLXXXVI: Dio MCC. scholiastes Euripidis, mille centum & septuaginta fuisse affirmat.

Hebescere aciem] quasi de gladio dixit. est autem metaphor.

Hujusmodi] Veteres libri, *ejusmodi*.

Veruntamen inclusum] Idem, *verum inclusum*. utrumque melius.

Tanquam gladium in vagina reconditum] Haec jam non metaphor est, sed *argutio*. In veteribus libris non est vox, *gladium*: neque dubium est, quin ab aliquo inepto inculcata fuerit. itaque deletur.

Confestim] Idem libri, *statim*. at hoc parvi refert.

Intersectum esse te, Catilina, convenit] Vereor, ne aliquid in his verbis insit vitii. primum quod, seu verbum, *convenit*, media correpta legas, non convenient tempora, quod etiam Silvius vidit: seu producta, ut ipse vult; quaeram, ecquis unquam, qui aliquem modo Latinae linguae sensum haberet, ita locutus fuerit, ut diceret, *convenit statim id fecisse*, pro eo quod est, *statim id fecisse oportuit*. Ego vero, *ἀρξιναις οἰκῶν*, utrovis modo, nedum indignum Cicerone, sed etiam plane barbarum esse loquendi genus censeo. ut si quis dicat, Multum laborem capere convenit eos, qui de gloria comparanda cogitant: quidvis eum facere potius, quam Latine loqui putem. meus quidem hic sensus est. si qui aliter opinabuntur, ii si, prolatis exemplis, erroris me coarguerint; non committam, ut etiam pertinaciae coarguere possint. Est omnino quidam locus apud Terentium in Heautontimorumenno, qui fallere homines minus perspicaces queat. ibi enim senex ille se ipsum puniens ita loquitur: *Non convenit, qui illum ad laborem impulerim, Nunc me ipsum fugere*. Sed ibi alia ratio est. comparantur enim duo ibi inter se, haec, *impulisse filium ad laborem, &, ipsum laborem fugere*: quorum alterum al-

teri

teri convenire; atque consentaneum negat. Moveor etiam, quod in uno libro vetere, pro, *convenit*, scriptum video, *cum venit*. qua de scriptura quam conjecturam fecerim, dicam: non quod ea mihi plane probetur: sed ut alius quispiam, ea reprehensa, meliorem aliquam proferat. venit igitur mihi in mentem cogitare, si forte ita legendum sit: *Quod quidem senatusconsultum confestim interfectum te esse, Catilina, cum velit; vivis, & vivis, non ad deponendam, sed ad confirmandam audaciam.*

Vivis: & vivis, non ad deponendam] Et repetitione verbi, *vivis*, quasi amentata validius contorquetur oratio: & illud quoque ad vehementiam aptissimum, quod statim verbum par pari, contrarium contrario reddidit.

Cupio, P. C.] Nunc demum ad patres orationem convertit. ideoque multo leniore, ac remissione dicendi genere utitur.

Cupio, P. C. me esse clementem] Hoc dicit ad deprecandam, amoliendamque a se opinionem crudelitatis, ad quam superior oratio vergere videbatur.

Cupio, P. C. me esse clementem] Cupio, inquit, eam moderationem tenere, ut neque crudelitatis famam subeam, (quod fieret, si statim ad extrema remedia decurrerem) neque rursus in tanto, ac tam atroci reipub. periculo dissolutus, ac negligens habear. sed plane, dum, crudelitatis opinionem refugiens, diem ex die duco, neque me satis pro rei magnitudine severe gero, fit, ut ipsi mihi mea haec non jam clementia, sed inertia prorsus, ac nequitia videatur.

Inertiae, nequitiaeque.] Haec duo conjunxit etiam inferius. Non est vehementius severitatis ac fortitudinis invidia, quam inertiae, ac nequitiae, pertimescenda. *Inertia* autem hic non stultitiam significat, ut quidam exponit, sed dissolutionem ac remissionem animi, *adegritus* *non paratus*. *Iners* enim est, qui nihil agit, qui non movetur. Ovidius: *Nec quicquam, nisi pondus iners*. itaque in sequenti oratione, *inertissimos homines fortissimis viris* opposuit. Atque idem propemodum, hoc quidem loco, valet *nequitia*. est enim *nequam*, qui nulli rei utilis est: & ejusmodi habitus *nequitia*. neque ulla hae metaphora est a libidine, quod quidam putarunt.

In

In Etruriae faucibus] *Faefulis. fauces autem dicit ingressum: ut alibi, fauces macelli.*

In senatu videmus] *Alii, videtis:* atque ita in veteribus libris legitur.

Si te jam, Catilina, comprehendi] Versus Phaleucius.

Si te jam] Hoc dicit: Si te jam interfecero; non est, cur verear, ne quisquam me ob eam rem crudelitatis accuset. nondum tamen id faciam: sed expectabo, dum scelus tuum ita omnibus cognitum, patefactumque sit, ut ne tui quidem similium, qui te defendere audeat, quisquam reperiatur.

Credo] Ironiae nota.

Ne non hoc] Veteres libri, *ne hoc.* sed particula, in qua est negandi vis, & a Quintiliano citante hunc locum ponitur, & ad sententiam necessaria videtur.

Factum esse dicant] *dicat,* ex veteribus libris, & ex Fabio.

Verum ego hoc] Libri vet. *Veruntamen ego hoc.*

Certa de causa] Eam causam copiose explicat in oratione, quae proxime hanc sequitur.

Cum jam nemo] Vitavit obscoenitatem soni, de qua in Oratore praecipit interposita vocola, *jam.*

Etenim quid est] *προπαγεσθῆναι* ad enarranda ea, quae de Catilina compererat.

Si illustrantur, si erumpunt] *Illustrantur,* ad noctis tenebras retulit: *erumpunt,* ad privatae domus parietes.

Muta jam istam mentem] Non cohortatur eum ad sanitatem: quod se frustra facturum sentiebat: sed ait, nihil esse, quod in urbe manens, de caede atque incendiis cogitet: quare aliud ei consilium esse capiendum, & in Manliana castra exeundum.

Luce sunt clariora] *ἡμετέραν.*

Quae etiam mecum] Quidam veteres libri, *quae jam mecum.*

Meministine, me ante diem XII. Calend. Novemb.] ante diem XII. Cal. Novemb. & XII. Cal. Novem. utraque oratione idem dies indicatur. idemque in ceteris perpetuo tenendum.

Ante diem XII. Calend. Novemb.] Magnam nobis lucem hic locus afferet ad hanc historiam subtiliter intelligendam: quam profecto & Sallustius, & ceteri mirabiliter confuderunt. Ac primum sciendum est, in hunc diem pri-

primo edita fuisse comitia consularia. sed cum pridie ejus diei Cicero Catilinae consilia ad senatum detulisset, factum est S. C. ne postero die comitia haberentur: ut de iis rebus in senatu agi posset. nam aliter comitiali die senatus haberi non poterat. postridie igitur, id est, ut ait Plutarchus, ipso comitiorum die, Cicero frequenti senatu Catilinam excitavit, atque eum de iis rebus jussit, si quid vellet, quae ad se allatae essent, dicere. tum ille dixit, *duo corpora esse reip. unum debile infirmo capite, alterum firmum sine capite: huic, cum ita meritum esset, caput se vivo non defuturum. His auditis, decrevit senatus, ut viderent consules, ne quid resp. detrimenti caperet.* Haec sumpta sunt e Mureniana. Jam igitur cum Asconius dicat, diem, quo haec habita oratio est, a commissa consulibus rep. duodevicesimum fuisse: profecto, si quis rationem dierum ineat, videbit, eam, ut nos diximus, habitam VI. id. Novemb. hac autem in parte aliorum errata persequi piget.

Fore in armis] collecto in Etruria exercitu.

Dixi ego idem] Aliquot, ut opinor, diebus interjectis.

In ante diem V. Cal. Nov.] In quem diem, ut conjicio, dilata fuerant comitia.

Cum multi principes civitatis] Unum ex iis fuisse suspicor M. Crasum. eum enim Catilina, missis litteris, admonuerat, ut ex urbe discederet: magnam enim eadem fore. quas litteras, una cum aliis eodem argumento ad alios scriptis, Crassus M. Marcello, & Scipione Metello comitatus, intempesta jam nocte ad Ciceronem attulit: ut & illum admoneret instantis periculi, & se suspicione exsolveret, in quam propter Catilinae familiaritatem venerat. Eas omnes Cicero postridie in senatu recitavit. Auctor Plutarchus, qui in eo fallitur, quod tum demum mandatam consulibus rep. putat.

Non tam sui conservandi] non tam propter suam, quam propter reip. salutem.

Quid cum Praeneste] Hac de re nihil, quod quidem meminerim, ab historicis proditum est.

Nihil agis, nihil moliris, nihil cogitas] Quasi per gradus haec ad id, quod summum est, progreditur oratio, magnum est enim, quicquid agat Catilina, scire Ciceronem: majus, quicquid molitur: longe maximum vero, quicquid cogitet.

M m

Quod

Quod ego non modo audiam, sed etiam videam] Pro eo quod est: Nihil agis, non modo quod ego non audiam, sed quod non etiam videam. sic pro Coelio: *Haec genera virtutum non solum in moribus nostris, sed vix jam in libris reperiuntur.* & pro Roscio Amerino: *Qui tantum facinus commiserunt, non modo sine cura quiescere, sed ne spirare quidem sine metu possunt.*

Noctem illam superiorem] Non ita, ut opinor, locutus esset, si proximam noctem indicare voluisset.

Dico te priori nocte] Annota genus loquendi usitatum iis, qui ad senatum aliquid deferrent. Sic & in oratione in toga candida: *Dico, P. C. superiore nocte cujusdam hominis nobilis, & valde in hoc largitionis quaestu noti & cogniti domum Catilinam & Antonium cum sequestribus suis convenisse.*

Inter falcarios] Alii quomodo exponant, obscurum non est. ego vicum fuisse urbis puto, qui hoc nomine diceretur: in quo M. Leccae domus sita esset. huic autem loco germanissimus est alius in oratione pro Sylla. observandus interim ordo Ciceronis: qui primo rem, ut est, proponit: deinde confirmat, ex Catilinae silentio: tum demum ad amplificationem progreditur artificiose. amplificatio enim, nisi explicata, & confirmata re, locum habere non potest.

Si negas] Veteres libri, *si negabis.* & paulo post, *qui tecum una fuerunt.*

Quam remp.] In libris veteribus, contrario ordine: *In qua urbe vivimus? quam remp. habemus?*

Qui de meo] Idem libri, *qui de nostrum omnium interitu.*

Urbis atque adeo orbis] *παρρησιας.*

Fuisti igitur] Haec omnia subtilius cognosci possunt e Sallustio, & ex oratione pro Sylla.

Reperti sunt duo equites R.] Magna in his duobus nominandis scriptorum disensio. Sallustius C. Cornelium, equitem R. & L. Varguntejum senatorem nominat: in quo dissentit a Cicerone, qui utrumque equitem fuisse ait. nam de C. quidem Cornelio omnis dubitatio tollitur ex oratione pro Sylla. Dio duos dicit: sed neutrum nomine appellat. Plutarchus Marcium, & Cethegum vocat: de quorum priore nihil alibi reperio. sed Plutarchum falli constat: cum aperte Cicero C. Cornelium unum

unum ex iis fuisse affirmet. quanquam enim Cethego quoque idem & praenomen, & nomen fuit: tamen hunc C. Cornelium, quo de hic agitur, facile probari potest, non esse C. Cornelium Cethegum. Quid ita? quod Cethegus quidem in carcere strangulatus est. At hic adhuc vivebat, quo tempore Cicero P. Syllam, ipsius filio accusante, defendit. Omnium autem foedisime labitur Appianus: tribus enim manifestis erroribus, in hac re tradenda, se ipsum involvit. primum in tempore: ait enim hoc consilium initum esse, cum jam Catilina ex urbe discessisset. deinde in his duobus nominandis: ait enim fuisse P. Lentulum, & Cethegum. non dixisset autem Cicero duos equites, si ex iis unus P. Lentulus praetor fuisset. Illud vero palmarium, quod Cethegum quoque praetorem fuisse tradit, ut, si hunc sequare, neuter eorum eques R. fuerit: nedum uterque, ut Cicero dicit. non fuisse autem Cethegum praetorem, ex eo intelligitur, quod quae religio servata est in Lentulo, ut magistratu cogeretur abdicare se, antequam ei cervices frangerentur, eandem profecto senatus in Cethego retinisset. quod ubi lectum, aut cui unquam vel fando auditum est? ac vereor interdum, ne mea in ejusmodi scriptoribus reprehendendis ab aliquo culpetur audacia. Quod si id obtrectandi studio facerem, egomet ipse me temeritatis impudentiaeque damnarem. nunc cum investigandae, atque eruendae veritatis desiderio incensus faciam, pro qua summus philosophorum, non aliena tantum, sed sua etiam cuique, si res ferat, evertenda esse placita pronuntiavit: neminem puto aequum rerum aestimatorem fore, qui mihi non id laudi potius, quam vitio adscribat. etenim si eos merito accuso: quis me propterea vituperandum duxerit? si injuria: prodeat aliquis, qui eadem opera & culpa illos, & errore me liberet. nam quemadmodum ait Aeschines, privatorum inimicitiis multa in repub. corrigi: ita in litteris quoque plurima; litterarum hominum, non inimicitiis quidem, sed modestis, & ab omni contumelia remotis dissensionibus corriguntur. *[Fixum etiam coetu vestro dimisso]* Fulvia enim media nocte ipsamet ad Ciceronem profecta, hoc ei indicavit. Plutarchus, Sallustius.

[Exclusi eos] Hi autem exclusi ita clamaverunt pro foribus, ut rem prope proderent. Plutarchus.

Mm 2

Quae

Quae cum ita sint] Argumentationis summa est: Si omnia tua consilia nota sunt, exire debes. Sunt autem nota tibi igitur est exeundum. annota autem, ut haec tota pars tum brevibus membris, tum incisis, tum etiam iis, quae incisis breviora sunt, contineatur: quod dicendi genus ad imperandum, & ad perterrefaciendum aptum esse, tradit Demetrius.

Magna diis immortalibus] Hoc & ad pietatis significationem injicit, & ad quandam orationis dignitatem.

Atque huic ipsi Jovi] Non quod hic ipse Jupiter non sit in numero deorum immortalium: sed eum a ceteris, honoris causa, separat. Sic apud Aristophanem, *ἰ 26* & *ἰ 26* & apud Homerum, *Τρώες π κ' Ἐλλορσ νηυσὶ πύλασσιν*. & apud Virgilium, *Reliquias Danaum, atque immitis Achilli*.

Statori] Hujus appellationis causam e Livio & Plutarcho petes.

Non est saepius in uno homine] Non Ciceronem, sed Catilinam significari puto.

Salus summa] Harum dictionum utramlibet sustuleris, orationem, meo quidem animo, elegantiorē efficeris. sunt tamen ambae in veteribus libris.

Quam diu mihi] Dissimilia pericula dissimile praesidium requirunt. quam diu me privatim petisti, insidias tuas a meo capite privato praesidio depulsi. nunc aperte universam remp. petis. quare alia ratione coercendus es.

Consuli designato] Cal. enim Jan. interficere me meditabare.

Proximis comitiis] habitis a me: quibus designati sunt Silanus, & Murena.

Et competitorēs tuos] Quod, te rejecto, incubuisse ad eos populi voluntatem videbas.

Interficere] Lib. vet. *occidere*.

Amicorum praesidio] Descendi, inquit, in campum cum firmissimo praesidio fortissimorum virorum, & cum illa lata, insignique lorica, non quae me tegeret: (etenim sciebam, Catilinam non latus aut ventrem, sed caput, & collum solere petere) verum ut omnes boni animadverterent, & cum in metru, & periculo confusum viderent, id quod est factum, ad opem, praesidiumque meum concurrerent. Idem narrant Dio, & Plutarchus.

Pe-

Petisti] Verbum gladiatorium. unde illud, *Non te peto, piscem peto.*

Remp. universam petis] Duæ sunt amplificandi rationes contrariæ. una, cum posita re quæpiam tota, partes illius enumerando persequimur: ut hic, cum *rem-pub.* dixisset, addidit *templa deorum immortalium, tecta urbis*, & cetera: cui simillimus locus est principio orationis: altera, cum a partibus ad totum progredimur: ut in *Pisonem: Oculi, supercilia, frons, vultus denique totus.*

Quare quoniam id] Locus hic in libris manuscriptis, paulo aliter quam in impressis legitur. nempe hoc modo: *Quare, quoniam id quod est primum, quod hujus imperii, disciplinaeque majorum proprium est, facere nondum audeo.* utra lectio melior sit, alii judicent.

Id quod est primum] ut te interfici jubeam. est enim hoc primum, id est, potissimum & praesentissimum remedium.

Exhaurietur] Metaphora a navi. est autem *exhauriendi* verbum valde proprium in sentina; ut e secunda agraria constat.

Exhaurietur ex urbe tuorum comitum] Veteres libri hoc amplius: *Exhaurietur ex urbe, tuo discesfu, tuorum comitum*, &c. quæ verba cur repudianda sint, non video.

Consul hostem] Ubi res tantum narranda est, propria nomina aptiora sunt: ut, *Discedit a Melino Cluentia*: at, ubi permovendi animi, tunc accommodatiora sunt ea, quæ apponuntur ad nomen: ut, *Nubit genero socrus*, quanto vehementius, quam si diceretur, *Nubit Melino Sasia*: &, *Exire ex urbe consul hostem jubet*, quanto fortius, quam si diceretur, *Exire ex urbe Cicero Catilinam jubet?*

Non jubeo] Ne poterat quidem. nulla enim lex erat apud veteres Romanos, quæ ullum maleficium exilio multaret. sed in exilium ibant, qui legis multam sufferre in civitate nolabant. Cicero pro Caecina.

Quid est enim, Catilina] Quasi deposita consulis persona, suavis personam suscipit: ut (quod postea dicet) videatur, non odio, sed misericordia Catilinae commoveri. suadet igitur, ut ex urbe exeat: quod vita ei suavis esse non possit, ubi oderit omnes, odio sit omnibus,

ubi infamia flagret, ubi aere alieno sit obrutus, ubi nefaria ipsius de disperditione reip. consilia omnibus nota sint. at haec simulata suasio longe amarissimam Catilinae infectationem continet.

Qui non oderit] Est enim, ut dicitur, *parens odii metus*.

Quae nota] Patet, metaphoram esse ab iis notis, quae pecudibus, aut mancipiis inuruntur. in veteribus tamen libris legitur, *Quae nota domesticae turpitudinis in ista vita tua non inest?*

Ab oculis] Illi enim ad libidinem duces sunt: ut alibi diximus. Catilinae autem flagitia ita nota sunt omnibus, ut explicanda non sint.

Ad libidinem facem praetulisti] *Facem* quidam exponit scorta. inepte. *facem* enim proprie dicit: quod noctu ire ad amicas solerent. unde est divinum illud epigramma Valerii Aeditui ad puerum, qui eunti ad amicam, praeferebat facem:

Quid faculam praefers, Phileros, qua nil opu' nobis?
Ibimus. haec lucet pectore flamma satis.

Istam nam potis est vis saeva extinguere venti,
Aut imber coelo candidu' praecipitans.

At contra hunc ignem Veneris, si non Venus ipsa,
Nulla est, quae possit vis alia opprimere.

Valerius de servo Antonii: *Quod ab eo, cum ad stuprum iret, laternam praelatam contenderent.*

Domum vacuum fecisses] Suspiciose significat, eam ab ipso necatam.

Alio incredibili scelere] vel quod filium occiderit; ut est apud Sallustium: vel quod filiam suam, ex adulterio susceptam, in matrimonium duxerit: quod ei objicit Cicero in oratione, quam habuit in toga candida. Plutarchus eum, praeter parricidium fratris, ait, filiae suae virgini vitium obtulisse.

Proximis idibus] Cur tandem idibus? Intelligendum est, quo tempore facta haec conjuratio est, magnum in urbe aes alienum fuisse. cum igitur Catilina tabulas novas polliceretur, multi hac spe ducti ad conjurationem sese adjugebant. huic malo Cicero singulari quadam providentia occurrit. proposuit enim tabulas auctionari-

as:

as: id est, quibus eorum qui aere alieno obruti erant, bona venalia proscriberentur; ut, si dissolvere ipsi, quae debebant, nollent, ex auctione conficeretur, unde creditoribus fieret satis. ita fraudandi spe sublata, solvendi necessitas consecuta est. has tabulas significat se propositurum idibus Novem. ideoque tunc sensurum Catilinam, sibi fortunarum suarum ruinam imminere. tantum enim aeris alieni contraxerat, ut eum fortunis omnibus exui necesse esset.

Difficultatem] ἀποκλεισθαι, ἀμυνθῆναι.

Potestne tibi hujus vitae haec lux] Multo melius in antiquis libris: quorum, alii habent, *Potestne tibi hujus vitae lux:* alii, *Potestne tibi haec lux, Catilina, aut hujus caeli,* &c.

Pridie Kal. Jan.] M. Aimilio Lepido, L. Volcatio Tullo cos. cum P. Autronio, & P. Cornelio Sylla cos. designati, ambitus poenas dedissent; inque illorum locum L. Aurelius Cotta, L. Manlius Torquatus suffecti essent: Catilina, qui, repetundarum reus a P. Clodio Pulchro factus, consulatum petere prohibitus esset, indignatione, & odio in rempub. accensus, cum Autronio & Sylla, (certe quidem cum Autronio) aliisque nobilibus viris, consilium iniit interficiendi ad Cal. Jan. novos consules, restituendique consulatus iis, qui abdicare coacti erant, occupatamque rempub. pro sua libidine moderandi. id consilium initum est circa nonas Decemb. ejus rei causa, pridie Cal. Jan. Catilinam Cicero ait in comitio stetisse cum telo: tum, ut opinor, cum abeuntes magistratu consules, ad populum, e rostris, ex more, verba facerent. Postridie, cum M. Crassus, qui & ipse conjuraverat, mutato, ut creditur, consilio, non affuisset: ideoque C. Julius Caesar, ipse quoque ejus conjurationis particeps, signum, quod convenerat, non dedisset, (erat autem signum, ut togam de humero dejiceret) res ulterius progressa non est: sed dilata in nonas Febr. Tum quoque aliquod amicum P. R. numen effecit, ut Catilina, priusquam armati convenissent, signum daret. id P. R. saluti fuit. Haec e Sallustio, Asconio, Suetonioque collegi.

In comitio] Comitium, locus erat propter senatum, quo coire equitibus & populo Romano licebat. Asconius.

Mm 4

For-

Fortunam reip.] Libri veteres, *fortunam P. R.* idque verius videtur. ita enim Cicero saepissime locutus est. *Fortunam* veteres, ut puto, nihil aliud quam divinam voluntatem vocabant. Signum autem ejus rei est, quod Alcman eam *Justitiae sororem*, *Providentiae autem filiam* esse dixit. etsi hoc alio transferri posse video: ut dicamus, justis ac providis hominibus omnia prospere succedere. Sed profecto non ea, quae ratione ac consilio provisa, administrataque essent, ad fortunam referebant: imo ea potius, quorum causae ignorarentur, quaeque quasi divinitus cecidisse viderentur. quod & ab Aristotele lib. 2. de principiis, tradita fortunae definitio ostendit. itaque *rationem* poetæ, id est, humanam prudentiam, *fortunae* opponunt. Horatius: *Ut nemo quam sibi sortem seu ratio dederit, seu fors objecerit.* itidemque Deo. Ovidius: *At tu seu ratio te nostris appulit oris, Sive deus; regni commoda carpe mei.* cumque *daemonis* nomen apud veteres Graecos idem valeret, quod Dei: ita ut Plato supremum illum Deum, qui hanc universitatem rerum architectatus est, *daemon*a appellet: eodem iidem nomine fortunam intelligebant: unde fortunatos *eudaemonas*, infortunatos *cacodaemonas* nominabant. Fortunam igitur, & perfectam sapientiam, & mentem, atque animum mundi, & fatum, & Deum cum dicerent, nominibus modo variatis, unam eandemque rem indicabant. de sapientibus loquor. vulgarium enim, & stultorum scio longe aliam fuisse sententiam. itaque recte apud Homerum *Διὸς βουλή*, id est, Jovis consilium, exponitur fatum, & recte haec duo a Virgilio conjuncta sunt,

Fortuna omnipotens, & ineluctabile fatum,

Atque hac de re ita vir eruditissimus, M. Varro apud Ciceronem loquens inducitur: *Partes autem mundi esse omnia, quae insint in eo: quae Natura sentiente teneantur, in qua ratio perfecta insit, quae sit eadem sempiterna. nihil enim valentius esse, a quo intereat. Quam vim animum esse dicunt mundi, eandemque esse Mentem, Sapientiamque perfectam: quem Deum appellant, omniumque rerum, quae sunt ei subjectae, quasi Providentiam quandam, procurantem caelestia maxime; deinde in terris ea quae pertinent ad homines: quam interdum Necessitatem*

tem appellant: quia nihil aliter posfit, atque ab ea constitutum sit, intervenire: quasi fatalem & immutabilem continuationem ordinis sempiterni. nonnunquam quidem eandem Fortunam, quod efficiat multa improvisa, nec opinata nobis, propter obscuritatem, ignorationemque causarum. Haec non tantum eruditissima, sed etiam sanctissima verba Varronis si quis attente consideraverit, facile perspiciet, sapientum hominum, qui antiquis temporibus floruerunt, eam, quam dixi, de fortuna fuisse sententiam. Ergo ita pingebant eam, ut globum pedibus ipsius subjicerent: quo significarent, totam hanc globosam mundi molem deo subiectam esse. in ejusdem altera manu gubernaculum ponebant, in altera Copiae cornu: quod a Pindaro acceptum, Plutarchus, Dio Chrysostomus, & Lactantius prodiderunt: nimirum indicantes, omnium esse rerum gubernatorem Deum, eundemque bonorum omnium largitorem; ut Hesiodus loquitur, *δαίμων ἰάνει*. Atque hoc sensu recte dictum videri potest a Sallustio, *Fortunam in omni re dominari*: recte a Cicerone, *magnam Fortunae esse vim in utramque partem*. nos enim, & cum prospero flatu ejus ulimur, ad optatos exitus pervenire; & cum illa reflat, affligi. neque vero ita haec intellexisse aut Ciceronem, aut Sallustium existimo: sed, ut saepe fit, sapientius, quam sentiebant, locutos. Demosthenes autem, non orator modo summus, verum etiam philosophus, omnem prorsus rerum humanarum rectionem ac gubernationem Fortunae tribuit: *Μεγάλη ὅδε ῥοπή, μάλον ἢ ὅλον ἢ τύχη παρὰ πάντ' ἐστὶ τὰ τῷ ἀνθρώπῳ*. Quid autem Fortunae nomine intelligat, ipse paulo post docet. cum enim dixisset, si quis sibi optionem daret, malle se Atheniensium fortunam, quam Philippi: causam subjiiciens, cur eo sit animo, ait plura videre se in Atheniensibus, quae ad conciliandam deorum benevolentiam valeant, quam in Philippo: *πολύ ὅδ' κλείους ἀφορμὰς εἰς τὸ τὴν παρὰ τῷ θεῷ δυνάμει ἔχειν ὁρᾷ ὑμῖν ἐνύστες ἢ ἐνείκας*. Ecquid videtur aperte profiteri, se fortunae prosperitatem in divina benevolentia ponere? Quod si, quisquis est qui versiculum illum fecit, *τύχη τὴν θεῶν προγὰρ*, *ὅσα δίδου*, quem Cicero ita interpretatus est, *Vitam regit Fortuna, non sapientia*; eum, inquam, quicumque fecit, si ita intellexit, ut ego intelligo, nae merito illum Theophrastus in Callisthene commendavit: ipsumque Theo-

phraſtum injuria & Plutarchus, & alii incefſendum eo nomine, atque exagitandum putarunt. hoc enim d cere voluit, res humanas non humana, ſed divina providentia, gubernari: omneſque hominum deliberationes inaneſe atque irritae, nili eiſ voluntas divina comitetur. Quid enim? nonne quotidie videmus, quae ſapientiſſime cogitata viderentur, peſſime cedere? quodſi callidiſſima exercitatiſſimorum hominum conſilia eventus plerumque deſerit: tamenne pertinaceſ erimus, & in humana prudentia momenti aliquid poſitum eſſe dicemus? commovere noſ deberet vel illa ſepulcraliſ ſapientiſſimae Cypriorum reginae inſcriptio,

Σοφὴ μὲν ἦμῶν, ἀλλὰ πάντ' ἐκ ἑτυχίαι.

Sapientem ſe fuiſſe praedicat, ſed infortunatam. filiae enim turpitudinem, & filiorum mortem acerbisſimam viderat: ipſaque ſe, malis viſta, inuſitato mortis genere peremerat. Timotheum Athenienſem (quem alii Cononis filium, Ulpianus rhetor Cononis patrem facit) & multis victoriis, & ſtatua in foro poſita inſignem, pictor quidam effinxerat dormientem, & retia tenentem manu. adſtabat dormienti fortuna, quae caſtella, urbeſque plurimas in ea retia dmitteret. aegre tuliſſe picturam illam Timotheuſ fertur, & gloriatuſ eſſe, illaſ victorias, non fortunae beneficio, ſed ſua ſibi virtute partaſ. quae-riſ, quid conſecutuſ ſit? ne unam quidem eſt, poſteaquam illam vocem edidit, victoriam conſecutuſ. Voluit videlicet deuſ hominiſ arrogantiam compeſcere: & oſtendere, ejuſmodi reſ a ſua munificentia, non ab humana virtute, ſapientia ve proficiſci. nam & ob hoc ipſum quae *Fortuna*, eadem alio vocabulo *Nemeliſ* dicitur. Video autem, quaeri poſſe, ſi fortuna, ut noſ dicimus, eadem & divina providentia eſt, qui factum ſit, ut eam multi omnibuſ conviciis inſecuti ſint, & caecam, injuſtam, inconstantem, ac volubilem vocaverint. cui quaetiōni non difficiliter occurri poteſt. Etenim nemo eſt, qui neſciat, optimiſ plerumque viriſ maximaſ in vita difficultateſ ac moleſtiāſ objici: exilia, vincula, egeſtatem, morboſ, orbitatem, contemptum, odia, illorum proprium quaſi patrimoniuſ eſſe. at contra improbiſſimoſ ac nefarioſ homineſ ſaepe numero afflu-

affluere divitiis, florere honoribus, abundare iis omnibus quae suavem vitam efficiunt, inter clientum adulatorumque turmas, sine ullo prope molestiae morsu, totum vitae spatium conficere videmus. hinc illae in fortunam querelae hominum nescientium, ea omnia divino consilio fieri, & habere verissimas causas, partim subtiliter explicatas a theologis, partim etiam in arcanis divinitatis abditas, ac reclusas. non igitur caeca fortuna: *dei enim oculus*, ut dicitur, *videt omnia*: sed caeci potius ipsi, qui non viderent, deum datam a se bonis, ac fortibus viris nolle otiosam desidere virtutem, ideoque dare ei ubi se exercent. Quid enim attinuerat, munire fide, armare fortitudine, ac patientia Regulum, si in viola ei, aut in rosa moriendum fuisset? Quorsus Herculi invictum illud corporis & animi robur, si in umbra ei fuisset, atque in otio, confensendum? Mollia, planaue itinera dedignatur virtus, ardua, salebrosa, atque aspera concupiscit. Exerceri suos deus omni acerbis genere vult, ut habeat, quod in eis remuneretur. neque enim esse aut praemium sine victoria, aut victoria sine certamine, aut certamen sine adversario potest. malis autem interdum opes, honores, imperia permittit, ut hoc ipso argumento intelligant boni, non esse in his rebus positam virtutis mercedem: longaeque praestantiora esse ab illo suis laboribus praemia constituta. Quod autem inconstantem eam, & volubilem dicunt: magis etiam indicat, eam nihil aliud, quam dei voluntatem, esse: quae non ipsa quidem mutabilis est: sed assidua rerum humanarum mutatione, ac vicissitudine condocet nos, ne quid in eis firmum, aut stabile putemus.

ῥῆμα μὲν ὃδ' βραχύτεν, ῥῆμα δὲ βραχύτεν χαλκίπται,
ῥῆμα δὲ ἀριζήλον μινύθει, τὸ ἀδύλον αἰετοῖ
Ζῶς ἐν βρεμίσσῃ, δὲ ἐν πύπτῃ δάμναται νάει.

Video, plus hac de re verborum factum esse, quam institutae descriptionis ratio postulabat. sed me paulo pro-
fectum a portu longius, in altum postea subitus quidam
disputationis aestus abduxit. quodsi hoc quasi diverti-
culum lectoribus non inamoenum fuerit, cur excusare
me debeam, non est. cui minus placere a principio
coe.

coeperit, ei liberum erit paginas aliquot transilire. Omnino, scribenti ad te, Leonarde Mocenice, exsurgendum aliquando altius, & ex illo philosophiae, cujus tu praecipue studio caperis, locupletismo penu splendidius aliquid depromendum fuit.

Fortunam P. R.] de qua extat perelegans Plutarchi libellus.

Aut non multa post commissa] Libri veteres, aut non multa postea commissa: atque ita emendandum est. duabus enim de causis illa omittere se dicit; quod & nota sint, & multa alia postea Catilina commiserit.

Quoties tu me designatum] Libri veteres, *Quoties tu me designatum, quoties consulem interficere conatus es?* melius omnino, quam quomodo impressum est.

Petitiones] *ἱκεταίαι*, verbum gladiatorium, ut ante dixi.

Corpore effugi] Duobus modis vitare petitionem adversarii licet: ut aut objectu & oppositu alicujus rei, ictum repellas, aut declinatione corporis, irritum reddas. hoc posterius vocabant, *corpore effugere*.

Nihil agis, nihil assequeris] *Assequi* est *ἰμνῶν*. quod plane hoc loco non convenit. itaque legendum suspicor, *Nihil agis, nihil sequeris, nihil moliris.* est autem, *nihil sequeris, nihil tibi proponis.*

Quoties jam, quoties jam tibi extorta est] Elegantius videtur, quomodo scriptum est in antiquis libris: *Quoties tibi jam, quoties jam extorta est sica ista de manibus?* ut sit similis repetitio illi Demosthenicae, *ἡ δὲ ἴσα, ἡ δὲ ἴσα, ἡ δὲ ἴσα*, &c.

Initiata sacris] Sententia est: ita te geris, ut vovisse videaris alicui deo, te sicutam illam in consulis corpore defixurum. hac enim Cottam primo, & Torquatam, deinde me consulem saepe jam e medio tollere conatus es.

Venisti paulo ante in senatum] *Venisse eum in senatum*, ait Sallustius, aut dissimulandi causa, aut sui expurgandi, sicuti jurgio lacesfitus foret. quibus in verbis, saepe cogitavi, quid sibi vellet illa vox, *jurgio*. nunc in libro manu scripto, quem mihi Franciscus Capellius, patricius Venetus, honestissimus adolescens, dono dedit, non valde illo quidem bono, sed tamen, cuicunque est, in eo scriptum video: *sicut jurgio lacesfitus foret*: unde conjecio, pro, *jurgio*, legendum, *injuria*.

Quid, quod omnes consulares] Particula, *quid*, in veter-

teribus libris hoc loco non reperitur. neque sane repeti debet tale quiddam infra quoque notabimus.

Servi mehercle mei] Magnum atque excellens hujus loci artificium est. confert enim se cum Catilina, ita ut se quidem ingenuae cujusdam humanitatis, Catilinam vero superbae cujusdam, & non tolerandae plenum crudelitatis ostendat. deinde quod servos cum civibus comparat, proficiturque, pluris a se servos suos fieri, quam a Catilina cives, mirifice ad struendum odium valet. necesse est enim, ut exardescat auditor, & in eum indignatione incitatus feratur, a quo se minoris fieri audit, quam ab alio servos. neque non illud, *domum meam*, magna cum vehementia dictum est. Domum, inquit, eam, cujus ipse dominus sum; in quam non modo servis, sed nulli omnino homini, extra me unum, quicquam juris est; servorum causa relinquerem: tu urbem, quo civium animos expleas, relinquendam non putabis?

Servi mehercle mei] Argumentum ex minori, id est, ex minus verisimili. vix enim credibile est, quenquam tantum tribuere servis suis, ut propter eos suam sibi domum relinquendam putet. quod tamen hic tanquam verum ponitur. Si igitur id quod minus credibile videtur, est: deberet esse & id, quod majori probabilitate nititur.

Si me isto pacto metuerent] Libri veteres, *metuerent atque odissent*: & paulo post: *Tu tibi urbem relinquendam non arbitraris?* de quo alii judicent.

Et si me meis civibus] Alterum argumentum indidem ductum, unde superius: Ego, inquit, si vel injuria odio me esse civibus scirem, urbem relinquerem. quid te facere oportet, qui justissimum in te omnium odium agnoscis?

Atque offensum] Libri veteres, *atque insensum*. neque dubium est, quin ita scribi debeat.

Si te parentes] Hoc a pari ductum videri potest. Par ratio est parentum & patriae. At si te parentes metuerent, atque odissent, secederes. idem igitur facere debes, cum te metuat, atque oderit patria.

Quae tecum, Catilina,] Longe pulcherrimum exemplum ~~actionis~~, quam vel *conformationem*, vel *personae fictionem* Latine vocare possumus. Porro & hoc, & alterum, quod in hac ipsa oratione reperiemus, & illud Appii Caeci in oratione pro Coelio, puto ad imitationem
Pla-

Platonis efficta esse, qui hoc modo leges in Critone, veteres Athenienses pro patria mortuos, in Menexeno loquentes introduxerat.

Nullum jam tot annos] Quod duo membra ab eadem voce incipiunt, anaphora est. quod totidem in eandem vocem desinunt, epanaphora. quod variatur casibus oratio, *per te, sine te, tibi uni, tu non solum*, pölyptoton. in illis autem, *negligendas, evertendas, perfringendas*, homoeoptoton. haec annoto subinvitus, ut iis satisfaciam, qui, explicare artificium nihil putant esse aliud, quam figuras indicare. atque haec semel attigisse satis est: si enim quoties aliqua figura occurrit, toties eam nominare velimus, nihil aliud agendum fuerit.

Multorum civium neces] Multos admodum cives Syllanis temporibus Catilina interfecerat: ut testatur Dio lib. 37. & Asconius exponens orationem in toga candida, ubi ex eis nominat Q. Caecilium, M. Voluminium, L. Tantalium. M. etiam Marii Gratidiani, summe popularis hominis, qui ob id bis praetor fuit, caput abscissum, per urbem sua manu tulerat. sed praestat, his de rebus omnibus, Q. Ciceronis in commentario de petitione consulatus verba recitare. *Hunc negliges quidem, (de Catilina loquitur) natum in patris egestate, educatum in sororis stupris, corroboratum in caede civium: cujus primus ad remp. aditus in equitibus R. occidendis fuit. nam illis, quos meminimus, Gallis, qui tum Titiniorum, ac Vanniorum, ac Tanusiorum capita demebant, Sylla unum Catilinam praefecerat. in quibus ille hominem optimum, Q. Caecilium, sororis suae virum, equitem R. nullarum partium, cum semper natura, tum etiam aetate jam quietum, suis manibus occidit. Quid ego nunc ditam, petere eum tecum consulatum, qui hominem carissimum populo Rom. M. Marium inspectante populo Rom. virgis per totam urbem ceciderit, ad bustum egerit, ibi omni cruciatu lacerarit, vivo, stanti, collum gladio sua dextera secuerit, cum sinistra capillum ejus a vertice teneret: caput sua manu tulerit, cum inter digitos ejus rivi sanguinis fluerent? qui postea cum histrionibus, & cum gladiatoribus ita vixit, ut alteros libidinis, alteros facinoris adjutores haberet: qui nullum in locum tam sanctum, & tam religiosum accessit, in quo non, etsi in aliis culpa non esset, tamen ex sua nequitia dedecoris*

ris suspicionem relinqueret: qui ex curia Curios, & An-
nios, ab atriis Sapalas, & Carvilius, ex equestri ordine
Pompilios, & * Cneos sibi amicissimos comparavit: qui
tantum habet audaciae, tantum nequitiae, tantum deni-
que in libidine artis, & efficacitatis, ut parentum propo-
situm in gremiis praetextatos liberos constuprarit. Haec, &
alia multa Quintus. Fratrem etiam interfecit, ut ait
Plutarchus. interfecit quoque filium, ut antea diximus.
Sed quae de horrendo supplicii genere, quo Marius
Gratidianus peremptus est, apud Julium Firmicum le-
guntur, ea, quando non ita pervulgata sunt, haud ab-
re fuerit apponere. Praetorio, ait Firmicus, viro, mi-
nori scilicet Mario, qui iudicio omnium bene meritis de
republica videbatur, Syllana iussione, elisa sunt prius cru-
ra: deinde dejecta de statu corporis brachia, humerum
tenus dissoluta ceciderunt: tertio amputata lingua vocem
reliquit in faucibus. ad postremum, omni corporis parte
mutilata, oculi, qui fuerunt spectatores & superstites,
egeruntur: & in tam angusto corpore, a nefario patriae
carnifice, tot sunt inventa supplicia: & vix anima tantis
vulneribus erogata est: cum hinc inde membris fluentibus,
minutatim spiritus carperetur.

Tibi vexatio, direptioque sociorum] Africam dicit:
quam Catilina miseris modis divexaverat. vide Asconium.

Tu non solum ad negligendas] Negligit leges, ac quae-
stiones, qui earum metu a peccando non continetur. eas-
dem perfringit, qui cum in iudicium adductus, manifesto
teneatur, aliqua tamen via elabitur. Catilina autem pri-
mum accusatus fuerat repetundarum, Lepido, & Tullo
cos. atque absolutus per praeveraricationem accusatoris
P. Clodii: deinde etiam caedis, consulibus Caesare, &
Figulo, ut est apud Dionem, & tunc quoque absolutus.
Hoc quoque ipso tempore interrogatus erat lege Plautia
ab L. Paulo Sallustius.

Evertendas] Veteres libri, evincendas.

Si verus, ne opprimar] Hoc orationis genus Hermo-
genes σχῆμα διλήμμετον vocat.

Quid, quod tu te ipse in custodiam] Hac de re ita
Dio libro 37. καὶ τῷ Κικέρωνι αὐτῷ περὶ ταῦτα, ὅπως δὲ μὴ
φύγῃ πρὸς τὴν ἀσπίδα, καὶ μὴ ἀποδεδεμένον δὲ σπῆναι τὴν φρεσὶν
αὐτοῦ, πρὸς τῷ Μιτρίδῃ τῷ ἡγετῇ τῶν διαταγῶν ἐκείνης ἐπιστάτῃ,
ὅς τις ἦεν ἐκείνην ἐκπαιδεύων καὶ κατευθύνων, καὶ οὐκ ἔτι αὐτοῦ
συνεχόμενος.

συνομοτῶν ἰσχυρόν π' αἰσθάνεσθαι. Haec Dio: quem errare, ex hoc loco aperte cognoscitur: non enim apud Metellum praetorem, sed apud Marcellum diversatus est Catilina.

Apud M. Lepidum] qui consulatum cum Volcatio gesserat.

Id responsum] Libri veteres, *id responsi*.

Ad Q. Metellum praetorem] Q. Caecilius Metellus Celerem dicit: qui, biennio de more interjecto, consulatum postea cum L. Afranio gessit.

Virum optimum] Ironiam esse, annotat Fabius lib. 9. & sane, quomodo idem Catilinae sodalis, & vir optimus esse potuisset?

M. Marcellum] Constat, non esse eundem, quem paulo post, *virum fortissimum* vocat: id est, eum, pro quo extat oratio ad Caesarem. opinor, hunc M. Marcellum illius C. Marcelli, quo de in Sextiana defensione mentio est, patrem fuisse. quam in sententiam, aut potius conjecturam, adluxit me Paulus Orosius, qui libro sexto historiarum ita scribit: *Motus etiam in Pelignis ortus a Marcellis patre & filio, per L. Vestium proditus, patefacta Catilinae conjuratione, quasi succisa radice, compresus est: & de utroque, per Bibulum in Pelignis, per Ciceronem in Brutiis vindicatum est.*

Quem tu videlicet] Haec omnia εἰρωνικῶς accipienda sunt.

Et si hic ordo sibi placere decreverit] Veteres libri, *Et si hic ordo placere decrevit*: quae mihi ἰσχυρῶς nescio quo modo venustior videtur. Verbum autem, *placere*, usitatisimum erat in senatusconsultis. Qua de re si quis ambigit, legat Senatusconsulta illa, quae sunt in epistolis Coelii ad Ciceronem.

Non referam] Et ex hoc, & ex aliis, sed ex hoc potissimum loco colligo, verum non esse, quod ait Dio, senatusconsulto ex urbe abire iussum esse Catilinam. senatusconsultum enim, nisi referente Cicerone, fieri non potuit. at is aperte, se relaturum, negat.

Adolescenti optimo, P. Sextio] P. Sextio Gallo, quaestori C. Antonii consulis, pro quo extat Ciceronis oratio.

M. Marcello] Hic ille est, ut ante dixi, quem postea apud Caesarem defendit Cicero.

Cum tacent, clamant] Tale est illud e divinatione, etiam si tacent, satis dicunt. & illud Catulli, *Nequicquam tacitum cubile clamat*.

Ne-

Neque hi solum] Non solum senatores, sed & equites, ceterique cives, qui circumstant senatum, silentio significant, placere, ut tu in exilium proficiscaris.

Usque ad portas prosequantur] Morantibus erat, prosequendi eos, qui in exilium abirent. Sic in oratione, quæ proxime hanc sequitur: *Vel eiecimus, vel emisimus, vel ipsum, egredientem urbe, persecuti sumus.* Sic apud Euripidem Hippolytus,

ὦ πόλις, ἡ μὲν μοι τῆδε γῆς ἀμύλητος,
ὅσα δὲ Περσέωνος ἡρώε, καὶ ἀσπίδα κείνη.

Quaquam quid loquar] Reprehendit se ipsam, quod tam multis verbis cohortatus fuerit Catilinam, ut in exilium proficisceretur, ait enim, id nullo modo ab eo expectari oportere.

Utinam tibi istam mentem dii immortales] Cupiditates, quæ in hominum mentibus nascuntur, itemque consilia quæ capiuntur, a diis immitti, multi veterum crediderunt. Hinc in poetarum scriptis videmus, heroes omnia de consilio alicujus dei facere: Agamemnona Junoni, Achillem, Ajacem, Diomedem, Ulyxem, Jasonem Palladi, Paridem Veneri, alios denique aliis deis obtemperare, etiamque ut quisque deus cuique homini bene aut male consultum cuperet, ita putabatur bonum, aut malum consilium ei dare, profuturas aut nocituras cupiditates in animum illius immittere, cujus rei exempla ab eodem poetis innumera peti possunt. & ex hac sententia dictum est a Virgilio,

*Hic mihi nescio quod trepido male numen amicum
Confusam eripuit mentem.*

& a Catullo,

*Quis Deus tibi non bene advocatus
Vaccordem parat excitare rixam?*

& a Cicerone in Miloniana, *Hic dii immortales, ut supra dixi, mentem dederunt illi perditio, ac furioso, ut huic faceret infidias.* Alii contra, ipsas cupiditates, ceteraque affectiones animi deos esse autumant, quæ utraque dogmata Virgilius hic versibus complexus est:

Nū

Dine

*Dine hunc ardorem mentibus addunt,
Euryale, an sua cuique deus fit dira cupido.*

Cum enim animum ipsum, aut deum, aut partem quandam dei putarent esse (id quod postea Pythagorei comprobarunt) quicquid in deo esset, deum esse credebant. neque vero, quod quasdam cupiditates malas esse atque exitiosas viderent, ideo de sententia dimovebantur: nam deos quoque alios bonos faciebant, alios malos. ex hac opinione amor in deos relatus est: ex hac spei, timori, impudentiae consecrata sunt fana: ex hac Euripides *Διάβου*, id est, cautionem, utilissimam deam, *φιλοπυλίου* vero, id est, ambitionem, deam perniciosissimam, & *φθόνου*, id est, invidentiam, deum iniustissimum nominavit. At harum quidem opinionum utramque falsam esse constat. Vera autem, & quoniam, ut ait Aristoteles, verum vero pugnare non potest, religioni nostrae consentanea est Plotini, gravissimi, ac sanctissimi philosophi, sententia: omnes honestas & laudabiles cupiditates, omnia recta, & honesta consilia immitti divinitus in animos nostros: vitiosa autem quae sunt, ea ex naturae nostrae corruptione, ac depravatione proficisci. In hanc me disputationem deduxerunt verba illa Ciceronis, *Utinam tibi istam mentem dii immortales donarent* vere autem ut dicam, libenter facio, ut excurram in hujusmodi locos, quo rerum minutiorum tedium admista graviorum, & majoris momenti argumentorum tractatione minuatur.

Donarent] Plane assentior Petro Victorio, qui, *da-
rent*, non, *donarent*, hoc loco legendum putat. praecipue cum hanc emendationem etiam veterum librorum auctoritas comprobet. hoc enim ipsi affirmanti facile credo: etsi in iis omnibus, quos mihi videre contigit, eadem hoc loco scriptura est, quae in impressis.

Sed non est mihi tanti] Locus aperte corruptus: qui quidem e vetustis libris ita restituendus est: *Sed est tanti, dummodo ista*, &c hanc autem sententiam continet. tanti publice interesse duco, te ex urbe exire, ut, dum id fiat, non recusem omnem invidiae tempestatem subire. sic loeutus est etiam in oratione ea, quae proxime sequitur: *Est mihi tanti, Quirites, hujus invidiae falsae atque iniquae tempestatem subire, dummodo a vobis hu-*
jus

jus horribilis belli ac nefarii periculum depellatur. & libro 3. accusationis: Metuisti, ne aes alienum tibi cresceret, si H.S. VI. millibus L. tibi constarent ea, quae tu facile posset vendere H.S. CC. millibus? fuit tanti: mihi crede. haberes, quod defenderes. hoc enim significat: Usque eo tua intererat id facere, ut recusandum tibi non fuerit, quominus id in tabulas referres, vel cum eo periculo, ne tibi aeris alieni paululum accresceret. nam si fecisses, haberes saltem nunc, quomodo te defenderes. & in eodem libro: Factabit se, & in his equitabit equuleis: Emi, pecuniam solvi. credo, etiam tabulae proferrentur. est tanti. cedo tabulas. dilue sane crimen hoc Calidianum; dum ego tabulas adspicere possim. hoc enim dicit: Tam valde arbitror, ad causae meae commodum pertinere, ut tu tabulas proferas: ut non recusem, quominus, iis prolatis, crimen hoc diluas: dummodo ego eas adspicere possim. Nam quod Horomanus, homo & probus, & insigniter eruditus, putat, priore illo loco, tale aliquid aut deesse, aut subaudiendum esse: Si mehercule haec duo verba scribi jussisses, FUIT TANTI, mihi crede, haberes, quod defenderes: hoc autem posteriore exponit, EST TANTI, tanti sunt venditi, hoc pretium est, quo empti sunt: neminem puto esse, qui non videat, quantopere utraque harum declarationum & falsa, & absurda sit.

Dummodo ista tua privata sit calamitas] Puto, vocem, *tua*, expungendam esse. non enim de calamitate Catilinae loquitur, sed de ea, quam sibi impendere auguratur, si Catilina ipsius jussu in exilium ierit. ut sit sensus: dummodo ista calamitas, quam ego accipiam ex invidia, quae mihi conflabitur, si tu meo jussu in exilium ieris, privata sit, & a reip. periculis sejuncta, non recuso, quominus eam subeam, hac conditione, ut tu in exilium eas. hujusmodi autem sententiae multum & ad benevolentiam, & ad comparandam auctoritatem valent: quae indicant animum de publica tantum utilitate sollicitum, &, dum reip. consulat, nihil de suo privato periculo laborantem.

Neque enim Catilina is es] Quicumque sese a flagitiis abstinens, vel judicio id faciunt, vel affectu. judicio il, in quibus ratio, id est, superior illa pars animi, furentem vincit, ac domat cupiditatem. horum duplex ratio

eff. partim enim, cum oblatas sibi nequiter agendi occasiones vident, relinquunt eas, vel gaudentes hoc ipso, vel certe sine ulla molestia. atque ii ex habitu id faciunt. alii rationi quidem obtemperant: sed tamen retorquent, ut dicitur, oculos ad ea, quae omittunt, & relinquunt ea, ut Homerus loquitur, ἀχρύνει πρὸς hos Aristoteles ἰγκρατεῖς, Latini *continentes* vocant. Eorum quoque, quos affectus quidam in officio continet, bipertita itidem divisio est. alii enim pudore ac verecundia sibi moderantur: ut ingenui, ac liberaliter educati adolescentes: qui cum saepe tententur vehementissimis cupiditatibus, incitantibus, atque exstimulantibus ipsos ad carpendas omnis generis voluptates, non illi quidem, quod adhuc temperantes sint; si quidem neque prudentia in juvenilem aetatem cadit: & sine prudentia, earum, quae in agendo cernuntur, virtutum nulla consistit) sed cum sibi proponant eam turpitudinem, eamque infamiam, quae e dissolutione, ac nequitia existit, & renituntur cupiditati suae, & si quando vincantur, deprehensi erubescunt. ideo dictum est a veteribus, *verecundiam esse optimam custodem adolescentiae*. alii contra, fervili homines ingenio, metu tantum mali abstinere a male faciendo: ut servi in comoediis, ut ii qui eo tantum non peccant, quod horrent acerbitates suppliciorum, quae sunt legibus in facinorosos homines constituta. sub quod genus includendi sunt etiam ii, qui tantum, ne in morbos incidunt, scortari, helluarive parcunt. Cum igitur, ut a principio repetens, summatim dicam, tria sint in animo, quae peccare prohibeant, pudor, metus, & ratio: nullum horum trium Cicero quicquam unquam in Catilina valuisse ait. eleganter autem turpitudinem pudori, periculum metui, furorem rationi, singula singulis opposuit: post ad unum verbum omnia revocavit.

Ac si mihi inimico] Hoc quoque orationis σχῆμα ἀλλήματα ἐν. sive mihi conflare invidiam, sive laudi meae servire vis, egredi debes.

Conflare] Metaphora ducta a metallis.

Sermones hominum] fere in malam partem sumitur. Cicero in epistola ad Varronem: *Dabimus sermonem iis, qui nesciunt, nobis, quocunque in loco simus, eundem cultum, eundem victum esse. quid refert? tamen in sermonem incidemus.* Idem lib. 4. accusationis: *In sermonem*
ho.

hominum, atque in tantam vituperationem veniret. Idem pro Flacco: *Ne Laelius ex his rebus, quas suscepit gloriae causa, putet aliquid oratione mea sermonis in sese, aut invidiae esse quaesitum.* sed & apud Graecos eodem modo: ut Pindarus dicit, *sermones esse invidis pra cibo.*

ὅψων ἢ λόγῳ φθονήσαν.

Quanquam quid ego te invitem] Unus liber vetus, *Quanquam quid eo te invitem.* unde dubium non habeo, quin totus locus ita legi debeat: *Quanquam quid eo te invitem, quo jam sciam esse praemisfos, qui tibi ad Forum Aurelium praestolarentur armati? sciam, pactam & constitutam esse cum Manlio diem? quo etiam aquilam illam argenteam, &c.* *Eo, in castra Manlii.* eo enim suorum multitudinem Catilina praemiserat. ac temperare mihi non possum, quin Sallustii verbis, quibus hoc ipsum exponitur, leviter, ut opinor, depravatis, opem ferre studeam. sunt autem haec: *Postremo, ubi multa agitantii nihil procedit, rursus intempesta nocte conjurationis principes convocat per M. Porcium Leccam: ibique multa de ignavia eorum questus, docet, se Manlium praemisisse ad eam multitudinem, quam ad capiendam arma paraverat.* Haec postrema verba ita legi debere censeo: *Docet, se ad Manlium praemisisse eam multitudinem, quam ad capiendam arma paraverat.* Non enim Manlium ad multitudinem, sed contra, multitudinem ad Manlium praemiserat.

Esse praemisfos] Ipse enim, sperans Ciceronem ea nocte interfectum iri, proxima nocte ex urbe exiturum esse se confirmaverat,

Ad forum Aurelium] Qui *forum Aurelium* exponunt tribunal Aurelium, labi puto. Potius crediderim, ut *Forum Julium, Forum Cornelium, Forum Sempronium, Forum Appii*, ita *Forum Aurelium* oppidum fuisse haud procul ab urbe: quod vel illa verba e sequenti oratione demonstrant: *Aurelia via profectus est. si accelerare volent, ad vesperam consequentur.*

Diem] ad quam in castris esse deberes.

Quo etiam aquilam illam argenteam] Romanorum legionum proprium signum fuisse aquilam, constat. cum autem legio divideretur in decem cohortes; prima cuiusque legionis cohors semper suscipiebat aquilam: ut est apud Vegetium. erat autem *aquila* parvum facel-

Num 3

lum,

lum, five, ut Cicero hic loquitur, *sacrarium*: in quo inerat aquilae effigies, vel argentea, ut hic videmus, vel aurea. id sacellum hastae impositum ex inferiori parte acutae, quo in terram desigi posset, portabat is, qui *aquilifer* dicebatur. narrat Dio lib. 40. aquilas autem illas divino cultu affici solitas esse, & ea quae modo recitavi, indicant, & Ciceronis hoc loco verba confirmant.

Aquilam illam] quam bello Cimbrico C. Marius in exercitu habuisse dicebatur. Sallustius.

A cujus altaribus] Hic inter calamo notatos, & formis excusos libros parva quaedam discrepantia est. illi enim habent: *A cujus altaribus saepe istam impium dextram ad caedem civium transfulisti.*

Improborum manum] Libri veteres, *impiorum manum.*

Neque audies virum bonum] Amare dictum. quasi nihil ei sit bonorum virorum adspectu, alloquiove molestius.

Labores tui] De Catilinae patientia, videnda sunt ea, quae Sallustius narrat.

Facere humi] Et qui de nocte grasantur, & qui furtivos sequuntur concubitus, saepe jacere humi, & sub dio pernoctare coguntur. Ovidius de amante, & milite:

Pervigilant ambo: terra requiescit uterque:

Ille fores dominae servat, at ille ducis.

Utriusque igitur rei causa, ad ponendum humi corpus, exercitatum dicit esse Catilinam.

Somno maritorum] Ovidius:

Nempe maritorum somnis utuntur amantes,

Et sua, sopitis hostibus, arma movent.

A consulatu repuli] Patefacto ambitu, quo tu ad me deiciendum utebare.

Lamocinium potius, quam bellum] In ipso enim belli nomine videtur auctoritatis aliquid inesse: vix ut bellum dici debeat, quod a privato, aut ab exule infertur. Bellum tamen dictum est, quod Spartacus fecit: & bellum quoque intulisse patriae dicitur Coriolanus. Sed hic de pro-

proprietate vocabuli Cicero loquitur. nam ipsemet paulo post *bellum* vocat.

Nunc ut a me] Explicaturus, cur Catilinam ejicere potius, quam interficere malit, novo quodam quasi principio utitur.

Percipite, quaeſo] Unus liber vetus, *Percipite quae dicam, & ea penitus animis vestris, rationibusque mandate.*

Quae mihi vita mea] Hujusmodi sententiae sunt, quae orationem moratam efficiunt. talis est infra: *Hoc animo semper fui, ut invidiam virtute partam, &c.*

Evocatorem] Quae vis hujus vocabuli sit, alii e Servio grammatico retulerunt.

Servorum] Servos tamen postea rejiciebat Catilina: eoque nomine a Lentulo apud Sallustium reprehenditur.

Maſtari] Usus quendam hujus verbi, paucis, ut arbitror, notum, quem ante hos decem annos annotavi, & publice docui, cum etiam tum adolescentulus, Limini, quod Pictonum oppidum est & humaniorum litterarum, & juris civilis studiis florentissimum, Amphitruonem Plautinam enarrarem; tradere hoc loco institui: simulque locum Plautinum, a quibusdam, qui eum non intelligebant, corruptum, declarare. *Maſtare igitur hostiam* alicui deo, usitate dicimus: ut,

Coelicolum regi maſtabam in littore taurum.

At *maſtare deum* quempiam aliqua *hostia*, minus saepe usitatum illud quidem, sed tamen a veteribus dictum esse constat. atque inde jocandi occasionem arripuit Plautus: apud quem Mercurius, assumpta Sosiae forma, cum Amphitruonem advenientem ludificaretur, & a foribus repelleret; multis ultro citroque factis conviciis, ad postremum ita eum alloquitur: *Sacrufico ego tibi.* cumque miratus Amphitruo subjunxisset, *Qui?* respondet ille: *Quia enim te maſto infortunio.* ubi jocus est, ut dixi, e vocabuli ambiguitate quaesitus. nam cum *maſtare aliquem*, interdum sit, ei sacrificare; ad hanc verbi notionem Mercurius respiciens, ei se sacrificaturum pollicetur. at postea illudens, pro *hostiae* nomine, ponit vocem, *infortunio*. quid autem sit, *maſtare aliquem infortunio*, nemo nescit. Hoc qui non intelligebant, corruerunt & verbum, & sententiam, adjectis duabus voculis,

N n 4

lis,

lis, hoc modo: *Sacrifico ego hunc tibi Jupiter.* Ejusdem autem locutionis exemplum est in interrogatione in Vatinius: *Cum inaudita, ac nefaria sacra susceperis, cum inferorum animas elicere, cum puerorum extis deos manes mactare soleas* at extra hos duos locos, haud scio, an ullum praeterea illius exemplum in veterum scriptis reperiatur.

Quid tandem impedit te?] Argumentum ab enumeratione partium per remotionem, hoc modo: Quod Catilinam non interficis: oportet te aut more majorum, aut legibus, aut invidiae metu impediri. at neque mos majorum, neque lex ulla, neque invidiae metus impedire te debet. nihil igitur causae est, cur eum non interficias potius, quam emittas. Propositio tanquam certa, & confessa ponitur. assumptionis quae tripertita est, singulae partes adhibitis rationibus confirmantur. itaque procederet argumentatio, nisi Cicero postea ostenderet, praeter has tres, aliam quandam subesse causam, cur Catilinam emittendum sibi potius, quam e medio tollendum putet.

At per saepe.] Confirmat primam partem assumptionis, per locum a minore, hoc modo: Quod privatos homines in hac repub. non vetitum est facere, id multo animosius facere debet is, cui commissa resp. est, at saepe etiam privati perniciosos cives morte multarunt. multo magis igitur idem tibi faciendum est. licet autem annotare oratoris artificium, qui, cum & in hac oratione, & in quibuscunque aliis in hanc sententiam disputavit, unum modo nominaverit Scipionem Nasicam, qui privatus (si modo unquam sapiens privatus est) seditiosum civem interfecerit: hoc loco tamen, augendi atque amplificandi causa, per saepe id a privatis hominibus factum esse dicit.

An leges.] Confirmatio secundae partis. Hostes civium jura tenere non debent. Catilina hostis est. non igitur debet frui beneficio earum legum, quae de civibus latae sunt. Leges autem Valerias, Porcias, & Sempronias dicit.

An invidiam.] Tertia pars assumptionis duabus rationibus confirmatur: quarum prior est: Qui summis populi beneficiis usus est, is, ubi populi ius agitur, nullam recusare invidiam, nullum subterfugere periculum debet. tu a populo, quae maxima expectari beneficia

po-

poterant, confectus es. non est igitur, cur in illius salute conservanda ullam invidiam, aut ullum periculum extimescas.

Præclaram vero] Ironia.

Per te cognitum] Novum.

Nulla commendatione] Nullis imaginibus.

Tam mature] Omnes enim honores suo anno confectus est: quod, ante ipsum, novo homini contigerat nulli.

Ad summum imperium] Consulatum. quamvis enim praetores collegae consulum erant, iisdemque auspiciis creabantur: tamen praetores minus imperium habebant, majus consules.

Per omnes honorum gradus] Quæsturam, aedilitatem majorem, praeturam,

Sed si quis est] Secunda ratio. Si, invidiæ metu, Catilinæ parcis: nihil agis. in eandem enim invidiam, aut etiam majorem, ex inertia, atque ex fortitudine vocaberis.

Cum bello vastabitur] Amplificatio per enumerationem consequentium belli.

Invidiæ incendio] Primum sine ulla figura dixerat, *arsura tecta*: deinde quod in illis proprie dixerat, figurate ad se ipsum transtulit.

His ergo] Emendandum est ex veteribus libris, *His ego*. ita enim recte continuatur, & cohaeret cum superioribus; hoc modo: Si metum ita resp. loquatur: ego his sanctissimis ipsius vocibus pauca respondebo, alloqui esset *anagoræ*, non illud quidem vitiosum, neque Ciceroni inusitatum: sed praestat, veterum librorum auctoritatem sequi.

Qui idem sentiunt] Libri veteres, *Qui hoc idem sentiunt*. & ita emendandum videtur.

Ego, si hoc optimum] Disolutio propositae argumentationis: quæ quidem propositionibus duabus, earumque rationibus continetur. prior propositio: Ego, si id e rep. fore judicasset, Catilinam, nulla interjecta mora, morte multasset. Ratio. non enim metuerem, ne ulla tam pulchrum facinus invidia sequeretur, quod si aliter caderet, tamen gloriam eam potius, quam invidiam ducerem. Altera propositio: Sed satius esse duco, ut emittatur. Ratio. Quoniam, eo interfecto, video fo-

Nn 5

re,

re, ut hoc malum reprimatur tantum paulisper: ejectione autem, & profligato cum suis, ut in perpetuum comprimatur.

Invidiam virtute partem] Potestne virtus invidiam parere? atqui si invidia aut odium est, aut quoddam odium: virtutem autem etiam vitiosi amant: (qua de re a nobis alio in libro disputatum est) quomodo e virtute potest invidia existere? Sed tamen & Pindarus alicubi queritur, & exempla docent, & communis omnium vox (quam ego quidem pro oraculo habendam esse duco) clamat, *pulcherrimis factis invidiam plerumque comitari*. Demus igitur nos aliquantisper huic cogitationi: est enim res digna cognitu. huiusmodi autem disputationes qui non amant, praetereant. ego, quando hic, ut poetae loquuntur, *menti calor incidit*, sequar eum, quocunque ducet: & vel *mihī*, ut dicitur, *canam*, & *Musis*, vel iis, quibus paulo *φιλοσοφικώτερον* ingenium est, serviam: quarumque, quae sit origo invidiae, quae natura: qui, quibus, & quas ob res invideant: tum quae sint ea, quae quasi cursum invidiae sistant. atque hinc ordior. Omnes affectus ab ingenito cuique sui ipsius amore profisciscuntur. hic unus quasi fons ceterorum omnium est. quia enim amat se quisque, iccirco quae sibi bona esse, vel scit, vel putat, ea & absentia desiderat, & objecta persequitur, eorumque tum adeptione, conservatione, amplificatione gaudet, tum contrariis rebus offenditur. Majorum autem contraria ratio est. Atque hoc quidem principium disputationis ponatur a nobis, sumaturque hoc loco, quasi concessum. longiorem enim orationem requirit. Cum igitur sibi quisque carissimus sit, fit, ut se omnibus bonis ornatum, ac florentem videre cupiat: aegreque ferat, si quid ejus generis in alio videat, quod in se desideret. Haec origo, quasque radix invidiae est. Dolent autem, aut quod ipsi careant eo, quod alius habeat; aut quod alius habeat id, quo ipsi careant. interestque inter haec: nam qui dolet, quod ipse careat; dolet malo suo: qui, quod alius habeat, alieno bono. Itaque ea demum invidia est, non quod tu careas: sed, quod alius habeat, dolere. Quodsi progrediat affectus hic etiam longius, ut doleas, id boni esse alii, quod tibi quoque sit; haec jam non invidia est, sed illa, quam Graeci *ζηλοτυπία*, Cicero *obtruncationem* vocat. Non igitur

tur invidus est, qui alium formosum, valentem, opulentum, eruditum, *καλὸν φιλόν* videns, dolet, se quoque talem non esse: hac enim ratione omnes invidi essemus: sed cui hoc ipsum per se aegre est, quod haec in alio sint, is demum est invidere censendus. neque vero proprie invidia odium est: sed est tamen quiddam odio affine. Nam & odisse homines sceleratos dicimur, quibus non invidemus: & odium vel ex metu, vel ex injuria accepta, opinata, expectata, vel ex opinione aliqua pravitatis, & sceleris nascitur: cum invidia longe alios habeat fontes: & odium interdum laudabile est; invidia nunquam: & qui odit, male esse vult: qui invidet, non male; omnino, sed aliquanto minus bene. ut si domus in vicino posita aedium tuarum luminibus officiat, non eam quidem funditus excisam, sed illam tantum partem, quae tibi molesta est, sublatam velis. quanquam in hac similitudine hoc dissimile est: quod invidus iis, quae nihil ipsi officiant, alienis prosperitatibus affligitur. invidiam tamen odium quoddam plerumque comitatur, ideoque ipsum invidiae nomen interdum pro odio ponitur. ac quoniam imminutio boni, malum quodammodo est, alienis malis gaudere invidus dicitur: unde illud poëtae,

Rifus abest, nisi quem vifi fecere dolores.

eleganterque Bio, quendam, qui hoc morbo laborabat, ridentem conspicatus, *Huiccinē*, inquit, *boni quid contigisse dicam, an alii cuipiam aliquid mali?* Optimus tamen & dicendi, & sentiendi magister, Aristoteles ita distinguit, ut aliud *φθόνος* vocet, aliud *παραφροσύνη*. Cum autem invidia dolor quidam sit, & dolor omnis fœdicet, atque exedat eum in quo est; merito dicitur, ipsam invidiam esse supplicium sibi. Nunc qui, quibus, & propter quae fere invideant, strictim explicemus. Invident igitur, non qui sua sorte contenti sunt: (nam etiam poëtae, in quorum scriptis longe verissima omnium affectuum expressio est, cum amoribus suis secure fruuntur, negant se vel Jovi invidere) sed qui semper majus aliquid requirunt, quales praecipue sunt ambitiosi, atque avari. illi enim, quicquid ad gloriam, hi quicquid ad opes accedit alienas, sibi quodammodo detrahi credunt. invident etiam fere inferiores superioribus: unde dictum est, *Summa petit*

petit liver: non tamen iis, qui longo intervallo superiores sunt: ut diis, aut regibus: neque procul remotis, ut Scythae Persis. sed & ejusdem artificil homines inter se. unde est apud Hesiodum, *Figulus figulo*: quod tamen ita intelligendum est, si gloriam ex eo studio, aut pecuniam aucupentur. alioqui enim similitudo studiorum amoris potius causa est: nonnunquam etiam superiores inferioribus: ut Crassus & ceteri nobiles crescenti adhuc Ciceronis gloriae invidebant. & novis potius, quam nobilibus: juvenibus potius, quam aetate proVectis. ut enim ignis exoricens plurimum fumum, ita maximam invidiam gloria exoricens excitat: quo pertinet Themistoclis dictum, qui adolescens dicebat, ex eo se intelligere, nihil dum at se splendide gestum, quod nondum invidiae dente peteretur. magnam etiam invidiam facit ostentatio sui: vereque scripsit Euripides, *τὸ καλὸν εἶναι ὅσους ὀδύνην*, & aequales aequalibus, & nobiles nobilibus, omninoque pares paribus ideo facile invident, quia aut anteverterit ipsi aliis volunt, aut, ne alii sibi antevertant, timent. & iis, qui tradita sibi potentia immodice utuntur. cujusmodi invidiam in Catilinae causa Cicero metuebat. Omnino autem invident aut felicitatem, aut partem aliquam felicitatis. quocirca sapienter Pindarus, *ἐκ τῆς εὐχάρειας ὀδύνη*, vereque vulgo dici solet, tribus ex optimis rebus tres pessimas oriri: e veritate odium, e familiaritate contemptum, e felicitate invidiam. invident autem non tam virtutem, quam praemia virtutis, ut opes, honores, imperia. nemo enim suam fortitudinem invidit Regulo, aut Decio: at Ciceronis consulatus maximam invidiam habuit. Ad tum maxime accenditur invidia, cum genere, aut ejusmodi re aliqua superiori gloria ab inferiore praeripitur. itaque haec interdum vel exitii causa est, ut Gubriae filio contigit: non igitur *virtus* invidiam parit virtus: sed virtus gloriam, invidiam gloria. Vitatur autem invidia, si te modeste & aequabiliter cum alijs geras, nunquam te illis, ut ait Comicus, anteponeas: minuitur etiam, si non omnia tibi uno quasi tempore procedant: aegre ferunt animi homines, aut unum prae ceteris excellere, aut unum, quasi fortunae filio, omnia prospere succedere. Saepaque sapientes viri in secundisimis rebus aliquid sibi evenire incommodi optant: hoc est enim, quod dicitur, *invidiae sanguinem*.

mit.

mittere.. Terminatur autem sine dubio quidem morte: unde illa,

Pascitur in vivis livor: post fata quiescit.

& — *diram qui contudit Hydram,*

Comperit invidiam supremo fine domari.

Sed & confirmata jam, & ad summum perducta gloria invidiam exstinguit. Sic enim & aucto jam igne fumus evanescit: & Sol ad summum caeli evectus minimam umbram efficit. Quamlibet multa, aut innumera potius, possem in hoc argumento dicere. sed, haec ipsa, verer, ne nimium multa sint. quae tamen quoquo modo accipientur a lectoribus, juvat, ut ait poeta, *indulisse furori*. nunc ad Ciceronis verba redeamus.

Crudeliter, & regie] Regum crudelitas, & superbia apud Romanos prope in proverbium abiit. Cicero pro Rabirio Postumo: *Regum autem sunt haec imperia*. *Animadverte, & dicto pate: &, Praeter rogatum si querare: & illae minae,*

Si te secundo lumine hic offendero,

Moriere. qui versus, ut hoc, quasi praeteriens, admoneam, ex Euripidis *Medea* conversus est: quod ante me nemo annotavit. Idem secunda in Rullum: *Non privatorum insaniam, sed intolerantiam regum esse dicitis*. & in eadem: *Hoc quantum iudicium, quam intolerandum, quam regium sit, quem praeterit?*

Malorum omnium] Quidam libri veteres, *maiorum hominum*. quod etsi a nonnullis rejici video, mihi tamen non displicet.

Diu jam] Totum triennium.

Ex tanto latrocinio] Unus liber vetus, *indusfragio*.

In venis atque in visceribus] Allegoria, quam statim adhibita pulcherrima similitudine explicat, & exornat. qua quidem in similitudine, resp. corpori, conjuratio fe- bri, Catilinae supplicium potui aquae gelidae comparatur.

Quare, P. C.] Conclusio est.

Praetoris Urbani] L. Valerii Flacci. erant autem hoc anno praetores, hic ipse, quem dixi, L. Valerius Flaccus, Q. Pompejus Rufus, Q. Caccilius Metellus Celer,

ler, C. Pontinius, C. Sulpicius, C. Cosconius, P. Cornelius Lentulus Sura. Octavi nomen nondum reperi. nam, quod Appianus Cethegum nominavit; dixi antea, cur mihi minus verisimile videatur.

Malleolos] Vide Vegetium.

Cum summa reip. salute] Quidam veteres libri, *Cum reip. salute*, quod multo melius videtur.

Tum tu] Particula, *tum*, in comprecationibus utebantur. Plautus,

Quid si falles? Tum Mercurius Sospiae iratus fiet.

Idem,

Id ego si fallo, tum te summe Jupiter Quaesio, Amphitruoni ut semper iratus fies.

& in iurejurando, *Si sciens fallo, tum me Diespiter salva urbe, arceque, &c.* & in foederibus, *Tum tu Diespiter populum Rom. sic ferito, ut ego hunc porcum hodie feriam.*

M. ANTONII MURETI

A D

LEONARDUM MOCENICUM,

P. V. SECUNDÆ ORATIONIS IN CATILINAM EXPLICATIO.

UM multa sunt alia, quae in veteribus dicendi magistris admirari, &, libere ut loquar, non satis probare soleo, Leonarde Mocenice: tum illud inprimis, quod iidem homines & multo longius, quam par erat, fines oratoriae facultatis protulerunt, & eandem postea multo breviori, multoque angustiore, quam ipsius natura fert, ambitu, quasque gyro concludere, ac constringere voluerunt. nam cum ita late patere oratoris officium tradidissent, ut ex omni artium numero nullam relinquerent, qua non instructum esse eum, atque ornatum oportere dicerent, neque praëclarum illud nomen eloquentis cuiquam tribuendum putarent, nisi qui idem & grammaticus esset, & dialecticus, & earum rerum quae in naturae obscuritate positae sunt, intelligens, & gubernandae reipubl. & gerendi belli peritus: eundemque esse vellent & musicum, & geometren, & arithmeticum, & astrologum, & medicum, & architectum: nulla ut res esset caelo, terra, mari, de qua non ille copiosissime disputare, atque ornatissime posset: iidem postea, tanquam illius tantae liberalitatis suae poenitentes, quasi angustissimo quodam ergastulo, ita tribus causarum generibus totam illius tam late patentem, diffusamque vim coercuerunt. in quibus illud primum est, quod admirer: si quis Euclidis, Ptolemaeive scripta nunquam legisset, cui tandem impedimento id ei ad dicendum putarint fore: aut qui minus eloquentem futurum, si qui nunquam neque cantare, neque saltare didicisset. nam si, quod aliquando accidit, ut C. Sulpicius, de lunae defectione disserens, exercitum L. Paulli confirmaret, iccirco astrorum rationem oratori esse necessariam dicimus:

mus: & quia de faciendis portubus, architectum; quia de livoribus, & tumoribus in corpore interdum aliquid dicit, medicum esse eum volumus: eadem ratione dicamus sane, debere eum bonum coquum esse, bonumque futorem: quod in tanta rerum varietate accidere aliquando possit, ut de cibis ei sit aliquid, calceamentisque dicendum. Magnum verò oratori negotium imponimus: si, ut ei aliquid in sermone de hujus aut illius artis instrumentis, operibusve, aut de ipsa etiam efficiendi ratione occurret: ita eum mittamus ad magistros, &, nisi quam artem didicerit, nunquam de ea verbum unum facere patiemur. ac profecto, si ista omnia in oratore sunt, mirum est, cur non ad canendum tibiis, ad obliganda vulnera, ad aedificanda navalia, disertis homines adhibeantur, & cur non oratoribus resp. tanquam Delphicis gladiis, ad omnia, quae sunt in civitate necessaria, utatur. Est autem operae pretium cognoscere, quo potissimum argumento istud gloriosum dogma confirmet. De omnibus, inquit, rebus dicere, oratoris officium est. non potest autem quisquam ea dicendo tractare, quae cognita perspectaque non habeat. omnium igitur artium scientiam animo comprehenderit, oportet, is qui oratoris munus sustinere meditetur. O plumbeum, ut dicitur, pugio-nem. quis enim hoc tibi concesserit, nisi quem ista magnorum nominum infatuaverit auctoritas, omnibus de rebus oratoris esse officium dicere? sophistarum hoc fuit, ponere jubere quod quisque vellet: quod nemo unquam, qui orator haberetur, factitavit. Quando autem potest accidere, ut orator dicere debeat, quadrari possit circulus, nec ne possit, aut ecquid ullam habeat quadrati latus cum diametro proportionem? At haec ipsa si tractanda susceperit, multo tractabit ornatus, quam ipsi artifices solent. Sane vero. mortuos, credo, excitabit, & multis rebus sermonem dabit, & similiter cadentibus, & similiter desinentibus canoram numerosamque efficiet orationem: facileque, si id facere voluerit, effugiet & risus hominum, & infaniae famam. Conspuaretur mehercule, ut opinor, & faxis, lutoque peteretur, si quis in corona tractandis ejusmodi rebus ornatum ullum adhibere oratorum vellet. De justis, injustis, utilibus, inutilibus, honestis, turpibus, dicere oratoris officium est: non de quadratis, & circulis, de conis, & pyrami-
dibus

dibus disputare. Itaque praeclare Aristoteles, ut solet, Rhetoricen in iis modo versari ait, *ἐπεὶ δὲ τίχται μὴ ἔχοντες, καὶ ἀπὸ τῆς βουλῆς*: iis videlicet in rebus, quae sunt in communi quadam intelligentia positae: & de quibus, nemo est, qui non, natura dūce, utcunque judicare se posse confidat. hoc enim plane mihi quidem innuere videtur, cum ait, illam esse *ἐκ τῶν κοινῶν, καὶ τῶν ἀπὸ τῶν κοινῶν ἀπορρέοντων ἐν τῇ φύσει*. Deinde, si maxime oratori accidere interdum posse fateamur, uti iis de rebus verborum aliquid faciat, quae ad alias facultates, aut scientias (*) pertinent: non tamen ex eo efficietur, ut ad oratoris nomen tuendum necessaria sit omnium artium cognitio. Ac mihi cogitanti, quae tandem istius erroris origo esse potuerit; ut aliarum multarum stultissimarum ophionum, ita hujus quoque videntur Stoici principes, quasque procreatores fuisse. qualem enim illi suum sapientem esse dixerant, qui solus formosus esset, solus liber, solus rex, solus dialecticus, solus eloquens, solus denique omnia, ut etiam, quamvis nunquam soleas fecisset, tutor tamen esset inprimis bonus: talem prope isti praeclarum illum suum e Platonis rep. oratorem effinxere. quam vanitatem secutus Vitruvius, multo ille quidem modestius, sed tamen aut talem, aut certe non multo alium architectum informavit, atque illi oratorem fecerant. quod idem non tantum in poeta, aut in imperatore facile probari queat: verum etiam, si ad istud exemplum progredi, & omnes artes paulatim commiscere libeat, eo tandem, diis juvantibus, veniemus, ut bonum musicum esse oporteat, qui bonus cerdo evadere cogitet. Sed ut mittamus cetera, illud certe convenire nullo modo potest, ut & omnibus de rebus dicere sit oratoris; & totum illius officium contineatur tribus causarum generibus, demonstrativo, deliberativo, & judiciali. neque vero mihi quisquam Aristotelis hoc loco auctoritatem objiciat: nam ille primum non, ut isti, omnia quae in rerum natura sint, oratori ad dicendum subiecta esse voluit: deinde multo verius, multoque sapientius locutus est: non enim tria genera causarum, aut controversiarum, sed *τὰς ἀπὸ τῆς φύσεως, καὶ τὰς ἀπὸ τῆς νόμιμον, καὶ τὰς ἀπὸ τῆς ἀνθρώπου* dixit. quod si quis

(*) Rectius scripsisset, *disciplinas*. Nam Ciceronis loca, de Orat. I 14. de Senect. 21. ubi *scientiae* sic dici videntur, aliter accipit Gessnerus Theol. L. L. Adde J. M. Heusingerum Observ. Amibarb. p. 428.

quis putat idem cum illo altero esse, longe errat. eger autem, si quis quaerat ex me, quo in genere causae, aut controversiae sit ea oratio, qua quotannis olim eos, qui pro patria occubuerant, Athenis laudari mos erat: plane respondebo, in nullo. nulla enim ibi neque causa, neque controversia est: neque quicquam de quo quisquam controversetur. & tamen e Platonis Aristotelisque doctrina vere dici potest, esse ~~hic~~ *indignum patiens dicitur.* Tu vero qui oratorem Hippium quendam ~~namque~~ facis, quaero ex te, cum ille de corporum caelestium motibus, de fulguribus, de terrae motibus disputabit: (quando haec quoque ad munus illius pertinere vis) in quo istorum trium generum eum versari dices? neque enim tum laudabit, neque vituperabit, neque suadebit, neque dissuadebit, neque accusabit, neque defendet. at ne longius exempla repetamus: (tempus est enim, ut, his omis- sis, ad ea veniamus, quae instituto nostro adjunctiora sunt) haec in Catilinam orationes, praeter postremam, quae sane deliberativa dicatur, sub nullum ex illis tribus generibus includi queunt. non sub iudiciale: neque enim habentur in iudicio. non sub demonstrativum: nam in demonstrativo sola audientium voluptas quaeritur: totumque illud genus ad pompam, & ad ostentationem comparatur. non sub deliberativum: in priore enim, ut vidimus, nulla deliberatio est. quin id tantum agebat Cicero, ut exiret Catilina, quo ipse postea cum senatu deliberare de rep. posset. neque enim praesente eo deliberare, aut decernere utile fuisset. hac autem, quam nunc explicare aggredimur, itemque tertia, nihil aliud agit, quam ut exponat populo ea, quae gesta sunt, eumque confirmet, ac bene sperare jubeat. ne quaeramus igitur, hae orationes quo in causae genere sint, aut in quo statu: sed istas relinquamus iis, qui eo progressi sunt stultitiae, ut, edictis libris, non tantum in epistolis Ciceronis, verum etiam in comoediis Terentii, & genus causae, & statum requirant. Nunc Ciceronem ipsum audiamus.

Tandem aliquando.] Perterrefactus superiori oratione Catilina, ex urbe sese, intempesta nocte, cum paucis, ut ait Sallustius; cum trecentis, ut ait Plutarchus, conjuratis eduxerat. postridie Cicero, cum senatum habiturus esset, interim dum senatores convenirent, hanc orationem ad populum e rostris habuit.

Tandem aliquando.] & ad tarditatem, & ad difficultatem

tē. indicandam valet. Cur autem hinc potissimum Cicero exorsus est? primum, quia nullo pacto facilius poterat, statim a principio, populi benevolentiam sibi adjungere, quam modesta sui, & praeclari, & recentis beneficii commemoratione. omnes enim, qui oppressi aliquo metu fuerunt, amant eos, quorum opera se metu ac periculo levatos intelligunt: ac si ii, qui suavem aliquem nuntium afferunt, etiam si ipsi nihil ad ea, quae nuntiant, contulerunt, tamen ita grati solent esse, ut eos plerumque euangelis prosequamur: quam accepta ejus oratio esse debet, qui & ea nunciat, quae maxime cupimus, & eis conficiendis ipsemet praefuit? primum igitur, ut dixi, hoc principio benevolentiam quaesivit sibi. deinde fuit etiam alia causa, cur eo uteretur. nam cum essent, qui Catilinam non ejici, sed interfici debuisse contenderent: ipseque consilii sui causas publice reddere pararet: merito, qua de re in prima orationis parte disputaturus erat, eam sibi rem initio proponendam putavit.

Furentem audacia] Annota ordinem dicendi planē mirabilem. Audacia immoderata, & projecta furiosos quodammodo eos, in quibus est, efficit, quibus autem quasi conceptus in visceribus aestuat furor, ii crebro spiritum ducere, atque anhelare consueverunt. itaque apud Virgilium, Sibyllae facto furore correptae non vultus, non color unus,

*Non comptae mansere comae: sed pectus anhelum;
Et rabie fera corda tument.*

Quocirca praeclare Cicero, cum dixisset, *Catilinam furentem audacia*; subjunxit, *scelus anhelantem*. Qui autem ad scelus tanta aviditate properat, ut anhelet: hunc nunquam conquiescere, sed aliquid perpetuo machinari necesse est. ergo addidit, *pestem patriae nefarie molientem*. postremo, ut ostenderet, Catilinam inibi fuisse, ut jam jamque exequeretur sua scelerata consilia, addidit, *vobis, atque huic urbi ferrum, flammamque militantem*.

Vel ejecimus] Quia pro imperio, minis, conviciis, oburgationibus usi sumus.

Vel emisimus] Quia non nolentem, imo ipsum suapte sponte exire meditantem.

Vel ipsum egredientem] Ejicimur nolentes, emittimur volentes: sed utrumque ab alio. egredimur autem ipsi per nos. ejectus igitur Catilina. nolebat enim exire, donec Ciceronem oppressisset. vel potius emissus, qui enim sua omnia consilia erui e tenebris, & e privatae domus parietibus in lucem erumpere videret, in urbe tuto esse posse se non putabat. Vel potius neque ejectus, neque emissus est, sed per se egressus. nihil enim erat ei longius, quam ut esset in Manlii castris.

Prosecuti sumus] Qua de consuetudine a nobis superius dictum est. non tamen ita hoc dicit, quasi re vera Catilinam persecutus fuerit: sed tantum hoc genere loquenti significat, nullam exeunti ei vim adhibitam fuisse.

Abiit, excessit, evasit, erupit] Non est congeries idem significantium: sed crescit veluti per gradus oratio.

Excessit] Plus est, quam abiit. ut,

Omnibus idem animus scelerata excedere terra.

Evasit] Tanquam eo ex loco, in quo jam sine periculo versari nequiret.

Erupit] Cum impetu quodam, & alacritate animi gestientis pervenire in Manlii castra.

Moenibus ipsis intra moenia] Quod periculum longe gravissimum est: ubi mali vis intus inclusa grasatur. &, cum a muniendo moenia dicta sint; muniti esse moenibus adversus eos, qui intra moenia sunt, non possumus.

Hujus belli domestici] Vox, hujus, & a quibusdam aliis veteribus libris abest, & ab illo, quem ante dixi, optimo.

Sine controversia] Non est, ut quidam exponit, *ne ipso quidem Catilina repugnante*. sed idem valet, quod paulo post, *sine dubio*: & infra: *sine dubitatione. Arginine.*

Non enim jam inter latera] Dele illud, *enim*. nam neque est in vetustis libris, & corrumpit orationis dignitatem.

Non jam inter latera] Ut magis intelligatur depulsi a cervicibus civium periculi magnitudo; breviter revocat in memoriam aliquot audacia facinora Catilinae.

Inter latera] Ut pridie Kal. Jan. Lepido & Tullo cos. cum ille in comitio cum telo fuit.

Non in campo] Ut quo die ego mihi ab illo metuens, loricatus in campum descendi.

Non

Non in foro, non in curia] Cum, illo praesente, neque iudicia tuto exerceri, neque senatus tuto haberi posset.

Non dentque intra domesticos parietes] Ut nuper, cum ille duos misisset, qui me in lecto meo interficerent.

Loco ille motus est] id est, de statu dejectus. quem enim locum sibi quisque ad dimicandum cepit, is & a Graecis *τοπος*, & a Latinis *status* dicitur. unde Ciceroni in controversiis forensibus *status* vocatur, in quo primum insistit quasi ad repugnandum congressa defensio. Quanta autem cum in omnibus rebus, tum praecipue in re militari vis sit ordinis, nemo nescit. saepe enim parvae, sed ordinatae copiae magnas, sed confusas, incompositasque vicerunt. at ordo in exercitu servari non potest, nisi quisque locum suum teneat, neque eo se moveri patia-
tur. iccirco olim capitis poena constituta erat in *λεωσθέντες* *ἔτις*. nam qui prior loco movetur, magnam spem victoriae adversario praebet. quemadmodum igitur, ubi loco motus est hostis, certa propemodum, & explorata victoria est: ita ait Cicero, Catilina ex urbe depulso, civibus jam non amplius de victoria esse dubitandum. libet autem recitare duos veterum scriptorum locos, quibus intelligatur, magno & intrepido milites animo mori male, quam ut se loco moveri sinant. eorum unus est Sallustii, sub finem libri de conjuratione Catilinaria, his verbis: *Sed confecto proelio, tum vero cerneret, quanta audacia, quantaque vis animi fuisset in exercitu Catilinae. nam fere quem quisque vivus pugnandi locum ceperat, eum, amissa anima, corpore tegebat.* Alter est Plauti ex Amphitruone:

Hostes crebri cadunt: nostri contra ingruunt.

Vicinus vi feroces.

Sed in fugam se nemo tamen convertitur:

Neque recedit loco, quin statim rem gerat.

Animam amittunt prius, quam demigrent loco.

Facet, ubi steterat, quisque, atque ordinem obtinet.

atque hi versus aliquanto aliter leguntur in Plautinis libris: sed male. expressum autem esse e Plauto Sallustii locum, haud injuria fortasse aliquis suspicetur.

Bellum justum] quod vere, ac proprie belli nomine
cenferi poffit.

Perdidimus] ἀπώλεμεν.

Quod vero non ctuentum] Quod me non interfecit, in-
terficiendumve curavit.

Vivis nobis] me vivo.

Quod ei ferrum] Allegoria. fignificat enim, Quod ei,
ne caedem in urbe faceret, reftitimus.

Quod incolumes cives] Quorum fanguinem cogitatione
jam exforbuerat.

Quod ftantem urbem] De cujus everfione, ac difperdi-
tione cogitabat.

Afflictum] quafi ad humum dejectum.

Perculfum] Percellere eft evertere, & ad terram deji-
cere. unde proverbium rusticorum, quo *plaustrum percu-
liffe* dicuntur, qui negotium aliquod everterunt, ac per-
turbarunt, meminit Donatus in Eunuchum. & eo ufus
eft Plautus in Epidico: *perii, plaustrum perculi*. quo lo-
co Erasmus ineptiffime legit, *Auflrum perculi*.

Et retorquet oculos] Exprefit geflum eorum, qui in-
viti aliquid relinquunt. itaque hominem auri minime cu-
pidum ita exprefit Horatius:

*Quisquis ingentes oculo irretorta
Spectat acervos.*

Ex fuis faucibus] Metaphora eft ab immanibus feris.

Quae quidem laetari mihi videtur] Liber vetus, quae
quidem laetari eminus videtur. eft autem valde frequens
Cicero in ea figura, ut fenfum tribuat rebus inanimatis.
Sic pro Marcello: *Parietes ipfi*. Sic pro Plancio: *Quo-
rum honoribus agri, prope dicam, ipfi, montesque fave-
runt*. & in agrariis: *Tecta atque agri*.

Evomuerit] Metaphora ab aegrotis, qui faepe vomitu
refcreari, ac relevari folent.

At fi quis eft talis] Nunc ingreditur ad declarandam
rationem confilii fui: cur non interficiendum potius,
quam emittendum, efle Catilinam duxerit. artificiofe au-
tem facit, ut non modo non improbet, fed magnopere
etiam laudet eorum fententiam, qui eum interfici debu-
iffe dicebant: & tamen ab omni reprehenfione fe liberet.
Tale enim dilemma afferri adverfus Ciceronem poterat:
Aut

Aut conjuravit Catilina, aut non conjuravit. Si conjuravit, interficiendus fuit. si non conjuravit, ne ejiciendus quidem. huic ita respondet, ut illum interfici debuisse fateatur. sed ostendat tamen, magis e rep. fuisse, ut emitteretur.

Qualis esse omnes oportebat] Nam, si omnes tales essent, tum demum, Catilinam interficere, nihil periculi fuisset.

Exultat & triumphat] ostentat, jactatque se, & quodammodo magnifice se inferre. Triumphat autem, quasi communi omnium hoste devicto.

Non comprehenderim] in vincula duci non jussim.

Interemptum] Libri veteres, *interfectum*. aliquis nihil interesse dixerit, mihi hoc, quod est in veteribus, longe melius videtur.

Sed quum ~~audis~~] Tria hominum genera ponit, in quorum invidiam impurus erat, si Catilinam interfecisset. unum eorum, qui, ipsum Catilinae inimicum esse, propter quod eum in consulatu acerbum competitorum habuerat, putabant. ideoque, quae ab ipso deferrentur non credebant, quod ab odio proficisci existerent. alterum eorum, qui ita stulti erant, ut non putarent, aut etiam ut defenderent. tertium denique improborum hominum, qui Catilinae comatibus, & inemptionibus favabant.

Ac si subito illo] Quamvis, inquit, videbam, quanto mihi impenderet insidia, si Catilinam morte multassem: tamen si judicassem fore, ut res, morte illius omni periculo defungeretur, facile contempsissem omne non invidiae modo, verum etiam vitae periculum.

Judicarem] Pro, *judicissem* malige temporum.

Invidiae meae] qua mihi invideretur, non quae ego aliis invidiam. Sic infra: *Invidiam meam levandae causa*. Utroque autem modo dicitur *invidiam*, ipsemet docuit quarto Tusculanarum: ego vero video, multa quoque alia nomina a veteribus eo modo usurpata esse. *Utilitas enim mea* saepe quidem est ea, quam ego percipio: sed interdum ea quoque, quae ex me percipitur. Terentius Eunucho:

— in dāre utilitatem, ego faciam, ut cognoscas meam.

Cicero ad Tironem: Utilitatibus tuis possum carere: te valere, tua causa primum volo: tum mea, mi Tiro. Sic negligentia tua, qua tu negligeris: & odium tuum, quo te talis prosequitur. Terentius:

Nam neque negligentia tua, neque odio id fecit tuo.

Sic insidiae ali usus, non quas ipse tendit, sed quae ipsi tenduntur. Cicero pro Coelio: Quod in alicujus agrestis periculo non prostermitteres, id homo eruditus in insidiis doctissime hominis dissimulandum putaret? multa his consilia reperiet, si quis accurate observare voluerit.

[Verum etiam vitae] Convenit dum eo, quod in senatu dixerat, patriam sibi vita cariorem esse.

[Quam vehementer] E. contratio intelligendum.

[Tongilium] Omnes, quos ego quidem viderim, libri veteres, Tongilium.

[Tongilium mihi eduxit] Illud, mihi, ad sententiam nihil, ad sermonis elegantiam, & ut ita dixerim, urbanitatem longe plurimum adjungit. Sic infra, Qui mihi accubantes in convivis, & pro Murena, Apud exercitum mihi fueris, inquit, tot annos. Terentius Phormione: Qui mi, ubi ad uxores ventum est, cum sunt senes.

[In praetexta] Imberbem videlicet adolescentulum, praetextam enim ferebant usque ad annum aetatis XVII.

[Calamnia] Ita reperio etiam in calamo exaratis libris, neque tamen dubium est, quin ea vox aut omnino redundet, aut aliquo modo corrupta sit, ego certi nihil pronuntiare audeo.

[Publicium, & Munatium] Iterum repetendum est verbum, eduxit.

[Reliquit, quos viros] Ita emendandus est locus, hic e veteribus libris: relinquit quos viros? quanto alieno aere? quam valentes? quam nobiles? illa autem duo verba, vas videtis, neque in vetustis exemplaribus leguntur, & sine dubio, addita sunt ab aliquo inepto, qui, deesse quippiam, errore ductus, opinaretur.

[Itaque ego illum] Locum hunc depravatum esse constat. ego autem partim veterum librorum auxilio, partim etiam conjectura nitens, confido fort. ut cum & corrigam, & declarem. Sententia igitur Ciceronis haec est:

(6610)

† 00

Ma-

Magnopere contemno eos omnes, qui cum Catilina exierunt, totumque adeo Catilinae exercitum: sed, qui sociis ejus in hac urbe manserunt, eos demum metuendos esse duco. Cur exercitum contemnā, in causa sunt primum legiones Gallicanae, in quibus magnum est populo Romano praesidium constitutum. deinde hic delectus, quem habuit Metellus in agro Piceno. & Gallico. praeterea copiae, quae quotidie a nobis comparantur. magnos etiam mihi animos illud facit, quod totum Catilinae exercitum video e teterrimorum hominum colluvione esse conflatum. Sed hos demum, qui manent in urbe, cum tamen sint nefaria illa societate implicati, nobis esse arbitror pertimescendos. Haec, nisi me vehementer fallit animus, Ciceronis sententia est. quod magis patebit, ubi sublata erunt aliquot menda, quae adhuc huic loco tenebras offuderunt.

Ex Gallicanis legionibus] Emenda e libro vetere, *Et Gallicanis legionibus*. non enim dicit, exercitum Catilinae esse ex Gallicanis legionibus; sed contemnere se Catilinae copias, legionibus Gallicanis, id est, propter legiones Gallicanas, seu fretum auxilio legionum Gallicanarum. Gallicanas autem dicit, ut opinor, quae in Gallia, in hibernis dispositae essent.

Et cum hoc delectu] Dele particulam, *cum*, abest enim a veteribus libris, & sensum corrumpit.

Q. Metellus] Misi sunt praetores, Q. Pompejus Rufus Capuam, Q. Metellus Celer in agrum Picenum: hisque permissum, uti pro tempore, atque periculo exercitum compararent. Haec Sallustius. e quibus constat de delectu, quem habuit Metellus in Piceno. de Gallico autem, e Dione cognoscitur: qui narrat, cum senatus provincias decrevisset consulibus Macedoniam, & Galliam; Ciceronique Macedonia, quae lucrosior erat, obtigisset: Ciceronem sponte eam concessisse C. Antonio, ut hominem magno aere alieno, ab idque non alienum a suspicione conjurationis, oblata lucri spe, ad bonas partes adduceret. ac ne ipsum quidem in Galliam ivisse, sed, cum sibi sumpsisset urbis custodiam, eo Q. Metellum misisse. Atque hoc est, quod Cicero tam saepe a se provinciam reip. causae praetermissam fuisse, jactat.

Ex his copiis] Ita etiam in veteribus legitur. neque tamen dubito, quin legi debeat, *Et his copiis*.

Quae a nobis] Deceverat enim senatus, uti consules delectum haberent. Sallustius.

Ex agresti luxuria] id est, ex agrestibus luxuriosis. metonymia.

Ex rusticis mendiculis, & decoctoribus] Vocem, *mendiculis*, in nullo vetere libro reperio: quin omnes, quos mihi quidem videre contigerit, nihil habens hoc loco aliud, nisi, *ex rusticis decoctoribus*.

Decoctoribus] De hujus verbi vi copiose disseruit Budaeus in Pandectas.

Vadimonia deferere] καταλιπεῖν τὰς διὰς. *Vadimonia deferere*, est, quem in diem tu alium, aliusve te vadatus fuerit, eum diem non obire. in desertores autem vadimonii, poena infamiae constituta erat: & in eorum bona creditores a praetore mittebantur.

Editum praetoris] Ex eo enim cognoscent omnium fortunarum suarum fulgorem, ob deserta vadimonia. est autem argumentum a minori.

Qui fulgent purpura] Significat senatores esse. soli enim senatores purpuream tunicam lato clavo insignem ferebant.

Video, cui Apulia] C. Julium in Apuliam Catilina miserat, ut est apud Sallustium. Sed hic locus de eo intelligi non potest. constat enim, Ciceronem loqui de quibusdam, qui adhuc in urbe erant.

Attributa] a Catilina, tanquam imperatore, assignata.

Qui habeat Etruriam] Non Manlium dicit, (ille enim jam pridem ab urbe profectus fuerat) sed alium quempiam nobis ignotum.

Qui agrum Picenum] Ne hic quidem Septimius Cameris intelligi potest.

Qui sibi has urbanas] Cethegum, Statilium, Cassium, Gabinium; ceteros.

Superioris noctis] Non intelligit eam noctem, quae proxime antecesserat. neque enim conveniret, quod statim subjungit, *Pateseci in senatu, hesterno die*.

Uno mercurio] Complexio a minori.

Quid enim mali] Generalis propositio, quam postea enumeratione partium amplificat.

Testamentorum subsecor.] Ut Graecis *ἐπιμαρτυρῶ*, ita Latinis, *subjicere*, est interdum, falsum, & adulterinum quippiam veri ac germani loco supponere. inde *testamen-*

torum *subjectores*, qui & *testamentarii*, dicuntur, qui quasi artem quandam facitiant supponendi falsa testamenta pro veris. ad quod exemplum, arbitror, librarios istos, qui, lucelli sui causa, ut lectorem inducant hiantem, ineptissimis libris veterum scriptorum nomina praeponere non verentur, *librorum subjectores* eleganter vocari posse.

Circumscriptor] qui inducendi, ac circumveniendi homines, quasi artificium quoddam tenet. hoc quoque a Graecis sumptum, quibus *επιχειρηματίας* interdum valet, *decipere*.

Nepos.] Cur *nepotes* vocabant nequam & dissolutos homines? opinor, quod qui pueri, patre mortuo, in avitutelam veniunt, tales evadere consueverint. nam & indulgentiores patribus fere sunt avi: & si severi esse velint, facile propter aetatis imbecillitatem a pueris patrio metu solutis contemnuntur.

Quae caedes] De caedibus, deque stupris a Catilina factis superiore commentario diximus. exponuntur autem a Q. Cicerone in libello de petitione consulatus, a Salustio, ab Asconio.

Alios ipse amabat.] Q. Tullius ait, *eum tantum habuisse in libidine artis, & efficacitatis: ut parentum prope in gremiis praetextatos liberos constuprarit.*

Verum etiam ex agris] hoc est, quod supra, agrestem luxuriam, & decoctores rusticos dixit.

Atque ut ejus diversa studia.] Duo dissimilia vitia in Catilina esse dicit, gladiatoriam in tractandis armis, obediisque facinoribus audaciam, & scenicam in omni libidine levitatem, ac nequitiam. quod admirabile videri queat. Mollitiam enim, & infractionem animi affert libido, qua nihil est armorum tractationis, & audaciae magis alienum. ideoque Venerem admonet Homericus Jupiter, ne interponat se in res bellicas: sed Marti, & Palladi earum procurationem relinquat:

Οὐ τοι, τίνοις ἐμὸν, διδῶν πολυμήλα ἔργα.

Ἀλλὰ σὺ γ' ἐμὲ μὲν ματὶ χειρὸς ἔργα γάρμῳ.

Ταῦτά γ' ἂν Ἀπὸν ἴδῃ, καὶ Ἀθλῶν πάντων μάλιστα.

Omnino tamen compertum est, homines bellicosos, & armorum studio addictos in Venerem proclives esse: quod signi-

significare voluerunt poëtae, cum finxerunt, deditum esse Veneri Martem, & saepe se in illius gremium *Rejicere*, aeterno, ut ait Lucretius, *devictum vulnere amoris*. quae de re ita Aristoteles libro secundo de republ. *τοιαυτὸν ὁ μυθολογῶν πρῶτον, οὐκ ἀλλῶς συζεῖται τὸ Ἄρη αὖτις πῶς Ἀφροδίτῃ. ἢ δὲ αὖτις πῶς τὸ ἀρρίων ὁμιλίας, ἢ αὖτις πῶς τὸ γυναικῶν φαίνει*) *καταπαύσας πάντας οἱ τοῖσιν*. atque ea fortassis causa fuit, cur armatam Venerem Spartani colerent: quod Pausanias lib. 3. prodidit. Herculem, quem unum longe bellicosissimum fuisse accepimus, eundem, traditum est, longe salacissimum fuisse, ut *una nocte quinquaginta virginum mellitam*, ut Pindarus loquitur, *herbam volonderit*. isque ad duodecim notos decimus tertius additur illius labor.

Τὸ τελευταῖον τῶν ἀνὰ τὴν ἰσχὺν αἰθλοῦ.
Μητινὴν πικρὴν ἐνελίξας κέραις.

Ejus autem rei causa facile reddi potest. nam quae roboris efficientia sunt, integritas partium corporis, copia sanguinis, spirituum, innati caloris; eadem omnia ad movendam Veneris appetentiam valent. Porro quod hic Cicero de diversis Catilinae studiis dicit, id vel optime ex oratione pro Coelio, quale sit, intelligi potest.

Atque idem] Catilina, inquit, quamvis omnes scenicos levitate, nequitiaque superaret, fortis tamen habebatur a suis, propterea quod diuturna stuprorum ac scelerum exercitatione ad ferendos labores occalluerat. Sed immeritissimo laus illa ei tribuebatur: cum instrumenta virtutis in scelere ac nequitia consumeret.

Asfuefactus frigore, & fame] Vide, num rectius legatur, *frigori, & fami*.

Ab his istis suis sociis] Macularunt hunc locum barbari illi; ac sordidi magistri, qui, patrum memoria, glosas in scholis ad singula verba dictare soliti erant. in duobus veteribus libris legitur, *Fortis ab istis praedicabatur*: quomodo sine dubitatione corrigendum est.

Industriae subsidia, atque instrumenta virtutis] Omnibus bonis male uti possumus, praeterquam virtute: ait Aristoteles libro primo de arte dicendi. quod tamen adhibita aliqua moderatione intelligendum est. etenim felicitas neque virtus est, & est bonum: neque tamen quisquam

quam felicitate aut bene, aut male uti potest. utimur enim non ipso fine: sed iis, quae ad finem dirigunt, id est, iis, quae *εργα* nominantur. cujusmodi sunt opes, divitiae, imperia, integritas virium, forma, ceteraque Stoicorum *αρεται*. ejusmodi bona in Catilina erant firmitas corporis, patientia aliorum, inediae, sitis, infomniae: quibus ille omnibus ad scelus, & ad libidinem abutebatur.

In libidine, audaciaq.] Refert ad illam, quam supra dixerat, stuprorum, & scelerum exercitationem.

Consumerentur] Libri veteres, *consumeret*. & ita emendandum est.

Hunc vero] Sententia est: Si ceteri conjurati, duces suum secuti, ex urbe exierint, beati erimus, fortunata erit resp. praeclara erit laus consulatus mei. Sed animadvertite, quam eleganter figuraverit hanc secundam partem: & quanto eam pulchriorem, repetitis exclamationibus, reddiderit.

Si sui fuerint comites secuti] Duo libri veteres, *Si secuti erunt sui comites*. qui numerus mihi quidem magis probatur.

Nisi caedes, nisi incendia] Scribe, iisdem libris auctoribus, *Nisi caedem, nisi incendia*. *Caedes* enim unum est ex illis nominibus, quae priore numero, multitudinis significationem habent. *απομιμνήσκω*, ut meminisse videor, grammatici vocant. Sic igitur locutus est & aliis locis, & paulo infra: *Eruçant sermonibus suis caedem bonorum, atque urbis incendia*.

Obligurierunt] Unus e veteribus libris, *abligurierunt*. idque fortasse verius est. nam *obliguriendi* verbum non memini alibi legere.

In vino] Peracto jam convivio, sublatisque epulis, pocula tamen relinquebantur, quibus mutuo inter se certantes convivae, aut jocis hilarabant animum, aut aleam ludebant, aut aliquid faciebant ejusmodi. id itaque tempus indicatur his loquendi generibus, *in vino; in joco; atque vino; in vino, atque alea*. Terentius, — *vel heri in vino quam immodestus Fuiſti*. Catullus, *Marrucine Afini, manu sinistra Non belle uteris in joco, atque vino*.

Comestiones] Vetus liber, *comesatores*. placet.

Esſent illi quidem desperandi] Nihil enim ab aleatoribus,

bus, scortatoribus, comesatoribus neque privatim, neque publice utile sperari potest.

Sed tamen essent ferendi] Domestica enim illa turpitudine & infamia saltem rempub. non attingeret.

Ebriosus] Omnes ad unum libri veteres, *ebrios*. quod valde probo. ut enim dormiens vigilant, ita ebrius sobrius opponitur.

Qui mihi accubantes] Praeclarum exemplum *υπερημενης*, sive subjectionis.

Vino languidi] Nam, ut ait poeta, ut *Venus enervat vires, sic copia vini*.

Confecti cibo] Placet omnino mihi haec scriptura. sed tamen in quodam libro vetere est, *conferti cibo*. quod ne ipsum quidem displicet.

Sertiis redimiti] Coronatos, & unguentis odoratis perfusos coenitasse olim eos, qui luxuriosius epulabantur, docuimus in commentario Catulliano.

Nulla est enim natio] Sic ad finem primae agrariae: *Nullum externum periculum est: non rex, non gens ulla, non natio pertimescenda est. inclusum malum, intestinum, ac domesticum est.*

Inferre possit] Libri veteres, *facere possit*.

Unius virtute] Cn. Pompejum Magnum intelligit: de cuius virtute lege orationem pro lege Manilia.

Intus insidiae sunt] Sic in defensione Murenæ: *Intus, intus est, inquam, equus Trojanus: a quo nunquam, me consule, dormientes opprimemini.*

Quae sanari poterunt] Unde allegoria ducta sit, constat. huc autem pertinent versus Nasonis:

*Cuncta prius tentanda. sed immedicabile vulnus
Ense recidendum est: ne pars sincera trahatur.*

& ille locus ex octava Philippica: *In corpore si quid ejusmodi est, quod reliquo corpori noceat, uri, secarique patimur, ut aliquid membrorum potius, quam totum corpus intereat. sic in reip. corpore, ut totum saluum sit, quicquid est pestiferum, amputetur.*

Ea quae merentur] ultimum supplicium.

At etiam] Non deerant, qui invidiam Ciceroni conficere cupientes, quererentur de nimia illius potentia, quod civem R. claris ortum majoribus, magnis in rep.

h.

honoribus functum, vi & minis in exitum misisset. eam nunc a se multis rationibus amovere conatur.

Paruit. quid quod hesterno die] Jam pridem animum meum tenuis quaedam suspicio pupugerat, vitii aliquid in his verbis subesse. vix enim satis dispicere poteram, quorsus haec interrogatio pertineret. ergo dum impresos libros cum manu scriptis accurate, atque attente confero; reperi in eo, quem jam antea dilaudavi, omnium, quorum ego quidem copiam habuerim, longe optimo libro eam scripturam, quae omnem mihi scrupulum exemit, planeque visa est omni mendo vacare. Sic igitur in eo totus hic legitur locus: *Simul atque ire in exitum iussus est, parui, quievit. Hesterno die, cum domi meae pene interfectus essem, senatum in aedem Jovis Statoris convocavi; rem omnem ad patres conscriptos detuli. quo cum Catilina, & cetera.* Jam opus esse non puto, ut eam ullis rationibus confirmem, ac constituam. Stat enim ipsa per se; neque non probari cuilibet docto & intelligenti existimatori potest: aliter fortasse iudicabit alius. ego, ut de meo sensu aperte atque ingenue confitear, vel hoc uno emendato loco, videor mihi operam navasse, quod in hac oratione purganda elaborarim.

Cum domi meae] Non, hesterno die pene interfectus: sed, hesterno die senatum convocavi: cum domi meae pene interfectus essem.

In aedem] Senatum haberi non potuisse, nisi in templo, notius est, quam ut confirmari debeat.

Vehemens ille consul] Praedicatione istorum, qui Catilinam eiectionem queruntur.

Homo audacissimus] ut admirabilius videatur eum reticuisse. & ut constet, id non metu, sed conscientia effectum. Sic in Oratore: *A nobis, homo audacissimus, Catilina in senatu accusatus obmutuit.*

Ubi fuisset] In optimo illo libro hae duae voces non leguntur. & sane, eas si quis sustulerit, nihil, ut opinor, neque de sententia, neque de orationis vehementia detraxerit.

Quid in proximam constituisset] Ita emendavi, iisdem libris auctoribus: cum antea legeretur, *in proxima. proximam* autem dicit, non eam quae antecesserat, ut falso credidit Silvius: sed eam quae proxime secutura erat, in quam constituerat Catilina se exiturum.

De-

[*Descripta*] distributa, divisa. ut V. in Antonium: Quorum ipsorum bona, quantacunque erant, statim sunt comisiis, compotioribusque descripsit.

[*Docui*] Libri veteres, edocui.

[*Cum cunctaretur*] Iidem libri omnes ad unum, cum teneretur.

[*Cum secures, cum fascēs*] Catilina enim sibi & nomen, & ornamenta dignitatis consularis, in castra Manlii proficiscens, assumpserat, ut ait Dio. Appianus autem idem enucleatus declarat. ο μὴ δὲ (de Catilina loquitur) ἰσχυρὰ πρὸς τὴν πόλιν, ἀπὸ τῆς ἀποπνεύσεως, καὶ τοῦ μεγάλου ἀνέμου πρὸς τὴν πόλιν, ὅς τις ἐκείνην καταλάβει.

[*Cum aquilam illam*] De qua superiore commentario diximus.

[*In exilium eiciebam*] Non est in exilium ejici dicendus, qui suapte sponte in bellum ingressus est. in bellum autem jam ingressus erat Catilina. non igitur in exilium ejectus est.

[*Manlius iste centurio*] Non dubium est, quin de Manlio loquatur. Sed tamen, quod in uno libro vetere scriptum video: *Et enim, credo, iste centurio, qui in agro Fesulano castra posuit*: adductus sum in eam opinionem, ut putem, vocem, *Manlius*, glossema esse alicujus, qui declarare vellet, quinam ille centurio esset. eo magis, quia in Ciceronis scriptis saepe hoc modo peccatum esse animadverti. paucos proferam locos, e quibus de ceteris conjectura capiatur. Cicero pro M. Coelio Rufo: *Idem, cum audiat, esse legem, quae de seditiosis consceleratisque civibus, qui armati senatum obsederint, magistratibus vim attulerint, remp. oppugnarint, quotidie quaeri jubeat: legem non improbet, crimen, quod versetur in judicio, requirat. cum audiat nullum facinus, nullam audaciam, nullam vim in judicium vocari: sed adolescentem illustri ingenio, industria, gratia, accusari ab ejus filio, quem ipse in judicium & vocet, & vocarit: oppugnari autem hunc opibus meretriciis: Atratini illius pietatem non reprehendat, muliebre libidinem comprimendam putet, vos laboriosos existimet, quibus otiosis ne in communi quidem otio liceat esse. hunc locum qui cogitare leget, facile videbit, Atratini nomen delendum esse: & irrepsisse ex aliquo glossemate. item in eadem oratione: Nemo hunc M. Coelium in illo aetatis flore vidit.*

dit, nisi aut cum patre, aut mecum: expungendum est Coelii nomen. & in Pisonem: Cum tamen ille, qualiscunque est, qui est ab uno te improbitate victus, Gabinius, collegit ipse se. Gabinii nomen ex eodem fonte manavit, ex quo superiora illa fluxerunt.

Masfiliam] Hunc enim rumorem Catilina, & qui ab eo erant, disseminarant. Phocenses, quod Cyro servire nollent, ut ait Eustathius Thesalonicensis, reliquerunt patrias sedes; cumque in Galliam venissent, ibi Masfiliam condiderunt. ea civitas a Cicerone, Livio, Strabone, Valerio Maximo, Justino, aliisque scriptoribus mirifice commendatur, tanquam quae omnis virtutis, atque humanitatis domicilium fuerit. Athenaeus tamen libro duodecimo narrat, Masfilienses impudicos, & masculae Veneri deditos fuisse. unde & Plautus *mores Masfilienses* eo sensu in Casina dixit. neque id valde absurdum videri debet. nam & apud Cretenses, & apud Lacedaemonios, quorum utrique sanctissimis, ac severissimis legibus uti putantur, puerorum tamen amores probro non ducebantur. Erant autem Masfilienses valde amici populo Rom. cui rei vel id indicio est, quod cum Annibal in Italiam exercitum duceret, petiissentque a Gallis Romani per legatos, ne ei per urbes suas transitum darent, soli ex omnibus Masfilienses eam legationem benigne audierunt. his de causis cives R. qui in exilium ibant, Masfiliam fere se conferebant. Sic L. Scipio Asiaticus fecit: ut est in oratione pro P. Sextio: sic T. Annius Milo, ut est apud Dionem libro quadragesimo: sic denique Catilinarum Catilinam facturum esse aiebant.

Non improbum, sed timidum] *Non improbum, sed miserum*, & legit Priscianus, & habent omnes veteres libri: ut cogitare nequeam, quid secuti sint, qui pro, *miserum, timidum* scribere maluerunt.

Est mihi tanti] id est, si Silvium sequare, tam parvi facio, ut sit ironia. sed illa declaratio ineptissima & alienissima est. hoc enim dicit Cicero, se, si res ita ferat, invidia sua falsa atque iniqua velle emere Catilinae discessum. de hoc loquendi genere etiam supra aliquid diximus.

Nunquam ego] Qui nobis asseveranter aliquid mali praedicunt, eos fere nobis male cupere opinamur. cum igitur pro certo affirmaturus esset Cicero, Catilinam tri-

Pp

duo

duo in armis fore: aliquid sibi praemuniendum, ac praefulciendum putavit, ne in hanc opinionem incideret. eo magis, quod, illum, invidiae metu, optare, ut id contingeret, poterat aliquis suspicari. hanc figuram Graeci *αὐθιγῶν* vocant.

Multoque magis illud timeo] Non timeo, inquit, ne mihi invidiosum sit, quod Catilinam ejecerim. nam neque ejeci: & si ejecissem, desperatum, ac nefarium hominem ejecissem. sed illud metuo, ne mihi invidiae sit, quod eum emissem, quem summo supplicio afficere debueram.

Sed cum sint homines] Redit ad id, quod initio proposuerat: causam fuisse, cur Catilinam non interficeret. argumentaturque a minori, hoc modo: Cum Catilina ex urbe profectus sit, accusor, quasi eum ejecerim. ergo multo magis accusarer, si eum interfecissem.

Quanquam isti] Significat, has querelas manare ab hominibus male affectis in rempub. & non alienis a conjuratione.

Verentur] Cupiunt enim, eum quam primum cum exercitu ad urbem accedere. & metuunt, ne consilium mutet.

Tam misericors] Fingebant enim, se miserari Catilinae casum, tanquam injuria ejecti, & in falsam invidiam vocati.

Ille autem] Argumentum a minore.

Sed cur tam diu] Transito est. satis, inquit, superque de Catilina locuti sumus. dicendum jam est de iis, qui magis pertimescendi sunt. qui, cum sint nefario illo conjurationis foedere implicati, tamen in urbe manerunt.

Exponam enim vobis] Hac brevi propositione, & benevolentiam sibi comparat, cum ostendit, se sanare male, quam ulcisci: & docilem auditorem facit, exponens aperte, ac dilucide, quibus de rebus ingreditur dicere. attentum ipsa necessitas, & magnitudo periculi reddit.

Unum genus] Sex e generibus hominum Catilinae copias conflatas esse dicit: de quibus singulis ordine videbimus. Primi sunt, locupletes, obaerati, amantes possessionum. his id consilii dat, ut, divendita aliqua parte possessionum, disolvant ea, quae debent. quod ut etiam cogantur facere, tabulas auctionarias propositurum se esse profitetur.

Dis-

Dissolvi] Liberari alieno aere.

Species] Afferunt enim divitiae aliquid dignitatis. & cum omnibus, tum maxime locupletibus expedire videtur, nullos in repub. motus excitari Cicero XIII. Philippica: *Bonos cives primum natura efficit: adjuvat deinde fortuna. omnibus enim bonis expedit, salvam esse rempub. sed in iis, qui fortunati sunt, magis id apparet.*

Ac fidem acquirere] Vetus liber, *ad fidem acquirere.* quod melius videtur: ut sit, detrahare aliquid de possessione, & acquirere aliquid ad fidem.

Sacro sanctas] ut eas nemo violare, aut etiam attingere audeat.

Tabulas novas] Eas enim Catilina, ut est apud Sallustium, pollicebatur.

Tabulas novas] In tabulis argentariorum perscribebatur, quid cuique quisque acceptum, expensumve ferret. Catilina igitur, qui videret magnum in civitate aes alienum esse, pollicebatur, se publice incensurum omnes argentariorum tabulas, ita ut nemo, quod aeris alieni antea contraxisset, persolvere cogeretur. Tabulas novas Graeci vocant *συστάχθαιον*, id est, ut Plutarchus exponit, *χρεῖων ἀποχρητῶν*, ut Laërtius, *ἀπὸ τῶν συστάχθαιων πρὸς ἀπὸ τῶν*: quam primus Athenis instituit Solo.

Verum auctionariae] Περὶ ἀποδοχῶν. de tabulis autem auctionariis superius dictum est. eas a se propositas esse, eamque rem reip. salutis fuisse, Cicero lib. 2. de officiis non obscure indicat.

Certare cum usuris fructibus praediorum] Convenerant enim cum foeneratoribus, ut eorum praediorum, quae pignori pro sorte & usuris acceperant, fructus pro usuris colligerent. Eveniebat autem, ut, quoniam usurae, sive simplices, sive in sortem redactae, longe majores essent, quam ut eas praediorum fructus aequare possent, Catilinarii semper in annum elapsum debitores manerent: ob eamque causam e sequentis anni fructibus sumendum esset: unde fructus usuris pares esse possent, quasque cum iis comparari atque contendere. quod ideo stultissimum esse affirmat, quoniam ad extremum omnes sequentium annorum fructus prioribus annis debebantur: itaque proprietas ipsa, aere alieno onusta, creditoribus addicebatur. Vendi igitur praedia & possessiones oportebat. quod tamen Catilinarii, quoniam amore possessionum teneban-

tur, facere nolebant. Ita locum hunc declarat Fr. Hotomanus: cuius sententiam cum mirifice probarem, visum est etiam mihi, ut ex ejus libro de usuris tantum ad verbum describerem, quantum ad illustrandam Ciceronis sententiam necessarium judicarem.

Uteremur] De hoc loquendi genere dixi lib. I. commentariorum de finibus.

Deduci de sententia] Cum viderint, prolatis tabulis auctionariis, imponi sibi solvendi necessitatem.

Quam arma laturi] Quid ita? propterea quod divites non facile opponunt se in discrimen vitae: cum contrarii, quibus peculii nihil est, facile adducantur ad quodlibet periculum adeundum. cui rei confirmandae aptissimum est illud, quod de quodam Luculli milite narrat Horatius libro secundo sermonum, epistola secunda.

Alium genus] In secunda quasi cohorte Catilinae legionis ponit eos, qui, cum aere alieno obruti essent, ad honores tamen, & imperia quoquo modo pervenire cupiebant. ideoque studebant novis rebus, quod facile cernerent, se, quæta rep. nunquam ea, quæ optabant, consecuturos.

Id., quod conantur] ut reip. facies immutetur.

In victo populo] Sic pro Plancio, *populum Rom. vocat principem populum, & omnium gentium dominum, atque victorem*: quibus etiam verbis utitur, VI. in Antonium.

Praesentis] Non est intelligendum, sceleris praesentis: sed deos ipsos praesentis. ut apud Terentium: — *non tu hunc habes plane praesentem Deum?* & apud Virgilium: *Nec tam praesentis alibi cognoscere divos.* quo etiam respexisse videtur Horatius: *Praesenti tibi maturos largimur honores.* praesentis autem pro, praesentes, antiqua scribendi ratio.

In cinere urbis, atque in sanguine civium] Quoniam supra saepe dixerat, eos de caede tantum & incendiis cogitare.

Conscelerata] Idem erat, *scelerata*. sed juncta verba grandem efficiunt orationem.

Fugitivo alicui, aut gladiatori] Servorum enim, & gladiatorum magna in exercitu Catilinae vis fuit. ergo si ille, quod optabat, consecutus fuisset, sine dubio tradidisset honores, mandassetque imperia, non iis qui votis tantum ipsi favissent, spectatoresque se otiosos praebeissent;

sens; sed iis quorum in bello gerendo virtutem & industriam expertus esset.

Tertium genus] Duo priora genera erant eorum, qui favebant quidem conjurationi, sed ita tamen, ut arma non caperent, neque ad exercitum proficiscerentur. haec, quae nunc enumerat, eorum sunt, qui in exercitu erant.

Tertium genus est] Totum hunc locum, ut est in veteribus libris, proponam: multo enim magis mihi arridet, quod in eis legitur, quam quod in impressis: *Tertium genus est aetate jam effoetum, sed tamen exercitatione robustum: quo ex genere iste est Manlius, cui nunc Catilina succedit.*

Ex iis coloniis, quas Fesulis Sylla constituit] Sylla victoria potitus, milites, quorum erat auxilio usus, magnis est & muneribus, & honoribus prosecutus. nam e gregariis etiam militibus alios senatores fecit, alios ita divites, ut regio victu, quod ait Sallustius, atque cultu aetatem agerent. praeterea in multa Italiae oppida militum suorum colonias deduxit, interque eos civium domos, agrosque partitus est. De militum numero non convenit. Is, qui scripsit epitomen Livii, XLVII. Appianus XXIII. tantum legiones ponit: quodam etiam loco, non nisi centum viginti hominum millia. Deduxit autem nonnullos eorum Fesulas, ut ex his orationibus intelligitur: alios Capuam, ut e secunda agraria constat: alios in alia oppida. sed quod de Capua dixi, admonet me, ut conjecturam quandam meam proferam de loco Plinii, ubi hoc ipsum, ut puto, dicitur: sed depravatio aliquot vocum impedimento est, ne intelligatur. ejus verba sunt, capite 6. libri 14. *Falernus ager a ponte Campano laeva petentibus urbanam coloniam Syllanam nuper Capuae contributam incipit.* Quae quidem verba, puto, ad hunc modum corrigenda esse: *Falernus ager a ponte Campano, laeva petentibus urbem a colonia per Syllam Capuae constituta incipit.* Ex illis igitur militibus multi, qui, largius suo usi, in inopiam ex abundantia decidissent, veterum rapinarum memores, nihil aliud, quam bellum civile, cupiebant. ii nacti Manlium ducem, qui ipse quoque sub Sylla strenue militaverat, Catilinae partes insequabantur.

Quas Fesulis Sylla constituit] Puto, vocem, *Fesulis*, delendam esse. non enim plures colonias Sylla Fesulis

constituerat. ac suspicor, errori occasionem praebitam e similitudine, quae est inter hunc locum, & alium quendam e sequenti oratione, ubi Cicero de P. Furio loquens, *Qui, inquit, est ex iis colonis quos Fesulas L. Sylla deduxit.* imperiti enim, qui ibi *Fesulas* nominari viderent, hic quoque nominandas putarunt.

Insperatis repentinisq. pecuniis] Natura autem comparatum est, ut qui subito, & praeter spem ad magnas pecunias pervenerunt, ii & jactent se ob eas insolentius, & eis intemperantius abutantur.

Aedificant] Familiam magnam alere, & multum aedificare, certissima est ad paupertatem via.

Dum praediis, lecticis] Emenda e libro vetere: *Dum praediis lectis, familiis magnis, conviviis apparatus deletantur.*

Nonnullos agresles] Quos supra vocavit *rusticos decoctores.*

Homines tenues] Ita eleganter vocantur pauperes. Cicero pro Roscio Amerino: *Quodsi accedit eodem, ut tenuis antea fueris? & paulo post: Is, qui antea tenuis fuerit; an is, qui postea factus sit egenissimus. & in eadem: Occiso Sex. Roscio, primus Ameriam nuntiat Manlius Glaucia quidam homo tenuis.*

Quartum genus] Primum genus, obaerati, amantes possessionum. Secundum, obaerati, honorum cupidi. Tertium, Syllani milites. Quartum, urbani decoctores. Quintum, scelerati, sicarii, parricidae. Sextum, impuri, & impudici.

Vadimonis, judicis, proscriptionibus bonorum] Praeclarus ordo. primum enim vadatur creditor debitorem. Si debitor vadimonium deseruerit, iudicium adversus eum datur: mittiturque creditor in possessionem. Si per triginta dies bona possessa fuerint, proscribuntur.

Inficiatores] ad negandum iis, quibus debent, excitatos. mala nomina.

Primum, si stare non possunt] Cum dixerit, *primum*, videbatur additurus, *deinde.* est igitur *deinde* additum.

Si stare non possunt, corruant] id est, si ita oppressi sunt, ut retinere statum & fortunas suas non queant; subeant infamiam, patiantur sua bona proscribi, exeant e civitate. sed ita, ut nullum incommodum e ruina ipsorum, non modo ad civitatem, sed ne ad vicinos quidem perveniat.

Vi-

Vivere honeste] locum & statum in civitate obtinere.

Perire turpiter] in bello contra patriam.

Postremum autem] Vox, *postremus*, duplicem habet sensum. nam & id quod ultimo loco ponitur, *postremum* dicimus; & homines disolutos, abjectos, nequitiae ac libidini deditos, non absque (*) elegantia, *postremos homines* nominamus. Cicero: *Ut postremi homines alienis pecuniis locupletarentur.* Idem: *Nihil scitote esse posterius, nihil nequius.* Hoc igitur est quod hoc loco dicit, genus illud hominum, quo de agit, non tantum número postremum esse, verum etiam genere ipso, atque vita.

Immo vero de complexu] Non obscure innuit, eos libidinis causa amari.

Pexo capillo] Mollitiem significat. itaque e contrario Horatius:

Hunc, & incompitis Curium capillis

Utilem bello tulit, & Camillum

Saeva paupertas.

Aut imberbes] vel aetate, vel artificio. pathicos.

Aut bene barbato] compta, & delibuta unguentis barbula. Barbam aluerunt Romani usque ad annum ab V. C. quadringentesimum quinquagesimum quartum, quo tempore primum e Sicilia tonsores in urbem adduxit P. Licinius Mena: ut est apud Plinium libro 8. ideoque tam saepe Cicero veteres illos barbato vocat. pro Murena: *Apud illos barbato.* pro Coelio: *Aliquis mihi ab inferis excitandus est ex barbato illis.* pro Sextio: *unum te aliquem ex barbato illis.* Tunc radi coeperunt. itaque multo ante Scipionis Africani aetatem, & ipsa Scipionis aetate, non senes modo, verum etiam adolescentes radebantur. Ipse autem Africanus (credo, propter mollitiem quandam) primus radi quotidie instituit: ut idem Plinius auctor est. quin etiam, cum reorum mos esset barbam promittere, ipse tamen, die sibi a tribuno pl. ad populum dicta, radi non desit. Postea increbuit consuetudo, ut barbato alerent juvenes, raderent senes: ut cognoscitur ex A. Gellio. Cicero igitur hoc loco, *bene bar-*

(*) *Absque*, pro sine, soli Comici dicant, non Cicero, Caesar, Livius, &c. Vide Vossium de Latinit. merito susp. p. 78. Legitur quidem bis terve apud Ciceronem in vulgaribus libris. Sed ibi & MSS. sine reponendum esse, docet Fr. Oudendorp. ad Cic. de lav. l. 36.

barbatus cum dicit, homines adolescentulos significat. Sic ad Atticum: *Concurfabant barbatiuli iuvenes.*

Manicatis & talaribus] Quorum utrumque mulieribus permisum, viris vel maxime indecorum habebatur. Vide Gellum cap. 12. lib. 7.

Ac tritis] Hae duae voces absunt a nonnullis veteribus libris: & delendae videntur.

Velis] Togarum laxitatem, & tenuitatem significat.

Antelucanis] a prima nocte ad auroram usque productis.

Cantare & psallere] Idem est *cantare* & *psallere*. Quocirca, ne inepte bis idem dixerit, corrige, ut est in omnibus veteribus libris: *Cantare & saltare.*

Veruntamen quid sibi] *σπερματός.*

His praesertim jam noctibus] tam longis, tamque frigidis.

In conviviis nudi saltare] Et saltare ipsum per se probro ducebatur apud Romanos: & saltare in convivio nudum, summae infamiae vertebatur. Cicero pro Dejotaro: *Quid deinde furcifer? quo progreditur? ait, hac laetitia Dejotarum elatum, vino se obruisse, in convivioque nudum saltavisse. quae crux huic fugitivo potest satis supplicii afferre? Dejotarum saltantem quisquam, aut ebrium vidit unquam? & paulo post: Qui igitur adolescens, nondum tanta gloria praeditus, nihil unquam nisi severissime & gravissime faceret, is ea existimatione, eaque aetate saltavit? imitari potius, Castor, avi tui mores disciplinamque debebas, quam optimo & clarissimo viro fugitivi ore maledicere. quodsi saltatorem avum habuisses, neque eum virum, unde pudoris pudicitiaeque exempla peterentur: tamen hoc maledictum minime in illam aetatem conveniret. fieri autem potest, ut hac in parte Cicero imitatus fuerit locum quandam Demosthenis e secunda Olynthiaca; ubi cum vehementissimus ille, & tractandorum animorum peritissimus orator exponeret, cuiusmodi homines in comitatu suo haberet Philippus: ostendissetque, nullum illic esse bonis viris locum; addit: λοιπὸν δὲ περὶ αὐτὸν εἶναι λεγόμενους, ἢ κλέμμενους, ἢ τιμῆτος ἀνθρώπους, οἷος μεθυδόντος ἐρχομένου ποικύτου, ὅς αἱ ἐν τῷ αὐτοῦ πατρὶς ἐνομήσαντο. Ἀλλοὶ δὲ, ὅτι ταῦτ' ἐστὶν ἀληθὴ. ἢ ὅδ' ἂν εἰς ἐξήνδρι πᾶσι περὶ ἀπώλων, οἷς πολὺ τῶν δαμνοποικῶν ἀπειλαστέρος ὄντος, Κακίᾳ αὐτοῦ τὸ δημόσιον, ἢ τιμῆτος ἀνθρώπους, μέμους χαλοῖν, ἢ ποιηταὶς ἀισχυρῶν ἀσμεῖνται, οἱ εἰς τὰς συνόδους ποικύσιν ἑνὶ καὶ ἑκατέρωθεν, τέττοις ἀραπῇ, ἢ περὶ αὐτὸν ἔχον.*

Scor-

Scortatorum] Omnes veteres libri, *scortorum*. quod verius puto.

Cohortem praetoriam] quam ipse praetor, id est, imperator, perpetuo circa se habeat.

Tam praeclaras] Ironia.

Confecto, & saucio] Apposite. haec enim verba in gladiatoribus usitata sunt.

Naufragorum] everforum fortunis omnibus, ab omni & re, & spe derelictorum.

Ejectam] Hoc verbum proprie in naufragis dicitur.

Urbes coloniarum, & municipiorum] Nihil temere affirmare velim: sed, quod suspicer, id considerandum aliis, judicandumque proponam. *Urbes coloniarum*, aut *urbes municipiorum*, Latine dici non puto. neque, ut arbitror, ejus locutionis ullum aliud exemplum reperietur. iccircoque pro, *urbes*, legendum censeo, *vires*.

Tumulis] *Tumulus* a tumendo est. ubi enim tumet terra, ibi tumulus dicitur. Sed in quibusdam veteribus libris hoc loco legitur, *cumulis*: quod fortasse verius sit: ut *cumulos silvestres* vocet illam rusticorum hominum temere coacervatam, atque accumulatam manum.

Si, inquam, his rebus] Vox, *inquam*, abest a vetustis libris.

Contendere] conferre, comparare. Sic pro Roscio Amerino: *Quicquid tu contra dixeris, id cum defensione nostra contendito*.

Denique aequitas] Libri veteres, *hinc denique aequitas*. atque ita emendandum est.

Quemadmodum jam antea dixi] Ubi hoc antea dixit? Nusquam. itaque mihi quidem dubium non est, quin corrigendum sit ita, ut est in libro vetere: *Vos, quemadmodum jam ante, vestra tecta custodiis, vigiliisque defendite*. ut intelligatur, quemadmodum jam ante fecistis. sic ad finem orationis sequentis: *In vestra tecta discedite: & ea, quanquam jam periculum est depulsum, tamen aequae, ac priori nocte fecistis, custodiis, vigiliisque defendite*.

Mihi, ut urbi] *mihi consultum, ac provisum est*, pro eo, quod est, ego consului, ac providi, Graecum loquendi genus, quale illud e Divinatione: *Magno studio mihi a pueritia est elaboratum*.

Potestate tamen in vestra] vobis obtemperabunt: nihil

adversus vestram voluntatem molientur, vigilantia, consiliisque nostris circumclusi, ut se contra remp. commovere non possint. In quodam vetere libro est: *Potestate tamen nostra continebuntur*. quam scripturam rejicio. illo enim altero modo saepe locutus est Cicero: ut in Antonium: *Ne provinciam depopuletur, ne delectus habeat: sit in S. P. Q. R. potestate. facile vero huic denuntiationi parebit, ut in patrum conscriptorum, atque in vestra potestate sit, qui in sua nunquam fuerit. & in eadem: Non in vestra potestate, non in senatus esse Antonium.*

Q. Metellus] Dixi supra.

Aut opprimet] Primum est, hostem, si possis, opprimere. si id non possis, τὸ ἄπρον, φανί, πλῆν, conandum est, ut efficias, ne quid ille noceat. horum alterutrum dicit a Metello effectum iri.

Constituendis, maturandis, agendis] Praeclarus ordo, nam, ut ille ait, *antequam incipias, consulto; & ubi consulueris, mature facto opus est.*

Solutior] *Severus, & solutus* sive *disolutus* apud Ciceronem opponuntur.

Sentiet] Verbum usitatum in comminando. Terentius: *Sentiet, qui vir siem.*

Esse carcerem, quem vindicem] Carcer igitur ad puniendos homines nefarios aedificatus est. idem etiam in oratione pro Sylla: *Quis de C. Cethego, atque ejus in Hispaniam profectio, ac de vulnere Q. Metelli Pii cogitat; cui non ad illius poenam carcer aedificatus esse videatur?* & multo apertius, postrema oratione in Catilinam his verbis: *Vincula vero, & ea sempiterna, certe ad singularem poenam nefarii sceleris inventa sunt.* Sed tamen Ulpianus affirmat, carcerem ad continendos, non ad puniendos homines haberi debere. quid igitur? dicendum est, aliam Ciceronis temporibus, aliam iis, quae postea consecuta sunt, consuetudinem hac in re observatam fuisse.

Nullo tumultu] Quidam exponit, sine ullo militum delectu. quod manifesto ineptum est. *nullo igitur tumultu, nulla commotione populi, nulla concertatione, ἀπερίχως.*

Me uno togato] Hoc est, quod postea jactavit illo invidioso versiculo, *Cedant arma togae.* porro, ut hanc quasi appendiculam adjiciam, consulares viri, etiam cum pu-

publice ibatur ad saga, togati tamen esse consueverant. Vixero in Antonium: Equidem, P. C. quanquam hoc honore usi, togati solent esse, cum est in sagis civitas: statui tamen, a vobis, ceterisque civibus, in tanta atrocitate temporis, tantaque perturbatione pop. R. non differre vestitu.

Ut ne quis bonus intereat] Liber vetus, ut neque bonus quisquam intereat. atque ita corrigendum est.

Vos omnes jam salvi] Dele particulam, jam, eodem illo libro auctore.

Deorum immortalium significationibus.] Tales videlicet quasdam significationes dicit, qualis est ea, quam ipsi datam commemorat Dio: nempe cum in Ciceronis domo virgines Vestales sacra solennia ex more pro populi salute facerent; longissimam ex ara emicuisse flammam. Dionis verba sunt: *Kai pia παρὰ τὸ δαίμονι χηρὸν ἐλπίδῃ ἄμει τῇ ἐν λαῶν, ὅτι ἰσῶν ἐν τῇ εἰκῇ αὐτῶ ὑπὸ τῇ ἀνταρθεσίᾳ τῶν τῶ δῆμι ποιησίων, τὸ πῦρ ἐπὶ μετέπειτα παρὰ τὸ εἶδος ἤδη.* idem etiam, & multo quidem copiosius, narrat Plutarchus: sed uterque hoc contigisse ait, cum jam Léntulus abdicare se praetura coactus esset.

Non procul, ut quondam solebant] E vulgi opinione dixit. vulgares enim putant, caelestia numina ab aliis locis longius, ab aliis propius abesse. cum tamen neque procul, neque prope recte dicatur in deo, si quidem utraque harum vocum significatur locus. in loco autem esse nihil, nisi corpus, potest. at divina natura expers est corporis. alioqui (quod vel cogitare sit nefas) esset aliquid simplicius deo: cum omne corpus e materia, & forma sive effectione constet. praeterea, si deus corporatus esset, non esset infinite potens: haberet enim partes. & earum partium, vel uniuscujusque infinita esset potentia: ex quo efficeretur, ut & partium inter se, & cujuslibet partis cum toto eadem potentia esset: quod absurdissimum est: vel singularum partium potentia finita; quo posito, consequeretur, totius quoque potentiam esse finitam. nam e finitis infinitum constitui non potest: ut praeclare disputatur in libris de motu. Non est igitur corporeus deus: ideoque neque procul, neque prope esse dicendus est: sed ut nullo tempore, ita nullo etiam loco circumscriptus. At Cicero, ut orator, magis ad popula-

pularem sententiam, quam ad elimatam philosophorum disputationibus veritatem, orationem suam accommodavit. quod idem facere omnes oportet, qui verba facere ad populum, & imperitae multitudinis animos dicendo regere ac tractare meditantur.

Ab extero hoste] Libri veteres, *externo*.

Venerari] *Venerari*, est orare: quod & *veniam petere* dicitur. Plautus:

Est deus. veneror, ut nos aerumna ex hac miseras eximat.

Virgilius:

*Multa movens animo, nymphas venerabar agrestes,
Gradiumque patrem, Geticis qui praesidet arvis,
Rite secundarent visus, omenque levarent.*

Idem etiam *adorandi* verbo indicatur.

M. AN.

M. ANTONII MURETI

A D

LEONARDUM MOCENICUM,

P. V. TERTIAE ORATIONIS IN CATILINAM EXPLICATIO.

ADMIRABILIS quaedam, ac prope divina vis est, Leonarde Mocenice, hominis eloquentis: meritoque sapientissimus poëta scripsit Euripides, nihil esse, quod ferro, quin idem oratione confici possit. Quodsi unquam ullum tempus fuit, cum id manifesto perspicere posset; tum profecto apertissime declaratum est, cum sceleratas Catilinae in patriam machinationes, nefariaque consilia fretus eloquentiae viribus Cicero dissipavit. ac mihi quidem saepenumero in summos homines, quos Romana olim resp. plurimos protulit, intuenti, aliorumque facta cum aliis, quam possum, accuratissime conferenti, prorsus ita videtur, plus uni Ciceroni urbem Romam, quam omnibus, quotquot bellica virtute fines protulerunt imperii, debuisse. nam ut in corporibus nostris externum calorem, externumve frigus propulsare ac defendere facile est: ubi autem intus contractum frigus, aut in venis ac visceribus conclusus calor labefactat eas partes, quibus vita praecipue continetur, remedium ei malo adhiberi, nisi ab homine perito, atque exercitato, non potest: sic in ratione gerendae reipub. debellare hostes externos, & quod illi mali civibus tuis moliebantur, id in ipsorum capita convertere, si minus facile est, ejusmodi tamen est, ut humanis viribus effici posse videatur: at ubi ipsae inter se dissident reipub. partes, & quidem ita dissident; ut quibus in tota civitate plurimum animi, atque audaciae est, ii conjuncti ac consociati inter se, obstinatissimo animo, pestem ceteris, atque exitium machinentur: deum profecto, Mocenice, deum quandam, non hominem, esse oportet, qui in tanto, tamque ancipiti discrimine statum civitatis integrum, atque incolumem praestet.

stet. ea vero laus cui potius, quam Ciceroni, tribuenda sit, neminem video. unus enim latentem adhuc atque occultam conjurationem singulari providentia, vigilantiaque deprehendit, ac protulit: manantem, serpentemque paulatim longius, comprescit: fractos ac debilitatos metu propter inusitatam periculi magnitudinem civium animos confirmavit: indormientem tantis rebus excitavit senatum: eadem voce & securitatem bonis, & terrorem improbis attulit: collegam suum labæ conjurationis infectum, sponte deposita, oblataque illi provincia, ad bonas partes adduxit: & ut quæ sanari poterant, summo adhibito studio, sanare conatus est, ita quæ insanabilia videbantur, ea, omni periculo, atque omni invidia pro nihilo habita, animose ac fortiter amputavit. itaque earum rerum ergo, primus meritisimo eum honorem consecutus est, ut pater patriæ diceretur. Ac si quis est, qui horum præstantissimorum operum laudem ab eloquentia removens, ad alias quasdam virtutes referre malit: ut ei nos illud dabimus, nunquam hominem quamlibet in dicendo copiosum, atque ornatum, hæc tam præclara effecturum fuisse sine aliis plurimis, maximisque virtutibus: ita ipse, nisi valde iniquus sit, nobis hoc concedat, necesse est, nunquam hæc tam feliciter a quoquam dirigi, gubernarique potuisse, cui, ceteris instructo animi bonis, graviter ornatæque dicendi facultas defuisset. Hanc ego ad facultatem, Mocenice, vias commonstrare conor iis, quibus in hac urbe cordi sunt honestarum artium studia. nam etsi non sum ita nescius mei, ut eloquentem esse me putem: tamen, quod a prima ætate dedi me studiose ad exercitationem dicendi: & magna cum cura pervolutavi eorum scripta, qui aut disertis fuisse ferebantur, aut ea præcepta libris suis complexi esse, quibus orationis copia pareretur: videor posse, quo ipse non pervenerim, nihilominus, eo qua perveniendum sit, aliquo modo indicare. certe quidem sedulo præsto, quod possum, & quod mihi senatus auctoritate munus injectum est, ei ut ne desim, viribus opibusque omnibus elaboro. quoniam autem multi sæpe ita mecum egerunt primarii homines, ut dicerent, se cupidos quidem esse cognoscendi ea, quæ a me dicerentur: sed, ne ad me tam sæpe, quam vellent, ventitarent, negotiis impediri: si subsecivi temporis aliquid sumerem ad ea ipsa, quæ quotidie traderem, mandan-

danda litteris, gratum id multis, atque optatum fore: morem illis hac quoque in parte gerere volui: & ad meos pristinos labores hoc quoque scribendi onus adjeci. Quod utinam tam utile sit aliis, quam a me, solo obsequendi amicis desiderio, sine ulla ambitione susceptum est. quamquam enim non eam me sapientiam consecutum prae me fero, ut gloriam spernam: tamen ea nostris temporibus copia est vel eruditorum hominum, qui meis luminibus obstruant; vel malevolorum, qui omnem iudicii laudem in vituperandis aliis positam putent: ut iudicaturus sim, mecum praeclare actum, si ita caream gloriae fructu, ut ne obrectatorum quidem aculeos sentiam. Nunc, quando de quatuor Ciceronis in Catilinam orationibus duas interpretati sumus, pari duas reliquas studio persequemur.

Remp. Quirites] Hanc orationem alii scripserunt habitam esse non. Decemb. ipsis: qua in re, non magno negotio, manifesti erroris convinci queunt. Etenim ea, quae proxime hanc sequitur, habita est in senatu nonis Decemb. quod epistola prima libri secundi ad Atticum Cicero ipse testatur. Haec autem biduo ante habitata fuerat, ut indicant verba illa e sequenti: *Is & nudius tertius in custodiam cives R. dedit, & supplicationem mihi decrevit; & indices hesterno die maximis praemiis affecit.* Constat igitur, hanc habitam esse III. non. Decemb. Continetur autem quatuor praecipuis partibus. primum enim brevi exordio populum, & sibi conciliat, & attentum ac docilem reddit. deinde narrat, quem in modum a se patefacta atque oppressa conjuratio fuerit, quidque super ea re decretum a senatu. hanc narrationem sequitur amplificatio, quae constat commemoratione prodigiorum, quibus haec conjuratio praesignificata fuerat; & comparatione illius cum ceteris civilibus intestinisque bellis. Postremo brevi peroratione commendat se liberosque suos populo R. & se in suscepta defensione reip. etiam deposito magistratu, constantissimum fore pollicetur. Cetera, quae ad argumentum pertinent, suis locis singillatim commemorabimus.

Remp. Quirites] Uno reip. nomine cuncta quodammodo reliqua continentur. sed est haec ratio quaedam amplificandi, quam supra quoque tetigimus: ut cum totum aliquid proposueris, partes etiam enucleatius persequare.

Bona,

Bona, fortunas] *Bonorum* nomine facultates, id est, τὰ ὑπάρχοντα, indicantur. neque sane alia vis subest nomini *fortunarum*. duo igitur idem valentia, augendi gratia posuit.

Laboribus, consiliis, periculisque meis] Omnes libri veteres ἀσθενείας, *laboribus, consiliis, periculis meis*. sic & in superiori oratione: *Nunc, si L. Catilina consiliis, laboribus, periculis meis circumclusus, &c.*

Ex flamma, atque ferro] e caede atque incendiis. hypallage.

Ex faucibus fati] Metaphoram a feris ductam esse constat. *fatum* autem vocat interitum, ut infra: *Neque tanto ante exitii, ac fati diem reip. denuntiasset*. idemque Graecis in usu est, qui μέγας, & πέρμην, & ἄνεξ pro morte dicunt. etiamque πρὸς μὴν, ut in illo versiculo,

Ἄφουκός ἐστι τὸ τῆς πρὸς μὴν κακόν.

Quae harum vocum usurpatio unde mihi manasse videatur, aperiam. *Fatum* re vera significat consilium voluntatemque divinam, qua omnia ex omni aeternitate ita constituta sunt, nihil ut accidere possit, quod non deus infinito ante tempore praesciverit: & quidem certo ac praefinito praesciverit. nefariae enim impietatis esset dicere, dei scientiam aut non omnium esse, aut incertam esse, ac fluctuantem. Quod tamen non ita accipiendum est, ut, quod quidam scelerati faciunt, malorum causas referamus in deum. nam ut medicus, qui certo praenoscit, aegrotum ex hac aut illa infirmitate periturum, non tamen aegroti mortis causam afferre dicendus est: ita deus, quamvis hunc aut illum flagitiosum fore praecognoscit, minime tamen in causa est, ut ille flagitiosus evadat. cavendum est etiam diligentissime, ne Stoicos omni libertate hominum mentes servitute devincire conantur, tolluntque e rebus omnibus casum, & quicquid de rebus futuris affirmatur, negaturve, id definite verum, aut definite falsum esse confirmant. quod longissime abest a vero. Etenim permulta sunt, quae antequam fiant, vel fieri, vel non fieri possunt: estque ita plane libera hominum voluntas; ut nemo invitus bonus fiat, nemo invitus malus. alioqui enim frustra virtutibus praemia, fru-

frustra vitiis supplicia constituerentur. Sed tamen & ea ipsa, quae eam naturam habent, ut & hoc, & illo modo evenire possint, certo praeoscuntur a deo: & quamvis liberum erat Catilinae, conjurare in patriam, vel non conjurare: deus tamen, conjuraturum illum, ex omni aeternitate praesciverat. Dei autem scientia nullam necessitatem rebus imponit. nam, ut vere, & sapienter ab hominibus eruditissimis, iisdemque sanctissimis dictum est, modus cognitionis non immutat naturam rei cognitae. Ac deus quidem uno prorsus modo praeoscit omnia: neque tamen omnia uno eodemque modo eveniunt. nam, ut insistamus in exemplo proposito, non minus certo sciebat deus fore, ut Catilina bellum faceret patriae; quam fore, ut aleretur, ut cresceret, ut somnum caperet, ut quotidie ad senium magis accederet. aliter tamen haec contigerunt, & aliter illud. nam haec, etiam ipso Catilina invito, allatura erat naturae necessitas: illud in ipsius voluntate, atque arbitrio positum fuit. Hunc igitur rerum ordinem in mente divina constitutum, proprie accepto *fati* nomine significari ajo. Credebant autem veteres, quo temporis puncto quis nasceretur, eo ipso fataliter constitui de morte atque interitu ipsius: quod indicat hic versiculus Manilii,

Nascentes morimur: finisque ab origine pendet.

& illud Senecae: — *Primusque dies Dedit extremum.* atque hac potissimum in re vim fati elucere arbitrabantur. inde factum opinor, ut morti, atque interitui, *fati* nomen tribuerint. Quod autem hic annotat Silvius, *fati* nomen accipi pro morte naturali, sed tantum pro morte violenta, longe fallissimum est. imo vero violentam mortem qui oppetunt, *praecipere*, aut *praecoccupare fati*, & *praeter fatum mori* dicuntur & ita accipiendus est locus ille e secunda Philippica: *Multa autem impendere videntur praeter naturam, praeterque fatum.* & versus ille Virgilio,

Nam quia nec fato, merita nec morte peribat.

Et si non minus.] Et si. positum videtur pro, quod si.

ut apud Terentium Phormione: *Et si tibi res sit cum eo lthone*. ubi Donatus, *Et, inquit, modo non connexiva, sed inceptiva particula est.*

Et si non minus] Argumentum a pari. Paria sunt condere urbem, & conditam fervare. Is qui urbem condidit, in deorum numerum relatus est. igitur & is, qui eandem servavit, in honore & apud vos, & apud posteros esse debet.

Jucundi atque illustres] *Illustres dies* sunt sancti, atque honorati, quosque quotannis, ob memoriam alicujus rei, celebramus, ac colimus. eorum, partim sunt *jucundi*, ut ii quibus nati, aut a magno aliquo periculo liberati sumus: quidam etiam *acerbi*, ut apud Virgilium:

*Famque dies, ni fallor, adest, quem semper acerbum,
Semper honoratum (sic dii voluistis) habebo.*

non frustra igitur hæc duo conjunxit.

Quibus conservamur] Natalem suum quisque quotannis celebrare consueverat: etiamque natalem eorum, quos amabat. Tibullus:

*Est qui te, Cherinthe, dies dedit. hic mihi sanctus,
Atque inter festos semper habendus erit.*

Horatius:

*Qui dies mensem Veneris marinae
Findit Aprilem,
Jure solennis mihi, sanctiorque
Pene natali proprio: quod ex hac
Luce Maecenas meus affluentes
Ordinat annos.*

Sed & eos dies colebant, quibus e magno aliquo discrimine erepti forent, ut Horatius Kalendas Martias: quod eo die, casu arboris, adductus quidem in periculum vitae, sed tamen liberatus fuisset: quod ipse testatur his versibus:

*Voveram dulces epulas, & album
Libero caprum, prope fumeratus*

Ar-

Arboris istu.

*Hic dies anno redeunte festus,
Corticem adstrictum pice dimovebit
Amphorae fenum bibere institutae
Consule Tullo.*

Illum, qui hanc urbem condidit] Romulum urbis conditorem fuisse, confirmata multorum saeculorum consensu opinio est. neque tamen defuerunt e vetustis scriptoribus, qui Romam multis fuisse ante Romulum aetatibus dicerent. qua de re vide Solinum capite 2. polyhistoris.

Romulum] Abest *Romuli* nomen ab uno antiquo lib. quo fit, ut, peccatum esse hic in eodem genere arbitrer, quo multis in aliis locis, quos supra indicavi: ac plane censeam glossema esse.

Ad deos immortales] Historia e Livio, & aliis nota est. *Ennius*:

*Romulus in caelo cum dis genitalibus aevum
Dedit.*

Horatius:

— *hac Quirinus
Martis equis Acheronta fugit.*

Idem:

*Romulus, & Liber pater, & cum Castore Pollux,
Post ingentia facta, deorum in templa recepti.*

Scipio apud Ciceronem: Desiderare sol hominibus, extinguique visus est, cum *Romuli* animus haec ipsa in templa penetravit. ei flaminem adjecit Numa, quem *Quirinalem* vocavit. instituta etiam festa, quae *Quirinalia* dicta sunt, aut alio nomine *festa stultorum*. celebrabantur autem XIII. Kal. Mar. ut constat e secundo fastorum Ovidii, & e veteri Kalendario, quod vir singulari quodam Dei opt. max. in aetatem nostram beneficio ad illustrandam, & eruendam e veteribus monumentis antiquitatis memoriam natus, haud ita pridem in lucem edidit Paulus Manutius.

Debet dies is] Lege, ut est in veteribus libris: *Esse apud vos, posterosque vestros in honore debet is, qui*
Qq 2 ean.

eandem hanc urbem, &c. non enim de die loquitur, sed de se ipso: ac se ipsum cum Romulo tacite confert.

Nam totius urbis] Optimus liber: *Nam toti urbi.* placet.

Tectis omnibus] Omnes libri veteres hoc amplius, *templis, delubris, tectis omnibus, ac moenibus.*

Rejecimus] Idem omnes libri, *dejecimus.*

Principio] Narratio est.

Paucis ante diebus] Hic vicesimus quartus a Catilinae profectioe erat dies.

Semper vigilavi] Narrationem credibilem fieri, rhetores docent, si non tantum quomodo quicque contigerit, verum etiam quibus de causis ita contigerit, explanetur. hoc igitur mirabiliter Cicero facit. expositurus enim, quem in modum patefacta, & quasi e tenebris ac latibulis eruta conjuratio esset; prius proponit causam, quae id effecerit, nempe singularem quandam, ac perpetuam vigilantiam, ac providentiam in repub. suam. Simul autem haec modesta officii sui praedicatio, ac commendatio, non dici potest, quantum ad conciliandos auditorum animos valeat.

Insidiis] Quidam libri veteres, *periculis.*

Salvi esse] Arnota, quod sit officium ejus, cui commissa resp. est: nempe, ut, sopitis, ac quiescentibus ceteris, ipse pro salute publica vigilet, quasque excubias agat. Homerus:

Οὐ γὰρ πανύχθον βυλνφόρον ἄδρα καλῶδον,
ἃ λαοὶ τ' ἐπιπτερόφα), κὶ πῶτα μίμηλε.

Quam in sententiam multa praeclara diligenter ab Erasmo in proverbii collecta sunt.

Quod vivus egressus est] Omnes libri veteres, *quod vivus exierit.*

Conjuratorum] Ut *juratus*, qui juravit; *injuratus*, qui non juravit; sic & *conjuratus*, qui conjuravit. similia quaedam indicavi in annotationibus Terentianis.

Remansissent] Quidam veteres libri, *restitissent.*

Furore ac scelere esse inflammatus] Sic locutus est & libro quinto accusationis: *Ipse inflammatus scelere ac furore, in forum venit.*

Propter incredibilem magnitudinem sceleris] Magna enim

enim scelera non temere credi, neque levi conjectura pendì solent. immo quo atrociora sunt, eo ad faciendam fidem pluribus & certioribus notis coarguenda sunt: ut praeclare disputatur in oratione pro Sex. Roscio Amerino.

Oculis] Additum ad maiorem *visum*. Sic infra: *Ut eos pene oculis videre possemus.*

Itaque ut comperi legatos Allobrozum] *Allobryges*, gens Galliae potentissima, ait Apollodorus. Polybius autem per *i* scribit *Allobrigas*. Charax vero per *o* *Allobrogas*: quae scriptura Latinis usitatissima est; nam Graeci quidem plerique omnes scribunt *Allobrigas*. Dicebatur eis jus ab his praetoribus, quibus Gallia Narbonensis obtigerat: ut testatur Strabo lib. 4. Ii tum legatos Romam miserant, quæsturos de avaritia magistratuum suorum: quos Lentulus per P. Umbrenum ad conjurationis societatem pertrahere molitus est. sed illi, cum simularent se ei consilio favere, totam rem tamen ad Q. Fabium Sangam detulerunt, unde dictum est ab Horatio,

Novisque rebus infidelis Allobrox.

Historiam fusissime narrant Sallustius, Plutarchus, Appianus: quorum scripta cum terantur omnium manibus; nullum esse operae pretium puto, integras paginas, quod alii fecerunt, ex eorum libris describere.

Belli transalpini] *Bellum* in ulteriore, *tumultum* in citiore Gallia dicit. inter haec autem vocabula quid intersit, discas e Cicerone VIII. Philipp.

Ad suos cives] Animadvertite, totam regionem Allobrogum, civitatem vocari. Sic apud Sallustium: *Itaque Q. Fabio Sangae, cujus patrocinio plurimum civitas utebatur, rem omnem, uti cognoverant, aperiant. sic & omnes Helvetii, civitas una. Caesar: Apud Helvetios longe nobilissimus. & ditissimus fuit Orgetorix. Is, M. Mesfalla, & M. Pisone cos. regni cupiditate inductus, congregationem nobilitatis fecit, & civitati persuasit, ut de finibus suis cum omnibus copiis exirent.*

Eodem itinere] Redeuntes enim in Galliam, iter per Etruriam facturi erant.

Vulturcium] T. Vulturcium Crotoniensem.

Litteras] Quarum exemplum infra videbimus.

Qq 3

Hq.

Hesterno die] Sub noctem, opinor. ita enim in oratione pro Flacco: O nox illa, quae pene aeternas huic urbi tenebras attulisti: cum Galli ad bellum, Catilina ad urbem, conjurati ad ferrum, & flammam vocabantur: cum ego te, Flacce, caelum noctemque contestans, flens flentem obtestabar: cum tuae fidei optimas & spectatissimae salutem urbis & civium commendabam. tu, tu, Flacce, praetor, communis exitii nuntios cepisti: tu inclusam in litteris reip. pestem deprehendisti: tu periculorum indicia, tu salutis auxilia ad me, & ad senatum attulisti. quae tibi tum gratiae sunt a me actae? quae a senatu? quae a bonis omnibus? quis tibi, quis C. Pontinio, fortissimo viro, quenquam bonum putaret unquam non salutem, verum honorem ullum denegaturum?

Et C. Pontinium] Francisci Capellii liber, *Pomptinium*: quomodo etiam in quibusdam impressis scriptum esse video. Sed opinor, litteram, p, sine causa inculcatam a veteribus librariis. nam illi eodem modo *somnium* pro *somno*, *dampnum* pro *damno*, *dampnare* pro *damnare* scribebant.

Fortissimos, atque amantissimos reipub.] Utrumque necessarium erat: alterum, ut possent exsequi ea, quibus opus erat pro rep. alterum, ut vellent.

Ad pontem Milvium] Is est haud procul ab urbe in Etruriam tendentibus. Martialis:

A ponte rediit Milvio.

Ex praefectura Reatina] Italiae oppida partim coloniae erant, partim municipia, partim praefecturae. Sex Pompeji de praefecturis verba sunt: *Praefecturae eae appellantur in Italia, in quibus & jus dicebatur, & nundinae agebantur, & erat quaedam earum respub. neque tamen magistratus suos habebant: in quas legibus praefecti mittebantur quotannis, qui jus dicerent. quarum genera fuere duo: alterum, in quas solebant ire praefecti * quatuor sex virum pro populi suffragio creati erant in haec oppida, Capuam, Cumas, Casilinum, Vulturnum, Puteolos, Suessulam, Atellam, Calatiam: alterum quas praetor urbanus quotannis in quaeque loca miserat legibus: ut Fundos, Formias, Caere, Venafrum, Alicas, Privernum, Anagninam, Frusilonem, Reate, Saturnium,*
Nur-

Nursiam, Arpinum, aliaque complura. Haec, ut dixi, Sex. Pompeji verba sunt, sed miserandum in modum depravata: neque mihi quidem apparet, quomodo corrigi debeant. Tuum profecto, tuum, Paule Manuti, excellens ingenium, spectatamque illam, illam tuam in emendandis optimis quibusque scriptoribus iudicii acrimoniam & locus hic, & totus prope Sex. Pompejus requirit.

Quorum opera] Emenda e veteribus libris: *Quorum opera utor assidue in rep. praesidio cum gladiis miseram.* ut sit, *miseram praesidio:* non autem, *in praesidio reipub.*

Interim tertia fere vigilia exacta] *Vigiliarum,* in quas nox a veteribus distribueretur, meminit & Julius Pollux libro primo. sed earum ratio planius explicatur a Suida, qui ait, *vigiliam,* id est, *φύλαξιν*, esse quartam partem noctis. *Tertia* igitur *vigilia* fere exacta, est, quatuor fere horis antequam dilucesceret.

Improbisimorum] Omnes libri veteres, *improbisimorum.* idque melius videtur.

Cimbrum Gabinium] Hunc infra vocat *P. Gabinium* & Sallustius quoque *P. Gabinium Capitonem*, equitem *R. Cimbrum* autem, cognomen esse arbitror; neque enim inusitatum erat, ut unus haberet plura cognomina. Nominatur autem & *M. Tullius Cimber* lib. 12. epistolarum, & secunda Philippica, inter Caesaris interfectores, & *Caninius* quidam *Cimber* xi. Philippica.

Nihil dum suspicantem] Quidam libri veteres, *Nihil dum talē suspicantem.*

Accersitur] Omnes veteres libri, *accersitus est.*

P. Statilius] Lege, *L. Statilius:* nam & ita est in antiquis libris, & ita vocat Sallustius, & ipse Cicero paulo infra in hac ipsa oratione.

Praeter consuetudinem] Notat Lentulum, ut pigrum, & somnolentum. Sic infra: *Non mihi esse P. Lentuli somnum, nec L. Cassii adipem,* &c. Dio quoque, ἡ ἀναισθησία, inquit, ἡ αἰσθησία ἡ. itaque Catilina apud Sallustium ita loquitur: *Scitis equidem, milites, secordia atque ignavia Lentuli quantam ipsi nobisque cladem attulerit.*

Cum vero summis] Dele particulam, *vero.* temere enim, & contra veterum librorum fidem inculcata est,

Referri] Optimus liber, *referrem.*

Senatum frequentem] in aedem Concordiae.

C. Sulpicium] Hac de re Plutarchus: Γαίος δὲ Σουλπίκιος,

αἱ τ' ἡμετέρας, ἐπὶ τῷ αἰκίῳ πρὸς τοὺς Κισίους, παρὰ μὲν ἐν αὐτῇ βίῳ, καὶ ὅσῃ, πολλὰ δὲ ἐξ ἡμῶν, καὶ μεταξὺς ἀλλήλων νοσήσαντες ἀπέθανον.

Sine Gallis] ut singulis seorsum interrogatis, cognosceretur, ecquid eorum indicia inter se concinerent.

Fusfu senatus] Aliter enim consuli fidem publicam dandi jus non erat, ut cognoscitur e Rabiriana.

Tum ille dixit] Optimus liber: *Tum ille, cum vix se ex magna timore recepisset, dixit, a P. Lentulo, &c. melius sine controversia, quam quomodo impresum est.*

Ut servorum] Catilina enim, ut narrat Sallustius, servitia repudiabat. id Lentulo displicebat. hunc autem locum Ciceronis, ne suspicari quidem possum, cur quidam depravatum esse existimarint.

Omnibus ex partibus] Duodecim opportunis urbis locis incendium excitare constituerant: ut Sallustius auctor est: at centum, si Plutarchum sequare. dederant etiam negotium nonnullis obsidendorum aquaeductuum, & interficiendorum, si qui, ut fit, ad extinguenda incendia accurrissent.

Caedemque infinitam] Nulli omnino civi, praeterquam Pompei liberis, parcere decreverat Lentulus. Plutarchus.

Praesto esset ille] Catilina.

Exciperet] a venatoribus sumptum.

Equitatum] Eo enim Galli etiam hodie plurimum valent. idque, ut veterum testimonia praetermittam, confirmavit is, quo olim domestico praeceptore pater tuus, Leonarde, vir clarissimus, usus est, decus Graeciae, Marcus Musurus in elegia, quae ante Platonem legitur, his versibus:

Σαλκυοῦρκον Κιλίκων θῆρον ἐνὸς,
ἴσως κινέωντων πρῶτον εἰδυμένους.

Ex fatis Sibyllinis] Quidam liber vetus, *ex libris Sibyllinis*. ac infra quoque ubi legitur: *Nihilne secum esset de fatis Sibyllinis locutus*: idem ille liber habet, *de libris Sibyllinis*. atque ita plane legendum puto.

Ex libris Sibyllinis] Hac de re Sallustius: *Eadem Galli fatentur: ac Lentulum dissimulantem coarguunt, praeter litteras, sermonibus, quos ille habere solitus erat, ex libris Sibyllinis regnum Romae tribus Corneliis portendi:*
Cin-

Cinnam, atque Syllam antea, se tertium esse, cui fatum (liber manuscriptus habet, fatatum) esset urbis potiri. praeterea ab incendio Capitolio illum esse XX. annum, quem saepe ex prodigiis haruspices respondissent bello civili cruentum fore. Plutarchus autem, de Lentulo loquens, τῷ, inquit, ὅτι τῇ φύσει πιῦτον, κινημένοι καὶ Ἐκαπλίᾳ αὐτοδιδραχῇ ἐλπίσι κινᾶς ψαδδμόντης, καὶ ῥήτις, ἔπη πωλασμένα καὶ χρυσμῆς ἄδιντις, ὡς ἐκ τῶν Σιδουαίων, σφραγισθεὶς, ἐκμεμῆνους εἶναι τῇ Ῥώμῃ Κορηλίας πρὸς μονάρχους. ἂν δὲ μὴ ἔδη πωλησμένη τὸ χρῆμα, Κίνου τι καὶ Σουλᾶν· τρέτα δὲ λοιπὸν Κορηλίᾳ ἐκείνῃ φέρονται πλὴν μοναρχίᾳ ἡκεῖν τὸ δαίμονα. Idem etiam apud Appianum legitur.

Fatalem] ut ipse ab haruspibus acceperat.

Post virginum absolutionem] Asconii Pediani in orationem in toga candida verba sunt: *Fabia, virgo Vestalis, causam incesti dixerat, cum ei Catilina objiceretur: eratque absoluta. Haec Fabia, quia soror erat Terentiae Ciceronis; ideo sic dixit, Etiam si culpa nulla subesset. ita & suis pepercit, & nihilo levius inimico summi opprobrii turpitudinem objecit. Haec Asconius. ac libet ostendere, quanti publice intersit, in veterum scriptorum libris, ut nunc loquimur, imprimendis summam diligentiam adhiberi. haec enim quae modo recitavi, Asconii verba, quod in omnibus impresis libris perperam distincta sunt, hunc errorem objecerunt aliquot eruditae hominibus, ut traderent, hanc Fabiam, quod Terentiae soror esset, ideo absolutam fuisse. quo quid cogitari poterat ineptius? sed, ut eo, unde digressi sumus, revertamur, locum hunc de virginum absolutione ad illam Fabiae absolutionem referunt. de quo ut addubitem, facit, primum quod nullo argumento probari potest, hunc decimum ab absoluta Fabia annum fuisse. deinde quod vix videtur *virginum absolutionem* dicturus fuisse Cicero, si de una tantum virgine absoluta sermo esset. amplius igitur quaerendum, nam nunc quidem nihil satis probabile occurrit.*

Post Capitolii autem incensionem] L. Scipione & C. Norbano cos. custodum negligentia Capitolium conflagavit; quod a Q. Catulo postea Hortensio & Metello cos. restitutum est.

Saturnalibus] Plutarchus: καὶ νῦν μὲν ὥρῃσιν πρὸς τὴν ἐπίσημον μίαν τὴν Κορηιάδων. De *Saturnalibus* autem praestat Ma-

crobi verba subicere: *Apud majores nostros Saturnalia die uno finiebantur. qui erat A. D. XIV. Kal. Jan. sed postquam C. Caesar huic mensi duos addidit dies, sextodecimo coepta celebrari. Ea re factum est, ut, cum vulgus ignoraret certum Saturnaliorum diem, nonnullique a C. Caesare inserto die, & alii vetere more celebrarent, plures dies Saturnalia numerarentur. licet & apud veteres opinio fuerit, septem diebus peragi Saturnalia; si opinio vocanda est, quae idoneis firmatur auctoribus. Novius enim probatissimus Atellanarum scriptor, ait:*

Olim expectata veniunt septem Saturnalia.

Mummius quoque, qui post Novium, & Pomponium diu jacentem artem Atellaniam suscitavit, Nostri, inquit, majores velut bene multa instituere, ita hoc optime: a frigore fecere summo dies septem Saturnalia. Sed Manlius ait, eos, qui se, ut supra diximus, Saturni nomine, & religione defenderant, per triduum festos instituisse dies, & Saturnalia vocavisse. unde & Augustus, hujus, inquit, rei opinionem secutus, in legibus judiciariis triduo ferias servari jussit. Masurius, & alii, uno die, id est, XIV. Kal. Jan. fuisse Saturnalia crediderunt. Quorum sententiam Feneftella confirmat, dicens, Aemiliam virginem XV. Kal. Jan. esse damnatam. quo die si Saturnalia agerentur, nec causam omnino dixisset. Deinde adjecit: Sequebantur eum diem Saturnalia. mox ait: Postero autem die, qui fuit XIII. Kal. Jan. Liciniam virginem ut causam diceret, jussam: ex quo ostendit XIII. Kal. profestum esse. Haec Macrobius. iccirco autem conjurati Saturnalia ad faciendam caedem constituerant: quoniam civitas tum tota vino, atque hilaritati dedita facillime videbatur opprimi posse: secundum id quod a Virgilio dictum est:

Invadunt urbem somno vinoque sepultam.

Nullus autem dies tanta hilaritate peragebatur, quanta dies Saturnaliorum. unde lepidissimus poeta Saturnalia optimum dierum vocat.

Cethego nimirum id longum] Erat enim Cethagus praecipiti admodum, ac tenerario ingenio. unde & Cicero
infra

infra dicturus est, *C. Cethegi furiosam temeritatem*. quod his verbis confirmat Sallustius: *Inter haec parata, atque decreta, Cethegus semper querebatur de ignavia sociorum. illos, dubitando, & dies prolatando, magnas opportunitates corrumpere. facto, non consulto, in tali periculo opus esse, seque, si pauci adjuvarent, languentibus aliis, impetum in curiam facturum. Natura ferox, vehemens, manu promptus erat, maximum bonum in celeritate putabat.*

Tabellas] In ceratis tabulis scriptitas se veteres, notum est. eas tabulas, ubi ad aliquem scripturi erant, lino obligabant, deinde annulo suo obsignabant. Plautus:

*Phoenicium Calidoro amatori suo
Per ceram, & linum, litterasque interpretes
Salutem mittit.*

Signum cognovit] Mos veterum erat, ubi aliquem litteris ab ipso scriptis premere, ac convincere volebant, antequam eas resignarent, jubere, ut signum cognosceret. cuius rei aliquot testimonia collegit Petrus Victorius in variis lectionibus.

Quae sibi legati eorum praecepissent] Ita est in libris veteribus. sed nihilo secius legendum censeo, *recepissent*. recipere autem hoc loco est, polliceri.

Qui paulo ante aliquid de gladiis] Omnes libri veteres, *Qui paulo ante aliquid tamen de gladiis ac sicis, &c.* quae scriptura sine dubio praeclara est. Illud enim. *tamen*, eam vim habet, ut significet, Cethegum, cum in manifesto scelere teneretur, tamen primo dixisse aliquid, purgandi, excusandique sui gratia at, recitatis litteris, fractum, ac debilitatum animo conticuisse.

Introductus Statilius] Emenda, ut est in veteribus libris: *Introductus est Statilius. cognovit & signum, & manum suam*. prius enim, signum cognosci oportebat, deinde manum, resignatis jam litteris. sic etiam infra: *Perturbatus Lentulus, tamen & signum, & manum suam cognovit.*

Notum signum] Veteres, ut nunc quoque fit, in annulis signatoriis, quas cuique libitum erat, imagines exprimendas curabant. Saepissime tamen imagine alicujus praestantis viri in signando utebantur. Sylla dictator traditione

ditione Jugurthae semper signavit. Intercatiensis quidam, cujus patrem Scipio Aemilianus ex provocatione interfecerat, cum hoc ipsum sibi gloriosum duceret, quod pater suus cum tanto viro dimicans, interfectus fuisset, signasse postea dicitur ejus pugnae effigie: vulgato Stilonis Praeconini sale, quidnam fuisse facturum eum, si Scipio a patre ejus interemptus esset. Scipio, superioris Africani filius imagine patris sui. Divus Augustus primo sphinge, mox imagine Alexandri Magni, postremo sua, quam expresserat Dioscorides. atque hac etiam insecuti principes signare perseveraverunt. Maccenas rana. nostris temporibus, Viglius Zuichemus, praestantissimus jurisconsultus, Pallade signavit. vidi aliquot Erasmi epistolas, quae omnes signatae erant Termino, additis duabus vocibus, *nulli cedo*: non sine suspitione arrogantiae. sic hic P. Lentulus Sura imagine avi sui, viri clarissimi, in signando utebatur.

Imago avi tui] De hoc plura in sequentis orationis explicatione dicemus.

Qui amavit unice] *ἡμεῖς*. amavit unice patriam, quam tu inflammare ac diripere cogitabas. amavit unice eives suos, quos tu crudelissime trucidatos in patriae cinere sepelire voluisti.

Quae quidem te] propter exempli domestici memoriam.

Atque ille quidem primo negavit] se velle quicquam de his rebus dicere.

Surrexit] ad dicendum. stantes enim dicebant: ut alibi notavimus.

Per quem] Nempe per P. Umbrenum.

Quanta vis conscientiae esset] Cicero pro Milone: *Magna vis est conscientiae, judices: & magna in utramque partem: ut neque timeant, qui nihil commiserint: & poenam semper ante oculos versari putent, qui peccarint.*

Qui sim, ex eo] Apud Sallustium, hoc litterarum Lentuli exemplum ita relatum est: *Qui sim, ex eo, quem ad te misi, cognosces. fac cogites, in quanta calamitate sis: & memineris, te esse virum: consideres, quid tuae rationes postulent: auxilium petas ab omnibus, etiam ab infimis.*

Cogno.

Cognosces] Omnes veteres libri, ex eo, quem ad te misi, scies.

Cura, ut vir sis] ut constanter maneat in incepto: & factam tibi a senatu, qui te hostem judicavit, injuriam magno animo persequare.

Quem in locum sis progressus] Jam enim tibi pedem referre integrum non est.

Quid jam tibi sit necesse] Nempe, ut aut moriaris, aut vincas.

Etiā infimorum] Servos intelligit, quos Catilina, ut diximus, repudiabat.

Ac mihi quidem] Difficile est, ait Ovidius, crimen non prodere vultu. hoc autem de genere argumentorum ita ipse in Partitionibus: *Est etiam genus argumentorum aliud, quod ex facti vestigiis sumitur: ut telum, cruor, clamor editus, titubatio, permutatio coloris, oratio inconstans, tremor, & eorum aliquid, quod sensu percipi possit.*

Sed ipsi a se viderentur] Emendandum e veteribus libris: Ut non jam ab aliis indicari, sed indicare se ipsi viderentur.

Indiciis expositis atque editis] Sic supra: *Toto jam indicio exposito, atque edito.*

De summa reip.] Hoc loco omnes, quorum quidem ego copiam habui, libri veteres habent: *De summa reip. salute.* inepte omnino. sed hoc tamen visum est testatum relinquere, ut magis intelligeretur, non sine causa factum esse a me, quod bis jam in hoc ipso loquendi genere vocem, *salute*, a librariis temere adjectam suspicatus sum.

De summa reip.] Oportebat enim eum, qui senatum habebat, referre aut insipite de rep. aut de singulis rebus finite. Auctor Varro.

Distae sunt a principibus] ab iis, qui primi sententiam rogati sunt. de ordine autem rogandi sententias ita Varonem scripsisse, Gellius refert: *Singulos debere consuli gradatim: incipique a consulari gradu: ex quo gradu semper quidem antea primum rogari solitum, qui princeps in senatum lectus esset. Tum autem cum haec scriberet, novum morem institutum refert per ambitionem, gratiamque, ut is primus rogaretur, quem rogare vellet, qui haberet senatum: dum is tamen ex gradu consulari esset.*
Jam

Jam qui princeps senatus legi solet, discemus e Livio, cujus e xxvii. historiarum libro verba sunt: *Senatus lectionem contentio inter censores de principe legendo tenuit. Sempronii lectio erat. Ceterum Cornelius morem traditum a patribus sequendum agebat; ut qui primus censor ex iis, qui viverent, fuisset, eum principem legerent. is T. Manlius Torquatus erat. Sempronius, cui dii sortem legendi dedissent, ei jus liberum eosdem dedisse deos, se id suo arbitrio facturum: lecturumque Q. Fabium Maximum: quem tum principem Romanae civitatis esse, vel Annibale judice victurus esset. Cum diu certatum esset verbis, concedente collega, lectus a Sempronio princeps in senatu Q. Fabius Maximus consul. Haec Livius. sed quod ait Varro, semper antea primum rogari solitum, qui princeps senatus esset: id non semper verum fuit. nam, ut alibi idem Gellius scribit, *Alias primus rogabatur, qui a cens. princeps in senatum lectus fuerat; alias qui designati consules erant. atque hoc posterius apud veteres in consuetudine positum fuisse, multis testimoniis probari potest. Cicero V. in Antonium: Sed qui ordo in sententiis rogandis servari solet, eundem tenebo in viris fortibus honorandis. A Bruto igitur consule designato, more majorum, capiamus exordium. Idem vi. in eundem Antonium, de Bruto ipso loquens: An ille non potuit, si Antonium consulem, si Galliam Antonii provinciam judicasset, legiones Antonio, & provinciam tradere? domum redire? triumphare? primus in hoc ordine esse, quoad magistratum iniret? Sallustius: Tunc D. Junius Silanus, primus sententiam rogatus: quod eo tempore consul designatus erat, &c. Appianus autem non modo ita fieri solere confirmat, verum etiam cur fieri solet, exponit ejus verba sunt: Σιλανὸς μὲν δὲ πρῶτος ἔλαβη, ὃς ἐς τὸ μίλλον ἡρῶν ὑπατάσσειν, ὃ δὲ ἡδ' ἑταίροις ὁ μίλλον ὑπατάσσειν, πρῶτος ἐσθίει γινώσκων, ὡς αὐτὸς (οἶμαι) πολλὰ τ' ἐκρημνίσαν ἀρχαίον, καὶ ἐν τῇ δὲ βυλῇ πρὸς τὴν ἀλλοτρίαν ἐδημιουργεῖν αὐτὸν ἐκείνῳ. Neque tamen Silanus, sed Q. Catulus tum princeps senatus erat**

A principibus] Versus hic est octonarius jambicus longe optimus.

Sine ulla varietate] Nondum igitur constitutum erat de supplicii genere: qua de re postea variae sententiae fuerunt.

Per-

Per scriptum] Per scribebantur primum Senatusconsulta: deinde ad aerarium deferrebantur.

Collegae meo, C. Antonio] Multi libri veteres, *Atque etiam viro forti, collegae meo, laus impertitur*. unde dubium, non habeo, quin illud, *C. Antonio*, glossema sit.

Quod eos, qui hujus] *C. Antonius* consul, propter aeris alieni magnitudinem, & propter Catilinae familiaritatem, non alienus putabatur a conjuratione. postea tamen adversus Catilinam missus est. Unde cum postea damnatus esset, ivissetque in exilium, Catilinae factionis homines, laetantes, male ei evenisse, qui Catilinae fidem, ut ipsi putabant, fregerat, Catilinae sepulcrum ornarunt floribus, ac conventu, epulisque celebrarunt. Narrat Cicero in oratione pro Flacco.

P. Lentulus, cum se praetura] Quomodo praetor erat Lentulus, tam senex? intelligendum est, hanc ipsius secundam praeturam fuisse. cum autem lege Cornelia eundem magistratum capere, nisi interjecto decennio, non liceret: verisimile est, eum primam praeturam gessisse *L. Licinio Lucullo*, & *C. Aurelio Cotta* cos. Eo magis, quod interjecto ex more biennio, consul fuit, una cum *Cn. Aufidio Oreste*. cum igitur jam consularis, a censoribus *Gellio* & *Lentulo*, qui severissimam censuram egerunt, probri gratia, senatu motus esset, exacto legitimo tempore, ad recuperandam senatoriam dignitatem, denuo praeturam petierat, quam tum gerebat. id memoriae prodidit *Dio*, cujus verba sunt: *Συνέγραπτοι δ' αὐτοῦ τὰ μάλιστα, καὶ μὲν ἐν τῇ Γόμῃ, ὅ, π' ὑπατ', καὶ ὁ Λικίνιος ὁ Πύπλιος, ὁ μετὰ τὴν ὑπατείαν ἐν τῇ γερουσίᾳ ἐκπεπαισμένος, ἰσχυρότης δ', ὅπως τὴν βουλὴν ἀνάλυσι.* Idem etiam testatum reliquit *Plutarchus* his verbis: *Τὰς δ' ὑπολαβήσας οὐ τῇ πύλῃ, ἢ διεφθαρμένον ὑπὸ τῇ Καπλίνᾳ, συνῆλθε, καὶ παρεβύβησε Κορνέλιος Λέντος Σέξος ἐπικλῆσει, αὐτὴ γένος μὲν ἐοδὲς, βεβαιώσας δ' Φαῦλος, καὶ οἱ ἀσέλγητος ἐβληλαμίνος τῆς βουλῆς ἐκστρέφον. τίπε δ' ἐρατῶν π' ἀδελφοί, ὡς ἴδμεν ἐν τοῖς ἐμπροχέσι ἀπακτωμένοις τὸ βυλδύκον ἀξίωμα.* atque hinc intelligendum est, quod ait *Sallustius*, eum Romae consulare imperium habuisse.

In custodiam traderetur] *Lentulus P. Lentulo Spintheri*, qui tum aedilis erat; *Cethegus Q. Cornificio*; *Stratilius C. Caesari*, *Gabinus M. Crasso*, *Caeparius*, paulo ante

ante ex fuga retractus, Cn. Terentio senatori traditus fuit. Sallustius.

M. Caeparium] In vulgatis Sallustii codicibus hic *Q. Caeparius* vocatur. Ita enim ibi legitur: *Igitur, confirmato animo, vocari ad sese jubet Lentulum, Cethegum, Statilium, Gabinium, itemque Q. Caeparium Tarracinensem, qui in Apuliam ad concitanda servitia proficisci parabat.* At enim in illo, quem mihi, ut ante dixi, Fr. Capellius, Bernardi F. probus ac studiosus adolescens, dono dedit, ita legitur: *Vocari ad sese jubet Lentulum, Statilium, Gabinium, itemque quendam Caeparium Tarracinensem, &c.* itaque nulla in eo appellando inter Ciceronem & Sallustium discrepantia est.

In Q. Manlium Chilonem] Mihi vero minime displicet doctissimi hominis, Silvii conjectura, qui hunc *Magium*, non *Manlium*, vocatum putat.

Novem hominum poena] Novem illos intelligit, quos modo nominavit: Lentulum, Cethegum, Statilium, Gabinium, Cassium, Caeparium, Furium, Magium, & Umbrenum. neque tamen illi omnes postea interfecti sunt: sed tantum Lentulus, Cethegus, Statilius, Gabinius, Caeparius. ceteri, ut opinor, comprehendi nequiverunt. Cicero pro Sylla: *Sine delectu, sine armis, sine exercitu, quinque hominibus comprehensis, atque confosis, incensione urbem, internecione cives, vastitate Italiam, interitu remp. liberavi.* Et paulo post: *Domicilium imperii, quinque hominum amentium ac perditorum poena redemi.* Idem Sallustius quoque testatur.

Atque etiam supplicatio] De hac supplicatione ita ipse loquitur Philippica II. *L. Cotta, vir summo ingenio, summaque prudentia, rebus iis gestis, quas tu reprehendis, supplicationem decrevit verbis amplissimis: eique illi ipsi, quos modo nominavi, consulares, senatusque cunctus assensus est. qui honos post conditam hanc urbem habitus est rogato ante me nemini.* Idem in epistola ad Catonem: *Tu idem mihi supplicationem decrevistis togato, non, ut multis, rep. bene gesta, sed, ut nemini, conservata.* Idem multis aliis locis commemorat: fuit enim, ut notum est, admodum *ἐπαινετός*. Quintilianus quoque lib. 2. *Num igitur, inquit, negabitur deformem Pyrrhi pacem Caecus ille Appius dicendi viribus diremisse? aut non divina M.* Tul-

Tullii eloquentia & contra leges agrarias popularis fuit, & Catilinae fregit audaciam, & supplicationes, qui maximus honor victoribus bello ducibus datur, in toga meruit? Putabatur autem supplicatio esse praerogativa triumphi, ut e Catonis epistola cognoscitur.

Si cum ceteris conferatur] Omnes libri veteres, *si cum ceteris supplicationibus conferatur.* quod valde placet.

Ut quae religio] *Religio est*, valet, vereor, non audeo, vito aliquid, tanquam in quo sit quippiam mali ominis. Terentius:

Tum quod dem ei, recte est. nam, nihil esse, mihi religio est dicere.

Ut quae religio] Commendat senatum, ex comparatione ejus, quod a C. Mario factum fuerat. C. Mario tantum commissa erat a senatu resp. nihil nominatim de Glaucia decretum erat. At senatus non tantum mihi rempub. commisit: sed etiam nominatim decrevit, ut Lentulus in custodiam traderetur, quo decreto, videtur eum condemnasse. Glaucia praetor erat. Lentulus, patefactis indiciis, & confessionibus suis, non modo praetoris jus, verum etiam civis amiserat. C. tamen Mario religio non fuit, Glauciam interficere. Nos ut ea religione liberaremur, voluit senatus, Lentulum praetura se abdicare.

C. Glauciam] De hoc, primo commentario dictum est.

Nunc quoniam, Quirites,] Confirmat nunc, exposita tota re, animos populi: ostenditque, quanti publice interfuerit, Catilinam ex urbe pelli: nunquam enim futurum fuisse, ut haec tam facile reprimerentur, si ille in urbe remansisset.

Sceleratissimi] quoniam a civibus in patriam.

Periculosisimique] quoniam domesticum, ac intestinum.

Spes atque opes] Quidam libri veteres, *spes, opesque.*

P. Lentuli somnum] De hoc, & de Cethegi temeritate jam diximus.

Nec L. Casii adipem] stoliditatem ipsius, atque inertiam significat. qua de re Alconius: *Casium*, inquit, *qui iners, ac stolidus tum, magis quam improbus, videretur, post paucos menses in conjuratione Catilinae esse apparuit, ac cruentissimarum sententiarum fuisse auctorem.*

R r

Jam

Jam ad ceteras res] Jam ad certas res, omnes libri veteres. & ita emenda.

Neque vero cum aliquid mandaverat] Homines acres, atque in agendis rebus exercitati, obire ipsi potius omnia, quam mandare aliis, solent: quo nomine Philippum etiam alicubi commendat Demosthenes. notus est apologus, qui est apud Gellium, de castita.

Exitium, ac fati diem] Veteres libri, *exitii, ac fati diem*. quod probro.

In remp.] lidem omnes libri, *in republica*. quod placet. non enim pendet a nomine, *conjuratio*: sed respondet ei, quod paulo ante dictum est: *in privata domo*.

Tanto otio] Sic primo de officiis: *Neque enim in republica periculum fuit gravius unquam, nec majus otium*. ita enim recte emendavit hunc locum Petrus Victorius.

Quamquam haec omnia] Haec ~~conspiciuntur~~ quaedam est ad explicanda ea, quae de prodigiis, ac significationibus deorum immortalium dicturus est. Harum ego, inquit, rerum omnium tantum minister fui: dii immortales ipsi duces, atque auctores fuerunt. id probat duobus argumentis: primum, quod tantarum rerum gubernatio vix humani consilii esse videatur: deinde, quod illi multis, iisque apertissimis signis voluntatem suam patefecerint.

Nam, ut illa omittam] Cicerone consule, multa prodigia facta sunt, quibus periculum reip. portenderetur. Et ita exponit Julius Obsequens: *M. Cicerone* (in impressis libris inepte legitur, *M. Cefone*) *C. Antonio Cos. Fulmine pleraque decussa. Sereno, * Vaguntejus Pompejus de caelo exanimatus. Trabs ardens ab occasu ad caelum extenta. Terrae motu Spoletum totum concussum, & quaedam corruerunt. Inter alia relatum, biennio ante in Capitolio lupam Remi & Romuli fulmine ictam. Signum Jovis cum columna disiectum, haruspicum responso in foro repositum. Tabulae legum aeneae, litteris liquefactis. ab his prodigiis Catilinae nefaria conspiratio coepta. & paulo post: Lupi in urbe visi. nocturni ululatus flebiles canum auditi. simulacrum Martis sudavit. fulmen tota urbe pervagatum: pleraque deorum simulacra decussit, homines exanimavit. Et Dio: ἐπὶ μὲν ἐν ταῖς ἡμέραις αὗταις οἱ Ῥωμαῖοι. τὰ δὲ διὰ τίνα τι καὶ πάντων αὐτῶν ἐπύθεον. ἐν δὲ τῇ Καπιτωλίᾳ ἀνδράσις τι πολλοὶ ὑπὸ κεραυνῶν συνεχέοντο, καὶ ἀγλ-*

185-

μετα ἄλλα π, καὶ διὰ ἐπὶ πλείους ἰδρυμένοι, οἰκάν τε πρὸς λυκαίους
 οὐκ ἐν τῷ Ῥώμῳ, καὶ οὐκ ἐν τῷ Ῥωμύλῳ ἰδρυμένη ἔπειτα, καὶ ἐν Ῥωμύ-
 λῳ πῶν τελευτῶν, ἐς αὐτὸς οἱ νόμοι διατελέσαντι, συνεχρῆθη, καὶ ἀμυ-
 δεῖς ἐβρίετο. καὶ ἐν αὐτῷ ἀπὸ ἐξιδύοντο, τοῖς μέγιστοι πενήθυμοι, καὶ
 τῷ Διὶ ἀρχαίῳ μάλιστα πρὸς πρὸς αἰεσσάται, καὶ πρὸς τῷ ἀρχαίῳ
 βλῖπτοι, ὅπως αἱ συνδρομαί, ἐφ' ὧν ἐπεσφύοντο, ἐκφάνειν, ἰδρυ-
 θῶναι ἐψηφίσαντο. Sed ea omnia nemo melius, nemo co-
 piosius persecutus est, quam Cicero ipse longe pulcher-
 rimis versibus, quos recitat Quintus lib. i. de divina-
 tione.

Ut terrae motus, ceteraque] Omnium librorum vete-
 rum auctoritate permotus, ita locum hunc emendandum
 censeo: *Ut terrae motus relinquam, ut omittam cetera,*
quae tam multa, &c.]

Canere] praedicere. ductum a vatibus. sic locutus est
 & in iis, quos ante dixi, versibus:

*Haec fore, perpetuis signis, clariisque frequentans,
 Ipse deum genitor caelo terrisque canebat.*

Neque praetermittendum, neque relinquendum] Prae-
 termittimus ea, quae ne attingimus quidem: *relinquimus*
 jam suscepta. fieri etiam potest, ut duo idem valentia
 conjunxerit, ut Terentius:

Neque boni, neque liberalis functus officium sit viri.

Cotta & Torquato cos.] Teneri non possum, quin hoc
 loco versus Ciceronis, quibus haec continentur, propter
 mirificam ipsorum pulchritudinem, adscribam:

*Nunc ea, Torquato quae quondam & consule Cotta,
 Lydius ediderat Tyrrhenae gentis haruspex,
 Omnia fixa tuus glomerans determinat annus.
 Nam pater altitonans, stellanti nixus Olympo,
 Ipse suos quondam tumulos, ac templa petivit,
 Et Capitolinis iniecit sedibus ignes.*

*Tum species ex aere vetus, generosaeque Natae
 Conciat, elapsaeque vetusto numine leges:*

Et divum simulacra peremit fulminis ardor.

Hic silvestris erat Romani nominis alitrix

Rr 2

Mar.

*Martia, quae parvos Mavortis semine natos
 Uberibus gravidis vitali rore rigabat:
 Quae tum cum pueris flammato fulminis ictu
 Concidit, atque avulsa pedum vestigia liquit.
 Tum quis non, artis scripta & monimenta volutans,
 Voces tristificas chartis promebat Etruscis?
 Omnes civili generosa stirpe profectam
 Vitare ingentem cladem, pestemque monebant;
 Vel legum exitium constanti voce ferebant:
 Tempia deumque adeo flammis, urbemque jubebant
 Eripere, & stragem horribilem, caedemque vereri.*

Haruspices ex tota Etruria] Cicero de divinatione:
Etruria autem de caelo tacta scientissimo animadvertit, eadem interpretatur, quid quibusque ostendatur monstris, atque portentis. quocirca bene apud majores nostros senatus, tum cum florebat imperium, decrevit, ut de principum filiis sex singulis Etruriae populis in disciplinam traderentur: ne ars tanta, propter tenuitatem hominum, a religionis auctoritate abduceretur ad mercedem atque quæstum. & paulo post: Etrusci autem, quod, religione imbuti, studiosius, & crebrius hostias immolabant, extorum cognitioni se maxime dederunt, quodque, propter aëris crassitudinem, de caelo apud eos multa fiebant, & quod, ob eandem causam, multa iniustata partim ex caelo, alia ex terra oriebantur; quaedam etiam ex hominum, pecudumve conceptu, & satu; ostentorum exercitatisimi interpretes extiterunt. Idem lib. 2. de legibus: Prodigia, portenta, ad Etruscos, & haruspices, si senatus iussit, deferunt. Etruriaque principes disciplinam doceto. ubi deleta particula, quae conjungendi vim haber, legendum censeo, ad Etruscos haruspices. Vide & Valerium Maximum cap. 1. lib. 1.

Fata ipsa flexissent] Virgilius tamen negat, fata flecti posse:

Desine fata deum flecti sperare precando.

At Servius e libris haruspicinae, quos composuisse dicitur Tages, fata decem annis quadam ratione differri posse: immutari penitus non posse. De hoc argumento extat

eat dialogus Luciani, qui inscribitur, *ζῆλο ἐλεγχόμενος*, non infestivus ille quidem, sed caute legendus. manifesta enim semina impietatis continet.

Ludi per decem dies] Bella ratio placandi deos, admirabilis profecto illorum temporum caecitas fuit. quasi vero dii, itidem ut parvi pueri, serias actiones oderint, & aversentur, ludos & spectacula diligant.

Iidemque jusserunt] Hac de re Ciceronis versus hi sunt:

*Atque haec fixa gravi fato, ac fundata teneri,
Ni post excisum ad columen formata decore
Sancta Jovis species claros spectaret in ortus:
Tum fore, ut occultos populus sanctusque senatus
Cernere conatus posset, si solis ad ortum
Conversa, inde patrum sedes, populi que videret.
Haec tardata diu species multumque morata,
Consule te, tandem celsa est in sede locata,
Atque una fixi ac signati temporis hora
Jupiter a celsa clarabat sceptrum columna,
Ac clades patriae ferro flammaque parata,
Vocibus Allobrogum, patribus, populoque patebat.*

Hic quis potest esse] Argumento a rebus effectis concludit, totam hanc universitatem deorum providentia gubernari: eosque Romani imperii praecipuam curam agere. hujusmodi autem sententiae, ut docet Hermogenes, orationem splendidam, & illustrem efficiunt.

Et ea a perditis civibus] Plures veteres libri, & ea per cives. quod probō.

Ut cum hodierno die] Errat igitur Dio, qui id contigisse ait, cum Cicero concionem haberet. ita enim scribit: Καὶ ταῦτα καὶ τῇ ἡμέρᾳ ὁμοίως ἦσαν, καὶ μέγιστα ἐπιβὴν τῷ Κικέρωνι δημογραφῶντες πᾶσι αὐτῶν, τὸ ἀγαλλῆναι τὸ τῷ Διὶ ἴσιν πρὸς τὴν Κοπιτύλειον παρὰ αὐτὸν τὴν αἰαρινὴν τῆς ἐκκλησίας ἀνδρῶν, καὶ κατὰ τὴν ἐφεσέουσαν τὴν μὲντοι, αὐτὸς τε πρὸς ἀνατολὰς, καὶ αὐτὸς πρὸς ἀνατολὰς αὐτῶν. ἐπειδὴ γὰρ αὐτοὶ συνεμυσία πρὸ ἐξελουχθέντων οὐ τῆς τῷ ἀγαλλῆναι πρὸς αὐτοὺς οὐκ ἔστιν ἀνάγκη, καὶ ἡ ἀνάγκη αὐτῶν τοῖς φρεσὶν αὐτῶν (ὡς αὐτοὶ, τὸ πρὸς τὸν ἡμετέριον, καὶ τὸς πρὸς αὐτῶν λαοῖς) δι' ἑαυτῶν μὲντοι ἐπαινεῖται.

In aedem Concordiae] ubi habiturus erat senatum. auctor Plutarchus, & ipsemet cum in aliis locis, tum in oratione pro Sextio, & in secunda Philippica.

Huic tantae audaciae consilium esset ereptum] Divinitus, opinor, ad conservandam hominum inter se societatem comparatum est, ut, in quibus est audacia, eos mento ac consilio carere, in quibus astutia & calliditas viget, eis fere ad obeunda facinora audaciam, praesentiamque animi deesse videamus. haec enim utraque conjuncta si grassarentur, nulla profecto esset tanta vis, quae obistere nefariorum hominum conatibus posset. atque hujus rei causae etiam naturales reddi queunt. nam in quibus magna admodum est sanguinis copia, ii natura audaces sunt, & ad excipienda vulnera projecti, sed simplices fere, & incauti: contra in quibus minus quidem sanguinis est, sed purioris ac subtilioris; ii timidiore quidem sunt, sed astutiores. itaque qui nascuntur in regionibus frigidis, propter eam, quam dixi, causam, audacia valent, astu non valent: ut Scythae, ut Germani, ut Helvetii. qui in calidis, timidi sunt, sed callidi: ut Afri, ut Hispani, ut magna pars Graecorum. adde, quod roboris ac confidentiae comes est audacia, debilitatis ac diffidentiae astutia. ideo & in bestiis non vulpes modo, sed & araneus leone aut elephanto multo callidior est: & in hominum genere mulieres fere astutiores viris.

Ad omnia pulvinaria] Supplicationes interdum huic, aut illi deo, interdum *ad omnia pulvinaria*, id est, omnibus diis, constituebantur. Ibant per urbem coronati pueri, matronae, virgines, nonnunquam etiam lauream manu tenentes, canebantque hymnos compositos in laudem deorum, ac decernebatur supplicatio vel ad avertendum aliquod malum, quod aut premeret, aut immineret: vel ob rem bene ac feliciter gestam.

Ad omnia pulvinaria] Sic XIV. in Antonium: *M. Cornutus*, praetor urbanus, supplicationes per dies *L.* ad omnia pulvinaria constituat. Livius: Obsecratique circa omnia pulvinaria dii. Pulvinaria autem erant lecti, qui stenebantur in templis, cum convivium diis apponebatur, quod sacrificii genus *lectisternium*, aut *epulum*, unde *epulones*, aut *dapem* vocabant: Suetonius in Caesare: *Ampliora etiam humano fastigio decerni sibi passus est: sedem auream in curia, & pro tribunali, tensam & ferculum Circensi pompa; templa, aras, simulacra juxta Deos, pulvinar, flaminem, lupercos, &c.* Cicero de eodem loquens: *Quem is majorem honorem consecutus erat, quam*

ut haberet pulvinar, simulacrum, fastigium, flaminem? Domitianus, cum se deum esse significare vellet, uxorem post divortium reductam, dicebat, *vocatam in pulvinar suum.*

Supplicatio] Qua de ita loquitur ipse, XIV. in Antonium: *Mihi consuli supplicatio, nullis armis sumptis, non ob caedem hostium, sed ob conservationem civium, novo & inaudito genere decreta est.* Porro senatus, decernenda hac supplicatione, Catilinam cum suis, non in civium, sed in hostium numero habendos judicavit. nunquam enim in civili bello supplicatio decernebatur.

Illos dies] Multorum dierum fuisse hanc supplicationem significat. quot autem fuerit, non constat.

Etenim recordamini] Contendit hanc conjurationem cum iis, quae antecesserant, disensionibus civilibus: eamque multo atrociorum ac periculosiorum fuisse demonstrat. Simulque confirmat, quod modo dixerat, nunquam iustiores honores diis immortalibus habitos: nunquam enim remp. e majori periculo ereptam fuisse.

Eas, quas audistis] ut secessiones plebis in Sacrum montem, in Aventinum.

Sed & eas, quas vosmet ipsi] ut quas ipse mox commemoraturus est.

L. Sylla P. Sulpicium] Haec historia cognosci potest e libro 77. epitomes Livianae, e L. Floro, libri tertii cap. 21. ex Appiani libro primo de bellis civilibus, e Plutarcho in Sylla, & in Mario. sed qui eam & diffuse fatis, & terse inprimis atque eleganter explicatam videre, avertet, legat Vellejum in posteriori volumine.

Custodem hujus urbis] Hoc dicit propter bellum Cimbricum. Vide librum LXVIII. epitomes Livianae.

Cn. Octavius cos.] Vide eosdem, quos paulo supra citavi.

Collegam suum] C. Cornelium Cinnam.

Omnis hic locus] forum.

Clarissimis viris interfectis] De quibus, praeter eos, quos nominavi, vide etiam Ciceronem principio libri 3. de oratore.

Sylla] *Vir, ut ait Paterculus, qui neque ad finem victoriae satis laudari, neque post victoriam abunde vituperari potest. & alibi, Sylla, inquit, adeo dissimilis fuit bellator, ac victor, ut, dum vincit, iustissimo lenior,*

R r 4

post

post victoriam, audito fuerit crudelior. Post victoriam, descendenti in forum Syllae, ut auctor est Seneca, populus gladio summovebatur. de crudelitate ipsius vide Valerium Maximum libri noni capite secundo.

Quanta diminutione civium] Apud Sacripotum, apud Collinam LXX. amplius millia Sylla concidit. bellum erat. Quatuor millia deditorum civium in via publica interfici iussit. isti tot in pace, non plures sunt? Quis autem illos potest computare, quos in urbe passim, quisquis voluit, occidit? donec, admonente Fuffidio, vivere aliquos debere, ut essent, quibus imperaret; proposita est ingens illa tabula, & ex ipso equestris ordinis flore, ac senatu, duo millia electi, qui mori juberentur. Haec Florus: cujus verba vel ob id recitanda duxi, ut recte distinguerem. nam quomodo in impressis libris leguntur, intelligi non queunt. senatorum autem capita ad Servilium lacum appendebantur. unde Cicero pro Roscio Amerino: *Multos, inquit, caesos, non ad Thrasimenum lacum, sed ad Servilium vidimus.* quem locum quia interpretum alii a se non intelligi fatentur, ut Silvius; alii inepte exponunt, ut Latomus; alii, ut Saxonius, Hotomanus, nihil aliud afferunt, nisi illud ex Festo, lacum Servilium Romae a conditore Servilio nominatum fuisse: operae pretium puto esse, aliquid ei lucis afferre. de hoc igitur lacu, Julii Firmici e libro primo matheaeos verba sunt: *Visne aliquid tibi, quia in Syllanis temporibus immoramur, de lacu Servilio referam?* in quo multorum senatorum capita, ad ostentationem immanissimi facinoris, sectis cervicibus pependerunt. Seneca autem in libro singulari de divina providentia: *Videant, inquit, largum in foro sanguinem, & supra Servilium lacum (id enim proscriptionis spoliarium est) senatorum capita, & passim vagantes per urbem percussorum greges, & multa millia civium Romanorum uno loco post fidem, imo per ipsam fidem, trucidata.* Horum locorum collatione, quanto pere Ciceronis verba illustrentur, nemo, ut opinor, non videt.

Disensit M. Lepidus] Cum impedire, ne Sylla in campo Martio sepeliretur, (qui honos regibus tantum, ante Syllam, tributus fuerat) & acta illius rescindere conaretur. Livius lib. 90. Appianus lib. 1. de bellis civilibus, Plutarchus in Pompejo, Florus lib. 3. cap. ult.

Q. Ca-

Q. Catulo] Hic est Catulus ille, qui Ciceronem patrem patriae nominavit: quique tum erat princeps senatus, atque adeo civitatis.

Non tam ipsius interitus] An, quod ipse civis seditiosus ac reip. inutilis foret? Apud Plutarchum quidem certe Sylla eum hominem omnium nequissimum vocat. ita enim alloquitur Pompejum, cujus ille opera consul prior renunciatus erat: *ὁὗς γὰρ ἐπὶ ταύτῃ θηραΐᾳ, καὶ πολλὰ Κἀτλὸς ἔπαινον ἀείρεται, Λεπίδου δὲ πάντων κρείσσει ἀποδοχέωνται ὡς ἄνθρωποι ἱκανοί, οὗ δὲ δήμου ὅτι οὐδὲν σπουδαίοντι*; ac Plutarchus ait, eum, Sylla mortuo, statim aperte cepisse insinuare se in eam ipsam potentiam, quam Sylla in civitate obtinuerat. sed verba, quibus hoc Plutarchus declarat, absurdissime conversa sunt ab illo nescio quo, qui Pompeji vitam Latine interpretari voluit. an, ut Catulo gratificetur, ita loquitur? neque enim ejusdem hominis erat, qui Catulum laudasset, dicere, Lepidi mortem reip. luctum attulisse, atque animadvertere, quam considerate loquatur. non enim prorsus negat, Lepidi mortem luctuosam fuisse: agit enim ad populum: & Lepidus tenuiorum se propugnatorem adversus Syllanos haberi voluerat: sed negat, eam tam luctuosam fuisse, quam ceterorum.

Atque illae disensiones] Omnes veteres libri: *Atque illae tamen omnes disensiones.* quod perspicue verum est. eadem autem verba paulo infra repetit.

Commendam] Quod alii penes senatum, alii penes populum esse rerum summam volebant.

Atque illae tamen] Duplex hic comparatio est. Superiores illae disensiones ad commutandam tantum, haec conjuratio, ad extinguendam remp. pertinebat. Illae judicatae sunt non reconciliatione concordiae, sed inter necione civium: haec oppressa est, salva urbe, salvisque omnibus bonis.

Quibus pro tantis rebus] Haec peroratio est, qua cives orat, ne hujus beneficii memoriam ex animis suis effluere patiantur: nullum se aliud ab eis praemium postulare. deinde, quasi jam tum prospiciens eas calamitatum tempestates, quibus ipse postea jactatus est, commendat eorum fidei salutem suam. ad extremum confirmat, se qualis fuerit consul, talem etiam privatum in tuenda rep. fore.

Eandemque diem intelligo] *Dies* hic idem valet, quod tempus: ut in *Divinatione*, *biduo brevior diem.* quod

R r 5

autem

autem hic dicit Cicero, tale est: *intelligo, eandem diem, id est, idem tempus, propagatum esse, & ad salutem urbis, & ad memoriam consulatus mei*: quod quidem tempus spero aeternum fore. itaque quam diu stabit urbs, tam diu recordabuntur homines, uno tempore duos in hac rep. extitisse cives, &c. Se autem, & Cn. Pompejum significat.

Quo quidem mihi libeat ascendere] Nam nullus est magistratus superior consulatu, praeter dictaturam. hanc autem optare, boni civis non esset. non enim fere dicebatur dictator, nisi periculosissimis reip. temporibus.

Virtute, non casu] Interdum enim etiam pravi homines casu aliquid praeclarum & memorabile perficiunt: sed postea redeunt ad ingenium: atque hoc ipso indicant, id virtute gestum non esse. unde Cicero de L. Trebellio loquens, qui, cum aliquando bonus civis fuisset, postea se ad Antonium contulerat; *Quis, inquit, est, qui hunc non casu existimet recte fecisse?*

Quoniam jam nox est] Hanc orationem habitam esse sub noctem, Plutarchus quoque testatur.

M. AN-

M. ANTONII MURETI

A D

LEONARDUM MOCENICUM,

P. V. QUARTAE ORATIONIS IN CATILINAM EXPLICATIO.

i praemiis tantum, Mocenice, & iis praemiis, in quibus praecipuam felicitatis partem vulgaris opinio constituit, ad bene merendum de humano genere praestanti homines ingenio adducerentur: multos, ut opinor, & certe, ab instituto virtutis itinere animadversa superiorum aetatum exempla revocarent. nam si replicare memoriam temporum, & antiquitatis monumenta excutere velimus; deprehendemus, unaquaque in rep. eos fere, quorum plurima in eam extabant, maximaque beneficia, omni scelere laceratos, omni crudelitate raptatos, omni acerbioris genere divexatos fuisse. quod quamvis ita exploratum est & tibi, & iis omnibus, qui operae aliquid in antiquitatis cognitione posuerunt, vix ut confirmationis indigeat: tamen, ut, si qua esse potest, dubitatio eximatur, aliquot, quae mihi nunc in mentem veniunt, illustra ejus rei exempla subjiciam. Primae autem in hac cogitatione occurrunt illae omnium laudandarum artium, ipsiusque adeo humanitatis parentes, Athenae: quam optimis studiis deditam, refertam assidue, atque, ut ita dixerim, foetam eruditissimis hominibus civitatem cui unquam insigniter adjuvare, impune licuit? non illa Miltiadem, Cimonem, Themistoclem, Aristidem, Aeschinem, Demosthenem, quorum omnium summis erat usque beneficiis, in exilium pepulit? non illud probitatis, modestiae, integritatis, sapientiae specimen, Socratem veneno necavit? & constituto adversus impios, ac prave de rebus divinis sentientes supplicio eum potissime affecit, qui unus ex omnibus ad veram dei cognitionem proxime accesserat? sed Romana resp. quanto ceteras omnes magnitudine virium, atque imperii amplitudine superavit; tanto majorem nobis, atque ampliore hujus generis exemplorum copiam

sub-

subministrat. cujus in historiam quisquis ingreditur, is in ipso quasi vestibulo illum ipsum urbis parentem, Romulum, senatorum manibus crudelissime discerptum, ac dilaniatum videt. quodsi tam horrendi facinoris immani atrocitate spectata, intro tamen ire perrexerit, non longe progressus, obvium habebit Collatinum, ob inanem popularis suspicionis auram (*), in exilium proficiscentem ea ex urbe, quam ipse magna ex parte dominatu regio liberarat. Atque ut Coriolanum tacitus praetereat, Marcum certe Camillum, haud facile dixerim, militarine virtute, an fide, justitiaque majorem, & mirabitur, & miserabitur eadem calamitate perculsum. Scipionem vero illum, de quo vere scripserat Ennius, nullam ei statuam, nullam columnam a populo Rom. erigi posse, quae magnitudini rerum ab ipso gestarum responderet, quis est, qui, cum intellexerit eo post tot tamque insignes victorias redactum, ut exilium sibi suapte sponte consciverit, non debilitetur, ac concidat animo; planeque judicet, nullam iis attingendam esse reipub. partem, qui commodo ac tranquillitati suae consultum velint? Quid jam illos turbines, illas procellas, illas tempestates civilium disensionum commemorem? quibus non unus aut alter praecclarus, & salutaris reip. civis percussus est: sed ipsi acervi, ipsa millia immortalitate dignorum hominum nefariis consceleratissimorum latronum manibus trucidata jacuerunt. O acerbum illud, & vel Romani nominis hostibus miserabile spectaculum; cum passim per vias immanium gladiatorum in principes civitatis debacchabatur furor: cum qui aliquando reipubl. praesidio fuerant, eis nullum in civitate praesidium reperiebatur: cum quorum eloquentia ipsis gloriae, aliis admirationi, reipub. salutis fuerat, eorum ex illis ipsis rostris, e quibus tam saepe concionati erant, incisus cervicibus, capita sanguinolenta pendebant. sed ut haec mittamus, quibus satis dolenter deplorandis, alicujus eorum, qui tunc occubuerunt, opus esset ingenio: Ciceronis casus, totiusque vitae jactatio, quem non, qui in juvanda patria commodum suum, aut aliquod ejusmodi praemium sequatur, a reip. tractatione deterreat? cujus enim unquam hominis vel plura, vel majora merita populus Romanus habuit? at ille tamen,

cui

(*) Non dubito, quin Muretus scripserit: *ob inanem popularis auras suspicionem.*

eui senatus togato supplicationem decreverat, quem Q. Catulus, princeps senatus, quem M. Cato, quem multi alii parentem patriae meritisimo vocaverant, cui L. Gellius coronam civicam a rep. deberi dixerat, quid non posset calamitatum, indignitatum, acerbicatum in ea, quae ipsius consiliis stabat, civitate perpesus est? ipse in exilium ab homine teterrimo pulsus, direpta bona, vexata uxor, vexati liberi, domus incensa: quicquid denique meruerat Clodius, Cicero pertulit: & eas ob ipsas res pertulit, quibus nulla satis ampla praemia poterant inveniri. Quocirca si sola, ut initio dixi, praemiorum expectatione praeclari viri ad virtutem, & ad juvandum genus hominum adducerentur: multi sine dubio, cognitis aliorum casibus, a proposito abducerentur. Sed est profecto, Mecenice, est major quaedam vis, quae tibi, ac tui similibus persuadeat, virtutem non modo detractis omnibus praemiis, verum etiam propositis omnibus suppliciis, esse expetendam: pulchrum esse adjuvare cives suos, & omnes curas, omnes cogitationes, omnes vigilas in reipub. salute defigere; nullum ejus causa periculum, nullam invidiam, nullam dimicationem defugere: cives beneficiis affecti si quid praemiorum retulerint, non repudiandum: sin parum grati, parumque memores fuerint, quid denique nos reip. non quid alii nobis debeant, cogitandum. saepe enim ex te audiui, cum diceres, gratulari te tibi, & magnam gratiam debere omnium rerum moderatori deo, quod ea in rep. natus esses, in qua verendum non esset, non modo ne quisquam ob virtutem in invidiam vocaretur, sed ne vel minimis in reip. beneficiis sua praemia denegarentur: sed tamen si vixisses illis temporibus, & optionem tibi deus tulisset, Ciceronis fortunam ab urbe conservata exulantis, fortunae Caesaris, in eadem oppressa dominantis, antepositurum fuisse. Ac plane ita est, ut dicam. gratuita prorsus, non mercenaria est virtus: neque praemiorum mercedibus ad recte agenda excelsi homines ingenio, sed ipsa dignitate, atque honestate ducuntur. aut si quando de aliquo praemio cogitant, de gloria, deque immortalitate nominis cogitant: cujus splendore capti & incensi, omnia quae aspera, molesta, difficilia perpesu, impatibilia (*) creduntur,

(*) *Impatibilis* non barbara vox est, sed Ciceronis de Fin. II. 17. ubi vide Davisium.

tur, vel non sentiunt, vel despiciatui ducunt. neque vero M. Tullius, cum de conjuratis supplicium fumeret, non jam tum cogitatione praeceperat eas tempestates, quibus postea vexatus est. Sed animus & a natura praeclare conformatus, & sapientiae praeceptis adversus omnes vel fortunae, vel hominum injurias confirmatus, multo plurius ducebat eam pulchritudinem, eamque gloriam, quae in conservanda patria esset, quam omnes acerbitates, quas ipsi postea perditorum hominum inflammata odio rabies objicere posse videretur. Hanc ipsius rationem ac sententiam fuisse, cum alia multa, tum haec, quam explicare ingredimur, oratio manifesto declarat.

Video, P. C.] Hanc orationem qui dicunt habitam esse VII. id. Decemb. eorum errorem Cicero ipse coarguit, qui, eam nonis habitam esse, libro secundo ad Atticum scribit. est autem in deliberativo genere. suadet enim patribus, ut fortiter atque animose decernant. cumque duae contrariae sententiae sint, una D. Silani, qui conjuratos ultimo supplicio afficiendos esse censebat; altera C. Caesaris, qui ab eis mortem removebat, ceterorum suppliciorum omnes acerbitates sententia sua complectebatur: non improbat ille quidem sententiam Caesaris, sed tamen non obscure ad illam alteram inclinat, eamque senatui approbare conatur. Quoniam autem multi erant, qui Ciceroni ipsi metuentes, amplexabantur mitiorem sententiam: iccirco ipse statim a principio, cum maxima significatione caritatis erga patriam suae, orat, obtestaturque eos, ut omni alia cogitatione omisssa, nihil aliud, quam salutem dignitatemque publicam, sibi in deserendo proponant.

Jucunda in malis] Hoc ideo dicit; quoniam in magnis malis vix quicquam est, quod proprie jucundum dici queat.

Data] fataliter concessa. Terentius, - est istuc datum

Profecto mihi, grata ut sint, quae facio, omnia.

Non solum fortiter, sed etiam libenter] Fortiter, ut Aristoteles docet, est, sine molestia: libenter, cum voluptate.

In quo omnis aequitas] quoniam in foro judicia exercebantur.

Com.

Consularibus auspiciis] Comititia enim, nisi auspicato, non habebantur.

Non curia] ubi habebatur senatus.

Non domus, commune perfugium] Hac de re ita Cajus jurisconsultus libro primo ad legem XII. tabularum: *Plerique putaverunt, nullum de domo sua in jus vocari licere: quia domus tutissimum cuique refugium, atque receptaculum sit. eumque qui inde in jus vocaret, vim inferre videri.* Vide & oratione n pro domo sua.

Haec sedes honoris, sella curulis] In optimo illo libro, omnibus litteris aperte perscriptum est: *Haec sedes honoris, id est, sella curulis:* ex quo, non est obscurum, quid suspicari aliquis possit, ego tamen, hoc quidem loco, *inigo.*

Ego multa tacui] Videtur de multis potentibus intelligere, qui in suspicionem conjurationis vocabantur, Crasso, Caesare, aliis.

Etenim si P. Lentulus] Contraria hic, tanquam paria, comparantur.

Omnes deos, qui huic urbi praesident] Unaquaeque urbs suos quosdam habere putabatur deos, quorum in tutela esset. ideoque Romani cum obsiderent aliquam urbem, jamque inibi essent, ut eam caperent, prius deos illos certo quodam carmine evocabant: quod aut aliter urbem capi posse non crederent, aut, etiamsi posset, nefas existimarent, deos habere captivos. eademque de causa, & deum, in cujus tutela urbs Roma esset, & ipsius urbis Latinum nomen ignotum esse voluerunt. Vide Macrobi-um libro tertio Saturnaliorum.

Relatuos gratiam] Populariter magis, & usitate, quam vere, & proprie loquitur. primum enim, *refertur gratia* ei, qui aliquid fecit. at vero urbem ab eo, quod imminabat, periculo, non Cicero, sed Jupiter ipse servaverat. ita enim scriptum est in superiori oratione: *Quibus ego si me restitisse dicam, nimium mihi sumam, & non sim ferendus. ille, ille Jupiter restitit: ille Capitolium, ille haec templa, ille hanc urbem, ille vos omnes salvos esse voluit. deinde refert gratiam, qui beneficium accipit. non potest autem Deus beneficium ab homine accipere. quare ne gratiam quidem referre dicendus est.*

Si quid obtigerit] *non. Quamvis.*

Neque enim turpis mors] Gravis mors, legisse videtur
hoc

hoc loco Fabius cap. 4. libri 6. nisi forte, ut fit, memoria lapsus est: quod & puto.

Turpis mors forti viro] Nam ea demum turpis est mors, quam qui oppetit, debilitatur, ac frangitur animo, ignaveque, & muliebriter se gerit. quod usu venire viro forti non potest. fortitudo enim in mortis despicientia vel maxime cernitur.

Neque immatura consulari] Nam immatura mors ea dici solet, quae interrumpit institutum ad gloriam cursum. at consulatum qui adepti erant, ii, quem majorem honorem optarent, non habebant. hanc autem hujus sententiae partem repetit etiam secunda oratione in Antonium.

Neque misera sapienti] Quia sapiens perpetuo beatus est. videtur autem, si quis hanc orationem bene penitus introspiciat, multo de se arrogantius loqui, quam deberet. plane enim subest hic syllogismus: Neque turpis mors viro forti potest accidere, nec immatura consulari, nec misera sapienti. Ego & fortis sum, & consularis, & sapiens. Mihi igitur neque turpis mors potest accidere, neque immatura, neque misera.

Fratris carissimi] Q. tamen Cicero, si Plutarcho habenda est fides, fratrem exacuebat ad fumendum de conjuratis supplicium.

Qui mihi videtur amplecti] Omnes, quos mihi quidem videre licuerit, veteres libri ab impressis discrepant. ita enim in illis legitur: *Quem mihi videtur amplecti respub. tanquam obsidem consulatus mei.* quam ego scripturam omnino veram esse arbitror. cur autem *obsidem consulatus sui* filium vocet, haec causa est. Qui liberis carent, eos, verisimile est, de salute publica minus sollicitos esse, quam quibus sunt liberi. nam hi non minus liberorum causa, quam sua, salvam rempublicam velle debent: nisi omnem exuerint humanitatis sensum, ut illam repudient *neglecto quovis*, quae ingenerata est non hominibus modo, verum etiam feris, eaque de causa, ut alibi retulimus, eunuchi apud Masilienses non fiebant, nisi qui & uxorem, & liberos haberent. Parvulus igitur Ciceronis filius, qui patri maxime cordi erat, quasi obses erat reip. qui confirmaret, patrem nihil gesturum, nisi quod videretur saluti fore.

Gener] C. Calpurnius Piso. hic enim tum Tulliam in
ma-

matrimonio habebat: quae postea Crassipedi, deinde Do. labellae nupsit. Quod autem Coelius Curio hunc, quo de hic agitur, Crassipidem esse credit, aperte errat.

Nobiscum] Quidam libri veteres, *vobiscum*: quod ut probem, adducor iis verbis, quae statim subjicit: *etiam si vis aliqua me oppresferit.*

Non Ti. Gracchus] Hae historiae quibus ex locis peti possint, supra indicavimus.

C. Memmium] Magna inter scriptores in hoc nominando varietas. alii *Nonium*, alii *A. Nonium*, alii *Nummum*, alii *Mammium* vocant. quarum appellationum quae verissima sit, illi sollicitius viderint, qui, vel quod abundant otio, vel quod aliud praestare non queant, quasi hac una in re omnis eruditio sita sit, ita nihil aliud agendum putant. mihi consilium non est, in talibus *φλυαρίαις*, καὶ ληρολογίαις diutius immorari.

Haec omnia] Enumerat multa praejudicia facta jam adversus Catilinariorum: & tamen ita refert, ut liberum esse velit senatoribus, tanquam re integra, sententiam dicere.

Statuendum vobis ante noctem est] Tum quia periculum erat, ne noctu aliquis tumultus excitaretur, ut per vim eriperentur ii, qui in custodiam dati erant: tum quia senatum ante noctem dimitti oportebat. Varro enim apud Gellium docet, *senatusconsultum ante exortum, aut post occasum solem factum, ratum non fuisse: opus etiam censorium fecisse existimatos, per quos eo tempore senatusconsultum factum esset.* Seneca autem lib. i. de tranquillitate vitae: *Majores*, inquit, *nostri novam relationem post horam decimam in senatu fieri vetabant.* ideo Cicero alibi nocturna Antonii senatusconsulta exagitat. In hac tamen florentissima Venetorum rep. senatus in multam noctem plerumque producitur.

Video duas adhuc] D. Junius Silanus, primus sententiam rogatus, quoniam, ut diximus, consul designatus erat, in eos, qui in custodiam traditi essent, & praeterea in L. Cassium, P. Furium, P. Umbrenum, Q. Annium, si deprehensiforent, ultimum supplicium decreverat. ei omnes assensifunt, usque ad Ti. Neronem, qui, ut ait Sallustius, de supplicio, praesidiis additis, referendum esse censuit: ut autem ait Appianus, censuit, eos in custodiis habendos, donec Catilina bello profligatus foret: ut tum tota res accura-

tias cognosceretur. Caesar autem, ubi ad eum ventum est, morte eos afficiendos negavit: sed publicanda bona, ipsos per municipia disperriendos, & perpetuo in vinculis habendos censuit. addidit alia, quae hic a Cicerone ponuntur: tantumque valuit dicendo, ut nonnulli ex iis, qui priore loco sententiam dixerant, eam, ipsius oratione permoti, mutaverint: inter quos ipse Silanus, si Sallustio credas, pedibus se in sententiam Neronis iturum esse dixit: sin Plutarchum & Suetonium sequare, professus est, se ultimi supplicii nomine, non mortem, sed vincula intelligere. Caesari assensi sunt omnes usque ad Catonem, qui gravissima oratione ita disseruit, eos morte esse multandos, ut in eandem sententiam reliquos illae quidem apud Sallustium: sed non iisdem, ut puto, verbis, quibus ab illis habitae sunt. Ut autem illud, quasi praeteriens, admoneam, illius, qua utitur Cato, principium ad verbum e Demosthene expressum est. Sallustii verba sunt: *Longe mihi alia mens est, P. C. cum res, atque pericula nostra considero, & cum sententias nonnullorum ipse mecum reputo. Illi mihi disseruisse videntur de poena eorum, qui patriae, parentibus, aris atque focis suis bellum paravere. res autem moneo, cavere ab illis magis, quam, quid in illos statuamus, consultare.* Demosthenis autem e principio tertiae Olynthiacae: *Οὐχ' ταῦτα πλείστα μὲν μοι γινώσκουσιν, ὃ ἄνθρωποι Ἀθηναῖοι, ὅταν τι εἰς τὰ πλεονέκτηα ἀποβλέψω, καὶ ὅταν εἰς τὰς λόγους, ὥς ἀκούω. Τὸ μὲν γὰρ λόγους εἰς τὴν προμήθειαν Φιλίππου ὁρᾷ μεταβαίνουσιν, τὰ δὲ πλεονέκτηα εἰς τὴν ἀσφάλειαν, ὥστε, ὅπως μὴ πεισθῶμεθα αὐτῷ ἀσέπῳ κακῷ, σίψαμεθ' ἑαυτοὺς.*

Alteram C. Caesaris] Praetoris designati.

Qui mortis poenam removel] Credebatur enim conjunctioni affinis esse.

Non esse supplicii causa constitutam] Ita illis temporibus credebatur. at nobis longe aliter persuasum est: qui e divinis litteris accepimus, primi hominis culpa, totum genus humanum, alioqui futurum immortale, morti obnoxium effectum esse.

Sed aut necessitatem naturae] qua quicquid compositum est, id aliquando dissolvatur, necesse est.

Aut laborum ac miseriorum quietem] καὶ ἡ ἡσυχία

Καταῖ

Κακῶν μάλιστα φάρμακον νομίζονται.

ait Euripides.

Sapientes nanquam inviti] Cum enim causas rerum intelligant, non inviti naturae parent.

Fortes etiam] ut Codrus, rex Atheniensium, ut Curtius, ut Decii.

Habere videtur ista res] propter poenam, quae proponebatur: ut, si quis eorum vincula rupisset, totum municipium in hostium loco haberetur.

Eripit etiam spem] *Spes exules alit*: ait Euripides in Phoenissis. eandem Pindarus *seni altricem* vocat. circumfertur & versiculus ἀδύνατον,

Ἀνὲς ἀτυχῶς σάζειν· ὅπῃ τῆς ἐλπίδος.

Apud inferos] Plerique veterum in ea sententia fuerunt, ut crederent, ea, quae de inferis dicerentur, nihil esse aliud, quam fabulas ad territandos imperitorum animos confictas. ipsumque ita sensisse Ciceronem demonstravimus in annotationibus Horatianis. atque hac ipsa de re haec Democriti verba referuntur: Ἐπειὶ διατῆς φύσεως διέλυσιν ἐκ οὐδένος ἀνθρώποι, συνεδίδουσι δὲ τῆς ἐν τῷ βίῳ κακῆς παραγούσης, τὰν τῆς βιοτῆς χεῖρον ἐν παρεχάει καὶ φύσει τυλαμπυροῖσι, ψάδια αὖτις τῷ καὶ τῷ πολυπλάστῳ μωροπλαστοῦσι χεῖρον.

Nunc, P. C.] Contentio duarum sententiarum inter se. altera popularior, & tutior consuli: altera consuli periculiosior, sed salutarior reipub. Vincat igitur utilitas publica.

Hanc is in repub. viam, quae popularis habetur, secutus est] Ciceronis ex oratione pro Sextio verba sunt: Duo genera semper in hac civitate fuerunt eorum, qui versari in repub. atque in ea se excellentius gerere studuerunt: quibus ex generibus alteri se populares, alteri optimates & haberi, & esse voluerunt. Qui ea, quae faciebant, quaeque dicebant, multitudini jucunda esse volebant, populares: qui autem ita se gerebant, ut sua consilia optimo cuique probarent, optimates habebantur. Caesarem autem popularem fuisse, per plurimos e Suetonio locis intelligi potest.

Utilitas reipub. vindicat] Libri veteres, partim vendicat, partim vindicat. mihi, libere ut loquar, neutrum pro-

probatur: planeque legendum cenfeo, *vincat*. ut respererit ad illud dictum Curionis in causa transpadanorum, *Vincat utilitas*.

Obsidem] quae confirmet, eum ita popularem fore, ut tamen semper sit bonarum in rep. partium. sic pro Coelio: *Habet a M. Coelio resp. iudices, duas accusatio- nes vel obsides periculi, vel pignora voluntatis*.

Concionatorum] eorum qui omnes ventos concionum colligere consueverunt.

Video de istis] Notat quempiam e senatoribus, qui, ut popularis haberetur, eo die venire in senatum noluerat: ejusque stultitiam ostendit, qui vereatur judicare de iis, quos multis jam praejudiciis condemnarit. ei autem ex contentione anteponit Caesarem, quem re vera popularem esse dicit, id est, studiosum salutis publicae.

Cives R. Cethegum & Lentulum] *Cethegi & Lentuli* nomina in plerisque veteribus libris non leguntur: & sane delenda sunt. non enim magis de his duobus loquitur, quam de ceteris, qui in custodiam dati erant.

Jam hoc nemini dubium est] Argumentum ab antecedentibus.

Legem Semproniam] latam a C. Graccho, ne injussum populi quisquam civis Romanus morte multaretur. at ea lex nihil pertinet ad conjuratos. amiserunt enim jura civium, cum eos hostes judicaret senatus.

Qui autem reipub.] Argumentum a repugnantibus.

Jussu populi] Causae ferviens, hoc dicit. neque enim populi jussu interfectus est Gracchus.

Ipsam largitorem Lentulum] Hoc vitium largitionis in Lentulo alicubi notat etiam Sallustius.

Se jactare] popularem auram captare.

Quamquam, P. C.] Quia lenitatis mentionem injecerat, ideo reprehendit se ipsum: affirmans, nullam in tanti sceleris atrocitate vindicanda metuendam esse crudelitatis famam: ac tum demum ipsos in patriam crudeles fore, si in eis, qui de illius incendio ac vastitate consilia iniierunt, puniendis remissi ac misericordes esse voluerint.

Videor enim mihi] *Ἰνδοῦμαι* aptissima ad senatorum animos inflammandos.

Purpuratum] Praetorem, aut consulem.

Etenim quaero] Argumentum ab exemplo ficto.

Mihi vero importunus] Non tantum, inquit, abesse mihi

hi

hi videbitur a crudelitate, si quis ab ejusmodi seruo poenas quam acerbissimas sumpserit: verum etiam si quis id non fecerit, is mihi demum importunus ac ferreus esse videbitur.

Nisi vero cuiquam L. Caesar] Hac ipsa de re ita commemorat secunda oratione in Antonium: *L. Caesar, avunculus tuus, qua oratione, qua constantia, qua gravitate sententiam dixit in sororis suae virum, vitricum tuum?*

Sororis suae virum] P. Lentulum Suram.

Cujus avi jussu consularem interfectum] Locus hic, cum aliter antea legeretur, emendatione indigere visus est Hieronymo Ferrario, homini erudito inprimis, ac diligenti; qui in eo libro, quo Ciceronis Philippicas emendavit, hunc quoque locum pronuntiavit ita scribendum esse, ut in hisce libris legitur. sed ego hanc ipsius correctionem, libere ut loquar, nullo modo probare possum. primum, quod valde recedit ab antiquorum codicum fide. deinde, quod M. Fulvius Flaccus, de quo hic agi constat, non P. Lentuli ejus, qui princeps senatus fuit, sed L. Optimii jussu interfectus est. quod si remp. senatus Optimio commiserat; tamen senatus jussu, non autem P. Lentuli jussu, interfectus hac ratione Fulvius diceretur. praeterea vix mihi persuadere possum, Ciceronem ita locutum esse, *cujus avi jussu consularem interfectum*. dixisset potius, ut opinor, *hominem consularem*. non quia *consularis* aliquando etiam sine adjectione dicatur: sed quia hoc loco, nescio quo modo, vix satis e Ciceronis consuetudine dictum videtur. at haec in conjectura posita sunt. illud vero ita firmum, ut convelli non possit; quod quae in omnibus antiquis libris, etiamque in plerisque impressis scriptura est, ea ita praeclaram sententiam efficit, ut vel tacita coarguere possit temeritatem nostram, si quicquam mutandum, aut movendum putemus. ita igitur in eis scriptum video: *Nisi vero cuiquam L. Caesar, vir fortissimus, & amantissimus reip., crudelior nudiustertius est visus, cum sororis suae, feminae lectissimae, virum praesentem, & audientem vita privandum esse dixit: cum avum jussu consulis interfectum, filiumque ejus impuberem, legatum a patre missum, in carcere necatum esse dixit.* hic nihil est, cur quisquam, mutando, aut corrigendo, ingeniosus videri velle debeat. Dixit enim L. Caesar, P. Lentulum, sororis

ris suae virum, vita privandum esse: idque confirmavit hoc argumento, quod avus quoque suus, multo minus atroci scelere infectus; tamen jussu Opimii confutis interfectus fuisset. avus autem maternus L. Caesaris fuerat M. Fulvius Flaccus: nam ejus filiam L. Caesar, hujus Lucii pater, in matrimonio habuerat: quocirca, rejecta Ferrarii opinione, censeo veterum librorum auctoritatem esse insequendam.

Filiunq[ue] ejus impuberem] Duodeviginti annos natum, specie excellentem. alter autem major natu, dimicans ceciderat.

Quorum quod simile fuit factum?] Elegantius, ut est in veteribus libris, detracto verbo: *Quorum quod simile factum?* ut simile sit illi ex Adeiphis: *Nullum hujus simile factum.*

Largitionis voluntas] eum C. Gracchus agros dividere, & frumentum plebi dare institueret.

Et partium quaedam contentio] quod alii populares essent, alii optimates.

Atq[ue] illo tempore hujus avus Lentuli] Meminit Cicero octava Philippica; & Valerius cap. 3. lib. 5.

Videamini] Veteres libri, videamur.

Sed ea, quae exaudio] Erant, qui dicerent, etiam si senatus fortiter decrevisset, vereri se tamen, ne aliquis e caede conjuratorum in urbe tumultus oriretur; ad quem comprimendum Cicero satis praesidii non haberet eam suspicionem ipse nunc elevat: ostenditque, tantum omnium aetatum atq[ue] ordinum in hac causa esse consensum, nihil ut tale sit extimescendum.

Ordinis consiliiq[ue]] Libri veteres: *Ordinis, auxilii, consiliiq[ue]*.

Ex multorum annorum dissensione] propter Sempronias, & Cornelias leges de judiciis. lege Aponium.

Evotatos] lege Aurelii Cottae.

Tribunos acrios] Non magistratus, sed ordinis nomen est: ut ex Aescnio colligitur. eorum munus erat; attributam pecuniam militibus dare.

Scribas] Horum munus erat, acta publica scribere, & apparere magistratibus. est autem hoc quoque ordinis nomen. Cicero: *Quae pars operae, aut opportunitatis in scriba est; cur ei non modo merces tanta detur; sed cur cum eo tantae pecuniae partitio fiat? Ordo est honestus.*

flus. quis negat? aut quid ea res ad hanc rem pertinet? est vero honestus: quod eorum hominum fidei tabulae, publicae periculaque magistratuum committuntur. Distributi erant in aliquot decurias. quatum in aliqua locum sibi emere confiderent, qui scribae fieri volebant. Aemilius Probus in vita Eumenis ait, scribae minus multo esse apud Graecos honorificentius, quam apud Romanos. nam apud nos, inquit, re vera, sicut sunt, mercenarii, scribae existimantur. at apud illos contra, nemo ad id officium admittitur, nisi honesto loco, & fide, & industria cognita: quod necesse est, omnium consilium cum esse participem.

[Frequentasset] ad fortiendas, ut opinor, inter se procurationis suae partes.

[Sua virtute fortunam civitatis] Multi libri veteres: qui fortuna sua hujus civitatis jus consecuti: idque verum esse arbitror. nam, consequi jus civitatis, probe & usitate dicitur: consequi fortunam civitatis, nescio, an usquam legatur.

[Civitatis jus] Qui enim justam, plenamque libertatem consequerentur, simul & liberi fiebant, & cives Romani, ut qui manumittebantur vindicta.

[Qui modo tolerabili conditione sit] Servorum quasi gradus erant: & aliorum melior, aliorum deterior conditio: ut atrienium, & ordinariorum melior, quam vicariorum & mediastinorum.

[Ad communem salutis voluntatem] Quidam veteres libri: ad communem salutem voluntatis.

[Lenonem quendam Lentuli] Sallustius: Dum haec in senatu aguntur, & dum legatis Allobrogum, & T. Vulturcio, comprobato illorum indicio, praemia decernuntur: liberti, & pauci ex clientibus Lentuli, diversis itineribus, opifices, atque servitia in vicis ad eum eripiendum sollicitabant: partim exquirebant duces multitudinum, qui pretio repub. vexare soliti erant. Cethegus autem per nuntios, familiam atque liberos suos lectos, & exercitatos orabat in audaciam, ut, prege facto & cum telis ad sese irrumperent. Appianus: Ἀὐτὸς δὲ Λέντιος καὶ Κίθγιος παραπύσις τε καὶ ἱεραποῖροι χειροτόχους πολλὰς ἀερολαδίνας, καὶ ὀπίσθας ὀδὲς πενήσαν ἐπὶ ταῖς τῶν πρατηρίων εἰσίαις, ὥς τὰς διαπύτας ἱεραποῖροι. Idem etiam narrat Dio.

Occlusis tabernis] ut cum itur ad saga: cum tumultus est in civitate; in luctu publico.

Incenfis] Erat autem futurum, ut incenderentur, si conjurati, quod moliebantur, efficere potuissent.

Obsessa facibus] Personae fictio ad animos commovendos, efficacissima.

Idlum ignem Vestae] de quo vide Ovidium in Fastis, & Plutarchum in Numa.

Omnibus est parata] Euripides:

Βροτῆς ἅπανι κρημνὸν ἰφείλε).

Vestris decretis] Quid interfit *senatus decretum*, ac *senatusconsultum*, e Sex. Pompejo cognosces.

Sit Scipio] Africanus superior: de quo vide Livium lib. 30.

In Africam redire, atque ex Italia decedere] Ἰντρουφῆναι.

Qui duas urbes] Vide Florum lib. 2. de iis autem qui postea nominantur, vide Plutarchum in parallelis.

Anteponatur omnibus] De eodem in oratione pro Deiotaro ad Caesarem: *Tanto ille superiores vicerat gloria, quanto tu omnibus praestitisti.*

Ut illi qui absunt] Huc pertinet dictum Pompeji, quod refertur lib. 1. de officiis.

M. A. M.

M. ANTONII MURETI
S C H O L I A
I N
T E R E N T I U M.

THE HISTORY OF
THE
CITY OF
NEW YORK

FROM 1609 TO 1898

M. ANTONIUS MURETUS
JACOBO SURIANO,
PATRICIO VENETO,

S. D.

 QUIDNAM esse causae dicemus, Jacobe Suriane, cur, cum omnium voluntas, ipsa duce atque impellente natura, dirigatur ad bonum, tam pauci tamen ex hominibus ea, quae vere bona sunt, consequantur? tibi quidem in primis facile id ad explicandum fuerit; qui cum ceterarum artium scientia perpeditus es, tum in philosophiae studia ita excellis, ut cetera quidem tibi communia cum multis, hujus tua quodam modo propria possessio videatur. sed tamen, quia nos quoque neque unquam alieni a philosophia fuimus, & nunc maxime, vel voluntate nostra, vel rebus ita ferentibus, philosophamur; quae nobis hac de re cogitantibus veniebant in mentem, ea breviter hoc loco, & strictim aperiemus. Quoniam igitur, quae naturalia sunt, in toto genere sunt; & haec boni appetitio naturalis est: fit, nullius ut hominis ita sit depravatus animus, quin vel ad id, quod bonum est, vel ad id, quod ipse bonum putat, consilia, cogitationesque omnes dirigat suas. quibus autem impediuntur plerique a magnarum praeclararumque rerum adeptione, ea quatuor fere esse animadverto. alii enim iudicia labuntur, idque dupliciter; ut aut, pravis opinionibus impediti, praetermissis rebus vere bonis, inanes quasdam, minusque fructuosas amplexentur; aut, cum recte statuerint, quid sequi debeant, aliis tamen id, quam quibus oportet, quærere insistant viis: alii constantiam, perseverantiamque non retinent; sed cum & ad ea, quae

quae bona sunt, initio animum adjecerint, & eas ingressi sint vias, quae, quo ipsi tendunt, ferant; postea tamen vel difficultate rerum deterriti, vel sua levitate distracti, convertuntur alio, & vel ignaviae sese dant, vel certe urgere id, quod principio sibi proposuerant, desinunt: alii denique, cum & vere judicent, & satis constanter in eo quod instituere, pertendant, virium tamen imbecillitate & inopia, consequi ea, quae volunt, non queunt. harum omnium rerum graviora exempla ex omnibus vitae partibus sumere est: sed ego nunc illud exponam, quod me hoc tempore in hanc cogitationem deduxit; ut in eo explicando, ad id, quod mihi proprie propositum est, mea paulatim delabatur oratio. cum enim mecum, Surlane, in animo reputo, qui fiat, ut hac tempestate tam pauci sint, in quorum aut sermone, aut scriptis liceat imaginem aliquam antiquae illius Romanae orationis agnoscere; reperio, huic quoque malo eas, quas ante dixi, subesse causas. Primum ita agresti aliquot ingenio reperias, ut, quae in facienda, excolendaque oratione sumitur, omnem perire operam putent: alios, qui, quamvis in ornate loquendi ratione studium ponendum non negent; non in Latina id tamen, Graeca ve lingua, sed in ea, qua vulgo utimur, fieri censeant oportere. atque illos quidem merito possit quilibet, ut amentes aliquos, stupidosque, contemnere: horum vero perversa opinio ita jam per omnem Italiam pervagata, quasque profeminata est, ut innumeros praeclaro juvenes ingenio, a studio earum linguarum, quibus omnis humanitas, omnis doctrina elegans, omnis antiquitatis memoria continetur, abduxerit; periculumque porro sit, ne, si hoc malum radices agat, quae semper propria Italorum laus fuit, ut soli ex omnibus Latina oratione perite ac scienter uterentur, eam qui sustineant, non multi in Italia reperiantur. Alterum vitium est, quo transalpini multi (fatendum enim est) laboramus: quod,

cum

cū in Latini sermonis elegantia excellere pulchrum putemus, non tamen fere callemus, quo ad eam itinere contendere oporteat: itaque de nostris pauciores hactenus, (*) quam vellem, extiterunt, qui se ad Ciceronis, Terentii, Caesaris imitationem componerent. pervolutabant sine ullo discrimine omnes omnium scriptorum libros, & ex omnium commistione varium quoddam & multiforme pro suo quisque ingenio dicendi genus effingebant: pulchrique sibi ac beati videbantur, si eam consequerentur facultatem, ut de rebus propositis verba fundere, animique sui sensus qualicunque orationis genere ad alios perferre possent. ergo in Gallia, Germanique, qui celeriter & expedite Latine loquerentur, (si hoc modo est Latine loqui) innumeros; qui bene ac diserte, vix unum aut alterum, haud ita pridem reperire potuisses. Nam illud quoque, quod tertio loco posui, nostrum non paucis impedimento est. Semel rectam viam ingressi, vel relanguescimus, vel, mutabilitate quadam, minimis plerunque momentis ab ea deducimur. Indecorum esset, de me ipso praedicare me: sed hoc sine ulla vanitate affirmare possum; quo minus aliquam loquendi scribendique facultatem consequeretur, horum mihi trium nihil obstitisse. semper Latini sermonis puritatem magnum quoddam & praeclarum bonum esse duxi: semper eam ex illorum, quos supra nominavi, eisque finitimorum scriptis, velut e purissimis fontibus, hauriendam sum ratus: neque me vel debilitavit laboris metus, vel a suscepto studio ingenii mobilitas avocavit. vires mihi, ne id, ad quod toto pectore ferebar, consequeretur, defuerunt. quod potui, in eo me continui, ut illorum, qui hac laude floruerant, libros diligenter evolverem: quo virtutes illorum aliqua ex parte, si minus exprimere imitando, at
cer.

(*) Hactenus de loco, vel re, dicitur, non de tempore. Vide Cellariam Cur. Poster. p. 362.

certe intelligendo consequi, & commonstrare olim adolescentibus meliori natis ingenio possem. ac, quoniam Ciceronem summo tot aetatum consensu primas sine controversia tenere, ab ipso autem Cicerone Terentium optimum Latinitatis auctorem nominari videbam, incredibile studium in ejus poetae fabulis collocavi, ut etiam, crebro repetita lectione, ad verbum ediscerem. nuper igitur, cum eas Paulus Manutius, vir eruditissimus, & in hac Latine loquendi facultate omnium judicio singularis, denuo typis suis descriptas emittere pararet; egit mecum pro familiaritate nostra, ut eas accurate recognoscerem, adhibitisque veteribus libris, judicioque etiam meo, perpurgarem ab iis mendis, quibus illas aliorum quorundam negligentia, inscitia, audacia contaminasset. feci libens; tum ut obtemperarem auctoritati hominis de me optime meriti; tum ut aliquid navarem assidue, quo studiosorum labor minueretur. non auderem hoc dicere, nisi mihi conscius essem, vera loqui. tantum effeci, quantum si alius post me quispiam effecerit; erit, cur sibi serio, qui hujus poetae studiosi sunt, gratulentur. Hunc meum laborem ad te potissimum, Jacobe Suriane, mitto, tibi-que dedico, tum eximia tua praestantique virtute ac eruditione commotus, tum, quoniam, ex quo in hac urbe veterum scripta interpretari, constituto mihi publice stipendio, coepi, tota me vestra domus admirabili quodam amoris ardore complexa est. erit autem hoc munus tibi fortasse minus utile; qui jam dudum in philosophiae penetralia receptus, non ita saepe demittis animum ad haec levioris operae studia: Hermolao quidem, & Georgio, fratribus tuis, modestissimis, studiosissimisque adolescentibus, non inutile fore confido. Vale.

M. A N.

M. ANTONII MURETI

ARGUMENTORUM, ET SCHOLIORUM
IN TERENCEM LIBER.

IN VITAM TERCENTII.

UM *Africani vocem divinam*] Ante legebat^{ur}, voce divina. ego hoc Latini sermonis consuetudinem pati non puto: neque enim aliqua re, sed aliquam rem inhiare dicimus. Plautus, — inhiat aurum, ut devoret. itaque ratus sum, sine periculo posse mutari. Sic paulo infra, cum in omnibus libris legeretur, — abiit in Graeciam in terram ultimam: ausus sum prius illud, in, expungere: quod & versum icorrumpebat, & orationis, ut ego quidem arbitror, puritatem. terram enim Graeciam, & terram Italiam, & similia veteres saepe dicebant.

Jussus ante Caecilio recitare] Pro Cerio, quod nomen nihili est, & tamen hoc loco in omnes libros irrepserat, Caecilium reposui, fretus auctoritate Eusebii, qui hoc ipsum, quo de hic agitur, narrat in chronicis. Caecilium autem poetam Comicum accipio.

Consularibus ludis] Consularium ludorum nulla alibi, quod sciam, mentio. Consualibus, non, consularibus; legendum forte sit. sunt autem Consuales ludi iidem eum Circensibus, sive Romanis.

Iliadem instar tragoediae, Odysseam ad imaginem comediae] Aliter sentit Aristoteles; cujus auctoritate facile hujus grammatici opinio praeponderatur. ejus verba sunt, ἐν τῇ περὶ ποιητικῆς ὥστε δι τὴν πρὸς οὐδυσσέα κωμικὴν ποιητὴς Ὅμηρος ἢ (μόνος γάρ, ἢ ἔπ' αὐτῷ, αὐτῷ ἢ μίμησιν δραματικῆς ποιήσεως) οὕτω καὶ τὰ τῆς κωμικῆς σχήματα πρῶτον ἐπίδειξεν, οὐ ψόγον, ἀλλὰ τὸ μέλειον δραματοποιήσεως. ὁ γὰρ Μακρόβιος ἀνέλογον ἔχει, ὥστε Ἰλιάς καὶ Οὐδυσσεύς αἵτις τὰς κωμικῆς, ὥτε καὶ οὕτως αἵτις τὰς κωμικῆς.

Ne quisquam in alterum carmen infame proponeret, lege lata, siluere] In aliis, lata lege sanxerunt. inepte. hoc enim significat, siluisse poetas, id est, desuisse, cives

no-

nominatim proscindere, cum lex illa lata esset. atque hoc ipsum est, quod ait Flaccus,

— *lex est accepta, chorusque
Turpiter obticuit, sublato jure nocendi.*

Prorsae orationis] *Prorsam orationem* qui dicunt, *facere imperite* puto. *prorsum* antiqui rectum vocabant: unde *prorsi limites* apud Festum. eoque vocabulo in hunc sensum reperio usum Senecam in his versibus ex Troade,

*Et qui renatum prorsus aspiciens diem,
Tepidum rubenti Tigrin admiscet freto.*

Sed & *Prorsam* vocabant *deam*, quae rectos foetus educeret: de qua locum hunc A. Gellii libro XVI. ita scriptum in veteribus libris videre memini: *Hujus periculi deprecandi gratia arae statuae sunt Romae duabus Carmentibus, quarum altera Postverta nominata est, Prorsam altera: a recti, perversique partus & potestate, & nomine. nunc autem ibi quoque corrupte legitur, Prosa. quia igitur, prorsum, ut dixi, rectum est, iccirco solutam orationem prorsam nominarunt; quod essent in ea voces recto fere ordine, &, ut naturae ferret impetus, collocatae. contraque versum dixerunt, in quo esset orationis genus, ut Cicero loquitur, versum atque mutatum.*

Latinae fabulae primo a Livio Andronico scriptae sunt ad cunctas res, etiam cum recentius idem poeta, & actor fabularum suarum fuisset] In aliis libris, *cum etiam tum recentius idem & poeta etc.* locus aperte corruptus est: quem equidem ita legendum censeo: *Latinae fabulae primo a Livio Andronico scriptae sunt; cum, etiam tum ad cuncta recentibus, idem & poeta, & actor fabularum suarum fuisset.* ut hoc significet, ideo eundem & poetam, & actorem fuisse, quod Romani etiam tum ad ejusmodi omnia rudes essent. vide Livium lib. VII.

Nam ludorum quatuor sunt species] Difficile dictu est, hoc loco, non multis in verbis quam multa peccata sint. primum, quatuor tantum ludorum genera, sive, ut iste nescio quis loquitur, *species*. ubi igitur Florales? ubi Romani? ne ceteros persequendo sim longior. deinde Apollinares ludos numerat inter eos, qui ad curam aedilium

cu-

curulium pertinerent. falso, extant apud Livium, & Macro-
bium carmina Marcii vatis, quae eos ad praetoris ur-
bani curam pertinuisse demonstrant: *Apollini censeo vo-*
vendos ludos, qui quotannis communiter Apollini fiant.
iis ludis faciendis praesit is praetor, qui jus populo ple-
bique dabit summum. idem confirmat M. Tullius oratio-
ne decima in Antonium; ubi de Bruto loquens, *Qui,*
inquit, cum praetor urbanus esset, urbe caruit, jus non
dixit, cum omne jus populi R. recuperasset: & paulo in-
fra: Qui ne Apollinares quidem ludos, pro sua, populi-
que R. dignitate apparatus, praefens fecit, ne quam viam
patefaceret sceleratorum hominum audaciae. errat etiam
in eo, quod Megalenses magnis diis consecratos fuisse
arbitratur. non enim Megalenses, sed Circenses, sive
Romanos Conso & magnis diis, ex Asconio; Megalenses
autem magnae deum matri sacros fuisse, ex Livio & aliis
cognoscitur. Nam quod Antonius Goveanus a *Megalen-*
sibus Megalesia distinguere, Megalenses autem eosdem
cum Romanis facere voluit; aequè in utroque falsus est.
Locus est Ciceronis ex oratione de responsis aruspi-
cum: *Nam quid ego de illis ludis loquar, quos in Pa-*
latio nostri majores ante templum in ipso Matris magnae
conspetu Megalensibus fieri celebrarique voluerunt, qui
sunt more institutisque maxime casti, solennes, religiosi:
quibus ludis primum ante populi consessum senatui P. Afri-
canus iterum consul ille Major dedit, ut eos ludos haec
lues impura pollueret. quo si quis liber aut spectandi, aut
etiam religionis causa accesserat, manus afferebantur:
eo matrona nulla adiit propter vim consessumque servorum.
Ita ludos eos, quorum religio tanta est, ut ex ultimis ter-
ris accersita, in hac urbe confederit, qui uni ludi ne verbo
quidem appellantur Latino, ut vocabulo ipso & appetita
religio externa, & Matris magnae nomine suscepta decla-
retur, hos ludos servi fecerunt, servi spectaverunt, tota
denique hoc aedili servorum Megalesia fuerunt. hunc lo-
cum totidem verbis citat Goveanus; & ex eo colligit,
a *Megalensibus* alia esse *Megalesia*, quod Cicero *Mega-*
lesia *Megalensibus* celebrari solita dicat. deinde tradit lu-
dos Megalenses eosdem esse, qui Circenses, Romani,
magni nominantur. quae cum dicit, non animadvertit,
in quam difficiles sese rerum absurdissimarum laqueos in-
duat. non abutar pluribus argumentis, neque commit-
tam,

T:

tam,

tam, ut mea oratio, hunc veluti patentem alienae reprehensionis nacta campum, juveniliter in eo exultare videatur. tota res uno verbo confici potest. nam si ludi Megalenses committebantur prid. id. Apr. ut ex Livio constat; ludi autem Romani pridie Kal. Sept. ut e priorae actione in Verrem cognoscitur, quis est usque eo hebes, qui non videat, ut iidem sint Megalenses & Romani, nullo modo fieri posse? Ego vero, ne dicam dolo, vocem illam, *Megaleñibus*, e Ciceronis loco, quem paulo supra recitavi, & expungendam puto, & e glossemate aliquo in ordinem Ciceronis verborum irrepsisse suspicor. Sunt igitur eadem *Megaleñia* cum *Megaleñibus*, neque dicta sunt *ἀπὸ τῆς μεγάλων σκηνῶν*, ut hic grammaticus nugatur, sed a Magna matre, cui dicata erant: cumque initio *Megaleñia* dicerentur, detrita, ut saepe fit, littera, *Megaleñia* nominata sunt. Itaque Festus, *Megaleñia*, inquit, ludos Matris magnae appellabant.

Μεγάλης σκῆς] Antea legebatur conjuncte, *μεγαλειῶν*, quam vocem nusquam apud probatos auctores reperiri arbitror.

Diverbiis & canticis) Ita emendavi, conjectura tantum adductus, cum partim librorum, *de authenticis*, partim, *deverbiis authenticis*, haberent.

Adnotandum sane puellarum &c.] Falsum est, quod hoc loco admonet Donatus, puellas liberales nusquam in palliata loqui. loquitur in Heautontimorumenio Antiphila, in Curculione Planesium, in Epidico virgo illa, Stratiphoclis foror. pluribus exemplis nihil opus est.

Nihil ergo secus factum est.] In aliis *secus*, in aliis *secius*: ego *sequius* legendum puto. Volet autem *sequius*, minus bene, aut minus bonum. neque est, cur dubitetur de integritate loci illius apud Livium libro 11. *Invitus*, inquit, *quod sequius fit, de meis civibus loquor*. Sic Afranius apud Sospitrum: *Sin, id quod non spero, ratio talis sequius ceciderit.*

IN ANDRIAM TERENTII
ARGUMENTUM.

CHREMES, & Phania fratres Athenienses fuerunt. eorum, Chremes profecturus in Asiam, Pasibulam filiolarum, quam tum unicam habebat, fratris fidei credidit. profecto eo, contingit, ut in Graecia magni bellorum motus excitarentur. quos fugiens Phania, cum, imposita secum in navim puella; ad fratrem iter cepisset, vi tempestatis fracta navi, apud Andrum insulam ejectus est. Ibi applicat se ad Andrium quendam, hominem haud magna in re; a quo tamen benigne humaniterque exceptus, non ita multo post moritur. Hospes Andrius relictæ apud se puellæ commutat nomen, & pro Pasibula Glycerium nominat: cumque per aliquot annos eam cum filia Chryside, pari utranque studio, educasset, decedit ipse quoque de vita. Chrysis, quæ se & orbam, & inopem videret, abrepta secum Glycerio, Athenas navigat: ubi, cum aliquandiu vitam sana tolerasset, ad postremum adolescentum blandiens, & pollicitationibus victa, quæstum corpore facere incipit. Ventitabat ad eam inter ceteros Pamphilus, Simonis filius, probus, & liberali præditus ingenio adolescens: qui non Chrysidis ille quidem, sed ipsius Glycerii mirifico quodam amore percussus primus, solusque corpus cum ea commiscuit, fidemque jam gravidae dedit, eam sibi uxorem fore. Susceperat & postea Chremes aliam filiam, Philumenam nomine, eamque (jam enim nubilus erat) Pamphilo, bona adolescentis impensus fama, collocare cupiebat. Quid multa? ultro ad Simonem venit, cum eo negotium conficit. incio Pamphilo, de communis sororis sententia, faciundis nuptiis constituitur dies. Adhuc hæc erant, eum Chrysis moritur. Ibi primum Simo de filii amore cognovit. nam cum, ambo una in furus prodissent, accidit, ut, posita in ignem Chryside, Glycerium se, præ doloris impatientia, eodem conjectura videretur. Accurrit Pamphilus. eamque mediam amplexus, ita consolari coepit, ut plurimas minimeque dubias totius rei significationes daret. itaque venit ad Simonem postmodum Chremes, conditionem renuntiatur: comperisse se, Pamphilum peregrinam illam habere

in uxoris loco. nescius, ex se natam esse eam, quam ita contumeliae causa peregrinam nominaret. gaudere, ea re intellecta, Pamphilus: dolere contra, ac ringi Simo. advenit interea dies, qui nuptiis initio fuerat praestitutus. Simo, veteratoria quadam calliditate, simulandas sibi, ad pertentandum filii animum, nuptias statuit: hoc cogitans, si abnueret filius, veram sibi objurgandi illius causam fore; quae ad eum diem nulla satis iusta fuerat: si annueret; facile se, quod vellet, a Chremete impetraturum; atque ita vero nuptias, diis adjuvantibus, factum iri. praeteriens igitur apud forum, securo jam, & nihil tale metuenti filio, Pamphile, inquit, abi domum, ac deos comprecare: uxor tibi ducenda hodie est. hoc dicto, velut improvise quodam jaculo, sauciatus adolescens, quid ageret, aut quid consilii caperet, nesciebat: cum ad eum Davus, vasso admodum, ac versuto ingenio servus, animadversa senis astutia, accurrit. Erat tum una cum Pamphilo Charinus, qui adolescens miro quodam amore Philumenae incensus, frustra saepe tentatis illius nuptiis, ad postremum audito eam eo die nupturam Pamphilo, in summam desperationem adductus, eum orabat, si se salvum vellet, ut vel eam ne duceret, vel saltem nuptiis dies aliquot produceret. Pamphilus eum sua quidem causa bono esse animo, atque omnia ad impediendas nuptias moliri jubebat: se, quantum in se esset, effecturum, ea ut ne daretur sibi. adveniens, ut dixi, Davus Charinum, jam spei plenum, abire ad ambiendos senis amicos jubet: deinde seorsum Pamphilo conjecturas suas aperit, persuadetque, ut patri dicat, se paratum esse uxorem ducere: nam eo pacto, inquit, & patri omnem iurgandi occasionem praecideris, & non erit tamen verendum, ne nuptiae fiant: nunquam enim Chremes tibi, semel repudiato, filiam suam iterum commissurus est. haec ita de servi consilio acta, longe aliter cecidere, ac putabantur. exorat enim Chremetem Simo. ita res in verarum nuptiarum discrimen adducitur. forte eo ipso die Glycerium exactis temporibus puerum peperit. eum puerum Davus, eum aliter nuptias disturbare non posset, pro foribus aedium Simonis ab ancilla collocandum curat. in eum cum incidisset Chremes, & e Pamphilo natum esse cognosset, rursus abducit animum a nuptiis. turbac maximae concitantur: donec advenit Crito Andri-

us,

us, qui, quod Chrysi di genere proximus fuisset, ad cer-
nendam illius hereditatem Athenas venerat. ejus inter-
ventu Chremes filiam agnoscit. ita, summa omnium lac-
ticia, Charino Philumena, Glycerium Pamphilo nubit.

S C H O L I A.

Modos fecit Flaccus Claudii.] In aliis, quos quidem vi-
derim, omnibus, *Flaccus Claudii filius*, quod equidem
concoquere non possum. neque enim cum pater alicujus
notandus erat, nomine cum, sed praenomine, aut certe
cognomine notabant. verbi causa, non ita ut dicerent,
M. Tullius Cicero Tullii F. certe enim, si Tullius est,
Tullii filius sit, necesse est, aut jure naturae, aut jure
civili. Sed hoc modo, *M. Tullius, M. F. Cicero.*
quomodo igitur retineri potest scriptura haec, *Flaccus
Claudii filius*? nondum enim adduci possum, ut assenti-
ar homini doctissimo, Antonio Augustino, qui *Claudium*
veteribus non nomen modo, sed praenomen quoque fuis-
se ait. deinde, ut in gente Valeria, & Horatia *Flacci* co-
gnomen fuisse notissimum est: ita in Claudia fuisse non
puto. postremo hunc *Flaccum*, quisquis est, civem Ro-
manum natum fuisse, non est credibile, cum ignominiosa
esset apud Romanos scenarum artificiorum tota fere
tractatio: sed aut servum alicujus civis R. aut certe li-
bertum: quorum utrovis posito, illud, *Claudii filius*,
stare non potest. Delevi igitur vocem *filius*, eo fidenti-
us, quod in ceterarum fabularum inscriptionibus, nullus
omnino est, qui eam habeat, antiquus liber.

Actus primi Scena prima.] *Scena* quid sit, notum est
omnibus. quod autem actus fabularum partimur in sce-
nas, aliamque *primam scenam*, aliam *secundam*, & sic
deinceps dicimus; quam perite & intelligenter id fiat,
quaerendum puto. equidem, libere ut dicam, gramma-
ticorum hanc, non poetarum, esse partitionem arbitror:
neque credo, *scenam* pro parte actus, apud ullum proba-
tum scriptorem, si grammaticos excipias, legi. itaque
neque apud Plautum ulla *scenarum* mentio est; & in Te-
rentii fabulis aliter ab aliis distinguuntur: & in veteribus
Terentii libris, etiam impressis, neque prima, neque se-
cunda, neque ulla omnino scena nominatur.

Sed iis quas semper, &c.] Donatus adnotat, fidem &
taci-

taciturnitatem artes vocari. recte; artes enim antiqui & vicia, & virtutes vocabant. Terentius Adelphis: — *primarium artium magi' principem*. Sallustius: *Quae utraque iis artibus auxerat, quas supra memoravi*. plures locos congerere me memini ad hanc rem, in scholiis, quas olim Luteciae in hunc poëtam edidi. animadverto autem, Aristotelem quoque nonnunquam τῶν πυχῶν nomine virtutes etiam amplecti, ut cum ait in secundo Νικημοχέων ταῦτα δὲ πρὸς μὲν τὸ πᾶς ἄλλας τέχνας ἔχει οὐ συναρμύεται, πλην αὐτὰ τὸ εἶδεναι.

Nam istaec commemoratio] Demosthenes πρὸς εὐφρόνου· τὸ δὲ πᾶς ἰδίᾳς διεργασίας ἀνάμμιζαντες, μισραὺ δὲν ὁμοίον ἐν τῷ διειδίζεν.

Liberius vivendi fuit potestas. nam antea] Fuit, in hoc versu monosyllabum est: & in quarta fede pes ille, qui Creticus dicitur. Scio autem, super hoc pede, ecquid in jambicum carmen reciperetur, an minus, varias eruditorum hominum & fuisse, & esse sententias. ego, antequam hac de re statuam, quid in quaestione versetur, etiam atque etiam considerandum puto. Nam si hoc quaeritur, data quibusdam hominibus in Terentio, & Plauto addendi, detrahendi, invertendi, mutandique licentia, possint ne omnes istorum poëtarum jambici versus ita componi, ut nusquam in eis Creticus reperiatur: facilis & expedita res est. ipse mehercules jambus, si hoc concedatur, ex eo ipso, cui nomen dedit, versuum genere moveri queat. Sin hoc agitur, nulla importuna & temeraria mutatione concessa, multi ne sint in utroque horum poëtarum versus, quorum dimensio explicari sine Cretico non queat: ego vero innumerabiles posse proferri arbitror. Proferam paucos, ex quibus de ceteris conjectura capiatur.

. Ex Andria:

Futuras esse audivit, sed ipse exit foras.

Goveanus particulam, *sed*, delere ausus est. parum considerate. poterat alio confugere, & dicere, pronomen, *ipse*, interdum priore correpta enunciari. Ex eadem,

Nihil propter hanc rem: sed est, quod faccenset tibi.
Quidnam est? puerile est. quid est? nihil. quin dic,
quid est.

Bo-

*Bonum ingenium narras adolescentis. optimum.
Ejus morte ea ad me lege redierunt bona.
Adeon' impotenti esse animo, ut praeter civium.*

Piget plura, vel ex hac ipsa, vel ex aliis fabulis colligere: sunt autem innumera. nunc pauca ponam ex Plauto:

*Non omnes possunt olere unguenta exotica.
Tu tibi istos habeas turtures, pisces, aves.
Qui scis, an tibi istuc eveniat prius, quam mihi?
Quo modo ocepistis, bibite, pergraecamini.
Tace, atque abi tu rus. ego ire in Piraeum volo.*

male autem in hoc versu vulgo legitur, *abiturus*. porro verbum *abi*, posteriore correpta enunciatur, ut & aliis apud eundem, & apud hunc quoque poetam sat multis locis. atque haec e principio Mostellariae deprompta sunt omnia. quodsi quis ceteras fabulas excutiat, non dici potest, quam multa sit deprehensurus, quae sine violentis, ut ita dixerim, mutationibus Creticum effugere non possunt. video & Anacreontem hoc pede in versibus suis usum: cuius illud est:

*πὲρ μὲ κ' Ἀφροδίτη.
καὶ πάλιν θάλα χορδαίν.*

Et illud,

ταῖς δ' ὀφρύνειδας μισαῖμον.

Sed & multis aliis locis eundem pedem adhibuit.

Quod plerique omnes] Priscian. libro XVIII. admonet, hanc loquendi rationem manasse ab Atticis: eos enim ita loqui solitos, *πλείους δὲ πάντες τὸ τοῦ λέγειν ἄνθρωποι*. Sic & in Heautontimorumenoe, — *dixi pleraque omnia*.

Huc vicinia] Sic in Phormione, *hic vicinia*. Nonius tamen, & Priscianus, & Charisius, *huic vicinia*, legunt: certeque in quatuor manu scriptis libris, quibus usus sum, *huic vicinia* aperte legitur.

Perduxere illuc secum] *Perducuntur*, ait Donatus, *necessitate coacti*. Confirmat hanc interpretationem Asconius,

nus, qui in locum illum ex primo accusationis, *Lenonum, aleatorum, perductorum nulla mehtio fiat: Lenones*, inquit, *sunt scortorum, perductores etiam invitarum personarum. Perductorum nomine usus est & Tertullianus in apologetico, his verbis: Nam si qui forte vere de sterilitate Christianorum conqueri possunt, primi erunt lenones, perductores, aquarioli, &c.*

Quis heri Chrysidem habuit?] Honeste dictum, pro, quis cum Chryside rem habuit. Ita intelligendum est illud e nono epistolarum, *Sed tamen ne Aristippus quidem ille Socraticus erubuit, cum esset objectum, habere eum Laida: Habeo, inquit, Laida, non habeor a Laide.* nam & Graecos ita nonnunquam loqui constat. Lucianus: *Τὸν ἑρπύων, Θανά, πρὸς Ἀρχετέον, ὃς πάλαι μὲν Ἀβέρτοις ἔδει, & cetera.*

Nam qui cum ingeniis conflictatur ejusmodi] Consentiunt libri. non video tamen, quomodo versus stare possit. Si haberem libros, qui me adjuvarent, libenter hoc modo legerem,

Nam qui conflictat cum ingeniis ejusmodi.

si quidem verbo, *conflicto*, usus est & in Phormione.

Honesta oratio est.] In quibusdam libris, *honesta ratio est.* sed hanc scripturam & veteres libri, & ipsa carminis ratio, & Latine loquentium consuetudo confirmat. Cicero enim, quem studiose fecisse constat, ut multas loquendi formulas ab hoc poeta desumptas in sua scripta transferret, hac ipsa saepe usus est. unius nunc loci venit in mentem, qui est in secundo de officiis: *Dictu quidem est proclive: itaque vulgo loquuntur, sese in beneficiis collocandis, mores hominum, non fortunam sequi. honesta oratio est: sed quis est tandem &c.*

Hoc quia fit? Si. omnes qui amant] In dimetiendo versu, *qui*, non eliditur; sed ita permanet, ut in illo Virgiliu,

Credimus, an qui amant, ipsi sibi somnia fingunt?

ejus autem genetia apud hunc poetam satis multa sunt.

Ne-

Neque tu hoc dicas tibi non praedictum] Ita est aperte in meo manu scripto, & in altero eorum, qui in Antoniana hujus civitatis bibliotheca aservantur: estque haec vera hujus loci lectio, quicquid interpres de tribus negationibus comminiscatur.

Audivi, Archillis, jam dudum: Lesbiam adduci jubes.] Goveanus de suo addit particulam, *quod*, hoc modo, *jam dudum quod Lesbiam adduci jubes*, videlicet quia putavit hos omnes versus jambicos esse. sed falsus est. sunt enim omnes trochaici, quadrati catalectici, praeter postremos duos, qui sunt jambici quadrati acatalectici.

Uxorem decrevit dare sese mi hodie] In aliis, *decreverat*. sed & meus manu scriptus habet, *decrevit*; & is, qui in hac urbe abhinc annos septuaginta septem impresus est: cujus ego posthac testimonio cum utar, veterem Venetum nominabo. qui quidem liber, etsi, ut illa erant tempora, mendis innumerabilibus scatet; tamen ita multa, ita praeclara veteris scripturae vestigia retinet, incredibile ut mihi auxilium attulerit ad locos perplurimos corrigendos. *Decrevit* autem, quin hoc loco melius sit; dubitare non oportet: loquitur enim non de primo illo consilio, quo nuptiae in hunc diem constitutae fuerant: (tunc enim non esset, eur diceret, — *non ne oportuit praescisse me ante?* quippe qui id satis multo ante cognosset, ut e multis hujus fabulae locis colligitur) sed de secundo, quod patrem subito, atque ex tempore cepisse arbitratur. cum haec jam scripsissem, animadverti in libro quoque manuscripto Bernardini Lauredani, *decrevit*, non *decreverat*, legi.

Adeon' hominem invenustum] *Invenustum*, hoc loco accipere debemus, in rebus amatoriis infortunatum, & infelicem: quomodo, & Graeci interdum dicunt, ἀναφροδῖτος. Lucianus, ἐπὶ τῇ καὶ ἀπὸς ἀναφροδῖτός εἰμι εἰς τὴν ἱστορίαν καὶ δύο γὰρ, ὡς μέγιστον ἐπιχειρήματα, τὴν Δάφνην, καὶ τὴν Ἰακύνθον, ἃ μὲν ἀποδίδονται μοι καὶ μισοῖν, ἃ δὲ ὑπὸ τῷ θεῷ ἀπαίτεται. & *venustus* interdum est ἢ εὖ τῶν ἱστορίων ἀδαιμονία. Terentius, *quis me est fortunatior, venustatisque adeo plenior?* ubi tamen Nonius legit *vetustatis*: sed falso, ut puto.

Pro deum, atque hominum, nullon' ego] Dimeter est jambicus, quales etiam duos paulo supra octonariis admiscuit.

scuit. in aliis legebatur, *Pro Deum, atque hominum fidem, nullon' ego*: quo modo si legas, versus stare non potest. neque tamen ausus essem illud, *fidem*, expungere, nisi primum vidissem abesse a meo manu scripto; deinde meminissem, eodem modo locutum hunc ipsum poetam in Phormione, — *Pro deum immortalium*,

Negat Phanium hanc sibi cognatam esse Demipho?

ubi etiam consimilem e Ciceronis oeconomico citat interpretelocum, *Quid igitur, pro deum immortalium, primum eam docebas, quae so?*

Hoc incertum quorsum accidat.] Quorsum cadat. *accidere* enim vetere Latina lingua est *cadere*. ut, cum dicimus, *accidere ad genua*. Ennius,

Caesa accidisset ad terram abiegnatrabes.

Quaeso aedepol, Charine, quoniam id fieri, quod vis, non potest: velis id, quod possit.] Fuit haec sententia summi philosophi Aristotelis, de quo apud Stobaeum haec leguntur: *Ἀριστοτέλης εἶπεν, ἰκανὴ μὴ γίνεσθαι τὰ πλεονεκτήματα, οἷς βασιλεύει, οἷς γινέσθαι.*

Neque pol consilii locum habeo, neque auxilii copiam] Hunc versum, ut in omnibus libris repereram, ita reliqui, summa ipsorum consensione permotus: puto tamen ita legendum, *Neque pol auxilii locum habeo, neque consilii copiam*. nam & Charinus hoc ordine proposuerat, — *auxilium, consilium expetens*. & ipsa versus ratio, ut ita legas, exigere videtur.

Egom et continuo ad Chremem] Liber meus, *Ego me continuo ad Chremem*: quod mihi quidem multo venustius videtur.

Qui se sciret non deserturum] Unum habeo librum veterem, in quo scriptum est, *qui se sciret non desertuiri*.

Num immemores discipuli?] Alii emendant, *Num immemores discipuli?* ego nihil mutandum censeo: in tertia enim hujus carminis sede esse pedem, qui proceleumaticus dicitur: ut in illis,

Cupio

*Cupio aliquos parare amicos beneficio meo.
Non fiet: hoc modo sine te exorem. scilicet.
Ita faciam. quid? quid aliud volui dicere?*

nam quod Joachimus Camerarius & hunc pedem, & am-
phimacrum ab jambico excludit; mihi quidem multis de
causis non placet. eas causas tunc explicabo, cum Plau-
tum a me emendatum in publicum emittam: quod, si
vita suppeditabit, cito fore confido.

Adhuc, Archillis, quae asolent, quaeque oportet] In ve-
teribus, *oportent*. Sunt autem hic aliquot versus, quo-
rum dimensionem explicare ex veteribus libris non potui,
ex ingenio nolui.

Tibi videor esse, quem tam aperte] In aliis, *Tibi vi-
deor, quem tam aperte*. Goveanus intellexerat, deesse
aliquid ad verbum; feceratque, *Tibi videor ego, quem
tam aperte*, &c. quod ego reposui, in veteribus libris sum-
ma consensione reperitur.

Amantium irae, amoris integratio est] Ita est in libris
manuscriptis: in vetere tamen Veneto, *reintegratio*.
apud Servium in Eclogam secundam legitur, *redintegra-
tio*. hanc autem sententiam ita expresse Plautus:

*Verum irae, si quae eveniunt forte huiusmodi
Inter eos, rursus si revertuntur in gratiam est,
Bis tanto amici sunt inter se, quam prius.*

sed & apud Aelianum libro secundo de varia historia le-
gissee videor quiddam ab hoc loco non nimis alienum. id
est huiusmodi: *Pausaniae Agatho poeta in amoribus, ac
deliciis fuit. ventitabat autem saepe uterque eorum una ad
Archelaum regem, qui & Musarum erat studio deditus,
& a rebus amatoriis minime alienus. hic cum illos inter se
crebro disidentes videret, contemptui esse amatorem amato-
rum autumabat. quodam igitur die, quaeeso, inquit Agatho,
quod ingenium tibi est, qui homini uni ex omnibus maxime
te diligenti tam frequenter irasceris? ego dicam tibi, o rex,
inquit ille. non enim ista facio, vel quod Pausaniae pa-
rum cupiam, vel quod agressem, efferoque ingenio. quin
si mihi vel altunde, vel ex ipso poetices studio aliqua af-
fectum, quibus hominum tentantur animi, cognitio est,*
eam

eam ego demum summam esse voluptatem amantibus duco, cum e disensione in gratiam cum iis quos amant, redeunt: exploratumque habeo, nihil ipsis accidere posse jucundius. hanc igitur voluptatem saepe Pausaniae impertior, qui ei frequenter irascar. non modico enim gaudio perfunditur, cum me sibi statim conciliari videt. id gaudium non persentisceret, si amor in eum meus uno quasi tenore, & sine ulla ejusmodi offensione procederet. Haec Agatho; quae rex non mediocriter laudasse perhibetur.

Insperante hoc, atque invito Pamphilo] *Insperante senae, Pamphilo autem invito. hoc visum est admonere, quoniam sunt, qui utrunque ad Pamphilum referant: quo nihil fieri ineptius potest.*

Hocine credibile est, aut memorabile] *Horum primorum versuum rationem explicare difficile est. quidam, magna in mutando licentia usi, fecere jambicos octonarios. ego veterem scripturam cum fide proponere, ut erat, malui.*

Hic, ubi opus est, Non verentur:] *Similis est sententia Plauti in Epidico:*

*Plerique homines sunt, quos, cum nihil refert, pudet:
ubi pudendum est,
Ibi eos deserit pudor.*

Quis homo istuc? Davos, Davos? Davos omnia] *Divine hunc versum jam pridem restituerat homo ingeniosissimus, Antonius Goveanus, qui, etiam si praeterea aliud nihil praestitisset, est tamen, cur ei Terentii amatores multum se debere fateantur.*

Ut quimus ajunt: quando, ut volumus, non licet] *Circumfertur apud Graecos senarius, ex quo hic expressus videtur:*

Ζῶμεν ὅδ' οὐχ ὡς φίλοι, ἀλλ' ὡς δυνάμει.

Optume hospes] *Mirum est, quantulae res quantum interdum eruditis hominibus negotium exhibeant. antea eum hic locus ita legeretur,*

Optume hospes pol Crito antiquum obtines:

Eras.

Erasmus, qui versum non constare animadvertet, contra omnium librorum fidem, ex, *optume*, fecit, *opportune*; quo nihil minus opportunum cogitari poterat. Goveanus, & librorum veterum, & Donati auctoritate neglecta, addidit, *morem*: hoc modo,

Morem optume hospes pol Crito antiquum obtines.

ego, unica litterula adjecta, (quae quam facile a librariis omitti potuerit, nemo non videt: saepe enim in hoc genere peccarunt, cum litteram, quae geminanda erat, semel tantum ponerent) ea igitur adjecta, locum (uti mea fert opinio) emendavi.

Nae istam multimodis tuam inveniri gaudeo] Vocem antiquam, *multimodis*, quae nusquam in vulgatis libris apud hunc poetam legebatur, primus ego, ni fallor, in veterem quasi possessionem restitui, de qua & similibus Cicero in oratore: *Sed quid ego vocales? sine vocalibus saepe brevitatis causa contrahebant, ut ita dicerent, multimodis, vasfargenteis, pasficrinibus, testifraetis.* & in tercio de oratore citatur hic veteris poetae versus,

Multimodis sum circumventus, morbo, exilio, atque inopia.

Hac autem ipsa voce saepe usum Lucretium, notius est, quam ut collectis exemplis patefieri necesse sit.

IN EUNUCHUM TERENTII ARGUMENTUM.

CIVIS quidam Atheniensis filiam, cui Pamphilae, & filium, cui Chremeti nomen erat, habuit. ex iis Pamphilam adhuc infantulam praedones rapuerunt: Sunio, & mercatori cuidam Rhodio vendidere: qui, Rhodum advectam; meretrici, quam amabat, dono dedit. haec acceptam puellam pari cura ac studio, cum Thaide filia coepit educere: nemo ut esset, qui non utranque ex ipsa genitam esse arbitraretur. Thais, quae grandiuscula erat, cum ad eam aetatem pervenisset, ut viris placere posset;

set; maternam, ut sit, vivendi rationem infecuta, cum hospite quodam Athenas venit, qui eam postea moriens heredem reliquit. interea miles Thraso nomine, ad eam adjecit animum, cumque cum ea per aliquod tempus consuevisset, in Cariam profectus est. Thaidis mater per eos dies vitam cum morte commutaverat, fraterque ipsius Pamphilam venalem proposuerat, sperans eam, quod & formosa esset, & fidibus sciret, praeciare a se venditum iri. forte accidit, ut eo ipso tempore Thaidis amator miles esset Rhodi: qui, harum omnium reum inficius, Pamphilam emit; ut esset, quod amicae, Athenas reversus, dono daret. Thais, profecto milite, aliam conditionem quaesierat, adjunxeratque sibi Phaedriam, adolescentem Atheniensem, Lachetis filium. inaudiverat interim etiam aliquid de Pamphila; jamque cum fratre ipsius Chremete dignioris collocata, eo pervenerat, ut non dubiis indicis intelligeret, sororem illius esse, quae secum in maternis aedibus educata foret. Summopere cupiebat igitur occasionem sibi aliquam dari, qua Pamphilam suis restitueret, eodemque facto & puellam summo afficeret beneficio, & propinquarum illius amicitia fortunas constabilliret suas. Redit miles: sed cum cognosset de amore Phaedriae, puellam se, nisi eo repulso, daturum negat. Thais, quid ageret, nescire: nam & Phaedriam amabat ex animo, & Pamphilae recipiendae gratia quidvis sibi faciundum putabat. tandem, cum speraret, se postea facile consilium suum ei ipsi, cujus animum offenderet, probaturam, Phaedriam, ut militi gratificaretur, excludit. postridie accersito ei, atque aegre ferenti, tandem se purgat, multisque precibus ab eo impetrat, ut, per biduum, priores partes habere Thrasopem siceret: ubi primum eripuisset puellam, nihil sibi cum illo amplius fore. Phaedria, ut hujus bidui molestiam aequiore animo ferret, rus sibi abeundum esse statuit: itaque abiens, mandat Parmenoni, ut eunuchum & Aethiopissam ad Thaidem, cui eos omerat, duceret. Pamphilam, cum ex aedibus Thrasonis ad Thaidem deduceretur, conspicatus in via Phaedriae frater natus minor, Chaerea, ita ejus amore flagrare coepit, nihil ut pensi haberet, dum ea potiretur: neque prius conquievit, quam, ejus rei causa, ad Thaidem pro eunuchō deductus est. quid plura? Thaide ad canam cum milite profecta, virgini a Chaerea per vim vitium

vitium offertur. turbæ undique mirabiles, donec, tota re patefacta, Thais a Lachete in fidem & clientelam recipitur, Chaerea agnitam Pamphilam duxit uxorem, Thrafo diu illusus, tandem in amoris meretricii partem, Gnathonis parasiti opera, admittitur.

SCHOLIA.

Si quisquam est, qui placere se studeat bonis Quam plurimis.] Jam pridem admonuit Aemilius Ferretus, *quam plurimis*, hoc loco duas esse dictiones: sensumque esse; si quisquam est, qui suum studium eo referat, ut bonis potius, quam ut plurimis placeat, &c. deest igitur particula, *potius*; ut in illo Plauti ex Rudente:

— certum est moriri, quam hunc pati lenonem in me grasari.

sic etiam saepe loquuntur Graeci. Homerus, ἔχεται τε βούλομαι ἱπποκρίμην, ἢ πᾶσι πάνθ'. Idem, Βούλομαι ἰὼ λαὸν σὺν ἡμέτεροις, ἢ ἀποκρίσθαι. Alexander in epistola ad Aristotelem: ἰὼ δὲ βούλομαι εἰ ταῖς περὶ τὰ ἄλλα ἱποκρίσεις, ἢ ταῖς θυνάμεισι, διαφίμην. contra quae hic particula deest, ea saepe aliis in sermone Latino locis redundat. Cicero in divinatione: Tamen eos defendes, qui se ab omnibus defensores potius, quam abs te defensos, esse malunt? Plautus Stichus:

Si manere hic sese malint potius, quam alio nubere.

Terentius Adelphis:

Quin, quicquid possem, mallet auferre potius in praesentia.

Ulpianus: Si actor malit dominum potius convenire. Palladius de infitione: Malo operam ejus expectare potius, quam timere.

Existimavit esse, sic existimet.] Ex glossemate alicujus barbari, & inepti magistri, irreplebat in hunc versum vox, sciat: hoc modo, *sic existimet, sciat.* id collegi pri.

primum ex vetere libro Veneto, & quatuor manu scriptis, quibus usus sum. in quibus erat omnibus,

Existimavit esse, sic existimet, sciat, praesumat.

ut appareret, primum verbum Terentii esse, reliqua duo ex eodem fonte manasse. hoc tantum discriminis animadverti, quod in vetere Veneto, pro *existimavit*, perperam legitur, *existimat*. sed & in libro viri clarissimi, Petri Bembi, locus hic totus ita scriptus, uti eum nos emendavimus, legitur.

Proin tu, dum est tempus, etiam atque etiam cogita Here] Continuatam esse hanc Parmenonis orationem non dubito: ideoque interjecta personarum nomina sustuli. libet versus apponere, quibus hunc locum expresit Horatius:

*Porrigit irato puero cum poma, recusat.
Sume, catelle. negat. si non des, optat. amator
Exclusus qui distat? ait ubi secum, eat, an non,
Quo rediturus erat non arcesitus, & haeret
Invisis foribus: nec nunc, cum me vocet ultro,
Accedam? an potius mediter finire dolores?
Exclusit, revocat. redeam? non, si obsecret. ecce
Servus non paulo sapientior: O here, quae res
Nec modum habet, neque consilium, ratione modoque
Tractari non vult. in amore haec sunt mala: bellum,
Pax rursus. haec si quis, tempestatis prope ritu
Mobilia, & caeca fluitantia sorte, laboret
Reddere certa; sibi nihilo plus explicet, ac si
Insanire paret certa ratione, modoque.*

fed & Persius:

*Quidnam igitur faciam? ne nunc, cum accersor, & ultro
Supplicet, accedam? &c.*

— *Utinam esset mihi*

Pars aequa amoris tecum.] Simile est votum illud Theocriti:

Εἴ τοι ἐμῶδες πιδέσταις ἐν ἀμφοτέρωσιν ἔμεναι
Μῶν.

71.

Viden, osfum, & cibus quid faciat alienus?] Hic quoque secutus sum auctoritatem Petri Bembi, quam nemini docto, atque intelligenti aspernari fas puto. in libris tamen, quos vidi, omnibus erat, vel *ocium*, vel *otium*. vocem *osfum*, Fl. Charitius interpretatur. de loci sententia assentior iis, quae prodidit, homo eruditissimus, P. Victorius in libris variarum lectionum.

Sed Parmenonem ante ostium Thaidis tristem video) Verum non constare, omnes, ut opinor, vident. ego verobar, ne Terentius scripsisset, *Sed Parmenonem ante ostium meretricis tristem video*: posteaque ad nomen, *meretricis*, apposita esset glossa, *Thaidis*: quae deinde irrepisset in versum.

Qui mihi nunc uno digitulo fores aperis fortunatus] Hic quoque versus non constat: constabit autem, si legas hoc modo:

*Qui mihi nunc uno digitulo forem aperis fortunatus,
Nae tu istam saxo calcibus saepe insultabis frustra.*

idque ego verum esse arbitror. eodemque modo corrigendum esse versum ex Heautontimorumeno, qui cum vulgo ita legatur,

Mane, mane. quid est, quod tam a nobis graviter crepuere fores?

ita legendus videtur:

Mane, mane. quid est, quod tam a nobis graviter crepuit foris?

omnino tamen veteres libri cum vulgatis consentiunt.

Cum in cellulam ad te patris penum omnem] Hanc lectionem, & libro quinto Priscianus agnoscit, & consentiens librorum veterum confirmat auctoritas.

P. jubes ne? C. jubeo, cogo, atque impero.

P. Nunquam defugiam auctoritatem. sequere. C. divertant bene] *Defugere auctoritatem*, quid sit, video etiam ab eruditissimis hominibus ignorari. valet autem, cum ipse rei alicujus faciundae auctor fueris, ejusque eventum interces-

Vv

pe.

peris, id inficiari postea, & fateri nolle, eam auctore te factam. liquido constare hoc, propositis exemplis, potest. Plautus:

Suspende, vincti, verbera: auctor sum, sino.

M. Si auctoritatem postea defugeris;

Ubi dissolutus tu fies, ego pendeam.

hoc enim significat: si tu postea inficiari volueris, te harum mihi rerum auctorem fuisse. Cicero pro Sylla: *Itaque attende jam, Torquate, quam ego non defugiam auctoritatem consulatus mei.* id est, quam non recusem, quominus ea, quae me consule, in opprimenda conjuratione gesta sunt, ea me auctore omnia gesta esse dicantur. haec illius orationis cum sit vis, puto, hoc quoque loco, illud, *nunquam defugiam auctoritatem*, non a Parmenone, sed a Chaerea dici, personarumque nomina ita distinguere oportere:

P. Jubes ne? C. jubeo, cogo, atque impero.

Nunquam defugiam auctoritatem. P. Sequere. di vortant bene.

ut interroganti servo, ita respondeat Chaerea: Ego vero jubeo, cogo, atque impero: neque unquam recusabo, quominus tu, quicquid hujus factum erit, auctore atque impulsore me factum esse dicas. tum servus: sequere, inquit, di vortant bene. nam haec quoque postrema verba non tam Chaeraeae cupido ac confidenti conveniunt, quam servo dubio animi, & inceptions tam periculosae eventum extimescenti.

Labore alieno magnam partam gloriam,

Verbis saepe in se transmovet, qui habet salem,

Qui in te est] Antea; *qui habet salem, Quod in te est.* sed fieri nullo modo potest, quin aut legendum sit, *salem qui*, (quomodo & libri veteres habent, & Priscianus legit) aut certe, *salem quod*. neutro enim genere *salem*, recto casu, apud veteres dicebatur: cujus rei praeter ceteros auctor est Charisius.

— *Fac periculum in litteris;*

Fac in palaestra, in musicis: quae liberum

Scire aequum est adolescentem, solertem dabo] Hinc sciri pot.

potest, quibus olim studiis liberi adolescentes instituerentur. haec autem ipsa ponit Aristoteles, additque praeterea pingendi artem. ejus verba sunt ex VIII. πολιτικῶν. ἐὰν δὲ τίπτερος χιτῶν, ἢ παιδίδιον εἰσάγῃ, γαστήρμα, ἢ ἀνιμῶ-
σις, ἢ μικρὸν, ἢ τίπτερον ἔτι γαστήρμα.

Omnia prius experiri verbis, quam armis, sapientem decet. A libris impressis aberat vox, *verbis*. quā tamen detracta, claudicat versus. in meo manu scripto, & in duobus Antonianis erat, *Omnia prius experiri consilio, quam armis, sapientem decet.* at illud versus ratio non pariebatur. *Verbis*, est in vetere Veneto, & in manu scripto, cujus mihi copiam fecit honestissimus, & omni liberali doctrina politissimus adolescens, Bernardinus Lauridanus. Si cui tamen illud, *consilio*, magis arridet, poterit ita legere, ut & in quibusdam impressis,

Consilio omnia prius experiri, quam armis, sapientem decet.

Aufugistin'? Ch. hera, factum. Th. satin id tibi placet?

Ch. Non. Th. credin te impune habiturum? In aliis, credin te impune abiturum? ego cur hoc maluerim, in causa est, quod infra quoque Terentium ita locutum video, si quidem istuc impune habueris.

Quae, cum amatore suo cum cenant, liguriunt. Hic certe est Creticus primo loco. sed eum ut effugeret Goveanus, legit hoc modo,

Cum amatore suo quae cum cenant, liguriunt.

neque animadvertit, se eodem recidere. verbum enim, *ligurio*, secundam syllabam producit. Horatius:

Semesos pisces, tepidumque ligurierat jus.

neque desunt eruditi homines, qui r littera geminata scribendum censeant.

Quae futura exempla. Notum est ex Platone, tria esse poenarum genera, κόλασις, πικρία, ἀπεργασίς: de quibus est etiam aliquid apud Gellium. ex iis intelligi potest, quid hoc, & similibus locis *exempli* nomen va-

leat: itemque, quam proprie inscripta sit illa altera fabula, *ἰαυτὸν πτωροῦμενος*.

— *nunc minatur porro sese, id quod moechis solet*]

Quid autem id est, quod deprehensus moechis fieri solebat? dixi equidem alibi: sed hic quoque non omitendum videtur. insperfo cinere calido, nates eis depilabant: immittebantque in sedem raphanos. Aristophanes *Νεφέλαις* π' δ', ἢ *ῥαφανιδωδὴν γε πηχόμενός σου, τίφρα τὴν πλοῆν, ἔξει πνὰ γυάμην λίγαν, τὸ μὴ εὐρύπρωκτος εἶναι*; ubi interpres, *ἔτω*, inquit, *τὰς ἀλόντας μολχους ἡλίζονται. ῥαφανιδας λαμβάνοντες, κωδίσκωσιν εἰς τὰς στήκτας τούτων, καὶ παρεπλάοντες αὐτοὺς, τίφρας θερμῶς ἐκτίπτουσιν, βασιλεὺς ἱκανὰς ἐξαχόμενοι*. Lucianus de Peregrino: *ἐν Ἀρμενίᾳ μολχιδίαν ἀλόνος μολχὰ πολλὰς πλεῖστας ἔλαβε, καὶ τέλος ἔσπευ τῷ τήνους ἀλούμενος, δέφρω, ῥαφανίδι τὴν πυγὰν βιβυσμίῳ*.

An in Astu venit] Eadem voce usus est & M. Tullius in secundo de legibus: *Vestri Attici, prius quam eos Theseus demigrare ex agris, & in Astu, quod appellatur, omnes se conferre iussit, &c.*

Satis credo. nihil est Thaide hac frater tua dignius] Hunc versum quidam sine causa mutare voluerunt: quod nescirent, vocem, *nihil*, etiam producta posteriore syllaba enunciari. Exemplum autem est & apud Ovidium:

Morte nihil opus est, nihil Icarotide tela.

Si in platea hac te offendero post unquam; quod dicas mihi] Ex glossemate aliquo in ordinem verborum Terentii defluxerant voces duae, *nihil est*: quas cum aliis de causis, tum quia versum manifesto corrumpebant, sustuli. est autem particula, *quod*, ita posita, ut in illo Plauti:

Quod ile gallinam, aut columbam se sectari, aut simiam Dicat; periistis, nisi usque ad mortem multatis male.

de quo, aliisque similibus commemoravi quodam loco in Catullum. Sed & Terentius ipse supra ita locutus est:

Sane, quod tibi nunc videatur esse, hic nebulo magnus est.

& Cicero in Pisonem: *Nam quod votis iste, tantummodo*
im.

improbus, crudelis, olim furunculus; nunc vero etiam rapax, quod sordidus, quod contumax, quod superbus, quod fallax, quod perfidiosus, quod impudens, quod audax esse videatur, nihil scitote esse luxuriosus, nihil libidinosus, nihil posterius, nihil nequius.

Hunc comedendum & deridendum vobis praebeo. Ch. placet] Quia facile suspicor, fore permultos, qui me a pervulgata hujus loci lectione recessisse mirentur: iccirco hanc emendationem meam diligenter mihi constituendam, ac constabiliendam puto. ante me igitur ita in impressis pene omnibus legebatur:

Hunc comedendum, & deridendum vobis propino.

atque ego mirabar equidem, qua ratione dictum esset, *propinare aliquem comedendum*: cum in ipso *propinandi* verbo, bibendi sit, non comedendi, significatio. nam si solum illud alterum fuisset; poterat fortasse ita dictum videri, *propinare aliquem deridendum*, ut apud Demosthenem, ἀρτίνην τὴν Ἐλάνην. & apud Euripidem in Rhaefo:

Ἐλάνην ἡμῶς ἀρτίνην, τὸ σὺν μέρει.

certe quidem, *comedendum propinare*, satis lepide dici non posse opinabar. viderat hoc nescio quis, qui libros Sebastiani Gryphii, anno MDXLIV. impressos, correxerat: itaque in illis scriptum reperias:

Hunc comedendum, & bibendum vobis propino.

at eum oportet valde imperitum dimetiendorum versuum fuisse: profecto enim, si aliquid in hoc genere valuisset, poterat digitis, ut ille ait, & aure deprehendere, multum, ea mutatione facta, ad legitimam versus mensuram desiderari, movebat ipsa me quoque metri ratio: *propino* enim brevem habet primam syllabam, longam secundam. Martialis:

*Quod nulli calicem tuum propinas,
Humane facis, Herme, non superbe.*

ergo si quis id verbum retineat, erit jambus in trochaico

V v 3

ver.

verfu: quod ita absurdum est, valde ut mirer, quid adducere potuerit insigniter eruditum hominem, Camerarium, ut affirmaret, id interdum fieri posse. neque tamen quicquam hoc loco movere ausus essem sine veterum librorum testimonio. quatuor, cum haec scriberem, ad manum habebam calamo exaratos libros. in iis omnibus scriptum erat:

Hunc comedendum, & deridendum vobis praebeo.

itaque sustinendam amplius sententiam non putavi: sed, omni dubitatione remota, reponendum id verbum, quod & orationis concinnitas, & metri ratio, & totum, librorum veterum consentiens auctoritas comprobaret. ac fieri fortasse possit, ut quispiam, ne hanc emendationem recipiat, Donati interpretatione moveatur; qui hoc verbum explicans, *Facete*, inquit, *dixit, ut parasitus, & quasi de convivio loqueretur*. ita enim legendum est. sed eam ipsam si quis accurate consideret, videbit, ad *praebendi* nihilo minus, quam ad *propinandi*, verbum posse accommodari. *praebere* enim apte admodum in epulis conviviisque dicitur. Cicero ad Q. Fratrem: *Sponsalia Craspedi praebeui*. quin & *eum qui praebet*, pro epuli domino, dixisse Horatium, homines eruditissimi affirmant, qui ita legunt illud e primo sermonum:

*E quibus unus aet quavis aspergere cunctos,
Praeter eum qui praebet, aqua.*

non, ut vulgo legitur,

Praeter eum, qui praebet aquam,

IN HEAUTONTIMORUMENON TERENTI II ARGUMENTUM.

CHREMES Sostratae uxori gravidae praeceperat, si puellam pareret, ut eam statim interficeret. fuit haec immanitas in veterum moribus, ut, cum fera nulla sit, quae foetus suos non diligit, ipsi, quos alere nollent liberos, eos recens natos aut interficere, aut exponere fas putarent. Sostrata puellam enixa, (ut est maternus semper ani-

animum clementior) vitam ei adimere non sustinuit: sed paup. puellae cuidam anui Corinthiae, Philterae nomine, exponendam dedit: etiamque, muliebri quadam superstitione, annulum de digito detractum suo, iussit, ut una cum puella exponeret. id, quod tum stulte factum videri poterat, postea puellae saluti fuit. ejus enim annuli ope tandem agnita est a suis. anus acceptam puellam, Antiphilam nominat, educatque ut suam. eam, cum adolevisset, anusque illius filia putaretur, Menedemi filius, Clinia perdit amare coepit; prope jam ut pro uxore haberet. quod ubi rescivit pater, ita violenter tulit, ut filium, assiduitate jurgandi, clam, militatum in Asiam abire coegerit. tum vero qui filii amorem iniquo animo tulerat, multo iniquiore ejusdem absentiam ferre coepit. itaque ut de supplicium absenti filio daret, qui eum saevitia sua exegisset ex aedibus, aedes, supellectilem, familiam vendit, praeter, qui servi ad opus ruri faciendum utiles erant; ingentemque sibi agrum comparat, ubi a prima luce ad noctem non servos modo exerceret, verum etiam, homo sexagenarius, senectutem miseris modis excrucietur suam. profecto Clinia, Philtere, quae ut dixi, Antiphilae putabatur mater, extremum vitae diem morte confecit. Clinia, cum jam menses tres abfuisset, amicae desiderio reversus, non ausus est patri se in conspectum dare, antiquam illius asperitatem veritus: sed ad Clitiphonem, Chremetis filium, divertit; quicum magna ipsi a puero familiaritas intercesserat. Clitipho, socialis reditu laetus, Syrum & Dromonem servos (jam autem advesperascebat) in urbem, ad accersendam Antiphilam, mittit. exposuerat eo ipso die Menedemus Chremeti, quanto sibi desiderio esset filius: parum ut abfuisset, quin Chremes, cum primum de reditu Cliniae accepit, mitteret, qui ei nuntiarent. continuit tamen se in diem posterum, quod ita magis e re illius fore censeret. Syrus, summa servus & audacia, & astutia, qui Antiphilam tantum accersere iussus esset, etiam Baechidem adduxit. erat haec meretrix proeas, potens, sumptuosa, nobilis, cujus se amore haud ita pridem irretierat Clitipho. quo autem res Chremetem lateret, hoc consilium capiunt, ut Bacchidem quidem amicam Cliniae, Antiphilam vero unam de illius ancillis esse simularent. postridie mane Chremes ad Menedemum diluculo proficiscitur; & rediisse Cliniam

nunciat. ille gaudio amens, filium jamjam videre, jamjam amplecti, jamjam ei se suaque omnia permittere cupiebat. at Chremes, cave, inquit, faxis: illoc enim modo & te, & eum, & rem una perdidideris tuam. simul ei ostendit, quot incommoda capturus sit, si tam molli esse se, tamque infracto animo ostenderit. Cliniae amicam (eam enim Bacchidem existimabat) non jam pauperulam esse, aut parvo contentam, ut antea: sed sumptuosam, gemmis atque auro collucentem, cum familia numerosissima. (*) una, inquit, mihi nox tantum non paupertatem attulit; nedum tu te censeas oneri ferendo fore, si te illi perpetuo sumptibus suppeditare oporteat. quin tu ita potius agito. humane quidem & comiter excipito filium: istud tamen tam impotens illius desiderium occultum habeto. cum si ille, quod amicae det, ut habeat, machinam adversum te aliquam struet, falli te finito. ita & eum commodius retinebis apud te, & sumptuum facies minus. haec Chremes, nescius (ut sunt humana) oculatum foris esse se, caecum domi. interea enim meditabatur Syrus, decem minas, quas Bacchidi pollicitus erat dare, eas quomodo illi a Chremete ipso conficeret. jamque inibi erat, cum eum Chremes arreptum blande compellat, hortaturque aliquam ad Menedemum fallaciam moliatur. iniecit in sermone Syrus mendacium a se pro tempore confictum; anum Corinthiam, Antiphilae (ita enim putabatur) matrem, mille drachmarum mutuo (†) accepisse a Bacchide: ea mortua, puellam pro pecunia illa arrhaboni relictam. dum haec aguntur, anulum suum agnovit Sostrata, ejusque indicio, Antiphilam filiam suam esse cognovit. gaudio exiliens, omnem rem desert ad virum; qui, ea leviter objurgata, reportam tamen filiam, ipse quoque gavisus est. jam omnia in tranquillo erant; absque Bacchide fuisset. sed & illi quoquo modo decem excudendae erant argenti minae; & periculum erat, ne aliqua eam Chremes filii amicam esse reseisceret. ibi Syrus audax consilium init, quomodo & utrique seni rem, ut erat, patefaceret, & commode se e tam impedito negotio expediret. primum igitur Chremeti, Reperi, inquit, quomodo

(*) *Numerosus*, pro multis, non dixit melior aetas in oratione soluta.

(†) *lino*, *mutuum*, Veteres enim dicebant, *pecuniam mutuum sumere*, &c. *accipere*, non *mutuo*. Vide Gronovium de Pecun. Vet. III. §.

do argentum a Menedemo eripiam. dicemus ei, Bacchidem hanc tui Clitiphonis amicam esse: orabimusque, ut eam domi suae dies aliquot esse patiat, teque id celatum velit. porro Clinia filiae tuae, quae modo reperta est, formam sibi complacitam esse dicet, eamque petet uxorem. Quid tum? pecuniam, inquit, petet a patre suo, qui novae nuptae ornamenta coëmat: eam pecuniam numeraturus est Bacchidi. jam autem ad Menedemum, Syri hortatu, transferat Bacchis: & eo pompam omnem suam traduxerat. Chremes primo non satis consilium illud probare. at illam certe, inquit Syrus, pecuniam, pro qua filia tua opposita erat pignori, quin dissolvas, facere honeste non potes. Ego vero, inquit Chremes, & libenter quidem. Immo vero, inquit Syrus, dato eam Clitiphoni, qui ad Bacchidem deferat. ita enim facilius credet Menedemus, eam illius esse. Sit ita sane. numeratur a patre Clitiphoni pecunia, quam ad meretricem perferret. interea tota res detegitur. indignari Chremes, & fremere, & minitari, se omnia atrocissima exempla editurum. tandem, cum prius Antiphilam Cliniae collocasset, partim Menedemi, partim uxoris precibus delentus, ignoscit. Clitipho se, relictis meretriciis amoribus, uxorem ducturum pollicetur. Cum autem ceterarum fabularum argumentum uno die contineri soleat; hujus, non nisi biduo explicari potest.

S C H O L I A.

Fodere, aut arare, aut aliquid ferre denique] In aliis illud, *denique*, cum sequentibus conjungitur, hoc modo:

Fodere, aut arare, aut aliquid ferre. denique

Nullum remittis tempus.

ego fidem habeo Ciceroni, qui in prima de finibus citans hunc locum, facile ostendit, *denique*, finem periodi esse. & alioqui scio, aliis quoque locis hac voce ita usum Terentium.

Aut enim me, quantum hic operis fiat, poenitet] Impressi, ut opinor, omnes, praeter eos, quos, aliquot abhinc annos, ediderat Manutius:

At enim, dices, ne quantum hic operis fiat poenitet.

miror autem, ne Goveanum quidem ipsum vidisse, de-

V v §

tracto

tracto verbo, *dices*, multis partibus venustiore orationem fieri: recepto autem, versum constare non posse.

Si quid laboris est, nollem. sed istuc quid mali est? Neque constat versus, neque sententia mihi quidem satis aperta est. cum aliud, hoc quidem tempore, nihil possem, quod in veteribus libris erat, cum fide proponere, satis habui. Sunt qui putent legendum, *Si cui labori est, nollem.* hoc sensu: Si quem tibi laborem, ac molestiam affert hujus rei explicatio, ac patefactio, nollem equidem urgere te, ac tibi molestus esse.

Aetate me putavit, & sapientia,] In aliis:

Et aetate putavit me, & benevolentia.

quae lectio neque inconcinna est, & veterum librorum testimonio adjuvatur: in quibus tamen perpetuo scribitur, *benivolentia.* ego Petri Bembi auctoritatem, ac testimonium sequi malui.

Victum exercebant suum] Dionysius Lambinus, homo commemorabili doctrina, parique probitate praeditus, censet hoc loco legendum, *victim exercebant suum.* Sed in libro Petri Bembi, non tantum, ut in aliis, *exercebant,* legitur, verum etiam adscripta est ad latus explicatio quaedam hujus vocis, quae scripturae illius integritatem confirmet. multum autem ejus libri valere debet auctoritas. est enim ita antiquus, ut Angelus Politianus, qui multos veteres libros viderat, testatus sit, omnium cujusque generis librorum, quos ipse unquam vidisset, cum sibi antiquissimum videri. quod ego ipsius Politiani manu scriptum legere memini.

Quam iniqui sunt patres] Miror, quid sibi voluerint, qui actus principium hoc loco fecerunt. cum enim, Chremete solo ingresso domum, Clitipho in proscenio remanserit, nemo profecto non videt, eorum dumtaxat, quibus comica ratio non penitus ignota est, non modo novum actum, sed ne novam quidem (si ita loquendum est) scenam hoc loco esse posse.

Astutus, nae ille haud scit, quam mihi nunc furdo narret fabulam] Contemptum hunc paternarum admonitionum mirifice expressit Theocritus; apud quem pastor quidam, cum, aetatem a se non metui, indicare vellet, ait
tanti

tanti eam a se fieri, quanti a liberis patrum matrumque
verba sunt. versus hi sunt,

Τὴ δὲ γὰρ φρόνως ἐκὼ πᾶσα μελεδαινα,
Ὅσων ἡδὴν πατρὸς μύθων, ἐν μεγέθει ἀκούει.

Nam Clinia hic, etsi is suarum rerum satagit, attamen] Nescio quo modo factum est, ut hic versus meam diligentiam fugerit. ita enim emendandus fuerat, ut est in quibusdam impressis, & in omnibus calamo notatis:

Nam hic Clinia, etsi is quoque suarum rerum satagit, attamen
Habet, &c.

— *verum interea, dum sermones caedimus*] Genus hoc loquendi ductum esse a Graecis, admonet Priscianus libro XVIII. eos enim ita dicere solitos, ἡπείλου λόγους, aut ἡπείλου ἰνυμῶνα.

Non oportuit relictas. portant quid rerum] Ita saepe loquebantur veteres, cum magnam rei alicujus vim, aut copiam indicare vellent. Sic in Andria: *Di boni, boni quid porto?* & in hac ipsa fabula,

Modo pitisfando quid vini absumpsit mihi?

Plautus in Epidico:

Tum captivorum quid ducunt secum? pueros, virgines, Binos, ternos alius quisque: fit concursus per vias.

Cicero in Verrem: *Quid lacrymarum putatis ipsum profudisse Neronem?*

Nam disciplina est iisdem, munerarier Ancillas primum, ad dominas qui affectant viam] Praeceptum hoc ita complexus est Ovidius in arte:

Sed prius ancillam captatae nosse puellae

Cura fit. accessus molliet illa tuos.

Hanc tu pollicitis, hanc tu corrumpe rogando:

Quod cupis, ex facili, si volet illa, feres.

Enim.

Enimvero reticere nequeo. multimodis injurius] Illic quoque, *multimodis* ut legas, ipsa versus ratio cogit. quod neminem antea animadvertisse, mirum est.

Clit. Quid ago nunc? Clin. tu ne? quad boni] In aliis omnibus, *tu ne? quod boni est.* mirumque, quam suo more, id est, quam inepte, quamque ridicule locum hunc interpretentur litteratores. illius igitur nobis sententia, quam ante nos nemo tradidit, aperienda est. dicturus erat Clinia continuata oratione: *tu ne? quod boni datur modo, fruiere, dum licet. nam nescias, Ejus sit potestas posthac, an nunquam, tibi.* Sed cum, eo loqui exorso, pergeret abire Syrus, interrumpit illius orationem Clitipho, & Syrum inclamavit: deinde ad Cliniam conversus, *dic modo verum*, inquit. at Syrus indignabundus, *age*, inquit, *modo: hodie fero, ac nequicquam voles.* tum demum Clinia interruptam orationem persecutus est.

Tibi erunt parata verba, huic homini verbera] Venuiste, *huic homini*, dixit, cum se ipsum designaret. sic apud Plautum in Epidico:

Quid verba facimus? homini huic opust quadraginta minis. Sic Demea Adelphis:

Vin' tu huic seni auscultare? & apud Sophoclem Ulyses:

Εκφῶς γὰρ τὰς τ' ἀνδρῶν τῶ πατρὸς ἴν.

& apud Euripidem Admeti pater:

Μὴ θύγῃς ἰνὲς ἑδ' ἀνδρῶν, εἴδ' ἱπὸ αὐτῶν σῶ.

Luciscit hoc jam: cesso pultare ostium] In omnibus libris, praeter Manutianis, locus hic inepte & scriptus, & interpunctus erat, hoc modo: *Luciscit: hoc jam cesso pultare ostium* &c. quae sit autem vis hujus orationis, *luciscit hoc jam*, dixi quodam loco in commentario in Catullum.

Quam ea nunc instructa pulchre ad perniciem fiet,] Loquendi ratio a Plauto, ut videtur, accepta; cujus est versus ille, Bacchidibus:

Omnium ad perniciem instructa domus opime, atque opipare,

Con.

Consilia adolescentes: & tibi perdere] Versus constare non videtur. suspicor legendum, *adulescentes*: & ita scripsisse veteres, cum vellent secundam hujus nominis syllabam producere.

Somnum hercle ego hac nocte oculis non vidi meis.] Suspicor, fuisse in Graeco Menandri, ὕπνον οὐκ ὤφθαλμοις. si quidem ὕπνον ὀφθαλμοῖς, eodem sensu, pure admodum ac proprie dicitur. Aristophanes Vespis:

ὕπνον δ' ὀφθαλμοῖς οὐκ ὤφθαλμοις εἶδον παλαιάλας.

Ne nos inter nos congruere sentiant] Claudeo, pro, claudio; dictum a veteribus legimus. sed & viveo, pro, vivo; &, diceo, pro, dico, usitata aliquando fuisse, constat ex Nonio; apud quem citatur illud ex Naevio:

tibi, dum vivebo, fidelis ero.

ubi tamen vulgo male legitur, *videbo*. & item illud ex eodem: *Primum quod dicebo, recte: secundum quod dicebo, eo melius*. ita necesse est, *congrueo*, hoc loco, non, *congruo*, dictum fuisse a Terentio, intelligamus: nam, nisi *congruere* legas, syllaba, quae proxime ultimam est, producta, ut versus constet, non assequeris.

Disfolvi me, ociosus operam ut tibi darem] In aliis, *Disfolvi me ocysus, operam ut. darem tibi*. sed, quin ea vera scriptura sit, quam nos ei, quae vulgo recepta est, anteposuimus; cur dubitetur, causa non est: primum J. Pierius, spectatae eruditionis, acerrimique judicii senex, affirmat, eam esse in optimo illo Romano libro. est & in altero eorum; qui olim Dominici Grimani cardinalis fuere; nunc in hac urbe, in coenobio sodalium Antonianorum aservantur. sed & Bernardini Laudani antiquus eam confirmat liber: & Terentius ipse alibi eodem modo locutus est:

Nos ociosi operam dabamus Phaedriae:

Hoc autem loco potissimum libet pusillum quiddam, neque tamen contemnendum, cum studiosis communicare. id est super ratione scribendae vocis, *otium*; quam video ab alijs per *t*, ab alijs per *c* litteram scribi. ac jam pri-

pridem Pierius, quo nemo unquam subtilius, nemo accuratius istius generis minima maxima perscrutatus est, in optimis illis, bonaeque frugis plenissimis annotationibus in Virgilium suis, quid hac de re sentiret, aperuit. nam cum in Romano libro versum illam ita scriptum esse dicat,

Parthenope studiis florentem ignobilis aei,

aliis tamen locis omnibus eo ipso in libro *otium* affirmat legi. profert etiam inscriptiones antiquas, librosque veteres aliquot, in quibus ea vox per *t* litteram legatur. ego tantum Pierio tribuo, ut cum antea *otium* & *negotium* scribere consuevissem, idque verius putarem; postea, sola ipsius auctoritate motus, a mea consuetudine discessem. neque tamen, quid sentiam, dissimulandum puto. marmora, marmismata ve antiqua, quae hanc, aut illam scripturam confirmarent, mihi quidem inspicere adhuc non contigit. libros veteres nonnullos vidi, in quibus *otium*; multis partibus plures, in quibus *ocium* scriberetur. adeoque nunc ipsum, de quatuor manuscriptis Terentii libris, quos habeo, in duobus *otium*, in aliis duobus *ocium* perpetuo scribitur. habeo & Sallustium fatis antiquum, in quo nunquam aliter, quam *ocium*, & *negocium* legas. Ciceronis autem quotquot vidi veteres libros, in eis eodem modo scriptum animadverti. Paulus quidem Magnolus, magna homo doctrina, diligentia etiam admirabili, cum Ciceronis libros de officiis accuratissime cum antiquis exemplaribus contulisset, testatum reliquit, se in antiquis omnibus *ocium* & *negotium* per *c* litteram reperisse. movet me quoque vehementer Donati auctoritas, qui in locum illum ex Eunucho,

Suspersiones, inimicitiae, induciae:

Induciae, inquit, *sunt pax in paucos dies: vel quod in diem dentur, vel quod in dies otium prasbeant.* quae si posterior notatio vera est, dubitationem res amplius nullam habet. quin etiam si vera non sit, credibile tamen est, Donatum aliquam probabilitatem secutum: quae nulla fuisset, si ipsius temporibus, *inducias* per *c*, *ocium* autem per *t*, scribere eruditi consuescent. piget super re
tam

tam tenui plura verba facere: neque sane magnopere laboro, utra opinio recipiatur. non enim in eo politas esse, ut ille dicebat, Græciæ fortunas, satis intelligo. cum tamen eruditissimi olim homines de singulis litteris singulos libros scripsisse memorentur; non est cur ego, qui praeclare mecum agi duco, si per illorum vestigia reperere liceat, has disputationes mihi parum decotas putem.

S. *Garris. C. haec facta ab illo oportebant, Syre.*] Antiquè dictum, ut in *Andria*, — *quae asfolent, quaeque oportent.*

Nec cum malefacere crederem mi impunius Licere) In aliis, *malefacerem*. nemo autem non videt, una a nobis detracta litterula, quam commodum, quamque apertum sensum effecerit, qui obscurus antea, & perturbatus fuerat.

Quid istuc quæso? qui istic mos est, Clitipho? ita ne fieri] Qui hunc versum temere immutarunt, nesciebant videlicet, *fieri*, prima producta, saepe apud veteres positum esse. id ergo exemplis confirmandum est. Terentius,

Credebam. minime. scite poterat fieri.

Injurius est: nam si esset, unde fieret.

quem in locum etiam a Donato hoc ipsum notatur:

Argento opus esse, & id quo pacto fieret.

plura posuim, nisi haec satis esse ad rem docendam arbitrarer. apud Plautum autem quam multa ejusmodi exempla sint, sciunt, qui poetam illum accurate legerunt.

Atque ejus amicam subagitare. vel here in vino quam immodestus] Ne quis hoc me loco quicquam mutasse parum considerate putet; testificor, in quatuor libris calamo exaratis ita scriptum reperisse me, ut excudendum curavi. quomodo autem antea legebatur, in *convivio*, ita qui leget, magnum faciet, si versus rationem explicare poterit. quomodo hos legimus, quadratus est hypercata. lecticus. in *vino* autem ita dictum est, ut apud Catullum,

Marrucine Asini, manu sinistra

Non belle uteris in joco, atque vino.

— imo si scias.

Hoc vide, quod inceptet facinus] In aliis, *Vale vide.*
fed

sed ita, ut ego emendavi, legitur in libro Lauredani, in duobus Antonianis, & in vetere Veneto. hoc autem genere loquendi usus est & supra, in hac ipsa comoedia:

Hoc vide: in mea vita tu tibi laudem is quaesitum, scelus.

Mane, mane. quid est, quod tam a nobis graviter crepuere fores?] De hoc loco quid suspicer, jam ante dixi: legendum videlicet, *crepuit foris*. alioqui enim versus iusto longius excurrit. veteres tamen libri ita habent, ut ipsi edidimus.

Nisi me animus fallit, hic profecto est annulus, quem ego suspicor.] Cum Chremes & Syrus in proscenio remanserint; non sane video, quomodo hic principium actus esse possit.

Sustulisti. Sy. si sic factum est domina, ergo herus damno auctus est.] In aliis omnibus hoc modo:

Sustulisti. So. sic est factum. Sy. domina, ergo herus damno auctus est.

quae quidem mihi scriptura se ipsam refellere videtur. nam si dicenti viro, *Sustulisti*, respondeat Sostrata, *sic esse factum*; primum inutiles se mendacio obligabit: neque enim filiam sustulerat ipsa, sed exponendam dederat. deinde quomodo illa convenient, quae ab eadem postea dicuntur:

Minime. sed erat hic anus Corinthia haud impura: ei dedi

Exponendam. sed nolo in re certa argumentis abuti. etenim intelligentes admonere satis est: de ceteris non laboro. illud modo teneatur, quomodo nos edidimus, ita in omnibus ad unum, quos quidem ipsi vidimus, calamo notatis libris legi.

Nisi fallit me animus, haud multum a me aberit infortunium] Haec, cum in aliis separentur, in meo manuscripto continuantur cum superioribus: neque causa est, cur separari debeant.

Nihil est. triumpho, si licet me latere recto abscedere] Hoc loco, utrum, neque satis scio, neque, si sciam, dicere ausim; alterutrum quidem sine dubio necesse est; ut aut solus ex iis, qui versus hunc hactenus interpretati sunt,

sunt, recte sentiam, aut solus errem. nam ceteri omnes, latere, ut verbum accipiunt: ego nomen esse statuo. ac illi quidem quam sententiam efficiant, non est obscurum. ego vero ita intelligo: ut hanc suam Syrus emungendi pecunia Chremetis inceptionem cuidam gladiatorio certamini comparet, in quo se cum illo depugnare oporteat. sicut autem primum illud est gladiator, ut antagonistam feriat: quod si non possit, proximum est, ut saltem bene regat latus suum, nullaue plaga accepta, abscedat e pugna: ita Syrus primum sibi illud fuisse dicit, ut senem argento circumduceret. sed cum rem in eum locum deductam videat, magnum ut periculum sit, ne omnia fiant palam, nihil esse ait, quod jam senem quasi ferire pecunia illa cogitet: triumphare se, ac putare secum praeclare actum iri, si ex hac pugna, latere tecto, possit abscedere: id est, si ita possit evadere, nihil ut ex eo, quod jam factum est, nanciscatur mali.

Tu fortasse, quid me fiat, parvi curas] In aliis, *parvi pendis*. ego omnium veterum librorum consensum secutus sum.

— *jus summum saepe summa malitia est*]

In meo manu scripto, *summa injuria est*.

Sed pater egreditur. cave, quicquam admiratu' sis,

Qua causa id fiat, obsecundato in loco;

Quod imperabit, facito; loquitur paucula.] Antea praeposito ordine legebantur hi versus, in hunc modum:

Qua causa id fiat, obsecundato in loco.

Sed pater egreditur. cave, quicquam admiratu' sis:

Quod imperabit, facito; loquitur paucula.

nullus autem sensus illo modo extorqueri poterat: qui nunc & optimus est, & vel pueris perspicuus. ita memini solim, cum in academia Parisiensi libros de divinatione publice interpretarer, emendatum a me esse locum quendam ex primo eorum librorum, qui, ut est in impressis libris, nullo modo intelligi potest, versus sunt Accii, quos ibi Cicero citat:

Xx

Cum

*Cum jam quieti corpus nocturno impetu
Dedi, sopare placans artus languidos:
Visum est in somnis, pastorem ad me appellere,
Duos consanguineos arietes inde eligi,
Pecus lanigerum eximia pulchritudine,
Praeclarioremque alterum immolare me.*

sunt autem legendi hoc ordine:

*Visum est in somnis, pastorem ad me appellere
Pecus lanigerum eximia pulchritudine:
Duos consanguineos arietes inde eligi,
Praeclarioremque alterum immolare me.*

Mihi nunc, relictis rebus, inveniendus est] In aliis, *relictis omnibus*; non male. Sed, in omnibus manu scriptis quod repperam, id repraesentandum curavi. est autem ita locutus & in Andria:

Herus me, relictis rebus, jussit Pamphilum &c.

Nam te scientem faciam, quicquid egero.] Ita est in meo manu scripto, & in vetere Veneto: est autem dictum, *te scientem faciam*, pro, *te consulam*, *te certior faciam*.

In illum nil potest: nam exuperat ejus stultitia omnia haec] Nihil muto. volo tamen indicare, quid in veteribus libris repperim. in meo manu scripto aperte legitur:

— *nam exuperat ejus astutia omnia haec.*

in libro Lauredani legitur quidem, *stultitia*; sed aut eadem, aut certe alia non minus antiqua manu emendatum, *astutia*. in uno etiam Antonianorum eadem varietas ad marginem libri annotatur. videbunt alii, ecquid ironia illa venustatis habeat.

Sponsae vestem, aurum, atque ancillas opus esse: argentum ut dares) Ita emendavi e meo manu scripto: cum ab aliis abesset particula, *atque*; versusque iccirco claudicaret.

Quenquam ne animo tam comi esse, aut leni putas] Ita plane est in vetere Veneto. a manu scriptis abest particula,

cula, *ne*. ne quid tamen dissimulem, & in vetere Veneto, & in manuscriptis ita legitur: *cōi*: quod utrum valeat, *comi*, an, ut in aliis, *communi*, satis liquido affirmare non possum.

Quot incommoda tibi in hac re capies, nisi caves?] Ita emendavi ex omnibus antiquis libris: cum antea contra rationem versus legeretur:

Quot incommoditates in hac re accipies, nisi caves?

Quid hoc, quod volo] In aliis, *quod rogo*. sed, *volo*, est in omnibus veteribus. valet autem, cupio; ut non voluntatem modo, sed desiderium etiam declaret. sic in Andria:

— *sin eveniat, quod volo*,
In Pamphilo ut nil sit morae, restat Chreimes.

Quam pudet: neque, quod principium incipiam ad placandum, scio] In impresis omnibus, *quod principium inveniam*; sed in omnibus antiquis, *quod principium incipiam*. idque lepidius videtur.

Quam volo. S. nunc laudo te, gnate. Cl. Archonidis filiam] In aliis, *nunc laudo*, *gnate*. Goveanus senserat, abesse aliquid a versu. itaque addiderat ad finem, *volo*, hoc modo: *Archonidis filiam volo* sed repugnant veteres libri. hoc, quod ego posui, scriptum est in libro Laure-dani, & in vetere Veneto. *Archonidis* autem legendum est, producta syllaba, *ni*: ut tale sit, quale illud apud Sidonium,

Orchestram quatit alter Euripidis.

IN ADELPHOS TERENTII ARGUMENTUM.

MITIO, & Demea, duo dissimillimo fratres ingenio fuere. ille urbanam vitam secutus est; hic rusticam; ille coelebs vixit; hic uxorem duxit: ille ingenio lenissimus; hic asperissimo: ille mitis etiam in alienos; hic facivus etiam in suos: ille etiam in ira placidus; hic etiam citra iram ferox. Erant Demeae filii duo: ex quibus

natu majorem Aeschinum sibi adoptavit Mitio, eumque
 secum in urbe liberalissime, indulgentissimeque educavit:
 minorem Ctesiphonem ruri secum severe inprimis, ac
 restricte habuit pater. Aeschinus multas meretrices, pa-
 tre ad omnia connivente, adamavit; multa convivia ce-
 lebravit; quae denique juvenus fert, ea omnia non li-
 bere modo, sed etiam licenter exercuit. postremo usque
 eo progressus est, in virginem pauperculam quidem, sed
 bonam, bonis prognatam, Pamphilam nomine, quam
 mater Sostrata vidua sancte secum, & pudice, ut pote-
 rat, educabat, noctu temulentus cum incidisset; vim
 ei attulit, gravidamque fecit. venit postea ad matrem
 illius, veniam petens, pollicensque, se puellam uxorem
 ducturum. ea fide data, & ignotum est, & taciturnum.
 Ctesipho, cum in urbem interdum ventitaret, ipse quo-
 que citharistriae cuiusdam amore correptus est. totam
 ejus rei famam, ne qua emanaret, ac perveniret ad De-
 meam, in sese Aeschinus transferebat. tandem, cum le-
 no, puellae dominus, aut pecuniam sibi, quanti ea erant,
 vellet in manum dari, aut se eam alii venditurum minita-
 retur; adductus in summam desperationem Ctesipho, jam
 de relinquenda patria cogitabat. cum Aeschinus, re in-
 tellecta, qui nullo neque pudore teneretur, neque me-
 tu, domum lenonis per vim ingressus est, & ipsum, &
 familiam contudit pugnibus, puellamque per vim abreptam
 tradidit fratri. Spargitur tota urbe rumor. venit Demea,
 Mitionem objurgat, inclamat, testatur deos atque homi-
 nes, quod dissolutus, quod intemperans, quod vinosus,
 quod scortator, quod nullius bonae rei Aeschinus foret,
 omnem in Mitione uno haerere culpam: diis gratias age-
 re, quod ille saltem, quem ipse ruri haberet, frugi, ac
 temperans esset; rei studeret, & famae, illarum rerum
 nihil ne cogitaret quidem: tantum videlicet interesse inter
 suam & fratris disciplinam. placat hominem, quantum
 in se est, Mitio: jamque se ab eo expediverat, cum su-
 pervenit aliud, quod majores etiam tumultus excitaret.
 raptam ab Aeschino citharistriam, perfertur ad matrem
 Pamphilae. quae quidem Pamphila ita erat ad parien-
 dum vicina, ut jam e dolore laboraret. quid faceret
 misera? mutatum Aeschini animum, se vero, filiamque
 suam proditas per summam perfidiam, ac desertas puta-
 bat. Geta servulum, qui pauperem familiam solus,

ut

ut poterat, alebat, mittit ad Hegionem, puellae cognatum, jubetque ei rem, ut erat, exponere. interea audierat Demea, suum quoque Ctesiphonem in raptione affuisse. jamque totus in fermento, ut ajunt, erat; cum ei Syrus, fervus vaferrimus, mendacium aspergit: venisse quidem rure Ctesiphonem, sed venisse objurgatum Aeschinum; multa ei medio foro mala dixisse, deinde rediisse rus in praefecturam suam. lacrumare gaudio Demea, & gratulari sibi, quod unum saltem haberet, in quo extaret paternae severitatis exemplum. dum rus redit, incidit in Hegionem, a quo de constuprata per vim ab Aeschino Pamphila intelligit. denuo commotus, dum fratrem, ut in eum iram evomeret, quaerit, obviam habuit mercenarium a villa, ex quo sciscitatus de filio, accipit, non esse ruri. redit ad Syrum; a quo ei rursus novum mendacium, velut offa in os, ne latraret, objicitur. quaerit, ubi fratrem reperire posset. id vero ita indicavit Syrus, ut infelix senex, dum illius verbis fidem habet, nequicquam omne oppidum perreptaverit. interea Mitio omnium ab Hegione certior factus, ipsemet ad mulieres profectus, jacentes jam & afflictas erexerat, labantes & dubias confirmaverat, tristitia ac moerore confectas recreaverat, pollicitus, se Aeschino Pamphilam uxorem daturum. venit Demea. clamor, jurgium, convicia. etiam eo praesente, servulus quidam Ctesiphonem per imprudentiam nominat. ille cum subito per vim in aedes irrupisset; quem jam pridem putabat ruri fodere, aut arare, aut aliquid ferre denique, eum accubantem cum amica, & suaviter poticantem deprehendit. ibi vero tanta iracundia incitatus est, ut arderet. satis diu vociferatus cum esset, tandem placida & composita Mitionis oratione eo perducitur, ut deposita vetere saevitia, benignus, affabilis, lepidus esse meditetur. itaque ipso non permittente tantum, sed etiam jubente, puerpera domum traducitur: fiunt nuptiae; lenoni numeratur argentum; Mitio ipse Sophronam ducit uxorem; Hegioni datur, unde vivat; Syrus una cum Phrygia uxore manumittitur. cum Mitio, ceterique omnes, sed tamen praecipue Mitio, illam tantam, tam insperatam, tam subitam mutationem admiraretur; gravi & cordata (*) oratione claudit fabulam Demea; si omnia profundere, si in omni libidine ac-

ne-

(*) *Cordata oratio*, vercor, ut Latine dicatur.

nequitia vivere, si totam rem helluationibus, scortationibus, largitionibus consumere libeat, nihilo id sua magis, aliquanto etiam minus, quo sibi minus aetatis superfit, quam aliorum, interesse: sin corrigi se in loco, & modice coërceri, atque admoneri velint, eum esse se, qui id praestare possit. permittuntur ei omnia. ita fabula concluditur.

S C H O L I A.

Adelphi Terentii] In omnibus antiquis libris non *Adelphi*, sed *Adelphoe* legitur. idque ego, ne quid dissimulem, verius puto.

Acta ludis funebribus L. Aimilii Paulli.] Ita est summo consensu in antiquis libris: ut valde mirer, qua stultitia quidam alii ex *funebribus* fecerint, *funeralibus*, & *L. Paulli* nomen sustulerint.

Q. Fabio Maximo, P. Cornelio Africano] Horum uterque *L. Aimilii* filius fuit: sed ille a *Q. Fabio Maximo*, hic ab *Africani* superioris filio adoptatus.

Aedilibus curulibus.] Hoc perspicue falsum est: quod ante me an quisquam animadverterit, nescio; nemo quidem certe tradidit. falsum autem esse, ita doceo. primum, quod nusquam reperietur, ludos funebres pertinuisse ad aedilium curam: praeterquam apud grammaticum illum, quisquis est, cujus ante Terentium, sub Donati nomine, quisquiliae quaedam haud magni pretii leguntur. is autem eadem videlicet cruditione, eodemque judicio illud tradere potuit, quo, quatuor esse ludorum species, & Megalenses fuisse magnis diis consecratos; & Apollinares pertinuisse ad curam aedilium: quae quam vera sint, suo loco diximus. deinde si hi duo fratres simul aedilitatem illam majorem gessissent, aliqua profecto tam inusitatae rei ab historicis facta mentio esset, praecipue a Paterculo, qui hujus generis aliquot exempla subtiliter, & accurate annotavit. Sed quid argumentis opus est? unicum satis est ad praecidendum omnem dubitandi occasionem. *P. Cornelius Aimilianus*, quo de hic manifeste agitur, nunquam aedilis fuit: immo vero annum agens XXXVI, cum aedilitatem peteret, consul creatus est. auctor is, quem modo nominavi, Paterculus. corruptum esse locum, ostendi; ideoque asterisci notam apposui. nunc quo modo ei medicina faciendafit,

fit, si potero, ostendam. in uno Antonianorum reperio: *Q. Fabio Maximo, P. Cornelio Africano aedilibus curulibus, quos fecere.* inde suspicor, expungendas esse voces illas, *aedilibus curulibus*, legendumque hoc modo: *acta ludis funebribus L. Aemilii Paulli, quos fecere Q. Fabius Maximus, P. Cornelius Africanus.* ita confirmat hanc opinionem Donatus, ut vix ulla dubitatio relinquatur. is enim in *Πολυμήνιος* in Hecyram, de Hecyra ipsa loquens: *Postremo, inquit, data est ludis funebribus L. Aemilii Paulli, quos fecerunt Q. Fabius Maximus, & P. Cornelius Africanus.* quanquam autem non id mihi consilium est, hoc quidem tempore, ut ea, in quibus grammatici erraverint, persequar; tamen injecta a me Donati mentio facit, ut quiddam, quod ille in iis, quae praefatus est in hanc fabulam, dixit, praetermittere silentio non queam. ejus igitur verba sunt: *Hanc dicunt ex Terentianis secundo loco actam, etiam tum rudi nomine poetae: itaque sic pronunciatam, Adelphoe Terentii, non Terentii Adelphoe: quod adhuc magis de fabulae nomine poeta, quam de poetae nomine fabula, commendaretur.* Haec Donatus: quae si vera sunt; omnes propemodum, quas hodie habemus, Terentii fabularum inscriptiones falsas esse oportet. Si quidem Heautontimorumenos acta inscribitur *Ti. Sempronio, M. Juventio cos. Eunuchus, M. Valerio Mesalla, C. Fannio Strabone cos.* eodemque anno, sed non iisdem ludis, *Phormio: Adelphoe vero L. Anicio Gallo, M. Cornelio Cethego cos.* ut, si ordinem temporum servare libeat, non secunda, sed quinta potius collocanda sit. aut igitur errat Donatus, aut sunt, ut supra dixi, omnes illae inscriptiones repudian-
dae.

Eam commorientes Plautus fecit fabulam.] Varro tamen *commorientes* Plauti esse non putabat. ejus e primo de comoediis Plautinis haec verba referuntur: *Nam nec gemini, nec leones, nec condalium, nec anus Plauti, nec bis compressa, nec Boeotia unquam fuit: neque adeo αἰγῶρες, neque commorientes: sed M. Acutici.*

Ego illam facile vero omitto] Ita emendavi e manuscriptis libris; cum antea legeretur, *Ego illam hercle vero omitto.* versus autem quomodo constet, non video, nisi legas, — *qui te fratrem habeam quidem.*

Hera, laerumas mitte, ac potius, quod ad hanc rem

opu'porro est, prospice] Ita est in veteribus libris; non, ut in aliis, *consule*.

Quapropter quoquo pacto tacito est opus] In aliis, *celato est opus*: sed versus non constabat. hoc quoque ex veteribus libris emendatum est.

— *finerem illum? aut non sex totis mensibus*

Prius olfecissem, quam ille quicquam coeperit?] Ita perspicue legitur in meo manu scripto, & alioqui scripturam hanc agnoscit, & approbat Priscianus.

— *tuum ne filium?*

(Abigam hunc rus) jam dudum aliquid ruri agere arbitror.] Alii illud, *abigam hunc rus*, faciebant dici a Demea. inepte. id enim secum de Demea ipso muslitat servus. porro praeterquam quod in meo manu scripto ita plane legitur, idem etiam ex Donati interpretatione non obscure colligi potest.

ACTUS QUARTI, SCENA III.

Ego hanc actus quinti scenam primam esse ducō. abiit enim Demea quaesitum fratrem, Syrus forbillatum cyathos: itaque scena vacua remansit. infra autem, ubi dicitur esse principium actus quinti, id verum esse non potest, cum Aeschinus in scena maneat.

Propter suam impotentiam se semper credunt negligi] Donatus admonet, in quibusdam libris legi, *se semper credunt calvier*. Valet autem id verbum idem, quod, falli ac circumveniri.

Perii, horresco semper, ubi pultare hasce occipio fores miser] Ultima dictio hujus versus, quae in aliis deerat, in omnibus veteribus legitur. qui autem tollunt, *fores*, & contra veteres libros faciunt, & corrumpunt versum, qui quadratus iambicus esse debet.

Non clamas? non insanis? M. non. malim quidem] Alii illud, *malim quidem*, faciebant dici a Demea, aut nullo sensu, aut inepto. Dicitur a Mitione: & habet hunc sensum: malim quidem, si fieri posset, aliter esse: sed quando quod factum est, infectum fieri non potest, aequo animo fero. tale aliquid cum dicere pararet, impeditur a Demea.

Ita vita est hominum] Comparatio Platonica. *οὕτως ὡς ἡ βίη τῶν ἀνθρώπων, οὕτως ὡς ἡ ἀλήθεια ἐστὶν τῇ ἀρετῇ*

et,

ἐν τῇ βιβλίῳ τοῦ Χρήστου καλεῖται οὕτως. Plutarchus δὲ τῇ
ἐν τῇ βιβλίῳ.

Hei mihi, quid faciam? quid agam? quid clamem, aut querar?] Alii omittebant illud, *quid agam?* quod tamen & est in antiquis libris, & agnoscitur a Donato, & ad versum necessarium est.

IN PHORMIONEM TERENTII ARGUMENTUM.

CHREMES & Demipho fratres Athenienses erant. Chremes Athenis uxorem divitem, ac bene dotatam duxerat Naustratam. & ex ea susceperat filium Phaedriam. habebat Naustrata, praeter ceteras opes, opima praedia in Lemno. eo igitur Chremes quotannis, ad ea locanda, capiendosque fructus, commeabat. dum illic residet, pauperulae cujusdam mulieris amore correptus, eam quoque ducit uxorem; & ex ea suscipit filiam Phanium: ac, ne res emanaret; commutato nomine, Stilphonem se Lemni vocari jubet. detrahebat autem e fructibus praediorum uxoris Atheniensis, quantum satis esset ad illam alteram una cum filia nutriendam: deinde Athenas reversus, aut calamitatem, aut vilitatem, aut tale aliquid causabatur. Erat Demiphoni filius Antipho. Cum igitur Phanium quindecim jam haberet annos; conveniunt inter se Chremes & Demipho, ut Chremes quidem & Lemniam uxorem, & Phanium Athenas clanculum adduceret; Demipho vero Phanium filio suo uxorem daret: ejus rei causa proficiscitur in Lemnum Chremes. eodem tempore accidit, ut Demiphoni quoque iter esset in Ciliciam. abeuntes ambo, Getae (is Demiphonis servus erat) filios committunt suos. profectis senibus, Phaedria se statim citharistriae cujusdam amore implicat. Sed hoc erat incommodi, quod, qui a lenone amaret, quod daret, nihil habebat. interea uxor e Lemno, quae, propter paupertatem, viri diutius forte, quam solebat, morantis adventum expectare non posset, conscensa navi, Athenas una cum filia, & nutrice ipsius venit. quaerunt Stilphonem. frustra. Athenis, qui quenquam eo nomine nosset, reperiebatur nemo. ibi mater (tanta eam aegritudo ceperat) moritur. ei funus una

X x 5

cum

cum nutrice procurantem Phanium, cum aspexisset Antipho, subito amore illius exarsit. venit ad nutricem postridie, ut ejus sibi copiam faceret, obsecrans. illa se nisi puellam uxorem duceret, facturam negat. illi, cum & quidvis facere cuperet, & patrem absentem videretur, parasitus Phormio hoc consilium dedit. lex erat Athenis, ut orbas puellas, qui eis genere proximi essent, ducere; aut, si id nollent, dotem eis dare cogerentur. ego, inquit parasitus, simulabo, me patri virginis amicum fuisse, ideoque causam illius suscipere: vocabo te in judicium, tanquam illius cognatum, tecumque lege agam, ut eam ducas. tu ita te defendes, ut mihi facilem victoriam praebeas: ita condemnabere. sic fiet, ut & tu potiaris tua, & patre reverso, paratam excusationem habeas. ita fiunt omnia, ut parasitus suaserat. confectis jam nuptiis, eodem die ambo redeunt senes. turbati uterque: ille, quod filius indotatam uxorem se absente duxisset: hic, quod videretur, ne, erepta sibi hac collocandae filiae occasione, tota res fieret palam. eo ipso die, leno, citharistriae, quam Phaedria amabat, dominus, nisi sibi pro ea triginta minae darentur, venditurum se eam, minitabatur. ad eas conficiendas hanc fallaciam Geta confingit: ait senibus, se cum Phormione collocutum: Phormionem vero, si sibi dotis triginta minae darentur, paratum eam uxorem accipere, quam duxisset Antipho. eam pecuniam Demipho a Chremete sumptam numerat Phormioni. is eam Phaedriae; Phaedria lenoni pro amica tradit. cum haec jam confecta essent, agnoscitur Phanium. ibi vero senes gaudere, quod, quas nuptias ipsi facere moliebantur, eae ipsis absentibus, atque inscientibus factae essent. sed dolebant, sibi periisse triginta minas. eas dum a Phormione, primo blanditiis, postea etiam per vim eripere conantur: Phormio, qui jam de duabus Chremetis uxoribus, deque tota re intellexerat, inclamat Nausistratam, eique aperit omnia. Illa, cum aliquandiu de viro conquesta esset, tandem placatur, filique ipsius iudicio omnia se permitturam pollicetur.

SCHO.

S C H O L I A.

Minu' multo audaciter, quam laedit, laederet.] Primum ab imperitis factum erat ex *audaciter, audacter*: deinde interjecta particula, *nunc*, ad fulciendum verbum. ego, quod in meo manu scripto libro perspicue scriptum erat, id reposui. adverbium autem, *audaciter*, etiam a Cicerone usurpatum fuisse, alibi docui ex Prisciano.

Etsi tibi res sit cum eo lenone.] Ita quidem aperte legit Donatus: sed in omnibus tamen libris veteribus, *Quod si tibi res sit*: quae lectio nihilo, ut ego quidem arbitror, deterior est.

Ita ne tandem uxorem duxit Antipho injussu meo?] Alii omnes hic faciebant principium actus secundi. quam inapte, nemo non videt. neque enim scena remanet vacua. neque dubitandum, quin ibi sit principium secundi actus, ubi a nobis constitutum est.

Nam, ni ita eum existimassem, nunquam tam graves.

Ob hanc inimicitias caperem in vestram familiam,

Quam is aspernatur nunc tam illiberaliter] In horum verbum secundo, particula, *ob*, ut videtur, est extra verbum. in eodem autem, *nostram*, pro, *vestram*, alii scripserant, putantes, id, quod sequitur, *Quam is aspernatur*, ad familiam referri. falso. ad ipsam enim puellam refertur. neque vero se Phormio cognatum puellae esse fingebat. *vestram familiam*, aperte legitur in antiquis.

— nam tua

Praeterierat jam ducendi aetas] Ita emendavi ex veteribus libris; cum in aliis esset, *ad ducendum*.

Hei metuo lenonem, ne quid suat. suo capiti] Profecto nunquam quisquam satis attente veteres inspexit libros. hoc adeo ea ex re venit in mentem mihi. ego abhinc triennium, cum primum haec scholia divulgare meditarer, Terentii fabulas cum plurimis calamo exaratis voluminibus; quam potui, diligentissime contuli. praecipue autem unum, quod adhuc habeo, quia ceteris emendatius videbatur, ita diligenter inspexi, liquido ut me jurare posse arbitrarer, nihil in eo, quod quidem alicujus momenti esset, non accuratissime excussum. sed cum postea eundem librum evolverem, valde equidem opinione falsum esse me comperi. nam cum alia multa minime

ne-

negligenda deprehendi: tum hunc locum, quem nunquam antea intellexeram, illius ope percepi. cum enim in aliis omnibus eodem modo scriptum sit,

Hei metuo lenonem ne quid suo suat capiti:

solus hic meus, quem dico, ita habet:

Hei metuo lenonem, ne quid suat. suo capiti.

qua e scriptura horum verborum sententia, quae antea latuerat, facile comprehendi potest. *Suere* enim apud Latinos, ut apud Graecos *πάσσειν*, interdum valet idem, quod, aliquid, quod alteri damnosum sit, struere ac machinari. cum igitur dixisset Antipho, se metuere, ne quid leno *sueret*, id est, ne quid dolose moliretur, addit, *suo capiti*: quorum verborum ea vis est: quae quidem res ipsi lenoni vortat male, atque in ipsius caput recidat. Ita autem loqui solitos veteres, exempla indicabunt. Demosthenes in Aeschinem: *αὐτῷ τῷς αὐτῆς οἱ θεοὶ ἐκίψουσιν εἰς κεφαλὴν*. Terentius Hecyra:

Aliquid tulisse comminiscuntur mali.

Capiti atque aetati illorum! morbus qui auctu' sit.

Coelius ad Ciceronem: *Te ad IX. Kal. Jun. subrostrari, quod illorum capiti sit, disparant peritisse*. Cicero ipse, libro VIII. ad Atticum: *Multa, inquam, mala cum dixisset: suo capiti, ut ajunt. quo quidem loco, quin ad hunc Terentianum Cicero respexerit, mihi dubium non est.*

Do. Neque ego; neque tu] In eodem illo libro, hoc non a Dorione, sed a Phaedria dicitur: ut sit sensus: neque ego quicquam efficere potui, neque tu poteris.

Fieri miserum, qui me dudum, ut dixti, adjurit comiter?] Qui legebant, *adjuverit*, non animadvertabant, verum *καταπαύειν* fieri. ut autem hic *adjurit*, pro *adjuverit*, dictum est, sic apud Ennium, *adjuro*, pro, *adjuvero*:

O Tite, si quid ego adjuro, curam ve levasso.
ubi vulgo perperam legitur, *adjuto*.

Nam hanc conditionem si cui tulero extraneo.] Ita est in
an-

antiquis omnibus. at alii fecerant, *extrario*, quam vocem ego quidem Latinam (*) non puto.

Huic mandes, qui te ad scopulum & tranquillo inferat.] Nihil addidi, nihil detraxi, nihil immutavi: sed, quod in meo vetere libro erat, quia sine ulla dubitatione verum putabam, quam potui, fidelissime expressi.

Interea amici, quod polliciti sunt, dabunt.] Hunc quoque locum e meo illo libro emendavi: cum in alios omnes, e-glossemate aliquo, irrepsisset vox, *argentum*: quae ita deformabat versum, ut valde mirer, ne Goveanum quidem eam sustulisse.

— *curialis vernula est, qui me vocat.*] Hic mihi auxilio fuit vetus Venetus: nam in ceteris omnibus haec omnes voces desiderabantur.

Sed hinc concedam in angiportum hunc proximum.] Ita legendum esse, admonet Priscianus: & ita legitur in meo manu scripto, & in uno Antonianorum.

Heus, quanta quanta haec mea paupertas est, tamen] Ita legendus est hic locus ex libro Petri Bembi, & ex libro Bernardini Lauredani.

In jus? enimvero si porro esse odiosi pergitis,] Quid de illo, *in jus*, faciam, nescio. nam & versum pede uno, quam par est, longiorem facit: & tamen neque repetitio illa invenusta est, & legitur in omnibus antiquis libris.

Vel oculum exculpa. est, ubi vos ulciscar probe] Ita emendat Bembus. in omnibus tamen antiquis reperio, ut in impressis,

— *est, ubi vos ulciscar, locus.*

Qui nominat me?] Ita est in libro Lauredani, & in duobus Antonianis, melius, & magis ad antiquorum consuetudinem, quam, ut in aliis, *Quis*.

— *quid nunc obticuiisti?*] In meo, & in uno Antonianorum, pro, *obticuisti*, legitur, *obstupuisti*.

Exequias Chremeti, quibus est commodum ire, hem tempus est.] Ita erat in duobus Antonianis. in aliis, *jam tempus est*: sed hoc versus ratio repudiat.

Singillatim, qualis in istum fuerim?] Ita correxi e meo libro, & ex illo Lauredani. nam in aliis erat, *qualis in hunc fuerim*: neque ita lepide, & contra rationem metri. *Sigillatim* autem pro, *singillatim*, qui dicunt, errant.

IN

(*) Latinam esse, ostendimus ad Ruil. Lup. I. p. 43.

IN HECYRAM TERENTII
ARGUMENTUM.

PAMPHILUS, Phidippi e Sostrata uxore filius, Bacchidem meretricem deperibat. is cum aliquando noctu ad eum temulentus iret, in Philumenam, Lachetis, & Myrrhinae filiam, incidit, eamque in via per vim comprescit. atque ita effugit, ut neque ipse eam, neque puella ipsum cognoscere potuerit. in illa autem lucta etiam annulum ei detraxit, eumque Bacchidi dono dedit. paulo post pater eum, tum ut a meretricio amore averteret, tum ut praesidium suae senectuti pararet, ad uxorem ducendam perpulit. contigit, ut ea ipsa uxor ei daretur, quam ipse constupraverat: gaudente admodum puellae matre, quae, quia sola conscia erat filiam e stupro gravidam esse, quam primum eam collocare properabat: ut, si forte post aliquot menses pareret, nuptiis, quemadmodum saepe fit, obtegeretur stuprum. cecidit res longe aliter, ac putabatur. etenim Pamphilus, qui invictissimus adjecisset animum ad rem uxoriam, quique avelere se derepente a Bacchidis amore non posset, ita dormiit cum uxore, ut eam ne attigerit quidem. Bacchis, quod, ea viva nunquam se uxorem ducturum, saepe ei promiserat Pamphilus, nonnullam sibi ab eo factam injuriam putans, multo ei minus, quam solebat, placida & obsequens esse coepit. eo factum est, ut Pamphilus ei se paulatim subduxerit, quamque prius spernebat uxorem, ejus mirificum quendam amorem animo conceperit. interea quiddam accidit, ut iter Pamphilo in Imbrum esset. profecto eo, Philumena, quae intumescere sibi uterum sentiret, cum aliorum, tum socrus inprimis suae conspectum refugiebat: tandem cum in eo esset, ut celare vix posse amplius videretur, sumpta occasione, per sacrificandi speciem, ad matrem se, unam omnium rerum consciam, confert. post dies complusculos mittit Sostrata, qui eam accerferent. respondetur, aegrotam esse. it, ut eam saltem viseret. non admittitur. Phidippus accusare uxorem, & dicere, haec omnia illius culpa contingere. illa contra excusare se, & culpam deprecari: nullius se rei consciam esse, cur sua consuetudo nurui odiosa esse debeat. interea redit Pamphilus. atque

que ita fors tulit, ut quo die ipse Athenas appulit, eo ipso, Philumena partu levaretur. cum igitur, videndi cupidus. (aegrotare enim acceperat, & ita amabat, ut qui vehementissime) subito ad eam ingresfus esset, peperisse deprehendit. ibi eum Myrrhina exeuntem prosecuta, lacrumans, obtestari coepit, quando ea res nihil ipsi nocitura esset; ne reciperet quidem uxorem, si ita videretur: sed tamen ne famam illius proderet. ita se facturum recipit. cum igitur neque vellet uxorem recipere, neque rursus veram afferret causam: suspicati sunt senes, eum, Bacchidis adhuc amore impeditum, ea de causa ab uxore abhorrrere. accersitam itaque Bacchidem objurgat Phidippus. ea, cum se illi purgasset, jubetur ad mulieres ingredi, & eis quoque illam suspicionem adimere. ingreditur, annulum habens in digito, quem olim Philumena ereptum, sibi dederat Pamphilas. is annulus effecit, ut, vitiata esse ab ipso Pamphilo Philumenam, cognosceretur. Laetus Pamphilus & uxorem & filium recipit.

S C H O L I A.

Ita me di bene ament, haud propterea te rogo, ut] Ita reperio in omnibus antiquis libris. Donatus tamen legit, *amabunt*: quod si recipias, aut delenda erit vox, *te*, aut non constabit versus.

Ah noli Parmeno] Consuetudinem hanc ineptorum hominum, qui flammam ardentem, ut dicitur, in ore potius, quam quicquam secreti, continerent, & tamen simulant, nolle ea quae sciunt, detegere, atque orari volunt, festivissime expressit Lucianus in convivio: cujus verba, quoniam & leporis plena sunt, & huic Terentii loco plane gemina, ascribere non gravabor. Colloquuntur autem inter se Lucinus, & Philo: e quibus cum Lucinus dixisset: *ὦ φίλε, ἄπαγε, ἐκ αὐτῆς ποιεῖν ἔπειμι.* ita excipit Philo: *Θερίκη ταῦτα, ὦ Λυκίνε. κἀγὼ γὰρ ὥς ἐμὲ αὐτὸ ποιεῖν ἐχρῆν. ἀκροῶν γὰρ γυνάσκων, πολλοὺς πλείον ἐπισημαίνω, ὅτι εἶπεν, ὅ ἐμὲ αὐτοῦ. καὶ μοι δικαίως, εἰ ἀπερίσκεπτος τῶν ἀκροαμένων, καὶ ὥς κίονα πινυ, ὃ ὥς ἀνδριάντι χρίω, αὐτὸν ὥς σελῶν ἐκλῆμι πάντα σωείρον ἀμυσί. εἰ γὰρ ἐθέλωσιν ἀπαυδάπιδαι νῦν, ἐκ εἰσέως με ἀνήκον ἀπελθεῖν, ἀλλὰ ἔξως ἢ παραχρησθήσιν, ἢ διήσῃ. κἀγὼ ἡνέφρωμαι ὥς σὲ εὖ*

τῶν μέρει. ἤ, οἱ γὰρ δοκεῖ, ἀπίστων ἄλλας αὐτὰ πιστεύουσι. ἐν δὲ μὴ λέγε. Δν. μηδὲν αὐτὸς ἐργῶν, διηγήσασθαι ἡδ, ἐπείπερ ἔγωγε αὐτοῖς. ἀλλ' ὅπως μὴ αὐτὸς πολλὰς ἐρεῖς. Φι. εἰ μὴ πιστεύουσιν ἐγὼ ἐπιλέλησμαι Λυκίαν, αὐτὸς ἐν ἁμοῖσι ποιήσεις αὐτὸ, ἢ φησὶς εἶπαι ἄπιστον, ὅτε ἐδὲν ἐμῷ δεισῇ.

Aedepol nae nos aequae fumus omnes invisae viris.] Duas voces, *inique*, &, *omnino*, quae in aliis erant, eo sustuli, quod neque erant in ullo vetere libro, & corrumpabant versum. huic autem querelae, qua utitur Sofstrata, affinis est illa Creusae apud Euripidem Ione:

Τὰ ἡδ' ἡναικῶν θυχερῶ αὐτὸς ἄρσιναι,
 Κ' εἰ ταῖς κρυαῖσι αἱ ῥαταὶ μαρτυρίαι,
 Μισέμεν. ἔγω θυχερῶν πεφύκαμαι.

Quid ais? an venit Pamphilus? venit. diis gratiam habeo.] Ita emendavi ex uno Antonianorum. nam, quomodo erat in ceteris, *diis habeo gratias*, versus effiebat acatalecticis, quem catalecticum esse, ut ceteros, multo verisimilius est.

Omniū nobis ut res dant sese, ita magni atque humiles sumus.] Eandem nimirum habent sententiam versus illi, quos pronunciat Ulyssēs Ὀδυσ. ε. etiam eos, qui philosophantur, alio trahunt:

Τοῦτο δ' εἶπεν ἐν πελοποννησίοις ἀνθρώποις,
 Οἷος ἐπ' ἡμεῖς ἀγνοῖ πατρὸς αἰδῶν π θιῶν π.

Quod faciendum fortasse sit postidea, hoc nunc si feceris.] Ita est in quibusdam veterum. alii, ignorance antiquae vocis, fecere, *post, idem*.

Jam aetate ea sum, ut non fiet peccato mihi ignosci aequom.] Mihi peccato, id est, mihi, si quid peccaverim. nam ut *juratus* est, qui juravit, ita *peccatus*, hoc quidem loco, qui peccavit, id est, ἡμεροπικῶς. similiter locutus est Quintilianus libro VI. *Qui vero judicem rapere, & in quem vellet habitum animi posset perducere, quo dicto, flendum, & irascendum esset, rarius fuit.* ibi enim, quo dicto, valet, ἡ λίγουτο.

— equidem plus hodie boni

Feci imprudens, quam sciens, ante hunc diem unquam.] Sententia Plautina ex Captivis:

— saepe jam in multis locis

Plus insciens quis fecit, quam sciens, boni.

DE

DE METRIS TERENCEIANIS.

TERENTII versus duorum generum sunt; jambici, & trochaici. neque autem jambus in trochaicum, neque trochaeus in jambicum admittitur. Jambicus initio fiebat e folis jambis, ut,

Quid hoc novi est? quid ira nunciat Deum?

& apud Terentium; si modo ita legendum est,

Amantium irae, amoris integratio est.

Terentianus ait, eos in tragoediis, propter nimiam ipsorum levitatem, culpari. ego tamen Graecos poëtas saepe admodum usos reperio, ut Sophoclem:

πάλα κωμωγῶνται, καὶ μεταγύμναι.
ἢ· ἔργον ἰόν, ἐνέπαισι δ' ὅτε χάρι.
ὅτ' ἀλλοτ' ἀλλοι, ἐμπιπταῖν, τραγηλατῶν.

& Aeschylum:

ἰγὰρ δ' ἀπολμός σίμω συγγενῇ θίον.
ἀπὸς ὃ τραχὺς, ὅς περ δὴ τίον κρατῇ.

& Euripidem:

ἐκείθεν σίμω. παῖς ἔτ' ἔρ' ἀπολόμην.
δολοῖν, ὡς ὄλωλε τίσις αἰδῶν.

Postea admisus est alternis spondeus, & omnes pedes, qui illi temporibus sunt aequales: in quibus est & proceleumaticus. tribrachys etiam, quod jambo temporibus par est, recipitur. Creticus, quamvis uno tempore longior, tamen ipse quoque receptus est. Jambici integri, id est, ἀκαταληκτικοῦ, semper ultimus pes est jambus. nam claudi versus, id est, ἀκάζοντες, an in Plauto sint, alio loco viderimus: in Terentio quidem non sunt. ne in Graecis quidem aut comicis, aut tragicis usquam: itaque qui locum illum ex Aeschylo ita scripserunt,

ἢ· οὐπὲρ φωνῇ, οὐπὲρ τε βροτῶν μερῶν,

& illum, & alios plurimos, dum corrigere volunt, depravarunt. recte enim erat in Aldinis:

ἢ· οὐπὲρ φωνῇ, οὐπὲρ τε μερῶν βροτῶν.

Ultimus igitur semper jambus est. ceteris locis magna libertas. non tantum enim jambus, & tribrachys, verum

Yy

rum

rum & spondeus, & omnes spondeo temporibus pares, quolibet alio loco, a Latinis quidem comicis, tragicisque veteribus, sine ullo discrimine ponuntur. Creticum & proceleumaticum raro quidem, sed nonnunquam tamen invenias. jambicorum autem haec fere discrimina sunt. dimeter catalecticus:

Date. mox ego huc revertar.

dimeter acatalecticus:

Verebar, quorsum evaderet.

trimeter acatalecticus:

Poëta cum primum animum ad scribendum appulit.

tetrameter, sive quadratus catalecticus:

Sati' pol proterve me Syri promissa huc induxerunt.

tetrameter, sive quadratus acatalecticus:

Nihil est. triumpho, si licet me latere testis abscedere.

tetrameter, sive quadratus hypercatalecticus:

Atque ejus amicam subagitare. vel heri in vino quam immodestus. qui pentametros jambicos faciunt, nugantur. itaque hic quoque locus in Aeschilo depravatus:

Ἰνὰ πῶς κλέψας ἄπαντα, πῶς δ'

erat enim, recte in Aldinis:

Ἰνὰ πῶς κλέψας ἄπαντα, πῶς δ' ἄντι.

Trochaicorum apud Terentium haec fere ratio trochaeus quolibet loco ponitur: ut in jambico iambus, praeter jambum, proceleumaticum, Creticum admittuntur fidem omnes pedes, qui in jambicum. trochaicis autem utitur fere octonariis, sive quadratis catalecticis:

Quicquid ego hujus feci, tibi prospexi, & stultitiae tuae.

Ubi te vidi animo esse omisso, & suavia in praesentia

Quae essent, prima habere, neque prospicere in longitudinem,

Cepi rationem, ut neque egeres, neque ut haec posset perdere.

interdum autem apud hunc poetam ultima praecedentis versus syllaba principium est insequentis. atque ita de Terentii versibus breviter a nobis disputatum sit.

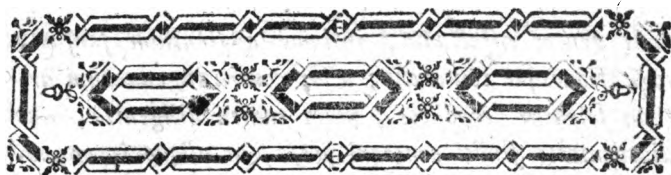
M. A. N.

M. ANTONII MURETI

· I N

C A T U L L U M

C O M M E N T A R I U S.

M. ANTONIUS MURETUS
BERNARDINO LAUREDANO,
ANDRAEAE F. PATRICIO VENETO,

S. P. D.

RAESTANTIUM poëtarum, Bernardine
P Lauredane, adolescens clarissime, neque
 magna unquam copia, & semper magna laus
 fuit. Copia ne fuerit, id in causa est;
 quod in ceteris facultatibus, nemo est, duntaxat eorum
 qui hebeti penitus ingenio non sunt, qui non, adhibito
 labore, si minus excellere, at certe ad mediocritatem
 aliquam pervenire se posse confidat; in hac, nisi ab
 iis, quos ipsa quodam modo natura ad eam finxerit,
 labore, diligentia, vigiliis effici nihil potest. Ea ipsa
 res in hominum animis admirationem peperit poëtarum,
 obstupefactis videlicet hominibus, cum viderent, alios
 sponte quadam, & propensione naturae, sine ullo labore ea
 fundere, quae cum omnibus eloquentiae luminibus in-
 terlita, tum sparsa multifariam eruditionis variae no-
 tis, non tantum dulci sono tenerent aures, sed etiam

Y y 3

omni

omni genere affectuum, intimos audientium sensus,
 cogitationesque tentarent; alios contra ingenuarum ar-
 tium scientia perpolitos, nulla tamen diligentia, aut
 diuturnitate studii consequi posse, ut aliquo inter poë-
 tas numero ac loco haberentur. Ut autem omni elegan-
 tis doctrinae tractatione, ita hujus quoque virtutis
 praestantia, longe supra ceteros Graecorum hominum
 ingenia floruerunt. Romani & serius attigerunt poëti-
 cam, & coluerunt negligentius, & minime longo tem-
 pore in recte scribendorum poematum via perstiterunt.
 si quidem cum a rudibus apud eos poëtica profecta prin-
 cipiis, tandem per multos gradus ad Virgilium perve-
 nisset; quo ego homine nihil statuo fieri potuisse divi-
 nius; ita postea coepere ingenia in deterius labi, ut
 mirum sit, quanta, quam brevi tempore, sit consecuta
 mutatio. Hispani poëtae praecipue & Romani sermo-
 nis elegantiam contaminarunt, & cum inflatum quod-
 dam, & tumidum, & gentis suae moribus congruens
 invexissent orationis genus, averterunt exemplo suo
 ceteros a recta illa, & simplici, in qua praecipua poë-
 tarum sita laus est, & in quam superiores omni studio
 incubuerant, imitatione naturae. itaque fere post Au-
 gusti tempora, ut quisque versum maxime inflaverat,
 sententiam maxime contorserat, eo denique modo locu-
 tus fuerat, quo nemo serio soleret loqui, ita in-pretio
 haberi coepit. Quin etiam fucatus ille splendor, &
 adulterina eloquentiae species ita nonnullorum, qui
 verae eloquentiae gustum non habent, occaecavit ani-
 mos, ut his quoque temporibus extiterint Hispani duo,

ho-

homines ceteroque & in primis eruditi, & scriptis editis nobiles; quorum alter Lucanum Virgilio, alter Martialem Catullo anteponere veritus non est. quorum ab utroque ita dissentio, ut, si quis deus potestatem mihi optionemque faciat, non dicam Virgilii, cui videor injuriam facere, si eum ullo modo cum ceteris comparem, sed Ennii alicujus, aut Furii, quam Lucani, multo similem in scribendo esse me malim; inter Martialis autem & Catulli scripta tantum interesse arbitrer, quantum inter dicta scurrae alicujus de trivio, & inter liberales ingenui hominis jacos, multo urbanitatis aspersos sale. neque vero negaverim, multa in Martiale quoque non inscien-ter dicta reperiri: sed profecto deteriorum longe numerus major est. Latinae quidem orationis nativa illa, minimeque quasi pigmentis infuscata germanitas in Martiale nulla est, in Catullo praecipua. Iis de causis cum ab illo altero, nescio quo modo, semper abhorruissem, Catullum contra nunquam non mirabiliter amavi: itaque legebam eum adolescentulus studiose, magnamque operam ad lepores illius intelligendos conferebam; nihil tamen minus cogitans, quam fore unquam, ut in eum commentarios scriberem. sed, cum haud ita pridem venissem in Italiam, & ut eam regionem aspi- cerem, qua qui aequo animo carent, mihi quidem anti- quitatis memoriam satis colere non videntur, & me- hercule, verum ut dicam, cum alios eruditos homines, tum Paulum in primis Manutium ut cognoscerem; quod in ejus scriptis mihi videbar animadvertisse ex-

presas quasdam excellentis doctrinae, eximiaeque probi-
tatis notas; mihiq;e divina quadam virgula contigis-
set, ut non pedem pene prius in hac civitate pone-
rem, quam in amicitiam ipsius familiaritatemque in-
timam admitterer; ipseque aliquot diebus post, de
meis sermonibus collegisset, quantopere me ejus poëtae
scripta caperent; Quin tu, inquit, M. Antoni, quae
in hoc genere notasti, ea in publicum profers, fru-
ctumque laboris tui cum ceteris antiqua illa naturae
atque humanitatis lege communicas? ibi tum ego cum
Et longe aliarum virium opus illud esse dixissem, Et
protulissem alia multa, quae mihi ad eam cogitatio-
nem suscipiendam sane quam incommoda essent; eaque
ipse amice admodum refutare pergeret; (nosti autem
divinam hominis illius in dicendo suavitatem) non
prius destitit, quam me impulit denique, sibi ut re-
ciperem, me id primo quoque tempore esse facturum.
Neque vero diu fidem meam liberare distuli; ut qui in-
ter varias occupationes, homo alioqui laboris non ni-
mium tolerans, hoc tamen, quidquid est, trium men-
strum, aliquanto etiam minore, spatio absolverim. Nunc
hasce vigilias meas, Bernardine Lauredane, multae
sunt causae, quamobrem tibi dicatas velim. Natus
es ex ampla cum primis Et nobili familia, Et ex qua
ea Venetae civitatis lumina extiterunt, quorum clarita-
tem nulla unquam inobscurabit oblivio. Praeterea est
hoc generi vestro prope fataliter datum, ut ametis lite-
ras, hominesque earum scientia excultos benignitate ve-
stra comprehendatis. Non longe abierimus: pater ipse
tuus

tuus, vir, ut omnes norunt, omni egregiae virtutis laude cumulatisimus, ita literarum amore incensus est, ut ea, qua ubique plurimum valet, auctoritate & gratia permagnam optimorum librorum, signorum, nominatumque veterum, ceterorumque antiquitatis monimentorum copiam ex universa Europa diligentissime collegerit. itaque, ut augusta quaedam Musarum aedes, ita domus vestra Venetiis ab eruditis hominibus frequentatur. Haec cum magna sint, ut certe sunt; tamen ex te ipso posunt innumerabilia magis propria tuae laudis argumenta desumi: ingenium excellens, acre ac indefectum literarum studium, optimarum artium cognitio tanta, quantam tu cum paucis aliis in istam aetatis viriditatem cadere posse docuisti: tum, quod praecipuum est, ita compositi mores, ut juventus tua multorum senectuti exemplo esse possit. Vel his superioribus mensibus, cum ad M. Antonii Trivisani, principis optimi, propinqui tui, luctuosam bonis omnibus mortem, funebri laudatione honestandam unus ex omni Venetae nobilitatis flore delectus es; quanta, deum immortalem, orationis & gravitate, & copia, quanta omnium, qui aderant, non approbatione tantum, verum etiam admiratione dixisti? ut jam tum sperare non dubie senatus populusque Venetus coeperit, quae tam diserte in alio laudares, ea te aliquando re atque operibus praestitutum. Igitur cum eam orationem in publicum emisisses, nemo repertus est, qui non in caelum tolleret; aut, si qui postea fuerunt, qui eam clanculum extenuarent verbis, eos satis constat vel crassitudine ingenii, ne illius pul-

chritudinem pervideant, vel, ne pro dignitate commendent, vetere morbo perpetuae in omnes bonos invidiae impediri. Accesfere his prope quotidiani mecum Pauli Manutij de tua laude sermones; in cujus tu viri ore plane habitas. ita enim frequenter, ita cupide de te loquitur, ut mihi nunquam omnino, quam cum de te dicere ingressus est, facundior esse videatur. Attigi breviter ea, quae me, ut hunc librum tuo nomini potissimum inscriberem, impulerunt. Nunc a te, adolescens ornatissime, etiam atque etiam peto: primum, ut munusculum hoc non ex sua magnitudine, sed ex meo tibi gratificandi animo ponderes: deinde, ut, si quando eorum rationem inibis, quos eximia tuae virtutis admiratio adjunxit tibi, me quoque, si videtur, eorum adscribendum numero existimes. Venetiis, idibus Oct. MDLIV.

M. A N-

M. ANTONII MURETI

I N

C A T U L L U M

C O M M E N T A R I U S .

A D C O R N E L I U M .

VOI dono] Quis hic *Cornelius* fuerit, diu, multumque dubitatum est. dubitandi autem nulla fuisset occasio, si in veteribus libris haec, quae nunc in omnibus legitur, inscriptio fuisset, *C. Valerii Catulli ad Cornelium Nepotem libellus*. sed profecto & haec, & ceterae, quae sunt singulorum epigrammatum, factae sunt, non ab ipso poëta, sed vel a grammaticis, vel a librariis. cui rei si nihil aliud, certe illud indicio est, quod multae in eis absurdissimae, & ab auctorum sententia alienissimae reperiuntur. Neque de hoc tantum libro loquor. idem in Tibullo, Propertio, odis Horatii, a quolibet non imperitissimo homine animadverti potest. Utinam quidem, quae deberet, ea in tractandis veterum monumentis & servata esset a superioribus, & hodie servaretur religio. simpliciora haud dubie omnia, & integriora legerentur. nunc, dum quisque, pro suo arbitratu, addit, delet, immutat, fiunt ex non integerrimis voluminibus manu scriptis impressa vitiosissima. Neque vero improbo, magnopere etiam laudo, qui modeste conjecturas suas proponunt: certorum audaciam non approbo. At de his satis. Quod hic *Cornelium Nepotem* intelligi ajunt, mihi quoque probatur. *Cornelium* quidem ipsum magnifice de Catullo sensisse, ex eo liquet, quod in vita Attici cum L. Julium Calidum a poëmatum suavitate ita laudaret, ut eum ceteris aetatis suae omnibus anteponeret, *Lucretium* modo, & *Catullum* excipiendos putavit. *Lepidum*] modeste commendat munus suum. *lepidum* enim parvis tantum in rebus dicimus, utpote quod ductum sit *ἀπὸ τοῦ λεπίδος*: *λεπίς* autem *ἀπὸ τοῦ λεπτῆς*. *Arida*] ita legendum esse ex testimonio Servii, alii quoque annotarunt. *Pumice expolitum*] pellibus, ut nunc fit,

fit, libri etiam olim obtegebantur: eaeque *pumice poliri*, ac levigari solebant. Ovidius,

*Nec fragillt geminae poliantur pumice frontes:
Hirsutus passis ut videre comis.*

Verbum ipsum *poliendi* ductum est ἀπό τῆς πόλινος; quod urbana omnia politiora esse soleant. *Nugas*] alibi *ineptias* vocat,

*Si qui forte mearum ineptiarum
Lectores eritis.*

Unus Italorum] nam etsi alii quoque scripsere historias, nemo tamen aggressus est id, quod tu, omnis aevi memoriam unius libelli explicatione complecti.

Tribus chartis,] brevi libello. *Juppiter*,] admirantis est, eandemque vim habet, quam Graecorum Ἡρόκλεις. sic alibi,

Juppiter, ut tersti lumina saepe manu.

Laboriosus] *laboriosus* homo, industrius, & φιλόπονος. *laboriosus* etiam, impeditus, quique se ex molestia aliqua explicare non potest. Cicero, *Quid nobis duobus laboriosius, iudices? laboriosus locus*, in quo multum laboratur. Gallus poematis,

Durum rus fugite, & laboriosum.

citatur Nonius. Hic tamen ipse versus apud Gellium, sub Calvi nomine, leviter immutatus citatur. Hic autem *chartas laboriosas* dicit, μεγάλη καὶ ἀκέραια παρὰ τὴν καὶ ἐπιμελείαν ποιούμεναι. *Quaecunque quidem*,] hujus versus altera pars desideratur. Quod autem vulgo legitur, *Ora per virorum*, additum est a Joviano Pontano, ut & alia nonnulla in hoc libro: quod & Palladius indicat, & aperte ex hoc ad ipsum Sannazarii epigrammate cognoscitur:

*Doctus ab Elysia redeat si valle Catullus,
Et trahat ingratos Lesbica sola choros;
Non tam mendosi matrebit damna libelli,
Gestiet officio quam Joviane tuo.
Ille tibi amplexus, atque oscula grata referret,
Mallet & hos numeros, quam meminisse suos.*

amice Sannazarius, & venuste. sed Catullus mallet profecto, ut opinor, suos. Ego, etsi non video, quid aptius

us

us appingi potuerit; satius tamen duco, esse lacunas in bonis libris, quam easdem cujusquam ingenio expleri.

AD PASSEREM LESBIAE.

Pasfer] Politianus, levi, aut nullo potius argumento ductus, obscenum quiddam hujus pasferis nomine obregi credidit. in quo, merito, ut mihi quidem videtur, a Sannazario, aliisque derisus est. Narrat quidem Festus, *pasferis* nomine vocatam in mimis obscenam partem virilem, a passerum videlicet salacitate: sed hic tam multa sunt, quae nisi de ave intelligi non queunt, ut nihil tale liceat suspicari. Quo fit, ut magis admirer, quod audio, Benedictum quoque Lampridium, hominem aliqui eruditissimum, rareque ejusdam in pangendis versibus elegantiae, hanc Politiani sententiam in omni sermone approbare solitum fuisse. Facere etiam imperite puto, qui illud Martialis,

*Sic forsân tener ausus est Catullus
Magno mittere pasferem Maroni,*

perinde accipiunt, ac si ab historico, non a poëta, dictum esset. Primum illud, *forsân*, satis indicat exemplum hoc esse ex genere eorum, quae poëtae apte ad rem propositam saepe comminisci solent: qualia sunt illa,

*Fratris in Aenae sic illum funere dicunt
Egressum castris pulcher Iule tuis:*

& ,

*— Teucer Salamina, patremque
Cum fugeret, tamen uda Lyaeo
Tempora populea fertur vinxisse corona.*

& innumerabilla ad eundem modum. Qua in re tanta est eorum licentia, ut saepe etiam alii aliis pugnancia consingant.

*— Quod erat longissima, ait Ovidius, nunquam
Thebais Hectoris nupta resedit equo.*

at ille alter narrat impurae libidinis indulgere solitos servos,

Hectoris quoties federat uxor equo.

Dein.

Deinde non erat sane tam magnus Maro, quo tempore haec scripta sunt, ut iudicium illius Catullus requirere, aut vero de eo quidquam cogitare deberet. quippe, si Crinitum ipsum sequamur, cum Catullus migravit e vita, P. Maro Cremonae studiis operam dabat, vixque annum aetatis duodecimum impleverat. Non est autem dissimulandum, in quibusdam libris illud, quod est paulo infra, *Lugete o Veneres*, esse principium epigrammatis; in aliis hoc totum de pasfere continenter legi. ego, cum, quod pro certo affirmem, non habeam, labor tamen, ut putem duo esse epigrammata, quorum priore vivum adhuc pasferem alloquitur: posteriore eundem mortuum deflet. *Deliciae*] *τὸ πρῶτον*. *Primum digitum*:] summam digiti partem. ita Terentius *primam fabulam*, & *ultimam plateam* dixit: ita M. Tullius *primoribus labris gustare*, & *extremis digitis attingere*. *Appetenti*] apprehendere cupienti, *ἐπιποθῶν*. Homer. — *ὁ πρῶτος ἐπὶ τῷ φαιδίῳ ἔστω*. Cum desiderio] cum puellae ipsi, (eam enim *desiderium* suum vocat] aliquam animo aegritudinem sentienti, libet carum & amabile quiddam joculari, atque ex tuorum lusuum festivitate aliquod doloris sui solatium quaerere, efficereque, ut, tecum lustrando, ardor ille animi acquiescat. *Tum*,] interim dum ipsa ita jocatur: *Gravis*] *grave*, proprie est *τὸ βαρὺ*; sed per translationem significat, quidquid molestum est, ut Graecis *τὸ δαυδόν*. *Ardor*] ille doloris quasi morsus. Est autem valde apta tralatio. nam &, *urere*, interdum valet molestiam exhibere. Terentius Eunuchos, *uro hominem*: & in eadem fabula, — *te ut male urat*. Horatius,

*Urit enim splendore suo, qui praegravat artes
Infra se positās.*

Tecum ludere, sicut ipsa, possem] utinam, inquit, sicut ipsa tecum ludendo doloris sui ardorem mitigat. possem ego quoque eadem conditione tecum ludere, & talibus lusuunculis levare curas, quibus conficior. In hoc autem versu nihil mutavimus, sed veterum librorum scripturam, temere, ut visum est, ab aliis loco motam, reposuimus. *Possem*] subaudi *utinam*. Sic saepe apud Graecos Euripides, ut Oreste, *μολοῖς με ὅσον πόσει χθονὶς περὶ μέγα ἀνδρὶ μέγα πόντος*, & Phoenissis, *χρὴς γὰρ ἔμελλεν ἀφ᾽ ἐ-*

ἡρως. Tam gratum id mihi] subaudi, *eset.* Puellae pernici] Atalanta. fabula ex metamorphosi Ovidii, aut ex commentario in Comasten Theocriti nullo negotio peti potest. Quod zonam solvit.] Festus, Cingulo nova nupta praecingebatur, quod vir in lecto solvebat, factum ex lana ovis, ut sicut illa, in glomos sublata, conjuncta inter se sit, sic vir suus secum cinctus vinctusque eset. Hoc Herculano nodo vinctum vir solvit, ominis gratia, ut sic ille felix sit in suscipiendis liberis, ut fuit Hercules, qui LXX. liberos reliquit. & paulo infra, Cinxiae item Junonis nomen sanctum habebatur in nuptiis, quod initio conjugii, solutio erat cinguli, quo nova nupta erat cincta. Haec Festus. Catullus alibi, — tibi virgines zonula solvunt sinus. Idem,

*Ne quaerendum aliunde foret nervosius illud,
Quod posset zonam solveere virgineam.*

citatur & Varronis versus apud Nonium, *ῥίποντι δίδου κίλιν,*

Novos maritus is solvebat cingulum.

Graeci quoque *λυστήριος* puellas Venerem expertas vocant.

LUCTUS PASSERIS.

Lugete] ad exemplum hujus passeris, deflevit Ovidius *psittacum*, Stella columbam, alii alia: Stella quidem tanta nonnullorum approbatione, ut Valerius Martialis non dubitaverit ipsum Catullo antepone. sed ego Martialem (dicam libere, quod sentio) valde bonum harum rerum aestimatorem fuisse non puto. *Veneres*, *Cupidinesque*.] et Veneres, & Cupidines multos fuisse, docet M. Tullius secundo de natura deorum. *Et quantum est.*] & quidquid usquam est. Sic infra,

*O quantum est hominum beatiorum,
Quid me laetius est, beatius ve?*

Plus oculis suis.] sic infra,

*Ni te plus oculis meis amarem,
Fecundissime Calve. & alibi,
Ambobus mihi quae carior est oculis.*

Oculorum sensus nobis omnium carissimus est, ut praecclare

clare disputat Aristoteles libro primo de sapientia. ideo oculorum in exprimenda vi amoris crebra fit mentio. Plautus quidem, *oculatus amare*, pro eo quod est singulariter amare, & *oculisumum ostium*, *oculisumumque hominem* pro carissimo dixit. *Mellitus*:] sic infra,

*Mellitos oculos tuos, Juventi. &
Surripui tibi, dum ludis, mellite Juventi.*

Ita Graeci, quidquid suave, & amabile est, *μυλίσκος* vocant. *Pipilabat.*] hoc verbi neque usquam, opinor, legitur: &, si legeretur, tamen analogia videretur exigere, ut scriberemus *pipillo*, sicut, *focillo*, *titillo*, *cantillo*. vidit hoc accuratus homo, & diligens, Avancius, sensitque ea causa legendum, *pipulabat*. mihi neutrum valde probatur: potiusque, si conjecturae locus sit, cum eruditissimo, acerrimique iudicii viro, Paulo Manutio legendum censuerim, *pippiebat*. *At vobis male sit*] particula, *At*, male precantibus convenit. Virgilius,

*At tibi pro scelere, exclamat, pro talibus ausis. Tibul.
At te, qui puerum donis corrumpere es ausus,
Rideat asfiduis uxor inulta dolis.*

Noster vero,

*At vobis mala multa di deneque
Dent, opprobria Romuli Remique.*

O factum male] ita dicebant, ubi quid infelicitate evenerat: contraque in rebus laetis, *O factum bene*. utriusque exempla apud Plautum, & Terentium crebra sunt. Itemque, ubi aliquid nunciatur, quod nolumus, *Male narras*; at in prosperis nunciis, *Bene narras*, dicere assuevimus. *O malae tenebrae*, *Vestra*,] in aliis, *O miselle passer*, *Tua*. sed illam verioremi puto. *Turgiduli*:] instantur enim oculi lacrumando. Tibullus,

Et tua jam fletu lumina fessa tument.

FASELI LAUS, ET DEDICATIO.

Faselus] commendat faselum, quo diu usus fuerat, eumque Castoris ac Pollucis numini consecrat. Est autem earum e meris Jambis: ut admirari liceat tantum leporem

rem in tanta numerorum necessitate. talia nonnulla sunt & in Priapejis: quorum, vereor, ne magna pars ex hoc ipso fonte fluxerit. habet enim Catullus *γρίαν* quiddam, quo se, etiam tacitus, prodit. detorsit hoc totum epigramma in Sabinum quendam incertus aliquis auctor, non sane inuenuste, hoc modo:

*Sabinus ille, quem videtis hospites,
Ait fuisse mulio celerrimus;
Nec ullius volantis impetum cisi
Nequisse praeterire, sive Mantuam
Opus foret volare, sive Brixiam.*

parcam cetera ascribere: sunt enim in promptu.

Faselus,] *Campanum navigium est*, ait Nonius. Plura nihil necesse: Baifii enim *scrinia*, ut ille ait, compilare hoc loco nolumus. *Faselus ille*] dicitur & femineo genere. Ovidius, — *ventis discordibus acta faselus. Celerrimus.*] Graeca constructio, qualis in illo Virgillii, — *sensit medios delapsus in hostes.* & in illo Horatii — *patiens vocari Caesaris ultor.* Aristoph. *μυρσίνης*, *ἡς φησὶν ἄνδρα*; notavit hoc & Thomas Linacer. *Trabis,*] *navis.* hypallage. Virgilius, — *vastumque cava trabe currimus aequor.* Horatius, — *ut trabe Cypria Myrtoum pavidus nauta secet mare.* *Sive palmulis*] ita pene commendat navim quandam suam Ovidius,

*Sive opus est velis, minimam bene currit ad auram:
Sive opus est remo, remige carpit iter.
Nec comites volucris contenta est vincere cursu:
Occupat egresfus quamlibet ante rates.*

Palmulis,] *remis.* Virgilius, *Littus ama, & laevas stringat, sine, palmula cautes. Minacis Adriatici.*] Horat. — *improbo Iracundior Adria. Negat negare,*] affirmare ac testificari ait. duae igitur negationes affirmant, ut & supra, *neque nequisse.* at olim, ut apud Graecos, magis etiam negabant. Lucillius libro satyrarum XVII.

*Cetera contemnit, & in usura omnia ponit
Non magna, proprium vero nil neminem habere.*

id est, neminem quidquam, aut nihil quenequam habere proprium. Varro Bimargo, *Qui non modo ignorasse me clamat, sed omnino omnes heroas negat nescisse.* Idem lib. II. de vita pop. Rom. *Qua abstinentia viri mulieresque Romanae fuerint, quod a rege muliera eorum nemo voluerit accipere.* id est, negat scisse, &, nemo voluerit. *Rhodum ve nobilem,*] sive ob colossum, sive ob mercaturas. *Horridam ve Thraciam,*] & a frigore, & ab incolarum immanitate. *Trucem ve Ponticum sinum.*] eum intelligit, qui olim Axenus, postea Euxinus vocatus est. In illo autem, *Propontida*, ultimam syllabam, propter principes dictionis, quae subsequitur, literas, Graeco more produxit: frustra quoque se torquent, qui verus causa, *Propontidem*, legere se ajunt. sic paulo infra, *Et inde tot per impotentia freta:* milleque aliis locis. *Nam Cytorio in iugo.*] significat contextum esse ex arboribus e monte Cytoro caesis. *Loquente saepe sibilum edidit coma.*] ajunt, vitiosum esse, semel susceptam metaphoram non perducere ad extremum, neque in ea insistere, sed ab una ad aliam transilire. hic vero, talium praeceptionum securus, tres hoc versu metaphoras permiscuit. nam & *comam* dixit pro frondibus, & *comam loquentem*; & postremo *sibilum* a serpentibus mutuatus est. Simili libertate supra in carmine ad pasferem, cum *ardorem* pro dolore dixisset, quod ab igne sumptum est, addidit epitheton, *gravis*, ductum non ab igne, sed ab iis corporibus, in quibus est pondus. cumque ignem restinguere, & quae gravia sunt, levare dicamus, ipse aliunde accersit verbum, *acquiescat*. & paulo ante in hoc ipso carmine idem permisit sibi: *Neque ullius natantis impetum trabis Nequisse praeterire, sive palmulis Opus foret volare, sive linteo.* natare enim aquatiliū est, *ire* terrestrium, *volare* alitum. *Sibilum,*] id quod Theocritus vocat *ψιέειρα*. *Cytore buxifer.*] Virgilius, *Seu juvat undantem buxo spectare Cytorum.* *Ultima ex origine,*] id est, a prima origine. sic enim Virg. — *prima repetens ab origine pandam.* Et Ovidius, — *primaque repetens ab origine mundi.* sic Terentius *extremam amoris lineam* vocavit, quae prima etiam dicitur. idque quoniam, ut philosophi docent, idem quodammodo est primum, & ultimum. Cicero, *pueritiae memoriam recordari ultimam.* Virgilius,

— isque parentem

Te Saturne refert: tu sanguinis ultimus auctor.

Imbuis[se.] imbuiere proprie est tingere, aspergere. Virgilius,

— illius aram

Saepe tenet nostris ab ovilibus imbuet agnus.

Idem, — sanguis novus imbuit arma.

inde transfertur ad alia. Horatius, *Literulis Graecis imbutus*, idoneus arti Cuilibet. Varro Agathone, *Virgo de convivio abducatur ideo*, quod majores nostri virginis acerbae aures *Veneris* vocabulis imbui noluerunt. M. Tullius in Hortensio: *Uti qui purpuram volunt, sufficiunt prius lanam medicamentis quibusdam: hic literis, talibusque doctrinis ante excoli animos, & ad sapientiam concipiendam imbui, ac praeparari decet.* in quo exemplo notandum est etiam verbum, *sufficere*, aliter positum, quam vulgo solet. *Aequore]* *aequor maris.* Virgilius, — *longum maris aequor arandum est. Aequor terrae.* Cicero, *Babylonii in camporum patentium aequoribus habitantes.* &, quod. haud scio, an quisquam adhuc annotaverit, *aequor caeli.* Accius Atreo:

*Sed quid tonitru turbida torvo
Concussa repente aequora caeli
Sensim' sonere?*

Impotentia,] actiuosa. *Laeva, sive dextera.]* omisit alterum, *sive.* usitatus enim erat, *sive laeva, sive dextera.* sic Horatius, *Cantamus, vacui, sive quid urimur.* Idem,

*Quo non arbiter Adriæ
Major, tollere, seu ponere vult freta.*

Idem, — & *Sthenelus sciens Pugnae, sive opus est imperare equis, Non auriga piger. Juppiter,]* ventus, quidam enim philosophorum, ut Anaximander, & Stoici, putant, nihil aliud esse ventum, quam agitatam aëra, aut quandam aëris veluti fluxum. qua in sententia est etiam is, cujus est liber ad Alexandrum de mundo. *aërem* porro ipsum antiqui vocabant *Fovem.* Horatius,

Lz 2

— m.

— manet sub Jove frigido Venator. Idem, Quod latus mundi nebulae malusque Juppiter urget. Ennius, *Aspice hoc sublime candens, quem vocant omnes Jovem.* Idem, *Istic est is Juppiter, quem dico, quem Graeci vocant Aërem, qui ventus est, & nubes, Imber postea, Atque ex imbre frigus ventus, post fit aër denuo.*

Pedem,] velum. synecdoche. *Facere pedem* etiam dicitur pro, vela facere. Virgilius,

*Una omnes fecere pedem, pariterque sinistros,
Nunc dextros solvere sinus.*

Plautus Menaechmis remiges ipsos videtur vocasse *navales pedes*: *Aservatote hoc, sultis, navales pedes. Litto-ralibus diis,*] nempe iis, quos ait Virgilius, *Glauco, & Panopeae, & Inoo Melicertae.* Novissimo.] hoc verbum refugisse Ciceronem annotat Gellius. falso: eo enim & in libris de oratore, & in oratione pro Q. Roscio comoedo usus est, & in epistola ad Octavianum, si modo ea epistola Ciceronis est: quod non puto. *Lacum,*] Benacum. *Senet.*] antiquum verbum. Pacuvius *Periboea, — corpusque meum tali Maerore, errore, macore senet.*

Actius,

*Jam jam stupido Thesfala somno
Pectora languentque senentque.*

eleganter autem, quod proprium est animalium, ad rem inanimam transtulit. *Gemelle Castor, & gemelle Castoris:*] hi enim dii sunt navigantibus maxime propitii. Horatius,

*Clarum Tyndaridae fidus ab intimis
Quasfas eripiunt aequoribus rates.*

vide Theocritum Dioscoris.

A D L E S B I A M.

Vivamus.] admonitu mortis, puellam ad fruendas secum voluptates cohortatur. Est autem hoc argumentum poëtis perfamiliale. Virgilius,

Pa-

*Pone merum, & talos: pereat, qui crastina curat.
Mors aurem vellens, vivite, ait, venio.*

Tibullus,

*Interea, dum fata finunt, jungamus amores:
Jam venies. tenebris mors adoperta caput.*

Propertius,

*Dum nos fata finunt, oculos satiemus amore.
Nox tibi longa venit, nec reditura dies.*

Martialis,

Vivamus: mortem fallere nemo potest.

Idem,

*Frange toros, pete vina, rosas cape, tingere nardo:
Ipse jubet mortis te meminisse deus.*

Actius Sincerus,

*Ah genus imprudens hominum, quid gaudia differs?
Falle diem: mediis mors venit atra jocis.*

Horatius autem ea in re pene immodicus est. sed & scite admodum Bacchis Plautina hoc ipso argumento ad fenem utitur,

*Non tibi venit in mentem, amabo, si, dum vivas, tibi
benefacias, Jam pol id quidem esse haud perlonginquum?
neque, si hoc hodie amiseris, Post mortem id eventurum
esse unquam? Porro hunc sermonem inter pocula usitatum
fuisse, indicat Lucretius his versibus:*

*Hoc etiam faciunt, ubi discubuerunt, tenentque
Pecula saepe homines, & inumbrant ora coronis;
Ex animo ut dicant, brevis est hic fructus hominibus,
Jam fuerit; neque post unquam revocare licebit.*

*Vivamus.] vivere saepe dicunt poëtae pro eo, quod
est, genialiter vivere; & vitam eam demum vocant,
quae voluptaria est. Martialis,*

*Non est, crede mihi, sapientis dicere, vivam:
Sera nimis vita est crastina: vive hodie.*

Zz 3

Idem,

Idem,

*Non impudenter vita, quod reliquum est, petit,
Cum fama, quod satis est, habet.*

Caecilius Hymnide,

Sex menses mihi sati sunt vitae: septimum Orca spondeo.

Lucillius,

Vivite lusciones, comedones, vivite ventres.

Varro *πρὸς Φελομένηαν*,

*Properate vivere, puerae, quas sanis aetatula ludere, esse,
amare, & Veneris tenere bigas, Soles occidere.]* argu-
mentum a dissimili. non ut Soli, ita & homini fas est,
ubi semel occidit, in vitam redire. Lucretius,

*— nec quisquam expersgitus extat,
Frigida quem semel est vitae pausa secuta.*

*Lux,] vita. Virgilius, — quae lucis miseris tam dira
cupido? hinc carentes luce, & cascos lumine pro mortuis
poetae dicunt: & lumina, aut lucem relinquere, mori.
Virgilius,*

Quo magis inceptum peragat, lucemque relinquat.

Ennius,

Postquam lumina sis oculis bonus Ancus reliquit.

quem versum penetotum usurpavit Lucretius inquitens, (*)

Lumina sic etiam solis bonus Ancus reliquit.

Novius, — *ubi bipedes volucres lino linquant lumina.*

*Nox,] mortem indicat, quam & Graeci poetae *νύκτα*
interdum vocant, & *χαλκίος ὕπνος*. est enim, ut docent
Homerus, & Virgilius, — *consanguineus Lethi Sopor*.
sed & Orpheus ad Somnum,*

Ἀντιπαρσηνός, ὃ ἴφης ἀπὸς δαμάτω πῖ.

Virgilius, *Olli dura quies oculos & ferreus urget*

Somnus: in aeternam clauduntur lumina noctem.

(*) *Inquit non dormiat, nisi post unguis aeternumque verbum.*

Lu-

Lucretius, — unus Homerus,

Sceptra potitus, eadem aliis sopitu' quiete est.

Horatius, *Ergo Quintilium perpetuus sopor*

Urget? Propertius,

Nox tibi longa venit, nec reditura dies.

quae omnia loquendi genera fluxere a falsa illa opinione, qua imbuti erant multorum animi, eadem nos in causa mortuos fore, qua dormientes sumus. Lucretius,

Tu quidem ut es lecto sopitus, sic eris, aevi

Quod superest, cunctis privatu' doloribus aegris.

Anaxagoras dicebat, duarum rerum cogitatione posse nos intelligere, quales post mortem futuri essemus: somni, & ejus temporis, quod nostrum cujusque ortum antecessit. In divinis quoque literis (sed longe alia de causa) mors saepe somni ac quietis nomine afficitur. unde & a nostrae religionis hominibus sepulcreta Graeco vocabulo, quod a dormiendo inflexum est, ~~νεμεσια~~ nominantur. *Ne sciamus, Aut ne qui malus*] Putabatur enim fascinatio eîs rebus nocere non posse, quarum vel nomen, vel numerus ignoraretur. nostrates quidem rustici, poma in novellis arboribus crescentia numerare, hodieque religioni habent.

A D FLAVIUM.

Flavi.] ex eo quod Flavius amores suos detegere nolebat, colligit eum laborare in vili aliqua morbosaque meretrice: tamenque ad id, quidquid est, libere detegendum invitat. *Non viduas,]* non expertes Venereorum lusu. Ovidius,

Cur ego tot viduas exegi frigida noctes?

Veteres saepe nuptialibus vocabulis ad omne libidinis genus abutebantur. Martialis,

Nolito fronti credere: nupsit heri. Idem, — *ne Talas-*
sionem]

Indicas manibus libidinosis:

Et fias sine femina maritus. Plautus, — *haec quidem*
Zz 4 eca-

ecastor quotidie vira. Nubit, nupsitque hodie, nūbet mox noctu, nunquam ego hanc Viduam cubare sivi. nam si haec non nubat, lugubre Fame familia pereat. Demosthenes quoque Aeschinis matrem meretricem fuisse indicans, dicit eam solitam χρῆδ' τοῖς μετρητοῖς γάμοις. Nequitquam tacitum cubile clamat.] ἰξύμωρον, quale illud Ciceronis in Verrem, si tacent, satis clamant. & in Catilinam, cum tacent, clamant. Frustra, inquit, cubile tuum tacitum est, utpote inanimum. Ipsum enim, quamvis tacitum, clamat, id est, multis indiciis patefacit, te non pernotare solum. Quae autem ea indicia sint, statim aperit. Sertis, ac Syrio fragrans olivo.] nam in hac quoque palaestra luctaturi, prius odorato aliquo oleo corpora perungere solebant, ut hac ratione & libidinis excitaretur ardor, & teter illè sudantium membrorum halitus depelleretur. Horatius,

*Quis multa gracilis te puer in rosa
Perfusus liquidis urget odoribus,
Grato Pyrrha sub antro?*

Syrio.] e Syria praecipui odores afferebantur. infra,

*Fragrantem Assyrio venit odore domum. Tibullus,
Non soror Asphyriæ cineri quae dedat odores.*

Argutatio,] crebër ille succusfi & identidem velut ingemiscantis lectuli sonus. nam argutare est tenui quodam sono aurem ferire. Propertius,

Ille mihi totis argutat noctibus ignes.

& ab ejusmodi sono *argutam* illicem vocavit Maro, id est, idò, ἰδὸν, ἢ λισσὸν. π ψευδίζουσι. Nam, ni praevaleret ista.] locum hunc integrum non esse constat. & video fuisse, qui ex ingenio emendare conati sint: quos, quia neque quicquam adferunt magnopere probandum, & valde ab usitata scriptura recedunt, non sequor. quid, si quis ex tribus versiculis faciat duos, hoc modo:

*Nam cur tam latera exfututa pandas;
Ni tu quid facias ineptiarum?*

cx-

exhausti enim nimia Venere, crebro, ut Plautino verbo utar, pandiculari solent. in hoc autem libro tam multa impressa sunt alienae audaciae vestigia, ut versus unus factus additus esse possit. quod tamen, ut in re dubia, propositum a me, non etiam affirmatum velim. liber calamo exaratus, qui penes me est, habet, *Nam in ista pte valet nihil tacere.* unde erant ex amicis meis, qui conijcerent legendum,

Nam ista in parte valet nihil tacere.

Latera.] ea enim pars immoderato coitu insigniter laeditur. unde est illud in Priapejis,

Defecit latus, & periculosam

Cum tusi miser expuo salivam.

& alibi — *usque dum mihi Venus jocosa melle ruperit latus.* Martialis,

Tu tenebris gaudes: me ludere teste lucerna,

Et juvat admissa rumpere luce latus. Juvenalis,

nec queritur, quod

Et Veneri parcas, nec, quantum iussit, anheles. *Ad caelum vocare.*] antiqua locutio. Cicero in iis legibus, quas ipse sciscit, II. de legibus, *Et ollos, quos endo caelo merita vocaverint.* ita enim & in quibusdam libris legitur, & ego legendum puto.

A D L E S B I A M.

Quaeris.] infinitatem quandam basiorum a Lesbia petit. *Basiationes.*] sic infra *osculationem* dixit. talia sunt apud Plautum, *amatio, tactio*: apud Ciceronem *debitio*, aliaque id genus. *Libysfue.*] talia sunt illa Virgillii — *vel qualis equos Threisfa fatigat Harpalice.* &

Inter quos Phoenisfa recens a vulnere Dido.

Idem etiam a nomine *Libs*, inflexit *Libystida*:

Horridus in jaculis, & pelle Libystidis ursae.

Laserpitiferis.] Cyrenaeus ager herba laserpitio abundat. vide Plinium lib. XIX. *Jovis aestuosi,*] Ammonis,

Zz 5

cu-

cujus templum aestuosus admodum arenosisque exstructum est locis. vide Lucanum lib. nono, Q. Curtium lib. IV, Herodotum lib. II. *Et Batti,*] qui Cyrenen condidit. *Cum tacet nox,*] unde & *conticinium* dicitur. *Furtivos,*] occultos. *furtum* vocabant, quidquid occulte fieret. *Tibullus,* — *Veneris per dulcia furti.* *Virgilius,* — *neque ego hanc abscondere furto Speravi, ne finge, fugam.* *Idem,* — *hic furto fervidus instat.* cum de caede, & strage nocturna loquatur. *Vident.*] nam & *caeli oculos* pro sideribus dicimus: unde est melliticissimum illud Platonis poema, quo, cum puerum suum, cui nomen erat *Stella*, de nocte in caelum suspicientem videret, ipse caelum fieri optat, ut pluribus eum oculis obtueri queat. versus quoque, propter singularem ipsorum mollitiem, ascribam:

Ἀστὴρ ἐκαστὸς Ἀστὴρ ἱμῶς. εἴθε γινώσκον
Οὐρανὸς, ὡς πολλοῖς ὀμφοῖσι εἰς σὲ βλέπω.

id est,

*Stella meus, stellas dum suspicis, ipse utinam finis
Caelum, oculis ut te pluribus aspiciam.*

eleganter quoque Papinius, cum Achilles, puellae in modum ornatus, noctu in agris Deidamiae pudicitiam eriperet, ita jucundum ait fuisse hoc spectaculum sideribus, ut etiam riserint.

— *risit chorus omnis ab alto
Astrorum, & tenerae rubuerunt cornua lunae.*

Curiosi.] verbum hoc fere semper in reprehensione ponebant. Cicero: nam ut Terentianus Chremes non inhumans, qui novum vicinum non vult

Fodere, aut arare, aut aliquid ferre denique:

sic isti curiosi, quos offendit noster minime nobis injucundus labor. Plautus Stichus,

Nam curiosus nemo est, quin sit malevalus.

Nec

Nec mala.] de hoc aliquid supra tetigimus. *Malam* autem linguam eodem sensu dixit & Virgilius,

— *baccare frontem*

Cingite, ne vati noceat mala lingua futuro. & hic noster supra, *Aut ne quis malus invidere possit.*

A D S E I P S U M.

Miser Catulle.] a Lesbia sperni se videns, se ipsum ad eam vicissim spernendam cohortatur. *Scelestā, te ne? quae tibi manet vita?*] habui puer librum veterem, in quo memini versum hunc ita scriptum esse, *Scelestā, quae nunc, quae tibi manet vita?* neque tamen illam alteram scripturam improbandam puto. *Cui labella mordebis?*] in Venereis deliciis, illud quoque numeratur, labella, inter basiandum, teneris morfiunculis leniter stringere. itaque Flora meretrix, cui cum Cn. Pompejo stupri consuetudo fuerat, ita eum commendabat, quod nunquam ab eo potuisset non morsa discedere. Plutarchus: *Φλῶρον δὲ τὴν ἑταίρην ἔφασκεν, ἣν ἀπεβουλίαν ἔσταιν, ἐπισκεπτομένη μνησθῆναι τῆς χαρμίνης αὐτῇ ὥστε τὴν Πομπήϊον ὀμολίας, λίσσασθαι, ὡς οὐκ ἔν, ἐκείνῃ συναινεῖν αὐτομένην, ἀδύκτως ἀπὸ λθοῦ.*

Plautus Pseudolo:

Iocu', ludus, sermo suavis, saviatio,
Compresiones arctae amantum compares,
Teneris labellis molles morfiunculae,
Papillarum horridularum oppresfiunculae. Horatius:
 — *sive puer furens*
Impresfit memorem dente labris notam.

A D V E R A N N I U M.

Veranni.] de Verannii ex Hispania reditu, & sibi, & ipsi gratulatur. *Antistes,*] qui alios omnes antecedit. videtur ductum a militia: ut sit quasi ὀπισθέτης, aut ἀντιπρόσωπος. *Millibus trecentis,*] longissimo intervallo: & venisse: quasi de itinere aliquo sermo esset. *Trecenta* autem dicebant pro quamlibet multis. Sic infra,

Quare

*Quire aut hendecasyllabos trecentos Expecta. &
Quos simul complexa tenet trecentos.*

Applicansque collum,] id est, collum ad te molliter plicans, & inflectens. Hunc gestum ita expressit Horatius, *Cum fragrantia detorquet ad oscula Cervicem.*

Suaviabor.] mos antiquus fuit, qui hodieque in Italia viget, abeuntes ac redeuntes amicos exosculari. oculos autem praecipue petebant osculo; quod ii sunt, ut ait Cicero, *quasi fenestrae quaedam animi: eosque* (ait Plinius) *cum osculamur, animum ipsum videmur attingere.* Horatius:

*Qui nunc Hesperia sospes ab ultima
Caris multa sodalibus,
Nulli plura tamen dividit oscula,
Quam dulci Lamiae.*

Q Cicero Tironi: *Ego vos ad III. cal. videbo; tuosque oculos, etiam si te veniens in medio foro videro, dissuaviabor:*

DE VARI SCORTO.

Varus.] Quintilium Varum Cremonensem dicit, hominem belli, pacisque artibus clarissimum, qui postea in Germania cum tribus legionibus caesus est. *Ut mihi tum repente visum est,*] quantum ego ex primo illo aspectu judicare potui. *Bithynia,*] ex qua ego haud ita pridem redieram, cum praetore Memmio illuc profectus. *Nec praetoribus.*] puto locum hunc non vacare mendo. neque enim plures praetores in unam provinciam mittebantur. fortasse legendum sit, *quaestoribus.* *Cur quisquam caput unctius referret,*] cur quisquam, propter lucrum in provincia factum, quidquam adjiceret ad solitum victus cultusque splendorem. Olim elegantiores homines odoratis unguentis caput perfundere solebant. Horatius:

— *coronatus nitentis Malobatro Syrio capillos.*

Martialis,

Si sapis, Asfyrio semper tibi crinis amomo Splendeat.

Plautus Casina,

— *unde hic, amabo, unguenta olent? St. oh, peri.*

Manifesto miser teneor. cesso caput pallio obtegere?

Prae.

Praetor,] C. Memmius Gemellus. *Quod illic Natum dicitur aere,*] pecunia, quam in provincia quaesivisse diceris. Eadem autem figura dixit, *aes natum*, qua, *parere pecuniam*, aut *parere divitias*, dicimus. *Homines,*] id est, servos. ita enim nonnunquam eos peculiariter nominabant: quodque nos vulgari lingua utentes, hujus aut illius *hominem* dicimus, cum servum, aut certe famulum indicamus, id Latine quoque probe admodum dicitur. Cicero, *Hominem P. Quintii deprehendis in publico: conaris abducere: non patitur Alphenus. Beatiorum,*] divitiorum. *beatos* enim vocabant, qui abundarent opibus. Plaut. *Poenulo, Aurum in fortuna invenitur: natura ingenium bonum. Bonam,* ego, *quam beatam, me esse, nimio dici mavolo.* sic & Graeci nonnunquam homines opiosos *δαίμονες* vocant. Euripides,

πλάττω δ' ἀπορρίπτεις ἀδυναίης χάρις.
Τῆς μὲν γὰρ δ' ἀγνίας αἰνῶσι θεοτοί,
Μάλας δ' ἐκκαλεῖται τοῖς δαίμονας.

Non possem,] ex pecunia, quam in provincia collegissem. *Parare,*] emere. Cic ad Att. *Cogito trans Tiberim hortos aliquot parare.* Atque inde intelligendum est illud Terentii, non satis a quoquam adhuc, quod sciam, animadversum, *Vah? quenquam ne hominem posse in animo instituere, aut Parare, quod sit carius, quam ipse est sibi?* in adoptione enim, de qua ibi sermo est, genus quoddam emptionis intercedebat. Inde & *reparare:* quod est, nummis ex venditione conflatis aliquid aliud emere. Horatius,

Vina Syra reparata merce.

quo modo hoc verbum saepe a jurisconsultis accipi, primus docuit Fr. Duarenus lib. I. anniversariarum. *Cinaediorum,*] molliorem, & improbiorem. *Serapin.*] hic Aegyptius deus etiam Romae templum habebat. In quibusdam est, *ad Serapis:* quod non displicet: ita enim dicebant, *ad Cereris, ad Dianae, & similia;* cum subintelligerent, *templum. Mane mane.*] Prius adverbium est, posterius verbum. Est autem admodum jucunda *παρέχουσι.* *Istud, quod modo dixeram,*] id est, quantum attinet ad istud; quod modo dixeram. *Fugit me ratio.*] haec

haec locutio est ejus, qui aliud dixit, aliud dicere voluit. Plautus Amphitruone, *Mer. Amphitruonis te esse ajebas Sosiam. Sos. peccaveram. Nam Amphitruonis socium nae me volui esse dicere. Mer. Scibam equidem nullum esse nobis, nisi me, servum Sosiam. Fugit te ratio. Sos. utinam istuc pugni fecissent tui. Cinna.*] is est, qui Smyrnam, de qua infra agetur, novem annis elaboravit. eundemque puto esse, cujus epigrammata citantur a Nonio; quae quidam apud Gellium, ut illepidi, calumniatur. *Quam mihi pararim.*] quam si ipse mea eos pecunia emerim.

AD FURIUM, ET AURELIUM.

Furi, & Aureli.] per Furium & Aurelium, quasi nuncium remittit Lesbiae. *Comites Catulli*] significat se ab eis valde amari. est enim magni amoris indicium, velle cum aliquo longum ac periculosum iter, ipsius causa, suscipere. Sic Horatius:

*Septimi Gades aditure mecum, &
Cantabrum indoctum juga ferre nostra, &
Barbaras Syrteis, ubi Maura semper
Aestuatur unda.*

Cum horum tamen utroque graves postea inimicitias gessit, eosque acerbissimis versibus insectatus est, tum quod ipsum ut mollem notasset: tum quod puerum ipsi carum Aurelius quidem tentasset, Furius vero etiam constuprasset. *In extremos Indos,*] in extremas Indiae oras. Sic & apud Horatium,

Impiger extremos curris mercator ad Indos.

Littus ut longe.] ita est in libris Aldinis, melius, puto, quam in aliis, *Longe ubi littus*: nam particula *ut*, in epigrammate quoque ad Coloniam, eodem modo usus est. *Longe resonante*] *πολλοφαίεον*. *Sagittiferosque Parthos.*] annotandus est choreus in secunda sede Sapphici, ut & paulo post,

*Pauca nunciate meae puellae. & alibi,
Ocium Catulle tibi molestum est.*

id

id ex posterioribus solus, quod sciam, imitari ausus est divinus poeta, Michael Marullus. Sappho autem, quae nomen huic generi versuum dedit, saepe admodum id fecerat. *Septemgeminus*,] qui septem ostiis exit in mare. Virgilius,

Et septemgeminum turbant trepida ostia Nili.

Sic idem *centumgeminum Briarea* a centum manibus, & *tergeminum canem*, Cerberum dixit. *Colorat*,] limo, cujus magnam copiam secum trahit *Monimenta*,] tropaea. *Gallicum Rhenum*.] epitheton addit, ad discrimen Rheni Bononiensis. *Horribiles*,] hospitibus feros, ut eos Horatius vocat. *Ultimos* autem, *divisos toto orbe*, ut Virgilius loquitur. infra quoque *ultimam Britanniam* vocat. Horatius,

Serves iturum Caesarem in ultimos Orbis Britannos.

Trecentos.] hyperbole. *Velut prati Ultimus flos*.] *ultimos prati flores* vocamus. qui sunt proxime viam. ii autem fere aut viatorum pedibus, aut curruum praetereuntium rotis obteri solent. Respicit autem Catullus ad vetus proverbium, quo, cum, aliquid plane periisse, indicare volebant, dicebant, *Tam periisse, quam extremam fabam*. Vide Festum.

IN A S I N I U M.

Marrucine Asini.] cum in veteribus libris aperte legeretur, *Marrucine Asini*; nescio qua ratione moti eruditi quidam, illius loco substituerunt, *Inter cenam Asini*; ut ex Palladii interpretatione cognoscitur; qui etiam hoc ipsum sibi valde placere ait. mihi quidem, ne quid dissimulem, non placet, tum aliis de causis, tum quia poeta ipse indicat furta haec non tam inter cenam fieri solita esse, quo tempore, vix est, ut quisquam patiatur sibi linteam suum eripi, quam peracta jam cena, cum, sublati epulis, joculari convivae inter se, & majoribus poculis poscere consueverant. id enim tempus non obscure inquit, cum ait, *In joco atque vino*: ut & infra, *Reddens mutua per jocum atque vinum*. Marrucinos quidem popu-
los

los Italias esse constat. itaque nihil video, cur veterem scripturam mutare oporteat. non enim, si de hoc Asinio, qui Marrucinus fuerit, nihil alibi proditum est, iccirco a veterum librorum fide recedi par est. *Salsum*,] urbanum. *Fugit te*,] erras. *Quamvis sordida*,] id est, admodum sordida. Sic Plautus Menaechemis,

Solet joculari saepe mecum illo modo:

Quamvis ridiculus est, ubi uxor non adest.

id est, nihil eo magis ridiculum ne optari quidem potest. Quo autem vitio notatur hic Asinius, eodem Martialis Hermogenem quendam notat, de quo ita scribit,

Ad cenam Hermogenes mappam non attulit unquam:

A cena semper rettulit Hermogenes.

Mutari.] id est, qui ait cupere se furta tua vel talento redimere. *Mutare* autem, pro eo quod est emere, aut vendere, antiqui saepe dicebant. Columella: *Porcus lactens aere mutandus est*. Idque Graecorum exemplo, apud quos saepe hoc ipso modo ponitur verbum *ἀλλάττω*. eo autem id fit, quia antiquissima ratio contrahendi, ut Aristoteles, & jurisconsulti docent, permutatio est. quin ipsum *permutationis* nomen commune est omnibus, ut prudentes loquuntur, contractibus. tantum enim valet Latine *permutatio*, quantum Aristoteli *συμβαλλειν*. ideoque numeratur inter eos contractus, quibus proprium nomen inditum non est. Sed iis de rebus a nobis & magis suo loco, & copiosius disputatum est in commentariis, quos in quintum Ethicorum scripsimus. *Disertus puer*.] in aliis, *Disertus pater*. mihi, etsi non sum nescius, *patrem leporum ac facietiarum*, Latine admodum dici, & nomen, *disertus*, cum generandi casu, ita rarum esse, ut fortasse vix usquam alibi legatur, tamen nescio quo modo prius illud venustius videtur. *Sudaria setaba*,] ex lino setabo, quod optimum in Hispania cre-
scit ad fluvium Tarraconem.

AD FABULLUM.

Cenabis.] Fabullum ad cenam invitat, ea lege, ut Fabullus quidem cenam secum afferat, ipse autem nihil supeditet praeter unguentum. Sciendum autem est, veteres floribus redimitos, unguentisque delibutos cenasse, ubi se liberalius invitare decreverant, tum voluptatis causa, tum quod crederent odoramentis ebrietatem impediri. Nonnunquam etiam, ut est apud Festum, aviculas quasdam corollis suis alligabant; quarum & cantu assiduo, & crebris rostri unguiumque puncturis efficeretur, ne ipsi inter potandum obdormiscerent. Horatius:

*Cur non sub alta vel platano, vel hac
Pinu, jacentes sic temere, & rosa
Canos odorati capillos
Potamus uncti? Idem:
Huc vina, & unguenta, & nimium bravae
Flores amoenae ferre jube rosae.*

ceterum hujusmodi convivatorem, qui unguentum modo praeberet, alicubi irridet Martialis, hoc versu:

*Unguentum, fateor, bonum dedisti
Convivis here, sed nihil scidisti.
Res falsa est, bene olere, & esurire.
Qui non cenat, & ungitur, Fabulle,
Hic vero mihi mortuus videtur.*

Paucis diebus.] intra paucos dies. Hoc modo etiam Propertius locutus est,

*Tu quoties aliquid conabere, vita, memento
Venturum paucis me tibi luciferis.*

Sale,] facetiis. Plenus sacculus est araneorum,] id est, pridem inanis est. Afranius apud Festum, *Tam ne arcula tua plena est araneorum?* Plautus Aulularia, — *an ne quis aedes auferat?* Nam hic apud nos nihil est aliud quaeſti furibus: Ita inaniis sunt oppletae atque araneis.

Meros amores,] ita lego, non, ut alii, *meos amores:* & de ipso unguento hoc dictum accipio.

AD C. LICINIUM CALVUM.

Ni te plus oculis.] non est, cur ambigatur, ad poëtam Calvum, an ad oratorem scriptum fuerit hoc carmen. idem enim C. Licinius Calvus C. Licinii Macri filius, & poëta, & orator clarus fuit: ex quo imperiti duos, unum poëtam, & alterum oratorem, faciunt. Odio Vatiniano] Macrobius lib. II. Lapidatus a populo Vatinius, cum gladiatorium munus ederet, obtinuerat, ut aediles edicerent, ne quis in arenam, nisi pomum, misisse vellet. forte iis diebus Cascellius jurisconsultus, consultus a quodam, num nux pinea pomum esset, si in Vatinium misurus es, inquit, pomum est. Cicero Interrogatione in Vatinium: Odio enim tui, in quo etsi omnes, propter tuum in me scelus, superare debeo, tamen ab omnibus pene vincor, &c. Hinc intelligi potest, cur dicat poëta odium Vatinianum. eo autem libentius id facit, quod Vatinium Calvus ipse acerbisimis orationibus insectatus erat: qua de re infra quoque agetur. Munus,] fortasse, quod ipsum in causa aliqua defenderis. Sylla.] de Sylla grammatico nihil alibi legere memini: tantum reperio fuisse Cornelium quendam Epicadum, Syllae libertum; qui, fieri potest, ut, cum sibi de more patroni nomen assumpsisset, etiam ipso ejusdem cognomine a populo afficeretur. Litterator.] ita vocabant grammaticos, id est, poëtarum interpretes. Alii distinguebant ita, ut dicerent, tantum interesse inter litteratum, & litteratorem, quantum inter grammaticum, & grammaticum. vide Suetonium in libello de claris grammaticis. Non est mi male, sed bene ac benete.] gaudeo enim, quod labores tuos tam bellis muneribus pensari videam. Ironia est. Sacrum.] Festus: homo sacer is est, quem populus judicavit ob maleficio: neque fas est eum immolari: sed, qui occidit, parricidii non damnatur. nam lege tribunitia prima cavetur, si quis eum, qui plebiscito sacer fit, occiderit, parricida ne sit. ex quo quivis homo malus atque improbus sacer appellari solet. Afranius Fratribus, — o sacrum scurram, & malum. Turpilius Demetrio,

Etiam me irrides, pesume, & sacerrume? Plaut. Poenulo: Venditque has omnes, & nutricem, & virgines, Praesenti argento, homini (si modo leno est homo) Quantum hominum terra sustinet, sacerrumo.

sic

sic igitur dixit *sacrum libellum*, ut Virgilius *sacram auri famem*, &, — *sacras depellere tedas*.

Saturnalibus, optimo dierum.] nullum enim alium diem veteres tanta hilaritate celebrabant. is dies erat xiv. cal. Jan. vide Macrobius. *Non, non hoc tibi.*] jocosè se Calvo par pro pari(*) redditurum, & vicissim quati struem quandam pessimorum poetarum ipsi misurum minatur. *Non, non.*] eleganter geminata negatio. Sic Propertius,

Non, non humani sunt partus talia dona.

Interdum etiam aliquid interponebant. Cicero lib. x. ad Atticum, *Non sunt ab obsequio nostro, non: habent suas radices*. ita enim erudite hunc locum emendat Manutius, qui etiam in eo explicando multa similia exempla colligit. *Salve,*] derisor. *Sic,*] impune.

Nam si luxerit,] id est, ubi primum dies apparere coeperit. Particula, *si*, hoc loco non conditionem, sed tempus indicat. Sic Virgilius,

*Heu quantum inter se bellum, si lumina vitas
Attigerint, quantas acies, stragesque cieunt.*

Idem,

*Praeterea si nona diem mortalibus alnum
Aurora extulerit, radiisque relexerit orbem,
Prima citae Teucris ponam certamina clasfis.*

lucere autem valet, diem esse. Cicero ad Att. *Catilina, si judicatum erit meridie non lucere, certus erit competitor*. Idem pro Sex. Roscio, *occisus est a cena rediens. nondum lucebat, cum Ameriae scitum est*. Pro Cluentio, *ante noctem mortuus, & postridie, antequam luceret, combustus est*. Plautus Milite,

Prius quam lucet, assunt: rogitant, noctu an somnum ceperim.

Non-

(*) Muretus de ceprus est prava lectione Terentii Eun. III. 1. 55. *Par pro pari referto*. ubi meliores libri habent, *Par pari referto*. Vide Beaugleum.

A a a 2

Nomnunquam etiam dicebant, *lucet hoc*, aut *lucescit hoc*, cum videlicet caelum, aut inane illud spatium intelligerent. Plautus Amphitruone,

Eamus, Amphitruo. lucescit hoc jam. Idem Curculione, Quid tu, Venerin' pervigilare te vovisti, Phaedrome? Nam hoc quidem edepol haud multo post luce lucebit.

Idem Milite,

Vigila, expergiscere, inquam: lucet hoc, inquam.

Terentius Heautontimorumenno,

Lucescit hoc jam: cesso pultare ostium

Vicini, &c. Hunc autem postremum locum ita interpungendum esse, primus me, ante hoc biennium, admonuit vir omni elegantis doctrinae genere politissimus, Adrianus Turnebus, regius Luteciae Graecarum literarum professor. *Caesios, Aquinos, Suffenum.* } de *Caesio* nihil memini legere. *Aquinum* quidem M. Tullius in Tusculanis nominat, ut poëtam insigniter malum. de *Suffeno* inferius agetur.

A D A U R E L I U M.

Commendo.] hunc puerum postea Aurelius corrumpere conatus est; unde graves inter eum, & Catallum inimicitiae extiterunt. *Occupati.*] ocioforum enim hominum hic morbus est. *Bonis, malisque*] & formosis, & deformibus. *Attractis pedibus,*] diductis, divaricatis. *Patente porta,*] πρὸς ἀνεῳχτήν. *Portam* autem dicit, ut indicet, pathicum fuisse Aurelium, &, ut Aristophanes loquitur, *ἐπὶ ἀνεῳχτήν*. In Priapejis,

*Jam primum stator hic libidinosus,
Alternis & eundo, & exeundo,
Porta te faciet patentiorem.*

Percurrent raphanique, mugilesque.] alludit ad supplicium, quo olim Athenienses afficiebant pauperes in adulterio deprehenso. eis enim depilabant nates cinere calido, deinde etiam raphanos praegrandes in podicem

in-

imputabant. hanc poenam vocabant *μυγίλη*, *μυγίλη*. Mugiles autem etiam interdum ad hanc rem adhiberi solitos, indicat Juvenalis,

— quosdam moechos & mugilis intrat.

atque ita hunc locum recte ex interprete Aristophanis interpretatus est Parthenius.

AD AURELIUM, ET FURIUM.

Paedicabo.] Furius & Aurelius de Catullo, tanquam effeminato, & impudico, ob molliem carminum, fenserant. id nunc eis irascitur, negatque, poetarum mores e scriptis spectari oportere. eadem exultatione, utitur Ovidius,

Crede mihi, distant mores a carmine nostri.

Vita verecunda est, Musa jocosu mihi.

& Martialis,

Lasciva est nobis pagina, vita proba est.

& notum est illud in Voconium,

Lascivus versu, mente pudicus eras.

Male marem,] mollem & effeminatum. *mares* enim vocabant fortes. Horatius,

Et maribus Curiis, & decantata Camillis.

AD COLONIAM.

O Colonia.] de genere ipso carminis ad finem disputabimus: valde enim inepta sunt, quae hoc loco a ceteris afferuntur. nunc quidem argumentum epigrammatis, quantum in nobis erit, conjectura comprehendere studeamus. Coloniam (fortasse oppidum haud procul Verona, quod hodieque nomen illud retinet) alloquitur: &, ut mihi videtur, de duobus agit: quorum alterum ipsi Coloniae subdolosum fuisse significat, cum ait, *Quem cupis* &c. neque tamen ita infensum, ut eum vellent cives insigniter laedere: idque ex eo intelligitur, quod vereri eos ait, ne ille, quisquis erat, irredivivus in palude recumberet. at-

quæ eum quidem videtur præsentem sistere, qualique ob-
 jicere, ut de ponte præceps agatur; cum ait, *En salire
 paratum habes*. Agi autem postea, non de eodem, sed
 de alio quopiam, vel id satis argumento est, quod, quasi
 novam quandam narrationem exorsus, ait, *Quendam mu-
 nicipem meum &c.* absurda enim plane fuerint hæc, si ad
 eum referantur, de quo paulo ante, & quasi ipsi Colo-
 niae noto, dixerat, *Quem cupis*; & quasi præsentem, *En
 salire paratum habes*. agit igitur de alio quodam, eoque
 Veronensi: quem, cupere se ait, de ponte deturbari: id-
 que, magni muneris loco, sibi a Colonia concedi petit.
 quod certe non faceret, si de eo ageret, quem ipsa
 suapte sponte Colonia, ut initio dictum est, deicere cu-
 piebat. *Ludere*] ita est in quibusdam libris: egoque ita
 malo, quam, ut in aliis, *laedere* ludibrii enim potius,
 quam atrocis contumeliae causa, comparatum hoc fuis-
 se, indicant illa, *salire*; &, *sed verèrs inepta*; &,
Munus hoc mihi maximi da Colonia risus. *Crura*] sub-
 llicas dicit, sive columellas ligneas, quibus pons fulcie-
 batur. *Ponticuli*] quo modo *ponticulum* vocat, quem an-
 tea *pontem longum* dixerat? an (*) quod parum latus esset,
 an quod infirmus? *Totus irredivivus*,] ita ut extrahi
 postea non queat. *Sic tibi*.] ejusmodi obsecrationibus
 uti solemus, ubi aliquid petitori sumus. *Ex tua libidine*,]
 arbitrato tuo. *In quo vel Salisubfuli*.] ita latus, firmus-
 que, ut etiam possit Martis sacra peragentes Salios susti-
 nere. *Salisubfulum* vocat Martem. Pacuvius,

Pro imperio sic Salisubfulus vostro excubet.

Municipem meum,] Veronensem. *Ut*,] qua parte. *Ut
 puella*,] *delicior tenello hoedo*: quantum tanta teneritas
 potest in puellam convenire. Significat enim ita delica-
 tam esse, ut tamen sit in ea, roboris ad rem gerendam,
 quantum in puella est satis.

Nec se sublevari ex sua parte,] assentior iis, qui hoc
 ad Venereos lusus referendum putant. *In fossa Ligeris*.]
fossam vocare videtur ipsum alveum fluminis. *Ligeris*
 autem, fluvius Galliae. Alii legunt, *In fossa Liguri*,
 aut *Liguris*. amplius igitur quaerendum est. *Separata*,]
 excisa. Politianus legebat, *expernatâ*, aut, quod ma-
 gis

(*) Duplex *an*, pro *utrum*, *an*, non usitatum est veteribus.

gis suspicor, *supernata*: ut esset metaphora ducta ab iis, quibus, in morem pernarum fuillarum, femina excisa sunt. Marullus autem, qui, quasi dedita opera, omnes Politiani emendationes irridebat, hanc exagitavit hoc epigrammate,

*Quid separatam, insane, supernas, rogo,
Alnum Catulli nobilem?
Plebi ociosae scilicet risum parans,
Oblitus, ut soles, pedis.*

non putavit igitur Marullus, in hoc versu, quarto loco spondaeum recipi posse: in quo falsus est, ut infra docebimus. usitata tamen lectionem sequendam puto. *Si pote stolidum.*] recte emendavit Victorius hunc locum, cum antea legeretur, *Si potest olidum*: magnumque putarent fecisse se, qui causas exquirebant, cur Catullus *olidum veternum* nominasset. *Supinum animum,*] stuporem illum, torporemque animi.

Nunc, uti recepimus, de genere ipso carminis disseremus. Est igitur genus quoddam hexametri, ex heroico effictum: sed molle, enervatumque, describendisque robustantum ludicris, non etiam seriis & gravibus, aptum. Priapeum Censorinus vocat: ponitque hoc exemplum,

Hunc lucum tibi dedico, consacroque, Priape.

& addit, tertium pedem pro dactylo Creticum esse debere: alioqui enim hexametrum heroicum fore. Quod tamen non perpetuo verum est. Diomedes vocat angelicum, a Stesichoro repertum, additque exemplum,

Incidi patulum in specum, procumbente Priapo.

Terentianus autem Maurus, qui asperitatem grammaticarum praeceptionum inusitata quadam numerorum suavitate condidit, ita de hoc genere versus disputat:

*Hexametrum pedibus cernes constare receptis.
Qui tamen heroum factis indignus habetur.
Nanque tome media est versu non apta severo:
Fitque soluta magis, quoties spondaeus inest per*

A a a 4

Ter

Tertius & quartus. non hunc * incolumem ergo,
 Sed de commatibus tradunt constare duobus.
 Ipse enim sonus indicat esse hoc iusibus aptum.
 Et ferme modus hic datur a plerisque Priapo,
 Inter quos cecinit quoque carmen tale Catullus.
 Hunc lucum tibi dedico, confacroque, Priape,
 * Qua domus tua Lampfaci est, * quaque Priape.
 Nam te praecipue in suis urbibus colit ora
 Hellepontia, ceteris astrefior oris.
 Et similes plures sic conscripsi se Catullum
 Scimus.

haec verba optimi ac festivissimi grammatici apposuimus,
 ut ex eis intelligeretur, quanta esset huius versus cum
 heroico affinitas: tanta ea quidem, ut Virgilius quoque in
 hoc genus interdum incidat, non in Bucolicis modo,

Quod unquam variti sumus, ut possessor agelli;
 aut Georgicis,

Cui non dictus Hylas puer, & Latonia Delos?

sed in ea etiam, quae una Graeciae fastum retundit,
 Aeneide,

Troas, reliquias Danaum, atque inimicis Achilli:

Ut tamen versus hic insigni aliqua nota ab heroico distin-
 gueretur; receptum est, ut, primo quartoque loco, pro-
 spondaeo choreus, jambus ve; tertio, Cretibus pro da-
 ctylo poneretur. Quoniam autem Terentianus admonet;
 hortorum deo cecinisse Catullum huius generis versus;
 extantque inter Virgilianas lusus nonnulli, quos eruditi
 homines Catullo tribuunt, & nos quoque nunquam aliter
 credidimus ascribere eos, tum ut, quasi postliminio,
 ad auctorem redeant suum; tum ut cursum a nobis non-
 nulla in eis, quae ceteros fugere, annotentur.

P R I A P U S.

Hinc ego juvenes locum, adulumque palustrem,
 Tectum vimine juncea, caricisque manipis,

Quer-

Quercus arida, rustica conformata securi
Nutriti: magis, & magis ut beata quotannis.
Hujus nam domini colunt me, deumque salutant,
*Pauperis tuguri pater, filiusque **
Alter assidue colens diligentia, ut herba
Dumosa, asperaue a meo sit remota sacello;
Alter parva ferens manu semper munera larga.
Florido mihi ponitur picta vere corolla
Primitu, & tenera virens spica mollis arista:
Luteae violae mihi, luteumque papaver,
Pallentesque cucurbitae, & suave olentia mala,
Uva pampinea rubens educata sub umbra.
Sanguine hanc etiam mihi (sed tacebitis) aram
Barbatus linit hirculus, cornipesque capella:
Pro queis omnia honoribus haec necesse Priapo
Proflare, & domini hortulum, vineamque tueri.
Quare hinc, o pueri, malas abstinete rapinas.
Vicinus prope dives est, negligensque Priapus.
Inde sumite. semita haec deinde vos feret ipsa.

Hunc ego] putabatur hic deus, quibus in agnis statue-
 retur, colereturque, eis foecunditatem afferre. Hoc igitur
 se facere praedicat; additque causam, nempe quod
 ab agelli domini diligenter ac religiose colatur. Ad pos-
 tremum admonet pueros, ne quid ex eo agro furentur,
 cui sit & dominus pauper, & ipse diligens additus cultos:
 indicatque eis agrum vicinum, unde commodius eripere
 aliquid possint; quod & dominum divitem habeat, & ne-
 gligentem Priapum. Porro Priapum Orpheus deorum an-
 tiquissimum esse dicit: videturque eundem cum Sole, ac
 Baccho facere. Dictus est autem *παις* vel quasi *βελί-
 τος*, id est, clamosus, propter clamores, qui in Bacchi
 sacris excitantur, vel quasi *αἰνέτης ὁ ἀνέμης*, ut an-
 notat interpres Theocriti. *Magis, & magis ut beata*
quotannis,) ita ut assidue posterior annus prioris fertili-
 tatem vinceret. *Primitu.*] antiquum adverbium, quale
 apud Plautum, *fimitu*. Qui autem vocem hanc, ut in-
 solentem, aspernati, ejus loco substituerunt, *primitiae*,
 depravarunt versum. *Sanguine hanc, &c. aram.*] in
 aliis, *Sanguinea arma*, contra metri legem. Hunc au-
 tem locum ex ingenio emendavimus: neque sane dubita-
 vimus, quin omnes intelligentes homines nobis sint as-

senfuri. Sic & Graeci *αἰσχρονομία* dicunt *οὐκ ἔστι ποταμός*. Sed tacebitis.] hoc inferit, quia, legibus XII, sacra facere peregrinis diis, nisi qui publice aseiti essent, non licebat. *Haec necesse*] in aliis, *hoc necesse*: contra grammatices regulas. Addemus & aliud ejusdem argumenti: quod ipsum quoque Catulli esse, eruditus hominibus ita judicantibus assentimur.

P R I A P U S.

Ego haec, ego arte fabricata rustica,
 Ego arida, o viator, ecce populus,
 Agellulum hunc, sinistra, iute quem vides,
 Tuor, malasque furis arceo manas.
 Mihi corolla picta vete ponitur:
 Mihi rubens arista sole fervido:
 Mihi virente dulcis uva pampino:
 Mihique glauca duro oliua frigore.
 Meis capella delicata pascuis
 In urbem adulta lacte portat ubera:
 Meisque pinguis agnus ex ovilibus
 Gravem domum remittis aere dexteram.
 Tenerque, matre mugiente, vaccula
 Deum profundit ante templa sanguinem.
 Proin' viator hunc deum vereberis,
 Manumque seorsum habebis. hoc tibi expedit.
 Parata nanque crux, sine arte mentula.
 Velim pol, inquis. at pol ecce, villicus
 Venit; valente cui revulsa brachio
 Fit ista mentula, apta clava dexteræ.

Sinistra,] e regione agelli ad sinistram sita. *Tuor.*] antique, pro tueor. *Malas manus.*] sic Tibullus,

*Quid fraudare juvat vitem crescentibus uvis,
 Et modo nata mala vellere poma manu?*

Mihique glauca.] in aliis, *Mihi glauca dura cocta oliua frigore.* in Aldinis, *Mihi glauca duro cocta oliua frigore.* in quibusdam veteribus, *Mihi glauca duro oliua frigore.* unde apparet vocem, *cocta*, additam ab aliquo, qui versum mutilum perficere vellet. sed, cum e meris jam-

jambis carmen hoc sit, praestare opinor, ut legamus, *Mihique glauca*, & illud, *cocta*, repudiemus. *Adulta*,] distenta. *Agnus ex ovilibus*.] Virgilius, — *ab ovilibus imbuet agnus. Gravem domum remittit aere dexteram.*] Virgilius,

Non unquam gravis aere domum mihi dextra redibat.

Tenerque] ita legendum, non, ut in aliis, *teneraque*. carmen enim, ut ante dixi, est ex solis jambis. Neque est, quod cuiquam perturbata generibus videri debeat oratio, qui meminerit, *unum ovem*, non *unam ovem*, veteres protulisse. Praeterea nomina, quae ex syllaba finiuntur, veteribus, maximam partem, communia fuerunt. non ea tantum, quae generibus variari non possunt, *uber*, *celer*, & similia, sed alia quoque. *pauperem feminam* dicimus, cum tamen *pauperam* dicere liceat. Terentius,

*Quae sese inhoneste optavit parere hic divitias
Potius, quam in patria honeste paupera vivere.*

ita enim locus ille legendus est, ex veteribus libris, & ex Prisciano. Cato II. originum, *Itaque res uber fuit, antequam vastas sent regiones.* Naevius de bello Punico,

*Fames acer augefcit hostibus. Ennius,
Aestatem autumnus sequitur, post acer hiems hunc.*

at utroque acris dici poterat. *Pueram* nonnunquam dicebant. Livius Odyssea,

Mea puera, quid verbi ex tuo ore profuit?

quo versu interpretatus est illum Homericum,

Τίνος ἐμῶν, ποῖόν τε ἴππος φέρει ἴππος ἰδιόταν;

At *puerum* tamen utroque genere efferebant. Naevius secundo belli Punico,

Prima incedit Cereris Proserpina puer.

Se

Seorsum habebis] continebis, ne quid praeripias. In
seorsum autem est *synaeresis*, qualis in illo Virgillii,

Una eademque via sanguisque animusque sequuntur.
 & in illo Propertii,

Eosdem habuit secum, quibus est elata, capillas.

Sine arte mentula:] in veteribus, *Parata nanque crux*
 * *arte mentula*: itaque alii fecerunt, *Parata nanque*
crux & arte mentula: in quo illud, &, redundare, nemo
 non videt: alii, *Parata nanque crux est arte mentula*:
 sed hos ipsa versus ratio coarguit. nos, quod reposui-
 mus, verum esse arbitramur. *At pol*] repetitio ejusdem
 verbi valde irrisioni conveniens. Est autem *jocus ele-*
gans, sed *obscoenus*. cum enim diceret viator, se nihil
 metuere, aut appetere etiam usitatum illud supplicium;
 illudens deus, longe alio eum, quam putabat, modo ac-
 ceptum iri respondet.

A D A U R E L I U M.

Aureli.] irascitur Aurelio, quod puerum, quem, ut
 ex superioribus intelligitur, ipse ejus fidei commiserat,
 corrumpere molitur. *Pater esuritionum*] significat eum
 fordide & tenuiter convivari, ita ut cenae ipsius non ce-
 nae vocandae sint, sed *esuritiones*. *Cenae patrem* voca-
 bant *in isauria*, quem etiam Cicero *dominum epuli* vo-
 cat. Horatius,

In primis Lucanus aper leni fuit austro
Captus, ut ajetat cenae pater.

Nonius eum & *dominum convivii*, & *dominum*, sine ulla
 additione, vocari solitum admonet. *Non harum modo.*] .
 haec gradatio familiaris est huic poetae. Sic infra,

O, qui flosculus es Juventiorum,
Non horum modo, sed quot aut fuerunt,
Aut posthac aliis erunt in annis. &
Disertissime Romuli nepotum,
Quot sunt, quotque fuere, Marce Tulli,
Quotque post aliis erunt in annis.

Ex-

Experitis.] in antiquis codicibus *experibis*, quod non temere rejiciendum est. ita enim multa veteres dixere agendi voce, quae nunc tantum ea, quae patiendi est, efferuntur: & contra. Quin hoc quoque ipso alicubi utitur Plautus. *Tangam te prius.*] est genus figurae, quod Graeci *μίσση*, Latini *imminutionem* aut *extenuationem* vocant. eo qui uti volunt, ubi quis alium percussit, pupugerit ve, aut insigniter etiam laeserit, *tetigisse* dicunt. ea causa est, cur nonnunquam ipsum *tangendi* verbum idem valeat, quod percutere, pungere, laedere. Terentius Eunuchus, *Quo pacto Rhodium tetigerim in convivio.* id est, acerbo aculeatoque dicto quasi pupugerim. Propertius,

Quem tetigit jactu certus ad ossa deus.

ubi etiam videtur ducta tralatio a sagittariis, qui *tangere* dicuntur, *ἵκναι τὸ σκεπὲ ἰππογυμνασίου*. Plautus Pseudolo,

Si neminem alium potero, tuum tangam patrem.

Id est, eum multabo hoc damno, emungam eum hac pecunia. idem Poenulo,

Quia cernit amare, hominem vult leno tangere.

Catullus supra,

— *velut prati*

Ultimus flos, praetereunte postquam

Tactus aratro est.

Graeci quoque *ἀλάστον γυναικὸς* dicunt eum, qui mulierem quampiam depereat: quo modo & Latini dicunt *amore percussus*. Virgilius,

Quarum sacra fero ingenti percussus amore. Lucretius,
Percusfit thyrsos laudis spes magna meum cor.

Si id faceres satur.] sic Martialis,

Denique paedica Mamuriane satur.

etenim, cum saturi, & deliciis affluentes homines ista conquirunt, minus mirum est: at, si idem faciant inopes,

pes, & fameliei, id vero indomitae libidinis signum est. *Dum licet pudico.*] *impudicos* vocabant, qui parte aliqua corporis sui alienam libidinem excepissent: *pudicos*, qui nihil tale perpesi essent. in Priapejis,

*Praedictum tibi ne negare possis,
Si fur veneris, impudicus ibis.* Plautus Amphitruone,
*Ego tibi istam hodie scelestae comprimam linguam. S. haud
potes. Bene pudiceque aservatur.*

Et *pudicas* virgines vocabant, quarum nemo pudici-
tiam delibasset. Plautus Curculione,

— jam ne ea fert jugum?
*Tam a me pudica est, quasi soror mea sit. & paulo post,
At ila est pudica, neque dum cubitat cum viris.*

A D V A R U M.

Suffenus.] vereor, ne *Fusenum* hoc loco, non *Suffe-*
num, legere oporteat. sic enim & apud Livium pro *Fu-*
fetio vulgo legitur *Suffetius*. *Urbanus.*) *urbani* nonnun-
quam dicuntur, qui doctis dictis victum aucupantur,
quos & ab assectandis divitibus *scurras* vocabant. itaque
urbani nomen saepe idem, quod ridiculum, valet. Hora-
tius,

*Maenius, ut, rebus maternis atque paternis
Fortiter absumptis, urbanus coepit haberi,
Scurra vagus, non qui certum praesepe teneret.*

Plautus Trinummo,

*Nihil est profecto stultius, nec stolidius,
Neque mendaciloquius, neque argutum magis,
Neque confidentiloquius, neque perjurius,
Quam urbani assidui cives, quos scurras vocant.*

Cicero in Bruto: *Tu elegans, tu solus urbanus. Idem-
que longe plurimos facit versus.*] propria, ac pene perpe-
tua malorum poëtarum nota. Sic,] negligenter. *Ut
fit,*] ut fieri solet. *In palimpsesto,*] in charta deleticia,
id est, ex qua deletum est aliquid, ut aliud denuo scri-
bo.

beretur. Cicero Trebatio, *Nam quod in palimpsesto ; laudo equidem parsimoniam: sed miror, quid in illa chartula fuerit, quod delere malueris: nisi forte tuas formulas. non enim puto te meas epistolas delere, ut reponas tuas.* Locus autem ille Ciceronis in vulgaribus libris, vocularum aliquot interposito, depravatus est. *Haec cum legas*] ubi carmina illa tam diligenter, tamque eleganter ornata legere incipias. *Tum bellus ille, & urbanus Suffenus,*] tum Suffenus ille, qui antea tam bellus, tamque urbanus videbatur, *Unus caprimulgus, aut fosfor Rursus videtur.*] ita inelegantes, & illepidos versus faciunt. *Aut si quid hac re.*] facere adhibet rei nomen, quasi scurras hominum nomine satis dignos non putet. Sic Cicero Verrem, *importunum animal* vocat. *Tritius.*] infalse legunt alii, *tristius*. In quo risi equidem non mediocriter & Parthenium, & Guarinum: qui cum viderent in scurras, homines ad risum factos, nullo modo tristitiam convenire; *tristesque homines* vulgari Italorum lingua vocari scirent homines nequam, ac nullius bonae frugi; hoc loco, *tristius*, idem, quod pejus, valere dixerunt. *Tritius* legendum est. scurrarum enim est, tritos esse atque exercitatos in omni genere rerum agendarum, omninoque minime fatuos, ut qui & sibi ex aliena fatuitate victum colligant, & omnibus se omnium negotiis immisceant: ut praecclare describit Plautus eo ipso, quem paulo ante citavimus, loco.

Neque idem unquam.] beati sunt, qui suo contenti sunt. Quod igitur ait, *nunquam aequae esse beatum Suffenum;* atque cum versus facit, significat videlicet, eum nunquam sibi magis placere, nunquam sibi magis satisfacere. Porro cum omnibus in rebus verum illud est, suum cuique opus placere; tum nusquam verius, quam in ratione scribendorum carminum. id & hoc tempore experimur; quo se homines ita imperiti, ut in ipsa syllabarum ratione saepe peccent, non poëtas modo tamen, sed etiam illustres poëtas inscribere audent: & celeberrimi olim scriptores memoriae prodiderunt. nam & apud Platonem Socrates, cum admirari se dixisset, quod Cephalus, qui opes suo ipse sibi labore pepererat, immodice eas tamen non amaret, hac comparatione usus est, ὅσπερ καὶ οἱ ποιηταὶ καὶ αὐτὰς ποιήματα, καὶ οἱ πατέρες τὰς παῖδας ἀγαπήσιν, ταῦτα δὲ καὶ οἱ χρηματισταὶ καὶ τὰ χρηρῆα ἀποδιδοῦσι, ὥς ἔργον αὐτῶν.

ἰαυκὸν, quem locum Aristoteles in quartum de moribus ad Nicomachum transtulit: qui cum dixisset, eo propensiores esse ad liberalitatem eos, qui opes a parentibus accepissent, quam qui eas industria quaefissent sua, quod illi inopiam nunquam experti essent; addit statim aliam causam, inquit, καὶ πάντες ἀγαπῶσι μᾶλλον τὰ ἔργα αὐτῶν, ἢ ὅσπερ οἱ ἄλλοι, καὶ οἱ ποιητῶν. idemque hoc etiam apertius ponit nono eorundem librorum, his verbis, πᾶς γὰρ τὸ εὖ κῆρι ἔχει ἀγαπᾷ μᾶλλον, ἢ ἀγαπήσειν αὐτὸν ὅτι ἔργῳ ἐμφύχῃ γινώσκῃ. μάλιστα δὲ ἴσους τὰ τοιαῦτα ποιεῖται συμβαίνει. ὑπερβαίνει γὰρ ἥτοι τὰ εὖ κῆρι ποιήματα, εἰρηνικὰ, ὅσπερ τέκνα. sed & M. Tullius Tusculanarum disputationum libro quinto, cum de Dionysio tyranno loqueretur, *Muscorum* vero, inquit; *perstudiosum acceperimus; poetam etiam tragicum, quam bonum, nihil ad rem. in hoc enim genere nescio quo pacto magis, quam in aliis, suum cuique pulchrum est. Adhuc neminem cognovi poetam* (Et mihi fuit cum Aquino amicitia) *qui sibi non optimus videretur. Sic se res habet: te tua, me delectant mea.* & libro secundo ad Q. fratrem: *non mehercule quisquam μουσικήν τε καὶ τὰς λοιπὰς ἀρετὰς libentius sua recentia poemata legit, quam ego te audio. Nimirum idem omnes fallimur.*] *gravis sententia, & ab optimis quibusque auctoribus maximopere celebrata. Idem fallimur.*] eadem in re fallimur. Horatius, *Ut scriptor si peccat idem librarius. Suffenum,*] Suffeni similem, ad sua vitia conniventem, nimium amantem sui. Quo modo autem quisque se ipsum amare debeat, praeclare disputat Aristoteles libro nono de moribus. *Sed non videmus.*] respicit ad fabulam Aesopicam, quae his verbis apud Stobaeum explicata legitur, Αἰσώπῳ ἔφη, δὴ πῶς ἴσθαι ἡμῶν φίλον, τὴν μὲν ἡμᾶς εἶδεν, τὴν δὲ ὀπίσθιν. καὶ εἰς μὲν τὴν ἡμᾶς εἶδεν ἡμᾶς εἶδεν, καὶ εἰς δὲ τὴν ὀπίσθιν τὴν ἡμᾶς εἶδεν. διὸ καὶ ἡμᾶς εἶδεν αὐτῶν.

A D F U R I U M.

Furi, cui neque.] iratus Furio Pifaurensi, quod is Juventio puero, quem ipse diligebat, stuprum obtulisset, paupertatem illius falsissimo jucundissimoque versu infectatur. *Neque servus.*] talem quempiam describit Lucilius his versibus, qui sunt apud Nonium,

Cui

*Cui neque jumentum est, nec servus, nec comes ullus.
Bulgam, & quidquid habet numorum, secum habet ipse:
Cum bulga cenat, dormit, lavit: omnis in una
Spes hominis bulga: hac devincta est cetera vita.*

*Nec cimex, nec araneus] facete, ut omnia deesse dicat, ea quoque deesse dicit, quæ usum nullum habent, quæque non habere potius quilibet, quam habere, præoptet sibi. Nec ignis.] summam paupertatem notat. quippe & Tibullus, cum paupertatem a se non deprece-
tur, hanc tamen exceptionem adhibet, ut sibi focus perpetuo luceat.*

*Me, inquit, mea paupertas vitæ traducat inerti;
Dum meus assiduo luceat igne focus.*

In aedibus quoque senis illius Plautini, qui in summis opibus summa inopia laborabat, tamen ignis fuisse dicitur, sed quem ipse abiens extinguere imperat. & vero quoniam locus ipse Plauti, ubi hoc agitur, depravatus est, neque adhuc a quoquam, quod sciam, animadversus; dabunt mihi, opinor, lectores hanc veniam, ut, paulisper digrediens a re proposita, auctori optimo opis aliquid afferam. locus igitur in impressis libris sic habet:

Cave quenquam alienum in aedeis intromiseris.

ST. *Quid si quisquam ignem quaerit? Eu. extingui volo;*

Ne causæ quid sit, quo te quisquam quaeritet.

Nam, si ignis vivet, tu extinguere extemplo.

at in calamo notatis hæc omnia continenter ab Euclione dicuntur, multo sane rectius:

Cave quenquam alienum in aedis intromiseris.

Quod quispiam ignem quaerat; extingui volo,

Ne causæ quid sit, cur te quisquam quaeritet.

Nam, si ignis vivet, tu extinguere extemplo.

Occasionem vero præfidentibus hominibus depravandi loci dedit ignorata vis particulæ, *Quod;* qua hic senex indicat, si quis, ut inter vicinos asolet, ignem quaerere

Bbb

fe

se dicat, nihilo magis ea de causa, velle ipsum intromitti, immo velle etiam ignem extinguere, ut omnis ejusmodi tolleretur occasio. atque hoc non tam verbis exprimi, quam prolatis exemplis patefieri potest. Plautus ipse *Asinaria*,

*Alienum hominem intromittat ad se neminem.
Quod ille aut amicum eum, aut patronum nominet,
Aut quod ille amicae amatorem esse praedicet,
Fores occlusae sint omnibus, nisi tibi.*

& uno versu interjecto,

*Aut quod ille dicat peregre allatam epistolam,
Ne epistula quidem sit ulla in aedibus.*

Idem Milite, qui etiam locus in impressis depravatus est:

*Quemque a milite hic videritis hominem in nostris tegulis,
Extra unum Palaestronem, hunc deturbatote in viam.
Quod ille gallinam aut columbam se sectari, aut simiam
Dicat, periiistis, nisi usque ad mortem multatis male.*

Ovidius quoque eodem modo locutus videtur,

*Ille quod est virgo, quod tela Cupidinis odit,
Multa dedit multis vulnera, multa dabit.*

Et quidam in *Priapeis*,

*Quod sim ligneus, ut vides, Priapus,
Et falx lignea, ligneusque penis,
Prendam te tamen, & tenebo prensam.*

ita enim & in veteribus, & in *Gryphianis* legitur.

Est pulchre tibi.] pulchrum nonnunquam valet beatum. Cicero pro Murena: Praetor quoque ne se pulchrum ac beatum putaret. Idem, de natura deorum: Proponere ante oculos deum nihil aliud in omni aeternitate cogitantem, nisi, mihi pulchre est, & ego sum beatus, &c. Sole, & frigore, & esuritione.] sol exsiccat, frigus contrahit, esuritio extenuat. Pituita.] diaeresis, ut cum silvam tribus syllabis dicimus: nam pituita naturaliter trisyllabum est. Horatius,

Praecipue sanus, nisi cum pituita molesta est.

Pu-

Purior salillo.] summam veteres puritatem tribuebant salii. Ovidius,

*Mica salis puri pacificabat heros. Idem,
Far erat, & puri lucida mica salis. Horatius,
— purum & sine labe salinum. Idem, — cui paternum
Splendet in mensa tenui salinum.*

Et sestertia.] scio, Budaeum reprehensum esse a multis, quod *sestertia* & *sestertios* distinxisset, tradidissetque singula sestertia valere mille sestertiis numis. at ego eos, qui *sestertia* & *sestertios* pro eodem accipiunt, longe ipsos errare arbitror. nam quis tandem credat, Furium hunc non plus sibi optare solitum a diis, quam centum sestertios? multo vero divitior fuisset, si monetae nostrae tres aureos numos, aut paulo amplius habuisset. infra quoque, in epigrammate,

Aut sodes mihi redde decem sestertia Silo;

credimus, poetam, si decem modo ei sestertios, id est, aurei numi minus tertiam partem, dedisset, tantillae pecuniae rationem habiturum fuisse? quid, apud Horatium, ubi Philippus Vultejo,

*Dum septem donat sestertia, mutua septem
Promittit, persuadet, uti mercetur agellum.*

qualem tandem illum agellum fuisse dicemus? nempe minorem eo, de quo est apud Martialem:

*Donasti, Lūpe, rus sub urbe nobis:
Sed rus est mihi majus in fenestra.*

& eo, de quo Cicero:

*Fundum Varro vocat, quem possum mittere funda:
Ni tamen exciderit, qua cava funda patet.*

certe enim talem fuisse oportet: cujus pretium essent quatuor decim sestertii.

AD JUVENTIUM, PUERUM.

O qui flosculus.] conqueritur cum Juventio, quod Furium, mendicum pene hominem, potissimum elegerit,

Bbb 2

cui

cui se attrectandum, floremque aetatis suae fruendum daret. Idem argumentum est epigrammatis alternis impa-
ribus numeris facti, cujus principium est,

Nemo ne in tanto petuit populo esse, Juventi.

Porro hoc commune vitium esse puerorum omnium, qui sibi conscii sunt alicujus elegantiae, ut ex amatoribus suis vilissimum fere quenque & abjectissimum amplexentur, ex Aristophanis equitibus annotat amoenissimi homo ingenii, eruditionisque summae, Petrus Victorius Variarum lectionum lib. xxii. cap. xi. ubi multa disferit, quae valde pertinent ad percipiendam hujus carminis venustatem. *Flosculus.*] praecipuum Juventiae familiae ornamentum. Quod in quaque re pulcherrimum, purissimumque est, id *floris* nomine indicatur. sic Theocritus Hyla, Argonautas vocavit *divinum heroum florem*. sic honestissimus ille adolescens, qui amatorios divini Platonis ver-
sus divine interpretatus est, puriorem illam animae par-
tem, quae baliando attrahitur, *florem spiritus* nominat:

*Dum semihulco suavio
Meum puellum suavior,
Dulcemque florem spiritus
Duco ex aperto tramite.*

sic Plautina quaedam vetula generosum vinum *florem Liberi* vocat. sic ab Ennio Cetheus elegantissime dictus est

Flos inlibatus populi, suadaeque medulla,

Simonides in epigrammate, quo Sophoclem laudat,

Ερρίδης γὰρ ἐν Σοφοκλῆς, ἄνθ' αἰδῶν.

Plautus Casina, *Ea tempestate flos poetarum fuit.*

Lucanus, *Tunc flos Hesperiae, Latii tum sola juvenus
Concidit.* Catullus infra,

Ego Gymnasi fui flos, ego eram decus olei.

Et alibi, *Flos Veronensium depereunt juvenum.*

sed & apud Ciceronem saepissime. *Malletm delicias mihi de-*

dedisfes, Quam isti.] hoc vel injurato facile credi potest. Terentius,

*Verum illud verbum est, volgo quod dici solet,
Omnes sibi melius malle esse, quam alteri.*

A D T H A L L U M.

Cinaede Thalle.] rationem horum versuum Diomedis verbis explicabo. *Septenarium*, ait ille, *versum Varro fieri dicit hoc modo. cum ad jambum trimetrum syllaba, & pes additur, fit tale,*

Quid immerentibus nocet? quid invides amicis?

Similis in Terentio,

Nam si remittant quippiam Philumenae dolores.

& in Plauto saepius tales reperiuntur. Sed & apud Graecos, ut

Ὡς ἄδραμα, καὶ τίς ποταμα, καὶ βύλομα χορῶσι.

Citat & tales Nonius ex Varronis satyra, quae inscribitur, ἰσχυρὸς λόγος. Cinaede Thalle.] rapacitatem, commune τὸ πείρω vitium, in Thallo quodam exagitat. *Vel anseris medullula.]* imitatus est hoc nescio quis in Priapejis,

*Quidam mollior anseris medulla
Furatum venit huc amore poenae.*

Vel hinnula tenella.] sic supra, *tenellulo hoedo delicatorem* puellam dixit. *Cum dia mater.]* Tethys videlicet, quae eadem est cum mari. *Mater* autem dicitur, quod, ex Thaletis Milesii sententia, principium ceterarum omnium rerum aqua fit. Notum vero est, Platoni quoque primam illam rerum materiam, *matrem* vocari. Sed & Homerus,

Ὡκίανόν τε θεῶν γένισιν, καὶ μητίεσσι θεῶν.

Et eadem de causa cecinisse creditur Pindarus, Ἄεσσιν ἰσχυρὰ. *Alites.]* fulices intelligit, quae fugientes e mari,

Bbb 3

miari, cantu suo tempestatem jam jamque imminere indicant. Cicero Prognosticis,

*Cana fulix itidem fugiens e gurgite ponti
Nunciat horribiles clamans instare procellas,
Haud modicos tremulo fundens e gutture cantus.*

Catagraphonque linum,] linteum variis figuris notatum, & depictum. *Reglutina*.] facete: si quidem etiam vulgari joco furum manus visco esse illitas dicimus. *Conscribillent*.] aptum omnino est hoc verbum ad sententiam. nam & Plautus *virgis dorsum scribere* eodem modo dixit: & ipsum sive *conscribillandi*, sive *conscribellandi* verbum (utroque enim modo legitur) antiquum, & Varroni quoque usitatum esse, ex Nonio constat. sed repugnare videtur syllabae modus. itaque alii hoc loco legunt, *configillent*. ego interponere me in istam disensionem non audeo, donec veterem aliquem librum, qui me adjuvet, viderim. *Insolenter*] insolens enim, & inusitatum erit tibi tam tenero, tamque delicato, verberibus caedi. *Aestues*.] *aestuare* dicuntur, qui in aliquam difficultatem adducti, neque quid agant, neque quid consilii capiant, sciunt. *aestuare* etiam est, fluctuum in morem, modo huc, modo illuc agi. Horatius,

Aestuatur, & vitae disconvenit ordine toto.

Et *aestuare*, calere. Plaut. — *nunc dum scribilitae aestuant.*

A D F U R I U M.

Furi.] urget adhuc Furii paupertatem, cujus villulam, quae ei, ut verisimile est, unica erat, dicit non eo incommodam esse, quod ad hujus aut illius venti flatum opposita sit, sed, quod omni vento deterius est, quod opposita sit pignori pro tanta pecunia, ut nihil jam sit, cur eam Furius suam dicere debeat. jocatur autem in ambiguitate vocabuli, *opposita*. *Villula nostra*.] aut legendum *vestra*, aut ex sua persona dicit, quod tamen de Furio intelligi cupit. *Ad millia quindecim & ducenta*,] subaudiendum, H-S.

A D

AD PUERUM SUUM.

Minister vetuli puer Falerni.] hic una voce a Graecis *οἰνοχοῦς*, a Latinis *pocillator* dicitur, aut, ut hic, *minister*. nam & in hac re *ministrandi* verbum proprie admodum ponitur. Cicero *Frumentaria: Cum in eis conviviis symphonia caneret, maximisque poculis ministraretur. Ingere mi.*] aut notandus est dactylus in prima sede: aut pro, *ingere*, legendum, *inger*. *Calices amariore*,] meraciores, & vetustioris vini, in quo sentitur amarus quidam sapor. Erat autem haec a Graecis ducta consuetudo, procedente convivio, poscendi majoribus assidue, & meracioribus poculis. cujus consuetudinis sive Alexander Aphrodisiensis, sive quis alius auctor est eorum problematum, quae sub ipsius nomine circumferuntur, & meminit problemate LXXX, & causas quasdam probabiles reddit. *Ut lex Postumiae jubet magistrae.*] in conviviis olim mos erat, talorum jactu unum aliquem creare, qui praescriberet, quantum quisque, & quo modo temperatum biberet. eum Graeci *συμπόσιάρχης*, aut etiam *βασιλεύς*, rem vero, id est, potestatem ipsam, *ἀρχαίσιον* vocabant. Horatius *regnum vini, & bibendi arbitrum* dicit.

*Nec regna vini sortiēre talis. & alibi,
— Quem Venus arbitrum Dicet bibendi?*

Varro *modimperatorem*. *Magistros* etiam eos, & hanc ludicram dignitatem *magisterium* nominabant. Cicero de senectute: *Me vero & magisteria delectant a majoribus instituta, & is sermo, qui more majorum a summo adhibetur magistro in poculo.* Postumiam igitur eodem sensu *magistram* vocari intelligo. *Ebriosa acino.*] de hoc loco vide Gellium cap. xx. lib. vii. *Thyonianus.*] nomen Liberi patris, a Thyone matre ipsius; quae & Semele dicitur.

AD VERANNIUM, ET FABULLUM.

Pisonis comites.] jocatur cum Verannio, & Fabullo; indicatque, ipsos, Pisonem in Hispaniam secutos, nihilo plus lucri fecisse, quam ipse lucri fecerat, Memmiam

Bbb 4

in

in Bithyniam secutus. *Vappa*,] homine nihili. *Patet.*] verbum valde proprium in hac ratione tabularum; ut & verbum *referendi*, quo statim utitur. Cicero pro Roscio comoedo: *Non habere se hoc nomen in codice accepti, & expensi relatum confitetur, sed in adversariis patere contendit. Expensum.*] jucunde, & ~~non~~ *cordatus*. id enim, quod expensum est, non in lucro, sed in damno potius ponitur. sed videlicet indicat, in eorum tabulis nihil patere praeter expensum; lucri eos nihil omnino fecisse. *Refero datum lucello.*] significat, se quoque nihil lucri fecisse; itaque in tabulis suis nihil patere, praeter ea quae ipse Memmio praetori dederat; eaque lucri locum occupare.

I N M E M M I U M.

O *Memmi.*] nisi me valde animus fallit, poëta hic non ex sua persona loquitur, sed imitatur vocem alicujus, qui a Memmio praetore turpitudinem hanc passus fuerat. nam neque credendum est, generosae hominem indolis tantam suo corpore spurcitiem pertulisse; neque, si eo usque processisset impudentiae, tamen fuisse tam prodigiose stultum, ut eam notam sibi ipse versibus suis inurere voluerit. *Trabe.*] quam *trahem* dicat, notum est, eandem & *columnam*, & *pyramidem* vocabant, ut in Priapejis,

*Nimirum tibi falsa res videtur
Astant inguinibus columna nostris. & alibi,
Accedit istis impudentiae signum,
Libidinoso tenta pyramis nervo. & palum. Horatius,
Obscaenoque ruber porrectus ab inguine palus.*

Nam nihilo minore verpa *Es fartus.*] significat, Memmium quoque eodem modo acceptum ab alio quopiam aequè bene, atque ipse erat, peculiatum. *Verpam* autem vocabant eam partem a verrendo. In Priapejis,

*Quae quot nocte viros peregit una,
Tot verpas tibi dedicat salignas.*

Pete nobiles amicos.] haftenus ex aliena, nunc ex sua per-

persona loquitur. I nunc, inquit, quisquis es, & te ad nobiles amicos applicato, a quibus tam pulchra facinora edi videas. *At vobis mala multa di deaeque Dent.*] contra Plautus Poenulo,

— o, multa di tibi dent bona,
Quom hoc mi obtulisti tam lepidum spectaculum.

& in eadem fabula,

*Di deaeque vobis multa bona dent, cum mihi
 Et bene praecipitis, & bonam praedam datis.*

& rursus,

Multa tibi di dent bona, cum me saluum esse vis.

Opprobria Romuli, Remique.] ita eos vocat, quod factorum suorum turpitudine veteribus Romanis, ipsisque adeo urbis fundatoribus dedecori esse viderentur.

IN CAESAREM.

Quis hoc potest videre.] indignatur, Mamurram Formianum stulta Caesaris, cum quo stupri consuetudinem habebat, liberalitate ad tantas pecunias venisse, ut solus aliquot provinciarum opes possidere videretur. De hujus opibus, & luxuria vide Plinium lib. xxxvi. Est autem memorabile, quod narrat Tranquillus, ita leni Caesarem fuisse ingenio, ut, cum sibi perpetua his versibus imposita esse stigmata intelligeret, tamen Catullum satisfaciens sibi (id est, testibus praesentibus affirmantem, poenitere se, quod ea scripsisset: hanc enim esse vim in his rebus verbi, *satisfacio*, fatis ex Amphitruone Plauti, & Terentii Adelphis, & Cicerone pro Roscio comoedo intelligi potest] *eadem die adhibuerit cenae, hospitioque patris ipsius, sicuti consueverat, uti perseveraverit.* Comata Gallia.] ita omnem transalpinam Galliam nominabant. *Cinaede.*] notum est illud,

*Ecce Caesar nunc triumphat, qui subegit Gallias.
 Nicomedes non triumphat, qui subegit Caesarem.*

Romule.] hoc nomine saepe utebantur in eos, quos significare volebant dissimillimos esse Romuli, multum.

Bbb 5

que

que ab illius præstanti virtute abesse. auctor declamationis illius in Ciceronem, quae tribuitur Sallustio, *Orote, Romule Arpinas*. Persius, -- *num Romule caeves? Superfluens*] ita vocantur, qui, ut vulgo loquimur, continere se in sua pelle prae superbia non queunt. atque hoc vitium in juvenibus notatum puto ab Homero, cum eos dixit esse *πειρηαλεις*. etsi non sum nescius, Graecos grammaticos longe aliter hanc vocem interpretari. sed de hoc alias. metaphora est a vasis nimium plenis. *Dioneus*.] Venerius. Detrita autem est una litera e diphthongo, propter metrum. rectum enim erat, *Dionaeus*. Virgilius,

Sacra Dionaeae matri, divisque ferebam.

Durenties, aut trecenties.] id est, ducenties, aut trecenties centena millia H-S. ducenties autem efficiunt monetæ Venetae aureos numos 588 235. & praeterea marculos quadraginta: trecenties, 882 353. aureos numos, octo marculis minus, ea ratione, ut sestertios quidem singulos quaternis marculis, aureos autem singulos tricenis quaternis grosfulis aestimemus. *Sinistra*,] stulta, & praepostera. nam & Graeci saepe *αμαρην* pro stulto dicunt. sic & Horatius,

— o ego laevus,
Qui purgor bilem verni sub temporis horam.

Expatriavit,] libidinibus absumpsit. *Patrare*, honestum olim verbum, postea ad obscœnitatem tralatam fuisse, indicat Fabius libro octavo. Quo autem sensu, ex Boethio de definitione intelligitur; qui *patratiōem esse* ait *fractae Veneris lacrymas*. itaque Persius oculum molli-ter ac libidinosè natantem, *patrantem* vocavit. — *patrantis fractus ocello*. quod id videlicet, in re Venerea, perficientibus eveniat. Juvenalis,

— oculosque in fine trementes.;

Helluatus est?) de Caesare ipso loquitur. *Praeda Pontica*.] superato Pharnace Mithridatis, aut, ut ego in tribus perveteribus aereis nomismatis Graece insculptum animadverti, Mithradatis filio. de quo notum est illud Caesaris, *Veni, vidi, vici*. *Ibera*.] superatis in Hispania

nia Petrejo, & Afranio. historia satis nota est. *Hunc.*] *ἡρωικῶς*, & cum indignatione legendum est: *Hunccine,* tantum helluonem, Galliae, & Britannia timent? *Quid hunc (malum) fovetis?*] apostrophe ad populum Romanum. *Uncta,*] pingua, opulenta, & copiosa.

A D A L P H E N U M.

Alphene.] Alphenum, (nescio an jurisconsultum, illum Ser. Sulpicii discipulum, cujus frequens & in Pandectis, & in aliis scriptis veterum mentio est) ut in ratione colendae amicitiae perfidiosum, accusat; minaturque fore, ut dii tandem meritas ab eo violatae fidei poenas exigant. Facile autem crediderim, etiam carmen infra positum, cujus principium est, *Desine de quoquam*, ad hunc ipsum Alphenum pertinere. *Nec facta impia.*] expressisse videtur versum Homeri,

ὃς δ' αἶψα ἔργα θεοὶ μέγας φιλύων.

Tute jubebas animam tradere,] tu ipse jubebas, ut tibi animam traderem, id est, ut me totum ad te amandum darem. *At di meminerunt.*] in meo illo libro, cujus bonitatem nunquam tantopere perspexi, quam cum haec scriberem: (eo autem magis meminini, quod eo utens, totum Catullum, etiam tum puerulus, saepe relegendo edidiceram) in eo igitur versus hic ita scriptus erat, *Si tu oblitus es, at di meminere, at meminit Fides.* quae lectio quanto sit elegantior, nemo non videt. *Fides.*] hanc quoque inter deos numeratam fuisse, omnes jam sciunt.

A D SIRMIONEM, PENINSULAM.

Peninsularum.] gaudet, gratulaturque sibi, e Bithynia in insulam Sirmionem reversus. *Sirmio* autem putatur esse in agro Veronensi, quem hodie Gardae lacum vocant. ibi possessiones habuit Catullus. *Ocelle.*] locum hunc summa elegantia tractat Petrus Victorius, variarum lectionum lib. ix. cap. ix. eodem autem modo Citheronem montem in Phoenissis Euripides *Dianae oculum* vocat,

cat, & apud eundem Andromacha filium, quem e Pyrrho susceperat, vocat *oculum vitae suae*.

Uterque Neptunus.] mare superum, & inferum significat. *Vix mi ipse credens,*] nam, quae nimiopere optamus, difficillime credimus. inde sunt illa,

*Teneon' ego te, Antiphila? &
Vera ne te facies, verus mihi nuncius offers,
Nate dea?*

& similia. *Thyniam.*] ut *Syriam*, & *Asfyriam*, ita *Thyniam*, & *Bithyniam* pro eodem saepe dicebant. neque sum nescius, aliam *Syriam* esse, aliam *Asfyriam*: sed a poetis haec nomina confundi ajo.

O quid solutis.] quinque, meo quidem animo, supra quam dici potest, pulcherrimis versibus exponit voluptatem, qua perfunduntur ii; qui ex longa laboriosaque peregrinatione reversi domum, omnia ibi quietata, & composita reperiunt. Et *solutas* autem *curas*, ut hic, & *solutum curis animum*, ut saepe Cicero, & simpliciter, *solutum animum* pro libero, & quieto dicimus; ut in his pulcherrimis Varronis versibus; qui quoniam apud Nonium depravati leguntur, ascribam equidem eos ita, ut emendandos puto.

Varro *ἀνθρωπινὰ, ἢ πρὸς γυναικίαν.*
Non fit thesauris, non auro pectus solutum.
Non animis demunt curas, ac relligiones
Persarum montes, non atria diviti' Crassi.

Salve o venusta Sirmio.] mos erat, ut qui primum ingrederentur regionem aliquam, ad eam ve ex intervallo reverterentur, religiose eam salutarerent: idque, quoniam cuique loco suum quendam genium praeesse arbitrabantur. itaque Pythagorici ob id aliis alios locis fortunatiores esse rebantur: prout videlicet cum cujusque loci genio cujusque hominis genius conveniret. Virgilius,

*Ignarus, genium ne loci, famulum ne parentis
Esse putet. Idem,
Sic deinde effatus, frondenti tempora ramo
Implicat, & geniumque loci, primamque deorum
Tellurem, nymphasque, & adhuc ignota precatur*

Flu-

Flumina. Ovidius,
Cadmus agit grates, peregrinaeque oscula terrae
Figit, & ignotos montesque, agrosque salutat.

& quidam apud Menandrum,

Χαῖρε, ὦ φίλη γῆ, διὰ χροῖος πάλῃ σ' ἰδὼν

Ασπάζομαι. & servus quidam Plautinus, Bacchidibus,

Herilis patria salve, quam ego biennio
Postquam in Ephesum abii, conspicio lubens.

& alter in Sticho,

Salvete Athenae, quae nutrices Graeciae.
O terra herilis patria, te video lubens.

Lydiae lacus undae.] undas Benaci *Lydias* vocat a similitudine quadam: nam ut Pactolus, ita Benacus quoque aureas arenas volvere dicitur. forte etiam *Lydias* vocat Etruscorum ditioni subditas, quod a Lydis Etrusci originem ducunt.

A D I P S I T H I L I. A M.

Adjuvato,] antique, pro *addito*.

I N V I B E N N I O S.

O furum optime balneariorum.] *fures balnearios* vocabant, qui surripere solerent vestimenta eorum, qui lavatum ierant. hi autem capitali supplicio afficiebantur; cum ceteris dupli tantum poena proposita esset. cuius rei multas causas reddit Aristoteles in problematis. Primum, quod facillimum est in balneis furari. quare, ne magna illa efficiendi facultas cuiquam occasionem peccandi daret, voluit legislator quasi ex adverso opponere majoris poenae metum. Deinde, si quis tuum aliquid e domo tua surripuerit, jam tua, ex parte aliqua, culpa est; qui non vel fores occluseris, vel quoquo modo parum tibi spectatae fidei hominem aedium tuarum aditu prohibueris. at balneator, velit, nolit, omnes sine discrimine in balneas recipere cogitur. merito igitur lex plus ei opis asferre debuit. Adde, quod, qui convicti sunt

sunt furti alicujus alio in loco non ita celebri admisſi, poſtea tamen interdum ſeſe ad bonam frugem recipiunt, omnique ſtudio moliuntur efficere, ut maculam illam inſequentis vitae continentia deleant: at hi, qui pravitate ſuam toti populo patefactam vident, abjecta omni ſpe, fore, ut illud famae diſpendium ulla unquam ratione farcire poſſint, ne conantur quidem animum ad bonas partes adducere: itaque merito, tanquam depoſiti penitus, desperatique, a corpore reipublicae excinduntur. Praeterea, ut qui publice egregium aliquod facinus obeunt, plus praestant reip. quam qui privatim; ideoque majoribus praemiis honorantur: ita qui publice ſcelus aliquod obeunt, inſignius laedunt civitatem, quam ſi eodem ſe, aliquibus in latebris, contaminarent: neque factum tantum, verum etiam exemplo nocent: quare & gravioribus eos ſuppliciis affici par eſt. Addit & alias quasdam, quibus, ne nimium excrescat oratio, recensendis ſuperſedebimus. Lepide autem *optimum furem* dixit Catullus, cum callidiſſimum, & furaciſſimum ſignificet: quaſi ulla in vitiiſ bonitas eſſe poſſit.

SAECULARE CARMEN AD DIANAM.

Dianae ſumus in fide.] ludis ſaecularibus, pueri puel- laeque Apollinis ac Dianae laudes canere conſueverant. In eum igitur uſum hymnus hic factus eſt, quo Dianae laudes continentur. Tres ejusdem generis hymni apud Horatium leguntur. De his autem ludis multa admodum digna cognitu collegit Politianus in miſcellaneis. *In fide,*] in tutela, in clientela. *Integri.*] nam & ipſa virgo eſt; utque ſemper virgo eſſe poſſet, recens nata, obtinuit a Jove. unde apud Ovidium Daphne,

*Da mihi perpetua, genitor cariſſime, dixit,
Virginitate frui: dedit hoc pater ante Dianae.*

quo loco dubium non eſt, quin Ovidius Callimachum ex- primere voluerit, apud quem Diana ipſa ita loquitur,

Δός μοι περιτίνην αἰώνιον ἄπτα φυλάσσειν.

Quin & Socrates apud Platonem in Cratylo, cum varias
caus-

causas tradat, cur haec dea Graece Ἀρπυιαι nominetur, illam primam ponit, quod ἀρπυιαι integrum valeat. & incorruptum; ideoque recte illi hoc nomen tribui, διὰ τὴν τῆς παρθενίας ἐπιθυμίαν. Deposivit,] enixa est. ἀπὸ γήρατος κῆλπον, Callimachus. Deposivit autem antique, pro deposuit. Priscianus lib. x. Antiqui, inquit, & posivi pro-tulisse inveniuntur.

Plautus in Vidularia,

Nunc apud sequestrum vidulum posivimus.

Appulejus in primo Hermagorae, *Et cibatum, quem jocundum esse nobis animadverterant, eum apposiverunt. Prope Deliam olivam.*] de Latonae partu varia antiqui scriptores literis prodiderunt. Sunt, qui dicant ab ea in Delo Apollinem Dianamque uno partu editos. Cicero in Verrem, *Si in pueritia non iis artibus & disciplinis institutus eras, ut ea, quae literis mandata sunt, disceres atque cognosceres: ne postea quidem, cum in ea ipsa loca venisti, potuisti accipere id, quod est proditum memoriae ac literis?* Latonam ex longo errore, & fuga, gravidam, & jam ad pariendum vicinam, temporibus exactis fugisse Delum, atque ibi Apollinem, Dianamque peperisse: qua ex opinione hominum illa insula eorum deorum sacra putatur. Atque ea sententia plurimos assertores habet. unde Latonam Orpheus διδυμοτίκην, Ovidius gemelliparam vocat. Alii Apollinem & Dianam ne eodem quidem loco, nedum eodem partu, editos esse ajunt, sed Dianam quidem in Ortygia, Apollinem vero in Delo. idque ex Orpheo ipso colligunt:

Γειναμένη Φοῖβόν τε, καὶ Ἀρπυιαι ἰεχάμεναι,
Τὴν μὲν ἐν Ὀρτυγίᾳ, τὴν δὲ κραναῇ ἐνὶ Δήλῳ.

sed & Homerus,

Χαῖρε μύκαρ' ὦ Λητοῖ, ἐπὶ τίςτις ἀγλαὰ τέκνα,
Ἀπόλλωνα τ' Ἄρκατον, καὶ Ἀρπυιαι ἰεχάμεναι,
Τὴν μὲν ἐν Ὀρτυγίᾳ, τὴν δὲ κραναῇ ἐνὶ Δήλῳ.

Rursum alii Ortygiam & Delum eandem esse dicunt. Ovidius, — tempusque fuit, quo navit in undis,

Nunc sedet Ortygie: ubi aperte Ortygiam, Delum
VO.

vocat. Strabo quoque *Delum* olim *Ortygiam* vocatam admonet. distinguuntur tamen in iis, quos citavimus, Orphei, & Homeri versibus; & Strabo ipso libro XIV, aliam quandam a *Delo* *Ortygiam* describit, ubi de nonnullorum sententia ait Dianam & Apollinem natos esse. Neque minus habet dubitationis, ad quam arborem Latona pepererit. Catullus hic *olivam* nominat; in eademque sententia sunt Strabo, & Hyginus. at *palmam*, ait Plinius, in Delo, Apollinis & Dianae natalibus nobilem conspici. idque Homerus, Theognis, Callimachus comprobant. interpret quoque Apollonti, *Mos*, inquit, *parturientium est, proxima quaeque apprehendere, ut sic dolores aliqua ex parte sublevent: sic Latona palmam apprehendit.* interpret Iliados Homericæ utranque arborem ponit, & *palmam* videlicet, & *olivam*: idemque etiam Ovidio placuit, cuius illud est,

*Illic incumbens cum Palladis arbore palmae,
Edidit invita geminos Latona noverca.*

at Plutarchus in Pelopida, & in libro de defectu oraculorum, *Delus*, qui Boeotiae mons est, accolas Apollinis & Dianae ortum sibi vindicare ait; illic esse Apollinis Gyraei aedem, ad cuius posteriorem partem duos fontes fluere aqua dulcissima, plurima, frigidissima; quorum alterum *palmam*, alterum *olivam* vocari. Euripides autem in Hecuba, duas arbores e terra extitisse in Delo, *palmam*, & *laurum*; cum ibi Latona partu levaretur. *Montium domina.*] sic Horatius,

Montium custos, nemorumque virgo. & ipsa apud Callimachum Iovem alloquens, *Δις ἡ μοι ὑπὲρ πάντων.* & paulo post, *Ὀψώνω σιδήρεω* Tu *Lucina*. eadem est *Juno Lucina*, & *Diana Lucifera*, ut ex hoc loco cognoscitur, & ex Cicerone II. de natura deorum. Sic Horatius,

*Sive tu Lucina probas vocari, Seu genitalis
Diva. Idem, Rite maturos aperire partus
Lenis Ilithyia tuere matres.*

Hesiodus tamen, & Pindarus, & Callimæhus aliam a Diana *Ilithyian* faciunt: immo vero parienti Latonae ait Pausanias *Ilithyian* affuisse; cum ex Hyperboreis ad eam par-

parturientem accurrisset. Servius, *Dianam* ipsam matri obstericis munus praestitisse. Apud Callimachum Diana sibi datum ait a fatiis, ut parientibus opituletur, quod ipsa sine ullo materno dolore edita fuerit. Contra Homerus, totos novem dies laborasse Latonam, donec Iris partu eam levatura, inscia Junone, adveniret. Sed quis in fabulis firmum aliquid, aut constans requirat? *Potens trivialis.*] eadem enim est cum Hecate, quae in triviis colebatur. Virgilius,

Nocturnisque Hecate triviis ululata per urbes.
Potentis autem epitheton ei proprium est. Idem,
Voce vocans Hecaten; caeloque ereboque potentem.

Notho lumine,] *lucet enim aliena luce*, ut ait Cicero. Unde & mulos ejus vehiculo dabant; quod ut mulus non suo genere, sed equis creetur, sic ea solis, non suo, fulgore luceat. auctor Festus. *Tu cursu dea menstruo.*] unde & *mensis* ipse ductus est, ἀπὸ τῆς μηνός. *Rustica agricolae.*] Callimachus,

οὐδὲ δὲ καὶ Ἀμειδίης τι καὶ Ἰλαοῦ ἀνζήσσει,
 Κείνοισι δ' μὲν ἄρυσσιν φέροι τεύχεα.

hoc autem non sine ratione physica dictum est. humori enim praest Luna, quo omnia nutriuntur. *Sis, quocunque tibi placet*] erudite, & eleganter explicat hunc locum Petrus Victorius Variarum lectionum lib. XIII, cap. II. *Bona ope.*] sic infra,

Salve, teque bona Juppiter auctet ope.

Sospites.] *sospitare est bona spe afficere, aut bonam spem non fallere.* Festus. *Sospitent, servant.* Ennius *Menalippa, Regnumque vestrum sospitent, superflitentque.* Nonius.

CAECILIUM ACCERSIT.

Poetae tenero.] Caecilius Novocomo Veronam accersit. *Dicas.*] chartae enim tabulaeque quodam modo loqui videntur. *Lariumque littus,*] lacus Larii ripam.

Ccc

In.

Incohatam Dindymi dominam,] incohatum a Caecilio poëma de Cybele. *Intèriorem edunt medullam.*] sic Virgilius,

— *est mollis flamma medullas.* Catullus ipse infra,
 — *cujus me magnus edebat amor.* Virgilius,
Nec te tantus edat tacitam dolor. Cicero,
Ipse suum cor edens, hominum vestigia vitans.
 Horatius, — *si, quod*
Est animum, differs curandi tempus in annum.

quae exempla congesi; ut magis perspiciatur hujus verbi in talibus exprimendis elegantia. *Sapphica Musa.*] Sapphicam Musam vocat Sappho ipsam, quam Graeci poëtae, propter suavitatem versuum, *decimam Musam* esse dixerunt.

IN ANNALES VOLUSII.

Annales Volusi.] five hoc verum est argumentum, five fictum, nihil falsius dici potuit in annales Volusianos. sed, quia ceteri interpretes hujus carminis sensus fati non sunt assecuti, faciendum est mihi, ut illius argumentum explicem. Catullus, ut in amore saepe accidere solet, puellae suae iratus erat, coeperatque in eam versus jambicos scribere: quorum illa aculeos extimefcens, Veneri ac Cupidini voverat, si Catullus sibi restitutus foret, se pessima pessimi poëtae scripta igni daturam. quod votum suum cum mitigato jam ipsi aperuisset, ridens Catullus, Volusianos annales, ut ipsa voti religione solvatur, cremandos esse ait. ejus autem libri ineptiam alio etiam loco notat, affirmans, usum illius, nisi in complicandis scombris, nullum fore. *Annales Volusi.*] suspicatus sum aliquando, horum annalium mentionem fieri a Seneca, lib. xiv. epistolarum, his verbis: *Et paucorum versuum liber est, & quidem laudandus, atque utilis, annales Volusii. scis, quam non decori sint, & qui vocentur.* Haec autem postrema verba huc referebam, ubi eos Catullus *chartam cacatam* vocat. sed tamen hoc non valde asseveranter affirmaverim. etenim apud Senecam, *Tamusii*, non *Volusii*, legitur. *Restitutus.*] re-

con-

conciliatus, non, ut alii exponunt, reversus ex Bithy-
nia. sic & infra,

Quod te restituis Lesbia mi cupido.

Tardipedi deo,] Vulcano: qui eo claudus fingitur, quod
flamma trepido sursum motu tendens quasi claudicare
videatur. *Infelicitibus.*] quae dicantur *infelices arbores*,
vide Macrobius. *Nunc a caeruleo creata ponto.*] Vene-
rem invocat, ut libro comburendo assit, puellamque
voti religione liberet. Ut autem dea illa e mari enata
fuerit, copiose enarrat Hesiodus Theogonia: *Quae san-
ctum Idaliū.*] enumerat multos locos Veneri sacros,
more veterum, qui in diis appellandis celebrandisque
solebant multa ipsorum epitheta congerere, ac per censere
locos, quibus ipsi praeesent: quod in Homeri praeci-
pue, Orpheique hymnis animadverti potest. *Uriosque
apertos,*] plano ac patente sitos loco. In quibusdam scri-
ptis libris, *Aerios*, non *Urios*, legitur: suntque, qui
populos Cypri fuisse dicant. ego de *Aeriis* nihil reperio.
Uriae oppidi meminit & Homerus in Boeotia, οἰὸν ὕλην
ἀγρῶν: & Dionysius, qui *Urium* vocat: & Herodotus
in Polymnia, & Strabo, & Stephanus, & alii. sed cum
eo nomine varia diversis locis oppida fuisse reperiam: il-
lud nondum reperire potui, ecquod illorum Veneri sacrum
fuerit. *Dyrhachium Adriae tabernam,*] quod illuc di-
vertere solerent, qui per Adriaticum navigassent. *Ac-
ceptum face.*] verbum sumptum ab argentariis, qui *ac-
ceptam*, *redditamve pecuniam facere* dicuntur, cum in ta-
bulas suas referunt, eam sibi solutam fuisse. *Pleni ru-
ris.*] ita legendum, non, ut vulgo, *turis*. atque hoc
recte ex veteribus libris emendavit Palladius. *Rus* autem
pro rusticitate dicit, ut supra, *Idem infaceto est infacetior
rure*. Sic ancilla quaedam, apud Plautum Truculento,
servum, a quo rustice excipiebatur, *rus inerum* esse dicit.

AD CONTUBERNALES.

Salax taberna.] minitatur & verbera, & multo foedius
aliquid contubernalibus quibusdam, qui puellam, quae
ab ipso aufugerat, detinebant. *Taberna,*] σκηνώδην
tabernam pro ipsis contubernalibus ponit: itaque, quod

Ccc 2

addit,

addit, *Vosque contubernales*, quasi expositio quaedam est ejus, quod praeceserat. *Contubernales*, ait Festus, dicuntur a tabernis, quae fiebant ex tabulis. unde & tabernacula sunt dicta, licet ex tentoriis, & pellibus fiant. *A pileatis nona fratribus pila*] indicat, quos contubernales alloquatur; eos nempe, qui tabernam haberent ad pilam nonam a Castorum templo, quod in foro ad lacum Juturnae fuit, a Castore tantum nominari solitum: etsi tum ipsi, tum Polluci sacrum foret Castorem autem & Pollucem *pilentos fratres* vocat, quod eis, utpote Laconibus, eo ornatu statuæ ponerentur. *Hircos*,] ita foedos, ut eorum congressum puellae omnes aequae, atque hircorum, refugere, atque aspernari debeant. *Nanque totius vobis Frontem tabernae scipionibus scribam.*] etsi *scipionem* proprie dicimus baculum, quo infirmiores inter incedendum niti solent: tamen hic *scipiones* eos vocat, e quibus merces in taberna appenderentur. eis igitur ait se scripturum contubernalibus frontem, id est, ita valide percussurum, ut cicatrices imprimantur. *Puella nanque, quae.*] in aliis, *Puella nam, modo quae e meo sinu fugit.* quae lectio mihi quidem magis probatur. *Boni beatique.*] ironia. *Pusilli*,] abjecti, & contemptae fortis. *Et semitarii.*] qui plerunque vulgaria modo scorta, & in semitis prostantia consecemini. in aliis, *sellarii.* *Tu praeter omnes*] hos versus temere ab aliis loco motos e veteribus libris hic reposuimus. Hic autem, quisquis est, Egnatius unus videlicet ex illis contubernalibus fuit: qui quod, se formosum putans. puellam praeter ceteros assectaretur, ei quoque poeta praeter ceteros irascitur. *Une*] Priscianus libro quinto, de nomine, unus, loquens, *De cujus*, inquit, *vocativo quia quidam dubitant, Caper, doctissimus antiquitatis perscrutator, ostendit hoc usum Catullum, & Plautum.* Catullus,

Tu praeter omnes une de capillatis.

Plautus in Friholaria,

O amice & multis, at mihi une Cephalio.

Egnati, opaca quem bonum facit barba, Et dens, &c.] qui nihil habes, quo *bonus*, id est, formosus, videri queas, praeter opacam barbam, & dentium candorem multa urinae fricatione quaesitum.

AD

AD CORNIFICIUM.

Male est, Cornifici.] conqueritur cum Cornificio, qui ipsum, in magno dolore animi positum, ne allocutione quidem ulla solatum accesserat. *Et magis magis.*] ita est in meo manuscripto, aliisque veteribus: & sic quoque Catullus alio loco locutus est,

Post, vento crescente, magis magis increbrescunt.

ut, quin haec vera lectio sit, dubitari non oporteat.

Allocutione.] proprie admodum. Varro, *Allocutum mulieres ire ajunt, cum eunt ad aliquam locutum, consolandi causa.* ita enim eum locum Varronis, ope veteris libri, emendavit Victorius, cum in aliis legeretur, *consulendi Sic meos amores?*] post hunc versum, equidem non dubito, quin aliquid desit, sine quo insequentium versuum sententia explicari non queat. sunt tamen quidam in primis eruditi homines, qui putent fieri posse, ut nihil desideretur: exponantque ad hunc modum: adhibuisse quidem Cornificium Catullo consolationem aliquam, sed & brevem, & ejusmodi, ut lamentationi alicui, quam consolationi, similior videretur: hanc autem orationem concisam esse, & *ἰαχυμένην*, ad indicandam vim & magnitudinem doloris: ut intelligamus, *Sic meos amores?* id est: siccine meos amores a te parvi fieri, ut meliorem mihi consolationem nullam afferas? quid enim tandem a te allatum est? *Paulum quidlibet allocutionis*, atque id quoque ipsum *moestius lacrumis Simonideis*. excelluisse autem Simonidem poetam in tractatione rerum tristium, cum aliunde, tum ex Fabii testimonio intelligi potest. Sunt, ut dixi, qui hunc locum ita interpretentur. ego deduci de sententia non possum: omninoque deesse aliquid existimo.

IN EGNATIUM.

Egnatius.] ineptiam Egnatii exagitat; qui cum de candore dentium, quem sibi spurcissime parabat, ut de magno aliquo bono, magnopere se amaret, ejus ostentandi causa, saepe, nulla occasione, ridebat, aut ea

Ccc 3

etiam

etiam excipiebat risu, quae lacrymis potius excipi par foret. Eodem morbo Alexis comicus mulieres quoque laborare ait lepidissimis versibus, quos e Clemente Alexandrino Petrus Victorius in libros suos transtulit: quos, quoniam nondum satis emendatos puto, ita proferam, ut legi oportere arbitror: neque me id etiam cum bona ipsius Victorii gratia facturum esse diffido. sunt autem trochaici octonarii catalectici:

Εὐφροῆς ἰδὺς ἔχιν; ἰξ ἀνάγκης δὲ γλαῦ.
 Ἰα διαρῶσιν οἱ παρόντες, τὸ σὺμ' αἰς κομψὸν φέρη.
 Εὖν ὃ μὴ χαίρη, γλώσσα διαπλεῖ τὸν ἡμέραν,
 Μυρρίνης ξυλόφισον ἔχουσα λιπτόν ἐν τῷ χεῖλεσιν,
 Ὡς πὶ τῷ χεῖρὶ στήρην, αἶ πὶ βάλειτ', αἶ πὶ μὴ.

Renidet,] ridet. *Renidere* dicitur, quidquid hilarem aliquam speciem prae se fert. quo sensu transfertur etiam ad inanimata. *Seu ad.*] hujus *συνικφανήσεως* rara admodum exempla reperiri puto. *Seu ad rei ventum est Subsellium,*] sive quis eum amicus in gravi aliqua causa periclitans advocatum adduxit sibi. quis autem locus alienior a risu, quam iudicium? *Cum orator excitat fletum,*] cum ad eam orationis partem ventum est, in qua orator, velut habenas eloquentiae laxans, omnia permiscet affectibus. ita ut saepe e corona astante ii quoque, ad quos nihil res attinet, lacrumare cogantur; eo, inquam, tempore, quo subsellia ceterorum gemitu, planctuque resonant, *renidet ille.* Addit etiam, quod sit absurdius: *Seu pii ad rogum filii Lugetur; orba cum flet unicum mater.*] in singulis autem verbis inest pondus. nam & nullus acerbior luctus est, quam ob amisum filium; & in eo minus sibi matres, quam patres, temperant: idque praecipue, si lugeatur & pius, & unicus, & eo maxime temporis puncto, quo miserae matres illa sibi tantopere dilecta ora flammis feralibus depasci vident: in quo tanti ejulatus excitari solent, ut ipsa pene saxa perrumpat dolor. At Egnatius, dum dentes ostendat, istis rebus non valde movetur. itaque in tam moesto spectaculo, lamentantibus ceteris, *renidet ille.* ac denique, *Quidquid est, ubicunque est, Quodcunque agit, renidet. hunc habet morbum.*] morbos vocabant pravitates quasdam animi, consuetudinesque vitiosas. Cicero in Verrem, de signis:

Ve-

Venio nunc ad istius, quemadmodum ipse appellat, studium; ut amici ejus, morbum, & insaniam; ut Siculi, latrocinium. Apposite autem id verbi adhibuit poeta, quo in amicorum vitiis uterentur; qui & se amicum esse Egnatio simulet, & admonere eum, quasi amice, velit. *Quare monendus est mihi.*] haftenus de eo locutus est: nunc ad eum orationem convertit, inquires, *Bone Egnati, &c.*] subest autem vis argumenti *ὅτι ἡ ἐλάττωσις*, hoc modo. Etiam si oriundus esses ex aliqua earum gentium, quae sibi dentium candorem sine ulla spurcitia comparant: tamen, ita frequenter, ac nulla occasione eos retinere, ineptum esset. quanto igitur id ineptius est, cum originem ex ea gente hominum ducas, quae sibi non horret quotidie urina confricare gingivas, ut dentes efficiat candidos? *Si urbanus esses*] id est, in urbe natus. *Aut parvus UMBER*] videtur frugalitatem & parsimoniam Umbri tribuere. contra tamen eorum luxus a multis idoneisque scriptoribus incensitur. *Aut obesus Etruscus,*] e copiosis videlicet, frequentibusque sacrificiorum epulis, quibus ea gens plurimum dedita fuisse dicitur. *Aut Lanuvinus ater.*] in aliis, *acer.* *Ut meos quoque attingam.*] Verona enim est ex Italia transpadana. *Lavit.*] ita dicebant veteres, non, ut nunc, *lavat.* Virgilius, — *lavit improba teter Ora cruor.*

Nam risu inepto.] ob id etiam Graeci, quos significare volunt insigniter fatuos, *ἀγεροχίλοι* vocant. *Celtiberia in terra.*] antique additum, *terra.*

A D R A V I D U M.

Quaenam te mala mens.] hujus versus postrema syllaba a principe subsequenter absumitur. *Agit praecipitem.*] cum enim meos amores attentare audes, tum videris ultro in ipsam meorum versuum aciem incurrere, teque in eos praecipitem dare. *Quis deus.*] a diis enim iratis mala consilia in hominum mentes immitti putabant. Cicero pro Milone, *Hic dii immortales, ut supra dixi, mentem dederunt illi perduto, ac furioso, ut illi faceret infidias. aliter perire pestis illa non poterat.* Aut ad eorum sententiam respicit, qui affectiones, quibus agitur animus, *deos* vocabant. in Graecorum enim commentariis reperio, *dei* nomen quinque fere modis usurpari solere,

Ccc 4

ut

ut modo sapientes homines, modo reges ac potentes deos vocemus, modo elementa, modo fatum, modo etiam facultates animi, ipsasque illius agitationes. quo etiam respexit Virgilius,

— dii ne hunc ardorem mentibus addunt,
Euryale, an sua cuique deus fit dira cupido?

Ut pervenias in ora vulgi?] ut meis versibus traductus ad infamiam, nobilis, & decantatus evadas? Haec autem locutio, *venire in ora*, & in vitio, & in laudem etiam ponitur. Livius libro II. *timorem injecit, ne is ora hominum pro ludibrio abiret*. Propertius,

Crède mihi; magnos aequabunt ista triumphos
Indicia; & venies tu quoque in ora virum.

I N A C M E N.

Acme illa.] indignatur, Acmen ausam esse a se decem millia pro mercede concubitus poscere. *Turpiculo.*] Cicero II. de Oratore, *Gravitas honestis in rebus severe, jocus in turpulis*, & quasi deformibus ponitur. *Formiani*] Septimii, ut infra, *Acmen Septimius suos amores. Propinqui.*] advocandos ait esse amicos puellae, & medicos ad eam curandam: furere enim & atra bili percitam esse. *Nec rogare, Qualis sit, solet haec imaginofum.*] id est, speculum de forma sua consulere non solet. id enim si faceret, quamvis sana non est, cognosceret tamen deformiorem esse se, quam ut tantum poscere debeat. *Imaginofum* autem vocat speculum, a reddendis intuentium imaginibus.

I N Q U A N D A M.

Adeste hendecasyllabi.] hendecasyllaborum opem implorat, ad extorquenda pugillaria, sibi a meretrice quadam subrepta. ac primum quidem eam conviciis persequitur, ad postremum etiam blanditiis tentat. *Quot estis.*] id est, quotquot estis. sic supra, *Et quantum est hominum venustiorum*, pro, quantum quantum est. sic saepe apud Ciceronem, *quo modo*, pro quoquo modo, &

& *cujusmodi*, pro *cuiusmodi*. sic *quot calendis* Plautus, & nos *quotannis*, pro eo quod Varronem *quotquot annis* dicere solitum tradunt: quam Varronis consuetudinem imitatus videtur Horatius illo versu,

*Non si trecentis, quotquot eunt dies,
Amice places illacrymabilem Plutona tauris.*

Vestra] scribendis vobis quasi dicata. *Turpe*,] turpiter. *Myrmice*.] pari figura *formicinum gradum* dixit Plautus Menaechmis. *O lutum*.] eodem modo servus quidam in Persa lenonem, *lutum lenonium* vocat. hæc quoque contumelia Cicero in Pisonem usus est. *Quod si non aliud pote est*.] si nihil, inquit, aliud possumus, saltem incutiamus ei ruborem. etsi hoc propter ipsius impudentiam difficile erit. *Ferreo*.] impudentiam significat, ut apud Aristophanem *ἰσχυρὸς ὀφθαλμὸς*. sic & apud Ovidium,

— *duri puer oris, & audax*. Cicero quoque pro P. Quinto, eodem sensu, *durissimo ore esse* eos ait, qui praesente Roscio gestum agere conarentur. Idem valet, quod statim additur, *canis*: nota enim est ejus bestiae impudentia: unde & Homericum illud *κυνόπτης*, & Cynicorum appellatio fluxit. sed & apud Terentium Eunuchus & *canis*, & *os durum*, impudentiam significant; ut pridem in eam fabulam scripsimus.

• I N A C M E N.

Salve] enumerat multa in Acme, quae parum venusta sint. tum urbane admodum admiratur, infacetos usque eo esse homines, ut eam non modo bellam putent, sed etiam cum Lesbia comparare audeant. *Nec belio pede*.] brevitatis pedis in puellis laudatur. Ovidius,

Pes erat exiguus. pedis haec aptissima forma est.

Contra Virgilius de rustica, — *spatiosa prodiga planta. Horatius, Depygis, nasuta, brevi latere, ac pede longo. Aristoteles quoque* (si ejus sunt *πυτογυμναστικά*) longum latumque pedem roboris. brevem mollitiei notam esse affirmat: virisque illum, hunc mulieribus esse aptiorem.

Ccc 5

Nec

Nec nigris ocellis.] *nigros oculos* antiqui in non minima pulchritudinis laude ponebant. Horatius,

*Et Lycum nigris oculis, nigroque
Crine decorum. Idem,
Spectandum nigris oculis, nigroque capillo.*

Pindarus Pythiis *ἱλικώπιδας* Venerem vocat, Hesiodus Thegonia *ἱλικωβλήφαρον*. Homerus primo Iliados Chryseida *ἱλικώπιδας κέρην*, idemque in hymno Castorum Musas *ἱλικώπιδας* nominat. *Nec longis digitis.*] contra Propertius de Cynthia,

*Fulva coma est, longaeque manus & maxima toto
Corpore, & incedit vel Jove digna soror.*

Nec ore sicco.] significat eam frequenter spueri: quod cum omnibus, tum puellis praecipue indecorum est. sic Juvenalis *nasum siccum* vocavit ejus mulieris, quae non saepe emungeretur.

I N F U N D U M.

O funde noster.] mos antiquis fuit, ubi quid scripserant, convocare amicos, eisque illud, quidquid erat, recitare, ac ipsorum judicio subicere, antequam ederetur. Cum igitur Sextius orationem quandam scripsisset; eamque recitaturus, lautum amicis aliquot convivium apparasset; ait Catullus, se, sumptuosae cenae (sed hoc joco dictum accipio) cupiditate motum, venisse una cum reliquis, ibique, audienda illa oratione, tantum contraxisse frigoris, ut postea necesse habuerit, valetudinis causa, in suburbanam villam ad dies aliquot secedere. Agit igitur gratias fundo, in quo pristinam firmitatem recuperarat; seque postea nihil tale admisurum pollicetur. *Seu Sabine, seu Tiburs.*] erat videlicet fundus hic in utriusque regionis confinio; ideoque utrius esset, ambigebatur. *Nam te esse Tiburtem.*] Tiburtinae regionis summa amoenitas fuit; ita ut Horatius & nobilissimis quibusque Graeciae civitatibus eam anteponat, & alio loco eam sedem senectuti optet suae. itaque magno in pretio erant Tiburtina praedia. quo fit, ut Catul-

tullus fundum suum dicat ab iis, qui sibi gratificari velint, Tiburtem, Sabinum ab aliis nominari. ad dignitatem enim fundi putabat pertinere, ut Tiburs potius, quam Sabinus, diceretur. *Tiburs.*] *Tibur* a *Tiburno* nomen accepit. Virgilius,

Fratris Tiburni dictam cognomine gentem.

quo loco vulgati codices pro, *Tiburni*, male habent, *Tiburti*. cum tamen & Servius *Tiburnum* agnoscat; & Pierius in Romano codice, *Tiburni*, affirmet legi, & *Tiburni* Priscianus quoque meminerit. sed &, cum mihi, odas Horatii Luteciae publice interpretanti, Petrus Gallandius, Latinarum literarum profesor regius, homo optimus, & eruditissimus, Horatium perveterem utendum dedisset, eumque una ego, & flos Galliae, Adrianus Turnebus evolveremus, animadvertimus, in eo locum hunc aperte ita scriptum esse,

*Quam praeceps Anio, & Tiburni lucus, & uda
Mobilibus pomaria rivis.*

neque dubitavimus, quin ea vera scriptura esset: cum tamen in impressis omnibus, *Tiburti*, legatur. *Autumant,*] dicunt. *Non immerenti quam mihi meus venter.*] alii, *vertitur mens*: alii, *verenti mens*: alii, *vertitur mensa*: alii, *meretur mens*. quorum nullum recipi potest. Dionysius Lambinus, homo eruditissimus, mihiq; summe amicus, ait, se vidisse librum, in quo esset, *vorax venter*. ego, cum in meo manuscripto reperissem, *meus vertet*, suspicatus sum, legendum, *meus venter*. *Ocy-mo.*] ita legendum, non, ut in aliis, *ocio*. *Grates ago.*] locutio poetica; qua tamen Cicero sexto de rep. usus est. *Grates*, inquit, *tibi ago, summe Sol.* Livius libro v. *plena omnia templa Romanarum matrum, diis grates agentium, erant.* *Depresor,*] recusor. *Recepso.*] antequam, pro recepero. Virgilius,

Cetera, qua iussu, mecum manus inferat arma.

poëta quidam vetus apud Ciceronem de officiis,

Quod

*Quod ni Palamedis perspicax prudentia
Istius percepset malitiosam audaciam. Pacuvius,
Haud finam quicquam profari, priusquam accepero,
quod peto.*

Non mi, sed ipsi Sextio.] jocus πικρὸν ἀσπιδίου, Plauto valde usitatus.

DE ACME, ET SEPTIMIO.

Acmen Septimius.] exponit blanditias, quas sibi invicem dicebant, faciebantque Septimius, & Acme: cisque, εἰρηδόμενοι, nihil esse beatius scribit. *Caesio]* a parte totum. εὐαιδέχῃ. *Hoc ut dixit, Amor sinistra, ut ante Dextra, sternuit approbatione.]* cum Septimius ardorem amoris in Acmen sui verbis aperuisset; Cupido, ait Catullus, utrinque sternuens, quae ab eo dicta erant, comprobavit. Incertum autem est, ex utra parte prius sternuisse Amorem dicat. sunt enim, qui ita distinguant,

- *Amor sinistra, ut ante*
- Dextra, sternuit approbatione.* alii ita,
- *sinistra ut ante, Dextra sternuit approbatione.*

Porro veteres *sternutationem* medium quoddam omen esse arbitrabantur, id est, quo modo boni aliquid, modo mali portenderetur: ut annotant interpretes Theocriti in locum illum ex Thalyssiis,

Σιμυχίδα μὲν ἔρωτες ἐπίπτειν . ἡ δὲ ὁ δαλὸς
Τόσων ἐρῇ Μυρτιάς, ὅσων εἰς αἶγας ἔρω).

saepius tamen in bonam partem accipiebatur, praecipue si dextrorsum quis sternuisset, ut in VII. Iliados annotat Eustathius. itaque & Odysseae XIV. Penelope e sternutatione Telemachi, gaudio perfunditur, quem in locum idem interpres satis multa ad hanc rem pertinentia congerit: & apud eum, quem supra nominavi, Theocritum in Helenes epithalamio ista ponuntur:

Ολβη γαμβρ', ἀγαθὸς πε ἐπίπτειν ἐρχομένη τι

Β, Σπάρτη. sed & illud Propertii non alienum est,

*Num tibi nascenti, primis, mea vita, diebus,
Aridus argutum sternuit omen Amor?*

quem in locum plura dicemus, cum eum poetam interpretabimur. *Ab auspicio bono profecti,*] ductis a tam bono auspicio amoris sui principiis. *Mutuis animis amant, amantur.*] Summa in amore felicitas, invicem aequè amari. eum amorem Plautus *cultu optimum* vocat.

*Is amabat meretricem natam Athenis Atticis,
Et ila illum contra: qui est amor cultu optimus.*

hoc etiam est, quod de se & puero suo Theocritus apud posteros praedicari optat, fuisse videlicet duos homines, qui se, aequa veluti lance, mutuo amaverint; fuisseque tunc homines plane aureos, cum, qui amaretur, vicissim amaret.

Ανάλας δ' ἐφίλησεν ἴσον ζυγῷ. ἢ ἰὰ πῶτ' ἦσαν
Χρυσέοις πύλαι ἀδέρεις, οὐκ ἀντιφιλοῦσι οὐ φιληθείς.

Huc pertinet & illud Bionis,

— καλὸν δὲ τ' ἐραστικῶν συνιέναι.

AD SE IPSUM DE ADVENTU VERIS.

Jam ver.] carmen hoc in Bithynia factum esse opinor; cum illuc Memmii praetorem secutus esset.

Egelidos tepores,] moderatos illos calores, quorum fotu omnia vegetantur. *Egelidum* est tepidum, ut in illo optimo, sed in multis libris depravato, Ovidii versu,

Et gelidum Borean, egelidumque Notum

Caeli furor,] horrificus ille stridor ventorum tumultuantium. *Aequinoctialis Zephyri*] sub vernum aequinoctium flantis. *Nicaeae*] urbs est Bithyniae, quae olim ab insigni agri ubertate Olbia dicebatur. qui eam *Prusida* vocant, errant videlicet de male intellectis, depravarisque Plinii verbis. *Ad claras Asiae volemus urbes*] Tro-

Trojam, inter ceteras; quo ad inferias fratri solvendas profectus est.

AD PORCIUM, ET SOCRATIONEM.

Porci, & Socraton.] indignatur, Porcio, & Socratio-
ni Verannium, & Fabullum a Pifone posthaberi. Socra-
tionis nomen Graecum est, non Romanum. forsitan li-
berti alicujus nomen fuerit. *Pifonis scabies,*] qui Pifoni
prurientem illum libidinis ardorem excitatis. *Famesque
mundi,*] in aliis, *famesque Memmi.* *Priapus,*] libidi-
nosus, qualis Priapus a poetis fingitur. *Lauta.*] *Lauti-
tia,* ait Festus, *epularum magnificentia* * alii a *lavatione
dictum* putant: quia apud antiquos hae elegantiae, quae
nunc sunt, non erant, & raro aliquis lavabatur. Cogi-
tandum autem, num in illis Festi verbis tale aliquid de-
sit, a Graeco λαύω: ut prius Graecam, postea Latinam
ejus verbi originem tradat. qui manuscriptos libros ha-
bent, de hac mea conjectura judicabunt. Quoniam au-
tem verba quaedam Phavorini leguntur apud Gellium,
quibus mirifice aperitur, quod *lautum convivium* veteres
dixerint, ea quoque ipsa ascribam: *Praefecti popinae,
atque luxuriae negant cenam lautam esse, nisi, cum liben-
tissime edis, tum auferatur, & alia esca melior, atque
amplior succenturietur. is nunc flos cenae habetur inter
istos, quibus sumptus & fastidium pro facetiis procedit;
qui negant ullam avem, praeter ficedulam, totam comesse
oportere: ceterarum avium, atque altilium nisi tantum
apponatur, ut a cluniculis inferiori parte saturi fiant;
convivium putant inopia sordere: superiorem partem avium
atque altilium qui edant, eos palatum non habere: si pro
portione crescit luxuria, debere & epulas crescere. Vide-
te, quid relinquitur, nisi ut delibari sibi cenas jubeant,
ne edendo defatigentur: quando stratus auro, argento,
purpura, amplior aliquot hominibus, quam diis immor-
talibus adornatur. De die.] de nocte, quam de die, in-
dulgere Genio, tolerabilius habebatur. diem enim agen-
dis rebus, noctem curandis corporibus, hilarandoque ani-
mo impendi volebant. itaque Catonem quoque ipsum
largius se ac prolixius de nocte invitare solitum accepi-
mus. quo nomine cum a quodam reprehenderetur; Cice-
ro, qui tum forte aderat, *debueras, inquit, illud adji-
cere,**

cere, eum totos dies aleam ludere: cum illud videlicet ex contrario indicaret, homini, qui totos dies susceptis pro republica curis laboribusque traduceret, noctem liberam concedi oportere. *Quaerunt in trivio vocationes,*] stant in triviis expectantes, dum se aliquis ad cenam vocet. *Vocare,* antiqui saepe sine ulla adiectione dicebant, cum, *ad cenam,* subintelligerent. Catullus ipse supra, *Qui tunc vocat me, cum malum legit librum.* Parasitus quidam apud Plautum Stichos,

Negare nulli soleo, si quis me vocat.

quo loco male quidam libri habent, *esum vocat*, contra veterum librorum fidem, & rationem metri. *Vocatores* quoque nominabant servos, quorum opera in vocandis convivis uterentur. Quod in quibusdam libris, *vorationes*, legitur, operarum vitio factum est, non quod quisquam locum ita immutandum putarit.

A D J U V E N T I U M.

Mellitos.] neminem fore arbitror, qui non potius horum versuum suavitatem admiretur, quam cujusquam in eis explicandis industriam requirat.

A D M. T U L L I U M.

Disertissime.] agit gratias M. Tullio; quod ob beneficium ab eo acceptum, divinare non possumus. nam, qui ad fundum Tiburtem hoc loco confugiunt, nihil aliud, quam incitiam patefaciunt suam.

A D L I C I N I U M.

Hesterno.] epigramma hoc est ad Calvum, de quo supra egimus. *Ut convenerat esse.*] ubi uterque nostrum ad cenam condixerat. *Esse* enim hoc loco expono, cibum capere. *Nec somnus teget quiete ocellos.*] hac locutione infra quoque usus est, *Piger iis, labante lingua, re, oculos sopor operit.* *Semimortua*] propter illam mentis agitationem, dormiendique difficultatem. *Poëma.*] Varro Parmenone, *Poëma est λέξις ὑπερμετρική*, id est, verba plura modice in quandam coniecta formam. itaque etiam disti-

distichon, epigrammation, vocant poema. poësis est perpetuum argumentum e rhythmis, ut Ilias Homeri, & annales Ennii. poëtice est ars earum rerum. Despuas,] contemnas. Ocelle,] ita saepe vocabant eos, quibus blandiebantur. exempla apud Plautum satis crebra sunt. Nemesis.] haec enim dea fastum & arrogantiam punire credebatur.

A D L E S B I A M.

Ille mi par esse.] beatum esse ait, quicumque Lesbiae aspectu, & alloquio frui posset. post castigat se ipsum, affirmans, tales cogitationes non nisi ex ocio nasci: additque gravem sententiam; ocium multis regibus, multisque urbibus exitii causam fuisse. Secundae itrophes ultimus versus desideratur. is autem qui vulgo legitur, *Quod loquar amens*, non Catulli est, sed Parthenii: ideoque cum sustulimus. hoc enim perpetuo tenere decrevimus, ut ne quid alienum veterum scriptis scientes admisceamus. alioqui enim rejiciendus ille versiculus non erat; cum ad sententiam mirifice quadret. Libet autem hoc potissimum loco singularem gratiam inire ab iis omnibus, qui antiquitatis studio, & delicorum versuum suavitate capiuntur. Etenim, cum Dionysii Longini libellum *πρὸς ἑλλένην*, qui nondum a quoquam editus est, hortante eodem, qui me ad haec scribenda impulit, singularis doctrinae, eximiaque virtutis viro, Paulo Manutio, Latine interpretari coepissem, ut eodem tempore optimus liber & Graecus, & mea opera Latinus factus ederetur; cum alia in eo sane plurima deprehendi digna, propter quae liber ipse communi omnium elegantium hominum desiderio expetatur, tum oden suavisissimam poëtriae Sapphus, quam iis, qui proxime antecesserunt, versibus maxima ex parte Catullus expressit. quis autem est, duntaxat eorum, qui aliquem literarum, atque humanitatis sensum habent, qui non summam voluptatem capiat, mulieris in hoc genere longe post homines natos. praestantissimae, & poëtae Latinorum omnium mollissimi versibus invicem comparandis? eam autem oden, cum locis aliquot depravata esset, versusque ipsi permisti, confusique invicem essent, jam antequam liber in meas manus veniret, emendaverat, distin-

xerat.

xeratque homo & Latinarum & Graecarum literarum cognitione excellens, Franciscus Portus; qui idem cum in aliis optimis utriusque linguae scriptoribus, tum in Aeschylo multa felicissime emendavit, quae adhuc in omnibus impressis libris depravata circumferuntur. eum igitur inmerita laude fraudare nolui. Sed jam neminem esse arbitror, qui non decimam illam Musam audire gestiat.

Φαίνεται μοι κείνους ἴσας ἰεοῖσιν
 ἔμμεν' αἰνέ, ὅς τις ἐναντίον τοι
 ἰζάνει, καὶ πλααίοι αὐτὸ φωνέ-
 σαις ὑπὸ κνήμῃ,
 καὶ γλώσσῃς ἱμερόεν, τί, μοι τὰν
 κρηδῖον οὐ σήθισι ἐπλοῦσιν.
 αἷς ἰδὼν σι, βρόγχον ἔμμοι γὰρ αὐδῶς
 ἔδιν' ἴδ' ἔμοι.
 ἀλλὰ κρημνὸν γλώσσης ἔμμοι, ἐν δὲ λιπρῶν
 αὐτίκῃ κρηδὶ πύρ ὑποδρόμασιν.
 ὁμωπῶσιν δ' ἔδιν' ὄρημι· βομβεῖ-
 σιν δ' αἶσθαι μοι.
 κρηδὶ δ' ἰδρῶς ψυχρῶς χεῖται· σέβμος δὲ
 πᾶσιν αἰρεῖ· χαλαρότερη δὲ ποῖας
 ἔμμοι· πνεύματα δ' ὀλίγα δόιστα
 φαίνεται μοι αἶσθαι.

AD SE IPSUM DE STRUMA, ET VATINIO.

Quid est Catulle?] secum indignatur, homines indignissimos, Nonium cognomento Strumam, & Vatinium, illum quidem ad aedilitatem, praeturamve (non enim memini quidquam hac de re certi proditum esse) illum etiam ad consulatum pervenisse: idque ita iniquo animo fert, ut nihil causae esse dicat, cur non a vita potius recedat, quam ut ista spectacula videat. *Per consulatum.*] solebant enim per ea jurare, quae carissima haberent. *Pejerat.*] per consulatum jurare intolerabilis arrogantiae esset: at in pejerando etiam aliud flagitium est. Fuit autem P. Vatinius consul una cum Q. Fusio Caleno: valdeque errant hoc loco omnes interpretes, qui, quae de Caninii consulatu dicta sunt, ea ad Vatinium referunt. sed erroris sui ducem atque auctorem habent Macrobius, qui, in percensendis Ciceronis jocos, *Vatinium*

D d d

ubi-

ubique pro *Caninio* nominat: si tamen impressi libri vacant mendo.

DE QUODAM, ET CALVO.

Risi nescio quem.] Calvus exiguae staturae fuit, sed acer & vehemens in dicendo. is in controversia quadam, ne propter corporis parvitatem minus conspicuus esset, imponi se supra cippum iusserat; ut est apud Senecam. Ait igitur Catullus, valde risisse se, quod, cum Calvus mira orationis vehementia in Vatinius dixisset, quidam e corona, admiratus in tantulo corpusculo tantam eloquentiae vim latere, sublatiis manibus, *Di magni*, dixerit, *salicippium disertum*; respiciens videlicet ad id, quod paulo ante narravimus. Ridendi autem occasionem cepit poeta ex eleganti novitate vocis, quam ille, quisquis fuit, a saliendo in cippum, urbane admodum, venustaeque confinxerat. Cum autem alii monstra quaedam vocabulorum in hunc locum invexissent, eaque barbare, & insulse interpretati essent; primus Paulus Manutius animadvertit, & hic, & apud Senecam, *salicippium*, eo quo diximus sensu, legi oportere. *In corona.*] ita vocabant multitudinem, quae in forum confluebat. Cicero, *Non enim corona confessus vester cinctus est, ut solebat. Vatiniانا crimina.*] ex oratione Calvi in Vatinius, citat haec verba Seneca libro xvi. epistolarum. *Factum esse ambitum scitis: & hoc vos scire, omnes sciunt. Manusque tollens.*] gestus admirantium. Cicero ad Caesarem, *Justulimus manus & ego, & Balbus. tanta fuit opportunitas, ut illud nescio quid non fortuitum, sed divinum videretur.* & in Academicis, *Hortensius autem vehementer admirans: quod quidem perpetuo, Lucullo loquente, fecerat, ut etiam manus saepe tolleret,*

Othonis caput.] hos quidem versus, *nisi Sibylla*, ut ille ait apud Plautum Pseudolus, *legerit*;

Interpretari alium posse reor neminem.

omnino constat, fragmenta esse diversorum epigrammatum, sed ita lacera, ut non sperem unquam intellectum iri. vetat autem Hippocrates, desperatis adhibere medicinam.

A D

A D C A M E R I U M.

Oramus.] exponit, quantopere se, quaerendo Camerio, defatigaverit; rogatque eum, tum ut, ubi sit futurus, indicet, tum ut amores detegat suos. In magna autem parte horum versuum spondaeus secundo loco ponitur: quod cum quibusdam videretur absurdum, discessum est a veterum librorum fide, varietque mutata quam plurima. ego veterem scripturam, quantum in me fuit, reposui. *In minore campo,*] qui ad campum Martium fuisse dicitur. *In circo*] circum maximum intelligo. *Te in*] litera *e* non eliditur. *Omnibus tabernis,*] quae in foro dispositae erant. *In templo.*] Capitolium dicit. *In Magni simul ambulatione,*] in porticu Pompejana. *Femellas.*] jocosae. Sciebam te magnum esse assestato-rem feminarum, in quibus aliqua esset formae elegantia. itaque ex ejusmodi omnibus de te percontabar. *Sic tantum*] nulla longiore utens oratione, quoniam videlicet te videre properabam. *Camerium mihi.*] indicate, subintelligendum. *Quaedam,*] illudens mihi, simulque occasionem quaerens, qua mihi pectoris sui candorem & pulchritudinem ostenderet. *Non custos si fingar ille Cretum,*] non si Daedalus fiam. custodem autem Cretum vocat, quod ei Minos proficiscens adversus Athenienses, regni custodiam commiserit. ita enim a quibusdam, sed non valde idoneis auctoribus, traditum est. an potius *Talum* dicit? hunc enim tantae celeritatis fuisse ajunt, ut totam Cretam uno die pedibus obiret. quod tamen equidem nusquam adhuc reperire potui, nisi apud eos, qui ita hunc Catulli locum interpretantur. ego, quae de Talo apud scriptores ἀξιοῦμαι comperi, afferam: deinde suum cuique judicium relinquam. Hunc igitur toto corpore aereum fuisse accepimus, praeter tuberculum quoddam in imo calcaneo, tenui membranula tectum; qua dirupta, mors ei fataliter constituta esset. hunc Jupiter raptae Europae, & in Cretam abductae dono dedit, qui insulae custos foret, terque totam insulam obiret: die, an mense, an anno, nihil diserte ab Apollonio expressum est, quo loco narrat, quem in modum hic Argonautas, a Colchica expeditione redeuntes, ne in Cretam, ut volebant, appellerent, prohibuerit. ejus e libro quarto haec sunt:

D d d 2

T 2

Τὲς ἔ Τάλας χάλκεον, λὰν πῦρρε σκοπίοιο
 Ῥηγύμοιο πίστες, εἶργε χροὶ πέτρματ' ἀνέψα,
 Δικταίην ὄρμιο καπερχομίνας ἐπ' ἰωγῇ.
 Τὸν μὲν χαλκοῖς μελιγαγίαν ἀνθρώπων
 Ῥίζης λοιπὸν ἰόντα, μετ' ἀνδράσιν ἑμιχίδισιν
 Εὐρώπῃ Κρηίδης νόστυ πόνει ἑμνίαι υἱόν,
 Τεῖς περὶ χαλκοῖς Κρήτην πρὸς διδόντα.

id est,

*Aereus hosce Talus lapides e monte revulsos
 Projiciens, vetuit terrae religare rudentes,
 Ostia cum cursu peterent Dictaea citato.
 Juppiter hunc, reliquum ex hominum arboribus natorum
 Aerea progenie, cum semideum comitatu,
 Custodem Europae dederat, qui littora Cretae
 Ter, quam longa forent, pedibus lustraret ahenis.*

his autem, qui consequuntur, versibus, qua illum arte
 Medea interfecerit, exponitur. In Orphei quoque Ar-
 gonauticis haec de eo leguntur,

Ὅσα τ' ἄρ' ἐν Κρήτῃ πᾶν ἄλγα πτληῶπις,
 Χάλκεον περιγύαται δοκόμενοι, ὅφρ' ἐκίμεθα,
 ὅς γὰρ οἱ ἐκ οἶα λιμνῶν ἐντοδὶν ἐκίμεθα.

*Quid memorem, ad Cretam quot dura & acerba tulerunt,
 E solido vastum spectantes aere gigantem,
 Illos qui optato vetuit succedere portu?*

meminit ejus & Lucianus in φιλοψεύδει, his verbis: Ὅσα
 πίνω, ἐν δ' ἐγὼ, μὴ ἐχὼ Πίλιχος ο ἀνδρῶν, ἀλλὰ Τάλας ο
 Κρής ο τῷ Μίνω. ἢ. καὶ γὰρ ἐκὼν χαλκοῦ περὶ ἐν, τῆς Κρήτης
 περίπλοον. Eustathius in vicissimum Odysseae narrat,
 eum mira quadam ratione solitum enecare hospites, qui
 in Cretam appulissent. desiliebat enim in ignem: (pote-
 rat autem id impune facere, cum aeneus esset) ibique
 ita se concalesciebat, ut canderet. comprehensos igitur
 hospites, & pectori suo admotos, ridens ipse, exurebat.
 etsi Eustathius, non hunc, sed alium quendam, quem
 Vulcanus fabricatus esset, Europae custodem datum,
 innuere videtur. Plato in Minoe narrat, duos affuisse
 Minoi, quibus ipse ad legum custodiam uteretur, Rhada-
 man-

manthum, & Talum; quorum illi res urbanas, huic ceteram Cretam curae fuisse. Talam itaque solitum ter-quotannis obire omnes Cretenſis agri pagos, ferentem ſecum leges in aes incifas: unde datam fabulae occaſionem, ut aeneus diceretur. Fuerunt & alii hoc nomine: ſed nihil ad eum, in quo nunc verſamur, locum. *Non ſi Ladas.*] Solinus, *Primam palmam velocitatis Ladas quidam adeptus eſt, qui ita ſupra cavum pulverem curſavit, ut, arenis pendentibus, nulla indicia relinqueret veſtigiorum.* Pausanias Corinthiacis, τὴν γὰρ δὲ ἰσὶν ἱστὴς Δάδης, ποδῶν ἀκύτην ὑπεβαλόμενος τὰς ἐφ' αὐτῆς. loquitur autem de templo Apollinis Lycii. Idem Laconicis, δὲ αὐτῆς τῶν ποδῶν οὐκ ἔστι, τὴν Εὐρώτα τὸ μῆκος ἰγχοπῆται τῆς οἰδοῦ γίνεται, καὶ Λάδης μῆκος ἰσὶν ἀκύτην ὑπεβαλόμενου ποδῶν τοὺς ἐφ' αὐτῆς. καὶ δὲ καὶ Ὀλυμπιάσιν ἱσθαινοῦτο διλιχρῶ κρατῶν. δοκεῖ δὲ μὲν, καμίνων αὐτῆς μετὰ τῇ νίκῃ ἐκμηλίζετο, καὶ συμβάλλει ἐνταῦθα οἱ πολλοί, ὁ τῆφος ἰσὶν ὑπὲρ τὴν λεωφόρον. meminit & in Arcadicis. ſed & Martialis,

*Habeas, licebit, alterum pedem Ladae;
Inepte, frustra crure ligneo cures.*

nominat eum & Cornificius libro quarto ad Herennium. *Perſeus.*] de hoc multa Ovidius, multa Hyginus; longe plurima autem interpres Apollonii in quartum Argonauticorum. Multa etiam Pausanias in Corinthiacis. *Non ſi Pegaeo.*] Pegasi fabula notior eſt, quam ut hoc loco explicari debeat. *Non Rheſi.*] fabula eſt apud Homerum Iliados κ. *Niveis, citisque.*] Homerus,

Λούκῃ περὶ χεῖρ, θείῃ δ' αἰέμασι ἰμῶσι.

Virgilius utrunque complexus eſt, cum equos illos *ardentes* vocavit. *Bigis.*] equos ipſos ad currum junctos ſignificat. Deficit autem hoc loco oratio, ſi animadvertas: eſt enim ſenſus: Si haec omnia vera eſſent, non tamen tantum itineris ſine laſitudine obire poſſem. Talia exempla ſatis multa in antiquis ſcriptoribus reperiri queunt. *Plumipedis, volatilesque.*] admonent, & recte, omnes Catulliani interpretes, verſum hunc non de avibus ſolum, ſed etiam de Zethe, & Calai, Boreae filiiſ, intelligendum eſſe. fabulam narrant Apollonius libro ſe-

D d d 3

cun-

cundo, & Valerius Flaccus libro quarto Argonauticon .
meminit & Pindarus Pythiis. *Quos junctos,*] quorum
omnium conjunctam celeritatem. *Mihi dicaris,*] mihi
dederis. Virgilius,

— *propriamque dicabo.*

& in tribus verbis praetoris, *Do, dico, addico*: est enim
a *dicando*, non a *dicendo*: quod nostri jurisconfulti pa-
rum intelligere videntur. *Quaeritando.*] antiquum ver-
bum. Plautus Menaechmis,

*Hodie in Epidamnum venit cum servo suo,
Hunc quaeritatum geminum germanum suum.*

Si linguam.] si amores tuos mihi celare perges, priva-
bis te gaudiorum tuorum longe maximo fructu. crescunt
enim gaudia, quae cum amicis communicantur. Tibul-
lus tamen,

Qui sapit, inquit, in tacito gaudeat ille finu.

Verbosa gaudet.] contra Tibullus,

— *celari vult sua furta Venus.*

Vel si vis.] si vis, inquit, per me licet, alios omnes
celatos habeas, dum unus ego sim tuarum voluptatum
conscijs.

A D C A T O N E M.

O rem ridiculam.] ad quem e Catonibus scriptum hoc
carmen fuerit, sciri posse non puto. neque vero magni
interest. hoc modo teneatur, ad eum, qui se Uticae in-
terfecit, non pertinere. neque enim, ut cetera omittam,
suspicio haec in illius severitatem cadit. *Trufantem,*] *Trufantem,*
ficulam suam in puellae vaginam intrudere molientem.
Dionae,] Veneri, aut Veneris matri. *Protelo.*] simile
quiddam narrat Appulejus libro ix de pistore, qui pue-
rum formosum cum uxore deprehenderat.

IN MAMURRAM, ET CAESAREM.

Pulchre convenit.] Caesaris & Mamurrae amicitiam exagitat, affirmans, eam non aliunde, quam ex vitorum similitudine, conglutinatam. *Urbana altera, & illa Formiana.*] fortasse, quod Caesar in urbe, Mamurra Formis aetatis suae teneritudinem alienae libidini prostituerit.

AD COELIUM DE LESBIA.

Coeli.] memoriae proditum ab Appulejo est, puellam, quae in amoribus ac deliciis huic poetae fuit, quamque ipse Lesbiam nominaverit, Clodiam illam, P. Clodii forem, fuisse; cujus a fratre primum delibata pudicitia, universae postea juventutis Romanae libidini exposita prostitit. Ejus igitur consuetudine cum M. Coelius diu, multumque usus fuerit; assentior eruditissimo homini, Victorio, qui carmen hoc ad M. Coelium refert. *Glubit.*] ad Veneream turpitudinem potius, quam ad fortunarum spoliationem, referri puto. *Magnanimos*] ex contrario intelligendum.

D E R U F A.

Bononiensis Rufa.] Rufam quandam, ut mendicam, & ut fellatricem, notat. *Ipsa carpere e rogo cenam.*] epulas in rogam conjicere solebant: locumque, in quo illae comburerentur, *culinam* vocabant. auctor Festus. Extremae autem mendicitatis signum est, quod hic assert poeta. & tale est illud Terentii,

E flamma te cibum petere posse arbitror.

Semiraso] ex igne.

Num te leaena.] ad quem scribatur hoc carmen, sciri non potest, sed &, fragmentum potius esse, quam epigramma integrum, existimo.

IN NUPTIAS JULIAE, ET MANLI.

Collis o Heliconii.] Manlii, puto, ejus, ad quem infra elegiam scribit, & Juliae nuptias ode elegantissima celebrat, eisque a diis immortalibus fausta omnia precatur.

Ddd 4

Est

Est autem hoc carmen quidem nuptiale, neque tamen proprie epithalamium. nam epithalamia canebantur a virginibus, cum jam nova nupta in lecto viri collocata esset; ut, eo prius illud proelium committente, effringenteque illud virginei pudoris veluti vallum, clamor, qui nonnunquam a virginibus in eo conspectu edi solet, exaudiri non posset. in quem usum etiam nuces pueris spargi solebant; quibus illi colligendis intenti, tumultu & strepitu omnia implerent. At hoc versu & puellae ipsae admonentur, ut cantant; & tota nuptialis pompa describitur, ut; quemadmodum ante dixi, epithalamium esse vix possit: nisi quis, epithalamii nomine latius accepto, omne nuptiale carmen significari putet. Principio igitur Hymenaeum, deum nuptiarum praesidem, invocat; eumque orat, ut his nuptiis felix ac propitius asit. Quae de Hymenaeo traduntur, quia pervulgata sunt, piget ascribere. *Qui rapis.*] Festus, *Rapi simulatur virgo ex gremio matris: aut, si ea non est, ex proxima necessitudine, cum ad virum traditur: quod videlicet ea res feliciter Romulo cessit.* Idem, *Rapi etiam fax solet in nuptiis, qua praelucente, nova nupta deducta est, ad utriusque amicis; ne aut uxor eam sub lecto viri ea nocte ponat, aut vir in sepulcro comburendam curet: quo utroque mors propinqua alterius utrius captari putatur.* O *Hymenae Hymen.*] haec eam solebant, cum in domum viri nova nupta deduceretur. vide Plautum *Casina* meminit & Terentius *Adelphis.* *Cinge tempora.*] redimitus floribus deus hic, & facem gestans pingebatur. Theocritus, epithamio Adonidis;

Εσθιε λαμπράν πάντων ἐπὶ φλῆγας Τριτάτῃ,
καὶ σίφῃ ἐξοπλισσὶ γαμήλιον.

Suave olentis.] hoc vocabulo usus est & in carmine isto in Priapum,

Pallentesque cucurbitae, & suave olentia mala.

sic Virgilius *suave rubentem hyacinthum, & suave rubentem muricem* dixit. *Flameum cape,*] quo nymphae caput amicis, ad pudorem indicandum. Festus, *Flameo amicitur nubens, ominis boni causa; quod ea asidue utebatur fla-*
mi-

minica, id est, flaminis uxor, cui non licebat facere divortium. Luteum.] colorem hunc fuisse in nuptiis usitatum, auctor est Plinius. *Peile humum pedibus,*] saltat. sic Horatius,

Nunc est bibendum, nunc pede libero

Pulsanda tellus. Spineam.] recte emendavit hunc locum ante hos L. annos Parthenius, cum antea legeretur, *pineam.* e *spina* enim alba nuptiales taedas fieri solitas, & Festus testatur, & Plinius: idque quoniam in Sabinarum raptu, qui felicissime cessit, talibus etiam taedis pastores usi erant. *Nanque Julia.*] aequè pulchram esse dicit Juliam, atque erat Venus, cum ad Paridem, subitura formae iudicium, venit. Fabula omnibus nota est. *Cum bona alite.*] Vetuste addidit, *cum:* ut & infra,

Transfer omine cum bono.

usitatus enim haec sine praepositione dicuntur. Horatius,

Mala soluta navis exit alite. Idem,

— mala ducis avi domum,

Quam multo repetet Graecia milite. Tibullus,

Fulserit hic niveis Delius alitibus.

Bona cum bona.] haec figura, quam Cornificius *traditionem* vocat, huic scriptori, & Plauto per familiaris est. Sic infra,

Dux bonae Veneris, boni

Conjugator amoris.

multisque aliis in hoc ipso poematio locis. *Floridis velut.*] elegantissima comparatione exornat pulchritudinem Juliae, similem ipsam esse dicens myrto tenellae; quam paulatim asurgentem, nymphae summo studio nutrant. Et apparet, hac comparatione poetam ipsum delectatum, quam infra repetierit, cum de Ariadna loqueretur,

Quales, inquit, Eurotae progignunt flumina myrtos,

Aura ve distinctos educit verna colores.

Hoc autem ex Homero sumpsit, apud quem Ulysses Nauficaam tenerae & procerae assimilat palmae. locus est Odysseae vi.

Ddd 5

Δδδ

Δίλη δ' ἔπειτα πῶς Ἀπύλαιος παρὰ βωμῶν
Φοίνικος νῖον ἔργον ἀνιχνεύειν ἐπέστη.

id est,

*Talem equidem tenero surgentem germine palmam
Deli olim, Phoebi ante aras, vidisse recordor.*

Myrtus Asia,] quod videlicet in Asia, propter regionis calorem, arbor haec felicissime proveniat. Neque est, quod quenquam moveat syllabae modus. sic Homerus Iliados II.

Ἀσία οὐ λειμῶνι, καὶ τρεῖς ἀμφὶ ρέεθρον. sic Maro,
— ἔ quae Asia circum

*Dulcibus in pratis rimantur stagna Caystri. & alibi,
— sonat amnis, ἔ Asia longe*

Pulsa palus. Sic, cum *Arabes & Italos* prima correpta enunciemus, *Arabiam & Italiam* prima producta dicimus. Biennio fere, postquam hic commentarius primum editus est, scripsit ad me Roma Dionysius Lambinus, homo mihi & propter doctrinae praestantiam, & propter suavissimos mores eximie carus, esse illic quosdam homines eruditos, qui cum ceteroqui perhonorifice de me sentirent, hoc loco diligentiam meam requirerent, qui ab Asia regione, non ab Asia palude, *Asiam myrtum* dici putassem, neque saltem ea vidissem, quae hac de re pervulgati Homerici ac Virgiliani interpretes tradidissent. ego autem, quod de me bene sentiant, gratiam habeo: quod me, hoc quidem loco, reprehendant, facere injuste puto. nam illam ipsam paludem in Asia esse constat: & *pratium* illud *Asium*, ut nonnulli a nomine *ἄσας*, alii ab heroe quodam Asia, ita sunt qui a terra Asia nominatum opinentur. idque & Eustathius testatur, & is, cujus sunt scholia in Homerum. Est autem mihi quoque, nisi fallor, liberum, in sententiarum varietate, id sequi, quod maxime probabile videatur. *Hamadryades,*] nymphae ita dictae, quod cum arboribus & nascantur, & intendant. Hinc est, quod Aeneas, cum sanguinem ex arbo-
re, cujus ipse ramos vulserat, stillantem vidisset, nymphae pacem petiisse se ait, veritus nimirum, ne earum,
ali-

aliquam in arbore laefisset. Eaedem interdum & *Naiades* dicuntur. Ovidius,

*Naiada vulneribus succidi in arbore factis.
Illa perit. fatum Naiados arbor erat.*

Nutrient humore.] spondaeum pro dactylo posuit, ut saepe supra in Phaleuciis. infra quoque in carmine de Atti saepe longam unam duabus brevibus mutat. Est autem haec vera Aldinorum Gryphianorumque codicum scriptura, quam alii temere repudiarunt. *Thespiae Ruptis Aonios specus*] Heliconem ipsum dicit. *Nympha.*] haec est vetus scriptura. aut igitur Aganippen ipsam *nympham* vocat; aut *nympham* pro lympha more veterum dixit. sic enim & apud Virgilium eruditi legunt, *Dant famuli manibus nymphas. Dominam.*] ita vocabantur, quae conveniebant in manum, id est, matresfamilias. vide Nonium. Sed & patresfamilias, *domini* vocabantur. M. Brutus de officio, (citatur Priscianus) itaque *patresfamiliae domini sumus.* Terentius Heautontimorumenos,

— *domina, ergo herus damno auctus est.*

Ut tenax edera.] comparatio & aptissima, & usitatissima. Festus, *Edera vincit, ad quodcunque se applicat: ideoque eam flamine Diali neque tangere, neque nominare fas erat. Sed ne annulum quidem ei gestare solidum licebat, aut aliquem habere in se nodum. Integrae,*] intactae, innuptae, ἄρρηκται. *Quibus advenit Par dies,*] quibus, suo cuique tempore, eadem obeunda erunt sacra. *In modum,*] concinne, ἀρίστως. Sic infra,

Ite, concinite in modum.

Bonae Veneris,] honestae, & legitimae. *Tremulus,*] senex. *Zonula*] de hoc ritu, alio jam loco diximus. Versus autem, qui proxime sequuntur, ita scripti sunt in omnibus, quos ego quidem viderim, libris: *Te timens cupida novos Captat aure maritos.* idque tanquam integrum, omnes interpretantur, puellas videlicet metuentes, ne in malos maritos incidant, cupide auscultare, cum parentes de adoptando sibi genero aliquo verba faciunt.

ciunt. Ac memini equidem, L. Memmii Fremiotum, nobilissimum, summoque praeditum ingenio adolescentem, cum hoc carmen una evolveremus, mihi dicere, & totam hanc sententiam magnopere frigidam, & subitam illam numerorum commutationem sibi valde inconcinnam, valdeque a lepore huius poetae alienam videri; neque dubitare se, quin locus corruptus esset: quod cum mihi quoque haec scribenti venisset in mentem; cepissemque, mehercule ipsius Memmii causa paulo accuratius, de hoc toto cogitare; reperisse videor, quo modo minima mutatione locus integer fiat. Ita igitur legendum puto,

— tibi virgines
Zonula solvunt sinus,
Te timent: cupida novos
Captat dare maritus.

ut sensus sit: dum vesp̄r instat, quo tempore Hymenaeus canit, & puellae in maritorum domos perducī solent, trepidare ipsas, metuentes primam illam congressionem: maritos contra, quibus omnis mora longa sit, quibusque longum videatur, dum sint cum amoribus suis, stare attentis auribus, cupidissimeque expectare, dum illud quasi Venerei conflictus classicum audiat. Porro quod, *novos maritus*, antiquae pro, novus maritus, dictum est; eam fuisse depravandi loci occasionem puto. Quanquam autem non dubitabam, quin ex collatione, omnes nihil lepidiores homines assensuri essent; tamen & usitatam lectionem, & illius interpretationem apposui, si quis forte sic quoque eam tenere mallet: *Fero*,] ardentī. *Floridam*.] ἀνθηρὴν, ἀνμύζουσαν, forma atque aetate integra. *Dedis*.] plus quiddam est *dedere*, quam *dare*. *Damus* etiam recepturi: *dedimus* eā demum, quae volumus accipienti propria ac perpetua fieri. *Parens Stirpe dicier*.] jurisconsulti enim tradunt, parentes nusquam certos esse, nisi in nuptiis. At Telemachus ille Homericus ne sic quidem. *Parens stirpe*.] sic locutus est & Virgilius,

— pulchra faciat te prole parentem.

Quae tuis careat sacris.] qui caelibes sunt, eos verisimile est minus sollicitos esse de rep. quam eos, qui & uxore.

uxores, & liberos habent, in quibus quodam modo ipsi periclitentur; quorumque omnium salutem in salute publica intelligant contineri. unde in multis civitatibus resp. caelibibus committi non solebat. Apud Masilienses quidem, quorum civitas optime temperata olim fuisse perhibetur, timuchi esse non poterat, nisi qui & uxorem haberent, & liberos. fieri potest, ut idem Romani observaverint in iis, quos praesides in provincias mitterent. Atque haec, etsi tantum conjectura nituntur, tamen aptiora, ni fallor, sunt ad hunc locum, quam quae de patre patrato, & fecialibus Guarinus, & qui eum secuti sunt, attulerunt. *Virgo adest.*] id est, mox proditura est. *Ingenuus pudor.*] nihil est, quod magis juventutem deceat, quam honestus pudor. itaque & M. Cato dicebat, *placere sibi juvenes, qui erubescerent, non qui pallesterent*: & Diogenes verecundum illum ruborem, *colorem virtutis* esse dicebat: & Pythias, Aristotelis filia, interrogata, qui sibi color videretur pulcherrimus, eum respondit, *qui in ingenuis ex pudore enasceretur*. Virgines autem praecipue commendat: unde tam saepe *virgineum pudorem, virginalemque verecundiam* in scriptis veterum legimus. *Flet.*] flere solent virgines, ubi e domo paterna in mariti domum abducuntur: quod totum lacrymarum genus fictum esse, Catullus ipse alio loco dicturus est. *Herculeia.*] *Herculeii* cujusdam meminit Sallustius secundo historiarum, *Occurrere duci, & proelium accendere, adeo uti Metello in sagum, Herculeio in brachium tela venirent*. atque hic videlicet est, qui Sertorium secutus, tandem caesus est a Q. Metello: cujus meminit & Frontinus in strategematis. Sed haec, cum ex Julia familia esset, ex Herculeia non poterat. An igitur *Herculeiam* dicit nobilissima stirpe ortam, & cujus majores ad ipsum usque Herculem gentis primordia referrent? Vix crediderim. plane autem in meo vetere libro legitur omnibus literis, *Arunculeja*. sed tamen ab Arunca oppido, *Aruncana* potius diceretur. itaque *in Varo*,] variis floribus picto. *Stare.*] hoc verbo utitur, ut vividum ac vegetum indicet florem. *In mala Deditus vir adultera.*] quod nunc *studere alicui rei, & alicui rei deditum esse*, dicimus; id veteres *studere in aliqua re, & in aliqua re deditum esse*, dicebant. Cato, *Poëticae artis honos non erat. si quis in ea re studeret*;

bat, aut sese ad convivia applicabat, grasfator vocabatur. Lucretius,

Et simul in pugnae studio quod dedita mens est.

Lenta vitis.] sic Virgilius,

Lenta quibus torno facili superaddita vitis.

Asfitas] prope *sitas*. *O cubile.*] verborum ordo paulo est perturbator: quo factum est, ut nonnulli locum hunc non carere vitio suspicati sint. ita autem digerenda sunt, ut intelligantur. *O cubile*, quot bona omnia veniunt lectulis candido pede: (*pedem* autem vocat, quo fulcitur lectus; ut supra,

— *veteris pedem grabati*)

& quae bona omnia veniunt tibi. Gratulatur autem & cubili, & lectulis consociis atque arbitris futuris nuptialium lusu. sic Propertius, — *o tu*

Lectule deliciis facte beate meis.

Citat fragmentum huic loco simile Priscianus ex Atticida, poeta vetere, in Hymenaeo, quod tale est,

Felix lectule talibus Sole amoribus,

Constat autem & materiam eandem esse, & idem carminis genus: ut parum absit, quin ego hoc quoque Catulli carmen *Hymenaeum*, non, *epithalamium*, inscribendum putem. *Gaudia, quae gaudeas.*] ἑλληνισμός, ut in illo Virgilii,

— *hunc, oro, sine me furere ante furorem.*

Tollite o pueri faces.] describit nunc puellam egredientem domo. Quinque autem facibus utebantur in nuptiis; quod is numerus quasi symbolum quoddam sit nuptiarum, ut qui ex primo impari, & primo pari, tanquam ex mare, & femina, constet. Plura, si libet, vide apud Plutarchum in problematis. Eas qui praeferebant, *daduchi*

chi a Graecis, a Latinis fortasse olim *pueri lauti* dicebantur. id suspicor ex versiculo Plauti, qui est in Curculione, ubi servus adolescenti eunti de nocte ad amicam, *cereumque manu ferenti* ita dicit, *Tute tibi puer es lautus, lucas cereum*. Quin & suspicor id olim ominosum habitum fuisse, creditumque, qui novae nuptae luxissent facem, eos postea nihili fore. nam apud eundem poëtam Casina, Olympio Chalino, conservo ac rivali suo, ita minitans inducitur,

*Primum omnium huic lucebi' novae nuptae facem:
Postilla ut semper improbus, nihilique sis.*

Flameum.] quo, ut diximus, nuptae amiciebatur caput. *Neu diu taceat*] pueros admonet, ut de more Fescenninos versus canant. Iis autem versibus, summa verborum licentia & lascivia factis, convicia quaedam in sponso joculariter spargi solebant. unde & statim poëta tum puero concubino Manlii petulantius quodam modo insultat; tum Manlium ipsum, ut nimis in pueros proclivem, notat, tum nuptam admonet, ne se in re Venerea viro difficilem praebeat: alioqui fore, ut ipse delicias aliunde petitem eat: quam totam verisimile est Fescenninorum versuum materiam fuisse. *Nec nuces.*] & maritus ipse nuces pueris spargebat, tam ea, quam diximus, causa, tum ut se puerilia omnia relinquere ostenderet; (unde est illud Virgilii,

Sparge marite nuces)

& ipsius concubinus, ut ex hoc loco colligitur, indicans, se amplius puerile illud pasurum non esse. *Thalassio.*] hunc invocabant in nuptiis. vide Livium libro 1. & Plutarchum problematis. Hic pro ipso matrimonio ponitur. *Sordebant tibi villicae.*] tu, inquit, nuper villicarum dissuaviari te cupientium oscula, pro innata formosis omnibus superbia, refugiebas, & amore domini ferox, & formae bono: at nunc certe istos animos demittes: cum & dominus ad nuptias animum adjecerit, & tonderi te jusserit: quod indicio est, te ei amplius in deliciis non fore. Porro comam nutrire olim pueri delicati solebant, Horatius,

Aut

Aut teretis pueri, longam renodantis comam.

Et Martialis, inter cetera, quae ad pueri pulchritudinem faciunt, exigit, ut *molles ei colla flagellent comae*. Atque hinc videlicet Synesius sophista scripsit *cinaedos esse pueros omnes, qui alerent comam*. tondebantur autem uxores ducentibus dominis: aut alioqui eum ipsi jam exolefcerent: quod interdum inunus novae ipsae nuptae obibant. Martialis,

*Flamea texuntur sponsae: jam taeda parata est.
Tondebit pueros jam nova nupta tuos.*

Fere autem comae libamina dicabant alicui deo, ut multis ex Martiale & Papinio locis cognosci potest. *Cinarius.*] ita tonsores vocabant; quod unum de ministeriis eorum esset, calefactis in cinere calamistris torrere ac vibrare crinem. eo nomine Afranius comoediam quandam inscripsit suam. Flavius Sospiter, *Muliebre*, inquit, *ministerium Cinarius dicitur: nam Cato in originibus, Mulieres, inquit, nostrae capillum cinere ungitant, ut rutilus esset crinis. Male abstinere te,*] ita fallax esse, ut abstinere non possis. *A tuis glabris,*] a pueris tuis, quorum genae cruraque nulla adhuc lanugine violantur. *Scimus haec tibi quae licent, Sola cognita.*] occupatio est. poterat enim Manlius dicere, se ab omni Venere illicita abstinuisse; neque ullam esse legem, quae vetaret, quo minus ipse arbitrio suo ex pueris suis caperet voluptatem. neque enim veteribus turpe habebatur, primum illum ineuntis aetatis ardorem in servis libertisve suis consumere: neque hoc numerabant inter inhonestos amores. Plautus Curculione,

*Ita tuum conferto amorem semper, si sapias,
Ne, id, quod ames, populus si sciat, tibi sit probro.*

& paulo post, *Dum te abstineas nupta, vidua, virgine Ingenua, & pueris liberis, ama quod lubet.* atque hoc etiam affirmat Plutarchus, ubi causas reddit, cur ingenui pueri bullam gestarent. At Catullus, etiam si hoc, inquit, nondum ducta uxore, tibi licuisse novimus, nunc tamen marito jam eadem amplius non licent. *Tempus.*]

an-

annota *tempus* etiam priore numero pro parte capitis dici, contra quam Sospiter putat. Sic Cornificius libro IV. ad Herennium: *Et dubitanti Graccho, quid esset, neque tamen locum, in quo consliterat, relinquenti, percurit tempus. Anilitas.*] ita Varro Eudaemonibus dixit *juvenilitatem*. Idemque de liberis educandis, *Velim mehercules, inquit ipse, usu magno puerilitatis formulam audire. Omnia omnibus annuit.*] sic puto melius legi, quam *annuat*: utcunque hoc malit Avancius. Jucunde autem exprimit naturam senum; in quibus calor naturalis inopia imbecillitatem, imbecillitas tremorem efficit, ita ut caput perpetuo motitantes, omnia omnibus annuere videantur. *Transfer limen pedes.*] nove dictum pro, *fer pedes trans limen*. Ominosum autem putabatur, vel ingrediendo, vel egrediendo limen tangere. Ovidius,

*Omina sunt aliquid. modo cum discedere vellet,
Ad limen digitos constitit ista Nape.*

ideoque summus poetarum, equum illum fatalem in limine substituisse dicit:

-- quater ipso in limine portae

Substitit. Praecipue autem id in novis nuptis religioni habebant. Plautus,

Sensim super attolle limen. pedes nova nupta.

Lucanus in secundo,

Tralata vetuit contingere limina planta.

Causas ex Servio, & Plutarchi problematis require.

Aureolos pedes,] pulchros. *ἄγχιμα* enim vocabant, quidquid pulchrum esset. At Homerum Tethyn ab argenteis pedibus *ἀργυρίμα* nominat. *Rasilem,*] politam, *ῥασιμα*. Forem] Plautus Milite,

— ecce autem commodum aperitur foris. Ovidius,

— custos in fore nullus erat. Idem,

Difficilem moto cardine pande forem.

Tyrio,] purpura Tyria instrato. *Immineat tibi,*] in te,
Eee tan-

tanquam in praeda aliqua sua, defixus, nusquam a te oculos dimoveat, sed vultu ipso indicet impotens desiderium tui. *Flama sed penita magis.*] significat, eum majore etiam nuptae amore ac desiderio carpi. *Penitum* vocabant veteres, quod intimum esset: unde & *penum*, & *penates deos* dixerunt. Plautus *Afinaria*,

— age quaeſo hercle usque ex penitis faucibus.

Idem *Perſa*, *Furtivam adveſtam ex Arabia penitisſima.*

Mitte brachiolum teres Praetextate puellulae.] Festus, *Patrimi & matrimi praetextati tres nubentem deducunt: unus, qui facem praefert e spina alba, quia noctu nubebant: duo, qui tenent nubentem. Vos unis senibus.*] idem Festus admonet, *pronubas adhiberi solitas, quae semel tantum nupsissent. Bonae feminae.*] antique, & populariter. Plautus,

Bona femina, & malus masculus hic te volunt.

Cicero, *tuae uxoris, bonae feminae, locupletis quidem certe. Collocate.*] collocare proprie dicuntur in lecto pronubae novam nuptam. *Alba parthenice.*] de *parthenice*, & *papavere* vide Plinium. *Bona te Venus.*] ingreſſus maritus, nihil veritus eorum, qui aderant, oculos, uxorem in lecto collocatam, ipsis inspectantibus, presule, ut verisimile est, deosculatus fuerat: ob quod tam lepidum factum, poeta ei propitiam Venerem precatur. *Quod cupis, capis.*] Paronomasia. *At marita.*] videtur nuptam admonere, ut occulat ardorem amoris sui, licet pulcher omnino conjugalis ille amor, honestusque sit. neque sane video, quis alius sensus ex his verbis elici queat: sed profecto, ne quid disſimulem, totus hic locus mihi valde suspectus est. *Abit dies.*] diem dicit pro tempore. jam enim nox erat. *Perge, ne remorare.*] haec ad sponſum potius, quam ad sponſam, dici videntur. *Ille pulvis Erythrei.*] pulvis, antiquus genitivus est. in, *Erythrei*, autem detrita est una e diphthongo litera, metri causa. sic supra *Dioneum* dixit pro *Dionaeo*. Qui hunc versum ita legebant, *Ille pulveris Erythraei*, miror, ubi habuerint aures.

Torquatus volo parvulus.] tale est illud,

— fi

— *si quis mihi parvulus aula
Luderet Aeneas, qui te tantum ore referret.*

volo autem hic valet, opto, & cupio: ut cum Cicerò dicit, volo tibi deos hanc rem fortunare: volo tibi hanc rem feliciter evenire: de qua hujus verbi notione scripsimus pridem in Andriam. Est autem hic *ὑπερφανὴς* infantuli longe suavisima. *Similis patri.*] Horatius,

Laudantur simili prole puerperas.

Hesiodus inter ceteras ferrei saeculi calamitates eam quoque ponit, quod nulla sit in liberis parentum similitudo,

οὐδὲ πατρὸς παιδῶν ὁμοιότης, ἢ μηδὲ μητρὸς.

etsi illud, *ὁμοιότης*, scio aliter quoque exponi posse. idemque sanctissimus poëta, quo loco percerens eas commo- ditates, quibus dii cumulant homines justos, ait, eorum uxores similia parentibus pignora parere,

τίκτουσι δὲ γυναικὲς ὁμοίαν τέκνῳ πρόγον.

Telemacho,] Ulyssis filio ex Penelopa. *Penelopaeo.*] Penelopen ex Homeri praedicatione omnes ita castam fuisse credunt, ut ejus nomen, non mulieris jam, sed pene ipsius pudicitiae putetur. sunt tamen, qui eam impudicissimam fuisse tradant, prociisque ordine omnibus fecisse copiam sui: quod & Homerum subindicasse ajunt, cum eam tendendo arcu vires eorum tentasse narrat. ita quidem arcum illum intellexit, quicumque auctor est longe urbanissimi hac de re epigrammatis, quod inter lusus Priapejos legitur. Interpretes Theocriti alicubi asferit, (*) Pana filium esse Penelopes ex omnibus procis, unde & nomen illud inveniunt, quod videlicet ex permixto eorum omnium semine concretus foret. Alibi autem narrat, quod etiam turpius est, Mercurium convertisse se in formam hirci, cujus libidine incensam Penelopen cum eo commiscuisse corpus, eoque satum editum Pana. Sed Catullus eam, quae in plures probatur, sententiam in

(*) *Asferit* pro dicit, affirmat, minus Latinum esse, docet Scippius de Stil. Hist. p. 194.

insequitur. *Claudite ostia virgines.*] ita fere concluditur Helenes. epithalamium a Theocrito,

Χαίροις, ὦ νύμφε, χαίροις ὀπίθερι γαμβρῆ.
 Λατὼ μὲν δῖν, Λατὼ κυροτέρῳ ὕμνῳ
 Εὐπενίας, Κύπρις δὲ θεὰ Κύπρις ἴσση ἔραδι
 Ἀθάλῳ, Ζῶς δὲ Κρονίδας Ζῶς ἄφθιτον ἔλθειν,
 ὧς ἐξ ὀπάτεράδην εἰς ὀπατερίδας πάλιν ἔλθῃ.
 Εὐδὲτ' εἰς ἀθάλῳ σῖνον φιλότῳ πῖνατις,
 Καὶ πόθοι.

.. *Munere asfiduo*,] asfiduo Veneris usu.

C A R M E N N U P T I A L E.

Vesper adest.] carmen hoc ejusdem argumenti est cum superiore. Principio autem poëta ex sua persona loquitur: postea vero pueri & puellae alternis canunt. *Vesper*,] cujus exortu novae nuptae in virorum domos perducere solebant. Interim autem canebatur Hymenaeus. *Vix tandem.*] omnis enim mora longa cupienti. ex opinione hoc igitur, non ex veritate, dictum est: ut illud,

Jam tandem Italiae fugientis prendimus oras.

Cernitis innuptae.] juvenes primo excitavit: nunc ad puellas convertitur; easque aemulatione excitat. *Aethereos*,] alii, *eoos*, quod recipi non potest, cum hic de noctis adventu agatur. alii, *optatos*, alii, *Oetasos*, ut sit simile illi,

Sparge marite nuces: tibi deserit Hesperus Oetam.

atque horum alterutrum haud sane repudiaverim.

Noctifer.] hesperus. *Exiluere.*] de puellis ipsis loquitur. quas non temere exiluisse ait: esse enim ipsis negotium cum juvenibus ita ad canendam paratis, ut ad eos victoria spectare videatur. *Non facilis.*] juvenes loquuntur: ajuntque, non facilem sibi victoriam fore: cum puellae summa cura meditatae sint, quod canant, ipsi vero se negligenter dissoluteque gesferint. *Hespere, qui cae-*

caelo.] accusant puellae Hesperum, qui puellam a complexu matris abstrahat, eamque ardenti juveni tradat in manum. *Complexu matris*] *πίσι* per repetitionem. *Hespero, qui caelo.*] respondent juvenes contra, nullum esse sidus Hesperii fulgore jucundius, qui exoriens confirmet pacta a parentibus inita. Versus ille, *Quod pepigere viri, vereor*, ut sit satis emendatus. *Hesperus a nobis*] puellas loqui constat. sed post hunc versum sex septem plus minus desiderantur. Illud autem, *At lubet innuptis*, manifesto a juvenibus dicitur. *Ut flos in septis.*] elegantissima comparatio, qua contendunt puellae, inutiles esse virginibus nuptias. *Dum intacta manet, dum cara suis est*] prius, *dum*, valet quadiu: posterior, usque eo. Fabius libro IX. *Florem*,] *μυλωνία πιάδι* Pindarus. *Ut vidua.*] contraria comparatio, qua contendunt juvenes, nihil virgini esse optabilius nuptiis. *Vidua.*] Horatius,

*Et vitem viduas ducit ad arbores. Idem,
Ergo aut adulta vitium propagine
Altas maritat populos.*

Viduam autem ajunt jurisconsulti vocari eam etiam, quae nunquam nupsit. *At tu ne pugna.*] hoc ab utrisque communiter cani videtur.

DE GALLIAMBO.

Antequam eruditissimum poëma de Cybele & Atti enarrare incipiam, non erit, ut arbitror, alienum de ipso genere versus aliquid dicere. quam enim minime pervulgata sit illius ratio, non id tantum ostendit, quod ejus ignorance, multis locis depravatum hoc carmen fuerat; sed illud multo magis, quod Michaël Marullus, Georgius Anselmus, M. Antonius Flaminus, at qui viri? quorum unusquisque propius a summorum poëtarum aberat, quam a mediocrium, laude, cum hujus modi quaedam scribere aggressi essent, seseque totos ad imitationem Catulliani poëmatis contulissent, (neque enim aliud habebant, quod sibi proponerent ad imitandum) propter exemplaris ipsius corruptionem saepe peccarunt. Neque hoc dico, quod quidquam de praestantissimorum hominum gloria detractum velim; sed ut acuum studiosorum

Ecc 3

ado-

adolefcentum attentionem ad intelligenda ea, quae de hac re tradere institui: consiliumque meum iis approbem, quibus haec disputatio vel longa nimium, vel etiam penitus supervacanea videretur. Dictus est igitur *Galliambus* a Gallis Cybeles sacerdotibus, qui in hujus deae sacris eo plurimum uterentur: qua de causa & *μακρὰς*, & *ἀνακλόμενους* vocatus est, ut tradit Hephaestion. Idem & Terentianus docet, & Martialis subindicat his versibus,

*Nec distat mihi luculentus Attis
Molle debilitate Galliambon.*

fit autem ex anapaesto, jambis duobus & syllaba, quale fit,

Vice veris & Favoni.

quibus adduntur rursus anapaestus & jambi duo. Exempli causa,

Vice veris & Favoni glacies resolvitur.

interdum etiam, ut versus celerior sit, in penultimum locum tribrachys pro jambo recipitur. His de rebus, Diomedis, grammatici optimi, verba ponam, sed aliquot locis a me emendata: ut intelligent, si qui laborem capere voluerint conferendi: *Galliambicum metrum est, quod apud Moecenatem tale est,*

*Ades, inquit, o Cybelle. Simile est illi,
Vice veris & Favoni.*

Inferius comma superiori simile esset, nisi amisisset ultimam syllabam,

— *fera montium dea.*

Galliambum aliud ex ipso factum ei simillimum est, nisi quod, ut enervatius fieret, & mollius, tertia ab ultima syllaba in duas breves geminata est, & factum tale,

Latus horreat flagello, comitum chorus ululet.

*fi esset sic, — comitum chorus ululet; esset illi simile,
— fera*

— *fera montium dea. ceterum quod enervatius diximus, simile est illud neotericum, quod est tale,*

Rutilos recide crines, habitumque cape viri.

Haftenus Diomedes. Citantur & a Nonio ex Varrone hujus modi versus, ut Marci pore,

Spatula eviravit omnes Venerivaga pueros.

ubi licenter mediam syllabam dictionis, *Venerivaga*, producere videtur. & ex ejusdem Eudaemonibus,

Phrygios per osfa cantus liquida canit anima.

Non est autem ignorandum, primo loco pro anapaesto poni posse spondaeum; ut,

Sectam meam executae duce me, mihi comites.

idem quarto etiam loco conceditur,

Tibicen ubi canit Phryx curvo grave calamo.

primo etiam, recipitur proceleumaticus,

Ubi capita Maenades vi jaciunt hederigeras.

idemque in quarto licet,

Dea magna, dea Cybelle, dea domina Dindymi.

eadem ratione tribrachys in secundo jambi vicem subit,

Simul haec comitibus Attis cecinit nova mulier.

Atque haec suavissimus grammaticorum, Terentianus Maurus, ostendit; qui, quamvis paulo aliam viam init dimetiendi hujus carminis, eodem tamen recidit. ejus verba sunt:

Sonat hoc subinde metro Cybeleium nemus.

Nomenque Galliambis memoratur hinc datum,

Tremulos quod esse Gallis habiles putant modos;

Adeo ut frequenter illum prope ab ultimo pedem,

Mage quo sonus vibretur, studeant dare tribrachyn.

Anapaestus esse primus, spondaeus & solet:

Duo post erunt jambi, tribrachys ve subicitur.

Linqvitque comma primum catalecticam brevem.

Pariambus & trochaei duo comma posterum,

E e e 4

Tri.

*Tribrachys ve continebunt, super atque semipes.
 Servasse quae Catullum probat ipse tibi liber,
 Super alta vectus Attis celeri rate maria.*

Haec Terentianus: qui, miror, cur primi commatis catalecticam brevem esse dicat. longam enim esse constat. Sed & alias pedum mutationes antiqui recipiebant, nihil fere curantes, dum temporum numerus retineretur. exempli causa,

*Γαλλὰι μητὴρ ὀρέϊναι φιλόθεοισι δρομάδης,
 Αἰς ἵππα παταγεῖται, καὶ γάλλικα πρόταλα.*

horum enim versuum posterior penitus similis est illi,

Tibicen ubi canit Phryx curvo grave calamo.

prior, par temporibus, syllabis admodum dispar. Tantum habui de Galliambi legibus dicere: nunc, quando ipse quoque hymnum in Liberum patrem eo carminis genere luli, ascribam illum; si qui forte tanti nostra esse ducet, ut legenda sibi arbitretur.

GALLIAMBUS (*) IN BACCHUM.

*Hedera comam revinctus Bromium patrem cano,
 Bromium, Eulhyum, Lyaeum, puerum, femorigenam,
 Ope cujus alma vitis nova munera peperit,
 Nova munera, apta curas animis procul agere.
 Pater o, pater bicornis, trieterice, cryphie,
 Eleleu, giganticida, tibi cymbala quatimus,
 Tibi spargimus capillum, tibi carmina canimus,
 Tibi verticem rotamus, tibi per juga gradimur.
 Nemora ipsa meta nostris tibi cantibus ululant.
 Eue, dator quietis, placide dator animi,
 Ubique tu moraris, bona ibi Venus habitat,
 Habitant tenelli Amores, jocus, & lepor habitat:
 Fidiumque, cornuumque strepitu omnia resonant:
 Alacres vigent choreae. mala tristitia procul,
 Inamabilesque curae rapido pede fugiunt.
 Date pocula huc ministri, plenos date calices,*

Avi-

(*) De hoc Mureti Galliambo vide P. Burmannum Sec. ad Pro-
 fert. III 15. 1.

Avida ut liquore dño mihi pectora repleam.
Scelus esset ore sicco sacra mystica facere.
Vah, vah, pater lychnita, quibus ignibus agitor?
Mihi mille jam ante ocellos nova lumina radiant.
Viden', ut nemus citato procul impete rapitur?
Humus ut tremens frequenti salit acta tripudio?
Novus unde clangor aures modo cornuum ferit?
Procul o, procul profani: deus ecce, deus adest
Maculosa terga lyncum, & tigrum celeripedum
Tenero domans flagello, posito premens jugo.
Rubicundus hunc magister, satyrique capripedes
Agili gradu insequuntur, ithiasusque mulierum,
Euoë pater, frementum, metuende Basfareu,
Ter o, & quater beatum tua qui orgia sequitur,
Thyrsum inquiete dextra quatiens hedericomum.
Simul atque pulchra Cadmi te filia peperit,
Peperit, sed ante tempus, Jovis igne saucia,
Pater ipse te alligatum, proprio in femore tulit,
Mala ne noverca caelo te praecipitem ageret.
Dedit inde te fovendum nymphis nemorivagis,
Fuga quae per alta Nysae propero pede volitant.
Quae ibi cunque tu puellus loca dexter adieras,
Ubicunque sesilaras, nova germine tenero
Feriebat arbor auras redimita pampinis:
Ubicunque lusitaras, nova flumina temeti
Placido viam secabant fluitantia sonitu.
Quid jam Indiam subactam tibi maxime memorem?
Quid ve Penthei, aut Lycurgi scelerata facinora,
Nova quid ve monstra Etrusco natitantia pelago?
Tua per tropaea eunti neque enim modus fuerit.
Tibi Tmolus, & Cithaeron, tibi Nysa subdita est:
Tua musici, & poetae unanimes sacra celebrant:
Tuo eis liquore tactis simul ac capita calent,
Numeris repente fufis subito omnia resonant.
Sine te nihil venustum est, nihil est hilarificum.
Tu animis acerba fessis curarum onera abigis,
Adimis pudorem ineptum, secreta patefacis,
Ineunda pellis omnes ad proelia Veneris.
Obitis quiete molli, quibus obtegis oculos.
Agedum pater, agedum rex, agedum aetheris decus,
Ades usque, nosque clemens oculo aspice placido.

DE BERE CYNTHIA, ET ATTII.

Quae de *Atti* a variis scriptoribus, Diodoro, Pausania, Eusebio, Arnobio, Augustino, Ovidio, aliisque varie scripta sunt, congerere, infiniti, &, ni fallor, legentibus non nimium jucundi laboris foret: praesertim cum ea jam omnia alii plerique studiose diligenterque collegerint. quocirca satis habebō, poematis hujus argumentum breviter indicare. id est ejus modi: Cum Attis in nemus Cybelae sacrum venisset, magna comitum stipatus manu, furore correptus, virilia amputavit sibi. idem fecere ceteri quoque, qui cum eo venerant. tum per aliquod tempus, ut mos sacrorum ferebat, tumultuati, obdormierunt. expergefactus Attis, cum ad se redisset, coepit lamentari conditionem suam, etiamque de repetenda patria cogitabat: cum Cybele, obiecto leone, cum ita perterrefecit, ut ab ultimo littore, quo jam proceserat, iterum in nemoris opacitatem compulerit: ubi omne reliquum vitae spatium exegit. Porro haec Catulli narratio non convenit cum iis, quae de Atti alii tradiderunt. sed ne alii quidem inter se conveniunt. fieri potest, ut vel alios scriptores secutus sit, qui nunc non extant, vel tractatam ab aliis fabulam suo ipse quodam modo tractare voluerit. *Devolvit,*] abscidit, ita ut in terram devolverentur. *Pondera,*] testiculos. *Acuto filice,*] Samia testa. eam enim ad hoc ministerium adhiberi solitam, notum est. *Sine viro,*] sine ea parte, qua viri sumus. *Citata,*] facete mutat genus; quod Attis mas amplius non esset. *Leve tympanum,*] alii, *breve croतालum*, quod non improbo. Si, *leve tympanum*, legas, dicendum erit tympanum prima correpta, ut & apud Homerum,

ἢ κρετῖλον, τυμπάνων τ' ἰαχῇ, εὖν τε πέμψας αὐλῶν.

Leve tympanum,] alii, *tympanum*, *tubam*. ego in Cybeles sacris *tubam* adhibitam non puto. haec autem repetitio nescio quid habere lepidius videtur. *Tua initia,*] *initia*, sacra ipsa dicuntur: sed hic significat ea, quae adhibentur in sacris. *Terga tauri cava*] tympanum. *terga* autem, pro tergora. *Gallae,*] *Gallōs* vocari Cybeles sacerdotes, nemo nescit: at hic Gallas vocat, quod, erepta virilitate, mulieribus potius, quam viris, annu-

randi

randi essent. *Pecora.*] quod neque viri amplius, neque verae mulieres essent.] *Hilarate herae citatis.*] *heram* vocat Cybelen, ejus animum vult a comitibus suis, hac illac currendo, exhilarari. alii legebant, *Hilarate aere concitatis*: contra rationem metri. ego autem vidi hoc totum carmen jam pridem scriptum manu excellentis in omni genere honestarum artium viri, Octavii Panthagathi: in quo cum alia multa ingeniose admodum emendata erant, tum hic locus ita scriptus, ut eum ipsi edidimus. magis etiam mihi placuit haec emendatio, postquam animadverti, Petrum quoque Victorium eam retulisse in libros suos. *Ubi cymbalum*] haec omnia Cybeles & Bacchi sacris communia erant. vide Strabonem libro x, & Euripidem in Bacchis. *Faciunt,*] rotant. *Thiasus,*] cohors ipsa quae Attin secuta erat. *Sine Cerere,*] incenatae. *Fugientem eum,*] foporem. *Pasithea.*] haec una est e Gratiis, Somni uxor. apud Homerum enim Iliados xiii, Juno cum Somno agens, ut Jovem sopiat, eam se illi, pro praemio, uxorem daturam pollicetur:

Αὐτὸς ἴδ' ἐγὼ καὶ τοὶ Χάρειται μίαν ἐπλοπρῆσαν
Δάσιν ἐπυύμεναι, καὶ σὴν κεκληῖσθαι ἄκροισι,
Πασθεῖν, ἣς αἰὲν ἰμερίαι ἤμετε πάντες.

id est,

*At tibi ego e Charitum florentum aetatibus unam
Connubio jungam stabili, propriamque dicabo
Pasithean, quae omnes una tecum exigit annos.*

Miseriter,] miserabiliter. sic Laberius,

Mens incorrupta miseriter corrumpitur.

Ita infra, *puriter.*

— *si vitam puriter egi.*

ita veteres multa, *parciter, saeviter, inimiciter, torviter, praeclariter,* & alia, quorum exempla sunt apud Nonium. *properiter* etiam ait olim dictum fuisse; & citat Catulli locum,

Animula miserula properiter abit.

sic

fic Ennius, *prognariter*, vi. annalium,

— *audite parumper*

*Ut, pro Romano populo prognariter armis
Certando, prudens animam de corpore mitto.*

fic Cicero, *audaciter*, pro Sex. Roscio, *Multa scelera-
te, multa audaciter, multa improbe fecisti.* ita enim le-
git eum locum Priscianus libro xv, ubi negat, *faciliter
& difficiliter* dici: quorum de altero nihil affirmo: *diffi-
ciliter* quidem, & *perdifficiliter* apud Ciceronem legun-
tur. *Gymnasis.*] prima correpta legendum est. *Querend-
um est,*] deploranda est mea conditio. *Ego mulier?*] ego ne mulier jam sum, quae antea adolescens, ephebus,
puer fueram? quae inter aequales meos omni juvenilium
exercitationum genere florueram? *Flos,*] ornamentum.
Decus olei,] luctae. hypallage. *Tepida,*] ex eorum,
qui me invisebant, multitudine, & frequentia. *Calere*
enim dicuntur loca, quae frequentantur. Octavianus
Augustus in epistola ad Tiberium, *Lusinus enim per
omnes dies, forumque aleatorium calefecimus. Mihi flo-
ridis coroliis.*] indicat, multos sibi amatores fuisse. *Mae-
nas.*] ita vocabantur Cybeles & Bacchi sacerdotes, *mae-
nas.* *Roseis ut hic labellis.*] statim ut poenitere se
aperte dixit. *Geminas deorum ad aures.*] versum hunc,
libere ut dicam, adulterinum esse suspicor: primum,
quod, eo detracto, nihilo deterior, aliquanto etiam,
ut ego quidem puto, melior sententia est. cum enim de
una Cybele agatur, illud, *deorum*, subalienum videtur.
deinde, *geminas aures*, ociosum plane est epitheton.
postremo, *nova nuncia*, neque hoc loco satis apte, ne-
que omnino Latine dici puto. *nuncius* enim masculo ge-
nere dicitur, non *nuncium* neutro. Scio citari ex Tibul-
lo, & Lucretio locos; sed quos si quis accurate consi-
deret, videbit nihil facere ad probandum id, quo de agi-
tur. Eruditi homines, & veteribus libris instructi, hoc
quale sit, judicabunt. *Functa iuga.*] Cybeles enim cur-
rum leones trahunt. *Agedum, inquit.*] in quibusdam,
*Agedum, inquit, age ferox, hunc, agedum, aggre-
dere ferox.* quae scriptura mihi quidem magis probatur.
Caeda terga cauda.] hic enim mos est leonum sese ad
iram excitantium. *Semper, omne vitae spatium.*] pleo-
nas.

nasmus. *Dea magna.*] concludit poëta precatione, qua Cybeles a se iram amolitur, eamque orat, ut in alios potius furorem immittat suum.

DE NUPTIIS PELEI, ET THETIDOS.

Quod initio dixi, hae inscriptiones, quae in impressis libris leguntur, ab ipsis auctoribus non esse factas, vel ex eo intelligere licet, quod libellum hunc *Argonautica* vulgo nominari videmus; deceptis videlicet hominibus imperitis, eo quod Catullus a descriptione expeditionis Colchicae exordium ducit, neque animadvertentibus id eum facere, ut commodius ingrediatur ad celebrandas Pelei nuptias, qui praecipuus hujus poematis veluti scopus (*) est. itaque jure optimo a viris eruditissimis adulterina illa inscriptio repudiata est. Descripturus igitur Pelei nuptias, primum narrat, Peleum tunc Thetidis amore irritum fuisse, cum ad vellus aureum una cum ceteris Graeciae principibus navigaret. Qua in re suo quodam jure ab aliorum poetarum narratione discedit. Nam Orphei (si modo ejus sunt *Argonautica*, quae nomen ipsius prae se ferunt) Apollonii, Valerii Flacci, Claudiani, & aliorum testimonio, quo tempore profecti sunt *Argonautae*, non modo Thetidem duxerat Peleus, sed etiam Achillem ex ea susceperat, jamque Chironi educandum tradiderat. Sed non est a poetis aut constantia, aut historiae fides nimium subtiliter exigenda. *Peliaco.*] ad Pelion enim Thesaliae montem aedificata est Argo. Diodorus v. Bibliothecae, unde & Πηλίας Ἀργὸν ab Apollonio dicitur. *Pinus.*] non, quod e pinu contextam hanc navem fuisse constet: sed, more poetico, *pinum* pro qualibet arbore apta conficiendis navigiis nominat. alioqui enim Orpheus eam ex *piceis*, *quercubusque* compactam fuisse dicit,

ὃς χαρὸντι ποτὶ χόμῃς γηγῆσις ἔλκει νῆα
Ἀργὸν πικύσι τ' ἰδὲ δρύσι πομφαδίταιν.

id est,

*Ac placidos laeti in fluctus deducite navem
Et piceis Argo, & quernis trabibus compactam.*

At

(*) Melius est Latium *consilium*, vel *propositum*.

At idem alio loco *faginam* eam fuisse ait. Quin cum Euripides *πάλιν* dixisset, Ennius *abietem* vertit, cujus sunt illa,

*Utinam ne in nemore Pelio securibus
Caesa accidisset abiegnā ad terram trabes:
Ne ve inde navis incohanda exordium
Cepisset, quae nunc nominatur nomine
Argo, qua vecti Argivi delecti viri
Petebant illam pellem inauratam arietis
Colchis, imperio regis Peliae per dolum.*

Valerius autem cum *robora*, *pinosque* ad eam conficiendam adhibuisset, paulo post vocat eam — *presam regibus alnum*. Sed nihil apud poëtas isto figurae genere usitatus. Alexander Cornelius, ut est apud Plinium, *arborem conem* appellavit, ex qua facta esset *Argo*, similem robori viscum ferenti, quae nec aqua, nec igni posset corrumpi. Sunt qui hanc primam navem fuisse autument: alii eam, quae a Danao facta est, ut est apud interpretem Euripidis. *Argo* autem vocatam, vel quod *ἀργόν* celerem veteres dixerint, unde & *lethargum* eum, qui celeriter oblivisceretur: fuerit autem navis haec insigni celeritate: quo fit, ut eam Varro *citiremem* vocet: vel quod eam Argus quidam aedificaverit, in astrum tandem conversa est. *Phasidos ad fluctus*.] hic fluvius ex Armenia fluens, Colchida, Ponti regionem, alluit. *Et fines Aeaetaeos*.] Colchida ipsam, ubi tum Aeaetes regnabat, Medae pater. *Cum lecti juvenes*.] florem heroum cum Iasone navigasse ait Theocritus. *Argivae robora pubis*,] ex omni Graeca juventute robustissimi. *Ausi sunt*,] quod ante eos nemo ausus fuerat. *Vada salsa*,] mare. *παραίωσις*. *Cita puppi*.] videtur alludere ad id Argus etymon, quod supra attulimus. *Auratam pellem*] *πύργουσι Νεός*, Euripides: *Νεός χρίσται*, & *χρίσται κώας*, Orpheus, & Apollonius, ejus videlicet arietis, quo Phryxus mare trajecerat.] Varro lib. II. de re rustica, figmentum hoc ad pecudum caritatem refert. ejus verba sunt: *De antiquis illustrissimus quisque pastor erat, ut ostendit Graeca, & Latina lingua, & veteres poëtae, qui alios vocant πολυκραις, alios πολυμίλεις, alios πολυβάτες, qui ipsas pecudes, propter caritatem, aureas ha-*

habuisse pellos tradiderunt, ut *Argis Atreus*, quam sibi *Thyesten* subduxisse queritur; ut in *Colchide Aeaetes*, ad cuius arietis pellem profecti regio genere dicuntur *Argonautae*; ut in *Libya*, ad *Hesperidas*, unde aurea mala, id est, secundum antiquam consuetudinem, capras, & oves, quas *Hercules* ex *Africa* in *Graeciam* exportavit. ea enim sua voce *Graeci* appellarunt *μῆλα*. Neque defunt, qui vellus illud, libellum fuisse tradant, quo auri facienda ratio contineretur. *Simonides* in hymno, quo *Neptunum* celebravit, purpurei illud coloris fuisse dixit, quo a marinis purpuris, in traiectione illa, aspersam fuisse. *Avertere.*] hoc verbo dolus quidam saepe indicatur. *Virgilius*,

Quo regnum Italiae Libycas averteret oras.

Licinius Macer pro *Tuscis*, (citatur *Priscianus*) *Quos oportuit amissa restituere, hinc etiam reliquias averterunt.* *Cicero* *Frumentaria*, *Quid, si doceo, te non minus domum tuam avertisse, quam Romam misisse decumarum nomine? Diva quibus.*] *Pallas.* *Virgilius*,

— *Pallas, quas condidit arces,*

Ipsa colat. *Athenis* in arce colebatur. *Ipsa.*] *Minervam* ipsam una cum *Argo* manus operi admovisse, ajunt poëtae. *Currum,*] navem. catachresis. *Illa rudem,*] intactam. *Cursum,*] metaphora. *Prima.*] vide *Plinium* cap. *LVI.* lib. *VIII.* *Amphitriten,*] mare, πᾶσι τὸ ἀμφιτεῖναι τὸ γῆν. Poëtae *Neptuni* uxorem esse dicunt. *Emergere feri.*] *Apollonius* deos ipsos superos, nymphasque *Peliadas*, *Argus* novitatem, heroumque praestantiam admiratos fuisse dicit:

πάντες δ' ἄρ' ἀνέθιεν λαοὺς αἰεὶ ἤματα κείνη
ἤμα, καὶ ἡμιθεῶν ἀνδρῶν μὲν, οἳ τίτ' ἄρ' ἔστι
πέντον ἐπιπλάσσαν. ἐπ' ἀνθρώποις δὲ νόμον
Πηλεΐδης κρυφῶσι ἐδάμναεν εἰσπρόσωται
ἔργον Ἀθηναίης Ἰωνίδος, ἔδδον καὶ αὐτὴς
ἔρωας χεῖρας ἐπιπρωδάσας ἔριτμον.

Nutricum tenuis,] mammarum tenuis.

Tum

Tum Thetis humanos.] cum tamen eos valde averfaretur: cupiebat enim e Jove gravida fieri, quae refponfum accepiffet a Proteo, filium e fe procreatum iri majorem eo, (quicumque is tandem efferet) a quo procreatus foret. vide Ovidium xi. Metamor. quin & Jupiter ipfe, ejus amore correptus, voti eam compotem feciffet, nifi a Prometheo instantis periculi admonitus efferet. quam etiam ob caufam, liberatum e Caucafo Prometheum, narrat Lucianus. cum Apollonius contra, Jovem quidem a Themide admonitum, Prometheum vero Herculis beneficio liberatum fuiife dicat, idque etiam ipfe Prometheus apud Aefchylum ita vaticinetur fore. *Pater ipfe,*] Nereus. *O nimis optato.*] ingrefurus ad canendas Pelei nuptias, ceteros Argonautas, ab eis digrefurus, falutat, feque eorum laudes verfibus fuis celebrarum pollicetur. *Nimis optato.*] hinc exprefsum efferet illud Virgilianum,

Magnanimi heroes, nati melioribus annis.

O bona mater.] Argo ipfam intelligit, cujus velut utero diu inclufi latuerunt Argonautae. *Teque adeo eximie.*] cum alios heroas faepe compellabo, tum te, o Peleu, eximie, ac praeter ceteros. *Taedis felicibus,*] felici matrimonio. *Pulcherrima Neptunine,*] pulcherrima natarum Neptuni. Tale efferet apud Theocritum & Callimachum *Ἰωνιδίαν*, apud Virgilium *Nerine Galathea*. Porro de Thetide, fuerit ne, quod hic ait Catullus, Neptuni five Nerei filia, Achillisque mater, non fatis inter veteres convenit. Homerus Thetidis filium, Nerei nepotem Achillem facit: eaque a plurimis recepta fententia efferet. alii, e quibus efferet Aristoteles, Thetidem eam, quae Achilli mater fuerit, Chironis centauri filiam fuiife ajunt: Daimachus Philomelam vocat Achillis matrem, quae ipfa Aetoris filia fuerit. Staphylus libro tertio rerum Thesfalicarum narrat, Chironem, Pelei gloriae velificari volentem, accerfiffe ad fe Philomelam Aetoris Myrmidonis filiam, deinde eam famam difseminaffe, confutuiife deos Thetidem Peleo uxorem dare: foreque, ut ad nuptias, non fine magna vi imbrium ac tempeftatum venirent. ipfe autem, qui fapientia, rerumque caeleftium intelligentia vigeret, eum nuptiis diem dictum efferet con-

finxit, quo prospiciebat fore, ut magna vis procellarum
existeret: cumque postea eo ipso die Philomela'n Peleo
collocasset; factum, ut homines nupsisse ei Thetidem
crederent. *Tethys*] *Tethys* ex Oceano Doridem, Do-
ris ex Nereo Thetidem sustulit. *Oceanusque pater.*] *Antiqui* deos omnes, *patres* vocarunt. sic *Jupiter*,
nume ἀΐψος π Διὸς π: sic *Apollo pater*, *Liber pater*,
Neptunus pater, *Vulcanus pater*, *Mars pater*. ceterique
ad eundem modum. Lucillius in deorum concilio:

Ut nemo sit nostrum, quin pater optimu' divum:
Ut Neptun' pater, Liber, Saturnu' pater, Mars,
Janu', Quirinu' pater nomen dicantur ad unum.

sed *Oceanum* praecipue, quod, ut alio loco diximus,
aquae rerum omnium tribuerent principatum *Quae simul.*] *simul* atque advenit opratum illud tempus faciendis nuptiis
constitutum. *Dona ferunt prae se,*] quibus novam nu-
ptam munerarentur. *Grauinonisque domos, ac nitenis*
alacrifera.] haec sunt vetustae scripturae, de calamo no-
tatis libris, miserabiliter depravata vestigia *Petrus Vi-*
etorius suspicatur priorem partem ita legendam, *Crano-*
nisque domos. posteriorem vero nonnulli restituere co-
nati, legunt, *& moenia Larissaea.* ego neutram conje-
cturam improbo; & tamen, dum meliores libros nactus
fuerim, nihil de hoc loco affirmare audeo. *Rura colit*
nemo.] feriabantur omnes, propter nuptiarum celebra-
tem. *Ipsius at sedes.*] describit magnificentiam appa-
tus aedium Pelei. *Recesfit.*] interiorrem partem aedium
significat. sic Seneca,

In multa dives spatia discedit domus:
Arcana in imo regia recessu patet.

Locum autem hunc imitatus videtur Virgilius sub finem
primi Aeneidos:

At domus interior regali splendida luxu
Instruitur, mediisque parant convivla tectis.
Arte laboratae vestes, ostroque superbo,
Ingens argentum mensis, caelataque in auro
Fortia facta patrum, &c.

Fff

Put.

Pulvinar geniale,] lectus genialis. *Haec vestis.*] in veste, qua stratus erat lectus genialis Thetidos, multas heroum figuras fuisse dicit, atque inter ceteras, Thesei linquentis Ariadnam: unde sumpta occasione digreditur ad eam sive fabulam, sive historiam fulsissime explicandam. *Diae,*] *Naxi.* *Necdum etiam seseque sui.*] vigilet, an dormiat, nescit. non credit se esse compotem sui: nondum credere audet, quod videt, insperatae rei novitate stupefacta. *Saxea ut effigies.*] summa vis est in hac comparatione. primum enim, quod bacchanti Ariadnen comparat, significat, eam & vultu, & totius corporis gestu ravidum quendam concitatae mentis ardorem prae se tulisse. quod autem addit, *saxeam effigiem*, tantam vim doloris fuisse indicat, ut diu neque movere se potuerit, neque in ullam vocem erumpere. omnis enim immodica affectio & eripere vocis usuram, & omnium corporis partium functiones impedire ad tempus solet. atque hoc nimirum est, quod Nioben poëtae, cum filios suos Apollinis & Dianae sagittis confosos videret, obrixisse in lapidem fabulantur. *Immemor at juvenis.*] videtur alludere ad eorum sententiam, qui ajunt, Bacchi numine effectum esse, ut Theseus oram solvens, Ariadnes penitus oblivisceretur: itaque, quod eam reliquerit, oblivione tantum, eaque divinitus immissa, non ingrato animo, effectum. Vide Theocritum Pharmaceutria, & in eum commentarios. *Et magnis curarum fluctuat undis.*] hunc locum imitatus videtur Virgilius,

Saevit amor, magnoque irarum fluctuat aestu.

Strophio.] Nomius, *Strophium*, inquit, est fascia brevis, quae virginales tumorem cohibet papillarum.

Turpilius Philopatro,

*Me miseram, quid agam? inter vias epistola excidit mihi.
Infelix inter tuniculam atque strophium collocaveram.*

Luctantes.] ita legendum videtur, non, ut in aliis, *luctantes*. *luctantes* autem expono paulatim intumescentes, &, ut veteres loquebantur, *fororiantes*, quasque existentes ad strophium repellendum. *Salis,*] maris sic
Vir.

Virgilius, — *Spumas salis aere ruebant.* & alibi, — *campos salis aere secabant.*

Alludebant,] identidem percutiebant. Tale est illud Tibulli,

Ima videbatur talis illudere palla.

Externavit,] extra se posuit, sive, ut Nonius interpretatur, dementem fecit. Hoc verbo infra etiam usus est. *Illā tempestate, quo tempore.*] *ὑπερτασία*. sic Cicero: *ejus temporis, quo die.* *Theſeus.*] varias de hac Theſei profectione sententias enumerat Plutarchus in ipsius vita: quas illinc repetat, qui volet. *E littoribus Piraei.*] poetica licentia utens, ab historiae fide recessit. non enim ex Piraeo, sed ex Phalero solvit Theſeus. neque Piraeus illis temporibus navale imperat, sed cūria. navale autem, antequam Themistocles imperaret, non fuit. auctor Pausanias. *Injusti regis.*] grave est, ait Plutarchus, *disertae civitati, & in qua Musarum studia vigeant, inimicum fieri.* nunquam enim desit Minos in Atticis theatris male audire, omnibusque vexari probris: neque eum vel Hesiodus adjuvit, qui regno dignissimum, vel Homerus, qui Jovis familiarem vocavit, quominus obtinuerint tragici, qui de pulpito scenaeque multam ei asperserunt immitis violentaeque naturae infamiam. eadem fere de Minoe Plato in dialogo, quem de ipsius nomine inscripsit. *Gortynia.*] Gortyn, urbs in Creta. *Crudeli peste coactam.*] ipsum deorum numen conspirasse cum Minoe ad ulciscendam caedem Androgei videbatur: eodem enim tempore & bello, & fame, & pestilentia affligebantur Athenienses: responsumque est oraculo, non aliter ea desitura, quam si Minoi fieret satis. Vide Plutarchum, Diodorum, Eusebium. *Electos juvenes,*] septenos quotannis juvenes, ac totidem puellas; idque per annos novem: quos nonnulli forte duci, alii a Minoe deligi solitos ajunt. *Cecropiam,*] regionem Atticam. *Dapem dare*] varias super hac re sententias refert Plutarchus. *Funera nec funera.*] figura Graeca. ita enim illi *ἀδύνα δάσιν, ἀρχαῖος γάμος,* & similia. sic Cicero *insepultam sepulturam*, sic Ovidius *injusta justa*, sic quidam vetus tragicus, *innuptas nuptias*, sic Ennius *artem inertem*, cujus est illud, — *quae scis,*

In vulgum vulgas, artemque expromis inertem.

Fff 2

Nave

Nave levi.] ea navis postea, ex voto, quotannis De-
ion ab Atheniensibus mittebatur. vide Platonem princi-
pio Phaedonis. *Superbas,*) magnificas: ut, — *aulaeis*
jam se regina superbis. Quales Eurotae.] de hac com-
paratione dixi supra in carmine de nuptiis Manlii. *Curis*
hominum.] sic infra de Venere, *Quae dulcem curis miscet*
amaritiem. Hinc est, quod Musaeus *γλυκύπικρον* vocat
ἡρώτων κίναρον. *Quaeque regis Golgos.*] *Golgos* oppidum
est in Cypro Veneri sacrum. hic *Golgos* numero multi-
tudinis dicit. Pene autem conversus est hic versus e
Theocriti Syracusanis,

Δίωκον', ἃ Γόλγος πρὸς Ἰδάλιον ἱφίλασσε.

Cum autem & hic, & supra, Phaleuciis in Volusium,
Colchos pro *Golgos* legeretur, primus utrumque locum
emendavit vir clarissimus, Hermolaus Barbarus. *Aut*
mortem oppeteret.] ita legendum, non, *oppeteret.* neque
enim *mortem oppetere* dicitur, nisi qui moritur. deinde,
oppetere mortem, Latine dicitur: at certe, *oppetere prae-*
mia laudis, quid sit, non video. *Non ingrata, tamen*
frustra.] non ingrata fuisse superis Ariadnes vota, illud
indicat, quod Theseus victoria potitus est. ipsa tamen
spe sua frustrata est: neque enim, quod optabat, conti-
git ei, posse aetatem una cum Theseo exigere. *Suspen-*
dit vota.] neque enim audebat aperte pro Theseo vota
facere: ne ipsa de se indicio esset patri. *Robur,*] trun-
cum. *Errabunda regens.*] Virgilius,

Caeca regens filo vestigia.

Flexibus.] *ambages* & *dolos tecti* vocat Virgilius. *Frustra-*
retur.] frustra haberet, deciperet. de hoc verbo vide Gel-
lium. *Inobservabilis error.*] Virgilius,

— & *inextricabilis error.*

A primo carmine,] ab instituto celebrandarum nuptia-
rum Pelei. *Consanguineae,*] sororis, Phaedrae. *Diae,*]
Naxi: etsi multas alias insulas, quae *Diae* dicerentur,
enumerat interpres Theocriti Pharmaceutria. *Dulci de-*
vincta lumina somno.] sic Theocritus de somno, *πάλιν*
καλὰ φάινει δρυμῶν. alii, *devincta*, ut sit simile illi Ho-
merico,

— καὶ

— μελαγχρὸν διδουμένους ὄππιν.

Devota perjuria,] execranda, & diris obnoxia. Ad hunc autem locum respexit Tibullus, his versibus,

*Gnosia, Theseae quondam perjuria linguae
Flevisti ignota sola relicta mari.
Sic cecinit pro te doctus Minoi Catullus,
Ingrati referens impia facta viri.*

Nunc jam nulla.] sic Ovidius,

Nunc quoque nulla viro, clamabo, femina credat.

Praegestit,] valde gestit, valde cupit. Lucillius,

Quantum haurire animus Musarum e fontibu' gestit.

Germanum,] Minotaurum. *Crevi,*] judicavi. *Pro quo dilaceranda,*] quantopere horribile veteribus fuerit, quod vera lacerari a feris, hinc existimari potest, quod ejus rei formidinem, apud Homerum, proponit Hector ignavis,

Οὐδ' ἔτι τ' ἰγὰρ ἀπάνδοξε μέγχε πτόσσοντι νόστον,
Οὐχ αἰ δέμιοι ἐσσεῖν φονήν κούωσι, ἐδὲ δεινὸς.

& de Achille,

— αὐτὸς δ' ἐλάρια τάχ' ἐκείνῳ, Οἰανότ' π' πῦρ.

Nec injecta.] Cicero ii. de legibus, *Siti dicuntur ii, qui conditi sunt: nec tamen eorum ante sepulcrum est, quam iusta facta, & corpus incensum est. Et quod nunc communiter in omnibus sepultis ponitur, ut humati dicantur, id erat proprium tum in iis, quos humus injecta contegeret: eumque morem jus pontificale confirmat. nam prius quam in os injecta gleba est, locus ille, ubi crematum est corpus, nihil habet religionis: injecta gleba, tum & ille humatus est, & sepulcrum vocatur, ac tum denique multa religiosa jura complectitur. Haec verba Cicero ipse ascripsi, ex quibus, quid sit, terram injicere, intelligi posset. Frequens enim est ejus rei apud auctores optimos mentio. Quatenam te] usitatum est, ut quorum immanem crudelitatem execramur, eos e rupibus, effe-*

efferis ve animalibus, aut etiam e mari natos esse dicamus. Virgilius,

*Nunc scio quid sit Amor. duris in cotibus illum
Ismarus, aut Rhodope, aut extremi Garamantes
Nec nostri generis puerum, nec sanguinis edunt.*

Et apud eundem Dido, Aeneam alloquens,

*Nec tibi diya parens, generis nec Dardanus auctor,
Perfide: sed duris genuit te cautibus horrens
Caucasus; Hyrcanaeque admorunt ubera tigres.*

*Tibullus vero, cum iis, qui Veneris furta non celassent,
atrocem Venerem minitaretur fore, ita scripsit,*

*Nam fuerit quicumque loquax, is sanguine natam,
Is Venerem e medio sentiet esse mari.*

*& alibi, cum dominam a nimia feveritate abducere nite-
retur,*

*Nam te, inquit, nec vasti genuerunt aequora ponti,
Nec flammam volvens ore Chimaera fero,
Nec canis anguinea redimitus terga catena,
Cui tres sunt linguae, tergeminumque caput,
Scyllaque virgineam canibus submissa figuram,
Nec te conceptam saeva leaena tulit.*

Notum est & illud Homericum,

— γλαυκὴ δὲ σ' ἔπειν ὄψατο.

Quae Syrtis.] Virgilius,

*Quid Syrtes, aut Scylla mihi, quid vasta Charybdis
Profuit?*

*Si tibi] eodem pene modo de Minoe, apud Virgili-
um, queritur Scylla,*

*Me ne inter comites, ancillarumque catervas,
Me ne alias inter famularum munere jungi,*

Can-

*Conjugis atque tuae (quaecunque erit illa) beatæ
Non licuit gravidos penso devolvere fufos?*

Sæva quod horrebas.] Priscum parentem exponunt Cecropem: sæva autem præcepta, legem, quam ille tulisse de certa legitimaque maris ac feminae conjunctione dicitur. ego, cur ista tam longe petenda sint, cur ve lex illa ita sæva dicatur, ut eam Theseus horrere debuerit, exputare equidem non queo. itaque, ἀποδείξω τὴν ἀνάγκην, ita hunc locum interpretor. Si connubia nostra tibi cordi non erant, pro eo quod horrebat animus recordatione eorum, quæ olim pater meus crudelissime imperaverat civibus tuis, nempe ut florem suæ juventutis Minotauro devorandum mitterent, ob idque nolebas tam sævi, tamque importuni hominis filiam tibi uxorem adjungere: at certe me, ut tibi famulae loco essem, abducere; non, cujus beneficio viveres, eam feris discerpendam relinquere debuisti. Candida permulcens.] pedes tibi abluens. Est autem παῖς, a ministerii vilitate. Sed quid ego.] ἐπιεικέως. Auctæ,] præditæ a natura. Mortalis.] vehementius quiddam & ἐντονακρότητος dixit, quam si hominem dixisset. Sic nimis.] allevamentum quoddam doloris est, in rebus adversis tuis, habere, qui te conquerentem audiant, &, si minus juvare possint, tamen aliqua tui miseratione moveantur. Id quoque sibi Ariadna ereptum esse conqueritur. Juppiter.] stulta, sed hominibus usitata consuetudine, optat, quæ facta sunt, infecta esse. Tale est illud,

οὐδ' ἄφελ' Ἀργεῖς μὴ διατλάδην παύσθω
Κόλπον ἱς αἰῶν.

Enimvero non votis corriguntur præterita, sed futura consilio diriguntur. Notum est illud Agathonis,

Μόνυ δ' αὖτ' ἐν ἡδὲ πέποιται,
Δόνηται πῦρ, ὅσ' αἶν' ἢ παταγμένα.

id est,

*Una hac enim re etiam deus privatus est,
Infecta facere, facta quæ sunt, ut queat.*

Fff 4

Gnos-

Ghœsia Cecropiae.] Virgilius,

*Felix heu, nimium felix, si littora tantum
Nunquam Dardaniæ tetigissent nostra carinae.*

Crudelia consilia] *consilia* ita dixit, ut Graeci *οἷμας*: quo nomine saepe naturam & ingenium cujusque significant. *In nostris requiescet sedibus hospes.*] hunc forte versum imitatus fuerit Virgilius illo,

Quis novus hic nostris succedit sedibus hospes?

Idaeos ne petam montes?] de patria ne repetenda cogitem? Ida enim mons Cretae est. *At gurgite lato.*] at lacum & metuendum mare interjectum, patriam meam ab hac insula dividit. *Quem ne ipsa reliqui?*] id est, ejus ne, quem ipsa reliqui? sic Terentius Andria,

Quem ne ego vidi ad vos afferri vesperi?

Plautus *Mostellaria*,

*Qua peshume modo? quae ne jam subducta erat
Tuto in terram?* Idem Milite,

Quem ne ego servavi in campis Catichlondoniis?

Hoc qui non intelligebant, fecerunt hoc loco, *quem ve ipsa reliqui*: & paulo infra, *Qui ve fugit*, aut, *Qui refugit*, pro, *Qui ne fugit*. *Praetereo littus.*] ubi littus praetereo, nihil video praeter solam, ac desertam insulam, sine ullo recto: neque tamen ex ea egredi possum, undique praecludente iter mari. *Eumenides.*] has deas esse credebant, Nocte genitas, quae homines atrocibus turpificatos vitiis ulciscerentur. *Diras ultrices* vocat Virgilius: *Eaedem* & *Erinnyes* dicuntur: Epimenidesque eas Saturni filias facit: Euripides videre ipsas ait omnia; cujus est illud ex Oedipo Coloneo, *αἷς παῖς ἰπῶντος Λαερτιάδης*. Ipsae de justitia sua multa apud Aeschylum praedicant: se videlicet nemini bono irasci, sed a sceleratis tantum meritas poenas exigere. Vinum ad earum sacrificia non adhibebatur: quae & iccirco *νοτάλια* dicebantur. Fiebant autem media nocte, ut ex Aeschylo intelligitur. Plura vide apud Aeschyli & Sophoclis interpretes. *Angui-*

guineo capillo.] ἰφικλέμενος eas Orpheus in hymnis vocat, *Quae quoniam vere*] eas demum detestationes valere arbitrabantur, quibus quis vero, magnoque, non levi aut simulato dolore motus alium defixisset. tum vero nullam expiandi rationem esse existimabant. Horatius,

*Diris agam vos. dira detestatio
Nulla expiatur victima.*

Sed quali.] locus hic, si diligenter animadvertas, confirmat id, quod supra tetigimus, non ingrati animi vitio, sed, oblivione a diis objecta, fecisse Theseum, ut Ariadnam relinqueret. ipsa enim precatur deos, ut quali se mente reliquit Theseus, tali etiam funestet suos. Vota autem Jovi probata esse, infra dicitur. Cum ergo Theseus oblivione domum suam postea funestaverit, confequitur, ut oblivione quoque antea deseruisset Ariadnam. Sed idem magis etiam ex illis versibus constat, qui infra leguntur,

— *qualem Minoidi luctum*

Obtulerat mente inveniendi, talem ipse recepit.

ut jam dubitandum non sit, quin hanc sententiam Catullus infecutus fuerit. *Invito numine,*] quod non libenter & Aegeum morte, & Theseum luctu, utrumque immerentem, afficeret. *Quo tunc & tellus.*] sumptum ex Homero. *Dulcia signa,*] candidum velum. *Ereptum,*] liberatum. sic supra,

— *ego te in medio versantem turbine leti*

Eripui. Castae divinae,] Palladis, quae Atheniensium praefes erat. *Reddite in extremo*] neque enim ad patrem venit Theseus, nisi jam adultus, multisque editis praeclaris facinoribus nobilis. Vide Plutarchum. *Canitiem terra.*] mos antiquorum in luctu. *Incendia,*] doloris mei ardorem. *Dicat,*] indicet. *Itonis.*] Palladem intelligit, quam Apollonius *Itonida*, Bacchylides *Itoniada* nominat. Itonus Thesfalus fuit, Amphictyonis filius, qui urbem quandam Thesfaliae a se Itonem nominavit, ubi dea haec colebatur. Cum autem Ito, sive

Fff 5

Iton

Iton urbis nomen sit; *sanctae Itonis*, non, ut in aliis, *sancti Itonis*, legendum puto. *Funestam vestem*,] velum illud ferrugineum. *Candidaque intorti*.] Nonius, quo loco de vaporum generibus disserit, exponens dictionem, *carchesia*, ita scribit: *Carchesia*, *summa pars mali: id est, foramina, quae summos mali funes recipiunt. Catullus*,

Lucida qua splendent summi carchesia mali.

hactenus Nonius. Quod autem in quibusdam veteribus libris animadverti possit versum hunc, *Candidaque*, tantum superesse spatii, quantum uni versui scribendo sit satis; mihi venit in mentem dubitare, ne hic forte ipse versus, qui a Nonio citatur, hoc loco desideretur, legendumque sit,

*Candidaque intorti sustollant vela rudentes,
Lucida qua splendent summi carchesia mali.*

qua tamen de conjectura, per me quidem, iudicet quisque, ut volet. ego dignam esse duxi, quae proponeretur. *Haec mandata*.] ita, inquit, liquere haec mandata Theaeum, ut montis cacumen linquere impulsae vento nubes solent. *Morte ferox*,] superbus ab Minotaurum interfectum. *At parte ex alia*.] ex alia parte vestis pictus erat Bacchus Ariadnam quaerens. Quod residuum est hujus fabulae, exequitur Ovidius III. Fastorum, & VIII. Metamorphoseon. copiosius etiam Hyginus, & Arati interpretes. *Cum thiaso*.] choro, multitudine. sic Bacchus ipse apud Euripidem,

Θίασος ἱμῶς, γυναικίς, αἷς ἐν βαβάρῃ
Εὐρώπῃ.

Nysigenis Silenis,] Nysaeorum optimatibus. Diodorus libro IV. *Furebant*,] furibundi clamabant, *Euoe*.] vox est bacchantium. *Capita inflectentes*,] rotantes, jacentes. *TeSta cuspide*,] foliis obducta, & velata. *Pars e divulso*.] solebant enim bacchantes interdum armenta discerpere, carnesque eorum crudas mandere. Euripides,

τὴν μὲν αὖ προσέειπε Κῆρυκος πέρι
 μοικωμένην ἔχουσαν εἰς χερσὶν ὄχλα,
 αἶψα δὲ θυμῷ διέφρεν ἀπαργύρεσσι.

[*Tortis serpentibus.*] Euripides Bacchis, Baccho recens nato Parcas coronam e serpentibus imposuisse narrat: indeque receptum, ut se maenades quoque serpentibus coronarent. τριφύωνται περὶ δεικνύται περὶ τοῖς, ἴδιον ἄλλοι θηροτρόφοι μαινάδες ἀμφιβεβηκότες πλακῆσιν. Plutarchus quoque Olympiada, magni Alexandri matrem, grandes serpentes contrectantem manibus, thiasos celebrare solitam refert. *Orgia.*] ita vocabantur mysteria quaedam, quae, nisi ab initiatis; aut spectari, aut audiri fas non erat. id vel ex hoc Penthei & Bacchi colloquio, apud Euripidem, intelligi potest:

Πεν. τί δ' ἔργ' ἐν τῇ ἰδίᾳ ἔχοντά σοι;
 Διο. ἄλλοι' ἀβακχάτισιν οἰδία βροτῶν.
 Πεν. ἔχι δ' ὄντι τῷ θύμῳ πᾶς;
 Διο. Οὐ θύμῳ αἰνέσσι σ', ἴη δ' ἄξι' οἰδία.

[*Cistis.*] cistis ferebantur *Orgia*. Tibullus,

Et levis occultis conscia cista sacris.

Theocritus Bacchis,

Ἰσθ' δ' ἐν κίρῃ μοικωμένη χερσὶν ἰλαῖσσι.

[*Profani,*] βίβαλοι, ἀμυσσηδῆσσι, ἀτίλῃσι.

[*Plangebant alii,*] hunc locum imitatus Ovidius,

*Quacunque ingrederis, clamor juvenilis, & una
 femineae voces, impulsaque tympana palmis,
 Concavaque aera sonant, longoque foramine buxus.*

[*Talibus.*] tandem e longa egressione sese recipiens, ad institutum redit. Dixerat, multos mortales e tota Thesfalia convenisse, ad spectandum nuptiarum apparatus. eos nunc ait, cum oculos animumque satiascent spectandis rebus pulcherrimis, discessisse quatenus ad se, & locum adventantibus diis dedisse. [*Hic qualis.*] discedentes Thesfalos undis crescentibus, paulatimque longius receden-

dentibus comparat. Comparatio sumpta ex iv. Iliados. *Zephyrus*.] pro quolibet vento *Zephyrum* dixit. alioqui enim, mane *Zephyrum* non flare, quod tunc nimium longe sol ab occidente absit, docet Aristoteles Problematis. *Cachinni*.] *cachinnos* vocat undas maris, quae paulatim diffunduntur in longum. ita enim os quoque ridentium hominum diffundi, atque extendi solet. Aeschylus,

Ω δὲ κίθαρ, ἢ παχύπτεροι πτεροί,
Ποπυμαὶ τὸ πηγῇ, ποτίων τι κυμασίων
Αἰχέλμοι γίλασμοι, πύμφοι τὸ π γῆ.

Nantes a luce.] in aliis, *variantes luce*. *Ad se quisque*,] in suas quisque aedes. *Princeps*,] primus. *Chiron*,] centaurus, de quo supra diximus. *Domus risit*.] sumptum ab Hesiodo, qui *ridere* ait *domum Jovis*, carentium Musarum dulci voce confersam:

— γλαῖ δὲ π' ἀνὰ πᾶσι
Ζηὸς ἰονδύπτοι, θιῶν ἐπὶ λαιαίσσῃ
Σκιδιαμῖν. sic & Theognis,
Πᾶσι μὲν ἐκλήβη Δῆλ' ἀπαριστῆν
Οἰμῆς ἀμβροσίης, ἐχίλασσε δὲ γαῖα πειλῶν.

Peneos,] Thesfaliae fluvius. *Nereidum*,] alii, *Naiadum*, alii, *Nesfonidum*. libri manuscripti, *Minosum*. divinect alius. mihi quidem non liquet. *Non vacuus*.] libri veteres, *Nonacrios*. *Sorore Flamati Phaethontis*.] populo. *Solerti corde Prometheus*.] cum enim jam liberaverat Hercules, sagittis interfecta aquila, quae jecur illius depascebatur. narrat Apollonius libro secundo, Valerius Flaccus libro quinto. Quod autem *solerti corde Prometheus* nominat, exprimit epitheta, quae Graeci ei tribuunt, modo ἀγκυλομήτην, modo πολυμήτην vocantes. Hesiodus,

Ὅπῃ μὲν, ἐξαπύτησεν Προμηθεὺς ἀγκυλομήτης.

Oppianus,

— ἱαπτιῶ γένε' πολυμήτῃ Προμηθεὺς.

ipse quidem apud Aeschylum sibi tribuit artium omnium inventionem. & idem etiam de eo dicitur apud Platonem

in

in Protagora. Sciendum autem est, Prometheum a poetis deum haberi: unde & hic Catullus eum inter deos recenset, & apud Aeschylum Vulcanus eum vocat *συγγενή Διός*: & ipse de se loquens,

Ἰδὲ δὲ μὲ, inquit, οἷόν τε Διὶ πατρὶος Διός.

Quin etiam colebatur in Academia una cum Vulcano, & Minerva: ut Apollodorum, & Lyfimachiden scripsisse ait interpres Sophoclis. *Extenuata vestigia,*] vinculorum videlicet, quibus ad Caucasum alligatus fuerat. *Poenae,*] quod Jovem decepisset in distribuendis carnibus, quod viros, mulieresque effinxisset, quod surripuisset ignem Vulcani & Minervae, eumque hominibus tradidisset. Fuit autem filius Iapeti ex Themide, quae eadem & Terra est, ut ex Aeschylo cognoscitur. Clymenes tamen eum filium fuisse, ejusdem poetae interpres alio loco tradit. *Inde pater divum.*] Postremo venisse ait Jovem, Junonemque, ac ceteros superos deos, praeter Phoebum, qui solus in caelo relictus est, & Dianam, quae in montibus suis manet, neque tanti fecit Peleum, ut ejus nuptias sua praesentia cohonestaret. Quod autem ad Apollinem attinet, ideo eum removisse videtur ab his nuptiis Catullus, quia futurum erat, ut ipse Achillem interficeret: qua in resapientius fecit, quam Aeschylus, qui affuisse deum illum, etiamque carmen nuptiale cecinisse dixit, quo Peleo & Thetidi fausta omnia praediceret: ideoque Thetidem, interfecto filio, de vanitate ac perfidia Apollinis querentem facit. videtur enim occasionem quaesivisse, qua in diis exempla levitatis & mendacii ostenderet: quo nomine merito a Platone reprehenditur, extremo secundo de republica libro. Plane tamen Homerus quoque libro ultimo Iliados, eum affuisse, dicit. *Unigenamque simul cultricem in montibus Idae.*] reliquit, inquit, te quidem, o Phoebe, in caelo solum: *cultricem vero Idae*, id est, Dianam, *unigenam*, id est, quae uno eodemque partu tecum genita est, reliquit in montibus, ubi propter venationis studium assidue versari solet. Satis autem mirari non possum, quid adduxerit hominem eruditissimum, Petrum Victorium, ut hoc loco legat, *Unigenamque simul cultricem montis Itonis*; & Palladem exponat. Primum enim, caus-

fac.

fae nihil confingi potest, cur Palladem eas nuptias aspernatam fuisse dicamus, ex quibus prognatum Achillem omni postea studio foverit. Deinde, ut Itonem urbem Minervae sacram fuisse antea docui, ita vellem indicari mihi, quo loco ejusdem nominis mons fuisse dicatur. Postremo, quod caput est, *sorbrem unigenam Phoebi*, Minervam accipere nullo modo possumus: sed Dianam tantum: quippe cum illa, ut omnes norunt, e Jovis cerebro enata sit, hanc Latona uno eodemque partu cum Apolline ediderit. itaque hoc loco Victorii, ceterarum rerum accuratissimi hominis, diligentiam, ut ingenue fatear, requiro. *Infirmo manu*,] propter senectutem: quae de causa, postea quoque dicit, *tremulum corpus*. *Purpurea ora*,] purpureo limbo. Parcas autem triformes, & Erinnyas necessitatis gubernatrices esse, ait apud Aeschylum Prometheus; Jovemque ipsum eis subjicit: *Laeva colum*.] nullus unquam pictor nentes mulieres tam scienter expinxit, quam Catullus his versibus. *Perfidiae quod post nulla arguet aetas*.] cum carmen illud, quod in his nuptiis Apollo cecinisse dicitur, postea Thetis perfidiae arguisse dicatur. *Currite ducentes*] Virgilius,

Talia secla, suis dixerunt, currite, fufis.

Expers terroris.] fortem significat: ἄφοβος γὰρ ποτὶ καὶ ἀνδρῶν, ait Aristoteles. *Qui persaepe vago*.] pedum celeritatem Homerus Achilli peculiariter tribuit. Theon quoque eum a Chirone ad eam rem studiose exerceri solitum scribit. *Flamea*,] flammae instar, quae nihil celerius est, rapida, & incitata. *Perjuri Pelopis vastabit tertius heres*,] Agamemnon, Pelopis ex Atreo nepos. Tertium autem dixit, puto, quia duos heredes habuit Pelops, Atreum, & Thyesten. *Cum tremulo incanos*.] solvere capillum mulieres Trojanae in suorum funeribus solebant. Virgilius,

Et circum Iliades crinem de more solutae.

Incanos autem dixit, valde canos. Idem alibi, *Smyrnam incana diu saecula pervolvent*. Sic *infrastrum* animi dicimus. *Variabunt*,] lividis ictuum notis distinguunt. *Unda Scamandri*.] tangit fabulam, quam enarrat Home-

RUS

rus Iliados lib. XXI. huic autem loco similis est praeditio Neptuni apud Papinium:

*Quem tu illic natum Sigaeo in pulvere, quanta
Aspicias vidtrix Phrygiarum funera matrum:
Cum tuus Aeacides tepido modo sanguine Teucros
Undabit campos, modo crassa exire vetabit
Flumina, & Hecloreo tardabit funere currus.*

Tepefaciet.] sic infra, *Omentum in flamma pingue liquefaciens. Percussae virginis,*] Polyxenae, quae ad Achillis cenotaphium caesa est. Vide Euripidem *Hecuba*, aut Senecam *Troade. Fors,*] deus. *Neptunia solvere vincla.*] muros a Neptuno extructos. *Felicia,*] *in Cinxia.* *Praesentes nungue ante.*] quandiu homines pietatem coluerunt, dii cum ipsis familiariter crebro versari solebant: at ex quo, pietate neglecta, vitiis inquinata sunt omnia, videri se ab eis amplius noluerunt. *Annua dum festis.*] bene animadvertit Guarinus, hoc de ludis Olympicis intelligi non posse, quippe qui annui non fuerint. sed nimirum, cum Cretes apud se natum esse Jovem dicerent, credibile est, ejus natalem annuis ludis celebrare solitos esse. eoque respicere Catullum puto. *Saepe vagus liber*] ad hunc locum intelligendum, vide, quae disputantur a Macrobio, libro primo Saturnaliorum, quo loco Bacchum & Apollinem unum eundemque deum esse demonstrat. *Rhamnusia virgo,*] Nemesis. *Contingi lumine claro,*] aperta in luce videri.

A D O R T A L U M.

Esi me asfiduo.] receperat Ortalo, se Callimachi elegiam de coma Beronices expresurum Latinis versibus, eique missurum. id igitur se, quamvis multis ex fraterna morte doloribus praepeditum, praestitisse dicit, ne rei sibi ab amico mandatae immemor videretur. *Mens animi.*] ita legendum est, non, ut alii inepte legunt, *Mens hominum.* Plautus *Cistellaria*, *Nullam mentem animi habeo: ubi sum, ibi non sum.* Idem Epidico, *pavor terreat mentem animi.* Sic *ingenium animi* dixit poëta quidam vetus, quem citat Cornificius libro secundo ad Herennium, *Sin in verecundum animi ingenium possidet.* Sic & Virgilius,

lius, *amentem animi Didonem*. *Alloquar?*] recordatione mortis fraternae, tantum dolorem animo sentit, ut, ejus magnitudine, per aliquot versus abducatur a re proposita. *Daulias*.] fabula ex Ovidio nota est. *Ut misum.*] ne putes tua dicta ita ex meo animo effluxisse, ut malum é gremio virginis solet. *Sponsi*,] proci, ut apud Horatium, *Sponsi Penelopes*. *É gremio*] *nec mulieri, nec gremio credi oportere, proverbium est: quod & illa incerti & levis animi est; & plerunque in gremio posita, cum in oblivionem venerint exurgentium, decidunt.* Festus.

DE COMA BERENICES.

Omnia qui magni] si Callimachi carmina, e quibus haec expressa sunt, ad nos pervenisissent; neque in his intelligendis laboraremus, & ex duorum, sua utriusque lingua, optimorum poëtarum collatione, insignem quandam, plenamque utilitatis caperemus animo voluptatem. juvaret Graëca cum Latinis componere, inspicere non in singulis modo vocibus, sed in figuris etiam luminibusque orationis, in ipsa ratione numerorum, ac denique in tota structura poëmaticis, quam apte & scienter Graeci poëtae, in hoc genere inter suos facile primi, vim ac leporem, Latinorum poëtarum sine controversia politissimus assecutus fuisset. Quam commoditatem quando sive fatum nobis, sive quo alio nomine appellari placet illud, quidquid est, quod in his rebus valet, eripuit; illudque praeterea accesit mali, ut his quoque, sicut ceteris, Catulli versibus valde magnam labem importarit vetustas: spero equidem, in his difficultatibus, quanto facilior lapsus est, tanto mihi, sicubi offendero, paratiorem apud bonos veniam fore. Hujus autem poëmaticis hoc fere argumentum est. Ptolemaeus cognomento Euergetes Berenicen, seu Beronicen, (utroque enim modo nomen hoc scriptum reperio) Ptolemaei Philadelphi ex Arsinoe priore filiam, sororem suam, in matrimonio habuit. neque enim ea conjunctio inhonesta Aegyptiorum legibus habebatur. ea recens ducta, contigit, ut expeditionem adversus Assyrios susciperet. in quam cum proficisceretur, vovisse crinem suum Veneri Berenice dicitur, si sibi vir suus sospes, victorque rediret domum. cujus devotionis suae cum, re praeclare a Ptolemaeo gesta, convictam se judicio

eiſo deorum immortalium videret, quo ſe religione exol-
veret, crinem rite in Veneris aede appendit. iſ cum po-
ſtridie repertus non foret; magnoque, ob eam rem, rex
reginaque in moerore eſſent; Conon, mathematicus ea
tempeltate excellens, perſuaſit iſſis, crinem deum numi-
ne ſublatus in caelum, & in ſidus converſum fuiſſe: id-
que Callimachus, qui principem illum, propter ſingulare
bonarum artium ſtudium, numinis loco habebat, hoc poë-
mate complexus eſt. Principium autem continet inſignem
commendationem Cononis, a praetanti caeleſtium rerum
ſcientia. *Ut Trivian.*] Luhan. *Sub Latmia ſaxa,*]
ad deoſculandum Endymionem, qui illic ab ipſa ſopitus
eſſe dicitur. *Idem me ille Conon.*] verſus Graeci duo re-
periuntur apud Theonem commentariis in Aratum, quos
quatuor verſibus hoc loco Catullus expreſſit. nam cum
dixiſſet Aratus, ad Virginis ſidus ſparſas eſſe ſtellas ali-
quot, quae nomine carerent, addit ille, quem modo no-
minavi, interpres, οἱ δ' ἡλακώτην αὐτῆς λίγυσσι, Κόωνι δ' ὁ
καθημεριος Πτολεμαῖον καλεῖται. Βιρονίαν πλάγμω ἐξ αὐ-
τῶν κατείρεισι. τὴν δὲ Καλλιμάχης πεφησιν,

Ἡ δὲ Κόωνι μὲν ἔβαλεται ὁ ἥτορ τ' Βιρονίαν
Βιρονίαν, ὃν κείνη πᾶσι τοῖσι θεοῖς.

Dulcia nocturnae,] impreſſas collo, labrisque dentium
notas, aliaque ejusmodi. *Eſt ne novis nuptiis.*] expoſitu-
tus dolorem, quem Berenice ex viri abitu cepit, primum
interrogat, vero ne, an falſo lacrumetur puellae, cum
deducuntur ad viros: & num grave iſſis ſit, ſua virgini-
tate ſpoliari. deinde reſpondet, fictum eſſe totum illud
lacrumarum genus: idque ex eo colligit, quod Berenice
magnam vim querelarum, marito diſcedente, profudit.
ſi enim nocturnos illos conflictus odio haberent puellae,
nunquam tantopere doluiſſet Berenice, ſibi, abſente vi-
ro, ſoli cubandum fore. Ac, quoniam id paulo laſcivius
dictum videri poterat, addit aliam cauſam illius doloris,
negatque doluiſſe illam, quod a viro, ſed quod a fratre
cariffimo ſejungeretur. *An ne parentum.*] tale quiddam
dixit & in poſteriore nuptiali carmine. *Fuerint.*] e ver-
bo, *juverint*, poſterius, v, detractum eſt: ſicque, com-
miſſione vocalium, prima ſyllaba brevis effecta. *Diſſi-
dium.*] ſeparationem corporum hoc loco indicat. Cicero

G g g

pro

pro domo sua, *Deflevi conjugis miserae dissidium, liberorum carissimorum solitudinem, fratris absentis amantissimi, atque optimi casum.* Idem in Antonium, *Ipse autem amore ardens, confirmabat, quod desiderium tui dissidii ferre non posset, se in exilium esse iturum.* Magnanimam] Hyginus libro secundo Astronomico, *Hanc Beronice*, inquit, nonnulli cum Callimacho dixerunt, equos alere, & ad Olympia mittere consuevit. Alii dicunt hoc amplius, Ptolemaeum Beronices patrem, multitudine hostium perterritum, fuga salutem petisse: filiam autem, saepe consuevit, iniecit in equum, & reliquam exercitus copiam constituisse, & complures hostium interfecisse, reliquos in fugam coniecisse: pro quo etiam Callimachus eam magnanimam dixit. Anne bonum oblita es *factus*.] illud videlicet, quod modo ex Hygino retulimus. Subindicat autem, ex illo facinore, fratrem ipsius amore esse correptum. *Quo non fortius ausit alis.*] quo facinore nullum fortius, majoris ve animi, a quoquam alio suscipi queat. *Alis enim*, ait Priscianus libro XII, antiquissimi pro alius protulerunt. *Atque ibi*] post hoc distichon, aliquot versus disiderantur, quibus, ut suspicor, Beronices vota exequatur poeta. *Quis ego pro factis*,] id est, quae quoniam ita contigerunt, ut tu a diis poposceras; tuaque illa devotio convicta, & commissa est. *Digna ferat.*] quod caput tuum si quis inanimiter adjurare ausus fuerit, meritas poenas violatae religionis luat. *Sed qui se ferro*] quo modo ego, quae mollis sum, & tenera, ferro resistere potuissem, cum montes quoque ipsi ferro excindantur? *Ille quoque eversus*] montem Atho significat, ab exercitu Xerxis excisum. Ceterum locus hic varie legitur, varieque exponitur: a nonnullis hoc modo,

*Ille quoque eversus mons est, quem maxima natu
Progenies Phthiae clara supervehitur.*

huc exponunt, maximam natu Phthiae progeniem, populos ejus montis verticem incolentes, qui diutissime vivant, ob idque Macrobij vocentur. Athos enim modo Thraciae, modo Macedoniae, modo Phthiae, id est, Thesaliae tribuitur. Alii legunt,

Ille

*Ille quoque everfus mons est, quem maximum in oris
Progenies Phthiae clara supervehitur.*

exponuntque claram progeniem, ipsum Xerxis exerci-
tum. in verbo autem *supervehitur*, esse enallagen tem-
porum, ut sit praesens pro praeterito. Nec desunt, qui
legant — *maximum in orbe*. Omnino depravatus locus
est, neque, nisi antea purgatus fuerit, satis commode,
vel a me, vel a quoquam alio explicari potest. *Cum
Medi.]* historia ex Herodoto, Plinio, Iustino, Probo,
aliisque notissima est. *Quid facient crines.]* complexio
a majori. *Suppiter ut Chalybon omne genus pereat.]* ver-
sum hunc primus restituit Angelus Politianus, e scholiis
in Apollonium, ubi locus hic e Callimacho citatur,

— Χαλύβων τις ἀπόλοιτο γένος.

Γενέσθαι αὐτίκω καὶ πρὶν αὐτοῦ ἔσθαι.

apud Politianum tamen *σπάρειν* pro *γενέσθαι* legitur, sed ma-
le. videndum quoque, num prior versus ita legi possit,

Ζεὺς πάτερ, τις Χαλύβων πᾶν ἀπόλοιτο γένος.

Chalybes autem Scythiaci populi sunt ad fluvium Ther-
modontem, dicti a Chalybe, Martis filio: qui ferrum,
ferrique usum primi invenerunt. hinc est, quod Scythi-
am Aeschylus vocat *αἶαν σιδεραμένην*. Virgilius,

*India mittit ebur, molles sua tura Sabaë,
At Chalybes nudi ferrum.*

Abjunctae.] depravatum esse locum hunc, nemo non
videt. cum autem & veteres libri nihil opis afferant, &
conjectura omnis periculosa sit; parce omnino hos ver-
sus, & timide attingam. Extarent Graeca Callimachi:
facilia omnia & expedita essent. at hoc optare est. Quan-
tum igitur in tantis tenebris videre possum, hic sensus
est: Comae sorores, eae nempe quae in reginae capite
remanferant, lugebant mea fata, quae paulo ante a suo
consortio abjuncta essem: cum ales equus Chloridos,
quae Zephyri uxor est, (de hoc autem equo nihil alibi
reperire potui) obtulit se mihi, Arctinoae: (id nomen

urhis est, quam Ptolemaeus Philadelphus a se conditam, fororis nomine insignierat) idque, *Memnonis Aethiopis unigena*, id est, Aurora, quae unum Memnonem ex Thethono genuit, *impellente aëra natantibus pennis*, (ita enim hoc postremum in veteribus nonnullis legitur) id est, exoriente. Haec attuli; quia, ut verum fatear, nihil aprius excogitare potui: non quod ipsi mihi magnopere fatisciant. si quis vel ingenio, vel eruditione majore instructus; quod facillimum est, vel meliores libros nactus, veriora protulerit, gratulabor. Pegasus quidem, excusso Bellerophonte, Aurorae a Jove dono datum, narrat interpretes Homeri in vi. Iliados: si quid hoc forte ad rem facit. etenim in tam depravato loco, haud sane video, qua via insistere oporteat. *Zephyritis.*] Chloris. *Famulum,*] equum ipsum. *Grata Canopaeis.*] hic quoque versus Oedipum quempiam desiderat. Nam quod nonnulli de Venere hoc intelligunt, quae in Aegypto colatur, manifestum alienum est. *Scilicet.*] nimirum, ne unum tantum sidus esset in caelo; e puellae temporibus decerptum, nampe corona Ariadnes: sed ego quoque eum numerum augerem. *Uvidulam a fletu*] madentem lacrimis, quas; quod a regina divellerer, profuderam. *Ad templa deum.*] in caelum. *In antiquis,*] inter antiqua sidera. *Diva.*] Venus. *Virginis,*] quam alii Eriogonen, alii Astracam esse dicunt. indicat autem locum, quo posita est coma, enumeratione vicinorum siderum. *Callisto junctâ Lyconiae.*] ad Ursam, in quam versa est Callisto Lycaonis filia. hoc autem sidus & plaustrum quoque, & septem triones vocant. Porro Proculus quoque ad finem Sphaerae, *comam* numerat inter signa ad septem triones vergentia. *Booten.*] qui & arcturus, & arctophylax dicitur. *tardum* autem vocat, quod sero admodum occidat. *Sed quanquam.*] quanquam, inquit, eum honorem assecuta sum, ut noctu quidem vestigia me deorum caelo incedentium premant; interdum autem, una cum ceteris stellis, Tethyos gremio, id est, mari excipiar: tamen laetitiam ex his rebus tantam non capio, quantum dolorem ex eo, quod haerere amplius in dominae capite non possum. *Pace tua.*] quia arrogantius videri poterat, quod dictura erat, se non tanti facere siderum consortium, ut non mallet adhuc in dominae capite haerere: iccirco prius Nemesin deprecatur. *Non si*
me

me infestis.] non, si scirem fore, ut me, ob hoc dictum, fidera indignata discerperent. *Evolvam.*] diaeresis. *Qui cum ego.*] quae me, quandiu virgo fuit, multis unguentorum millibus perunxit. *Omnibus expers.*] intacta. *Expers* autem cum sexto casu conjunxit, more veterum. Plautus,

Eo te more expertem factam adveniens offendi domum.

idem:

Ea res me domo expertem facit.

Nunc vos.] novas nuptas orat, ut ne ante conjugibus faciant copiam sui, quam, in ipsius honorem, partem unguenti aliquam libaverint. *Libare* autem hic valet spargere; ut,

Dixit, & in mensa laticum libavit honorem.

Onyx,] vas unguentarium ex onyche gemma. *Sic magis.*] sic magis ac magis in dies vobis cum viris vestris conveniat; magisque assidue invicem ametis. *Tu vero regina.*] tandem ad reginam se convertit; suadetque, ut non ociosis ac inanibus votis, sed largis muneribus adducat Venerem, ut se e caelo rursus in caput, a quo abscissa fuerat, redire patiatur. *Festis luminibus,*] diebus festis. *Venerem sanguinis expertem,*] Venerem Paphiam, cujus aram sanguine maculari nefas erat. itaque tunc tantum ei, floribusque fiebat. Virgilius,

*Ipsa Paphum sublimis abit, sedesque revisit
Laeta suas, ubi templum illi, centumque Sabaeo
Ture calant arae, fertisque recentibus halant.*

Utinam coma regia fiam.] utinam, inquit, rursus redeam in caput reginae, fulgeatque Bootes sive Arcturos proximus Erigonae, ut (*) priusquam ego in sidus converterer, interjicererque inter ipsum & Erigonen. Postremus autem versus, ut a nobis scriptus est, ita legitur in veteribus libris: etiamque ratio ipsa, ut ita legatur, necessario postulat. quo magis mirandum est, quid cogitarit Politianus, cum hunc locum adhibita industria corrumperet,

(*) Ut delendum videtur.

Ggg 3

ret, collectis, si diis placet, multis locis, quibus plannum faceret, a Gracis interdum *Oarionem* pro *Orione* dici: quasi id ageretur. itaque merito incidit in aculeos reprehensorum, praecipue Marulli, qui quodlibet vadium, ut dicitur, potius deferuisset, quam ullam exagrandi illius occasionem. ejus igitur illa sunt,

*Oarionem pro Erigone citat Ecnomus. unde?
Non facit ad mores virgo, sed Oarion.*

& hoc item alterum,

*Quaeris, qua niteat docto coma parte Catullo?
Proximus Arcturo fulgor & Erigonae est
Virginis, & saevi convingens nanque Leonis
Lumina, Callisto juncta Lysaoniae,
Flectit in occasum, tardum dux ante Booten,
Qui vix fero alto mergitur Oceano.
Quae tu si relegens, ubi sit coma regia, quaeris,
Ecnome, aquam medio quaeris in Oceano.
Quaeris, quid relegas, vitiis miser, invidiaque
Obrutus? ingeniis candor inesse solet.
Ergo dum omnia conturbas, dum credere doctis
Negligis, & per te nil sapis ipse tamen,
Fecisti Oarionem ex Erigone, ex Arcturo
Hydrochoum. jam quod monstrum erit ipsa coma?*

Hinc autem videri potest, illustres homines, quique magnum nomen habent in literis, quanto periculo peccant. effecit enim Politiani auctoritas, ut nullus jam, quod sciam, extet liber impressus, in quo non, rejecta vera lectione, nothus ille, & suppositicius versus legatur,

Proximus Hydrochoo fulgent Oarion.

AD JANUAM IMPUDICAE CUIUSDAM MULIERIS.

[*O dulci jucunda viro.*] dialogus est, quo ad sceleratas libidines nescio cujus mulieris detegendas, januam aedium illius cum popularibus aliquot loquentem, easque ipsis indicantem facit. Tantum est. non enim puto in hu-

hujus modi historiis cognoscendis multum operae collocandum. Stultum est, quae ita scripsit Catullus, ut ne tum quidem, nisi a paucis, quibus hae res cognitae essent, voluerit intelligi, ea se quenquam hodie credere conjectura assecuturum. pauca igitur quaedam cursim annotabimus: de historia quidem ipsa suum cuique judicium relinquemus. non enim eo haec legimus, ut sciamus, quae tandem illa fuerit, a qua haec tam pulchra edita sint facinora; quis ve aut senex ille Balbus, aut invalidus filius, aut officiosus pater, aut ceteri denique participes hujus tam honestae societatis: quos, ne tum quidem, cum viverent, cognoscere, ulla laus erat: sed ut animadvertamus, si qua intant, quae ad Romani sermonis elegantiam facere videantur. hoc igitur agamus. *Postquam est.*] alii, *postquam es.* ego *januam* maritam dici posse non arbitror. *Non, ita.*] *janua* loquitur. eodem autem modo Propertius libro primo, *januam* quandam de dominae suae impudicitia querentem facit. *Nec peccatum a me.*] post hunc versum pentameter desideratur. itaque concurrerunt emendatores, ut ad mulctram muscae; &, quod quisque potuit, attulerunt. alius,

Verum istaec potius janitor ipse facit. alius,
Verum ipis me auctorem esse facit populus. alius,
Verum isti populo di mala multa jerant.

Guarinus ait, vidisse se librum veterem, in quo esset,

Verum isti populo janua quid reficit.

at ex hoc nulla idonea sententia exprimi potest. Ego, inane spatium relinquere, quam inanes versus ponere, satius duxi. *Non satis est.*] viatores loquuntur. deinde *janua*, *Qui possum?* &c. tum illi rursus, *Nos volumus,* &c. *Sicula.*] *sica*, gladii genus est, ex quo ad imminutionem inflectitur *sicula*. hic autem eam *sicam* intelligit, qua natura munivit mares; quaeque una sine periculo legis Corneliae gestari potest, cum comparata non sit interficiendorum hominum causa. *Ne quaerendum aliunde foret.*] imprudentis patrisfamilias esset, rogare utendum foris, id quod ipsi praesto est domi. *Zonam solvere virgineam.*] puellae virginitatem adimere. Homerus Odysseae A.

Ggg 4

Aññ

Αὔρε δὲ παρθένῳ ζώνῃ, κατὰ δὲ ἕποντα ἔχουσι.

Theocritus,

Αὔρε δὲ οἱ μήτρην, καὶ οἱ λίγες ἔντων ὄρεσι.

Musaeus,

Ὡς ἡ μὲν ταῦτ' εἶπεν, ἰδὲ αὐτίκα λύσπε μήτρην.

unde & ἀμήτρους vocabant innuptas. Callimachus,

Πάσας εἰνίπας, πάσας ἐπὶ παῖδας ἀμήτρους.

quem in locum interpretes, μήτρας, inquit, ἐξήνιωτο, καὶ ἔλυσεν, ὅταν ἔμειλον διαπαρθένωιδας. *Egregium narras.*]
rursum viatores loquuntur. *Minxerit in gremium.*]
sic Persius,

Patriciae immejat vulvae.

Urinam etiam genitalem, pro femine Plinius dicit.

Atqui.] januae verba sunt. *Solam consiliis.*] Manutius suspicatur legendum, *consigliis* : egoque assentior. *Ne tollat rubra supercilia.*] gestus minantium, isque, ut suspicari licet, ei, quo de hic agitur, familiaris.

A D M A N L I U M.

Quod mihi fortuna.] pulcherrima omnino haec elegia est, atque haud scio, an ulla pulchrior in omni Latina lingua reperiri queat. nam & dictio purissima est: & mihi quadam affectuum varietate permixta oratio: & tot ubique aspersa verborum ac sententiarum lumina, ut ex hoc uno poemate perspicere liceat, quantum Catullus ceteris in hoc genere omnibus praestare potuerit, si vim ingenii sui ad illud excolendum contulisset. primum enim, quod Manlius in duris atque acerbis rebus suis, ea, quae sibi solatio forent, ab ipso potissimum petere voluerit, gratam sibi esse affirmat illam amicitiae significationem. cum autem ille duorum generum munera peteret, Musarum videlicet, & Veneris; ostendit, neutrum a se praestari posse; quod e fratris sui morte tantum dolorem hauserit, ut earum rerum studia ipsi penitus ex animo excesserint. postremo, beneficia a Manlio apud se posita etc.

elegantissimis versibus commemorat; eique fausta felicia. que omnia a diis immortalibus comprecatur. *Epistolum.*] ita Pacuvius *prologium*,

Quid est? nam me exanimasti prologio tuo.

A mortis limine restituum.] sic Virgilius Culice. — *cum te Restitui superis leti jam limine ab ipso. Vestis pura*] quae dabatur annum fere agentibus decimum sextum. *Futurum cum aetas.*] elegans juventutis descriptio. Eratosthenem autem dixisse tradunt, primam illam viriditatem aetatis, *ver vitae* esse; corroboratam aetatem, *constitutamque, aetatem, & autumnum*; quibus senectutem, quasi *hiemem* quandam succedere. *Quae dulcem.*] sic] supra, *Sancte puer, curis* &c. Plato quoque Amorem *γλυκύπικρον* nominat. *Huc una e multis.*] e multis librorum capis, unam tantum, eamque exiguam, mecum convehendam curare soleo, cum huc commigro. *Non possum reticere.*] vehementissima amoris sui expressio. cum enim vi doloris oppressus, poetica studia penitus abiecerit; negat tamen facere se posse, quin accepta a Manlio beneficia versibus, ad perpetuandam ipsius gloriam, exequatur. *Saeculis obliviscentibus,*] clarorum hominum regestas, nisi quibus Musarum cantus accesserit, perpetua oblivione sepelientibus. Apposite autem Musas ad illustrandum Manlium invocat; quippe quarum proprium est, praestantium virorum famam ab injuria mortalitatis asserere. Horatius,

Dignum laude virum Musa vetat mori.

Tibullus,

*Quem referent Musae, vivet, dum roborat tellus,
Dum caelum stellas, dum vehet annis aquas.*

Theocritus,

*αἰὲν τῷ Διὶς κέρεις μέλι, αἶν' ἀοιδόις,
ὑμῶν ἀθανάτης, ὑμῶν ἀγαθῶν κλῆα κίθρον.*

Duplex,] dolosa, versuta. sic Horatius,

Nec cursus duplicis per mare Ulysses.

Ggg 5

Ama-

Amathuntia,] *Venus.* sic supra,

— quaeque *Amathunta,* quaeque *Golgos.*

Corruerit,] prostraverit. Annotandus autem est usus hic verbi, *corruo*, non admodum frequens eo tamen ad eundem modum usus est alicubi Lucretius. Lambinus meus, cujus ego doctrinam & iudicium plurimi facio, hunc versum ita legit:

Scitis, & in quo me exercuerit genere.

aitque se vidisse veterem librum, in quo esset, *exhortuerit*: unde ipse eam, quam dixi, conjecturam facit. in meo quidem, qui scriptus est centum & eo amplius abhinc annos, omnibus literis aperte legitur, *corruerit*. *Trinacria rupes,*] *Aetna.* *Malia,*] a Maliaco, ut opinor, sinu. *Thermopylis.*] tractus montanus est, qui mediam Graeciam dividit, calidis balneis nobilis. *Qualis in aërii.*] lacrimas ex oculis suis profluentes rivo comparat: quem quidem rivum ita describit, ut eum oculis subjicere videatur. *Qui cum de prona.*] qui cum praecipue devolutus est per pronam vallem. Est autem *imesis* in verbo, *devolutus*. *At velut.*] quale auxilium est ventus secundus, agitatissimum diu nautis, & de salute sua desperantibus; tale mihi Manlius fuit. *Is clausum*] campum, quem latissimum habebat, mihi patefecit, secumque communem esse voluit. *Arguta,*] brevi. Hanc autem, quam sibi a Manlio datam fuisse dicit, Lesbiam esse non arbitror, sed aliam quampiam: idque praecipue ex fine hujus elegiae colligo. *Protesilaeam.*] Laodamiae comparat puellam illam, cujus sibi usum concesserat Manlius: simulque more suo digreditur ad Laodamiae fabulam explicandam. ea uxor Proteusilai fuit, quae cum maritum suum primum ex omnibus Graecis in bello Trojano ab Hectore interfectum esse audisset, nimio illius desiderio contabuit. Sunt, qui dicant, viri umbram ei se in somnis obtulisse, inque illius complexibus ipsam emortuam. Alii, obtinuisse Proteusilaum, ut ex inferis, ad visendam uxorem, reverteretur: cumque eam reperisset adjacentem imagunculae, qua viri mortui vultum exprimendum curaverat, petuisse, ut ne sibi amplius su-

per-

perstes esse vellet: tum ipsam, acta per pectus hasta, sibi mortem attulisse. Quod autem tam brevi tempore, marito suo frui, ipsi licuerit, Catullus deorum iram in causa fuisse dicit, quibus ante nuptias sacra rite perpetrata non forent. *Acerba cinis.*] sic Calvus,

*Cum jam fulva cinis fuerit. Idem,
Forſitan hoc etiam gaudeat ipſa cinis.*

Quae nempe.] rurfum, recordatione fraternae mortis, a re proposita abducitur. *Focos.*] in aliis, *deos.* *Tante absorbens.*] epiphonema est, quo confirmat id, quod antea dixerat, conjugium videlicet illud Laodamiae vita, atque anima dulcius fuisse. Quaerens autem occasione admiscendi varias fabulas, iisque eruditionis quasi spargendis feminibus exornandi opus suum, ait, amorem Laodamiae profundiorum fuisse palude quadam, quae erat in Thesſalia, sed postea siccata est, Herculis opera: sumptaque occasione, ad Herculis res gestas modice attingendas digreditur. *Barathrum.*] hic simpliciter pro voragine ponitur. erat autem proprie locus Athenis, in quem scelerati deiciebantur, ut apud Lacedaemonios in Ceadan. *Quale ferunt Graeci.*] Hercules, cum ad Stympthalias aves interficiendas, jussu Euryſthei proficiſcens, in Thesſatiam venisset, paludem quandam, quae ex collectis Penei aquis efficiebatur, siccavit, cum, separatis Oſſa & Olympo montibus, qui ante contigui erant, exitum fluvio dedisset in mare: sicque ejus regionis hominibus campi ad Peneum pinguiſſimi & feraciſſimi copiam effecit. narrat Diodorus libri v. tangit etiam Lucanus libro vi. *Siccari.*] tanta enim vis aquarum fuerat, ut nondum penitus ad siccitatem perductum sit solum, sed quotidie paulatim ſiccetur. *Emulsa palude,*] exhaustis aquis. *Montis medullis,*] interioribus partibus. eadem figura, *terrae viscera* dixit Ovidius. *Falsiparens,*] qui falso habebatur Amphitryonis filius, cum re vera Jovis fatu editus foret. *Stympthalia monstra.*] proditum est, *Stympthalidas* in Arcadia aves fuisse, quae humana carne vescerentur, quas sagittis Hercules confecerit. Piſander autem Camireus, non interfectas quidem eas ab Hercule, sed crotalorum fonitu fugatas tradit. Sane ea pars Arabiae, quae deserta est, tum feras alias educit, tum aves, quae Stympthalides

des nominantur, nihilo erga homines pardis & leonibus mitiores. eae, si quis capere ipsas conetur, involantes, rostrisque tundentes insidantium corpora, facile eos interficiunt. tanta quippe sunt duritie rostri, ut, quaecunque tegendo corpori ferrea, aerea ve adhibentur, ea facile perfodiant. at, si quis densis, crassisque arborum corticibus corpus munierit, haud aliter Stympthalidum rostra ab ejusmodi veste retinentur, quam a visco alae avicularum solent. Eae corporis magnitudine gruibus, figura ac specie ibidibus comparari queunt: nisi quod firmiora rostra, neque, ut ibes, adunca habent. Haec, aliaque de his ipsis avibus nonnulla Pausanias in Arcadicis, nonnulla etiam Strabo libro octavo, & Diodorus libro quinto. *Stympthalia*] *Stymphalus* oppidum Arcadiae est. Homerus,

Στύμφαλόν τ' ἔχον, ἣ Παρμασίην ἐνέμοντο.

Imperio deterioris heri,] Eurysthei. Quo modo autem Juno, decepto Jove, illud assecuta fuerit, ut fatali necessitate Hercules Eurystheo parere cogeretur, elegantissime narrat Agamemnon apud Homerum Iliados libro xix. *Pluribus ut caeli.*] ut Hercules, Eurysthei iussa executus, juxta Apollinis, & Minervae oracula, deorum numerum augeret. *Hebe nec longa.*] *Hebe*, juventutis dea, Junonis filia, diis praeidentibus ex aequo omnibus ministrabat: cum Ganymedes Jovis tantum minister esset. ea Herculi, in deos relato, nupsisse dicitur. *Sed tuus altus amor.*] rursus ad Laodamiam rediens, ait, amorem ipsius erga virum palude illa altiore fuisse. *Quod divum dominium,*] alii, *Qui te non domitum:* alii, *Qui divum domitum.* ego (neque enim dissimulare sustineo) nullum idoneum sensum ex hoc versu elicere possum. *Nam neque tam carum.*] hoc significat, nusquam esse tantum amoris ardorem, quantum in ingeniis muliebribus: ceteras tamen omnes mulieres a Laodamia fuisse hac in parte superatas. Ornatus autem, & majoris expressionis gratia, ait, amorem tantum non esse, quo avus nepotem sibi ex unica filia, in extrema jam senectute susceptum diligit; neque eum, quo columbae mares suos prosequuntur, aut si qua alia avis est, quae etiam impotentius amare dicatur, quantus est amor mulierum in viros suos.

ubi

ubi eos vere & ex animo amant. *Seri*,] *πλῆνις*. tales autem longe carissimi esse consueverunt. *Qui cum divitiis*.] qui vix tandem in lucem editus, ubi primum heres ab avo suo scriptus est, efficit, ut gentilis, qui sperabat, hereditatem ad se devolutum iri, ob idque impium gaudium ex imminente senis morte capiebat, eique, tanquam vulturius aliquis, imminebat, gaudere desinat, inani se expectatione delusum videus. *Testatas*,] a testibus obli gnatas. *Tabulas*.] eo nomine intelligebant testamentum in quacunque materia scriptum. *Gentilis*.] *gentiles* qui dicantur, recte explicat Cicero in topicis. Errat autem hoc loco Guarinus, qui *gentilem*, affinem interpretatur. *Suscitat*,] depellit. *Vulturium*.] *Vulturios*, aut *corvos*, per jocum, hereditatum captatores vocabant. *A cano capite*,] avi sui. *Multivola*.] videtur hoc loco idem valere, quod, impotens in amore, five immoderate amans: quod tamen mihi quoque duriusculum videtur. *Sed tu*] Laodamiam alloquitur. *Aut nihil*.] nunc, omisa Laodamia, ej puellam illam, de qua superius egerat, confert. *Stultorum more*.] stultum enim est, conari ad muliebrem libidinem coercendam. Propertius,

*Tu prius & fluctus poteris ficare marinos,
Atque mortali deligere astra manu,
Quam facere, ut nostrae nolint peccare puellae.*

Saepe etiam Juno.] si Juno, quae dearum maxima est, creberrima tamen mariti adulteria perficere cogitur: multo magis ego, qui homo sum, debeo puellae meae peccata aequo animo ferre; cum illa praesertim & raro peccet, & non mecum, sed cum alio nupta sit. *Omni-voli*,] omnium formosarum mulierum amore flagrantis. *Atqui nec divi*.] in quibusdam libris, post hunc versum desideratur pentameter: in aliis scribitur ad hunc modum,

Ingratum tremuli tolle parentis onus.

quem versum alii varie exponunt: ego nullam huic loco idoneam sententiam ex eo posse exprimi puto. *Quare illud satis est*.] videtur hoc dicere; satis sibi esse, si hoc a puella praeter ceteros habeat, ut ipsa eos sibi dies candido lapillo signandos putet, quibus cum ipso deli-

delicias facere possit. *Hoc tibi.*] tandem redit ad Manlium; eumque, carmen concludens, optimis ominibus prosequitur. *Et qui principio*] hic quoque versus varie legitur: neque ego quidem illius sententiam facis assequi possum. *Lux mea.*] Lesbiam, opinor, intelligit: quam ab illa altera diversam esse, ex eo colligo, quod paulo ante eam, de qua tam multa in hoc poemate dixerat, *dominam* nominavit.

I N R U F U M.

Noli admirari.] tetrum illum, virulentumque odorem, qui ex alis, pro temperaturae nimirum victusque ratione, ab aliis gravior, ab aliis minus gravis afflatur, & Graeci scriptores *τετρῶν*, & Latini *caprum*, *capram*, *hircum*, ab ejus videlicet animalis graveolentia, vocant. Rufum igitur quempiam, hominem ista odoris foeditate praeter ceteros insignem, exagitat poeta; aitque, mirum non esse, si eum puellae omnes aspernentur ac refugiant, neque ullis muneribus perducere queant ad faciendam ei copiam sui: quippe gestari ab eo trucem quandam bestiam sub alis, quam horreant illae, ita ut cubare cum ea omnino non possint. Possit autem aliquis suspicari, haec scripta esse in M. Coelium. ei enim Rufo cognomen fuit. &, cum ambo amarent Clodiam, fieri potest, ut e rivalitate ad inimicitias venerint. nam infra, ab hoc ipso Rufo ereptam sibi Lesbiam, queritur. *Labefactes.*] impellere, & quasi de pudicitiae gradu dejicere moliaris. *Pelluciduli lapidis,*] unionis. *Mala fabula.*] *fabulam* vocabant quidquid esset in ore populi, sive verum id, sive fictum foret. *Mala valde est bestia.*] Plautus Bacchidibus,

Magis illectum tuum, quam lectum, metuo: mala es bestia. Idem Poenulo,

Tenesis me arte, mea voluptas: male ego metuo milvius: Mala illa bestia est; ne forte me auferat pullum tuum.

Interfice.] facete: quasi de animali sermo esset. Nonius tamen admonet, *interficere*, & *occidere*, veteres etiam ad inanima transtulisse. Cicero Oeconomico, *Nulla modo facilius arbitror posse neque herbas arescere, & interfici, neque terram ab sole percaqui.* Virgilius,

Fer

Fer stabulis inimicum ignem, atque interfice mesfos.

Lucillius,

Durum, molle vocas, fragmenta inserfici panis.

DE INCONSTANTIA FEMINEI AMORIS.

Nulli se dicit.] significat, muliebribus in amore blanditiis nullam esse adhibendam fidem. Tibullus,

*Etsi perque suos fallax juravit ocellos,
Junonemque suam, perque suam Venerem,
Nulla fides inerit.*

Circumfertur & senarius Græcus; qui ait, mulieri credendum non esse, ne mortuæ quidem. Veneris autem præcipue asseverationibus nullum inesse pondus, tam sæpe dicunt poëtæ, ut me locos conferre cogitantem ipsa multitudo deterreat. *Petat.*] proprie admodum: nam & *proci* a *procundo*, id est, a *petendo* dicuntur. Ovidius,

*Multi illam petiere: illa averfata potentes. Virgilius,
Multi illam magno e Latio, totaque petebant
Ausonia: petit ante alios pulcherrimus omnes
Turnus, &c.*

Dicit, sed mulier.] videtur imitatus distichon Callimachi, quod in omnibus impressis libris corrupte legitur: debet autem ita legi:

*Ἄλλοτε δὲ καὶ Ἀχαιοὶ ἀλάστορ, οὐδὲν οἱ ἔπον
Ἄλλοτε, πρὶν ἄλλοις, τὰς ἑῶν ἀφαιρήσας.*

In vento, & rapida aqua.] lepide duas res elegit, quæ perpetuo fluant, eamque naturam habeant, ut in eis imprimi nobis possit.

A D V I R R O N E M.

Si cui, Virro.] Virronem alloquens, in rivalem ipsius, quem Rufum fuisse verisimile est, false jocatur. *Sacer,*] execrandus, refugiendus, horribilis. *Aemulus,*] rivalis:
nam

nam & rivalitatem ipsam, *aemulationem* vocant. *Exercet.*] subagitat *Amorem*,] puellam ipsam. *Mirificum est actu.*] lego, *Mirifico est astu*, & *εἰρωνεία*, dictum accipio. *Uticiscitur.*] quasi quodam supplicio afficit de huius verbi proprietate vide Asconium. *Ambos*,] se, & illam.

A D L E S B I A M.

Dicebas quondam.] in hoc epigrammate nullas fere meas partes esse arbitror, nisi ut, quid inter *amare*, & *bene velle* intersit, aperiam. hoc enim patefacto, cetera perspicua erunt. *Amandi* igitur verbum latius patet: neque enim, si quis amet, continuo illud sequitur, ut etiam bene velit: cum tamen *bene velle*, nisi qui amet, non queat. ita saepe propter eam, quae ex corporum commissione efficitur, voluptatem, intemperans aliquis meretricem amare potest; cui tamen bene, an male sit, non laboret. & vero cum bestias, tum etiam res inanimas, ut cibum, potumque, ut signa tabulasque egregii operis, *amare*, ait Aristoteles, dicimur: quibus tamen nemo sanus *bene velle* nos dixerit. ait igitur Catullus, fuisse aliquod tempus, cum ipse non tantum amaret Lesbiam, ut vulgus amicam solet, voluptatis videlicet suae causa, verum etiam ut patres liberos, generos ve amant; qui non delectatione aliqua, aut emolumento suo, amorem in eos dirigunt; immo vero totam illam, qua eos comprehendunt, benevolentiam, ipsorum commodis atque opportunitatibus metiuntur. tum nempe, cum ipsius blanditiis inductus in fraudem, se quoque vicissim amari ab ea crederet: ex quo autem levem fallacemque cognoverit, amare quidem nihilo minus, aliquanto etiam magis, sed tamen deposuisse ex animo veterem illam paternam benevolentiam, qua eam complecti solebat. *Cogit amare magis.*] qui enim semel amoris laqueis capti, irretitique sunt, ii, si puellae suae alium quoque aliquem placere sentiant, eo acrius incenduntur. itaque meretricum mos est, iis, quos retinere in amore cupiunt, rivalem aliquem apponere. Ovidius,

*Dum cadat in laqueos, captus quoque nuper amator
Se solum thalamos speret habere tuos.*

Post.

plerumque castigant. hinc est; quod ait Catullus, *patrum objurgare solere*, &c. Persius,

*Cum sapiamus patruos. Horatius,
— ne sis mihi patruus, oro. Idem,
— metuentes patruae verbera linguae.*

Cicero pro Coelio, & qui in reliqua vita mitis esset, & in hac suavitate humanitatis, qua prope jam delectantur homines, versari per jucunde soleret, fuit in hac causa pertristis quidam patruus, censor, magister. Si quis delicias diceret, aut faceret.] si quis aut lasciva uteretur oratione, aut vitam ipsam nequiter institueret. *Delicias facere*, interdum est irridere. Plautus Menaeohmns,

*— eia, delicias facis,
Mi Menaechme: quin amabo is intro?*

hic autem est indulgere libidini: quod aliter veteres, nequam facere, dicebant. Plautus Poenulo,

*Amare velle se, atque obsequi animo suo,
Locum sibi velle liberum praeberier,
Ubi nequam faciat clam, ne quis sit arbiter.*

Perdpsuit,] cum eam prius adulterio contaminasset, postea neglexit, rejecitque a se, & libidinem suam in ipsum patrum, ejus maritum, contulit. *Patrum reddidit Harpocratem,*] patruo silentium imposuit. Harpocrates, deus Aegyptiorum, qui & silentio praeerat, & silentio colebatur. vide Politiani Miscellanea. *Verbum non facies.*] subest obscenitas. obturatur enim os *ut*, ut, velint nolint, tacere cogantur. simile est illud Martialis,

Si te prendero, Gargili, tacebis.

I N L E S B I A M.

Huc est.] qui intellexerit, quae dicta sunt in epigrammate, Dicebas quendam, nihil hic magnopere desiderabit.

A B

A D S E I P S U M.

Si qua recordanti.] ingratum Lesbiae animum videns, se ipsum solatur conscientia integritatis suae. deinde hortatur se ad amorem illius projiciendum ex animo. quod quoniam ope humana vix videtur fieri posse; deorum postremo, ad eam rem efficiendam, auxilium implorat. *Quin te animo affirmas.*] in aliis, *obfirmas.* *Astringisque,*] qui tam diu dissolute vixeris. *Reducisque,*] qui tam diu à recte vivendi via aberraveris. *Diis invitis,*] an, desinis, diis invitis: an, esse diis invitis miser? *Una salus,*] una ex his malis emergendi via. Tale est illud, *Una salus victis,* &c. *Sive id non pote, sive pote,*] *est duratū, ut duratū in.* *Pote* enim valet *duratū*, non *pote*, *adurātū*. sicut autem & *duratū* est id, quod fieri potest; & *duratū* a *duratū*, is, qui efficere aliquid potest: ita hoc nomen a Latinis utroque modo usurpatum reperias. id quoque animadvertendum est, & *potis*, & *pote* in quolibet genere dici. ea omnia exemplis plana fient. *potis*, communi genere. Lucretius,

Quis potis est dignum palanti pectore carmen.

Condere, &c. Ennius,

Quis potis ingentis oras evolvere belli?

potis, in neutro. Catullus supra,

Qui potis est? inquis.

ibi enim illud valet, *ut duratū in*; Lucretius,

Nec potis est cerni, quod cassum lumine fertur.

pote, in communi. Catullus,

Quantum qui pote plurimum perire. Propertius,

Qua pote quisque, in ea conterat arte diem.

pote, in neutro. Cicero, *hospes, non pote minoris.* Dicitur &, *potes*, numero multitudinis. Plautus Poenulo, *Apagēsis, negoti in muliere quantum una est. si vero duae, Sat scio, maximo uni populo, quoi lubet, plus satis dare Potes sunt.* *Potis* etiam de pluribus loquentes dicebant, nisi vitiata scriptura est. Ennius,

Spero, si speres quidquam prodesse potis sunt.

Si vestrum est misereri,] hoc enim & Epicurei, & multo Epicureis doctiores Peripatetici negabant. Stoici autem ne in sapientem quidem hominem ista cadere dicebant, nedum in deum. *Pestem perniciemque.] pestem* *παῖς τὸ πῦρ*, a quo fonte etiam est antiqua vox, *pes-* *sum*: *perniciem* vero a *pernecando* dictam puto. itaque *pestem* vocabant, quidquid rem aliquam sive animatam, sive inanimam pesfundaret, quasque prosterneret. Sallustius, *Et, si pestis certa adesset, mansurum potius, &c.* Cicero, XIII. Philipp. Nimirum recte *veneficum* appellas, a quo tibi praesentem *pestem* vides comparatam. Virgilius,

— *lentusque carinas*

Est vapor, & toto descendit corpore pestis.

& paulo infra,

— *servatae a peste carinae*

ubi *pestem* vocat flammam, quae naves depopularetur. Idem lib. IX.

In partem, quae peste caret.

cum de turri loquatur.

A D R U F U M.

Rufe mihi frustra.] amicam, ut suspicari licet, sibi ab hirco illo Rufo ereptam conqueritur. *Credite amici.]* ita reposuimus ex veteribus libris, cum in aliis male, ut puto, legeretur, *cognite amice*. etenim quae cognoscimus, semper vera sunt: quae *credimus*, plerumque falsa. usitatam tamen lectionem video aliquo modo posse defendi. *Frustra?] ἐπαιρόμενος*. nam ea demum proprie *frustra esse* dicuntur, quae neque commodum, neque detrimentum afferunt. *Magno cum pretio] μὲν ἄλλο τι*. Cicero: *Non sine magna mercede*. Callimachus,

ὅς κε πρὶ ἀθανάτων, ὅτε μὴ θύοι αὐτὶς ἔλη),
 Ἀθήνη, μὴδ' ὅ τῷ τῷ ἰδῶν μὲν ἄλλο.

D E G A L L O.

Gallus habet fratres.] Gallum quendam, ut nefariorum inter suos libidinum quasi ~~coestrum~~, & administrum, vocat. *Gallus homo est bellus.*] belli homines nonnunquam dicuntur, qui aliis libenter obsequuntur: &, *belle dicere*, qui, quae alii velint, loqui student. Cicero, *omnes tuas artes, quibus tu magnus es, tibi concedit: fatetur se non belle dicere, non ad voluntatem loqui posse.* pulchreque Martialis,

Bellus homo, atque idem magnus vis Cotta videri.
Sed qui bellus homo est, Cotta pusillus homo est.

Plane enim pusilli & abjecti hominis est, ad aliorum quasi nutus se accommodare. denique *belli homines* sunt, quos Aristoteles III. de moribus *ἀσέλγους* vocat. *Cum puero ut bello.*] filio unius fratris. *Bella puella,*] uxor alterius fratris. *Gallus homo est stultus,*] qui non cogitet, idem sibi quoque fieri posse. *Monstret.*] doceat, suadeat. Virgilius,

Ergo etsi conferre manum pudor, iraque monstat.

Idem,

Monstrat amor verus patriae.

Patruī adulterium.] nove, pro adulterio quod puer faceret cum patruī uxore. *Quod pure impura, &c.*] id est, quod tu quoque, spurci homo impurique oris, puram puellam disuaviatus es.

I N L E S B I U M.

Lesbius.] cum Lesbia Clodia sit, ut alio loco diximus, Lesbium quoque P. Clodium, fratrem ipsius, esse arbitror, a quo & hanc & ceteras sorores constupratas fuisse notum est. id magis ut suspicer, facit additum *pulchri* nomen: hoc enim cognomine fuisse Clodium omnes sciunt; ut poeta in ambiguitate vocis joculari voluisse videatur. ita enim & Cicero jocans eum *pulchellum puerum* vocat. re vera autem pulchrum fuisse tradit Plutarchus. *Sed tamen hic pulcher.*] non recuso, inquit, quo minus

Hhh 3

pul-

pulcher hic me cum tota mea gente, pro suo arbitrio, vendat, si tres amatores reperire potuerit, qui ipsum vel osculari velint. Innuere videtur, eum quoque fuisse *καὶ γλαυκιδιφώνου*: ut omnes eum, quamlibet pulchrum, tamen propter eam turpitudinem osculari refugerent. Videtur autem respicere ad veterem consuetudinem, qua interdum ob certa delicta totae familiae publice vendebantur.

A D G E L L I U M.

Quid dicam.] eandem notam inurit Gellio, sed foedius, & apertius. *Clamant.*] indicant. *Virronis.*] in aliis, *unctoris.* in nonnullis etiam, *victoris*, sed inepte, ut puto. *Tenta.*] *tendere* in obscenis est, unde & *tentigo*, Martialis,

Ulcus habet, Priami quod tendere possit alutam.

Appul. libro I. *Arcum & ipse meum tetendi.* unde & deorum vehiculum, *tensam*, non *tentam*, nominarunt; ne turpe verbum sonaret in sacris. auctor Diomedes. hoc eo cupidius adscriptum, quia vulgo, male, ut opinor, scribitur *thensa*. Servius tamen in primum Aeneidos, *thensam* ut scribamus, praecipit, sed, quantum mea quidem opinio fert, inepte. *Medii.*] *Misum* Siculi & Tarentini *in uiddia*, a situ videlicet, vocant. inde in obscenis verbis tam frequens hujus vocis usus est. Martialis, *Lambabat medios improba lingua viros.* *Sero.*] genitale semen intelligit.

A D J U V E N T I U M.

Nemo ne.] vide, quae diximus in explicatione epigrammatis,

O qui flosculus es Juventiorum.

Pisauri.] oppidum est in Umbria. *Inaurata pallidior statua.*] aurum suapte natura pallidum est: cujus rei causam rogatum Diogenem, respondisse ferunt, non injuria pallere, cum tam multos habeat insidiantes sibi. Catullus supra,

Quantum

Quanto saepe magis. fulgere expalluit auri.

Cordi est.] sic infra,

Parva mei mihi sunt cordi monumenta sodalis.

Cordi est, honeste dictum, animo sedet. Lucillius libro XXVI.

Et quod tibi magnopere cordi est, mi vehementer displicet. Idem, Si tibi porro iccirco isthaec res cordi est, quod res utilem. Nonius.

A D Q U I N T I U M.

Quinti.] Quintium rogat, ne sibi aut amicam, aut certe tale aliquid praeripiat. *Seu quid carius est oculis,]* id est, ac carius etiam eo, si quid est oculis carius.

I N L E S B I A E M A R I T U M.

Lesbia] falluntur saepe homines in iudicandis rebus, ignoratione causarum: dum quod ex causa quapiam effectum est, id, vel inscientia, vel affectu aliquo occaecati, ad aliam referendum putant. neque enim sua quaedam, certaue rebus omnibus definita causa est: immo vero & una eademque causa variarum saepeque pugnantium rerum efficientiam in se cohibet: & eadem res ex variis, etiamque a se invicem disidentibus causis effici potest. In hoc genere fallebatur Lesbiae maritus; qui cum ipsam multa de Catullo, irato animo dicere videret, totus gestiebat gaudio, ratus ex his maledictis suam sibi postea Lesbiam totam fore, neque amplius Catullo daturam delicias, quem jam ita vehementer exosum haberet. At Catullus longe aliter ratiocinatur. Si Lesbia, inquit, serio deposuisset amorem mei, tum me ne nominaret quidem: nunc cum mihi tam saepe male dicat, hoc ipso indicat, ita uri se, ut tacere non possit. Quod autem hic de Lesbia dicitur, id ~~mutas~~ de toto talium mulierum genere affirmari potest. *Mule,]* fatue. Sunt, qui *Mulum* hoc loco, ut nomen proprium viri acceperunt: quos ego ipsos mulos fuisse arbitror.

D. N. E. P. A. R. I. O. Q.

Chommoda.] omnia, quae ad hujus epigrammatis intelligentiam pertinent, studiose diligenterque collegit Angelus Politianus capite XIX. Miscellaneorum.

I N L E S B I A M.

Odi, & amo.] *Odise* se ait mores, & ingenium Lesbicae, *amare* autem formam illius, & venustatem. Hic ipsum argumentum pereleganter tractavit Marullus his versibus,

*Odi te, mihi crede, quantumque es:
Odi, confiteor, Camilla, sed, quam
Et odi, & magis in dies, magisque
Velim odise; sequi, atque amare cogor.
Sic me amor retrahit ibus, trahitque:
Sic, quem saevitia fugas proterva,
Tam raris revocas decore formae.*

I N Q U I N T I A M, E T L E S B I A M.

Quintia.] Quintiam quandam, etiam fatis bene conformatum corpore, formosam tamen negat esse, quod insulsa sit. *Multis, & mulierum iudicio.* *Nulla in tam magno est corpore mica salis.*] significat, deesse illi *saltu* illud, id est, ut Graeci quoque loquuntur, *χρυσος*, sine quo friget forma, quamlibet alioqui bona. hujus loci meminit Fabius libro VI. quem reprehendit Pärchenius, sed corrupto, ut apparet, libro usus. Vide Erasmus in Adagio, *Salugo non inest illi, & Victorium variorum lectionum libro XII. capite XIII. Sal autem sale vocabant urbanitatem.* Terentius,

qui habet sale, Quod in te est. Afranius Compitalibus, *si quid loquitur, sal merum est.*

Veneres.] omnem leporem. sic Fabius libro XI. *Isocratem omnes dicendi Veneres consecratum fuisse dicit.*

DE SUO IN LESBIAM AMORE.

Nulla potest.] commendat amorem in Lesbiam suum. In amore suo,] in amore ipsius. Sic veteres saepe loquebantur. Cicero vi. de rep. Graves enim dominae cogitationum libidines infinita quaedam cogunt, atque imperrant: quae quia expleri, nec satiari ullo modo possunt, ad omne facinus impellunt eos, qui illecebris suis incenduntur. Suis, dixit pro, ipsarum. Ex parte mea.] & ipse passus. dixi supra.

G E L L I U M.

Quid facti sit, Gelli.] Gellium hunc prodigiosae admodum libidinis fuisse oportet; qui matrem, sororem, patris uxorem, patruum ipsum, aliasque praeterea cognatas puellas unus contaminaret. Non ultima Tethys.] aqua marina veteres flagitia expiari putabant: quod etiam Cicero pro Sex. Roscio indicat. & notus est Euripidis versus,

Ὁὐρανὸν καὶ γῆν πᾶν τε καὶ ἀνθρώπων κτήν,

id est,

Mortalium mala omnia abluit mare.

significat igitur, nullo modo, ac ne universi quidem maris aqua posse Gellii facinora expiari. Vide Coelium Rhodigium capite XLIV. lib. VI.

I N E U N D E M.

Gellius est tenuis.] mirandum non esse ait, si Gellius exili & attenuato sit corpore, utpote qui immodico Veneris usu maciem non contrahere non possit. Porro & Veneri insigniter extenuari corpora medici docent: & fere etiam, qui macilenti natura gracilesque sunt, libidinosiores esse consueverunt: cum adeps contra frigidos & ad Venerem ineptos efficiat: itaque Propertius se, quamvis exili corpore, strenuum tamen in hac militia esse praestetur his versibus:

Hhh 5

Sed,

*Sed, tibi si exiles videor tenuatus in artus,
Falleris. haud unquam est culta labore Venus.
Percontere, licet. saepe est experta puella
Officium tota nocte valere meum.*

*Tam bona mater,] tam officiosa, tamque obsequens,
quaeque subternere se ipsi filio non recuset. Eadem
figura vocat Aristophanes Pluto ~~gens vana~~, qui sine
numis. facerent copiam sui. Tamque valens] valentes
aut fortes puellas vocabant corpore solido ac succi pleno,
quaeque viderentur alacriter posse — tauri, ut ille ait,
tuentis in Venerem tolerare pondus. Plautus Casina,*

— obsecro, ut valentula est? Idem Milite,
— ecquid fortis visa est tibi? & paulo infra,
Quid is? ecquid fortis? P. abi sis hinc: nam tu quidem
Hercule fuisses scitus emisarius,
Qui consecrere, qua mares, qua feminas.

Idem Bacchidibus,

*Sed Bacchis etiam fortis tibi visa est? P. rogas?
Ni nactus Venerem essem, hanc Junonem dicerem.*

I N E U N D E M.

Nascatur magus.] hoc quoque epigrammate, quod in quibusdam libris male cum praecedente connexum legitur, detestatur nefariam Gellii cum matre libidinem; aitque, ex eorum concubitu magum aliquem nasci oportere, si Persarum religio vera sit, qui ejusmodi corporum commitiones licitas esse censent: adeoque bonum magum existere non posse, nisi quem a filio compressa ediderit mater. Xanthus in Magicis narrat, magos matribus, filiabus, sororibus committeri solitos esse, eosque concubitus habuisse legitimos. auctor Clemens libro III. Quae ad hanc rem faciunt, ex utriusque linguae scriptoribus studiose collegit Coelius Rhodiginus capite xviii. libri x.

I N G E L L I U M.

Non ideo.] praecclarum hoc epigramma est, & mirabili quodam artificio factum ad invidiam concitandam. ejus autem

autem haec sententia est. Sperabam equidem, Gelli, te mihi in misero hoc meo in Lesbiam amore fidum fore. Quid ita? an quod ullam in te unquam scintillam honestatis aut fidei perspicere potuissem? minime vero. praeclare noveram, ingenium tuum esse ejusmodi, ut a designandis in dies novis sceleribus abstinere non posses. Quid igitur? animadverteram videlicet, ut eximios artifices exquisitis tantum edendis operibus, ita te quoque non popularibus istis usitatisque, sed horrendis tantum, & quae nemo alius imitari auderet, patrandis facinoribus oblectari solere: itaque non in quaslibet mulieres, sed in matrem, in sororem, ceterasque, a quibus reliqui homines duce natura abhorrent, libidine abuti tua. Quod igitur meam hanc neque matrem tibi esse, neque sororem videbam; nihil a te mihi metuendum esse arbitrabar. Cogitabam quidem, me tibi magno usu amicitiae esse conjunctum; fierique posse, ut ea te turpitudine, quae est in prodendis amicis, ad imponendam mihi hanc injuriam adduceret: sed tamen accuratius cogitanti, ea res nondum satis turpis esse ad te permovendum videbatur. ita enim jam consuetudine tritum est, in amicos perfidiose se gerere, ut id non satis dignum videretur eo, qui nullum in se scelus suscipere, nisi palmarium, vellet. At tu, ne videreris ullam unquam scelerate agendi occasionem praetermisisse, eam ipsam consuetudinem nostram satis tibi magnam causam violandi mei esse duxisti, ut ostenderes, quibus rebus ceteri etiam improbi homines ab injuria avocari solent, iis te omnibus ad faciendam injuriam incitari.

IN LESBIA M.

Lesbia mi dicit semper male.] ejusdem pene argumenti est cum illo superiore, *Lesbia mi praesente viro*. Porro, quod hic Catullus iram in muliere, & convicia signum esse amoris docet, idem alicubi affirmat Propertius,

Nimirum veri dantur mihi signa caloris:

Nam sine amore gravi femina nulla dolet.

Quo signo? quasi eadem.] in aliis, *Quo signo? eadem notidem*, ut in, *signo*, postrema vocalis non elidatur. Quod

Quod autem Gellius libri vi. capite xxi. verbum de-
precor, hoc loco valere ait; detestor, execror, depel-
lo, abominor, mihi quidem nullo modo probari potest.
neque enim gabium est, quin hoc Catullus dicat, se quo-
que vicissim Lesbiae male precari, & tamen illius amore
flagrare: quo modo & Gellius ipse exponit. ea vero sen-
tentia quomodo effici possit, verbo hoc, ita ut ipse
vult, accepto, equidem haud video.

IN CAESAREM.

Nil nimium.] summum suum Cæsaris contemptum
duobus versiculis indicat. *Utrum sis albus, an ater ho-*
mo.] hunc locum citat Quintilianus libro xi. suppresso,
ut saepe fit, auctoris nomine. est autem proverbium ad
contemptum indicandum valens, & Ciceroni, & aliis
usitatum.

IN MENTULEM.

Mentula moechatur.] impurum quendam, quem ficto
nomine, opinor, ob partis obscenae magnitudinem,
Mentulam vocat, ac fortasse Mamurram ipsum. nam &
cinaedum fuisse, notum est: & de eo supra loquens,
scripsit,

*Ut ista vestra diffututa mentula
Ducenties comeset, aut trecenties:*

sed sive eum, sive alium quempiam, ut mollem, & alie-
narum uxorum corruptorem, hoc disticho incescit. *Ip-
sa olera olla legit.*] videtur vulgare dictum fuisse in
eos, qui cum ad aliorum libidinem antea prostitissent,
aut etiam prostarent, quaererent ipsi quoque, ubi libi-
dinem exercerent suam. tale est, *Tute lepus es, &
pulpamentum quaeris.*

IN SMYRNAM CINNAE.

Smyrna.] commendat poemata Cinnae; quod ipse *Smyr-
nam* inscripserat; in eoque perpoliando totos novem an-
nos elaborarat. Fieri potest, ut ad hanc commendatio-
nem respexerit Horatius in epistola ad Pisones, cum
prae-

praeciperet, duratura poemata in novum annum premenda esse. Porro hunc Cinna esse, qui in tumultu illo, quem Antonius in Caesaris interfectores concitaverat, necatus est errore populi, ob similitudinem nominis ipsius cum uno e conjuratis, admonet Victorius: idemque proponit duos versus sumptos e Servio, quos eruditus ille grammaticus ex hoc Cinnae poematae citarat. sunt autem hi,

Te matutinus flentem conspexit Eous.

Ea flentem paulo vidit post hecperus idem.

Millia cum interea hic versus intelligi non potest, nisi in vetere aliquo libro insequens, qui temporum injuria amissus est, reperiatur. sed & ante hunc ipsum, in veteribus libris tantum spatii est, quantum uni, quod minimum sit, disticho scribendo sit satis. has plagas sanare ipsi non possumus. non enim vates, aut harioi sumus. procul autem a nobis absit tantus furor, ut imitemur, quod, malo exemplo, alij quidam fecerunt: quibus religio non fuit, ubi quid deesset, hasce sacrosantas venerandae antiquitatis reliquias, admissis ineptis suis, intolerabili audacia, contaminare. Liqueas fortasse diis, (ut in fabula est) cum humerum Pelopis Minerva depasta esset, veri loco eburneum apponere nobis certe non licet, ubi veros bonorum poetarum versus absumpsit vetustas, alios a nobis confictos eorum loco substituere. docui supra, hoc a Parthenio, in versibus Sapphicis factum fuisse; idem (ut incitata semel audacia non novit modum: multisque, ut iterum peccare audeant, satis argumenti est semel peccasse) hoc etiam loco fecit, pentametrumque suum Catulli versibus immiscuit, id ipse fasus ni esset; hodie fortasse versus ille sine ulla dubitatione Catullo tribueretur. itaque verba ipsius ascribam: *Hic quum manifeste desit pentameter versus, ac, ejus subtractione, sensus poetae sit imperfectus; nemini bene viro arrogans, aut impudens, sed potius pium atque officiosum factum meum videri debet, si meo civi, Catullo, de patria nostra bene merito, versum meum, hoc in loco, quousque suum poeta inveniet, mutuabo: immo etiam, si poetae placuerit, benigne donabo. omnia enim amicorum inter bonos cives sunt communia. suppleatur itaque hic Catulli nostri locus hoc modo,*

Vilia

*Vilia cum interea quingenta Hortensius uno
In pede stans fixo carmina ructat hians.*

*hoc mihi faciendum quoque fuit superius, ubi Adonium
versum vetustate abolitum Sapphicis supplevi.*

Apagē ista officia, Partheni; non placent, nemo, opinor, sanus bonos libros isto modo juvari velit. ut in signis, ita in scriptis quoque veteribus, si quam labem importaverit vetustas, mutila potius ipsa nos, quam a recenti aliquo artifice interpolata, delectant. At, tanquam unum insanisse non esset satis, accessit alius, qui spatium hoc ita impleret,

*Milia cum interea quingenta Hortensius uno
Accipit autumnō versum ab Antimacho.*

Mihi ita videtur; quae in bonis auctoribus desunt, ut e libris veteribus, adhibita ope ingeniosorum, exercitatorumque hominum, suppleantur, omni studio laborari oportere: sin minus, ἢ ἄλλοις, φασί, καὶ: cavendum quidem certe esse, ne quid alieni admisceatur. *Atracis.*] in aliis *Athesis*. ego, etsi nihil affirmo, malim tamen, *Atracis*: pro eo, quod verba illa, penitus mittetur, fluvium aliquem longinquum, non autem finitimum, & in propinquo situm, exposcere videntur. *Incana,*] valde cana. ἀναισθητός autem, quod hominum proprium est, tribuit tempori. *At Volusi annales.*] hujus quoque versus reliqua pars in veteribus libris desideratur. Sunt qui legant, *At Volusi annales Paduam morientur ad ipsam.* in quo etsi veteres libros auctores habere se dicunt; mihi tamen non probant; qui *Paduae* nomen barbarum esse, & veteribus incognitum arbitrer. alii, *Patavi morientur ad urbem*: quod reciperem, si veterum librorum testimonio niteretur. *Parva mei*] hujus quoque versus extrema dictio, quae esse debeat, incertum est. abest a veteribus libris, quos ego quidem viderim. itaque itum est in varias sententias, aliis legentibus, *poetae*, aliis, *sodalis*, aliis, *laboris*: quam postremam scripturam Petrus Victorius in duobus veteribus libris vidisse se dicit. ego, quid fugiam, ut ille dicebat, habeo; quid sequar, non habeo. illud, *laboris*, etsi Victorio probatur, mihi, ut

ut verum fatear, non placet. inconcinna enim videtur subita illa e commendatione Cinnæ ad laudem sui operis transitio. *sodalis*, reciperem, si quid probare possem, a quo veterum librorum abesset auctoritas. non enim magnum est, quod adfert Victorius, *parva monumenta* vocari vix posse, carmina tanto studio, per tantum tempus elaborata. scimus libros bonitate, non mole, spectari, exiguasque gemmas ingentibus saepenumero colosis anteponi. *Animacho.*] tumidum hunc & inflatum Horatiani interpretes poetam fuisse ajunt; qui bellum Thebanum scribere ingressus, ante quam Thebas duces perduxisset, viginti quatuor volumina confecerit.

AD CALVUM DE QUINTILIA.

Si quidquam] commendat Calvi officium, pietatemque in deploranda puellae Quintiliae, quam vivam adamaverat, praepropera morte; atque, si quis in umbris eorum, quae hic geruntur, permanet sentius, non tam dolere ipsam, quod ante diem extincta fuerit, quam gaudere eo amoris testimonio, quod ediderit Calvus. haec ipsa de re Propertius,

*Hoc etiam docti confessa est pagina Calvi,
Cum caneret miserae funera Quintiliae.*

Mutis sepulcris.] sepulcrorum nomine, eos ipsos, qui a vita exceſſerunt, intelligit & *mutos*. *Mutos* autem vocat, quod antiqui *ſilentēs* pro mortuis etiam dixere, unde & *regna ſilentia*, inferos, & *ſilicernium*, cenam, quae ſilentibus poneretur. ſic infra,

Et mutum nequidquam alloquerer cinerem.

Propertius,

Sed frustra natos revocabis Cynthia manes.

IN AEMILIUM.

Non, ita me dii ament.] deformitatem, graveolentiamque oris in Aemilio quodam exagitat, quem cinaedum fuisse quod ait Parthenius, unde id colligat, nescio. cinae-

Idem Adelphis,

— ut te Syre cum tua
Monstratione magnus perdat Juppiter.

Si usus veniat tibi.] ridicule. quasi harum quoque rerum usus aliquis incidere possit. *Culos*, & *trepidas* *lingere cercolipas*.] *cercolipas* vocat obscenas partes viles, ficto ex cauda & pinguitudine vocabulo. *Trepidas* autem dicit, significans id, quod Persius expressit hoc versu,

Cum morosa vago singultiet inguine vena.

Quod autem Politianus legit, *crepidas carbatinas*, multis de causis non placet: primum, quia est contra fidem veterum exemplarium: deinde, quid habent commune crepidae carbatinae cum ea parte corporis, quae paulo ante nominata est? insulsum plane fuerit ista conjungere. itaque doctissimi homines, cum hanc, quam nos sequimur, scripturam approbasent, illam Politiani, summo consensu, repudiaverunt. ac praeter ceteros Marullus, qui, ut & homo Graecus, & supra modum Politiani odio imbutus, distichon scripsit, quo acerbè atque amarulente ait, Politianum Vectio pro *cercolipis carbatinas* dedisse, quod suum sibi munus ab eo praeripi nollet.

Lingere carbatinas vult Vectio Eunomus, ipse

Ut possit trepidas lingere cercolipas.

St. nos.] si decrevisti, inquit, nos omnes miseris modis perdere, taedioque ac molestia plane conficere; nullo id modo facilius, quam dicendo apud nos, consequi potes.

A D J U V E N T I U M.

Surripui tibi.] ita venustum hoc epigramma est, ut, ipsa si velit Venus, venustius eo efficere quidquam non queat. difficultatis autem nihil omnino habet: quocirca neque nos in eo explicando diutius immorari necesse est. *Vestrae saevitiae,*] ferocitatis illius, vobis omnibus,

qui formosi estis, innatae. Tale est illud Ovidii, — *quāt vestra libido est. Guttis, absterfisti.*] ita est in veteribus libris. Quod autem hic Juventius fecisse dicitur, ut, quasi ad delendam balii notam, os sibi multa aqua prolueret, digitisque omnibus confricaret, id puella quaedam apud Theocritum facere se, atque etiam bāgium, nolenti sibi a puero rustico impressum, expuere dicit.

Τὸ πρῶτον μὲν πλῆν, ὃ ἀποκτείνῃ τὴν φιλίαν.

Commistae lupae.] perinde ac si lupa te aliqua recens a coitu, & ex illo ardore libidinis, spumanti adhuc ore, disuaviata esset.

DE COELIO, ET QUINTIO.

Coelius Aufilenum.] Coelium & Quintium fratres fuisse ait Parthenius: male omnino: e diversis enim familiis fuisse nomina ipsa indicant. *Quod dicitur.*] vulgare dictum fuisse indicat. *Cui;*] utri. *Nam tua nobis.*] erat & alia ratio, cur Quintio favere non posset. amabat enim ipse quoque Aufilenam; eamque, ut ex aliis locis intelligi potest, etiam data pecunia, ad partes suas perducere moliebatur.

INFERIAE AD FRATRIS TUMULUM.

Multas per gentes.] fratris manibus hoc carmine inferias solvit. *Inferias* autem vocabant sacrificia in eorum, qui vita excesserant, honorem; in quibus interdum nonnulla, quae grata ipsis fuissent, comburere, mactare quoque hostias, aut etiam captivos homines solebant. *Ave, atque vale.*] sic apud Virgilium Aeneas — *salve aeternum mihi maxime Palla, Aeternumque vale.*

AD CORNELIUM.

Si quidquam.] fidem & taciturnitatem suam Cornelio euidam pollicetur. *Illorum iure sacratum,*] eorum quasi sacramento adactum. Metaphora a re militari. Est autem hic *ἀνὰ χυλόν*, quale in illo Terentii, *In iis poeta hic non proficitur suum.* *Harpocratem.*] supra diximus.

A B

A D S I L O N E M.

Aut sedes.] Silo quidam, quantum hinc colligi potest, pollicitus erat poetae, effecturum se, ut ipse puella quampiam potiretur: eoque nomine ab eo decem sestertia, id est, decem numerorum millia acceperat: deinde autem urgentem ipsum instantemque, ferociter repudiabat. petitur ab eo poeta, ut vel pecuniam reddat, vel suam illam, si leno esse vult, deponat ferocitatem.

A D Q U E N D A M D E L E S B I A.

Credis me potuisse,] in his versibus nihil video, in quo explicando magnopere laborare oporteat. *Sed tu cum caupone.*] indicat hunc, quisquis est, saepe in caupona versari, ac, cum caupone ipso perpotantem, varios de hoc aut illo sermones comminisci solitum fuisse, interdum nullo pacto verisimiles, planeque monstruosos: quare erat hoc, quod Catullum puellae, quam plus oculis amabat suis, male dixisse fingeat. Porro quem, *cauponem* dicimus, antiqui *cuponem* vocabant; a *cupa* videlicet, quod vas vinarium est: quin & mulierem quoque, quae cauponam exerceret, vocabant *cupam*: unde & nomen Virgiliano poemati, quod hodie vulgo *copa* dicitur cum, *cupam* dici debere, ex Flavio Sosipatro constat.

I N M E N T U L A M.

Mentula.] Formianum illum, quem Mentulam vocabat, ait ad poeticae facultatis laudem contendere, sed rejici a Musis, quasque de monte ipsis sacro, quem ille conscendere conetur, praecipitem dari.

D E P U E R O , E T P R A E C O N E .

Cum puero bello.] formosum quendam puerum a praeconis consuetudine revocare cupiens, ait homines, qui tam frequenter eum cum praecone videant, nihil posse aliud cogitare, quam velle ipsum pudicitiam suam ei, qui eam pluris liceatur, addicere. notum enim est, praecones vendendis in auctione rebus adhiberi.

A D L E S B I A M.

Si quidquam.] gratulatur sibi de reconciliato Lesbiae animo; idque eo sibi gratius esse ait, quo minus speraverat fore. nam & in rebus laetis, & in tristibus ea nos praecipue, quae insperantibus accidunt, movent. *Refers te.*] hac locutione usus & Propertius,

*Sic mihi te referas levis, ut non altera nostro
Limine formosos intulit ulla pedes.*

Hujus epigrammatis tres postremi versus mihi valde suspecti sunt. ita enim varie leguntur, ut appareat, eam varietatem non aliunde, quam ex corrigere volentium temeritate, extitisse.

I N C O M I N I U M.

Si Comini.] tantum odium populi in Cominium esse dicit, ut nemo sit, qui non eum a feris discerpi dilaniarique cupiat.

A D L E S B I A M.

Fucundum.] epigramma hoc elegantiae multum habet, difficultatis nihil.

A D A U F I L E N A M.

Aufilena.] insectatur Aufilenam, quod cum promississet, se ei potestatem sui corporis facturam esse, eoque nomine pecuniam accepisset, postea tamen eum ludificabatur, neque unquam volebat in rem praesentem venire. *Bonas,*] quae neque faciunt copiam sui, neque a quocquam, ea causa, pecuniam accipiunt. *Amicae,*] *iraipe.* *Quod nec das.*] *dare* dicuntur mulieres, quae se substerunt viris. Graeci quoque hoc sensu dicunt *μυζεν.* *Et fers,*] munera videlicet. *fers* autem pro aufers. *Ingenuae,*] ejus, quae nullo rustico pudore, a praestanda, quam semel dederit, fide absterreatur.

A D A U F I L E N A M.

Aufilena.] una de praecipuis nuptarum laudibus est, ab omni illicita Venere abstinere. prae ceteris tamen detestanda est earum libido, quae se non illicitis tantum,

te.

verum etiam incestis coitibus commaculant: quod facere Aufilenam ait Catullus, quae se patruo subijciebat suo. *Fratres*] patruorum enim filios, *fratres patruales* vocamus. Quare iidem Aufilenae & filii, & fratres patruales erant.

I N N A S O N E M.

Multus homo.] hoc epigrammate turpem aliquam libidinem Nasoni objici constat: quae tamen cujusmodi sit, non intelligere me, ingenue fateor.

A D C I N N A M.

Consule Pompejo.] ne hic quidem me pudebit fateri, hos quatuor versus a me non intelligi. Possem, quae ab aliis afferuntur, refellere: possem ipse quoque, si liberet, aliquid eorum exemplo confingere. malo simpliciter id, quod est, dicere: neque facere, quod isti, qui dum integra, corrupta, facilia, difficilia, nusquam haesitantes, sine ullo discrimine interpretantur, imperitis fortasse docti, doctis quidem & intelligentibus imperiti atque audaces videntur. sed nimirum caecorum oculis tantundem intempesta nocte, quantum vel meridie, luceat. accuset in his locis inscitiam meam alius, dum ipse, quod probemus, afferat. gaudebimus.

I N M E N T U L A M.

Firmano saltu.] Mentulam, de quo superius egimus, id est, ut suspicor, Mamurram, ait non falso haberi divitem, qui saltum habeat pulcherrimum, & fructuosissimum. eundem tamen ita sumptuosum esse, ut tantos fructus, quos ex illo saltu capit, exuperet sumptibus: itaque in tantis divitiis perpetuo tamen egere. Pro *Firmano* autem, in nonnullis legitur, *Formiano*. & *Firmanus*, & *Formisus*, populi sunt Italiae. utrum verius sit, haud facile dixerim. quin enim *Formianus* quoque penultima brevi dici queat, dubitari non oportet. *Qui*] saltus. *Nequicquam.*] frustra, inquit, haec tam multa possidet. homo enim libidinosus. *Fructus sumptibus exuperat.*] Quo fit, ut in tantis divitiis, omnia tamen ei deesse videantur.

I N E U N D E M.

Mentula habet.] hoc quoque versu ejusdem divitias exagitat, negatque eum, divitiarum causa, pluris fieri oportere; cum hominis nomine indignus, praeter obscenae partis magnitudinem, nihil habeat, quo in aliquo numero poni queat.

A D G E L L I U M.

Saepe tibi.] difficile est in tam depravatis versibus, quid verum sit, videre. si quis tamen conjecturae locus est, ita suspicor. Gellius, propter impositas sibi Catullianis versibus notas, coeperat ipse quoque vicissim Catullum, non tam metuendus, quam ipsa assiduitate molestus hostis, quacunque ratione poterat, laedere. Catullus, ut hanc a se molestiam depelleret, saepe cogitasse se dicit, de carminibus quibusdam, quae ex Callimacho verterat, dono ad eum mittendis, quibus ipsius animus mitigaretur: quem laborem cum sibi frustra sumptum esse videat, intelligatque nulla ratione placari Gellium posse; hoc se fidere ait, quod tela Gellii ejus generis sunt, ut facile vitari queant; at illa, quibus ipse Gellium fixit, eam vim habent, ut in omnem posteritatem nefarias ipsius libidines propagatura sint. Primi versus postrema vox desideratur. *Tela infesta.*] in aliis, *Infestum telis icere musca caput.* qui versus neque inconcinuus, neque a sententia alienus est; sed, quod in his rebus unum considerari oportet, Catulli non est. hunc autem, quem nos reposuimus, in libris veteribus legi, ipsi quoque, qui eum rejecerunt, confitentur. Porro si, ubi veteres libri aut deficiunt, aut scripturam parum probabilem habent, tamen, eorum auctoritate neglecta, aliquid de suo atrox temeritatis est; ubi perspicue in eis probabile aliquid & idoneum legitur, consulto alia quaerere, & nova veteribus, adulterina germanis, falsa veris anteponere, ejus insaniae esse dicemus? Haec habui, quae in Catullum scriberem: quae si studiosis hujus poetae placebunt; erit, quod mihi gratuler: sin minus; nunquam me tamen, praestitisse ea, quae potui, & morem gessisse voluntati amicorum, qui hortati me sunt, ut hoc munus susceperem, poenitebit.

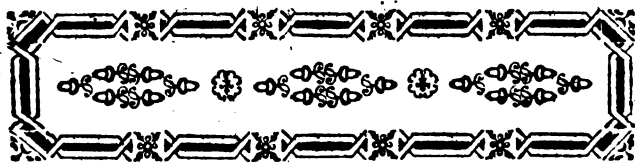
M. A N.

M. ANTONII MURETI

I N

T I B U L L U M

S C H O L I A.

M. ANTONIUS MURETUS
 TORQUATO BEMBO
 PETRI F.
 S. D.

MAGNA felicitate mihi carere videor, Torquate Bembe, quod non ita mature in Italiam venerim, ut patrem tuum, virum immortalitate dignissimum, videre, atque alloqui possem. nam & incredibilem quandam voluptatem hausissem ex illius herois aspectu, qui aut solus, aut praecipue effecerat, ut ne haec aetas superioribus saeculis invideret: & effecissem, nisi valde fallor, ut ipse me, pro humanitate illa, qua complectebatur omnes, in quibus esset aliqua non alieni a Musis ingenii significatio, non usquequaque sibi despiciendum putaret. Nunc, quando id, quod cuperem, consequi nullo modo possum: certe quidem id, quod proximum est, sedulo facio: colo, quacunque ratione licet, & memoriam illius: & cum in omni sermone, tum in scriptis meis, libentissime facio, ut eum laudem, qui mihi neque a me, neque a quoquam satis laudari posse unquam videtur. neque vero ita sum amens, ut ad gloriam ipsius quicquam meo testimonio posse adjici censeam. Sed ita plane judico: ut deus, qui nullius praeconio indiget, laudari se tamen ab hominibus vult: sic beatas illas mentes, in caelum receptas, & cum deo conjunctas, gaudere,

dere, cum se a nobis coli ac celebrari vident. ergo perinde ac si hujus rei sensus ad Petrum ipsum Bembum perventurus sit, ita de ipsius admirabili doctrina, singulari eloquentia, ceterisque virtutibus, quoties occasio est, praedico. quod siue ita est, gaudeo: siue ipse me fallo, tamen hunc errorem, qui me tantopere delectat, mihi eripi nolim. Equidem non solum quae ille nobis monumenta ingenii sui plurima ac pulcherrima reliquit, accurate pervolutare, verum etiam imagines corporis ipsius studiose contemplari soleo: magnamque ex eis oblectationem capio: quod illae mihi ipsum ante oculos constituere videantur. Jam si aut depictam in tabula, aut marmore expressam, aut in aere, argento ve insculptam Petri Bembi imaginem prope divino cultu afficere solitus sum: quid me tibi facere par est, Torquate Bembé, quem nobis divinus ille vir vivam & spirantem tum corporis, tum multo magis ingenii ac virtutum suarum imaginem reliquit? Itaque ut intelligas, te a me tanti fieri, quanti aequum est & talis viri filium, & talem filium, qui paternae gloriae praeclare omni ex parte respondeat: mitto ad te muneri Tibullum, hoc est, eum poetam, quem pater tuus felicissime expressit, emendatum a me, & brevibus scholiis illustratum, qui tibi testimonium aliquod sit incredibilis observantiae erga te meae. Parvum munus, fateor: sed & a magno animo proficiscitur; & majora alia subsequuntur, si hoc tibi non ingratum fuisse cognovero. Vale. Non. Maj. MDLVIII. Patavio.

M. A N.

M. ANTONII MURETI
I N
T I B U L L U M
S C H O L I A.

I N E L E G I A M I.

DIVITIIS *alius.*] Utrunque genus complexus est. divitiae enim partim in rebus mobilibus consistunt, partim in rebus soli. e mobilibus autem aurum nominavit *πρὸς ἐξοχὴν*. Pindarus:

Ἄριστον μὲν ὕδωρ. ὁ δὲ
χρυσὸς αἰθήρῳσι πῦρ
καὶ διασφίπτεται
καὶ μεγαλοῖσιν ἐξοχὰ πλάττει:

id est:

*Aqua est optima res quidem.
Aurum at, ignis ut ardens
Noctē relucet atra, in-
ter opes quoque magnanimus sic
Splendet.*

Me mea paupertas.] ego pauper sane sim; dum & fruar ocio, neque arcta inopia premar. *Ipse feram.*] oblectabo me agricultura, pastione, & amore. *Ipse feram.*] apparet, hunc poetam elegantiam quandam putasse esse in ejusdem syllabae continuata repetitione, ut supra, *Me mea*: & nunc, *Ipse feram.* & mox, *Poma manu*: & infra, *multa tabella*: & *sicca canis*, & tam multis locis denique, ut constet, hoc non casu, sed dedita opera factum. *Rusticus & facili.*] aliter *facile manum*, & aliter paulo infra *facile lutum*. neque ullam vocem habent Graeci, quae huic plane respondeat. *Nec spes.*] deae nomen est. *Nam veneror.*] causa, cur sperare debeat, agriculturam sibi fructuosam fore. colo enim, inquit,

quit, deos. Fuit haec pietas in veteribus, ut cum ceteris in rebus, tum in hoc praecipue studio, quibus divinus cultus neglectui non esset, iis omnia prospere succedura crederent. itaque Virgilius,

*In primis venerare deos, atque annua magnae
Sacra refer Cereri, laetis operatus in herbis.*

& Horatius,

*Caelo supinas si tuleris manus,
Nascente luna, rustica Phidile,
Si ture placaris, & horna
Frugae lares, avidaque porca:
Nec pestilentem sentiet Africum
Foecunda vitis, nec sterilem seges
Rabiginem, aut dulces alumni
Pomifero grave tempus anno.*

& eodem pertinere arbitror proverbium, quod est apud Varronem libro primo de re rustica, *Dii facientes adjuvant. facientes enim accipio eos, qui rite operantur facris: ut in illo, Cum faciam vitula: & Erasmus, qui multo aliter interpretatus est, falsum puto. Seu stipes.] non dubium est, quin Terminum dicat, de quo Ovidius,*

*Termine, sive lapis, sive es defossus in agro
Stipes ab antiquis, tu quoque numen habes.*

Sed tamen illud quoque superstitiosis hominibus in consuetudine positum fuisse accepimus, temere oblatos in via lapides, stipitesque venerari. Xenophon: *καὶ τὰς ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ, ἐπὶ βωμῶν, ἐπὶ ἀλυσὶν ἢ θείαις ἰδίᾳ πρῶται, τὰς δὲ καὶ λίθους, καὶ ξύλα τὰ τεχόντα, καὶ θηρία σίκαλιν.* & ineptus quidem scriptor, non tamen omnino inutilis, Appulejus: *Neque enim justius religiosam moram viatori objecerit aut ara floribus redimita, aut spelunca frondibus inumbrata, aut quercus cornibus onerata, aut fagus pellibus coronata. vel enim colliculus sepimine consecratus, vel truncus dolamine effigiat, vel cespes libamine humigatus, vel lapis ungvine delibutus.* Propertius:

Et quicumque sacer, qualis ubique, lapis.

Flo.

Florida ferta.] quae significant deum esse.

Libatum agricolae.] Varie legitur hic versus: a quibusdam hoc modo,

Libatum agricolam ponitur ante deum. ab aliis,

Libatum agricolae, ponitur ante deum. ab aliis,

Libatum agricolas ponitur ante deos.

ego autem lego,

Libatum, agricolae ponitur ante deo.

& deum agricolam expono eum, qui praestit agrorum cultui, id est, Liberum patrem, de quo infra:

Primus aratra manu solerti fecit Osiris,

Et teneram ferro sollicitavit humum.

si quidem Osirim & Bacchum eundem esse constat. & alibi

Illa deo sciet agricolae pro vitibus uyam,

Pro segete spicas, pro grege ferre dapem.

ponendi autem verbum hac in re & Graecis & Latinis mire usitatum est. Catullus:

Mihi corolla picta vere ponitur. Horatius:

Hic vivum mihi cespitem, hic

Verbenas pueri ponite, turdque.

& in epigrammatis Graecis:

Τὴν δὲ σὺν μεγάλῃσιν ἀνέχεσθαι;

neque tantum *ἀνέχει* dicunt, verum etiam *ἀναδέχεται*: unde *ἀναδέχεται*. neque est, quod quisquam, propter vocem, ante, de hujus scripturae veritate dubitet. sic enim & Plautus:

Bonum ante penam prandium praeferibus.

si quis tamen *agricolas deos* legat, & exponat, Liberum, Liberam, Cererem, Panem, ceteraque ruris numina; non repugnaverim. nam & infra ita locutus est,

Red.

Redditus agricolis gratia caelitibus.

Hostia parva] in quibusdam libris, *magna*: quod non displicet: ut, pro agri exiguitate, haec quoque magna hostia esse dicatur. *Jam modo non.*] *modo non*, est, *μῶνον*: etsi sunt, qui aliter sentiant.

Sed canis aestivos ortus vitare sub umbra Arboris.] totidem prope verbis in quodam epigrammate Alcaeus:

— λαΐας θάρσῃ κατὰ πλατείῃς
καί μιν ὀμνέμεναι φύλιν κωϊῆς.

Parva seges] suspicabar hoc distichon ita legendum:

Parva seges satis est: satis est, requiescere lecto
Si licet, & solito membra levare toro.

sed non ausus sum recedere a vetustis libris.

Securum somnos, igne juvante, sequi.] in aliis libris, *imbre juvante sequi*. utrumque ferri potest. nam & imber, & ignis hieme somnum conciliant. illud etiam de imbre, convenit cum illo Sophocleo,

— κατὰ σέγγῃ
Πυκνὰς ἀπὸ τῆς ψυχρῆς εὐδίας φωνῆς.

& cum eo, quod est infra,

Nam neque tum plumae, nec stragula picta soporem,
Nec sonitus placidae ducere posset aquae.

Capiti] libri veteres, *capite*. & ita legendum puto.

I N E L E G I A M I I.

Adde merum.] in quibusdam libris, *vinoque graves compeſce dolores*; in aliis, *vinoque novos compeſce furores*. *Neu quisquam.*] in hoc versu quidam, *perſuſum*, quidam, *percuſum*, legunt. Seneca quidem in Troade, *percuſam deo Maenadem*, dixit. ego tamen, quod hic in libris veteribus *perſuſum* repereram, nihil immutare volui. *Dum requieſcit amans.*] libri veteres, *amor*: &

tertio abhinc versu, iidem libri, *janua fulta*. Cum positi florida ferta darem.] Morem hunc amantum fuisse, notum est, spargendi mero, & ornandi floribus amicarum fores. Propertius:

Et mihi non desunt turpes pendere corollae. Ovidius:

At tu non laetis detracta corona capillis,

Dura super tota limina nocte jace. Plautus:

— *agite, bibite festivae fores,*

Potate, fite mihi volentes propitiæ.

Blandaque compositis abdere verba notis.] scio fuisse, qui adversus hanc emendationem, seu iudicio, seu *ἀπορίᾳ*, multa dixerint. sed profecto praeclara illa est: *δὲ δ' τ' ἀλγῆς λίσσιν*, ut ait Plato. hoc enim non obscure significat poeta, alienae uxoris amatorem invenire, monstrante Venere, quo modo cum ea, etiam viro praesente, impune colloquatur. componere enim ipsos inter se notas quasdam, quibus utantur verborum loco, atque hoc modo abdere blanditias, quas sibi tum invicem dicunt. sed hoc nullo ex loco melius intelligi potest, quam ex his Ovidii versibus, qui sunt ex elegia quadam, qua amicam monet, quomodo se in coena gerere debeat, cui coenae etiam vir ipsius erat interfuturus.

Me specta, nutusque meos, vultumque loquentem.

Excipe furtivas, & refer ipsa, notas.

Verba superciliis sine voce loquentia dicam.

Verba leges digitis, verba notata mero.

Cum tibi succurret Veneris lascivia nostrae,

Purpureas tenero pollice tange genas.

Si quid erit, de me tacita quod mente loquaris;

Pendeat extrema mollis ab aure manus.

Cum tibi, quae faciam, mea lux, dicam ve, placebunt:

Versetur digitis anulus usque tuis.

Tange manu mensam, tangunt quo more precantes;

Optabis merito cum mala multa viro.

hujusmodi notas, absque ulla dubitatione, hoc versu significat Tibullus.

Nec vetat obscura surgere nocte timor.] eos, qui nocturnis formidines expavescunt, facile liberari hoc morbo,

bo, si amare oecuperint, exemplo suo indicat Ovidius :
cujus haec sunt : (de amore autem loquitur.)

*Ille per excubias custodum lentiter ire
Monstrat: inoffensos dirigit ille pedes.
At quondam noctem, simulacraque vana timebam:
Mirabar, tenebris si quis iturus erat.
Risit, ut audirem, tenera cum matre Cupido;
Et leviter, fies tu quoque fortis, ait.
Nec mora: venit amor: non umbras nocte volantes,
Non timeo strictas in mea fata manus.*

[*En ego cum tenebris.*] qui cum hoc loco elegiam Pro-
pertii e libro tertio, cujus principium est, *Nox media*,
conferre voluerit, non minimam, ni fallor, e collatione
capiet voluptatem. [*Securum in tenebris.*] hic versus le-
gitur ille quidem in nonnullis vetustis libris: sed in aliis
lacuna est. in quibusdam etiam legitur,

*Praesidio noctis sentio adesse deam. at in allis,
Ille deus certae dat mihi signa viae.*

ut si quis, commotus illa tanta varietate, de mendo su-
spicetur, me quidem socium sit habiturus.

[*Provocat orbe nives.*] ita est in veteribus, non, ut in
aliis, *convocat*. [*Ter cane.*] ternario-numero in rebus di-
vinis utilis solitos veteres, etiam ex Aristotele didicimus:
cujus illa sunt libro primo de caelo: *μείζων δὲ τὸ μὲν ἐφ' ἑνὶ
γῆρα μὲν, τὸ δ' ἐπὶ δύο, ἐκίπνεν, τὸ δ' ἐπὶ τρεῖς, οὐκ, καὶ πλεον
ταῦτα σὺν ἑνὶ ἄλλο μείζον, διὰ τὸ πρὸς τρεῖς πάντα εἶναι, καὶ τὸ
τρεῖς πάντα. καὶ ὡς γὰρ φασὶν οἱ Πυθαγόρειοι, τὸ πᾶν καὶ τὸ πᾶ-
ν τῶν τρεῶν ἀείρειται. πάλιν δὲ καὶ μείον, καὶ ἄρτι δ' ἀειδέμεν
ἔχει τὸ πάντα. ταῦτα δὲ τὸ πρὸς τρεῖς. διὰ πλεον τῶν φόντων
ἀλλήλων ὡς γὰρ νόμος ἐστίν, καὶ ὡς τῶν ἀντικειμένων γῆρα μὲν δ'
δύο τῶν ἀειδέμεν ταῦτα. *Ille licet.*] per me licet, ille triumphans
in urbem invehatur; dum modo ego ruri ociosus
te frui possim. [*Et in solito.*] alii, & in solo. placet.
[*Et in culta*] alii, & in nuda. ut sit sensus: etiam in nu-
da humo mollis mihi fuerit somnus, si te amplexus,
dormiam. [*Non ego tellurem.*] in veteribus libris, disti-
chon, quod hic sequitur, antecedit. [*Despuit in molles
& sibi quisque sinus.*] ad avertendam Nemesiam. idem
etiam*

etiam ad fascinationes avertendas valere arbitrabantur.
Theocritus:

Ὁς μὴ βασκανῶς, τρεῖς οἱ ἐμοὶ ἔκτοτα κῆλοι.

Callimachus:

Δαίμων, ἢ κῆλοις ἐπιπύσει γυνῶντι;

& quidam in epigrammatis:

Ες βασκῶ τρεῖς κῆλοι ἀπίπτει.

IN ELEGIAM III.

Ibiis Aegæas.] ad M. Valerium Mesfallam Corvinum scribit, qui cum Augusto consul fuerat, qui postea de Gallis triumphavit. Videntur autem hæc scripta, cum Mesfalla ex consûlatu in Macedoniam profisceretur. *Abstineas avidas.*] varia hujus versus scriptura est. in aliis, *mors precor atra*: in aliis, *mors modo nigra*: in aliis, *mors violenta*. neque multum interest, quæ recipiatur. *Rettulit e trivis.*] lego, *Rettulit & trinis*. & ad sortes refero. veteres tamen libri cum vulgatis consentiunt. *Tamen est deterrita nunquam.*] utrum dicit, eam *detereri*, id est, revocari non potuisse, quin fletet: an, ut desperatam, quæ spem abjecit, dicimus; ita *deterritam*, quæ terrorem deposuerit, hoc loco intelligemus? quod si est, singulare, opinor, hoc sensu fuerit verbum. *Illæ tuæ toties fistra.*] ita est in libris veteribus, non, ut in pervulgatis, *aeræ*. Ovidius quoque hanc scripturam confirmat, qui, ad hunc locum respiciens, ita cecinit, in carmine, quo hujus poetæ mortem deflevit:

*Quid nos sacra juvant? quid nunc Aegyptia profunt
Sistra? quid in vacuo secubuisse thero?*

Menstrua tura.] alii, *mascula*. sed nihil necesse est, contempta veterum librorum auctoritate, quicquam movere. *Fac lapis.*] Versum hunc in antiquis quibusdam libris ita scriptum reperio,

Fac lapis inscriptus flet super ossa mea.

Kkk

Tut

Tum niger in turba.] iidem libri, *in porta. Tentare.*] ita plane dictum, ut a Graecis περιπαρ. Lucianus in dialogo, quo de hoc ipso Ixione agitur: μὲν γὰρ ἐν ἱερῷ πύλῃ; & alibi: συγγνωτὴς γὰρ, εἰ καλὸν σὺ ἔτι πύλῃ ἐπὶ πόρῃ. Ixionis autem fabula petenda est e secundo καὶ Pythiorum Pindari. neque enim tantum appetiisse Junonem, sed & primus, de quo quidem extet in Graecorum historiis, caedem perpetrasse memoratur, occiso per summam perfidiam focero suo. Virgilius eum capiti imminentis, & jamjam lapsuro similis faxi metu cruciari ait; suo quodam jure, quod ab aliis de Tantalo dicitur, ad hunc, & ad Lapithas, & ad Pirithoum transferens. *Porrectusque novem.*] Virgilius VI. Aeneidos, Homerus οἶκος. λ. ejus autem jecur Virgilius ab uno, Homerus a duobus vultu-ribus carpi ait: at Demetrius in Pindarum, a serpentibus. *Tantalus est illic, & circum, stagna.*] & circum Tantalum, stagna sunt. *Tantalum* Plato, quasi πλάττω, dictum ait. Porro & de peccato ejus, & de supplicio admodum discrepantia prodita sunt literis. ego de utroque, quae in memoriam venient, huc conferam. Sunt, qui dicant, eum a Jove patre admissum ad epulas deorum, quae ibi arcana audierat, cum hominibus communicasse: ideoque detrusum ad inferos, & damnatum hac poena, ut in aëre pendens, aeterno metu imminentis capiti lapidis torqueretur. Euripides:

Ὁ γὰρ κραδίῳ, καὶ ἐκείνῳ τόχῳ,
Διὸς πεφυκὸς, ὡς λίγυσι, Τάνταλον,
Κορυφῇς ὑπερπλάκοντος δαιμονίου πίττει,
'Αἶψα ποτῶν, καὶ πρὶ τούτῳ θύει,
'Ὡς μὲν λίγυσι, ὅπ' θείοις, ἀδύρκατον ὦν,
Κοινῇς τεκμήριον ἀξίωμα ἔχων ἴσται,
'Απὸ λυγροῦ ἔχει γλῶσσαν, αἰχλίσαν ἰόσται.

De hoc faxo Cicero de finibus: *Mors, quae, quasi saxum Tantalus, semper impendet.* & Lucretius:

*Nec miser impendens magnum timet aëre saxum
Tantalus, ut fama est, casfa formidine torpens.*

& Plato: ἡ γὰρ τῆς κορυφῆς ὅπ' αἰὲν τανταλόν. Pinda-

darus quoque in Olympiis hoc ipsum Tantalii supplicium agnoscat: sed hanc causam fuisse ait, quod ipse ambrosiam & nectar furatus, compotoribus suis communicaverit. ajunt, & Alcaeum, & Alemanem, & Archilochum hujus lapidis mentionem fecisse. qui allegorice ista interpretantur, alii metum mortis, ut Cicero; alii metum deorum, ut Lucretius, significari putant: alii Tantalum physiologum diligentem fuisse dicunt, qui Solis praecipue naturam accuratissime contempleretur: ideoque dictum Solem capiti ipsius impendere. nam Solem quidem ipsum multi ex veteribus, Anaxagoram secuti, lapidem glebam ve ignitam esse credebant. hanc postremam sententiam Euripides ipse aperte confirmat in choro quodam ex eadem fabula, ubi Solem *πτερον*, & *αἶαν* nominat. Tradita & haec de Tantalio fabula: fuisse canem quendam aureum, eundemque animatum, (ut minus mirum sit, quod de Talo in Catullum diximus) eum templo Jovis in Creta custodem additum fuisse: quem cum furripuisset Pandareus Milesius, aservandum dedisse Tantalio: misum deinde a Jove Mercurium, qui canem reposeret: sed negasse Tantalum, eum penes se esse: ob id igitur detrusum ad inferos, ipsiusque capiti impositum Sipylum montem: eumque esse lapidem illum, de quo supra diximus. neque desunt, qui, quod Pelopem filium mactaverit, diisque epulandum apposuerit, ad inferos detrusum esse dicant. sed de supplicii genere, plurimos astipulatores invenit Homeri narratio, quam hic quoque Tibullus insequitur. quae, quia etiam vulgo notissima est, nihil esse, cur a me pluribus verbis explicetur, puto. *Et Danaï proles.*] De *Danaidibus* cetera pervulgata sunt: illud visum est non indignum, quod annotaretur; cum, unam modo ex eis Hypermnestram fratri ac viro suo Lynceo pepercisse, traditum sit, esse tamen, qui hanc ipsius laudem cum Bébryce sorore communem faciant, & eam quoque Hippolyto pepercisse dicant. hoc reperi apud Eustathium, Dionysii interpretem. *Tunc veniam subito.*] contra consuetudinem Romanorum, qui, peregre cum redirent, adventus sui nuncios praemittere ad uxores solebant. auctor Plutarchus. sed hic ideo subito venire vult, quod repentino adventu suo majus gaudium puellae objectum iri videt.

IN ELEGIAM IV.

Sic umbrosa.] miratur, qui fiat, ut obscenum deum formosi pueri diligant, ad eumque ultro accedant, qui neque forma, neque corporis cultu ipsos ad se allicere posse videatur. est & in Virgilianis lusibus carmen, quo deus ipse idem admirans inducitur: &, longa oratione multis aliis causis remotis, ad postremum concludit, eos, quo supplicio proposito absterri debuerant, ejus ipsius desiderio captos venire. extremi versus hi sunt:

*Nimirum apertam convolatis ad poenam,
Et vos id ipsum, quod minamur, invitat.*

Sic ego. tum Bacchi.] in quibusdam veteribus: *Sic ego: sic Bacchi.* ab iis autem abest pentameter, qui sequitur. neque ego sane, eum Tibulli esse, praestare auctum. *Bacchi proles.*] Bacchi igitur filius est praeclarus iste & virginalis deus, atque ita esse, confirmat etiam versus Antipatri Sidonii:

— τὰυτ' ἰ Πρίανου
Ἰρμῆν ἱερῶντος παῖς ἱνῆος Βρομίου.

Orpheus Bacchum, Solem, & Priapum eundem facere videtur. Theocriti scholiastes ait, Priapum esse Naidis, aut Chiones nymphe, & Bacchi filium: at alios eum cum Baccho eundem facere. Diodorus Siculus & Pausanias Baccho & Venere genitum esse tradunt. Apud Lucianum reperio, eum esse Veneris filium: sed, si etiam Bacchi, nae ille patrem suum haudquaquam paterne accepit, quem, Lampfaci hospitio exceptum, noctu hasta illa sua confodere voluerit. at constat, eum Luciano non esse Dionysi filium. *Armatus curva.*] hic versus, ut dixi, abest a quibusdam libris: atque in eisdem scriptum est ad marginem, *Fragm.* Ego autem facile mihi persuaferim, non unum modo, sed & plures versus hoc loco desiderari. etenim quae respondet Priapus, non pertinent ad id, quod ex ipso quaesierat Tibullus. vehementer itaque suspicor, versus aliquot, quibus paulo liberius quippiam, & paulo magis ex hujus dei consuetudine dictum esset, hoc loco esse omisos.

O fu.

O fuge.] homines, qui militarem Venerem colunt, quique natura sunt a foedo puerorum amore *διέλονται*, in omnibus, quorum aetas *πρὸς ἀπύλῳσι* idonea est, facile causam aliquam reperiunt, cur ipsos ament. eodemque modo *φιλόγῳσι* cujusque propemodum generis mulieres persequuntur: neque ulla est paulo adolescentior, quae non ipsis *ἀλμυρόν π κὲ κινηπὸν* habere videatur. itaque Socrates (quem tamen abfuisse a nefando amore volunt: neque ego dissentio) ingenue confitetur, omnes pueros, qui certae cujusdam aetatis sint, sibi formosos videri. verba ejus sunt in Charmide: *Εμοὶ μὲν ἔν, ὃ ἰταῖροι, ἔστιν ταῦτα. ἀπὸ τοῦ ὅδ' ἁπλῶς τὰ μὲν εἰμι ὡς τις ἡρώδης. σκεδὴν ὅδ' ἡ μοι πάντες οἱ ἐν τῇ ἡλικίᾳ ἡρώδης φαίνονται.* libro autem de rep. v. idem etiam fusius explicat his verbis: *Αἰδοῦμαι δ' ἱερῶν καὶ ἀρετῶν ἀπορηγνόντων, ὅτι πάντες οἱ ἐν ᾧ ἡμῶν τὸν φιλόστομον καὶ ἱερῶν ἀρετῶν δόξαν π κὲ κινῶσι, δικαίως αἰσίου εἶναι ἐπιμιλῶσαι π κὲ τῷ ἀπαρτίζεσθαι. ἡ οὐχ οὕτω ποιῶσι ὡς τις ἡρώδης; ὃ μὲν, ὅτι σμῆνι, ἐπὶ σμῆνι κληθείς, ἐπαυριήσεται ὡς ἡμῶν. τῷ δὲ τὸ γυμνῶν, βασιλικῶν φασὶν εἶναι. τὸν δὲ δὴ διὰ μέγα τῶντων, ἐπιμετέστατα ἔχον. μίλαντας δὲ, ἀνδρικούς ἰδεῖν. ἁπλῶς δὲ, ἡμῶν παιδῶς εἶναι. μιλαγγλάρους δὲ, καὶ τὸ ἄνομα εἶναι πρὸς ἄλλου ποιήσαντες εἶναι, ἡ ἱερῶν ἀπορηγνόντων π κὲ δίκην ὡς φέροντες τὴν ἀρετήν, ἐὰν ἐπὶ ᾧ ἡ; καὶ ἐν λόγῳ πάντας ἀποφάντας ἀποφασίζοντες π, καὶ πάντας φανείας ἀφίπν, ὡς μετὰ ἀπὸ βάλανι τῶν ἀνδρῶντων ὡς ᾧ. Ovidius quoque in elegia quadam, eodem se modo erga mulieres affectum fatetur. ejus elegiae principium est, *Non ego mendoσος.**

Hic, quia fortis adest.] Ovidius:

Sive aliqua est oculos in me dejecta modestos;

Uror; & insidiae sunt pudor ille meae:

Sive procaxi aliqua est; capior, quia rustica non est;

Spemque dat, in molli mobilis esse thoro.

*Longa diis molli.] multi hanc sententiam expresse-
runt poëtae: quorum primus fuisse videtur Choerilus:*

Πίστεω κοιλῶναι γὰρ ὕδατος ἐνδὲλεχέη.

Lucretius:

Nonne vides, etiam guttas in saxa cadentes

Humoris, longo in spatio pertundere saxa?

Kkk 3

Ovi-

Ovidius :

Gutta cavat lapidem.

quem quidem cur tantopere abjiciat P. Victorius, ut etiam Choerilo inferiorem faciat, miror. nam ille ipse, quem ex contentione tanto superiorem videri vult, Lucretius eandem sententiam, libro primo, non multo ornatus extulit :

Stillicidi casus lapidem cavat.

Neque nunc disputo, uter melior poeta sit : sed tamen indignum videtur, quenquam de Ovidio ita contemptim loqui. Propertius quoque hoc ipsum ita cecinit :

*Sed tamen obscura teritur rubigine mucro
Ferreus, & parvo saepe liquore filex.*

Transiet aetas.] *transiet*, pro transibit : & contra analogiam, & contra consuetudinem. *Quam cito non segnis.*] si particula, *non*, referatur ad nomen *segnis* ; falsum erit, quod dicitur. dies enim neque stat, neque remeat. Sin ad verba ; falsum erit epitheton, *segnis*. sin ad utrumque ; tamen, nisi locus aliter distinguatur, suberit vitium vel maximum. vox enim, *cito*, cum standi verbo cohaerere nullo modo potest. *Cito* aut *tarde* moveri aliquid dicitur. *cito* quidem stare, aut quiescere aliquid, qui dicat, is non philosophiae modo, sed omnino communis sensus expers esse videatur. distinguendum igitur est hoc modo :

*At si tardus eris, errabis : transiet aetas
Quam cito? non segnis stat, remeatque dies.*

ut significet, aetatem citissime transire, diem autem se-gnem non esse, sed volatilem ; neque stare unquam, sed perpetuo fluere ; neque unquam redire, sed irrevocabilem, atque irreparabilem esse. *Venturam admittat.*] portendat. est autem verbum augurale. Plautus : *Imperitum, inauguratum est. quovis admittunt aves. dicitur & addicere.* Livius : *Aves semel atque iterum non addixerunt.*

I N

IN ELEGIAM V.

Ipse procuravi.] apto verbo usus est, & sumpto ex augurum disciplina. sic apud Ciceronem, *procurare monstra*. sed illud notandum, primam hujus verbi syllabam etiam brevem esse posse. *Deveneranda.*] *venerari* est precari, ut in Catilinarias docui. *deveneranda* igitur erit, deprecanda, &, ut veteres in his rebus loquebantur, averruncanda. sed in plerisque libris veteribus, pro, *falsa*, legitur, *sancta*. *Veneri.*] quidam libri veteres, *Triviae*. *Et juvet in tota.*] Martialis:

*Usfit amatorem Nemesis lasciva Tibullum,
In tota juvit quem nihil esse domo.*

Et pudet, & narrat.] ex hoc versu, non video, quae commoda sententia elici possit. quidam legunt,

Et dominae narrat scire nefanda meae.

ut, *nefanda*, accipiamus nefandas artes, quibus puellam ad eum devovendum ac defigendum uti, illa altera diceret. *Non facit hoc verbis,*] sic alibi:

*Forma nihil magicis utitur auxiliis.
Sed corpus tetigisse nocet, sed longa dedisse
Oscula, sed femori conseruisse femur.*

Escasque sepulcris.] ita melius videtur, quam, ut in aliis, *herbasque*: ut sit simile illi Catulliano,

*Uxor Meneni, saepe quam in sepulcretis
Vidistis ipso carpere e rogo coenam.*

IN ELEGIAM VI.

Quid tibi Jaevitiae.] alii, *Quid tibi saepe puer. An gloria magna est.*] simile illud Virgilii,

Egregiam vero laudem.

& quidam in epigrammatis Graecis:

Kkk 4

71

Τὶ πλείον ἐστὶν ἄνθρωποι κατεφλέγοντες, ἢ τὴν τὸν σαρμῶν
Δημόσῳ, ἢ τὴν ἑμῶν ἀέλου ἔχει κατεφλέγοντες;

Immerito proprias.] in aliis, *In proprias merito* : in aliis, *immerita pronas*. ego locum corruptum esse existimo. *At quae fida fuit nulli.*] ita est, summo consensu, in veteribus libris, non, ut in pervulgatis, *Nam quae fida fuit*. constat autem, amissos aliquot versus, quibus exponeretur, castae mulieres, & uno viro contentae, quas commoditates in senectute ex constantia illa sua & fidelitate perciperent.

IN ELEGIAM VII.

Hunc cecinere.] Natalem Mesfallae, & ejusdem victorias celebrat. *Non sine me.*] hoc distichon quidam non ineruditi homines ita legendum putant :

*Non sine me est tibi partus honos per bella. Pyrene
Testis, & Oceani littora Santonici.*

Carmoti & Flavi.] ita est in meo vetere libro : at in alio quodam, *Carnoti*. neque tamen mihi dubium est, quin legi debeat, *Carnuti*. sunt enim Carnuti populi Aquitaniae, quos alluit Liger. Strabo: τῶν δὲ ἐπιφανέ-
τατος ἐν τῷ τῶν Ἀρμενίων, καὶ τῷ τῶν Καρμένων, δὲ ὅν ἀμφότες
ἐνιχθεὶς ὁ Λύγης εἰς τὴν Ὀκεανὸν ἔξεισι. sed cur Tibullus mox ex Aquitania, tanta pernecitate, in Ciliciam, aliasque regiones tantopere ab Aquitania distitas (*) evolet, haud equidem facile dixerim. *Taurus alat Cilicas.*] inepte in aliis libris. *Taurus orat Cilicas.* & inventi sunt tamen, qui hanc scripturam reciperent, dicerentque hypallagen esse. *Quid referam, ut volitet.*] Syri columbas, quod in tutela Veneris essent, violare nefas putabant. iidemque piscibus (an omnino, an certo quodam piscium genere?) abstinebant: eosque in deorum loco habebant: quod ab iis Venus, Typhonem fugiens, servata esset. Xenophon libro primo de expeditione Cyri: κατὰ δὲ ταῦτα Κῶρος ἐξελκύνει τὰ θρόνους ποταμοὺς, ποταμὸν γὰρ
ἔχουσι, ἐπὶ τῷ Χαλέον ποταμῷ, ὅπου τὸ ὄρος πλείον, πλείον δὲ
ἔχ-

(*) *Distitas*, pro *disjunctas*, barbarum est. Vide Scioppiam de Scd. Hist. p. 186. & Cellarium Cur. Poster. p. 215.

ἰχθῖον μεγάλην καὶ αἰαίαν, ὥς οἱ Σύροι θύας ἐνέμειζον, καὶ ἀδμεῖν ἐκ
αὐτῶν, ὡς οἱ περὶ τῆς. Cicero: *piscem Syri venerantur*. Ovidius:

*Terribilem quondam fugiens Typhona Dione,
Tunc cum pro caelo Juppiter arma tulit:
Venit ad Euphraten, comitata Cupidine parvo:
Inque Palaestinae margine sedit aquae.
Populus, & cannae riparum summa tenebant:
Spemque dabant salices, hos quoque posse tegi.
Dum latet, insonuit vento nemus. illa timore
Pallet, & hostiles credit adessee manus.
Utque sinu tenuit natum, succurrite nymphae,
Et diis auxilium ferte duobus, ait.
Nec mora: prosiluit. pisces subiere gemelli:
Pro quo nunc dignum fidera numen habent.
Inde nefas ducunt genus hoc imponere mensis,
Ne violent timidi piscibus ora Syri.*

Diodorus Siculus alias causas affert. quod enim dea Der-
ceto sese in stagnum quoddam Ascaloni urbi vicinum
conjecerit, ibique in piscem conversa sit, id (*) propterea
Syros eis piscibus abstinere, eosque pro diis colere: co-
lumbis autem eundem honorem tribuere, propter Semi-
ramin, quam in columbam esse conversam fabulenter.
atque harum fabularum utranque leviter tangit Ovidius
libro iv. Metam. At Diodorus, non columbis modo,
sed omnino avium generi omni parci, divinosque hono-
res tribui ait a Syris: quod ab avibus eam, quam proxime
nominavi, reginam altam esse opinentur. Aegyptios
quoque piscium esum in rebus illicitis ducere, auctor est
Herodotus. & Juvenalis inter animalia, quae ab eis co-
lantur, piscem nominat. Lucianus in Jove Tragoedo
Assyrios columbae sacrificare ait: & in venustissimo li-
bello πρὸς τῆς Συρίας θύῃ, ἰχθύας, inquit, χρῆται ἰσὺν νομίζου-
σι, καὶ ἄλλα ἰχθύων ψαύουσι. καὶ ἔριδας τὰς μὲν ἄλλας σπένονται,
περὶ τὰς δὲ μέγας ἢ σπένονται, ἢ καὶ σφίσι ἄδι ἰσὺν. καὶ δὲ μεγά-
λαια, διὰ τὴν αὐτῆς ποιήσας, Δερκετὸς καὶ Σιμερζομίτις εἶναι. τὸ
ῥῆθρ, ὅτι Δερκετὸς μορφὴν ἰχθύος ἔχει. καὶ δὲ, ὅτι Σιμερζομίτις πύλας
ὡς περὶ τὴν ἀπὸ τῆς. *Arida nec pluvio.*] ὁμοίως, ὡς πρὸς. Pau-
sa-

(*) Pleonasmum, *id propterea*, haussit ex Terentii Andr. II. 5. 3.
id propterea nunc hunc venientem sequor. Sed ille versus adulterinus
est, Bentlejo iudice.

Kkk 5

sanias in Atticis. *Pectora tristitiae.*] mallet, *laetitiae*, si alicujus antiqui codicis accederet auctoritas. *Sed varii flores.*] ostendit Osirim eundem esse & Bacchum.

I N E L E G I A M V I I I.

Non ego celari] ita exercitatum ac tritum dicit esse se in rebus amatoriis, ut vel ex nutibus facile intelligat, quasque augeretur, quis adolescens cujus puellae amore ardeat: quare non esse, cur amorem suum abscondere nitatur Marathus: se enim facile perspicere, eum mirifico quodam Pholoes amore torqueri. Hunc Marathum amabat Tibullus: ut versus ille indicat,

Eheu quam Marathus lento me torquet amore.

sed eo usus erat aspero, ac difficili. hac igitur elegia, credo, ut velificetur sibi, ac puerum ipsum hoc genere obsequii molliat, hortatur Pholoen, ut ei parcat, neque tam pulchro puero amatorem ullum, quamvis divitem, anteponendum putet. *Non ego celari.*] idem de se proficitur Propertius:

Non me Chaoniae vircant in amore columbae

Dicere, quos juvenes quaeque puella domet.

Me dolor & lacrymae merito fecere peritum.

Atque utinam posito dicar amore rudis.

Nec mihi sunt sortes.] Ovidius:

Non ego Phoebe datas a te mihi mentiar artes:

Nec nos aëriae voce monemur avis.

& paulo post,

Ufus opus movet hoc.

Quid tibi nunc molles.] haec videtur hisce versibus subesse sententia. Quid tibi prodest, o Marathe, tantum studium posuisse in forma excolenda, ut Pholoen tui amore incenderes? contra enim cecidit. neque illa tui, sed tu ipse amore correptus es. itaque ipsa jam tibi, etiam si incompta, atque inornata venerit, placet. *Si non aera repulsa sonent.*] aeris enim tinnitu credebant fieri, ut ne magicorum carminum sonus ad lunam perveniret: eamque, hoc modo, laborantem adjuvari. *Sed corpus tetigisse.*] potius igitur ea jam erat Marathus. sed

sed ipsa post superba facta erat. *Aspera barba.*] liber vetus, *hispida.* *At Venus invenit.*] non perfacile est videre, horum quatuor versuum sententia quo modo cum ceteris cohaereat. videtur autem hoc dicere: Si forte metuat sibi Pholoe, ne a divite amatore illo sene defertur, si se Maratho quoque facilem praebuerit; Venerem ipsam invenisse modos, quibus ipsa clam cum puero delicias facere, &, ut Plautus loquitur, caput collimare possit. *Non lapis hanc.*] mulier illa, quae neminem habet, quicum se noctu oblectet, quaeque hieme longas illas noctes viduas exigit; etiam si lapillorum ac gemmarum viam maximam habeat, voluptatem tamen ex eis nullam capit. *Luteo*] aut crasis est, aut legendum, ut in quibusdam veteribus, *luto.*

IN ELEGIAM IX.

Quid mihi.] ruptam sibi a puero fidem conqueritur: & ei, qui illum, muneribus captum, abduxerat, male precatur. *Petituras*] si nihil vitii subest, secundam syllabam produxit, praeter consuetudinem. *Nec tibi celanti fas sit peccare.*] nec possis ita peccare, ut lateas. *fas* enim est *divari.* *Paranti sit deus.*] si clam peccare paret, praesto sit deus ille, qui dolos occultos esse non patitur. *Permisset tunc.*] liber calamo exaratus, *permisset saeva.* ego legendum suspicor, *permisset saepe.* *Ista haec persuadet*] ista tua facies tam deformis ei persuadet, ut se comat, tantumque in cultu corporis studium ponat, ut tibi bella videatur? scilicet, ut foedo, ac podagrico seni placeat, ita se comit. aut igitur cum interrogatione legendum est, aut e contrario intelligendum.

IN ELEGIAM X.

Quis fuit.] bellum detestatur: pacem autem commendat, & ejus commoda enumerat. *At nobis aerata.*] post hunc versum, videtur aliquid deesse.

IN LIBRUM II.

Quisquis adest.] Ambarvalis sacrificii descriptio est. *Vos quoque.*] hi versus varie leguntur. alii legunt, *discite*

dite ab aris, *queis tulit*: alii, *discedat ab aris*, cui tulit: alii, *discedite ab aris*, cui tulit. meus vetus liber hac in parte mutilus est. scripturarum autem, quas protuli, ea, quae primo loco posita est, mihi maxime probatur. *Extruet arte casas.*] puerilis ludicri genus. Horatius:

Aedificare casas, plostello adjungere mures.

Idem alibi:

Aedificante casas qui sanior?

Fumosos Falernos.] mire dictum. quasi vinum non neutro, sed masculino genere diceremus. *Madere.*] *madidos*, aut *vidos* vocabant ebrios; contraque *ficcis*, *fobrios*. sic & Graeci *ἄκρατοι* ebrios dicunt. *Dux pecoris hircus: auxerat hircus oves.*] quo modo, quaeso, hircus oves auxerat? capras potius credidissem, scio & Graecis interdum *μῆλα* capras vocari. sed nihil ad rem. quid igitur? nimirum unius litterulae mutatio hanc effecit absurditatem. (*) neque enim, *auxerat*, legendum est, sed *duxerat*. *Vos celebrem cantate deum.*] locum hunc, multis in libris depravatum, primus ita legendum esse, ut nos edidimus, admonuit pater tuus, Torquate, vir omni virtute ornatisimus, Petrus Bembus, in eo libello, quem de Virgillii culice scripsit. *Matris lascivo.*] in aliis, *Martis*, inepte. ipsam autem noctem *matrem fiderum* vocat.

I N E L E G I A M I I

Dicamus bona verba.] natalem aut suum, aut Cherinthi celebrat *Dicamus b. v.*] Summa enim diligentia cavebant, ne sibi eo die vel imprudentibus vacula excideret ulla, in qua mali ominis aliquid inesset. versum autem hunc ita distinguendum putarim:

Dicamus bona verba (venit natalis) ad aras.

Lingua fave.] ἰ σῖς, ἡ ἄφρων φῶν. *Jam reor hoc ipsos.*] puto, hoc votum tuum deos edidicisse, qui tam saepe illud ex te audierint. quoties enim sacra facis, nihil prope ab eis aliud petis. hunc versum, visum est mihi,

(*) *Absurditas*, barbarum vocabulum.

hi, ut exponerem: propterea quod Cyllenium quendam Veronensem foede in eo declarando lapsum videbam.

IN ELEGIAM III.

Rura tenent.] dolēt abesse se a puella sua, quae rusticum ierat. *Cornuta.*] in aliis libris, *Cherinihe*. *Ipsa Venus latus.*] libri veteres, *laetos*. quod placet. significat enim, agros dominae suae praesentia hilarari. *Pavit & Admeti.*] hac de re ita Apollinem ipsum alio loco commemorantem facit:

*Me quondam Admeti niveas pavisse juvencas,
Non est in vanum fabula fixa iocum.
Tunc ego nec cithara poteram gaudere sonora,
Nec similes chordis reddere voce sonos:
Sed pellucenti cantus meditabar avena,
Ille ego, Latonae filius atque Jovis.*

Sequitur autem Tibullus Rhiani, veteris poëtae Graeci, & Callimachi μυθολογίας, qui Apollinem sponte Admeto serviisse tradunt, ipsius amore captum. nam alii ajunt, eum damnatum a Jove hac poena ob interfectos Cyclopas: ut Euripides, apud quem Apollo ipse ita loquitur:

Ω' δῆματ' Ἀδμήτοι, ἐν οἷς ἔτλην ἐγὼ
Θήσας πρῶπιζον αἰνίσσαι θεός περ ὦν.
Ζεὺς γὰρ κρατερὴς παῖδά τιν' ἐμῶν, αἴψῃ,
Λαολήπιοι, φέροισιν ἱμβαλὼν φλέγων.
Οὐδ' ἂν χιλοῖς, τίς τινος δὴν πυρὶς
Κτερίῳ Κυκλωπας, καὶ μὴ θυάμεν πατὴρ
Θιπτῶ περ' ἀνδρὶ τῷ δ' ἀποιν' ἀνάγκησιν.
Ἐλθὼν δὲ γαῖαν τινὲς ἰδρυόμεν ξυρ.

Est autem hic ille Admetus Pheretis filius, cui cum fatales anni expleti essent, Apollo a Parcis obtinuisse dicitur, ut ipsius morti morā aliqua produceretur, si quis reperiretur, qui pro eo mori vellet. tunc igitur neque Pheres, grandis natu pater, neque jam exacta aetate mater Clymene, neque denique quisquam amicorum reperi-
tus est, qui non suam, quam alienam, vitam servare mallet. sola uxor Alcestis ea in virum fuit caritate ac fide,

fide, ut se sponte pro eo ad mortem obtulerit. sed & eam ipsam postea Hercules liberavit. ex eo coeptum est vulgo cani Athenis *σφάλιον* quoddam, cujus alii Alcaeum, alii Sappho, alii Praxillam Sicyoniam auctorem esse dicebant. cujus principium hoc fuit:

Ἀδμήτη λόγον αἰ' ταῖσι μεθ' αὖν, πύς ἀγαθὸς φίλος,
τῶν δειλῶν δ' ἀπύχου, γυνὴς, ὅτι δειλῶν ὀλέθα χάρις.

Haec autem uxor ei Apollinis beneficio venerat. cum enim Pelias pater nuptias illius proposuisset ei, qui leonem & caprum ad eundem currum jungeret; id ei Apollo ipse confecit *Tauros*.] Callimachus, non tauros, sed equas jugales.

Φοῖβον καὶ νόμιον πεκλήσκομεν, ἐξ ἧν πέλου
Ἐξ ὅτ' ἐπ' Ἀμφρυσιῶ ζευγυγδαὶ ἱερειφίῳ ἱπποῦς,
Ἡδὲν ὑπ' ἔρωτι κικαυμῖνος Ἀδμήτειο.

Ipse deus.] post hunc versum desideratur pentameter. nam illi, qui in variis libris leguntur,

*In nemora, & pastas inde referre domum: aut,
Creditor ad mulctram constituisse prius: aut,
Et potum pastas ducere fluminibus:*

adulterini sunt. hic postremus, qui trium minime ineptus est, in vetere quodam lib. scriptus est ad marginein, cum hac additione, *Versus Aurispae. Lacteus & mistus.*] non dubito, quin legendum sit, *mistis*: ut ad coagula ipsa referatur. *Delphica Pytho.*] *Pytho* aut *Python*, (utroque enim modo dicitur) urbs Phocidis, Apollini sacra, quae alio nomine Delphi vocatur, &, qui vicinum agrum incolunt, Delphi. ac *Pytho* quidem, aut, quod ibi discerentur futura; aut, quod ibi serpens *Python* contabuerit: Delphi autem a *Delphyne*: id enim nomen serpenti illi fuit, quem sagittis Apollo interfecit. *Dionysius*:

Τῇ περὶ Πυθῶντος θυνὸν πίδα, ἥχι δαμάσσει
Διελπίως τριπόδιον διῶ πᾶσι κίχλι] ὀλέθρι.

Fa.

Fabula nunc illæ est.] olim non homines modo, sed ipsi quoque dii aperte Veneri serviebant: neque cuiquam amare pudor erat. nunc qui amorem colit, vulgi fabula est. at quem puellæ suæ amor ad ossa tetigit, mavult amare, & a vulgo contemni, quam sine amore deus esse. hæc quoque præteriissem silentio, nisi vidissem, alios quosdam longissime ab horum versuum sententia, quæ tamen satis aperta est, aberrasse. *Fabula.*] in omnium ore ac sermonibus versatur. Horatius:

*Heu me! per urbem, (nam pudet tanti mali)
Fabula quanta fui.*

Geminare pericula.] nam ipsa per se navigatio periculosa est. at geminatur periculum, ubi bellum geritur mari. *Quas femina Coa.*] Plinius libro quarto, de Cea insula loquens: *Ex hac, inquit, profectam deliciarum feminis vestem, auctor est Var.* Idem libro xi. *Telas* (de bombycibus loquitur) *araneorum modo texunt, ad vestem luxuriamque seminarum, quæ bombycina appellantur. prima eas redordiri, rursusque texere invenit in Cæo mulier Pamphila, Latoi filia, non fraudanda gloria excogitatae rationis, ut denudet feminas vestis.* Ex his Plinii locis iudicavit Hermolaus Barbarus, ubicunque apud poetas *Coarum* vestium mentio est, *Ceas*, non *Coas*, legi oportere. ego nihil temere asseveraverim. nam & Hermolai auctoritas magna est, & argumenta, quibus utitur, firma: neque tamen librorum veterum, quæ contra stat, contemnenda consensio; præsertim cum, bombycasetiam in Co insula nasci, idem Plinius tradat, Adde, quod Aristotelis verba sunt e quinto *ἐν τῷ πρῶτῳ βιβλίῳ τῆς ἱστορίας*. *Ἐκ δὲ τούτου ζῆν τὴν βομβύκιν ἀναλύει τὴν γυναικῶν πρὸς ἀνακτιζομένην, καὶ ἀπὸ τῆς ὑφαντοῦ. αἰὲν δὲ λέγει ἱστορίας, ἐν ᾗ Πάμφιλον Δατῆος θυγατέρα.* sed Hermolaus apud Aristotelem quoque, *ἐν Κῷ*, non *ἐν Κῆ*, legendum esse censebat. *Nota loquor.*] aliquem notat, qui, cum aliquando servus fuisset, postea divitiis fretus, ad regiam potentiam pervenerat. *Nemefim qui abducis.*] ita emendavi e meo vetere libro: cum inepte antea legeretur, *Nemefim quæ ducis.*

IN ELEGIAM IV.

Sed Venus ante alias.] liber vetus, ante alios. placet.
Sed precium si grande feras.] idem prope cecinit Antipater
Theſſalonicenſis in quodam epigrammate, his verſibus:

Ἡ δὲ τὸ πρῶτον φέρει φίλον, ἔπειτα θυμὸν
 Ἐν ποσσὶ, ἔπειτα καὶ ἐν ποσσὶ δίδωμι.

id est,

Nam precium si grande feras, nec janitor ullus,
Nec vinculus rigidas stat canis ante fores.

IN ELEGIAM V.

Phoebe fave.] Mesſallinum celebrat, coopratum in
collegium XV. virorum, ad quos cura librorum Sibylli-
norum pertinebat. Tua templa.] Sibyllinos enim libros,
duobus auratis forulis condiderat Auguſtus ſub Palatini
Apollinis baſi. Suetonius. Ad tua ſacra.] liber calamo
exaratus, ad tua templa. Chartas vatis.] Sibyllae li-
bros. Haec fore credebat.] Sibylla, utpote futuri con-
ſcia, jam tum credebat Romam fore, cum adhuc fuma-
ret Troja. Cum moeſtus.] Aeneas. Fundaverat.] alii,
formaverat: alii, firmaverat. Sed tunc paſcebant.] con-
fer cum hoc loco, quae ſcribit Propertius principio libri
quarti. Impiger Aenea.] hae ſunt ſortes, quas Aeneas
Sibyllam dediſſe dicit. Lauros veſcar.] laurum enim co-
medebant vaticinaturi. quod jam pridem annotaverat Lu-
dovicus Coelius.

Quicquid Amalthea.] pendet e ſuperioribus, uſque
ab illis verſibus:

Phoebe ſacras Meſſallinum ſine tangere chartas
Vatis; & ipſe, precor, quid canat illa, doce.

nunc addit, non tantum doce eum, quid canat Sibylla Cumana; verum etiam, quicquid Amalthea, Marpeſia, ceteraeque dixerunt. ac quemadmodum expoſuerat, quid Cumana cecinisset: ſic hoc loco exponit, quid ceterae dixerint: atque, eas complexas eſſe verſibus ſuis prodigia, quibus bellorum civilium tumultus, ceteraeque ca-

la-

hamitates portenderentur. Sciendum autem est, libros illos Sibyllinos, qui Romae asservabantur, non unius Sibyllae opus, sed e plurium Sibyllarum carminibus concinnatum quiddam fuisse. *Amalthæa.*] Amalthæam & Cumam eandem ex Varrone facit Lactantius: & eam ipsam ait Demophilen, aut Herophilen vocari. ut appareat, Tibullum alios auctores secutum. Marpesia autem Solonis & Cyri temporibus fuit. *Quasque Albana.*] *Albanam* videtur dicere, quam alii *Albuneam*, genere Tiburtem. *Perlucrique.*] putarim legendum, *pertuleritque.*

IN ELEGIAM VI.

Ad latus ille volet.] antea legebatur, *ad latus ire volet.* ego, (verum enim fatebor,) conjectura tantum fretus, (nam veteres libri hac quidem in parte cum vulgatis consentiebant) scribendum curavi, *ad latus ille volet.* neque mihi ullo modo dubitandum videtur, quin ita legendum sit. *Et mihi grata tuba est.*] alii, *Et mihi facta tuba est.* ego, in veterum librorum discrepantia, eam scripturam secutus sum, quae mihi probabilior visa est. *Scilicet extinctas*] legendum puto, *Si licet. Lena vetat miserum Phryne.*] sic antea legebatur. Sed ego, quanquam vetustis libris repugnantibus, statui legendum *Phryne.* eodem modo corruptum est nomen hoc alicubi apud Propertium: ut suo loco dicetur.

IN LIBRUM III.

Martis Romani.] Dialogus est ipsius poetae cum Musis sane quam elegans. Cum calendis Martiis (qui dies hodiernus est) ad mulieres munera mitti soleant, dicite, quo modo potissimum Neaeram meam debeam munerari. Tum illae: Mittito ei versuum tuorum libellum, omni diligentia exornatum atque expolitum. At poeta: Immo vero vos ipsae ite, ac librum ad eam perferte, meque apud ipsam in quam maximam gratia ponite. *Versibus illa ius.*] ita legendum est, non, ut antea, *meis.* Musae enim ipsae loquuntur. *Si nostri mutua cura est.*] *si*, pro, *an.*, more Graeco. *Vir quondam, nunc frater.*] id quo modo acciderit, conjectura satis assequi non queo; ut, qui antea vir fuerat, nunc sit frater; idemque speret, quae

quae nunc soror est, aliquando conjugem fore. nisi forte id est, quod unum mihi venit in mentem: Tibullum (ipsum enim esse arbitror, qui se ficto nomine Lygdammum vocat) & hanc Neaeram, quaecunque tandem est: nam hoc quoque nomen commentitium est: eos igitur fratrum aut fororum filios fuisse. Notum est autem, & eos, qui fratribus sororibus ve editi sint, *fratres* vocari; & inter eos olim & legitimas & usitatas fuisse nuptias. Hanc igitur sororem suam videtur Tibullus aliquandiu in matrimonio habuisse: deinde casu aliquo intervenisse discessio. Sperabat autem Tibullus, nuptias denuo conglutinatam iri, idque toto pectore cupiebat. Hoc probabilius asferre nunc quidem nihil possum.

I N E L E G I A M I I.

Qui primus] tantum dolorem esse dicit, quem capite suo & Neerae dissidio, ut mortem sibi ex eo imminere praesentiat. *Tot mala perpesae.*] versus hic in quibusdam veteribus libris ita legitur,

*Tot mala perpesae tot superesse meae: in aliis,
Tot mala perpesae taedia natae meae.*

ego hoc posterius verum puto: & ita expono. Non est mihi pudor vera loqui, ac fateri, natum esse in animo meo vivendi taedium; ex quo tot perpesus sum mala. *Dolor huic & cura.*] nihil horum verborum sententia, ut mihi quidem videtur, apertius. sed tamen sunt, qui etiam media in luce offendant, locumque hunc, non intelligendo, corrumpant. hoc igitur dicit. Dolor & cura, quam concepit ex Neera conjugis erepta, fuit ei causa perire, id est, causa pereundi.

I N E L E G I A M I I I.

Quid prodest.] negat sibi quicquam distracto a Neera esse posse iucundum: seque mori cupere, ni spes sit, fore, ut illa redeat. *Quid prodest.*] quid prodest, tam saepe petiisse a diis, ut tecum vitam exigere liceret, si id nunc non datur? *Non opibus.*] praeclara sententia. cui similis est illa Varronis,

Non

Non fit thesauris, non auro pectus solum.

Sed in verbo, *levantur*, est homonymia. alio enim modo *levari mentes*, dicimus, & alio, *curas*.

IN ELEGIAM IV.

Di meliora.] detestatur somnium, quo visus sibi erat audire ex Apolline, Neaeram alterius viri amore captam esse: ipsiusque dei verbis eam admonet, ne quod ejusmodi consilium capiat. *Definite in votis.*] suspicor legendum, *Definite in vanis.* *Divi vera monent.*] in oraculis, & in extispiciis veritas inest, non in somniis. *Venturae nuncia fortis.*] non, vera nuncia, ut inepti exponunt: sed, exta nuncia venturae fortis, vera monent. *Tusci.*] notum est, quantopere ea gens omni divinarum rerum intelligentia credita sit excellere. *At natum in curas.*] ita est in meo vetere libro: & melius videtur, quam quod in aliis legitur, *Et vanum metuens.* *Jam nox aetherium.*] describit tempus illud, quo vera somnia videri solent: ut e Theocrito & Horatio alibi docuimus. *Sollicitas deficit ante domos.*] qua hora ego nondum somnum videram, ea hora in domibus sollicitis, id est, quas incolunt navi, & industrii homines, nemo amplius dormit. *Myrrhea.*] ita legendum est, non, ut in aliis, *myrtea*. Horatius:

Myrrheum nodo cohibente crinem.

Diversasque suas.] lego, *Diversasque suis.* *Hoc alium.*] ita emendavi e meo vetere libro: cum in aliis legeretur, *ac alium*, est autem simile loquendi genus illi Horatiano,

— *alium sapiente bonoque.*

& illi, *Qui species alias veris.* ita enim legendum esse docuit nuper homo eruditissimus, Dionysius Lambinus.

IN ELEGIAM V.

Laudandae dene.] videtur exprimere voluisse epitheton, quod Gracci tribuunt Persephonaë. Hesiodus:

Ἰσχυροῦ εἰς Αἴδην, καὶ ἰσχυρῆς Περσεφόνειας.

Homerus :

Κιχλίσσοι Αἴδην καὶ ἰσχυρῆς Περσεφόνειας.

Graeci tamen grammatici aliter id nomen interpretantur.

Cum cecidit fato.] eodem illo anno cum se natum significaret Ovidius, hoc eodem versu usus est. ita enim scribit :

*Editus hinc ego sum : nec non , ut tempora noris ,
Cum cecidit fato consul uterque pari.*

Parcite pallentes undas.] sic supra, — *pallida Ditis aquae.* in aliis, *umbras.* & sic Virgilius: *Pallentes umbras Erebi.* *At vobis.*] inepte in aliis legebatur, *Atque mihi.* ego mei veteris libri scripturam repraesentandam curavi.

IN ELEGIAM VI.

Illaque si qua est.] libri veteres, *illaque sic qua.* ego legendum puto, *illaque sicca.* *Tu puer & liquidum.*] malim, *Tu puer huc liquidum.*

IN LIBRUM IV.

Vires negat aer.] quidam veteres lib. i, *necat.*

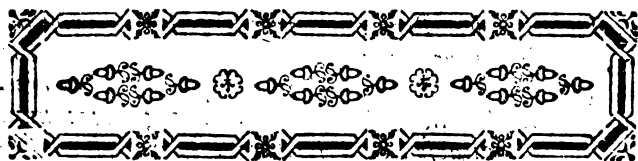

M. ANTONII MURETI

I N

P R O P E R T I U M

S C H O L I A.

M. ANTONIUS MURETUS
FRANCISCO GONZAGAE,
FERDINANDI F.

S. D.

ON injuria dubitatum est a veteribus, Franciscæ Gonzagæ, adolescens præstantissime, Tibullo ne, an Propertio deferendus esset inter Latinos poëtas elegiæ scribendæ principatus. nam ut insunt in utroque permulta, quæ eos vulgariû numero exemptos in edito atque eminenti statuunt loco: sic propriæ quædam extant & elucent in utroque virtutes, quibus uterque alterius palmam ambigam facere videatur. Summa in Tibullo elocutionis elegantia, & proprietas: summa in Propertio eruditionis poëticæ copia, & varietas: in illo Romana prope omnia, in hoc pleraque transmarina. illum, nativæ quædam & incorrupta Romani sermonis integritas, in media urbe natum & altum esse, perspicue ostendit: hunc præter cetera, forma & character ipse dicendi in Graecorum poëtarum scriptis assiduissime versatum esse demonstrat. cumque a sapientissimis viris traditum sit, duo esse præcipua poëticæ dictionis ornamenta, τὸ σαφές, καὶ τὸ ἑριστόν,

LII 4

illo

illo Tibullus, hoc Propertius excellere videtur. mollior ille, & delicatior: nervosior hic, & accuratior. illo magis oblectere: hunc magis, ut opinor, admirare. illum iudices simplicius scripsisse, quae cogitaret: hunc diligentius cogitasse, quid scriberet: in illo plus naturae, in hoc plus curae, atque industriae fuisse perspicuas. Quae cum ita se habeant, perdifficile est, discernere ac constituere, uter alteri praestet. nam si praecipua laus poetarum in imitatione consistit: mihi quidem videtur Tibullus varios illos fluctuantis animi motus, quibus amantes agitari solent, melius imitatus esse. sin, ut quicque ad optimum proxime accedit, ita ipsum quoque optimum iudicandum est: crediderim sane, veterum illorum Graecorum, ac praecipue Callimachi, Propertium haud paulo similiorem fuisse: qua etiam fiducia ipse se Romanum Callimachum vocare ausus est. sed haec ut ut sunt, neque nostrum est, neque cuiusquam hominis pudentis, & considerati, qua de re veteres illi, quorum fuit & doctrina major, & iudicium acrius, non liquere pronunciarunt, de ea certi quicquam constituere, & litem secundum alterutrum dare. Satiis fuerit, utrunque studiose ac diligenter evolvere, utriusque virtutes accurate perpendere, utrumque sibi ad imitandum proponere; si quando forte nos ad tentandum idem poematis genus aut voluntas adducet, aut naturae impetus feret, quae ego omnia, Franciscus Gonzaga, quantum quidem in me fuit, summo studio adolescens fecitavi. non enim facile concesserim multis, qui hos poetas aut saepius, aut accuratius legerint, aut vero plus operae posuerint in eorum virtutibus imitando exprimendis. Ex qua autem in me juvenilis illa, qua studia poetica foventur, alacritas defervuit; animumque sibi meum graviorum, & hac aetate digniorum artium tractatio vendicavit; temperare mihi tamen non possum, quin saepe eos in manibus habeam, horisque subjectis graviorum studiorum aspe-

ritatem hoc quasi condimento amoenitatis mitigem ac molliam. quin etiam, ut non occupationes tantum meae, verum remissiones quoque animi afferant aliquid utilitatis hominibus: confero studium non mediocre ad libros eorum perpurgandos, & ad locos, si quos mihi forte intelligere videor, qui non ita sint omnibus pervii, explicandos. tale igitur quiddam his diebus in Propertio praestiti: & cum admirabili desiderio tenerer infinuandi me aliqua in amicitiam tuam, iter mihi ad eam praemunire hoc munusculo volui. Ut autem a te cognosci cuperem, ne vixam, si me aut divitiae, quibus abundas, aut generis tui claritas, aut quicquam denique praeter maximas tuas, & jam nunc omnium sermone celebratissimas virtutes incitavit. nam opulentorum, qui honesta studia spornant, non modo ambire, ac persequi, sed aspernari etiam, ac refugere amicitias solco, non semel expertus, nihil esse ejusmodi hominibus Φοβισαμένους: generis autem nobilitas in iis demum habet aliquid gloriandum, qui faciunt id, quod tu; hoc est, in iis, qui omni ope moluntur efficere, ut ne minus ipsi splendoris posteris suis tradidisse, quam a majoribus accepisse, videantur. itaque colunt te quidem homines, & observant, ut magni illius Ferdinandi Gonzagae, sapientissimi, fortissimi, fortunatissimi imperatoris, filium: sed multo te, mihi crede, impensius colunt; quod eam te viam ingressum, aut potius in ea jam longe progressum vident, in qua si, ut spes minime dubia est, perstiteris, non ille apud posteros tot victoriis, tot opimis spoliis, tot tropaeis, quam te filio, clarior sit futurus. sed illius quidem res gestae cum aliorum monumentis celebrabuntur, tum praecipue scriptis Antonii Possevini, familiaris tui, eruditissimi hominis, & ad conscribendam historiam facti, tradentur memoriae hominum sempiternae: tuas autem hoc loco pluribus persequi nolo: tum, ne modum epistolae excedam; tum, quod mihi veniunt in mentem Euripidis versus:

Αἰνέμενοι δὲ οἱ ῥαδοὶ τρόπον τινα
Μισοῖσι τὰς αἰνέσεις, ἰὰν αἰνῶσ' ἑγών.

Id tantum te orabo, ut, cum a philosophiae studiis, in quibus te quotidie Bernardinus Tomitanus, singulare Patavini gymnasii decus, exercet, relaxare animum voles, Propertianae lectioni temporis aliquid tribuere ne graveris: in qua si comitem tibi, ut facturum auguror, Hippolytum Capilupum, Episcopum Fanensem (), incredibili & virtute, & doctrina hominem, asumpseris, habebis, qui tibi possit ea, quae a me vel omis-
sa, vel non satis intellecta sunt, unus optime omnium interpretari. Vale. Patavii, Kal. Sext. MDLVIII.*

(*) In Editione prima, & sequentibus, post Fanensem, des legi-
tur: quod uelavi.

M. A N.

M. ANTONII MURETI

I N

P R O P E R T I U M

S C H O L I A.

I N E L E G I A M I.

MILANION.] Admirabilis est hominum in fovendis erroribus pertinacia. sed praeclare ageretur cum rebus humanis, si ad haec modo nostra leviora studia id pertineret, neque in rebus maximi momenti magno omnium malo quotidie cerneretur. Hoc mihi nunc ex eo venit in mentem, quod saepe animadverti evenire, ut optimos quosque scriptores maculae quaedam errorum occupent, in eisque insideant; quae cum postea inveterarunt, quasi dedita opera retinentur a librariis: vix ut ulla sit cuiusquam eruditi hominis auctoritas tanta, quae illos ad eas purgandas, & eluendas possit adducere. Ejus rei exempla utinam ne tam multa suppetere: sed nos id, quod se nunc offert, indicasse contenti, plura persequi abstinemus. *Mimasionem* hoc loco imperitus aliquis pro *Milanione*, & paulo infra *Pfileum* pro *Hylaeo* scripserat. Quis tum eruditorum non admonuit, quomodo utrumque nomen scribi oporteret? aut quis hodie est omnium, tinctus modo atque imbutus litteris, cui vel obscurum id, vel ambiguum sit? Cedo tamen librum Propertii unum, in quo non depravata illa scriptura permanserit. Nihil negotii fuerit, ejusdem generis alia enumerare perplurima, ita manifesta, ita perspicua, ita testata, ut, quod in eis assidue librarii peccant, non negligentia, non inscitia labi, sed prudentes, scientes, ea, quae vitiosa esse constat, amplexari atque approbare videantur. Sed quod attinet ad fabulam, quae his versibus a Propertio tangitur, sciendum est, in ea tradenda, non satis concordare ac concinere inter se aut poetas, aut poetarum interpretes. quod eam alias saepe, idem hic quoque contigit: ut,
cum

cum duae potissimum ab ipsis celebrentur Atalantae, earum historiae commisceantur inter se; utque quod de una earum ab aliis dicitur, id ipsum de altera alii dicant. Congeram huc locos aliquot, in quibus earum mentio est, eosque inter se contendam ac comparabo: ut id, quod dico, magis intelligatur. Duae igitur, ut ante dixi, *Atalantae* apud poëtas reperiuntur, *Arcadica* una: *Argiva*, seu, ut alii ajunt, *Bocotica* altera. illam *Iasi*, aut *Iasonis*, aut *Iasionis*, hanc *Schoenei* filiam fuisse ferunt. nam Beroaldus quidem & Volscus ineptiunt, qui eandem Schoenei filiam, Iasi neptem fuisse comminiscuntur. Illam Milanioni, hanc Hippomeni nupsisse accepimus. Haec, antequam longius progrediar, confirmanda sunt. Scholiastes Apollonii: *Ἀπὸ τῆς Ἰάσονος θυγατρὸς, ἢ ὕμνου Μελανίου. ἰτίος γὰρ ἴτιος ἡ Ἀργεία ἡ Σχονίος ἢ ὕμνου Ἰππομειδῶν.* Sed hic aut legendum est *Ἰππομειδῶν*, aut dicendum, eundem ab aliis Hippomenem, ab aliis Hippomedontem vocari. *Arcadicam* Milanioni nupsisse, testatur etiam hoc loco Propertius, & Ovidius libro II. & lib. III. de arte amandi. Schoeneida cecisse Hippomeni, qui eam cursu, ope Veneris, devicerat, venustissime narrat Venus ipsa apud Ovidium libro X. *Metamor.* narrat & breviter Theocritus in comaste, & fusissime is qui scholia in eum scripsit. atque hanc intellexit Catullus illis versibus:

*Tam gratum mihi, quam ferunt puellae
Pernici aureolum fuisse malum,
Quod zonam solvit diu ligatam.*

& auctor lascivi carminis:

Qualibus Hippomenes rapuit Schoeneida pomis.

Arcadicae patrem *Iasona* nominat Aelianus libro XIII. de varia historia. idoneos testes laudasse videor eorum, quae haecenus dixi. quadrant autem non male ad hunc usque locum omnia. in iis quae sequuntur, mira varietas. Versus est Virgili e sexto *Aeneid.*

Parthenopaeus, & Adraști pallentis imago.

quem exponens Servius, *Parthenopaeus*, inquit, *Mena-*
lip-

lippae & Martis, sive Milanionis filius, qui Thebana bella puer admodum petiit. Ergo de hujus grammatici sententia, Parthenopaei pater quidem est Milanion: mater autem non Atalanta, sed Menalippa. At Statius lib. iv. Thebaidos aperte hujus ipsius Parthenopaei matrem Atalantam facit laſii filiam: patrem autem Lactantius interpret. non Milanionem, ut Servius, sed Meleagrum vocat. nisi forte dicamus, eandem Menalippam & Atalantam, eundem Meleagrum & Milanionem vocari. sic enim est idem Paris & Alexander, eadem Casandra & Alexandra. At Diodorus Parthenopaei matrem Atalantam esse ait Schoenei filiam. Hyginus autem cum Lactantio faciens cum genitum esse dicit matre Atalanta laſii filia, patre Meleagro. Arcadicam Statius venatricem, ac Dianae comitem fuisse dicit, idemque confirmat Aelianus: & scholia stes Theocriti ait eam mittendis arcu sagittis praestitisse: cum illam alteram sola pedum pernecitas nobilitaverit. At Oppianus Atalantam Schoenei filiam venatricem, & jaculatricem eximiam fuisse ostendit libro ii, *κνωχηπιδι*, his versibus:

Σχοινηῶ πρώτη ἢ κλυτὴ θοράκῃ Ἀταλάντη
Θηρεὶ φόνον περιούρῃ συμβόλῃ ὄρεσσι κρηνα.

Hippomenem in leonem, Atalantam Schoenei filiam in leaenam mutatam esse, canit Ovidius. At Hyginus, parum ipse sibi constans, Atalantae Schoenei filiae, & Meleagro: Palaephatus Atalantae & Milanioni id contigisse narrat. sed saepe alias monui, non esse quaerendam in mendaciis veritatem. Sic cum Scyllas duas fuisse proditum sit, alteram Nisi, alteram Phorci filiam, quorum illam in avem, hanc in monstrum marinum conversam esse fabulantur: non defuerunt tamen poëtae, qui, quod de Phorci filia traditur, id ad Nisi filiam referrent: ut aperte colligitur e scholiaste Euripidis in Hippolytum. sed multo apertius e Virgilio in Ciri: cujus haec sunt:

*Impia prodigiis ut quondam exterruit amplis
Scylla, novosque avium sublimis in aëre coetus
Viderit, & tenui conscendens fidere penna,
Caeruleis sua tecta supervolitaverit alis:*

Hanc

*Hanc pro purpureo poenam scelerata capillo,
Proque patris solvens excisa funditus urbe.
Complures illam, & magni Mesfulla poetae
(Nam verum fateamur. amat Polyhymnia verum)
Longe alia perhibent mutatam membra figura:
Scyllaeum monstra in saxum conversa vocari.
Illum esse, aerumnis quam saepe legimus Ulyssi,
Candida succinctam latrantibus inguina monstris,
Dulichias vexasse rates, & gurgite in alto
Deprensos nautas canibus lacerasse marinis.*

atque hanc sententiam idem poëta secutus est in eclogis:
quo in loco frustra se quidam eruditi homines torquent.
Ille etiam Hylaei.] idem etiam inquit Ovidius hoc versu:

Sensit & Hylaei contentum saucius arcum.

apud Aelianum nihil tale reperio: Hylaeum quidem ipsum
& Rhoecum sagittis ab Atalanta confixos lego. *Veio-
cem.*] indocte Volscus eandem putat esse hanc, & illam
Catulli pernicem puellam. nam Catullus, ut dictum est,
de Schoeneide loquitur: at hic de Arcadica sermo est.
quam ipsam quoque agilem fuisse, testatur Aelianus: cu-
jus verba quoniam in impresis libris depravata sunt,
quomodo corrigenda suspicer, admonebo. ita igitur vul-
go leguntur: ἐπιφύκει δὲ αὐτῇ τὰς πόδας, καὶ ἐκ αὐτῆς αὐτὴν
διόφυγεν ὑπὸ θηρίῳ, ὅτε ἐπιβυλάδων αὐτῇ αἰγρῶτος, φονγεῖν ἐβό-
λευται, ἀλλ' ἐνταῦθα μὴν ἔκ αὐτῆς αὐτὴν κατέλαβεν. ego autem
lego: ἐπιφύκει δὲ αὐτῇ τὰς πόδας, καὶ ἐκ αὐτῆς αὐτὴν διόφυγεν
ὑπὸ θηρίῳ, ὅτε ἐπιβυλάδων αὐτῇ αἰγρῶτος. φονγεῖν δὲ ἐβόλευται,
ἔκ αὐτῆς αὐτὴν κατέλαβεν. nihil autem obstat, quominus de
eodem oleo & opera aliquot ex eadem narratione locos,
qui corrupti videntur, quomodo emendandos putem, ad-
moneam: ut meo labore, quantum quidem in me est,
aliorum minuatur labor. ubi ergo legitur, αὐτὴν ἐκ
ἐξῆς ἢ χροιά, legendum arbitror, αὐτὴν ἐκ φόνου ἐξῆς ἢ
χροιά. nativam enim, non facio quaesitam, pulchritudi-
nem Atalantae tribuit. & paulo post: πὶ δὲ ὅπως ἀρῶν
γίγεται αἰθρῇ; ὅπως ἔν κελόν, ἢ πὶ ἀρῶν αὐτῆς πικρῶς
δελμαίνης παρῆν; lego: πὶ δὲ ὅπως ἀρῶν γίγεται αἰθρῇ, ὅπως ἢ
κελόν ἢ πὶ ἀρῶν αὐτῆς πικρῶς παρῆν. & ad
finem, ubi legitur, σὺν ὕβρι καὶ αἰγρῇ, legendum credide-
rim,

rim, οὐδ' ἔστιν ἡ ἀναγκαῖα. *Non ullas.*] ita emendavi e veteribus libris: cum antea inepte legeretur, *non nullas. Fallacia.*] τίχην. *Et facite illa meo.*] & facite, ut ipsa me vehementius amet, quam ego ipsam. *Citeinis.*] legendum, *Cytacenis.* Scholiastes Apollonii, Κύτανα, πόλις Κολχίδος. Stephanus: Κύτα, πόλις Κολχικῆ, πατρὶς Μηδείας.

IN ELEGIAM II.

Et sciat indociles.] novē dixit, *indociles vias*, ἀδιδάκτους. *indocilem* enim usitatus dicimus cum, qui doceri non potest: quam rem ipsam, quae doctrina non comparatur. sed Achilles Statius Lusitanus mihi confirmavit, se veterem librum habere, in quo scriptum sit, *Ut veniant ederae*: & paulo post, *Surgat ut in solis*: & in hoc versu, *Ut sciat indociles.* quam scripturam rejiciendam non puto. *Non sic Leucippis.*] fabula est apud Theocritum in Dioscuris, apud Ovidium quinto fastorum, apud Hyginum: sed nemo est eorum, qui non ab aliis aliqua in parte dissentiat. *Non Idae.*] de Marpisia Eueni filia ausus est olim Idas cum Apolline certamen suscipere. Homerus Iliados 1. *Ne sis tibi vilior istis.*] ne minoris apud te sis, ob ista, quae modo dixi. *Uni si qua placet.*] satis est culta, quae uni placet. nam, pluribus ornare se, prostituerarum est.

IN ELEGIAM III.

Sic ait.] liber vetus: *Hic ait.* ut sit, *hic*, pro, tunc. *Interdum graviter.*] libri calamo exarati, *Interdum leviter.*

IN ELEGIAM VI.

At tu seu moltis.] locum hunc a Beroaldo non intellectum, declaravit Coelius Rhodiginus libro quarto lectionum antiquarum.

IN ELEGIAM VII.

Dum tibi Cadmeae.] prope simile principium est elegiae Ovidii ad Macrum:

Car-

Carmen ad iratum dum tu perducis Achillem.

Eviolasse.] Beroaldus testatur, in antiquis libris partim, *evoluisse*, partim, *te violasse*, legi. quarum scripturam ego quidem utramlibet huic vulgatae facile anteposuerim. Sed quod Volscus admonet deos hic intelligi, non Venerem, & Cupidinem, sed poëtas ipsos: id, mea quidem sententia, tale est, ut, si fatuis & insulis declarationibus praemium aliquod positum esset, id Volscus, hac una fretus, sine controversia, suo jure, diis hominibusque plaudentibus, ablaturus fuisse videatur.

I N E L E G I A M VIII.

Tunc igitur.] Cynthiam, cum quodam, qui ex praetura in Illyriam proficiscebatur, ire meditantem, dehortatur, ne id faciat. mox, se ei, quod voluerat, persuasisse, laetatur. sed hunc praetorem ex Illyria reversum postea coluit Cynthia. vide elegiam quandam e libro secundo, cujus principium est, *Praetor ab Illyricis. Virgiliis.*] quarum exortu aperiuntur maria. *Ne ve inimica meas.*] ne ve cogar pro te navigante vota facere, quae tamen adversos & resistentes ventos nihil moveant. *Vacua patiaris arena.*] alii libri, iique veteres: *Vacua patietur in ora.* ut verbum, *patietur*, referamus ad undam ipsam. quod mihi quidem paulo magis arridet. nam illud alterum non satis intelligendo consequi possum. *Oricos.*] portus Epiri. Hecataeus apud Stephanum: *Ματὰ τὴν Βυθρῶντος πόλιν, μετὰ τὴν Ωλεῖος λιμῆν.* *Et dicam, Autaricis.*] Autarici & Hyllaei, populi Illyriae.

I N E L E G I A M X.

O jucunda quies.] Gallus cum puella, cujus recenti amore inarserat, nocte quadam collusurus, arbitrum deliciis suis, primisque cum ea velitationibus adhibuerat Propertium. quo e spectaculo tantam se voluptatem hausisse dicit: vix ut, quamvis multa jam nocte, abstrahi posset: utque nunc quoque in illius noctis memoria jucundissime acquiescat. ergo, ut praemium amico aliquod persolvat, defert ei operam suam ad multa amantibus utilia, quorum se peritum esse profitetur. ad extremum
etiana

etiam ei aliquot conservandi amoris praecepta tradit. *Vestris' conscius in lacrymis.*] non desunt, qui legendum putent:

Affueram vestris conscius inlecebris.

lacrymarum tamen, eadem in re narranda, infra quoque mentio est:

*Vidi ego te toto vinctum languescere collo,
Et flere injectis, Galle, diu manibus.*

Cum te complexa.] ita videtur dixisse, *complexa puella*, ut,

Expertae metuens jurgia saevitiae.

Utrunque autem etiam Ciceronis exemplo confirmari potest. in oratione pro Sex. Roscio: *Scelestum, dii immortales, ac nefarium facinus, atque ejusmodi, quo uno maleficia ac scelera omnia complexa esse videantur.* Idem pro Balbo: *Cujus igitur audita virtus dubitationi locum non daret, hujus praesens, experta, atque perspecta, obrectatorum voce laedetur?* Atque in his loquendi generibus nimium religiosi sunt quidam nostri temporis homines: ita ut interdum etiam veterum scripta corrumpere audeant: sicubi illi contra eam, quae nunc est, consuetudinem aliquid dixisse videantur. quale est, quod designarunt in ipso principio elegantissimi libelli, quem scripsit Q. Cicero de petitione consulatus. id enim cum ita legeretur in omnibus ad unum antiquis libris: *Et si tibi omnia suppetunt, quae consequi ingenio, aut usu aut diligentia possunt:* inculcata est ab istis vox, *homines:* ne illud consequi, ~~possunt~~, ut erat, positum videretur. Atqui si librorum consensio, quam nemo unquam sapiens contemnendam putavit, nihil istos movebat: recordari certe eos par fuit, *assequendi* verbum eodem illo modo usurpatum esse a M. Tullio: cujus haec sunt e secundo libro accusationis: *Ac ne forte ea, quae remota de medio, atque erepta vobis sunt, omnia ita condita fuisse, atque ita abdite latuisse videantur, ut hac diligentia, quam ego a me expectari maxime puto, nihil horum inve-*

Mmm

sti

figari, nihil assequi potuerit: &c. Quamvis labentes.] duae causae erant, cur discederem: quod & dormire cupiebam, & media jam nox erat. at utranque facile superabat ea, qua, spectandis lusibus vestris, perfundebar, voluptas. *Et mediis caelo.]* ad medium caeli provectis. *Luna ruberet.]* est ne ita dictum, *ruberet*, ut, — *Vento ruberet aurea Phoebe?* equidem nihil tale intelligendum putarim. sed ne Volscō quidem accesserim, qui rubescere ait Lunam, cum appropinquat dies. mihi sane pallescere potius videtur. opinor igitur, iccirco hoc verbo usum poetam, quod multi e veteribus ignea esse credebant corpora caelestia: eamque opinionem poetae fere insequuntur. *ruber* autem est ignitorum color. *Equis.]* alii a mulis, alii a juvenis ejus bigas trahi ajunt. *Quando contemnitur.)* fuit tempus, cum vix putabam, vocem, *quando*, hoc sensu a veteribus acceptam legi. legitur tamen, sed non saepe. Plaut.

Haec urbs Epidamnus est, dum haec agitur fabula.
Quando alia agetur, aliud fiet oppidum. Idem:
Juventus nomen fecit Peniculo mihi:
Ideo quia mensam, quando edo, detergeo.

IN ELEGIAM XI.

Ecquid.] profecta ad aquas Cynthia, atque illic desistente, metuit, ne ipse ex animo illus excidat, ne ve se alius quispiam in ejus amorem insinuet. quare eam, ut illa loca relinquat, hortatur. ordo autem verborum, quod est paulo perturbatior, sefellit interpretes. cum igitur indicabo. *Ecquid cura subit te, o Cynthia, cessantem mediis Bais abducere, id est, abducendi, exigendi, noctes memores nostri? Et modo.]* exponit, quod antea dixerat, cessantem. ita, inquit, ociosam & vacuam, ut totos dies mireris modo ac contempleris vicinum mare, aliud praeterea nihil negotii habeas. sed quod illa maria Epiro, id enim Thesproti regnum est, *subdita* esse dicit: equidem, id quomodo accipiendum sit, non assequor. nam neque ea, quae a Beroaldo & Volscō dicta sunt, placent: neque mihi quicquam, quod plane approbem, venit in mentem. *Abducere.]* ita est in meo vetere libro, non, ut in aliis, *adducere. E nostris carminibus.]*
a le-

a lectione meorum carminum, quae tuam mei memoriam confirmarent. erat autem erudita haec puella, ut multis e locis intelligimus, mirificaeque veribus Propertii capiebatur. unde est illud:

*Nam mea cum recitat, dicit, se odisse beatos.
Carmina iam sancte nulla puella colit.*

Atque utinam] utinam potius aut navigando, aut natitando ocium fallas, quam aures alienis blanditiis praebeas. *Magis*.] potius. *Aut teneat*.] aut lymphæ facilis cedere alterius natantis manui, teneat te in unda tenui clausam. *Natantis*.] alii, *Teutantis*: & meras ineptias afferunt. meus vetus liber habet, *natantis*: unde conjecturam feci, legendum esse, *natantis*. *Manu*.] anti-que, pro, manui. sic alibi:

*Nec mirum: cum sit Jove digna, & proxima Ledaë,
Et Ledaë partu.*

rursusque alibi:

Tantaleæ poterit tradere poma manu.

Attulerint nostri.] inter punctum unum perperam collocatum, & una littera mutata, sententiam hujus versus corruerant: qui a nobis ex antiquis libris integritati restitutus est. *An mihi sit major*.] in aliis libris, *An mihi non major*: quo nihil ineptius.

IN ELEGIAM XII

Quid mihi.] Accusabatur desidia ab aliquo amicorum, qui etiam desidia illius causam conferebat in amorem Cynthiae: eo enim Propertium frangi, ac dissolutum effici, & ab agendis rebus abduci. Respondet ipse, multum abesse, ut ita sit: Cynthia enim non tantum corpore distractam a se, verum animo quoque abalienatam esse. tum queritur, quod neque eam praesentem alloqui, neque ad ullam aliam amandam applicare animum possit. *Quod faciat*.] hic versus varie legitur in vetustis libris. sunt, in quibus hoc modo:

M m m 2

Quod

Quod faciat nobis conscia Roma moram. in aliis,
Quod faciat nobis Cynthia Roma moram.

ego autem suspicabar ita legendum:

Quod faciat nobis Cynthia amore moram?

hanc autem e vocum similitudine elegantiam consecutus est etiam in elegia quae proxime sequitur:

Certus & in nullo quaeris amore moram.

Quantum Hypanis.] ex opinione sua, & amatorie loquitur. *Hypanis.*] duo sunt hoc nomine fluvii; unus in India, ad cuius ripam sunt formicae, quae effodiunt aurum; alter in Scythia. *Eridano.*] non eruditis modo, quibus haec omnia notissima sunt, sed neminem esse credo tam in litteris hospitem, cui notum non sit *Eridanum* a Graecis dici, quem Latini *Padum* vocent. de hoc tamen fluvio, qui sit, ubi sit, aut omnino sit, nec ne sit, mirum quantum inter se antiqui scriptores discrepant: aliis eum cum Pado eundem esse, aliis eundem cum Rhodano, aliis in Padum, aliis in Rhodanum influere, aliis in Venetia, aliis in Iberia, aliis in Scythia fluere, aliis etiam, quorum sunt Herodotus, & Strabo, nusquam omnino esse dicentibus. Pausanias Eridanos agnoscit duos, in Gallia unum, alterum in Attica. *Leſſa Prometheis.*] *Promethea* juga Caucaſum dicit. creditus est autem is quoque mons herbarum ad incantationes potentium ferax. Seneca in Medea:

*Congerit in unum frugis infaustae mala,
 Quaecunque generat invius saxis Erix,
 Quae fert opertis hieme perpetua jugis
 Sparsus cruore Caucasus Promethei.*

Coelius autem Rhodiginus dum in hoc loco explicando nova quaedam afferre vult, attulit non nova tantum, verum etiam aliena, & absurda.

I N E L E G I A M X I I I.

Tu quod saepe soles.] laetaberis, inquit, & quodam modo insultabis mihi, quod, distractus a Cynthia, amor-
 res

res amplius non exerceam. *Certus & in nullo.*] bis repetenda negatio: in nullo amore certus, in nullo amore quaeris moram. *Et primo lapsus.*] lapsus ab illo constantiae gradu, quem prius obtinebas. *Adire.*] quidam alii, *amore.* ego, *amare.* *Vidi ego.*] supra: *O jucunda quies.* *Non sic Aemonio.*] fabula est apud Homerum libro xi. *Odysseae*, & apud Lucianum in dialogis marinis. ac suspicari fortasse confidentior aliquis possit, Propertium hoc loco aut memoria lapsum, aut nominum similitudine deceptum esse. is enim Enipeus, cujus amore flagavit Tyro, non in Thesalia est, sed in Peloponneso. in Thesalia autem non Enipeus, sed Eniseus fluit, ab hoc alius: ut cognoscitur ex octavo Strabonis libro. ac, ne quis forte, Beroaldum secutus, putet, utrumque Enipeum dici; & Propertium, more poetis non inusitato, uni eorum tribuisse, quod esset alterius; apud Strabonem autem Eniseum pro Enipeo vitiose legi: sciat, hoc ipsum discrimen Enipei & Enisei e Strabone annotatum esse ab Eustathio. *Nec sic caelestem*] Hercules in caelum receptus, Heben duxit uxorem. itaque apud inferos, non Herculem ipsum, sed ejus tantum simulacrum Homericus Ulysses sibi visum esse ait:

Τὸν δ' αὖτ' αἰσινέειν βίην Ἡρακλέην,
 Εἰδὼλον. αἷτις δ' αὖτ' ἀθανάτισι θεοῖσι
 Τίρεπ' εὖ γαλίης, καὶ ἔχει κακίστους ἦβην,
 Παιδὴ Διὸς μεγάλῃο, καὶ Ἡρῆς χρυσοπιδίην.

Flagrans amor.] ac serio quidam flagrans. neque ullus unquam amator verius ardere dictus est. *Et Leda par. tu.*] pro, partui, antique. *Gratior una tribus.*] Leda ipsa, & Helena, & Clytaemnestra: ut praeclare exposuit Beroaldus.

IN ELEGIAM XIV.

Saepe ego multa.] queritur de perfidia Cynthiae: quod, cum ipse in magnum discrimen adductus sit, illa nihil omnino de eo laboret, neque quicquam remittat de pristino colendae formae studio. se tamen unquam illius amorem ex animo depositurum negat. Quod autem fuerit periculum, in quo tum constitutus erat poeta, divi-

Mmm 3

naro

nare fas non est. nisi (*) illud quidem constat, urbem eum reliquisse, & mare conscendisse. *At non sic Ithaci.*] Homerus Odyss. s. *Alphesiboea.*] ita vocabant omnes elegantioris formae puellas: quasi, quae reperirent procos, qui ipsis boves darent dotis nomine. eo enim pecore solitos uti antiquissimos in aestimandis rebus, nondum introducto usu numorum, indicat vel illud *ὑπὸ πωλεῖν*, — *ὑπὸ πωλεῖν ἰταβόων*. at hic nomen proprium est. historiam autem, quam hic tangit Propertius, diffuse exponit Pausanias in Arcadicis: nisi quod apud eum fratrum ab Alphesiboea interfectorum nulla mentio. *Hyppisyle.*] Ovidius in epistolis, Papinius libro VI. interpretes Pindari in Nemea. *Hospitio.*] ut *servitium* pro servo dicimus, sic *hospitium* hic pro hospite accipimus. *Euadne.*] haec initio Ianira dicebatur. sed ut Alphesiboeas vocatas diximus, quae, propter pulchritudinem, reperirent magnam dotem: (uxores enim a viris, non, ut nunc, viros ab uxoribus, dotem accipere mos erat) ita haec Euadne dicta est, quod bene dotata esset a Capaneo conjuge. *Ida* enim vocabant nuptialia munera. Hanc Iphidis filiam fuisse, ait interpretes Pindari: & ob id Iphias ab Ovidio vocatur. Hyginus tamen Phylaci filiam facit. *Multa prius.*] nihil temere affirmaverim: sed, si quis meam conjecturam antiquus liber adjuvet, libenter pro, *multa*, legerim, *muta*. ut significet, prius fore, ut flumina tacita, & sine ullo strepitu labantur in mare, quam ipse Cynthiam amare desinat. *Labentur.*] veteres libri, *labantur*. & melius convenit cum eo, quod sequitur, *duxeris*.

I N E L E G I A M X V.

At merito.] libri veteres, *Et merito. Ah pereat.*] Quod modo, *pereat*, si jam pridem *perit*.? sed videlicet tale est, quale illud,

Illi sub terris fiant mala multa puellae. &c.

I N E L E G I A M X V I I I.

Hoc pro continuo.] Gallum, qui Hylam puerum habebat in deliciis, exemplo Herculis monet, ne cum incommittatur vagari sinat. *Crudelis Minyis.*] magnum hic

vet-

(*) Scrib. *ne illud quidem.*

versus mihi negocium exhibuit: neque sane adhuc in ejus sententia eruenda mihi ipse satis facere potui. Ascanium lacum in Bithynia esse, haud procul ab eo loco, ubi raptus esse Hylas dicitur, e Strabonis libro XII. notum est. sed quaeso, quid tum postea? cur is lacus Minyarum dux fuisse, aut, quod etiam absurdus est, fore dicatur? Beroaldus pro, *dux erit*, videtur legisse, *dixerit*: ita tamen ut utranque scripturam agnoscat. sed illud, *dixerit*, ita interpretatur, Ascanium lacum, post amissionem Hylae dixisse hoc Minyis, fortunam crudelem saepe imprudenti amanti occurrere. quae expositio mihi quidem insigniter frigida videtur. Equidem, quae mihi pridem conjectura in mentem venerat, eam ne nunc quidem, cur rejicere debeam, video. suspicabar autem, pro, *Africanus*, legendum, *Aesonius*. crudelem autem vocari Jafonem, pro eo quod Herculem, amissione pueri exanimatum, & ejus reperiendi desiderio huc illuc vagantem, nihil miseratus, reliquerit, & inceptum iter, deserto eo, sit persecutus. sed tamen ne sic quidem satis cohaeret sententia. denique habeo librum ab eruditissimo homine, Francisco Porto, cum multis veteribus diligentissime collatum: in quo notatum est ipsius manu, esse antiqua quaedam exemplaria, in quibus hoc loco lacuna est, cum his litteris, *Fragm.* quod si est, *Ἰερόωντος* plane ulcus hoc fuerit. *Thiodamanteo*.] Callimachum & Apollonium sequitur, qui Hylam Thiodamantis filium faciunt. alii enim aliter. est autem operae pretium cognoscere, puer hic, qui tantopere heroi fortissimo carus & acceptus fuit, quo modo in ipsius manus pervenisse dicatur. ea de re ita memoriae proditum est. Hercules cum Deianiram, Oenei filiam, duxisset uxorem, Calydone degabat. quodam die accidit, ut Cyathus puer, Architelis filius, qui Oeneo pocula ministrabat, Herculi, manus abluturo, aquam eam, quae abluendis pedibus comparata erat, insciens infunderet. indignatus Hercules pugno eum interfecit. quam ob caedem profugus, cum una cum uxore se in viam dedisset, ad Euenum fluvium Nessocentauro mortem attulit: ut & Archilochus narrat. deinde progrediens, in Dryopiam venit. est autem ea gens rapinis ac latrocinis dedita, contermina Mileensibus, ut est apud Pherecydem in tertio. ibi cum Hylus filiolus, quem secum ferabat, esuriret, Lycas autem paedagogus

Mmm 4

pro-

procul relictus esset, a Thiodamante, in quem inciderrat, Hercules pauxillum cibi petere occoeperat. negat ille. commotus Hercules, abreptum interfectumque unum e bobus ipsius cum sacrificasset, epulabatur. Currit prope in Dryopum urbem Thiodamas, evocatosque eos adversus Herculem educit. tum in eam necessitatem Hercules adductus est, ut uxorem quoque armaverit. quam etiam in pugna vulnus accepisse propter mammam ferunt. Sed tandem superior effectus Hercules, Thiodamante interfecto, filium ejus Hylam abduxit, eumque in deliciis habuit. *Ascanio*] hic quoque libentius legerim, *Aesonio*. *Nanque ferunt.*] Hinc incipit enarrare fabulam de Hylae raptu, quam varie tractant Theocritus *ιδιλλ. ιγ.* Apollonius libro primo, Valerius Flaccus libro III. eandem etiam proxime M. Antonius Flaminus in elegia quadam ita eleganter ac suaviter descripsit, ut mihi quidem cum antiquis illis merito comparari posse videatur. *Hunc duo sectati.*] hoc de duobus Boreadis ab alio nemine, quod sciam, traditum est. itaque puto Propertii inventum esse ad exornandam fabulam. *Jam Pandioniae.*] desinant Boreadae Hylan persequi: eum enim abreptura sequitur Dryas. Hanc autem nympham Flaccus Dryopen vocat. Apollonius nomen ipsius non exprimit. Theocritus, non ab una, sed ab omnibus ejus loci nymphis raptum Hylan esse dicit. Onasus historicus, dum aquam haurire vellet, in fontem decidisse, ibique submersum esse. *Ah dolor.*] versus hic abest a quibusdam veteribus libris. & vereor, ut aut Propertii sit, aut satis emendate legatur. *Hic erat Arganti Phlegre*] omnino ita est in plerisque omnibus veteribus libris. neque tamen adduci possum, ut eam scripturam probem. Orpheus quidem Arganthi montem nominat, ad quem raptus sit Hylas:

— ἀμφὶ δὲ κρημὸς
 Ἀργάντη κατίφαισι, βαθυπέπλοί τε κελύων.

sed Phlegram in his regionibus nusquam reperio, neque usquam omnino, nisi in Italia ad Cumas, & in Thracia ad Pallenen. Strabo libro XII. Arganthonium montem ait Cio, seu Prusiadi imminere, ubi raptum esse a nymphis Hylan fabulentur. celebrari etiam a Prusiensibus sacra quaedam, in quibus per montes huc illuc currant,
 &

& Hylae nomen inclament. sed homo ineptissimus, Volscus, fretus illo, quem modo recitavi, Orphei versu, quasi pro suo jure imperat, ut Strabonem corrigamus, *Arganthumque*, non *Arganthonium* montem apud eum legamus. in quo est, cur inscitiam ipsius misericordia, audaciam odio prosequamur. Equidem Strabonis scripturam non omnino emendatam esse existimo, sed tamen ita leviter depravatam, ut, una littera addita, corrigi possit. *Αργανθώνιος* enim, non *Αργανθώνιος ὄρος*, legendum puto. quin & hunc versum Propertii ita legendum censuerim,

Hic erat Arganthei sub vertice montis.

neque me fugit, apud Stephanum *Αργανθών*, non *Αργανθώνιος* legi: unde etiam hic, vir clarissimus, Hermolaus Barbarus, *Argathonei*, non *Arganthei*, legendum pronuntiavit. sed movent me cum alia, tum Arrianus, qui Arganthonen nympham nominat. omnem autem dubitationem tollit, nisi magnopere fallor, Apollonius, qui hunc ipsum montem *Argantheum*, id est, *Αργανθώνιος*, nominat:

Τῆμ' ἂν αἰὲν ἀφ' ἡμέρας Κιανίδ' ἦτα γαίης,
 Ἀμφ' Αργανθώνιον ὄρος, ὡς ἔχεις π' Εἰς.

Thyniacis.] Thynia enim, seu Bithynia contermina est Mysiae. Arrianus ait, Arganthonες nymphae filios fuisse Thynum & Mysum, a quorum altero Thynia, ab altero Mysia nomen acceperit.

IN LIBRUM SECUNDUM.

Theseus infernis.] deest, *quale*. ut sit, quale caput testatur fuisse Pirithoum inferis Theseus, Patroclum superis Achilles. cur autem ille inferis, hic superis? an, quod & Pirithous, & Theseus apud inferos sunt? Virgilius:

— sedet aeternumque sedebit

Infelix Theseus. Horatius:

*Nec Lethea valet Theseus abrumpere carae
 Vincula Pirithoo.*

Achilles autem ad superos propter virtutem evectus est.

Mmm 5

Ixi-

Ixioniden.] Pirithoum, Ixionis ex Dia filium. quo modo igitur & ipse, & Theseus a Virgilio *diis geniti* vocantur?

Diis quanquam geniti, atque invicti viribus essent.

sed Thesei quidem patrem habitum Neptunum, Pirithoum autem Jovis nepotem fuisse constat. Ixion enim Jovis filius. *Menoetiaden.*] Patroclum Menoetii filium. Menoetius autem Pelei frater: ut non amicitia tantum, sed cognatio quoque inter Achillem & Patroclum intercesserit. variae autem fuerunt de horum aetate sententiae, quas collegit Politianus cap. XLV. miscellaneorum. Ceterum Lucianus, juniorem, & ab Achille adamatum fuisse Patroclum, jucundo magis, quam verecundo argumento, ex ipsis Homeri versibus colligit, in dialogo, qui inscribitur Ἰρμης. *Sed neque Phlegraeos.*] neque Callimachus poterat grandia poemata conscribere, neque ego possum. hoc autem vitiò datum Callimacho ab invidis, ipsemet testatur elegantissimis versibus, quos ascribere non gravabor:

Ὁ φθόνος Ἀπίμωνος ἐπ' ἑλπίδας λαίρῃσι δῖον,
 Οὐκ ἄγνοω τ' αἰδοῖν, ἵς ἂν ὅσα πάντα αἰετῇ.
 Τὸν φθόνος ἂν πόλεον ποδὶ τ' ἔλασσι, ἄδῃ τ' ἵκται.
 Δουρὶς ποταμοῖο μέγας ῥέου, ἀλλὰ πῶς ποταμὸν
 Δύμωτι γῆς, καὶ ποταμὸν ἰφ' ὕδατι σερφετὸν ἱλαί.
 Αἶψα δ' ὅσα πάντα παύσις ὕδατος φορέουσιν μέλισσαι,
 Ἀλλ' ἢ πῶς κρηναὶ τι, καὶ ἀχρεῖας αἰήρην;
 Πόλεος δὲ ἱερῆς ἐλπίς λιβάς, ἄκρον αὐτοῦ.

I N E L E G I A M I I.

Jupiter ignosco.] in aliis, *ignoro*. ut sit: nescio, cur olim tam multas rapueris, cum hanc antiquis omnibus formosiorē in terra relinquas. *Ischomache.*] alii Deidamian, aut Hippodamian vocant. *Mercurio Sais.*] καὶ τοῦτο intelligendum, *qualis*. fabula autem, quam hic tangit Propertius, mihi prorsus ignota est. nam quod *Saisdem* Minervam interpretantur, multis de causis non placet. primum, quod nusquam alibi lectum est, Minervam cum Mercurio corpus commiscuisse: immo vero eam summo consensu ἀειπαύθηναι faciunt. deinde, quod
 est

etſi Saitica praefectura Minervae ſacra eſt, dea tamen ipſa non *Sais*; ab Aegyptiis dicitur, ſed *Neith*. adde, quod jam Cynthiam cum Minerva contulerat, illo verſu,

Aut cum Dulichias.

plane in meo vetere libro, non *Sais* legitur, ſed, *ſanctis*. falſam declarationem, ut opinor, confutavimus. veram aut alii, aut fortasſe nos ipſi olim reperiemus.

IN ELEGIAM III.

Qui nullum.] initio ſibi ipſi quodam modo inſultat, quod qui diceret, ſe ab omni amore plane liberum eſſe, denuo ſeſe in eodem laqueos induat. deinde excuſat ſe ipſum: quod neque poſit naturae ſuae pugnare, neque tam Cynthiae forma, quam aliis raris & eximiis dotibus, inductus ſit ad ipſam amandam. *Et quantum Aeolio*] cum tribus veteribus poëtriis Cynthiam comparat. ſunt autem hae, Sappho, Corinna, & Erinne. quarum de prima nihil dicere neceſſe eſt. non enim poteſt illa cuiquam ignota eſſe, niſi qui litteras neſciat. de duabus autem aliis, quoniam non aequae notae ſunt, aliquid commemorare haudquaquam alienum fuerit. Corinnae igitur duae fuerunt: una Theſpia, altera aut Thebana, aut Tanagraea. utraque poëtica laude inſignis, haec quidem ita, ut Pindarum quinquies viciffe tradatur. ſed Pausanias id eo factum putat, quod Pindarus Dorica lingua caneret, quae non ſatis intelligeretur ab Aeolibus, illa autem Aeolica. neque non illud ad conciliandam victoriam profuiſſe tradit, quod mulier eſſet omnium per id tempus formoſiſſima. Erinnen autem Sapphonis aequalem & ſociam fuiſſe accepimus, quae poëma ſcripſerit, quod *Colum* vocavit, partim Aeolica dialecto, partim Dorica, trecentis verſibus conſtans, tanta felicitate, ut eam cum Homero ex aequo contulerit antiquitas. obiit autem virgo, annos habens undeviginti. ac, ut de Homeri, ita de huius quoque patria ambigitur. ſunt enim, qui Teiam, ſunt qui Teliam, ſunt qui Lesbiam, ſunt qui Rhodiam faciant. *Turpia perpeſſus.*] Theocritus:

Τὴν ἀγέλαν ἤν' ῥήγεις ἀπ' ὄχρους ἄν' Μιλάρεσσας
 Σε Πόλον. αἱ δὲ βίαντες οὐ ἀγχοίησιν ἐκλίη
 Μοῦς αἱ χαρήσασα πρὶς ῥοιὰς Δελφισθόας.

ταρ.

tangit & hanc sive fabulam, sive historiam, sed paucis, Homerus libro undecimo Odysseae. quam e Graecorum commentariis uberius ac fustius explicatam proponere instituit. Tyro, Salmonei filia, mortuo patre, in Deionei patris tutela fuit, qui eam Cretheo in matrimonium dedit. Interjecto aliquo tempore, cum ipse quoque Deioneus excessisset e vita, Iphiclus, qui ejus in Phylaces provinciae imperio successor fuit, partem quandam eorum, quae ad Tyronem pertinebant (*), occupavit. Neleus Tyronis filius, ut maternas injurias ulcisceretur, si quis Iphicli boves (erant autem illae eximia pulchritudine) abduxisset, filiam suam, cui nomen erat Pero, praestanti virginem forma, ei se uxorem daturum pronuntiavit. difficile id factu omnibus videbatur. nam & bubulci robustissimi, & ferocissimi canes Iphicli armenta servabant. sed Bias, Amythaonis filius, qui miro ejus puellae amore teneretur, fratri suo Melampodi, vati peritissimò, ut id negotium susciperet, persuasit. hic, etsi non erat nescius fore, ut caperetur, profectus est tamen, fraternae voluntati cupiens obsequi. captus igitur, & Iphiclo traditus, deinde in carcerem conjectus, diligenter aservabatur: qui autem ei ministraret, vir quidam una cum uxore est attributus: quorum ipse viro quidem facili & comi, sed muliere molesta & aspera utebatur. Cum ergo ibi diu delituisset, quodam die vermium supra tectum strepitum ac stridorem quendam audit. erat autem ita purgatis auribus, ut intelligeret ac perciperet etiam ea, quae a bestiis dicerentur. sensit itaque, eos vermes significare inter se, trabem sibi jam corrosam & exesam esse. quare ruinam metuens, simulat sibi male esse, ita ut consistere non posset. petit igitur, ut vir quidem anteriorem (†), mulier vero posteriorem lectuli sui partem apprehenderet, ipsumque ita ambo extra domunculam ferrent. quod eis facere aggressis, cum & vir, & totus prope lectus extra tectum esset, derepente collapsa trabs mulierem obruit, atque enecavit. servatus vir, rem totam ex Melampode cognitam defert ad Phylacum, Iphicli pa-

(*) Apud semibarbaros, qui nunc Latine scribunt. frequens est, haec ad me pertinent, pro, haec mea sunt. Veteres aliter loqui, docet Vossius de Viriis sermon. VIII. p. 399.

(†) Anterior, vox cadentis Latinitatis. Vide Cellarium Cur. Post. p. 155.

patrem. is eam Iphiclo enunciat. Iphiclus hominem ad se accersitum, quis esset, quoque consilio boves subreptum venisset, interrogat. is omnia illi, ut erant, indicat. Tum Iphiclus, Et domum, inquit, liber ac solutus redito; & tecum boves, quas petis, abducito, si rationem mihi aliquam, qua liberos procreare valeam, indicaveris. Melampus cum illum bono animo esse iussisset, caesis rite hostiis regiones captandis auguriis divisit. advolant aves omnis generis, praeter vulturem. Vates ex omnibus, ecqua ratio esset conficiendi Iphiclo liberos, sciscitatur. illis se ullam tenere negantibus, venit postremo vultur: ac primum profert causas, quae Iphiclo, ne generaret, impedimento erant. Phylacum patrem, olim ipsi puero quadam de causa iratum, perfectum esse eum stricto gladio. sed cum eum comprehendere nequisset, gladium in pyrum quandam silvestrem impegisse. ipsum autem gladium postea crescentis arboris cortice obtectum & involutum, simul & arborem ipsam, & eam partem, qua lateret gladius, indicavit: affirmans, timorem ea ex re conceptum, jam tum Iphiclo sterilitatem attulisse. iret igitur, & rupto cortice gladium educeret, rubiginemque illius e vino per decem dies Iphiclo potandam daret. hoc remedio usus Iphiclus generandi potestatem recuperavit. Melampus, acceptis bobus, domum reversus, fratri eas tradidit. qui cum eas Neleo, dotis nomine, dedisset, puellam, quam amabat, accepit. *Surripuisse.*] surripere voluisse. *Quem non lucra.*] non enim lucri causa eas abducere volebat. *Pero formosa.*] *Ἰαίμεν Ἰφικλίου,* ait Homerus.

IN ELEGIAM IV.

[*Non per Medae.*] *Citeis* Medea est. ne igitur bis eandem continenter nominaverit, malim legere,

Non Perimedeae gramina cocta manu:

quo modo & Beroaldus in quibusdam vetustis libris legi ait. *Perimedes* autem veneficae insignis meminit Theocritus Pharmaceutria:

Φάρμακον ταῦτ' ἔρδισιν χρησιώτα μῆτι π Κίρκης,
μῆτι π Μελίτιος, μῆτι ξανθῆς Περιμήδης.

est-

estque haec eadem, quae ab Homero vocatur Agamede:

Ἡ τίς φέρουσιν οἶδιν, ὅτε κίφει δὴρ' αἶμα χθύν.

IN ELEGIAM VI.

Non ita complebant.] de meretricibus, quae hic nominantur, multa jucundissima leguntur apud Athenaeum libro XIII. quibus referendis, brevitatis causa, superdeo. unum de *Phryne* praeterire non possum, quam Beroaldus & Volscus *Phyrnen* inepte nominant, neque historiam, quae hic a Propertio tangitur, vident. eam vero exponit Athenaeus his verbis: *ἡ αὐτὴ δὲ ἐπὶ τῇ Φρυνῇ, ἣ ὑπερχύει τοὺς τοῖς Θέβαις, ἰὰν ἐπὶ γυναικὶ Θέβαις. Ἀλκιμαχὸς μὲν κριτικῶς, αἰετοὶ δὲ Φρυνῇ ἢ ἰταῖοι.*

Me soror.] versus hic antea ita legebatur:

Me soror, & cum qua dormis amica simul.

neque animadvertabant, qui hanc scripturam sequebantur, mendum inesse in verbo, *dormis*, vel in puero scutica dignum. *dormit*, & in meo vetere libro legitur, & omnino legendum est. hoc autem dicit: Et soror tua laedet me, & amica, cum qua simul ipsa dormit.

IN ELEGIAM XI.

Quicumque ille fuit.] quo modo Amor pingatur, & causas, cur ita pingatur, summa elegantia exponit. Sed hanc elegiam perfecte intelligere qui studet, legat Alexandrum Aphrodisiensem problemate LXXXVII. *Evolat e nostro.*] certe quidem versus hic integer non est. nam quid est *Evolat e de nostro pectore*? fortassis igitur ita legendus sit:

Evolat, haec, nostro quoniam de pectore nusquam.

IN ELEGIAM XII.

Nec sic Electra.] vocem, *suum*, quam indoctus aliquis hoc loco infererat, quaeque in omnes prope libros propagata versum corrumpebat, ejeci, & expunxi.

IN

IN ELEGIAM XV.

Quae tibi terra.] sic Tibullus:

*Muneribus meus est captus puer. at deus illa
In cinerem, & liquidas munera vertat aquas.*

uterque autem sumpsit ab Homero:

Αἴν' ἔπος πρὸς Πάριον, ἰδὼν δὲ γαῖαν χιναδίαν.

IN ELEGIAM XXI.

Cui fuit.] ait, se, relicto amore matronarum, contulisse se ad amandas eas, quae minore negotio faciunt copiam sui. & colligit multa argumenta, quibus harum amorem tutiorem ac jucundiorum esse concludat. eadem de re quaedam sunt apud Horatium libro primo sermonum.

IN ELEGIAM XXVI.

Extremo venit.] puto legendum, *veniet.*

IN ELEGIAM XXVIII.

Quaeris cur veniam.] mutilam esse hanc elegiam, finemque illius desiderari, cum diu suspicatus essem, postea veterum librorum indicio deprehendi. sunt, qui eam, quae proxime sequitur, cum hac continent, unamque ex duabus faciant: quos valde errare arbitror.

IN ELEGIAM XXXI.

Non Amphiareae] depravatum esse versum hunc, constat. nam ab *Amphiarao* neque *Amphiaraeae*, neque *Amphiarcae* deduci potest. numeri praeterea non constant. in meo vetere libro legitur:

Amphiraeae nil profuit tibi fata quadrigae.

unde si quis vocem, *tibi*, fustulerit, quae versum ἀντι-
ἀντι- facit, veram, ut opinor, scripturam restituerit.
Aut Capanei magno.] eodem libro auctore hic reposui
vo-

vocem, *magno*, quae ab imperitis detracta numeros cor-
ruperat. *Nec minor his animis.*] in his versibus mendi
aliquid latere suspicor.

I N L I B R U M I I I.

Callimachi manes.] Callimachi & Philetæ manes invo-
cat, ut sibi asint in scribendis elegis. tum commendat
se ipsum, qui princeps apud Latinos hoc poematis genus
excoluerit: immortalēque famam suam fore augura-
tur. hos autem poetas etiam alibi conjunxit:

*Tu satius memorem Musis imitere Philetan,
Et non inflati somnia Callimachi.*

Philetæ.] huic secundas partes in elegia tribui solitas,
ait Fabius. eum ita exili corpore fuisse prodit Athenae-
us, uti necesse habuerit pilas plumbeas ad pedes gestita-
re, ne subverteretur a vento. mortuum autem e labore,
quem capiebat in studiis, & e molestia, quam contra-
xit, cum fallacis & captiosae Stoicorum conclusiuncu-
lae, quam Graeci *ψαδίσματα*, Cicero *mentientem* vocat,
disolutionem reperire non posset. *Primus ego.*] simile
illi Lucretiano,

Avia Pieridum.

& illi Horatiano,

*Libera per vacuum posui vestigia princeps,
Non aliena meo pressi pede.*

& mox,

— *Parios ego primus iambos
Ostendi Latio.*

Sacerdos.] sic Horatius:

— *carmina non prius
Audita, Musarum sacerdos,
Virginibus puerisque canto.*

Itala

Itala per Grajos.] Romano ore ea, quae Graecis tantum tractata fuerant, celebrare. *Orgia.*] poëtae enim sacri sunt Baccho. *Choros.*] nam in Bacchi sacris choros agebant. supra:

Egit ut euantes dux Ariadna choros.

Tenuastis.] secuti sunt enim ~~χαρμῶν~~ *χορῶν*. unde alibi, non inflatum Callimachum dixit, & angustum ei peñus tribuit. *Exactus.*] ~~ἡρώδης~~. Ovidius:

Non exacta satis, rudibus simillima signis.

Quid frustra.] quasi currū invehens, & alios pone sequentes respectans, haec dicit. *Non datur.*] via currere, id est, via qua curri possit. *Carminis interea.*] in antiquis libris haec a superioribus distincta ac separata sunt. *Orpheu.*] negat, mirum esse, si carmina, quae ipse Baccho & Apolline propitiis scribit, a puellis colantur: cum carminibus Orpheus feras & flumina, Amphion lapides, Polyphemus etiam rudis & agrestis musicus Galatæan mouerit; nedum puellas, quarum tenerum est, & flexibile ingenium.

IN ELEGIAM II.

Ergo Musarum.] vox, ergo, quo pertineat, non sane video, deque illius integritate subdubito: nulla tamen discrepantia in veteribus libris.

IN ELEGIAM III.

Oneratos Caesaris axes.] libentius legerim, *onerato Caesaris axe.* *Pacis amor deus est.*] duas causas reddit, cur in bellum ire nolit: quod Amorem colat, qui deus est pacis: et si sibi quidem cum domita pace non esse ait: & quod altoqui magnarum opum, quae in bello parari solent, cupidus non sit.

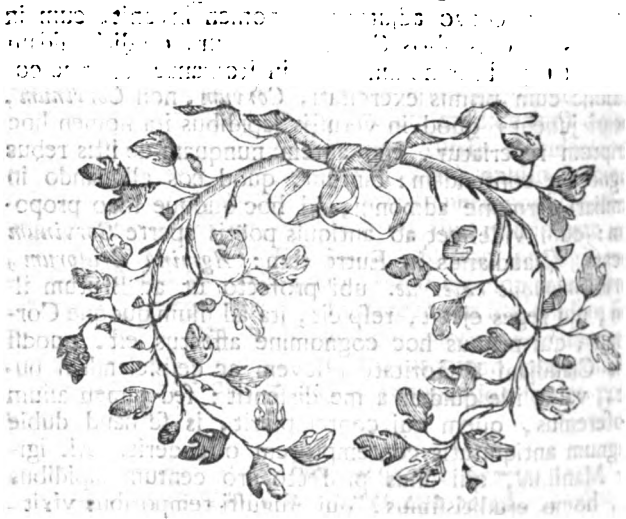
Naa

IN

eodem etiam pacto mutarunt regis, cuiusdem Albani nomen, eumque pro *Tiberino* *Tiberium* nominarunt, freti auctoritate Eustathii Thessalonicensis. Ego autem qui Graecos homines saepe in Romanis nominibus falli videam, haud scio, an plus in hac retribuendum sit uni Eustathio, quam omnibus antiquis libris, & Ovidio denique ipsi, cujus haec sunt:

*Cumque patris regnum post hunc Tiberinus haberet,
Dicitur in Tuscae gurgite mergi aquae.*

Sed tamen his de rebus nunquam cuiquam valde contendendum putarim. Atque haec in praesentia sint satis, nam ut neque ultimum librum attingerem, & in ceteris essem restrictior, id mihi causae fuit, quod & in hunc poetam, & in Tibullum, si quando aliquis mihi deus eciam fecerit, justos commentarios paro.

M. A. N.

M. ANTONII MURETI
I N
H O R A T I U M
S C H O L I A.

ИЗДАНИЕ МОИНА

М

ИЗДАНИЕ

АИЗОН

M. ANTONIUS MURETUS
JOANNI AVANSONIO,

REGII AUGUSTIORIS CONSILII PRAESIDI,
INVICTISSIMI CALLIARUM REGIS HENRI-
CI AD SUMMUM PONTIFICEM LEGATO,
VIRO CLARISSIMO,

S. D.

INGRATI animi vitio, Joannes Avanson, vir
clarissimo, nullum equidem unquam vitium
totius, aut naturae hominis alienius duxi.
ingratos autem semper existimavi non eos
modo, qui, provocati beneficiis, gratiam
referre studerent nullam: quod mihi ferarum superare
immanitatem videtur: sed omnes omnino, qui, quibus
aliquam virtutis exuperantiam animadvertis-
sent, non eos omni observantia colere, omnibus modis
ornare, omni denique genere praedicationis celeberrimos
efficere contenderent. Divinum enim bonum, ut a
Platone, ejusque discipulo Aristotele accepimus, honor

Nnn 4

est:

est: Deoque ideoque primum cum tribuere oportet ipsi, tum iis, in quibus aliqua divinae naturae expressa elucet similitudo. neque vero dubitandum est, quin deus graviter, ut ita dixerim, ferat, cum aut sui dissimiles honore affici, aut similibus honorem meritum non deferri videt: qua in re par culpa est adulatorum, & eorum qui, cognitam, alienae virtutis praestantiam silentio tegunt. cum autem omnis virtus laudabiles, amabilesque facit eos, in quibus est, tum ea praecipue, quae foras patet (*), projectaque est, totamque se ad alienas utilitates porrigit: quo in genere iustitiam imprimis, liberalitatemque ac beneficentiam ponimus. quibus tu cum semper ita florueris, ut omnem gratiam atque auctoritatem tuam nunquam non libentissime contuleris ad juvandos eos quibus in ipsis causa esset aliqua, cur juvari deberent: miram non est, si ita te litterarum studiis exculti homines certatim ornant, ut in te laudando propriam sibi quandam ipsi gloriam quaerere videantur. Equidem, de me ut dicam, cum in Gallia essem, cognosceremque multorum & litteris, & sermonibus, unum esse te in aula principis, qui praeter ceteros ingeniosissimorum, mihiq; conjunctissimorum hominum causam susciperes, qui eos omni studio complecterere, qui eis ad regis ipsius notitiam tua com-

(*) Rectius scribisset, foras spectat, ut Cicero, quem imitatur, apud Non. Marcell p. 373. *Iustitia foras spectat, & projecta totamque se ad alienas utilitates porrigit*. Est etiam in his verbis indicium alterius loci Ciceroniani ap. Nonium p. 399. *Quae virtus praeter ceteras totam se ad alienas utilitates porrigit*: unde explicat. *Mox illa, ut in te laudando*. &c. expressa sunt ex his Ciceronis ad Div. V. 27. *Neque ego sum ita doctus, ut me laudando gloriae meae commendari velim, qui non de quoque in me commendando propriam ingenii gloriam consequantur*.

mendatione iter agerires, amabam te jam tum incredibiliter: quique nullum a te unquam beneficium accepissem, eorum tamen quos amabam, & virtutis tuae causa, vel plurimum tibi debere me arbitrabar. itaque cum Romam iens, in illam nobilissimam legationem, qua nunc fungeris, per hanc urbem iter fecisses: ubi primum te hic esse audiui, nihil antiquius habui, quam ut te viderem, manumque illam deoscularer, quam in adjuvandis eruditis hominibus semper occupatam, nunquam defatigatam fuisse intelligebam. ibi quam tu me humaniter exceperis, quam comiter allocutus fueris, quam prolixè detuleris quicquid a te mea causa fieri posset, & memini, Avansoni, decus & praesidium litterarum, & eo magis memini, quod recordatio sive rusticitatis, sive superbiae, quam in aliis quibusdam expertus fueram, humanitatis illius tuae memoriam mihi jucundiorē facit. Est vero ad conciliandos hominum animos potentissima res, comitas, affabilitasque sermonis. nunquam, mihi crede, postea desii cogitare, quae mihi potissimum esset ineunda ratio testificandi aliqua in parte scriptarum meorum, quam magnifice sentirem de maximis tuis, praeclarissimisque virtutibus. etsi satis exploratum habebam, minime omnium te, aut meo, aut cujusquam testimonio indigere. nam, quae, per Deum immortalem, pars aetatis tuae non ea fuit claritate ac splendore, ut illustrare potius illa alijs, quam aliena luce illustrari debere videatur? Qui primum natus es ea ex gente, qua nulla inter Allobrogas, ut quid amplius dicam, vel antiquior, vel omni genere ornamentorum cumulatior reperiri potest. Quis

Nnn 5 enim

enim nescit, e Sammarcellarum familia, tanquam e fertilissimo quodam praestantium hominum seminario, innumerabiles viros belli pacisque artibus clarissimos extitisse? Testis Ravenna, quae memorabili illo proelio duos e tuis fortissime pro patria dimicantes mirata, prius tandem ultimum edentes spiritum vidit, quam ullam dantes frangi, aut defatigati periculis animi notam. patre vero tuo quem unquam Allobrogum senatus habuit, aut iustitia & aequitate, aut consilio & prudentia, aut divinarum humanarumque legum cognitione & scientia superiorum? cujus tu per vestigia ingresses, in itinere, quod ad veteram gloriam ducit, ea celeritate properasti, ut altero & vicesimo aetatis tuae anno, Senis, qua tum in civitate juris civilis studia praecipue vigebant, a Philippo Decio, longe clarissimo per id tempus legum antistite, dignus iudicatus fueris, cui utriusque juris publice interpretandi facultas amplissima tribueretur. cujus rei fama cum ad Francisci regis optimi maxime aures pervenisset: nullam ille moram interponendam putavit, quin eos honores in te transferret, quibus antea pater tuus, vir clarissimus, summa erat omnium approbatione perfundus. At Henricus, ne qui omni genere laudis omnes superaretur erat omnium aetatum princeps, liberalitate superari a patre videretur, collatos in te ab eo honores nova ipse dignitate cumulavit: libellorumque te supplicum in aula magistrum esse voluit sibi. Ex quo autem patris morte ad regium culmen evehctus est, quem tandem ille finem fecit ornandi tui, aut quam rem maioris momenti, seu bello, seu pace, gesit, in qua te non in partem suorum consiliorum perpetuo admisit? qui quan-

si te faciat, vel ex eo intelligi potest, quod sanctioris
consilii sui praesidem imprimis esse te iussit: deinde ad
summum Pontificem misit, qui suam in urbe totius orbis
terrarum nobilissimam personam sustineret. Haec ego,
Adanson, pauca de multis laudis tuae argumenta per-
strinxi: de quibus, aliisque innumerabilibus si uberius
ac copiosius commemorare instituerem, librum, non epi-
stolam, scribere necesse haberem. ac erit aliquod for-
tas tempus, cum mihi plus aq̃ui sumere licebit ad res
tuae maiora, ut ait Horatius, plectro concinendas.
nunc autem cum ipsum, quem modo nominavi, Hora-
tium ad te mitto, diligenter a me emendatum, auctum-
quo (non enim audeo dicere, illustratum) annotationi-
bus quibusdam meis. quae si tibi tantopere placebunt,
quanto te opere ipsius Horatii scriptis delectari scio,
praeclare mihi collocasse operam videbor. sin, quod
metuo, nihil admodum in eis inerit dignum, quod ad
te mitteretur: peto tamen a te, ut hoc exiguum obser-
vantiae tuae meae pignus tantisper aequo animo accipias,
dum ea perpolio diligentius, quae praesenti tibi pro-
missa, brevi me in tuo nomine editurum esse confido.
Vale. Venetiis. Cal. Oct. MDLV.

IDEM STUDIOSIS.

BERNARDINUS Lauredanus, adolescens clarissi-
mus, nullum neque finem, neque modum facit de vobis
omnibus bene merendi. is cum accepisset, Horatium
mihi esse in manibus, non tantum librum suum veterem
mihi perbenigne utendum dedit: verum etiam hanc poë-
tae

ON C

tae ipsius vitam, nunquam antea impressam, obtulit; missam ad se, ut agebat, e Flandria usque, ab Antonio Morillono, antiquorum monumentorum homine studiosissimo, qui eam descripserat ex antiquissimo volumine, quod Gandavi asservatur. Eam ego lectam, dignam judicavi, quae ederetur, etsi Petro Crinito probatam non fuisse intelligebam. sed de Crinito ipso alius erit dicendi locus. fuit enim antiquarum rerum neque tam acer aestimator, neque tam diligens indagator, quam a nonnullis creditur. Vos interim accipite Horatii vitam, cuius eam munere habetis, ut par est, amate.

Q. H. O.

Q. HORATII FLACCI

V I T A

E VETUSTISSIMO CODICE DESCRIPTA.

HORATIUS Flaccus, Venusinus, patre, ut ipse tradit, libertino, & exactiorum coactore; ut vero creditum est, fallamentario, cum illi quidam in altercatione exprobrasset, *Quoties ego vidi patrem tuum brachio se emurgentem?* Bello Philippiensi excitus a M. Bruto imperatore tribunus militum meruit, victisque partibus, venia impetrata, scriptum quaestorium comparavit, ac primo Moecenati, mox Augusto insinuatus, non mediocrem in amborum amicitia locum tenuit. Moecenas quantopere eum dilexerit, satis monstratur illo epigrammate:

*Ni te visceribus meis, Horati,
Plus jam diligo, tu tuum sodalem
Nimio videas strigiosorem.*

sed multo magis extremis, tali ad Augustum elogio: *Horatii Flacci, ut mei, es memor.* Augustus epistolarum quoque ei officium obtulit. hoc ad Moecenatem scripto significat: *Ante ipse sufficebam scribendis epistolis amicorum: nunc occupatissimus & infirmus. Horatium nostrum te cupio adducere. veniet igitur ab ista parasitica mensa ad hanc regiam, & nos in epistolis scribendis adjuvabit.* Ac ne recusanti quidem, aut succensuit quicquam, aut amicitiam suam ingerere desit. Extant epistolae, e quibus, argumenti gratia, pauca subjeci: *Sume tibi aliquid juris apud me, tanquam si convictor mihi fueris. recte enim, & non temere feceris: quoniam id usus mihi tecum esse volui, si per valetudinem tuam fieri posset.* Et rursus: *Tui qualem habeam memoriam, poteris ex Septimio quoque nostro audire. nam incidit, ut illo coram fieret a me tui mentio. neque enim, si tu superbus amicitiam nostram sprevisi, ideo nos quoque ad summo pariter.* Praeterea saepe eum, inter alios locos, purissimum panem, & homuncionem leptidis.

disfinum appellat, unaque & altera liberalitate locupletavit: scripta quidem ejus usque adeo probavit, mansuraque perpetuo credidit, ut non modo saeculare carmen componendum injunxerit, sed & Vindelicam victoriam Tiberii Drusique, privignorum suorum: eumque coegerit propter hoc, tribus carminum libris, ex longo intervallo quartum addere. post Sermones vero lectos, nullam sui mentionem habitam ita sit questus: *Irasci me tibi scio, quod non in plerisque ejusmodi scriptis metuisti potissimum loquaris. an vereris, ne apud posterum insane tibi sit, quod videaris familiaris nobis esse?* expressitque Eclogam, cujus initium est:

*Cum tot sustineas, & tanta pericula solus,
Res Italas armis tuteris, moribus ornes,
Legibus emendes: in publica commoda peccem,
Si longo sermone morer tua tempora, Caesar.*

Habitu corporis brevis fuit, atque obesus; qualis & a fœmet ipso in Satyris describitur, & ab Augusto hac epistola: *Pertulit ad me Dionysus libellum tuum: quem ego ut accusantem, quantulusque est, vixi consulo. vereri autem mihi videris, ne majores libelli tui sint quam ipse es. sed si tibi statura deest, corpusculum non deest. itaque licebit in sextariolo scribas, cum circuitus voluminis tui sit olivæ, sicut est ventriculi tui.* Ad res Venereas intemperantior traditur. nam, speculato cubiculo, scorta dicitur habuisse disposita, ut quocumque respexisset, ibi ei inago coïtus referretur. Vixit plurimum in secessu ruris sui Sabini, aut Tiburtini: domusque ejus ostenditur circa Tiburni luculum. Venerunt in manus meas & elegi sub ejus titulo, & epistola prosa oratione, quasi commendantis se Mœcœnati. sed utraque falsa puto. Nam elegi vulgares: epistola etiam obscura. quo vitio minime tenebatur. Natus est vi. id. Decemb. L. Cotta & L. Torquato consulibus. decessit v. Kal. Decemb. C. Mario Censorino, & C. Asinio Gallo consulibus; post nonum & quinquagesimum annum, herede Augusto palam nuntiato, cum urgente vi valetudinis, non sufficeret ad obsignandas testamenti tabulas. Humatus & conditus est extremis Esquiliis, juxta Mœcœnatis tumulum.

M. A. N.

M. A. M U R E T I
I N
H O R A T I U M
S C H O L I A.

I N O D A S.

MOECENAS.] In omnibus antiquis libris non Horatii modo, sed Varronis, Cornelii Taciti, Plinii, & aliorum, *Moecenas*, non, ut vulgo, *Mecoenas*, legitur. itaque, quod apud Dionem *Μαικηνος* scribitur, videntum, ne *Μαικηνος* legi debeat: quanquam si quis malit, *Maece-natem*, scribere, non pugnabo; dum hoc teneatur, in prima, non in secunda hujus nominis syllaba esse diphthongum. Quò autem nomine politissimus hic, & Musarum studiis deditos adjuvandi studiosissimus homo fuerit, permirum est, e tanta turba eruditorum, quos ille tam prolixè tamque munifice foverat, qui posteritati proderet, neminem extitisse. itaque nomen ipsius hodie oblivione sepultum, in hominum ignoratione versatur: quod valde abhorret a magnificis illis pollicitationibus, quibus poëtae ad fautores suos uti solent. Cornelius Tacitus lib. VII. *Cillenium Moecenatem* nominat; corrupte, ut puto. Dion autem lib. LV. Aeyli cujusdam meminit, quem libertum Moecenatis fuisse dicit. ejus verba sunt: *ὁ πῆτις* (de Moecenate autem loquitur) *σημειώματα γεγραμμένα εἰς τοὺς ἐξέδρα, καὶ αὐτὸ διὰ τ' Ἀνύλου ἀπὸ τοῦ δῖου συχνοῦς ἐξεδράζε*. ac vidi, qui eo loco vel *Ἀνύλου*, vel *Ἀνύλου* legendum suspicarentur: porro cum liberti, ut notum est, patronorum sibi nomina assumerent, ex eo loco acutior fortasse aliquis poterit, qua ex gente Moecenas fuerit, conjicere.

Hunc si mobilium turba Quiritium.] Cur, *mobilem*, quam, ut erat in aliis, *mobilem*, maluerim, causa est. primum, quod, in mandandis honoribus, non *mobilem* modo, sed *cum* quolibet obscuri(*) et notum est, *fra-*

(*) In Editione prima legitur: *sed plebeji quoque.*

fragili jus habebant. deinde quod ad indicandam comitiorum levitatem, & inconstantiam, epitheton hoc accommodatissimum visum est: de qua Cicero pro Murena, & pro Plancio copiosissime disputat. *Tergeminos* autem honores accipio, quaesturam, tribunatum plebis, aedilitatem majorem, praeturam, consulatum, censuram.

— nec Polyhymnia

Lesbium refugit tendere barbiton.] Polyhymniam *πυγμαλίων* dixit & Ovidius:

Disfensere deae, quarum Polyhymnia coepit Prima.
& alias:

Finietat voces Polyhymnia. dicta probarunt
Clioque, & curvae scita Thalia lyrae.

quo fit, ut hoc loco nihil mutandum putem.

[*Sublimi feriam fidera vertice*] Achilles Statius, Lusitanus, homo mihi, propter singularem doctrinam, eximiamque probitatem, longe carissimus, mihi retulit, in libro, quem penes se perbonum, perque veterem habet, vericulum hunc ita legi:

Sublimis feriam fidera vertice.

ut nomen, *sublimis*, ad ipsum referatur Horatium. quod quale sit, alii judicabunt: mihi quidem minime improbat.

I N O D E N I I I.

Audax Iapeti genus.] Videtur expressisse epitheton *αἰγυμῆτις*. quod ei apud Aeschylum a Vulcano tribuitur:

τῆς ἐξ Ἰδοῦλου Θίμιδος αἰγυμῆτις παῖ.

facit autem hoc Horatius libentissime, ut qui Graeco poetas (quod aliis praecipit) nocturna, diurnaue versasset manu; cum loquendi complures modos, cum praecipue deorum, heroumque epitheta ab eis sumat. sic su-
pra

pra vocavit *augurem Apollinem*, id est, *μάντιν*, & *ridentem Venerem*, id est, *φιλομειδῶν*.

Expertus vacuum Daedalus aëra,] *Vacuum aëra* sumpsit a Pindaro, *ἐρήμους δὲ αἰθέρος*.

Nil mortalibus arduum est.] Similis est Oppiani sententia, principio libri quinti:

Ὡς οὐδὲν μέροπας ἀμύχανόν, οὐτ' εἰς γαίῃ
Μητρί κρείν, οὐ κέλλποι αἶν' ἀρώιντα θηλάσσης.

I N O D E N I V.

Ad P. Sextium consulem] Omnino depravata est haec inscriptio. Optimus interpretum Porphyrio, *consularem*, non *consulem*, legit. ego legendum arbitror, *Ad L. Sextium consularem*. fuit autem L. Sextius consul una cum Cn. Calpurnio Pisone, anno ab v. c. dcccxxi.

Jam te premet nox, fabulaeque manes.] Qui pro, *manes*, hoc loco legunt, *inanes*, ipsi profecto sunt plane inanes. ille autem nescio quis, qui se Jovem, ut ajunt, lapidem jurare paratum ait, ita scripsisse Horatium, eo minus mihi fidem facit, quod hominibus jurandi cupidis, & jusjurandum sibi ultro deposcentibus, scio id temere deferendum non esse. tale est hoc Horatii, quale illud Persii:

— cinis, & manes, & fabulā fies.

Omnino enim apud veteres, etiam qui immortales esse animos non inficiabantur, majorem tamen partem, fabulosa putabant, quae de inferis dicerentur. Cicero in Catilinam: *Itaque, ut aliqua in vita formido improbis esset posita, apud inferos ejusmodi quaedam illi antiqui supplicia impiis constituta esse voluerunt: quod videlicet intelligebant, his remotis, non esse mortem ipsam pertimescendam*. ac ne quis cum aut servisse causae, aut de aliena magis, quam de sua sententia, locutum putet, libro primo Tusculanarum disputationum, hoc est, eo libro, quo vel maxime immortalitatem animi stabilire ac constituere conatur, supplicia tamen inferorum, tanquam poetarum ac pictorum portentā, deridet.

I N O D E N V I.

Nec curfas duplicis per mare Ulyssei.] *Curfus duplicis* exponunt, itionem, & reditionem. ego illam alteram veterum interpretum sententiam malo: ut nomen, *duplicis*, referatur ad Ulyssem: quem minime simplicem fuisse accepimus, sed versutum & fraudulentum. tales autem *duplices* eleganter dicuntur. Catullus:

*Nam mihi quam dederit duplex Amathuntia curam,
Scitis.*

Euripides in Rheseo:

— φιλῶ λέγειν

Τ' ἀληθὲς αἶψά, κ' ἔ διπλῆς πίφουκ' αἰνέει.

& paullo post:

Τοιούτος εἰμι κ' αὐτὸς, δόθεισά λέγων

Τίμωνι κτερόθου, κ' ἔ διπλῆς πίφουκ' αἰνέει.

I N O D E N V I I.

Ad Numatium Plancum.] Pertinaciter errarunt librarii, ut & hoc, & aliis in hoc poëta locis *Numatium* pro *Muratio* perpetuo scriberent. Est autem hic *L. Munatius Plancus*, qui cum M. Aemilio Lepido consul fuit.

Bimaris ve Corinthi.] ἀμφιπλάσσει, ut docui capite septimo libri primi Variarum lectionum.

Plurimus in Junonis honorem

Aptum dicet equis Argos, ditiesque Mycenae.]

Haec quoque epitheta de Graecis poëtis sumpta sunt. *aptum enim equis Argos*, est ἵππιον. Euripides in Iphigenia in Tauris:

Ὅταν δ' εἰς Ἑλλάδα, ἵππῳ τ' Ἀργεὺς μέλει.

& ἱππόεσσιν. Theocritus:

Αὐτὸς ἵππῳ μέλα πολλὰ θῆναι ἐξέχετ' ἀγρίων

Ἀργυρὸν εὖ ἱπποῦσιν κημήλια.

Dites

Dites autem Mycenae vocat πολυχρύσεα. Sophocles in Electra:

Φάσκει Μυκῆνας τὰς πολυχρύσεα ἱρᾶν.

nam, patientem Lacedaemona cur dixerit, nemini ignotum esse arbitror. Larisfam autem opimum accipio, ἱερῶτακα. Homer.

Οὐδὲ ποτ' ἐν Φθίῃ ἱερῶτακα βουπαιήρη
Καρπὸν ἰδηλόσμεν.

Et praeceps Anio, & Tiburni lucus.] Jam pridem admonui, Tiburni, hoc loco, non, ut antea, Tiburti, legendum esse. sic emendandus est etiam locus Papinii e silva, qua Tiburtinum Manlii laudat. ubi enim vulgo legitur,

— illa recubat Tiberinus in umbra.

veteres, etiam impressi, libri habent,

illa recubat Tiburnus in umbra.

Teucer Salamina, patremque.] Hac de re ita commemorat C. Vellejus posteriore volumine: *Teucer non receptus a patre Telamone, ob segnitiam non vindicatae fratris injuriae, Cyprum appulsus, cognominem patriae suae Salamina constituit.* de oraculo autem, quod sibi ab Apolline datum dicit, ita ipse apud Euripidem in Helena loquitur:

Ὅπη νῶς εἰλαίμ' ἂν ἔμενον πῆρ' ὄν
Εἰς γλῶ ἱναλίαν Κόπρον, ἧ μ' ἱθάπισεν
Οἰκὴν Ἀπόλλων, ὅμοι' ἡσιωπὴν
Σαλαμῖνα θῆρ' ὅτ' ἐκεί' χάρι' ἔπειτα.

IN ODEN IX.

Vides ut alta.] Non dubium est, quin imitatus fuerit versus illos Alcaei, qui apud Athenaeum lib. x. leguntur: quod & alii quidam annotarunt: qui me hoc labore eos recitandi levassent, si in eis recte distinguendis plusculum vel diligentiae vel artis adhibuissent. Sunt autem hi:

Ἵνα μὲν δ Ζεὺς, ἐν δ' ὀρεσὶ μέγας
Χοῖμον, πῆρ' ὅτ' ἐκεί' ἔπειτα ἔροι.

ΟΟΟ 2

ΚΑΘ.

Κάλλι πὺν χαλκῶν. ἐπὶ μὲν πηγεῖς
Πόρ, ἐν δὲ κρητὰς οἶνον ἀφιδύνας
Μελιχρόν.

In eorum autem versuum primo scio me a ceterorum scriptura recedere. nam apud Athenaeum quidem legitur, ὡς δ' ἀργυρῶ. quae vox quid significet, illi viderint qui eam retinuerunt. in libris Henrici Stephani, praestanti adolescentis ingenio atque doctrina, legitur, ἐν δ' ἀργυρῶ, ad sensum aptissime, ad versus rationem parum apte. quamvis igitur ἀργυρῶς, pro οὐργυρῶς, alibi non legerim; ipsa me tamen metri ratio adducit, ita ut legendum putem. primum enim ἀργυρῶς pro οὐργυρῶς dici posse, omnes sciunt. cum autem Aeoles ο pro u saepe ponant, ut cum ὄργον vocant, quam ceteri Graeci ὠργον, & ὀργλὴν, quam alii ὠτλὴν: quid ni potuerit Alcaeus, qui Acolice scripsit, ex ἀργυρῶς facere ἀργυρῶς? quam sententiam illud quoque adjuvat, quod Etymologici auctor οὐργυρῶν παρὰ τὸ ὀργῶ dictum esse tradit. ut sit ἀργυρῶς, quasi ἀργυρῶς. Aperui opinionem meam, qua cedam, si aut qui ἀργυρῶ legunt, sensum; aut qui ἀργυρῶ, versum explicare potuerint.

I N O D E N X I.

Tu ne quaesieris (scire nefas) &c.] Nefas hoc loco valet ἀδύνατον, ut & infra,

*Durum: sed levius fit patientia,
Quidquid corrigere est nefas.*

ponitur & eodem sensu a Cicerone in quodam loco ex Timaeo.

I N O D E N X I I.

Quem virum, aut heroa.] Expressit illud [Pindari e secundo ὀδῶν Olympiorum:

Διαξέφριμιγχε ὕμιοι,
Τίνα θεῶν, τί' ἥρωα,
Τίνα δ' ἀνδρῶν πελαγίστου;

Quis

Quid prius dicam solitis parentum Laudibus?] Hunc locum quo modo ceteri exponant, videre est. ego leviter depravatam esse, & ita corrigendum puto:

*Quid prius dicam? solitis parentem
Laudibus, qui res hominum, ac Deorum,
Qui mare, & terras, variisque mundum
Temperat horis.*

ut Jovem ipsum parentem nominet. ei autem loco, *Qui mare & terras*, &c. germanissimus est ille ex libro tertio:

*Qui terram inertem, qui mare temperat
Ventosum, & urbes, regnaque tristia,
Divosque, mortalesque turmas
Imperio regit unus aequo.*

Nec viget quidquam simile, aut secundum:

Proximos illi tamen occupavit Pallas honores.] Negat quidquam esse secundum Jovi: & Pallada tamen proximos illi honores occupasse. nimirum quia aliud secundum est, aliud proximum. secundum est, quod statim sequitur: proximum etiam, quod longe remotum est. Itaque Nonius, proximum, inquit, dicebant veteres, non solum adhaerens, & adjunctum, verum etiam longe remotum, si tamen inter duo discreta nihil medium extitisset. Virgilius Aeneidos lib. v.

Proximus huic, longo sed proximus intervallo.

Hunc equis, illum superare pugnis Nobilem.] Sic alibi:

*Castor gaudet equis, ovo prognatus eodem
Pugnis.*

Utrobique autem expresit versum Homericum ex undecimo Odysseae,

Κάστωρ δ' ἰππιδάμην, ἣ πύξ ἀγασθὲν Πολυδάμεια.

Illa autem,

*Defluit saxis agitatus humor.
Concidunt venti, fugiuntque nubes.*

ooo 3

Et

*Et minax (sic Di voluere) ponto
Unda recumbit.*

expresſa videntur ex illis Theocriti, in Dioſcuris:

Αἴψα δ' ἀπολῆγον τ' αἶμασι, λιπαρὸν δὲ γαλάκτω
Αμπύλαρος, νηρίλαυ δὲ διδερμεν ἀκροδὶς ἀκμῶν.

I N O D E N X I V.

O navis.] Aliud agebat Quinctilianus, cum tradidit, in hac ode populum R. navis nomine intelligi. multa enim hic sunt, quae nullo modo ad populum R. referri queunt. Sed non est inutilitatum, magnis interdum viris ejusmodi nonnulla excidere.

Tu, nisi ventis Debes ludibrium, cave.] *Debere ludibrium,* Graecum loquendi genus est: ita enim illi dicunt, ὀφλισκάνειν γέλωτα, & ὀφλισκάνειν μωρίαν, & σιγίλια. Lucianus in Jove tragoedo: οὐ πλὴν δὲ εἰπὼν ἀπολμύτης ἐσσι, καὶ τῶ φωνῇ ἰδιώτης, καὶ μεμβέριβαρ, αἵτι γέλωτα ὀφλισκάνειν λέγει τῷτο οὐ ταῖς σιωπαῖσι. Euripides Alceſtide:

Διὸν μὲν, αἰνῶ. μωρίαν δ' ὀφλισκάνεις.

Idem Iphigenia in Tauris: δὴ ἐξ ἰδὲ

Κακὰ σιωπῇ, μωρίαν τ' ὀφλισκάνει.

I N O D E N X V I I.

Nec Martiales hoedilia typos.] Nihil mutandum est. Ionicum enim ἀπὸ μίξου pro choriambo posuit, more veteribus non inusitato, pedes ἰσχυρῶς alios pro aliis usurpandi.

I N O D E N X V I I I.

Nullam, Vare, sacra.] Hoc quoque Alcaei est: ποδὶς ἑκὸς φουδίστης σπέντρον δίδροι ἀμπύλου. id quo tamen δίδροι, non διδροι, metri causa legendum puto.

Quis post vina.] Apud Nonium versus hic ita legitur: *Quis post vina gravem militiam, aut pauperiem crepat?* neque dubium est, quin ita legi debeat. Sic & alias locutus est Horatius: *Sulcos & vineta crepat mera.*

At

At ne quis modici.] Multa in hanc sententiam apud Theognidean leguntur: quorum haec conclusio est denique:

Οἶνον πτόρδρ' πύλῳς, κακός. ἢ δὲ τις αὐτὸν
Πίνῃ ἐπιταμνῶς, ὃ κακός, αἶψ' ἀγασθῆς.

Vinum autem immoderate sumtum nocere, indicavit & Lucilius, cujus haec sunt e libro xxx.

*Scito etenim bene longinquum mortalibu' morbum
In vino esse, ubi qui invitavit dapfilius se.*

IN ODEN XXII.

Non eget Mauri jaculis.] Mauris jaculis, legendum esse & Acro affirmat, & veteres libri comprobant.

Sive facturus per inhospitalem Caucasum.] ἀπάροχον vocat Aeschylus. interpretes autem ipsius admonent, *τίλ' εἶναι τ' οἰκιστῆς.*

Terminum curis vagor expeditus.] Expeditis, legendum est, ex Porphyryone, & antiquis libris.

IN ODEN XXIII.

Nam seu mobilibus veris inhorruit Adventus foliis.] Hanc scripturam agnoscunt & veteres interpretes neque tamen repudianda videtur haec, quae in antiquis quibusdam reperitur libris:

*Nam seu mobilibus vitis inhorruit
Ad ventum foliis.*

IN ODEN XXVII.

Vino & lucernis Medus acinaces Immane quantum discipat?] Ακινάκης, ait Julius Pollux, Περσικὸν ξιφίδιον π τῷ μνηρῷ ἀσσητημῶν. Hefychius autem. Ἀκινάκης, δῆρυ Περσικόν, ξιφῶν. Idem etiam Suidas, idem incertus auctor libelli περὶ χρημάτων μεταβολῶν. Si igitur omnium consensu, Persarum gestamen est, cur Horatius *Medum*, non *Perficum*, acinacen vocat? nimirum, quia hosce populos, propter ipsorum vicinitatem, antiqui scriptores plerun-

Ooo 4

que

que confundere solebant. Sic Xerxen Juvenalis *Medum* vocat:

Aut perfossus Aïhos, epotaque flumina Medo.

quem tamen Persam fuisse constat. & Catullus,

Cum Medi irrupere novum mare.

cum tamen de Persis proprie intelligat. ac illud ipsum bellum, quo profligatus est Xerxes, Isocrates in Panathenaico Περσικὴν πολέμῳ vocat: at Aristoteles τὴν Μηδικήν, cujus verba e secundo libro πολιτικῶν libet recitare, ut, quoniam, nisi fallor, leviter depravata sunt, quomodo emendanda videantur, admoneam. Sunt igitur haec: τὴν ναυμαχίαν ἣν ἐπὶ τοῖς Μηδικαῖς ὁ δῆμος αἰπὸν ἡρώδῳ, ἱερὸν ἠμῶν πόνον. ubi homo doctissimus, Sepulveda, ναυμαχίας legendum putat: quod mihi quidem minime probatur. legendum autem arbitror, ναυμαχίας: tum quia sententia melior efficitur; tum quia Isocratem eadem de re loquentem, hoc ipso verbo usum esse video, in Panegyrico: ἡδὲ αὖτε ὡς ἡμῶν ἕκαστος ἐκ τῶν δυνάμεων, ὅσας οὐκ ἔστιν ἐμμελεῖν, ἀλλὰ μὲν τῶν ναυμαχίαν ἡμῶν τὸν πόλεμον κρατῆσαι. ταῦτα δὲ τῶν ἡμετέρων πόλεον αἰτία ἡρώδης. & in Panathenaico: οἱ δὲ ἡμέτεροι Θερμοπύλῃ, τὴν ἐμμελεῖν αἰπὸν αἰπὸν εἶναι δῖον, ὅς τὸν τῶν ναυμαχίαν ἡρώδης κρατῆσαι πόλεον, καὶ τὴν αἰπὸν αἰπὸν τὴν αἰπὸν τὸν πόλεον κρατῆσαι.

[Immane quantum discrepat.] Simile exemplum citat Nonius in dictione *Insanum*, e secundo libro historiarum Sallustii: *Immane quantum animi exarsere.*

I N O D E N XXVIII.

[Occidit & Pelopis genitor.] Hoc argumentum, quo aequo animo ferendam esse mortem, ex eo demonstrat, quod multi praestantiores viri eam jam oppetierint, copiosissime tractat Lucretius lib. III.

*Hoc etiam tibi tute interdum dicere possis:
Lumina sic etiam Solis bonus Ancu' reliquit,
Qui melior, quam tu, multis fuit, improbe, rebus.*

totum locum videat, qui volet: est enim & longissimus, & supra quam dici potest, longe pulcherrimus. Sed princeps Homerus eo argumento usus fuerat: cujus illa sunt ex Iliados φ.

Ἄλλ' φίλ' ἰδὲ σὺ πῇ ἐλοφύριαι ἔτις.
 Κατ' οὖν καὶ Πατρὸς κλέος, ὅπερ εἰς πολλὰν ἀμείνῃ.
 Οὐχ' ὁρῶς, οἷ' ἀγῶ, καλὸς πῇ, μέγας πῇ,
 Πατὴρ δ' εἰμ' ἀγαθὸς, ἦτά μ' ἐγείνατο μήτηρ.
 Ἄλλ' ἐπὶ τοῖς καμνοῖς θάνατος καὶ μῆλα κροτάλη
 Ἔσονται, ἢ ἑὸς, ἢ δαίης, ἢ μέγαν ἥμερ.

IN ODE N XXXIV.

— insignem attenuat Deus,

Obscura promens.] Hanc sententiam sumpsit, ut opinor, ab Hesiodo, sub principium ἔργων:

Γαῖα μὲν γὰρ βελία, ῥέα δὲ βελίαντα χαλῖπτει,
 ῥέα δ' ἀείζηλον μινύθει, καὶ ἀδελόν ἀίξει
 Ζεὺς ὑψιβρεμέτης, δὲ ὑπέρτατα δάμαρται ναιέ.

Idem etiam valet, quod Hecuba loquitur apud Euripidem in Troadibus:

Ὀρῶ τὰ γὰρ θεῶν. αἷς τὰ μὲν πυργέσ' αἶμα
 τὰ μὲν δὲ οἷα, τὰ δὲ δρυγόντ' ἀπώλισσεν.

IN ODE N XXXVII.

Nunc est bibendum.] Alcæus apud Athenaeum lib. x.

Νδὲ χρὴ μεύεσθαι, καὶ πῖνα πρὸς βίαν
 Πίνειν, ἵππειδ' ἔχοντι Μύρσιλον.

profecto enim, quamvis apud Athenaeum legitur ποιῶν, tamen constat legendum, πίνειν. quod mirum est non animadvertisse eos, qui ante me hoc annotarunt. nam quod male distinxerunt versus, quoquo modo ignosci poterat, si saltem hanc tam insignem mendam sustulissent,

*Nondum subacta ferre jugum valet
Cervice.]* Eadem metaphora usus est & Plautus in Cur-
culione:

— *Jamne ea fert jugum?*
Tam a me pudica est, quam mea si soror fiet.

— *non ego sanius*

Bacchabor Edonis.] Quidam emendare hunc locum vo-
luit, scribendumque admonuit, *Hedonis*, non *Edonis*.
inepte. Ἡδωνοὶ enim, non, ut ille putavit, Ἡδωνοὶ populi
illi Thraciae vocantur. neque solet Horatius in tertia
horum carminum fede jambum, sed spondeum ponere.

— *desine mollium*

Tandem querelarum.] Graeca constructio est, ut recte
admonet Porphyrio; non, ut alii vaticinantur, hypallage.
Homerus:

Ἄλλ' ἄγε λῆγ' ἱερὸν, μηδὲ ξίφος ἱλκίο χροί.

Rectius vives.] Quoniam hic Horatius ostendit, tutis-
simam esse eorum vitam, qui mediocritatem retinent:
libet apponere quae in hanc sententiam divinae, ut omnia,
Aristoteles III. πολιτικῶν scripsit: καὶ οὕτως ὅτι ἐν ταῖς πόλε-
σιν ὅσοι (loquitur autem ὅσοι τῶν μέσων) μέγιστοι τῶν πολιτικῶν.
ἅτι ὅτι αὐτοὶ τῶν ἀποστρέφονται, ὥσπερ οἱ πίνυτες, ἐπιθυμοῦσιν, ἅτι τῶν
τάτων ἵπποι, καθάπερ τῶν πλεονέκων οἱ πίνυτες. καὶ ἀλλὰ τὸ μὴτ'
ἐπιβυλάειν, μὴτ' ἐπιβυλάειν, ἀκινδύνως ἀλγύουσι. ἀλλὰ τοῦτο κα-
λῶς πύξατο Φωκυλίδης,

Πολλὰ μέντοι αἶμα μίον θάλα ἐν πόλει εἶναι.

IN ODEN XIII.

[*Dulci laborum decipitur sono.*] Non dubium est, quin hoc loco respexerit ad variam significationem verbi λαλῶν: ut & alibi,

Nec vixit male, qui natus moriensque fefellit.

ibi enim, *fefellit*, est λαλῶ. & alibi,

— *fallentis semita vitae.*

IN ODEN XVI.

[*Non enim gazae.*] In eandem sententiam extant versus Varronis:

Non fit thesauris, non auro pectus solutum.

Non animis demunt curas ac religiones

Perfarum montes, non atria diviti Crassi.

[*Longa Tithonum minuit senectus.*] Ea de causa Clearchus apud Athenaeum libro primo ait, *Melanthium* quendam in optando sapientiores Tithono fuisse. nam Tithonus cum immortalitatem optasset, neque illud addidisset, ut ne unquam senesceret, senio confectus, & voluptatum omnium privatus usu, in thalamo languebat: Melanthius vero, quo voluptatibus iis, quae gustata percipiuntur, melius frui posset, collum sibi gruis optavit. hoc autem posterius votum etiam Philoxeni Eryxii fuisse, idem Athenaeus paulo supra dixerat. sed in impressis libris mendum est; non difficile illud quidem ad tollendum, ejusmodi tamen, ut imperitiorem fallere aliquem possit. legitur enim, Φιλόξενος τῷ Ἐρύξειδῃ, cum legi debeat, Φιλόξενος τῷ Ἐρώξει. ita autem legendum esse constat ex Aristotele, tertio Ethicorum, ubi hoc ipsum ejusdem votum exponitur.

IN ODEN XVII.

[*Nec dis amicum est.*] De hoc loquendi genere scripti cap. XII. lib. II. Var. lect.

IN

I N O D E N X V I I I .

Trahunt honestae purpuras clientae.] Ita legendum esse, non, ut antea, *clientes*, admonuit me Charisius lib. I. cujus haec verba sunt: *Clientis communis est. invenimus tamen & clientam apud Afranium in Pompea: Interim tua clienta. & apud Horatium:*

*Nec Laconicas mihi
Trahunt honestae purpuras clientae.*

I N O D E N X X .

Superne, nascunturque leves.] *Superna*, non *superne*, legendum esse, & metri ratio, & veteres libri probant. est autem figura loquendi Graeca.

I N L I B R U M I I I .

I N O D E N I I .

Dulce & decorum est pro patria mori.] Tyrtaeus:

Τιθιάδρας ἦ καλὸν ἐπὶ σφωμάσει παύειν
Ἄλδ' ἀγαθὸν, ὅτε ἡ πατρίδι μενεάδρας.

& Casfandra apud Euripidem in Troadibus:

Τρῶες δὲ πρῶτον μὲν, τὸ καλλίστον κλέος,
Ἵπὲρ πάντας ἔθνησαν.

Mors & fugacem persequitur virum.] Simonides:

Ὁ δ' αὖ θάνατος ἐφίει καὶ τὸν φερόμενον.

I N O D E N I I I .

*Ter si resurgat murus aeneus
Auctore Phoebō*] In libro Achillis Statii est, *Ducere Phoebō*, non male, ut videtur. nam &c & Graeci, τὰς ἐλαύνειν. & Virgilius,

Instant ardentes Tyrii. pars ducere muros.

&

& ipse Horatius alias,

— potiorē ductos Alite muros.

IN ODE N IV.

*Vos Caesarem altum, militia simul
Festas cohortes addidit oppidis.*] In eodem optima opti-
mi & doctissimi hominis libro,

Festas cohortes reddidit oppidis.

Cui simile illud videri potest,

*Quis te redonavit Quiritem
Dis patriis, Italoque caelo?*

— qui Lyciae tenet
Dumeta.] Tenet, est, ἀμφοτέρωθεν..

*Testis mearum centimanus Gigas
Sententiarum*] In quibusdam veteribus, *Gyas*: de quo
amplius quaerendum puto. vide quae scripsi cap. XIII.
libro VI. Var. lect.

IN ODE N VI.

Motus doceri gaudet Ionicos

Matura virgo, & fingitur artubus.] In libro Achillis
Statii, & frangitur artubus. & in eodem paulo post,
Cui dones improvisa rapta Gaudia. non, ut in aliis,
impermisfa.

IN ODE N VII.

Voces audit adhuc integer.] In eodem libro, *voces*
spernit adhuc integer.

IN ODE N XI.

Quae velut latis equa trima campis.] Henricus Ste-
phanus, utriusque linguae peritissimus adolescens, cujus
ego

ego e singulari ingenio, placidissimisque moribus, sextum jam mensem, incredibilem in hac urbe haurio suavitatem, jam pridem indicavit Anacreontis locum, e quo hic Horatii expresus videretur.

I N O D E N X V I I .

Per memores genus omne fastus.] In aliis libris, *fastus*, in aliis, *fastos*, eodem tamen sensu, legi, & affirmare ipsi possumus, & jam pridem testatum reliquerat Priscianus.

I N O D E N X V I I I .

Festus in pratis vacat ocioso

Cum bove pagus.] Nihil video esse causae, cur quicquam hoc loco mutetur. in Achillis tamen Statii libro ita legitur:

*Festus in pratis vacat ociosa
Cum bove pardus.*

idque non alienam sententiam habet ab eo quod statim sequitur,

Inter audaces lupus errat agnos.

I N O D E N X X I X .

*Jam clarus occultum Andromedes pater
Ostendit ignem.*] Expressum ex illo Alcaei :

Τίγγε πνύμενας οἶον . τὸ δ' αἶρος ἀετὶλλεῖ .
Ἄλ' ὄρε χαλεπὰ , πάντα δὲ διψᾷ ὑπὸ κρύεσσιν .

Jam pastor umbras] Hi quatuor versus in libro Achillis Statii aliquanto fecus, forte etiam aliquanto melius, quam in pervulgatis, leguntur: nempe ad hunc modum,

*Jam pastor umbras cum grege languido,
Rivumque sesus quaerit, & horrida
Dumeta silvarum, caret qua
Ripa vagis taciturna ventis.*

IN LIBRUM IV.

IN ODEN II.

Monte decurrens velut amnis.] Non abſimilis eſt Homerica illa comparatio, qua Ulyſſis orationem hibernis nivibus confert, Iliados III.

Αἶψ' ὅτε δὴ β' ἔπαυτο μεγάλῃ ἐκ σήτος ἦν,
καὶ ἔπαυτο νιφάδες ἐκαστα χιμάρησιν,
οὐκ αὖ ἔπειτ' Ὀδυσῆς ἐχέσσει βροτῶς ἄλλος.

Qua notam duxit, niveus videri.] Talia ſunt illa,

Et vultus nimium lubricus aspici.

& illa Theocriti, καλὸς ἰδὼς, θινὸς ἰδὼν, & ſimilia.

IN ODEN VI.

Rite crescentem face noctilucam.] Expresſit epitheton νυκπλεμπή, quod apud Dionyſium Halic. in quibusdam Simonidis verſibus legitur. cujus me rei admonuit vir doctiſſimus, Achilles Statius, Luſitanus.

IN ODEN VII.

Quis ſcit, an adjiciant.] Euripides Alceſtide:

Βροτῶς ἅπανσι κατ' ἄνθρωπον ἐφείλεται.
Κ' οὐκ ἐπὶ θνητῶν ὅς τις ἐξεπίσταται,
τὼ αὖτε μὲν μὲν εἰ βιάσεται.

IN ODEN XIII.

Quo fugit Venus, heu? quo ve color decens?] In libro Achillis Statii, calor.

IN ODEN XIV.

Diluvium minitatur.] In quibusdam veteribus, *meditatur*: quod mihi quidem neſcio quo modo venuſtius videtur.
Te

Te non paventis funera Galliae.] Libet hoc loco duo gravissimorum auctorum testimonia proferre, quibus singularem quandam imperterriti & invicti periculis animi magnitudinem in gente nostra ex omni antiquitatis memoria viguisse intelligatur. ac primum quidem Aristorelis est, qui tertio de moribus ad Nicomachum affirmat, *τὰς Κελτὰς μήτε σφοδρὰς, μήτε κύματα φοβεῖσθαι*. Alterum autem Aeliani, qui libro duodecimo de varia historia de Gallis ita commemorat: *Διήρωντι δὲ ἐν αὐτοῦ φιλοκυδομένης εἶναι τὰς Κελτὰς. ἧ ἀσμενίων οὐκ ὑποβίβει ποιεῖται τὰς ἀνθρώπους, τὰς ἀποκινώντας ἐν τῷ πολέμῳ καλῶς. καὶ μέχρι δὲ ἐπὶ φανωμένοι· ἀλλὰ καὶ τρέπαια ἐγείρουσιν. ἄλλα τι ἐπὶ τοῖς περὶ γένεσις σερμυνομένοι, καὶ ὑπομνήματα αὐτῶν ἡ ἀριστερὰ ἀπὸ τῆς ἑξελικτικῆς. ὅπως δὲ αὐτοὶ νομίζουσι τὸ φεύγειν, ὥς μὴδὲ ἐν οἰκίῳ κατελιθισμένοι, καὶ ἐμπιπτικῶν πολλὰς ἀποδιδέσκειν· ἀλλὰ μὴδὲ πικρομένους αὐτῶν παραλαμβάνοντες ὑπὸ τοῦ πυρὸς πολλοὶ δὲ ἐπιπλύνουσι τὴν θύλακας ὑπαίνουσιν. εἰς δὲ καὶ οἱ ὅλα λαμβάνοντες ἐμπιπτικῶν τοῖς κύμασι, καὶ τὴν φορὰν αὐτῶν εὐδίζονται, γυμνὰ τὰ ξίφη, καὶ τὰ δόρυα αὐτοῖς, ὥστε οὐκ ἔστι φοβεῖσθαι θανάτους, ἢ τρέσθαι.*

I N E P O D O N.

Cur Epodos liber hic vocetur, non equidem satis intelligo. ac vidi veterem librum, in quo hic quintus odarum liber inscribatur. quae ad hanc inscriptionem confirmandam afferuntur a grammaticis, levia sane sunt, & hujusmodi, ut nullo negotio refelli queant.

I N O D E N I I.

Vel hoedus ereptus lupo.] Plutarchus libro secundo *συμποσιακῶν* tradit, earum pecudum, quas lupo momorderit, carnem quidem teneriorem, ac delicatiorē fieri: lanam autem corrumpi, ac contrahere id vitium, ut postea pediculos gignat. hinc intelligi potest, cur *ereptum lupo hoedum* Horatius dixerit: quod interpretes patum, ut videtur, animadverterant.

IN EPISTOLAS.

IN EPISTOLAM I.

Fervet avaritia.] Vide quae scripti capite quarto libri primi Variarum lectionum.

Per mare, pauperiem fugiens, per saxa, per ignes.] Respexisse videtur ad Theognidis versus, quibus per mare, per saxa fugiendam esse pauperiem monet:

ἢ δὲ γὰρ φάροντα τῇ ἐς μηχανήματα πόντον
 Πιπλῶ, τῇ πύργῳ, Κύρι, κατ' ἡλιόεντι.

*Olim quod vulpes aegroto cauta leoni
 Respondit, referam: quia me vestigia terrent,
 Omnia te adversum spectantia, nulla rettorsum.*] Locum hunc, ut opinor, e Lucillio acceperat Horatius, e
 cuius xxx. libro hi versus apud Nonium reperiuntur:

*Quid sibi vult, quare fit, ut intro versus, ut ad te
 Spectent atque ferant vestigia se omnia prorsus?*

IN EPISTOLAM II.

Semper avarus eget.] Nulla est divitiarum tanta vis, quae explere animum hominis avari queat. quam in sententiam extant praecleari versus Varronis ex Eumenidibus:

— denique avarus

*Quis sanus? cui sistet terra, & traditus orbis,
 Furando tamen, ac morbo stimulatus eodem,
 Ex sese ipse aliquid quaerat, cogatque petuli.*

& apud Aristophanem est, ἀπάντων εἶναι πλεονεξίαν, πλεῖν πλεῖον. τούτου δ' ἡμεῖς μάλιστα μισοῦν ἡσίοχ' ἡμῶν. & Theognis, seu quis alius: sunt enim qui Soloni tribuant:

Πλεῖται δ' οὐδὲν πέρησιν πλεονεξίαν ἀνδράσιν καὶ τῶν.

Οἱ δ' ἴδιον ἡμῶν πλεῖον ἔχουσιν βίον,

Αἰσχροτάτην ποσειδάωνος.

Praeclara autem Aristoteles primo Politicorum, hujus
 P P P

angelus, causam aperuit. Hominum enim quidam divitias, ut finem, appetunt; quidam ut instrumenta vivendi. illi ne satiari possint, eo fit, quia finis ipsius infinita est appetitio: hi autem iccirco facile explentur, quia nulla est neque ars, neque facultas, quae infinita vel multitudine, vel magnitudine instrumenta desideret.

Ira furor brevis est.] Idem, & totidem paene verbis dixit nobilissimus philosophus, Themistius in oratione quam scripsit de amicitia. *ἰρὰ δὲ οὐκ ἐστὶν, ἀλλὰ ἐκ τῆς πικρίας ἀνερχομένη θυγὰ.* & antea Ennius, ut est apud M. Tullium, *iram insaniae initium* dixerat. quin & Aristoteles secundo Topicorum, Si, inquit, *odium iram sequitur*, odium pars quaedam furoris est: nam & iram in furoris genere ponimus.

— *animum rege.*] Animum ita dixit, ut Graeci *θυμὸς*. significat autem ea vox irae principium. Diogenes Laërtius in Zenone: *ὁ δὲ θυμὸς ἰσὺς ἐστὶν ἀεχμῆς.*

I N E P I S T O L A M I I I.

Quantae conveniat Numatius.] Depravatus locus. ita autem restituendus est:

Quam te conveniat Munatius.

hoc enim significat, cupere se scire, serio ne Munatius cum ipso in gratiam redierit, & ecquid eum, ut amicorum mos est, alloquatur.

I N E P I S T O L A M V.

Quo mihi fortuna, si non conceditur uti?] Lego,

Quo mihi fortunas, si non conceditur uti?

& vero, cur ita legi debeat, multae sunt causae: quae minimo negotio videre intelligentes possunt.

I N E P I S T O L A M V I.

Quidquid sub terra est, in apricum proferet aetas; Defodiet, condetque nitentia.] Sententiam hanc videri potest sumpsisse a Sophocle, apud quem ita loquitur Ajax:

Ἄνθρωπος

Ἄπειθ' ὁ περὶς, καὶ αἰετίζωντος χρόνος
 Οὐκ ἔ' ἀδύλα, καὶ φαίνεται κρείττοτα.

Si virtus haec una potest dare.] Antiquus Bernardini
 Lauredani, adolescentis clarissimi, liber, *Si virtus hoc
 una potest dare*: neque dubium est, quin ita legi debeat.

*Mercemur servam, qui dictet nomina, saevum
 Qui fodiat latus.*] Legendum suspicor,

— *laevum Qui fodiat latus.*

*Si, Mimnermus uti censet, sine amore jocosque
 Nil est jucundum; vivas in amore jocosque.*

Magna hujus poetae apud veteres fuit auctoritas: quod
 alibi ostendit Horatius:

*Discedo Alcaeus puncto illius: ille meo quis?
 Quis, nisi Callimachus? si plus apposcere visus,
 Fit Mimnermus.*

sed & Propertius:

Plus in amore valet Mimnermi versus Homero.

versus autem quibus ea sententia efficiebatur, qua de hic
 mentio est, eos apud Stobaeum reperisse videor:

Τίς ὃ βίος, καὶ ὃ περὶν αὐτοῦ χρόνος Ἀφροδίτης;
 Τετταλλών, ὅτ' ἐργὸ μνηστῆρ ποδὶν μέλας.

IN EPISTOLAM VII.

Haud male Telemachus.] Locus est Ὀδυσ. 3. ubi cum
 Menelaus longum cum Telemacho sermonem ita clausisset,

Καὶ τίτ' εἴ τί μιν ψω, δῖος δὲ τοι ἀγλαὰ δῖος,
 Τρεῖς ἴππους, καὶ δῖον ἔτρεον.

interjectis aliquot versibus, respondet Telemachus:

Δῶρον δ' ὅταν κέ μοι δῶις, κερμήλιον ἔσται.
 Ἴππους δ' εἰς Ἰθάκην ἔκ εἶς ἔσται, αἰδέομαι, αἰδέομαι σοὶ αὐτῷ
 Εὐχόμενος λείψω ἀγαλμα· σὺ γὰρ πεδίον αἰετός τις
 Εὐφροσύνη, ἢ ἐνὶ κρήνῃ πολλὴς, ἐν ᾧ κύματα,
 Πυροὶ τε, ζεαὶ τε· ἢ δὲ δρυφίδες καὶ λολαί.
 Εὐ δ' Ἰθάκη οὐτ' ἄρ' ὄρεσσι δόρυς, οὐτ' ἐπὶ λήμνῃ
 Αἰγίδαοτος, καὶ μῦθον ἐπὶ πᾶσι ἵπποπόσειο.
 Οὐ γὰρ τις κῆρυξ ἐπὶ πᾶσι, οὐδ' ἐλπίδα,
 Διὸς αἰὶ κελεύαται. Ἰθάκη δὲ πᾶσι πᾶσι πᾶσι.

IN EPISTOLAM XII.

Si ventri bene, si lateri est.] Dictum hoc videtur de Metrodori sententia, qui summum bonum definiebat firma corporis affectione, & explorata spe, semper ita fore: ut est apud Ciceronem quinto Tusculanarum disputationum. Id autem docuerat philosophus ille in libro, quem inscripserat, αἰὲς καὶ μέγιστον εἶναι τὸ κατὰ τὴν φύσιν αἰσθάνεσθαι τῶν ἐν τῷ σώματι πραγμάτων. idque ita sua lingua exposserat, ut diceret, τέλος ἀγαθὸν εἶναι τὸ σωτὴρ εἶναι καὶ σώματι, καὶ τὸ αἰὲς πάντως (sed forte, melius legeretur αἰὲς πάντων) πᾶσι ἵπποπόσειο. Auctor Clemens Alexandrinus libro II. ἡμετέριον.

IN EPISTOLAM XV.

— non hercule miros,

Ajebat, si qui comedunt bona.] Ita est aperte in libro Bernardini Lauredani: & ita in impressis paene omnibus legebatur, multis annis, antequam Petrus Victorius, homo doctissimus, Variarum lectionum libros edidisset.

IN EPISTOLAM XVI.

Vir bonus, & prudens audebit dicere, Pentheu,

Rektor Thebarum, quid me perferre, patique

Indignum coges?] Superiore anno elucubratus eram

annotationum in varios auctores libellos duos: quos cum edere cogitarem, accidit quidam, ut eos ad tempus aliquod premere satius ducerem. Quoniam igitur, quando eos editurus sim, aut potius, editurus nec ne sim, ne ipse quidem, si quis roget, satis explorare scio, libet interim

com.

communicare, cum studiosis caput primum prioris libri: quo hos ipsos Horatii versus aliqua ex parte interpreta- bar. in eo igitur ita scriptum est:

*Vir bonus, & prudens audebit dicere, Pentheu,
Rector Thebarum, quid me perferre, patique
Indignum coges? Adimam bona: nempe pecus, rem,
Lectos, argentum. tollas licet. In manicis, &
Compedibus saevo te sub custode tenebo.
Ipse Deus, simul atque volam, me solvet, opinor.
Hoc sentit, moriar. mors ultima linea rerum est.*

His versibus Horatius exprimere, quasi ante oculos, statuere voluit eam animi libertatem, quam veteres philosophi, ac Stoici praeter ceteros, in omnibus sapientibus, neque praeterea in quibusquam aliis, esse dicebant: qua fieret, ut illi tyrannorum minas, imperia, potentiam pro nihilo putarent, ac libere iccirco apud eos, intrepideque loquerentur: quippe qui praecclare intelligerent, ea modo fortunae ludibria, in quibus ipsi nullam beatae vitae partem ponerent, a tyrannis eripi posse: bona animi, quae ipsi non summa tantum, sed sola etiam vere bona ducerent, firmiora esse, quam ut ullam ejusmodi vim reformidare deberent: vinciri posse corpora; animos nullis vinculis coerceri: mortem denique, cujus metu ceteri homines fanda infanda, omnia & paterentur, & facerent, ipsi sibi nunquam refugiendam, nonnunquam etiam ultro accersendam, semper quidem aequissimo animo subeundam putarent. Hoc igitur Horatius exprimere cum vellet, praestantissimi poetae Euripidis locum sibi ad imitandum proposuit, eumque leviter inflexum, & immutatum, apte admodum, scienterque ad id, quod docere instituerat, accommodavit. Quibus enim verbis scenicus ille philosophus, ut eum veteres nominarunt, Liberum patrem, cum Pentheum alloqueretur, utentem fecerat, iisdem noster hic quemlibet sapientem adversus tyrannos uti posse docuit: ipsumque in ea re explicanda retinuit Penthei nomen, ut, quem ipse cujus poetae locum imitatus esset, posteris indicaret. Ipsa igitur Euripidis verba ponam: qua ex re duplicem utilitatem studiosos percipienturos esse confido: quod & Horatii locum intelli-

gent, & ejus exemplo discent, quo modo in Graecorum poëtarum lectione versari, eosque in usum suum convertere debeant. Euripides Bacchis:

Διο. εἶδ', ὅ, π πωλεῖν δῆ. τί με τί δαυὸν ἐγζάσῃ;
 Πει. πρῶτον μὲν ἀβρὸν βόρρυχον πρῶτον πῖν.
 Διο. ἰσθὲς ὁ πλόκαμος. τί δὲ δὲ αὐτὸν πρῶτον.
 Πει. ἔπειτα θυρεὺς τὸν παρὰ δὲ εἰς χεῖρ.
 Διο. αὐτὸς μὲν ἀφαιρῶ. τί δὲ Διοῦσος φέρῃ.
 Πει. εἰς ταῖς τ' ἴδεν τῶν σὺν φυλάξομαι.
 Διο. λυγρὸς μὲν ὁ δαίμων αὐτὸς, ἔπειτα ἐγὼ βίλω.

Admirari autem licet, quanto & ingenio, & judicio Latini poetae, quae inflectere ad institutum suum non poterat, ea praetermiserit, aliaque eorum loco accommodata ad significandum id, quod volebat, interposuerit. quod eodem modo facere omnes debent, qui veterum scripta cum laude imitari volunt.

IN EPISTOLAM XVII.

Si pranderet alius patienter.] Diogenes Laërtius in Aristippo: παρῶντα ποτὶ αὐτὸν λάχανα πλύνει Διογένης Ἰσωνίης καὶ φασὶν, αἱ τῶν ἡμετέριον περὶ φασὶν, οὗτοι αὖτε παρῶντα αὐτῶν ἰσωνίης. ὁ δὲ, καὶ σὺ, εἰπὼν, ὅτι οὗτοι αὐτῶν ἰσωνίης, οὗτοι αὖτε λάχανα ἰσωνίης.

Omnis Aristippum deruit color, & status, & res.] Laërtius de eo: ὅτι δὲ ἰσωνίης ἀρμόστῃ καὶ τέτῳ, καὶ χρεῖν, καὶ περὶ τῶν, καὶ πᾶσαν περὶ τῶν ἀρμόστῃ καὶ τέτῳ.

IN EPISTOLAM XIX.

Exiguaeque togae simul et textoris Catonem.] In quibusdam veteribus, pro textore, legitur tesquore. ignota quidem mihi vox: sed videant alii, credibile sit, an minus, tesquorem pro squalore dixisse Horarium. id enim quo dam non ineruditos homines suspicari video.

IN EPISTOLAM DE ARTE
POETICA.

Poteram facile supersedere hoc labore annotandi quicquam in epistolam de arte poetica: tot enim eruditi homines in eam scripserunt, scribuntque quotidie, ut ea brevi pauciores aliquanto versus, quam interpretes, habitura videatur. Accedit huc alia causa, quod is, quem saepe jam nominavi, Achilles Statius, Lutatius, mihi homo conjunctissimus, omnique elegantis doctrinae genere affatim excultus, suos in eandem commentarios propediem editurus est, tanta diligentia atque accuratatione confectos, ut facile confidam, omnes homines iudicatu- ros, non frustra cum post tot alios in eandem incubuisse curam. suspensio igitur, ut ajunt, brachio eam percurrere satis habebo, & veluti dicis causa, pauca quaedam annotare: quae an alii jam notaverint, nescio. non enim sane nisi per admodum paucorum scripta legi. sed cum omnes, qui tractamus litteras, iisdem fere utamur libris; fieri nullo modo potest, ut non eadem animadvertantur a pluribus. itaque mirari soleo, cum quidam ventosi homines conqueruntur, ea notare alios, quae ipsi quoque antea viderint: in eoque ita disputant, gravem sibi, minimeque tolerandam injuriam fieri: nullam esse rationem, quae ipsis quoque in mentem venerint, ea dicere alios sine honorifica ipsorum appellatione. atque operae pretium est quorundam ea in re cognoscere amentiam. deprehensi (*) enim sunt, qui cum legis- sent commentariolum quem proximo superiori anno in Caecilium edidi, missis ad amicos litteris me accusarent, quod quaedam afferrem ut mea, quae ipsi plus triginta jam annos in libris suis nota haberent. quasi vero magnopere mihi laborandum fuerit; quid in libro suo notasset is, quem ego natum mehercule nesciebam. sed, ut ad rem, si quid ab aliis dictum, tacito ipsorum nomine, attulero, testificor id me eo facere, quia, quod bona ipsorum venia dictum sit, quicquid mihi datur otii, soleo non paulo libentius in veterum quam in recentiorum scriptorum lectione consumere: non quod hos contemnam, sed quod

a qui.

(*) Deprehensi sunt, minus proprie pro, reperi sunt.

a quibus ipsi didicerunt, ab iisdem vult ego quoque, si liceat, discere.

Telephus & Peleus.] Quaedam scitu digna attulit in hunc locum Victorius lib. xiv. Variarum lectionum, quibus hoc addo, fabulam illam, in qua mendicus Telephus ita magnifice loquens inducebatur, Euripidis fuisse, ut testatur interpres Aristophanis in locum illum e Nubibus:

Τῆλεφ'· εἴπα· Μένε· φάσιναι,

Εκ κλειδί·

Εὐρύκ'· ἀνὰ Παναθηναίᾳ.

mendicum etiam fuisse eum affirmat Timocles in iambi-
cis quibusdam, quibus ad omnes paene calamitates, pro-
positis magnorum virorum exemplis, rationem quandam
minuendi doloris tradidit. ita enim scribit:

Ποτέ τις ποτὶ τὸν Πηλεΐδην,

Ποτέ τις ποτὶ τὸν Πηλεΐδην,

Ποτέ τις ποτὶ τὸν Πηλεΐδην.

De mendicitate autem Pelei commemorabo ea, quae apud
eundem interpretem legi: simul enim loco cuidam ex
odis, ubi ejusdem mentio est, lucis aliquid afferetur. Pe-
leus igitur continentissimus fuisse proditur. cumque ali-
quando contigisset, ut Hippolyte, Acasti uxor, eum
adamasset, neque potuisset blanditiis ad explendam cu-
piditatem suam adducere, calumniata est eum apud vi-
rum, quod sibi vim afferre voluisset. Quod cum Acastus
revertisset, comprehensum eum, in solitudinemque per-
ductum, ac spoliatum armis dimisit, fore dicens, si iustus
esset, ut e periculo evaderet. cum autem in eum irruere
pararent ferae, miserunt ei Dii per Mercurium eusem a
Vulcano fabricatum; atque ita servatus est. Narratur
& alio quodam modo. Peleus cum insidiis exceptum Pho-
cum fratrem una cum Telamone in patria interfecisset,
exsulatum iit in Phthiam ad Eurytum, Actoris filium: a
quo expiatus est: illinc cum ad venationem apri Calydo-
nii profectus esset, in Eurytum incidit, eumque nolens
interemit. Rursum igitur ex Phthia fugiens, Iolcum ad
Aeastum venit: ab eoque expiatus est. Astydania vero,
Aca-

Acasti uxor, ejus amore capta, cum eum, qua praeditus erat temperantia, ad faciendum adulterium pellicere ne quisset, tentatam se ab eo, apud virum mentita est. at is, quem expiarat, interficere quidem noluit: sed duxit eum ad venationem in montem Pelion, ibique sopitum relinquens, cum prius enssem ipsius sub stercore bubulo occultasset, domum revertitur. ille vero somno solutus, neque reperto ense, parum absuit, quin interficeretur a Centauris: sed Chironis ope servatus est.

— ut sibi quivis

Speret idem, fudet multum, frustra que laboret,

Ausus idem.] Eadem sententia usus est Isocrates in Panathenaeo: qui cum dixisset se illo compto orationis genere non usurum, quo fuerat usus adolescens, ἀλλ', inquit, οἷς ἀπαιτεῖ ἰδὲ αἰ ἐλπίζουσιν, ἢ βυλῆσιν, ἢ τοῖς δ' αἰ διηθεῖν ῥαδίως, πλὴν τ' ποιεῖν ἐπιλόντων, ἢ σφόδρα σπασχόντων τὴν ῥοήν.

Indignor, quandoque bonus dormitat Homerus.] Quandoque hic valet quodcumque, ut & Petrus Victorius admonuit. sic & alias apud hunc ipsum scriptorem accipitur: ut,

Et quandoque potentior

Largis, muneribus, riserit, aemulæ,

Albanos prope te lacus

Ponet marmoreum sub trabe Cypria.

& libro iv,

Concines majore poeta plectro

Caesarem, quandoque trahet feroces

Per sacrum clivum merita decorus

Fronde Sicambros.

Ut qui conducti plorant in funere, dicunt,

Et faciunt prope plura dolementibus ex animo.] Comparisonem hanc sumpsit ex Lucillio, ex cujus libro xxii. a Nonio citantur hi versus:

— mercede quae

Conductae flent alieno in funere praescae,

Multo & capillos scindunt, & clamant magis.

Ppp 5

I N

I N S A T Y R A S.

I N SATYRAM IX. LIBRI PRIMI.

— *sum paullo infirmior, unus*
Multorum. ignosces. alias loquar.] Unus multorum,
 dixit, pro, unus e simplici plebe. more Graeco, ὁ μὲν πᾶσι.

I N S A T Y R A M —X.

— *vetuit tali me voce Quirinus*
Post mediam noctem visus, cum somnia vera.] Vera esse
 somnia, quae post mediam noctem fiunt, affirmat & Theo-
 critus. qui cum dixisset,

Νοκτὶς ὅτε κείνῳ λαχὺς ἴσταται, ἐγγύθεν δ' εἶπεν,
 addit paullo post,

Εὖν τῷ ἀτρεκέλει πικρὸν αἶμα ἴσθ' ὁρίσας.

Verficulos natura magis factos, & cunctos
Mollius.] Factos, valet, exquisite ornatos, ut &
 Graeci πικρὸν αἶμα.

I N SATYRAM III. LIBRI II.

Mater te appello.] Principium est versus e vetere qua-
 piam tragoedia, quod ponitur & a Cicerone in oratione
 pro Sextio. primo autem libro Tusculanarum disputatio-
 num etiam reliquum versus ponitur:

Mater te appello, quae curam somno suspensam levas,
Neque te mei miseret. surge, & sepeli natum.

Ne quis humas se velit Ajacem, Atrida, vetas cur?
Rex sum.] Ostendi supra in epistolis locum quandam
 expresum ex Euripidis Bacchis. possem hoc loco
 idem facere, & adscribere Sophoclis ex Ajace mastigo-
 phoro

phoro versus, e quibus hic Teucris & Menelai dialogus expressus est. sed quia multi versus huc transferendi forent, satis habeo locum indicasse, ex quo eos, qui volet, petat.

IN SATYRAM IV.

Mutilus & viles.] In manuscripto Bernadinni Lauredani, etiamque in impressis, quos ego quidem viderim, omnibus, aut *mutilus*, aut *mitulus* legebatur.

Murice Bajano.] Tales quidam versus Antiphantis, aliorumque veterum poetarum, apud Athenaeum libro primo leguntur, quos cum iis conferre, neque inutile, neque injucundum fuerit.

IN SATYRAM VI.

— *terrestria quando*

*Mortales animas vivunt sortita: neque ulla est
Aut magno, aut parvo leti fuga. quo bene circa
Dum licet, in rebus jucundis vive beatus:*

Vive memor, quam sis aevi brevis.] Quam orationem hic Horatius tribuit minimo animalculo (*), mûri, eandem tribuit Euripides fortissimo heroam Herculi, quem in Alceſtide ita loquentem facit:

Τὰς οὖν ἀνθρώποις, ἃ μὲν ἐμὸν πάθος,
Εὐφραίνει σαρπη, πῆτι, τοῖς ἀπὸ ἡμῶν
Βίον λογιζέσθην, πῶς ἄλλα τ' ἔρχεται.

IN SATYRAM VII.

Ducers, ut nervis alienis mobile lignum.] In hoc versu explicando, piget dicere, quam caecutiant interpretes, quamque nihil afferant dignum, in quo vel refellendo ponatur opera. est autem intelligendum, vocari ab Horatio *nervis alienis mobile lignum*, id quod Graeci vocant

(*) *Animalculum*, forma incognita veteribus.

cant. ὁδὸν αὐτῶν. Eo autem nomine vocabantur exigua quaedam simulacra hominum ita compacta, ut insertis quibusdam, sive nervis, sive fidiculis, singulae earum partes alligatae essent. itaque ut quis nervos illos traxerat, modo caput motitare, modo brachium porrigere, aut contrahere, modo vibrare oculos statua videbatur. quicumque tamen auctor est, *ψευδοεισιπραλὸς* illius libelli, qui de mundo ad Alexandrum inscribitur, unico istaec omnia funiculo solita fieri tradit. ejus verba sunt: *ἀνθρώποι δὲ καὶ οἱ νευροσπασταὶ μίαν μηχανὴν ἐπισκευάσασθαι, ποιεῖν δὲ αὐτῶν κεφαλὰς, καὶ χεῖρας τοῦ ζώου, καὶ ὤμους, καὶ ὀφθαλμούς. ἵνα ὅτε σπῶνται τὰ μέλη μετὰ πινος δεξιῶναις.* ubi annotandum, ipsos quoque qui tales statuas vulgo circumferrent, *νευροσπασταὶ* vocari.

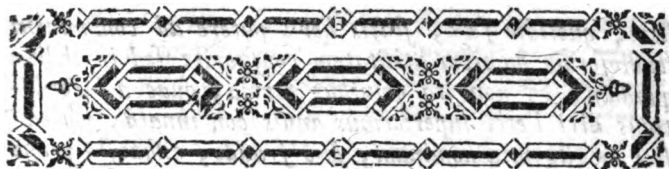

M. ANTONII MURETI

I N

CICERONIS PHILIPPICAS

S C H O L I A.

P R A E F A T I O.

M. ANTONIUS MURETUS

S. P. D.

ADRIANO TURNEBO.

UM ex Italia, octavo post anno, in Galliam mihi esse redeundum viderem, iudicavi fore, ut mihi vitio verteretur, si ex regione copiosissima, & bonis omnibus abundantissima, in qua tot annos versatus essem, redirem ad meos inanis aliqua re ex-quisita & visenda, qua possem ἀντιδοῦναι eos, qui, tam longo intervallo, salvum venisse, ut fit, gratularentur. quanquam igitur toto peregrinationis meae tempore studiosissime feceram, ut veteres bibliothecas, quae illic plurimae, ac pulcherrimae sunt, excuterem, bellissimum quodque, quod suo tempore ad usum hominum depremerem, conditurus: tamen ultimis illis diebus, quibus Romae fui, majori etiam studio ad eam rem incubui: insita & usitata hominibus consuetudine, ardentiori affectu tractandi atque amplectendi ea, quibus se paulo post carituros vident. Saepe autem audiveram commendari ab hominibus eruditissimum volumen quoddam perantiquum Philippicarum M. Tullii, quod aservaretur in bibliotheca Vaticana, non in maiora quidem illa & augustiore, quae, pontificum beneficio,

ficio, quotidie fere, statis horis patere ad communem studiosorum omnium utilitatem consuevit: sed in abdita quadam, & non ita omnibus pervia, quae a sacerdotibus divi Petri superioribus annis concinnata, postea, sive negligentia hominum, sive fraude, exhausta prope jam & exinanita esset. sed anxium me ac sollicitum habebat, quod cum antea multa per me, multa per amicos expertus essem, ut eum librum inspicere, eoque triduum aut quatrimum arbitrato meo uti possem: nunquam successerat: semperque casus aliquis, cum jam jamque id quod optabam consecuturus viderer, conatus omnes meos eluserat. statui tamen, antequam ab incepto desisterem, semel etiam experienda omnia esse, & quasi munitam aliquam arcem diu frustra obsedissem, prius quam re infecta discederem, omnibus simul machinis, omnibus operibus ad murum admotis, tentandam irruptionem. quid quaeris? puncto temporis obigit, quod totum prope biennium nequicquam optaveram. non modo enim mihi eximium illum librum inspicere licuit, quod ego ipsum posuisssem in magni beneficii loco: sed etiam permissum est, ut eum mecum auferrem, domique haberem, data prius fide, eum, quod longissimum esset, ante septimum diem redditum ac restitutum iri. Tum vero, tanquam longo tempore collectam sitim explere cupiens, ita eum avide pervolutare, & cum iis qui ab eruditissimo ac diligentissimo viro, Hieronymo Ferrario emendati erant, conferre coepi, ut me, quanquam graviter aegrotare coeperam, non valetudinis ratio, non cibi potionis ve necessitas, non ille ipse omnium domitor (ut eum poëtae Graeci vocant) a tam dulci occupatione posset somnus abducere. praetlare autem mihi constitit operae meae fructus. non enim facile crediderit quisquam, quam multa in his orationibus mutila, quam multa temere addita, quam multa corrupta ac depravata legerentur in omnibus aliis libris, quae hujus ope expleta, resecta, sa-
nata

nata & integritati suae restituta sunt. Librum autem ipsum credo equidem ante hos septingentos annos exaratum esse. quod & ipsa litterarum conformatio ostendit plerisque locis gemina ei quae in Pandectis Florentinis, & in Terentio Petri Bembi visitur: & scribendi ratio, quam ~~deleyezolau~~ vocant, eadem plane quae in iis, quos modo nominavi, libris, & praeterea in antiquissimo illo epistolarum Ciceronis, cujus exemplum abhinc triennium divulgavit P. Victorius. quam quidem cum ex aliqua parte exprimendam curaverim, non tamen sum ausus perpetuo id facere, ne nimia illa novitas (si quidem nova dicimus etiam ea, quae cum vetera sunt, diu ab oculis & ab usu hominum abfuerunt) lectoribus & moram obficeret, & molestiam pareret. ut taceam, quod quaedam in eis libris inesse iudico, errore potius, & vetio illorum temporum, quam ratione, & auctoritate superiorum recepta: cujus generis sunt einptus, sumptus, & similia per litteram p: in quo ita immoderata fuit aetas illa, ut sollempnia, & sompnum, & temptare, plerique omnes tum scriberent. Sed & illud ex eodem fonte fluxisse puto, quod litteras multas inter se commutabant: cum apsum, & optineo, contraque scribura, & obtate, saepe in eorum libris legatur. in eundem numerum incluserim; avieris, pro, abieris: & Bolumniam pro Volumnia, ejusdemque generis innumera. Nam illud quale esse dicam, nescio, quod lathrones, & lathrocinia prope semper scribebat is, cujus manu ille Philippicarum liber scriptus est. Ne illa quidem exprimenda duxi, adficere, adponere, conligere, conlega, inlustris, & talia, aut accum, relicuum, locuntur, cottidie: quae tamen non ejusdem generis, cujus illa, esse duco: aut illa, innemoriā, pro, in memoriā, summaest, pro summa est, & similia: etsi haec quidem non plane aspernanda censeo. At haec leviora sunt. illud majoris momenti: quod locos amplius tre-

centos in omnibus aliis libris depravatos, a nobis emendatos videbit, quisquis hanc editionem cum aliis conferre voluerit. Tibi autem, Adriane Turnebe, vir optime & doctissime, hunc laborem meum inscribere quasque consecrare placuit, tum, ut extaret monumentum aliquod veteris amicitiae nostrae, tum, ut liber ipse hoc nomine studiosis omnibus gratior ac commendatior forat. Et sane siue quaerendus erat amicus de me bene meritus, cui hoc munusculum daretur, neminem ordinis nostri videbam, cui plus deberem: siue deligendus iudex, qui de his rebus existimare unus omnium optime posset, nullum reperire poteram, cui iustius id deferretur, quam tibi. Non enim aut obscurum, aut ambiguum est, inter omnes qui hodie litteras tractant, ad quem ex hominibus nostris primae sine controversia deferantur. Vale, meque, ut facis, amare perge. Lutetiae. id. Mart. anno MDLXII.

M. A. M U R E T I
IN CICERONIS PHILIPPICAS
S C H O L I A.

I N O R A T. I.

GRAECUM *etiam verbum.*] Quidam hoc loco infererant Graecam vocem *αμνηστος*. ego summa fide optimi ac veterrimi libri scripturam expressi: quid autem de hoc loco sentirem, indicavi jam pridem, cap. 15. libri II. variarum lectionum.

Summa constantia.] Non improbo equidem quod de hoc loco homini eruditissimo ac diligentissimo, Ferrario visum est: sed tamen, cum voces illae, quae inter has interjectae legebantur, ab optimo libro, sine ulla suspensione liturae, abessent, cur non eas expungerem, causae nihil esse sum ratus.

Nisi collega absuisset.] Verus scriptura est, *Nisi collega absuisset*. non est autem dubium, quin veteres, qui summo studio fugiebant asperitatem loquendi, quanquam, *absuin*, aut interdum *apsuin*, *ahes*, *aberam*, dicerent: *afui* tamen, non, ut nunc, *absui*, & scriberent, & pronuntiarent. Sic in epistola ad Curionem: *Ego te afsuisse iam diu a nobis*. & alibi: *Et afui proficiscens in Graeciam*. Ignorata autem haec scribendi ratio multis mendis bonos scriptores contaminavit. Qualia & multa alias, & nuper unum, apud Tacitum animadverti, cum ejus annales ego & Jacobus Cananus, Ferrariensis, vir optimus & doctissimus, animi causa una evolveremus. Ubi enim legitur: *Piso, quanquam adsuturum se dixerat Caesar, ob id magis agendum censebat*: sine controversia legendum est, *afuturum*.

Nam cum serperet in urbe.] Optimus liber, *in urbem*. quod & verum puto. etsi, geminatis sine causa, consequentis vocis principibus litteris, hanc varietatem extitisse, non injuria fortasse aliquis suspicetur.

Agri Rhegini.] *Regini*, constantissime scriptum est in libro veteri, sine ulla aspirationis nota: idque magis e Latina consuetudine videtur.

Non quo me ad tempus occursum non putarem.] Alii, *occursum putarem.* perperam. hoc enim dicit, noneam sibi fuisse causam suscipiendae tantae celeritatis, quod aliter se ad tempus occursum non putaret: sed quod reip. quam primum gratulari cuperet.

Multa autem impendere videbantur.] Vetus liber, *impendere videntur.*

Hujus tamen dici.] Tamen, positum est pro saltem, aut, si nihil aliud, ut saepe alias. quod qui non viderant; sustulerant vocem illam, ut redundantem.

Hannibal.] Ita omnes, quos ego quidem viderim, veteres libri. quorum consensum potius sequor, quam Graecos, qui ex hoc, ut ex aliis multis nominibus, aspirationem detrahunt.

Qui hoc ei diceret.] Hoc melius esse, vidcrat & Ferrarius: cujus conjecturam optimi libri auctoritas confirmavit.

Ut degernerentur supplicationes mortuo?] Antea, *mortuorum*, male. de uno enim Caesare loquitur. neque satis Latina oratio erat, quomodo antea legebatur.

Nihil dico cui.] In vetere libro, *qui.* Sed scribendi ratio antiqua est: ut in illo Virgilii: — *qui non risere parentes.* Sic infra, *aecum*, pro, *aequum*: & *locuntur*, pro, *loquuntur*.

Ut cujus sepulcrum.] Liber vetus, *sepulchrum.* Sic & *lacrimas* saepe in eo scriptum videas. puto autem hoc non superioris periodi membrum esse, sed plenam & absolutam comprehensionem, quae per indignationem effertur, hoc modo: Ut cujus sepulcrum nusquam extet, ubi parentetur, ei publice supplicetur? Ego vero, & cetera.

Dicendi periculum.] Ita etiam in optimo libro scriptum est. Sed alia manu ex, *dicendi*, factum est, *dicedendi*: nimirum ab aliquo, qui pro, *dicendi*, hoc loco substitueret, *discedendi*, & stultitiam suam ejus libri auctoritate tegere in animo haberet.

Quod idem non facere potuit.] Antea legebatur: *Quod idem facere non potuit*: neque sane aliter est in optimo illo libro, quam in pervulgatis. Si quis tamen sententiam accurate consideret, spero ei conjecturam nostram probatum iri. jam quantum intersit inter haec duo, *potuit non facere*, & *non potuit facere*, qui per se non videt, legat Aristotelem *μηδ' ἰσχυρίαις.*

Quod

Quod est lautius] Ita melius, quam, ut antea, *laudatius*. *Lautos* autem vocabant honestos ornatosque ciues. Terehtius,

Omnes in lauta re, & bene parte aucta putant.

Negligimus ista] Vetus liber, *neglegimus*.

Et nimis antiqua & stulta ducimus] Ita & Graeci loquuntur. Lucianus:

Λουκιανὸς πρὸ Ἰγρυψί, πικραίνει, μᾶλλον πὶ εἰδήσε.

eadem ratione *ἀρχαῖους* vocant homines simplices & minime malos. Plato in Hippiā minore: *ἡ ἡρώμενοι ἀρχαῖον εἶναι τὸν Ὀδυσσεῖα*. ubi parum vidit Ficinus, qui *ἀρχαῖον* interpretatus est, *seniorem*. Cicero pro Sex. Roscio: *Homines antiqui, qui ex natura sua ceteros fingerent, crediderunt.*

Ut sic irascatur, ut civi] Si omnes etiam minimas mutationes minutatim persequi, & in earum ratione reddenda immorari velim, liber conscribendus fuerit iis ipsis, quas emendavi, orationibus major. mihi autem cum per se molestum est ea scribere, quae lectorem neque magnopere doceant, neque ulla voluptate permulceant: tum, ut in tribuendis beneficiis, ita in his quoque rebus videtur diligens illa & accurata subductio angustī & exilis animi esse. Odiosus sit etiam amicus, qui amico neque dare nisi ad calculum, & quicquid dederit, referre in liberos rationum velit. Insigniores igitur modo locos notare animus est: qualem hunc esse ita confidimus, ut neminem nos iniquum industriae nostrae iudicem ejuratos profitemur.

Sed iidem illi ita mecum] Vetus liber, *ita mecum loquuntur*. Sed verbum id ab alio potius quopiam suppositum, quam a Cicerone positum crediderim.

Credo enim vos nobiles homines] Quidam homo eruditus, in libro, quem inscripsit Lexicō Juris civilis, affirmavit, *nobilem* a veteribus vocatum esse neminem, nisi plebejum: in quo valde fallitur. Nullo enim discrimine & patricii & plebeji, quorum patres, avi, majores clari atque honorati fuissent, *nobiles* vocabantur. nam lo-

cus Asconii, ex quo id aperte colligi dicit, nullo plane modo ipsius sententiam adjuvat. Sed ne quis scrupulus relinquatur, proferam locos aliquot, qui manifesto doceant, *nobiles* etiam patricios dici. primum igitur, ne longius abeam, videmus hic P. Cornelium Dolabellam *nobilem* vocari. In Miloniana ita de Clodio scriptum est: *Homo enim nobilis in suis monumentis equitem R. occiderat.* ac ne quis cavilletur, eum adoptione plebejum factum: Clodia certe ipsius soror ad plebem non transierat: quae in M. Coelii defensione *nobilis* appellatur. totum locum describam, ut emendetur: nam in vulgatis libris depravatus est. *Vicinum adolescentulum aspexisti. candor huius te, & proceritas, vultus, oculique perculerunt. saepius videre voluisti: nonnunquam in iisdem hortis. vis, o nobilis mulier, illum filium familias; patre parco ac tenaci, habere tuis copiis devinctum? non potes & in eadem oratione: Res est omnis in hac causa nobis iudices cum Clodia, muliere non solum nobili, sed etiam nota.* Sic in epistola ad Ap. Claudium: *Liberalitas tua, ut hominis nobilissimi, latius in provincia patuit. & ad Lentulum: In te enim homine omnium nobilissimo familia invidorum vitia perspexi.* Et Sallustius in Jugurtha: *Sylla patriciae gentis nobilis fuit.* Ad haec argumenta si responderit is, qui patricios a nobilium numero excludere voluit, cedam.

Urbe incendio & caedis metu liberata] Haec omnia verba in omnibus libris, qui ante hos editi sunt, desiderabantur.

Quaquam solent domestici depravare nonnunquam] In aliis, *Quaquam nihil est tam sanctum, quod non soleant domestici depravare nonnunquam.* quae tam multa verba unde fluxerint, satis admirari non queo. neque vero video, quid hic loci *sanctitas* habeat: & *violandi*, non *depravandi* verbo in iis quae sancta sunt, utendum putarem. Denique ego veterem scripturam fideliter expressi.

Et metui a civibus tuis] In aliis hoc amplius, *Quam diligi malis.* quae verba cum abessent ab optimo libro, putavi, adjecta esse ab aliquo, qui non animadvertenter, hanc quoque particulam pendere ex illo quod antecessit, *Gloriosum putes.*

Parem veteris] Antea, *parem cum ceteris:* quod Latini non putavimus.

Nec

Nec clarus nec tutus quisquam esse omnino potest] Ita conieci legendum e depravatis veteris scripturae vestigiis: quae proponam: si quis forte ex iis verius aliquid eruere possit. Sunt igitur haec: *Nec clarus nec unctus quisquam esse omni potestate*. Ac fieri sane potest, ut de tribus postremis litteris duae priores appingendae sint principio sequentis comprehensionis, hoc modo: *At populi quidem R. &c.*

Quid populi versus?] Nimis profecto audacter corrumperant hunc locum, qui pro *versus*, scripserant *concursum*. neque enim cuiquam paulum modo versato in veteribus historiis obscurum esse potest, quemadmodum olim populus subitis & fufis ex tempore versibus animum erga magnos viros suum testari solet.

Qui his ludis] Sive hoc a me, sive a librariis peccatum est, legi debet, *Qui suis ludis*. & ita in veteribus libris legitur.

Tribueret absenti] Ita in illo omnium optimo libro scriptum reperi, & postea, *leniret*: non, ut in aliis, *tribuerit*, &, *lenierit*. qui autem habent aures oratoris numeris asuetas, non ambigent, utro modo mollius ac suavius cadat oratio.

Quibus est ipse carissimus] Vocem, *ipse*, delet Ferrarius: idque se facere ait, omnibus antiquis libris auctoribus. ego eam in illo, qui mihi dux fuit ad haece emendationes, reperi: neque tollendam iudicavi.

I N O R A T. II.

Quonam meo fato] Librarii errore factum puto, ut in optimo illo libro, pro, *fato*, *facto*, legatur.

Cum ipsi recordemini] Vetus liber, *recordamini*. idque verum censeo. ita enim saepe optimos scriptores locutos animadverti. quod autem Ferrarius conjunctim legit, *vobiscum*, mihi quidem nullo modo probatur.

Non virtutis spe] Ita melius, quam, ut in aliis, *specie*. *Virtutis* enim *spes* in illa aetate commendatur. Cicero de rep. O Fanni, *difficilis causa, laudare puerum. non enim res laudanda, sed spes est*.

Qui cum hoc ipso tempore stent cum gladiis] Antea legebatur, *hoc ipso tempore*: quod quidem ita ineptum est, (ignoscant optimi & doctissimi hominis, Ferrarii manes)

ut refutatione non indigeat. Verustissimi libri scriptura est, *Qui cum eo ipfumo tempore stent cum gladiis in confpectu fenatus*. unde collegi, legendum, *hoc ipfo tempore*. Venerat in mentem & alia conjectura, non inepte fortassis legi poffe: *Qui cum nunc ipfum (o tempora) stent cum gladiis in confpectu fenatus*. ut propter indignitatem rei interjeciffet illud, *o tempora*. Utrum igitur melius fit, alii iudicabunt.

- *Quo me teftes convincas?*] In aliis, *convincas*. Sed hoc noftrum quanto melius fit, quantoque elegantius, qui non videat, hebes admodum fuerit.

Cujus quidem te fatum ficuti C. Curionem manet] Non habeo dubium, quin legi debeat ita, ut in optimo libro fcriptum eft: *Cujus quidem tibi fatum, ficuti C. Curioni manet*. Sed nescio quomodo fit, ut quicquid paulo longius ab ufitata loquendi confuetudine difcedit, id quorundam aures protinus repudient.

Quoniam id domi tuae eft] Non fatis fcio, quid hoc efle dicam, quod in optimo libro legitur: *Quoniam id domus tuae eft*. nifi quicquid eft, vifum eft tamen ut admonerem.

Ma. Glabrioni, Ma. Lepido] Inopia librariorum hic peccatum eft: quod ea nota carerent, qua Manii praenomen exprimitur. eorundem errore admiifum eft, quod ftatim fequitur, *L. Vulcacio*: vera enim fcriptura, *Volcacio*. Haec addo fubinvitus. Sed nolo, quantum id quidem a me praefari poteft, cuiquam de meis libris errandi occafionem objici.

Putate tum] Alii, *Putatote eum*. hoc quod nos fcriptum, e. vetere libro exprefum eft.

Nihil referas, referas ad eos] Quanto fit hoc melius, quam quod antea legebatur, *Nihil refers, ad eos refers*: qui per fe vident, me monitore non egent: qui non vident, eis non laboro. Itaque talia plurima fcienf prudens praetermitto: quod mihi, credo item ceteris, nihil aeque difpliceat, quam charta verborum plena, rerum inanif.

Confenfiffe] Vetus liber, *confenfiffent*. mihi, ne quid diffimulem, non nihil fufpectus eft locus.

Operis fubfecivis] Harum duarum vocum in optimo ipfo libro ne tenuiffimum quidem veftigium eft: quod tamen librarii culpa factum puto.

Navis appuliffet] Qui, navi, maluerat, non cogitaverat,

rat, navis, quarto casu dictum esse, pro, naves. nam quod de omnium veterum librorum consensu dixerat, falsum est. Sed non habeo necesse omnia singillatim persequi.

Ad recuperandam libertatem] Jusseram scribi, *reciperandam*: ut in vetere libro est: sed librarii non paruerunt. Porro ut, *optimus*, & *optumus*: *lacrima*, & *lacruma*: sic *reciperare*, & *recuperare*, veteres nullo discrimine dixerunt.

Se aemulum mearum laudum extitisse] Ne quis quid librarios insimulet: testor, hanc veteris libri scripturam esse.

Sed tamen haec est summa] Liber vetus, *haec summa*st, sic alibi saepissime.

Ne cui negent] Hoc quoque loco in vetere libro legitur, *ne qui negent*: antiqua scribendi ratione, de qua jam diximus.

In hujus me tu consilii societatem, &c.] Vel caeco, ut ajunt, appareat, quanto hoc loco melius sit quod nos, quam quod alii ediderunt.

Vide quaesone hereas] Ut *heres*, ita *hereo*, sine diphthongo in veteribus monumentis constanter scriptum legitur.

De summa republica dissentientis] Ita optimus liber, non, ut alii, *de re disidentes*. Sic saepe veteres loquebantur, ut *summam rem*, aut *summam rempublicam* dicerent: pro quo nunc imperiti, *summam reipublicae*. Virgilius: *Quo res summa loco Panthu?* Plautus in Mercatore: *Ubi loci res summa nostra est publica?* Idem in Milite glorioso:

*Is publice legatus Naupactum hinc fuit
Magnai reipublicae gratia.*

quem locum foedissime corripit Joachimus Camerarius; felicissime restituit Gabriel Faërnus Cato libro septimo originum: *Multa me dehortata sunt huc venire: anni, aetas, vox, vires, senectus. verum enimvero cum tantam rem publicam agi arbitrater.*

Ille singularis vir] Ingeniosissimi hominis, Ferrarii conjecturam liber omnium optimus comprobavit.

Ne nomen quidem perscripsi] Vetus liber: *Q. Fusi, honestissimi equitis R. sui que amicissimi, quem palam heredem semper facitatar: ne nominat quidem: te, quem*

Q995

num.

numquam viderat, aut certe numquam salutaverat, fecit heredem. quae scriptura si recte distinguatur, videatur fortasse vera. Suo quisque utatur iudicio. mihi quidem, quod in vetere libro legitur, minime displicet.

Cui concessisti ut in te quae vellet diceret] Alii, ut non modo in te, quae vellet, sed in quem vellet, diceret. optimi quique & vetustissimi libri a nobis faciunt.

Ut populi Romani tanta mercede] Ita omnibus litteris scriptum est in illo numquam satis laudato libro. est autem ita dictum, *tanta mercede*, ut apud Catullum, *magnocum pretio atque malo*. exempla crebra sunt apud optimos utriusque linguae auctores.

Sumfisti virilem, quam statim muliebre togam reddidisti] Aliud si nihil in hac oratione emendassem, quam hunc locum, operam tamen praeclare a me positam iudicarem. quis est enim eorum, qui has litteras tractant, cui unquam venerit in mentem, eum aliter legendum esse, quam ita uti vulgo ante nos legebatur? *Sumfisti virilem togam, quam statim muliebre stolum reddidisti.* quae tamen scriptura quam prava, quamque vitiosa sit, spero cognituros esse omnes, qui totam rem accurate consideraverint. Hoc enim ait Cicero, Antonium, ubi primum togam puram, seu quod idem est, virilem sumfit, (quod fieri solitum; cum pueri ad annum XVII pervenisent, omnes sciunt) prius quidem prostitisse ad libidinem omnium, & quasi diobolarem aliquam meretriculam, omnes omnium impuritatem corpore suo excepisse: postea vero, repudiatis ceteris, uni Curioni morigerum atque obsequentem fuisse, uni fecisse copiam sui, cum ab eo prope in uxoris loco haberetur. Primum illud tempus notat, cum ait, *Sumfisti virilem, quam statim muliebre togam reddidisti.* Quae enim mulieres vulgo patebant, venalemque habebant pudicitiam, eae, ignominiae causa, ut ab aliis internoscerentur, togam ferebant, non, ut matronae, stolum. Horatius:

— *quid inter.*

Est in matrona, ancilla, pecces ne togata? Idem:

— *atque etiam melius per saepe togatae.*

At de matrona loquens, stolum nominat:

— *quid*

— *quid vis tibi? nunquid ego a te
Magno prognatum deponco confule cunnum,
Velatumque stola, mea cum conferbuit ira?*

& in eadem Satyra,

Ad talos stola demissa, & circumdata palla.

Sed & adulterii damnatae impudicitiam profiteri cogebantur, & togam gestare. unde est illud Martialis:

*Coccina famosae donas, & hianthina moechae.
Vis, magis quae meruit, mittere? mitte togam.*

& illud ejusdem:

*Thelyn viderat in toga spadonem:
Damnata Numa dixit esse moecham.*

Cum igitur toga meretricum esset, matronarum stola: constat, ad exprimendum illud tempus, quo Antonius meretricum more prostabat, stolae nomen aptum non esse. at postea ubi tanquam nupsisse Curioni dicitur, & apposite inprimis, & false adhibitum est stolae vocabulum. Sed cito, inquit, Curio intervenit, qui te a meretricio quaestu abduxit, & tanquam stolam dedisset, in matrimonio stabili & certo locavit. Est autem hic locus in eo libro, qui nobis ad has emendationes dux fuit, ita ut eum ipsi edidimus, plane ac sine ulla vel minima liturae suspitione scriptus.

Domu sua ejecit? Et domu, & domo dicebant. Sed temeritas hominum omnia quae paulo minus videbantur usitata mutantium, priori illi vix ullum in veterum scriptis locum reliquit. Infra quoque oratione XIII. ita scriptum est: *minaretur dominis, notaret domus, divisurum se urbem, palam suis polliceretur.*

Sexlertium sexagies] In vetustis libris, *sexagiens, quodiens, totiens*, ceteraque ad eundem modum, per *n* litteram summo consensu scripta videas: ut interdum veniat in mentem subvereri, ne illo modo melius sit, quam quomodo nunc scribimus. Sed rursus scrupulum objicit, quod in aliis quoque dictionibus video veteres, sive grammaticos, sive librariorum libenter fecisse, ut inter litteras *e* & *s* interjicerent *n*, si quando illud *e*, suapte natura

tura longum esset . ut cum *thesaurum* pro *thesauro* scribebant. At contra *mesam* & *mesem* pro *mensa* & *menſe* in antiquis marmoribus legere memini. Et sane eo modo Graeci *Ορτινος* vocant, qui est Latinis *Hortensius*: multaue alia ad eundem modum efferunt. Amplius igitur cogitandum, si cui modo ea res tanti est.

Tui discidii] Ita optimus liber: ut a *discindendo* ducatur.

In ultimam Galliam ex Aegypto] Vetus liber, ex *Aegypto*: eadem videlicet ratione, qua *Purrrum*, & *Bruges*, & *Sullam*, & talia priscos illos dixisse accepimus.

Aude dicere te prius ad patrem tuum venisse, quam ad me] In eodem libro est, *ad parentem tuum*.

Tu a me observatus] Credo equidem hoc rectum esse: sed quia dubitare adhuc nonnullos video: proponam scripturam veteris libri, corruptam illam quidem: sed quis praestare ausit, neminem ex ea quicquam melius excogitaturum? In eo igitur, pro *observatus*, legitur *ovatus*.

Exsequi cladem illam, fugamque] Ita scribebant veteres, non ut nunc, *exequi*. Sed & Romae in Capitolio multos vidi perantiquos lapides, in quibus scriptum est, *Q. Fabius Maximus*.

Omnem subolem juventutis] Ita melius putavi, quam quod erat in vetere libro, *sobulem*. non putarim autem, multum interesse, *sobulem* quis, an *subolem* dicat. scio enim, has litteras saepe alteram in alterius locum substitui solitas. *Marmura* interdum scribebant, non *marmora*: & *robor* pro *robur*. sic in vetustissimis quibusque libris saepius *epistulam* & *adulescentem*, quam *epistolam* & *adulescentem* legas.

Ut igitur in seminibus] Locum Demosthenis. ex quo hunc expressum putarem, indicavi cap. 19. libri secundi variarum lectionum.

Quid autem mali non vidimus? Liber vetus: *quid autem mali vidimus?* quod fortassis verum sit, & ita dictum, ut illud in Verrem: *Quid lacrimarum putatis ipsum profudisse Neronem?* & illud ex Andria: *Dii boni, boni quid porto?* & in heautontimorumenos: *portant quid rerum?*

Sequebatur rheda cum lenonibus] Nondum satis, verum

rum ut fatear, constituere potui, de huius loci lectione, Victorione potius, an Ferrario assentiendum putem. Magna utriusque eruditio, magna diligentia & accuratio, magna exercitatio in veterum scriptis: sententiæ suae rationes uterque probabiles affert: & nescio quomodo melius uterque, quantum ego quidem iudicare possum, reprehendit aliena, quam confirmat sua. Cum igitur in dubio esset animus, optimum factu esse duxi, veteris libri scripturam, ut erat, proponere. quanquam si alterius utrius sententiam probare necesse sit, aliquanto equidem libentius Victorio accederem.

Reiecta mater] Vetus liber: *recta mater*.

Licuitne mihi] Ita legendum coniecerat Ferrarius: cuius conjecturam confirmavit antiquus liber.

Quam nequam hominem] Alii, *quem hominem*. Sed hoc multo melius.

Tum sibi non hanc, quam nunc male tuetur, sed M. Pisonis domum, ubi habitaret, legerat] Haec omnia cum in omnibus impressis libris desiderarentur, a me illius optimi, atque antiquissimi ope restituta sunt.

Negotium publicum gerens] Hoc loco in optimo libro scriptum est, *negocium*. ego tamen *negotium*, mutata vetere sententia, malo.

Cum omnia metu tenerentur] Haec quoque in omnibus aliis editionibus omisa erant.

An tu illa in vestibulo rostra] Ita melius, opinor, quam ut antea, *illa vestibula, rostra*.

Pro tricliniis popinae sunt] Ut aliquid hoc loco deesse suspicer, facit, quod in optimo libro scriptum est hoc modo: *Pro conclavibus popinae tricliniscent*. itaque ideo asteriscum addidi.

Clavis ademit,] Hunc locum explicavit Victorius capite secundo libri secundi variarum lectionum.

Dixisset, credo, aliquando avus tuus se & consulem & Antonium] Ita iudicavi legendum: cum in vetere libro esset, *sed & consulem & Antonium*. Nam illud *sed* putavi eadem ratione scriptum esse, qua *med* pro *me* saepe apud Plautum legitur.

Testamento, ut dicebas ipse, filius] Haec veteris libri scriptura est: nisi quod, *dicevas*, habet, pro *dicebas*. Ferrarium autem, qui *testamenti* mavult legere, nihil moror.

Ad

Ad praedes tuos] Recte judicarat Ferrarius ita legendum. & ita in optimo libro legitur.

Quin in his ipsis temporibus] Delendum est illud, in, auctore eodem illo libro.

Tamen quem erat acquisitissimum] Hic quoque unus est ex iis locis, ex quibus de bonitate atque integritate illius libri, quo usus sum, existimari facile potest.

Funeri tyranni, si illud funus fuit] Idem significat, quod superiori oratione, cum *insepultam sepulturam* dixit, & paulo infra, cum *semustulatum Caesarem*. Confer autem hunc locum cum aliis editionibus. facile, quid a nobis praestitum sit, intelliges.

Quid ego de commentariis infinitis, quid de innumerabilibus chiographis loquar?] Haec ipsa verba reperita habes in ea pagina quae proxime sequitur. Neque dubitassem ea hinc tollere atque expungere, si iudicio meo potius uti, quam veteris libri auctoritati parere voluissem. nam mihi quidem hoc loco plane otiosa & supervacanea videntur: eo magis quod plerique omnes veteres libri hac in parte mutili & depravati reperiuntur. quod & Ferrarius testatum reliquit.

In ejus tetrarchia unum] Vox, *unum*, aberat ab aliis libris: & in eisdem male scriptum erat, *tetrarchiam*. Hunc autem locum explicat Victorius cap. 23. libri tertii variarum lectionum.

Sine nostra] Ita aperte scriptum est in optimo libro: ut inanem esse conjecturam Ferrarii appareat.

Cum tu quid interest] Non libenter facio, ut operam meam venditem: sed idem facere non possum, quin lectorem admoneam his & talibus locis, ut hanc editionem cum aliis conferat: quo magis intelligant omnes, non frustra a me librum illum, quo usus sum, tam saepe laudari.

Cum etiam Capuam coloniam deducere conatus es] In aliis omnibus libris vox *coloniam* desiderabatur.

Illinc abieris, vel potius paene non abieris] Ita judicavi legendum e corruptis verae scripturae vestigiis, quae haec erant: *illim cavieris, vel potius paene non habueris*.

Cum hac in manum latione tua] Haec scriptura est veteris libri: quam corruptam esse sentio: quomodo emendanda sit, dispicere equidem non queo.

Lib

Litterae, cura] Ita est in optimo libro: ut constet, vehementer falsos esse eos, qui hoc loco crediderunt legendum *litteratura*: & id nomen pro eruditione acceperunt.

I N O R A T. III.

C*ertus autem dies*] Mihi quidem nihil est exploratius, quam hanc sententiam e Demosthenis Philippicis expressam esse: sed nunc non succurrit locus.

Nec optantibus] Manifesto falsum est, quod in aliis legitur, *nec opinantibus*. quid enim est aliud, *nec opinantibus*, quam *nec cogitantibus*?

Quis enim unus fortior, quis amicitior] Melius, quam ut antea legebatur: *Quis enim unus fortior ac amicitior*. Sed haec si, ut ante dixi, singillatim persequi capiam, longus sim.

Cujus etiam natura pater] Alii, *naturalis pater*, quod an Latine (*) satis dicatur, subdubito. Illo autem altero modo locutus est Terentius:

Natura tu illi pater es, consiliis ego.

Lautissimi, & plurimi, & honestissimi] Quod duae postremae voces a vetere libro abessent, librarii esse culpam existimavi.

Locupletis quidem certe] Vetus liber, *locupletis*. quod quidem magis confirmat id quod supra dixi de adverbii *toties, quoties*, & similibus.

Bambalio quidam] Minime negligenda sunt, quae de hoc nomine disputat Victorius capite quarto decimo libri septimi decimi variarum lectionum.

Ut tibi Julia natus ignobilis videatur] Ita plane scriptum est in optimo libro, cujus auctoritas apud me quidem longe plurimum valet. neque tamen rationem ullam dispicere possum, qua hanc scripturam tuear. Octavianus enim, de cujus nobilitate hic agitur, non Juliam, sed Attiam, ut notum est, matrem habuit. Itaque aut *Ju-*
liq

(*) Latinum esse, docet Gronovius ad Liv. Epit. LI.

liae nepos, aut, ut Ferrario visum est, *Juliae filia natus*, aut, quod mihi aliquando in mentem venerat, *Julia prognatus* legendum videretur. Verum enimvero totam rem accuratius consideranti, ita optime & facillime purgari videtur locus hic posse, si pro *natus* legamus *nata*. quo autem argumento moveat, ut ita credam, ex his quae subjiciam intelligetur. Octaviano ignobilitatem objecerat Antonius. eam Cicero modis omnibus remove conatur, atque ostendere, Octavianum neque paterna, neque materna stirpe ignobilem esse. Ad paternam quod attinet: patres Octavianus habuit duos, natura C. Octavium, adoptione Caesarem. Ab hoc quidem posteriore ignobilis haberi non poterat. quid enim Caesare nobilius? Itaque hoc primo argumento Cicero utitur: idque, quia satis per se notum erat, uno verbo concludit, cum ait: *Ignobilitatem objicit C. Caesaris filio*. Sed & priorem illum nobilem fuisse confirmat ex eo, quod, si vita suppeditasset, consul erat futurus. quod & Suetonius testatur his verbis: *Decedens Macedonia, prius quam confiteri se candidatum consulatus posset, morte obiit repentina*. Inde transit Cicero ad matrem Octaviani, eamque nullo modo ignobilem fuisse confirmat. Exagitaverat eam Antonius, primum ut Aricinam. Hoc repellit Cicero, primum ita, ut municipium illud honestissimum esse, semperque fuisse doceat, neque ulla re inferius Tusculo, unde ipse Antonius uxorem habuerit Fadiam. ad postremum etiam addit, L. Philippum, & C. Marcellum, clarissimos viros, illum Aricinam uxorem, hunc Aricina natam habere. Ac ne quis putaret, Attiam in municipio suo ignobilem fuisse, docet, eam quoque utraque stirpe nobilem esse. Natam enim patre quidem, non Bambalione quopiam, aut divore, sed M. Attio Balbo, homine praetorio: matre vero Julia C. Julii Caesaris sorore, id est, ex eadem gente, ex qua matrem suam esse gloriaretur Antonius. Addit & alia, sed quae necesse non sit persequi: hoc enim tantum docere volui, cum de Attia hic agatur, *nata*, non *natus*, legendum videri.

Et ante diem] Hic erratum est a librariis nostris. scribendum enim est, & *in ante diem*.

An ulla contumelia est] Hic quoque nescio quid eis in men-

mentem venerit. scribendum enim, *Nulla contumelia est*, de hoc autem loco aperui alias quid mihi videretur.

M. Vellejus] Vetus liber, *M. Vellilius*.

L. Antonius] Scribendum e veteri libro, *L. Annius*.

Nihil enim maluerunt] Ita plane: non, ut in aliis, mutaverunt. quae autem maior felicitas, quam cuique id quod quisque velit obtingere?

Praeclarum custodem ovium, ut ajunt, lupum] Sic & Terentius in Eunucho: *Scelesti, ovem lupo commisisisti*. Quaedam autem ad hunc locum pertinentia tradidit Victorius cap. 21. libri primi.

Populum & magistratus foro excluserit] Optimus liber, *excusserit. excluserit* tamen malo.

Ad disperditionem urbis] Idem liber, *disperisionem*.

Urgendus est] Antiqua scribendi ratio. sic & in oratione proxime sequenti: *Tenetur, premitur, arguetur*. & in septima: *Urguebamur armis domesticis*.

Contra multitudinem bene sentientium] In aliis libris, pro *multitudine*. quod non improbo. eadem enim sententia efficitur.

Incundiorem autem faciet libertatem] Euripides: *οὐδὲ τίς οὐσίῃσιν πεισθήσεται*.

De summa republica] Ita legendum: non, ut in aliis libris, *de summa reipublicae*. quo de genere loquendi supra diximus. Sic & paulo infra, *ad summam rempublicam pertinere*.

Optime de sep. mereri] Alii, *promereri*. quod an Latine dicatur, addubito.

In senati populiq. R. potestate] Hoc quibus insolens videbatur, fecerant, *senatus*. Sed utrumque recte dici, nemo jam est qui nesciat. Quae autem praeterea in hujus orationis extremo mutata sunt, in iis, ut in aliis, quae brevitatibus causa, silentio praeterimus, fidem optimi codicis secuti sumus.

IN ORATA. IV.

Frequentia vestrum incredibilis *Quirites*] Incredibile dictu est, quam saepe, quamque pertinaciter in eo veteres librarii peccaverint, ut pro *Quiritium* nomine, aut *Quinti* praenomine, cum eorum utrumque una littera *Q*, aut duabus *Qu* notatum viderent ab iis qui scribendi compendium

Rrr

dium

dium secuti erant, modo *quae*, modo *quem*, modo *quod*, quidvis denique potius, quam quod oportebat, scriberent. quod etiam ab eo qui veterem illum librum, quo usus sum, descripsit, in hac oratione sacpissime factum est. at mihi quidem difficile non fuit errorem illius animadvertere, neque opus magno ingenii acumine ad intelligendum, quem in modum ea, quae ipse in eo genere peccarat, corrigenda essent. Non eadem ubique ratio: neque tam expedita & facilis ad emendationem via. Sunt enim quidam loci, qui, cum eandem ipsis erroris maculam similis librariorum aspersisset inciticia, non modo minus perspicacium fugerunt oculos, sed ab acutissimis hominibus, qui cum mendum viderent, manus ei tollendo admoveere tentarunt, magis etiam sunt contaminati. qualem mihi nuper unum sane insignem homo incredibili doctrinae copia, ingenio vero singulari ac prope divino praeditus, Jo. Auratus indicavit. Est autem is apud Ciceronem libro secundo de divinatione, ubi de Sibyllinis versibus ita scriptum est: *Non esse autem illud carmen furentis, cum ipsum poemā declarat, (est enim magis artis & diligentiae, quam incitationis & motus) tum vero ea quae incitationis dicitur, cum deinceps ex primis versibus litteris aliquid connectitur, ut in quibusdam Ennianis, quae Ennius fecit. id certe magis est attenti animi, quam furentis.* Quis non ad hunc usque diem asensus est praestantis viri, amicissimi mei, Pauli Manutii iudicio, qui totum illud, *quae Ennius fecit*, inducendum, ut praecedentis verbi declarationem, putaverat? Non ita ille, cujus aciem nulla talis unquam erroris caligo hebetarit, Auratus. vidit enim, hoc ipsum fuisse, quod ex illorum Ennii versuum primis litteris connexum esset, *Q. Ennius fecit*. Nam quod veteres poëtae Graeci nonnunquam fecerant, ut quasi metuentes sibi a plagiaris, nomen suum interfererent poematis suis, (inde enim illa sunt, *Θιόγυδις ἰσπὶ ἱππ*, & *τὴ τὸδ' Ὀκυλίδη*, & *Μῆτις τὸδ' Ἰππάρχου*, *τῆς δὲ καὶ φρονῶν*, & ejusdem, *Μῆτις τὸδ' Ἰππάρχου, μὴ φίλοι ἐξαπύπτω*) id igitur Ennium elegantiori quadam, & minus pervulgata ratione fecisse. quomodo & Plautinarum fabularum nomina praetexta esse iis versibus, quibus explicatur earum argumentum, videmus.

Et spem reciperae] Alii addiderant, *libertatis*. frustra. ad remp. enim refertur.

Quod

Quodsi id ante facere] Ita putavi legendum: cum in vetere libro esset, *fiit*. Saepe enim litteram *t* pro *d* in eo positam videas, ut in his, *illut*, *aliquit*, *aput*, & similibus.

Ex omnium saeculorum memoria] Haec est scriptura vetustissimi libri: quam cum repudiaret Ferrarius, aliud egisse eum puto.

M. Antonii reditum] Vetus liber, *tuum M. Antonii reditum*. mihi tamen quod impressum est, magis probatur.

Reperit] Alii, *ceperit*. utrumque ferri potest.

Ut exercitum invictum ex paternis militibus conficeret] Alii, cum in quibusdam veteribus libris reperissent, *ex panis militibus*, putarant legendum, *ex Hispanis*. inepte. illud quoque dubium non est, quin *conficeret*, melius legatur, quam ut illi legebant, *conduceret*. Sed haec & talia spero, etiam tacente me, omnes facile cognituros.

Praeclare & loco Quirites] In aliis, *praeclara & ludentula*. utrum melius sit, dubitaturum arbitror neminem.

Arcesitae] Ita plane est in vetere libro: non, ut in aliis, *accersitae*: ut hoc quoque non nihil eorum opinionem adjuvet, qui *arcesso*, non *accerso*, dicendum putant.

Septemdecim dies] Alii, *decem & septem dies*: quod Latine dici non puto.

Quod ab iis actum diceretur] Alii, *quod ei egissent*, aut *quod ab iis actum diceretur*. mihi quae in veteri libro non erant, visa sunt redundare.

Ad urbem futurum] Melius, quam quod ediderunt alii, *ad urbem venturum*.

Ad urbem, vel in urbem potius] Totum hoc, *vel in urbem potius*, aberat ab aliis libris: quod tamen mirifice ad sententiam pertinet.

In pecuniis locupletium] Hic quoque vetus liber habet, *locuplentium*.

Et animos hominum] Ita vetus liber: non, ut alii, & *animos molliet*.

Ad nostrum civem mittimus] Alii omnes libri hoc loco mutili erant. Sed talia piget particulatim annotare: ita multa sunt. quod intelliget, quisquis hos libros cum aliis conferre voluerit.

Familiam ducit] De hoc loco quiddam dixi in libris variarum lectionum.

Quaquam est magnus illa detati] Ablativus antiquus, quem qui non agnoscebant, scripserant, *illi aetati*.

Quemcumque magistratum petet] Ita conjeci legendum: cum in vetere libro esset, *quem cumquem acpetet*. iudicavi enim, fuisse in vetustioribus, *quemcumque mag. petet*. quod autem alii scripserant, *quaecumque appetet*, manifesto falsum est.

Ut haberi per leges liceret] Hic quoque conjecturae aliquid datum est: nam in vetere libro erat, *per ut haberi leges liceret*.

Longe sane diversa est] Ita melius visum est, quam, ut alii ediderant, *Longissime diversa*. In vetere quidem libro legitur, *longissime diversa*.

*Omnium * atque factorum*] Suspicio deesse vocem, *dictorum*.

Qui de legione secunda & XXXV] Dele illud, &, auctore optimo libro. notae autem illae triginta quinque milites, non trigesimam quintam legionem significant.

Quae si erunt sine mora, matureque decreta] Hunc locum corruerat Ferrarius, cum in libros, a quibus duae voces aberant, incidisset.

I N O R A T. V.

Quantam populo R. laudem, quantam gloriam] Duae postremas voces, cum in aliis omnibus desiderarentur, e vetustissimo libro addidi.

De quo gravissimum & severissimum iudicium] Duae quoque illae, & *severissimum*, ab aliis omnibus aberant.

Dubitate quid agatis. At non cadunt haec in Antonium] Alii, *Dubitatis? an non cadunt haec in Antonium?* Sed, si quis dubitet, quin id quod nos edidimus, melius sit, ei ut placeam, non laboro.

In forum insinuandi] Alii, *introeundi*: quod non improbo. Sed veteris libri scripturam exprimere volui.

Num etiam armorum interpretes erimus?] Conjectura tantum ductus hoc immutavi. nam in vetere est, ut in aliis, *quaerimus*.

Calebant in interiore aedium parte] Verbum, *calebant*, quo nullum elegantius, aut aptius huic loco reperiri poterat, alii omnes omiserant.

S. C.

S. C. numquam facta] Ita melius, quam, ut in aliis, *tanquam facta*.

Auet animus] Alii, *pavet*. sed hoc malo.

Num, quod caput est, leges nostras moresve novit?] Lege, ut in veterē libro, *quod maximum est*. Sed hoc quoque ab aliis omnibus omisum erat.

Conjectum] Alii, *collectum*. sed ita legendum, ut nos veterem librum secuti scribendum curavimus, etiam Victorius acute conjecerat.

Em causam] Alii, *haec causa*. *Em*, autem, pro *hem*, aut *en*, saepe in Terentio Petri Bembi, & in antiquissimo libro epistolarum Ciceronis, qui Florentiae est, legitur. Sic & infra: *Em ad quem legatos mittamus*.

Illam impuritatem coeni fuisse] Ita plane legendum, ut est in optimo omnium libro: & in iis praeterea, qui ab Andrea Navagerio V. C. emendati circumferuntur.

Nunc vero cur abrogandas censeam, quas judico non rogatas?] Ferrarius deleverat particulam, *cur*, & pro, *vero*, substituerat, *non*. Sed non viderat, hoc Cicero- nem dicere, nihil opus esse, *has* leges abrogari, quae ne rogatae quidem essent.

Post conditam urbem] Haec verba alii omnes praetermiserant.

I N O R A T. V I.

Iustitium edici] Ita optimus liber. neque causa ulla est, cur magis probetur, *indici*.

Ne dilectus habeat] Ut semper in antiquissimo epistolarum codice, & fere semper in Pandectis Florentinis, ita in eo etiam libro ex quo haec emendata sunt, semper hoc nomen per *i* litteram, non per *e*, in prima syllaba scribitur.

Quo vinolentia] Alii, *violentia*. Vetus liber, *vinulentia*.

Tanquam pestifera flamma] Hoc loco in veterē libro *flama* legitur. quomodo saepe scriptum in aliis libris veteribus videre memini.

Summa in reip. merita] Alii, *sua*. inepte: cum statim sequatur, *eorum*.

Novi violentiam] Liber vetus, *vinolentiam*. quod tamen hoc quidem loco non placet.

Horam eximere nullam] Omnino assentior Ferrario,

R r r 3

mol-

molliorem hanc & magis perspicuam loquendi rationem videri. Sed tamen, ne plane acquiescam, impedit veterum librorum consensus, quibus in omnibus ita locus hic legitur: *Horam exhibere nullam in tali cive liberando, sine scelere non possumus*. quanquam enim sententia ex illis verbis elicere nullam queo, non temere tamen puto esse, quod omnes veteres librarii, quasi compacto, ita scripserunt.

Sententiam dicere?] Cum haec verba in aliis libris desiderarentur, fuit, qui conjectura fretus, addito verbo, *esse*, sententiam expleverit.

Non otio suo] Haec quoque ab aliis omisfa, a nobis restituta sunt.

Plancum qui omnibus sententiis] Aberat & hinc *Planci* nomen: quo tamen detracto, sententia explicari non potest.

Nequitia est, scelere] Alii pro, *scelere*, scripserant, *scelus est*. ut huic vulneri quasi cicatricem obducerent. Mihi semper religio fuit talia audere. In veteri libro post vocem, *scelere*, parva quaedam lacuna est.

Num quisnam est vestrum] Alii scripserant, *num quispiam*: & probam vocem, ac cum aliis, tum Ciceroni ipsi usitatam ex hoc loco exturbaverant.

Patronum dicere auderet?] Alii, *tutorem*. Sed meliorem esse scripturam nostram, res ipsa, ut ita dixerim, clamat.

Quem censorem?] Alii, *quem Caesarem?* quod plane ineptum puto.

Extorquebit istis res ipsa publica] Vetus liber, *res ipsa* P. Suspicio legendum, *res ipsa*, & illud, *publica*, inducendum.

I N O R A T. VII.

R*evirescere*] Ita optimus liber, non, ut in aliis, *reviviscere*.

Sed ut condiciones ferret, leges imponeret] Ne quis Ferrario assentiatur, temere affirmanti, duas postremas voces in nullo libro vetere extare: testificor, eas in illo quingium optimo legi.

Item quasi providi cives & senatores] Hic quoque Ferrarius frustra se torquet, & in media luce ipse sibi

tenebras objicit . integra enim est vulgata scriptura : & eam antiquissimi libri confirmat auctoritas.

Suscipiunt ut patris patrocinium] Ita plane legitur in eodem illo libro : non , ut in aliis , *suscipiunt partis patrocinium*.

Quos quidem a se primum numerare possunt] Quiddam ad hunc locum pertinens notavit Victorius capite ultimo libri duodecimi variarum lectionum.

Populares habebantur] Melius , quam ut in aliis , *populares appellabantur* . et si hoc Ferrarius in omnibus veteribus libris legi ait . vellem , de iis tantum locutus esset , quos ipse viderat.

In resp. salute defigeret] Quod in aliis legebatur , *configeret* , ineptum esse crediderim ad hoc , quo de agitur , declarandum.

Devinxit] Alii , *conjunxit* . periodus autem , quae proxime hoc verbum sequitur , argumento esse potest , liberis , quem nos dilaudamus , quanto praestet eis omnibus , quos Ferrarius viderat.

Tum autem illustratur consulatus] Affinis sententia illi Horatianae :

*Nam convivatoris , uti ducis , ingenium res
Adversae nudare solent , celare secundae.*

Periculose dico] Insigne exemplum *ουδιστορίας*.

Inconstantia , levitate , mobilitate] Hic certe *levitatis* nomen ita accipitur , ut apud eos qui probe locuti sunt , accipi negat Gellius.

Quid cum Brutum omine quodam] Vetus liber , *homine quodam* . Sed hic error frequens est in veteribus libris.

Liberati regio dominatu videbatur : multo postea gravius &c.] Quatuor voces hoc loco , quae in aliis editionibus nusquam apparebant , veteris libri ope restituiimus.

Eum qui Mutinam , coloniam firmissimam &c.] Hic quoque locus mutilus circumferebatur : ut intelliger , qui hanc editionem cum aliis conferre voluerit.

Non quaeret urbe expulsos ?] Ita emendavi , duabus litteris de meo additis . nam in vetere erat , *quaeret ur expulsos*.

Bellum obvolutum] Hic quoque non nihil conjecturae datum . vetus enim scriptura est , *bellum ovolutum*.

R r r 4

Va-

Vacuum omni metu]. Quid melius excogitarem, non habui: cum in vetere libro scriptum esset, *vaquom-
pi metu*

Prospicientia] Hoc vocabulo posthac auctiores erunt ii libri, quibus Ciceronianae voces ordine dispositae continentur.

Consilium intelligi desuisse] Antea, *consilium intelli-
gendi desuisse*: quod loquendi genus barbarum puto.

Praedicam] Multo melius convenit cum aliis verbis, quae hic posita sunt, quam quod antea legebatur, *praedicabo*.

Coamentari] Cum verbum hoc in optimo libro sine littera g scriptum vidissem, initio judicavi librarii erratum esse. post, tota re mecum diligentius considerata, in eam opinionem adductus sum denique, ut certo statuam errare eos, qui aliter scribunt. ita enim mihi persuasum, cum *amenta* dicantur ea, quibus ad ligandum utimur, & *coamentare* nihil sit aliud, quam colligare, litteram g temere hac ab imperitis hominibus importatam esse.

Frequentissimè] Vetus liber, *frequentissimè*. Sed & *unei* pro *uni*, & *vei* pro *vi* nonnumquam in eo scriptum legitur quae scribendi ratio Romae in vetustis marmoribus frequentissima est.

In gradibus Concordiae steterunt] Optimus liber, *sed-
runt*. malim tamen, *steterunt*.

Oppugnanti, iis pacem &c.] Idem liber conjunctim, *oppugnantis*. ex quo cum alii fecissent, *oppugnantes*, coacti postea, pro *esse*, scripserunt *habere*: ut constaret orationis *ἀνολογία*. meam conjecturam spero probabiliorē visum iri.

Magna pax Antonio cum iis: his item cum illo] Alii, *Magna pax Antonio cum eisdem? his cum illo?* Sed hospitē in Latino sermone esse oporteat, si quis, utrum verius atque elegantius sit, dubitet.

L. Nasidio] Vetus liber, *L. Visidio*

At vero excitati, erecti] Ita est in libro vetere: non, ut in aliis, *citati*.

Quibus de rebus refert, P. Servilio assentior] Mirum videri poterat, Ciceronem tota hac oratione nihil dixisse de iis, quae ad senatum relata erant: cum haec postrema verba in aliis libris, magno librariorum flagitio, nulla essent.

Vicit L. Caesaris amplissimi viri] Haec est veteris libri scriptura, quam qui repudiarunt, parum confiderate fecerunt.

Ut & luctu sororis moveretur, &c.] Per Ferrarium non stetit, quo minus hic locus mutilaretur, detractis aliquot verbis, quae tam Ciceronis sunt, quam reliqua oratio.

Ut milites fiant sine vi, sine multa?] Alii, sine tumultu. inepte. multari enim interdum necesse erat, qui, militiam detrectantes, profiteri ac nomina dare volebant.

Mutina obsidetur. ne hoc quidem bellum est?] Nescio quid esse dicam, quod in optimo libro locus hic ita deformatus legitur: Mutine dominaretur seturna opsidetur. ne hoc quidem bellum est?

Consulem fortissimum virum] Melius quam ut in aliis, quo fortissimum virum.

Praesertim cum illud esset aetatis.] Hoc quoque venustius quodammodo videtur, quam quod in aliis legitur, cum esset illius aetatis.

Qui consuli armatus obsistit, designatum cos. oppugnat] Misere depravatus erat hic locus in aliis omnibus libris, in quibus ita legebatur: qui armatis consulem designatum oppugnat.

Primum non modo non in disensione & discordia civium] Alii omiserant duas voces, quibus detractis sententia explicari non potest. Hoc enim dicit: bellum hoc civile esse quintum ordine: sed cetera omnia fuisse in disensione civium: hoc primum esse, in quo omnes cives non modo non dissentiant, sed etiam mirabiliter consentiant ac concordent.

Ad aquas usque & Puteolos] Alii, ad aquas usque Puteolanas. Sed nostra melior. ita enim aquas sine ulla adiectione dicebant, ut alibi, Me unum feci ex iis, qui ad aquas venissent.

Viderunt enim ex mendicis) Ne quem moveat Ferrarius, affirmo, eam, quam nos edidimus, vetustissimi libri scripturam esse.

Immo aliae causae justae: haec necessaria est] Multae sunt belli causae justae quidem, sed non necessariae. at depulsio servitutis non iusta solum, sed etiam necessaria

ria est. in aliis libris legebatur: *immo alia causa justa ac necessaria est*. subesse mendum, viderat & Ferrarius: quo modo tollendum esset, videre non potuerat. ne nos quidem, sine veteris libri ope, potuissimus.

Atque vis eum te esse, qui semper pacem optaris] Quam hoc elegans? quam Cicerone dignum? at quod antea legebatur, quam frigidum? ita enim legebatur: *Atqui es, qui semper pacem optaris*.

Et utiles, & e rep. civis] Alii, & *utiles resp. cives*. quod nos edidimus, mellus esse, si quis neget, aut invidia non careat, aut iudicio careat.

Non enim cives omnis] Liber vetus: *non enim omnis cives*. atque ita imprimi iusseram.

Ut membrum aliquod] Melius, quam quomodo alii, *ut aliquid membrorum*.

Facinorosum] Ita est in libro vetere: ne quis erratum a librariis putet.

Expugnari] Perperam in aliis legebatur, *expugnare*.

Melior fiat Antonius] Graecorum more dixit, pro eo quod est, potentior. ut apud Horatium, *Tydidēs melior patre*. &, *Cervus equum pugna melior*.

Per quem lata est urbs ea] Melius, quam, ut in aliis, *sublata*.

Fore ut omnes] ἀναγκασθαι. quod alii ut fugerent, contra fidem veterum librorum addiderant verbum, *putabam*. sed quae stultitia est, ea emendare velle, quae constat veteres illos, ornandae orationis causa, interdum de industria consecratos?

Quanquam mihi quidem nullum] Redundant voces duae quae ab aliis adiectae sunt: neque ullum carum est in vetere libro vestigium.

Ut ab Alexandria] Saepe ita veteres vocabant, quam nos nunc *Alexandriam*: & *Dareum*, quem nos *Darium*.

Se renuntiaturum senatui] Corruperant alii sententiam, additis duabus vocibus, hoc modo: *Se non ante renuntiaturum senatui*.

Se ipse repudiandus] Optimus liber: *Sed ipse est potius repudiandus*.

At quam modesta mandata? ferrei sumus, &c.] Alii vocem unam in duas divulserant, scripserantque hoc modo: *At quam modesta mandata fert? ii sumus &c.* Sed haec, ne vivam, si non ita multa sunt, ut admonere pigear.

geat: praesertim cum veniat in mentem, posse alicui sermonem dari, me id iactandi mei, atque aliorum insectandi causa facere. a quo tamen longissime absum. Sed vereor rursus, si tacuero, ne quis me gloriolam quaevisse dicat ex eo libro, qui jam aliorum opera satis emendatus esset. Utinam igitur, si qui hoc forte dicent, quo id certius faciant, capiant laborem huius editionis cum aliis conferendi.

His etiam praemia postulet] Legendum, *postulat*. & delenda interrogationis nota. *Lyshade*. legendum, *Lyfide*.

Otiosus videlicet esse mavult] Alii scripserant, *malo*. & putarant haec verba esse Antonii: cum ab ipso Cicerone dicantur. nondum tamen plane perpurgatus videtur hic locus.

Est enim annus] Optimus liber, *Est enim jam annus*.

Et tu acta Caesaris defendis] Haec omnia omiserant alii, scripserantque tantum, *& tua*. Ferrarius tamen mendosum esse locum viderat.

Etiam seducere] Ita positum, ut in illo Terentii,

Post Pamphilus me solum seducit foras.

inepte autem scripserant alii, *reducere*.

Aut mors proposita victo] Quanto hoc melius, quam quod in aliis legitur, *exposita*?

Aut cogitare, aut facere, aut dicere] Horum trium quod primo loco est, alii omnes omiserant.

Quam captivi frugi] Optimus liber, *quam captivi servi frugi*. In ea autem oratione quae proxime sequitur, etsi satis multa a nobis emendata sunt, (quod ex collatione intelligi cupimus) tamen quod omnia erant ejusmodi, ut dubitationis nihil habitura viderentur, nulla eorum quasi recensione opus esse duximus.

I N O R A T. X.

Quas enim ipse mihi partis sumseram, eas praecepit oratio tua] Ita optimus liber. quanquam autem Ferrarius id quod in aliis libris legitur, sibi valde placere ait, tamen aut ego nihil video, aut hoc nostrum multo nitidius est, multoque concinnius.

Quod

Quod mihi maximam admirationem movet] Nihil necesse haberem testari, hanc esse scripturam vetustissimi libri: nisi Ferrarius falso affirmaret, in omnibus veteribus libris legi: *quod me maxima admiratione movet.*

Di meliora, inquires] Hoc responso nihil vehementius, nihil ad rem accommodatius cogitari potest. At quod in aliis legebatur, *D. Brutus melior est*, *inquires*: ita erat languidum, ut jaceret. E talibus locis de illius libri bonitate existimari licet.

Hoc vero Q. Fusi capio sine offensione] Alii, *cupio*, mutant in *copiosus*: deinde cum pendere ac nutare orationem viderent, quasi tibicinem, quo ea falciretur, addiderant verbum, *quaero*: cum recte in veteribus libris legatur, *queri*.

Quo S. C.] Ita habet optimus liber: recte & vere: quicquid dicat Ferrarius

Bonis obrectandi] Si Ferrarius eam librum vidisset, quem nos divina quadam virgula nacti sumus, non dixisset, in omnibus veteribus libris legi *bonos*.

Quid tibi, quod sibi quisquam velit, non relinquetur?] Vividum hoc, ut ita dixerim, & vegetum orationis genus: at illud alterum abjectum & enervatum: *qui tibi velit obrectare, non relinquetur.*

A C. Antonii scelere] Ita emendavi: cum in vetere libro legeretur, *a Catonis scelere*.

Perditeres] Melius, quam, ut in aliis, *proditores. servare enim & perdere adversantur.*

Exercitum & respectum pulcherrimum] Duas voces ex hoc loco aliorum vel negligentia vel audacia sustulerat.

A primo ore Graeciae] Ita plane scriptum est in praeclearo illo libro.

Etsi ne C. quidem Antonii] Alii, *etsi ne illa quidem Antonii*: vetus liber, *Etsi nec quidem Antonii*

Volasse eum, non iter fecisse diceres] Vide Victorium cap. 17. libri XXI.

Extrusus] Alii, *exclusus*. Sed hoc sine controversia melius. non nihil autem hic conjecturae datum: nam in vetere legebatur *extruimus*

Certus, si modo erat ullus, exercitus] Ita plane scriptum est in optimo libro. nam ceteri quidem omnes foede admodum depravati erant. lege autem caput 12 libri 15. variarum lectionum Petri Victorii. juvabit enim videre,

dere, quam prope singularis ille vir ad veram scripturam conjectura sua accesserit.

Summa virtute, gravitate, constantia] *Gravitate* hoc loco carebant alii omnes libri.

Atqui hujus animum] *Verus liber, atquin hujus animum.* non est autem dubium, quin prisci illi & *atquin*, & *alioquin*, ubi vocalis sequebatur, scribere soliti essent.

Ne illorum simulatio] Et si hoc verum videtur, non tacebo tamen, discrepare ab hac veteris libri scripturam, nam quod hic *simulatio* legitur, in illo est, *aemulatio*.

Horum obsit ignavia] Alii, *horum sit ignavia.* Sed utrum melius sit, quis non videt?

Quod si immortalitas] Homericâ sententia, quam erudite, ut solet, tractavit Victorius capite undecimo libri 15.

Non est viri, minimeque Romani] Praeclare. at frigidum quod in aliis legebatur, *Non est nostrum, nominis-que Romani.* emendata sunt & in sequentibus alia sane plurima. Sed properanti multa necessario praetermittenda sunt.

IN ORAT. XI.

Magno in dolore] Qui hoc loco addiderant verbum, *sum*, inepte fecerant, sententiamque corruperant.

Nocturnus introitus Smyrnâ] Quod Ferrarius admonet in quodam vetere libro legi *Zmyrnâ*, sane in vetustissimo illo legitur *Sdmyrnâ*, quod idem valet.

Ponite igitur ante oculos] Indicavi locum Aeschinis, unde hunc expressum putarem, capite decimo libri octavi variarum lectionum.

Miserior igitur quâ suscipit in se scelus] Platonice est in Gorgia: Πω. σὺ ἀγαθὸν βούλοιο αὐτὸν ἀδικεῖσθαι μᾶλλον ἢ ἀδικεῖν; Σω. βυλοῖμην μὲν αὐτὸν ἵνα ἐδίκηται. εἰ δ' ἀναγκασθὲν εἰς ἀδικεῖν ἢ ἀδικεῖσθαι, ἵλοῖμην αὐτὸν μᾶλλον ἀδικεῖσθαι ἢ ἀδικεῖν. Sed & multis aliis locis idem dicit.

Quid in cive de Dolabella judicandum?] Ita exaudi justus: cum in vetere legeretur: *quid in cive de Dolabella judicandi?*

Ulcisci cupit] Alii, *ulciscetur.* liber vetus, *ulciscupitur.* Sed duae postremae litterae alia quadam manu adjectae videntur.

Alii,

Aliquando fuit meus] Vocem, *amicus*, quod a veteri libro aberat, expunxi, ratus redundare.

Qui ex aedilitate consulatum petit] Male in aliis legabatur, *qui ex aedilitate ad consulatum*. quanquam ita esse in omnibus libris veteribus ait Ferrarius. sed videlicet non omnes viderat.

Quanquam leges eum non tenent. propter eximiam, credo, dignitatem] Ita liber vetus. in aliis autem deformatus erat hic locus in hunc modum: *quanquam leges eum non tenent. credo, dignitate*.

Pro alieno se aere &c.] Hunc locum Ferrarius cum emendare se putaret, depravavit. nos veterem scripturam in locum suum restitimus: cum eandem in optimo libro reperissemus.

Quem ultae videntur furiae debitorum] Clarissimi ac praeclantissimi viri, Ubaldini Bandinelli conjecturam confirmat optimus & antiquissimus liber.

Praeterii, T. Annium Cimbrum] Alii, *Caninium Cimbrum*. vetus liber, *praeteriit Annium Cimbrum*. Sed facile intelligi potest, eam litteram, qua praenomen indicabatur, errore librarii conjunctam esse cum ea voce, quae proxime antecedebat.

Quid enim atrocius potuit, quid severius de genere?] Alii, *decernere*. vetus liber, *de genere*: ex quo conjecturam feci, legendum, *de genere*.

Gesta & confecta sunt] Ita aperte scriptum est in libro vetustissimo. nam ab aliis etiam calamo exaratis, sed multo minus veteribus, absunt duae illae voces, & *confecta*.

Duas tamen tribus solas tulit] In aliis, *duas tantum tribus tulit*.

Cur committis Caesar, &c.] Hic locus in aliis omnibus libris ita depravatus erat, ut intelligi non posset.

Imperatorem & ducem C. Caesarem. Imperium C. Caesaris belli necessitas &c.] Hic quoque unus est ex iis locis, qui facile os obstruere superbis istis & fastidiosis alienae industriae vituperatoribus possunt.

Ad virum fortissimum] Hujus orationis reliquum, itemque magna pars sequentis in optimo illo exemplari desideratur.

Sed quasi per caliginem] Vide Victorium capite 14. libri 13. variarum lectionum.

Postiores enim cogitationes] Euripidis est: *αὐτὸς φρονίδης σφάπται.*

Tam gravissimis tamque multis] De mendo suspicor: sed sine vetere libro nihil affirmare audeo.

Mustelas Saxasve contemnere] Ita plane habet optimus liber. quod eo moneo, ne quem Ferrarii dubitatio moveat.

Tam facinerosi] Hoc quoque loco per *e* litteram, non per *o*, in vetere libro vox haec scripta legitur.

Juventutem omnem ex tota Italia excivimus] Nonius Marcellus hoc loco legit, *excusimus*: omninoque ita in optimo libro sine ulla litura aut interpolatione scriptum est.

Meo semper periculo] Vocem, *semper*, ab omnibus veteribus libris abesse ait Ferrarius. sed est in eo, qui unus instar est aliorum omnium.

Sed ii proficiscantur] Hanc quoque satis inconsiderate sustulit: nam & est in libro omnium optimo, &, si jurandum est, mehercule supervacanea non est.

Non duo praetores] Ita vetus liber: & paulo post: *Non duo designatos tribunos.* Sic & in epistolis: *Praeter duo nos loquitur isto modo nemo.* & apud Virgilium:

*Si duo praeterea tales Idaea tulisset
Terra viros.*

Is enim sum] Cogit me Ferrarius, ut hoc quoque loco testatum relinquam, ne littera quidem una plus minusve a me editum, quam ut in optimo libro scriptum videbam.

Cum omnes actiones horum mensum] Corrupt hunc locum Ferrarius. nam quo modo eum ipsi edidimus, & in optimo libro legitur, & in iis qui ante Ferrarium editi erant, legebatur. nisi quod *mensum* scripsimus, ubi alii, *mensum*. putavimus enim nihil esse, cur a veteris libri auctoritate recederemus. Sic & in epistola ad Ap. Claudium: *Prope jam undecim mensum provinciam factam esse gaudebam.* & ad Trebatium: *Nam primorum mensum literis tuis vehementer commovebar.*

Vo-

Vobiscum nec animo certe est, nec corpore] Quod reliquum est hujus orationis in optimo exemplari non erat.

I N O R A T. X I I I.

A *principio*] Statim a principio hujus orationis in aliis omnibus libris peccatum erat.

Consceleratisque] Plenius & vehementius, quam quod in aliis erat, *sceleratisque*.

Dulce enim etiam nomen] Ab aliis aberat vox *etiam*: quae tamen necessaria est.

Nam nec privatos focos] Homerus:

Ἀφρήτωρ, ἀθίμωτος, ἀνίστις ἱερὸν ἱκύνθῳ,
ὅς πολέμου ἕρπας ἐπιδημίου ἐκρύπτει.

Auctorem ipsum jure caesum fatemur] Ita est in vere re libro. & melius, certe quidem mollius, ac numerosius, quam quod Ferrario placuit.

Sive faciebat, sive simulabat] In aliis omnibus libris tres voces hoc loco desiderabantur.

Remississet] Male in aliis legebatur, *dimississet*

Petulum] Ita liber vetus. alii *petisium*. alii *peditum*.

Quod cum Antonio fecerimus &c.] Quicquid & hic, & aliis locis, quos silentio transii, mutatum est, optimo illo libro auctore mutatum est.

Est omnino fortium virorum] Pulcherrima & dignitatis plenissima sententia, quae in aliis omnibus libris depravata erat, vetustissimi illius ope a nobis restituta est.

Etiamne, si erit, cum id fecero, serviendum] Alii, *fuert*: quod plane ineptum puto. vetus liber, *fiert*: unde conjeci legendum, *si erit*.

Si libera rep. possis] Insulsum est, quod alii ediderant, *Si liberare rep. possis*.

Pacemque patiamur] Ita plane est in veteri libro: & mihi quidem multo magis arridet, quam quod alii scripsere, *potiamur*.

Sin otium incolumibus iis &c.] Hic quoque locus summa fide ex eodem illo libro descriptus est.

Ac mea quaedam officia in illum] Vocem, *officia*, temere sustulerat Ferrarius.

Quos potui amplissimos] Ita dictum, ut illud:

Quod

Quod habui summum pretium persolvi tibi.

Tales futuros in rep. Antonies] Duas hinc voces alii vel nimis negligenter omiserant, vel nimis audaciter sustulerant.

Praetereo animo] Nihil causae erat, cur Ferrarius animo mutaret in omnino.

O rem acerbam] Et vero quidem acerbam, etenim post hanc vocem in optimo illo libro reliqua omnia perierunt.

Dumque de singulis sententiis breviter disputo, P. C. ut adhuc facistis, me attente audiat] Est homo eruditissimus, qui post verbum *disputo*, addendum suspicatur, *peto*: cujus conjectura mihi quidem valde probatur.

Quem tamen temperantem fuisse ferunt Isauri balneatorum] Jocus est in voce *temperantem*. cum enim dicere videatur *αἰσχροῦ*, ad balneatorum munus respicit, quorum est aquam temperare. Horatius:

Qua Chium pretio cadum

Mercemur, quis aquam temperet ignibus.

Prius undis flamma] Hoc ipso proverbio usus est postea Augustus: cum significare vellet, se numquam filium in urbem revocaturum. quod his verbis narrat Dio libro xv. *τὸ δὲ διπλὸν σφιδά ἰσχυρότερον τῷ Ἀγρίππῃ, ἢ κατὰ τὴν τοῦ Σουλῆτος αἰσῶ, ἵσταντο ἵππῃ καὶ ἄλλῃ μὴ χηρῶντα, ἢ ἑκείνῃ κατὰ χηρῶντα.*

Unde Antoniorum nec facta &c.] Alludit ad illud ex vetere tragoedia: — *ubi*

Nec Pelopidaram nomen, nec facta audiam.

I N O R A T. XIV.

N*on iusta pelli internecini nolae]* Ita melius videtur, quam *injustae*.

Propudium illud] Mihi quidem ita certa videtur haec conjectura Ferrarii, ut dubitationi nihil esse loci existinem.

An si quis Hispanorum] Ita plane legendum: non *at*. eodem autem modo depravatus est locus quidam libro

primo de finibus, qui ita legendus est: *An, Ulinam ne in nemore, nihilo minus legimus, quam hoc idem Graecum; quae autem de bene beateque vivendo a Platone disputata sunt, haec explicari non placebit Latine?* Sunt enim haec similia loco illi ex prima in Catilinam: *An vero vir amplissimus, P. Scipio, pontifex maximus, Ti. Gracchum mediocriter labefactantem statum reip. privatus interfecit: Catilinam orbem terrae caede atque incendiis vastare cupientem nos consules perferemus.*

Prid. Vin.] Eo minus dubitandum est, quin recte hunc locum Ferrarius emendaverit, quod vidi veterem librum Venetiis, in quo legebatur *prid. Quin.* non, ut in his quos ipse viderat, *per id. Quin.* Ita ut unam modo litteram detrahere oporteat.

Quem? me imperatorem.] In aliis, *aliquem ne imperatorem?* hunc locum conjectura tantum ductus, mutare ausus sum: sed quae ita certa videbatur, ut non recusem, quin quantum de illa, tantundem de opinione ingenii mei detrahatur.

Ad illam curiam suis potius quam reip. infelicem.] Qui curiam Pompejanam, quod in ea Caesar interfectus fuisset, infelicem ex eo nominaverant, hoc videlicet significare voluerant, eam reip. infelicem fuisse: utpote in qua patri patriae nex allata esset. at Cicero eam iis potius infelicem esse ait, qui partes illas foverent, &, ut Caesar fecerat, remp. opprimere molirentur. itaque quod in aliis legebatur, *viribus suis*, aut, *viris suis*, aut, *vitiis suis*: addita haec erant ab iis, qui, quam vim haberet illud, *suis*, non videbant.

Erit igitur extructa moles &c.] Multa sunt in hujus orationis extremo, quae conformata videri possunt ad exemplum ejus, qua Pericles eos qui pro patria occubuerant, laudat apud Thucydidem libro secundo.

FINIS TOMI SECUNDI.

